

**Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education and Science of Ukraine
Близькосхідний технічний університет
(Middle East Technical University (METU) (Turkey)
Венеціанський Університет Ка-Фоскарі
(Ca' Foscari University of Venice) (Italy)**

**Інститут філософії НАН України
Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
M.P.Dragomanov National Pedagogical University
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipro National University**

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

**МАТЕРІАЛИ
Міжнародної наукової конференції**

24-25 травня 2019 р.

**Proceedings of the International Scientific Conference
Social Sciences and Humanities Research
and Innovative Educational Activities**

**Dnipro, Ukraine
May 24-25, 2019**

**Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education and Science of Ukraine
Близькосхідний технічний університет
(Middle East Technical University (METU) (Turkey)
Венеціанський Університет Ка-Фоскарі
(Ca' Foscari University of Venice) (Italy)
Інститут філософії НАН України
Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
M.P.Dragomanov National Pedagogical University
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipro National University**

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

**МАТЕРІАЛИ
Міжнародної наукової конференції**

24-25 травня 2019 р.

**Proceedings of the International Scientific Conference
Social Sciences and Humanities Research
and Innovative Educational Activities**

**Dnipro, Ukraine
May 24-25, 2019**

**Дніпро
2019**

Редакційна колегія:

Іваненко Валентин Васильович, д.і.н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Токовенко Олександр Сергійович, д.філос.н., проф., декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Трампус Антонію, доктор наук з історії, професор Департаменту лінгвістики та порівняльних культурних досліджень Венеціанський Університет Ка-Фоскарі (Ca' Foscari University of Venice), Італія.

Октай Танзевер, доктор філософії з політичних наук, професор, декан факультету міжнародних відносин Близькосхідного технічного університету (Middle East Technical University (METU)), м.Анкара, Турція.

Іщенко Ігор Васильович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Хамітов Назіп Віленович, д.філос.н., проф., провідний науковий співробітник відділу філософської антропології Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України

Крилова Світлана Анатоліївна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософської антропології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Кривошеїн Віталій Володимирович, д.політ.н., проф., завідувач кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Третяк Олексій Анатолійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Окороков Віктор Броніславович, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Ключник Руслан Максимович, к.політ.н., доцент кафедри політології та міжнародних відносин Університету імені Альфреда Нобеля.

Міхейченко Марія Анатоліївна, к.політ.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

С 69 Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність. Матеріали Міжнародної наукової конференції. 24-25 травня 2019 р., м.Дніпро. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. — Дніпро: СПД «Охотнік», 2019. — 528 с.

У збірник вміщено матеріали Міжнародної наукової конференції «**Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність**», що присвячені найбільш значущим науковим проблемам у царині політичних, соціологічних, юридичних, історичних, філологічних, психологічних, економічних наук, а також філософії, державного управління, соціальних комунікацій, фізичного виховання і спорту, розробці стратегій подальшого розвитку освітнього потенціалу в світовому контексті, узагальненню досвіду викладання та визначенню шляхів інноваційної освітньої діяльності з огляду на нові виклики та світові досягнення. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

© Колектив авторів, 2019

© ДНУ ім. Олеся Гончара, 2019

СЕКЦІЯ I
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ В СВІТІ.
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ.
СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА:
НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ

М. Ф. Москалюк

ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
УКРАЇНСЬКОГО ХРИСТІЯНСЬКО-СУСПІЛЬНОГО РУХУ
ПІДАВСТРІЙСЬКОЇ ГАЛИЧИНИ

Християнсько-суспільний рух, як один із різновидів суспільно-політичного руху галицьких українців у Австро-Угорській імперії, виник в 90-х рр. ХІХ ст., демонстрував лояльність до Австрії і поляків, розглядав національний розвиток краю у руслі політики «нової ери», ставив за програму своєї діяльності суспільно-господарські реформи в дусі християнської етики та папських соціальних енциклік [5, с. 37–38].

Ідейні засади українського християнсько-суспільного руху Галичини сформувалися під впливом ідеології консерватизму.

Саме поняття «консерватизм» походить від лат. *conservare* – «збереження, стан без змін», ототожнюється із політичною ідеологією і практикою суспільно-політичного життя, що «орієнтуються на збереження і підтримання існуючих форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально-правових засад» [13, с. 165]. У політичній науці консерватизм розглядається як ідейно-політична течія, що прагне зберегти все найкраще в усталеному суспільстві й чинить спротив радикальним змінам [9, с. 332]. Як констатує вітчизняний дослідник М. Гордієнко, суть ідеології консерватизму полягає в збереженні насамперед традиційних духовно-культурних цінностей, захисті національного буття, його історії, держави, родини, власності [3, с. 58]. На глибоке переконання консерваторів, реалізація їхніх ціннісних орієнтацій можлива виключно еволюційним шляхом, звідси – гостре несприйняття радикальних революційних методів суспільного розвитку.

У вітчизняній історії тривалої бездержавності та чужоземних загарбань консерватизм, загалом, виявився у збереженні національної індивідуальності, мовної та культурної самобутності українців. Разом з тим, у зв'язку з складними історичними обставинами національного державотворення склалися значні ментальні відмінності, які, в свою чергу, обумовили неоднорідний характер українського консерватизму взагалі та консервативного світогляду зокрема. На переконання вітчизняної дослідниці Н. Козак, консервативний світогляд частини української спільноти, що протидіяла асиміляторській політиці чужих державних націй, формувався в контексті намагань зберегти національну ідентичність шляхом відродження власної держави. Прагнення хоча б частково захистити власне національне середовище було визначальним в консервативному світогляді іншої частини українства, яка, у своїх спробах пристосуватися до життя в чужій державі, підтримувала існуючий порядок в обмін на забезпечення більш-менш прийнятних умов існування. Нарешті, консерватизм, як принцип захисту усталеного способу життя, навіть в межах іншої держави, був притаманний найбільш асимільованій частині української нації, яка перейняла й зберігала чужі цінності, цілковито підтримуючи державну політику. Очевидно такий консерватизм важко назвати

українським [8, с.10].

У підавстрійській Галичині носіями консервативної ідеології були, як правило, греко-католицьке духовенство і частина світської інтелігенції. Галицький консерватизм вже з середини ХІХ ст. досяг певних успіхів у політичній сфері, зокрема, був представлений у діяльності Головної Руської Ради. Також консервативні принципи знайшли своє обґрунтування в ідеї автономії краю у складі Австро-Угорщини. Разом з тим, серед частини галицького духовенства, яке підтримувало традиційні консервативні погляди доволі поширеними були москвофільство та полонофільські настрої. Консерватизм галицької інтелігенції, навпаки, вирізнявся яскраво вираженим національним спрямуванням.

Загалом, як слушно зауважив вітчизняний історик Т.Батенко, політична ідеологія галицького консерватизму сформувалася як альтернатива іншим ідеологічним течіям, що поширювалися в краї, зокрема, ліберальним, соціалістичним та націоналістичним впливам [2, с.11].

У межах поліваріантного структурування галицького консерватизму виокремилися поміркований і традиційний напрями. Поміркований консерватизм був представлений народно-демократичною і християнсько-демократичною гілками [8,с.12]. Остання сформувалася навколо О.Барвінського та його соратників з народовського табору, які під впливом політики «нової ери» (1890 р.) підтримали польсько-українське порозуміння в краї на основі реалізації культурно-освітніх запитів українців (аж до відкриття кафедри історії України у Львівському університеті) взамін за згортання стосунків з москвофілами та припинення опозиційної політики в краєвому сеймі. Ця частина народовського табору, з огляду на відсутність умов для українського національного розвитку в межах Російської імперії, обстоювала ідею «п'ємонтизації» Галичини. Пропагуючи виключно легальні методи її реалізації, група О. Барвінського демонструвала лояльність до австрійського уряду, виступала на захист інтересів держави як гаранта розвитку націй, що входять до її складу. Попри те, що політика «нової ери» в 1894 р. зазнала краху, вона отримала підтримку прихильників т. зв. «нового курсу», які її ідеалізували та вважали взаємовигідною для обох народів. Варто зазначити, що християнсько-демократичне крило консервативного табору попри спільність консервативних засад з представниками традиційного русофільського напрямку, ґрунтувалося на зовсім інших цінностях, що пов'язувалося з їх опорою на західні культурні традиції. На думку українського дослідника Р.Лехнюка ця відмінність зумовлена безальтернативним антогонізмом двох світських консервативних середовищ, які взаємно побоювали одне одного. Для групи О. Барвінського русофіли були «ренегатами» і ворогами українства, тоді як для русофілів західні орієнтаційні вимоги консерваторів християнсько-демократичного спрямування означали ворожість стосовно «всеруської ідеї» [11, с.95-96].

Народовці-новокурсники, опираючись на впливову в Галичині греко-католицьку церкву, підтримали молоду генерацію священиків, яка залишалася вірною ідеалам національного відродження 30-40 рр. ХІХ ст. та «Руської Трійці». Тісна співпраця митрополита С.Сембратовича з групою О.Барвінського започаткувала перехід верхівки духовенства на позиції новокурсників, що, в свою чергу, формувало в середовищі угодовців переконання посилити роль греко-католицької церкви у громадському житті Галичини.

Доктрина греко-католицизму як національно орієнтованої конфесії суттєво вплинула на специфіку формування консервативної ідеології. Саме ж поєднання консервативних та релігійних християнських цінностей стало основою галицького консерватизму, який, за оцінкою Н. Кошетар, визначив зміст суспільно-політичних

і культурно-національних процесів Галичини наприкінці XIX – першої половини XX ст. [10, с.1].

Новий етап політизації галицького консерватизму пов'язаний з появою політичних партій – носіїв консервативної ідеї. На думку Т. Антошевського, галицький консерватизм, попри незначний вплив на політичне життя краю, гармонійно влився в палітру українських політичних партій і громадських організацій Галичини кінця XIX – поч. XX ст. [1, с.36]. Помірковане крило консервативного табору репрезентували окремі кола найбільш впливової в краї Національно-демократичної партії. Ідейно-політична доктрина християнського консерватизму знайшла своє оформлення в програмі Католицького русько-народного союзу (КРНС), що виник 14 жовтня 1896 р.

Програмні засади новоутвореної партії були сформульовані у її статуті, в якому декларувалася ідея «окремішності і самостійної індивідуальності українсько-руської народності». У зв'язку з цим КРНС виступив на захист мовної та культурної спадщини галицьких українців. Консервативна партія підтримала угодову платформу новокурсників, пропагуючи доцільність «витворення розумних та щирих відносин межи обома народами в краю». Разом з тим, не дивлячись на соборницький характер національно-політичних постулатів галицьких консерваторів, лідери КРНС вважали ідею державно-політичного суверенітету України утопією, а вимогу національно-територіальної автономії українських земель в Австро-Угорщині передчасною [4, с.164].

КРНС також послідовно виступав на захист греко-католицької церкви, розглядав її важливою моральною і національно-духовною традицією українства у Галичині. Релігійною платформою партії став уніатський варіант католицизму. Не випадково виникнення КРНС співпало з 300-літнім ювілеєм Берестейської унії (1596 р.). Католицька основа партійної програми народовців-консерваторів, особливо в соціальній сфері, ґрунтувалася на базі західноєвропейського клерикалізму. Під її впливом прихильники О. Барвінського намагалися «на католицьких основах... дбати про релігійно-моральні, народні, політичні і економічні справи руських селян і міщан» [6].

Особливістю національно-політичної програми християнських суспільників було те, що попри існування КРНС, вони не претендували на партійне лідерство в українському політичному середовищі, робили ставку власне на організацію християнсько-суспільного руху з широкою соціальною (не тільки за участю греко-католицького духовенства) базою. Тому КРНС та християнсько-суспільний рух кінця XIX – поч. XX ст. загалом, напевне, не варто розглядати виключно як клерикальне явище. Український християнсько-консервативний табір Галичини скоріше нагадував відгалуження загальноєвропейського християнсько-демократичного руху, разом з тим мав яскраво виражене національне спрямування.

Консервативна ідеологія була невід'ємною складовою основою програмних засад Християнсько-суспільного союзу (ХСС), утвореного в 1911 р. з колишнього КРНС. Нова консервативна структура була більш відома як Християнсько-суспільна партія (ХСП). У програмно-політичній відозві, прийнятій учасниками установчого з'їзду 29 червня 1911 р., зазначалося, що ХСП створена за прикладом християнсько-консервативних партій інших народів [12].

У розв'язанні національного питання християнські суспільники підтримували ідею самостійності українського народу. Разом з тим, на відміну від інших національних партій ХСС не включив до своїх програмних засад ідею побудови у майбутньому незалежної української держави, наголосивши на необхідності становлення

національної свідомості та економічного зміцнення народу, щоб відігравати важливу роль між Австрією та Росією [7, с.58]. Галицькі консерватори, в цілому, підтримали вимоги націонал-демократів про запровадження виборчої реформи, поділу Галичини на польську та українську частини і створення на цій основі національно-територіальної автономії. Стосовно поляків вони керувалися принципом рівноправності обох народів, пропагували ідею взаємовигідного співробітництва.

Програмні засади ХСП відображали прагнення християнських суспільників побороти москвофільські та радикальні впливи. Свою діяльність партія підпорядковувала католицьким принципам і християнській етиці, намагаючись поширити їх на політичне, економічне та культурно-освітнє життя Галичини.

Значний вплив на формування ідеологічної концепції галицьких консерваторів справили програмні засади Християнсько-суспільної партії Австрії.

Аналіз програми ХСП дає підстави стверджувати, що партія християнських суспільників в цілому зберегла консервативні засади КРНС, виступала на захист греко-католицької церкви, національних, економічних та культурних прав галицьких українців. Боротьба з радикальними та москвофільськими впливами при збереженні галицького австролялізму була традиційним продовженням політики українських християнських консерваторів.

Отже, український християнсько-суспільний рух Галичини репрезентував християнсько-демократичне крило народовського табору. Ідеологічною платформою руху був галицький варіант консерватизму, який гармонійно поєднував консервативні, християнські (на тлі греко-католицизму) та національні цінності. Значний вплив на формування ідеології християнських суспільників мали ідеї західноєвропейського клерикалізму та папські соціальні енцикліки. У зв'язку з цим, у програмних документах християнсько-суспільних структур – КРНС і ХСП – знайшли своє відображення лояльне ставлення до Австро-Угорщини (політика австролялізму), пропагування консервативного світогляду у всіх сферах суспільного життя галичан, перспективи економічного розвитку краю, легальні методи діяльності задля збереження рідної мови, віри та національних звичаїв, ідея «окремішности і самостійної індивідуальности» українців. У системі галицького консерватизму значне місце належало греко-католицькій церкві – інституції, що сприяла становленню і розвитку української еліти та об'єднанню національних сил, була активним носієм католицьких принципів та християнської етики.

Список використаних джерел

1. Антошевський Т. До історії християнсько-суспільного руху Галичини (80-ті рр. XIX ст. – 1914) / Тарас Антошевський. – Львів, 1997. – 36 с.
2. Батенко Т. Анатоль Вахнянин (1841–1908. Біля джерел національного відродження / Тарас Батенко. – Львів: Кальварія, Каменярь, 1998. – 140 с.
3. Гордієнко М. Процес еволюції та політичні перспективи ідеології консерватизму / М. Гордієнко // Політичний менеджмент. – 2007. – №5 (26). – С. 46–59.
4. Дерещук Т. Консервативно-клерикальні моделі державотворення українських християнських суспільників Галичини / Т. Дерещук // Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2014. – Ч. 25–26: 1918–2013. До 95-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. – С. 164–171.
5. Енциклопедія Українознавства / голов. ред. проф. д-р Володимир Кубійович. – Т. 2. – Львів: Видавництво «Молоде Життя», 1993. – 800 с.
6. Католицький руско-народний союз // Народна часопись. – 1896. – Ч. 224. – 4 жовтня.
7. Кліш А. Християнсько-суспільний союз: інституалізація та діяльність / А. Кліш // Етнічна історія народів Європи. – 2015. – Випуск 47. – С. 55–62.
8. Козак Н. А. Український консерватизм: історія і сучасність / Н. А. Козак. – 23.00.01. – Теорія та історія політичної науки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук. – Львів, 2001. – 21 с.
9. Короткий Оксфордський політичний словник / [авт.-уклад. Маклін І., Макмілан А.]. – К.: Вид. Соломії Павличко «Основи», 2005. – 789 с.
10. Кошетар У. П. Роль Української Греко-Католицької Церкви у формуванні галицького консерватизму 1900–1939 рр. / У. П. Кошетар: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: 07.00.01. – Історія України. – Запоріжжя, 2007. – 22

с. 11.Лехнюк Р. Українські консервативні середовища в Галичині у першій чверті ХХ ст.: національно-політичний аспект / Р. Лехнюк: дис... канд. істор. наук: спец. 07.00.01 – Історія України [Електронний ресурс]. – Львів, 2018. – 301 с. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/dis_lekhniuk.pdf. 12.Перші загальні збори «Християнсько-суспільного Союзу» // Руслан. – 1911. – Ч. 150. – 9 липня. 13.Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.

Т. О. Грачевська

ПРОВІДНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛЬСТВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ В РЕГІОНАЛЬНИХ ЦЕНТРАХ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ м. ДНІПРА)

Відкриття та функціонування почесних консульств іноземних держав на своїй території стало важливим складником практики двостороннього співробітництва України з іншими державами у ХХІ столітті. Стабільне зростання кількості почесних консульств іноземних держав передусім у регіональних центрах свідчить про глибокий інтерес та зацікавленість іноземних партнерів до розвитку відносин з представниками українського бізнесу, науки, гуманітарної сфери на регіональному рівні. Статус та функції почесних консульств, які функціонують у регіональних центрах, визначені Віденською конвенцією про консульські зносини 1963 р. та Положенням про почесних (нештатних) консульських посадових осіб іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими посадовими особами 2007 р.

За останні роки сформувалась тенденція засновувати почесні консульства іноземних держав в Україні саме в тих регіональних центрах, які мають високий рівень економічного розвитку та є інвестиційно привабливими (Дніпро, Львів, Одеса). Безумовно, що відкриття почесних консульств іноземних держав в цих містах було продиктовано економічними інтересами й позитивно вплинуло на інтенсифікацію економічного співробітництва та зростання товарообігу не лише на регіональному, а й на міждержавному рівні. Зважаючи на зазначену тенденцію, можна припустити, що мережа почесних консульств у регіональних центрах буде розширюватися одночасно зі зростанням економіки України та розширенням її зовнішньоекономічних зв'язків.

Почесні консульства іноземних держав (Литви, Латвії, Австрії, Латвії, Бразилії), які протягом останніх років були відкриті у м. Дніпро, сприяють активному та динамічному розвитку міжнародних контактів не лише регіонального центру, а й всієї області. Всі почесні консульства першочергово працюють задля сприяння розвитку економічних, торгівельних, культурних, туристичних, наукових, освітніх зв'язків між акредитуючою державою та державою перебування, реалізуючи з цією метою низку програм, проектів.

Для Почесного консульства Литовської Республіки, яке було відкрито у листопаді 2013 р. за сприяння Українського союзу промисловців та підприємців та Ділової Ради «Україна-Литва», першочерговими завданням є захист громадян Литви, які знаходяться на території м. Дніпра та Дніпропетровської області, зміцнення економічного співробітництва між представниками регіону та зацікавленими підприємствами Литовської Республіки, розширення культурних контактів [2]. Цих цілей вдалося досягнути завдяки реалізації успішних проектів, спрямованих на інтенсифікацію співробітництва між Дніпропетровщиною та Литовською Республікою. Зокрема, у 2013 р. було підписано контракт між Дніпродзержинським Металургійним комбінатом та Литовським тепловозним ДЕПО «ДЕПАС» щодо ремонту тепловозів

у Литві [2]. Почесне консульство Литовської Республіки також надає постійну підтримку литовському культурно-діловому центру «Гінтарас», який об'єднує громадян Литви, а також українців литовського походження, які проживають на території м. Дніпра та Дніпропетровської області, для збереження історичних, культурних традицій. Необхідно відмітити, що Почесне консульство Литовської Республіки також активно брало участь у наданні допомоги воїнам АТО та дітям, які змушені були переселитися з зони АТО, що стало суттєвим внеском у вирішення складних питань, які виникли через події на сході України.

Для Почесного консульства Почесного консульства Федеративної республіки Бразилія, яке було відкрито у м. Дніпро 2 серпня 2017 р. й повноваження якого поширюються на Дніпропетровську, Черкаську, Запорізьку, Кіровоградську області, одним із магістральних завдань є розвиток бізнесових проектів з представниками підприємств регіону. У цьому контекст посол Бразилії в Україні Освальдо Біато Жуніор, який був присутній на церемонії відкриття Почесного консульства, зазначив, що умови для співробітництва з Україною значно привабливіші, ніж з такими державами як Італія та Словаччина, що робить український ринок цікавим для його держави [1]. Відкриття Почесного консульства Бразилії мало позитивний вплив не лише на розвиток двосторонньої торгівлі, а на активізацію співробітництва в сфері освіти, адже зараз у Бразилії не вистачає університетів, де б здійснювали підготовки фахівців в сфері фізики та математики, а вищі навчальні заклади Дніпропетровщини як раз й мають славетні традиції підготовки таких кадрів.

Успішний досвід функціонування почесних консульств іноземних держав в м. Дніпро доводить, що саме завдяки залученню потенціалу цього інституту можна посилити міжнародну підтримку, більш широко презентувати освіту, культуру, науку, економічні можливості, що позитивно позначиться на інтенсифікації співробітництва не лише на регіональному, а й на міждержавному рівні.

Список використаних джерел

1.Бразилия хочет сотрудничать с Днепропетровщиной в сферах торговли, образования и туризма URL: https://most-dnpr.info/news/society/150201_braziliya_hochet_sotrudnichat.htm (дата звернення 17.04.2019). 2.Почесне консульство Литовської Республіки у м. Дніпро URL: <https://www.dnpr-lt.com.ua/>(дата звернення 17.04.2019).

П. Г. Петров

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК НАСЕЛЕННЯ ЯК ЕНДОГЕННИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ТРАНЗИТИВНИХ ДЕМОКРАТІЙ

Внутрішня політика виступає вагомим чинником формування іміджу транзитивної держави, на основі якого формується її внутрішньополітичний та зовнішньополітичний імідж. Володіння державою позитивним внутрішньополітичним та зовнішньополітичним іміджем, а отже й тим образом, що сформований у свідомості має вагоме значення. Адже він виступає показником рівня довіри суспільства до президента, парламенту, уряду, місцевих органів влади, самоврядування та є показником ефективності їх діяльності як в середині країни, так і за її межами. Формування іміджу відбувається на основі багатьох факторів, першим з яких доцільно назвати рівень соціального розвитку населення. Він конкретизується як: «рівень розвитку і ступінь задоволення всього комплексу потреб та інтересів людей, що визнається соціальним самопочуттям населення» [2, с 190].

Тож рівнем соціального розвитку населення по суті є рівень його забезпечення,

рівень споживання, можливість задовольнити власні потреби, рівень якості медицини, освіти тощо. Існує декілька підходів до оцінки рівня життя населення. Узагальнюючі ці підходи, можливо виокремити дві методики оцінки – суб'єктивну та об'єктивну [1, с. 232].

Перша методика (суб'єктивна) здійснює оцінку рівня соціального розвитку на основі проведення опитувань громадян. Тим самим, стає можливим отримати реальні дані на основі висловлювань та думок громадян. Вагомим недоліком такої методики є складність проведення масштабних опитувань. Тому загальна оцінка, у більшості випадків, здійснюється на основі проведеного дослідження в рамках невеликої кількості осіб. За таких умов, неможливо адекватно дослідити рівень соціального розвитку всіх верств населення [1, с. 232-233].

Методика об'єктивного оцінювання базується на використанні вторинних даних, тобто на тих, що зібрані раніше. Джерелами інформації при застосуванні такої методики виступають офіційна та неофіційна статистика, дані про прибутки населення, збитки, бюджетні дані, результати попередніх досліджень, наукові висновки тощо [1, с. 233]. Вказана методика теж не бездоганна, її недоліком виступає саме інформація, її якість, на котрій здійснюються висновки. Адже інформація може бути застарілою та не відображати реальний стан речей, не відповідати об'єкту дослідження тощо.

Варто зауважити, що для якісної оцінки рівня соціального розвитку населення доцільно використовувати одночасно ці дві методики. Так, аналіз вторинної інформації надає змогу оцінити зазначений рівень в минулому та вплив на нього суміжних чинників. Застосування суб'єктивної методики дає змогу оцінити сучасний стан явищ та процесів. Тим самим, при їх синтезі можливо проаналізувати рівень соціального розвитку і його динаміку. Тому, для формування позитивного іміджу повинна здійснюватися модернізація соціальної сфери.

Список використаних джерел

1. Башинський Т. В. Рівень життя населення: огляд методик оцінки / Т. В. Башинський // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2014. – Вип. 43. – Ч. 2. – С. 232-234.
2. Когатько Ю. Л. Теоретико-методологічні підходи до визначення соціально-економічних категорій «рівень та якість життя населення» / Ю. Л. Когатько // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – Т. 2. – №8. – С. 189-192.

Р. М. Ключник

ПОПУЛІЗМ: ТЕОРЕТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТА ПОЛІТИЧНА ПРАКТИКА

У вітчизняному політичному дискурсі часто лунають несхвальні відгуки щодо популізму. «Популіст» сьогодні – це не стільки науковий термін, скільки журналістське кліше, яке вживають, намагаючись розкритикувати політичного діяча. Але дане поняття вже давно існує в політичній науці і пов'язане з демократією, волевиявленням, громадською думкою, протестом, а також взаємовідносинами еліти і решти суспільства. В усьому комплексі сучасної літератури можна виокремити найбільш впливові підходи до визначення сутності та характерних рис популізму.

1. Ідеологічний. Популізм розглядається як набір ідей чи навіть ідеологія у вузькому сенсі (*thin-centered ideology*). Політолог К. Мюдде розглядає популізм як ідеологію, прибічники якої розглядають суспільство розділеним на дві частини: неогрішимий народ та корумповану еліту (*the pure people versus the corrupt elite*) та наполягають на тому, що політика повинна виражати загальну волю народу [1, с. 543]. Також популізм може сприйматися як особлива форма політичного світогляду.

2. Логічно-дискурсивний. Популізм можна розуміти як політичну логіку або

дискурс. Е.Лакло осмислював популізм як логіку конституювання політичного суб'єкта (народу) через розподіл соціального простору на владу та пригнічувану сторону [2, 38]. Іншими словами, популізм наслідує логіку демаркації «ми – вони». З цього витікає розуміння популізму як дискурсу, що протистоїть статус-кво (*anti-status quo discourse*), що спрощує сприйняття політичного простору шляхом символічного розмежування еліти та маси [3, с. 3]. На думку В.Литвина, популізм є формою різко антагоністичної політичної риторики або політики, яка спрощує існуючі проблеми із надзвичайною легкістю, безболісністю, а іноді й конкретикою, зводить усі проблеми до розпливчастих рішень [4, с. 70].

3. Стильовий. Популізм – це своєрідний політичний стиль. У рамках даного підходу важливим є домінування перформативних елементів політики (політейнмент). На думку Р. Брубейкера, доречно говорити про дискурсивно-стильовий поворот у вивченні популізму [5]. Головною задачею, відтак, стає виокремлення основних характеристик популістського стилю. Б. Моффіт та С. Тормі виокремлюють три елементи даного стилю: 1) апеляція до народу (*appeal to the people*); 2) сприйняття політичної реальності за допомогою ключових слів «криза», «загроза», «занапад»; 3) погані манери: використання неполіткоректної лексики, образи, перехід на особистості тощо [6].

4. Стратегічний. Популізм – це політична стратегія, спрямована на мобілізацію широких мас населення. Р. Джансен інтерпретує популізм як метод політичної практики, спрямований на мобілізацію маргінальних верств населення в публічну та протестну політичну активність, що супроводжується артикуляцією антиелітарної, націоналістичної риторики, що звеличує простий народ (*ordinary people*) [7, с. 82]. Характерна риса популізму – прямий контакт між лідерами, які здатні впливати на розум і почуття людей, і масами без посередництва політичних інститутів [8].

Взаємозв'язок популізму та демократії є неоднаковим за різних соціально-політичних умов. Популізм здатен відіграти позитивну роль при переході авторитарних режимів до «електоральної» чи «мінімальної» демократії. Він дає можливість людям відчувати себе виборцями, зрозуміти переваги політичного плюралізму та зробити перші висновки про значення багатопартійності та свободи вибору.

У той же час прихід популістів до влади в країнах з ліберально-демократичним режимом може призвести до ослаблення його основ, хоча це не обов'язково передбачає перехід до авторитаризму. Прояви популізму в ліберальних демократіях в якості впливової сили, що спирається на широку соціальну підтримку, не можна назвати винятково негативним феноменом, адже він допомагає виявити обґрунтоване занепокоєння частини суспільства.

Популізм транслює особливе бачення демократії, її «спрощену» форму. Популізм можна розглядати як потрійне спрощення сучасної демократії [9, с. 44-45]. По-перше, політичне та соціологічне спрощення проявляється у визначенні народу як реально діючого суб'єкта за допомогою протиставлення його еліті. Друге спрощення – це декларована популістами недовіра до інституту представництва та проміжним інститутам: правосуддя, парламент, уряд. Популізм віддає перевагу формам прямої демократії (мітинг, збори, референдум). По-третє, популізм конструює спрощену схему соціальних зв'язків та негативної ідентичності: люди об'єднуються не «за», а «проти». Так, в якості антагоніста можуть бути мігранти (у риториці правих популістів), транснаціональні корпорації та наддержавні структури (за логікою лівих та «зелених») та корумпована вітчизняна еліта (на думку опозиціонерів на теренах колишнього СРСР).

Спрощення не означає спотворення, це також і спосіб полегшити пошук вирішення складних проблем. Так, спрощені уявлення про демократію, трансльовані

популістськими лідерами, допомагають закріпити основи демократичної культури в країнах, де її бракує: авторитарні та поставторитарні режими. Іншими словами, цінності демократії та лібералізму (громадянські свободи, рівність перед законом, плюралізм) часто сприймаються в процесі національної мобілізації, на хвилі емоційного підйому та за наявності харизматичного лідера. Так, Б. Єльцин на початку 1990-х рр. використовував прозахідну риторiku, що різко контрастувала з радянською ідеологією. Прагнення у найближчому майбутньому приєднатися до Заходу забезпечило принаймні у короткотерміновій перспективі підтримку ринкових реформ. М. Саакашвілі (Грузія) акцентував увагу не лише на необхідності антикорупційних реформ, а й на відновленні територіальної цілісності країни. Перший президент Молдови М. Снегур також використовував націоналістичну риторiku.

Перемога популістів в останні роки стала звичним явищем: Д.Трамп у США, М.Сальвіні в Італії, Ж.Болсонару в Бразилії, В.Зеленський в Україні – це лідери, які успішно використовують апеляцію до потреб мас. Звичайно, не всі вони є представниками «простого народу», але вони демонструють обізнаність та співчуття проблемам пересічного громадянина. У даному контексті заслуговує на увагу позиція В. Зеленського під час передвиборчої агітації. Спілкування з народом проводилося переважно через Інтернет. Значної популярності В. Зеленський набув ще до початку виборчої кампанії через відомий серіал «Слуга народу», де актор зіграв роль голови держави, який долає опір олігархів та чиновників у процесі здійснення реформ. В.Зеленський фактично нав'язав П.Порошенку той формат дискурсу, який був йому, актору та гумористу, найбільш вигідним. Вимога проведення дебатів на стадіоні, на яку погодився чинний голова держави («стадіон, так стадіон»), довела його здібності як лідера. Нав'язаний П.Порошенку «медичний дискурс» зі здачею аналізів та взаємним звинуваченням у вживанні психоактивних речовин – це також перетворення політичного процесу на шоу, що було вигідним саме для коміка. Нарешті, під час дебатів на стадіоні В. Зеленський зачитав питання від народу, запропонувавши опонентові відповісти на будь-яке з них. Серед перелічених питань були й досить «незручні», пов'язані з конфліктом на Сході та особистим збагаченням П.Порошенка [10]. Це – яскравий приклад апеляції до широких мас населення. У день голосування кандидат продемонстрував журналістам заповнений бюлетень, за що був оштрафований.

Мусимо визнати, що популістська риторика заснована на нереальних обіцянках, які не підкріплені аналізом реальних можливостей. Ця обставина, поряд з традиційно високою роллю лідера (потенційний вождизм) є несприятливою обставиною для майже всіх популістських рухів. При цьому «спрощена демократія» може стати тим компромісом, який врятує країни з недостатнім демократичним досвідом від авторитарного реваншу. Поразка П. Порошенка на виборах стала закономірним результатом його роботи на посаді Президента протягом усієї каденції (невиконана передвиборча програма, поєднана з корупційними скандалами). Отже, результати виборів Президента України 2019 року стали свідченням саме такого сценарію.

Список використаних джерел

1. Mudde C. *The Populist Zeitgeist* / C. Mudde // *Government and Opposition*. – 2004. – Vol 39. No. 4. – P. 541-563.
2. Laclau E. *Populism: What's in a Name?* // E. Laclau // *Populism and the Mirror of Democracy*. Ed. by F. Panizza. – London and New York: Verso, 2005. – P. 32-49.
3. Panizza F. *Introduction: Populism and the Mirror of Democracy* // *Populism and the Mirror of Democracy*. Ed. by F. Panizza. – London and New York: Verso, 2005. – P. 1-31.
4. Лутвин В. Популістські партії у структурі модерних партійних систем країн Центральної Європи: порівняльний аналіз / Віталій Лутвин // *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. – 2012. – № 2. – С. 69-77.
5. Brubaker R. *Why Populism?* / R. Brubaker // *Theory and Society*. – 2017. – Vol. 46. No. 5. – P. 357-385.
6. Moffitt B. *Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style* / B. Moffitt, S. Tormey // *Political Stud-*

ies. – 2014. – Vol. 62. No. 2. – P. 381-397. 7. Jansen R. *Populist Mobilization: A New Theoretical Approach to Populism* / R. Jansen // *Sociological Theory*. – 2011. – Vol. 29. No. 2 – P. 75-96. 8. Побочий І.А. Політичний популізм і його місце в сучасному протистоянні політичних сил в Україні / І.А. Побочий // *Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр.* – К., 2008. – Вип. 70. – С. 42-52. 9. Паин Э.А. Популизм и элитизм в современной России: анализ взаимосвязи / Э.А. Паин, С.Ю. Федюнин // *Полис. Политические исследования*. – 2019. – № 1. – С. 33-48. 10. Головні дебати країни: Зеленський – Порошенко. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=3ZF6mmnJPoQ>.

М. Б. Шамкин

ИМИДЖ БЕЛАРУСИ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО ВЕКТОРА ПАРЛАМЕНТСКОЙ ДИПЛОМАТИИ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

На современном этапе развития международных отношений парламентская дипломатия играет важную роль не только с точки зрения формирования и легитимации законодательной базы международных отношений, но и снятия коммуникационных барьеров между государствами, поддержки между ними стабильного и конструктивного диалога, а главное формирование позитивного мнения о своей стране и народе за рубежом.

Одним из перспективных инструментов улучшения имиджа Республики Беларусь на европейском направлении внешней политики можно рассматривать ее парламентскую дипломатию как один из возможных неофициальных (неправительственных) каналов политического влияния. В этом плане ключевым и одновременно наиболее проблемным сегодня видится фактическое состояние контактов Республики Беларусь с Европейским Союзом в рамках парламентской структуры ЕВРОНЕСТ «Восточного партнерства».

С начала запуска работы ЕВРОНЕСТ Европейский Союз поставил под вопрос легитимность Палаты представителей Беларуси из-за сомнительности демократического характера парламентских выборов 2008 года. Белорусские парламентарии настаивали на своем участии в ЕВРОНЕСТ на общих условиях для шести стран-участниц. Так, в первоначально определенной схеме Ассамблеи «Восточного партнерства» ЕС должна была состоять из 120 депутатов, из которых – 60 депутатов от Европарламента и по 10 депутатов от каждого национального парламента государств-участниц Восточного партнерства. В течение 2010 года были предложены альтернативные формулы: «5+5» (пять депутатов белорусского парламента + пять представителей гражданского общества) и «0+10» (только представители гражданского общества без права голоса, но с правом выступать на заседании).

Официальная белорусская сторона последовательно и решительно выступала против любого участия в работе Ассамблеи представителей оппозиции или негосударственных организаций. По этому вопросу официальный Минск сумел заручиться поддержкой со стороны парламентов остальных пяти стран-участниц Восточного партнерства. Из-за проблемы представительства Беларуси первое заседание ЕВРОНЕСТ было отложено. В начале 2011 года Европейские структуры склонялись к формуле «0+0» – отсутствие делегаций от Беларуси вообще [3]. В итоге первая парламентская ассамблея ЕВРОНЕСТ прошла в мае 2011 года в Брюсселе без парламентариев из Беларуси. Последние не согласились с тем, что вместе с 5 депутатами от Республики Беларусь ЕС пригласил и 5 представителей гражданского общества.

В последующие годы ЕС использовал практику доступа к участию в ЕВРОНЕСТ исключительно белорусских оппозиционных сил. Среди основных

участников можно выделить: Белорусскую партию левых «Справедливый мир», Белорусскую социал-демократическую партию (Грамада), Движение «За Свободу», Белорусскую общественную организацию «Говори правду», Объединённую гражданскую партию, Партию Белорусский народный фронт, а также «Белорусскую христианскую демократию».

Для понимания общей картины представительства и участия белорусских политических сил в работе ЕВРОНЕСТ уместным будет рассмотрение отдельных рабочих сессий данной структуры в течении 2013, 2015 и 2017 годов.

Так, 28 – 29 мая 2013 года на сессии Парламентской ассамблеи «Восточного партнерства» ЕС в Брюсселе прошло заседание рабочей группы по делам Беларуси. На заседании лидер партии «Белорусская христианская демократия» Виталий Рымашевский заявил, что Беларусь должна быть представлена в ЕВРОНЕСТ и «Восточном партнерстве», но не белорусскими властями, которые реально не представляют белорусский народ, так как в стране нет свободных выборов. Здесь должны быть представлены оппозиция, гражданское общество и независимые эксперты. Одновременно, подчеркивалось, что белорусы «должны строить стратегические проекты, разрабатывать программы совместно с Евросоюзом» [1].

17 – 18 марта 2015 года представители белорусской оппозиции приняли участие в четвертом пленарном заседании Парламентской ассамблеи программы ЕС «Восточное партнерство», которое проходило в Ереване. Официальный Минск отказался от участия. В итоге Беларусь снова оказалась представленной только оппозиционными политиками.

На заседании лидер Движения «За свободу» Александр Милинкевич отметил, «что только постепенная евроинтеграция дает шанс на сохранение Беларуси». По его словам, оппозиция выступает за «искренний критический, обусловленный диалог» между ЕС и Беларусью, который должен основываться «на прозрачных принципах, прагматичных отношениях с соблюдением уважения к ценностям». Также была выражена поддержка и приветствие приглашения официальной белорусской делегации на Рижский саммит Восточного партнерства ЕС в мае 2015 года [5].

В 2017 году ситуация несколько изменилась. В июле 2017 года в Минске состоялась первая за много лет официальная встреча делегации Европарламента с депутатами Палаты представителей. Де-факто это можно считать признанием белорусского парламента со стороны Евросоюза. Однако ряд чувствительных для Беларуси вопросов – в том числе участие в ЕВРОНЕСТ остались открытыми либо нерешенными. Делегация Европарламента во главе с польским депутатом Богданом Здроевским находилась в Минске 18 – 19 июля. Это стал второй визит Здроевского в Беларусь с момента избрания его главой делегации ЕП по связям с Беларусью и первый, когда состоялась его официальная встреча с белорусскими депутатами в Палате представителей.

Ключевой особенностью визита стало стремление представителей ЕП наладить и поддерживать в дальнейшем политический диалог двух сторон. В этом ключе Европарламент хотя по-прежнему и не признает белорусских депутатов демократически избранными, но считает необходимым вести с ними диалог. Как заявил Богдан Здроевский, в Беларуси больше нет политических заключенных, в нынешнем составе Палаты представителей два депутата представляют оппозицию. «Они не были избраны путем демократических выборов, но они получили свои места», что есть важным. Кроме того, в Брюсселе ценят роль Беларуси в переговорном процессе между Россией и Украиной, непризнание аннексии Крыма, неприсоединение к санкциям России в отношении ЕС [2].

Рассмотренные нами выше три эпизода межпарламентских контактов между Беларусью и Европейским Союзом позволяют в целом выделить сразу несколько направлений развития неконструктивного взаимодействия двух сторон, что в целом негативно сказывается на европейском имидже Беларуси. Среди них отметим следующие:

1) завуалированное блокирование со стороны ЕС участия официальной белорусской парламентской делегации в работе ЕВРОНЕСТ;

2) дискредитация официальной власти Беларуси со стороны белорусских оппозиционных сил в ЕВРОНЕСТ;

3) неготовность официальных представителей власти Беларуси садиться за один стол переговоров с белорусскими оппозиционными силами в рамках ЕВРОНЕСТ.

В то же время имеющаяся динамика участия и работы в рамках ЕВРОНЕСТ белорусских оппозиционных представителей, как и позиционирования ЕС в целом, позволяют нам отметить и ряд позитивных и перспективных для развития конструктивного и плодотворного сотрудничества обеих сторон тенденций. Среди них выделим следующие: 1) изменение за последние несколько лет (2016 – 2019 гг.) в положительную сторону восприятия Беларуси с боку ЕС и, как результат, проявление желания Союза сотрудничать с Республикой; 2) проевропейская политическая ориентация белорусской оппозиции, ее направленность на формирование имиджа Беларуси как европейского и демократического государства; 3) условная готовность белорусской оппозиции к перспективе подключения к работе в структурах сотрудничества «Восточного партнерства» ЕС белорусских представителей официальной власти.

Исходя из выше изложенного, считаем возможным предложить несколько предположительных вариантов дальнейшего развития сотрудничества двух сторон в рамках межпарламентской дипломатии.

Первый вариант: сохранение статус-кво, а именно положения при котором будет поддерживаться или даже углубляться (по мере возможностей) формат представительства и работы в ЕВРОНЕСТ белорусских оппозиционных к официальной власти политических сил. В этом случае, на наш взгляд, официальному Минску не стоит выступать с ультимативной или, наоборот, изоляционистской позицией по отношению к Брюсселю. Рациональным вариантом может напротив служить умелое и дальновидное использование именно такого – неофициального канала диалога с ЕС посредством межпарламентской дипломатии. В то же время, явной проблемой и преградой в этом случае выступает степень готовности к нахождению компромиссов между властью и оппозиционными силами Беларуси. С нашей точки зрения, целесообразным в такой ситуации есть нахождение обеими сторонами пути, в котором главный вопрос должен состоять не столько в урегулировании внутривнутриполитических разногласий, сколько в понимании необходимости представлять и защищать интересы Беларуси одним голосом во внешнеполитической среде и главным образом на европейском направлении.

Второй вариант: предложение с боку ЕС включить в состав белорусской делегации двух депутатов, представляющих в парламенте оппозицию, плюс представителей гражданского общества. Возможно включение в делегацию и главы комиссии Палаты представителей по международным делам [4]. На наш взгляд, в этом случае, как и в первом, проблема будет состоять в тех или иных факторах и вводных, определяющих возможности нахождения и готовности сторон идти на компромиссы. Отличительной же чертой такого варианта от первого будет выступать своеобразная «двухуровневая игра», при которой официальному Минску нужно будет идти на уступки уже одновременно по двум направлениям – в отношениях с ЕС и в отношениях с национальной оппозицией.

Третий вариант: своеобразный «третий путь» налаживания контактов и взаимодействия белорусских парламентариев с парламентариями Евросоюза. Такой алгоритм отношений будет «обходить» формат участия и работы официальных белорусских представителей в ЕВРОНЕСТ, но при этом должен предполагать активизацию любых возможных контактов и взаимодействий с европейскими парламентскими представителями на других переговорных площадках. Благоприятным при этом может считаться налаживание контактов одновременно как в двухстороннем, так и многостороннем форматах. Особенно перспективными могут быть расширение и углубление взаимодействия с отдельными европейскими партиями и движениями, что особенно удачно практикует в последние годы российская дипломатия.

Как общий вывод, отметим, что при любом из предложенных вариантов развития взаимоотношений сторон, формат межпарламентской дипломатии должен рассматриваться и официальными властями, и оппозиционными силами Республики Беларусь, как один из ключевых и перспективных каналов и инструментов формирования позитивного образа государства на международной арене, а непосредственно в рамках европейского политического пространства, пространства «Большой Европы».

Список использованных источников

1.Евронест: Власть в Беларуси нелегитимна [Электронный ресурс]. – 28 мая 2013 г. – Режим доступа: <http://www.eastbook.eu/ru/2013/05/28/evronest-vlast-v-belarusi-legitimna/> (дата обращения: 01.05.2019). 2.Здроевски: Европарламент по-прежнему не признает белорусских депутатов демократично избранными // Белорусская информационная компания БелаПАН [Электронный ресурс]. – 19 июля 2017 г. – Режим доступа: https://belapan.by/archive/2017/07/19/eu_912737/ (дата обращения: 01.05.2019). 3.Казакевич А. Парламент: дэкаратыўны элемент «заканатворчага» працэсу // Белорусский ежегодник 2010. Сборник обзорных и аналитических материалов по развитию ситуации в Республике Беларусь в 2010 г. – Минск, 2011. – С. 43 – 51. 4.Коровенкова Т. Европарламент не признает белорусских депутатов избранными, но продолжает диалог // Белорусские новости [Электронный ресурс]. – 1 августа 2017 г. – Режим доступа: [https://naviny.by/article/20170801/1501607960-evroparlament-ne-priznaet-belorusskih-deputatov-izbrannymi-no](https://naviny.by/article/20170801/1501607960-evroparlament-ne-priznaet-belorusskih-deputatov-izbrannymi-no-prodolzhaet-dIALOG) (дата обращения: 01.05.2019). 5. Оппозиция выступила в «Евронесте» вместо белорусских парламентариев [Электронный ресурс]. – 18 марта 2015 г. – Режим доступа: <https://news.tut.by/politics/440163.html>. (дата обращения: 01.05.2019).

К. К. Гаврилюк

ДІАГНОСТИКА ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Політична система суспільства є публічною сферою, а тому перебуває під постійним впливом кризових явищ. Для попередження та розв'язання кризових ситуацій в органах державної влади сучасна політична наука пропонує різні кількісні методики та математичні моделі діагностики політичної кризи.

Аналіз політичних криз здійснюється для отримання необхідної інформації про можливість реалізації державної влади на початковому етапі політичної кризи. Спираючись на результати досліджень різних за родом криз, політтехнологи і самі політики мають можливість приступити до розробки рефлексивної моделі антикризового управління своїм політичним проектом. Діагностика дозволяє виявляти причинно-наслідкові зв'язки в дисфункціях владного апарату та політичної системи, на основі яких можна побудувати прогностичну модель функціонування і розвитку політичного проекту, здійснюючи при цьому попередження його кризи. Діагностика політичних криз – це спосіб отримання чітких даних про наявні можливості

реалізації політичного проекту в умовах політичної кризи і фундамент для застосування відповідних методів і інструментів політичного менеджменту.

Реалізація системоутворюючих функцій системою свідчить про існування даної політичної системи та її відносну стабільність. Відповідно невиконання таких функцій означає, що політична система не функціонує і перебуває у стані кризи, яка може призвести до руйнування або оновлення цієї системи. Під системоутворюючими функціями системи ми розуміємо здатність політичної системи реалізовувати політичну владу, а також здійснення суб'єктами політичної влади відповідних політичних обов'язків за допомогою наявних ресурсів [5, с.155].

Діагностика надає можливість виявляти причинно-наслідкові зв'язки в дисфункціях політичного процесу, на основі яких дозволяє сформулювати пояснювальну та прогнозну моделі функціонування і розвитку політичного проекту, попереджуючи виникнення кризи [3, с. 220].

У практиці зарубіжного політичного менеджменту для діагностики загрози у найбільш часто використовуються економічні моделі Е. Альтмана [1], Таффлера [2] та інші.

Аналіз політичної кризи передбачає перевірку політичної системи на наявність переліку чинників, які зумовлюють імовірність появи кризових явищ (чинники потенційної загрози або провокатори). Цей перелік залежить від здатності системи протидіяти чинникам потенційної загрози. Набір кризових чинників не є сталим, він змінюється залежно від етапу розвитку політичної системи чи її частини.

Одними з основних інструментів діагностики політичної кризи виступають індикатори кризових явищ, які розділяються залежно від стадії кризи на індикатори передкризового стану, індикатори актуалізації політичної кризи, індикатори післякризового періоду. Важливими показниками кризових явищ виступають індикатори політичної нестабільності, ефективність реалізації політичною системою системовідтворюючих функцій, прояви нелегітимності або делегітимації політичного режиму, критичний рівень накопичення актів девіантної поведінки тощо [4, с.265].

Управління наслідками кризової ситуації, яка може здійснюватись уже в рамках іншої політичної системи, передбачає глибокий аналіз післякризової ситуації.

Список використаних джерел

1. Аналіз фінансового стану підприємства // Оцінка ймовірності банкрутства // Модель Альтмана (Z модель). Приклад розрахунку [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://afdanalyse.ru/publ/bankrostvo/bankrot_1/13-1-0-10. 2. Аналіз фінансового стану підприємства // Оцінка ймовірності банкрутства // Модель Таффлера і Тішоу [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://afdanalyse.ru/publ/finansovyy_analiz/1/bankrot_tafler/13-1-0-37. 3. Забеліна І.О. Діагностика та прогнозування політичних криз / І.О.Забеліна // Актуальні проблеми політики. – Одеса, 2014. - Вип. № 49. - С.219. 4. Ставченко С. В. Індикатори кризових явищ як інструмент діагностики політичної кризи / С. В. Ставченко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Соціологія. - 2016. - № 3. - С. 264-267. 5. Шабров О. Политическое управление: проблема стабильности и развития /О. Шабров. – М. : Интеллект, 1997. – 200 с.

О. С. Контєв

ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОГО РІШЕННЯ В УМОВАХ РИЗИКУ

Прийняття певного управлінського рішення є важливим елементом політичного процесу за допомогою якого і забезпечується взаємодія суб'єкту та об'єкту управління. Адже здатність та спроможність особи, котра є носієм політико-управлінського рішення за допомогою різних стратегій підтримувати такий процес, може розглядатися як один з критеріїв ефективності його діяльності. На сьогоднішній

день виробництво управлінських рішень є предметом дослідження будь-якої науки, зокрема найбільшого поширення воно набуло у державному управлінні. Адже сучасна теорія державного управління усе частіше акцентує увагу на технологічності та високому рівні можливості керування процесом прийняття відповідних рішень. Цей процес в умовах ресурсних обмежень чи умовах високого політичного ризику, або ж прийняття непопулярних рішень являє собою ситуації, які безпосередньо пов'язані із пошуком механізмів підвищення ефективності політичних рішень.

Зокрема, українські дослідники Крупник, Линьов та Нужний у навчальному посібнику «Теорія і практика прийняття управлінських рішень» відзначають, що в процесі прийняття управлінських рішень на етапі вибору слід відштовхуватися від таких критеріїв як: адекватність, тобто міра відповідності даного рівня результативності потребам; відповідність прагненням суспільства – як ступінь задоволення певною політикою існуючих потреб; прийнятність, тобто відповідність цілей певного напрямку політики або рішення загальним цінностям учасників процесу, а також вироблення політики; придатність до адміністрування, тобто наявність достатнього адміністративного персоналу для впровадження даної політики або рішення; політична здійсненність, як врахування політичного контексту проблеми та політичних ризиків [1, с. 39-41]. Адже зазвичай, для прийняття обґрунтованих рішень в умовах невизначеності необхідно спиратися на досвід, знання та інтуїцію фахівців, які здатні врахувати усі існуючі ризики.

Відтак, нині найбільш поширеним інструментом прийняття управлінських рішень в умовах ризику є методи експертних оцінок, тобто організації роботи із профільними експертами, котрі дають власну оцінку реальності подій та на підставі цього допомагають джерелу державотворення приймати зважені рішення. Для реалізації цього методу створюють робочу групу, яка і організовує діяльність експертів, об'єднаних в експертну комісію. Результатом діяльності фахівців має стати надання вичерпної інформації, яка дасть змогу замовнику прийняти доленосне рішення. Однак, в цьому аспекті, вкрай важливо омовитися, щодо підбору кваліфікованих експертів. Адже сама проблема підбору фахівців є однією з найбільш складних, адже вона має враховувати не тільки розумові здібності, але і низку факторів, як-то креативність, рішучість, наполегливість, прагматизм та інші. Як правило, для відбору спеціалістів використовують методи взаємооцінки і самооцінки компетентності експертів, успішність участі в попередніх експертизах. А використання формальних показників, як-то посада, вчена ступінь і звання, стаж, кількість наукових публікацій тощо, тут має лише другорядний характер.

Таким чином, прийняття рішень у разі невизначеності нерозривно пов'язане із ризиком, котрий існує тоді, коли фахівець не знає заздалегідь результатів прийнятого рішення, але здатний встановити об'єктивний розподіл ймовірності можливих станів зовнішнього середовища та пов'язаних з ними результатів.

В свою чергу, нині існує купа так званих стратегій, політичної прохідності політико-управлінських рішень, які по суті є способом виходу з кризових ситуацій підвищеного політичного ризику, як-то: прогнозування, створення короткострокових та довгострокових планів, проведення опитувань, створення фокус-груп, кейс-стаді та багато інших.

На мою думку, в цьому розрізі, доречним є думка Елвіна Тоффлера, котрий, пропонуючи тезу «мозаїчності демократії», акцентує увагу на кризі форм та методів політичної комунікації, за допомогою яких традиційно забезпечувалося представництво інтересів у процесі вироблення та прийнятті відповідних рішень [2]. Адже наразі існуючі технології лобіювання та адміністрування забезпечують стабільність, а нові технології взаємодії все ще не знайшли свого відображення у політичній дійсності.

Нині стратегії підвищення політичної вірогідності прийняття «правильного рішення» спрямовані виключно на побудову комунікацій всіма відомими засобами, як-то: лобіювання, PR- менеджмент, GR-менеджмент, обмін досвідом та інші.

Список використаних джерел

1.Крупник А.С. Теорія і практика прийняття управлінських рішень : навч. посібник / А.С. Крупник, К.О. Линьов, Є.М. Нужний. – К. : Вид. дім «ПРОСТІР», 2007. – 156 с. 2.Тоффлер Е. Третя Хвиля: пер.з англ. / Е. Тоффлер– К. : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. – 475 с.

О. Г. Тім

ГРОМАДЯНСЬКИЙ АКТИВІЗМ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЕКТ

В українській політичній думці більшість науковців характеризують громадянський активізм, як спрямовану діяльність, поведінку особистості, як представника/громадянина певної держави, соціуму, на створення світу громадянських відносин та інституціональної взаємодії з владою.

На сьогоднішній день все частіше стає помітним бажання займатися громадянською діяльністю в якості засобу самореалізації, отримання матеріальної вигоди, вирішення власних особистих проблем, інакше кажучи громадянський активізм розуміється як певна професійна діяльність. Цьому сприяє багато факторів: 1. відсутність прозорого фінансування громадських організацій, ініціативних груп громадян; 2. нестабільна політична ситуація в країні, конкурування та боротьба за владу політичних еліт і різних бізнес-груп, запит на нові обличчя; 3. формальна взаємодія органів державної влади та громадськості; 4. відносно низький рівень довіри більшості громадян до інститутів громадянського суспільства; 5. низький рівень віри у більшості громадян в те, що існує можливість досягнення якісних змін через активну громадянську участь/дію/позицію, небажання більшості громадян витратити власні матеріальні, моральні, фізичні сили, жертвувати своїм власним часом для провадження суспільно-політичної діяльності.

Таким чином, складається ситуація, коли громадські організації й окремі об'єднання активних/ініціативних громадян стають політичним проектом зацікавлених політичних сил, бізнес-груп тощо, і провадять свою діяльність спрямовуючи її для досягнення цілей груп, під впливом яких вони знаходяться.

В рамках специфіки власного наукового дослідження політичний проект виступає інституційною формою, яка побудована на суб'єктивних вподобаннях автора/замовника у поєднанні з громадськими настроями, очікуваннями, з чіткою метою представництва інтересів громади і отримання / утримання / контролю політичної влади, можливості взаємодіяти з органами влади і впливати на прийняття владних рішень, очікуванням певного ефекту від реалізації проекту, об'єктами зовнішнього світу, на які проект спрямований, при заданих обмеженнях по ресурсах і термінах. У такому сенсі, як політичні проекти можна розглядати громадські організації, громадсько-політичні рухи, створення яких ініційовано «зверху» (політиками, чиновниками). Наприклад, громадсько-політичних рух «Люди Важливі» ініційований О. Саєнко – міністром Кабінету Міністрів України, М. Нефьодовим – першим заступником міністра економічного розвитку і торгівлі України, С. Гусовським – лідером депутатської групи «Київська команда» та іншими, які одразу заявили про намір переформатування у політичну партію у майбутньому. Зараз представники руху проводять активну діяльність по залученню прихильників, особливо за допомогою соціальних мереж. Цей політичний проект пов'язують з чинним прем'єр-міністром В. Гройсманом. Або Громадська організація «Справа Громад» ініційована Ю. Бірюковим, волонтером у минулому, а зараз радник Міністра оборони

України, на підтримку політичної сили П. Порошенка після його поразки на президентських виборах 2019 р.

Переважна кількість організацій, які мають радикальні форми діяльності – силовий тиск, реалізація вузько спрямованих акцій (блокування роботи органів влади, установ, пікети, приймають участь в господарських конфліктах) («С14», ГО «Національні дружини», «Карпатська Січ», ГО «Рух Вільна Доля»), також виступають в якості політичних проектів, діючих в інтересах конкретних політсил і лідерів.

Певним чином, як політичні проекти можна розглядати навіть окремих громадян, в першу чергу це так звані лідери думок, діяльність яких спрямованна на формування певної громадянської думки, позицію щодо окремих подій тощо, особливо за допомогою соціальних мереж

Отже, така тенденція стрімко поширюється в українському суспільстві і це є небезпечною для подальшої розвитку громадянського суспільства і створення демократії участі в нашій країні.

І. О. Тімов

ПРОТЕСТНІ НАСТРОЇ У СВІТІ: ЦИРКУЛЯЦІЯ ЛІВИХ ТА ПРАВИХ ТЕЧІЙ

Спостерігаючи за протестними настроями у суспільстві слід зазначити, що вони можуть приймати більш ліву або більш праву сторону в політичній системі координат. Це зумовлено, у першу чергу тим, що в суспільстві завжди будуть ті індивіди яких не задовольняє існуюча ситуація. Поки такі «протестні» індивіди знаходяться у меншості, вони не являються загрозою для чинної влади, але якщо їхня кількість буде зростати, то згодом ці індивіди вже будуть являти собою політично-соціальну силу. Метою цієї роботи буде спроба знайти певну закономірність у зростанні інтересу суспільства до правих та лівих ідей.

Для того, щоб знайти закономірність спочатку треба звернутися до самих термінів «праві» та «ліві». Вперше ці терміни з'явилися в післяреволюційному Французькому парламенті у 1789 році. Саме в цей час зародились три політичні течії назви яких були обрані випадковим чином, а саме за порядком місць: зліва сиділи якобінці прихильники радикальних змін, революційних дій, що йшли шляхом фундаментальних змін. У свою чергу справа сиділи фельяни, що виступали за збереження монархічного строю регульованого Конституцією. Посередині знаходилися третя течія – центристи. Вони не входять у тему цієї роботи, тому ми не приділили їм уваги. Таким чином з'явилося розділення в політиці на «правих» та «лівих». «Праві» – прихильники збереження існуючого положення, далі з «правими» буде асоціюватись термін «консерватор». «Ліві» – революціонери та новатори. На сьогоднішній день, можна спостерігати, що «ліві» сили пропагують свободу особистості в усьому, регульовані або частково регульовані ринкові відносини та інше. У свою чергу «праві» ідеалісти агітують спираючись на національну ідентичність, відчуття захисту у звичайних громадян, та ринкову економіку, як основний чинник економічного зростання держави. Саме з цього моменту в майже усіх парламентах світу точиться боротьба «лівих» та «правих». Система стримування та противаги, що працює у більшості розвинених країн, змушує обидві сторони до обговорення конкретних проблем, та пошуку компромісу щодо їх вирішення.

Але звісно, якщо ця боротьба точиться у стінах парламенту, то вона не може не мати впливу на громадянське суспільство, тобто, звичайних громадян. Люди свідомо або ні приймають для себе якусь сторону, та стають прихильниками або «лівих» поглядів, або «правих». Звісно за життя погляди людини можуть змінюватися, бо, як говорив У. Черчилль: «Дурна та людина, що ніколи не змінює свою думку».

Та саме ці зміни становлять великий інтерес.

Зміни політичного напрямку можна розглядати як у цілому, тобто, які тенденції більш популярні серед лідерів великих держав, так і в якійсь конкретній локації, наприклад, країні, регіоні або навіть континенті. Прикладом може бути Європа, та ті політичні настрої які зараз там існують. Ще декілька років тому, приблизно 2013–2014 в Європі, а саме у Німеччині, Франції та Італії не було такого інтересу до правих антисистемних партій («Альтернатива для Німеччини», «Національний Фронт», «Ліга Півночі»). Діючі партії в Європі (у тому числі й опозиційні), що сповідують ліберально-демократичні цінності втрачають підтримку виборців. Піднесення «правих» партій можна зумовити зростаючим невдоволенням стосовно мігрантів, євро-скептицизмом тощо. Якщо спробувати систематизувати ці зміни в суспільстві, то можна помітити закономірність. Якщо у суспільстві йде хвиля інтересу до «правих» сил, то через деякий час, цей інтерес почне спадати, а потім і зовсім перейде у «ліву» сторону та почне зростати в цьому напрямку. Це схоже з маятником або радіохвилею. Тобто коли суспільство йде в «праву» сторону, можна сказати, що через деякий час воно знову змінить напрям на «ліву», а потім знову піде вправо. Крайньою точкою маятника можна вважати момент коли «ліві» або «праві» починають свою політичну діяльність або шляхом виборів, або перевороту/революції. Саме тоді починається спад інтересу, і маятник» іде в іншу сторону. Слід також зазначити, що коли до влади приходять «ліві» сили, «праві» стають опозицією та в їх програмах і лозунгах з'являються мова про «свободу особистості» «рівність» тощо. Тобто, ці цінності стали загальноприйнятими як для «лівих» так і для «правих».

Частота коливань цього «маятника» політичних координат залежить у першу чергу від того, як сильно буде спиратися правляча сторона. Також, від цього будуть залежати наслідки. Для того, щоб зрозуміти про що йде мова, можна привести два приклади. Перший, Велика Французька Революція або Жовтнева Революція. Ці дві події схожі тим, що правляча сторона намагалася як можна довше залишатися при владі, та не змінювати діючу систему влади. Для своїх цілей були застосовані будь-які методи, приклади це розгін Національних Зборів, або «Кровава неділя» 1905 року. Саме такі дії призвели до революцій під час яких загинули тисячі людей. Проте слід зазначити, що, як показують приклади цим «хворіли» абсолютні монархії, або тоталітарні режими. У сучасних парламентських республіках до масового кровопролиття не доходить. Хоча звісно мітинги та заворушення на вулицях існують і тепер. Наприклад акції «Жовтих жилетів» у Франції, що почалися у жовтні 2018 року. Іншим прикладом, може бути так званий «Червоний травень» 1968 року у Парижі. У травні 1968 року почався страйк на вулиці почали виходити робітники та студенти, які були не задоволені монополією держави у ЗМІ, та зовнішньою політикою діючого президента Шарля Де Голля. Його націоналізм не відповідав культурним та соціальним поглядам більшої частини французів. У свою чергу, Шарль Де Голль вже на наступний день пішов у відставку, розпустив Національні збори та проголосив дострокові парламентські вибори. У цей же день, страйк закінчився та мітингуючі пішли по своїх домівках. Ці два приклади демонструють, що намагання стримати процес коливання «маятника» призведе до дуже кривавих наслідків. У свою чергу, якщо не намагатися зупинити його, то зміна курсу суспільства пройде досить мирно та безкровно.

Отже, роблячи підсумки моїх тез, можна зазначити декілька пунктів. По-перше, зміна протестних настроїв суспільства проходить подібно коливанням маятника. Що означає неможливість монополії «лівих» або «правих» ідей. По-друге, процес коливання неможливо спинити, а спроба зробити це призводить до революцій та

бунтів. Таким чином, найліпшим шляхом буде мінімізування опору з боку правлячої сторони, та зміна напрямку під час парламентських виборів.

Список використаних джерел

1. Кольцов В. Міграційна криза як передумова і вияв євроскептицизму та наднаціональної опозиційності до ЄС в країнах Вишеградської групи / В. Кольцов // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії 2018. Випуск 17. С. 187–194. 2. Ключник Р. М. Ультраправі сили у сучасній Європі: антисистемний вимір / Р. М. Ключник // Соціально-політичні проблеми сучасності: I Всеукраїнська наукова конференція студентів і молодих вчених: тези доповідей, Дніпропетровськ, 30 березня 2016 р. – Дніпропетровськ: Університет імені Альфреда Нобеля, 2016. – С. 41–45. 3. Афанасьев М.Н. Типология идеологий. Правая идея / М. Н. Афанасьев // Общественные науки и современность. 2011. Выпуск № 4. С. 33–38.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Р.М. Ключник

Л. І. Марфобудінова

ГАЛУЗЕВІ КОНОТАЦІЇ ҐЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

Мета дослідження - встановити особливості галузевих конотацій теоретичного осмислення ґендерної політики.

Державо-центричний підхід до вивчення ґендерної політики орієнтує дослідників на велике значення цілеспрямованої діяльності щодо покращення статусу та стану ґендерної проблематики. На сучасному етапі конотації ґендерної політики пов'язані з галузями публічної та самоврядної політичної діяльності. Вони визначають можливості визначення цілей та завдань, які потребують пріоритетної уваги, зосередження ресурсів, прогнозування результатів тощо. Ґендерні конотації політичної діяльності на теоретичному рівні уточнюють значення політичних завдань та стратегічного планування.

Політика інтеграції жінок будується на основі принципу ґендерної рівності з урахуванням різних політичних інтересів, які відображаються в державних програмах і розраховані як на чоловіче, так і на жіноче населення країни» [2].

Теоретичне визначення соціальних умов реалізації прав жінок ґрунтується на загальному розумінні пріоритетів ґендерної політики у кожній конкретній державі. Разом з тим, змагання політичних сил істотно корегують ідеологічно орієнтовані або доктринально зумовлені позиції щодо стану ґендерної рівності та особливих соціальних умов для жінок як соціально-демографічної групи. Зарубіжний досвід свідчить, що у демократичному суспільстві не може бути повної згоди відносно питань окремих питань національної ґендерної політики, узгодження політичних позицій, які і є змістом сучасної демократичної взаємодії.

Біологіцистський підхід у тлумаченні доцільності ґендерної політики є домінуючим для внесення ґендерних питань до порядку денного розвитку суспільства. Українська дослідниця Л.Кормич вважає «розмежування біологічної і культурної складових при дослідженні дозволяє наголошувати на важливості культурних впливів, тобто, відповідного виховання чоловіків та жінок, формування у них готовності та здатності виконувати певні традиційні функції. Але при цьому визнається, що суто біологічне єство, наприклад, пріоритетність виключно репродуктивної функції жінок, не повинно повністю виштовхувати жінку з соціальної у приватно-сімейну сферу. Вона має залишатись частиною соціального середовища та бути продуктом культури даного соціуму, маючи всі умови та можливості для самореалізації» [4,с.17].

Економічна конотація ґендерної політики визначається в укоріненні ґендерної нерівності у процесах виробництва та матеріального забезпечення суспільства. Відповідно, зміна ґендерних ролей має впливати на економічну поведінку, яка, у свою чергу,

передбачає видозміну економічної політики. Як вважає Т. Дисюк, «відсутність цілеспрямованої державної політики сприяння гендерній рівності призводить до посилення соціально-економічної диференціації населення залежно від статі, невідповідності фактичних можливостей жінок та чоловіків декларованій Конституцією України рівності статей та настановам демократичного суспільства. Більш того, існування гендерної нерівності в суспільстві сповільнює економічне зростання, послаблює систему державного управління та знижує ефективність стратегій розвитку» [3, с.277].

Філософсько-історичні конотації гендерної проблематики наголошують на ціннісній пріоритетності гендерних питань у політичній діяльності. Можливість затвердження тих або інших аксіоматичних тверджень у політичній свідомості як головних або другорядних є результатом філософської рефлексії щодо гендерної проблематики. Як зауважує М. Палагнюк, «гендер стосується не тільки чоловіків і жінок як окремих індивідів, а й характеризує взаємини поміж ними як соціально-демографічними групами та гендерні стосунки загалом – те, як реалізуються соціальні ролі жінок і чоловіків, дівчаток і хлопчиків, як вони соціально вибудовуються» [5, с.119].

Історичні конотації гендерної політики дають змогу побачити темпоральний вимір прав жінок та значення цих процесів для решти параметрів сучасного суспільного розвитку. У тому числі соціально-економічних, технологічних, культурних та духовних тощо. При цьому історична локалізація гендерних протиріч на межі ХІХ – ХХ століття пов'язує гендерну політику з категоріями прогресу та розвитку суспільства. Н. Гапон слушно зазначає, що «гендерна теорія розроблялася і впроваджувалася в наукову площину переважно через систему жіночих гендерних студій. Відтак, в останні двадцять років ХХ століття гендерні дослідження збагачують та конкретизують академічне знання» [1, с.181].

Міжнародно-правовий порядок денний визначає гендерну рівність як один з провідних параметрів для оцінки належності тієї чи іншої держави до кола цивілізованих держав, та держав, які успішно провели реформи щодо демократизації. Для сучасної України у теоретичному плані важливо визначитися саме із центром надання зразків та авторитетних концепції реалізації гендерних інтересів у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Гапон, Н. П. Гендерні дослідження та перспективи розвитку соціально-гуманітарного знання. *Військово-науковий вісник*. 2009. Вип. 12. С. 177 – 188. 2. Дашковська, О. Державно-правовий механізм впровадження гендерної рівності в канадському суспільстві. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3. С. 192–198. 3. Дисюк, Т. М. Гендерний аспект соціально-економічної політики України. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 50. С. 276–282. 4. Кормич, Л. І. Гендерні відносини: сутність та значення в суспільно-політичному розвитку. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 49. С. 16–22. 5. Палагнюк, М. М. Гендерна проблематика: історико-філософський аналіз. *Прикарпатський вісник НТШ. Сер. : Думка*. 2012. № 3. С. 118–124.

Б. І. Крайня, А. М. Кузьменко

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ОДНА З ТЕХНОЛОГІЙ ВЕДЕННЯ АСИМЕТРИЧНОЇ ВІЙНИ

Асиметрична війна (англ. *Asymmetric warfare*) – вид війни, який характеризується істотною різницею у військовій силі або можливостях використання стратегій і тактик сторонами-учасниками. Такі війни часто включають стратегії і тактики нетрадиційних війн: «слабкий» комбатант намагається використовувати таку стратегію, щоб компенсувати власну різницю і в кількісному, і в якісному відношенні [4].

Є безліч технологій ведення асиметричної війни, але зараз хотілося б підняти

питання саме інформаційної війни. В цілому, інформаційна війна являє собою маніпулювання інформацією, якій довіряє об'єкт, без відома об'єкта, щоб об'єкт приймав рішення проти своїх інтересів, але в інтересах того, хто веде інформаційну війну. Як наслідок, незрозуміло, коли починається інформаційна війна, наскільки вона сильна або руйнівна і коли закінчується. Зважаючи на роль інформації у сучасному світі, американський дослідник М. Маклюен виводить цікаву тезу, яка звучить так: «Істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації», а відомий науковий дослідник інформаційних або, як ще кажуть, медійних війн В.Ф.Прокоф'єв визначає інформаційну війну як дії, розпочаті для досягнення інформаційної переваги шляхом руйнації, модифікації або спотворення інформації чи несанкціонованого проникнення в інформаційні системи супротивника при одночасному захисті власної інформації, процесів, котрі базуються на інформації та інформаційних процесах [3].

Інформаційна війна може включати в себе: збір тактичної інформації, гарантування безпеки власних інформаційних ресурсів, поширення пропаганди або дезінформації, підрив якості інформації супротивника і попередження можливості збору інформації супротивником. Часто така війна ведеться в комплексі з кібер- та психологічною війнами з метою ширшого охоплення цілей, із залученням радіоелектронної боротьби та мережевих технологій.

Метою інформаційної війни є послабити матеріальні та моральні сили супротивника і посилити власні. Така війна, як правило не призводить безпосередньо до кровопролиття, руйнувань, при її здійсненні нема жертв, ніхто не позбавляється їжі, даху над головою і саме це породжує небезпечну безпечність у ставленні до медійної війни. Хоча руйнування, яких завдають інформаційні війни у суспільній психології, за масштабами та за значенням цілком співмірні, а часом і перевищують наслідки збройних війн.

Інформаційні війни частіше використовуються на міжнародному рівні, але на місцевому (внутрішньому) рівні вони також розповсюджені. Останнім часом все популярнішим серед політиків стає знищення опонента за допомогою інформаційних бомб, що ми можемо спостерігати не тільки під час передвиборчої кампанії, а й в звичайному житті.

У нашій державі досі не прийнято закону, який би визначав концепцію державної інформаційної політики України. Відповідно, в країні не існує єдиного плану, єдиної державної позиції чи стратегії розвитку інформаційної галузі, а отже і забезпечення інформаційної безпеки. Протягом 2002 – 2010 рр. було три спроби ухвалити концепцію державної інформаційної політики – 2002, 2009 та 2010 рр. 11.01.2011 р. черговий проект концепції прийняли у першому читанні за основу закону і направили на доопрацювання Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації [2].

Нині процес інформатизації суспільства, його державних і суспільних інститутів, розвивається дуже стрімко, непередбачено і не завжди керовано. Якщо звичні нам кулі та снаряди відомо звідки летять, то інформаційні бомби з'являються несподівано і в невідомому місці. Лякає те, що відбити таку атаку взагалі буває неможливо. І чомусь так повелося, що саме інформаційним потокам люди довіряють більше. А маючи у руках таку зброю і хоч невеличке вміння впливати на аудиторію, можна завоювати світ. Нажаль суспільство з великим запізненням починає осмислювати політичні, економічні, соціальні, військові, психологічні та інші наслідки впливу високих технологій на власну життєдіяльність.

Список використаних джерел

1. Міжнародна інформаційна безпека: сучасні виклики та загрози. – К.: Центр вільної преси, 2006. – 916 с. 2. Постанова Верховної Ради України Про прийняття за основу проекту Закону

Т. О. Могілевцева

ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ПІД ЧАС ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Що ж взагалі таке фальсифікація? Фальсифікація - це незаконне втручання в процес виборів з метою спотворення результатів волевиявлення за рахунок збільшення частки голосів за певного кандидата або навпаки [1]. Варто розповісти про декілька способів фальсифікації, такі як: «виїзд додому», «псування», «ранкове вкидання», «мертві душі», «впорядкування списків виборців», «підкуп», «карусель», «зникаючі чорнила».

1. «Виїзд додому»: громадяни, котрі не можуть бути присутніми на виборах за станом здоров'я, пишуть заяву до своєї дільничної комісії. До цієї особи завітають члени комісії зі спостерігачами. Їдуть вони у різних автомобілях, тому дуже легко членам комісії зіпсувати бюлетень по дорозі [3].

2. «Псування»: наймають людину (переважно чоловічої статі), яка влаштує погром у виборчій дільниці. Головною метою є зіпсувати або пошкодити урну з бюлетенями. Ці бюлетені вважатимуться недійсними. Дільницю підбирають заздалегідь. Тобто це та дільниця, де дуже малий відсоток голосів отримає певний кандидат [3].

3. «Ранкове вкидання»: «правильно» заповнені бюлетені заздалегідь вкидають в урну. Це дуже простий спосіб, але він дуже помітний [3].

4. «Мертві душі»: в списках виборців є померлі люди. Цим дуже легко скористатися та віддати голоси на користь потрібного кандидата [3].

5. «Впорядкування списків виборців»: до початку передвиборчої компанії швидко зростає число населення. Наприклад ви можете помітити, що за одною адресою проживає 15 чоловік, а насправді там мешкає 2 [3].

6. «Підкуп»: група людей або одна людина пропонує гроші за ваш голос на виборах. Це напевно найрозповсюджений спосіб підробки голосів [3].

7. «Карусель»: в цьому способі діє цілий механізм. Хтось виносить бюлетень (або з голосуючих, або з виборчої комісії, варіантів безліч). Цей бюлетень заповнюють на користь конкретного представника. Далі підкупають людину, віддають їй заповнений бюлетень та забирають собі порожній. Людина кидає в урну «правильно» заповнений бюлетень [2].

8. «Зникаючі чорнила»: в кабінку кладуть ручки з пастою, яка зникає через 2 години [2].

Існує дуже багато способів фальсифікації, про багато з яких ми не зможемо навіть дізнатися. В своїй статті я розглянула найбільш цікаві та застосовувані способи. Хочу порадити виборцям:

1. Слідкувати за діями на виборчих дільницях. Якщо ви бачите порушення, ви маєте право зробити зауваження або викликати поліцію.

2. Не ведіться на підкуп! Задумайтесь: «Чи проживете ви на 1000 гривень наступні 5 років?». Продавши свій голос, ви зраджуєте свою країну.

3. Обов'язково йдіть на вибори! Навіть якщо ви не хочете або не знаєте, за кого голосувати. Підіть і хоча б зіпсуйте свій бюлетень. Це зменшить число «фейкових» голосів.

На мою думку, повністю фальсифікацію прибрати не можливо. Адже кожен з

кандидатів хоче перемогти. Отже, хоч і повністю фальсифікацію не зупинити, але зменшити число підроблених бюлетенів можливість є. Для цього лише потрібно бути небайдужими до своєї країни.

Список використаних джерел

1. Фальсифікація виборів. – Вікіпедія [Електронний ресурс]: https://uk.wikipedia.org/wiki/Фальсифікація_виборів. 2. Фальсифікації, подкуп, админресурс на выборах: тренды 2019 года Украины / UP Foundation: <https://uapolicy.org/index.php/2019/02/12/falsifikatsii-podkup-adminresurs-na-vyborah-trendy-2019-goda-ukrainy/>. 3. Механізми фальсифікації виборів і способи протидії / Дзеркало тижня: https://dt.ua/POLITICS/mehanizmi_falsifikatsiyi_viboriv_i_sposobi_protidiyi.html.

Науковий керівник: к.політ.н., доц. Р.М. Ключник

M. S. Oleksiienko

NEGATIVE CAMPAIGN: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

These days there is a tendency of democracy development all around the world that is why the Government has to find new ways of communication with its society. One of the progressing methods is public relations so, as a rule, it uses actively in politics. Nowadays we can consider a political campaign as a PR campaign because of the central place is taken by the management of communication processes. Political PR is usually applied during the election campaign when it is necessary to manipulate social opinions or control the behavior of the voters or follow the activity of politicians. Recently PR-managers have begun to use the negative campaign in their work because of strong and fast results.

Public relations (PR) is the practice of managing the spread of information between an individual or an organization (such as a business, government agency, or a nonprofit organization) and the public [2].

The negative campaign or mudslinging is the process of deliberate spreading negative information about someone or something to worsen the public image of the described. Negative campaigns are characterized by an attacking tone in political debates and by political messages that focus on the character flaws or shortcomings of the opposing candidate [1]. In general, the negative campaign like any institution has both advantages and disadvantages. From the beginning, we consider disadvantages. The first one is that politicians and their team focus on destroying an image of the opponent or his/her activity, while not improving their personal reputation and rating. This method does not work. Moreover, it can lead to a loss of the influential position and future prospects of a political subject. The second example is an absenteeism in elections when people completely disappointed with their candidate because of his/her bad reputation and just not going to come to the polls and not going to vote. It can cause bad consequences for the country.

As for advantages of the negative campaign, we can give many examples of good results of this approach both in Ukraine and in other civilized countries. In modern times people want to see the show and they have already accustomed to an unfair election race. The society usually remembers negative messages faster than positive ones. The first advantage is that the real information and the truth can be found about the reputation or image of a political subject. Politicians invest a lot of money in their names promotion during the election campaign. However, they mainly use posters, advertising on television that only annoy voters so PR-managers start to use negative campaign against their opponents. They find awful but true information about the candidate. Constantly they just let themselves down and their past undermines the credibility of voters. Thus, an electorate can see the real face one of their candidate and be disappointed with him even before the election. Such activity is an advantage for other opponents. It can raise them a couple of

items in the ranking of candidates. Another advantage of the negative campaign in politics is attraction of the electorate attention to a political subject. The negative campaign can be a good way for popularization a new name. Influence on the government is an advantage too, because officials do not do their job well and they have personal interests, which are different from the interest of Ukraine. If we draw public attention to certain problems, we can change the whole situation in the country. Generally top management closes eyes on action some politicians or interest groups so when negative information gets into the media or social networks it's can lead to actions by the upper authorities.

So as the society wouldn't think negative campaign has a lot of advantages unlike disadvantages. It's really an effective method for holding political campaigns or just influence on some political figures. In consequences of the negative campaign, some business or just image can as come to harm and some can rise.

References

1. Griffin Hannah (2012) «Keep it Clean? How Negative Campaign Affect Voter Turnout», *Res Publica – Journal of Undergraduate Research: Vol. 17*. 2. Grunig, James E; Hunt Todd (1984), *Managing Public Relations* (6th ed.), Orlando, FL: Harcourt Brace Jovanovich.

*Language supervision by Senior Lecturer N.O. Chernyak
Scientific supervision by Associate Professor R.M. Kliuchnyk*

Ю. О. Ніколенко

ЕВОЛЮЦІЯ МЕХАНІЗМУ РОЗПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Розподіл державної влади (далі - РВ) – конституційний принцип організації управління державним життям, суть якого полягає у поділі єдиної державної влади на три гілки, які представляються самостійними видами органів державної влади – законодавчу, виконавчу і судову та розмежування повноважень між ними [3, с.496].

В давні часи та в часи існування перших держав (IV тис. до н. е. - I тис. до н. е.) РВ не існувало. Так в східних деспотіях вся повнота влади була зосереджена в руках монарха; в елітарних демократіях хоча владні повноваження були розосереджені між правителем і колективними органами (наприклад, радою старійшин та віче), але строгої спеціалізації сфер їх компетенції не було.

Теорія РВ виникла в античних державах. Мислителі того часу виділили кілька обов'язкових ознак РВ. На їх думку існують відносно самостійні елементи держави, які виконують всередині неї певні функції. Зміст їх діяльності обумовлюється соціальним розшаруванням суспільства. Ці елементи тісно взаємодіють між собою як допомагаючи один одному, так і перешкоджаючи в разі надмірного посилення одного з них, всі вони здійснюють свою діяльність на основі законів [1, с.116]. Перші елементи принципу РВ можна простежити також тільки в часи Античності, в Афінській демократії (існувала з 524 по 321 рр. до н. е.), в якій основну частину законодавчих функцій виконували народні збори, так звана Екклесія (де брали участь всі громадяни полісу і яка обирала більшість посадовців). Основну частину виконавчих функцій виконувала президія Екклесії – Буле (даний орган також готував проекти рішень для Екклесії). Також виконавчу владу мали рада старійшин - Ареопаг та деякі виборні посади, наприклад архонти. Основну частину судових функцій виконував суд присяжних – Гелієя (який також здійснював контроль посадових осіб). Подібні системи були і в інших грецьких полісах. В Римській республіці (509 р. до н. е. – 27 р. н. е.) устрій був подібний грецькому: архонту відповідали два римських консула (які обиралися на народних зборах і мали переважно виконавчі функції), грецькому буле - римський сенат (який здійснював основну частину виконавчої влади), а грецькій Екклесії - римські коміції. Судова

влада не виділялася в окрему гілку, її функції виконували претори, пізніше – консули, а також інші посадовці, наприклад цензори, квестори, еділи. Кожен посадовець мав певну спеціалізацію: консул розглядав здебільшого кримінальні справи, цензор – цивільні. Судові функції мали також народні збори і сенат. Слід зазначити, що РВ за часів Античності хоча й зароджувався, але був ще недосконалим: так кожний орган виконував не тільки основні функції певної гілки влади, а й функції іншої гілки влади. Так, наприклад, афінська Еклезія крім законодавчих виконувала ще й судові функції, римський Сенат також здійснював виконавчі функції і розглядав деякі судові справи. Тоді ще не існувало принципу стримування і противаг.

Що стосується періоду Середньовіччя (V – XVI ст.), то в даний період було актуально питання не про розмежування повноважень між гілками влади (тоді теж не було чіткого розмежування між законодавчими, виконавчими і судовими функціями), а питання розподілу сфер впливу між світською і церковною владою. Дане протистояння йшло з перемінним успіхом і закінчилося до XIV ст. перемогою світської влади. В період Нового часу (XVII – XIX ст.) в контексті критики абсолютизму в політико-правовій думці була остаточно сформована теорія РВ. Вперше вона запропонована Дж. Локом в праці «Два тракти про правління» (1690) та Ш. де Монтеск'є в праці «Про дух законів» (1748) [1, с.117].

В кінці XVIII ст. сформувалися дві моделі функціонування механізму РВ: так звана «гнучка» модель Дж. Лока, що передбачала верховенство законодавчої влади над іншими гілками і підпорядкування їй виконавчої і судової гілок, що практично призводило до свавілля законодавчих органів; та «жорстка» модель Ш. де Монтеск'є, що передбачала незалежність та рівноправність трьох гілок влади з системою «стримувань і противаг» [3]. Вперше в історії в повній мірі принцип РВ був закріплений в Конституції США, прийнятій 1787 р., яка передбачала поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки з системою «стримувань і противаг». Окрім цього вводився вертикальний поділ влади, що полягав у розмежуванні сфери владних повноважень між центральною або федеральною владою і владою окремих штатів (так як США проголошувалися федерацією). Носієм законодавчої влади визнавався двопалатний Конгрес, носієм виконавчої влади – президент, носієм судової влади – Верховний Суд та суди нижчого порядку. При цьому носії різних гілок влади обираються на різні терміни повноважень: президент – на 4 роки, члени Сенату (третина членів) – кожні 2 роки, кожен член Палати представників переобирається кожні 2 роки [1, с.118-119]. Далі принцип РВ почав включатися в нормативні документи інших держав, законодавство більшості сучасних держав передбачає наявність механізму РВ. Сьогодні наявність реально діючого (а не тільки задекларованого) механізму РВ є однією з основних ознак демократичної і правової держави.

Список використаних джерел

1. Геворкян М. В. Истоки теории разделения властей // Вестник Псковского государственного университета. Серия: Социально-гуманитарные науки. 2010. №11. 2. Конституционное право. Энциклопедический словарь / отв. ред. С. А. Авакьян. – М. : Изд-во НОРМА, 2001. – 688 с. 3. Паречина С.Г. Теории государственной власти. Научное издание. – 2004 – 40 с.

О. В. Погуляєва

КРИЗОГЕННИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Політична криза є одним з найважливіших понять політичної науки. Цей феномен цікавив дослідників з часів Стародавнього Сходу до сучасних політологів України та зарубіжжя. Криза сьогодні є об'єктом дослідження політологів, економістів, філософів, культурологів та вчених з інших галузей.

Інституційна політична криза вражає конкретний інститут: парламент, уряд, місцеве самоврядування, партію. Вона часто спричинена корупційними діями, волюнтаристськими намірами, недисциплінованістю депутатів. Нездатність домовитися – це важка проблема, особливо для молодих демократій. Безумовно, слід шукати компроміси та консенсус, аби така криза не спричинила колапс усієї системи, як це неодноразово траплялося. Часто у парламенті не можуть домовитися радикальні політичні сили, але й центристи не завжди можуть дійти згоди.

Політична криза – це особливий феномен, пов'язаний із систематичним невиконанням політичною системою своїх функцій. Так, прикладом є криза легітимності, коли громадяни не довіряють президенту, королю, прем'єру, а в окремих випадках навіть правилам гри, встановленим у політичній системі. Важливою в даному контексті є криза легітимності, коли громадяни настільки не довіряють чинній політичній еліті, що не визнають за нею права спрямовувати рух суспільства. Делегітимація можлива як в умовах авторитаризму, так і за демократичних умов. Втім, диктатори часто застосовують силу для придушення інакодумства, але сам по собі протестний настрій знищити неможливо.

Особливої уваги заслуговує аксіологічна криза, яка полягає у неспівпадінні ціннісних орієнтацій різних груп громадян, що проживають в одній країні. Це можуть бути представники різних релігій, етнічних спільнот, а можуть бути й прибічники авторитаризму та демократії (представники різних політичних генерацій).

Сучасна аксіологічна криза в Європі спричинена міграційними процесами, оскільки до Європи приїхали мільйони людей, які не бажають поділяти цінності титульних націй. Відповіддю на аксіологічну кризу є зростання популярності антисистемних партій, що сповідують євроскептицизм, використовують популізм та ультраправу або ультраліву риторіку. У подальшому такі партії здатні змінити політичний ландшафт Європи («Ліга Півночі», «Партія Свободи Австрії» тощо). Австрійська та італійська владні коаліції, які сформовані у 2018 р., стали яскравим свідченням цьому. І, на нашу думку, популярність таких партій лише зростатиме, у той час як цінність толерантності відсувається на другий план.

Більшу частину часу наша країна перебувала під іноземним пануванням, що унеможливило здобуття досвіду вирішення політичних криз у незалежній державі, як це було, припустимо, в Польщі. Той факт, що українська політична еліта завжди намагалася орієнтуватися на певну зовнішню силу, також відіграв свою кризогенну роль.

Незалежна Україна також потерпає від конфліктів всередині правлячої еліти. Її орієнтація на збагачення, правовий нігілізм, відстороненість від більшості населення спричинили потужну кризу легітимності. Більша частина народних депутатів та чиновників не користуються підтримкою народу. Сучасна політична криза має легітимаційний, аксіологічний та комунікативний характер. Так, механізм зворотного зв'язку в Україні не працює. Мабуть аксіологічна криза не може бути вирішена без реформи освітньої політики.

Потужним кризогенним чинником стали події 2013 р., коли вирішувалася доля країни у зовнішньополітичному векторі. Відмова від підписання Асоціації з ЄС спричинила небачені раніше протести та зміну влади. Втім, змінилися лише персоналії, а не методи управління.

Цивілізаційний аспект кризи, все ж таки нікуди не зникне й надалі. Росія продовжуватиме ідеологічний, економічний, військовий тиск на Україну, одночасно просуваючи своїх людей на посади в Європі. Кризова складова української політики й надалі буде тісно пов'язаною з корупцією, яка роз'їдає моральні засади українського суспільства, змушує людей чинити у неправовому полі, призводить до втрат у державному бюджеті.

Кризогенність та нестабільність були притаманні українській політичній системі протягом усієї історії: від Київської Русі до часів після Революції Гідності. Це супроводжувалося постійною зміною складу еліти, конфліктами та кризами, а також зміною самої структури політичної системи.

Можливості, коли Україна могла використати свій потенціал, були втрачені через неузгодженість дій еліти.

Причому конфлікт цінностей не може бути вирішений без продуманої освітньої політики. Основними «точками відліку», які мали кризогенний та водночас державотворчий потенціал, ми вважаємо: 1) прийняття Конституції (1996 р.); 2) Помаранчеву революцію та політичну реформу (2004 р.); 3) спробу повернення попередньої редакції Конституції (2010 р.); 4) Революцію Гідності (2014 р.).

На нашу думку, жоден політичний чи квазіполітичний крок (адмінреформа чи отримання Томосу, реформа поліції чи антикорупційний суд) не буде вирішальним, якщо він не буде зроблений в узгодженості з інтересами громадян. 2019 рік – це рік двох виборчих кампаній, під час яких також буде вирішуватися майбутнє української політичної системи. Втім, на нашу думку, вони лише підтвердять циклічність та перманентність української кризи.

Отже, враховуючи вищевикладене, можна констатувати, що, криза є потужним чинником розвитку політичної системи, детермінує розвиток кожного політичного інституту і системи в цілому, впливає на зовнішню та внутрішню політику, сприяє трансформації політичних відносин як в Україні, так і в інших країнах світу.

Список використаних джерел

1.Алексеева Т.А. Личность и политика в переходный период: проблемы легитимности власти / Т.А. Алексеева // Вопросы философии. – 1998. – № 7. – С. 58–65. 2.Барановський Ф. Спільність внутрішніх та євроінтеграційних потреб вдосконалення політичної системи України / Ф. Барановський // Політичний менеджмент. – 2008. – № 5. – С. 57–65. 3.Висоцький О.Ю. Комунікація як компонента легітимаційної політики / О.Ю. Висоцький // Політичний менеджмент. – 2008. – № 1. – С. 77–86. 4.Ключник Р.М. Основні виміри сучасної політичної кризи в Україні / Р.М. Ключник // Гілея: науковий вісник. - 2014. - Вип. 86. - С. 334–338. 5.Павлов Ю.М. Необходимость вторичного рождения государства / Ю.М. Павлов // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. – 2007. – № 3. – С. 3–13. 6.Щедрова Г.П. Політична конкуренція еліт в сучасній Україні / Г.П. Щедрова. – Дніпро: Вид-во «Акцент ПП», 2016. – 390 с.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Р.М. Ключник

А. Д. Семенюта

РОЛЬ МОЛОДІ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Вплив молоді на прийняття рішень загальнодержавного рівня завжди має непересічне значення, адже ця вікова група становить третину усього населення і є носієм нових прогресивних ідей, більшість з яких будуть реалізовані в найближчому майбутньому. Молодь є лідируючою групою, яка своєю працею, ентузіазмом і інтелектуальним капіталом спроможна забезпечувати подальший розвиток України та брати активну участь у вирішенні загальнодержавних питань, включаючи й проблеми, безпосередньо пов'язані з європейською інтеграцією в економічній та політичній площинах.

Перед державою і суспільством постають актуальні завдання активізації суспільно-політичної діяльності молоді, їх залучення до політичної діяльності, виховання політичної культур [1,с.75].

Серед української молоді найбільш активну підтримку проєвропейським реформам сьогодні надають молодіжні організації. За підтримки регіональних органів державної влади молодь, залучена до структур третього сектору, систематично бере участь у акціях та ініціативах, спрямованих на поширення інформації щодо викликів та трансформацій, пов'язаних із новим зовнішньополітичним курсом нашої держави, а також популяризацією європейських цінностей та норм в українському суспільстві.

Розробниками ідей та безпосередніми учасниками вищезазначених кампаній та акцій стали школярі та студенти, представники так званих євроклубів з різних областей країни. Українські євроклуби є формою організації молоді, що сприяють творчій реалізації її учасників, залученню юних громадян до участі в європейських ініціативах, роз'ясненню ключових проблем європейської інтеграції, громадянської освіти та громадської діяльності. В останні роки молодіжні євроклуби значно активізували свою діяльність практично в усіх регіонах та населених пунктах України. За їх ініціативою систематично проходять публічні заходи, спрямовані на інформування населення України щодо переваг та особливостей європейської інтеграції [2, с.285-286].

Зважаючи на послідовну позицію та наполегливу роботу в контексті популяризації європейського вибору України, сучасні євроклуби перетворилися на потужний інструмент для активної молоді, що згуртовує та об'єднує молодих людей України із однолітками з країн Європи. Зокрема, одним із завдань євроклубів є налагодження міжнародних зв'язків, обмін досвідом, культурними надбаннями та вивчення іноземних мов. У своїй діяльності Євроклуби спираються на міжнародну та вітчизняну законодавчу базу, а саме, на нормативно-правові документи, які регулюють питання міжнаціонального виховання у країнах Європи та світу.

Країна, яка прагне того, щоб демократія стала основоположною та діючою цінністю, не може ігнорувати проблему політичної освіти. Однак, соціологічні опитування громадян у країнах розвиненої демократії не дають підстав для над оптимістичних висновків про реальний рівень їхньої політичної обізнаності.

Згідно із останніми соціологічними дослідженнями, українцям й досі бракує об'єктивної інформації про Європейський Союз. Це стосується як пересічних громадян, так і активних діючих політиків та держслужбовців. Підтримуючи амбітне завдання інтеграції з Євросоюзом, політикум України фактично виявився необізнаним з специфікою ЄС та його інституціями. Одночасно з тим, українська молодь продемонструвала набагато кращі знання про Євросоюз та його діяльність, ніж інші вікові групи населення нашої держави. Експерти Європейської комісії пов'язали це зі здійсненням інформаційних та освітніх проєктів в Україні, серед яких особливу роль відіграють євроклуби [3, с.14-15]. Поліпшення економічних можливостей, особливо для молоді, є одним з пунктів Братиславської декларації 2016 р. [4, с.40].

Отже, від вдалої та виваженої молодіжної політики залежить майбутнє України як європейської держави.

Список використаних джерел

- 1.Вороненко А.А. Молодь у політиці: проблеми участі / А.А. Вороненко // Соціально-політичні проблеми сучасності: IV Всеукраїнська наукова конференція студентів і молодих вчених: тези доповідей, Дніпро, 28 березня 2019 р. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. – С. 73-75. 2.Подчерняєва Н. Д. Досвід роботи євроклубів загальноосвітніх навчальних закладів з організації та проведення днів толерантності / Н. Д. Подчерняєва // Молодий вчений. - 2017. - № 6. - С. 283-287. 3. Величко Б.О. До проблеми політичної свідомості громадян України / Б.О. Величко // Соціально-політичні проблеми сучасності: IV Всеукраїнська наукова конференція студентів і молодих вчених: тези доповідей, Дніпро, 28 березня 2019 р. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. – С. 14-15. 4. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС / В. Сіденко (керівник проєкту) та ін. – Київ: Заповіт, 2018. – 214 с.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Р.М. Ключник

РОЛЬ МОЛОДІ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Не останнє місце у будь-якому куточку світу займає молодь. Ми вважаємо, що молодь є гарантом майбутнього, а яким саме гарантом, залежить від відношення та поваги старшого покоління до них. Вважається, що саме молоді люди є представниками досить неординарними, недисциплінованими, одним словом, їх можна назвати бунтарями. Молодь не терпить поганого ставлення, вимагає поваги до себе та є найактивнішою верствою населення, іншими словами, їх можна назвати лідерами у будь-якій сфері життя сучасної людини.

Не дивлячись на те, що на сьогоднішній день молодь знаходиться у віртуальному світі більше, ніж у реальному, вони все одно перебувають у самому центрі подій у будь-якій ситуації. Сучасне суспільство – це зміна «старій школі», а саме представникам нашої влади, які у політичному вимірі мають практику більше 15 років.

Але не дивлячись на те, що позитивні моменти представників молоді можна перераховувати доволі довго, не все так прекрасно, як здається. По-перше, у нашій країні з кожним роком падає народжуваність та зростає смертність, статистика свідчить про те, що молодь стала пізніше створювати сім'ї, збільшується еміграція кваліфікованих кадрів під назвою «витік мізків». Витік мізків – це процес масової міграції, при якому інтелектуальна еліта їде на заробітки до інших країн. Для сильних, енергійних молодих людей пробитися у сферу політики, як представникам політичної еліти досить тяжко. На нашу думку, ці проблеми є найболючішими для сучасних представників молоді.

Розглянемо причини таких недоліків та чому вони виникають у нашій країні.

Створення сім'ї для сучасної людини є досить відповідальним кроком, адже кожен розуміє, що разом із ще однією коміркою суспільства на світ може з'явитися ще один чи декілька представників майбутньої молоді. Та чи готові сучасні люди нашої країни, у час коли в країні досить складне економічне становище, брати на себе таку відповідальність? Провівши дослідницьку роботу, можемо сказати, що досить малий відсоток може собі дозволити жити в достатку та піклуватися про дітей, не замислюючись, чи вистачить у наступному місяці коштів на продукти.

Витік мізків у нашій країні є досить частим явищем. Та це й не дивно, що люди хочуть нормально жити, а не виживати, за кордоном працю наших висококваліфікованих спеціалістів оцінюють вище, ніж професіоналів в Україні.

Нарешті, третя проблема, яка має витoki з вищенаведених проблем. На жаль у нашій країні склалася гостра ситуація, коли до нашого українського політичного бомонду входять лише олігархи та їх сини, друзі, чи хрещені. Така ситуація погіршує стан нашої країни, моральне становище громадян, підвищує рівень корупції та некомпетентність таких «політиків». Дана ситуація називається «непотизм» та шкодить розвитку демократії.

Ми вважаємо, що потрібно припиняти цей безлад, відправити «старих» політиків у пенсійну відпустку та дати молоді врегулювати потреби країни. Іншими словами, провести тотальну люстрацію.

Візьмемо приклад обраного на пост президента Володимира Зеленського. Людина з «вогнем в очах», у політиці новачок, але те, що він розуміється на цьому, видно не озброєним оком. Саме Володимира обрали президентом не тому, що він має політичну практику, а тому, що довіра народу, а в більшості, молоді, досить низька до «старої політичної школи». Людям набридли лише одні й ті ж самі обіцянки від одних і тих же політиків. Як бачимо, результати президентських виборів, у

яких найбільшу кількість голосів віддали Володимир Зеленському 73,22%, та голоси чинного президента Петра Порошенка 24,45%, це свідчить про те, що легітимна влада вже не така й легітимна, довіра до чинної влади вичерпана. Але після виступу Петра Порошенка з фразою: «У Володимира Зеленського буде сильна опозиція» ми всі чудово розуміємо, що молодим, професійним, освіченим, компетентним представникам молодого покоління буде на заваді стара школа, яка з кожним роком доводить нашу країну до становища бідноти та банкрутства.

Отже, виходячи з усього переліченого та спираючись на приведені аргументи та проблеми, можемо сказати, що потрібно давати відсіч політикам, які засиділися в теплих куточках, пригрітих роками, відправляти на пенсію та давати змогу молоді покращити рівень життя у країні, та вирішувати проблеми на світовому рівні, бо старі політики на це не здатні. Досвід інших постсоціалістичних країн свідчить, що люстрація може бути успішною.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Р.М. Ключник

А. С. Шубіна

ПОЛІТИЧНА КРИЗА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Проблема кризових явищ у внутрішньополітичній сфері попри її значущість для всіх типів режимів залишається однією з найменш досліджених у політичній науці. У вітчизняній науковій традиції, що значною мірою успадкувала радянську діалектико-матеріалістичну настанову, поняття політичної кризи чітко не визначено. Так це поняття використовується для характеристики кульмінації політичного конфлікту, крайнього загострення суперечностей, які виникли в результаті того, що інтереси суб'єктів політичного життя не збігаються. Разом з тим стверджується, що криза означає «тимчасове призупинення» або припинення функціонування окремих елементів або інститутів політичної системи.

З цього кута зору криза є останньою фазою розвитку конфлікту, його кульмінацією, після подолання якої конфлікт може бути вирішений або ж руйнація набуває незворотного характеру. Таке розуміння кризи є помилковим. Воно стало наслідком подвійної помилки. Першою стала помилка дедуктивного узагальнення про те, що гострий конфлікт – це криза. Друга помилка полягала в ототожненні тієї частини конфлікту, коли сторони не можуть чи не хочуть продовжувати боротьбу, але й не можуть знайти вихід із ситуації – з кризою. Звідси, невирішений конфлікт, це також криза. У спеціальній літературі остання ситуація найчастіше описується такими англійськими термінами, як «Stalemate», «Impasse» чи «Deadlock», що українською можуть перекладатися як «глухий кут». Сучасні емпіричні дослідження численних внутрішніх конфліктів виявили хибність уявлення про те, що криза є похідним явищем чи наслідком конфлікту. Більш коректне пояснення зв'язку між кризою і конфліктом може бути сформульоване так: внутрішній конфлікт є наслідком розпаду держави. Розпад, чи колапс держави є свідченням глибокої кризи.

Розпад держави – це процес, що закінчується нездатністю держави самостійно підтримувати свою безпеку, законність, контролювати територію, збирати податки та виконувати інші внутрішні чи зовнішні функції. Це пояснення здійснене шляхом емпіричного аналізу численних конфліктів, тобто здійснене індуктивним шляхом, відштовхується від того, що визначальними причинами [underlying causes] внутрішнього конфлікту є чотири групи чинників: структурні, економічні, політичні і культурні, а безпосередніми [proximate causes] – поведінка еліт. Серед

структурних чинників – розпад держави або нездатність підтримувати власну безпеку вважається визначальною умовою виникнення не лише внутрішнього конфлікту, а й революції. Тому політична криза повинна розглядатись як необхідна умова виникнення внутрішнього конфлікту, а не навпаки.

Криза не є останньою фазою політичного циклу, вона може бути подолана, якщо політичне керівництво, що відповідає за діяльність того чи іншого інституту (об'єкта), виявляє здатність приймати ефективні рішення, що нейтралізують загрозу зміни визначальних характеристик даного об'єкта. Якщо ж політичне керівництво не виявляє здатності запобігти зміні всіх визначальних характеристик, настає розвал (breakdown) або колапс об'єкта.

Як стверджує П. Свенссон, «лише вимушена зміна всіх визначальних характеристик об'єкта становить розвал». Коли ж одна чи декілька визначальних характеристик об'єкта зазнають вимушеної зміни, тобто коли політичне керівництво нездатне відвернути такі зміни, ми матимемо форму нестабільності, яку можна визначити як трансформація об'єкта. Запропоноване П. Свенссоном розрізнення розвалу і трансформації є важливим, оскільки воно веде до класичного питання про те, коли стара система трансформується та коли стара система розпадається і утворюється нова. Це розрізнення стосується також і питання про сутність і важливість визначальних характеристик об'єкта. Це, як вказує П. Свенссон, справа дефініцій.

Якщо питання стосується кризи демократії чи демократичного режиму, то є сенс використовувати поняття режиму, яке передбачає кілька різновидів (авторитарного чи тоталітарного). Вимушена зміна певних визначальних характеристик демократичного режиму є трансформацією режиму, якщо зберігається його демократична суть, наприклад, перехід від парламентської до президентської форми правління. Це буде свідченням подолання кризи. Якщо ж політичне керівництво виявилось не в змозі прийняти необхідні рішення і погодилося на зміну визначальних характеристик об'єкта (режиму), можливо заради власного політичного виживання, то можемо говорити про розпад/розвал демократичного режиму і встановлення/повернення до авторитарного чи тоталітарного режиму.

Щоправда, П. Свенссон не пише про те, хто чи що спричинює «вимушені» зміни визначальних характеристик об'єкта. Можна припустити, що ці зміни йдуть з внутрішнього чи зовнішнього середовища. Тобто, можуть бути викликані/створені свідомо. Визначення суб'єктів, що викликають такі зміни, може становити предмет окремого дослідження.

У висновку можна стверджувати таке: 1. Криза може бути визначена не за фактом, а за наслідками. 2. Наслідки кризи можуть бути функціональними, якщо об'єкт (керівництво) здатний відновити стабільність, частково функціональними, коли об'єкт трансформується, але зберігає визначальні характеристики, і дисфункціональними – коли настає розпад або вимушена зміна всіх визначальних характеристик об'єкта. 3. Трансформація режиму означає, що одна або кілька суттєвих характеристик режиму змінюється, проте режим продовжує існувати. Трансформація можлива у напрямку демократизації або авторитаризації. Лише вимушена зміна всіх суттєвих характеристик режиму буде означати розпад (розвал/ колапс) режиму.

Список використаних джерел

1. Політологічний енциклопедичний словник. За ред. Ю.С. Шемчушенка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – К.: Генеза, 2004. – С. 298. 2. *An Analytical Model of Internal Conflict and State Collapse. A Manual for Practitioners.* By Pauline H. Baker and Angeli E. Waller. – The Fund for Peace. – 1998. 3. *Brown M. The Causes of Internal Conflict // Nationalism and Ethnic Conflict. Revised edition. Edited by Michael E. Brown. The MIT Press. – 2001. – P – 3-25.* 4. *Goldstone J. Towards a Fourth Generation of Revolutionary Theory // Annual review of Political Science. – 2001. Vol.4. – P .139-187.* 5. *Svensson*

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Р.М. Ключник

V. D. Borodko

CHINESE TERRITORIAL DISPUTES

China one of the biggest countries in the world, the total area of China is 9 597 000 km², without a very few small islands in the Ocean. China even disagreeing with some neighbours, over who owns islands in both South and East China's seas. Back in January 2019, the U.S. Navy ran was called freedom of navigation operation, and they sail two destroyers twelve nautical miles from one of the disputed islands. According to a Navy spokesperson, the operation was meant to challenge excessive maritime by Beijing and to «preserve access to the waterways as governed by international law. Moreover, in response, China complained that the operation «infringe on Chinese sovereignty. Nevertheless, this kind of operations had happened before because of the islands disputes have been unresolved for a long time now. That is why I want to look at the reasons, why China cares so much about these islands?

One of the unexpected reasons is, how outrage the country is over its own past and how much those lasting frustrations are affecting it right now.

As was mentioned earlier, China disagrees with who owns parts of the South China Sea, and that sea borders a few countries including the Philippines, Taiwan, Malaysia, Vietnam, Indonesia, Brunei and of course China. Here I am talking about an important economic hub CSIS reported that about 21% of the world Total Trade pass through the South China Sea in 2016. In addition to that, there is also a lot of evidence that parts of the South China Sea have 11 billion barrels of untapped oil and 190 trillion cubic feet of natural gas. The main problem for China is, if we look back on the map (Picture1) of the South China Sea, China is clearly not closest to most of the sea. That is where the disagreement starts, according to the map (Picture1), China actually claims all the area within the red-dash line and the blue-dash line shows other countries claim to the area as well.

Picture 1. Territorial claims of China and its neighbours.

Where are these claims coming from?

China makes this claim primarily based on a map that appeared between 1946-1948 yy. In addition, people referred that claim is the nine-dash line that marks Chinese claim. On the other hand, other countries make their claims in the 1982 United Nations Agreement, it is called the Law of the Sea over which a state has special rights regarding the exploration and use of marine resources, including energy production from water and wind, 200 hundred nautical miles from its coast. Moreover, it is ban on fishing resources and energy exploration. All the countries, which mentioned earlier

including China, have signed that agreement. Now China literally building islands in the

South China Sea and at the heart of this disagreement are a couple of island chains they called the Spratlys islands and the Paracels islands, as you can see in the map, they all inside China's nine-dash line. Nevertheless, many of them overlapped with other countries claim and in recent years China has been building islands in the Sea, for example, Fiery Cross Reef now is Chinese Marine observation station, Tree Island now under the administration of Hainan Province of China. Moreover, those are not the only ones.

Picture 2. Territorial claims of Japan.

Is another dispute with Japan and it is over a group of violence in the East China Sea, the Japanese call them the Senkaku and the Chinese call them Diaoyu islands. Now we can see that both countries are making historical claims to those islands. We have Japan saying back in 1895 and claimed those islands (Picture 2) because there were no previous claims to them. Moreover, today it has a whole museum that dedicated to just proving that the islands are Japanese. Meanwhile, the Chinese made claims based

on the navigational record from almost 500 years ago. By now in addition to wondering why China is having these disputes, might also be wondering why China is building islands in the area?

China has many unusual territorial situations that related to why China has these current disputes. This is the sources of the biggest ones:

1. Chinese unique relationship with Taiwan and Hong Kong. Taiwan was a Japanese colony. Japan earned that island after defeating China in a war back in 1895, but after World War II Japan lost that island to China. Today, Taiwan is a separate country from China.

2. Hong Kong is similar, it was a British colony back in 1842, but in 1898 Britain signed the 99-year list with China for Hong Kong, and that meant that China had Hong Kong back. That is why now Hong Kong has governed under the idea called «One country, two systems» because of such different societies for so long. Primarily, that all means that all Chinese current territorial disputes go back to imperialism when Western countries and Japan were taking territories in Asia.

In addition, the other question is, why is China still engaged in these disputes today?

It is true that this is a strategic area but one reason that experts find important in understanding China's actions in the region, is so called the century of humiliation. From 1839 to 1949 China was pushed around, it has territories stolen, thousands of citizens died from wars and rebellions. This period has a major influence on Chinese politics and social stability even today. For example, the Chinese Navy was a weakness during the century of humiliation, experts think, that those navy defeats could help understand and rebuild new Navy system.

This brings me back to how China acts in the South China Sea. China has been specially hast out from other Western countries involved in the area, mostly because of reminding of the century of humiliation. This research helps to understand not only the roots of the disputes but also Chinese policy and attitudes towards the World. Now all the exports just waiting to see what develops. Will the disputes in the South China Sea absolutely resolve themselves? Will, it always be the sore spot for China and the World?

Scientific supervision by Associate Professor R.M. Kliuchnyk

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Глобалізація світових товарних ринків та економік, зростаюче значення зовнішньоекономічних та торговельних відносин, розвиток міжнародної кооперації зумовлюють дедалі тіснішу інтеграцію та взаємозалежність зовнішньої торгівлі та внутрішньої економіки. Тому будь-які масштабні кризові явища у міжнародній економіці обмежують можливості для розвитку підприємства, не дають можливості для освоєння виробництва нових товарів та товарних ринків, що негативно позначається на економіці в цілому. В останні роки розвиток торговельно-економічного співробітництва України відзначився низкою проблем, ключові серед яких пов'язані із диверсифікацією геополітичних та регіональних пріоритетів української держави. Зовнішня торгівля залежить від таких факторів: перерозподіл фінансових потоків й активів, нестабільність курсу національної валюти, нераціональна структура вітчизняного експорту, в якому домінують сировина та продукція з низьким рівнем переробки, коливання світових валют та сировинних цін, низька конкурентоспроможність українських товарів та послуг, несприятлива кон'юнктура на ключових для України світових ринках.

Товарна і географічна незбалансованість експорту й імпорту України свідчать про відсутність державної експортно-імпоротної стратегії, що негативно впливає на гарантування економічної безпеки України. З метою запобігання ризикам та подолання загроз щодо зовнішньоторговельної діяльності України пропонується: диверсифікувати географічну структуру зовнішньої торгівлі, мінімізувавши залежність від окремих ринків та держав; оптимізувати та забезпечити збалансованість структури імпорту та експорту; розробити довгострокові програми міжнародного співробітництва України з провідними економіками світу та провідними імпортерами вітчизняної продукції з урахуванням динаміки їх розвитку та ризиками нової фінансової кризи у групі країн з ринками, що розвиваються; визначити найбільш привабливих для України ключових регіональних гравців, спроможних забезпечити врахування українських торговельних інтересів як у форматі двосторонніх відносин, так і у регіональному розрізі; використати чинник Світової організації торгівлі з метою впливу на позицію іноземних держав щодо диверсифікації зовнішньоторговельних відносин та розбудови співробітництва з Україною. [1]

Потрібно зазначити, що основною перспективою розвитку зовнішньої торгівлі є створення поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та країнами Європейського Союзу. Це стане етапом спільного економічного простору, який охоплює торгівлю товарами та послугами. Створення зони вільної торгівлі України та ЄС надасть можливість створювати нові типи промислових підприємств, заснованих на інноваційних можливостях, науково-дослідній діяльності, результатом чого буде підвищення соціально-економічного життя країни. [2, с. 173]

Не менш перспективними і сприятливими для українських підприємств є розвиток торговельних відносин з об'єднанням країн Азіатського регіону. Найвпливовішим інтеграційним об'єднанням в Азійському регіоні є Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN) у складі Сінгапуру, Таїланду, Філіппін, Індонезії та Малайзії, Брунею, В'єтнаму, Лаосу, М'янми, Камбоджи. Експорт до цих країн є економічно вигідним ринком збуту продукції для українських підприємств. [4, с.94]

Важливим зовнішнім партнером нашої країни може стати Китай. На думку експертів, зацікавленість на даному ринку є досить великою і це свідчить про доціль-

ність нарощування поставок до країн регіону багатьох видів продукції харчової промисловості, тваринництва, а також виробів машинобудування, деревообробної промисловості та ін. Ринки Китаю приваблюють українських експортерів незалежно від того, наскільки мінливою може бути їхня кон'юнктура. А купівельна спроможність країни з населенням 1,3 млрд осіб, що має зараз тенденцію зростання, є додатковим аргументом. Експерти вважають, що для виходу українського малого і середнього бізнесу на місцевий ринок нині дуже сприятливий час.

Отже, щоб стати рівноправним учасником світової торгівлі, Україні необхідно докласти немало зусиль для налагодження активних і взаємовигідних зв'язків з країнами-партнерами, розробити план поетапної географічної та виробничої диверсифікації, вирішити проблему конкурентоспроможності продукції вітчизняного виробника згідно світових стандартів якості, підвищити рівень впізнавання та іміджу українських підприємств, як контрагентів, на міжнародних ринках.

Список використаних джерел

1. Зовнішньоекономічне співробітництво України: стан, перспективи розвитку, загрози та ризики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/print/vneshekonom/>.
2. Михайлишин Л.І. Вектори інтеграції України в ЄС чи СНД / Михайлишин Л.І. // Науково-інформаційний вісник: «Економіка». – 2013. – № 3. – С. 172-181.
3. Одарченко М. С. Сутність державного регулювання міжнародної торгівлі / М.С.Одарченко, З.П.Карпенко, Л.В.Даниленко, А.О.Мовчан, А.А.Рибцева // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Технічні науки. – 2011. – № 1. – С. 18-21. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvpuett_n_2011_1_5.
4. Януш М.В. Солонуха А.В. Перспективні напрями роботи українських аграрних підприємств на азіатському ринку / М.В. Януш, А.В. Солонуха // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 11. – С. 93-95.

В. Р. Негіна

РІШЕННЯ ПРО ВИЗНАННЯ ГОЛАНСЬКИХ ВИСОТ ТЕРИТОРІЄЮ ІЗРАЇЛЮ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Підписання президентом Сполучених Штатів Дональдом Трампом під час зустрічі з прем'єр-міністром Ізраїлю Бен'яміном Нетан'яху Декларації про офіційне визнання суверенітету Ізраїлю над Голанськими висотами має певні причини та наслідки[3]. На думку колишнього посла США у Ізраїлі Мартіна С.Індіка такий крок ставить під загрозу заборону на захоплення території у силовий спосіб, порушуючи принципи Статуту ООН. Посол вважає, що ризик полягає у тому, що президент РФ Володимир Путін використає це як привід для виправдовування анексії українського Кримського півострову [2]. Але держсекретар США Майк Помпео називає ситуацію унікальною, оскільки Ізраїль веде оборонну боротьбу, щоб врятувати свою націю [4].

Для Ізраїлю важливість Голанських висот обумовлена не тільки військовою перевагою контролю над територіями, а і як пошук буферу для забезпечення водної безпеки. На це впливає знаходження прісноводного Галілейського моря на краю висот. Де-факто кордон, встановлений у 1949 році, залишив сирійські війська на межі води, а сирійський контроль над її притоками викликав напругу, що призвела до Шестиденної війни 1967 року. У 1972 році під час війни Йом-Кіпур («Війна Судного дня») ізраїльські сили відбили зусилля Сирії повернути Голанські висоти. Угода про роз'єднання наступного року поділила регіон на три зони. Ізраїль фактично зберіг контроль над двома третинами Голанських висот, а Сирія – на третину. Миротворчі сили ООН продовжують стежити за виконанням угоди про припинення вогню, патрулюючи вузький буфер між ними. Через місяць після угоди ізраїльський уряд схвалив будівництво єврейських поселень.

14 грудня 1981 року ізраїльський Кнессет на чолі з прем'єр-міністром Менахемом Бегіним ратифікували законопроект про продовження юрисдикції Ізраїлю над Голанськими висотами, встановивши контроль. Рішення уряду було сприйнято як порушення Резолюції №242 Ради Безпеки ООН, яка була прийнята одногосно після війни 1967 року, створивши формулу «земля заради миру»[5], тому 17 грудня 1981 року Рада Безпеки ООН прийняла Резолюцію №497, яка передбачала, що анексія не має міжнародної юридичної сили[6]. За останні десятиліття жоден впливовий політичний актор на міжнародній арені не визнав суверенітет Ізраїлю над Голанськими висотами, і міжнародна спільнота послідовно схвалювала принцип відкритості Резолюції Ради Безпеки №242 щодо «неприпустимості придбання території у результаті війни» [5].

Після анексії Голанських висот Сирія виступала за лінію перемир'я 1949 року, а Ізраїль виступав за попередній кордон, встановлений у 1923 році Сполученим Королівством і Францією, які контролювали там мандати Ліги Націй. Розрив між двома можливими кордонами є вузьким, а загальна кількість спірних земель становить близько двадцяти п'яти квадратних миль. Але на карту поставлено питання, чи може Сирія отримати доступ до Галілейського моря та його приток. В останні переговори велися у 2010 році прем'єр-міністром Бен'яміном Нетан'яху, з рішення вийти на лінію 1949 року в обмін на припинення Башаром аль-Асадом своїх зв'язків з Іраном і та ліванською терористичною організацією «Хезболла». Але початок «арабської весни» у Сирії в 2011 році поклав кінець перемовинам, оскільки через послаблення влади президент Сирії має пряму залежність від Ірану та «Хезболли» [1].

Визнання американською адміністрацією ізраїльського суверенітету над Голанами матиме певні політичні наслідки у регіональній та міжнародній сферах, а також внутрішні наслідки для Ізраїлю. Для президента Дональда Трампа і прем'єр-міністра Бен'яміна Нетан'яху питання Голанів викликано внутрішніми політичними інтересами. За два тижні до парламентських виборів у Ізраїлі, Бен'ямін Нетан'яху має намір запобігти втрат власного електорату головному супротивнику – суперників у правому таборі. Зі свого боку, Дональд Трамп, по суті, брав участь у виборчій кампанії з моменту свого першого обрання, щоб забезпечити власне переобрання у 2020 році. Дії президента також відображають його бажання допомогти ізраїльському прем'єр-міністру у передвиборчій кампанії, але це не перший випадок, коли адміністрація США втрутилася у вибори в Ізраїль, щоб допомогти кандидату, який виступає за президента.

Наростає опозиція щодо рішення американської адміністрації з боку міжнародної спільноти зросла. Європейський Союз, Іран, Росія, Туреччина, Саудівська Аравія та інші арабські держави Перської затоки засудили цей крок.

Країни Близького Сходу, схожі на Ізраїль, разом з ворожими державами, поділяють позицію, відображену у Резолюції. Єгипет підкреслив свою послідовну позицію, що відповідно до резолюцій ООН, головним чином, 497, Голанські висоти сирійські та зайняті арабськими землями. За словами Каїра, міжнародна спільнота повинна дотримуватися резолюцій ООН і Статуту ООН, які забороняють насильницьке захоплення землі. Реакція Йорданії полягає у незмінній позиції щодо окупації Голанських висот Ізраїлем і будь-яке одностороннє рішення ніяк не вплине цього факту. Країни Перської затоки на чолі з Саудівською Аравією дотримуються тієї ж думки, вважаючи цю територію окупованою. Іранське керівництво засудило рішення Трампа і звинуватила «сіоністську громаду» у зайнятті арабської та мусульманської землі. Туреччина засудила цей крок і заявила про свій намір винести це питання на міжнародних форумах.

Для арабського світу Декларація ще більше ускладнить пропагування відкритої співпраці з Ізраїлем, чи то серед країн, що мають мирний договір з Ізраїлем, або тих,

які мають неформальні зв'язки з країнами Перської затоки. Коли в арабських країнах розпочалася «арабська весна», виникали теорії стосовно очікуваної зміни кордонів арабських держав в межах угоди Сайкс-Піко. Ці країни зберігають свою структуру національної держави і свої кордони, навіть якщо в них панує хаос. Принципова протидія зміні кордонів через силу збереглася, як це було у 1991 році, коли окупація Кувейту Саддамом Хусейном об'єднала арабський світ проти нього. Країни арабського світу не готові дозволити Ізраїлю скомпрометувати суверенітет арабської держави – Сирії.

Список використаних джерел

1. *How Secret Netanyahu-Assad Backchannel Gave Way to Israeli Demand for Recognition of Golan Sovereignty* [Electronic resource]: <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-how-netanyahu-team-s-golan-for-peace-talks-with-assad-failed-1.7044956>. 2. *In Golan Heights, Trump Bolsters Israel's Netanyahu but Risks Roiling Middle East* [Electronic resource]: <https://www.nytimes.com/2019/03/21/us/politics/golan-heights-trump.html>. 3. *Proclamation on Recognizing the Golan Heights as Part of the State of Israel* [Electronic resource]: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/proclamation-recognizing-golan-heights-part-state-israel/>. 4. *Remarks by Secretary of State: March 2019* [Electronic resource]: <https://www.state.gov/secretary/remarks/2019/03/290669.htm>. 5. *United Nations Security Council Resolution 242 (1967)* [Electronic resource]: <https://ecf.org.il/issues/issue/121>. 6. *United Nations Security Council Resolution 497 (1981)* [Electronic resource]: <https://ecf.org.il/issues/issue/138>.

C. T. Murombo

INTERNATIONAL RELATIONS AND INTEGRATION PROCESSES: AN AFRICAN PERSPECTIVE

This purpose of this study was to assess and evaluate the International relations and integration process in Africa focusing on the regional blocs and their roles in the integration processes. A common feature in all the case studies was that regional integration in Africa is more political than it ought to be diplomatic. This study concludes that future integration processes should be diplomatic rather than political, thereby giving room for progressive negotiations.

With a population of around 1.216 billion, Africa is the world's second most populous continent and the second largest, both after Asia. The 30.3 million square kilometre land-mass is home to 54 independent nation-states.

The international relations journey of Africa traces back to the liberation war era when the colonies were forging relations at regional level, in order to facilitate for the smooth movement and training of liberation forces. However, it must be noted that these international relations also included relations with international countries like China, the then Soviet Republic, the People's Republic of China and Cuba to mention just but a few. These relations became the foundation for regional integration and the establishment of regional blocs.

Regional Integration. The European colonial powers determine the geo-political configuration of Africa with no regard for the nation states. In the mid-1960s, the Economic Commission for Africa proposed the division of Africa into economic development regions. The aim for regional integration was for African development ending up with a «European Union» model of integration and a single African currency under an African central bank.

The leaders agreed to the creation of regional blocs. Economic Community of West African States (ECOWAS) for West Africa (1975), the Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA) and the Economic Community of Central African States (ECCAS) for Central Africa. The Arab Maghreb Union (AMU) (1989). The Southern

African Development Community (SADC) in 1980.

In the face of globalisation and regionalism, the African leaders are under pressure to hasten the integration processes across the continent. John Ravenhill said, «regionalism is a form of intergovernmental collaboration on a geographically restricted scale. Regionalism reflects purposive action by states.»

However, the politicisation of regional integration has fuelled rivalries amongst the state actors thereby undermining the progress of the integration process. Instead of pushing for integration from a diplomatic vantage point, political cooperation seems to have hijacked the process. The lack of specialist agencies in African governments to monitor the process exacerbates the challenges to full integration.

References

1. *African integration: Facing up to emerging challenges* URL: <https://www.tralac.org/news/article/11045-african-integration-facing-up-to-emerging-challenges.html>. 2. Kayizzi-Mugerwa, S., Anyanwu, J. C. and Conceição, P. (2014), *Regional Integration in Africa: An Introduction*. African Development Review, URL: 26: 1-6. doi:10.1111/1467-8268.12102. 3. Ravenhill J. (2016) *Regional Integration in Africa: Theory and Practice*. In: Levine D.H., Nagar D. (eds) *Region-Building in Africa*. Palgrave Macmillan, New York. 4. *Regional Integration in Africa*: Trudi Hartzenberg URL: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201114_e.pdf.

А. Б. Баррі, І. В. Іщенко

АФРИКАНСЬКА НЕЛЕГАЛЬНА ІМІГРАЦІЯ ДО ЄВРОПИ: СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Переважає більшість африканських країн страждають від загального зубожіння. Після деколонізації, 60 років по тому континент все ще імпортує кілька товарів першої необхідності, тим самим занурюючи себе до системи, подібної до тих, що були в колоніальній ері. Місцеві продукти залишаються недооціненими, що стримує будь-які можливості для розвитку місцевої промисловості. Африка страждає від інших негативних явищ: етнічних і політичних воєн, продовольчої незахищеності, поганого врядування тощо. Зіткнувшись з цими труднощами, населення, безпорадне та бездіяльне, розглядає імміграцію як остаточне рішення та засіб виживання. Захід розглядається як обіцяна земля, де всі мрії здійснюються відповідно до бажань. Багато молодих людей виїжджають зі своїх сіл, своїх країн, щоб шукати кращого майбутнього для того, щоб підтримувати свої сім'ї а також забезпечити своє майбутнє. Оскільки залишити свою сім'ю і свою Батьківщину нелегко для молодих людей, то причини, які змушують їх піти на цей крок є доволі вагомі [1].

Починаючи з 2015 року, коли у Frontex (агенство з безпеки європейських кордонів) зафіксувало 1,82 мільйона перетинань кордонів європейських країн, незаконні переходи європейських кордонів постійно скорочуються. У 2017 році Європейське агентство зареєструвало 204 734 незаконних переїздів, і цифри 2018 року показують, що ця тенденція все ще дійсна. Є підстави стверджувати, що масштаби цього явища повинні скоротитися до рівня, подібного до 2009 року, де було виявлено 104 599 незаконних перетинів кордонів [2].

Причин цього міграційного потоку багато. Дослідження, яке ми проводили для того, щоб написати ці тези показали, що існує зіткнення між двома таборами ідей для виявлення причин цього явища.

З одного боку, Захід вважає, що Африка сама є господарем своєї долі і що причини страждань в Африці пов'язані з самими африканцями. Отже, якщо африканці прагнуть до кращого життя, краще побудувати його в Африці.

У повідомленні Європейської Комісії від 3.12.2002 р. до Ради Європи та Європейського Парламенту, озаглавленому «Інтеграція міграційних питань у відносинах ЄС з третіми країнами», Комісія дає ряд причин міграції. Ось як вони виглядають узагальнено [3].

До основних чинників міграції належать: низьке економічне зростання, нерівномірний розподіл доходів, перенаселення, тісно пов'язане з високою народжуваністю, високий рівень безробіття, збройні конфлікти та етнічні чистки, порушення прав людини, переслідування, природні катастрофи (загальна деградація навколишнього середовища) та низький рівень управління. Позитивний розвиток країни може спочатку посилити міжнародну міграцію, тому що багато людей прагнуть знайти краще соціальне та економічне середовище. Однак, згодом їх сподівання не виправдовуються через негативне ставлення до імігрантів у чужій країні. Загалом це явище, назване «міграційний відскок», зменшується пізніше.

Більше того, населення Африки вважає, що Захід і останнім часом Китай в значній мірі несуть відповідальність за його зубожіння через пограбування ресурсів і допомогу корумпованим лідерам залишатися при владі для забезпечення стійкості вже існуючої системи. Тому логічні міркування африканців на кшталт, якщо уряди і іноземні транснаціональні корпорації забезпечують своє процвітання через ресурси Африки, то чому африканці не мають права користуватися їх вигодами.

Стівен Сміт, професор африканських досліджень в Університеті Дьюка в Сполучених Штатах у своєму есе «Порив до Європи», опублікований у 2018 році, прогнозує на найближчі роки збільшення потоку африканських мігрантів на узбережжя Європи. За його словами, масові міграційні потоки зараз тільки в зародковому стані.

За кілька місяців до своєї смерті Муаммар Каддафі сказав: «Якщо я загину, у вас буде імміграція! Тисячі людей ввійдуть до Європи з Лівії. І не буде нікого, хто б зупинив їх» Сьогодні очевидно, що падіння лідера Лівії дійсно стало однією з головних причин цієї масової імміграції.

Однак, масова міграція посилилася і з інших країн Африки, де відбуваються конфлікти, тому Європейський Союз змушений реагувати на цей процес, в якому проявляється модель «тяжіння-виштовхування», автори якої – Г. Джером, І. Лі, А. Левіс. Її сутність полягає у неодмінному прагненні людини шукати кращого життя там, де створені відповідні умови.

Ми можемо процитувати слова із Загальної декларації прав людини, прийнятої і проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року (стаття 13) : «Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну». Міграція пов'язана з особистим вибором. Жодна держава у світі не має перешкоджати: людям рухатися, вільному руху товарів, послуг та капіталу. Незважаючи на те, що держави законно контролюють в'їзд та виїзд на своїх кордонах, держава не має права вважати людей, які приходять на їхні кордони, злочинцями.

Дослідник С. Сміт писав, що Африка – це континент, настільки багатий на людські та природні ресурси. Чому тоді африканці відмовляються від економічної свободи у себе в країні? Адже за цим майбутнє Африки та її успіху в майбутньому [4].

На нашу думку, є лише один шлях звести міграцію до мінімуму – допомогти африканським країнам стати самодостатніми, а не просто сировинним регіоном. Методами вирішення цієї проблеми є підвищення рівня освіти населення і диверсифікація економіки регіону.

Список використаних джерел

1.<http://info241.com/les-causes-de-l-emigration-en-afrique,3165>.

2.<https://eldorhaan.wordpress.com/2018/06/29/les-chiffres-pour-comprendre-le-defi-migratoire-qui-se-pose-a-leurope>. 3.Communication de la Commission du 3.12.2002 au Conseil et au Parlement européen: Intégrer les questions liées aux migrations dans les relations de l'Union européenne avec les pays tiers [COM(2002) 703 final - Non publié au Journal officiel]. Tiré de la synthèse se trouvant à l'adresse : <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fr/lvb/l33207.htm>. 4.Stephen Smith : (La ruée vers l'Europe) publié en 2018. 5.<https://www.ldh-france.org/L-Union-europeenne-doit-changer-de/>. 6.<https://www.contrepoints.org/2014/02/12/156396-immigration-africaine-pourquoi-quittent-ils-leur-pays>.

А. В. Брік

ЧИ ДІЙСНО МІЖНАРОДНІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ Є СУБ'ЄКТАМИ ГЛОБАЛЬНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА?

У другій половині ХХ ст. – на поч. ХХІ ст. необхідність вирішення глобальних проблем, які постали перед людством обумовила перехід від державо-центричної до поліцентричної моделі управління для якої характерним є розподіл влади між великою кількістю національних і транснаціональних акторів. До таких акторів зокрема належать суб'єкти глобально громадянського суспільства (космополіти, міжнародні недержавні організації (INGOs), транснаціональні суспільні рухи (TSMs). Вищезазначені актори здатні до самоорганізації, артикуляції, агрегації та трансляції власних та групових інтересів на глобальному рівні. Кожен з вищезазначених суб'єктів є предметом сучасних наукових досліджень однак зосереджу свою увагу на місці міжнародних недержавних організацій (INGOs) у світовому політичному просторі.

Міжнародна недержавна організація (МНДО/INGO) – це «будь-яка міжнародна організація, яка заснована не на підставі міжнародного договору» – це визначення було вперше наведене в резолюції 288 (Х) Економічної і Соціальної Ради (ECOSOC) від 27 лютого 1950 Ngo(Non Government Organization).

Такі організації фінансуються за рахунок благодійних фондів, філантропів, або шляхом часткового державного фінансування.

Повний спектр діяльності INGOs занадто великий, щоб його описати, проте можна виділити три основні види.

По-перше, МНДО збирають, продукують і поширюють величезну кількість інформації, яка висвітлює глобальні та інші проблеми людства (напр., проблеми навколишнього середовища, раку, політичних в'язнів та ін.). По-друге, INGOs спонсують зустрічі, конференції, семінари, змагання та безліч інших зібрань. Діапазон таких заходів сягає від Олімпійських ігор, Кубка світу з футболу та форумів неурядових організацій на великих заходах ООН (напр. Конференція з питань навколишнього середовища і розвитку проведена у Ріо де Жанейро в 1992 р., або Всесвітня конференція в рамках Міжнародного року жінок, яка відбулася в Мехіко у 1975 р.) до тисяч щорічних мітингів INGOs. Також, МНДО працюють над зміцненням зв'язків одна з одною та посиленням співпраці з недержавними організаціями різних країн.

По-третє, МНДО намагаються впливати на інших акторів глобального простору, зокрема на міжнародні урядові організації, напр. на Світову організацію торгівлі, Міжнародний валютний фонд (МВФ), ООН, Світову організацію охорони здоров'я, та на окремі держави (напр., у питаннях припинення цензури, захисту секс-меншин, покращення контролю за забрудненням навколишнього середовища та багато ін.) і особливо на транснаціональні корпорації (обвинувачуючи їх у забрудненні планети, експлуатації працівників з менш розвинених країн) [3,р.337].

За оцінками дослідників число діючих INGOs на 2000 рік складало приблизно 40 000 [2], згідно з даними Союзу міжнародних асоціацій їх налічувалося 25 269. Попри розбіжності у цифрах науковці одностайно стверджують, що вражають

темпи зростання кількості міжнародних недержавних організацій протягом декількох останніх десятиліть.

Одними з найбільших та найвідоміших INGOs на сьогодні є:

- Transparency International – моніторить рівень корпоративної та політичної корупції у різних країнах світу і щорічно оприлюднює Індекс сприйняття корупції – країни у рейтингу впорядковані за показником рівня корупції, який базується на оцінках підприємців та аналітиків;

- Oxfam – міжнародна конфедерація 15 організацій, які працюють у більш ніж 90 країнах з метою знайти довгострокові рішення щодо подолання бідності і несправедливості у всьому світі;

- ISO (Міжнародна організація сертифікації) – організація, що встановлює міжнародні стандарти виробництва товарів, патентування; складається з представників різних національних організацій зі стандартизації;

- Greenpeace (Грінпіс) – проводить кампанії по всьому світу по вирішенню таких проблем, як глобальне потепління, знищення лісів, та ін. глобальних питань;

- WWF (Всесвітній фонд дикої природи) – є однією з найбільш відомих та ефективних міжнародних природоохоронних організацій, яка працює більш ніж у 100 країнах світу;

- Wings of Hope (Крила надії) – благодійна організація, яка організовує і утримує більш ніж 3000 добровольців, що допомагають людям у різних країнах світу.

Серед багаточисельних МНДО особливе місце посідають міжнародні профспілкові об'єднання. «Захищаючи інтереси найманих працівників, міжнародні об'єднання профспілок підтримують таку глобалізацію, яка розширює права робітників і покращує умови праці; гарантує якість всезагальної освіти і охорони здоров'я; забезпечує глобальну справедливість і рівність» [5, с.81]. Найбільшим світовим профспілковим об'єднанням є Міжнародна конфедерація профспілок, МКП (International Trade Union Confederation, ITUC), яка була створена в 2006 році шляхом об'єднання Міжнародної конфедерації вільних профспілок (МКВП) та Всесвітньої конфедерації праці (ВКП). МКП представляє 175 000 000 працівників в 153 країнах і територіях, і складається з 308 національних філій. МКП має 4 регіональні організації, а саме МКП Африки, МКП Азіатсько-Тихоокеанського регіону, Конфедерація профспілок країн Американського континенту, МКП Загальноєвропейської регіональної ради. Другим за чисельністю міжнародним об'єднанням профспілок є Всесвітня федерація профспілок, ВФП (World Federation of Trade Unions, WFTU), яка була створена в Парижі 3 жовтня 1945 року. За останніми даними (2011 р.) членами ВФП є 78 000 000 робітників з 210 профспілкових організацій, 120 країн, з усіх п'яти континентів.

Крім вищезазначених на глобальному рівні активно діють такі міжнародні об'єднання профспілок, як Індустріальні робітники світу (Industrial Workers of the World), Міжнародна федерація транспортників (International Transport Workers' Federation), Міжнародна асоціація працівників (International Workers Association).

Отже, за останні десятиліття чисельність міжнародних недержавних організацій та їх учасників зростає надзвичайно швидко, а також спостерігається налагодження більш тісної та продуктивної співпраці між ними. В результаті таких процесів з кожним роком закріплюються їхні позиції та посилюється вплив на політичні процеси глобального та національного рівнів.

Список використаних джерел

1. Giddens A. *Runaway World. How Globalization is Reshaping our Livers* / A. Giddens. — Second Edition N.Y., Routledge, 2003. 2. Helmut Anheier, Marlies Glasius and Mary Kaldor/ *Global Civil Society Yearbook*: <http://w.lse.ac.uk/Depts/global/Publications/Yearbooks/2001/2001chapter1.pdf>. 3. Walter *The Nonprofit Sector: A Research Handbook* / Walter W. Powell, Richard Steinberg. — New Haven, 2006. — P. 337. 4. Полтораков О. Ю. Глобальне громадянське суспільство в системі міжнародних відносин /

О. Ю. Полтораков // Дослідження світової політики. Зб. наук. пр. — К. : Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України. — 2008. 5. Цвих В. Ф. Профспілки і громадянське суспільство: особливості парадигми відносин : дис. ... д-ра політ. наук. — К., 2004. 6. Чернявська Л. Н. Роль міжнародних неурядових організацій у перебудові політичної системи світу в умовах глобалізації / Л. Н. Чернявська // Актуальні проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. пр. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2005.

А. Є. Валуєв

ВІЙСЬКОВІ КАМПАНІЇ В ІРАКУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ БЛИЗЬКОСХІДНОЇ ПОЛІТИКИ США

Ще в 1980-х рр., після революції в Ірані, США зважилися на корінну модифікацію своєї стратегії - на користь переходу до прямої військової присутності на Близькому Сході і втручання в військові конфлікти. Операція «Буря в пустелі» 1991 р. закріпила міжнародний порядок, при якому США не лише спираються на своїх союзників в регіоні, а й самі безпосередньо впливають на відносини на Близькому Сході. З цього часу основними акторами в регіоні стали Іран, Ізраїль, США і Саудівська Аравія. Такий баланс сил влаштовував США і дозволяв надійно контролювати процеси в регіоні. На початку 1990-х рр. в США була широко поширена ідея про необхідність обмеження односторонніх військових дій за кордоном. Президент Б. Клінтон навіть підписав спеціальну директиву, де прописуються жорсткі умови для застосування ЗС США за межами держави.

Найбільш опукло стратегія, спрямована на військову присутність, проявилася на початку ХХІ ст., під час президентського терміну Дж. Буша-мол. Її оформленню сприяли терористичні акти 11 вересня 2001 р., відмова Іраку допускати на свою територію інспекторів міжнародних організацій з контролю за зброєю масового ураження. Починаючи з 2003 р., присутність військ США і НАТО в Іраку стала одним з чинників функціонування регіональної системи безпеки, стабільність якої гарантувалася і забезпечувалася військовою присутністю США в регіоні. Військова присутність сприяла виникненню деяких побічних ефектів, головним з яких можна назвати консолідацію незгодних з таким порядком речей. Ідейним ядром для такої консолідації стали саме ті явища, проти яких номінально боролися США - релігійний фундаменталізм і радикальний ісламізм [1].

У січні 2007 р. президент Дж. Буш-мол. оприлюднив нову стратегію дій США в Іраку, що отримала назву «Новий шлях вперед» (New Way Forward). Головна ідея цієї стратегії полягає в тому, що Сполучені Штати тимчасово збільшили свої війська в Іраку, в першу чергу, в Багдаді. Метою цього кроку було надання можливості новому уряду Іраку на чолі з Н. аль-Малікі просунутися вперед у вирішенні нагальних питань національного примирення і стабілізації ситуації в країні.

В рамках стратегії «Новий шлях вперед» американське керівництво ставило перед собою наступні завдання: 1) боротьба з терористичною організацією «Аль Каїда» і її прихильниками; 2) подолання насильства в Багдаді і повернення контролю над столицею; 3) забезпечення територіальної цілісності Іраку і протидія деструктивній діяльності Ірану та Сирії; 4) сприяння в збереженні і зміцненні демократії в Іраку через зміцнення демократичних інститутів; 4) підтримка процесу національного примирення в Іраку; 5) продовження роботи з навчання іракських сил безпеки і збройних сил країни; 6) заохочення економічного розвитку Іраку, підтримку і нарощування експорту нафти як найважливішого чинника розвитку економіки країни; 7) сприяння посиленню підтримки Багдада з боку сусідів на регіональному та міжнародному рівнях [2].

Нова стратегія Дж. Буша-мол. містила наміри активізувати дипломатичні

зусилля з розширення міжнародної підтримки новообраного уряду Іраку. Планувалося залучити більш відчутну підтримку з боку Саудівської Аравії, Єгипту, Йорданії і держав Перської затоки, які були зацікавлені в стабільному Іраку. Особливо необхідною була арабська підтримка іракського уряду в плані дипломатичного визнання та іноземної допомоги - з арабських держав тільки Єгипет надіслав посла. Вашингтон повинен був чинити тиск на інші арабські держави, щоб вони визнали уряд Малікі, послали послів до Багдада і списали більше 40 млрд. дол. боргу Іраку. Що стосується Ірану і Сирії, нагадувалося про їх значну роль у дестабілізації Іраку і підтримці нападів на коаліцію і іракські сили. Підкреслювалося, що Іран і Сирія виступають проти розвитку стабільної демократії в Іраку і зацікавлені в збереженні існуючого стану [3].

Військові операції в Іраку і Афганістані, які вимагали від США значного напруження сил, завдали великої шкоди терористичному підпіллю, хоча і не ліквідували його повністю. Після ескалації насильства в Іраку і важких боїв в 2004-2007 рр. американському військовому командуванню вдалося поступово переламати ситуацію і відносно стабілізувати обстановку в країні. У 2013 р. військовий контингент США в основному був виведений з Іраку, в країні залишився лише невеликий контингент для навчання іракських сил безпеки. Це призвело до того, що армія Іраку виявилася не готова протистояти загрозі, яка прийшла в особі терористів ІДІЛ. Країна опинилася на межі розпаду і гуманітарної катастрофи. Стало очевидно, що з даною кризою Ірак самостійно, без допомоги ззовні, не впорається. США, на жаль, теж виявилися не готові сприяти відновленню Іраку як повноцінної держави після війни, хоча і робили спроби залучити до цього своїх близькосхідних союзників.

Подальші події в районах підвищеної політичної і військової конфронтації на Близькому Сході показали, що ставка в боротьбі з тероризмом тільки на військові формування малоефективна. Скорочення військового контингенту США в Іраку співпало за часом з активізацією руйнівної діяльності міжнародного терористичного угруповання ІДІЛ, яка в 2014 р. захопила деякі райони Іраку. Армія Іраку виявилася не в силах протистояти терористам. Це стало початком трагічних подій, які привели Ірак до гуманітарної катастрофи і невизначеності існування як єдиної держави.

Список використаних джерел

1.Ковбень М. М. Вплив близькосхідної політики США на стабільність регіональної системи безпеки // Міжнародні відносини. Серія Політичні науки. - 2015. - № 7. URL http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2564/2273. 2.Швед В. Близькосхідна політика США на сучасному етапі: наслідки реалізації «Стратегії новий шлях вперед» URL <http://old.niss.gov.ua/monitor/april08/30.htm>. 3.Phillips, James. President Bush's New Way Forward in Iraq. - January 11, 2007. URL <http://www.heritage.org/middle-east/report/president-bushs-new-way-forward-iraq>.

В. С. Кухтіна, М. А. Міхейченко

РОЛЬ США У МІЖНАРОДНОМУ ЕКОЛОГІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ

У ХХІ столітті екологічна складова стає невід'ємною частиною міжнародних відносин. Існуючі глобальні екологічні проблеми (зміна клімату, забруднення атмосфери, океанів та ін.) характеризуються транскордонним характером наслідків. Тому, набуває важливості міжнародне співробітництво по вирішенню даних проблем. Але, незважаючи на успіхи, які були зафіксовані в результаті спільних зусиль (Стокгольмська конференція в 1972 році, конференція в Ріо-де-Жанейро в 1992 році, Йоганнесбурзька конференція 2002 року, Паризька конференція зі зміни клі-

мату 2015 року), міжнародне екологічне співробітництво пов'язане з низкою проблем, та найвиразніша з них – проблема негативної позиції США.

США завжди проявляли різке небажання міжнародного співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища, іноді беручи на себе керівну роль, але часто чинячи опір або активно перешкоджаючи міжнародним діям з вирішення екологічних проблем. Е. Десомбр було запропоновано кілька гіпотез для пояснення поведінки США: підозра США в багатосторонності, яка може бути проявом переконання з приводу винятковості США; дорожнеча екологічного регулювання або особливих характеристик США, які ускладнюють міжнародну екологічну діяльність з деяких питань у порівнянні з іншими країнами; стурбованість міжнародною діяльністю, яка надає переваги насамперед країнам, що розвиваються, за рахунок США; або навіть існуюча невизначеність, яка присутня у багатьох міжнародних екологічних проблемах [2].

Киотський протокол 1997 року до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату зобов'язав розвинені країни скоротити викиди парникових газів в середньому на 5,2% в порівнянні з базовим рівнем 1990 року. Наприклад, США повинні були скоротити викиди на 7%, а Європейський Союз – на 8%. Вони повинні були бути досягнуті до першого періоду зобов'язань: 2008-2012 рр. Але США не ратифікували Киотський протокол, і адміністрація Джорджа Буша-молодшого фактично засудила підписання США Протоколу, стверджуючи, що він «фатально помилковий» і що необхідні скорочення викидів будуть неймовірно руйнівні для економіки США. Австралія також відмовилася ратифікувати Киотський протокол. Таким чином, кліматичний режим і міжнародне екологічне співробітництво страждають від позицій, хоча і негативних, могутніх держав [4].

Також США є однією з невеликої низки країн, які не ректифікували Конвенцію про біологічне різноманіття 1992 року (КБР), однак США регулярно направляють на засідання великі делегації та щосили намагаються вплинути на їх результати прямими або непрямыми засобами. На декотрому засіданні КБР Сполучені Штати виступили проти багатьох аспектів угоди, які фактично захищали б біорізноманіття або встановлювали стандарти. Це пояснюється побоюванням, що КБР може перешкоджати суверенітету та вільному економічному простору Америки [3].

У червні 2017 року президент США Дональд Трамп оголосив про свій намір вивести свою країну з Паризької угоди 2015 року. Це було пояснено тим, що вихід допоможе американським компаніям та працівникам, особливо у видобутку корисних копалин. Він також зазначив, що вихід з угоди відповідає обраній політиці «Америка перш за все». Трамп, як і більшість консервативних республіканців, критикує ідею про вплив людини на зміну клімату; в 2012 році ним було сказано, що концепція глобального потепління була створена в Китаї, з метою послабити американську конкурентоспроможність. Під час своєї президентської кампанії він обіцяв «оживити» вугільну промисловість, яка, на його думку, стримується екологічними нормами. Він зазначив, що реалізація екологічних угод буде коштувати США три трильйони доларів та 6,5 мільйона втрачених робочих місць. Також він додав, що угоди можуть підірвати економіку держави та ефективно «обезголовити» вугільну промисловість країни [1].

Отже, у здійсненні своєї зовнішньої політики США бачить пріоритет в економічній діяльності. Саме економічні інтереси спрямовують політику США щодо екологічного співробітництва. Це бачення накладає відбиток на екологічну політику, підпорядковану економічним імперативам. Як найпотужніша держава в міжнародній системі, участь США в міжнародних екологічних переговорах вважається критично важливою, але протягом багатьох років США залишаються самою «повільною» з усіх країн в питанні екологічного співробітництва, які не бажають брати участь в

міжнародній екологічній дипломатії. Продовжувати співпрацю держав в боротьбі з глобальними екологічними проблемами без участі США було б дуже важко не тільки тому, що США виробляє близько чверті глобальних викидів діоксиду вуглецю, але також тому, що відмова США брати участь впливає на готовність інших до участі, без участі США жодна міжнародна природоохоронна діяльність не може мати справжню легітимність, стабільність та успіх, оскільки держава не тільки історично була силою для розвитку міжнародних організацій та договорів, але й договори, які не підтримуються США, часто розглядаються як менш легітимні. Тому успішна боротьба з глобальними екологічними проблемами не відбудеться без керівної ролі Сполучених Штатів і саме такий могутній державі повинне належати лідерство у провадженні успішного міжнародного екологічного співробітництва.

Список використаних джерел

1. Bukharin I. *Environmental Multilateralism: Climate Change and American Decline* / Irina Bukharin. // *Swarthmore International Relations Journal*. – 2017. – №2. – С. 33–41. 2. Desombre E. *The Global Environment and World Politics* / Elizabeth Desombre. – N.Y.: Continuum, 2005. – 288 с. 3. Falkner R. *American Hegemony and the Global Environment* / Robert Falkner. // *International Studies Review*. – 2005. – №4. – С. 585–599. 4. Sandler T. *Environmental cooperation: contrasting international environmental agreements* / Todd Sandler. // *Oxford Economic Papers*. – 2017. – №69. – С. 345–364.

Н. Є. Конон, Д. А. Домбрян

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ ПОЛЬЩІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У 2004 році Польща стає членом Європейського Союзу. Це призвело до зміцнення зовнішньополітичних позицій і іміджу держави і дало полякам потужний поштовх до економічного зростання. Основні надбання держави з членством у ЄС: 1) стрімкий розвиток економіки завдяки суттєвій фінансовій допомозі Євросоюзу у вигляді кредитів і інвестицій; 2) інтеграція держави в єдиний європейський ринок, приєднання до Шенгенської зони; 3) поліпшення ситуації на польському ринку праці, можливість вчитися в престижних закладах за кордоном; 4) зростання макроекономічних показників, ВВП, прибутковості продукції сільського господарства і поліпшення фінансового становища аграріїв; 5) енергетична безпека, пов'язана з накопиченням запасів енергоносіїв та інтеграцією в енергетичні системи ЄС; 6) вплив зовнішньої політики Польщі на вирішення питань світової безпеки, можливість лобіювати інтереси країни в Євросоюзі [3].

Перед зовнішньою політикою Польщі стоїть три базові виклики: криза безпеки, криза сусідства і криза європейського проекту. Питання безпеки Польщі та її громадян є основними у зовнішній політиці Польщі. У 2019 р. головним пріоритетом стане повна реалізація рішень, прийнятих на самітах НАТО. Ключове завдання – встановити обсяг присутності альянсу в Польщі, а також країнах Балтії. Ці рішення є реальне посилення східного флангу НАТО, що, тим самим, сприяє підтримці альянсом функції колективної оборони [1].

Безпека Польщі тісно пов'язана зі стабільною міжнародною обстановкою навколо Польщі. Саме тому керівництво країни зацікавлене: в підтримці міжнародної системи, заснованої на дотриманні міжнародного права; в зміцненні трансатлантичних зв'язків; в підтримці результативності та дієвості НАТО, а також згуртованості Європейського союзу.

Вищезазначені завдання реалізуються за допомогою розвитку тісних двосторонніх відносин з основними партнерами (США, Великобританія, Німеччина), зміцнюючи свої позиції в міжнародних інститутах, а також діючи в інтересах їх ефективності та узгодженості (НАТО, ЄС, ОБСЄ, ООН), здійснюючи активну регіональну

політику (Вишеградська група, ініціатива Трёхмор'я, Польсько-румунський ініціатива, співпраця з прибалтійськими та скандинавськими країнами).

Польща бере участь в двох місіях НАТО, десяти місіях ЄС, а також є членом міжнародної антитерористичної коаліції. Зростає розмір польської гуманітарної допомоги, адресованої біженцям з Сирії, Йорданії і Лівану.

Польща прагне відновити рівновагу між державами-членами ЄС та інституціями ЄС. Переговори з Великобританією повинні носити предметний характер і зосереджуватися на майбутніх відносинах Союзу зі Сполученим Королівством [2].

Позиція керівництва Польщі полягає в тому, що вирішення міграційної кризи слід шукати не в примусовому переселенні іммігрантів, а за допомогою вирішення проблем в країнах походження мігрантів, а також підвищення ефективності захисту зовнішніх кордонів ЄС. Польща залишається солідарна у вживаних зусиллях. Польські прикордонники беруть участь в місіях в Македонії, Болгарії, Греції, Словенії та Угорщині. У Варшаві знаходиться головне управління Європейського агентства з організації оперативного співробітництва на зовнішніх кордонах держав-членів Європейського союзу (Фронтекс).

Активна східна політика служить зміцненню стабільності в безпосередньому сусідстві. В інтересах Польщі лежить незалежність і стабільність України. Стан відносин Польщі із Росією обумовлений масштабами агресивної та провокаційної політики, що здійснюється Кремлем.

У прагненні підтримувати рівновагу між різними елементами зовнішньої політики, Польща, більшою мірою, відкривається до співпраці з країнами Азії, Африки та Близького Сходу. Стратегічні партнери в Азії – це Китай, Японія і Республіка Корея. Є реальні шанси на розвиток відносин з Індією. Активізуються двосторонні відносини з країнами Африки і Близького Сходу (включаючи Йорданію, Ізраїль). Польща зміцнює політичні та економічні відносини з країнами Латинської Америки і Карибського регіону (Чилі, Колумбія, Мексика, Перу).

Поступово відновлюється мережа польських посольств і консульств. Вже діють посольства в Сенегалі й Іраку. У січні 2017 р. були створені посольства в Танзанії й Панамі, а на початку лютого 2017 р. – Генеральне консульство в Х'юстоні [3]. Планується створити консульську установу в Белфасті. Розглядається питання про відкриття посольства в Філіппінах. Залежно від умов безпеки розглядається також питання про відновлення роботи установ в Сирії та Лівії.

Список використаних джерел

1. Cimoszewicz W. The Polish view on the role of NATO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nato.int/poland/en/news.html. 2. Osica O. Common European Security and Defence Policy (CESDP) as seen by Poland [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.csm.org.pl/en/publications/reports%20and%20analyses/reports_and_analyses.html. 3. Poland's view on global security issues [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.polishembassy.ca/files/poland.pdf.

О. О. Лотошников, М. М. Тимченко

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В сучасних умовах постійних геополітичних змін одним з важливих інструментів реалізації Європейської стратегії безпеки стала «Європейська політика сусідства», що передбачає організацію співпраці за багатьма стратегічно важливими для ЄС напрямками.

Наприкінці квітня 2008 року Польща та Швеція виступили зі спільною ініціативою про необхідність розвитку чіткого східного виміру зовнішньої політики ЄС, яка пізніше отримала назву «Східне партнерство». Ця ініціатива поширюється на шість східноєвропейських сусідів Євросоюзу – Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Грузію, Молдову та Україну [1].

Головно метою Східного партнерства для Європейського Союзу є перетворення цієї програми на механізм який буде співпрацювати з країнами-партнерами, який би сприяв на побудову безпечного середовища та впливу на регіони своєї дії. І таким чином покращенню та зміцненню європейської безпеки. Україна, в якій головним курсом є євроінтеграція, повинна вигідно для себе використовувати всі можливості Східного Партнерства, для того щоб знайти і своє місце, у Європейському Союзі і стати одною з складових частин свого європейського безпекового простору [2].

Сьогодні політика ЄС спрямована на поглиблення політичних та економічних відносин з країнами Східного партнерства. Програма пропонує більш глибоку інтеграцію країн - партнерів в структури ЄС підтримуючи їх в політичних, інституційних та економічних реформах на основі стандартів Європейського Союзу. «Східне партнерство» дедалі більше набуває конкретних та змістовних ознак і має стати свого роду продовженням Європейської політики сусідства і її відгалуженням напрямом у Східній Європі. «Східне партнерство» може стати дієвим інструментом забезпечення свободи пересування для громадян країн Східної Європи. Угода про спрощення оформлення віз, яка була прийнята 1 січня 2008 року, стала першим позитивним кроком у цьому напрямі. [4]

На сучасному етапі керівництво України, незважаючи на складні внутрішньо-та зовнішньополітичні умови, продовжує проявляти свою зацікавленість у східній ініціативі ЄС і спрямовує свої зусилля на практичну реалізацію проєктів у її рамках.

З державами Центральної та Східної Європи ЄС у 90-ті роки укладав європейські угоди, які засновували асоціацію між сторонами. Саме угоди про асоціацію європейського типу стали передумовою для набуття повноправного членства в ЄС країнами Центральної та Східної Європи. Зважаючи на те, що Україна – європейська країна, яка поділяє європейські цінності, укладення між нею та ЄС угоди про асоціацію європейського типу є закономірним етапом інтеграції України до ЄС [3].

За оцінками європейських дипломатів, для України цілком реально модернізувати економіку так, щоб найближчим часом претендувати на членство в Європейському Союзі.

Необхідно відмітити, що Україна зараз, як ніколи раніше, відіграє важливу роль як для Європейського Союзу. Проте треба навчитися використовувати своє стратегічне розташування, враховуючи і той факт, що Україна має найбільший потенціал транзитності в Європі. Запорукою цього є, в першу чергу, проведення реформ у всіх сферах [1].

Таким чином, подальше співробітництво і реалізація конкретних угод в рамках ініціативи «Східне партнерство» буде залежати, в першу чергу, від України. Одним із важливих кроків стало підписання Угоди про асоціацію України з ЄС, яка спрямована на поглиблення відносин України з ЄС, а згодом Європейський Союз надав безвізовий режим між Україною та країнами ЄС, який показує довіру до України з боку членів ЄС. Також в Україні за цей час було проведено багато важливих реформ, що свідчить про виконання вимог з боку України щодо угоди про асоціацію.

Список використаних джерел

1.Павленко С. Сучасні аспекти та перспективи ініціативи ЄС «Східне партнерство» // Транскордонне співробітництво на нових східних кордонах ЄС: матеріали міжнародної конференції /

Гол. ред. С.І. Мітряєва. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. – С. 163–167. 2.Кравчук І.В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС / І.В. Кравчук, М.В. Парапан. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. – 320 с. 3.Максимова С. Європейський вибір України: досвід євроінтеграції, міфи та реальність / С. Максимова // Юридична газета. – 2008. – № 8. – С. 2-3. 4.Терешко С. Східний вимір політики ЄС у контексті національних інтересів України / С.Терешко // International Review. – 2008. – №2. – С. 39-44.

S. D. Nudel

THE PERCEPTION OF GLOBALIZATION IN THE MODERN WORLD

The term ‘globalization’ is one of the most used and, at the same time, most vapid term in the contemporary political lexicon. Nowadays the widespread and laconic definition of globalization is the growing economic, socio-cultural and political codependence of the world. However, it is not clear why the majority of authors do not give any explanation to the ‘globalization’ term in their publications. Thus, one can see that the word ‘globalization’ is widely known and understood. Nevertheless, the question arises from the fact that there is no clear definition because of the complex nature of the phenomenon. Therefore, the idea of the essay is to demonstrate the great variety of opinions and perceptions of globalization.

Globalization is different from the westernization because it does not have the decision-making center. The world depends on the United States not as the global headquarters, but as the funnel that make the whirlpool spin. Globalization does not need any violence which was a method of the westernization sometimes. Globalization is built on the attractiveness of the images it makes and on the stochastic actions of billions of people that create the tendencies unknown to its architects. That is why one cannot invent a theory of globalization. Thus, it is not the coincidence that contemporary period of globalization is sometimes named as an ‘age of insecurity’ [2].

Furthermore, the issue of global governance has become popular recently. The scientists and investigators attempt to address the topic of the coordination of international counterterrorism actions and the poverty; assess which economic and military measures can be applied to states that threaten the security of neighbors or massively violate human rights.

On the other side, the famous representatives of the left wing, anti-globalists, think that the globalization is associated with the process of the expansion of authority of the world capital over the planet and the tough exploitation of workers. There are grounds for this interpretation but its supporters, as a rule, do not take into account two circumstances. On the one hand, they rarely address the experience of those countries and peoples who were able to put globalization at the service of their own interests and interests of their citizens. It is known, for example, that most of the economic successes of the countries of Southeast Asia are due to the successful integration of the states of the region into the world market economy. On the other hand, anti-globalists do not take into account the fact that in the last thirty-forty years the most serious problem of the developing countries is not their oppression by the «Northern» countries, but the disastrous scale of abuse of their own power and leadership. In the beginning of the XXI century, there are at least 40 states where GDP per capita is lower today than in 1965. Practically all of them are the record breakers in terms of corruption and the share of military and budget expenditures. Thus, shifting the responsibility for the endless disasters of their citizens to globalization means not to fight evil but to cover it.

In addition, one cannot disagree with J. Bhagwati in his assertion that anti-globalists are often filled with enthusiasm and idealism, but they do not have the ability to talk about the problems which they declare to resolve [1]. None of the publications of these representatives contains realistic proposals concerning the improvement of the modern world

order, both economic and political ones.

The second camp of opposers is made up of researchers who do not set the goal of fighting with globalization but are seriously concerned with its ungovernable nature. It would be possible to agree with some of the theses if the following was not present in their reasoning. On the one hand, supporters of regulated globalization, as a rule, do not really want to create any large-scale regulators of this process; none of them advocates the unification of international legislation in the economic sphere, many are very sceptical about the experience of the European Union, and the outlook for political domination of the United States in the world causes a sharp rejection [3]. Therefore, no one has suggested yet how globalization could be managed.

Alter-globalists do not offer alternatives to globalization; moreover, they show that there is no such alternative. There can be no alternative to the movement of freedom and ability to buy those goods which are more attractive. Companies cannot ignore coming to those countries where more favourable conditions are created. Citizens cannot ignore standing up against primitive social protection systems and demanding more. And finally, people, both supporters of globalization and even its opponents, cannot and should not stare indifferently at the death and the violence that dictators and kleptocrats bring to their own people, even if these tyrants themselves hide behind the principles of inviolability of state sovereignty. The globalization of the new millennium is the process of forming a united and integral world, and no one can stop it by any means.

References

1. Bhagwati J. *In Defense of Globalization: With a New Afterword* / Jagdish Bhagwati., 2004. – 26 p. 2. Elliott L. *The Age of Insecurity* / L. Elliott, D. Atkinson. – London: Verso, 1998. 3. Иноземцев В. Стресс глобализации: благородное возмущение и упрямая реальность / В. Иноземцев // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2002. – №11. – С. 109–113.

Scientific supervision by Associate Professor R.M. Kliuchnyk

Д. О. Черкасова

ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США

В умовах інформаційної ери виникла потреба в застосуванні цифрових технологій у професійній діяльності, зокрема й в дипломатичній роботі. Досягнення інформаційної переваги стає одним з найважливіших елементів успішної діяльності на міжнародній арені, і американські дипломатичні структури вміло використовують її у процесі свого функціонування. Вищевказане призвело до виникнення електронної дипломатії (Е-дипломатії), яка має прикладне значення та є дієвим інструментом формування бренду держави на міжнародній арені.

Загалом, зовнішньополітична стратегія США в глобальній інформаційній сфері має цілісний, завершений характер, а Е-дипломатію розуміють як один з інструментів підтримки лідерських позицій Білого дому в глобальній інформаційній сфері. Е-дипломатія є одним із напрямів американської публічної дипломатії, яка спрямована на залучення широких верств населення до дипломатичної практики та налагодження міжнародної взаємодії. Американська модель Е-дипломатії базується на ліберальних цінностях демократії та свободи людини, реалізується через низку відомих інтернет-індустрій США, як-от: Google, Facebook, Twitter тощо [3].

Сьогодні реалізація електронної дипломатії входить до сфери діяльності декількох американських відомств, зокрема, Держдепартаменту, ЦРУ, Міністерства оборони, Агентства міжнародного розвитку США. Загальну координацію

публічної дипломатії в інтернет-мережах здійснює заступник держсекретаря, який відповідає за «просування» в глобальній мережі американських теле- і радіопередач, зорієнтованих на закордонну аудиторію з метою популяризації американських цінностей та стандартів життя, реалізації національних інтересів США у зовнішній політиці. Так, Ф.Хансон, вивчивши різні структури держдепартаменту США, які мають стосунок до Е-дипломатії, виділив такі її основні напрями: управління знаннями, громадська дипломатія, управління інформацією, консульська взаємодія, реагування в надзвичайних ситуаціях, свобода інтернету; зовнішні ресурси, політичне планування [2]. Варто зауважити, що основні ресурси електронної дипломатії були задіяні для реалізації трьох найбільших новаторських підходів, а саме: громадської дипломатії, свободи інтернету та управління знаннями.

Державний департамент США активно запроваджував інновації задля здійснення ефективної зовнішньополітичної діяльності, що відображено в Стратегічному плані розвитку відомства 2017 р. Зокрема, у цьому документі було детально прописані цілі діяльності установи з використанням цифрової дипломатії для підтримки позитивного іміджу держави. В цілому, інтенсивно застосовуючи інноваційні методи і технології в практичній роботі, Державний департамент США домігся світового лідерства в області цифрової дипломатії.

Безумовно, цифрова дипломатія не здатна виступати самостійним регулюючим зовнішньополітичним інструментом, але її технології здатні значно розширити спектр та масштаби зовнішньополітичного впливу. Зокрема, дипломатичні установи США також активно використовують мережеві можливості цифрової дипломатії через спілкування з внутрішньою та зовнішньою аудиторією в режимі онлайн для формування відчуття причетності громадянина до зовнішньополітичних кроків держави. Через створення власних профілів у різноманітних соціальних мережах зовнішньополітичне відомство та дипломатичні місії «розповідають» про свою діяльність, формують ставлення до зовнішньої політики держави, здійснюють вплив на свідомість цільових груп, також соціальні мережі сприяють обміну інформацією між громадськістю та державними установами [1].

Сьогодні цифрова дипломатія є важливим інструментом зовнішньої політики США. У цифровому просторі зараз перебуває понад 3 мільярдів людей, більшість з яких лише отримують доступ до Інтернету через свій мобільний телефон. Враховуючи вищезазначене та правильно використовуючи можливості інноваційних електронних засобів комунікації, цифрова дипломатія США є переконливим та своєчасним доповненням до традиційної дипломатії, яка допомагає своїй країні досягти зовнішньополітичних цілей шляхом інтенсифікації поширення необхідної інформації за рахунок збільшення аудиторії, на яку спрямована дипломатична діяльність.

Список використаних джерел

1. *США і світ XXI століття : монографія.* / Пахомов Ю. М., Коваль І. М., Шергін С. О. та інші. – К. : Центр вільної преси, 2013. – 620 с.
2. Castells M. *The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance.* *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 2008. № 616. – URL: http://prtheories.pbworks.com/w/file/45138545/Castells_2008_The_New_Public_Sphere.pdf (дата звернення 02.05.2019).
3. *Department of Defense Strategy for Operating in Cyber Space.* U. S. Department of Defense. 2011. July. –URL: <http://www.defense.gov/news/d20110714cyber.pdf> (дата звернення 02.05.2019).

Науковий керівник: Грачевська Таміла Олександрівна кандидат іст. наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин ДНУ ім. Олеса Гончара.

КИТАЙСЬКА ДИПЛОМАТІЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

Найдавнішим інструментом китайських дипломатів є стратагемна дипломатія, тобто націлена на вирішення великих зовнішньополітичних задач, розрахована на тривалий період і відповідає державним або національним інтересам країни. Само собою зрозуміло, що стратагемна китайська дипломатія має на увазі не миттєві, а стратегічні, довгострокові інтереси держави. А оскільки базовим національним інтересом будь-якої держави є захист її суверенітету, то відображенням стратагемного в принципах зовнішньополітичної стратегії КНР можна вважати стратагему «панувати над варварами, використовуючи самих варварів» [2, с. 44].

Найбільший інтерес представляє ключовий механізм сучасної китайської дипломатії – інститут стратегічного партнерства. До першої групи належить вища форма партнерства – російсько-китайське стратегічне партнерство і взаємодія. Друга група китайських партнерів визначається як «партнерські відносини дружнього типу». З цими країнами у Китаю немає конфлікту корінних інтересів, але є локальні (територіальні й інші) розбіжності. Це Республіка Корея, Бразилія, ПАР, Індія, Канада, Україна, Білорусія, Казахстан, Мексика, Аргентина, країни Організації африканської єдності. Третя група – це країни ЄС і АСЕАН. У четверту групу «конструктивного партнерства прагматичного типу» входять США і Японія, які розглядають Китай в якості потенційного стратегічного противника [4, с. 267].

Економічна дипломатія є досить ефективним способом розвитку зовнішньоекономічних зв'язків КНР в плані підтримки стабільного доступу до ресурсів та ринків, необхідних для забезпечення зростання економіки.

Військова дипломатія включає співпрацю КНР у військовій області, а саме спільні військові навчання, міждержавний обмін у військовій області, безоплатну військову допомогу, участь в міжнародних військових форумах, виставках та миротворчих місіях ООН. Основний акцент робиться на кампаніях в Африці (Судан, Конго, Ліберія).

Сучасна китайська дипломатія робить особливий акцент на використанні та розвитку ключового інструменту зовнішньої політики - «м'якій силі». У 2009 р. Ху Цзіньтао назвав «чотири сили» сучасної китайської дипломатії: «докладати зусиль для збільшення політичного впливу Китаю, розвивати привабливість образу Китаю і моральну привабливість його рішень» [3].

Китайська «дипломатія панд» і «дипломатія пінг-понгу» є позитивними і брендовими і націлені на створення дружніх відносин. «Дипломатія панд» реалізується у вигляді підношення гігантських панд-ведмедів як дипломатичних подарунків. Ця практика бере своє коріння в часи династії Тан, коли імператриця У Цзе-тянь (625-705), згодом єдина в історії Китаю жінка-імператор, подарувала пару панд японському імператорові. Панда – це не тільки рідкісна тварина, занесена до Червоної книги, а й національний символ Китаю. Панди дарувалися країнам, з якими відбувалося «потепління відносин». Метод не раз виправдовував себе. Найвідоміший випадок стався в 1972 р, коли президент США Р. Ніксон з дружиною прибули в КНР з візитом. Прем'єр Держради Чжоу Еньлай підніс від імені китайського народу американському народу дуже цінний подарунок – двох панд.

«Дипломатія пінг-понгу» – гри в настільний теніс між Китаєм і США в 1970 р. – позначила потепління в американо-китайських відносинах і зробила можливим візит президента Р. Ніксона до Пекіну в 1972 р. (в роки холодної війни). Завдяки цій грі Прем'єра Держради КНР Чжоу Еньлай і Держсекретаря США Генрі Кіссінджера

в стосунках Пекіна і Вашингтона вдалося налагодити контакт [5].

Отже, Китай сьогодні – це наступальна, динамічна, діяльна держава. У боротьбі за міжнародні ринки капіталів / інвестицій, сировини та енергоресурсів, а також за ринки збуту Пекін прагне використати максимально широкий набір засобів і методів.

Список використаних джерел

1. Бергер Я. М. *Национализм и внешняя политика КНР* / Я. М. Бергер // *Российский совет по международным делам. Аналитика*. 2015 [Электронный ресурс]. URL: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=5020#top-content. 2. Головченко В.І. *Китай: країнознавчий портрет* / Володимир Іванович Головченко. – К.: Знання, 2010. – 71 с. 3. Лузянин С. *Внешняя политика Китая до 2020 г. Прогностический дискурс* / С. Лузянин [Электронный ресурс]. URL: http://www.perspektivy.info/book/vneshnaja_politika_kitaja_do_2020_g_prog-nosticheskij_diskurs_2011-11-29.htm. 4. Портяков В. Я. *Партнерство как инструмент современной внешней политики КНР* / *Общество и государство в Китае : XLI научная конференция*. М. : Вост. лит-ры, 2011. 440 с. 5. Bates G. *China's evolving regional security strategy* / G. Bates [Электронный ресурс]. URL: <http://class.guilford.edu/psci/guo/course/syllabi161/data275/readings/gill.pdf>.

А. С. Іванова

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США

Ключовими елементами сучасної культурної дипломатії є матеріальні і духовні об'єкти національної культурної спадщини, популярна художня культура, вища освіта, наука, спорт, туризм. Саме культурна дипломатія з властивим їй специфічним інструментарієм форм і методів впливу на громадську думку в значній мірі завжди допомагала розтоплювати лід недоброзичливого ставлення до країни з боку громадськості та політичних еліт зарубіжних країн [2]. У сьогоднішньому світі сфера культури стала справжнім полем битви держав, які бажають встановити свою гегемонію в світі, і держав, які намагаються зберегти суверенітет. Використовуючи м'яку силу, і зокрема її культурний вплив, країни-гегемони прагнуть до зміни культурних кодів інших країн і заміні їх на свій код або спонукають місцеві політичні та культурні еліти до вироблення власних міфологізованих помилкових кодів.

Важливим інструментом культурної дипломатії США стала програма культурних і академічних обмінів, яка мала масштабний розвиток у 1948 р з прийняттям Закону про інформаційні та освітні обміни (The Information and Educational Exchange Act). Як точно зауважив колишній сенатор У.Фулбрайт, «в довгостроковій перспективі розуміння іншими ваших ідей забезпечує країні більшу безпеку, ніж ще один підводний човен» [4]. Учасниками програм міжнародного академічного обміну стали майбутні світові політичні лідери: Тоні Блер, Герхард Шредер, Маргарет Тетчер, Хамід Карзай і багато інших.

На сьогоднішній день найефективнішим (але не контрольованим державою) каналом американської культурної дипломатії залишається поп-культура – від Кока-коли до голлівудських фільмів, від каналу MTV до джинсів «Levi's». Як справедливо зазначав З. Бжезинський, «культурна перевага є недооціненим аспектом американської глобальної могутності. Що б не думали про її естетичну цінність, американська масова культура має магнетичну привабливість, особливо для молоді в усьому світі» [1]. Саме масова культура створила привабливий образ Америки в світі, сприяючи реалізації зовнішньополітичних пріоритетів держави і бізнес-інтересів американських корпорацій.

Одним із головних, найефективніших каналів впливу культурної дипломатії США був і залишається Голлівуд. Кінематограф виконує роль інструмента держави у «війні за розум та серця» і є справжнім двигуном глобалізації. Впроваджувати в

практику «дипломатію Голлівуду» почав ще Президент Р.Рейган. Цієї технології він найчастіше надавав перевагу для протиставлення ідеології США ідеології СРСР. Американські фільми справляли потужний ефект на людей, які жили в той час у соціалістичному світі. 44-й президент Сполучених Штатів – Барак Обама – ще в 2013 році відзначив силу впливу Голлівуду на маси: «Голлівуд – важливий ключ дипломатії США» [3]. У 2009 році Барак Обама, слідуючи лінії, дуже схожою з «дипломатією пінг-понгу», що проводилася в свій час по відношенню до Китаю 37-м президентом США Річардом Ніксоном, з метою поліпшення відносин з Іраном, направив в цю країну делегацію голлівудських знаменитостей. Зірки Голлівуду дали американо-іранським відносинам «друге дихання».

Отже, зовнішня культурна політика при успішній реалізації здатна стати ефективним засобом супроводу загальної зовнішньополітичної стратегії держави, створюючи міцний фундамент, що дозволяє не тільки відстоювати і просувати свої національні інтереси на світовій арені, а й безпосередньо впливати на різні політичні, економічні, соціальні процеси в світі. Саме культура належить до числа пріоритетних компонентів зовнішньополітичної діяльності США, в значній мірі формує арсенал її «м'якої сили». Голлівуд і кінематограф виступають як знаряддя пропаганди головних принципів американського світу, цінностей нації та характеристик життя.

Список використаних джерел

1.Бжезинський З.К. Америка і світ: Бесіди про майбутнє американської зовнішньої політики. Астрель, 2012. 313 с. 2.Горлова І.І. Культура як «м'яка сила»: інструменти і точки зіткнення. Л.:ЛНУ ім.І.Франка, 2016. 40 с. 3.Зейнар Г.П. Культурна дипломатія США: Голлівуд і політика. Аналітика, 2016, 56 с. 4.Melissen, J. *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice. The new public diplomacy: soft power in international relations* / ed. J.Melissen, New York: Palgrave Macmillan, 2005, pp. 3–27.

М. М. Тимченко, В. В. Стешко

ПОЛІТИКА МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В КРАЇНАХ ЄС: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ

Доречно почати з того, що мультикультуралізм, як суспільне явище, виник в Європі після Другої світової війни, підхоплюючи ідею, умиротворення всього світу, заперечення нацизму, гуманізму, а головне засудження колоніалізму. Саме останній чинник вплинув, на формування в європейців комплексу провини перед всіма пригнобленими, які постраждали від дій колоніальної Європи.

Згідно цієї «доктрини мультикультурності», всі «іногородці», що за власним бажанням, чи вимушено знайшли свій дім, на теренах Європи, мають право на власну самобутність і збереження своєї етнічної ідентичності, не розчиняючись при цьому в середовищі.

Держави, які отримали свободу і незалежність від метрополій, були залишені в сфері інтересів цих країн, бо в основному колонії були лише у великих імперій, чи світових лідерів в сфері економіки, чи збройних сил такі, як Велика Британія, Франція, Бельгія, Португалія бо такі країни потрібно було «годувати», і тому про раптову відмову від заокеанських «клондайків» не було мови. Поповнення ресурсів та забезпечення потреб екс-метрополій, стало ключовою умовою, тісних відносин Європи фактично зі своїми ще недавно підневільними. Якщо провести, просту логічну аналогію, легко знайти риси ідентичності, між мультикультуралізмом і космополітизмом як суспільним явищем, яке проповідує ідею руйнації кордонів, будь-хто не-

залежно від своєї нації може проживати, там де йому зручно. І саме ознаки космополітизму загрожують суверенітету. Першими хто заговорив про таку загрозу стали канадські «піонери», в своїй промові вони заявили, що зростання сепаратизму серед «франкофонів» Квебека, веде до «розмивання» державного суверенітету [1].

Сучасні експерти називають передчасною, та необміркованою надмірну турботу європейців про культурну ідентичність іммігрантів, перш за все, це загрожує не лише соціально-політичній стабільності, а й культурній цілісності європейської цивілізації, і може сприяти розпорошенню та втраті самобутності та національній ідентичності народів країн ЄС. Після того, як все частіше стали прибувати іммігранти з близького сходу, громади яких згодом стали епіцентрами соціальних протестів, все частіше від європейців можна почути заклики, про стримування, чи навіть вигнання цих, неprochenих гостей, лише за опитуваннями 2017 року, понад 40% жителів країн ЄС виступають, проти введення політики мультикультуралізму, і вважають, що новоприбулі мають стати європейцями офіційно, без будь-який етнічних винятків, якщо вже обрали західну цивілізацію, то дотримуватися мають її законів, норм, а не нахабні творячи свавілля, та нав'язуючи свою ідеологію протилежному устрою [2].

Україна як і багато східноєвропейських країн, стала жертвою, масованих хвиль, нелегальних іммігрантів, з близького сходу, та східної Азії. Випадки чинення неправомірних дій, від рук іммігрантів набули поширення не лише, в Німеччині, яка фактично прихистила більшу їх частину, а вже роками є невирішеною соціальною проблемою багатьох українців, які стають жертвами дискримінації у власній країні, виходячи зі свідчень, неодноразово було сказано, що пересічні «нелегали» не вважають українців за господарів цієї землі, не проявляючи при цьому поваги до місцевого населення. Свідчення цього, є безліч конфліктів на побутовому рівні, які мало не призвели до міжнародних скандалів [4].

Власне для України, питання мультикультуралізму, дуже суперечливе, адже нашу національну ідентичність на протязі не одного століття намагалися знищити, перетворити націю на безкультурний придаток сусідньої країни, дуже важливо на сучасному етапі творення істинно європейської нації, зі своєю багатовіковою та унікальною історією, не дати розсіяти культуру серед безлічі етносів, що проживають на території, в межах сучасних кордонів держави [3].

Список використаних джерел

1. Ковальов Д. В., Ковальов П.В. Повстання ідентичності. – Дн.: ВКК Баланс-Клуб, 2016. – 304 с.
2. Ковальов Д. Мультикультурність – причина краху ідеї Єдиної Європи – Режим доступу: <http://ar25.org/article/multykulturnist-prychyna-krahu-ideyi-yedynoyi-yevropy.html?id=20493>.
3. Губенко О. В. . Проблема геополітичного вибору України і соціально-психологічні особливості мультикультурного синтезу як чинника соціально-історичного розвитку. Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави. Збірник наукових праць / За заг. ред. члена-кореспондента АПН України М. М. Слюсаревського. – К.: Інститут соціальної та політичної психології АПН України. Випуск 7. 2008.
4. Розпутенко І. В. Цивілізаційний вибір України в умовах глобалізації / І. В. Розпутенко // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Сер. Держ. упр.. - 2017. - № 1. - С. 112-122.

Е. Р. Кур'янова

РОЗВИТОК МЕРЕЖІ НАРОДНИХ ДИПЛОМАТІВ GLOBAL UKRAINIANS

Міжнародна організація Global Ukraine була створена в 2015 р. в Києві з метою консолідувати зусилля українських активістів та збільшити сукупний ефект від їхньої проукраїнської діяльності за кордоном. Ціль організації Global Ukraine – створення сприятливих умов задля розвитку мережі народних дипломатів Global

Ukrainians. Їх мережа покликана стати унікальним мостом між Україною та Європою і світом для забезпечення інтересів України з використанням усіх сучасних інструментів публічної, культурної та бізнесової дипломатії. Серед її учасників є високоосвічені, патріотично налаштовані, орієнтовані на результат українські лідери-експати. Це фахівці з глобальним мисленням, які вміють організовувати людей і процеси, мають міжнародне визнання. На сьогодні мережа Global Ukrainians охоплює понад 1000 контактів. Це окремі активісти та групи волонтерів у більш ніж 50 країнах світу. Географія місць концентрації успішних українців не обмежується лише країнами Західної Європи та Північної Америки, а поширюється на Катар, ОАЕ, ПАР, Ліван, Сінгапур та інші країни, де до Майдану ми не спостерігали активної діяльності зі сторони попередніх хвиль діаспори.

Ще однією характерною особливістю людей, які виїжджали з України протягом останніх 10–15 років, є їхня мотивація. Українські експати займаються культурною, освітньою, економічною, туристичною, юридичною та соціально-медичною діяльністю. Вони працюють в європейських або міжнародних інституціях у Брюсселі, Вашингтоні та Нью-Йорку або у великих міжнародних корпораціях, як Google, Amazon, Facebook, викладають у всесвітньовідомих університетах, свої знання і контакти за кордоном тепер вони готові використати для того, щоб допомогти Україні стати успішною країною щасливих людей. З цією метою 50 експертів з України, США, Канади, країн Європи, ОАЕ, Китаю, Японії, Австралії зібрались на I Форум Global Ukrainians у липні 2015 року в Києві.

Під час II Форуму Global Ukrainians, що проходив у листопаді 2015 року, учасники брейнштормили над стратегією народної культурної та бізнес-дипломатії, а також презентували перший спільний проект Global Ukraine News – на сьогодні виключно важливий ресурс інформацію про події в Україні, і анонсували запуск стратегічно важливих ініціатив Global Ukraine Business Hub та Global Ukraine Academy. Global Ukraine News – міжнародний інформаційно-аналітичний портал на основі унікальної мережі «громадських журналістів», що поширює об'єктивні поточні новини та аналітику про Україну для забезпечення позитивного сприйняття нашої держави в світі. Global Ukraine Business Hub – стійкий системний підхід до просування українського експорту на світових ринках через глобальну мережу українців світу: допомога українському бізнесу з пошуком партнерів, інвесторів, клієнтів, лобістів, консультантів або експертів з місцевого споживання, перекладачів тощо. Мотто проекту – «українські бренди ставимо в тренди» [2].

Global Ukraine активно залучає українських закордонних експертів відповідних профілів до проектів партнерів: перший тур літературного фестивалю MERIDIAN CZERNOWITZ франкомовними країнами Європи, міжнародний форум з розвитку фермерства AGROPORT, бізнесфорум в Ізраїлі Israeli-Ukrainian Entrepreneurship Forum, перший Форум діаспорного бізнесу ініційований Торгово-промисловою палатою тощо.

Наразі команда Global Ukraine розробляє пілотну версію онлайн-платформи для швидкої системної професійної комунікації з українськими експатами, поява якої обумовлена необхідністю вирішити проблеми комунікації та координації дій між учасниками мережі при імплементації розробленої стратегії народної дипломатії. Перша глобальна українська community management платформа #MyGlobalUkrainians стане спеціальним майданчиком для масштабування проектів і створення команд однодумців українців з різних країн світу. А таких проектів, які передбачають обмін досвідом та імплементацію в інших локаціях, вже назбиралось чимало, особливо у культурній сфері [1]

З 28 лютого по 6 квітня 2017 року в ПАР вперше пройшли «Українські Дні в

Кейптауні», організовані українцями Південної Африки при підтримці Посольства України в ПАР. Програма заходу включала виставки книг, показ українських фільмів, дискусії, обговорення та фестиваль української культури. Консультації з організаційних питань учасниці мережі Global Ukrainians у ПАР Дзвінці Качур надавала активістка з Австрії Олександра Саєнко, яка має досвід організації подій такого масштабу у Відні. Зібравши у 2015 р. більше 50% неукраїнської публіки, фестиваль «Дні української культури» засвідчив позитивний вплив на сприйняття української культури аудиторією Відня.

Покази мод в українських вишиванках в Еміратах, майстер-класи з приготування українських національних страв у прямому ефірі кіпрських телеканалів, майстер-класи з писанкарства, мандрівні мистецькі виставки Майдану – оригінальні способи прояву української ідентичності за кордоном та презентації національних здобутків для іноземної аудиторії входять до щоденної роботи учасників мережі Global Ukrainians. Учасники мережі регулярно моніторять імідж України у закордонних ЗМІ та публікують звіти аудиту на різних ресурсах.

Таким чином, учасники мережі Global Ukrainians мають можливість: консолідувати розуміння потреб України в складних міжнародних умовах; виробити ефективні механізми реалізації важливих міжнародних завдань через про-активні організації власної мережі в Україні та на місцях; стати координаційною платформою та місцем систематичної реакції громадянського суспільства на дилеми міжнародного політичного, економічного, інформаційного та цивілізаційно-культурного розвитку України.

Список використаних джерел

1. II Global Ukrainians Forum: разом ми глобальна Україна! URL <https://global-ukraine.com/2018/12/vii-global-ukrainians-forum-razom-my-globalna-ukrayina/>. 2. Global Ukrainians представить Україну світові як модерну країну з непересічною культурою URL <http://ukrainka.org.ua/node/5949>.

Науковий керівник: Микитчук Наталя Миколаївна кандидат іст. наук, доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

І. М. Олійник, О. С. Двуреченська

ПРОБЛЕМАТИКА КОНЦЕПЦІЇ «М'ЯКОЇ СИЛИ» ТА ЇЇ АЛЬТЕРНАТИВА

«М'яка сила» як концепція зовнішньої політики на початку ХХІ ст. відіграє провідну роль у формуванні здатності держави впливати на уряди та громадськість зарубіжних країн. На відміну від «жорсткої сили», вплив «м'якої сили» здійснюється не силовими засобами та дозволяє отримати бажаний результат для суб'єкта міжнародних відносин за рахунок впливу на об'єкт на основі добровільної участі союзників. «М'яка сила» спрямована на іноземних громадян із перспективою завоювання їх симпатії та завдяки цьому здійснення впливу на уряди та зовнішню політику цих держав. Провідним завданням «м'якої сили» є формування у об'єкта впливу розуміння та підтримки політики суб'єкта впливу. Використання «м'якої сили» дозволяє не силовими методами істотно посилити вплив держави на міжнародній арені.

Концепція була розроблена американським дослідником Джозефом Наєм наприкінці 80-х років ХХ ст., та представлена у його книзі «Призвані керувати: мінлива натура американської сили» (Bound To Lead: The Changing Nature of American Power). Дж. Най визначав «м'яку силу» як можливість отримання бажаного за допомогою кооперування, а не за допомогою примусу. «М'яка сила», на противагу жорсткій, є більш

привабливою для ведення міжнародних відносин через те, що вона акцентує увагу на культурних цінностях держави, її соціально-політичних принципах, тощо [4].

На противагу Дж. Наю, американський дослідник та політолог С. Хантінгтон вважав, що «м'яка сила» неспроможна встояти на сучасній міжнародній арені, а їй обов'язково необхідний своєрідний «фундамент» у вигляді «жорсткої сили», зокрема, військова міць та економічна домінація [2]. Американська держава частково втратила свій вплив після розпаду СРСР, тому їй потрібна більш міцна основа для подальшого забезпечення світової гегемонії.

Окрім С.Хантінгтона, ряд інших науковців також критикували концепцію «м'якої сили», вказуючи на недоліки у тій чи іншій її частині. Так, французький вчений А. Бохас не погоджувався з розподілом між примусом та привабливістю, та вважав за недоцільне сприймати дії збройних сил як взагалі неприпустимі [1].

Незгоду з концепцією Дж. Ная також висували американські дослідники М. Кроєнінг, М. МакАдам та С. Вебер. Вони вказують на те, що у науковому товаристві немає загальноприйнятого визначення «м'якої сили». Вони пропонують свою, більш детальну та точну версію пояснення цієї концепції. Використання «м'якої сили» державами, на думку М. Кроєнінга, М. МакАдама та С. Вебера, полягає у «координованій спробі держави переконати інших акторів поступити так, як по-іншому вони б не поступили б, використовуючи ті інструменти, які не мають прямого впливу на структуру матеріальних стимулів даних акторів» [3].

Зі зростанням кількості критики, з'явилася необхідність у новій концепції, яка б відповідала усім вимогам опонентів та не переводила «м'яку силу» у категорію «недієспроможних». Джозеф Най і Річард Армітідж у 2009 р. зробили доповідь для Центру стратегічних і міжнародних досліджень США, в якій запровадили до обігу нове поняття «розумна сила». Вони розглядають «розумну силу»: 1) як здатність перетворити ресурси в стратегію, що веде до бажаних результатів; 2) як синтез двох понять – «жорсткої сили» і «м'якої сили» [5]. Автори вважають, що замість того, щоб вкладати величезні капітали в боротьбу з тероризмом, набагато вигідніше фінансувати відповідні міжнародні організації та установи. Також, вони розглядають її як можливість привести країни світу до спільного консенсусу у питання ведення зовнішньої політики без використання збройних сил.

На сьогодні поки що важко казати про те, чи є результативною нова концепція. Через зростання обсягів тероризму, часткову реструктуризацію головних міжнародних акторів та збільшення протестних рухів по всьому світу реалізація засад не тільки «розумної сили», але і «м'якої сили» виявляється доволі складним процесом. Можливо, необхідно подальша трансформація концепції «розумної сили», враховуючи особливості сучасної системи міжнародних відносин.

Список використаних джерел

1. Bohas A. *The Paradox of Anti-Americanism: Reflection on the Shallow Concept of Soft Power* // *Global Society*. 2006. № 4. p. 395 – 414. URL: https://www.researchgate.net/publication/248978699_The_Paradox_of_Anti-Americanism_Reflection_on_the_Shallow_Concept_of_Soft_Power (дата звернення: 02.05.2019).
2. Huntington S. *The Erosion of American National Interests* // *Foreign Affairs*. 1997. P. 35 – 47. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/1997-09-01/erosion-american-national-interests> (дата звернення: 02.05.2019).
3. Kroenig M., McAdam M., Weber S. *Taking Soft Power Seriously* // *Comparative Strategy*. 2010. №29 (5). p. 412-431. URL: https://www.researchgate.net/publication/232837597_Taking_Soft_Power_Seriously (дата звернення: 02.05.2019).
4. Nye J. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* URL: https://www.researchgate.net/publication/316348495_Bound_to_Lead_The_Changing_Nature_of_American_Power (дата звернення: 02.05.2019).
5. Pallaver M. *Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart*. URL: <http://etheses.lse.ac.uk/220/> (дата звернення: 02.05.2019).

ТЕХНОЛОГІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПРОТЕСТНИХ СИЛ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ЦІЛЕЙ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Під політичним протестом найчастіше розуміється «свідоме невиконання правил, встановлених політичним режимом» або різновид «неконвенційної дії, тобто дії, що не відповідає законним і традиційним нормам режиму». Так В. Сафронов, значно обмежуючи перелік явищ, які підпадають під визначення політичного протесту, ототожнює його з «акціями, що виходять за рамки демократичних процедур», «з насильством, направленим на зміну режиму». Він вважає, що до явищ політичного протесту не можна віднести політичну поведінку, «яка може проявлятися у формах, що не несуть безпосередньої загрози режиму (електоральний абсентеїзм, підтримка опозиції на виборах)» [3].

Політичні технології - це не тільки методологічно об'єднана сукупність процедур цілеспрямованої діяльності, мета якої – отримання бажаного заданого результату для замовника, але послідовність дій, спрямованих на вироблення відповідних алгоритмів поведінки суб'єкта. Саме певні установки, які визначають вибір тієї чи іншої політичної сили суб'єктом виборчого процесу, є метою політичних технологій. І сьогодні в політичному житті вони займають вагомe місце і стають одним з методів соціального управління [5].

Політичний протест, як і будь-яка неекономічна діяльність не приносить прямий дохід, але вимагає залучення певних ресурсів. Часто буває так, що в розвитку національних рухів протесту зацікавлені іноземні державні структури. За матеріалами з відкритих джерел відомо, що Агентство з міжнародного розвитку США (USAID) спонсорувала в 2002 році протести в Венесуелі, в 2004 році на Гаїті, а в 2005 році опозицію в Белорусії. Як стверджують іспанські журналісти з газети «Rebellion», ця американська структура часто використовується ЦРУ для фінансування політичних протестів і навіть державних переворотів. Крім безпосереднього фінансування протестних рухів, USAID проводить навчальні семінари для опозиційних лідерів і журналістів. У мережі Інтернет існує інформація про діяльність ще однієї організації з США, яка підтримує опозицію в інших країнах - «Національний демократичний інститут» (NDI) [2].

Виходячи зі змісту технологій управління політичним протестом, можна виділити за спрямованістю впливу управління-придушення і управління-стимулювання політичного протесту. Технології управління-стимулювання політичного протесту - це не що інше, як заходи щодо посилення протестних настроїв серед населення і дії по організації акцій протесту, що вживаються лідерами і спонсорами протестів. Технології управління-придушення протестів у свою чергу можна розділити на адміністративно-правові, неформальні, кризові (або оперативні) і пов'язані зі стратегічним маніпулюванням.

Лідери та вигодоздобувачі протестів частіше за все намагаються використовувати різноманітні гасла, символіку, графіті та інші інструменти субкультури задля досягнення своїх цілей. Вивчення політичного графіті, його змісту і місця розміщення, може бути використано з метою моніторингу суспільних настроїв. Допомога зарубіжних спонсорів як правило полягає у фінансуванні масових протестів, або навіть заворушень. Кінцевою метою цих дій є встановлення контролю над стратегічними економічними об'єктами країни або здійснення впливу на зовнішню політику уряду [4].

За останні два десятиліття політична роль Інтернету, і в тому числі, застосування соціальних Інтернет-мереж для протестної мобілізації поряд з цифровими ЗМІ, стала

усталеною темою досліджень, що стосуються політичної комунікації і політичної участі. Помітна роль Інтернету в поширенні народного протесту в арабському світі, в поваленні авторитарних режимів в Тунісі і Єгипті, посилила дебати про причетність електронних ЗМІ до стратегій політичної мобілізації і форм дифузії протесту, а також до надання впливу на індивідуальну залученість в політику.

Отже, технології управління соціальним протестом використовують сам факт наявності конфліктів і певного невдоволення в різних соціальних групах. Прагнення використовувати «вулицю» (маси) в якості «тарана» влади для реалізації певних цілей завжди було наявним у політиці. Цей «інструмент» має надзвичайну привабливість, навіть незважаючи на всю некерованість і непрогнозованість бунту в короткострокових перспективах.

Список використаних джерел

1.Касович А. А. - Научный концепт «Управление политическим протестом» – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/nauchnyy-kontsept-upravlenie-politicheskim-protestom>. 2.Почепцов Г. Революция.com. Основы протестной инженерии. – Европа М., 2005 – С. 56-68. 3.Сафронов В.В. Потенциал протеста и демократическая перспектива // Журнал социологии и социальной антропологии. – 1998. – том. 1. – № 4. – С.41-45. 4.Шарп Д. 198 методов ненасильственных действий // Философские науки. 1990. № 12. С. 33–40. 5.Шульц Э.Э – Технологии бунта. М., 2004. – С. 55-80.

Науковий керівник: Микитчук Наталя Миколаївна кандидат іст. наук, доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Н. Є. Конон, Є. О. Прохорова

РОЛЬ ОБСЄ У ВРЕГУЛЮВАННІ РЕГІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

В умовах глобалізації вирішальної шкоди системі європейської безпеки завдають регіональні локальні конфлікти. Вони стають індикаторами багатьох кризових явищ, а також випробуванням на міцність і ефективність сучасних міжнародних інститутів забезпечення безпеки. Акцент, як правило, робиться на ролі таких організацій, як НАТО і ООН. Однак важливою і актуальною видається оцінка участі в процесі врегулювання криз Організації з безпеки та співпраці в Європі (ОБСЄ). Саме вона є єдиним загальноєвропейським інститутом, створеним для запобігання та вирішення конфліктів.

Вирішення української кризи є не тільки викликом українській безпеці та її суверенітету, а й викликом європейській системі безпеки, символом якої є ОБСЄ.

Причиною загострення ситуації на Україні стало те, що Росія анексувала Крим після силової блокади півострова і незаконного референдуму 16 березня 2014 року [1, с.116]. Приєднання півострова до РФ не визнають Україна та більшість країн світу. Відразу після анексії Криму почався збройний конфлікт на сході України, він триває досі. Бойові дії відбуваються між Збройними силами України та бойовиками, яких підтримує Росія і які контролюють частину Донецької та Луганської областей.

Питання російсько-українського конфлікту та руйнівного впливу триваючої російської агресії проти України на європейську архітектуру безпеки є пріоритетом порядку денного ОБСЄ з лютого 2014 року [2]. Серед переважної більшості держав-учасниць ОБСЄ панує усвідомлення того, що відновлення довіри на просторі Організації є неможливим без виправлення грубо порушених Росією принципів і зобов'язань ОБСЄ.

Центральним посередницьким інструментом ОБСЄ у вирішенні регіонального конфлікту на Україні є Тристороння контактна група (ТКГ), заснована у червні 2014 року з метою налагодження дипломатичного діалогу між Україною та РФ, а також

обговорення реалізації Мирного плану Президента України П.О. Порошенка [4]. У рамках ТКГ проводяться консультації між представниками України, Росії та ОБСЄ і переговори щодо конкретних кроків з реалізації Мінських угод.

Одним із важливих конкретних результатів роботи Тристоронньої контактної групи стала реалізація домовленостей щодо звільнення 27 грудня 2017 року 73 громадян України, які незаконно утримувалися в окремих районах Донецької та Луганської областей [4].

ОБСЄ розгорнуло також дві польові місії, які сприяють врегулюванню кризи навколо України: Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні та Місія спостерігачів ОБСЄ на російських пунктах пропуску «Гуково» і «Донецьк» на російсько-українському міждержавному кордоні [3].

Розгортання місії було покликано зробити внесок до зменшення напруженості та утвердження миру, стабільності та безпеки, а також забезпечити моніторинг та підтримку виконанню усіх принципів та зобов'язань ОБСЄ.

Метою місії є збір інформації та звітування про безпекову ситуацію у зоні відповідальності, встановлення та звітування щодо фактів інцидентів, здійснювання моніторингу та підтримки належного ставлення до прав людини та основних свобод, сприяння діалогу з метою нормалізації ситуації.

Підсумовуючи зазначене, слід відзначити, що ОБСЄ задіяла численні заходи і механізми для допомоги у вирішенні кризи в Україні, водночас, Координатор проєктів ОБСЄ в Україні, відповідно до свого мандату, зосереджує свої зусилля на наданні підтримки зацікавленим українським партнерам у подоланні наслідків та зміцненні суспільного єднання в країні у важкі часи.

Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ є неозброєною цивільною місією, яка спостерігає за ситуацією у всіх регіонах України. Вона регулярно готує звіти про обстановку в країні, а також бере участь у переговорах між сторонами на Донбасі.

Також, з метою зменшення впливу кризи на всю країну, ОБСЄ сприяє розробці і запровадженню системи допомоги постраждалим від кризи особам, у тому числі колишнім учасникам бойових дій та членам їхніх сімей.

Список використаних джерел

1. Ільницька У. Україна – ОБСЄ: активізація співробітництва у формуванні європейської системи безпеки та стабільності [Текст] / І. Ульянова // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2015. № 27. – С. 115-120. 2. Офіційний сайт ОБСЄ в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/ukraine/78176>. 3. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm>. 4. Участь України в Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/30319.html>.

К. А. Дейкун

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Проблема енергетичної безпеки є на сьогодні вкрай актуальною для багатьох країн світу. Дана проблема актуалізувалась у зв'язку із скороченням енергетичних ресурсів у світі та нарощуванням конфліктних ситуацій щодо розподілу даних ресурсів. Країни, що не мають незначні енергетичні ресурси автоматично перебувають у залежності від тих країн, де вони є. Енергетичні ресурси перетворюються на фактор тиску і шантажу з боку тих держав, які ними володіють. Так і є в випадку з Україною. Завдяки посередництву ЄС на сьогодні цю проблему

вдається вирішувати, але ситуація є вкрай складною. Кожна країна у світі має перейматися проблемами енергетичної безпеки за для забезпечення свого сталого розвитку та збереження свого суверенітету.

Кризові ситуації в енергетичній сфері супроводжують розвиток економіки України від моменту здобуття незалежності. Їх виникнення пов'язане як із внутрішніми проблемами в нашій країні, так і з впливом геополітичних чинників. При цьому зміна геополітичної ситуації є не лише джерелом загроз енергетичній безпеці, а й поштовхом до кардинальних реформ, оскільки створює сприятливі умови для розвитку енергетичного сектора та диверсифікації співпраці на ринку енергоносіїв.

Поглиблення економічної кризи внаслідок військових дій на сході України, блокування надходжень вугілля з окупованих регіонів Донецької та Луганської областей, висока енергомісткість промислового виробництва та непрозора тарифна політика в умовах послаблення підтримки з боку Європейського Союзу та міжнародних фінансових організацій розглядаються як загрози національній безпеці України. Подолання чи зниження цих загроз можливе лише на основі системного реформування енергетичного сектору, що, згідно Енергетичної стратегії України до 2035 року [1], повинно передбачати розвиток ринкових відносин та створення інституціонального середовища для конкуренції суб'єктів господарювання, диверсифікацію джерел постачання енергоресурсів, поглиблення співпраці з країнами ЄС.

Вирішення внутрішніх проблем забезпечення енергетичної безпеки України значною мірою залежить від здатності протидіяти чи адаптуватися до впливу зовнішніх факторів, обумовлених технологічним розвитком, змінами екологічної та енергетичної політики провідних постіндустріальних країн, політичним тиском та військовими діями інших, насамперед, сусідніх держав. Енергетична безпека України формується в складних геополітичних умовах, як зазначено в Енергетичній стратегії України, «між ЄС та Росією», чим обумовлені як виклики (втрата транзитного статусу), так і можливості (унезалежнення від імпорту газу з РФ) [3].

Регіональні особливості формування структури споживання енергоносіїв обмежують можливості оптимізації енергетичного балансу України. Використання вугілля як базового палива для теплоелектростанцій в більшості регіонів нашої країни генерує низку загроз енергетичній безпеці в короткостроковій та довгостроковій перспективі: незабезпеченість потреб за рахунок внутрішніх ресурсів; невідповідність екологічних показників енергетичного та промислового секторів економіки вимогам політики декарбонізації ЄС відповідно до реалізації євроінтеграційних прагнень України. Переважне використання газу чи нафти в інших регіонах України обумовлює енергетичну залежність економіки від зовнішнього ринку енергоносіїв, який знаходиться під впливом геополітичних змін [2].

Отже, несприятливі зміни геополітичної ситуації, що відбулися внаслідок військової агресії Росії на сході України, перерозподіл впливу провідних країн на ринку енергоносіїв та кон'юнктурні коливання на енергоринках зумовили загострення таких загроз енергетичній безпеці України, як недостатність енергоносіїв (природний газ, вугілля антрацитної групи), висока енергомісткість ВВП і технологічна відсталість підприємств енергетичного та виробничого секторів. З іншого боку, геополітичні зміни мали позитивний вплив на стан енергетичної безпеки України, оскільки сприяли зниженню загроз, пов'язаних із диверсифікацією джерел постачання енергоносіїв, в результаті поступового обмеження і припинення імпорту газу з Росії. Головним завданням залишається збереження тенденції до зниження енергомісткості ВВП на основі реструктуризації економіки та збільшення частки послуг і високотехнологічних галузей промисловості у ВВП, підвищення ефективності використання енергії підприємствами старопромислових галузей та проведення їх технічної модернізації.

Список використаних джерел

1. Енергетична стратегія України на період до 2035 р. (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358>. 2. Наказ Міністерства економіки України від 02 березня 2007 р. № 60 «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expert-ua.info/document/archivepa/law5xwqoi/index.htm>. 3. Нова енергетична стратегія України до 2020 року: безпека, ефективність, конкуренція. Базовий варіант для обговорення із громадськістю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.razumkov.org.ua/upload/Draft%20Strategy_00%20\(7\)](http://www.razumkov.org.ua/upload/Draft%20Strategy_00%20(7)).

Науковий керівник: М.А.Міхейченко, к.політ.н., доцент, доцент кафедри міжнародних відносин ДНУ ім. Олеса Гончара.

А. С. Горбаченко, І. В. Іщенко

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Міжнародна міграція стала символом глобалізації. Ці два взаємозалежні явища властиві і високорозвинутим демократичним країнам, і тим, що розвиваються. Глобалізація охоплює економічну, соціальну і політичну сфери взаємодіючих країн. Важливою формою цих зв'язків є міграційні потоки, тобто переміщення людей, що викликаються нерівномірністю простору світового економічного розвитку, нерівністю економічних умов і можливостей в різних країнах, різним ступенем їх залучення в процеси модернізації та глобалізації, потребами світового ринку праці. Науковці вивели формулу міграційної привабливості як окремої країни, так і регіону, згідно якої привабливість зростає прямо пропорційно зростанню відношення ВВП на кількість працюючого населення.

Проблема міграції актуальна вже в силу абсолютних показників. Міжнародна організація з міграції в 2010 р зафіксувала 214 млн міжнародних мігрантів, більше ніж будь-коли. Більш того, фіксується безперервне зростання кількісних показників - в 2005 році ця цифра становила 191 млн чол. Таким чином, якщо збережуться темпи збільшення міграції, характерні для останніх 20 років, то загальний контингент мігрантів 2050-го може скласти 405 млн осіб [1].

Міграція є одним з ключових чинників національної та регіональної стабільності. Наприклад, в рейтингу неідеальних держав (The Failed States Index), який розробляється Американським фондом світу і журналом «Foreign Policy», з 12 використовуваних показників два відносяться до міграційних процесів: масове переміщення біженців і хронічна вимушена еміграція з країни.

Якщо ж дивитись на глобалізацію як на певну стадію з часового розвитку людства, можна відстежити тісне переплетення тенденцій вільних потоків товарів і капіталів з тенденціями міграційного переміщення людей. Міграція перетворилася в один із елементів глобальної економіки та доповнила взаємозалежність держав новою формою взаємозалежності – міграційною.

Констатуємо, що сучасна система виробництва, важливою характеристикою якої є відкритість і взаємодоповнюваність навряд чи могла виникнути та розвиватись якби зростаюча маса людей не залучалась завдяки міграції на ринки праці і споживчих товарів. Адже завдяки міграційним потокам освоювалися нові землі і природні ресурси. Міграція сприяла тому, що все більша частина світового населення отримувала необхідні трудові навички і залучалась у суспільний поділ праці, який вже став планетарним.

З іншого боку, поширення глобалізаційних процесів у світовій економічній системі привели до кардинальних змін масштабів і структури міграційних потоків. Це

пов'язано перш за все з тим, що в результаті процесів глобалізації відбувається формування нового поділу праці, в якому мігрантам віддається важлива роль, заповнюючи своєю працею цілі економічні ніші в розвинених країнах. Сьогодні у низовому секторі світового ринку праці низькокваліфіковані мігранти, в тому числі нелегальні, стають важливим елементом тієї конкурентності яка розвивається і між потужними транснаціональними корпораціями, і між «аутсайдерами» світового глобалізаційного процесу: дрібними підприємствами сфери виробництва та послуг.

Одночасно трудова міграція фахівців вищої кваліфікації в умовах транснаціонального масштабу діяльності найбільших світових компаній практично не знає національних кордонів, забезпечує ці компанії гнучким і ефективним механізмом найму та управління виробництвом [2].

Глобалізація виробничих процесів, поширення інформаційних і комп'ютерних технологій приводять до уніфікації кваліфікаційних вимог до працівників, стандартів управління працею, до зростання ролі сучасних професій, для яких національна приналежність втрачає своє колишнє значення і географічні кордони ніяк не перешкоджають працевлаштуванню.

І ще один вид міграції – біженці є на сьогодні не менш актуальний, ніж трудова міграція. Їх хвилеподібне зростання викликане підвищеною конфліктністю на Близькому Сході, у країнах Африки тощо. Зазначимо, що цей вид міграції найбільш активно просуває глобалізаційні процеси у світі. Адже проблема біженців сколихнула благополучну Європу. За останні роки зросла терористична загроза ісламських угруповань, нелегальна міграція. Постійно зростає економічне навантаження на приймаючі європейські країни. Серйозні наслідки вже зараз можна розгледіти. Той же Brexit не в останню чергу спровокований неконтрольованими потоками мігрантів.

Звідси випливає нагальна потреба у створенні тієї універсальної «формули» успіху яка дозволить стабілізувати міжнародну систему, а отже й врегулювати міграційну проблему.

Список використаних джерел

1. *International Organization for Migration. World Migration Report 2010. The Future of Migration: Building Capacities for Changes Executive* // URL: http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR_2010_ENGLISH.pdf. 2. *Стокер П. Работа иностранцев: Обзор международной миграции рабочей силы. М. : Academia, 1996. (Stocker P. Work of foreigners: Review of the international labour migration. Moscow: Academia, 1996).*

А. Ю. Лисак, М. М. Тимченко

РОЛЬ УКРАЇНИ В «ГУАМ» НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Виходячи з міркувань, економічної та військової експансії, від зовнішніх загроз, які без перебільшення почали надходити відразу після отримання Україною незалежності, був створений комплексний план стратегічних завдань, до яких входило створення союзу країн, які за схожим сценарієм розглядають своє подальше інтегрування в ЄС та НАТО.

На саміті Ради Європи в Страсбурзі, який проходив 10 жовтня 1997 року, було схвалено «Спільне комюніке», очільників Грузії, України, Азербайджану та Молдови, сам документ містив, офіційно зафіксований рівень політичного зближення країн цієї групи, та намір підсилення колективної позиції з вирішення питань, нових проблем, і процесів на пострадянському просторі.

Саме об'єднання характеризує себе, як «організація за демократію, та економічний розвиток, регіональне об'єднання держав, в основі якого єдність позицій країн, з схожими зовнішньо-політичними орієнтаціями», більшість сходиться в

тому, що організація покликана, протидіяти впливу Росії в регіоні, а основним союзником вважають США. В 1999 році, 24 квітня в рамках Вашингтонського саміту, до країн членів організації приєднався Узбекистан, тоді аббревіатура була змінена на «ГУУАМ». Подальший план діяльності, та мету було закріплено в Ялтинській Хартії ГУУАМ, від 7 червня 2001 року, а також у Кишинівській декларації, «В ім'я демократії, стабільності та розвитку» від 22 квітня 2005 року, а вже 5 травня того ж року, очільник Республіки Узбекистан, в офіційному зверненні заявив, про вихід з організації, тому 23 травня 2006 року, главами країн учасниць, було прийнята декларація, про заснування «Організації за демократію та економічний розвиток» зі старим варіантом аббревіатури «ГУАМ», з секретаріатом та штаб квартирою, в Києві, на Майдані Незалежності.

На сьогоднішній день Україна виступає ключовим актором в діяльності ГУАМ, та її співпраці з ЄС, ОБСЄ, НАТО, має стратегічне значення для транзиту енергоносіїв зі сходу, до європейських країн, значна площа, дозволяє більш ніж в два рази, скоротити довжину магістралей, які транспортують нафту та газ, з близькосхідного регіону. Активна співпраця з ОБСЄ, дозволяє організації бути активним учасником, у вирішенні проблем Карабаху, Абхазії, Придністров'я, Криму, саме об'єднання зусиль декількох держав, стає противагою діям РФ. Україна стала ініціатором проведення саміту 27 березня 2017 року в Києві на якому, головною темою був договір про вільну торгівлю та транспортний коридор між країнами учасницями, а також обговорення питання співпраці з Японією, Вишеградською групою, та США, результатами саміту стала реалізація зони вільної торгівлі, яка почала функціонувати з 2017, а також заява про взаємне вирішення конфліктів на території держав учасниць, та недоторканості їхніх територій.

Україна не раз, заявляла, що спроможна взяти на себе відповідальність за проведення миротворчих «операцій» в Чорноморсько-Каспійському регіоні, бо саме інтереси нашої держави, як позаблокової не будуть схилитись до певної сторони інтересів. Достатньо лише того, що Україна має центри підготовки спеціалістів, достатньо засобів для формування миротворчого контингенту, що вже довела, залученням своїх військових, в миротворчих операціях, в Сьєрра-Леоне, та Кот-д'Івуар, і планує й надалі лише за умови, що операції проводитимуться під егідою ООН чи ОБСЄ, в складі багатонаціонального контингенту, та підпорядкуванню міжнародному штабу. Варто зазначити, що саме в Українських військових закладах вищої освіти, проводиться підготовка та навчання військових спеціалістів, прикордонних військ, та військово-морського флоту країн учасниць ГУАМ, а також сприяння тісній співпраці, що до ремонту та модернізації військової техніки, реорганізації та озброєння національних армій цих держав. До того ж, на зустрічі міністрів оборони Грузії, Молдови та Азербайджану в Баку, було розглянуто проект створення так званого «грузино-українсько-азербайджано-молдовського миротворчого батальйону», такі кроки дозволяють з упевненістю заявити, про вихід взаємовідносин на вищий рівень військового співробітництва.

Жодна з країн учасниць, та міжнародні спостерігачі, ніколи не виказували свого сумніву, що до лідерства України, як ключової ланки організації, весь цивілізований світ розумів справедливості надання такого статусу країні, що мала всі переваги для створення, та контролю регіональних, локальних угруповань, заснованих на засадах рівності, взаємної підтримки, що продемонструвало, реальні зміни політичних режимів на пострадянському просторі. Що до подальших дій, то експерти радять українській делегації зайнятися, поширення впливу країни в регіоні, спираючи на стійку підтримку впливових міжнародних організацій таких як ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО.

До того ж в офіційних заявах ГУАМ неодноразово лунало, що організація, аж ніяк не покликана чинити економічний чи військовий тиск на РФ, чи змусити її по-

слабити свої позиції в світі, головне завдання дати економічну, та політичну самостійність, новоствореним країнам, які тільки почали формувати державність та зовнішньо-політичний курс.

Хоча рано говорити, про те, що ГУАМ, це сильна міжнародна організація, політико-економічний блок, чи система колективної безпеки, адже існує різниця в плані економічного розвитку, та національного достатку країн, але попри те, за подальшої підтримки з боку ЄС, та НАТО, а також за нейтральних відносин з РФ, організація має право заявити про себе, як про впливову політичну силу, в одному з ключових гео-політичних центрів планетарного масштабу.

Список використаних джерел

1. Головка В. В. ГУУАМ // *Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2004. – Т. 2 : Г–Д. – С. 261.*; 2. *Офіційний сайт ГУАМ.* 3. Гуменюк А. Г. ГУУАМ // *Українська дипломатична енциклопедія : у 2-х т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. – К. : Знання України, 2004. – Т. 1 – 760 с.* 4. Матвієнко В. ГУАМ // *Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 165.*

N. I. Farzullayeva

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE MODERN WORLD

Many organizations around the world are engaged in the protection of human rights in order to put an end to abuses in a certain area. The websites of the largest human rights organizations highlight violations of human rights, these organizations are calling for the restoration of justice both at the state level and for ordinary people. Condemnation of offenses and public support are important for the success of these organizations since their activities are most effective when the demands they make for reform meet with strong support from the public.

A non-governmental organization (NGO) is a non-profit, citizen-based group that functions independently of government. NGOs, sometimes called civil societies, are organized on community, national and international levels to serve specific social or political purposes, and are cooperative, rather than commercial, in nature. Non-governmental organizations, or NGOs, were first called such in Article 71 in the Charter of the newly formed United Nations in 1945. While NGOs have no fixed or formal definition, they are generally defined as nonprofit entities independent of governmental influence (although they may receive government funding). As non-profits, NGOs rely on a variety of sources for funding, including: 1) membership dues; 2) private donations; 3) the sale of goods and services; 4) grants.

Despite their independence from government, some NGOs rely significantly on government funding. Large NGOs may have budgets in the millions or billions of dollars. A number of NGO variations exist, including: 1) BINGO: business-friendly international NGO (example: Red Cross); 2) ENGO: environmental NGO (Greenpeace and World Wildlife Fund); 3) GONGO: government-organized non-governmental organization (International Union for Conservation of Nature); 4) INGO: international NGO (Oxfam); 5) QUANGO: quasi-autonomous NGO (International Organization for Standardization [ISO]).

The first NGO began to appear in the first half of the XIX century. One of the first organizations of this kind were the British and the International Society against Slavery, which were formed in 1823. In total, in 1905, there were 134 NGO in the world, about 1,000 in 1958, and from 2,190 to 2,470 by 1972 and by the end of the 1980s. - more than 4000. The main catalyst for appearance of a large number of NGOs was the appearance

of the United Nations and its extensive system of organs. There are also some other NGO which have proven themselves as the best ones (Tab.1).

Table 1:Top 20 Best NGO

Organization	Country	Activity
Wikimedia Foundation	The USA	Information freedom
Partners in Health	The USA	Health
Oxfam	Great Britain	Social development, humanitarian help
BRAC	Bangladesh	Poverty reduction, micro financing
International Rescue Committee	The USA	Refugee problems
PATH	The USA	Health
CARE International	Switzerland	Social development, humanitarian help
Medecins Sans Frontieres	Switzerland	Medical help
Danish Refugee Council	Denmark	Refugee problems
Ushahidi	Kenya	Crowdsourcing
Mercy Corps	The USA	Social development, humanitarian help
Heifer International	The USA	Poverty reduction
Handicap International	France	Humanitarian help
Human Rights Watch	The USA	Human rights
Barefoot College	India	Poverty reduction
Transparency International	Germany	Fights against corruption
Water for People	The USA	Water supply problems
Save the Children International	Great Britain	Child care
Amnesty International	Great Briain	Human rights
Action Contre la Faim	France	Humanitarian help

Source: The Global Journal, January 23, 2012.

To conclude, non-governmental organizations are both an independent subject and an instrument in the hands of globalists. Obviously, the development, the expansion of powers, the growing influence and activity of non-governmental organizations will lead to a fundamental change in the entire system of international relations. It is essential to invest in their development.

References

1. NGO. – Access mode: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/ngo>.
2. Top 10 NGO's from the 100 Best List 2012 by The Global Journal. – Access mode: <http://www.miratelinc.com/blog/top-10-ngos-from-the-100-best-list-2012-by-the-global-journal/>.
3. Права человека. – Режим доступа: <http://ru.humanrights.com/voices-for-human-rights/human-rights-organizations/non-governmental.html>.
4. The World Association of Non-Governmental Organizations. – Access mode: <https://www.wango.org/>.

Scientific supervision by Associate Professor R.M. Kliuchnyk

О. Ю. Висоцький

ТЕХНОЛОГІЇ ТА СТРАТЕГІЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

Мовна політика відіграє одну із помітних ролей у формуванні політичного ландшафту функціонування держави, створює передумови її успішного економічного та культурного розвитку.

У широкому сенсі мовною політикою є діяльність, яка використовує будь-які лінгвістичні, культурні, правові, медійні засоби та можливості для створення особливої мовно-символічної та комунікативної реальності, спрямованої на реалізацію інтересів правлячих суб'єктів. У вузькому сенсі, мовна політика – це технології та

стратегії, через які суб'єкти влади нав'язують свою волю та уявлення щодо бажаної мовної ситуації на певній території іншим членам суспільства.

Мовна політика спрямована на зміну чи збереження форми, статусу мови, а також міру оволодіння мовою суспільством. Мовна політика, що зачіпає форму мови (мов), включає нормативне та інституційне забезпечення розвитку чи вибір певної системи писемності, наприклад, латинізацію чи стандартизацію норм граматики, фонетики та лексики, вироблення нової термінології для різних сфер професійної діяльності. Відповідно, якщо мова має достатньо лексично-термінологічних засобів для використання в різноманітних сферах, її статус підвищується. Для підвищення статусу мови приймаються закони, спрямовані на забезпечення, наприклад, виключного використання державної мови в сфері освіти, державного управління та навіть медичного обслуговування.

Мовна політика, що спрямована на підвищення міри оволодіння мовою з боку суспільства, включає різноманітні культурні кампанії, пісенні, літературні та кінематографічні фестивалі, функціонування та доступність мовних курсів.

Особливо треба наголосити на тому, що мовна політика стосується не лише громадян певної держави, не лише носить внутрішньодержавний характер, а й спрямовується чи має бути спрямована на громадян інших держав, наприклад, на збереження культурних зв'язків з діаспорою. Така мовна політика здійснюється в рамках стратегій зовнішньої культурної політики чи культурної дипломатії. З метою популяризації своїх національних мов та просування своїх культурних та мовних інтересів в світі держави створюють свої культурні центри в інших країнах (наприклад, Інститут Гете, Інститут Конфуція, Британська Рада і т.ін.).

Різноманітними є суб'єкти мовної політики. Насамперед, це держава, яка реалізує мовну політику через відповідне законодавство. Нещодавнім прикладом може слугувати ухвалення Верховною Радою України (25 квітня 2019 р.) закону «Про функціонування українською мови як державної». Тут зазначимо, що мовна політика виконує конституюючу функцію щодо держави та політичного простору, визначаючи умовою доступу до заняття ключових політичних посад володіння державною мовою на належному рівні. Є небезпека того, що деякі групи суспільства можуть бути позбавлені політичних та громадянських прав внаслідок того, що не володіють державною мовою на належному рівні.

Можна виділити дві моделі мовної політики – ліберальну, індивідуалістичну та етатичну, колективістську. Перша модель базується на приматі мовних прав особистості при здійсненні мовної політики та передбачає забезпечення, насамперед, мовних інтересів меншин. Друга модель ґрунтується на приматі державних, колективістських інтересів, що мають пріоритет перед правами особистості, у тому числі й щодо права на свободу слова. Зауважимо, що жорстка колективістська мовна політика може істотно звужувати право громадян на свободу слова, для яких державна мова не є рідною, оскільки висловлювання в засобах масової інформації можуть піддаватися також мовному цензуруванню через впровадження квотування.

До суб'єктів мовної політики можна віднести також політичні партії, які послідовно відстоюють певну концепцію проведення мовної політики. Суб'єктами мовної політики також виступають політичні діячі, що обґрунтовують ті чи ті стратегії реалізації мовної політики, готують законопроекти, мають певний стиль мовлення, лексичні та фонетичні особливості. Дослідницько-лінгвістичні центри, громадські інститути та організації є суб'єктами мовної політики тощо.

Мовна політика – важливий інструмент формування народу держави як політичного суб'єкту. Мовна політика створює символічно-лінгвістичну реальність, через

яку осмислюється суспільно-політична дійсність, оцінюється ворожість чи дружність тих чи тих суспільних груп. У цьому значенні, симптоматичним в Україні є маркер «мова окупанта» щодо російської мови. Слід зазначити, що цей маркер не характеризує російську мову як таку, а визначає її користувачів та носіїв як тих, що символічно виступають на стороні російських сил, що окупували Крим та Донбас. Тим самим, принижуються у гідності навіть тих воїнів, які борються проти окупантів, оскільки ним символічно приписується комплекс вини за їх «товаришів за мовою».

Слід зазначити, що свого часу недолуга мовна політика в Україні (зокрема, скасування ВР України закону «Про засади державної мовної політики» у лютому 2014 р.) була використана Росією для розпалювання сепаратистських настроїв у Криму та на Донбасі.

Мовна політика, спрямована на консолідацію суспільства у національних державах через підвищення статусу державної мови, є достатньо розповсюдженою та виправданою на пострадянському просторі. Проте здійснення такої мовної політики має певний конфліктогенний потенціал, який мають пом'якшувати мовні гарантії для меншин. Тому можна констатувати, що проведення мовної політики вимагає гнучкості та врахування різноманітних чинників, що впливають на соціальну стабільність та досягнення суспільної згоди.

Стратегії реалізації мовної політики можна поділити на прагматичні, протекціоністсько-прагматичні, протекціоністські та націоналістичні. Прагматичні стратегії мовної політики спрямовані виключно на досягнення економічної вигоди та результативності для суспільства та держави за рахунок ухвалення відповідних рішень. Красномовний прикладом є досвід у цьому плані Сінгапуру, де мовою міжнаціонального спілкування та всебічного просування на державному та освітньому рівнях стала англійська мова, яка забезпечує більший доступ до досягнень світової науки, техніки та культури.

Протекціоністсько-прагматичні стратегії об'єднують спрямованість на досягнення економічних результатів та забезпечення захисту певних мов за допомогою різноманітних преференцій, пільг та стимулів. Протекціоністські стратегії спрямовані на збереження та захист певної мови чи мов. Як правило, це мови етнічних меншин, що, на думку політичної еліти, знаходяться під загрозою. Так, відповідно до ЗУ «Про функціонування українською мови як державної» від 25 квітня 2019 р., особливий захист отримала кримськотатарська мова. Націоналістичні стратегії орієнтовані на досягнення мовної одноманітності населення країни за принципом: «одна країна, один народ, одна мова».

Ефективне панування над мовним простором передбачає застосування мовних технологій, які є ефективними інструментами регулювання мовних відносин. За допомогою технологій мовою маніпулюють як політичним інструментом для досягнення єдності, лояльності владі, формування патріотизму, легітимності, ідеологічних настанов та когнітивних пресупозицій. Мовна політика виходить далеко за межі офіційних настанов та законодавчих норм. Вона здійснюється як відкрито, так і приховано. Серед мовних технологій за цілями реалізації можна виділити відволікаючі (маніпулятивні), репресивні, міфологізуючі, ідеологізуючі та нав'язуючі. Мовні технології відіграють помітну роль у створенні, нав'язуванні та увічненні колективних ідентичностей, формуванні націоналістичних ідеологій, стандартів та категорій включення та виключення. Мовні технології виступають головним інструментом ідеологізації сприйняття суспільно-політичної реальності, а також маніпуляції значущістю.

Отже, мовна політика є могутнім політичним інструментом в сучасному світі. Це означає, що цим інструментом треба користуватися з особливою обережністю,

оскільки наслідки невдалих рішень у галузі мовної політики можуть загрожувати дестабілізацією. Разом з тим, вибір правильної стратегії та оптимальних технологій реалізації мовної політики може посприяти економічному зростанню країни та її долученню до кращих світових досягнень у сфері науки, техніки та культури. У випадку України, оскільки наша держава просувається шляхом європейської інтеграції, при проведенні мовної політики та прийнятті будь-яких законодавчих актів, важливо діяти у щільній взаємодії з інституціями Євросоюзу, брати за основу законодавчої діяльності та практичної реалізації нормативних положень ухваленні в його рамках принципи мовної політики.

А. А. Пазюк, О. С. Двуреченська

ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ З КРАЇНАМИ СПІВДРУЖНОСТІ В КОНТЕКСТІ BREXIT

В результаті референдуму, проведеного 23 червня 2016 р., у Великій Британії остаточно був прийнятий курс держави на вихід із ЄС. Після завершення процесу Brexit Сполучене Королівство отримає право самостійно брати участь у двосторонніх переговорах та укладати угоди, зокрема у сфері торгівлі та інвестицій, без врахування зобов'язань з ЄС.

В цьому контексті прихильники Brexit особливу надію покладають на співробітництво із державами-членами Співдружності націй. Вони сподіваються, що Співдружність може замінити ЄС як головного торговельного партнера Великої Британії, не зважаючи на те, що доступ до єдиного ринку ЄС є важливим аспектом економічного розвитку Сполученого Королівства. Так, 44% експорту Великої Британії спрямовано саме до ЄС, а 3 млн. робочих місць у Великій Британії певною мірою задіяні у торгівлі з єдиним ринком [3].

Перспективи економічних переваг Brexit є неоднозначними. Управління національної статистики Великої Британії повідомило, що торговельні зв'язки навіть з найбільшими державами Співдружності «залишаються віддаленими», порівняно з країнами Європейського Союзу: у 2015 р. Велика Британія експортувала на суму 48,5 млрд. ф. ст. лише до однієї Німеччини, і загалом лише 32,8 млрд. ф. ст. до Австралії, Канади, Індії, Малайзії, Нової Зеландії та Сінгапуру [2].

Членство Великої Британії в ЄС, а точніше доступ до його єдиного ринку, сприяло не тільки бізнесу та економічному розвитку Великої Британії, а є і важливою складовою співробітництва із державами Співдружності. Велика Британія виступала у якості певного пропускового пункту для співробітництва держав Співдружності з ЄС. Членство Великої Британії у ЄС допомагало їй ініціювати торгові переговори та укладання угод між ЄС та іншими державами Співдружності: Канадою, ПАР, Камеруном, Замбією та дванадцятьма державами-членами КАРИКОМ про їх вільну торгівлю з ЄС [3]. Таким чином, постає питання чи будуть майбутні угоди країн Співдружності із Великою Британією такими ж вигідними як з ЄС і чи будуть ці держави прагнути тісної співпраці зі Сполученим Королівством після Brexit.

Серед євроскептиків Великої Британії досить поширеною є концепція зони вільної торгівлі в рамках всієї Співдружності. Однак, реалізація цього проекту на даний момент є маловірогідною через масштабність Співдружності – країни географічно значно віддалені одна від одної і рівні економічного розвитку членів дуже різняться. В організацію входять як найбільш відсталі країни та острівні малі держави (Кірибаті, Науру, Монсеррат, Тувалу), так і розвинені держави й ті, що стрімко розвиваються (Велика Британія, Індія, Канада, Австралія), що ускладнює об'єднання членів одним договором, незважаючи на схожість правових систем. Окрім цього, Велика Британія

сама обрала курс на дезінтеграцію, а тому, очевидно, не прагне нових зобов'язань, пов'язаних з торгівельними угодами в рамках спільної зовнішньої політики.

Варто звернути увагу на потенційні наслідки Brexit, зокрема для країн Співдружності, які розвиваються. Цей процес може вплинути на них у різних аспектах: через ослаблений курс фунта, потенційні коливання економічних показників Великої Британії та ЄС, зниження показників торгівлі, які можуть виникнути в результаті посткризових політичних зрушень [1]. Тому Brexit вимагає від Великої Британії розробки відповідних інструментів для мінімізації будь-яких негативних наслідків для країн Співдружності, у разі якщо вона дійсно планує встановити більш тісне партнерство. Найбільш практичним варіантом підтримки найменш розвинених держав Співдружності могла б стати спроба Великої Британії розробити свою власну систему преференцій, яка базується на схемах торгівлі ЄС з найбільш розвиненими країнами світу. Це дозволить зберегти нинішній рівень доступу таких країн на ринок Великої Британії.

Отже, незважаючи на певний торгово-економічний потенціал Співдружності і, так званий, фактор Співдружності (наявність спільної історії, відданості цінностям ринкової економіки, мовної близькості, схожих юридичних та комерційних практик), який теоретично повинен служити каталізатором інвестиційних потоків, торгівлі та бізнесу, відносини Британії та Співдружності в цій сфері, порівняно із співробітництвом в рамках, не відзначається високими показниками. Тож найближчою перспективою для Великої Британії, особливо до завершення перехідного періоду та остаточного виходу із ЄС, у співробітництві з державами Співдружності як і раніше переважатиме допомога малорозвиненим країнам, інвестиції в їх економіку, сприяння проведенню чесних виборів, просування прав людини і верховенства права. А подальше майбутнє співробітництва Великої Британії із державами Співдружності залежатиме від політичної волі урядів та вироблення Британією нових взаємовигідних ініціатив.

Список використаних джерел

1. *Brexit and Commonwealth Trade: Commonwealth Trade Policy Briefing*. Commonwealth Secretariat, London. 2016. URL: <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/news-items/documents/BrexitPolicyBrief18112016.PDF> (date of access: 04.05.2019). 2. *Commonwealth Trade in Focus as UK Prepares for Brexit*. Office for National Statistics, London. 2017. URL: <https://www.ons.gov.uk/business/industryandtrade/internationaltrade/articles/commonwealthtradeinfocusasukpreparesforbrexit/2017-03-09> (date of access: 30.04.2019). 3. *Swire H. The EU and the Commonwealth – The UK's place in both*. Foreign and Commonwealth Office, London. 2016. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-eu-and-the-commonwealth-the-uks-place-in-both--2> (date of access: 26.04.2019).

В. В. Кривошеїн

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ РИЗИКІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО (ГЛОБАЛІЗОВАНОГО) СУСПІЛЬСТВА

Для сучасного (глобалізованого) суспільства притаманні постійні зміни соціокультурного поля, в якому живе суб'єкт. Ця мінливість стає серйозним чинником дестабілізації. За цих умов людям бракує ресурсів, щоб впоратися з новими обставинами, що виникають. Матеріальні об'єкти, особливо ті, що наділені додатковими смислами, набувають абсолютного значення. Як справедливо стверджує Карін Кнорр Цетіна, розуміння виключеності сучасних індивідів як результату тільки міжособистісних відносин не враховує того факту, що нинішня свобода ідентифікації супроводжується експансією об'єктно-центрованого середовища, яке визначає індивідуальну ідентичність так само, як раніше її визначали громади і родини, й обумовлює існування особливих форм соціальності (соціальних типів зв'язку з іншими

об'єктами), підживлюючи її об'єктами. Останні можуть розглядатися як засіб подолання ризиків, які містяться в людських відносинах [3, р. 3]. Цей процес вона пропонує називати «об'єктуалізацією», сильна версія якої передбачає, що об'єкти заміщують людей як партнерів взаємодії і все більшою мірою опосередковують людські відносини, роблячи їх залежними від них.

Оскільки ідентичність є явище соціальне, то зміни ідентичності обумовлені соціальними змінами. Відповідно, ідентифікаційні ризики – це потенційні загрози існуванню індивіда і певної соціальної групи, що викликані створенням або підтриманням соціальної ідентичності. Ідентифікаційний ризик обґрунтовується як індивідуальне переживання можливості настання несприятливих наслідків. У такому значенні будь-яка ідентифікація має розумітися як ризикований процес. До її особливостей можна віднести можливість невизнання індивіда як рівного іншим, взаємне нерозуміння соціуму й індивіда, невідповідність соціальних статусів і ролей особистості її внутрішнім інтенціям. Такий стан справ визначається як формування ідентифікаційних ризиків. Останні є можливість взаємного нерозуміння соціуму та індивіда і, як наслідок, неможливість повноцінної його адаптації до актуальної соціальної реальності. Проблема ідентифікаційних ризиків може бути розглянута в рамках онтолого-гносеологічного, аксіологічного та етичного аспектів. Перший аспект пов'язаний з вирішенням питання про пізнання і визнання Іншого як рівного собі; другий – з розв'язанням проблеми зіткнення систем ціннісних інтенцій індивідів і, як наслідок, можливість зіткнення інтересів соціальних суб'єктів; третій – з виробленням ціннісно-етичного досвіду як гарантії коректного соціальної поведінки безлічі суб'єктів соціальної інтеракції, брак якого веде до ризику порушення морально-етичної інтеракції соціального взаємодії.

У сучасному (глобалізованому) суспільстві – суспільстві ризику – ризик є найважливішим чинником, що формує поведінковий простір індивіда, і безпосередньо впливає на ідентифікаційні процеси. Сьогодні індивід повинен мати високий ступінь професіоналізму і компетентності у всіх процесах, що відбуваються у суспільстві. У суспільстві ризику в соціальних процесах зростає значення організаційних рішень практично в усіх сферах суспільного життя. Ризикогенне середовище під впливом об'єктивних і суб'єктивних складових формує людей з різним ступенем соціальної активності і сприйняттям постійно мінливого світу. Від швидкості ухвалення рішень, професіоналізму, рішучості, потреби в самореалізації залежать успіх, благополуччя, самодостатність і самооцінка, тобто категорії, які виступають, в свою чергу, соціальними якостями ідентичності.

Кожен індивід виступає як носій набору соціальних ідентичностей (етнічної, громадянської, конфесійної тощо). Потенційно у кожного є величезна кількість ідентифікаційних можливостей. Частина з них найбільш значима для особистості, відповідно можна говорити про свого роду ієрархію ідентичностей, яка може змінюватися під впливом як різних зовнішніх факторів, так і в залежності від доступних індивіду колективних належностей.

Зрозуміло, що динамічні процеси, які протікають у сучасному суспільстві, зачіпають, насамперед, інституційний рівень. Саме через систему соціальних інститутів відбувається процес ідентифікації особистості, підтримується спільна кооперативна діяльність людей у групах та організаціях. На основі такої інтеграції у індивіда формується почуття приналежності до соціальної групи, яке, з одного боку, забезпечує підпорядкування особистості існуючим нормам, а, з іншого – груповий захист і систему оцінки та самооцінки, що, в свою чергу, сприяє підтримці стабільності і цілісності суспільства. Порушення нормального функціонування соціальних інститутів веде до порушення ідентифікаційних процесів.

Ідентифікаційні ризики проявляються на різних рівнях суспільності. Так, ри-

зики етнічної ідентичності пов'язані із можливим загостренням протиріч між представниками різних національностей, яке здатне перерости у відкриті зіткнення. Ризики громадянської ідентичності обумовлені тим, що в складі громадянської ідентичності на перший план виходять такі громадянські якості, як патріотизм, повага і знання історичного минулого країни та підтримання державного порядку, тоді як активну участь у громадському та політичному житті при цьому не розглядається як важливий атрибут громадянської ідентичності. Ризики регіональної ідентичності демонструють перевагу регіональних інтересів над загальнодержавними, а також почуття своєї власної переваги як представника унікальної спільності, що може негативно відбитися на взаємодії з вихідцями з інших територій. Ризики релігійної ідентичності визначаються тим, що ставлення до релігії опосередковує поведінкові моделі, відповідно розрив між декларованою релігійністю і практичним проявом віри, що може свідчити про приховану кризу релігійної ідентичності.

У цілому ризиковий ландшафт ідентифікації у межах певної держави характеризується трьома взаємопов'язаними елементами – взаємозалежністю, комплексністю та невизначеністю [2,р.67]. Комплексність ризикового ландшафту, який сьогодні склався в Україні, посилюється трьома характеристиками системних ризиків, притаманних транзитивним суспільствам: повільною еволюцією, поступовістю поширення й одноразовим виникненням [1,с.394].

Таким чином, у сучасному (глобалізованому) суспільстві – суспільстві ризику – суттєво змінюються ідентифікаційні практики. Якщо в традиційному і деякою мірою в індустріальному суспільстві ідентифікація суб'єкта визначалася групою, то в сучасному (глобалізованому) суспільстві, яке характеризується ускладненням і динамізацією суспільних процесів, індивід виявляє приналежність одразу до декількох різних спільнот.

Список використаних джерел

1. Цифра Ю. Роль політичних ризиків у процесі становлення зовнішньополітичної ідентичності держави. Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії. 2018. Вип. 18. С. 393-399.
2. Handlin S. State crisis in fragile democracies: Polarization and political regimes in South America. Utah: Cambridge University Press, 2017. 321 p.
3. Knorr Cetina K. Sociality with Objects. Social Relations in Postsocial Knowledge Societies. Theory, Culture and Society. 1997. Vol. 14. № 4 (November). P. 1-30.

М. М. Тимченко, Є. С. Філінська

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З НАТО НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Співпраця України та Організації Північноатлантичного договору активно почалася з моменту отримання незалежності України та вступу держави до Ради північноатлантичного співробітництва 10 березня 1992 року. Основоположним документом відносин НАТО - Україна є Хартія про особливе партнерство, яку підписано під час Мадридського саміту 9 липня 1997 року. Підписання такого документу вплинуло на створення практичних механізмів двостороннього співробітництва, залучає Україну до миротворчих процесів, а також свідчить про гарантію з боку держав-членів НАТО підтримувати суверенітет, незалежність України, принцип непорушності кордонів, сприяти економічному розвитку. Ці фактори є запорукою безпеки та стабільності в Центральній-Східній Європі та на континенті [4]. З початку 90-х рр. XX ст.. Україна має наміри приєднатися до Організації Північноатлантичного договору та виконує умови, які є допоміжними для вступу. Основним механізмом розвитку двостороннього діалогу є Комісія Україна-НАТО, створена в 1997 році відповідно до положень Хартії про особливе партнерство. У рамках парламенту діє постійна делегація Верховної Ради України, яка бере участь у парламентській асамблеї НАТО.

Співробітництво між Україною і НАТО охоплюють широке коло галузей, від миротворчих операцій, реформування структур безпеки і оборони, науки і довкілля й громадської дипломатії, безпосереднього військового співробітництва й озброєнь до планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру, космічно-технічна галузь знаходиться у процесі розвитку. 2006–2008 роки – НАТО оголошує політику відкритих дверей щодо вступу України. Це мало сприяти стрімкому розвитку країни та підняттю авторитету на міжнародній арені. У 2010 році Президент України В. Янукович ліквідував комісію підготовки України до вступу в НАТО та проголосив позаблоковий статус держави, що стало значною проблемою у відносинах. Лише у 2014 році відбувається налагодження стосунків в результаті підтримки законопроекту Президента П.Порошенка про відмову від позаблокового статусу.

Внаслідок конфлікту на Сході України, співробітництво між Україною та НАТО значно активізувалося. Фахівці зазначають, що у нинішніх умовах відносини України та НАТО відіграють важливу роль у забезпеченні обороноздатності України. Але представники альянсу відзначають, що НАТО не може приймати рішення про постачання озброєнь Україні. Водночас представництво зазначає, що НАТО надаватиме політичну підтримку і сприяти реформуванню армії України, щоб відповідати стандартам альянсу. 2016 р. прийнято спільну заяву у якій затверджується подальше партнерство, яке сприятиме миру та спокою у Європі, але про вступ України в НАТО мови не йдеться. Замість вступу НАТО пропонує комплексну допомогу для збільшення здатності подолання агресії на Сході України [1]. Українське керівництво рішуче налаштовано на поглиблення співробітництва з НАТО і підписало Указ про створення комісії з питань координації євроатлантичної інтеграції України для підвищення ефективності виконання завдань, необхідних для вступу в НАТО [2]. Партнерство України з НАТО певною мірою залежить від політичної визначеності та активності владних інституцій в Україні.

Партнерство України з НАТО є важливим реалізації євроінтеграційного процесу, оскільки доповнює процес реформування політичної та економічної системи держави, сприяє демократизації та залученню України до європейських традицій, а використання допомоги держав - членів альянсу сприятиме зміні оборонно-промислового комплексу держави за стандартами НАТО.

Список використаних джерел

1. Спільна заява Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nato.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/49117-spilyna-zajava-komisiji-ukrajina-nato-pid-chas-varshavskogo-samitu>. 2. Указ президента України №296/2016 «Питання координації євроатлантичної інтеграції України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/2962016-20283>. 3. Україна на шляху євроатлантичної військової інтеграції // Світлана Ліпкевич. Схід (журнал). 2007. 4. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору // Народна армія. – 1997. – 11 липня (№ 118). – С. 1, 3.

О. С. Шибун

ПРОБЛЕМИ БІЖЕНЦІВ В КРАЇНАХ ТРОПІЧНОЇ АФРИКИ ЯК ДЕСТАБІЛІЗУЮЧИЙ ЧИННИК МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Масштаби біженства в Африці в останні роки набувають все більших розмірів, а проблеми біженців стають все більш гострими і багатоплановими. Біженство проявляється в різних видах, перш за все це вимушена міграція, коли сотні тисяч африканців переміщаються по континенту і за його межі в силу несприятливих зовнішніх обставин. До таких несприятливих обставин слід віднести різного роду конфлі-

кти, що виникають внаслідок їх війни та супроводжуються кричущими порушеннями прав людини. Африка являє собою один з найбільш нестабільних регіонів, який дав світові найзначніші політичні конфлікти, величезні за кількістю жертв і масштабами збройного протистояння. Перетворення Африки в регіон хронічної соціально-економічної напруженості, зону збройних конфліктів призвело до трагічних наслідків. За даними уряду Демократичної Республіки Конго в збройних конфліктах останніх років в країні загинуло понад 5,4 млн. чол. До кінця XX ст. в громадянських війнах загинуло близько восьми мільйонів чоловік, не менше шести мільйонів стали біженцями і близько 30 млн. – переміщеними лицами [4].

На початку 2003 р. загальна чисельність біженців у всьому світі склала 20,6 млн. чол. За кількістю біженців і переміщених осіб Африка посіла перше місце в світі [2].

Саме причинами міграції населення в Тропічній Африці є цілий комплекс причин, які охоплюють усі сфери життя африканського суспільства: важкі соціально-економічні умови проживання, низькі зарплати, епідемії, безробіття, бідність. За свідченнями експертів, дані явища є закономірними наслідками неефективної державної політики, корупції, громадянських конфліктів, які спонукають все більші верстви населення перетинати кордони. Крім того, не можна не враховувати зовнішні фактори, що в рівній мірі стимулюють соціальну мобільність.

У 2011 р. світова спільнота зіткнулася з новою проблемою – потоком біженців в Європу з охоплених громадянськими війнами арабських країн Північної Африки. Італія в силу свого географічного положення прийняла на себе головний удар хвилі біженців з Тунісу, Єгипту, Лівії та інших африканських країн. За даними ООН, з початку лівійських революційних подій країну покинуло понад 450 тис. біженців. Більшість з них знайшли тимчасовий притулок на території Тунісу, Єгипту та Алжиру, але частина з них попрямувала до Європи [2].

Для пошуків можливих шляхів вирішення проблем з біженцями і в зв'язку з особливою серйозністю проблеми 34 країни Африки ще в 1969 році прийняли Конвенцію про африканських біженців, що офіційно вступила в силу в 1974 році. У цьому документі дано визначення біженця, що означає «будь-яка особа, яка в силу цілком обгрунтованого побоювання піддалася переслідуванню за ознакою раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи або що за своїми політичними переконаннями знаходиться поза країною, громадянином якої він є ... Термін «біженець» поширюється також на будь-яку особу, яка в результаті зовнішньої агресії, окупації, іноземного панування або подій, серйозно порушують громадський порядок та змушену покинути своє звичне місце проживання і шукати притулок за межами країни». У Конвенції передбачено надання біженцям притулку, заохочення добровільної репатріації на батьківщину, спільна участь відповідних країн в справах біженців [1].

Дослідження причин біженства на африканському континенті дозволяє вважати політичні конфлікти головним фактором виникнення цього масштабного явища. Адекватні заходи запобігання і врегулювання конфліктів стають головним способом вирішення проблем біженців.

У цьому процесі особливо важливу роль здатні грати міжнародні і регіональні африканські організації, діяльність яких в Африці багатоаспектна і зводиться до трьох основних форм: запобігання, врегулювання і дозвіл. Досвід вирішення проблем африканського біженства шляхом подолання політичних конфліктів може істотно полегшити процес розв'язання проблем, що виникають при подібних ситуаціях в інших регіонах планети [3].

Отже, кризова ситуація, в якій знаходяться всі країни Тропічної Африки, стосується абсолютно всіх сфер життєдіяльності: в економічній, соціальній, духовній та політичній галузях є проблеми, рішеннях яких неможливо без системних перетворень. Зважаючи на це конфлікти і міграції – закономірні наслідки регіональної

кризи, політики, що проводиться державами, а також неоднозначних дій міжнародного співтовариства. Заходи, що вживаються урядами і міжнародними організаціями, чий повноваження офіційно полягають в допомозі вироблення реформістського курсу, непродуктивні й створюють справжній порочне коло, так як боротьба йде не з хворобою, а її проявами. Конфлікти і міграції не вщухнуть, поки буде велике соціально-економічне розшарування, корупція та поки не буде виробленої міграційної політики. З огляду на те, що ситуація ускладнювалася століттями, стратегічно програми з розвитку також повинні бути розраховані на десятиліття [2].

Дослідження причин біженства на африканському континенті дозволяє вважати політичні конфлікти головним фактором виникнення цього масштабного явища. Адекватні заходи запобігання і врегулювання конфліктів стають головним способом вирішення проблем біженців. Досвід вирішення проблем африканського біженства шляхом подолання політичних конфліктів може істотно полегшити процес розв'язання проблем, що виникають при подібних ситуаціях в інших регіонах планети.

Список використаних джерел

1. Лавер О.Г. Глобальні проблеми людства початку ХХІ ст. (на прикладі біженців, вимушених переселенців та нелегальних мігрантів) [Текст] / О.Г. Лавер // Наук. вісник Ужгородського університету, серія «Історія». – 2016. – № 1 (34). – С. 91-96. 2. Смирнова, О.А. Миграционные процессы в Тропической Африке / [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/>. 3. Социальные проблемы Африки южнее Сахары / [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://mirec.mgimo.ru/2006-01/socialnye-problemy-afriki-uznee-sahary>. 4. Moszynski P. 5.4 million people have died in Democratic Republic of Congo since 1998 because of conflict, report says / [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2223004/>.

Науковий керівник: М.А. Міхейченко, к.політ.н., доцент, доцент кафедри міжнародних відносин ДНУ ім. Олеся Гончара.

Г. І. Крижановська

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Соціальна робота є одним з найважливіших елементів соціальної політики держави і одночасно вона являє собою галузь професійної діяльності, яка є доволі новою і має швидкі темпи розвитку. Саме соціальні працівники є тими спеціалістами, які покликані надавати допомогу громадянам, які її потребують, в рамках державної системи. А відтак, соціальний працівник повинен бути тим фахівцем, який є компетентним в питаннях розвитку особистості і суспільства, володіє фундаментальними знаннями щодо міжособистісної взаємодії та взаємодії людини із зовнішнім середовищем.

Щодо професійної діяльності соціального працівника, варто відмітити такі її морально-психологічні особливості: по-перше, вона відноситься до низки тих професій, які вимагають від працівника підвищеної моральної відповідальності за здоров'я та життя окремих осіб, груп осіб і навіть суспільства в цілому. По-друге, ця діяльність передбачає постійні ситуації стресу, що виникають під час соціальної взаємодії з іншими особами та через необхідність проникнення у саму сутність соціальних проблем іншої людини. По-третє, принциповою особливістю соціальної роботи є те, що окрім професійної компетентності, яку спеціаліст здобуває під час навчання, вона вимагає особистісного вкладу працівника. Тобто в професійній діяльності соціального працівника особистісна складова професійної компетентності є так само важливою як знання та навички. Сформованість особистісних якостей є критично важливим аспектом в становленні спеціаліста із соціальної роботи.

Ці особливості справляють негативний вплив на здоров'я і загрожують виникненням професійної деформації особистості. Запобігти її виникненню можливо через розвиток професійно-особистісної компетенції - особистісних якостей, які дозволять соціальному працівнику усвідомити мотиви своїх вчинків і вчинків іншої особи, наслідки свого особистісного впливу в соціальному процесі, сутність своєї місії під час взаємодії та призначення соціальної діяльності взагалі.

Ефективному формуванню професійно-особистісної компетентності соціального працівника сприяє формування його мотиваційної, ціннісної та поведінкової сфери. Саме їх сформованість є дієвим засобом профілактики професійної деформації працівника. Психологічні умови формування професійно-особистісної компетентності можна диференціювати на внутрішні, до яких відносяться усвідомлення свого професійного призначення, творчий підхід до співпраці з іншими особами, самоактуалізації в роботі, тощо, та зовнішні, які представлені програмно-цільовим забезпеченням подолання професійної деформації особистості.

Також дієвим методом профілактики професійної деформації соціального працівника є психологічне консультування та психокорекційна робота, які, перш за все, підвищують психологічну обізнаність спеціаліста із соціальної роботи, допомагають усвідомити свої власні особистісні особливості, актуалізують деформуючі тенденції, дозволяють віднайти себе в системі професійних відносин та оптимізувати відношення до цього, спонукають до усвідомлення власного потенціалу в професії, тощо.

Отже, соціальна робота як діяльність, що має високу соціальну значущість, вимагає особливої професійної компетентності спеціаліста, але при цьому загрожує виникненням професійної деформації, дієвим методом профілактики якої є формування професійно-особистісної компетентності.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Р.М. Ключник

Г. С. Онуфрієнко, К. С. Дубінчук

МОВНОКОМУНІКАТИВНА СИМПТОМАТИКА ТРОЛІНГУ ТА МОБІНГУ В ПРОФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Професійний колектив неможливо навіть уявити без мовної комунікації, яку розглядаємо як пришвидшений обмін інформацією, тобто знаннями, даними, результатами. Різні сучасні науки, зокрема психологія, соціологія, комунікативістика, риторика, етика, конфліктологія, естетика, мовознавство, термінознавство, стилістика, досліджують у різних аспектах та їх взаємодії професійно-ділове спілкування. Його образно називають нервовою системою кожного професійного колективу, і воно функціонує у різних видах: як усне чи писемне, як симетричне чи несиметричне, як вертикальне чи горизонтальне, як контактне чи дискантне, як реальне чи віртуальне, як діалогічне чи полілогічне, як приватне чи публічне, як стихійне чи підготовлене, як конструктивне чи деструктивне, як дружнє чи антагоністичне, як інформувальне чи дезінформувальне, як цивілізоване чи агресивне [1, с.112-284]. Цілком зрозуміло, що забезпечити цивілізоване функціонування професійного колективу, спроможного досягати поставлені перед ними цілі, потрібні фахівці з неабиякими особистісними чеснотами та якостями: психологічними, моральними, духовними, когнітивними, комунікативними. На «святі вербальної свободи», яким вирізняється теперішній час, чи не найбільший дефіцит, але найвищу цінність мають інформаційна чесність і людська порядність комунікантів, їх об'єктивність та етичність щодо суджень, їх доброчинність, їх відповідальність за все сказане чи написане.

Доволі частою причиною сучасних комунікативних девіацій, конфліктних ситуа-

цій, вербальної агресії поміж колег, унаслідок яких працівник відчуває не тільки дискомфорт, але й пригніченість, самотність, депресію, стрес, суїцидальні наміри чи гостру потребу покинути цей колектив, стають такі вкрай негативні явища, як *тролінг* та *мобінг*. Їх поширеність у професійних колективах актуалізує проблему вчасної й оперативної діагностики цих небезпечних соціальних «хвороб», у першу чергу за їх комунікативною симптоматикою (умисні словесні образи, публічні плітки, поширення недостовірних фактів, у тому числі про нібито складний характер працівника, вербальні погрози, навішування ярликів, приписування неіснуючих недоліків, професійне приниження, створення комунікативної ізоляції, комунікативне ігнорування впродовж тривалого часу), та способів надання кваліфікованої соціальної допомоги суб'єктам, яких «тролять» чи «мобінгують», передусім у законодавчому форматі [2].

В українському соціумі терміни *тролінг* і *мобінг* ще сприймаються як неологізми, хоча за кордоном упродовж кількох останніх десятиліть ці поняття активно досліджуються С. Бродським, Л. Ваніорек, Є. Догаєвою, Ш. Кисельовою, Д. Лейном, Д. Ольвеусом та інш. Серед вітчизняних дослідників – Г. Гогіташвілі, Ю. Кокарча, Т. Коляда, В. Лапін, О. Сорока. Відомо, що вперше термін *мобінг* було використано етнологом К. Лоренцом ще у 1958 р. для опису поведінки тварин, що атакують одну сильнішу та більшу тварину. У 80-х роках ХХ ст. шведський психолог, науковець Стокгольмського університету Хайнц Лейманн запропонував у своїй монографії «Мобінг: переслідування на роботі» визначення *мобінгу*, розуміючи під ним психологічний тиск на робочому місці у формі чвар, цькування, підсиджування, пліток, інтриг, хамства, емоційного насильства.

Інструментарієм *мобінгу* (психологічного терору, пресингу, агресивності) та *тролінгу*, який передує йому (словесних образ, наклепів, скарг, провокацій, нецензурної оцінної лексики у віртуальній мережі, тобто комунікаційного знущання для нагнітання конфлікту), є різні мовнокомунікативні ресурси, маніпулятивні технології, демагогічні прийоми. Поміж них найчастіше мобери і тролери використовують формат сендвіч–мобінгу (одночасне цькування індивіда керівником та групою колег, котрі за це мають зиск від керівника), який має і свідомий (навмисний) характер (створити такі умови, в тому числі комунікативний вакуум, щоб високопрофесійний колега, успіхам якого заздять, звільнився), і абсолютно не приховується. Тролінг – це платформа для мобінгу, проте ці різні поняття, чітко розмежовані в українському законодавстві, мають спільну мотивацію: заздрість, помста, нечесна боротьба за лідерство, неприязнь, прагнення незаслужених привілеїв, бажання налякати підлеглих. Допомогти завчасному розпізнаванню *мобінгу* може *кібермобінг*, різні форми якого мають на меті дошкулити, нашкодити чи принизити людину дистанційно, без фізичного насильства (на відміну від мобінгу), як правило, упродовж тривалого періоду часу. «Зброєю» мобера (кривдника) стають соціальні мережі, форуми, чати, мобільні телефони тощо. В комунікації мобінг має такі прояви: постійне й необґрунтоване невдоволення цим працівником; поширення завідомо неправдивої інформації про співробітника в тих чи інших електронних ресурсах і серед колег (чутки і плітки), що підриває його професійну компетентність та добру репутацію; насмішки, претензії і провокації (приховування від нього повної службової інформації); прямі образи і залякування; комунікативні бойкоти.

Отже, допомогти покласти край таким негативним і руйнівним процесам, як мобінг, тролінг, кібермобінг покликані соціальні працівники та їх нові функції: деталізоване інтерв'ювання для з'ясування причин; застосування комплексної моделі допомоги; упровадження в практику екзистенційного підходу.

Список використаних джерел

1. Онуфрієнко Г.С. Риторика: навч. посібник. – 2-ге вид. доп і перероб. (до 25-річчя Незалежності України). – К: ЦУЛ, 2016. – 624 с. 2. Законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих

С. В. Михнюк

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Проблема педагогічної взаємодії перебуває у колі численних наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених. Історично ідея педагогічної взаємодії сходиться до праць М.І.Новікова, П.Д.Юркевича, П.Ф.Каптерєва (сократичний, еротематичний, евристичний спосіб навчання), К.Д.Ушинського (роль власної активності учня), Ф.І.Янковича де Мієрево, Х.А.Чеботарьова, М.Ф.Бунакова (якості особистості вчителя), В.П.Вахтьорова (розвивальне навчання), М.І.Пирогова (взаємодія вчителя й учнів). Змістовно ця ідея полягає у поєднанні діяльності вчителя та учнів.

Інтерес до проблеми спілкування у вітчизняній соціальній психології (В.М.Соківнін, Б.Д.Паригін, Б.Ф.Поршнев) сприяв її перенесенню в сферу педагогічної праці і виникненню терміна «педагогічне спілкування» (О.О.Леонтьєв) та його інтенсивній розробці (Г.В.Дьяконов, Л.В.Змієвська, В.А.Кан-Калік, Г.О.Ковальов, Є.Л.Малиновський, Н.І.Шеліхова) як комунікативного засобу поєднання діяльності вчителя та учнів. Конструктивний перенос ідеї педагогічного спілкування в соціально-психологічну парадигму міжособистісних стосунків вчителя та учнів із застосуванням положення В.М.М'ясищева про спілкування як єдність «ставлення» та «вираження» отримав логічне продовження у терміні «педагогічна взаємодія» (Я.Л.Коломінський). У подальшій розробці ідеї педагогічної взаємодії були виділені такі складові, як передача теоретичних, практичних знань, духовних цінностей – виховання у широкому розумінні, та психологічний контакт, взаєморозуміння педагога і вихованця – спілкування як форма вияву виховання (О.В.Киричук).

Науковцями визначені основні характеристики педагогічної взаємодії, до яких відносяться: взаємопізнання (пізнання суб'єктами один одного: психоемоційного, душевного, фізичного стану тощо); взаєморозуміння (знаходження спільної мови, розуміння мотивів поведінки, діяльності, ставлення, визначення спільних цілей, завдань тощо); взаємовідносини (вихід на позицію «ми», організація спільних дій, діяльності, налагодження стосунків, співпраці, співтворчості); взаємовплив [1, 2, 3].

На сьогодні соціальна робота в українському суспільстві має всі істотні характеристики професії, а саме: професійна підготовка соціальних працівників реалізує систему знань, на яких будуються вміння її суб'єктів, передбачає певний період теоретичного й практичного навчання, має загальновизнані професійні стандарти, систему оцінювання кваліфікації фахівців [4]. Фундаменталізація й гуманітаризація освіти визначають шляхи вдосконалення професійної підготовки, яка спрямована на формування фахівця як творчої особистості, що поєднує в собі високий професіоналізм із соціально-психологічними якостями гуманіста, який здатний ефективно розв'язувати соціальні проблеми сучасності. Головні складники професійної діяльності соціального працівника окреслюють такі вміння, як: детально аналізувати факти і явища, розбиратися у справах, вчинках, конфліктах до подробиць (аналітичність мислення); поєднувати декілька психічних процесів (відчуття, уявлення, думки та ін.); це виражається в тому, що поява одного з них викликає появу іншого (асоціативність мислення); вирішувати завдання нестандартними методами, знаходити нестандартне вирішення ситуації (творчість, креативність); контролювати свої емоції (самовладання), бути спокійним, терплячим, ретельним (урівноваженість); установлювати контакти, пояснювати, переконувати (комунікабельність); надихати клієнтів,

приймати відповідальні рішення у значущих ситуаціях (лідерство); вірити в позитивне вирішення будь-якої життєвої ситуації (оптимізм); нести відповідальність за здійснені дії, вчинки та їх наслідки стосовно колективу (соціальна відповідальність); жити серед людей і для людей (соціальна активність); оцінювати власні переваги і недоліки (самооцінювання); розуміти людей, співпереживати їм (емпатія); усвідомлено підкорювати особисті інтереси суспільним, бути готовим до взаємодії й співробітництва (колективізм). Відповідно, професійна діяльність соціального працівника є комплексною, має міждисциплінарний характер і вимагає міцних знань із соціології, психології, педагогіки, медицини, правознавства, економіки, теорії управління та інших галузей, ефективність соціальної роботи значною мірою залежить від самого соціального працівника, його вмінь, досвіду, особистих якостей [4].

Отже, майбутній соціальний працівник повинен комплексно володіти професійними знаннями, вміннями і навичками, застосовувати нестандартний, креативний підхід до вирішення фахових завдань у процесі міжособистісної взаємодії (у тому числі й педагогічної) з різними категоріями клієнтів, що є показником готовності фахівців до соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Бодалёв А. А. *Личность и общение : Избранные труды*. Москва : Педагогика, 1983. 272 с. 2. Как-Калик В. А. *Основы профессионально-педагогического общения*. Грозный : Чечено-Ингушский государственный университет им. Л. Н. Толстого, 1979. 138 с. 3. Коротаева Е. В. *Педагогические взаимодействия и технологии*. Москва : Academia, 2007. 256 с. 4. Кубицький С. О. Система професійної підготовки студентів, які навчаються за спеціальністю «соціальна робота». Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». Черкаси: Черкаський нац-й ун-т ім. Б. Хмельницького, 2017. Вип. 4. С. 111-118.

Т. С. Остряко

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У РОБОТІ З ДІТЬМИ ТА ПІДЛІТКАМИ ЦИФРОВОГО ПОКОЛІННЯ

Значне впровадження ІТ-технологій, доступ до Всесвітньої мережі зумовлюють формування нового підлітка, нових утворень і трансформації в протіканні психічних процесів, явищ, властивостей особистості. Серед характерних індивідуальних особливостей сучасного підлітка можна виділити наступні: 1) увага – середня тривалість концентрації уваги значно зменшилася порівняно з тим, що було 10-15 років тому. Представники цього покоління вирости у світі, у якому можливості є безмежними, проте часу на все не вистачає. Вони адаптувалися до необхідності дуже швидко оцінювати й опрацьовувати величезні обсяги інформації. У мобільних додатках і мережі Інтернет вони покладаються на секції та вкладки, де зібрано найбільший свіжий і популярний контент. 2) формування психічних функцій. Формування вищих психічних функцій опосередковується за допомогою Інтернету. До епохи Інтернету діти та підлітки розвивалися в безпосередній взаємодії з дорослим і ровесниками, нині – у таку взаємодію втручається Інтернет. Інтернет став особливою формою пам'яті – трансактивною. Така пам'ять виникає коли люди починають покладатися на пам'ять одне одного. Пам'ять починає працювати з іншими механізмами: запам'ятовується не сама інформація, а те, яким шляхом до неї дістатися. 3. Сенсорна деривація. Занурюючись у Інтернет, діти отримують менше сенсорних сигналів із навколишнього світу. Відчуття світу стає менш чуттєвим. Дитина може почати боятися дотиків. У зв'язку з цим проявляється спад у здатності до співпереживання та емпатії. 4. Кліпове мислення. Для підлітків цифрового покоління хара-

ктерним є перехід від мислення лінійно-послідовного до мобільно-з'єднання. 5. Побудова ідентичності. Дитина освоює соціальні ролі за допомогою Інтернету, внаслідок чого у неї з'являється свій цифровий світ для побудови своєї ідентичності. Проте в Інтернеті підліток може приміряти на себе різні маски, що може призвести, що ідентичність буде скоріше не формуватися, а інсценуватися [2, с. 36-37]. Означені характерні особливості можуть провокувати наступні ризики: комунікаційні, споживчі, технічні та проблему цифрової некомпетентності підлітків цифрового покоління (відсутність комп'ютерної грамотності).

Важливим напрямком у професійній діяльності соціального працівника є робота з дітьми та молоддю. Сучасний тип підлітків створює нові виклики до фахівців соціальної сфери та вимагає врахування їхніх індивідуальних особливостей. Соціальний працівник у роботі з поколінням Z повинен володіти такими професійними компетенціями: готовність до забезпечення соціального захисту, допомоги і підтримки; готовність вирішувати проблеми молоді шляхом залучення відповідних фахівців, мобілізації власних сил, фізичних, психічних і соціальних ресурсів клієнта; здатність цілеспрямовано й ефективно реалізовувати сучасні технології психосоціальної, структурної і комплексно-орієнтованої соціальної роботи; здатність виявляти, формулювати і вирішувати проблеми у сфері психосоціальної, структурної і комплексно-орієнтованої соціальної роботи. Враховуючи психологічні особливості покоління дітей покоління Z соціальному працівникові необхідно знайти вибір адекватного стилю роботи, про основні риси якого пише відомий американський фахівець в області навчання дітей і дорослих Джулі Коатс, автор книги «Покоління і стилі навчання». Дж.Коатс пропонує «підказки» сучасним педагогам і соціальним працівникам, які допоможуть побудувати доцільний стиль роботи зі школярами, які належать до покоління Z: 1. Діти в центрі уваги. 2. Кооперація замість конкуренції. Сьогоднішня молодь – командні гравці, цінність плідної співпраці для них очевидна. 3. Застосування знань. Мета нового покоління – отримати інформацію, практична користь від володіння якою буде очевидна. 4. Час – головна цінність. Час – велика цінність для сьогоднішніх дітей, можливість витратити його ефективно часто стає для них головним аргументом. 5. Головне – процес і результат. Сучасним дітям в будь-якій справі необхідно «насолоджуватися процесом». 6. «Налаштування». Сьогоднішня молодь звикла «налаштовувати» навколишній світ, роблячи його зручніше. 7. Візуалізація. Сучасна молодь сприймає візуальну інформацію краще, ніж представники будь-якого іншого покоління. Про це слід пам'ятати, і враховувати цю особливість молодого покоління, яке звикло отримувати візуальну інформацію з різних ЗМІ – це буде сприяти їх успішному розвитку [1].

Як висновок, можна сказати, що професійна компетентність соціального працівника представляє інтегральну систему професійно-значимих (когнітивних), мотиваційних і особистісних компонентів. Формування професійної компетентності залежить як від рівня підготовленості до роботи в соціальній сфері, так і готовності постійно вдосконалювати свій професіоналізм.

Список використаних джерел

1.Джулі Коатс / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elearning.am/com/ua/>. 2.Третьак Р. Діти сучасного покоління / Р. Третьак // Психолог. – 2017. – №19-20. – С. 35-39.

В. М. Сурженко, Я. Ю. Клименко

МОЛОДЬ ЯК ОСОБЛИВА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНА ГРУПА

Дослідження молоді привертало і привертає науковців, а також громадських діячів в тому, що молодь – найбільш активна і динамічна частина суспільства. Вони є рушійною силою розвитку суспільства. Молодь-це дзеркало, в якому відображається та соціальна дійсність в умовах якої вона живе.

Визначень поняття «молодь» існує безліч, в залежності від суспільної науки, з боку якої відбувається вивчення, оскільки питанням молоді як частини суспільства розглядають майже всі суспільні науки. Однак, незважаючи на це, вчені прийшли до одного й того ж самого методологічного принципу, а саме визначення молоді як частини суспільства [1].

Як особливу соціальну групу молодь почали виділяти в період індустріальних революцій (кінець XVII - початок XVIII ст.), під час яких відбулися кардинальні зміни взаємин сім'ї та виробництва. Раніше глава сім'ї передавав своє ремесло си-нам під час домашнього навчання та сімейного виховання, а з розвитком мануфак-турного та фабричного виробництва таке навчання стало недоцільним, що призвело до поза сімейного навчання.

У традиційному суспільстві підліток ставав дорослим в той момент, коли він приступав до роботи, тому молоді за віком люди не вважалися особливою групою. Перехід від дитинства до дорослості був прямим. В індустріальному ж суспільстві почався розвиток соціальних інститутів поза сімейної освіти, таких як училища та університети. В цей період часу в суспільстві почали виділяти молодь як окрему групу: молоді люди відривалися від своїх сімей, отримуючи професійну освіту, але вони не здобували повну незалежність, з цієї причини не могли вважатися дорос-лими. Перехід від дитинства до дорослості став перехідним: з'явилася група насе-лення, яка вже не вважалася дітьми, але ще не була дорослими. Цю групу й розгля-дають як молодь [2].

Молодь – це суспільно диференційована соціально-демографічна спільнота зі специфічними фізіологічними, психологічними, пізнавальними, культурно-освіт-німи властивостями в період біосоціального дозрівання, формування і становлення. Це спільноті людей періоду настання правової відповідальності, повноліття, мож-ливостей приступити до праці, одруження та створення сім'ї, виховання дітей, здо-буття професії й досягнення соціально-економічної самостійності [3].

Як соціально-демографічна спільнота, молодь має свої соціальні особливості. Одними з таких особливостей є перехід до соціальної зрілості, пошуку місця у сус-пільстві тобто, молоді люди знаходяться в процесі становлення свого соціального статусу. Здатність займатися різними видами діяльності, в різних сферах суспіль-ства. Ведуть активний пошук свого місця в суспільстві. Вони не так схильні до забо-бонів і стереотипів минулого, а також найбільш навчаються і мобільні. Однак, мо-лодь достатньо нестабільна в плані соціального стану, життєвих настанов, та відно-шенні до джерел інформації. Найчастіше погляди у молоді формуються через по-чуття, настрої, емоції, а також через природні потреби та духовні. Бажання в моло-дих людей часто нестійкі, а цінності вони вибирають такі, що відповідають потре-бам та викликають почуття задоволеності.

Риси та характеристики молоді знаходяться в постійному процесі формування та становлення. Окрім того, саме сучасна молодь найбільш активна й динамічна, очікувано проявляє себе як протестна сила, найкраще сприймає зміни та перетво-рення, що характеризують суспільство в той чи інший період розвитку.

З усього сказаного вище можна прийти до висновку, що молодь – основний но-сій інтелектуального та творчого потенціалу суспільства, вона швидко навчається й опановує нові знання. Від якісних характеристик цього прошарку населення зале-жить майбутнє суспільства, адже в майбутньому дана вікова група займе ключові позиції в економіці, культурі та політиці [4].

Згідно до статистичних даних, кожний четвертий житель міста та п'ятий жи-тель села це представник молоді. Демографічна ситуація в Україні на сьогоднішній день є доволі складною, з причини того, що народжуваність в останні три десяти-ліття знаходиться на рівні, що не забезпечував відтворення населення. З цієї при-чини населення старіє, а частина молоді зменшується. На сьогодні молодь – це

22,6% від населення. Статистичні дані свідчать, що в містах проживає 71,1% молоді, а от у селах ситуація гірша – цей відсоток там зовсім малий [5].

Однак, сучасний портрет української молоді, виглядає так: вона більше покладається на власні сили та можливості, а не на будь-кого. Стала більш самостійною і прагматичною у своїх діях. Має великий рівень соціальної активності, має бажання вчитися, все це дає почуватися впевнено в житті, саморозвиватися і самореалізуватися. Молоді люди все більше усвідомлюють себе громадянами нової України з досить високими показниками патріотизму, що чітко було видно під час «Помаранчевої революції» та «Революції Гідності». Найважливішою цінністю сучасної молоді українці вважають свободу, охоче включаються в активне життя України і сьогодні.

Список використаних джерел

1. Молодь як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціальної правової держави та громадянського суспільства [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/buiak_molod.pdf. 2. Молодь як соціально-демографічна група [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://stud.com.ua/24380/sotsiologiya/molod_sotsialno_demografichna_grupa. 3. Молодь як соціально-демографічна спільнота [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://leksii.org/3-82532.html>. 4. Молодь як особлива соціальна група. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/sociology/29806/>.

О. В. Слобченко, С. В. Глазунов

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасному розвиненому суспільстві сформувалося розуміння того, що дитина має виховуватися в сім'ї, яка є чільним способом повного задоволення потреб дитини. При цьому важливого значення набуває формування усвідомленого ставлення батьків до своїх обов'язків.

Прийомні сім'ї взявши до себе дитину часто стикаються з тим, що діти зазнають наслідків обставин, що перервали нормальний перебіг їхнього життя, які впливають на поведінку, погляди, ставлення дитини, а отже впливають и на всю сімейну систему.

Фахове здійснення професійного соціального супроводу, підтримки прийомних батьків, яке враховує індивідуальні особливості випадку, має сприяти кращій соціалізації дитини. Якраз сім'я зможе органічніше й ефективніше допомогти їй здобути соціальні та моральні цінності, оволодіти знаннями, вміннями, навичками, які потрібні у дорослому самостійному житті в індивідуальній на суспільній сферах.

Проте, індивідуальний підхід та навіть передбачувана законодавством попередня підготовка прийомних батьків не завжди допомагає повністю уникнути та попередити проблеми, що можуть виникнути у прийомній сім'ї та при її соціальному супроводі.

До типових проблем, що виникають при соціальному супроводі прийомних сімей відносять проблему соціалізації дітей-сиріт, різні види деривації, соціальну дезадаптацію, відновлення їх довіри до дорослих та труднощі виховання і розвитку, що їх торкаються.

Особливими та найбільш розповсюдженими є випадки, коли діти вже знають, що таке сім'я, але ці знання та отриманий ними досвід є негативним. Адаптація та подальша соціалізація таких дітей, після усиновлення, може бути також негативною. Маючи за плечима негативний досвід життя в родині, діти важко пристосовуються до зміни умов. Набуті ними самостійно механізми пристосування, які допомагають змінити поведінку, не завжди спрацьовують успішно [2].

Насамперед, визначальним завданням соціального супроводу є здійснення соціальних реабілітаційних заходів, ресоціалізація дитини-сироти, як першочергового суб'єкта соціального супроводу прийомної сім'ї, та створення сприятливого соціально-психологічного клімату виховного середовища і принцип співпраці всіх учасників процесу соціального супроводу.

Тому важливим є створення соціально-психологічного клімату виховного середовища, формування взаєморозуміння батьків та дитини, встановлення емоційного контакту між прийомними батьками та дитиною, що попередить сумніви про прийом дитини до сім'ї та негативне сприйняття дитини [1].

У свою чергу, соціальний працівник виступає фахівцем, що попереджує можливі проблеми влаштування дитини до прийомної сім'ї. Так, наприклад, соціальний працівник у своїй роботі формує у кандидата в прийомні батьки готовність прийняти на себе нову соціальну роль – вихователя дитини.

Також, соціальний працівник, при потребі уточнює та доповнює інформацію про результати психодіагностичних досліджень, навчання дитини, характер її стосунків з біологічними батьками/особами, що їх замінюють, родичами, звертаючись до відповідних установ, фахівців [3].

Одним з інструментів попередження таких проблем після взяття дитини-сироти у прийомну сім'ю є психолого-діагностична робота з батьками-вихователями, де основний акцент даної роботи спрямований на формування взаєморозуміння батьків та дитини, встановлення емоційного контакту, розвиток вміння керувати своїми емоціями та розуміти дитину в момент нестандартної поведінки [1].

Так, подібна робота у поєднанні з попередньою комплексною підготовкою батьків до взяття дитини-сироти у сім'ю, що передбачає формування ціннісної позиції та виховних навичок, позитивно впливає на функціонування внутрішніх соціальних зв'язків у сім'ї та у системі координат дитина-батьки.

Виходячи з усього вищенаведеного, слід сказати, що соціальний супровід прийомної сім'ї має свої особливості, які зумовлені особливостями даної категорії населення. Важливим завданням соціального супроводу прийомної сім'ї є створення психологічного контакту дитини-сироти з прийомною сім'єю.

Ефективно вирішити подібне завдання може попередня робота з прийомною сім'єю та її підготовка до взяття дитини-сироти, а також психолого-діагностична робота з сім'єю, що спрямована на встановлення емоційного контакту дитини з батьками та передбачає формування взаєморозуміння батьків і дитини.

Список використаних джерел

1. Кузьміна О. В. Підготовка дітей-сиріт до самостійного життя в умовах сімейного виховного середовища / О. В. Кузьміна // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2015. – № 2. – С. 120-125.
2. Мельничук Т. І Соціально-психологічний супровід, як умова соціалізації усиновленої дитини в сім'ї / Т. І Мельничук // Наука і освіта. – 2013. – № 7. – С. 178-182.
3. Міхеєва О. Ю. Алгоритм соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями / О. Ю. Міхеєва // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. – 2017. – Вип. 23. – С. 69-75.

СЕКЦІЯ II

ІСТОРИЧНІ НАУКИ У ПОШУКУ НОВИХ МЕТОДІВ ТА ТЕМ

С. П. Руда

ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ АКАДЕМІЧНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ

Народження Української академії наук відбувалося у важкі часи становлення нашої молодой держави. Війна, голод, розруха, неодноразова зміна влади, суперечки в надрах наукової спільноти супроводжували цей процес, який завершився наприкінці 1918 р. заснуванням Академії наук у складі перших 12 академіків. Значною мірою завдяки енергії В.І. Вернадського та його сподвижників надзвичайно складний перший рік існування УАН виявився плідотворним і важливим для її становлення. На кінець 1919 р. в ній налічувалося вже 23 дійсні члени [4].

По закінченні в Україні громадянської війни, коли розруха ще тримала і республіка намагалася відновити нормальне життя, всі труднощі відбудовчого періоду відчула і Українська академія наук. До того ж долучалися її внутрішні проблеми: неусталеність стосунків з місцевою владою, постійні організаційні трансформації, суперечності між дійсними членами, нестача фінансів, приміщень та наукових кадрів. Бурхливі зміни економічного і політичного розвитку держави, що відбувалися в Україні впродовж 20-х рр, викликали докорінні зміни в організації академічної роботи, а в самій Академії між академічними угрупованнями точилася боротьба за керівну роль [3]. Відверте проголошення у 1928 р. курсу на боротьбу з «внутрішнім ворогом» відчутно вдарило і по українській національній інтелігенції. Розпочалися судові процеси проти вчених, звинувачуваних в участі у штучно сфабрикованих «справах», серед яких були імена багатьох членів УАН.

З початку 30-х рр. почався процес перетворення Української академії наук у систему науково-дослідних інститутів. Головним девізом її розвитку в цьому періоді проголошувалася проблема техніки. Заходами держави було розгорнуто капітальне будівництво наукових закладів, створено лабораторно-експериментальну базу. Академія наук України перебувала у розквіті свого творчого потенціалу. Два останні передвоєнні роки були для неї відносно спокійними. Відчутно зросли її фонди, збільшилася кількість установ та спеціалістів вищої кваліфікації, зміцнювалися творчі зв'язки з відомчими установами та виробництвом. Спокійний плін творчої праці був порушений з початком Великої Вітчизняної війни.

Фронт наближався, і за рішенням уряду установи Академії наук України були евакуйовані на схід країни, переважно в Башкирію. Тематика їх досліджень була орієнтована на здійснення допомоги фронту і тилу. Щоб швидше розгорнути роботу на новому місці, науковці працювали без вихідних. Були чималі труднощі з житлом, опаленням, продовольством, одягом, ліками, проте міцна впевненість у перемозі допомагала вченим переносити всі тяготи. Свою частку в справу озброєння Червоної Армії і зміцнення тилу внесли вчені кожного підрозділу Академії.

Навесні 1944 р. почалася реевакуація академічних установ в Україну, де розпочалась робота по відновленню зруйнованих і пограбованих фашистами інститутів, бібліотек, музеїв. В тяжкі часи випробувань Академія наук України виявила високу стійкість як вища наукова установа, здатна в найкоротші строки організувати комплексні дослідження воєнного та післявоєнного періодів [1].

У післявоєнні роки політична ситуація в країні неодноразово змінювалася, супроводжуючись ускладненнями, здебільшого негативного плану. Ці обставини сприяли зростанню ідеологічного тиску та репресій з боку держави: розгорнулася

ідеологічна кампанія проти провідних діячів культури. Нестабільна політична ситуація негативно впливала на розвиток науки, яскравим прикладом чого став «феномен Лисенка», що відкрив шлях нещадному переслідуванню вчених-генетиків, після них прийшла черга фізіологів та психологів. Незважаючи на означені перепони, академічна наука України у післявоєнні роки досягла помітних успіхів. Мережа її установ, порівняно з довоєнним станом, значно збільшилася. Вчені цих установ досягли помітних результатів в різних галузях науки і техніки. Друга половина 50-х рр. відзначилася так званою «хрущовською відлигою», в ході якої зменшилося втручання державних структур у сферу науки, яке гальмувало її розвиток. На межі 50-х – 60-х рр. ХХ століття академічна наука України почало впевнено крокувати до переднього краю світової науки, вирішуючи низку актуальних проблем.

Впродовж 60-х – 70-х рр., з метою здійснення оперативного доведення отриманих результатів до стадії промислового освоєння, Академія наук України почала створювати промислові комплекси з інститутів, конструкторських бюро, дослідних виробництв і заводів. Другою організаційною новацією внутрішньої політики Академії цього періоду стала орієнтація на перетворення її з переважно київської установи на всеукраїнську шляхом заснування потужних наукових центрів в регіонах України.

Незважаючи на істотні зміни, що сталися у внутрішньому житті Української академії наприкінці 80-х рр., вона залишалася в цілому стабільною установою з певною часткою розумного консерватизму, який допоміг їй зберегти свою ідентичність і організаційну основу, здатну забезпечувати здобуття фундаментальних результатів.

Бурхливий розвиток Академії припадає на часи, коли Україна виборювала і утверджувала свій статус незалежної держави. В цю нележку перехідну добу Національна академія наук України продовжувала розвиватися у кризових умовах, які істотно впливали на її структуру. Ліквідація сфери союзного підпорядкування, труднощі з бюджетним фінансуванням зумовили скорочення кількості установ або переведення деяких з них у підпорядкування міністерствам та відомствам. З іншого боку, за рахунок установ загальносоюзної власності відбувалося певне збільшення наукового потенціалу.

Розвал радянської держави поставив Національну академію наук України в якісно нову ситуацію. Вона, як і вся наукова сфера України, вже не могла існувати у тому вигляді, який склався протягом останніх десятиліть. Вкрай обмежені можливості держави викликали потребу ширшого використання внутрішніх резервів і пошуку неординарних шляхів для забезпечення дієздатності Академії. Далеко не всі інститути змогли заробляти гроші комерційною діяльністю. Наукова діяльність перестала бути престижною, в суспільстві змінилися пріоритети. З інститутів розпочався відплив найбільш кваліфікованих кадрів. «Відплив умів» істотно послабив науковий потенціал багатьох академічних установ. Президія НАНУ поділила всі наукові установи за типами фінансування відповідно до напрямів їх діяльності та можливостей самозабезпечення. Було визначено перелік об'єктів, що становлять національне надбання і мають отримувати першочергове бюджетне фінансування в обсягах, необхідних для їх збереження. Отже, перебуваючи в умовах складних суспільно-політичних процесів кінця ХХ – початку ХХІ століть, Національна академія наук України продовжувала відігравати роль системоутворюючого національного центру, сприяти консолідації суспільства, виявленню та оптимальному використанню його ресурсів. Країна зберегла значний потенціал і традиції досліджень в різних галузях науки, але технологічна база науки потребує докорінної модернізації. Без створення сучасних лабораторій міжнародного рівня важко говорити про входження в європейський і світовий науковий простір. Це найважливіший виклик глобальної науки, яка формується на наших очах.

Академія наук є одним із неодмінних атрибутів держави, оскільки, як зазначив ще

сто років тому Микола Василенко, саме наявність такої установи здатна здобути «визнання рівноправної з іншими народами ваги за українською культурною працею в одному з найвищих виявів духовної діяльності людства – в науковій праці» [2, с. 6]. Відсвяткувавши 100-літній ювілей свого існування, Національна академія наук України продовжує існувати як осередок фундаментальної науки, орієнтованої на пошук нових закономірностей і принципово нових явищ. Розвиток фундаментальної науки визначає інтелектуальний рівень суспільства, його відповідність вищим досягненням сучасної цивілізації і готовність до переходу на новий етап розвитку, а також міжнародний престиж країни. Здійсненню важливих завдань, що постають перед Академією ХХІ століття, має сприяти ефективна науково-технічна політика держави, яка полягає у постійному конструктивному діалозі між владою та науковою спільнотою.

Список використаних джерел

1. Історія Національної академії наук України в суспільно-політичному контексті. 1918-1990 / Від. ред. Ю. Храмов. Київ: Фенікс, 2000. 527 с. 2. Пояснююча записка до законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві. Київ, 1918. 26 с. 3. Президенти Академії наук України за 100 років її існування: Науково-організаційний внесок в прогрес фундаментальної науки. Київ: ДП «Інф.-аналіт. агентство», 2018. 214 с. 4. Рання історія Академії наук України. 1918-1921 / Під заг. ред. Ю. Храмова. Київ: Манускрипт, 1993. 246 с.

Д. В. Архирейський, П. О. Сєдов

РОЛЬ ФРАНЦІЇ У ПОЛЬСЬКО-РАДЯНСЬКОМУ ПРОТИСТОЯННІ 1919–1921 РР.

Відроджена в 1918 р. Друга Річ Посполита у своїй зовнішній політиці заручилася підтримкою країн Антанти, переможців світової війни, насамперед Франції. Зацікавленість Франції й Польщі одна в одній була взаємною: обидві побоювались як можливості відновлення військово-економічної потужності Німеччини, так і загрози з боку більшовицької Росії, керівництво якої бажало розпалити світову революцію. Більшовизм був реальною загрозою для Польщі, адже через територію останньої лежав найкоротший шлях до розвинутих країн Західної Європи. Франція, яка наполегливіше від інших протистояла більшовикам під час революції в Росії, ще з 1918 р. стала на підтримку польського державного проекту. 5 лютого 1918 р., зокрема, не без втручання Франції було підписано німецько-польську угоду про евакуацію німецьких військ з території Литви та Білорусії, яких мали замінити польські формування. А вже 18 лютого французи сприяли підписанню німецько-польського перемир'я в Познані, що «дозволило полякам перекинути війська на схід» [5]. Очевидно, що на східному напрямку основну проблему для поляків становили саме більшовики, і французький уряд це чудово розумів.

Допомога Франції Польщі була комплексною. Завдяки французькій дипломатії «Польщі вдалося успішно вирішити багато спірних питань на її чехословацькому та німецькому кордонах» вже після завершення світової війни [3, с. 6]. Це дозволило Варшаві перекинути значні військові сили на схід кордон – проти більшовиків. Допоміг Париж й становленню польського війська. Зокрема, були виділені кошти на формування у Франції Блакитної армії Ю. Галлера, бійцями якої ставали поляки – військовополонені та добровольці. Керівництво Антанти планувало перекинути з'єднання Галлера на антибільшовицький фронт. За умовами, ця армія не повинна була воювати проти збройних сил ЗУНР, проте поляки швидко порушили домовленості, спрямувавши її проти українців.

Втім, після поразки УГА основним супротивником поляків на сході залишились червоні, тому французи посилили свою допомогу союзникові. Тільки у першій

половині 1920 р. Польща отримала від Франції 2 тис. гармат, 300 літаків, довгострочкові кредити на суму понад 1 млрд франків [4, с. 468]. Французький генерал М. Вейган взяв безпосередню участь у розробці плану наступу польської армії. Як зазначив П. Суслов, «своїх солдатів Франція не дала Польщі, але вона передала їй запаси військової амуніції, засоби озброєння і солідні офіцерські і інструкторські кадри (732 офіцери і 2120 інструкторів)» [6, с. 19]. При розробці планів військової кампанії проти червоних саме французькі радники наполягали, аби наступ поляків був підтриманий ударом з Криму Російської армії П. Врангеля [1].

Допомагаючи протягом 1919–1920 рр. Польщі, Франція мала в цьому питанні деякі ускладнення з іншим своїм союзником – Великобританією, яка в цілому була поступливішою стосовно Німеччини та РСФРР. На думку М. Карлея, британці певним чином саботували підтримку поляків, аби послабити позиції французів на Паризькій мирній конференції. Проте французький уряд принципово не відмовлявся від комплексної підтримки Польщі, яка «необхідна була Франції для збереження Версальських домовленостей на Сході» [2]. Політика Франції в 1920 р., хоча не одразу, але все ж дозволила полякам одержати бажаний для них результат. Після поразки в серпні 1920 р. на Віслі більшовики погодились укласти з Польщею мир, фактично на її умовах, аби покінчити з Врангелем. На думку М. Мельтюхова, відчуваючи підтримку Франції, Польща дозволяла собі ігнорувати деякі умови підписаного з більшовиками Ризького миру [5]. І під час Генуезької конференції 1922 р. польська делегація стояла на французьких позиціях, виступаючи, наприклад, проти визнання УСРР де-юре. Природно, що Польща засуджувала й радянсько-німецький Рапальський договір [5].

Звісно, не зовсім об'єктивно вважати відроджену Польщу абсолютною маріонеткою Франції. Втім, і рівноправними партнерами вони не були. У кожній державі були власні цілі, які подекуди співпадали. В такому випадку, як, скажімо, у справі протистояння більшовикам, Франція готова була надавати полякам максимальну допомогу. Внесок Франції у розбудову польської армії, яка влітку 1920 р. зупинила вторгнення більшовиків у Центральну Європу, підтверджує цей факт.

Список використаних джерел

- 1.Зубачевский В. Советско-польская война 1920 года: геополитический аспект [Электронный ресурс] / В. Зубачевский – Режим доступа к ресурсу: <http://history.milportal.ru/2013/11/sovetsko-polskaya-vojna/?print=pdf>. 2.Карлей М. Антибольшевизм во внешней политике Франции: польский кризис 1920 г. [Электронный ресурс] / М. Карлей – Режим доступа к ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/v/antibolshevizm-vo-vneshney-politike-frantsii-polskiy-kризис-1920-g>. 3.Клюев Л. В. Первая конная Красная армия на польском фронте в 1920 году / Л. В. Клюев. – М.: Гос. воен. изд-во, 1932. – 141 с. 4.Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Кн. 1 / С. Кульчицький. – К.: Темпора, 2013. – 504 с. 5.Мельтюхов М. І. Советско-польские войны: Военно-политическое противостояние 1918–1939 гг [Электронный ресурс] / М. І. Мельтюхов // ВЕЧЕ. – 2001. – Режим доступа к ресурсу: <http://militera.lib.ru/research/meltyukhov2/02.html>. 6.Суслов П. В. Политическое обеспечение советско-польской кампании 1920 года / П. В. Суслов. – М.; Л.: Гос. изд-во, 1930. – 174 с.

Г. М. Виноградов

КОНСТРУЮВАННЯ ПОСТСЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ (ДО 400-РІЧЧЯ ПУБЛІКАЦІЇ «ГРАМАТИКИ» МЕЛЕТІЯ СМОТРИЦЬКОГО)

Як добре відомо, для позначення часового проміжку після середньовічної доби (з кінця XV ст., точніше – з 1492 р.) в історії християнської цивілізації до періоду Просвітництва (приблизно з середини XVIII ст.) використовується кілька загально-визнаних термінів, зокрема «Ранній Новий час», «Ранньомодерна доба» чи інших

типологічно подібних, які включають такі феномени, як Реформація, Контрреформація, Бароко, Маньєризм тощо; втім ми свідомо застосовуємо концепт «Постсередньовіччя», оскільки для нашої теми явище Середньовіччя виступає і точкою відліку, і взірцевим й історичним тлом. Крім того, інтелектуальна картина світу передбачає вміст концептуально осмислених часових, просторових і базових соціальних, політичних, культурних тощо понять, біль-менш підданих рефлексії представниками насамперед власне інтелектуальної еліти, яка складалася переважно з ченців – вихідців з шляхетного середовища, що гарантувало як відносно непоганий як для тих часів рівень освіти, так і корисні зв'язки в світських і духовних колах.

Втім східноєвропейські православні інтелектуали з огляду на певні об'єктивні обставини особливу увагу приділяли саме лінгвістичним, але скоріше – теологічно-лінгвістичним сегментам як визначально-провідним інтелектуального моделювання картини світу, чому сприяла низка обставин. По-перше, нові історичні умови післясередньовічної доби, коли християнська церква свідомо зняла численні соціальні обмеження, чинні протягом попереднього тисячолітнього періоду, стимулювали пошуки нових ефективних теоретичних засад для осмислення соціальних, політичних, культурних тощо реалій; по-друге, рішучий поступ Реформації заохочував і католицьку, і православну церкви до власних реформ, адже протестантизм апелював до авторитетних традицій раннього християнства, аргументовано виявляв і критикував численні прорахунки й недоліки апостольських церков, що вимагало від них серйозної «ревізії» здобутків і недоліків; по-третє, православний сегмент християнської цивілізації більш гостро відчував відсталість в освітній і моральній сферах порівняно з католицизмом, як і ганебну, порівняно з тим таки католицизмом, відсутність до 1547 р. (прийняття великим князем Московським Іваном IV Грозним царського титулу) жодної незалежної православної країни; по-четверте, усвідомлення необхідності в нових історичних і світоглядних умовах розробити своєрідний аналог церковнослов'янської мови, який відіграв би роль містично-символічної моделі й земної проекції Божого Промислу.

Протягом XVI ст. на православних землях Корони Польської і Великого Князівства Литовського досить кваліфікованими анонімними інтелектуалами було створено кілька локальних «пробних» варіантів мови «нового типу» – так званий канцелярит, який являв собою своєрідну суміш елементів церковнослов'янської мови і регіональних елементів «живих» слов'янських діалектів і різноманітних канцелярських напрацювань. Додатковим стимулом до теологічних і власне лінгвістичних пошуків стали складні підготовчі процеси й не менш складні й драматичні умови реалізації Люблінської та Берестейської уній, особливо унікально-експериментальний характер останньої, адже сутність попередньої Ферраро-Флорентійської церковної унії 1439 р. полягала в рівноправному змаганні католицизму і православ'я, яке мала закінчитися, в залежності від переможця і пануючих уявлень про церковну єдність, або окатоличенням православних, або оправославленням католиків. Берестейський варіант 1596 р., з огляду на неможливість реалізувати попередній задум, був, як відомо, своєрідним компромісом католицьких догматичних сегментів і літургійних православних, що не випадково стимулювало саме у 1596 р. Лаврентія Зизанія опублікувати «Лексис» і «Граматику словенську».

Максим (в чернецтві – Мелетій) Смотрицький (бл. 1577 – 1633), що вже був широко відомим інтелектуалом, результативним реформатором православного церковного і світського життя, автором низки резонансних і авторитетних творів, зокрема полемічного «Треносу» (1610 р.; показово, під оригінальним псевдонімом Теофіл Ортолог, дослівно з грецької – «Боголюб Правослов»), надрукував у містечку Єв'є (неподалік Вільно) у 1619 р. «Грамматикн славенския правильное Сунтагма»,

свідомо вживши як першим оригінальне грецьке слово «граматика» в грецькому ж написанні, так і останнім – «синтагма» (устрій, підрозділ, формування). Смотрицьким була створена, без перебільшення, своєрідна богословсько-лінгвістична енциклопедія, в якій, з одного боку, творчо використаний колосальний середньовічний досвід, зокрема конструювання штучної церковнослов'янської мови як символічно-містичної моделі всесвіту згідно Задуму Господнього, а з іншого, акумульовано більш ніж столітній досвід функціонування елементів Святих Мов (єврейської, грецької й латини), польської, білоруської, української, російської «живих» мов у церковних і світських установах Литви, Польщі, а з 1569 р. – Речі Посполитої.

До сьогодні дослідники практично не звертали увагу на теологічний і загальний світоглядний потенціал «Граматики» М. Смотрицького, свідомо сконструйований автором її синкретичний потенціал, спрямований на пошук максимально ефективної для подальшого практичного впровадження в церковній і світській сферах інтелектуальної моделі східноєвропейської (а в перспективі – універсальної) православної картини світу. На своєрідне розуміння автором синкретичності вказує і несподіваний для багатьох сучасників перехід Смотрицького до уніатства, як відомо, свідомо здійснений авторитетним і успішним православним ієрархом після тривалих роздумів і паломництва до Святої Землі.

С. В. Алексєєв

ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

В сучасних економічних умовах, які характеризуються подальшим становленням ринкових відносин, значна увага, як відомо, приділяється розвитку інвестиційної діяльності. Світовий досвід свідчить, що країни з перехідною економікою не в змозі динамічно і стабільно розвиватися без залучення та ефективного використання іноземних інвестицій. Не є виключенням з цього правила і Україна.

На сучасному етапі в умовах гострої нестачі власних фінансових ресурсів, необхідних для відновлення національного виробництва і стабільного економічного зростання, проблема залучення іноземних інвестицій в економіку України набуває важливого значення.

Зазначимо, що наприкінці 1990-х рр., обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України, як і в інших країнах СНД, зменшувався. Це сталося внаслідок несприятливого інвестиційного клімату, незважаючи на окремі покращення у податковій системі для підприємств з іноземним капіталом. Проте у 2009–2013 рр. відбулося деяке зростання іноземного інвестування, але після Революції Гідності знову настає спад.

Зменшення іноземного інвестування в економіку України було зумовлене, в першу чергу, погіршенням інвестиційного клімату через війну в Донбасі та загальним зменшенням інвестиційної привабливості країни.

Зазначимо, що у 2014 р. Україну активно оцінювали та відвідували іноземні інвестори, які вважали, що уряд України розпочне масштабні економічні та антикорупційні реформи відразу, як стабілізується ситуація на сході країни. Україна майже кожного дня згадувалась іноземними ЗМІ, інтерес до країни зростав, проте значна частина очікувань не виправдалась. Саме через це значна частина іноземних інвесторів сфокусувалась на інших зарубіжних ринках, а незначний інтерес з боку іноземних інвесторів був зосереджений переважно в традиційних для країни галузях – в харчовій промисловості та сільському господарстві. Найбільші іноземні інвестиції та основні інтереси іноземних інвесторів спостерігалися саме в агропромисловому секторі України.

Надходження європейських інвестицій зменшилось у 2013–2015 рр., проте після ратифікації Угоди про асоціацію України з ЄС у 2016–2017 рр. вони знову дещо зросли. З усіх країн Європи найбільша частка припадала на Кіпр, Австрію, Нідерланди, Німеччину, Велику Британію, РФ. При цьому частка Росії зростала щороку до початку 2014 р., а також у 2015–2017 рр. [1]. Оскільки більша частина іноземних інвестицій надійшла з Кіпру, можна вважати, що вони просто були реінвестицією українських капіталів, раніше виведених з України в цю офшорну зону, тому сукупний обсяг справжніх іноземних інвестицій залишався вкрай низьким.

Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 31 грудня 2014 р. становив 45,9 млрд. дол. США.

Із країн ЄС із початку інвестування надійшло 35,6 млрд. дол. США інвестицій (77,5% загального обсягу акціонерного капіталу). У 2014 р. в економіку України інвесторами з ЄС було вкладено 1,8 млрд. дол. США прямих інвестицій [2].

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій з країн-членів ЄС станом на 01.04.2015 р. склав 38,9 млрд. дол. США, що становило 79,3% від загального обсягу, здійснених країнами світу в українську економіку.

Основними країнами-інвесторами були: Кіпр – 15,8 млрд. дол. США, (40,5% від загального обсягу інвестицій з країн ЄС); Німеччина – 5,9 млрд. дол. США (15,2%); Нідерланди – 5,5 млрд. дол. США (14,2%); Австрія – 2,7 млрд. дол. США (7,0%) [2].

Кіпр, Німеччина, Нідерланди та Австрія є не лише найбільшими інвесторами серед країн ЄС, але входять і до десяти країн світу, що здійснюють найбільші за обсягами інвестиції в Україну, відповідно займають перше, друге, третє та четверте місця.

Найбільший обсяг прямих іноземних інвестицій надійшов до української промисловості, а також в галузь фінансової та страхової діяльності. Найменш привабливими для іноземних інвесторів стали: державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування; освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; мистецтво, спорт та відпочинок.

Після проведення у 2015 р. реструктуризації боргів для вітчизняних компаній корпоративного сектору та державних фінансів іноземні інвестори знову почали проявляти інтерес до інвестиційних проєктів у харчовій промисловості та у сільському господарстві.

Одним з основним форматів інвестиційного співробітництва між Україною та ЄС є взаємодія з Європейським інвестиційним банком (далі – ЄІБ). Пріоритетними сферами кредитної діяльності ЄІБ в Україні є модернізація транспортної та енергетичної інфраструктури, підвищення рівня енергоефективності економіки України, зміцнення рівня захисту навколишнього середовища, реформування системи освіти, а також кредитна підтримка приватного ділового сектору України.

3 квітня 2015 р. в країні реалізується проєкт «Надзвичайна кредитна програма для України», який передбачає фінансування відновлення муніципальної інфраструктури територій, постраждалих в наслідок військових дій, що перебувають під контролем української держави (сума позики – 200 млн. євро) [2].

15 липня 2015 р. Верховна Рада України ратифікувала підписані в грудні 2014 р. з ЄІБ фінансові угоди щодо модернізації магістрального газопроводу «Уренгой-Помари-Ужгород» (сума позики – 150 млн. євро) та проєкту «Основний кредит для малих і середніх підприємств і компаній із середнім рівнем капіталізації» (сума позики – 400 млн. євро) [2].

Упродовж 2017–2018 рр. в Україну не здійснювалось значних іноземних інвестицій, а іноземний капітал надходив лише у формі фінансової допомоги з боку МВФ та деяких країн.

У 2018 р. чистий приплив прямих іноземних інвестицій в Україну становив

лише 2,4 млрд. дол. США (2,6 млрд. дол. США у 2017 р.). Зокрема, більше половини ІІІ – 58% або 1,4 млрд. дол. США – були спрямовані у реальний сектор економіки. Інвестиції у фінансовий сектор склали 42% від загального обсягу, з них майже половина – операції банківського сектору з переоформлення боргу в статутний капітал [3].

Отже, поліпшенню інвестиційного клімату в Україні, в першу чергу, перешкоджала відсутність реальних реформ, що викликало появу серйозних проблем у банківському секторі, збільшило податкове навантаження та сприяло розвитку корупції в країні.

Вирішення завдань щодо заохочення іноземних інвестицій, поліпшення інвестиційного клімату в Україні, збільшення припливу іноземних інвестицій та їх ефективності сприяло б створенню цивілізованого суспільства та передумов для економічного зростання країни.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 08.04 2019 р.). 2. Офіційний сайт МЗС України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ukr-eu-investment> (дата звернення 17.04 2019 р.). 3. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=87170127&cat_id=55838 (дата звернення 26.04 2019 р.).

В. С. Лавренко

«НЕНАДІЙНИЙ СОЮЗНИК» ЧИ ЕТАЛОН «СОЛДАТСЬКОГО БРАТЕРСТВА»: ОБРАЗИ ФРАНЦУЗІВ ОЧИМА РОСІЙСЬКОГО ГЕНЕРАЛА ТА СОЛДАТА ЧАСІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (ЗА СПОГАДАМИ М. СВЄЧИНА ТА П. КАРЕВА)

Говорячи про інформаційну складову тотальних війн, доволі розповсюдженим стає аналіз методів формування образу ворога. На сьогоднішній день актуально говорити про значний історіографічний наробок у дослідженні образів ворога часів Першої світової війни, під час якої, власне, формування цих образів і стало одним із інструментів ведення самого воєнного протистояння [2]. Однак, не менш важливим для бойового духу солдат є розуміння наявності союзників та впевненість у їх надійності. Тим не менш, образи союзників у Першій світовій війні підпадають у поле дослідження істориків набагато рідше, ніж візії військових супротивників. У даній розвідці ми спробуємо розглянути погляди на французів як союзників у Першій світовій війні російського генерала М. Свєчина та російського солдата П. Карева.

Михайло Свєчин походив з генеральської родини, що визначило його майбутнє. Його дитячі роки пов'язані з Катеринославом, далі – навчання у Другому кадетському корпусі та Миколаївському кавалерійському училищі у Петербурзі. Після цього – випуск корнетом у Її Величності кірасирський полк. У 1902 р. він закінчив Миколаївську академію Генерального штабу. Був учасником російсько-японської війни у званні капітана. В роки Першої світової війни обіймав ряд штабних посад, командував 14-м Малоросійським драгунським та лейб-гвардії Кірасирським Її Величності полками. За бойові заслуги у 1916 р. отримав звання генерал-майора, певний час очолював штаб Гвардійського кавалерійського корпусу. Після більшовицької революції відправився на Дон, воював у складі Донської та Добровольчої армій. З березня 1920 р. після евакуації Новоросійська перебував у еміграції у Югославії, а згодом – у Франції.

Спогади М.Свечина містять багато рефлексій стосовно інших народів та їх потенційної військової могутності. Більше того, автор вважав одним з прорахунків російського командування у російсько-японській війні недостатній рівень обізнаності з супротивником. Він також створив книгу «Що потрібно знати про шведську армію» зі словником, яка ледь не стала приводом до дипломатичного скандалу зі Швецією. У будь-якому разі, автор спогадів «Записки старого генерала про минуле» часто замишлювався над національним характером армій різних держав, в тому числі, Франції.

Перша згадка автора про Францію (як і взагалі майбутні країни Антанти) стосується періоду задовго до початку Першої світової війни, а саме часу колоніального перерозподілу Китаю. Він зазначає: «Усі культурні держави намагалися урвати собі кусень чужої землі, який їм не належав, та чужого добра. А для збагачення своєї комерції труїли нещасних китайців продажем їм опіуму. Якими далекими були ці постачальники від моралі, не кажучи вже про християнський обов'язок, який проповідує Євангеліє – любов до ближнього свого» [3, с. 76].

Як бачимо, перша характеристика майбутніх держав-союзниць Росії у Першій світовій війні на сторінках «Записок старого генерала про минуле» М. Свечина є негативною і, загалом, подібні тенденції можна спостерігати стосовно Франції протягом усієї оповіді історичного джерела.

Автор сприймав Першу світову війну, як «нав'язану Росії». Він зазначав, що у серпні-вересні 1914 р. Росія не готова була до розгортання широкомасштабних наступальних бойових дій, однак, здійснила наступ у Східній Пруссії, який автор називає «жертвою російської армії на допомогу Франції», яка обійшлася Росії недешево [3,с.138-139]. Подібна думка про операцію генералів П.Раненкампа та О.Самсонова і утворення німецької ділянки на Західному фронті російської армії була, загалом, традиційною для російської білої еміграції, представником якої був М.Свечин.

Однак, у спогадах М. Свечина можна зустріти і порівняно нетрадиційне для російських мемуаристів звинувачення Франції у російській «кризі вогнеприпасів» 1915 р.: «При нашій слабкій індустрії, невідповідній заздалегідь, на весь 1915 р. наші війська були поставлені у складне положення, котре змусило нас до відступу. У німців справа з розгортання заводів була налагоджена у мирний час. Французи одумалися з початком перших боїв і завдяки своїй індустрії, хоч зі складнощами, але впоралися. Їм допомагало те, що після Марнського бою на їх фронті наступило затишшя в той час, як на наш фронт німці кинули великі сили і разом з австрійцями без перериву вели з нами бої. На наше прохання до французів про замовлення снарядів зі своїх заводів, ми отримали відмову. У них не було тої жертвовності, яку виявили ми на початку війни... Лише у 1916 р. французький уряд дав нам дозвіл купувати невеликий відсоток продукції заводу в Крезе. Дирекція заводу не посоромилася брати з нас непомірно завищені ціни. В той час французи закупали пшеницю у Архангельську за заниженою ціною» [3, с. 140–141].

Як бачимо, французи виступають перед нами союзником, у якого є «коротка пам'ять» на зроблене йому добро. Більше того, союзницькі зобов'язання для них є на другому місці, порівняно з економічним розрахунком та відстоюванням особистих фінансових та безпекових інтересів.

Тим не менш, у 1916 р. автор свідчить про нову допомогу Росії французькій армії у вигляді Брусиловського прориву: «до цього часу знову посипалися прохання про допомогу з боку французів, які відбивали атаки німців під Верденом, та з боку італійців, які пізніше вступили у війну на нашому боці, але не змогли усією армією не лише відволікти на себе значні сили, але й не встояли під напором декількох резервних дивізій австрійців.» [3, с.143]. Взагалі Російська імперія позиціонується як еталон у виконанні зобов'язань перед союзниками, на противагу іншим країнам Антанти.

Характеристики Франції та союзників взагалі після Версалю у М. Свечина зводяться переважно до констатації їх егоїзму та нехтування інтересами Росії. Автор спогадів був одним з учасників делегації від небільшовицької Росії на Паризькій мирній конференції, тому можемо стверджувати, що подібна думка була у нього сформована під час безпосереднього контакту з дипломатами країн Антанти, а не під внаслідок перечитування преси чи на основі оцінок подій пост-фактум спільноту російських емігрантів. «Інтереси Росії були повністю скинуті з рахунку версальськими вершителями долі» [3, с. 253]. «Переможці егоїстично замкнулися у своїх інтересах, забувши про Росію, котра кривавими боями йшла на спільну справу, рятуючи їх у критичні дні війни» [3, с. 260].

Отже, ми можемо стверджувати, що ключовим образом стосовно Франції у Першій світовій війні за спогадами російського генерала М. Свечина є образ «ненадійного союзника». Спробуємо поглянути, чи подібна думка була властива рядовому складу армії, спираючись на спогади П. Карева «Нас не приборкали».

Павло Карев мав унікальний для російського рядового складу досвід взаємодії з французами в роки Першої світової війни. Він був учасником російського експедиційного корпусу у Франції. Сам автор говорив, що ним та його товаришами Росія «розрахувалася» з Францією за постачання зброї. В часи революції автор спогадів входив до солдатського комітету свого підрозділу, був одним з очільників повстання експедиційного корпусу у таборі Ля-Куртін з вимогою повернення солдатів додому після Лютневої революції. Автор однозначно підтримував більшовицьку революцію. І загалом його спогади написані з позицій «класової боротьби». Він гіперболізує солдатсько-офіцерське протистояння у російській армії і навпаки робить акцент на загальносолдатському братерстві по обидва боки фронту.

Не дивлячись на тенденційність джерела, воно являє велику цінність для нашого дослідження з огляду на унікальний досвід взаємодії автора з союзниками та з огляду на те, що побутові конфлікти між російськими та французькими солдатами все ж знаходили місце в оповіді автора попри їх «позакласовий» характер.

Найперше, на чому наголошує автор, це той факт, що французький уряд краще дбав про своїх солдатів, ніж російський. Наприклад, під час транспортування на кораблі, французи виділяли по літру вина в день на кожного свого матроса. Виділили вони його і на росіян, які їхали на франко-німецький фронт, проте російські офіцери приховали цей факт від солдатів. Вочевидь, у останніх на це були причини. Дійсно, виснаженим довготривалою поїздкою солдатам літру вина було більш ніж достатньо для сп'яніння та порушення дисципліни. Однак, солдати не змогли примиритися з такою позицією офіцерів і сприйняли даний випадок, як їх «обкрадання» [1, с. 29–30]. Російські солдати відчували на собі турботу і французької громадськості. Так по їх прибутті французи пригощали їх вином та сиром прямо на вулиці, французькі жінки брали на плечі їхні гвинтівки, аби солдати не втомилися. Більше того, практично в кожного російського вояка з'явилася дама-паронесса, яка допомагала організувати відпочинок, надсилала білизну в окопи, тютюн, чай, гроші на кишенькові витрати [1, с. 45–46].

Однак, подібна турбота, як справедливо зазначає автор, була зумовлена тим фактом, що російські солдати захищали французьку землю. У побутових ситуаціях, не пов'язаних із захистом Франції, відносини французів та росіян не були такими вже ідилічними. Так ще під час подорожі на кораблі при нестачі води французький боцман наживався на російських солдатах, продаючи їм кригу. А коли розпочалося повстання у Ля-Куртін з вимогою російських солдат відправити їх додому, місцеве французьке населення почало сприймати революціонерів як ледарів та хуліганів [1, с. 88].

Дбайливе ставлення до російських солдат з боку французького уряду також зумовлювалося їх потребою. Вже після повстання автор був засланий до Алжиру, де проти нього та його товаришів застосовувалися середньовічні тортури (їх примушували весь день переступати зі сходинки на сходинку, чи черпати воду, яка надходила у кам'яний мішок). Внаслідок цих тортур один з солдатів захлинувся [1, с. 114–115]. Окрім того, у колоніях росіяни сикнулися з повним нерозумінням їх культурних особливостей з боку адміністрації. Зокрема, автор згадує той факт, що французький сержант змушував їх відвідувати католицький костел і вимагав суворості дисципліни під час меси [1, с. 110].

Однак, автор неодноразово наголошує саме на фронтівому братерстві російських та французьких солдат та матросів. Зокрема, французькі солдати відмовляються розстрілювати російський революційний табір у Ля-Куртін: «Російські солдати спільно з нами билися проти німців на фронті, захищаючи нашу батьківщину, тому ми ніколи не будемо їх розстрілювати» [1, с. 101]. Окрім того, французькі матроси намагаються нагодувати російських солдат, яких після французьких колоній «добровольцями» відправляли на найскладніші ділянки фронту [1, с. 117]. Також автор згадує допомогу з боку французьких прикордонників при переправі через швейцарський кордон, які співчували росіянам, ділили з ними свою їжу та навіть не мали думки розповідати про них владі [1, с. 140].

Таким чином, головним висновком щодо французів П. Карева був утилітаризм влади і громадськості та наявність підтримки російських солдат за будь-яких обставин з боку фронтівиків.

Підсумовуючи, зазначимо, що ключовим образом французів у генеральських спогадах був образ «ненадійного союзника», хоча здебільшого цей термін характеризує французький уряд та французьких дипломатів. Рядовий французький солдат чи пересічний мешканець прифронтового Парижа не потрапляли у поле зору мемуариста М.Свечина. Щодо солдатських спогадів П. Карева, то вони більшою мірою сфокусовані на взаємодії з широким загалом французів. Автор наголошує на тому, що як французький уряд, так і французька громадськість підтримували російський експедиційний корпус, поки мали інтерес у його діяльності, разом із тим, французькі солдати однозначно сприймаються автором як бойові товариші.

Список використаних джерел

1. Карев П. Нас не укротили / П. Карев. – Іваново, 1937. – 170 с. 2. Котова С. Формування «образу ворога» в роки Першої світової війни (1914–1918) в сучасній зарубіжній історіографії / С. Котова // Історія та історіографія в Європі. – 2019. – №6. – С. 42–45. 3. Свечин М. А. Записки старого генерала о былом. Военная служба и дипломатические поручения / М. А. Свечин. – М.: Вече, 2018. – 288 с.

О. І. Кожухар

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОГОВОРУ ПРО КОЛЕКТИВНУ БЕЗПЕКУ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ

На початку 90-х рр. ХХ ст. внаслідок розпаду СРСР утворився новий регіон – Центральна Азія, до якого входять нові незалежні держави – Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан і Узбекистан. Ці країни стали об'єктом політики Росії, Китаю, Ірану, Туреччини, США. В Центральній Азії поряд з традиційними загрозами безпеки періодично загострюються узбецько-киргизькі та таджицько-узбецькі відносини, конфлікти у Ферганській долині, зростає вплив політичного ісламу

тощо. Крім того, правлячі еліти пострадянських країн намагалися зберегти взаємовигідні політичні та економічні відносини. У зв'язку з цими обставинами держави центральноазійського регіону разом з іншими країнами – членами СНД підписали 15 травня 1992р. у Ташкенті Договір про колективну безпеку (ДКБ). Його учасниками стали Вірменія, Казахстан, Киргизія, Російська Федерація, Таджикистан і Узбекистан. У 1993р. до цього приєдналися Азербайджан, Білорусь і Грузія. Договір набрав чинності після завершення відповідних процедур національної ратифікації 20 квітня 1994р. терміном на 5 років [2].

2 квітня 1999р. президенти Вірменії, Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Росії і Таджикистану підписали відповідний протокол про продовження терміну дії угоди на наступний п'ятирічний термін. Ряд держав - Азербайджан, Грузія та Узбекистан відмовилися від участі у Договорі через те, що ця організація, на їхню думку, не змогла врегулювати конфлікти ні в Нагорному Карабасі, ні в Південній Осетії й Абхазії [5].

З середини 90-х рр. становище країн Центральної Азії внаслідок перемоги талібів в Афганістані і виходом їх військ до кордонів СНД різко ускладнилось. А прорив ісламських бойовиків через Туркменістан на територію Киргизстану та Узбекистану у 1999р. і 2000р. показали, що в Центральній Азії відсутня дієва система безпеки і протидії зовнішній агресії.

В таких умовах були зроблені деякі спроби виправити становище і активізувати діяльність ДКБ, перетворивши цю структуру на сильне регіональне об'єднання. Але Росія втрачала свій вплив на пострадянському просторі. Країни Балтії та Україна не тільки декларували прозахідний політичний курс, а й намагалися почати реалізацію іншої, ніж Росія, політичної та суспільної моделі розвитку. На московській сесії ДКБ 14 травня 2002р. було прийнято рішення про створення Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ). 7 жовтня 2002р. були підписані Статут та Угода про правовий статус ОДКБ, які були ратифіковані всіма державами – членами організації та набрали чинності з 18 вересня 2003 р. [6].

До ОДКБ увійшли 7 пострадянських країн: Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизія, Росія, Таджикистан і Узбекистан. За роки існування ДКБ і ОДКБ Узбекистан залишав організацію у 1999р., відновив своє перебування 16 серпня 2006 р. Але 19 грудня 2012 р. офіційно призупинив членство в ОДКБ [6].

Головними цілями ОДКБ, відповідно її Статуту, визначено зміцнення миру і регіональної безпеки, захист на колективній основі незалежності, територіальної цілісності держав-учасниць. Основними напрямками діяльності були окреслені боротьба з міжнародним тероризмом і екстремізмом, незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, зброї, з організованою транснаціональною злочинністю, нелегальною міграцією та іншими загрозами [13].

Наразі практично всі країни регіону в сфері захисту своїх національних інтересів та забезпечення безпеки пов'язані із Росією у військовій галузі двосторонніми та багатосторонніми договорами й угодами. Цей фактор став основною причиною розвитку та поглиблення співробітництва країн ЦА та Росії в рамках ОДКБ, на додачу до інтересів самої Росії переведення військово-політичного співробітництва в регіоні на новий рівень. Так, в статті 4 Статуту ОДКБ передбачено, що «у випадку здійснення акту агресії проти будь-якої з держав-учасниць всі решта держави-учасниці нададуть їй необхідну допомогу, включаючи військову, а також нададуть підтримку тими засобами, що є в них у розпорядженні, в порядку здійснення права на колективну оборону у відповідності до статті 51 Статуту ООН» [12]. На теоретичному рівні в основу діяльності ОДКБ закладені такі принципи структури колективної безпеки як: 1) неподільність безпеки: агресія проти однієї держави-учасника розглядається як агресія

проти всіх держав-учасників; 2) рівна відповідальність держав-учасниць за гарантування безпеки; 3) колективність оборони на регіональному рівні; 4) виключно оборонний та відкритий характер Договору й системи колективної безпеки, пріоритет політичних заходів, акцент на ролі Договору як фактору стримування загроз життєво важливим інтересам держав-учасниць); 5) здійснення права на колективну оборону виключає втручання у внутрішні справи (колективні військові заходи можуть бути застосовані після законного прохання держави-учасника, що зазнала напад, і лише за рішенням вищого політичного органу – Ради колективної безпеки, з обов'язковим повідомленням РБ ООН); 6) готовність до співробітництва з іншими міжнародними організаціями, яким притаманні подібні принципи та підходи до вирішення проблем в практичних сферах спільної зацікавленості.

В Організації є колективна Рада безпеки, постійно діючий Об'єднаний штаб. Але Росія з самого початку функціонування ОДКБ спрямувала всі зусилля на розвиток, в першу чергу, військової складової організації, переведення військово-політичного співробітництва з країнами Центральної Азії на новий рівень, посилення своєї військової присутності в регіоні.

Відповідно стратегії національної безпеки Російської Федерації до 2020р., ОДКБ – головний міждержавний інструмент, який повинен протистояти регіональним викликам і загрозам воєнного-політичного і воєнно-стратегічного характеру, включаючи боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин [12].

У Воєнній доктрині РФ від 2010р. сформульовані основні завдання держави по стримуванню і запобіганню конфліктів: зміцнення системи колективної безпеки в рамках ОДКБ; збільшення її потенціалу; зміцнення взаємодії в області міжнародної безпеки в рамках СНД, ОБСЄ і ШОС; розвиток відносин у цій сфері з іншими державними організаціями (Європейським союзом і НАТО) [1].

Як відомо, у 2001р. в рамках ДКБ були створені Колективні сили швидкого розгортання (КСШР), основне завдання яких – дати відсіч зовнішній агресії та боротьба з терористичною загрозою. До їх складу від Росії входив батальйон 201-ої мотострілецької дивізії, яка розміщувалася в Таджикистані, а також окремі батальйони Казахстану, Киргизії і Таджикистану загальною чисельністю понад 1500 військово-службовців з відповідним озброєнням та військовою технікою [14, с. 82].

Російська Федерація під приводом зміцнення обороноздатності ДКБ підписала відповідну угоду з Таджикистаном про безкоштовну передачу в безстрокове використання територію поблизу столиці країни Душанбе для створення російської військової бази, а також навчальні полігони мотострілецьких полків, що дислокувалися в Душанбе, Кулябі та Курган-Тюбе. Російська 201-а мотострілецька дивізія перетворювалась на військову базу РФ. На початок жовтня 2004р. на ній дислокувалися близько 7 тис. військовослужбовців, майже 150 танків Т-72, 300 БТР і БМП, 140 гармат і мінометів, 18 систем залпового вогню БМ-21 «Град», майже 180 одиниць зенітних засобів, понад 60 протитанкових засобів. Повітряну підтримку здійснювали літаки штурмової авіації і вертольоти 670-ї авіаційної групи ВПС Російської Федерації. Унікальний високогірний оптико-волоконний комплекс «Нурек» (Вікно) – система контролю за космічним простором з 10 потужними телескопами, телеприймачами і надсучасною ЕОМ передавалися на 49 років в оренду російській армії в обмін на погашення боргів Таджикистану Росії. При цьому символічна орендна плата РФ складала 1 сомоні або 7 російських рублів, або 49 центів США на рік [4].

У жовтня 2012 р. договір по 201-й російській базі в Таджикистані було продовжено до 2042 р.[7].

Киргизія за умовами Угоди від 6 вересня 2003 р. надавала на 15 років Російській Федерації в оренду на безкоштовній основі авіабазу в м. Кант. Росія, в свою чергу,

передавала киргизській армії стрілецьку зброю, засоби зв'язку тощо на суму 3 млн. дол. У 2009 р. дія угоди була продовжена на 25 років. На цій базі була розташована ударна група штурмової та винищувальної авіації і більше 500 російських пілотів, штурманів, технічного персоналу та солдат [7].

У лютому 2009 р. у Москві на саміті глав держав-учасниць ОДКБ була підписана угода про створення Колективних сил оперативного реагування (КСОР). Вони являються військовою силовою складовою ОДКБ. До їх складу (більше 20 тис.) входять високо мобільні контингенти збройних сил держав-учасниць організації, а також контингенти сил спеціального призначення, які об'єднують частини органів безпеки, спеціальних служб, внутрішніх справ і внутрішніх військ, підрозділи антинаркотичних відомств і служб. Основною метою КСОР є відбиття військової агресії, проведення спеціальних операцій по боротьбі з міжнародним тероризмом, транснаціональною організованою злочинністю, наркотрафіком, а також ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій [8;9]. До складу Колективних сил входять: від Російської Федерації – 31-а десантно-штурмова бригада, 98-а повітряно-десантна дивізія, загін міліції особливого призначення «Рись» і загін МНС «Лідер»; від Білорусі – 103-а окрема мобільна бригада і спеціальний загін швидкого реагування бригади спецназу внутрішніх військ МВС; від Казахстану – 37-а десантно-штурмова бригада автомобільних військ і батальйон морської піхоти; від Киргизстану – батальйон МО і спеціальний загін швидкого реагування МВС; від Вірменії і Таджикистану – по одному батальйону [3].

Росія виступила також з ініціативою про створення колективних авіаційних сил ОДКБ. На думку російських воєнних експертів, вони повинні включати винищувальну, бомбардувальну, транспортну на розвідувальну авіацію, а також засоби ППО, систему зв'язку, охорону аеродромів тощо. Крім того, уже кілька років існує російська ідея створення спільної регіональної системи ППО в Центральній Азії. Крім Російської Федерації ці проекти не зацікавили центральноазійські країни. Через фінансові та економічні проблеми країни ОДКБ не готові платити за них. Але Росія продовжує тиск на партнерів та їх залякування «кольоровими революціями», зменшення фінансової допомоги, наявності райських військ [11].

Головними причинами посилення інтересу Росії до центральноазіатського регіону є політичні, економічні та геополітичні аспекти. Росія хоче зберегти в країнах Центральної Азії стійку політичну стабільність, запобігти регіональним конфліктам на міждержавних протиріччях, зміцненіми державних інститутами, протидіяти політичному і релігійному екстремізму, організованій злочинності, тероризму тощо.

В економічному плані Росія намагається забезпечити доступ на внутрішні ринки Центральної Азії для збуту своєї промислової продукції та до природних ресурсів регіону; суттєво вантажопотік центральноазіатських країн через російську транспортну систему; стягнути країни Центральної Азії в російські інтеграційні проекти для посилення економічної конкурентоздатності і зміцнення міжнародного статусу своєї країни як центру сили багатопольярного світу.

Геополітичні інтереси Росії направлені на ослаблення центральноазіатському регіоні впливу інших країн, в першу чергу Китаю та США, збереженні в ЦА домінуючого російського впливу.

Отже, Росія розглядає Центральну Азію як територію свого впливу, визначає ОДКБ у якості воєнно-політичного блоку, політичним інструментом, завдяки якому намагається зберегти і посилити свою політичну та економічну гегемонію в регіоні.

Список використаних джерел

1. Военная доктрина Российской Федерации. 05.02.2010. № 146. URL: <https://text.document.kremlin.ru/SESSION/PILOT/main.Htm> (дата звернення 03.05.2019). 2. Договор о коллективной безопасности 15 мая 1992 г. URL: https://www.odkb-csto.org/documentts/detail.php.php?ELEMENT_ID=126

(дата звернення 06.05.2019). 3.Клевакина В.Е. Организация Договора о коллективной безопасности в контексте национальных интересов стран-участниц Вестник международных организаций. 2013. № 2 (41). С. 112-129. URL: <https://iorj.hse.ru/data/2013/07/10/1289632102/8/pdf> (дата звернення 07.05.2019). 4.Кутнаева Нурия. Иностранные военные базы на территории постсоветской Центральной Азии. Центральная Азия и Кавказ. 2010. № 2. Т.13. URL: ru/article/n/inostrannye-voennye-bazy-na-teritorii-postsovetskoy-tsentralnoy-azii (дата звернення 07.05.2019). 5.От Договора к Организации. URL: <https://odkb-csto.org/25years/> (дата звернення 03.05.2019). 6.Официальное интернет-представительство ОДКБ. Общие сведения об Организации Договора о коллективной безопасности. URL: www.paodkb.ru/html?id=127 (дата звернення 07.05.2019). 7. Россия сохранит военную базу в Таджикистане до 2042 года. URL: https://bbc.com/Russian.com/Russian/Russia/2012/09/120914_tajikistan(дата звернення 03.05.2019). 8.Соглашение о коллективных силах оперативного реагирования Организации Договора о коллективной безопасности (Москва, 14 июня 2009 года). URL: zakon.rada.gov.ua.show/laws/show/997_196 (дата звернення 06.05.2019). 9.Соглашение о статусе формирования сил и средств системы коллективной безопасности Договора о коллективной безопасности от 10 декабря 2010 г., г. Москва. URL: https://www.odkbcsto.org/documents/detail/php?ELEMENT_ID=1680 (дата звернення 06.05.2019). 10.Старчак Максим. ОДКБ-2017 и как Россия использует своих союзников. URL: <https://belprouda.org/odkb-2017-i-kak-rossiya-ispolzuet-svoih-soyoznikov/> (дата звернення 05.05.2019). 11. Стратегия национальной безопасности России до 2020 г. 12.05.2009 г. № 537. Официальный сайт Президента Российской Федерации. URL: <https://text.document.kremlin.ru/SESSION/PILOT/main.htm>. (дата звернення 05.05.2019). 12.Устав Организации Договора о коллективной безопасности от 7 октября 2002 г. URL: www.dkb/gov.ru/start/index.htm. (дата звернення 05.05.2019). 13.Цибуляк А.Г. Роль ОДКБ і ШОС у стратегії військово-політичної безпеки Російської Федерації. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2010. Вип. 93 (Ч. II). С. 80-91.

О. О. Бабенко

ДОКУМЕНТИ ЦЕНТРАЛЬНИХ ТА ОБЛАСНИХ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ ПРО БУДІВНИЦТВО КРЕМГЕС

Будівництво Кременчуцької гідроелектричної станції з самого початку носило масштаби, що виходили за межі Кіровоградської області. Управління будівництвом здійснювалося з відома і під контролем Кабінету Міністрів УРСР та ЦК Комуністичної партії України. З цієї причини і саме будівництво відображене не тільки у колекції Державного архіву Кіровоградської області, але й у архівах м. Київ, що зберігають документи центральних органів влади УРСР. Столичні архівні установи представлені фондами Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГОУ) та Центрального державного архіву вищих органів влади України (ЦДАВОВУ).

Окрім того, у забезпеченні будівництва людськими та матеріальними ресурсами брали участь сусідні з Кіровоградською Полтавська та Черкаська області. Також до Херсонської та Миколаївської областей Української РСР здійснювалося переселення мешканців майбутньої зони затоплення Кременчуцького водосховища. Відповідні документи, що стосуються різних боків будівництва потрапили і до обласних архівів Полтавської, Черкаської, Херсонської та Миколаївської областей.

Метою даної публікації є коротка характеристика фондів, документи яких відображають як саме будівництво станції, так і різноманітні процеси, що його супроводжували, і зберігаються у київських, полтавських, черкаських, миколаївських та херсонських архівних установах.

Серед партійних документів, що визначали перебіг будівництва станції та створення водосховища, насамперед слід згадати постанови, інформації та розпорядження Центрального комітету Комуністичної Партії України. Будучи головним органом партійного управління та контролю за всіма сторонами життя радянської України, ЦК

КПУ мав опікуватися і станом справ на КремГЕС, що була, безумовно, промисловим об'єктом загальнодержавного значення. Актуальні для дослідження цього питання документи зберігаються у фонді №1, опис №6, ЦДАГОУ [1].

Документи, що висвітлюють контрольно-розпорядчі функції вищого партійного керівництва республіки щодо створення водосховища, зосереджені у одиницях зберігання № 2038, № 2062, № 2073. Насамперед це протоколи засідань Президії Центрального комітету з додатками. Саме протоколи засідань містять відомості про обговорення тих або інших питань зі створення самого водосховища, а також постанови (як результат розгляду), що визначають конкретні завдання для вирішення відповідних питань. Також у додатках до протоколів можна знайти інформацію про певні проблеми на будівництві, а в самих протоколах – щодо осіб, відповідальних за вирішення цих проблем [1].

Безпосереднє керівництво будівництвом станції, а також його фінансування здійснювала Рада Міністрів УРСР, документи якої зберігаються у ЦДАВОВУ. В основному, масив документів, що стосується будівництва КремГЕС, зосереджено у фонді № 2, де містяться постанови Ради Міністрів за різні роки. У описах № 9 та № 12 цього фонду зосереджені документи, що стосуються створення водосховища при Кременчуцькій гідроелектростанції, передусім – це оригінали постанов РМ УРСР за 1953-1959 рр., у тому числі і з питань капіталовкладень у будівництво та створення водойми, очищення дна майбутнього водосховища, а також переселення мешканців зони затоплення [2].

В одиниці зберігання №1885 (том 2 опису № 9) сконцентровані документи, що висвітлюють хід підготовки чаші майбутньої водойми Кременчуцької ГЕС до затоплення. Одиниця зберігання № 3572(том 3) містить матеріали про лісоочистку зони затоплення.

В описі № 12 фонду 2 містяться документи, що стосуються спорудження у районі будівництва так званого Нового міста і питання ліквідації м.Новогеоргіївська [2].

Одиниця зберігання № 217 фонду №4906, опис 1, містить матеріали, присвячені питанням підготовки до будівництва станції, а також початку її будівництва[3]. Одиниці зберігання № 600, 624, фонду № 4487, опис 1, містять міжвідомче листування, що супроводжувало створення КремГЕС [4].

Процес будівництва КремГЕС також задокументований у фондах архівних установ сусідніх з Кіровоградською областю: Державного архіву Черкаської області (ДАЧО) та Державного архіву Полтавської області (ДАПО).

У названих архівах містяться документи, що стосуються переселення людей із зони затоплення Кременчуцького водосховища, а також санітарної очистки зони затоплення та підтоплення, будівництва захисних споруд. Відповідно вони містять розпорядчі документи керівництва областей та районів, матеріали про перебіг переселення, вирішення проблем переселенців стосовно побудови помешкань на новому місці, наділення їх землею, скасування податків на втрачені землі та отримання компенсації, а також різноманітні фінансові розрахунки.

Зокрема в ДАЧО документи, що стосуються зазначених питань містяться в описах №2 і №3 фонду Р-80 (Виконавчий комітет Черкаської обласної Ради депутатів трудящих) [5]. У Ф.Р-80 також міститься інформація, що стосується проблем можливого підтоплення м. Черкаси та їхнього вирішення.

Безпосередньо вирішення завдань з переселення колгоспників, земельних та технічних питань, що виникали у зв'язку з переселенням, знаходилося у межах компетенції виконавчих комітетів відповідних районних рад Черкаської області. Матеріали, що документують зазначене, зосереджені у описі № 3 фонду Р-624 (Золотоніський райвиконком), описі № 3 фонду Р-539 (Чигиринський райвиконком),

описі № 2 фонду Р-2038 (Іркліївський) райвиконком [6].

У ДАПО цікавим для нас є фонд Р-4085 (Полтавська обласна рада депутатів трудящих), зокрема опис № 10, у якому зібрані документи Градизького, Оболонського, Кременчуцького та Кишеньковського районних виконавчих комітетів Полтавської області. Документи стосуються головним чином проблеми переселення мешканців зони затоплення. Тут представлені штатні розписи та різноманітні фінансові документи оціночних комісій, плани переселення виконкомів, обговорення та різноманітні документи, пов'язані з проблемою можливого затоплення та підтоплення району Кременчук-Крилів, а також різноманітні контрольні документи, що стосувалися виконання рішень з переселення та використання фінансів [7].

Певна кількість документів, що стосуються будівництва Кременчуцької гідроелектростанції, зберігається у фондах архівних установ Миколаївської та Херсонської області. Зокрема у описі №12 фонду Р-992 Державного архіву Миколаївської області та описі №6 фонду Р-1979 Державного архіву Херсонської області, що належать відповідним обласним виконавчим комітетам. Документи висвітлюють перебіг виконання постанови Центрального Комітету Комуністичної Партії України та Ради Міністрів УРСР про переселення колгоспників із зони затоплення до Миколаївської та Херсонської області [8; 9].

Таким чином, наведений перелік документальних джерел надає можливість (додаково до комплексу відповідних документів з фондів Державного архіву Кіровоградської області) більш повного висвітлення різноманітних аспектів процесу будівництва Кременчуцької ГЕС та створення Кременчуцького водосховища. Якщо центральні архівні зберігають, в основному, розпорядчі документи, що визначали головні завдання станційного будівництва та створення водосховища, то обласні архіви – документи, що деталізують ті самі процеси, особливо з питання переселення населення з зони затоплення, і свідчать про матеріальні затрати, власне перебіг самого переселення, а також різноманітні порушення під час переселення: як управлінські помилки, так і свідомі зловживання з боку посадових осіб різних рівнів.

Список використаних джерел

1. ЦДАГОУ, Ф. 1, оп. 6.
2. ЦДАВОВУ, Ф. 2, оп. 9, 12; фонд 2 опис 9 том 2; фонд 2 опис 9 том; 3. ЦДАВОВУ, Ф. 4906, оп.1, спр. 217.
4. ЦДАВОВУ, Ф. 4487, оп.1, спр. 600, 624, 658.
5. ДАЧО, Ф.Р-80, оп.2, оп. 3.
6. ДАЧО, Ф. Р-539, оп. 3, Ф. Р-624, оп.3, Ф. Р- 2038, оп. 2;
7. ДАПО, Ф.Р-4085, оп. 10.
8. ДАХО, Ф.Р-1979, оп.6, спр. 323, арк.33-38.
9. ДАМО, Ф Р-992, оп. 12, спр. 1718, арк. 3, 14-15.

Н. В. Семергей

УКРАЇНІЗАЦІЯ ОСВІТИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД В ІСТОРІОГРАФІЧНИХ СЮЖЕТАХ

Сьогодні питання захисту, збереження та розвитку національних, зокрема мовних ідентичностей, звучить із новою актуальністю, що обумовлює загострення інтересу як держави і суспільства, так і вчених до осягнення та інтерпретації історичного досвіду реалізації широкого руху за українізацію національного політичного та соціокультурного простору. Більше того, сучасний етап розвитку України, орієнтація на європейський досвід, істотною ознакою якого є вияснення національного складника у всіх сферах життя, сприяють різноманітним перетворенням у різних галузях суспільної діяльності. Саме освіта покликана забезпечити такі результати, які відповідатимуть цілям розвитку як окремих особистостей, так і вимогам суспільства в цілому. Освіта безпосередньо впливає на формування світогляду, внутрішньої культури, мовних пріоритетів всієї нації, насамперед молодого покоління,

яке, в свою чергу, визначає напрями розвитку країни в цілому. Тому, історичний досвід українізації шкільної освіти в 20-х роках ХХ століття має важливе теоретико-пізнавальне та практично-державотворче значення як для розвитку сучасної практики освіти, так і для вироблення освітософського розуміння українського контексту освітнього простору [6].

У сучасному історичному вивченні українізації вчені особливу увагу звертають на сутність її причин та передумов. Так, В. Даниленко, Я. Верменич, П. Бондарчук, Л. Гриневич та інші, розкриваючи низку об'єктивних причин українізації в 20-х роках ХХ століття наголошують на складнощах, які були пов'язані з політичними мотиваціями відродження української мови і культури в 1920-1922 роках. На думку авторів, причинами цього були: по-перше, складнощі військово-політичної та економічної ситуації як у республіці, так і в усій країні; по-друге, непідготовленість багатьох комуністів до здійснення кардинально нового курсу в національній політиці (коренізації), прихильним ставленням багатьох до ідеї централізму, живучістю великодержавної традиції [2]. Відтак, в силу цих та інших причин у вказаний період в партії та країні точилися гострі дискусії про подальші шляхи національно-державного будівництва, розвитку міжнародних відносин та національних мов і культур.

На думку багатьох дослідників політика коренізації, з моменту появи в радянській історії, була спрямована на організацію мережі шкіл усіх ступенів, закладів культури, випуск газет і журналів, заснування книговидавничої справи мовами корінних національностей [3]. У результаті вжитих заходів протягом наступних років було досягнуто певних зрушень. Інтенсивно українізувалися преса, діловодство, культосвітня робота, загальноосвітні й спеціальні школи, вищі навчальні заклади. У 20-ті роки ХХ століття значного розвитку набула українська поезія і проза, було видано низку праць з мовознавства та історії України. Одночасно розвивалася і культура малочисельних народів України. У ці роки з еміграції повернулися на Україну відомі вчені та письменники [2].

Особливістю українізації в таких умовах, на думку істориків, було те, що вона все більше переміщувалася із сфери культури в сферу ідеології. Під зростаючим ідеологічним тиском проходила літературна дискусія на Україні в 1925-1928 роках. Фінальним акордом було зміщення українізації в сферу ідейно-політичної боротьби, яка згодом завершилася трагічно для багатьох її учасників.

Значний внесок у вивчення освітнього виміру українізації, зокрема її історіографічних аспектів, належить сучасній вченій та педагогу Л. Березівській. У сфері її зацікавлень – питання реформування шкільної освіти в Україні ХХ століття. Учена, на підставі критеріїв сфер аналізу істориками політики українізації, розробила власну періодизацію історії вивчення цього процесу [1].

Продовжуючи історіографічний огляд слід відзначити, що в центрі уваги окремих істориків було й висвітлення питань про значущість загальноосвітньої школи як важливого чинника посилення національної самосвідомості українського населення [4]. Вагомий внесок у збагачення історіографічних досліджень з проблематики українізації та її впливу на загальноосвітні школи зробила І. Ніколіна. Учена досліджувала динаміку росту україномовних загальноосвітніх шкіл, розкривала основні напрями діяльності НКО УСРР та дійшла висновку про позитивні результати цього процесу [5].

Як бачимо, історіографічний огляд стану вивчення проблеми українізації освіти у 20-х роках ХХ століття дає підстави стверджувати, що цей процес мав вагомий успіх та відіграв цивілізаційне значення в розвитку мовної ідентичності та української ментальності в тогочасній Україні.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : Київ : Богданова

А. М., 2008. 406 с. 2. Даниленко В. М. Українізація : здобутки і втрати (20-30-ті рр.). Проблеми історії України : факти, судження, пошуки : міжсвідомчий зб. матеріалів наук. пр. Київ, 1992. Вип. 2. С. 79-91. 3. Дзюба І. Донбас – край українського слова. Схід. 2004. Вересень. Спецвипуск. С. 3. 4. Лаврут О. О. Українська школа Донбасу радянського періоду : сучасна історіографія проблеми. Чорноморський літопис. 2011. Вип. 3. С. 109 – 116. 5. Ніколіна І. І. Загальноосвітня школа України в контексті суспільно-політичного життя 20-х – початку 30-х рр. XX ст. : автореф. дис ... канд. іст. наук : 07.00.01. Чернівці, 2008. 20 с. 6. Semerhei N. Ukrainization of educational space of the 1920s: national context and historiographical navigation. Схід. 2019. № 2 (160). С. 93-99.

І. С. Азарх

АГІТАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДУ УРСР В 1941-1943 РР.

В 1941 році керівництво УРСР було евакуйовано в глибокий тил Росії. Переважна більшість представників академічної спільноти та творчої інтелігенції отримала можливість продовжувати власну професійну діяльність в Башкирії. Слід зазначити, що під час тимчасового перебування поза межами України досить виразно проявилися гострі кути довоєнних взаємин науковців, письменників з тодішньою компартійною верхівкою. Письменник Юрій Яновський неодноразово наголошував, що уряд фактично байдикує, адже територія України загарбана німцями, всі вивезені заводи й підприємства перейшли в підпорядкування СРСР, залишилося керувати лише декількома сотнями чиновників. Він вважав, що в умовах вимушеної бездіяльності варто було приділяти необхідну увагу розвитку української літератури і театру [4, арк.15]. Унікальність ситуації полягала в тому, що голова Верховної Ради УРСР Михайло Гречуха, готуючи доповіді про досягнення Радянської України, не здогадувався, що завдяки зусиллям письменників регулярно видавався журнал «Українська література». При цьому він намагався всіляко применшити внесок науковців у боротьбу з фашизмом, презирливо називаючи їх академіками-обозниками [4, арк.13].

Головним напрямом діяльності українських функціонерів стала організація агітаційно-пропагандистської роботи на території окупованої України. Основним посередником у спілкуванні з співвітчизниками були партизанські загони, до яких надходила інформаційна продукція з тилу. Керівником групи відділу пропаганди і агітації ЦК КП(б)У по роботі серед населення окупованих районів України став Лука Паламарчук, голова Радіокомітету при Раді народних комісарів Української РСР [2]. В 1942–1943 роках він обіймав посаду відповідального редактора газети «Советская Украина». Опираючись на отримані офіційні донесення, його підрозділ аналізував результати впливу німецької пропаганди на населення, що проживало на території України та розробляв відповідні контрзасоби. Відділ займався відслідковуванням реакції українців на поширювані партизанами і підпільниками інформаційні листи.

Лука Паламарчук особисто розробляв методичні вказівки з рекомендаціями викривати брехню, обман німецької пропаганди про т.зв. новий порядок на Україні, вселяти віру в перемогу червоної армії, кликати народ на смертну боротьбу проти німецьких загарбників. Листівки мали бути суворо диференційовані й адресовані до окремих груп населення відповідно регіональних особливостей, з широким використанням історичної ретроспективи й залученням народних та історичних мотивів, що показують любов до рідної землі, готовність жертвувати всім в ім'я звільнення України від ворога [1]. Однак звертання до патріотичних почуттів аж ніяк не вплинуло на ідейні погляди авторів агітаційно-пропагандистських матеріалів щодо націоналістичного руху: «нехай німці і націоналісти б'ються між собою, а ми «допо-

можемо». Особливу увагу вони приділяли розвінчанню українсько-німецьких націоналістів, їхніх ідей, лозунгів і програми і зверталися до їх зрадницької ролі на службі у Гітлера, як душителей українського народу. Символічною в даному контексті є назва однієї з листівок, які розповсюджувалися партизанами: «О борьбе с желто-блакитной сволочью» [3, арк. 7].

Для окупованих районів і евакуйованого населення було організовано українське радіомовлення з двох радіостанцій - ім. Т.Г.Шевченка в Саратові та «Радянська Україна» в Москві. Тільки одна короткохвильова станція ім Шевченка в м Саратов протягом доби передавала 19 годин радіопередачі: трансляція московської станції 6 год 30 хв, і свої передачі 12 ч. 30 хв. Лише по одному відділу пропаганди і агітації було передано в ефір близько 400 передач: статті на різні теми, нариси [3, арк.5], кореспонденції і фейлетони.

Отже, український уряд в евакуації 1941-1943 рр. спрямував свою діяльність в агітаційно-пропагандистське русло. Робота переважно стосувалася розробки письмових (газети, листівки) та усних (радіо) інформаційних засобів, які передавалися населенню окупованої території України.

Список використаних джерел

1.Енциклопедія сучасної України // http://esu.com.ua/search_articles.php?id=43408. 2.Паламарчук Лука Хомич /uk.wikipedia.org/wiki/. 3.ЦДАГО. – Ф. 1. Оп. 23. Спр. 95. 4.ЦДАГО. – Ф. 1, оп. 23, спр. 685.

С. Я. Грицай

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ

У другому десятиріччі ХХІ століття Російська Федерація розгорнула активне військове вторгнення на територію України, військову операцію в Сирії, намагалася втручатися у політичні процеси провідних країн світу. Агресивна і непоступлива політика цієї держави, ігнорування міжнародного права змусили світову спільноту переглянути своє ставлення до зовнішньої політики Росії та інтенсифікували дослідження внутрішніх процесів у державі. Російські реформи в соціальній сфері завжди були предметом постійної критики, вони не завжди знаходили одностайну підтримку у населення і через брак коштів та допомоги з федерального центру реалізувалися нерівномірно на регіональному рівні. До найбільш успішних проведених владою соціальних змін можна віднести реформування сфери охорони здоров'я та діяльність нового для Росії соціального інституту обов'язкового медичного страхування.

Основними регулюючими документами стали прийнятий в 1991 році Закон РФ «Про медичне страхування громадян в Російській Федерації» та ухвалені в 1993 році Основи законодавства Російської Федерації про охорону здоров'я громадян. В першій половині 1990-х років, коли відбулося масове зuboжіння населення і падіння рівня життя, в Росії було збережено безоплатність надання населенню медичної допомоги в державних і муніципальних установах охорони здоров'я. Фактично реформа системи охорони здоров'я була розпочата тільки в 1997 році, а з 1999 року уряд почав проводити політику щодо поділу медичних послуг на платні і безплатні за допомогою спеціальних переліків. Особлива увага стала приділятися розвитку державної, муніципальної, приватної систем охорони здоров'я, з федерального бюджету виділялися кошти на фінансування федеральних програм охорони. З 2000 року Мінздравсоцразвитку став виділяти спеціальні регіональні квоти, щоб громадяни могли скористатися високотехнологічними видами лікування [3]. Щороку Урядом РФ затверджувалася Програма державних гарантій безкоштовного

надання громадянам медичної допомоги. Програмою встановлювалися середні нормативи обсягу медичної допомоги, що використовувалися для планування та фінансового обґрунтування розміру середніх подушних нормативів фінансового забезпечення. В 2005 році на медичне обслуговування однієї людини планувалося витратити 3157 рублів (в тому числі 1507,5 рублів за рахунок коштів обов'язкового медичного страхування) [1]. В 2006 році розпорядженням Уряду РФ була затверджена Концепція федеральної цільової програми «Попередження і боротьба з соціально значущими захворюваннями (2007-2011 роки)». Правові основи та відповідальність органів державної влади на федеральному рівні та на рівні суб'єктів Російської Федерації, органів місцевого самоврядування в сфері охорони здоров'я, права й обов'язки медичних установ та їх працівників всіх форм власності визначаються прийнятим в 2011 році Федеральним законом «Про основи охорони здоров'я громадян в Російській Федерації».

Однією з форм соціального захисту інтересів населення в сфері охорони здоров'я стало медичне страхування, що діє в Росії з 1991 року і поділяється на обов'язкове (далі - ОМС) і добровільне медичне страхування (далі - ДМС). Крім того, на працюючу частину населення поширюється дія обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Позабюджетний Фонд соціального страхування Російської Федерації (далі - ФСС) почав діяти з 1 січня 1991 року на підставі Постанови Ради Міністрів РРФСР і Федерації незалежних профспілок Росії «Про вдосконалення управління і порядку фінансування витрат на соціальне страхування трудящих РРСФР», що дозволило соціальне страхування будувати на принципах солідарності та субсидіарності. Після жовтня 1993 року профспілки були усунуті від управління державним соціальним страхуванням, а створене за рахунок коштів державного соціального страхування майно, що перебувало у володінні професійних спілок, було передане Фонду соціального страхування. Відповідно до «Положення про Фонд соціального страхування Російської Федерації» із 1994 року ФСС став діяти як спеціалізована фінансово-кредитна установа при Уряді РФ, його грошові кошти не входили до бюджетів відповідного рівня і вилученню не підлягали. В 1999 році у процесі реорганізації ФСС і переходу на територіальний принцип управління коштами державного соціального страхування центральні галузеві відділення скасували, а існуючі філії підпорядковували регіональним відділенням за місцем знаходження.

Протягом 2000-х років діяльність влади Росії була спрямована на закріплення за державою функцій гарантування фінансової стабільності соціальних фондів та обов'язковості соціальних виплат застрахованим, тому в цей період спостерігалось укрупнення діяльності ФСС. З 1 січня 2000 року ФСС призначено страховиком по внескам за обов'язковим соціальним страхуванням від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань.

Діяльність Фонду соціального страхування відзначалася фінансовою стабільністю на відміну від Пенсійного фонду РФ, в якому внаслідок введення єдиного соціального податку спостерігався дефіцит бюджету.

У результаті проведення «монетизації пільг» із 2005 року ФСС за рахунок коштів федерального бюджету забезпечував одержувачів соціальних послуг путівками на санітарно-курортне лікування, покривав безкоштовний проїзд до місця лікування і назад, виплачував кошти на технічні засоби реабілітації ветеранів та інвалідів. У Росії діяла практика залучення державних ресурсів у випадку недостатності фінансових коштів у соціальних фондах. У 2006 році ФСС став відповідальним за фінансування додаткової диспансеризації працюючих громадян та первинної медико-санітарної допомоги, а з 2007 року – за фінансування допомоги по догляду за дітьми до півтора років для непрацюючих жінок. Крім компенсаторних функцій

до компетенції страхового фонду належав розвиток механізму попередження ризиків на виробництві, що реалізувався з 2009 року в рамках Національного проекту «Здоров'я». Через відміну ЄСП у 2010 році ФСС отримав функції адміністратора страхових внесків за обов'язковим страхуванням на випадок тимчасової непрацездатності та у зв'язку з материнством.

Для надання громадянам безкоштовної медичної допомоги в ринкових умовах у Росії поступово формувалася система обов'язкового медичного страхування (далі – ОМС). Відповідно до постанови Верховної ради РФ «Про порядок фінансування обов'язкового медичного страхування громадян на 1993 рік» у 1993 році створено Федеральний фонд обов'язкового медичного страхування (далі – ФФОМС) як соціальний позабюджетний фонд Російської Федерації. Створена за два роки в Росії інфраструктура медичного страхування включала ФФОМС та 88 територіальних фондів, страхуванням населення займалися 484 страхові медичні організації, 75 мільйонів полісів було видано на руки [2]. Результатом стало покращення рівня та обсягів надання медичних послуг у поліклініках і лікарнях, однак зміни практично не торкнулися забезпечення медикаментами хворих та їх харчування.

Впровадження нових принципів фінансового забезпечення охорони здоров'я та надання медичної допомоги відбулося після прийняття у 2010 році Федерального закону «Про обов'язкове медичне страхування в Російській Федерації». Після реорганізації діючої у Росії системи реалізація функцій соціального захисту населення у сфері охорони здоров'я забезпечувалася територіальними фондами, страховими медичними організаціями. У рамках виконання територіальної та базової програм обов'язкового медичного страхування застрахованим громадянам надавалася безкоштовна медична допомога за рахунок страхових коштів, крім лікування соціально значущих захворювань (СНІД, туберкульоз). Введений з 1 травня 2011 року в обіг страховий медичний поліс гарантував одержання за системою ОМС безкоштовної медичної допомоги на всій території Російської Федерації.

Модернізація система обов'язкового медичного страхування у Росії після 2010 року спричинила посилення конкуренції на ринку ОМС за рахунок розвитку недержавного сектора соціальних медичних послуг та збільшення кількості недержавних медичних організацій, залучених до участі в обов'язковому медичному страхуванні. З 2011 року держава надала право доступу до ОМС непрацюючим громадянам у всіх регіонах Російської Федерації. За період з 1991 по 2011 рік у Росії відбулася заміна успадкованої з радянських часів системи безкоштовного медичного обслуговування на одержання громадянами медичної допомоги відповідно до стандартів обов'язкового медичного страхування.

Список використаних джерел

1. Володина С. Бесплатные медицинские услуги гражданину будут оказываться в среднем на сумму 3157 рублей / С. Володина // «Труд». – 2004. – 1 декабря. 2. Кулеш Л. Сколько стоит заболеть? / Л. Кулеш // Известия. – 16 сентября 1995. – № 175. 3. Петрачкова А. Правительство не готово лечить граждан самостоятельно / А. Петрачкова, А. Панов // «Ведомости». – 2005. – 18 ноября.

Я. М. Мордвінова

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (1991-2010): ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Відхід від принципів верховенства права в багатьох випадках повсякденної діяльності правоохоронних органів є системним, що вважається результатом неправильного підходу в розбудові чи реформуванні правоохоронних органів на протязі 20 років.

Метою дослідження стало з'ясування змісту та результатів діяльності правоохоронних органів Донецької області у боротьбі зі злочинністю у 1991-2010 рр.

Як історичні джерела використані *законодавчі акти і закони якими керувалися правоохоронні органи під час діяльності* міліції, прокуратури, Служби безпеки України, статистичні матеріали, комплекс матеріалів регіональної періодичної преси.

Місце місцевої міліції і роль в забезпеченні громадського порядку проаналізував у своїй статті С.В.Петков [7], висвітлює законодавчо закріплені питання забезпечення порядку, і як саме міліція протидіяла злочинам. До цієї теми також звертається В.А.Орлов [2], він аналізує набутий досвід органів місцевого самоврядування по створенню та функціонуванню підрозділів правоохоронної спрямованості (муніципальної міліції), в умовах відсутності законодавчого підґрунтя такої діяльності.

Історичний огляд діяльності міліції Донецької області від її оформлення до 2000 рр. розглянуто у дослідженні «Історія Донецької міліції» [6], проаналізовані головні досягнення в процесі реформування міліції і її підрозділів.

Більшість праць мають юридичну спрямованість залишаючи по за увагою історичні аспекти формування правоохоронних органів, зовсім відкидаються особливості територіальні які впливали на складання окремих елементів в структурі правоохоронних органів.

Важливою складовою комплексу документальних джерел з досліджуваної теми є статистика. Це матеріали статистичного щорічника по Донецькій області. Він подає статистичні дані по усім сферам життя, нас найбільше цікавить розділ який несе інформацію про правопорушення. Розділ містить дані УВС області про стан злочинності, а саме про зареєстровані злочини це ті які виявлені і офіційно взяті на облік, тяжкі злочини – навмисне діяння, що представляє підвищену суспільну небезпеку, передбачене ст.71 КК України [9], та інші види злочинної діяльності. Приводиться інформація про осіб, що скоїли злочини, їх характеристика по статі, віку. Подано дані про чисельність засуджених, їх склад, про розподіл засуджених за основними мірами покарання [1,12,4,3,15,10]. Це дає можливість прослідкувати показники злочинності різних років і порівняти з діяльністю правоохоронних органів, що саме впливало на зниження рівня показника злочинності в області і які методи боротьби на той час застосовували правоохоронці.

При наявності старої законодавчої бази, яка не відповідає вимогам сьогодення. Бо діючими на той час кримінальний і адміністративний кодекси були прийняті ще в радянські часи, в 1961 і 1985 роках.

В області з'являються такі нові види злочинів, як «замовні» вбивства, рекет, «відмивання» грошей, злочинність у зовнішньоекономічній діяльності, кредитно-фінансової та банківській системах. Неабиякого поширення набуває наркоманія, Донбас стає одним з центрів транзиту наркотиків. Зростає кількість злочинів, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, вибухових засобів. Офіційно визнається існування організованої злочинності.

6 травня 1991 року, коли був підписаний наказ МВС України про створення в структурі МВС відділів по боротьбі з організованою злочинністю (УБОЗ). Аналогічні підрозділи загальною чисельністю 60 чоловік були створені на базі обласного УВС і в 13 містах області (Донецьк, Горлівка, Макіївка, Маріуполь, Артемівськ, Єнакієве, Краматорськ, Красноармійськ, Селидове, Слов'янськ, Торез, Шахтарськ, Ясинувата) [14].

В цілях активізації боротьби з окремими видами злочинів в області проводяться цільові оперативно профілактичні операції: «Правопорядок», «Зброя», «Вибухівка», «Заслін», «Рекет», «Іноземець», «Ринок», «Мак», «Канал», «Автомобіль», «Нічне місто», «Нагляд» [8].

Для інформаційного забезпечення оперативно-розшукових заходів по боротьбі з груповою та організованою злочинністю в управлінні карного розшуку створюється інформаційно-пошукова система «Кобра». На обліку в цій системі перебуває понад 9 тисяч злочинних формувань, більше 30 тисяч їх членів, понад 3 тисяч одиниць автотранспорту, а також фотоматеріали що до членів і лідерів організованих злочинних угруповань [13].

Справжньою бідою для економіки та громадян області стали крадіжки металу, і особливо кольорового, кабельної продукції. Цей вид злочинів становить 67% від загальної кількості, пов'язаних з крадіжками державного майна. Щодня органи внутрішніх справ реєстрували близько 10 випадків розкрадань або шкідництва. Тільки в 1998 році в області злочинцями було викрадено 34 км кабелю, збиток склав 350 тисяч гривень [5].

В рамках реформування системи МВС та з метою підвищення ефективності та роботи оперативно-службової діяльності підрозділів міліції. У відповідності з наказом МВС України № 459 від 12.07.2000 року при загальній оцінці діяльності галузевих служб і підрозділів органів внутрішніх справ Визначені основні напрями роботи: 1) забезпечення надійного захисту особи, суспільства, держави та всіх форм власності від злочинних посягань; 2) покращення громадської думки та авторитету про органи правопорядку, що було висвітлено в соціологічних дослідженнях; 3) забезпечення ефективної взаємодії служб під час попередження, розкриття та розслідування злочинів, постійного організаційного та оперативного супроводження процесу розслідування кримінальних справ до прийняття остаточного рішення, передбаченого чинним законодавством; 4) стан роботи по підбору, розстановці, вихованню та навчанню кадрів;

За роки незалежної Української держави міліція області накопичила значний досвід боротьби з різними злочинними проявами, виробила сучасні форми і методи протистояння кримінального світу. Які дали свої результати. Відповідно до вимог часу і станом криміногенної обстановки була вдосконалена структура органів внутрішніх справ, укріплені кадрами провідні служби міліції, які перебувають на пріоритетних напрямках боротьби зі злочинністю, підвищилася їхня матеріально-технічна оснащеність.

Порівнюючи показники статистики вбивств від 1990 по 2006 р. можна побачити що на Донецьку область приходить два етапи зросту злочинності це 1995 рік і 2000 рік, а вже з 2005 року йде дуже помітний спад. Це можна сказати і про загальну кількість скоєних злочинів які теж отримали тенденцію до зниження.

Список використаних джерел

1. Арест // Досьє. – 1994. – 27 марта – 5 с.
2. Бесчастный В.М. (ред.), Мичко М.І., Філонов О.В. та ін. Прокуратура України Навч. посіб. – К. : Знання, 2011. – 446 с.
3. Время компромисов прошло // Донбасс. – 1993. – 2 июня – с. 2.
4. Дерзкий прокурор // Донецкие новости. – 1991. – 6 декабря – с. 4.
5. Зозуля, Євген Вікторович. Діяльність міліції України в умовах становлення незалежної держави: (90-ті рр. ХХ ст.): Дис. на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук (07.00.01) / Наук. кер. Бут О. М.; Донец. нац. ун-т. - Донецьк, 2002. - 230 с.
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 // [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
7. Корнякова Т.В. Прокуратура і органи позавідомчого контролю: нагляд і взаємодія [Текст]. Автореф. Дис. канд. юрид. наук: 12.00.10 / Одеська національна юридична академія, Одеса, 2004.
8. Милиця на страже порядку, боротьба за метал // Жизнь. – 2001. – 7 июля - с. 5.
9. Надзор обций, но конкретный // Вечерний Донецк. – 1995. – 1 декабря – с. 5.
10. Не забывая о долге // Панорама. – 1999. – 11 сентября – с. 7.
11. Отчет о выездном заседании // Криминал-экспрес. – 1996. – 9 сентября – с. 7.
12. Под ногами преступников должна гореть земля // Мы изакон. – 1996. – 21 марта – с. 5.
13. Прокуратура Донецької області. Історія і Сучасність / Авт.: В.П. Пшонка, М.О. Шорін, Н.І. Зайцева і ін. – Донецьк: Медіа-Центер «Кодекс», 2001. – 238 с.
14. Федоренко Д.В. Геокриміногенна обстановка

в особливо великому промисловому місті (на основі статистичних даних по місту Донецьку): Автореф. Дис. канд. юрид. наук / Д. В. Федоренко; Ун-т внутр. справ. – Х., 2000. – 19 с. 15. Чому росте рівень злочинності // Донечинна.- 1993. - 18 листопада – с. 3.

3. А. Потіха

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КАНАДИ В РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ І ОСВІТИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження обумовлена потребою формування цілісної історії становлення демократичного суспільства незалежної України, складовою якої є історія розвитку світової української діаспори, включаючи один із її найбільших сегментів, а саме – канадський.

Українська діаспора робить вагомий внесок у загальний розвиток культури, науки та мистецтва українського народу. Сьогодні в Канаді проживає 1 209 085 осіб українського походження. Українці є сьомою національною меншиною Канади [3].

Зі здобуттям Україною незалежності представники західної діаспори за кордоном дістали можливість співпрацювати з корінним народом щодо відродження духовних скарбів, розвитку науки і культури, розв'язання нагальних проблем сьогодення. Щорічно зусиллями діаспори збагачуються фонди художніх, історичних, краєзнавчих музеїв, бібліотек, картинних галерей та інших закладів культури [1].

Українці Канади зіграла значну роль у формуванні іміджу незалежної України, що сприяло формуванню дружніх взаємовигідних відносин між двома країнами [4, с.24].

До основних сфер співробітництва відноситься співпраця у сфері освіти. Про це свідчить наявність досить великої кількості міжнародно-правових актів. Канадський уряд сприяв розвитку освіти України через проведення безлічі семінарів і тренінгів для викладачів освітніх закладів, фінансування та допомогу у формуванні навчально-методичних матеріалів, а також через запровадження обмінів для студентів, учнів та викладачів освітніх закладів [2, с. 29].

Громадські організації українців Канади, вчительські колективи, зі свого боку, беруть активну участь у розвитку шкільництва материкової України. Особливу увагу цьому приділяють Світова Координаційна Виховно-Освітня Рада (СКВОР), крайові Шкільні Ради – члени Світового Конгресу українців. Завдяки їхнім зусиллям відбуваються круглі столи, присвячені допомозі вчителю України; ці колективи організовують та фінансують щорічні літні вчительські курси та семінари, курси з українознавства, стажування за кордоном [1].

Слід відзначити й плідну співпрацю між науковцями діаспори й материкової України, вчені обмінюються досвідом зі своїми колегами в культурній, науковій та освітній сферах. Також свій внесок у розвиток освіти і культури зробили наукові установи та інституції української діаспори такі, як Наукове товариство ім. Тараса Шевченка (НТШ), Українське історичне товариство (УІТ), Міжнародна асоціація українців (МАУ), Світовий конгрес українців (СКУ), Світова наукова рада (СНР), Українська вільна академія наук (УВАН), Канадське товариство українських робітничих досліджень (КТУРД) [1].

Важливо наголосити й на впливі українських громадських організацій на федеральний уряд країни, адже уряд Канади серйозно зважає на позицію української громади у питаннях, пов'язаних з Україною, а сама громада виступає як зацікавлена група («група тиску»).

Прикладом може бути підписана у вересні 2009 р. міністром закордонних справ Канади Лоуренсом Кенноном «Дорожня карта», де було визначено пріоритетні сфери для двосторонньої співпраці з Україною, серед яких важливе місце зайняли

«Міжособистісні контакти та культурні обміни» [5].

Це все позитивно впливає на розвиток культури і освіти в Україні та зміцнення зв'язків між Україною і канадцями українського походження.

Таким чином, двосторонні відносини України та Канади, маючи давню історію, ефективно розвиваються і охоплюють широкий спектр сфер.

Список використаних джерел

1. Горелов Д. М. Вплив організацій української діаспори на розвиток громадянського суспільства в Україні / Д. М. Горелов // *Стратегічні пріоритети*. – 2011. – № 3. – С. 32–38. 2. Конон Н. Українсько-канадські відносини: сучасний стан та перспективи розвитку / Н. Конон, А. Скребнева // *Грані*. – 2016. – № 2. – С. 27–32. 3. Посольство України в Канаді. URL: <https://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-%D1%81%D0%B0/ukrainians-in-%D1%81%D0%B0>. 4. Поміха З. А. Зв'язки вітчизняної діаспори в Канаді з Україною (1991–2014 рр.) / З. А. Поміха // *Київські історичні студії*. – 2018. – № 1 (7). – С. 24–28. 5. Пріоритети українсько-канадських відносин (Дорожня карта). URL: http://www.canadainternational.gc.ca/ukraine/bilateral_relations_bilaterales/canada_ukraine.aspx?lang=uk.

Ю. Ф. Скрипниченко

ВІДНОШЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВЩИНИ ДО ПОЛІТИКИ НАЦИСТСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ЗАЛУЧЕННЯ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ ОКУПАНТАМИ ДО ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ НА НІМЕЦЬКІ ПІДПРИЄМСТВА В 1941-1943 рр.

Нацистська діяльність по відношенню до залучення місцевого населення до праці на німецькі підприємства, установи, організації, примусова депортація населення з окупованих територій до нацистської Німеччини мала певні особливості і залежала від багатьох причин. Найголовніша із яких ставлення місцевого населення до заходів, які здійснювала окупаційна влада по відношенню до трудових ресурсів [1]. У більшості випадків, населення Харківщини, нацистську політику в по відношенню з залучення місцевих громадян до примусової праці на різноманітних німецьких підприємствах, організаціях, установах міста і області, примусову депортацію до Третього райху зустріло досить негативно [2]. Ризикуючи своїм життям вони, щоб не працювати на німецьких підприємствах, установах, організаціях, щоб не бути відправленими до Німеччини, здійснювали: втечі, переховування, симулювання різних захворювань, підкуп посадовців, фіктивні шлюби. Окупаційна влада, чим довше застосовувала депортаційні заходи, тим дії місцевого населення ставали більш радикальними [3]. Підпільні організації, групи і прості громадяни Харківщини також здійснювали активний опір нацистським планам щодо примусового залучення місцевого населення до праці на підприємствах, установах, організаціях місті і області, примусового вивозу населення міста і області до Третього райху [4].

Однак, для багатьох місцевого населення, щоб уберегти себе від холоду, голоду, щоб не бути відправленим до Німеччини, праця на нацистських підприємствах, установах, організаціях була єдиним порятунком [5]. Під час окупації, робота давала можливість місцевому населенню не тільки якось протриматися, а й уникнути примусової депортації до Третього райху. Тому, для багатьох представників місцевого населення власна стратегія виживання зводилася до добровільної згоди працювати на нацистських підприємствах, організаціях, установах.

Список використаних джерел

1. Харьковщина в годы Великой Отечественной войны. Июнь 1941 - 1943гг. Сб. док. и мат. / Под ред. А. В. Тесленко. Х.: Прапор, 1965. 428 с. 2. Скоробогатов Анатолий Васильович. Харків у роки

німецької окупації (1941-1943) : Дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Анатолій Васильович Скоробагат; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х., 2006. 412 с. 3. Скоробагат А. В. Промисловість та праця харків'ян в умовах німецької окупації (1941 – 1943) / А. В. Скоробагат // Зб. наук. праць. Історія та географія / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2002. Вип.10. С. 106 – 111. 4. Харків у період Великої Вітчизняної війни // Історія міста Харкова ХХ століття. Х.: Фоліо, Золоті сторінки, 2004. С. 309 – 374. 5. Пастушенко Т. В. Остарбайтери з Київщини: вербування, примусова праця, репатріація (1942 – 53рр.). / Т. В. Пастушенко. К., 2009. 282 с.

L. L. Pylypenko

THE BASIS OF UKRAINIAN-POLISH DIVERGENCE

Events in the territory of modern Ukraine between 1917 and 1920 are at the center of attention of many scholars. Such attention of scholars to the problems of the national history of 1917-1920 is determined not only by the turbulent nature of the events of that era, their complexity and dramatic progress, but also the extraordinary intellectual saturation. During 43 months, politicians and public figures have offered and implemented (or made attempts to implement) all the models of socio-political structure known at that time:

- by form – from the monarchy to self-government, based on anarchist ideas;
- by content – from extreme liberal to extreme totalitarian.

The political systems of Ukrainian statehood of that period reflected the whole spectrum and multi-vector of political and legal foundations of their existence, directions of implementation of internal and foreign policy, orientations of their leaders in complex geopolitical combinations.

Therefore, it is necessary to analyze the main issues related to the formation of the national, cultural, political, confessional self-identification of the Ukrainian people and the aspirations of its representatives to propose a model of social and political structure that would provide the conditions for the development of all citizens of Ukraine in the most appropriate and most expedient way.

Particular attention to these problems is also due to the fact that the historical experience gained at that time provides the key to an understanding of the deep socio-political, cultural and economic processes taking place both at the level of Ukrainian society and at the level of political and state institutes, as well as at interstate and geopolitical levels.

The political situation of the Poles and Ukrainians within the Austro-Hungarian Empire was significantly different [1] – Poles were in conflict with the monarchy because of the desire to gain independence or at least the autonomy of Galicia, which was considered a Polish territory. During this period, the views of the Polish political elite were divided into pro-Austrian and pro-Russian, which in various ways represented the way for the Poles to gain independence. The first of them called for an active struggle for the restoration of statehood on the side of the Central Powers, while representatives of the second concept put their hopes on Russia, and only then on the western allies.

At the same time, the attitude of Ukrainian politicians towards the aspirations of the Poles was also unclear: the Ukrainians hoped for the division of the Kingdom of Galicia and Lodomeria, where the Eastern Galicia should become purely Ukrainian territory [2].

Within the Ukrainian national movement in the years of the First World War, two main directions can be singled out:

1. «Pragmatic», which was popular in the Habsburg monarchy and based on the struggle for the formation of the Ukrainian autonomous region. This direction was represented by Ambassadors to the Galician Regional Sejm and the Viennese Parliament.

2. «Pan-Ukrainian», which recognized that Eastern Galicia plays a leading role in the Ukrainian national movement, while the Central States were seen as a force through which

to liberate the Dnieper Ukraine from the Russian influence and form a united state. Representatives of this direction were mostly young Western Ukrainian intellectuals, a large part of which belonged to the Russo-Ukrainian radical party and the Ukrainian Social-Democratic Party (USDP).

Simultaneous efforts of Ukrainian and Polish national ideologists to draw Eastern Galicia into the process of their own state formation testifies to the transition of Ukrainian-Polish relations to the stage of an open political conflict. Both peoples shared the Austrian factor, which for the Poles was the foremost to guarantee the maintenance of the territorial and political unity of Galicia. The Polish pro-Austrian orientation in comparison with the Ukrainians lasted less and had many opponents. The activity of the Ukrainian national movement in Galicia aimed at an independent Ukrainian nation, before the war, occasionally created tensions in relations between Russia and Austria-Hungary [3].

As a result, relations between the two neighboring peoples developed in the direction of conflict, and the main question of ethnic boundaries and borders remained. The intentions of Ukrainian circles to create their own national state caused anxiety to Galician Poles, as it threatened to cut them off from their people and turn them into a genuine national minority.

The response to this threat was different. The attitude of Polish politicians was close to neutral: on the one hand, they understood that the formation of a Ukrainian state in the Dnieper would respond to Galicia and create a threat there for Poland, on the other, they were even more frightened by the danger of the restoration of «great Russia» [4].

References

1. Gruchala J. (1988). *Rząd austriacki i polskie stronnictwa polityczne w Galicji wobec kwestii ukraińskiej (1890–1914)*. Katowice : Uniwersytet Śląski.
2. Boyechko V., Ganja O., Zakharchuk B. (1992). *Borders of Ukraine: history and the problem of formation. 1917-1940*. Kyiv: Ukrainian Historical Magazine. 1, pp. 62-68. [in Ukrainian].
3. Dąbkowski T. (1985). *Ukraiński ruch narodowy w Galicji Wschodniej 1912–1923*. Warszawa: PAN.
4. Wolfram Dornik. (2015). *Ukraine between Self-determination and Occupation: 1917-1922*. translated by V. Kamianets. Kyiv: Nika-Center. [in Ukrainian].

О. М. Каковкіна, Н. І. Прокопенко

РАДЯНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ ПЕРІОДУ «ВІДЛИГИ» (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ)

Проблема дослідження місця України в радянсько-американських відносинах періоду «відлиги» практично відсутня у вітчизняній історіографії, за винятком теми політики Москви та Вашингтона, представницької діяльності українських делегацій в ООН. Економічна частина відносин також досліджується на макрорівні, де переважає «кукурудзяна тема» у зв'язку із візитом М. Хрущова до США у вересні 1959 р. Найбільш дотичними до нашої теми є розвідки зарубіжних вчених (В.Батюка [1], С.Зубкова [10], В.Таубмана [15]), зокрема американського дослідника Е.Саттона, який досліджував місце західних технологій, безпосередньо американських, у розвитку економіки СРСР, наголошуючи на їх визначній ролі у становленні останньої [14].

Україна у СРСР, як інші республіки, у зовнішньополітичній, безпосередньо зовнішньоекономічній діяльності, була підпорядкована московському центру, але посідала вагоме місце в міжнародних зв'язках, зважаючи, зокрема, на потужний промисловий ресурс. У зв'язку з цим, варта дослідження тема реалізації «великої політики» на місцевому, регіональному рівні. Матеріали фонду Ради народного господарства Дніпропетровського адміністративного економічного району, (далі – ДРНГ (Дніпропетровський раднаргосп) з Державного архіву Дніпропетровської області розкривають один із зрізів радянсько-американських економічних відносин

періоду М. Хрущова, де «економічна відлига» мала свої особливості, які в українському вимірі також представляють інтерес. Мета даного дослідження – показати зміст цих відносин на прикладі регіональних економічних зв'язків. Раднаргоспи як економічна модель існували протягом 1957–1965 рр., використані нами документи хронологічно обмежені періодом 1957–1962 рр., до перетворення (укрупнення) ДРНГ в Придніпровський раднаргосп.

Матеріали фонду свідчать про те, що питома вага економічної співпраці стосувалася важкої промисловості, безпосередньо металургії, причому усього комплексу виробничого процесу – від видобування копалин до готової продукції. Законодавче підґрунтя економічних відносин СРСР та США у досліджуваний період з 1958 р. визначали угоди про науково-технічну співпрацю між СРСР та США, які підписувались терміном на 2 роки. Основними напрямками цих відносин стало ознайомлення з досвідом виробництва та запозичення певних технологій, дозволених окремою стороною.

Відрядження радянських представників за кордон, зокрема до капіталістичних країн (за термінологією того часу), координувалися з центральних відомств. Науково-технічна співпраця була у розпорядженні Державного науково-технічного комітету Ради Міністрів УРСР, який, згідно з планом відрядження фахівців до інших країн, узгоджував кандидатури та терміни відрядження. У свою чергу, цей план включав запити з регіонів, якщо мова йшла про участь у виставках, ярмарках, конференціях, куди заявки мали подаватися за 4-5 місяців та бути мотивованими [3, арк.31]. Відрядження до країн Заходу відбувались «переважно на основі взаємності» [3, арк.30], на відміну від зв'язків із «соціалістичними країнами» чи «країнами із слабко розвиненою економікою», де СРСР вкладав власний значний ресурс без адекватної матеріальної компенсації.

Так, вже у 1958 р. делегація ДРНГ з 4 осіб відвідала США протягом 10 днів, а саме – промислову виставку у Філадельфії для ознайомлення з новітніми досягненнями США у галузі чорної металургії, по 1-му представнику взяли участь у Другому міжнародному конгресі з боротьби із забрудненням повітря та щорічній міжнародній конференції асоціації інженерів-фахівців з корозії [7, арк.69–74]. Важливим аспектом відряджень було не тільки запозичення досвіду, а його використання: поїздки мали виправдати себе з точки зору економічного ефекту та валютних витрат (звіти про які жорстко контролювалися). Про це турбувалися центральні відомства, вимагаючи своєчасних технічних звітів та звітів про використання досвіду у виробництві, що підтверджують «Дані про використання зарубіжного досвіду на підприємствах Дніпропетровського раднаргоспу за результатами відряджень радянських фахівців у 1958 р.» [4, арк. 37–40]. Цього року США відвідав голова ДРНГ М. О. Тихонов, на основі звіту якого було впроваджені технічні новації у металургійне виробництво раднаргоспу. Досвід американської металургії впроваджувався на виробництві Південного гірничо-збагачувального комбінату (м. Кривий Ріг), начальник якого І. І. Савицький також відвідав США. При цьому відзначався значний економічний ефект від впровадження певних технологій та високу їх якість. Наприклад, у США були отримані зразки фільтро-тканини (використовується для вентиляції у гірничому та металургійному виробництві), яка за міцністю перевищувала радянські зразки у 6-7 разів, зразки були передані до вітчизняних наукових інститутів для дослідження та розробки власних аналогів. Частина документів фонду ДРНГ присвячена проблемі прямого відновлення заліза з руди, для чого вивчався зарубіжний досвід, зокрема США [5, арк.44–45]. відповідні фахівці відряджались до різних країн Заходу, також США та Мексики [8, арк. 56]. Безумовно, цей пласт інформації потребує спільного дослідження з фахівцями-металургами, щоб оцінити реальне значення викладених на

папері тез. У цьому сенсі історія вітчизняної економіки, її галузей доби СРСР, має також значні перспективи для досліджень.

У справах міститься інформація про виїзд 1 фахівця, директора інституту «Дніпрогіпрошахт» О. Я. Калачникова, як стендиста на радянській виставці у Нью-Йорку у 1959 р. [7, арк. 48]. Відзначимо, що це була перша велика виставка радянських досягнень у США, проведення якої широко висвітлювалось у радянській пресі, зокрема у Дніпропетровській обласній газеті «Зоря» [11, с.4]. Відповідно з попередньою домовленістю, у тому ж 1959 р. 24 липня відкрилась виставка американських досягнень у Москві, яка викликала такий інтерес та була настільки вражаючою для радянських відвідувачів, що це занепокоїло партійне керівництво, а «кухонні дебати» М. Хрущова та Р. Ніксона на виставці з приводу побутових досягнень американців стали своєрідним «бестселером» радянсько-американських відносин [13].

Лист УНТК РМ за вересень 1960 р. містив запит до ДРНГ про необхідність підібрати кандидатуру для відрядження до США: «одного конструктора по обладнанню антикорозійних покриттів з Українського науково-дослідного інституту... терміном на 12 днів для участі у виставці по антикорозійним покриттям у Буффало» у березні 1961 р. [9, арк.151]. Підбір кандидатів відбувався на місці, узгоджувався з партійними органами, але остаточне рішення приймалось у Москві.

Зацікавлення радянських фахівців американськими технологіями та необхідність ознайомлення із світовими досягненнями спонукала керівництво відкривати інформаційний простір: у матеріалах фонду міститься реферативна збірка з витягами із американських технічних журналів з показниками розвитку металургійної галузі та аналітичними оглядами досягнень промисловості США [6, арк. 23-29].

«Кукурудзяне питання» також відбилося у документах фонду: керівництво ДРНГ разом з обкомом КПУ забезпечив двома кандидатурами запит 1960 р. Держкомітету з науково-технічного співробітництва РМ СРСР для відрядження до США фахівців для ознайомлення з досвідом виготовлення виробів з кукурудзи [5, арк.172–173].

Американські представники металургійної галузі відвідували підприємства ДРНГ відповідно до плану обмінів. Вже у червні 1958 р. група з 5 фахівців-гірників відвідала заводи та шахти Криворіжжя, одноденне знайомство гостей відбулось із Симферополем та Дніпропетровськом [2, арк.21–27]. Найбільша кількість візитів з капіталістичних країн припала на 1961 р. Цікаво, що цей рік у сенсі політичного протистояння між СРСР та США також мав «здобутки», про що згадав П. Шелест у спогадах за 19 квітня 1961 р.: у цей день на площі Б. Хмельницького у Києві відбувся «мітинг трудівників з протестом до США щодо провокаційного нападу на Кубу» [12, с.138]. Роком раніше, у 1960 р. над СРСР був збитий американський літак-шпигун, що призвело до охолодження відносин та скасування візиту Д. Ейзенгауера до СРСР.

Матеріали архіву містять інформацію про відвідування у липні 1961 р. американськими фахівцями з марганцевих руд підприємств Нікопольського басейну [9, арк. 18], відвідування «Криворіжсталі» 6 металургами із США у листопаді 1961 р. [9, арк. 62]. Документи фонду розкривають переважно організаційно-побутову та виробничу частину цих візитів.

Відзначимо, що поряд із США економічні зв'язки підтримувались з іншими країнами Заходу – Канадою, ФРН, Великою Британією, Францією, Швецією, Японією, Австрією, Італією, Норвегією, при цьому в окремих випадках купувалися ліцензії на радянське устаткування. Особливість радянсько-американських відносин в економічній сфері – їх обмежений характер, залежність від політичної ситуації, відсутність довготривалих економічних угод. Чинником, який прямо впливав

на економічну активність, була, безперечно, політика, а взаємні відвідини фахівцями обох країн та виробничі зустрічі мали також ідеологічний зміст чи забарвлення. Разом з тим, хай в обмежених умовах, інформаційний та технологічний обмін існував, що потребує подальшого дослідження на прикладі України, власне Придніпров'я, яке називали «сталевим серцем» республіки, досвід якої цікавив багатьох зарубіжних фахівців.

Список використаних джерел

1. Батюк В. И. Советско-американские и российско-американские двусторонние режимы: 1945–2005 гг. : автореф. дис. ... д.и.н. / В. И. Батюк. – М., 2008. – 41 с. 2. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). – Ф. 4521. – Оп.2. – Спр.2180. 3. ДАДО. – Ф. 4521. – Оп.2. – Спр.2184. 4. ДАДО. – Ф. 4521. – Оп.2. – Спр.2222. 5. ДАДО. – Ф. 4521. – Оп.2. – Спр.2263. 6. ДАДО. – Ф. 4521. – Оп.2. – Спр.2267. 7. ДАДО. – Ф. 4521. – Оп.2. – Спр.2268. 8. ДАДО. – Ф.4521. – Оп. 7. – Спр. 2223. 9. ДАДО. – Ф.4521. – Оп. 7. – Спр. 2313. 10. Зубков С. А. Формирование международного имиджа Н.С. Хрущёва: 1955–1964 гг.: автореф. дис. ... д.и.н. / С. А. Зубков. – М., 2006. – 42 с. 11. На радянській виставці у Нью-Йорку // Зоря. – 1959. – №124 (3 липня). 12. Шелест П. «Справжній суд історії ще попереду»: Спогади. Щоденники. Документи. Матеріали / за ред. Ю. І. Шаповала. – К.: Генеза, 2003. – 808 с. 13. Safire W. The Cold War's Hot Kitchen / W. Safire // The New York Times. – 24. 06. 2009. – Режим доступу: https://www.nytimes.com/2009/07/24/opinion/24safire.html?_r=1. 14. Sutton A. C. Western Technology and Soviet Economic Development: 1945–1965 / A. C. Sutton. – Stanford, Calif.: Hoover Institution Press., 1973. – 482 p. 15. Taubman W. Khrushchev: The Man and His Era / W. Taubman. – W.W. Norton & Co, 2003. – 896 p.

В. Г. Лазаренко

ПСИХОНАГОРОДНІ ПОРТРЕТИ БАГАТОКРАТНИХ ГЕРОЇВ ЧЛЕНІВ ПОЛІТБЮРО ЦК КПРС

Метою цієї роботи є розгляд і оцінка здібностей Членів Політбюро ЦК КПРС з точки зору психоісторії. Для розуміння цієї проблеми автором був введений в науковий обіг термін психонагородні портрети.

В процесі проведення джерелознавчого аналізу нагород одинадцяти Членів Політбюро ЦК КПРС було виявлено ряд спільних особливостей їх нагороджень – це вручення вищих нагород СРСР «за великі заслуги перед Комуністичною партією і Радянською країною в комуністичному будівництві і в зв'язку з 50, 60, 70 і 75 річчя з дня їх народжень. Традиція присвоєння повторних вищих відзнак держави номенклатурним працівникам до ювілеїв була започаткована М.С.Хрущовим (16.04.1964) з присвоєння йому звання Героя Соц. праці з врученням - ордену Леніна до 60 річчя (16.04.1964) і до 70 річчя ордена Леніна і медалі «Золотая Звезда» з дня народження [1, с. 1-2]. Генсек Л.І.Брежнєв і Члени Політбюро ЦК КПРС в негласному змаганні за кількість нагород намагалися стати багатократно відважними людьми.

В.В.Гришин до 50 річчя з дня народження отримав (17.09.1964) другий орден Леніна, до 60 річчя (17.09.1974) третій орден Леніна і золоту медаль «Серп и Молот», до 70 річчя (17.09.1984) п'ятий орден Леніна і другу медаль «Серп и Молот» [2, с. 1-2].

А.А.Громико до 50 річчя з дня народження (17.07.1959) отримав орден Леніна, до 60 річчя (17.07.1969) п'ятий орден Леніна і золоту медаль «Серп и Молот», до 70 річчя (17.07.1979) шостий орден Леніна і другу медаль «Серп и Молот», до 75 річчя сьомий орден Леніна [3, с.2].

А.П.Кириленко до 50 річчя з дня народження (07.09.1956) отримав третій орден Леніна, до 60 річчя (07.09.1966) п'ятий орден Леніна і золоту медаль «Серп и

Молот», до 70 річчя (07.09.1976) сьомий орден Леніна і другу медаль «Серп и Молот», до 75 річчя (07.09.1981) орден Октябрської Революції [4, с. 1-2].

О.М.Косигін до 50 річчя з дня народження (20.02.1954) отримав третій орден Леніна, до 60 річчя (20.02.1964) четвертий орден Леніна і золоту медаль «Серп и Молот», до 70 річчя (20.02.1974) п'ятий орден Леніна і другу медаль «Серп и Молот», до 75 річчя (20.02.1979) орден Октябрської Революції [5, с. 1-2].

Д.А.Кунаєв до 50 річчя з дня народження отримав (11.01.1962) другий орден Леніна, до 60 річчя (11.01.1972) четвертий орден Леніна і золоту медаль «Серп и Молот», до 70 річчя (11.01.1982) восьмий орден Леніна і третю золоту медаль «Серп и Молот» [6, с. 1-2].

А.Я.Пельше до 70 річчя з дня народження отримав (06.02.1969) п'ятий орден Леніна і золоту медаль «Серп и Молот», до 75 річчя (06.02.1974) орден Октябрської Революції, до 80 річчя з дня народження отримав (06.02.1979), сьомий орден Леніна і другу золоту медаль «Серп и Молот» [6, с. 1-2].

М.В.Подгорний до 60 річчя (16.02.1963) третій орден Леніна і золоту медаль «Серп и Молот», до 70 річчя (16.02.1973) п'ятий орден Леніна і другу золоту медаль «Серп и Молот» [7, с. 1-2].

М.А.Суслов до 50 річчя з дня народження (20.11.1952) отримав другий орден Леніна, до 60 річчя (20.11.1962) отримав третій орден Леніна і золоту медаль «Серп и Молот», до 70 річчя (20.11.1972) п'ятий орден Леніна і другу золоту медаль «Серп и Молот», до 75 річчя (18.11.1977) орден Октябрської Революції [8, с. 1-2].

М.А.Тихонов до 50 річчя з дня народження отримав (13.05.1965) орден Трудового Червоного Замени, до 70 річчя (13.05.1975) сьомий орден Леніна і золоту медаль «Серп и Молот», до 75 річчя (13.05.1980) орден Октябрської Революції, до 80 річчя (13.05.1985) дев'ятий орден Леніна [9, с. 1-2].

Д.Ф.Устинов до 50 річчя з дня народження (29.10.1958) отримав сьомий орден Леніна, до 60 річчя (29.10.1968) восьмий орден Леніна, до 70 річчя (29.10.1978) десятий орден Леніна і медаль «Золотая Звезда», до 75 річчя (29.10.1983) одинадцятий орден Леніна [10, с. 33-35].

В.В.Щербицький до 40 річчя з дня народження (16.02.1958) отримав орден Леніна, до 50 річчя (16.02.1968), отримав другий орден Леніна, до 60 річчя (16.02.1978) орден Октябрської Революції, до 65 річчя (16.02.1983) сьомий орден Леніна, до 70 річчя (16.02.1988) восьмий орден Леніна [10, с. 1-2].

Таким чином при аналізі психонародної статистики нагороджень Членів Політбюро ЦК КПРС, яскраво проявилася різниця в тенденціях удостоєння їх вищих державних нагород СРСР до ювілеїв. По кількості золотих зірок (три) і орденів Леніна лідирують Д.Ф.Устинов (11) і Д.А.Кунаєв (8). Порушив номенклатурну традицію ювілейних нагороджень В.В.Щербицький, отримавши нагородні подарунки до 40 і 65 річчя з дня народження. Дві золоті зірки (30.12.1974 і 13.09.1977) і другий орден Октябрської Революції (04.03.1981) отримав за заслуги і успішне виконання рішень ХХІV і ХХV з'їздів КПРС по розвитку сільського господарства і забезпеченню продажу державі хліба.

Список використаних джерел

1. Учетная карточка Хрущева Н.С. 2. Учетная карточка Гришина В.В. 3. Учетная карточка Громыко А.А. 4. Учетная карточка Кириленко А.П. 5. Учетная карточка Косигина А.Н. 6. Учетная карточка Кунаева Д.А. 7. Учетная карточка Пельше А.Я. 8. Учетная карточка Подгорного Н. В. 9. Учетная карточка Суслова М.А. 10. Учетная карточка Тихонова М.А. 11. Лазаренко В.Г. Одиннадцать орденов Ленина Дмитрия Фёдоровича Устинова // Научно-информационный журнал Нумизматика № 8-2005., с.33-35. 12. Учетная карточка Щербицкого В.В.

НЕРІШУЧИЙ ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ФІНЛЯНДІЇ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Після Першої світової війни політична карта Центральної та Східної Європи повністю перевернулася. Фінляндії, як і більшості інших малих держав, що виникли з попелу після війни, було важливо чітко позначити свої межі. Часто цьому перешкоджала внутрішньополітична нестабільність в країні. У даній статті я розгляну, яким чином відсутність тривалих демократичних традицій позначилася на тому, що навіть наприкінці 1930-х рр. кордони Фінляндії сприймалися як такі, чия легітимність можна поставити під сумнів, і разом з тим, які перемоги здобув фінський парламентаризм у міжвоєнний період.

Протягом усіх 20-х років країною керували недовговічні уряди, а політичний клімат відрізнявся серйозними ідеологічними протиріччями. Хоча засуджені червоногвардійці поступово були амністовані, недовіру між соціалістичним і буржуазним таборами довго ускладнювала мирне співіснування в загальній республіці.

Бурний характер внутрішньополітичного життя був пов'язаний ще тим, що жоден з перших президентів республіки не перебував при владі довше одного мандатного періоду. К. Ю. Стольберг (1919-1925 рр.) змінив Лаурі Крістіан Реландер (1925-1931 рр.), що висунувся з лав партії Аграрного союзу. Його, в свою чергу, змінив представник правих П. Е. Свінгунд (1931-1937 рр.), який займав ще в 1917-1918 рр. пост регента. Авторитет Свінгунда був досить великий, щоб впоратися з зухвалими ватажками праворадикального Лапуаського руху, який досить активно розгорнувся у той час. Перебування на президентській посаді представника Аграрного союзу Кюесті Калліо (1937-1940 рр.) було перервано через його хворобу, через що Калліо встиг стати авторитетною керівною постаттю в державі [3, с. 78-100].

У 1922 р. в таборі соціалістів стався відкритий розкол. Комуністи, які перебували під радянським впливом, відмежувалися від Соціал-демократичної партії, керівництво якої з 1919 р. пропагувало шлях до соціалізму через реформи. У буржуазному ж таборі розкол був викликаний питанням про контроль над шюцкорівцями, які утвердилися в країні в якості постійних сил ополчення і накопичили значний запас озброєнь, не маючи при цьому однозначних зв'язків з державною владою [2]. В результаті уряд більш серйозно взявся за шюцкорівців, звузивши можливості колишніх активістів використовувати їх формування як позапарламентський засіб тиску. Але, незважаючи на це, протягом усього міжвоєнного періоду шюцкорівці сприймалися як прихована загроза демократії - особливо табору лівих.

Спільним знаменником названих протиріч була відсутність досвіду міняти свою лінію поведінки відповідно до правил парламентарної демократії. Ці правила передбачали компроміси і повагу рішень, прийнятих законним шляхом. Тому уряд країни в основному являв собою недовговічні коаліції меншин (протягом 20-х років у Фінляндії в цілому змінилося 13 урядів). Крім того, жодна з буржуазних партій не виявляла готовність співпрацювати з соціал-демократами, яким у 1926-1927 рр. довелося самим нести тягар управління країною [1].

У 1929 р. напруженість зростає через низку організованих комуністами страйків і демонстрацій. Ці виступи спровокували у всій країні антикомуністичну реакцію, яка прийняла в кінці осені того ж року організовану форму у вигляді Лапуаського руху. Рух спирався, насамперед, на селян, шюцкорівців і представників промислових кіл.

Навесні 1930 р. представники Лапуаського руху стали вимагати повної заборони будь-якої комуністичної діяльності, влаштовували масові мітинги, а також за-

стосовували жорстоку насильницьку депортацію відомих комуністів і соціал-демократів на східний кордон. У липні 1930 р. лапуасьці здійснили похід на столицю, в якому брало участь 12 тис. завербованих. На їхню вимогу змінився уряд. Тієї ж осені новий уряд прийняв закон про заборону будь-якої громадської комуністичної діяльності [1].

Зробивши в кінці зими 1931-1932 рр. спробу путчу, що закінчилася ганебною невдачею і призвела до судових процесів, рух трансформувався, відносячи себе до праворадикальної партії. Однак, під час трьох останніх виборчих парламентських кампаній 30-х років цій партії вдалося набрати не більше 7% голосів. Таким чином, репутація парламентської системи країни була мало-помалу відновлена. Досвід лапуаського періоду сприяв помітному зростанню готовності партій до компромісів, розчистивши шлях урядам більшості, через кордони політичних блоків. Розвиток відбувався в тому ж напрямку, що і в Швеції і Данії, де вже в 1933 р. соціал-демократам і селянським партіям вдалося створити широкі коаліції. Навесні 1937 р. Фінляндія також знайшла свій перший «червоно-зелений уряд», який свідомо почав будувати державу загального добробуту на основі демократичного регулювання [3, с.112-115].

Основною причиною того, що політична система Фінляндії, на противагу, наприклад, системі Польщі або Прибалтійських держав, пододала кризу демократії, було, безсумнівно, через наявність в країні ефективно функціонуючого громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Зазнаев О. И. Парламентаризация полупрезидентской системы (на примере Финляндии) [Електронний ресурс] /О. И. Зазнаев. // Ученые записки Казанского университета. 2007. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/parlamentarizatsiya-poluprezidentskoy-sistemy-na-primere-finlyandii>. 2. Маніфест про затвердження конституції Великого князівства Фінляндського і про перейменування його в повному об'ємі. [Електронний ресурс]:[Веб-сайт] – Електронні дані. – Режим доступу: <http://heninen.net/sopimus/1917j.htm>. 3. Политическая история Финляндии, 1809-2009/Осмо Юссила, Сеппо Хентила, Юкка Невакиви / пер. Т. В. Андросова, Ю. С. Дерябин. – М.: Издательство «Весь Мир», 2010. – 472 с.

С. П. Волкова

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ КАФЕДРИ УКРАЇНОЗНАВСТВА В 1922 РОЦІ

При Катеринославському інституті народної освіти 1 січня 1922 року було створено єдину науково-дослідну кафедру історичного напрямку – кафедру українознавства. Керівником кафедри відразу було затверджено Д.Яворницького. З моменту заснування науково-дослідна кафедра мала дві секції: 1) археології, етнографії, історичної географії та історії Запорозжя, яку очолював Д. Яворницький; 2) економічної та соціальної історії України, керівником якої був М. Злотников. До складу кафедри входили також наукові співробітники П.Єфремов, І.Степанів, Г.Черняхівський, а в аспіранти планували В. Білого. [4, арк.18].

Уже 25 січня 1922 року було складено проект штатного розкладу та план роботи [3, арк.8-9]. При цьому план складався по кожній секції окремо, який очікувалося втілити в життя протягом року. Д. Яворницький відзначав, що для нього головним завданням є археологічні дослідження, оскільки він очолював музей, читав курс з історії місцевого краю. За планом необхідно було скласти і видати археологічну мапу Катеринославської губернії й невідривно від педагогічної роботи вести розкопки найбільш незвичайних курганів краю, а саме: Високу могилу (біля села

Лукиївка Катеринославського уїзду), Спаську могилу (біля села Спаське Новомосковського уїзду) та Близнюки (68 кілометрів від Катеринослава). Але за браком коштів та технічних засобів в 1922 році розкопано було лише 4 могили кам'яної доби.

А завдання секції економічної та соціальної історії склалися відповідно до наукових інтересів членів кафедри. Планувалося вивчення історії кріпосного права в Україні, в тому числі на Катеринославщині; систематичне дослідження архівного матеріалу, який зберігся у вотчинних та урядових архівах краю. До роботи з пошуку і опису архівного матеріалу залучали й учасників семінарських занять професора М. Злотникова. Д. Яворницький відмічав, що «нема потреби доводити важливість поставленого завдання – вивчення кріпосного господарства та кріпосного права за архівними матеріалами – єдиному джерелу, яке зможе дати правильне висвітлення такого кардинального питання» [4, арк. 9].

По-друге планувалося вивчення торгівлі й промисловості в Україні, і особливо на Катеринославщині. Секція ставила перед собою завдання послідовного вивчення економічної історії краю на основі архівного матеріалу, який стосувався продовольчої справи краю та урядової політики з цього питання й розробки питань з історії колонізації краю, яка велася в обох секціях.

У 1922 році Д. Яворницький підготував до друку наступні матеріали: 1) казки, повір'я, загадки, приказки, пісні, історичні перекази в Україні (60 друкованих аркушів); 2) матеріали про архітектурні форми в Україні; 3) словник української мови, II і III томи (75 друкованих аркушів); 4) історію колонізації краю після падіння Запоріжжя за архівними матеріалами; 5) нарис історії Новоросійського краю до кінця XIX ст.

Співробітники кафедри поклали початок великій етнографічній роботі, яка полягала в збиранні народних пісень, дум, віршів, записаних від сліпих кобзарів, лірників, бандуристів, діалектичне дослідження. В значній мірі, залучали до роботи студентів Катеринославського ІНО. Зокрема, в 1922 році було записано 76 одиниць етнографічного матеріалу з вуст сліпого лірника Івана Мережки, українця, який проживав в той час в Новомосковському повіті Катеринославської губернії.

За перший рік роботи було списано 100 копій документів, що стосувалися історії місцевого краю з початку XVII ст. В Науковий комітет Наркомосу зі звітом про роботу кафедри за січень – липень 1922 року було представлено також прохання асигнувати Науковим комітетом видання збірника документів (до 40 друкованих аркушів) [4, арк.13.].

У 1922 році керівник кафедри Д. Яворницький підготував до друку «Курс з історії місцевого краю» (включно до XV ст.), лексичний матеріал на три томи «Українського словника» (до 100 тисяч слів невідомих академічному словнику Б. Грінченка), архівний матеріал переважно з історії Запоріжжя XVIII ст., вступну промову про відкриття Катеринославського університету в 1918 році, яка включала нарис історії освіти на Катеринославщині.

М.Злотников підготував до друку історико-економічне дослідження з історії континентальної системи в Росії, розробив матеріал з історії кріпосного господарства і права в Україні, а також опрацював архівний матеріал, знайдений в місцевому архіві з історії голоду краю.

П.Єфремов працював над темами «Вплив західно-європейського натуралізму в українській літературі», опрацював рукописні матеріали А. Кашенка і Л.Українки, підготував роботу про творчість Т. Шевченка, збирав матеріал про Катеринославську губернію.

Поставлені завдання в перший рік існування намагалися втілити впродовж іс-

нування кафедри, хоча не все вдавалося, бо не вистачало коштів та змінювалася ідеологія в державі, що впливало на дослідження тем, які обирали співробітники.

Список використаних джерел

1. *Історія Дніпропетровського національного університету* / Голова редколегії проф. М. В. Поляков. – 4 вид., перер. і доп. – Д.: Вид-во ДНУ, 2008. – 308 с. 2. *Комаренко Н. В. Утворення та діяльність історичних кафедр на Україні в 20-х роках* / Н. В. Комаренко // *Історіографічні дослідження в Українській РСР*. – К., 1971. – Вип. 4. – С. 33 – 47. 3. *Центральний державний архів вищих органів влади та державного управління України (ЦДАВО України)*. – Ф.166. – Оп.2. – спр. 459. 4. *ЦДАВО України*. – Ф.166. – Оп. 2. – спр. 459.

О. В. Самко, М. П. Васюра

ПОЛІТИЧНИЙ ТА РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТИ СПРАВИ БЕЙЛІСА

На початку ХХ століття прогрес охоплює весь світ, змінюючи світогляд багатьох людей в Європі. Не винятком була і Російська імперія, але окремі риси середньовічного духу літали ще над величезною азіатською імперією, що була в'язницею для багатьох народів. Цей дух носив в собі і ненависть до євреїв, показуючи їх чорними постатями з ножем в дитячій крові і безумними очима, повними ненависті до всіх неєвреїв. Одним із проявів цього духу, що досяг свого апогею на території України напередодні Першої світової війни, була - «Справа Бейліса».

Судовий процес над київським міщанином єврейського сповідання Менахемом Менделем Бейлісом, що був звинувачений в убивстві з ритуальною метою християнського хлопчика Андрія Ющинського, почався у вересні–жовтні 1913. Спроба звинувачення всього юдаїзму, в особі Бейліса, була сфабрикована царською юстицією з метою гальмування у країні демократичних реформ та мобілізації реакційно-консервативних кіл - на кшталт справи Дрейфуса у Франції [1].

Час її появи не був випадковим. 9 лютого 1911 року III Державна дума почала обговорювати законопроекти про скасування меж єврейської осілости. Це викликало обурення і занепокоєння антисемітськи налаштованих монархістських партій і чорносотенних організацій, які всі сили кинули проти цього проекту. Вичерпавши звичні на той час антисемітські гасла, вони вдалися до реанімації висунутого проти євреїв ще у середньовіччі звинувачення, що нібито через вимоги свого віровчення євреї використовують для релігійно-обрядових, «ритуальних» цілей християнську кров. Це звинувачення треба було довести на якійсь конкретній справі. Саме в цей час поліція розслідувала вбивство А.Ющинського, труп якого було знайдено на околиці Києва, поблизу заводу, де працював М. Бейліс. Уже в березні 1911 київські чорносотенці висунули версію про ритуальний характер убивства хлопчика. Влада підтримала цю версію. Залучений до слідства експерт, відомий київський психіатр І. Сікорський, на підставі аналізу трупа убитого визначив національність убивці. Сікорський заявив, що вбивцями хлопчика є євреї. З богословською експертизою виступав ксьондз І. Пранайтіс, який підібраними з єврейських книг уривками текстів «доводив» невгамовну ненависть євреїв до християн. Залишилося тільки підшукати для процесу його головного героя – вбивцю-єврея. 12 липня 1911 заарештовано М. Бейліса. Чорносотенна преса розгорнула шалену антисемітську агітацію, закликаючи до єврейських погромів.

На підтримку Бейліса піднялася передова українська і російська інтелігенція. У Франції на його захист виступив письменник А. Франс. В. Короленко написав відкритого листа під назвою «К русскому обществу. По поводу кровавого навета на евреев», під яким підписались А. Андреев, О. Блок, О. Купрін, Д. Мережковский,

О.М.Толстой, В.Вернадський, М.Туган-Барановський. Кращі адвокати представляли інтереси Бейліса на суді: О.Грузенберг, О.Зарудний, М.Карабчевський, Д.Григорович-Барський, В. Маклаков. «Доводи» І. Сікорського та І. Пранайтіса розбила психіатр В. Бехтерев, семітолог П. Коковцев, проф. Київської духовної академії священник О.Глаголев, московський рабин Я.Мазе. 30 жовтня 1913 суд присяжних, складений переважно з простого українського люду, виправдав М. Бейліса [2].

Одним з переконливих доказів фіктивності звинувачення російських шовіністів є ставлення юдаїзму до крові і жертвоприношень. Заборона на вбивство насамперед міститься в десяти заповідях Тори. Крім того, використання крові (людської чи будь-якої іншої) в приготуванні їжі суворо заборонено кашрутом. Кров і будь-які інші виділення людського організму є ритуально нечистими. Кров убитих тварин не може вживатися в їжу, вона має бути виведена з тіла тварини й похована. Згідно з Книгою Левіт кров жертвовної тварини (але не людини) може бути використана лише на жертovníку Єрусалимського храму (який до часу приписуваних подій уже не існував сотні років). Тоді як жертвоприношення тварин справді практикувалися в стародавньому язичницькому Ханаані, Танах (Старий Завіт) і Галаха зображують людські жертвоприношення як одне із зол, що відокремлюють язичників Ханаана від євреїв Євреям заборонялося брати участь у цих ритуалах.

Через деякий час після виправдувального вироку Мендель Бейліс з дружиною і дітьми виїхав з Російської імперії. В 1914 році Бейліси приїхали до Хайфи. Після початку Бейліс у 1920 році оселився у Нью-Йорку, США. Бейліс раптово помер в одному з готелів курортного містечка Саратога Спрінгс, неподалік від Нью-Йорка 7 липня 1934 року [3].

Список використаних джерел

1. Тагер А. Царская Россия и дело Бейлиса // Короленко В.Г. Собрание сочинений, т. 9. М., 1955.
2. Дело Бейлиса. Стенограммы, т. 1–3. К., 1913; Тагер А. Царская Россия и дело Бейлиса // Короленко В.Г. Собрание сочинений, т. 9. М., 1955; Милибанд С. Д. Биобиблиографический словарь советских востоковедов. М., 1975; Прицак О. Без схинознавства. «Східний світ», 1993, №1; Справа Бейліса: Погляд із сьогодення. В кн.: Тези міжнародної наукової конференції до 80-річчя закінчення процесу в справі Бейліса (Київ, 28–29 жовт. 1993). К., 1994.- Режим доступу: <http://resource.history.org.ua>.
3. К 90-летию оправдания Менделя Бейлиса // Радіо «Свобода», 29.10.2003.

В. В. Соловійов

ВХОДЖЕННЯ РУМУНІЇ ДО ТРОЇСТОГО СОЮЗУ ТА СТАН РОСІЙСЬКО-РУМУНСЬКИХ СТОСУНКІВ НАПРИКІНЦІ ХІХ СТ.

У 80-х роках ХХ ст. взаємини Румунії з країнами Західної Європи розвивалося нерівномірно. Хоча в цей період і спостерігався розвиток англо-румунських, франко-румунських політичних і торговельно-економічних відносин, румунська політична верхівка дотримувалася про німецької орієнтації. Румунські та американські дослідники пов'язують це насамперед із позицією сильного династичного лобі в середовищі Кароля І, а також більш тісними в силу географічного положення торгово-економічними відносинами між Румунією і Центральними державами [4, 5, 7]. Однак, незважаючи на такі, сприятливі фактори, відносини Румунії з центральними державами склалися непросто. Якщо з Німеччиною після врегулювання конфлікту з компанією Штрусберга відносини розвивалися в нормальному конструктивному руслі, то відносини між Румунією та Австро-Угорщиною доходили до відкритої ворожнечі.

На рубежі в 80-х рр. ХІХ ст. як зазначає ряд американських і румунських дослідників, значний вплив на поглиблення румуно-австро-угорської ворожнечі сприяла намагання угорської влади придушити розвиток національного руху румунської

меншини в Трансильванії та Банаті, чому офіційний Бухарест намагався протидіяти [2, 3, 8]. Однак, національне питання, в 80-х рр. XIX ст. ще не досягло достатньої міри гостроти, набагато більше на взаємини Австро-Угорщини і Румунії впливали торгово-економічні відносини [11, с. 56]. Домінування на ринку дешевих австрійських товарів знищувало і без того слабку промисловість Румунії. У 1881 р. відносини між країнами загострилися у зв'язку із заборобою експорту румунської худоби в Австрію, частка якого в загальному румунському імпорті складала близько 20 % і була важливою частиною доходу країни [9, с. 157]. Крім того, Австро-Угорщина спробувала встановити контроль над дунайським судноплавством. Такі зазіхання Відня викликали обурення в румунському парламенті [Цит. за: 9, с. 156]. Таким чином непрості взаємини Румунії з головним союзником Німеччини – Австро-Угрощиною створювало сприятливі умови, для подальшого поглиблювання румуно-російських військово-політичних стосунків. Однак у Бухаресті стали побоюватися активності політики Росії на Балканах, вбачаючи в ній загрозу незалежності своєї держави. Так, коли у травні 1881 р. російський уряд запропонував з'єднати російські та румунські залізниці з метою поліпшення торговельно-економічних відносин, І. Бретіану відповів категоричною відмовою, і в російського посла Л. В. Урусова склалося враження, що румунський прем'єр «шукає приховані думки в кожній нашій пропозиції» [Цит. за: 9, с. 157–158].

Далеко не всі румунські парламентарії поділяли побоювання голови уряду. Невелика група консерваторів (Д. Стурдза, Телль) виступала за тіснішу співпрацю з Росією. Проте ряд лідерів цієї партії – Л. Катарджіу, Г. Ману, І. Флореску, – боячись погіршення російсько-румунських відносин у разі зближення Румунії з державами Центру, виступали за проведення політики нейтралітету. Розбіжності всередині консервативної партії з питань зовнішньої політики згодом призвели до її розколу. У 1882 р. зі складу партії вийшла так звана фракція жунімістів на чолі з П. Карпом, яка дотримувалася прони́мецької орієнтації. У подальшому жунімісти виступали як «лояльна опозиція» правлячій ліберальній партії і її лідеру І. Бретіану [10, с. 70–71]. Спираючись на жунімістів, за підтримки Кароля І, румунський прем'єр, незважаючи на протести з боку частини консерваторів і лібералів, повів свою країну шляхом зближення з Німеччиною і Австро-Угорщиною.

Крім політичних, були й суто економічні причини, що перешкоджали подальшому російсько-румунському зближенню: Румунія і Росія на світовому ринку сільськогосподарської та нафтової продукції залишалися конкурентами аж до початку Першої світової війни [10, с. 147–148]. До того ж румунському уряду потрібні були нові позики. Царський уряд, на відміну від німецьких банків, не міг їх дати. Тільки в період з 1881 по 1888 р. німецькі банки «Дисконто-Гезельшафт» і «С. Блейхредер» спільно з банкірським домом «М.А.Ротшильд унд Зьоне» виділили позики румунському уряду на загальну суму 400 млн. золотих лей [11, с. 51].

До того ж О. Бісмарк прагнув залучити Румунію у сферу своєї політики, метою якої було, з одного боку, не допустити російсько-французького зближення, з іншого – захистити свого союзника Австро-Угорщину у випадку війни з Росією. Останнього передбачалося досягти шляхом укладання союзного договору між Віднем і Бухарестом. Незважаючи на прони́мецьку орієнтацію правлячої верхівки Румунії, її відносини з Росією продовжували залишатися нормальними. Натомість у Берліні вирішили застосувати тактику залякування. Так, у бесіді з одним із лідерів партії консерваторів Т. Майореску німецький посол Бездлен заявив: «Поділ Румунії (одна частина – Росії, друга – Австро-Угорщині – С.В.) цілком можливий у разі схвалення Німеччини» [Цит. за: 9, с. 166]. О. Бісмарк розраховував, що подібні заяви змусять румунський уряд шукати підтримки у Німеччини і Австро-Угорщини. І, дійсно, вже у вересні 1883 р. пройшли перші перемовини румунського прем'єр-міністра з міністром закордонних справ Австро-Угорщини Г. Кальнокі щодо приєднання Румунії

до австро-німецького союзу. Розуміючи, що Троїстий союз переслідує аж ніяк не оборонні цілі, І. Бретіану спробував домогтися від своїх потенційних союзників гарантій територіального приросту за рахунок Росії. Однак це не входило в плани залізного канцлера. Німецький канцлер побоювався того, що «у Румунії завжди буде велика спокуса» втягнути своїх союзників у війну «заради реваншистсько-завойовницьких планів, що простягалися від Дністра і далі...» [Цит. за: 9, с.171]. Тому німецький посол Г.Рейс передав Г.Кальнокі побажання німецького канцлера щодо оборонного характеру договору. Таким чином, практична значимість майбутнього договору для румунської сторони була невелика.

Проте 18 жовтня 1883 р. відбулося підписання договору між австро-угорською та румунською сторонами. Того ж дня німецький посол у Румунії підписав акт про приєднання до нього Німеччини. Договір було укладено терміном на п'ять років з дня його ратифікації [1, р.50–54]. Він передбачав продовження дії договору на три роки, якщо жодна із сторін не заявить про бажання переглянути або денонсувати його за рік до закінчення згаданого терміну. Сторони висловили побажання зберегти підписання цього договору в таємниці. Італія приєдналася до угоди лише 3 травня 1888 р.

Отже приєднання Румунії до угруповання центральних держав насправді не гарантувало стабільності її зовнішньополітичного курсу в майбутньому. Її вхід у союз був обумовлений перш за все економічними чинниками й особистою зацікавленістю більшості лібералів і консерваторів у тісній співпраці з австро-німецьким блоком, але аж ніяк не національними інтересами Румунії.

Список використаних джерел

1. *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român: Documente externe (1879–1916).* : v. 2. București, 1983. V. 1. 782 p.
2. *History of Romania / edited by Treptow K. A.* Iași, 1996. 724 p.
3. *Hitchins K. The Idea of Nation: The Romanians of Transylvania, 1691–1849.* București, 1985. 380 p.
4. *Löwe H. D., Edda B. I., Volkmer G. Die Hohenzollern in Rumänien 1866–1947.* Berlin, 2010. 196 p.
5. *Paul E. Michelson Carol I of Romania, 1866–1914.* București, 2014. № 81. P. 59–78.
6. *Paul E. Michelson Romanian Politics 1859–1871: From Prince Cuza to Prince Carol.* Center For Romanian Studies. Iași, 1998. 344 p.
7. *Paul E. Romanian Conservatism, 1800–1947. Definition, Periodization, and a Research Agenda.* Editura Universității Alexandru Ioan Cuza. Iași, 2014. № 1. P. 11–29.
8. *Pavel T. Mișcarea Românilor Pentru unitate națională și diplomația puterilor centrale (1894–1914).* Timișoara, 1982. 305 p.
9. *Агаки А. С. Присоединение Румынии к Тройственному союзу. Проблемы внутри внешнеполитической истории Румынии Нового и Новейшего Времени / отв. ред. С. А. Мадиевский.* Кишинев, 1988. С. 152–78.
10. *Мадиевский С. А. Политическая система Румынии. Очерки политической истории Румынии (1859–1944 гг.) / отв. ред. И. И. Минц, Н. И. Лебедев.* Кишинев, 1985. С. 65–104.
11. *Савин Т. Иностранный капитал в Румынии (1859–1945 гг.).* Москва, 1950. 208 с.

Ю. Р. Стуканова

КУЛЬТУРНА ЕЛІТА ДОНБАСУ В 1950-1960-ТІ РР.: ВИБІР МІЖ ТВОРЧІСТЮ І РЕМІСНИЦТВОМ

Різка редукція авторського начала в радянському мистецтві, коли реальним автором «художньої продукції» виступає власне влада, не відмінняє того очевидного факту, що воно створювалося таки конкретними митцями. Інтерес становить процес вирішення літераторами і митцями Донбасу у 1950-1960-ті рр. проблеми вибору між творчістю і ремісництвом, де значний вплив справляли зовнішні обставини (умови діяльності і життя, стимулювання державою виконання ідеологічних творів) і внутрішні чинники (добровільний компроміс із владним замовленням ба навіть чиновницьке ставлення до своєї діяльності). Означена проблема розглядалася авторкою у науковій статті (на матеріалі художників Донбасу) [5], стала предметом дослі-

дження підрозділу дисертації [3, арк. 145-156]. Робота базується на архівних джерелах [6-9].

Радянська державна політика в духовній сфері включала контроль і регламентацію, добровільно-примусові рекомендації щодо вибору тематики творів, систему матеріального і морального заохочення.

Партійні працівники, чиновники від культури, керівники творчих спілок трансливали ідеологічні вимоги щодо художніх творів. Наприклад, письменник Г. Володін у спогадах досить докладно описав ситуації, коли за своєю натурою схилився до творів про красу донецької природи, в той час як літературний критик А. Ключча наполягав, щоб він писав повість про колгоспників. В подібних та інших ситуаціях подальший вибір залежав від самих представників культурної еліти Донбасу. Так, Г. Володін таки взявся за рекомендовану йому тему, праця над якою затягнулася на кілька років: «/.../ откажись – обидется человек, дружбой и заботами которого я уже очень дорожил» [6, арк. 36-40].

Деякі літератори і митці Донбасу на перше місце ставили свободу самовираження. Так, прозаїк А. Мартинов на поч. 1960-х рр. не погодився на переробку повісті «Горецвет», і вона не була опублікована [1].

Вагомим фактором, що впливав на вибір митців між творчою діяльністю і ремісництвом, кон'юнктуризмом, були переваги, які надавала система матеріального заохочення. Зокрема, художник Тодоров скаржився 1955 р. під час міжобласної конференції художників Донбасу, що «... действует уравниловка ... раз ты пейзажист, то больше 600 рублей ты не получишь /.../» [9, арк. 107]. Варто процитувати лист голови Сталінського міського відділення Спілки художників України В. Московченка до голови Правління Спілки Т. Яблонської щодо підготовки до художньої виставки (від 12 червня 1953 р.): «В практике можно заметить, что люди, систематически работающие творчески, как правило, не гонятся за ... нарядами на копии, а удовлетворяются скромной зарплатой...» [7, арк. 19; 8, арк. 16].

Вивчені матеріали засвідчують, що нерідко митці оцінювали буття в регіоні як атмосферу духовної задухи, а тому розглядали творчі відрядження як вельми необхідний компонент творчого процесу. Так, в 1954 р. під час конференції творчого колективу Єнакіївського театру і глядачів головний режисер О. Карданов нарікав, що він вже кілька років не був у Москві, не бачив нових робіт МХАТу, Малого театру, театру ім. Вахтангова, що він «вариться у власному соку» [2, с. 121]. В окресленій обстановці велике значення для митця набували творчі відрядження (передусім, у Ленінград, Москву, рідше – в країни соцтабору [3, с. 161].

Умови праці діячів культури регіону часто приводили до появи ремісництва і рутинності в творчому процесі [4].

Підвищений тиск названих вище чинників відчували жінки – літераторки і мисткині, оскільки стикались із проблемою подвійного тягара на роботі і вдома [3, арк. 163-164].

Отже, для культурної еліти Донбасу в 1950-60-ті роки різною мірою була актуальна проблема вибору між творчим і ремісничим характером діяльності. Значна її частина, працюючи на соціальне замовлення, користувалася усіма благами і пільгами державної опіки. Митці, які прагнули елементів творчості в роботі, відчували вплив на свій вибір зовнішніх і внутрішніх чинників і були вимушені знаходити певний компроміс із обставинами, владою та із власним внутрішнім світом.

Список використаних джерел

1.Белаш Б. Анатолий Мартынов. Донбас. URL: <http://infodon.org.ua/pedia/407> (Дата звернення: 10.05.2019.). 2.Ключча А. Свята та будні міського театру. Літературный Донбасс. 1954. Кн. 21. С. 119-122. 3.Стуканова Ю. Р. Культурна еліта Донбасу у 1953-1964 роках: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Донецьк, 2010. 180 с. 4.Стуканова Ю. Р. Матеріально-технічне та кадрове забезпечення театрів Донбасу в 1953-1964 роках. Нові сторінки історії Донбасу: Збірник статей. Кн.

13/14 / заст. гол. ред. О. В. Стяжкіна. Донецьк: ДонНУ, 2007. С. 179-193. 5. Стуканова Ю. Р. Художники Донбасу між творчістю і ремісництвом: особистий вибір та вплив умов діяльності (на матеріалі 1950-х років). Історичні і політологічні дослідження. 2008. № 1-2 (37-38). С. 337-344. 6. Державний архів Донецької області, ф. р-6737, оп. 2, спр. 36. 7. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України), ф. 581, оп. 1, спр. 347. 8. ЦДАМЛМ України, ф. 581, оп. 1, спр. 353. 9. ЦДАМЛМ України, ф. 581, оп. 1, спр. 478.

О. В. Тішин

ПІВДЕНЬ УКРАЇНИ ЯК ТЕРИТОРІЯ «ПАЛОМНИЦТВА» НАЦИСТСЬКОГО КЕРІВНИЦТВА

Присутність на території Південної України однієї з найбільших німецьких етнічних меншин в Україні, наявність в краї значної кількості давньогерманських пам'яток, які начебто свідчили про «одвічну германську присутність» не могли не приваблювати керівників Третього рейху різного рангу. Непересічне місце південно-східних областей України в ідеологічній доктрині нацизму отримало своє вираження в тому, що дані області стали своєрідним центром для «паломництва» нацистських лідерів. Візити нацистських лідерів в Південну Україну мали чітко визначену ідеологічну спрямованість та пропагандистський характер, який підкреслював зв'язок південноукраїнського краю з Німеччиною.

Встановлення «нового порядку» на Півдні України було позначено частими візитами А. Гітлера. Так, лише у Запоріжжі фюрер був чотири рази: 3 грудня 1942 р., 17 – 19 лютого 1943 р., 10 березня 1943 р. й 8 вересня 1943 р. [4, с. 148]. Іншим містом, в якому був присутній А. Гітлер став Миколаїв, який в 20 числах серпня 1941 р. прилітав до міста, а через день разом з Беніто Муссоліні приймав парад німецьких військ у Первомайську [55]. Крім того, 27 червня 1942 р. Миколаїв відвідував румунський кондуктор Іон Антонеску [7, с. 37].

Одними з типових пропагандистських візитів на Південь України стали поїздки рейхсфюрера СС Г. Гімлера та рейхсміністра східних окупованих територій А. Розенберга. Як Г. Гімлера, так і А. Розенберга перш за все вабили території заселені етнічними німцями, до яких слід віднести о. Хортицю та Молочанськ (Гальбштадт) як колишні центри німецького колонізаційного руху XVIII – XIX ст. на Півдні України. 5 жовтня 1941 р. рейхсфюрер СС Г. Гімлер проводив нараду з керівниками оперативних команд в Миколаєві стосовно виконання наказу про фізичне знищення євреїв [7, с. 30]. Наприкінці жовтня 1942 р. Г. Гімлер відвідував Молочанськ, на базі якого нацисти планували створити опорну колонію й лише з травня по серпень 1942 р. до нього з різних окупованих територій переселили понад 5 тисяч етнічних німців [1, с. 150].

1942 р. на Хортиці побував А. Розенберг [1, с. 150]. Наступним чином подається опис даних відвідин рейхсміністра в одній із пропагандистських брошур: «З якою радістю германці, що мешкають в Хортиці, почули, що під час поїздки по Україні рейхсміністр Розенберг відвідає і їх місто! ... У багатьох на очах блищать сльози, і сотні піднятих рук, як мовчазна обітниця вірності, вітають рейхсміністра Альфреда Розенберга. Германці, що проживають в Хортиці, підносять Альфреду Розенбергу хліб-сіль і мед» [5]. В липні 1942 р. та в червні 1943 р. Миколаїв відвідували рейхсміністр А. Розенберг та рейхскомісар Е. Кох [7, с. 33 – 34]. Тут нацистські лідери «... разом поклали вінок на могилу загиблого в авіакатастрофі у вересні 1941 року під Миколаєвом командуючого 11-ю німецькою армією генерал-полковника Ойген-Ріттера фон Шоберта» [2]. В газеті «Світанок» від 19 червня 1943 р. зазначається, що рейхсміністр А. Розенберг «... був також у місті Мелітополі, де його вітав генеральний комісар Фрауенфельд» [6].

В жовтні 1943 р. головнокомандувач військово-морськими силами рейху гросс-

адмірал Еріх Редер особисто оглядав суднобудівні зводи Миколаєва та здійснив інспекторську поїздку по містам Чорноморського побережжя [7].

Отже, Південь України посідав особливе місце в обґрунтуванні нацистами територіальних претензій у Східній Європі. в роки окупації Південь України став частиною інформаційно-ідеологічного простору Третього рейху. Це отримало своє вираження у частих візитах нацистських лідерів, які підкреслювали зв'язок південно-українського краю з Німеччиною.

Список використаних джерел

1. Запорізький рахунок Великій війні. 1939 – 1945 / Ф. Г. Турченко, В. М. Мороко, О. Ф. Штейнле, В. С. Орлянський [та ін.]. – Запоріжжя: Просвіта, 2013. – 416 с. 2. Захарченко О. О. Альфред Розенберг – головний ідеолог націонал-соціалізму в расовому та єврейському питаннях / О. О. Захарченко. – Режим доступу: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/21_15.pdf. – Дата доступу: 18.04.2017. – Назва з титулу екрану. 3. Котляр Ю. В. Миколаївщина в перші місяці Великої Вітчизняної війни / Ю. В. Котляр. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/12156/24-Kotliar.pdf?sequence=1>. – Дата доступу: 09.03.2017. – Назва з титулу екрану. 4. Перепадя В. В. Гітлер у Запоріжжі: спроба реконструкції / В. В. Перепадя // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – Вип. XXXV. – С. 145 – 149. 5. Поездка Альфреда Розенберга по Украине. Иллюстрированное сообщение о первой официальной поездке рейхсминистра освобожденных восточных областей на Украину. – Б.м., б.д. – 24 с. – Цит. за: Гогун А. Черный PR Адольфа Гитлера: Документы и материалы. – Москва: Эксмо, Яуза, 2004. – Режим доступу: <http://psyfactor.org/lib/gogun12.htm>. – Дата доступу: 26.05.2017. – Дата з титулу екрану. 6. Світанок. – 1943. – 19 червня. 7. Таїлай Л. Б. За колючою поволлою: «Шталаг – 364» – лагерь смерти / Л. Б. Таїлай, Т. И. Даниленко. – Николаев: Издательство Ирины Гудым, 2011. – 144 с.

А. П. Ткачук

АРМІЯ ТА БЕЗПЕКА У ВІЗІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ 2014 Р.

В умовах російської агресії питання боєздатності ЗСУ як гаранта державного суверенітету України набуло особливого значення. На початку 2014 р. держава виявилась неготовою протистояти зовнішній агресії. Це змусило політичну еліту переглянути існуючі підходи до вироблення та реалізації військово-політичних рішень щодо розвитку армії та зміцнення національної безпеки. Своє бачення перспектив розвитку ЗСУ та зміцнення національної безпеки вони виклали у передвиборних програмах на позачергових виборах до парламенту 26 жовтня 2014 р.

Пропрезидентська партія «Блок Петра Порошенка» (БПП) декларувала пріоритетність політичної та дипломатичної боротьби за повернення анексованого Криму БПП вказував, що Україна повинна сама подбати про свою оборону, а тому має істотно модернізувати та зміцнити ЗСУ та інші силові структури. У партії вказували, що український військово-промисловий комплекс (ВПК) здатний задовольнити більшість потреб армії, а тому пропонувалось його відновлювати [2].

Схожа риторика була притаманна і для партії «Народний фронт», яка окрім реформування армії та силових структур наполягала на забезпеченні їх новим та сучасним військовим обладнанням та допоміжними засобами. Також у програмі НФ пропонував ухвалити нову Воєнну доктрину, де Росія мала бути визначеною як держава-агресор. Крім цього було наголошено на необхідності підвищення престижності військової служби [13].

Встановити ефективну взаємодію між парламентом, Кабміном та президентом у створенні нової воєнної доктрини наполягало «Об'єднання «Самопоміч». Шляхом створення системи військової підготовки громадян пропонувалось формувати

національний військовий резерв. Реформа управління ВПК для армії держава повинна закуповувати сучасне озброєння. Окрема увага зверталась на соціальний захист військовослужбовців та волонтерів [6].

Необхідність реформування та модернізації армії, посилення соціального захисту військових та їхніх сімей, правоохоронців, членів сімей загиблих і поранених учасників АТО декларувала фактична наступниця «Партії регіонів» – партія «Опозиційний блок». Однак на відміну від більшості учасниць виборних перегонів ця політична сила не згадувала про існуючу російську агресію, що створювало образ «проросійської» політичної сили. «Опоблок» також вимагав роззброєння усіх воєнізованих добровольчих батальйонів [7].

«Радикальна партія» пропонувала створити партизанські загони, а самих громадян підготувати до оборони великих міст в умовах широкомасштабної російської агресії. Окрім того, що «генеральські посади займуть бойові офіцери» партія більше не конкретизувала кроків із зміцнення обороноздатності держави [15].

ВО «Батьківщина» декларувала необхідність будівництва «потужних ЗСУ», що передбачало організацію Ставки Верховного Головнокомандувача, через яку голова держави мав здійснювати все керівництво обороною. «Батьківщина» вказувала на «некомпетентних генералів» від яких потрібно було очистити армію. У контексті стратегічного курсу на вступ в НАТО пропонувалося забезпечити переоснащення ЗСУ згідно із стандартами Альянсу, а також ухвалити закон про чіткий графік реформ для перетворення України на потенційного члена Альянсу [17].

На запровадженні правового режиму воєнного стану на території, де тривають бойові дії наполягали ВО «Свобода» та «Правий сектор». Загалом саме ці політичні сили приділили найбільше уваги комплексу питань нацбезпеки та оборони. Зокрема, ВО «Свобода» заявляла про наміри реорганізувати військово-промисловий комплекс для першочергового оснащення армії найновішим озброєнням та вимагала заборонити будь-яку військово-технічну співпрацю з РФ. Політсила пропонувала розвивати армію на масовому народному резерві ЗСУ за швейцарським зразком. Крім цього, на всеукраїнському рівні мали проводитись загальновійськові вишколи громадян, а також формуватись загони територіальної оборони. Військові видатки у візії політсили мали бути оплачені з «оподаткування надприбутків олігархів», а річне фінансування армії мало бути встановлене на рівні 5% від ВВП. Окрема увага була звернена на соціальний захист військових та їх сімей. Партія стверджувала, що вище військове командування «слід очистити від агентури Москви, зрадників і корупціонерів», а за антидержавну діяльність пропонувалося позбавляти громадянства [12].

«Правий сектор» вимагав реформи армії та збільшення витрат на оборону. Військово-патріотичне виховання у середніх навчальних закладах у баченні ПС мало розвиватися в межах військово-спортивних, військово-технічних секцій, курсів та клубів, підтримуваних державою. Люстрація в силових органах мала б супроводжуватись оновленням особового складу, а корупцію у військовій сфері пропонувалося віднести до особливо важких злочинів. ПС вимагав надання державного статусу воєнізованому формуванню – ДУК (Добровольчий Український Корпус) [14].

Значна увага комплексу питань силового блоку містилася і в програмі Конгресу українських націоналістів (КУН). Що стосується ЗСУ, то КУН пропонував фінансувати армію України на рівні, не нижчому ніж 2,5% ВВП. Важлива увага мала б приділятися зміцненню системи початкової військової підготовки із залученням до педагогічного корпусу викладачів (здебільшого офіцерів). У сфері соціального захисту КУН пропонував встановити належне соціальне забезпечення та встановлення пенсійних виплат Російською Федерацією сім'ям загиблих українських громадян і пораненим під час російської агресії [10].

«Громадянська позиція» виступила з ініціативою побудови трирівневої системи оборони заснованої на професійній контрактній армії, військовому резерві постійної готовності та комплексній системі територіальної оборони. У баченні політсили ВПК мав опиратись на власне виробництво, а також співпрацювати з технологічно розвинутими державами [16].

На потребі сучасної професійної армії на контрактній основі, яка «здатна дати відсіч будь-якій зовнішній агресії» наполягала партія «Сильна Україна». На думку політсили, це потребувало ухвалення нової воєнної доктрини, реформування структури і принципів фінансування ЗСУ (висока зарплата і соціальний захист солдат і офіцерів, сучасне озброєння), створення нового мобілізаційного плану (кадровий резерв з працівників силових структур) [3].

У передвиборній програмі забороненої Комуністичної партії України була звернена увага насамперед на соціальний захист військовослужбовців. Однак, як уже згадуваний «Опозиційний блок» КПУ не згадувала про характер загрози з боку Росії. Більше того, з тексту програми партії можна зрозуміти, що комуністи звинувачували у подіях в Криму та на Донбасі саме українське керівництво, а також уряди європейських держав та США [1].

«Сила людей» вважала, що армія має формуватися на професійній основі «виключно з патріотичних та підготовлених людей». А тому, кожному з громадян, хто вирішив піти до армії, слід було отримати не лише належне матеріальне забезпечення, але й необхідні навички та амуніцію, що відповідають найвищим міжнародним стандартам та зразкам [9].

Заслуговує на увагу програма «Громадянського руху України», у якій політична сила вказувала, що гарантією громадської безпеки та відповідальності влади є озброєне суспільство, де «кожен голова родини» має мати зброю. У візії політичної сили Україна потребувала створення сучасної Системи Державної Безпеки, яка мала б реагувати на будь-які загрози для національної безпеки.

Партія «5.10» виступала за контрактну армію, надійне забезпечення якої пов'язували з виконання запропонованої політичною силою реформи оподаткування. В таких умовах декларувалося, що працівники правоохоронних органів отримуватимуть зарплатню не нижче 1 тис. доларів США. Повний перехід на контрактну армію у баченні «5.10» мав відбутися після завершення бойових дій на Сході України. Тоді ж мала бути скасована загальна військова повинність, а сама армія мала б бути скороченою в 10 разів від існуючої [5].

Незначна увага функціонуванню ЗСУ була приділена у програмі «Блоку лівих сил України» де обмежились декларуванням потреби України в реформуванні та розбудові війська з метою забезпечення суверенітету і територіальної цілісності [4]. Натомість партія «Сила і честь» виступала за створення «самодостатніх та боєздатних збройних сил України», а стратегічною державною метою було визначено членство України в НАТО [8]. Партія «Зелена планета» Н. Земної вказувала на необхідність проведення реформи ЗСУ задля зміцнення обороноздатності країни та її безпеки, «Єдина країна» пропонувала формувати професійну армію на контрактній основі, створення якої б супроводжувалось розвитком підприємств вітчизняного ВПК.

Окремі політичні сили, зокрема такі як Партія зелених України «Солідарність жінок України», «Відродження», «Ліберальна Партія України» хоч і декларували необхідність забезпечення миру в Україні та зачіпали окремі соціальні питання військово-службовців, проте не пропонували конкретного механізму досягнення таких цілей.

Загалом, під час виборів 2014 р. український політикум приділив значну увагу питанням зміцнення обороноздатності та реформування армії, що стало логічним наслідком потреби пошуку ефективних відповідей на військову агресію з боку РФ.

Націонал-патріотичні партії, що декларували європейські цінності та рух України до ЄС вказували на доцільність розбудови ВПК, налагодження тісних відносин з ЄС та НАТО та реформування ЗСУ. При цьому вони відкрито називали Росію державою агресором, а деякі з них пропонували це закріпити у Військовій доктрині України. У той же час залишався сегмент українського політикуму який уникав визнання агресії з боку РФ, оскільки орієнтувався на проросійськи-налаштоване населення, що було невдоволене наслідками Революції Гідності.

Список використаних джерел

1. Передвиборна програма Комуністичної партії України «За мир, народовладдя і справедливість!». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=142>. 2. Передвиборна програма партії «Блок Петра Порошенка». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=202>. 3. Передвиборна програма Партії Сергія Тігінка «Сильна Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=176>. 4. Передвиборна програма політичної партії «Блок лівих сил України» «Людина – понад усе!». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=198>. 5. Передвиборна програма політичної партії «5.10». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=178>. 6. Передвиборна програма Політичної партії «Об'єднання «Самопоміч» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=185>. 7. Передвиборна програма політичної партії «Опозиційний блок» «Україна: право на майбутнє». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=199>. 8. Передвиборна програма політичної партії «Сила і честь». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=192>. 9. Передвиборна програма політичної партії «Сила людей». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=204>. 10. Передвиборна програма політичної партії Конгрес українських націоналістів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=207>. 11. Передвиборча програма партії «Відродження» на позачергових виборах народних депутатів України 2014 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=175>. 12. Програма докорінних перетворень політична партія Всеукраїнське об'єднання «Свобода» «Українська перемога». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=155>. 13. Програма політичної партії «Народний фронт» «Відродження України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=182>. 14. Програма політичної партії «Правий сектор». «Перемога! Державність! Свобода!». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=158>. 15. Програма Радикальної партії Олега Ляшка «План Ляшка. Перемога України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP502?pt001f01=910&pf7171=144>. 16. Програма політичної партії «Громадянська позиція» «Від активного громадянина – до держави-лідера». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gp.org.ua/pro-partiyu/programa-partii>. 17. Програма Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» «Україна переможе». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ba.org.ua/program/>.

В. М. Шевченко

ДЕМОКРАТИЧНА ПЛАТФОРМА НА XXVIII З'ЇЗДІ КПУ

Вивчення діяльності Демократичної платформи у КПУ дає можливість дізнатися про формування опозиційних сил у самій комуністичній партії. ДП у процесі свого розвитку стала основою Партії демократичного відродження України.

Важливе значення для Демократичної платформи мав XXVIII з'їзд КПУ. Активісти ДП сподівалися донести свої ідеї до учасників з'їзду.

КПУ проводила політику демократизації партійного життя, тому з'їзд транслювався у прямому ефірі радіо та телебаченням, виступи делегатів публікувалися у партійній пресі. Прихильники ДП та ЦК КПУ сподівалися показати на з'їзді свою перевагу над політичними конкурентами. На з'їзді велася боротьба за підтримку простих партійців. Оголосити позицію Демократичної платформи в КПУ республіканська та київська Координаційні ради доручили делегату з'їзду Валерію Хмельку.

Серед делегатів з'їзду було 47 прихильників ДП [2]. Проте їх голосів не вистачало, щоби змусити президію надати слово представнику ДП.

Представник Демократичної платформи отримав слово лише після того, як від площі Л. Толстого по Червоноармійській вулиці рушила колона демонстрантів з плакатами «Слово – Демократичній платформі» та «Геть партократів». Основу колони складали комуністи КБ ім. О. Антонова та Київського авіазаводу. Це була перша хода прихильників Демократичної платформи в КПУ.

Вимоги ДП до з'їзду КПУ: з'їзд КПУ має засудити всі злочини, що здійснювалися від імені партії; передати Радам ту частину майна КПУ, яка привласнена незаконно; визнати право комуністів на організаційне об'єднання за платформами; реорганізувати друковані органи парткомів у відкриті для всіх платформ органи партійних організацій – з виборами редакторів на з'їздах і конференціях; запровадити прямі вибори за платформами по партійних виборчих округах – з числа кандидатур, що були висунуті, оголошені та обговорені заздалегідь у всіх парторганізаціях округів; КППРС визнає право компартій республік ухвалювати остаточні рішення з тих питань, які будуть віднесені до компетенції республік новим Союзним договором; КППРС ініціює закон про заборону створювати партійні організації в КДБ, МВС та інших правоохоронних, військових чи управлінських державних органах; ухвалити рішення про неприпустимість суміщення партійних посад з керівними посадами в інших громадських чи державних організаціях [3].

У разі відхилення зазначених пропозицій республіканська Координаційна рада ДП разом з делегатами з'їздів від ДП і депутатами парламентської групи візьмуть на себе функції оргкомітету нової партії та звернуться за підтримкою до членів КПУ. Офіційної відповіді на це звернення не могло бути до завершення з'їзду КПУ, другий етап якого мав відбутися вже після з'їзду КППРС.

На з'їзді обирався ЦК КПУ, тому різні партійні групи, у тому числі ДП, намагалися провести своїх представників. В. Хмелька відмовилися навіть внести до списків кандидатів у члени ЦК КПУ. Причиною цього була мала кількість прихильників ДП серед членів КПУ. У ЦК КПУ опинилися противники демократизації партії.

Але ДП використала поразку як привід для продовження агітації, ухваливши спільну Заяву Координаційної ради, делегатів обох з'їздів і депутатів сформованої на той момент групи «Демократична платформа» у Верховній Раді УРСР «Про підсумки XXVIII з'їзду Компартії України» [1]. Прихильники ДП почали організовувати власну партію.

XXVIII з'їзд КПУ розкрив внутрішньопартійні протиріччя між прихильниками та противниками демократії. Демократично налаштовані комуністи створили у грудні 1990 р. Партію демократичного відродження України, що перебувала на соціал-демократичній позиції. Діяльність Демократичної платформи сприяла перетворення однопартійної політичної системи УРСР у багатопартійну, що стала основою сучасної української партійної системи.

Список використаних джерел

1. Резолюція з підсумків XXVIII з'їзду КППРС спільної Наради координаційної ради партклубів України, депутатської групи Верховної Ради УРСР «Демократична платформа Компартії України», делегатів XXVIII з'їзду КППРС та XXVIII з'їзду Компартії України – прихильників Демократичної

платформи в компартії України // Тертичний О. Перша спроба демократичної будови політичної партії в Україні: автобіографія української Демплатформи (1990 – 1991 роки). – Київ: НаУКМА, 2014. – С. 260 – 261. 2. Список делегатов XVIII съезда КПУ, поддерживающих «Демократическую платформу КП Украины» // Тертичний О. Перша спроба демократичної будови політичної партії в Україні: автобіографія української Демплатформи (1990 – 1991 роки). – Київ: НаУКМА, 2014. – С. 254 – 255. 3. Хмелько В. Е. Выступление на XVIII съезде Компартии Украины // Тертичний О. Перша спроба демократичної будови політичної партії в Україні: автобіографія української Демплатформи (1990 – 1991 роки). – Київ: НаУКМА, 2014. – С. 256 – 259.

О. А. Бабенко, В. Б. Белоус

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОРГАНОВ НКВД
НА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ
(НА ПРИМЕРЕ РАБОТЫ СЕРЖАНТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ЛЬВА АРОНОВИЧА МИНЧИНА)**

Захват и последующее удержание банков, учреждений связи, мостов и транспортных терминалов – аксиома любой революции. Большевики, взявшие государственную власть в 1917 году, значительное внимание уделяли транспорту. Услужливые журналисты придумывали выразительные метафоры и сравнения: «стальные мускулы страны», «железные вены народного хозяйства» и т.п., рассказывая народу об успехах на железнодорожном, в частности, транспорте. Этот материал о «стальном заслоне» на «железке».

«Руководящая и направляющая сила общества», большевистская партия, решила, что журналисты хорошо, а ВЧК – лучше, и вот уже 7 августа 1918 года Совнарком принял постановление об организации при ВЧК Железнодорожного отдела. Борьба с контрреволюцией, спекуляцией и должностными преступлениями на железных дорогах переходила в ведение железнодорожных отделов ВЧК и местных ЧК. Свыше 50 % сотрудников чекистских органов были коммунистами.

С начала 1930-х годов реорганизованные органы ОГПУ начали проведение массовых политических репрессий, своя роль в которых отводилась и транспортным подразделениям ОГПУ (на железных дорогах – окружным, дорожным, линейным ТО ГПУ, их отделениям и оперативным пунктам). В задачи транспортных органов ГПУ входила борьба с открытыми контрреволюционными выступлениями, в том числе с бандитизмом, со шпионажем, с хищениями грузов, с незаконным использованием транспорта. Кроме того, на транспортные отделы ГПУ возлагалась охрана железнодорожных и водных путей сообщения; общественного спокойствия и порядка; уголовно-розыскные функции, оказание содействия органам НКПС в деле восстановления транспорта в тех случаях, когда они обращаются в ТО ГПУ, а также выполнение других специальных поручений по охране революционного порядка.

Решение об образовании НКВД СССР было принято на заседании Политбюро ЦК ВКПБ 20 февраля 1934 г., по докладу И.В. Сталина.

Это ведомство рассматривало дела не только во внесудебном порядке, что само по себе противоречило всем принципам права, но и заочно, что противоречило даже Конституции СССР. В его полномочия входило: заключение в концлагерь сроком до 5 лет, административная (без суда) высылка, ссылка, депортация за пределы СССР. Законами СССР существование такого органа не предусматривалось, и четкого регламентирования его деятельности не производилось, то есть это был открыто антиконституционный и антиправовой институт.

На местах (с 1937 года) создавались «тройки» НКВД, в состав которых входили первый секретарь обкома партии или ЦК республики, начальник НКВД соответствующего уровня, прокурор области, края или республики. Комиссия их трёх че-

ловек заочно виносила тисячі приговорів «врагам народу», ґрунтуючись на матеріалах органів, а порой і просто по списках. Особенністю цього процесу було відсутність протоколів і мінімальне кількість документів, на ґрунті яких виносились рішення про винуватість підсудимого. Вердикт «тройки» обжалованню не підлягав. За рік роботи «тройками» були засуджені 767 397 осіб, з них 386 798 осіб приговорені до страти.

Небольшой райцентр тогда Одесской, а ныне Кировоградской области Гайворон (до 1949 г. – местечко с населением около 15 000 чел.) достаточно интересен в железнодорожном отношении: здесь два вокзала (для поездов широкой и узкой колеи), с 1897 г. начали работу железнодорожные мастерские, в 1937 году преобразованные в Гайворонский паровозоремонтный завод.

В местном транспортном отделении НКВД своей активной деятельностью отличился сержант госбезопасности Лев Аронович Минчин. Анализ нескольких десятков возбужденных им в свое время дел из соответствующего фонда архивных следственных дел, находящегося на хранении в Государственном архиве Кировоградской области устанавливает многочисленные факты фабрикации дел, фальсификации материалов, нарушения им норм т.н. «соцзаконности» и несоблюдения положений Конституции СССР. Минчин искажал показания подследственных и свидетелей, под угрозой оружия заставлял некоторых из них подписывать заведомо ложные протоколы допросов, применял к ним меры физического воздействия и т.п. Отдельные дела были возбуждены им исключительно по нелегализованным оперативным материалам.

В результате этой его «работы» были уничтожены целые семьи местных жителей, сломаны судьбы десятков женщин и детей, чьи мужья и отцы подверглись необоснованным репрессиям. За ошибки власти, недоработки хозяйственных и партийных руководителей местного, областного и союзного уровней своей свободой и жизнью ответили простые труженики – слесари, смазчики, кузнецы, машинисты, работники путевого хозяйства.

Госархивом Кировоградской области подготовлена к печати книга В.Б. Белоуса «Мартиролог Минчина», в которой на политическом, экономическом, историческом фоне того периода описаны судьбы невинных жертв «гайворонского палача». Продолжается дополнительная исследовательская и поисковая работа по этой теме.

Список использованных источников

1. Государственный архив Кировоградской области, Ф. 5907, оп. 2.

В. Г. Бондаренко

КОЗАЦЬКІ КОЛАБОРАЦІОНІСТЬКІ ФОРМУВАННЯ НА ТЕРЕНАХ ГЕНЕРАЛЬНОЇ ОКРУГИ «ДНІПРОПЕТРОВСЬК» (1941-1943 РР.)

Події Другої світової війни і зараз викликають значний інтерес та неоднозначні, а часто й емоційні оцінки серед фахівців, політиків і пересічних громадян. Історичні події обумовлюють конфлікти на міждержавному рівні і є частиною ідеології багатьох політичних сил. Заполітизованим залишається питання про ту частину громадян СРСР і представників політичної еміграції, які брали участь у війні на боці противників Радянського Союзу.

Особливу позицію серед нацистів щодо України займав А. Розенберг. Він вважав за необхідне відродити історичну пам'ять українців, у тому числі й про козачтво, для того щоб вести агітацію проти російського імперіалізму в інтересах нацистів [6]. Простежити цю позицію ми можемо з газет, які видавалися окупантами на

території України. 17 жовтня 1941 р. С. Польовий писав у газеті «Дзвін» про гетьмана П. Дорошенка [1]. 9 листопада того ж року М. Апостол у статті «Жовті води» розповідав про історію українського козацтва і його битви [2]. В іншій статті О. Бабенка повідомлялося, що Міська Управа Жовтих Вод і населення виступили з ініціативою поставити пам'ятник козакам на місці битви під Жовтими Водами 1648 р. [3]. Всі ці публікації використовувалися як агітація і пропаганда для створення колабораціоністських козацьких частин. Тому закономірним було те, що в дніпропетровській газеті з'явилося звернення про формування колабораціоністських полків і загонів для допомоги німцям та інформація про бойове використання таких частин у Криму та на Півдні України [4].

На Дніпропетровщині вже восени 1941 р. почалося формування загонів Вільного козацтва (ВК) і закладення організацій Українського національного козацького руху (УНАКОР). В. Совенко (псевдонім – Філоненко) прибув на Дніпропетровщину й почав організаційну діяльність, але праця зі створення осередків була невдалою і він переїхав в село поблизу ст. П'ятихатки, у якому і продовжив роботу [8]. Важливий вплив на події мали учасники вільнокозацького руху на Катеринославщині у 1917 – 1923 рр., які не перебували на еміграції, а були репресовані, або переховувалися на теренах СРСР. Вони повернулися на місця свого колишнього проживання і вступили на службу до адміністративних та поліційних органів окупантів. Серед них відзначалися колишні учасники «Просвіти» та ВК із с. Мануйлівка такі, як Микита Зеленський, Каленик Чернета, Петро Чернета, Іван Дуб. За наказом гітлерівців вони почали створювати колабораціоністські частини в районі Дніпропетровська, Кривого Рога, Кременчука. Були засновані навіть старшинські школи з колишніх командирів Червоної армії. Сформовані частини перекидалися в район м. Луцьк, а найбільш перевірені для боротьби з партизанами в Самарських лісах. У Новомосковському районі Дніпропетровської області діяв загін у 150 осіб по боротьбі з партизанами на чолі з Савою Петренком. Інший відділ у Перещепинському районі нараховував близько 100 осіб. Необхідно зазначити, що до цих формувань було оголошено мобілізацію, а ті, хто відмовлявся – опинялися в концтаборах. Про це повідомляли навіть органи радянської безпеки [5]. В іншому розвідувальному донесенні М. Хрущову від 23 січня 1942 р. згадувалося, що на Дніпропетровщині сформовано організацію «Вільне козацтво». З неї почав створюватися козацький корпус на чолі з генерал-лейтенантом Корнєєвим, який начебто, перейшов на бік німців на початку війни. На цей час ми не знайшли прізвища Корнєєва серед радянських генералів, які опинилися в полоні. Немає його й серед генералів-емігрантів: російських, українських, козацьких. Тому важко сказати, чи існував такий генерал насправді, чи це помилка радянської розвідки. Далі повідомлялося про бої з партизанами в районі між Новомосковськом і Павлоградом [9]. Про подальшу долю цих формувань нам невідомо, лише в документах радянських партизан згадується про діяльність 159-го охоронного козацького батальйону. Важко сказати, чи він представляв УВК чи складався з донських, кубанських і терських козаків [7].

Список використаних джерел

1. Дзвін. 1941. 17 жовтня.
2. Там само. 9 листопада.
3. Там само. 19 листопада.
4. Дзвін. 1942. 16 січня.
5. Из сообщения начальника 4 Управления НКВД СССР Судоплатова заместителю начальника 3 управления НКВД СССР Илюшину. 5 декабря 1942 г. № 7/с/97. URL: http://www.chornoshlychnyk.at.ua/publ/nkvd_dopovid_pro...ukr...45 (дата звернення: 12.10.2016).
6. Кучер В. Німецька окупація України в початковий період війни : політико-економічна парадигма. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2008. Вип. 39. С. 291 – 307 ; його ж. До питання про політичну кризу нацистського окупаційного режиму в Україні у роки війни. Сторінки воєнної історії України : зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Смолій; НАН України. Інститут історії України. Київ, 2009. Вип. 12. С. 135 – 150.

7.РГАСПИ (Российский государственный архив социально-политической истории). Ф. 625. Оп. 1. Д. 45. Л. 66. 8.Сергійчук В. Український здви́г. Київ : Київський національний університет. Київ, 2005. Кн. 5 : Наддніпрянина. 1941 – 1955. С. 98, 99. 9.ЦДАГО України (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 23. Ч. 1. Спр. 115. Арк. 25 – 31.

А. В. Шимко

УЧАСТЬ НІМЕЦЬКИХ ФАХІВЦІВ В ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

За загальними наслідками Першої світової війни більшовицька Росія (згодом СРСР) та Німеччина, як відомо, опинилися в статусі держав-ізгоїв. Така ситуація природно підштовхувала політичних керівників обох країн до налагодження більш тісних контактів. Початком таких відносин став підписаний РСФРР та Німеччиною Рапалльський договір 1922 р. Згодом між СРСР та Німеччиною будуть підписані торговельний договір (12 жовтня 1925 р.), політичний договір про дружбу і нейтралітет (квітень 1926 р.) та спільний економічний протокол (15 січня 1929 р.) [5, с. 176]. Відповідно до цих угод, до «країни Рад» почали прибувати німецькі фахівці, чий досвід був необхідний для відновлення радянської економіки.

В СРСР готувалися до цього. Зокрема, наказом Вищої Ради Народного Господарства СРСР від 4 липня 1929 р. затверджувалась інструкція «Про порядок залучення на службу і використання держпромисловістю СРСР працівників із-за кордону» [3, с.151]. Для її виконання в Німеччині були організовані іноземні бюро ВРНГ, які мали займатися питаннями агітації та організації приїзду німців до СРСР [2, с.24].

Зазначимо, соціальний і професійний склад груп трудових емігрантів з Німеччини був неоднорідним. Вирізнялися «фірмові», «валютні» та «безвалютні» робітники. «Фірмові» працівники направлялися до СРСР від іноземних фірм [8, с. 581]. Основними партнерами радянських підприємств були німецькі фірми «Сіменс», «Крупп», «Герц» та ін. [1, с. 78]. «Валютні» робітники укладали індивідуальні трудові договори з політичним представництвом СРСР в Берліні. «Безвалютні» (архітектори, конструктори) ставали свого роду «постійними» трудовими кадрами [8, с. 583, 585]. Працю цих груп фахівців переважно застосовували на будівництві, в енергетиці, металургії та машинобудуванні [3, с. 152]. Для проведення політико-виховної роботи на заводах створювалися спеціальні Іноземні відділи [9, с. 253].

Основна частина фахівців з Німеччини прибула до СРСР між 1928 і 1933 рр. За даними Робітничо-селянської інспекції СРСР, станом на 4 вересня 1932 р. в СРСР налічувалося 9 190 іноземних фахівців, 10 655 робітників і 17 655 членів їх сімей, з яких німцями були 11 000 осіб (до 55 %) [2, с. 25; 6, с. 186].

У 1933 р. кількість німців у СРСР з різних причин зменшилася майже вдвічі, як правило через погані умови праці [4, с. 233]. Крім того, в цей час завершилася перша п'ятирічка, були навчені власні кадри, і потреба в запрошенні іноземних фахівців втратила актуальність [2, с. 25].

З початком нацистського терору і репресій у Німеччині, СРСР активно приймав німецьких політемігрантів, які згодом залучалися до індустріалізації [7, с. 33]. Але після підписання Німеччиною «Антикомінтернівського пакту» 1936 р. та Мюнхенської угоди 1938 р. процес активної політичної імміграції німців до СРСР був припинений [7, с. 38].

Отож, у період індустріалізації у Радянському Союзі перебувала значна кількість німецьких робітників. Втім, умови їх праці та побуту відверто не мотивували залишатися надовго. Іншими проблемами ставали мовний бар'єр і політична нестабільність у відносинах між СРСР та Німеччиною. Всі ці фактори зумовлювали хвилі

реєміграції німців з Радянського Союзу.

Список використаних джерел

1. Васина И. И. Основные формы сотрудничества уральского региона России и Германии в 1920–1930-е гг. / И. И. Васина, В. В. Запарий // История науки и техники в современной системе знаний. – Екатеринбург: Изд-во УМЦ УПИ, 2014. – С. 75–78. 2. Васина И. И. Технично-экономические научные отношения России и Германии (на материалах тяжелой промышленности Урала конца XIX – первой трети XX в.): автореф. дис. на получение наук. степени канд. ист. наук / И. И. Васина. – Екатеринбург, 2012. – 30 с. 3. Ігнатуша О. О. Запорізький формат міжнародної співпраці доби сталінської індустріалізації (кінець 20-х – 30-ті рр. XX ст.) / О. О. Ігнатуша // Наукові праці історичного факультету ЗНУ. – 2011. – № 31. – С. 151–154. 4. Ігнатуша О. О. Іноземні спеціалісти індустріальних новобудов Запоріжжя в умовах адміністративного тиску та політичних репресій (20–30-ті рр. XX ст.) / О. О. Ігнатуша // Наукові праці історичного факультету ЗНУ. – 2012. – № 32. – С. 228–239. 5. Ігнатуша О. О. Причини міжнародного співробітництва при будівництві Запорізького індустріального комплексу (20–30-ті рр. XX ст.) / О. О. Ігнатуша // Наукові праці історичного факультету ЗНУ. – 2010. – № 29. – С. 174–182. 6. Касьяненко В. И. Завоевание экономической независимости СССР (1917–1940 гг.) / В. И. Касьяненко. – М.: Политиздат, 1971. – 335 с. 7. Резаненко О. О. Иностранные специалисты на промышленных предприятиях Сталинграда в конце 1920-х–1930-е гг.: дисс. канд. ист. наук / О. О. Резаненко. – Волгоград, 2018. – 222 с. 8. Чернова Н. В. Немецкие специалисты на Магнитострое / Н. В. Чернова // Вопросы истории Южного Урала. – 2015. – № 3. – С. 581–585. 9. Чернова Н. В. Политическая атмосфера в Магнитогорске 1930-х гг., связанная с использованием на строительстве ММК немецких рабочих и специалистов / Н. В. Чернова // Проблемы истории, филологии, культуры. – 2016. – № 3. – С. 252–259.

А. В. Бойда

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В СТАЛІНСЬКІЙ ДЕПОРТАЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ

Депортація (від лат. *deportatio* – вивезення) – вигнання, заслання, висилка; насильницьке переселення цілих народів, етнічних груп, їхніх частин або окремих представників з їхньої історичної батьківщини, етнічних територій або місць компактного проживання [6, с. 181].

Депортації українського, німецького та польського населення Західної України – це явища, які зайняли особливе місце в історії України 40-х – 50-х рр. XX ст. Історичне тло депортаційних акцій сформувалося в контексті початку Другої світової війни, а саме, розподілу Польщі між двома тоталітарними режимами – сталінізмом та нацизмом. Як відомо, у сфері радянського впливу, поряд з іншими землями опинилася також Східна Галичина (колишні Львівське, Станіславське та Тернопільське воєводства у складі Польщі), для якої анексія території завершилася її входженням у склад УРСР. У тогочасній офіційній термінології ця подія трактувалася як акт возз'єднання українських земель [2, с. 137].

Міжнародно-правовим підґрунтям депортацій стали радянсько-німецькі угоди – пакт Молотова – Ріббентропа, підписаний 23 серпня 1939 року в Москві та Договір про дружбу і кордон між СРСР та Німеччиною від 28 вересня 1939 р. У таємних протоколах цих дипломатичних документів закріплювався територіальний розподіл Польщі між Третім Рейхом та СРСР [3, с. 50]. Згідно досягнутих домовленостей 48,6% її території (189 тис. кв. км.) з 69% населення (20 млн. 260 тис.) окупували німці, решту – 51,4% території з 37,1% населення поглинув Радянський Союз [4].

Анексія Галичини радянськими військами восени 1939 року, з огляду на специфіку сталінського тоталітарного режиму, і, навіть широкую суспільну підтримку в краї, не могла без негативу позначитись на долі місцевого населення. Уже наприкінці 1939-го та протягом всього 1940-го рр. радянською владою були здійснені три депортаційні акції щодо місцевого населення. У межах першої хвилі (кінець 1939 р.

– лютий 1940 рр.) до Сибіру і Казахстану були відправлені як українці, що перебували на службі в органах влади, так і представники польської адміністрації та військовослужбовці. На поч. квітня 1940 р. пройшла друга хвиля примусового переселення. Вона безпосередньо зачепила етнічних українців, насамперед представників політичних партій, що репрезентували націоналістичне та прокомуністичне (об'єднане в лавах КПЗУ) крило західноукраїнського політикуму, а також громадськості. Окрему групу складали т. зв. «класові вороги» – купці, підприємці, заможні селяни. З червня 1940 р. тривала третя хвиля. Її основу складали втікачі з Польщі, як правило, євреї. Також депортації підлягало населення прикордонних регіонів, в лояльності якого сталінське керівництво не було впевнене. Власне тому з Галичини депортовано майже кожного 10-го мешканця. Загалом з 29 червня до половини липня 1940 року з шести західних областей України було примусово вивезено 37 тис. 532 родини, або 83 тис. 207 осіб, у тому числі, 19 тис. 476 осіб неодружених. Усі вони виселялися в Комі, Марійську, Якутську автономні республіки, Архангельську, Новосибірську, Вологодську, Свердловську та інші далекосхідні області Росії, де їх використовували на різних промислових підприємствах, у лісовому та сільському господарстві. У цілому, загальна статистична картина свідчить, що протягом жовтня – листопада 1939 року та липня 1941 року із Західної України було переселено близько 1 мільйона осіб. Із усієї кількості депортованих у 1939 – 1941 роках 50% становили поляки, 30% – євреї, 20% – українці [5, с. 279].

У контексті депортаційних акцій 1939-1941 рр. відбувалося переселення етнічних німців на територію Рейху. При цьому німецька сторона вимагала від радянського уряду не перешкоджати їхній еміграції. Дана репатріація була добровільною. Загалом, своїм шансом скористалися понад 128 тис. етнічних західноукраїнських німців [3, с. 89].

З початком 22 червня 1941 р. радянсько-німецької війни сталінський режим призупинив насильницьку депортацію населення регіону. Визволення краю в 1944 р. породило нові передумови для продовження депортаційно-репатріаційних акцій. Насамперед їх відновлення обумовлювалося тим, що за часів німецької окупації польсько-український міжетнічний конфлікт досяг свого апогею і єдиним шляхом для його розв'язання, який бачило керівництво СРСР та ПНР, був обмін населенням. Ці дії регламентувалися Люблінською угодою від 9 вересня 1944 р., у результаті якої протягом 1944-1946 рр. з ПНР в УРСР було переселено 482 тис. 109 осіб (122 тис. 454 українських родин). Відповідно в ПНР було переселено понад 800 тис. поляків [7, с. 134]. На відміну від етнічних німців, які, як правило, добровільно покинули територію регіону в 1940 р. в якості репатріантів, українські переселенці з Польщі, оселяючись в колишніх домівках галичанських «бюргерів», були привезені в 1945 – 1947 рр. як «вимушені переселенці» [1, с. 44-45]. Разом з тим, у хатах вже колишніх закерзонців оселялося польське населення тієї ж Галичини, евакуйоване з УРСР в ході Люблінської угоди [7, с. 202].

Завершальним етапом насильницьких депортацій стала операція «Вісла», проведена в 1947 р. спільними польсько-радянськими зусиллями. Масові примусові переселення українців з південно-східних воєводств ПНР в північно-західні проводилась на замовлення радянського уряду, насамперед для того, щоб остаточно вирішити українське питання та придушити діяльність УПА в Закерзонні [7, с. 279].

Таким чином, депортації 1939-1947 рр. на західноукраїнських землях обумовлювалися специфікою сталінського тоталітарного режиму, зорієнтованого на проведення репресивної політики щодо населення краю, лояльне ставлення якого до чинної влади викликало сумніви. У зв'язку з цим депортаційні акції ставали дієвим

інструментом впровадження радянських порядків на приєднаних територіях. Наслідки такої політики, окрім етнічних німців, які отримали можливість повернутися на історичну батьківщину, були, як правило, негативними. Насамперед це стосувалося українців, поляків та євреїв, частина з яких стала жертвами сталінського депортаційного терору.

Список використаних джерел

1. Голей М. Бонарівка... спогад з дитинства / М. Голей. – Снятин: Музично-видавничий дім «В. Лазаренко», 2015. – 104 с. 2. Крикніцький О. П. До питання про боєздатність РСЧА під час радянсько-польського збройного конфлікту 1939 р / О. П. Крикніцький // Український історичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 135 – 149. 3. Оглашению подлежит: СССР– Германия. 1939-1941: Документы и материалы / Сост. Ю. Фельштинский. – М.: Моск. рабочий, 1991 – 367 с. 4. Пагіря О. Співпраця СРСР та Німеччини у 1939–1941 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=290>. 5. Патер І. Г. Репресії та депортації населення Західної України у 1940-х роках / І. Г. Патер // Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки. – 2013. – С. 49-61. 6. Політологічний енциклопедичний словник : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – 792 с. 7. Цепенда І. Є. Українсько - польські відносини 40-50-х років ХХ століття: етнополітичний аналіз / І. Є. Цепенда; наук. ред.: М. І. Панчук; Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. – Київ: НАН України, Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, 2009. – 386 с.

В. О. Бандус

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ В. О. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО В ПЕРІОД РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКОЇ ВІЙНИ 1941-1945 РР.

Відомий український дослідник, професор, доктор технічних наук Віктор Опанасович Добровольський (1884-1963 рр.) являється один із найвидатніших вітчизняних вчених в області загального машинобудування. Більша частина наукової і педагогічної кар'єри автора фундаментального підручника «Деталі машин» пов'язана з Одеським політехнічним інститутом, в якому він працював з 1918 по 1963 рр. Лише під час німецько-радянської війни 1941-1945 рр. науковець був змушений залишити Одесу і перервати роботу в ОПІ, через необхідність роботи у військово-оборонній сфері.

З початком німецько-радянської війни, В. О. Добровольський, як і більшість громадян країни не уявляв масштабів катастрофи, що спіткають Червону армію й розраховував залишитися в Одесі. Однак через погіршення ситуації на фронті, 16 липня 1941 р. за рішенням виконкому міськради м. Одеси вчений був евакуйований до Краснодару [3, с. 33].

З 1 серпня по 16 жовтня 1941 р. Віктор Опанасович займав посаду професора Краснодарського інституту виноробства [1, арк. 91], після чого був переведений до Сталінграду. Перебуваючи в евакуації на протязі 1941-1942 рр. вчений працював консультантом технічного відділу і начальником артилерійських майстерень Управління Сталінградського військового округу [6, арк. 2] і співпрацював з рядом стратегічних військових підприємств: заводом №100, Кіровським заводом, СТЗ (танки і спец озброєння) [1, арк. 9]. Дослідник займався конструюванням та допомагав у виробництві танків, бойових машин, мінометів, боєприпасів [5, арк. 9]. Керував реконструкцію Сталінградського тракторного заводу відповідно до вимог військового часу [4, арк. 124].

10 жовтня 1941 р. науковець увійшов до штату Сталінградського механічного інституту в якості професора та зайняв посаду завідуючого кафедрою «Деталі машин та теорії механізмів». В інституті Віктор Опанасович з 1 грудня 1941 по 15 листопада 1943 рр. працював замісником директора з навчальної та наукової роботи, після чого до 16 квітня 1944 р. виконуючим обов'язки директора [1, арк. 91].

В 1942 р. В. О. Добровольський тимчасово залишив Сталінград, що став ареною бойових дій та був евакуйований разом з інститутом до Челябінську. Там, до 1944 р. вчений працював секретарем правління Челябінського обласного об'єднання НІТО (механіків, металургів, гірників, енергетиків, хіміків) [2, с. 8], співпрацював з Челябінським танковим заводом ім. Кірова (ЧТЗ), директором якого був колишній студент Віктора Опанасовича, що навчався на механічному факультеті ОПІ (закінчив у 1933 р.) – Ісак Мойсейович Зальцман [11]. В Челябінську, В. О. Добровольський входив до складу комісії з випробування озброєнь, налагодив роботу дослідної лабораторії, працював над впровадженням у виробництво нової техніки. Паралельно науковець співпрацював з Всесоюзним науково-технічним товариством машинобудівників, надавав консультації та рекомендації з питань виробництва різного озброєння.

Постановою Ради Народних Комісарів СРСР № 1201-361с «Про заходи щодо поліпшення підготовки інженерно-технічних кадрів для підприємств танкової промисловості» від 2 листопада 1943 р. [9], на базі Сталінградського механічного інституту було створено Челябінський механіко-машинобудівний інститут [8, с. 13]. На початку листопада 1943 р. частина співробітників розділеного Сталінградського інституту разом з директором А. В. Ловягіним повернулась до Сталінграду. З цього часу і до квітня 1944 р. процесом створення нового навчального закладу, його роботою, розподілом співробітників і студентів між інститутами, навчальним процесом, набором студентів на танковий (з 1944 р. Колесо-гусеничних машин) і механіко-технологічний факультети в грудні 1943 р., проведенням зимової екзаменаційної сесії керував заступник директора – В. О. Добровольський [10, с. 21]. Після успішної роботи з організації та становлення інституту в Челябінську, Віктор Опанасович у квітні 1944 р. повернувся до Сталінграду [10, с. 22], а 4 грудня 1944 р. і до Одеси, де відразу відновив роботу в ОПІ [1, арк. 38].

Активна та самовіддана діяльність Віктора Опанасовича під час війни отримала широку державну відзнаку. 2 лютого 1944 р. наркомат танкової промисловості нагородив науковця значком «Відмінник танкобудування СРСР» [1, арк.4]. За виконання завдань державного комітету оборони по спец озброєнню і мінометам, 22 лютого 1944 р. В.О.Добровольський отримав Орден Трудового Червоного Прапора. 19 травня 1944 р. дослідника нагородили почесним званням заслуженого діяча науки і техніки РРФСР. 31 травня 1944 р. – медаллю за оборону Сталінграду. В 1945 р. В.О.Добровольський отримав медалі за перемогу над Німеччиною та «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», а 17 вересня 1945 р. був відзначений найвищою державною нагородою СРСР – орденом Леніна [7, арк. 4].

Діяльність Віктора Опанасовича на протязі 1941-1944 рр. відзначається своєю різноманітністю та багатогранністю. Вчений успішно поєднував педагогічну та організаційну роботу у вищій школі з організацією та консультуванням виробництва. Численні нагороди отримані В. О. Добровольським стали яскравим підтвердженням значущості його внеску для розвитку освіти в СРСР та боротьбі з зовнішнім ворогом.

Список використаних джерел

1.Архів ОНПУ. Ф. Р-126. Оп. 11. Особові справи співробітників ОПІ. Д. 250 арк. 2.Віктор Опанасович Добровольський. Бібліографічний покажчик / упоряд.: Т. Ю. Гнатюк, З. Х. Ісламгулова, І. А. Яковлева / ред. К. І. Заблонський. Одеса: Наука і техніка, 2004. 45 с. 3.Гусарев В. С. Виктор Афанасьевич Добровольский Инженер педагог учитель. Одесса, 2015. 67 с. 4.ДАОО. Ф. ПЗ7. Оп. 2. Спр. 61 (Протоколы партийных собраний 21 января 1949 – 23 декабря 1949). 137 арк. 5.ДАОО. Ф. ПЗ7. Оп. 2. Спр. 35 (Характеристика на членов партии и кандидатов ВКП(б)). 19 арк. 6.ДАОО. Ф. ПЗ7. Оп. 2. Спр. 94 (Характеристика на членов партии и кандидатов ВКП(б)). 91 арк. 7.ДАОО. Ф. Р11. Оп. 840. Спр. 481 (Добровольский Виктор Афанасьевич личное дело). 36 арк. 8.Мы – с автотракторного факультета: к 60-летию автотракторного факультета Южно-Уральского государственного университета, 1943-2003. Челябинск: Абрис, 2003. 367 с. 9.Постановление Совета

Б. В. Бондаренко

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ У ПОГЛЯДАХ РОСІЙСЬКИХ ЛІБЕРАЛІВ НА ЕМІГРАЦІЇ (1920-1939 рр.)

Центр політичного спектру російської еміграції займали представники партії «Народної свободи» або кадетів. Вони складали так званий республікансько-демократичний табір російської еміграції. Ця течія на деякий час стала впливовою у складі російської еміграції. По-перше вона мала видатних представників серед своїх лідерів наприклад П. Мілюков та інші. По-друге вона мала великі фінансові можливості бо гроші на неї надавали колишні послы Російської імперії, а також американські підприємці. По-третє П. Мілюков одним із перших зміг висунути нові ідеї та нову тактику антикомуністичної боротьби, що об'єднало навколо нього багатьох емігрантів.

Лідери цієї партії були розкидані по різних країнах. Найбільші організації кадетів існували в Берліні та Парижі. У Берліні вони видавали газету «Руль». У Парижі виходив інший партійний орган «Последние новости». Кадети змогли об'єднати навколо себе також правих есерів та поміркованих соціалістів. Наслідком цього стало створення блоку, а в 1924 році так званого Республікансько-Демократичного об'єднання. Воно включало в себе не тільки партії але і окремих осіб. До нього входили представники різних політичних сил від лівих кадетів до правих соціалістів. До РДО входили і громадські організації від лівого Всеросійського селянського союзу до правого Російського торгівельно-промислового та фінансового союзу. Одночасно значну роль у діяльності об'єднання відігравали і масонські організації.

Нова економічна політика запроваджена в СРСР надавала надію представникам ліберально-демократичного табору на переродження влади і знищення її з середини. Лідери цього об'єднання передбачали, що радянська влада може бути повалена тільки з середини, а не силами російської еміграції. Важливе значення у цьому може відіграти іноземним капітал, який в умовах ринкової економіки захопить провідні позиції в радянській економіці.

Суперечки існували і в таборі лібералів одні пропонували налагодити зв'язки з антисталінською опозицією у складі комуністичної партії. Інші не покладати надії на зміни і політичному курсі СРСР після приходу до влади опозиціонерів у ВКП (б). Їм навіть вдалося налагодити деякі зв'язки з цією опозицією. У другій половині 1930-х років змінилася ситуація, як в СРСР так і в еміграції. У СРСР була проведена колективізація та розгромлена антисталінська опозиція, а в еміграції почалися розколи у середині ліберально-демократичного табору. Напередодні Другої світової війни ліберально-демократичний табір втратив впливовість та значно поступався прихильникам правої ідеї.

Лідер кадетів П. Мілюков змінив свої погляди на еміграцію і відмовився від збройної боротьби з більшовиками. Він фактично визнав імперський характер СРСР і убачав у ньому «Велику Росію». Він навіть називав українську мову «малоросійським жаргоном». Інший лідер кадетів П. Струве у своєму журналі «Росія та слов'янство» загравав з поляками та чехами але зовсім не визнавав права українського народу на самостійну державу. У подальшому цей журнал еволюціонував вправо і надав свої сторінки ультраправій еміграції [2].

Спроба інших кадетських лідерів врятувати партію не дала наслідків і вона

втратила підтримку еміграції. Таким чином, російські ліберали як меншовики та есери втратили наприкінці 1920-х рр. підтримку еміграції і залишалися малочисленною групою.

Ліберальна течія в українському національно-визвольному русі існувала до 1917 р. і була представлена різноманітними не чисельними групами. На відміну від російської інтелігенції більше захоплювалося соціалістичними ідеями. У 1917 – 1920 рр. УПСФ брала участь у багатьох українських урядах, але значно поступалася в масовості та впливі соціалістичним партіям. У 1923 р. у м. Прага вона була перейменована в Українську радикально-демократичну партію на чолі з О. Лотоцьким. Представники цієї партії співпрацювали з ДЦ УНР в екзилі та мали незначну підтримку українських емігрантів [1, с. 936 – 937; 3, с. 60 – 64].

Прихильники ліберальної ідеї в російській та українській еміграції мали незначну підтримку, а тому їхній вплив на події був незначний. П. Мілюков та інші колишні кадеты в кращому випадку пропонували українцям обмежену культурну автономію. Газета «Последние новости» проводила активну пропагандистську боротьбу проти всіх українських політичних партій та груп, а тому ні про які союзи не йшлося.

Список використаних джерел

1. Довідник з історії України (А-Я) / за ред.: І. Підкови, Р. Шуста. Київ: Генеза, 2001. 1136 с. 2. Косован Е. А. Украинская эмиграция в Германии: XIX – начало XXI вв.: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03 – всеобщая история в Новое и Новейшее время. Москва, 2015. 297 с. 3. Федюк В. П. История русской эмиграции. 1917 – 1939 гг.: учеб. пособие. Ярославль: ЯрГУ, 2006. 100 с.

В. Б. Белоус

ПРИМЕР ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ НКВД

Фонд архивных следственных дел советского периода в Государственном архиве Кировоградской области – это истории тысяч человеческих судеб, искалеченных и загубленных за годы самозванно «народной» власти. Об одной из этих судеб мы и поведаем.

В результате нескольких случайных совпадений в наших руках оказалось дело № 12376 (фонд 5907 опись 2) на Скоблину Елену Владимировну, 1895 года рождения, заведующую школой с. Тишковка Одесской (ныне Кировоградской обл.). Местное отделение НКВД арестовало её в феврале 1938 года, обвинив в антисоветской агитации и пропаганде, а уже 17 июня того же года Скоблина была расстреляна [1].

История, казалось бы, заурядная, таких многие сотни среди невинных жертв Большого террора, однако есть в ней и интересный пуэнт: Елена Скоблина – родная сестра известного деятеля Белого движения в эмиграции генерала Николая Скоблина.

Скоблин Николай Владимирович родился в 1893 году в семье отставного полковника и черкесской княжны, после окончания Чугуевского военного училища в чине прапорщика прибыл на Юго-Западный фронт, где уже в 1915 году был произведен в подпоручики, а через полгода за исключительную военную доблесть был награжден золотым георгиевским оружием и орденом Святого Георгия 4-й степени. Произведен в капитаны.

После Февральской революции одним из первых прибыл в формировавшийся тогда Корниловский ударный полк. Выступил инициатором отказа от награждения чинов полка Георгиевским крестом Временного правительства: «Не за награды воюем, а за Родину!». С декабря 1917 года – на Дону в составе Добровольческой армии генерала Корнилова, участник легендарного Ледяного похода, лично водил полк в «психические атаки», шесть раз тяжело ранен, контужен. После Октябрьского переворота – помощник командира Корниловского ударного полка, затем командир полка, а в дальнейшем – Корниловской ударной дивизии, кавалер ордена Святителя

Николая Чудотворца, высшей награды Русской армии генерала Петра Врангеля, с 1920 г. – генерал-майор. В эмиграции во Франции – председатель полкового объединения корниловцев, один из активных деятелей крупнейшей организации, Русского общевойскового союза (РОВС).

Пусть это звучит неожиданно и странно, однако в 30-е годы прошлого столетия генерал Скоблин оказывал содействие внешней разведке НКВД, снабжая её инсайдерской информацией об эмигрантских организациях и участвуя в активных мероприятиях. Завербован он был, по всей вероятности, с использованием так называемой «сменовеховской» мотивировки: *«старой России больше нет, но большевики стремятся возродить Россию новую. Неужели Вы, как истинный российский патриот, останетесь при этом в стороне? Нам Вы очень нужны...»* При помощи Скоблина боевой группой НКВД во Франции была произведена закончившаяся неожиданной внезапной смертью объекта попытка похищения генерала Кутепова, среди бела дня с одной из улиц Парижа был выкраден и тайно вывезен в СССР руководитель РОВС генерал Миллер, сменивший на посту руководителя РОВС Кутепова.

В связи с реальной угрозой расшифровки перед окружением генерала Скоблина эвакуировали из Франции. По одним данным, его вывезли в СССР и одно время содержали на одной из конспиративных дач НКВД под Москвой, по другим – при транспортировке его в Испанию самолётом он был убит (вероятно!) и выброшен в море [2]. Для надёжности «закрепления» генерала в СССР находилась его родная сестра. Нам кажется, что после ликвидации самого Скоблина необходимость в заложнице отпала. Женщину арестовали и по сфальсифицированному обвинению казнили. Взятие заложников активно практиковалось обеими сторонами конфликта в период Гражданской войны и, похоже, не прекратилось с её окончанием.

В фольклоре нескольких стран мира есть притча о скорпионе, который попросил лошадь перевезти его через бурную реку. Лошадь согласилась при условии, что скорпион её не ужалит, но на середине реки скорпион таки не сдержался. На справедливое замечание животного о том, что теперь они оба погибнут, насекомое ответило: *«А такова моя природа, я не могу иначе!»*.

Пусть эта фабула будет воспринята не только как метафора, но и как напоминание о том, что в жизни нас окружает множество «скорпионов», «благодарность» которых может быть только чёрной! Генерал Скоблин этим вредным насекомым поверил...

Список использованных источников

1. Государственный архив Кировоградской области, Ф- 5907, оп.2, д. № 12376, 2. Белоус В. Выбор времени: маленькая грустная повесть из далёких 1930-х: [Текст] эссе. – Кропивницкий: Центрально-Украинское издательство, 2019. – 92 с.

В. П. Колєчкін

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО ПОХОВАННЯ БІЙЦІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ЧАСІВ II СВІТОВОЇ ВІЙНИ (С.БЕРЕЖИНКА КІРОВОГРАДСЬКОГО РАЙОНУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Бойові дії у районі сучасних сіл Бережинка, Макове та Верхівці, а також неіснуючого нині с. Масляниківка розпочалися у грудні 1943 року. Після визволення Олександрії та Знам'янки підрозділи 5-ї гвардійської армії продовжили наступ у бік м. Кіровоград. Проте у грудні 1943 року частини 5-ї гвардійської армії, що наступали на кіровоградському напрямку не змогли навіть наблизитися до с. Аджамка через шалений опір ворожих танків і піхоти [1].

Села Бережинської сільради були визвалені частинами 7-ї гвардійської армії 2-го Українського фронту під час Кіровоградської наступальної операції 5-11 січня 1944 року. Наступ армії розпочався 5.01.1944. у районі сіл Митрофанівка, Червоний Яр, Покровське, Плавні та Новоандріївка. Частини 7-ї гв.А армії у перший день змогли прорвати лише першу лінію оборони німецьких військ. Для завершення прориву у бій вступили частини 5-ї гвардійської танкової армії, що одразу зустріли шалений опір німецьких підрозділів. Лише прорив частин 5-ї гв. А. на північ від Кіровограду примусив німецькі 376-у піхотну та 2-у парашутно-десантну дивізії відступати від Покровського та Клинів на захід [2].

6 січня 1944 року підрозділи 7-ї гв. А вийшли до Масляниківки (Бережинської сільради), Клинів, Калинівки, Козирівки. 29-й танковий корпус 5-ї гв.ТА підійшов до приміського села Арнаутове, 18-й ТК – до району Кушівка. У тому числі у ніч 6-7.01.1944 частини 50-ї стрілецької дивізії захопили с. Червоний Яр, а частини 297-ї стрілецької дивізії увійшли до південної околиці с. Масляниківка Бережинської сільради. Вдень, за наказом командира 33-го гвардійського стрілецького корпусу, обидві дивізії продовжили наступ у північно-західному напрямку, на м. Кіровоград. Хоча с. Бережинка безпосередньо не згадується у журналах бойових дій, очевидно, що безпосереднє визволення сіл Бережинка, Мар'євка-Макове та хутір Шевченко-Верхівці здійснювали частини саме цих дивізій. Участь у визволенні села бійців 95-ї гвардійської стрілецької дивізії, а також 110-ї гвардійської стрілецької дивізії 5-ї гвардійської армії, документами цих частин та їх з'єднань не підтверджується [3; 4].

Наступного дня, 7.01.1944 року 297-а та 50-а стрілецькі дивізії розпочали бої за м. Кіровоград. Решта частин армії, серед яких була і 97-а гв. стрілецька дивізія просунулися на територію Компаніївського району на лінію сіл Дар'ївка-Федорівка-Мар'ївка-Суслова-Юр'ївка-Зелене-хут.Червоний Кут-хут.Шевченко-Ворошилівка. Таким чином, бої за села Бережинської сільради тривали на протязі частини доби 6-7 січня 1944 року. Після цього частини 7-ї гв. А продовжили наступ у напрямку південних околиць міста Кіровоград [5].

Труднощі ідентифікації полягають у тому, що на території області існувало багато населених пунктів, що мали однакові назви. У даному випадку це: селище ім. Шевченка Знам'янського району і хутір Шевченка Бережинської сільради Аджамського району; село Мар'ївка (Єреміївка) Знам'янського району та село Мар'ївка (Макове) Аджамського району; нині нежиле село Масляниківка Бережинської сільради Аджамського району та приміське село Масляниківка Кіровоградського району.

За даними на 1976 рік у с. Бережинка вважалось похованими 18 бійців (11 відомих та 7 невідомих), дані за 1992 року є іншими: 48 бійців та 1 особа без воїнського звання, серед яких 12 невідомих. Причини, що призвели до збільшення чисельності похованих невідомі, адже у обох документах не йдеться про перепоховання загиблих. Так, с. Мар'ївка згадується у якості первинного поховання військовослужбовців 5-ї гвардійської армії, що померли у с.Мар'ївка-Єреміївка нині Високобайрацької сільради Кіровоградського району. До цього ж села можна віднести поховання ще п'ятьох військовослужбовців 95-ї гв. стрілецької дивізії 5-ї гв.армії, що загинули у бою [6].

Також серед помилково серед увіковічених у Бережинці числиться Юмакулов Хофіс Умарович, що загинув 20.12.1943 року. У той же час 110-а гвардійська стрілецька дивізія згідно щоденним бойовим звітам брала участь у боях у районі селища ім. Шевченка біля села Андросове Високобайрацької сільради Кіровоградського району [6].

Також поховання семи військовослужбовців прив'язане до с.Масляниківка. Виходячи з дат, номерів частин, та обставин поранень можна зробити висновок, що вони померли у приміському селі, що не має стосунку до Бережинки. Також у паспорті від 1992 року на поховання у Бережинці помилково увіковічені 8 танкістів та піхотинців, що загинули у інших селах Кіровоградської області або ж зникли безвісти [6].

Таким чином, можна вважати, що на території Бережинської сільради поховані лише 18 радянських військовослужбовців, що визволяли Кіровоградщину у січні 1944 році і загинули на території сільради. Причина збільшення кількості полягає у плутанині через співзвучність у назвах населених пунктів різних районів Кіровоградської області.

Список використаних джерел

1. Журнал боевых действий войск 2 УкрФ. 01.12. -31.12.1943. ЦАМО РФ, фонд 240, опись 2779, дело 399; 2. Журнал боевых действий 5 гв. А за январь 1944 г. ЦАМО РФ, ф. 328, оп.4852, д. 168; 3. Журнал боевых действий войск 7 гв. А. 01.01.-31.01.1944. ЦАМО РФ, ф. 341, оп. 5312, д. 686; 4. Выписка из журнала боевых действий 29 тк . 03.01.- 30.01.1944 г. ЦАМО РФ, ф. 3420, оп. 1, д. 18; 5. Журнал боевых действий 50 сд. 07.01.1944-09.01.1945г. ЦАМО РФ, ф.1159, оп. 1, д. 48; 6. Донесения о потерях 50 стрелковой дивизии, 95 гв. СД, 97 гв. СД, 110, гв. СД, 104 отдельного медико-санитарного батальона, 614 ОМСБ, 29 танкового корпуса. ЦАМО РФ, ф. 58, оп. 977525, д. 254, д. 279, 298; оп.18002, д. 70, д. 109, д. 217, д. 399.

Н. М. Жулканич

ДОСВІД АГРАРНИХ РЕФОРМУВАНЬ В ПОЛЬЩІ (1960-1970-і РОКИ)

Процес формування аграрних відносин в період 1960-х -70-х років в Польській Народній Республіці мав свої специфічні особливості. Внаслідок аграрної реформи, здійсненої в 1944-1945 рр., в сільському господарстві Польщі утвердилися два сектори: державний та дрібнотоварний приватний селянський, причому останній домінує по всіх показниках. В аналізовані роки приватне селянське господарство розвивалося не тільки на основі приватної власності на засоби виробництва самих селян, але й на основі кооперування з суспільною власністю.

Співіснування в аграрному секторі Польщі двох економічних основ - панівного соціалістичного та підпорядкованого дрібнотоварного (селянського) - являє собою унікальне явище і історичний експеримент, який не є характерним для інших країн тодішнього соціалістичного табору [2, с. 58].

За визначеннями польських економістів та й окремих зарубіжних спеціалістів-аграрників, щодо перебудови сільського господарства в Народній Республіці, в 1960-х - 80-х рр. більш прийнятним терміном є не «колективізація», а «соціалізація» сільського господарства. Обґрунтованість саме такого терміну має право на існування тому, що соціалістична перебудова господарства проходила не тільки шляхом кооперації (до речі, поряд з цим вживається термін «усуспільнення»).

Відомий польський вчений-економіст, член-кореспондент Польської академії наук Х.Холай в монографії «Соціалізм і аграрне питання» зазначав: «... незважаючи на значно розвинений процес підпорядкування особистого селянського господарства соціалістичному сектору народного господарства, основні риси селянського господарства збереглися, у ньому з'явилися якісно нові риси, які принципово змінили його суспільно-економічну суть. Хоча існуюча нині в Польщі система землеробства вже не капіталістична, проте селянське господарство ще не стало соціалістичним» [3,с. 285].

Важливою специфічною особливістю соціалізації польського сільського господарства є поява так званого «пасивного усуспільнення». В результаті того, що частина індивідуальних господарств залишалась без спадкоємців, і не перейшла до дрібнотоварного устрою, за рахунок їхніх земель розширив свої площі державний сектор. За період з 1946-1978 рр. площа сільськогосподарських угідь державного сектора сільського господарства зросла з 1,8 до 3,5 млн. га. Результатом усуспільнення став розвиток кооперативного сектора - на кінець 1956 року в Польщі було створено 10517 сільськогосподарських виробничих кооперативів. Вони

об'єднували в той час 188,5 тис. сімей (в тому числі 164,8 тис. сімей, які мали землеробські господарства), або 11,2% загальної площі сільськогосподарських угідь селян [1, с.289].

Після 1970 р. в країні розпочався широкий рух за сільськогосподарське виробниче кооперування, і на початок 1975 р. нараховувалося 1216 сільгосп кооперативів з посівною площею 237 тис. га. [3, с.289].

Крім кооперативного руху, в аграрному секторі Польської Народної Республіки порівняно високими темпами зростав сектор соціалістичного виробництва у вигляді державних землеробських господарств (держгоспів).

Про темпи розширення державного сектора в польському сільському господарстві засвідчує та обставина, що частка держгоспів в загальній площі сільгоспугідь збільшилась з 8,6% на початку 60-х років до 19% в 1978 р. В той же час частка всього суспільного господарства в загальній площі сільськогосподарських угідь країни становила в 1978 р. 31,6%, а сектора неусуспільнених господарств - 68,4% [4, с.63].

Відмінною особливістю подальшого функціонування аграрного сектора Польщі було те, що, незважаючи на існування приватної власності на землю, багато виробничих функцій селянських господарств взяли на себе держгоспи, сільськогосподарські гуртки, постачальницько-збутова кооперація і т.ін. Селянським господарствам виділяється насіння, племінна худоба, надається багато видів виробничих послуг, широко розвинута система контрактацій сільгосппродукції, прийнятна політика цін. І як наслідок, в цілому одноосібне сільське господарство постачає в суспільну торгівлю 90% своєї товарної продукції.

Відчутною була також допомога сільськогосподарським товаровиробникам з боку держави. Зокрема, державні дотаційні виплати становили від 30 до 70% нормативної вартості послуг, які були надані індивідуальним господарствам. Держава взяла на себе 20% оплати витрат у зв'язку з підвищенням цін на паливо, мастильні матеріали та послуги автотранспорту [1, с. 59-60]. Все це стимулювало аграрне виробництво, зокрема, в індивідуальному секторі.

Якщо оцінювати нерівномірність темпів розвитку вищезгаданих секторів в аналізованій період, слід констатувати, що переважну частину сільськогосподарської продукції продовжували виробляти дрібні селянські господарства, які перебували поза сектором крупномасштабного виробництва, а сектор сільськогосподарської виробничої кооперації в Польщі був розвинутий в обмежених масштабах. Згадані тенденції в аграрному секторі Польщі збереглися аж до кінця 80-х років.

Список використаних джерел

1. Конкель Р. *Сельское хозяйство Польши* / Конкель Р. – Варшава, 1975. - 231 с. 2. Осташко Т.О. *Ринкова трансформація аграрного сектора* / Осташко Т.О. - К., 2004. - 280 с. 3. Холай Х. *Соціалізм и аграрный вопрос* / Холай Х. - М., 1986. - 432 с. 4. Шульга О. *Зміст і результати аграрних перетворень у країнах Центрально-Східної Європи* / Шульга О. // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. - Вип.5. - 2016. - С. 62-66.

Ю. В. Бідун

ЗМІНИ В ФУНКЦІОНУВАННІ СЕРЕДНІХ ДУХОВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1905-1907 РР.

Навчання і виховання молодих священників, визначення їхньої ролі в суспільстві – це проблеми, що залишаються важливими й сьогодні. Оскільки православ'я в Україні не є монолітним, і з огляду на потужну боротьбу за впливи на українське суспільство між різними конфесійними групами, подібні питання як ніколи актуальні.

Метою даної наукової розвідки є дослідження внутрішніх змін, що охопили середні духовні навчальні заклади під впливом революційних подій (1905-1907 рр.) в

Російській імперії.

При огляді історіографії складається враження, що порушена в цій науковій розвідці проблематика випала з поля зору науковців. Зазвичай, головна увага дослідників спрямовується на реформи 60-80-х рр. XIX ст, оскільки вони мали найбільш прогресивний характер. Деяко слабше розглядаються перетворення першої чверті XIX ст., коли були закладені основи в структурі духовної освіти по всій Російській імперії. А от вплив революції 1905-1907 рр. на розвиток середніх і нижчих духовних навчальних закладів залишається недооцінений. Проте так чи інакше проблеми розвитку середньої духовної освіти у своїх дослідженнях зачіпали В. Борисенко [1], С. Ільчишин [2], Т. Ковальчук [3], В. Перерва [4], В. Рожко [5], А. Сергієнко [6], Г. Степаненко [7], О. Федорчук [8], Н. Ципляк [10], Н. Шип [11] та ін.

Указом Синоду від 16 серпня 1906 р. вносилися серйозні зміни в усіх сферах функціонування Середніх і нижчих духовних навчальних закладів. Зокрема, вони стосувалися навчальної, виховної та господарської частин внутрішнього семінарського устрою [9, арк. 3].

Найпершою було реформовано навчальну частину. Змінилася кількість уроків. Збільшено кількість викладацьких годин на предмети святого писання. Крім таких фізико-математичних наук, як алгебра, геометрія, фізика і пасхалія, було введено в курс тригонометрію і космографію. Збільшено кількість філософських дисциплін. Також скорочено час викладання класичних іноземних мов, а біблійну історію – взагалі виключено з навчальної програми.

Викладачам дозволялося використовувати книги, що не затверджені Навчальним комітетом, а під час виконання навчальної програми вносити корективи в окремих її частинах. Проте в першому випадку перед Навчальним комітетом, а в другому – перед єпархіальним архієреєм, зберігалася суворозвітність.

Також семінарському правлінню дозволялося змінювати режим роботи семінарії на п'ятигодинний (з 50-хвилинними заняттями і 10-хвилинними перервами)

Суттєвими стали зміни морально-виховної сфери. При кожному класі було затверджено посади класних вихователів (з викладачів семінарій). В їхні першочергові обов'язки входило нагляд за класом, особливо під час перебування учнів в гуртожитках. Важливим нововведенням став дозвіл залучати вихованців двох старших класів до практичних проповідей богослужіння і до участі в місцевих православних просвітницьких організаціях.

Принципово важливими стали управлінські зміни. Фактично, вони змінювали внутрішні управлінські норми до ліберальних адміністративних методів 1867 р. Єпархіальних архієрей отримав право повернення звітних журналів для їх повторного перегляду семінарським правлінням. В разі ж ще одного неутвердження єпископом, правління семінарії могло подавати апеляцію до Синоду. Цим права місцевого першосвященника по відношенню до середніх навчальних закладів суттєво звужувались.

Крім цього, з семінарського статуту 1884 р. були виключені §§ 25, 26, 27, 29, 30 і 39 (з відповідними доповненнями). Це прямо вказує на ліквідацію підконтрольності училищ семінаріям.

Не менш важливим управлінським нововведенням став дозвіл семінарському правлінню обговорювати питання навчально-виховного характеру. Збільшення кількості членів правління, що вибрані з духовенства (до трьох осіб) свідчить про намагання єпархіальної церковної влади добитися підконтрольності семінарських правлінь, котрі з моменту введення в дію цієї реформи стали суттєво самостійнішими у вирішенні внутрішніх питань [9, арк. 3].

Отже, події першої революції Російської імперії (1905-1907 рр.) спровокували перетворення і в духовній сфері. Вони стосувалися вищого, середнього і нижчого

рівнів духовної освіти. Але якщо проблематика розвитку духовних академій вітчизняною історичною наукою розкриті в достатній мірі, то цього не можна стверджувати про семінарії і училища.

Перетворення середньої і нижчої духовної освіти 1906 р. за своїм характером дещо нагадували ті, що проводилися при прийнятті нового семінарського статуту 1867 р. Вони охопили навчальну, виховну і економічну частини устрою цих навчальних закладів, а також управлінську сферу. Зміни, безсумнівно, були позитивними. На користь цього свідчать настрої суспільства, що очікувало реформ і сприйняло перетворення позитивно.

Список використаних джерел

1. Борисенко В.Й. Борьба демократических сил за народную школу на Украине в 60-90-х гг. XIX ст. / АН УРСР Інститут історії. – К.: Наукова думка, 1980. – 155 с.
2. Ільчишин С.В. Історія Київської духовної семінарії в 1817-1867 роках: дис. ... канд. богослов'я: / Ільчишин Сергій Васильович: Українська Православна Церква, Київська Духовна Академія, Свято-Успенська Києво-Печерська Лавра – Київ, 2018. – 305 с.
3. Ковальчук Т.В. Реформаційні явища в житті Російської православної церкви в Україні у 1905-1917 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ковальчук Тетяна Вікторівна; Нац. акад. наук України, Інститут історії України. – К., 2010. – 220 с.
4. Перерва В.С. Церковні школи в Україні (кінець XVIII – XX ст.): забутий світ. Т.1. Загальна частина / В.С. Перерва; Білоцерківський інститут економіки та управління, Київський інститут післядипломної освіти та педагогічних кадрів. – Біла Церква: Олександр Пишонківський, 2014. – 574 с.
5. Рожко В.Є. Волинська духовна семінарія (1796 – 2004 рр.): Історичний нарис / В.Є. Рожко. – Луцьк: MEDIA, 2004 – 256 с.
6. Сергієнко А. А. Церковні реформи в Російській імперії другої половини XIX ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / А. А. Сергієнко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011 – 235 с.
7. Степаненко Г. В. Освітня діяльність православного духовенства в Україні (XIX – початок XX ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Степаненко Ганна Володимирівна; НАН України. Інститут історії України. – К., 2002. – 225 с.
8. Федорчук О. О. Православ'я в становленні культури Півдня України (кінець XVIII – початок XX ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Федорчук Оксана Олександрівна; Миколаївський держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського – Миколаїв, 2005. – 219 с.
9. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Фонд 712 Київська духовна семінарія. Опис 4 (1906-1907 рр.). Спр. 367 О реформе духовных учебных заведений. 145 арк.
10. Ципляк Н. О. Чернігівська духовна семінарія у соціокультурному та громадському житті Північного Лівобережжя (кінець XVIII – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України / Ципляк Наталія Олегівна; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Чернігівський нац. пед. ун-т ім. Т.Г.Шевченка. – Чернігів, 2012. – 19 с.
11. Шип Н.А. Організаційно-правові засади діяльності Київської духовної академії (1819-1919 рр.) / Н.А. Шип; Міністерство фінансів України, Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі. – Київ, 2008 – 47 с.

**Г. И. Слободяник, М. Р. Игнатищев, А. В. Никитюк,
Л. В. Диденко, А. М. Смирнов, Г. П. Таранюк**

ВКЛАД УЧЁНЫХ МЕДИКОВ-ХИРУРГОВ Э.Т.КОХЕРА И Х.А.Т.БИЛЬРОТА В МЕТОДЫ ОПЕРАТИВНОГО ВМЕШАТЕЛЬСТВА В АБДОМИНАЛЬНОЙ ХИРУРГИИ XIX –XX СТОЛЕТИЙ

Известно, что господствующим в хирургии методом резекции желудка остаются два способа, предложенных еще Бильротом, который в январе 1881года первым в мире успешно выполнил эту операцию. Как свидетельствует Troeschler (1984 г.) [18], Кохера, последовавшего примеру Бильрота в июне 1881года, постигла неудача, и только осенью 1883года произведенная им резекция желудка завершилась успешно. Изучение методик и модификаций Кохера позволяет утверждать, что он не стал слепо копировать технику Бильрота, а видоизменил его первый способ резекции желудка: вшивал конец duodenum не в разрез желудка, а в заднюю его стенку, преследуя главную цель - избежать стыка двух линий швов, как наиболее

опасного места возможного их прорезывания. Для ослабления натяжения в швах Кохер предварительно мобилизовав duodenum по собственному методу. Сообщение о своей модификации резекции желудка по способу Бильрот-1 Кохер опубликовал в 1893 году в статье «К технике резекции желудка. Пути к успеху». В 1895 году он писал, что со времени применения метода резекции желудка по Бильроту-1, удалось достигнуть безопасности операции в техническом отношении [12]. Таким образом, благодаря способу, примененному Кохером, гастродуоденостомия стала типичной операцией. Однако с позиций сегодняшнего дня, ничуть не умаляя вклада Кохера в проблему резекции желудка, следует подчеркнуть, что овладение технической стороной выполнения этой операции преждевременно утвердило его в мысли о возможности успешной борьбы с раком желудка исключительно хирургическим путем. В 1895 году он подчеркивал, что решительно рекомендует операцию всем больным с карциномой привратника [9]. В докладе на X-ом съезде французских хирургов (1896 г.) он сообщил о шести случаях излечения после экстирпации желудка по поводу гистологически подтвержденной карциномы, убедивших его в излечимости рака желудка, а на первом Международном конгрессе хирургов (Брюссель, 1905 г.), внес предложение о проведении кампании по оперативному искоренению рака [18]. Перечислив в 1907 году известные ему методы лабораторной диагностики выявления злокачественных поражений желудка на ранних стадиях, он сам ни одному из них не отдавал предпочтения [18]. Неясными оставались также и критерии о радикальности операции по поводу удаления опухоли желудка. Если в 1880 году Кохер считал, что признаком излеченности рака является отсутствие рецидивов в течение года после операции, то уже в 1902 году он сам отодвинул эту границу на срок до трех лет, однако и это не оправдалось. Конгресс Американской хирургической ассоциации (1908 г.), анализируя результаты хирургического лечения карциномы желудка, констатировал, что Кохер, как имеющий богатейший опыт в резекциях желудка, установил, что трехлетний период выживаемости без рецидивов после операции наблюдался лишь в 9% случаев [17]. Однако сам Кохер расценивал эти результаты, как обнадеживающие, а низкий процент трехлетней выживаемости объяснял исключительно техническими погрешностями операций и недостаточной «радикальностью» вмешательства («Об излечимости рака желудка оперативным путем», 1907 г.). В то же время, несмотря на переоценку Кохером роли оперативных вмешательств в борьбе со злокачественными новообразованиями, обусловленную, по нашему мнению, прежде всего его искренним желанием преуспеть в решении этой важной проблемы, следует подчеркнуть, что своими взглядами и предложенными методами он внес весомый вклад в борьбу с онкологическими заболеваниями органов брюшной полости. Теоретические взгляды Кохера на отдельные проблемы абдоминальной хирургии, о которых он считал возможным заявить, опережали практическое их применение. Так было, в частности, с его способом усовершенствования метода гастрозентеростомии, впервые выполненной 28 сентября 1881 года А. Вельфлером (1850-1917 гг.) в клинике Бильрота. Первое сообщение о своем методе гастрозентеростомии без освещения деталей операции Кохер сделал на XVI-ом съезде германских хирургов (1887 г.). Суть его способа заключалась в предложении так называемых «клапанных анастомозов» (их разрабатывали также Chaput, Sonnenburg, Faure, Зыков), принятых на первых порах, однако не получивших в последующем широкого распространения. Наиболее рациональный в то время способ гастрозентеростомоза, гарантирующий от развития *circuliviti*osi, был предложен учеником Кохера Цезарем Ру. Новое освещение в работах Кохера получила проблема заворота кишок и кишечной непроходимости, особенно оперативного лечения последней («К лечению инвагинации кишечника» 1895 г.; «Кишечная непроходимость», 1898 г.; «Об илеусе», 1899 г.; «О кишечной непроходимости и энтеростомии при перитоните», 1902 г.). Он предложил свой симптом кишечной непроходимости

(«симптом Кохера») [10], четко определил тактику хирурга в данной ситуации, обосновал в эксперименте теорию аутоинтоксикации [6]. Что же касается кишечных заворотов, то Б.С.Козловский (1902 г.) [5] указывает на сформулированный Кохером постулат о раннем оперативном вмешательстве, способствующем благоприятному исходу. Первую свою так называемую - внутреннюю холедоходуоденостомию (наложение соустья между общим желчным протоком и 12-перстной кишкой) Кохер произвел в 1894 году [2]. Лишь спустя шесть лет после Ridel (1888 г.), о чем вместе с технической стороной ее проведения сообщил в статье «Случай наложения холедоходуоденостомии из-за наличия желчного камня» (1895 г.). Однако, судя по данным литературы, указанный способ Кохера не нашел должного признания среди хирургов. Так, в частности, И.М.Тальман в статье «Рецидивы колик, болей и расстройств после операций на желчных путях» (1932 г.) подчеркивал опасность рассечения папиллы и нижнего конца холедоха, названных Кохером «холедоходуоденостомия интерна», и указывал, что Лоренц при этом из 63 случая потерял 12 (19%) больных [15]. На протяжении почти четырех десятилетий Кохер занимался изучением оперативного лечения грыж. Первая его работа «К учению об ущемленных грыжах» опубликована в 1875 году. Для удаления паховой грыжи он предложил свой способ, суть которого состоит в том, что грыжевой мешок не удаляется, а вворачивается в брюшную полость и подшивается к париетальной брюшине [7]. Для прокладывания пути к паховому каналу. Кохер предложил специальный инструмент - грыжевой корнцанг Кохера [4]. Всего по этой теме им опубликовано 15 статей, а в 1912 году он выступил с дискуссионной статьей «О причинах рецидивов при операциях паховой грыжи по способу Бассини». Анализ Hirschkopf (1900 г.) результатов грыжесечений, произведенных в клинике Кохера за 1895-1898 гг., свидетельствует, что смертность при операции Бассини составляла 0,3%-0,5%, при способе Кохера равнялась нулю, а рецидивы – соответственно 4,4% и 2,6%, что подтверждало преимущество способа Кохера [4]. В то же время следует подчеркнуть, что среди хирургов конца XIX-начала XX вв. велись оживленные дискуссии о преимуществах и недостатках методов оперативного лечения грыж, предложенных Бассини и Кохером. Так, А.Н.Тимофеева (1926 г.), ссылаясь на экспериментальные работы С.Е.Березовского (ученика и ассистента Т.Кохера), Тиле и Серапина, указывает, что при грыжесечении по методу Бассини допускается ряд погрешностей в анатомо-физиологическом отношении, а уязвимым местом называет треугольник Госсельбаха, и приходит к заключению о приоритетности метода оперирования паховых грыж по Кохеру [15]. Как на одну из причин, породивших указанную дискуссию, следует также назвать неудачи отдельных хирургов при использовании метода Кохера в результате несоблюдения ими всех его требований, о чем свидетельствует Б.Г.Векснер, опубликовавший в 1928 году в журнале «Новый хирургический архив» реферат статьи «Ошибки при операции грыжи по Кохеру и их предупреждение» [3]. Если в настоящее время ранняя операция при остром аппендиците является аксиомой, то во времена Кохера мнения хирургов на этот счет расходились. Что же касается лично Кохера, то он одним из первых хирургов высказывался за раннюю аппендэктомию после первого же приступа, предложив свой симптом острого аппендицита («симптом Кохера»). В статье «Дискуссия о перитифлите» (1893г.) он обосновал собственную позицию в вопросах лечения аппендицита, развивая ее в последующем в работах «Гангренозный аппендицит и ранняя операция» (1908 г.), «Клинические демонстрации по теме: Острый аппендицит» (1910 г.), «Сообщение о 1513 случаях острого аппендицита» (1913 г.). В 1909 году на съезде германских хирургов он поддержал Кюммеля, сообщившего о 574 случаях ранних аппендэктомий при 2% летальности [4]. Кохеру вместе с Тиллингом принадлежит приоритет в хирургическом лечении острых воспалений брюшины при проникающих ранах живота и повреждении внутренних органов [3]. Им также был предложен

доступ к селезенке, операция на толстой кишке, которую он начал выполнять (1874 г.) в числе первых хирургов [10], доступ к прямой кишке путем разрезов в области крестца, что стало предтечей метода Краске [1]. Он разработал и внедрил в практику способ перикардиотомии, оригинальный доступ к сердцу, чрездиафрагмальную лапаротомию, первым обратил внимание на возникновение язвы в саесит при сужении S-romani [11]. Кохер создал учение об атравматической хирургии, указал на важность разрезов кожи в соответствии с линиями Лангера, роль лигатур, отстаивал необходимость тщательной обработки ран и гемостаза. Если в Америке создателем атравматической хирургии считают William S. Halsted (1852-1922 гг.), то в Европе с полным на то основанием Теодора Кохера [9]. Впечатления французского хирурга Рене Лериша (1879-1955 гг.) об атравматичности выполнения Кохером операций, свидетелем чего ему довелось быть [8], приведены во втором разделе. В качестве примера щадящей оперативной техники Кохера, К.В. Absolon (1981 г.) подчеркивает, что если при ампутации языка по поводу карциномы послеоперационная летальность у Бильрота равнялась 26%, у Брунса-39%, то у Кохера, благодаря его необычайно аккуратной и бережливой оперативной технике – всего 7% [17]. Своими разработками теоретического и практического характера Кохер способствовал превращению хирургии из оперативно-технического ремесла в составную часть научной медицины. Показательно, что подзаголовок к монографии о Кохере, написанной Трелером, содержит слова: «На пути к физиологической хирургии». И это подтверждается мыслью Кохера о том, что из многих оперативных методов, преследующих одну и ту же цель, наилучшим может быть только один, наиболее обоснованный в анатомо-физиологическом отношении [13, 16].

Список использованных источников

1. Березкин Н.Ф. «Режим экономии» в хирургии //Новый хирург.архив.- 1929.-Т.19, Кн.1.- С.127.
2. Бойко В.К. Топография парацитовидных желез в связи с оперативными доступами к ним и операциями на парацитовидной железе //Новый хирург.архив.-1929.-Т.18, кн. 1,2, 3.- С.40.
3. Векслер Б.Г. Реферат статьи Most «Ошибки при операции грыжи по Кохеру и их предупреждение»(Stb.f.Chir.- 1927, N 17). //Новый хирург. архив.- 1928.- Т.14, кн.4. - С.632.
4. Козловский А.А. О показаниях к операции аппендицита в межутробном периоде на основании кровяной картины //Журн. современ.хирургии.- 1927.- Т.2, вып. 4. - С.662, 666, 667.
5. Козловский Б.С. Непроходимость кишок вследствие перегибания S-образной кишки //Хирургия.- 1902.- Т.11, N 65. - С.678-679.
6. Козырев А.А. Экспериментальные данные к вопросу о причинах смерти при кишечной непроходимости. //Вестн. хирургии. - 1927.-Т.И, кн.32. – С.36.
7. Лериш Р. Воспоминания о моей минувшей жизни. М. Медицина. - 1966. - 188 с.
8. Литтманн И. Оперативная хирургия. Будапешт:Корвина,1982. – 1175 с.
9. Мейнгард Н. Реферат: «О некоторых случаях резекции кишок».(Berliner klinische Wochenschrift.- 1892.- N 47) // Хирург, вести. 1893, янв. - С.121.
10. Оппель В.А., Казаченков А.С. Колиты с хирургической точки зрения //Хирург. архив Вельяминова.- 1914.-Кн.2.
11. Прокин А.Д. Оперативное лечение огнестрельных ранений брюшной полости на фронте //Новый хирург, архив.- 1922.- Т.2, кн.2. - С.229.
12. Сапожков К.П. О доступах к предстательной железе // Вестн хирургии и пограничных областей.-1926.-Т.8,кн.24.-С131.
13. Слободяник Г.І Способи консервування трупів (історія питання, методи, приладдя) - К.,»Раритет», 2004. - С.117-136.
14. Телічкін І.А. Автореф. дис.. «Наукова спадщина лауреата Нобелівської премії Т. Кохера (1841-1917) і її вплив на розвиток хірургії в Україні кінця ХІХ-початку ХХ століть», К., 2000, 16 с.
15. Теличкин И.А. Теодор Кохер (К 150-летию со дня рождения).//Вест. хирургии.-1991.-№7-8. - С.137-139.
16. Absolon K. The surgeon's surgeon Theodor Billroth 1829-1894 // Lawrence (Kansas), Coronado Press.- 1979. - 311 p.
17. Bonjour E. Theodor Kocher. Bern: Paul Haupt,1981. - 314 p.

СЕКЦИЯ III

ФІЛОСОФСЬКІ РЕЦЕПЦІЇ НА ТЛІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

В. Н. Шаповал

УНИВЕРСАЛЬНЫЙ ЭВОЛЮЦИОНИЗМ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЧЕЛОВЕКА

Одной из важных тем, активно обсуждаемых в философском и научном сообществе последнего времени, является тема универсального эволюционизма. Согласно этой идее, все глобальные процессы, происходящие в мире, начиная от Большого взрыва, подчиняются общим законам и имеют общий вектор развития. На каком-то этапе указанные всеобщие процессы приводят к появлению жизни, разума и цивилизации. В этой связи, возникает ряд вопросов: закономерно ли появление «человека разумного» и вовлечение его в общий поток мироздания, каким видится его будущее?

Явления, сходные с тем, что обозначено термином «универсальный эволюционизм», задолго до того, как они стали объектом исследований современной науки, были предметом размышления философов. В ракурсе этих проблем размышлял Б. Спиноза в своей «Этике», Ф. Шеллинг в натурфилософских трудах, Гегель в «Философии природы», А. Бергсон в «Творческой Эволюции», П. Тейяр де Шарден в работе «Феномен человека».

Философы классической эпохи были убеждены, что Мир или Природа развивается по некоему общему плану, единой программе, с необходимостью приводящей на каком-то этапе к появлению разума. Для современной науки вопрос о том, закономерно ли, или случайно появился в мире разум, является открытым. Эмпирическая база для доказательства или опровержения указанной гипотезы недостаточна. Преимущество науки состоит в том, что они опираются на проверенные экспериментальные данные. Но в этом же – ее слабость, Рассуждения философов опираются как на рациональные, так и на иррациональные и даже мистические основания, что позволяет строить самые неожиданные, далеко идущие гипотезы. Принимая во внимание эмпирию, и не связывая себя никакими догмам, философия решительно вторгается в новые, неизведанные области, строит возможные миры. В дальнейшем наука подводит доказательную эмпирическую базу, обосновывая либо опровергая умозрительные построения философов. Всякий научный эксперимент имеет в качестве предпосылки некую исходную предпосылку, рабочую гипотезу. Источником, из которого можно нескончаемо черпать гипотезы, нередко является именно философия.

Данные современной науки показывают, что существуют серьезные основания предполагать, что человек разумный появился не случайно. Его приход является закономерным этапом общего развития мироздания. Могут возразить, что разумная жизнь нигде во Вселенной пока не обнаружена. Но это не противоречит приведенному выше суждению. Технические возможности нашей цивилизации пока еще крайне ограничены. Мы лишь приоткрыли необъятные просторы Вселенной, скрывающей в себе такие тайны, о которых трудно даже не догадываться. Люди объективно не в состоянии громко заявить о себе, и достоверно распознавать голоса инопланетных братьев по разуму. Еще меньше человечество подготовлено психологически, нравственно и цивилизационно. В построенной на Земле цивилизации дух конкуренции, агрессивности, войны, доходящей до взаимного истребления, доминирует над стремлением к взаимопониманию, солидарности и сотрудничеству.

Следует указать на то обстоятельство, что появление разумной жизни и ее восхождение до уровня высокоразвитой цивилизации, как нам представляется, крайне

редко встречается во Вселенной. Речь идет о факторе времени. От момента появления жизни на нашей планете до появления разума прошло более 2 млрд. лет. Природа – универсальный строитель всего сущего, – позволяла, чтобы на нашей планете сохранялись относительно благоприятные условия для эволюции жизни от простейших одноклеточных форм к современным предельно сложным разумным существам. В истории Земли катаклизмы, вызванные земными и космическими силами, сменялись относительно спокойными периодами, в течение которых жизнь залечивала наносимые ей удары, и развиваться дальше, по восходящей линии. Сегодня мы знаем, что в большинстве своем Вселенная представляет собой достаточно негостеприимное место, где имеют место грандиозные катастрофы, невероятная жара и космический холод, вспышки смертоносных излучений, сверхмощные магнитные поля, т.е., царят условия, не совместимые с зарождением и развитием белковой жизни. Однако мы еще очень мало знаем о Вселенной. Не исключено, что жизнь может существовать в совершенно невероятных, непредставимых нашему воображению формах. Но от появления простейших форм жизни до разума – огромная дистанция.

Человечество вступило в новую, информационно-технологическую эпоху. Первые шаги в этом направлении открывают невероятные перспективы, но и внушают большую тревогу. Современная наука показывает, что дальнейшая эволюция интеллекта будет двигаться от органических к неорганическим формам. Человеческий мозг, считающийся на сегодняшний день самой сложной структурой во Вселенной, уже не может претендовать на то, чтобы быть единственным носителем разума. Мы стоим в одном шаге от создания искусственного интеллекта, который по многим параметрам превзойдет сформировавшийся естественным путем человеческий интеллект, что открывает новые горизонты глобальной эволюции.

Природа прошла длинный путь от неорганики к органической жизни, а затем, – от органической жизни к человеческому разуму и цивилизации. Конструируются всё более сложные интеллектуальные машины, в перспективе создание искусственного интеллекта, который по всем параметрам превзойдет человеческий. Прорывы в науке и технологиях последнего времени показывают, что совсем не обязательно, чтобы интеллект был привязан к белковым формам. Если взглянуть на проблему шире, то сознания в целом не есть исключительно человеческое приобретение.

В науке и философии нет единого мнения по поводу того, что такое сознание. Одно является бесспорным: появление сознания требует достижения особого уровня сложности. Основания и природа этой сложности могут быть самыми разными, в ее основе могут лежать как органические, так и неорганические структуры. Тем более, что грань между органикой и неорганикой, как выяснилось, достаточно условна.

Мирозданию потребовалось 13,6 млрд. лет эволюции, чтобы пройти путь от Большого взрыва до человеческого мозга. «Homo sapiense» появился 70 тыс. лет назад; первая цивилизация – 10 тыс. лет назад; паровой двигатель – 300 лет назад, первая электрическая лампочка – 140 лет назад. Через 80 лет после первой электролампы появился первый компьютер. За 10 тыс. лет цивилизация прошла путь от глиняных табличек Шумера до Интернета. Налицо ускоряющийся процесс. Человечество в одном шаге от создания совершенно нового, несущего в себе невероятные возможности и угрозы мира. То, что многие из наших планов, превосходящие самые смелые ожидания прошлого, пока не реализованы, говорит лишь о том, что не достигнут требуемый уровень сложности. Но это – техническая проблема, которая, как всякая техническая проблема, найдет свое решение. По сути дела, мы в одном шаге от появления «Сверхчеловека», о котором ранее говорили философы, обладающего всезнанием и чуть ли не с божественным могуществом. Хорошо бы только, чтобы люди будущего (или те, кто придет им на смену) совмещали в себе как божественное могущество, так и божественную благодать, были бы столь же высокоморальны и прекрасны, как боги.

**ВІДДЗЕРКАДЕННЯ ФІЛОСОФІЇ Н. МАКІАВЕЛЛІ
У П'ЄСІ К. МАРЛО «МАЛЬТІЙСЬКИЙ ЄВРЕЙ»**

Творчість флорентійського філософа, письменника, політичного діяча Н. Макіавеллі (1469 – 1527 рр.) займає особливе місце у страновленні англійської драми XVI ст. В Англії в кінці XVI ст. саме псевдофілософія флорентійця набула особливої популярності серед народу та драматургів. Безжальні, аморальні зради, хитрі маніпулювання і релігійне лицемірство сприймалися як ефективні поради італійського діяча для досягнення і підтримки політичної влади.

У п'єсі «Мальтійський єврей» письменник винайшов лиходія, приклад безпринципності та загрози суспільству, нещадно викриваючи пороки світу: жадібність та помсту. Варавва в «Мальтійському єврей» є уособленням «невірного», чий закулісний махінації щодо християн і турків є карикатурною екстраполяцією народної свідомості в сприйнятті твору Н. Макіавеллі «Державець» [1], але дії не мають нічого спільного з політичними амбіціями персонажа. На думку К. Марло, це не той випадок, коли мета диктує засоби, а самі засоби стають самоціллю: «Зачекай, дай мені ще хвилину ретельніше все перемішати. / Нехай це буде напій, подібний тому, що випив / Великий Олександр перед смертю, / Або подібний вино Борджія, котрим він / Папу Римського отруїв <...> Хай загине та, хто ніби диявол батька зрадила!» [3, с. 32].

Письменник порівнює Н. Макіавеллі і Варавву: «Який щасливий тим, що став багатим, / Керуючись моїми принципами. / Йому хай шану віддадуть / Ганьбити його не стануть лише тому, / Що він на мене схожий» [3, с. 1–2].

У п'єсі драматурга жадібність і здирицтво – це не просто людські пороки, вони одягнені в релігійні лати, лицемірство, які є фірмовим знаком Н. Макіавеллі [2, с. 138]. Маску носить не тільки Варавва, який використовує обман віри для досягнення своїх мстивих цілей, а й ченці, чий релігійний звички прикривають спрагу влади, жадібність і розпусту. І навіть опортуністичний Фернезе, губернатор Мальти, чий виклик Варавві знищує його самого дощенту та все на його шляху. Вчинок губернатора пояснюється прикладом поглядів Н. Макіавеллі, який вважав, що людина може змінити віру, якщо вона може завдати їй шкоди.

Н. Макіавеллі виступає «заступником» Варавви, він є уособленням зла і гріха, використовуючи для маскуванню удавану релігійність. Італійський філософ висміює в пролозі людську довірливість, використовуючи яку, лиходії досягають своєї мети. Будь-якими способами драматург підкреслює руйнівну силу і міць Варавви, його ненаситну жагу золота: «Мене всі ненавидять за вдачу, / А за багатство шанують. То нехай вже краще / Всі ненавидять багатія-єврея, / Чим жалюгідного єврея-бідняка! <...> Корона не передається в спадок / Чи ж силою здобувається. А сила, / Як чув я, вельми непостійна» [3, с. 4].

Філософія Н. Макіавеллі виринає у репліках дійових осіб де-не-де у п'єсі, як чудовисько у кривому дзеркалі, як своєрідний тріумф прагматичного лицемірства і обману: «Напийтесь досита. До самої смерті! / Поки живий я, хай гине цілий світ! <...> Бути підлим навчитись легко <...> Hermoso placer de los dineros (Солодка на солода від грошмеей)» [3, с. 53, 20, 16].

Порівнюючи Варавву із Н. Макіавеллі, письменник тим самим пояснює основну думку свого твору – перемога будь-якою ціною. І найлегший спосіб перемогти – вбити того, хто заважає: «Він не волав у вогні / Заздрісників змусив у ньому він горіти / Нехай всі заздрять мені, і до біса жалість!» [3, с. 1].

У п'єсі «Мальтійському єврей» [3] філософія Н. Макіавеллі досягає кульмінації

– мистецтво вбивати не тільки допомагає персонажу вирішити проблеми, але й наділяє його псевдовладою.

Отже, драма К. Марло допомогла обрамити в символічну форму найбільш потужні теми та міфи доби Відродження – прагнення до створення нових монархій та завоювання світу, тонке і часто хибне трактування постулатів філософії Н. Макіавеллі, сприйняття влади, фаустівський парадокс нескінченного прагнення до нових знань і самознищення. Драматург підніс поетичні та психологічні аспекти драми далеко за межі норм і ідеалів гуманізму доби Відродження, акцентуючи увагу глядача на риторичному стилі і класичному навчанні. Новаторство мови та динаміка жанрової поетики трагедії роблять п'єси драматурга унікальними. Поєднання науки, середньовічної та класичної конвенцій, створюють новий синтез, який отримав міфічний резонанс.

Хибне трактування філософії Н. Макіавеллі має теж велике значення при аналізі творів драматурга. Об'єднуючи головний девіз філософії флорентійця «не має людини – не має проблеми» з мотивом *De casibus* письменник створює власну, неповторну, концепцію творів.

Список використаних джерел

1. Мак'явеллі Н. Державець / Н. Макиавелли. – Київ : Фоліо ЕКСМО, 2017. – 500 с. 2. Парфенов А. Т. Кристофер Марло / А. Т. Парфенов // В кн. Марло Кристофер. Сочинения. – М. : Гослитиздат, 1961. – 665 с. 3. Marlowe C. *The Jew of Malta*. – Access mode: <http://adelanta.info/library/poetry/543.html?lan=for>.

К. А. Банченко, А. М. Шаталович

ПАСТАФАРИАНСТВО КАК «ПРОБНЫЙ КАМЕНЬ» СОВРЕМЕННОГО РЕЛИГИОВЕДЕНИЯ

В современном обществе религия является одной из важных сфер духовной и практической жизни людей. Соответственно, проблемы определения понятия религия и демаркации религиозной сферы являются актуальными как для философско-религиоведческой мысли, так и для решения возникающих в социуме напряженных ситуаций. Как известно, религиозные представления могут развивать в социуме как миролюбие, взаимоуважение, терпимость, сострадание, милосердие, благотворительность, любовь, так и диаметрально противоположные чувства.

В последнее время во всем мире создаются и регистрируются в качестве «религиозных организаций» общества, которые откровенно пародируют или насмеются, а иногда кощунственно ведут себя по отношению к традиционным религиям. Яркий пример этому являет пастафарианство или «церковь летающего макаронного монстра», которая настойчиво пытается получить официальную регистрацию во многих странах мира. К 2017 году в мире насчитывается около 1 млн. ее адептов. Из них 400 тысяч – в России, где пастафарианство еще в 2016 г. получило статус религиозной организации [8]. У нас в Украине пастафарианство – общественная организация [5]. Хотя о дальнейших намерениях красноречиво говорит цитата с сайта данной организации: «Церковь Летающего Макаронного Монстра – является реальной, законной религией, как и любая другая. Тот факт, что многие видят это как сатиру, ничего не меняет, по любым меркам наша религия также законна, как и любая другая. И на этом, точка» [6]. Данная казуистика становится возможной из-за сложности, возникающей при попытках однозначного определения понятия религия. В связи с этим неудивительно, что в Австралии, России, Чехословакии пастафарианцы добились разрешения сфотографироваться на удостоверяющие доку-

менты с друшлагом на голове, так как в этих странах подобное можно сделать исключительно по религиозным убеждениям.

Итак, является ли пастафарианство религией? Для ответа на этот вопрос вначале проясним понятие религии, для чего обратимся к религиоведческой литературе. В качестве типичного определения можно взять следующее. Религия – «духовний феномен, що постає як форма самовизначення людини у світі, виражає її віру в надприродне Начало – джерело буття всього існуючого, є засобом спілкування з ним, входження в його світ, причетності до нього»[3, с. 427]. Обратим внимание, что данная дефиниция не подходит для определения некоторых традиционных религий (например, буддизм), а так же не позволяет четко идентифицировать религиозность или нерелигиозность пастафарианства. Таким образом, проблема осложняется тем, что современные религиоведы по-разному трактуют содержание понятия религия, что можно, например, констатировать в работах таких исследователей как К.А. Колкунова, А.М. Колодный, Т.П. Лифинцева, Е.А. Харьковщенко, Е.А. Торчинов, И.Н. Яблоков. Различие в подходах к изучению религии характерно не только для современных исследователей, но и просматривается на протяжении истории становления религиоведческой мысли. Так, еще в древности Цицерон и Лактанций по-разному определяли термин «religio». Дальнейшая история являет неоднократную смену его значения [1].

В исследованиях религиоведов можно выделить четыре основных подхода к пониманию религии. Первый – сущностный, раскрывает религию посредством выявления ее существенных признаков. Второй – функциональный, акцентирует функции религии, проявляющей себя в политике, экономике, психологии и других сферах культуры. Третий – феноменологический выявляющий сущностные смыслы религиозных феноменов. И четвертый – структурный, апеллирующий к структурным компонентам религиозной сферы. Исследователи отдают предпочтение тому или иному из них. Так, С.В. Луговой считает, что функциональный подход к определению религии избегает крайностей и позволяет без идеологических коннотаций рассматривать взаимоотношение религии с другими элементами культуры во всем их многообразии [4]. В.И. Гараджа, напротив полагает, что функциональное определение религии, как и субстанциальное, сталкивается с проблемой содержательного порядка – определением «конечных» или «предельных» проблем [2].

Среди перечисленных, наиболее перспективным, на наш взгляд является феноменологический подход (такого же мнения придерживаются В.Л. Хромец [7] и М.М. Шахнович [9]), так как он дает наиболее универсальную дефиницию понятию религия. Классик феноменологии Р. Отто, в своей работе «Священное» стремился показать, что коренящееся в глубине человеческой природы религиозное чувство нуминозного является общим корнем для всех религий. А феноменолог-религиовед М. Элиаде вводит категорию иерофании для выражения взаимодействия профанного и сакрального, которое проявляется во всех религиях, начиная от самых примитивных (почитания идолов), и заканчивая высшими (Боговоплощение). По нашему мнению, именно феноменологический подход в теоретическом плане позволяет определить пастафарианство как пародийный культ и псевдорелигию. Но не совсем ясно насколько удобно его применение в практическом (юридическом) плане?

Итак, как показывает социальный опыт однозначно определить религиозный статус пастафарианства не так просто. Таким образом, пастафарианство оказалось «пробным камнем» современного религиоведения. Соответственно, вопрос однозначного определения и демаркации религии до настоящего времени остается открытым.

Список использованных источников

1. Аллес, Г. Религия [Электронный ресурс] // Энциклопедия религии. – 2013. – URL: <https://religious.life/2013/02/religion/>. 2. Гараджа, В.И. Социология религии / В.И. Гараджа. – 3-е

изд., перераб. и доп. – М. : 2005. – 348 с. 3.Лубський, В.І. Релігієзнавство: Підручник / В.І. Лубський, В.І. Теремко, М.В. Лубська. – К. : Академвидав, 2005. – 432 с. 4.Луговой, С. В. Проблема определения религии в истории философии и религиоведения // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – 2013. – Вып. 6. – С. 30–36. 5.Украинская Пастафарианская Церковь (УПЦ) получила официальную регистрацию [Электронный ресурс] // Релігія в Україні. – 2013. – URL: <https://www.religion.in.ua/news/vazhlivo/23628-ukrainskaya-pastafarianskaya-cerkov-upc-poluchila-oficialnuyu-registraciyu.html>. 6.Украинская Пастафарианская Церковь [Электронный ресурс]. – URL: <https://ru-ru.facebook.com/pastafarinastvo/>. 7.Хромец, В.Л. Возможен ли феноменологический подход при изучении религии? Возражение устойчивому стереотипу [Электронный ресурс] // Релігія в Україні. – 2011. – URL: <https://www.religion.in.ua/main/analitica/13216-vozmozhen-li-fenomenologicheskij-podxod-pri-izuchenii-religii-vozrazhenie-ustojchivomu-stereotipu.html>. 8.Церковь Летящего Макаронного Монстра получила государственное признание [Электронный ресурс] // Новые известия. – 2017. – URL: <https://newizv.ru/news/society/29-04-2017/makaronnyu-monstr-poluchil-gosudarstvennoe-priznanie>. 9.Шахнович, М.М. Феноменологическое религиоведение: история и метод // *Miscellanea humanitaria philosophiae: Очерки по философии и культуре*. – Вып. 5. – СПб., 2001. – С. 301–308.

Ф. А. Тихомірова

«ЗЕЛЕНА ДЕМОКРАТІЯ» У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Глобалізація все більше впливає на подальший розвиток світу, стратегії його модернізації. Забруднення довкілля та кліматичні зміни, зумовлені модернізацією, створюють загрозу економічному та соціальному розвитку, продовольчій безпеці та здоров'ю населення. Експансія людини у сферу природи призвела до глобальної екологічної кризи, яка вже охарактеризована як криза у системі «суспільство – довкілля». Сучасна екологічна криза це свідчення кризи ціннісних орієнтацій і моральних норм, людини і суспільства. Дослідники вважають сучасну глобальну екологічну кризу онтологічною. Вона загрожує буттю людини, його цілісності [1].

Екологія, економіка, етос пов'язані з людиною, з її природним життєвим світом та ціннісними орієнтаціями [2].

Вирішення проблем довкілля актуалізує також проблему справедливості щодо наступних поколінь, межа вирішення якої перебуває у площині питання: як можуть бути враховані інтереси і майбутніх поколінь. Питання соціальної та екологічної справедливості взаємопов'язані, останнім часом вони актуалізувалися у контексті руху «жовтих жилетів» у Парижі та «повстанням вимираючих» у Великій Британії та Скандинавії.

Зелений рух у світі розпочав свій шлях з часів Холодної війни. Популярними були рухи, що виступали за права людини, соціальний прогрес і світ, мали антивоєнний характер (наприклад демонстрації проти війни у В'єтнамі), проти бюрократичних еліт, репресивних режимів і колонізації. Таким чином, Зелений рух був дуже строкатим, об'єднуючи активістів в області захисту довкілля, лівих економістів, соціал-демократів, активістів інших соціальних рухів - від феміністок до профспілок тощо.

«Зелені» вимагали соціальної солідарності у вигляді прогресивного оподаткування; припинення колоніального погляду на глобальну політику; переходу на поновлювані джерела енергії; екологічну свідомість при прийнятті політичних рішень; емансипації і обізнаності про права людини і розширенні їх для досягнення більш мирного, освіченого і справедливого суспільства.

Але, поки в розвинених індустріальних суспільствах з'являлися перші екологічні рухи, і «зелені» політичні партії, СРСР та її частина, УРСР нехтували екологічними проблемами. Звернути увагу на них країну змусила страшна трагедія на Чорнобильській АЕС. Жодна держава світу не відчувала аналогічних за масштабом і

наслідками екологічних криз. В Україні багато говорять про Чорнобильську катастрофу, але вважають за краще не помічати гектари сміттєзвалищ, незліченну кількість занедбаних складів з пестицидами тощо. Рівень забруднення води, ґрунтів і повітря роблять виживання українського народу в довгостроковій перспективі проблематичним. Значна частина території України залишається зоною екологічного лиха. В умовах глибокої економічної кризи та військових дій посилюється загроза техногенних і екологічних катастроф.

Поки прогресивна світова спільнота розвивалася в системі координат удосконалення економічного, соціального та екологічного напрямків, Україна зосередилася на вирішенні тільки економічних проблем. Якщо йдеться про майбутнє, то слідом за економікою, за задумом більшості українських політиків, повинна покращитися соціальна політика. Відсутністю екологічної політики в країні пояснюється і багаторічна інертність суспільства у вирішенні екологічних проблем. Надзвичайно низьким залишається рівень екологічної освіти, екологічної свідомості і культури не тільки населення, а й керівників підприємств, урядових організацій.

Для України, яка постраждала від Чорнобильської катастрофи, а зараз потребує структурної трансформації економіки, дуже важливо істотно забезпечувати стійке зростання, не збільшуючи при цьому екологічні ризики. Таку концепцію розвитку прийнято називати «зеленою економікою», або «зеленою демократією». «Зелена демократія» базується на цінностях демократії участі, гендерної рівності, екологічності та соціальної справедливості. У Глобальній хартії Зелених у ХХІ ст. вони були розширені: екологічна стійкість; повага до різноманітності; екологічний здоровий глузд; соціальна справедливість; партисипативна демократія; ненасильство [3].

Експерти-екологи звертають увагу на той факт, що європейські екологічні тенденції дають знати про себе і в нашій країні. Українці поступово усвідомлюють, що зміна клімату та будь-яка екологічна катастрофа - набагато страшніше економічної кризи.

Саме екологічний рух може дати суспільству новий імпульс до європейського шляху розвитку. Ефективне впровадження «зеленої демократії», потребує як відповідних технологій, так і бажання влади та громадян. Українцям варто скористатися успішним досвідом європейців, які давно визнали - екологічні питання не менш важливі, ніж економічні чи політичні. Тим більше, що всі вони взаємопов'язані зі змінами в системі інституцій суспільства та ціннісних орієнтацій громадян. Тому, чим швидше зміниться свідомість людей, система цінностей, тим швидше суспільство стане еко-орієнтованим, це і буде виявом нашого цивілізаційного вибору.

Список використаних джерел

1. Гюсле В. *Практична філософія в сучасному світі*. Пер. з нім., примітки та післямова Анатолія Єрмоленка. К., Лібра, 2003, с. 180. 2. Єрмоленко А.М. *Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи: Монографія* К.: Лібра, 2010, с.56. 3. Wall D. *The No-Nonsense Guide to Green Politics*. – Oxford: New Internationalist Publications, 2010, 132 p.

С. Ф. Лягушин

МІСЦЕ ФІЛОСОФІЇ В ПРИРОДНИЧІЙ ОСВІТІ: ПОГЛЯД ФІЗИКА

Автор отримував вищу освіту в радянські часи зі здоровим інтересом до гуманітарних наук. Курс марксистсько-ленінської філософії був природною та історично й логічно виправданою частиною методичного ознайомлення з офіційною ідеологією, яку я приймав критично, але шанобливо та з довірою. З точки зору майбутнього фізика діалектичний матеріалізм давав гарну методологічну основу для природничих досліджень, оскільки не вимагав, на відміну від філософій, прив'язаних

до релігії, роздумів про бога, а залишав дослідника наодинці з матерією, яка знаходиться в самотньому русі. Наївний реалізм, як можна схарактеризувати погляди на дійсність у побуті більшості, доповнювався в людей із якісною освітою навичками діалектичного мислення, акумулюючими досвід філософської думки людства.

Помітний прошарок студентів технічних і природничих спеціальностей, орієнтований на конкретні знання, до курсу філософії ставився роздратовано, як до абстрактного непотребу. Тому нерідкими були випадки, коли занижкі оцінки з соціально-економічних дисциплін заважали талановитим випускникам отримати «червоний диплом» і вступити до аспірантури. Втім наші часи були вже досить м'якими, і ці проблеми долалися. Тут велику роль відігравала особистість викладача. Люди менш кваліфіковані з певним комплексом неповноцінності самостверджувалися за рахунок своєї влади над студентами, примушували запам'ятовувати факти, актуальні для професіоналів, і викликали стійку відразу до своєї дисципліни в студентів інших напрямів. Успішні високого рівня знавці гуманітарних дисциплін намагалися збудити інтерес у майбутніх фізиків та інженерів до філософії й інших гуманітарних курсів як елементу загальнолюдської культурної спадщини і допомагали зорієнтуватися у філософських напрямках і їх здобутках. При цьому лєнінська теза про «три джерела та три складові частини марксизму» [2], традиційна схема викладу філософських поглядів, що зберігалася зі сталінського «Короткого курсу історії ВКП(б)» не були перешкодою, а відігравали роль певних зрозумілих і звичних реперних точок у ознайомленні зі світовою філософією.

Зауважимо, що філософська класика різних напрямків досить широко видавалася російською в радянські часи і зацікавлений юнак мав можливість самотійно читати книжки з серії «Философское наследие». Просунуті викладачі дозволяли собі висловлювати критичні думки стосовно тодішньої дійсності та представляти студентам результати власних розробок філософських питань. Навчаючись в аспірантурі Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова, я слухав лекції проф. М.В. Желнова, який обстоював думку, що філософія – це наука про взаємодію матерії та свідомості, буття та духу, ця взаємодія перебуває в постійному розвитку, а тому філософія тотожна історії філософії [1]. Ці погляди близькі мені, оскільки вивчення «найбільш загальних законів природи, суспільства та мислення» давно стало предметом конкретних наук, а постановка питання за М.В. Желновим дає філософії власну царину досліджень і обґрунтовує актуальність її вивчення тими, хто отримує вищу освіту.

Роздуми про простір і час, що містяться в старих філософських підручниках, нічим не збагачують людей, які здатні читати книжки з теоретичної фізики 21-го сторіччя. Обговорення способів опису матерії в класичній, квантовій і релятивістській квантовій фізиці, просторово-часових рамок цього опису, динамічних і статистичних закономірностей еволюції фізичних систем вимагає серйозної фізичної освіти, опанування вельми складного математичного апарату, без чого словесні побудови не вартують багато. У той же час категорійний апарат класичної діалектики, аналіз того, як події у фізичній і суспільній дійсності відбиваються індивідуальною та громадською свідомістю, врешті-решт ознайомлення з класичними творами світової філософії 19-го та 20-го століть, що суттєво вплинули на історію людства, можуть і повинні бути корисними для сучасної молоді. Викладач філософії у виші, особливо в класичному університеті, має бути провідником для студентів і аспірантів у відповідному потужному інформаційному потоці. Складаючи програми курсів і екзаменів, слід пам'ятати, що інформація зараз доступна через безліч засобів і зусилля та перевірку варто спрямовувати не на заучування фактів, а на розуміння базових закономірностей сфери філософських знань. У фізиці роль критерію при

перевірці знань відіграє вміння розв'язувати задачі! Студенти й аспіранти фізичних спеціальностей не завжди виносять позитивні враження з курсів філософії, й до їх думок необхідно прислухатись.

Список використаних джерел

1. Желнов М.В. *Предмет философии в истории философии: Предыстория* / М.В. Желнов. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 720 с. 2. Ленин В.И. *Три источника и три составных части марксизма* // Полное собрание сочинений, Т. 23. – С. 42-48.

С. В. Кострюков

СВОБОДА СЛОВА ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Для того, щоб громадянин міг реалізувати себе як головний агент (актор) демократичного суспільства, необхідна наявність певних чинників і умов, які також становлять (і репрезентують) основні цінності демократії. Це – свобода слова, контекст якої створюють вільні в своїх діях і захищені законом засоби масової інформації (далі у тексті – ЗМІ), які дають змогу громадянам бути по-справжньому обізнаними зі станом справ у країні. Через ЗМІ людина може висловити своє судження стосовно тієї чи іншої суспільної проблеми, того чи іншого політичного діяча.

Свобода слова є однією з основ демократичного суспільства, вона виражає загальнолюдські цінності, допомагає розкрити потенціал особистості, є однією з головних і безумовних досягнень здійснюваної в Україні політичної реформи. Разом з тим свобода слова є основною умовою розвитку громадянського суспільства, по суті, істотним фактором прояву людської індивідуальності, утвердження самотності й унікальності кожної особистості. Саме свобода слова в системі прав і свобод особистості, як свобода вільно висловлювати свої думки та переконання, займає особливе місце. Не випадково свобода слова являється основою основ цивілізованого суспільства, оціночним критерієм демократичності політичного режиму [2].

Безперечно, свобода слова виступає фундаментальною суспільною цінністю. Це задекларовано у багатьох документах, зокрема, у Загальній декларації прав людини 1948 року, де закріплено, що кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів [1].

В Україні право на свободу слова гарантується ст. 34 Конституції, де проголошено, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [3]. У цій статті також зазначається, що дане право обмежується у випадках, якщо його здійснення може заподіяти шкоду національній безпеці, громадському порядку, репутації інших осіб [3].

Незважаючи на гарантування свободи слова, працювати у ЗМІ, як відомо, небезпечно. Так від початку 2018 р. в світі вбили 80 журналістів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю, йдеться в звіті міжнародної правозахисної організації «Репортери без кордонів», опублікованому 18.12.2018 р. Більше ніж половина загиблих журналістів припадає на п'ять держав – Афганістан (15), Сирію (11), Мексику (9), Ємен (8) і Індії (6). При цьому Мексика є єдиною країною з високим числом убитих журналістів, де немає збройного конфлікту, відзначають правозахисники. Всього в зонах воєнних конфліктів за 11 місяців 2018 р. загинули 44 журналісти. Крім того, на даний час у світі 348 журналістів перебувають в ув'язненні, а 60 – утримують у

заручниках [4].

«Репортери без кордонів» також констатували присутність тиску на редакторів з боку власників видань, тотальну контрольованість телеканалів з боку олігархів. Окремо була названа проблема, що також впливає на свободу слова – корупція та кумівство. Але, попри утиски від влади, про які заявляють деякі ЗМІ, можна стверджувати все ж про наявність ознак свободи слова, які вони вважають ключовими – можливість безперешкодно говорити, вільно висловлювати свої думки, навіть критикувати владні інститути. Однак, доля «Свободи слова із Савіком Шустером» усім нам відома. Останнім часом владне невдоволення у різних формах проявляється стосовно каналу ЗІК, 112-го каналу, «NewsOne», ряду інших ЗМІ. Це, поза сумнівом, цілком свідомі рухи з боку тих, хто керує країною під прикриттям постулату існування в державі свободи слова як найвищої демократичної цінності, тихцем підлаштовуючи під себе інформаційний простір. Причому ефективно.

На нашу думку, дуже важливою мрією і надією з появою нової влади є те, щоб все більша частина громадян України (як правило, освічена) розпочала свободу слова розуміти не тільки як невід'ємне право людини і вищу соціальну цінність, а й відчувала, що активна і свідома участь в громадсько-політичному житті в принципі можлива тільки там і тоді, коли право громадянина на вільне висловлювання своїх думок і переконань гарантовані законом, а влада ефективно сприяє й культивує реалізацію цієї свободи.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини: Генеральна Асамблея ООН, 10 грудня 1948 року (Док. ООН/PES/217 А) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015. 2. Колесов Н.С. Свобода слова – неотъемлемый элемент демократического политического процесса // Ин-т гос. и права РАН, 1997. – С. 127. 3. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. (із змінами і доповненнями). 4. «Репортери без кордонів» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rsf-zvit-vbyvstva-zhurnalistiv/29662489.html>.

О. В. Радзюн

ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ ОСВІТИ В УМОВАХ ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

В сучасних умовах підсилюється увага до всіх видів освіти, як найважливішого фактору соціального та економічного процесу. Адже основною цінністю та капіталом сучасного суспільства постає людина, здатна до пошуку, до засвоєння нових знань, до прийняття нестандартних рішень. Усвідомлюючи обмеженість подальшого розвитку за рахунок виключно економічного зростання та підсилення технічної могутності, останнім часом поширюється переконання, що майбутнє буде значною мірою визначатися рівнем духовної культури тієї чи іншої цивілізації.

Філософія від початку свого виникнення і до теперішнього часу прагнула осмислити існуючі системи освіти, сформулювати її цінності та ідеали, тому проблеми освіти завжди займали важливе місце в філософських концепціях. Зародження основ філософії освіти бере початок в працях Я.А.Коменського, Й.Г.Песталоцці, Д.Д.Дьюї. Ідею гуманістичної освіти особистості та її самосвідомості висунула німецька філософія XIX ст. у працях І.Канта, Ф.Шлеймахера, Г.Гегеля, В.Гумбольта. У XX ст. проблемами освіти та проектами нових освітніх інститутів займалися В.Дільтей, М.Бубер, К.Ясперс. Дослідження методологічних питань філософії освіти відображено в працях Н.Г.Алексєєва, В.В.Рубцева, І.Н.Семенова та ін. Обґрунтуванню необхідності нової філософської концепції освіти присвячені роботи І.І.Савіцького, Б.С.Гершунського, О.В.Долженко, В.М.Розіна та ін.

Незважаючи на суттєві теоретичні здобутки сучасні уявлення про філософію

освіти зберігають багато дискусійних питань і потребують додаткових досліджень. Метою роботи є дослідження філософського контексту сучасної освіти в умовах її постмодернової трансформації.

Як зазначав Даніель Белл, для сучасної постіндустріальної, «інформаційної» епохи характерне зростання кількості і значення інформації в житті суспільства. В інформаційну епоху зростає роль теоретичних знань: тобто стає не просто більше інформації, а на важливий фактор перетворюється вищий тип інформації – знання.

У вітчизняній літературі знання розглядається як перевірений практикою результат пізнання дійсності. Значною мірою людство існує завдяки засвоєнню накопиченого досвіду попередніх поколінь. Однак знання, пронесене через століття ще необхідно засвоїти. К. Ясперс підкреслював, що становлення людини відбувається не лише шляхом біологічного наслідування, а й значною мірою через традиції [3, с.352]. Виховання людини, це процес, який повторюється стосовно кожного індивіда, тому освіту слід розглядати в межах цілісного світоглядного контексту.

Філософія є особливою формою знання в межах якої людина здійснює аксіологічну рефлексію над собою, визначає ціннісні орієнтири власної поведінки. Притаманний філософії потенціал і проблемний характер, допущення поліваріантних відповідей, рефлексивне і толерантне відношення до інструментів пізнання, вимога логічності та послідовності залучених в ній когнітивних, етичних, естетичних здібностей свідомості, - складає особливу цінність для освіти. Все це робить її унікальним, та незмінним інструментом для вироблення навичок гнучкого, недогматичного, контекстуального і, водночас, чіткого та доказового мислення. Універсальність філософських категорій дозволяє здолати фундаментальність знання, зробити його зв'язним, осмисленим для сприйняття людиною. Філософське знання надає можливість шукати «сенсожиттєві» орієнтири на універсальному рівні. Проблема створення нової постмодернової освіти та світогляду з новою картиною світу, вимагає охоплення всього поля сучасної філософії, продуктивної комунікації, її різних течій.

Одним з найважливіших завдань філософії є «вироблення певного роду духовних антитіл, здатних здолати віруси нігілізму..., це завдання може бути вирішено на основі зростання сенсоутворюючих аспектів філософії..., повернення [філософування] у практичну площину індивідуальної суспільної свідомості» [1, с.4]. У вітчизняній педагогіці багато пишуть про особистісно-орієнтовану освіту. Однак мова йде лише про певні методологічні новації, що підвищують ефективність освіти. Але саме особистість, її становлення і розвиток мають бути поставлені в центрі освітньої стратегії. Результатом освітньої діяльності має бути «мікрокосм», котрий відповідає буттю людини. Цей «мікрокосм» є унікальним і цілісним, в кожному елементі якого в тій чи іншій мірі повноти фіксується жива форма кожної особистості. В ході освітнього процесу вона об'єднується в абсолютно реальному універсумі людини. На думку М. Фуко, процес освіти має бути підпорядкований цінностям встановлення багатовимірності людської природи, яку не можна стандартизувати, підпорядкувати єдиним нормам і змусити зректися себе в ім'я тих або інших універсальних надособистісних інтересів[2, с.51].

Постмодерна освіта вимагає «постформального мислення» основними рисами якого є: не дублювання, а відтворення власних знань, відкриття у собі нових можливостей, самореалізація власного потенціалу, бачення зв'язків між протилежностями, загального й окремого у їх взаємодії, нелінійне розуміння причинності, розглядання світу як тексту, ноосферне бачення зв'язку розуму та біосфери. Постмодернове навчання вбачає своїм завданням розкриття можливостей та здатностей до самореалізації людини.

Постмодерновий спосіб мислення та глобальні інформаційні технології перебувають у стані резонансу, їх вплив один на одного викликає нові сенергетичні ефекти різкого збільшення в освіті електронних форм комунікацій, нових форм праці з текстами

в електронному вигляді, до дискурсу в межах глобальної інформаційної мережі.

Отже, постмодерна освіта презентується у вигляді простору становлення нових відношень резонансу між наукою, освітою, філософією, як простір, що дозволяє відбудовувати кардинально новий тип комунікації як засіб перепрограмування всього суспільства на нових нелінійних основах. Сучасна модель освіти утворюється у сенергетичній взаємодії різних сфер культури та різних способів засвоєння світу (наукового, художнього, філософського, релігійного), народжуючи нове бачення світу, засноване на його багатомірності, на принципах вірогідного детермінізму, самоорганізації та складної ієрархічності. Як провідний напрям сучасної філософії, мистецтва, науки, - постмодерн може бути корисним для сучасної освіти своїм загальним плюралізмом, визнанням цінності інформації.

Список використаних джерел

1. Канке В. А. Основные философские направления и концепции науки. Итоги XX столетия / В. А. Канке – М.: Логос, 2000. – 320 с. 2. Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет / Пер. с франц. – М.: Кастель, 1996. – 448 с. 3. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс; Пер. с нем. – М.: Политиздат, 1991. – 528 с.

Н. В. Турпак

ДУХОВНІ ЧИННИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ САМОБУТНОСТІ В ТВОРЧОСТІ С. КРИМСЬКОГО

Важливим завданням сучасних соціально-гуманітарних досліджень в Україні є обґрунтування стратегії її національного розвитку. Для цього необхідно сформулювати усвідомлення ролі і значущості вирішальних духовних чинників, які формують суспільний фундамент соціально-економічного розвитку держави: освіти, науки, цінностей культури.

Тому набуває актуальності творчість українських мислителів, які, починаючи з середини 80-х років ХХ століття, звернулися до аналізу етнокультурних проблем. Зокрема, мова йде про відомого українського філософа С. Кримського.

С.Кримський був одним з перших, хто звернувся до глибинного аналізу етнокультурних процесів в Україні, намагаючись з глибинних філософських позицій осмислити їх тодішній стан та перспективи подальшого розвитку в нових умовах. Значна увага філософа у той період була сконцентрована навколо виявлення та обґрунтування духовних чинників збереження і розвитку української етнокультурної самобутності. Метою даної наукової розвідки є актуалізація евристичного потенціалу філософських пошуків С. Кримського даного спрямування для втілення і реалізації в соціально-гуманітарному просторі України в умовах викликів сьогодення.

На основі аналізу філософських і науково-публіцистичних праць філософа, написаних ним після здобуття Україною незалежності, можна виділити наступні основоположні духовні чинники збереження і розвитку української етнокультурної самобутності. Це, насамперед, акцентування на особливій ролі філософії культури як рівню глибинного дослідження національної культури та етнічної історії, наголос на існуванні глибинних духовних засад української культури (архетипів), актуалізація проблеми національної ментальності, орієнтація гуманітарної еліти нації на вироблення стратегічних орієнтирів майбутнього соціокультурного розвитку України.

Звернувшись у своїй творчості до філософії культури як глибинного рівню дослідження національної культури та етнічної історії, С. Кримський втілює спробу поглянути на культурно-історичний процес з позицій його духовно-смыслових засад і ціннісних орієнтирів. Такий підхід дозволив філософу побачити в культурно-історичному

процесі вияв неповторних рис як індивідуального буття людини, так і історичних людських спільнот (соціальних груп, етносів, націй). Це призвело його до висновку, що загальнолюдська культура існує лише як загальнозначущий аспект національних (чи етнічних) культур, а вони, у свою чергу, являють собою ціннісно-нормативне виявлення долі народу, його життєвої траєкторії в універсумі історії [2, с.239].

Усвідомлюючи потребу у національному наповненні української культури на історичному і метаісторичному рівнях, С. Кримський приділив у своїй творчості значну увагу розкриттю її глибинних засад (архетипів). Запропонований ним підхід з позицій виділення архетипічних форм культури істотно відрізнявся від інтуїтивно-психологічних міркувань про «душу» націй, що у той час набули популярності у західноєвропейській філософській думці. Для розкриття «етнічного автопортрету» українців філософ запропонував зосередитися на комплексному уявленні про певні соціопсихічні характеристики українського етносу з позицій філософії культури.

Унікальність і своєрідність української культури, на думку С. Кримського характеризують архетипи «Слова», «морально-етичної цінності індивідуальності», «філософії серця», «Софійності», «родинності», «гри з долею» тощо. Філософ був одним із перших, хто вказав на визначальне значення для світоглядно-ціннісної свідомості української культури архетипу «філософії серця». Цей архетип, розкриваючись як принцип індивідуальності та орган відчуття Бога (П. Юркевич), як мікросвіт «внутрішньої людини» та основа людяності (Г. Сковорода), як шлях до гармонії з природою (П.Куліш, Т.Шевченко), був типовим, на думку філософа, не лише для характеристики української культури, але й сформував відповідний метод її аналізу.

Архетипи, на думку С. Кримського, зовсім не є свідченням етнічної винятковості. Навпаки, він вказав, що, окрім архетипного пласту, українська культура має сфери переробки світового досвіду, транснаціональні цінності. Так, зокрема, він наголосив, що, завдяки національному самовизначенню українського народу, починаючи з ХУІІ сторіччя загострився інтерес суспільства до універсальних засад європейської цивілізації – античності, християнства та просвітництва, наслідком чого стало поширення загальноєвропейських програм освіти, усвідомлення гуманістичних цінностей латини як міжнародної мови культури і науки, актуалізація ідей екуменізму, християнської єдності культурного світу тощо.

У своїй творчості філософ вказав й на те, що в культурі загальнолюдські виміри синтетично поєднуються з етнонаціональними. Свідченням цього постали його дослідження феномену українського бароко. Через розкриття цього феномену С. Кримський яскраво продемонстрував діалектику загальнолюдського і національно специфічного в українській культурі. Філософ показав, що в українському бароко поєдналися європейський антропоцентричний гуманізм, героїко-стоїстичне ставлення до світу, а також ідеали розумності, мудрості, софійності, символічності як виразники духовності українського народу. Завдяки аналізу феномену українського бароко, вже у ті часи філософ зміг побачити в засадах української культури не лише ознаки ретрансляції західних культурних впливів, а й нові орієнтири на здобуття Україною статусу культурного та цивілізаційного епіцентру.

Важливим духовним чинником збереження і розвитку української етнокультурної самобутності у творчості С. Кримського є актуалізація значущості національної ментальності українського народу. Філософ вважав, що менталітет не є суто психологічним явищем. Він має буттєвий статус, а також виступає чинником історичного поступу, виконуючи функцію захисту від драматичних подій, що супроводжують процес націотворення.

Проблему національної ментальності філософ запропонував вирішувати за допомогою символів «Дому», «Поля», «Храму». На його думку, символіка концепту «Дім» позначає святе довкілля буття людини, характеризує місце, де для особис-

тості (чи нації) концентрується «своя правда, сила і воля». З символом «Дому» завжди пов'язуються сімейні цінності, сердечне єднання та родинна захищеність. «Дім», на його думку, - це своєрідна ніша людини в Універсумі, він характеризує людське буття від сім'ї до національної солідарності. Із цим символом, як вказував філософ, були пов'язані й ідеї святості Батьківщини, богообраності своєї землі, які зорієнтовували український народ на захист своєї «неньки-України».

Символика концепту «Поле» позначає життєвий «топос» людинності, зв'язок людини з природою, зокрема зі степом. Втім йдеться, насамперед, про «поле життя», економічний простір виживання. «Поле» позначає загальне положення просторового ареалу етносу, символізує «рідний край», батьківщину, коріння роду тощо.

Ідея «Храму» пов'язана, на думку С.Кримського з національними святинами в духовній культурі українців. Через ідею «Храму» актуалізуються національні ідеали української спільноти, а також формується софійне (любомудрістне) ставлення до буття.

Філософ також дослідив архетипи національної ментальності, звернувши увагу на їх визначальне смислове і ціннісне наповнення. Так, зокрема, він вказував на синтетичне значення архетипу «Землі» в українському менталітеті, який об'єднав аграрно-виробничий, соціально-історичний та духовно-культурний атрибути національного життя, звичаїв та обрядів українців. Подальша розробка цього архетипу в творчості філософа фактично привела його до сучасного, ноосферного розуміння світобудови.

Філософ дійшов до висновку, що завдяки духовному досвіду, який сформував схильність народів до певних ментальних форм і архетипів, а також втіленню цього досвіду в історію України, відбувся процес, коли ментальні форми і архетипи набули в українській культурі предметного вияву, пройшовши шлях від загальнолюдських смислових домінант до духовних засад існування і розвитку нації. Такі архетипи української ментальності, що були досліджені С. Кримським, як архетипи «свободи», «духовного розуму», «філософії серця», «Землі», «духовного подвигу», «Софійності», «святості буття» перетворилися в українській культурі на її духовно-сміслові засади, визначили генезу нації від її існування як етнічного явища до формування політичної спільноти громадянського суспільства.

В умовах здобуття Україною незалежності проблема української ментальності, на думку С.Кримського, мала б не лише актуалізуватися, але й трансформуватися у проблему цивілізаційного мислення українців. Філософом були визначені стратегічні орієнтири для формування такого мислення, які і зараз є нагально актуальними. В основі них – нове розуміння людини як гармонійної особистості, що, будучи вкоріненою у буття, репрезентуючи базові цивілізаційні та архетипічні національно-культурні властивості через свої людські сутнісні сили, постає вищою метою розвитку українського соціуму [3, с.313]. Тому у цивілізаційному мисленні, на думку філософа, мали б реалізуватися базові цінності, які увібрали б у себе як тенденції руху українського суспільства до глобальної макроцивілізаційної інтеграції, так і це нове розуміння людини. Серед базових суспільних цінностей філософ надавав перевагу цінностям толерантності, обстоював дотримання принципів світового консенсусу, етики солідарності у справах народів, які могли б забезпечити здійснення історії як демократичного процесу [2, с.457]. Серед визначальних цінностей людського буття в епоху глобалізації, філософ надавав перевагу цінностям свободи, любові, права бути іншим. Можна стверджувати, що ці трансперсональні феномени, будучи пов'язаними з принципами політичної соціальності (зокрема толерантності, солідарності, консенсусних рішень тощо), є злободенно актуальними в умовах сучасності.

С.Кримський прагнув зорієнтувати гуманітарну еліту нації на вироблення стратегічних орієнтирів майбутнього соціокультурного розвитку України.

Важливими чинниками цього процесу мали б стати освіта, наука, ідеали і цін-

ності культури. Фактично мова йшла про реалізацію в країні потенціалу «суспільства знань». Філософ запропонував для реалізації цієї мети розв'язати наступні важливі для країни завдання: По-перше, забезпечити розвиток національного і соціального капіталу. По-друге, створити засади для системного піднесення української культури в контексті європейських цінностей. По-третє, використати найбагатший багатовіковий досвід української історії для актуалізації національного менталітету, формування національної еліти, здатної гідно служити своїй країні і жити для неї. У такому ракурсі, на думку філософа, «...Проект розвитку українського соціуму був би співпричетним до національної ідеї України» [2, с. 169].

Отже, філософські знахідки С. Кримського у царині етнокультури ще на початку відтворення української незалежності виявилися новаторськими і такими, що й наразі, у зв'язку з вимогами сучасної інноваційної освітньої діяльності, набувають нової актуальності.

Список використаних джерел

1.Кримський С.Б. *Архетипи української ментальності / Проблеми теорії ментальності / НАН Укр., Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди; [відп. ред. М.В. Попович]. - К., 2006. - С. 273-299.* 2.Кримський С.Б. *Про софійність, правду, смисли людського буття: Збірник науково-публіцистичних і філософських статей. - К., 2010. - 464 с.* 3.Кримський С.Б. *Цивілізаційний розвиток людства [Текст] / С. Б. Кримський, Ю. В. Павленко. - К. : Фенікс, 2007. - 316 с.*

А. В. Прохоров

ЛАЗЕРНЫЙ КОНСТРУКТ ЧЕЛОВЕКА И ЕГО САМОРАЗВИТИЯ

В русле размышлений о востребованной сегодня постнеклассической модернизации смысловых полей антропологических категорий педагогики, в контексте общенаучной тенденции использования гуманитарной сферой междисциплинарного опыта, естественно-научных знаний мы направили поисковое внимание сквозь призму мастерства предположений В.И.Андреева, К.Роджерса, А.Эйнштейна и др. известных корифеев на две публикации, относящиеся к лазерной тематике, проявлениям фундаментального закона симметрии [2; 3].

Согласно доклада исследователей из США, некоторые теоретические положения гипотетической концепции суперсимметрии (появилась в физике высоких энергий на пути продвижения к теории с охватом всех фундаментальных взаимодействий) уже успешно внедрены в создание стабильного массива полупроводниковых лазеров. Например, в этом деле ими творчески адаптирована и материализована идея суперпартнёра (каждой известной элементарной частице соответствует частица-суперпартнёр). Учёные изготовили устройство из 9 резонаторов. 5 фрагментов испускали луч. Другие лазеры играли роль суперпартнёров. Вследствие подавления высокочастотных возбуждений резонаторами новой подсистемы, интенсивность в фокусе лазерного массива увеличилась в 4,2 раза. По мнению физиков, метод, основанный на принципах суперсимметрии, является масштабируемым. И может предоставить практическую платформу для проектирования сложных фотонных систем с применением в передаче данных, промышленности, военных разработках, медицине.

Авторы второго сообщения смогли увидеть и зафиксировать ранее предсказанное фрактальное самоподобие разных масштабов в поперечных срезах лазерных лучей. Специалисты ЮАР и Великобритании прогнозируют, что в будущем удастся обнаружить формирование и трёхмерных лазерных фракталов. А сейчас, в аннотации к своей Интернет-статье они отметили: «Наша работа предлагает значительное продвижение в понимании фундаментальной симметрии природы...» [3]. Опираясь на эту мысль, собственные инновации [4], обозначенные успехи коллег, мы использовали содержание их публикаций при формулировании следующего постнеклассического посыла

гипотетического характера в области педагогики саморазвития человека.

Если научные изыскания подтверждают наличие фундаментальной симметрии (как и асимметрии, несимметрии), в частности, фрактальной симметрии, то прикладное масштабирование многомерного сложносистемного телесного массива человека (этой небольшой части, объекта природы) от фрактальной связки «генный программный потенциал индивида – его организм с биопсихической составляющей» до фрактала «внутренний мир субъекта – его надорганическое тело» является вещью тоже вполне возможной, обоснованной, закономерной. В таком случае, когда человек реально самоактуализируется, внешний подсистемный компонент его жизненного комплекса определяется суперпартнёром генного программного потенциала (два этих образования образуют гармоничный сущностный фрактал странно-аттрактивного вида). А «тандем» бессознательного и сознательного в человеческой психике (как психофизический лазер в условиях снижения уровня колебательных помех, степени привнесённого чужеродного возбуждения от другой пары, очень хорошо известной педагогике, «личность – воздействующий на неё социум») интерпретируется источником продуктивного энергетического «луча» жизнедеятельности, базиса созидания и самосозидания, успешной самореализации (дополнительную сопоставимую теоретическую аргументацию для этого рассуждения находим в трудах И.М.Сеченова, Н.А.Бернштейна, А.Маслоу, К.Роджерса, А.Б.Орлова, В.И.Андреева и др.). Тогда в координатах эпохи постнеклассики (на фоне традиционного представления о том, что человек – это живое существо, субъект целостной жизнедеятельности) актуальным становится видение его пульсирующим (энергетически, информационно, объёмно) человекообразным фрактальным массивом (кластером солидарных лазерных странноаттрактивных фракталов), самодвижущимся в космическом пространстве-времени. Этим постнеклассическим концептом мы и руководствуемся при осмыслении феномена той или иной персоны и деформаций человеческих судеб (предполагаем, что природный и социальный механизмы таких искажений, к сожалению, и преднамеренного принудительного характера, можно вывести, в частности, на основе предложенного лазерного конструкта человека, его саморазвития и опыта американских манипулятивных экспериментов [1]).

Список использованных источников

1.Cox J.A., Cusick J.A., DuVal E.H. Manipulated sex ratios alter group structure and cooperation in the brown-headed nuthatch [Electronic resource] // Behavioral Ecology (scientific journal of the International Society for Behavioral Ecology – ISBE). 2019. 12 March. № arz030. 2.Hokmabadi M.P., Nye N.S., El-Ganainy R., Christodoulides D.N., Khajavikhan M. Supersymmetric laser arrays [Electronic resource] // Science (scientific journal of the American Association for the Advancement of Science – AAAS). 2019. 08 February. Vol. 363. Issue 6427. PP. 623-626. 3.Sroor H., Naidoo D., Miller S.W., Nelson J., Courtial J., Forbes A. Fractal light from lasers [Electronic resource] // Physical Review A (scientific journal of the American Physical Society – APS). 2019. 25 January. Vol. 99. Issue 1. № 013848. 4.Прохоров А.В. Концептуально-педагогические основы саморазвития человека: монография. Рязань: Концепция, 2014. 136 с.

І. В. Шаповалова

СПІВВІДНОШЕННЯ МОРАЛІ І ПРАВА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Норми моралі й права існують у динамічному взаємозв'язку – адже правова система державно організованого суспільства закріплює важливі для всього суспільства моральні настанови і цінності. Єдність моралі й права ґрунтується на спільності соціально-економічних інститутів, культури, виховання, прихильності людей до ідеалів свободи, рівності і справедливості. Їх призначення – встановлення і

підтримка рівноваги, соціальної стабільності і порядку, досягнення соціального компромісу, пов'язаного із створенням еталону, зразка поведінки. «Право і моральність – це сукупність уз, що прив'язують нас один до одного і до суспільства, створюючи з маси індивідів єдиний узгоджений агрегат [2,с.406]», – слушно писав Е.Дюркгейм.

Цікава точка зору про взаємозв'язок моралі і права подається в практичній філософії І.Канта. У його концепції йдеться про змістовно-практичну цілісність права та моралі, цілісність, пов'язану з категоріальними визначеннями влади й підлеглості, примусу й опору, вибору і відповідальності. Більше того: згідно І.Канта, вони представляють собою не просто цілісність, а ієрархічно вибудовану культурно-онтологічну систему. Безумовність морального закону як метафізичного прояву свободи є передумовою кінцевої легітимації права – що виступає головною інтегративною властивістю цієї єдності. У такій системі мораль зберігає свою імперативну значимість [3, с. 4].

Ієрархічне співвідношення загальнолюдської моралі і державного права подане у своєрідній нормативній піраміді В.Бачиніна, яка містить не тільки сучасні, але й «більш давні та фундаментальні нормативно-ціннісні основи, що склалися протягом всієї історії світової цивілізації [1, с. 90]».

Спираючись на концепцію І.Канта, сучасна вітчизняна дослідниця Т.Павлова виділяє основні риси тотожності і відмінності понять «мораль» і «право» у їх корелятивному смисловому сполученні. Так, до спільних рис моралі й права як соціальних регуляторів вона відносить наступні: 1) спільність коріння, генезису і еволюційних етапів розвитку моралі і права; 2) схожість їх складових за сутністю і призначенням: право і мораль виступають як сукупність справедливих настанов і створених ними умов для вільного здійснення розумної волі і забезпечення цивілізованої діяльності і спілкування; 3) подібність структур: структура права (правові норми, правові відносини, правова культура) відповідає схожій структурі моралі (моральні норми, моральні відносини, моральна діяльність); 4) спільність базових категорій моралі і права: поняття справедливості і свободи, що є основними категоріями права, пояснюють і природу моралі.

Але низка рис розрізняють мораль і право, зокрема такі: 1) інституціональна природа права на відміну від неінституціоналізованості моралі – це розходження фіксують практично всі дослідники взаємодії моралі і права; 2) владний характер права, його зв'язок з державою, у той час як мораль є винятково продуктом суспільства; 3) різницю моралі і права вбачають у різному ступені конкретизації і твердості правової і моральної санкції; 4) формальна рівноправність права, якою наділяються суб'єкти правовідносин – такої встановленої рівності немає і не може бути в моралі; 5) правова воля і правова рівність є умовою для свободи здійснення внутрішніх переконань, рішень і вибору морально незалежної автономної особистості; 6) мораль і право розвиваються з різним ступенем динаміки: право є системою більш консервативною, зміни в моральній системі передують змінам у праві [3, с. 14].

І.Хрімлі підкреслює, що моральні і правові норми мають суттєві відмінності як за змістом, так і за характером функціонування: правовій регламентації – порівняно з моральною – притаманна більша формальна визначеність, чіткість дефініцій, стійкість, а реалізація юридичних норм забезпечується і контролюється державою; норми моралі мають більш широкі можливості впливу на внутрішній світ особистості і в своєму функціонуванні підтримуються авторитетом громадської думки [4].

На тлі виділення рис подібності і відмінності моралі і права безсумнівним лишається їх взаємозв'язок не лише зі свідомістю, але й із реальністю.

Список використаних джерел

1.Бачинин В.А. *Философия права и преступления* / В.А. Бачинин. – Харьков: ФОЛИО, 1999. – 607

с. 2. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. / Э. Дюркгейм. – М.: Наука, 1991. – 805 с. 3. Павлова Т.С. Співвідношення моралі і права у філософії І.Канта (історико-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.05 «Історія філософії» / Т.С. Павлова. – Дніпропетровськ, 2007. – 18 с. 4. Хрімля І.О. Мораль та право як регулятори відносин у сучасному українському соціумі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: спец. 09.00.03 / І.О. Хрімля. – Донецьк, 2007. – 18 с.

Г. І. Савонова

СМЕРТЬ МОРАЛЬНОГО БОГА ДЛЯ ПОСТХРИСТИЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПРОЗОРОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ДЖ. ВАТТІМО

Розвиток масмедійного простору життя сучасного суспільства стимулювало нове філософське мислення розрізання морально-духовної християнської парадигми на мораль від Бога та мораль без Бога. Італійський філософ-постмодерніст Джанні Ваттімо зробив свій шлях еволюції від християнства моралі до моралі масмедійного суспільства та до християнства без моралі. Раніш оспіваний широкими масами плюралізм сучасності не зачіпляв духовні конгломерати християнізованого світу. Проте, на думку філософа, «смерть Бога» поклала цьому край.

У відому фразу «смерть Бога» Дж. Ваттімо покладає власне бачення філософських роздумів Ф. Ніцше, а також М. Гайдеггера, на якого Ф. Ніцше мав серйозний вплив щодо визначення сутності метафізики. Водночас Дж. Ваттімо вважає, що М. Гайдеггер не зміг повністю відійти від християнізованої концепції метафізичного устрою буття, тому що, навіть, визначення «смерті Бога» не знищило його божественного місця – метафізики, де вже мертвий Бог продовжує існувати. Дж. Ваттімо у своєму трактаті «Після християнства» розмірковує щодо смерті не просто Бога, а Бога морального, такого Бога, який просто не може існувати у світі прозорості постхристиянського суспільства, де панує плюралізм і демократизм, діалектика, а не метафізика. «... саме у силу плюралістичного характеру, який несе нам досвід епохи постмодерну, сьогодні ми розуміємо буття тільки, як подію, а істину ми розуміємо вже не як зображення вічної структури реальності, але вона предстає перед нами історичним посланням, яке повинно бути почутим, і на які ми повинні відповісти» [1, с. 11]. Завдяки такому розумінню буття постхристиянське суспільство стає прозорим для плюралізму, а не для монотеїзму, а моральні імперативи мертвого Бога вже не можуть зводитися до правил двох кутів протилежності – добра і зла.

«Смерть Бога» у такому контексті отримує символічну та подієву значущість, як смерть живого Бога на хресті в Палестині, так і смерть морального Бога в середньовічній схоластиці. Таким чином, ця фраза містить два аспекти для Дж. Ваттімо – завершення метафізики, як порядку буття, що можна досягнути, та завершенні метафізики, як того, що ми маємо, адже подія вбивства, це минуле того, що ми вже не маємо. Отже, філософ знов повертається до гайдеггерівських роздумів щодо часу буття та простору метафізики. Як вірно зазначає Р. Данканіч «Дані аспекти спонукали Ваттімо до наступних висновків: по-перше, відродження релігії в постметафізичну епоху не є засобом непорозуміння, але воно може стати теоретичним виправданням, якщо визнати глибоку спорідненість між релігійною традицією Заходу та мисленням, що розглядає буття як подію, чия доля – послаблення; по-друге, визначення такої спорідненості надає у розпорядження філософії теоретичну базу для критичного осмислення тих форм, у яких сьогодні відбувається відродження сакрального; інакше кажучи, вважає Ваттімо, що дане відродження повинно бути піддане філософській критиці, коли воно зраджує своє власне антиметафізичне начало» [2, с. 155].

У багатьох релігіях боги вмирали заради становлення нового суспільства, і ця

смерть неодмінно ставала точкою відліку нової ери. У християнстві Бог вмирає двічі. Спочатку він вмирає як щось живе, що повинно вмерти по усім правилам буття, а потім він вмирає, як те, що не повинне вмерти, проте як, те, у смерті якого є необхідність для формування нової ери з новою вірою. Якщо не існує метафізики, то усе стає прозорим, тому постхристиянське чи постметафізичне суспільство стає прозорим для віри. З метафізикою гине не тільки теологія, але й атеїзм. Атеїстичні вчення стають не актуальними, коли Бог вже мертвий. Це відкриває можливості для віри після віри. Саме тому Дж.Ваттімо вбачає у смерті морального Бога основу посилення віри, сама віра стає прозорою, а фраза «Я вірю» набуває нової сили, вона втрачає точку руку, і зберігає лише рух. Як результат існує тільки «Я», та мій рух в пустоті ніщо. Зникла необхідність у тому, щоб Бог направляв мене, тому люди вбили Бога, позбулися від нього, як від безкорисної речі. «Саме тому сучасна «цивілізаційна» людина не потребує більш віри в Бога, і віра ця розглядається, як непотрібна та застаріла брехня як раз тими, хто не повинен був ніколи брехати в ім'я Його» [1,с.19].

Моральний Бог саме своєю моральністю штовхає людство на Його вбивство. І це робиться не для того, щоб позбутися почуття провини за свою моральну недосконалість, а заради оновлення моралі, що вже не може бути шляхом осмислення порядку буття, а розглядатиметься виключно, як голос подій минулого. Таким чином, на думку Дж. Ваттімо, суспільство піднімається на вищій порядок, де християнство залишається історичною подією, а віра в Бога, втрачає зв'язок на відновлення суб'єкту віри. Віра в Бога перетворилася на прив'язку до традицій певного народу, в автоматичне спрощення та символ сингулярності Бога Євангелій, тому віра постхристиянського суспільства відрізається від Бога з його метафізикою, стає компонентом плюралізму.

Список використаних джерел

1.Ваттімо Дж. После християнства / Пер. с итал. Д. В. Новиков, Москва : Три квадрата, 2007. 160 с. 2.Данканіч Р. Концепт «Смерть Бога» в метафізиці Фр. Ніцше. Гілея: науковий вісник. 2013. Вип. 76. С. 153–156.

В. С. Даценко

ТРИ ОБРАЗИ МАЙБУТНЬОГО: АПОКАЛІПТИЧНИЙ, УТОПІЧНИЙ ТА ПРАГМАТИЧНИЙ

Переходячи до проблеми відносин людини та майбутнього, треба розділити поняття суб'єктивного часу й людського часу. Суб'єктивний час і, відповідно, суб'єктивне майбутнє стосується перебігу часу в суб'єктивній реальності. Говорячи про людський час і людське майбутнє, ми маємо на увазі дещо інше. Це час і майбутнє, в якому перебуває або буде перебувати людина. Людський час можна оцінювати і як об'єктивний, і як суб'єктивний (в залежності від загального розуміння часу філософом).

Деякі дослідники пропонують термін «антропологічний час» [1]. Можна виділити декілька способів існування майбутнього для людини. По-перше, майбутнє існує для людини як еталонний образ, як те, до чого наближається людина у часі. З майбутнім пов'язані цілі, проекти, наміри людини. По-друге, майбутнє постає як часова дистанція, простір людського життя. Існування в майбутньому дає людині повноту перебування у часі. Майбутнє у цьому сенсі стає продовженням теперішнього і виявляє свою єдність з теперішнім та минулим. По-третє, людина переживає майбутнє емоційно, майбутнє приходить до неї як відчуття того, що може бути й неминуче станеться з людиною, зокрема, відчуття скінченності життя.

Безперечно, людське майбутнє найтісніше пов'язане зі здатністю цілепокладання, проектування власних дій і обставин життя. Майбутнє насичується етальними образами подій, станів, людських взаємовідношень, реалій соціального й природного середовища.

Дослідники констатують тенденцію, яка стає особливістю сприйняття часу більшістю сучасних людей. Йдеться про ставлення до теперішнього як до попереднього етапу перед справжнім життям – майбутнім. Виникає ефект відкладеного життя.

З іншого боку, майбутнє являє собою межу антропологічного часу, яка відкриває людині простір свободи, дає людині розмаїття можливостей [1, с.15]. Майбутнє постає сферою реалізації можливостей, причому бажання сучасної людини мають скороминущий характер, часто змінюються на нові.

Дослідники розрізняють три образи майбутнього, які формуються в сучасній людині: апокаліптичний, утопічний та прагматичний [1, с.17]. Апокаліптичний тип мислення породжує страх перед майбутнім, постійне очікування загрози (екологічних катастроф, політичних або економічних криз). Підвищується рівень тривожності, тривожність стає характерною рисою носія апокаліптичної свідомості, негативно впливає на життя людини. Не впевнена в майбутньому людина відчуває страх не лише за себе, а й за своїх ближніх. Тривожність розриває зв'язок людини зі своїм власним внутрішнім світом. Людина не відчуває себе захищеною в своєму соціальному й культурному оточенні, світ стає для неї незрозумілим і чужим [1, с.17]. Для позначення цього явища в сучасній філософській літературі поширений термін «футурофобія» [2, с.53-54]. Інше ставлення до майбутнього демонструє утопічний вид мислення, який можна вважати захисною реакцією на складності сьогодення. Ставлення до майбутнього тут базується на критиці сучасності як наповненої злом і несправедливістю, якій протиставляється ідеальне майбутнє – світ добра, справедливості й щастя. Образ такого майбутнього створює ілюзію можливості досягнення найвищого блага, але, як правило, шляхи досягнення цього найкращого стану не вбачаються. Людина при цьому живе майбутнім і відривається від теперішнього, що не заважає їй відчувати себе досить гармонійно [1, с.17]. Прагматичний тип мислення утворює свій образ майбутнього, який базується на постійному осмисленні, аналізі наявної ситуації, відпрацюванні варіантів дій за різним перебігом подій. Прагматичний образ майбутнього стимулює людину до мислення й активної діяльності, до важених оцінок і пошуку розумних рішень [1, с.18].

Має значення також ставлення до майбутнього в аспекті взаємодії і впливу на нього людини.

Оцінюючи в цілому ставлення людини до власного майбутнього, слід відзначити, що образ майбутнього є найважливішим засобом конструювання людської ідентичності. Різні рівні ідентичності особистості можуть мати різну часову спрямованість, орієнтуватись на різні моделі майбутнього. Особиста проекція майбутнього, з іншого боку, реалізує загальний соціальний дискурс майбутнього, який уможливорює висування цілей соціального розвитку [2, с.55].

Необхідність не просто визнання майбутнього як порожнього вмістилища подій, а якісного його наповнення визнається сучасними філософами. Для цього треба подолати звичайний для сучасних людей крайній презентизм, тобто думку про те, що майбутнє у своїх основних рисах подібне до теперішнього і можна просто перенести сучасні реалії на той час, який ще не настав [2, с.53-54].

Список використаних джерел

1. Пащенко, О. В. Будущее как модус антропологического времени в контексте современной культуры : автореферат дис. ... кандидата философских наук : 09.00.13 / О. В. Пащенко. – Челябинск,

В. П. Кіпень

МАЙБУТНЄ І РЕВОЛЮЦІЯ В НАВЧАННІ

Соціальні філософи, футурологи, експертні платформи в проектуванні та обговоренні майбутнього особливе значення надають освіті. Мова йде про створення і обговорення фахівцями «освітньої доктрини майбутнього» з напрацьованими підходами до забезпечення і впровадження фундаментальних змін. Потребують вивчення і врахування фундаторами освітніх політик альтернативні підходи і практики у навчанні. Новаторами пропонуються принципові позиції, важливі для осмислення і глобального майбутнього, і українського.[1] Стрімке пришвидшення змін, з якими стикається людина уже зараз, в найближчій перспективі ще зросте і поставить питання, від підготовлених відповідей на які залежатиме позитивне майбутнє. Проте на сьогодні ми мало готові відповісти на питання куди ми йдемо в сфері освіти. Тому зростає потреба в людях, які думають категоріями майбутнього, експериментують, знаходять нові альтернативні моделі освіти. Зараз важливо узагальнити, об'єднати різні інноваційні проекти та виробити спільно нові форми освіти.

Традиційна освіта в глобальній кризі і подальший рух існуючими трендами небезпечний тим, що все більше застарілі форми навчання не розкриватимуть потенціали людей і все частіше вбиватимуть соціальний капітал і таланти майбутнього націй та всієї планети. Альтернативне навчання незалежно від форми кладе у фундамент принцип: поставити в основу освіти такий тренд як відсутність трендів. І це бачиться через особливі навчання для різнобічного розвитку особи на всіх етапах життя.

Існуючі спільноти альтернативних типів навчання потребують підтримки. Рішення в тому, щоб їх активно поширювати, збагачувати і впроваджувати в національних освітніх політиках. Адже проблеми освіти вже давно не національна проблема окремих країн, а глобальний виклик. Україна в цьому русі теж не стоїть осторонь і має свої зразки та ідеї нової освіти. Зокрема ґрунтовні напрацювання зроблені групою вчених і візіонерів у Києві, об'єднаних в «Foundation for Future» (FFF) [2]. Отже, потрібна кооперація локальна і глобальна. Глобальний рівень спілкування дозволить вийти з кризи і створити інший формат освіти. Творцями цієї форми має бути суспільство: вчителі, учні, батьки, академічні середовища, працедавці і багато інших зацікавлених сторін.

Багато учасників дискурсу щодо майбутнього освіти сходяться в тому, що це однозначно не система. Суспільство проходить період трансформації. Є нові технології, які формують гнучкість в придбанні нових знань, а, отже, дозволять сформувати нові рішення існуючої кризи. «Не варто міняти одну поламану систему на іншу. Нам потрібно багато прикладів форм навчання як антишколи, демократична школа, домашня й інші. За допомогою нових технологій ми можемо деідеологізувати освіту. Наш принцип - автономність дитини», - стверджує Ф.Грайвер [3].

Революцію в навчанні складають два компоненти: це поєднання проривних результатів сучасних досліджень мозку з можливостями негайного доступу до інформації та знання. Вперше в історії ми нагромаджуємо майже всю важливу інформацію у світі в режимі швидкого доступу і пов'язуємо всіх світовою навчальною павутиною. Індикаторами революції в засобах комунікації є стрімко зростаюча кількість приватних комп'ютерів у світі (до 500 мільйонів) та світова мережа Інтернет, що пов'язує їх між собою. Доба Інтернету це ера нової політики, економіки, а отже, нового суспільства. Глибина цих змін змушує нас переосмислювати все, що ми досі

знали про навчання, освіту, школу, бізнес, економіку та врядування. Школа може успішно впроваджувати інформаційні технології тільки тоді, коли змінить погляд на навчання й викладання. Коли кожен учень матиме доступ до потрібної інформації, роль учителя змінюється. Головною задачею наставників стає не забезпечення інформацією, а навчання вмінно вчитися і розкриття здібностей учнів. Джаннет Вос та Гордон Драйден в роботі «Революція в навчанні» приводять на початок ХХІ століття, узагальнюючи існуючі вже практики, 17 різних революційних моделей в навчанні.[4] Нині їх кількість значно зросла, засвідчуючи незворотність трендів та підхід людства до нових рубежів.

Слід віддавати звіт і проблемним питанням, породженим інноваціями. Однобічний підхід технологізації освіти несе загрози залежності людини від техніки. Слід орієнтуватись на те, щоб вчитися всюди. Все наше середовище може ставати навчальним класом. Ще одна серйозна проблема лежить в площині забезпечення якості, яку даватимуть різні заклади та форми освіти. Механізми забезпечення відбору і селекції мають менше покладатися на бюрократичні процедури, а більше на репутацію та ефективно відрізняти імітацію та деградацію від інновацій та еволюції. При цьому механізми селекції мають убезпечити і від нового повернення до уніфікованої системи.

Потребують також розв'язання негативи старої суспільної і освітньої систем. Нерівності доступу до освіти, тим більше якісної. Невідповідність підготовки в навчальних закладах сучасним та ще більше перспективним вимогам працедавців. Інституційна неефективність традиційних шкіл та університетів. Деградація культурних спадків та глобалізаційні загрози від людини нового варварства. При цьому принципово важливо, щоб вирішення проблем сучасності йшло в контексті перспектив майбутнього.

Список використаних джерел

1. Зачем учить. Филипп Грайер об образовании будущего/ URL: <http://osvitanova.com.ua/posts/264-zachem-uchyt-filypp-hraier-ob-obrazovanuyu-budushcheho>. 2. URL: <http://ffflab.com/dumayushhee-ob-shhestvo/>. 3. Будущее образование это не система, а автономность детей / URL: <http://ffflab.com/budushhee-obrazovanie-eto-ne-sistema-a-avtonomnost-detej/>. 4. Джаннет Вос, Гордон Драйден. Революция в навчанні. Видавництво «Літопис», 2005. С.4.

О. В. Дрозд

РЕЛІГІЙНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Проблема розвитку національної самосвідомості активно розгорталася в Україні у XVI – XVII ст., хоча витoki її беруть початок у християнських заповідях, де проголошується вічна боротьба добра і зла, що перегукується з учинками по відношенню до ближнього: «наше призначення – віддавати себе іншим»; «не судить, і не будете засуджені, бо яким судом засуджуєте, таким і самі будете засуджені»; «терпінням вашим рятуєте душі ваші»; «добра людина з доброго скарбу серця свого виносить добре, а зла людина зі злого скарбу серця свого виносить лихе, бо від надлишку серця говорять уста її» (Євангеліє від Луки: 6.37; 6.45) [2, с. 1092].

Сутність національної самосвідомості не зводиться лише до усвідомлення себе представником певної нації і носієм традицій та звичаїв, а також мови й історичної пам'яті свого народу. Національна самосвідомість передбачає толерантне, мирне та поважне ставлення до інших націй, усвідомлення відмінностей між народами, які склалися тисячоліттями. Зокрема, особливої ваги тут набуває саме релігійний аспект.

Аналізуючи сучасну міжнаціональну ситуацію, архімандрит П. Ігумнов сказав: «Ми звикли ділити людей на «своїх» і «чужих». Людина ж завжди є людина. І якщо

вона «чужа» – це ще не означає, що вона – ворог. Глибокі моральні зачатки життя мають стати основою ставлення людини до самої себе, до довкілля, рідного народу, до всіх близьких і далеких народів. Не існує поганих і хороших націй. Добрі ж і злі люди є в будь-якої нації».

Як зазначає з цього приводу М. Хайруддінов, передумовою будь-якої співпраці є відмова обох сторін від спроби отримати відомості одне про одного з критичних або навіть вороже налаштованих джерел. Тому формувати судження про іншу релігію чи культуру слід із її власних і достовірних джерел. Щоб зрозуміти та полюбити, треба пізнати [4, с. 166–170]. Із цього приводу І. Бех висловлює думку про необхідність супроводжувати у виховній практиці прагнення національної самоідентифікації з повагою до інших культур, «сприйняттям цих культур у всій їхній самоцінності та унікальності», але це можливо «лише шляхом культивування національної культури, а не підміною її так званими загальнолюдськими цінностями, бо останні є такими, що перебувають на перетині всіх національних культур» [1, с. 11].

Етноконфесійність, на думку П. Яроцького, – це специфічна характеристика реального функціонування релігійних феноменів за ознакою етнічної (національної) та віросповідної належності індивідів. Ми погоджуємось із вченим у тому, що проникнення релігійного в національне і навпаки, тривала їх взаємодія ведуть до виникнення неподільного синкретичного утворення. Конфесійна неоднорідність часто призводила до конфліктних ситуацій у міжнаціональних відносинах. Отже, етноконфесійність може виступати як в якості креативного, націєтворчого або націєзберігаючого чинника, так і в якості руйнівного, агресивного й асимілятивного чинника. Хоча у виникненні і відтворенні релігійних вірувань етнічний фактор відіграє важливу роль, проте однакова конфесійність не є обов'язковою ознакою етнічної спільності.

На діалозі культур і толерантності наголошував Д.Ліхачов: «великий народ, народ зі своєю велетенською культурою, зі своїми національними традиціями, зобов'язаний бути добрим, особливо, якщо з ним поєднується доля малого народу. Великий народ повинен допомагати малому зберегти себе, свою мову, свою культуру» [3, с.86]. Багато дослідників стверджують, що українці вирізняються працелюбністю, потягом до освіти, мужністю, здоровим оптимізмом, повагою до старших поколінь, гостинністю. Пріоритетними у взаємодії з навколишнім світом виступають доброта, щирість, терпимість, справедливість, щедрість, відповідальність. Нам не притаманна апріорна агресія до представників інших націй, релігій, культур. Як зазначає І.Дзюба, «... український народ ніколи не був агресивним і нетерпимим до інших, ніколи у своїй історії не поневолював інших народів. Переважній більшості української інтелігенції внаслідок її демократизму завжди був чужий вузький націоналізм і зовсім не властивий шовінізм». В умовах розвитку комунікацій, інтеграції України до ЄС нам, українцям, дуже важливо зберегти національно-культурну ідентичність, адже однією з характерних особливостей людини зі сформованим почуттям національної самосвідомості є пам'ять про те, хто ми, чії нащадки, у що віримо, яких традицій дотримуємось і не цуратися переймати кращий досвід в інших народів.

Список використаних джерел

1.Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х кн./ І. Д. Бех – К. : Либідь, 2003. – Кн. I. : Особистісно орієнтований підхід : теоретико-методичні засади. – 2003. – 280 с. 2.Біблія. Книги Священного Писання Ветхого і Нового Завета. Свято- Успенская Почаевская лавра. – 2005. – 1373 с. 3.Галицьких Е. О. Диалог в образовании как способ становления толерантности: учебно-методическое пособие / Е. О. Галицьких. – Минск.: Академический Проект, 2004. – 240 с. 4.Хайруддінов М. А. Проблема толерантности в истории западной и восточной цивилизаций и современной культуре Украины / М.А. Хайруддінов // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 1.46. – С. 166–170.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Основна характеристика процесу глобалізації, що відбувається у сучасному світі – екстраполяція ліберально-демократичних цінностей на всі регіони без виключення. Це означає, що взаємозалежність країн досягає небувалих масштабів. Наслідком процесу глобалізації є створення єдиної світової спільноти, в якій формуються єдині норми, інститути і культурні цінності. З'являється відчуття світу як єдиного цілого.

Процес глобалізації має такі основні характеристики: 1) інтернаціоналізація, що проявляється у взаємозалежності країн; 2) лібералізація, як подолання торгових бар'єрів, мобільність інвестицій та розвиток інтеграційних процесів; 3) вестернізація – екстраполяція західних цінностей і технологій в усі куточки земної кулі; 4) детериторизація, що знаходить відображення в міграційній активності, яка має транснаціональні масштаби, та зменшення значимості державних кордонів [1, с.142-154].

Процеси глобалізації, які охопили всі континенти та більшість країн і народів – реалії сучасного світу, а тому спротив антиглобалістів, який досить часто переходить у хуліганські дії, не може змінити того факту, що глобалізація набирає обертів.

У свою чергу, глобалісти не можуть приховати факту посилення екологічної експлуатації, поглиблення економічного та культурного розриву між державами «золотого мільярду» і «третім світом» [2, с.226-227].

Домінуюча ідеологія сучасного глобалізму – це нав'язування західної моделі розвитку всім народам за мінімального врахування їхньої історичної та культурності самотності, а також кліматично-географічних особливостей тих чи інших регіонів.

Глобалізаційні процеси зустрічають опір, форми якого мають нерідко, загальнокультурний підтекст. Справа у тому, що представники самотніх культур, усвідомлено чи ні, відчують, що економічний, політичний, правовий і технологічний боки глобалізації супроводжуватимуть побічні наслідки, які, у першу чергу, суттєво вплинуть на їх традиції, культуру та життєвий уклад.

Культура – це форма історичної пам'яті, яка передається через покоління, і через яку культурне життя нації зберігає безперервність, послідовність та єдність. На жаль, процеси глобалізації сприяють розриву пам'яті, а тому стає цілком зрозумілим, що немодернізовані спільноти чинять більш жорсткий опір процесам глобалізації. Для них відмова від національної культури означає анулювання власної самотності [3; 114-116].

Культурна стандартизація, яка певною мірою є наслідком інформаційної відкритості, руйнує замкнуті культурні ідентичності. За допомогою сучасних інформаційних технологій глобалізація порушує бар'єри між різними культурами, втягує їх у вир всесвітньої конкуренції.

У цьому viri виживають лише культури, які здатні до швидкої адаптації, сприймають новітні досягнення світової цивілізації, не втрачаючи при цьому своєї самотності. Проте, значно більше культур, які не витримують зіткнення з натиском культурної уніфікації, породженої глобалізацією. Масова культура глобалізації в цих випадках виявляється сильнішою за культурне ядро національної ідентичності.

Подібний стан речей може викликати у недалекому майбутньому некероване наростання міжцивілізаційних протиріч, що матимуть непередбачувані наслідки.

Список використаних джерел

1. Кулиджанишвили А.Э. Человек: соотношение национального и общечеловеческого. Сб. материалов международного симпозиума (г. Зугдиди, Грузия, 19–20 мая 2004 г.) /Под

ред. В.В. Парцвания. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2004. - С.142-154. 2.Лакуша Н. Світ екобезпеки людини: глобалізаційні виклики. Монографія / Н. М. Лакуша. – К.: Логос, 2016. – 264 с. 3.Феоктистов А.М. Третя світова теоря як альтернатива глобалізму /Матеріали третьої міжнародної конференції «XXI століття: альтернативні моделі розвитку суспільства». – К., 2004. – С.114-116.

Г. В. Коваленко

СТАВЛЕННЯ Р. ДВОРКІНА ДО АНАЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

На початку академічної кар'єри Р. Дворкіна його погляди ще не мали чіткої визначеності. Коли він виступив з критикою концепції, викладеній у «Моралі права» свого колишнього професора Лона Фуллера, цей авторитетний вчений відніс Р. Дворкіна до напрямку «аналітичної юриспруденції» [1, с. 8]. Л. Фуллер, у свою чергу, послався на оцінку Р. С. Самерса (Robert Samuel Summers), який у статті 1966 р. [5] оголосив про появу у філософії права школи «нових аналітичних юристів», серед яких вказувалися Х. Л. А. Харт, Х. Л. Вільямс, Х. Б. Дж. Х'юз, Р. Дворкін, Ч. Фрід, Х. Моріс, Р. А. Васерстром та ін.

У центрі уваги цих філософсько-правових аналітиків були такі основні напрямки досліджень: аналіз існуючої концептуальної структури права; створення нових концептуальних структур права з відповідною термінологією; раціональне обґрунтування як існуючих, так і прогнозованих правових установлень.

Л. Фуллер цілком слушно вважав, що витоками школи «нових аналітиків – юристів» є філософія повсякденної мови, започаткована Дж. Л. Остіном (John Langshaw Austin, 1911 – 1960), а також філософія утилітаризму [1, с. 180]. Л. Фуллер визнав корисним перший напрямок через його тенденцію виявляти і прояснювати багатозначні та нечіткі вирази, запозичені у сфері правознавства з повсякденного мовного вжитку. Проте він вважав фундаментальним недоліком «утилітаризму правил» нехтування моральним балансом між засобами і цілями права [1, с. 180-181]. Порушення цього балансу він вбачав як у практиці нацистської Німеччини, так і в СРСР навіть післясталінських часів, коли на початку 1960-х років було засуджено до розстрілу кількох осіб, які скоїли свої злочини ще тоді, коли покарання за них не передбачало смертної кари. Власне, неприйняття утилітарного підходу до того, що Л. Фуллер називав «внутрішньою мораллю права», обумовило його полеміку з позитивістами, насамперед із Х. Л. А. Хартом. Р. Дворкін продовжив цю полеміку, наполягаючи на домінантній ролі моралі в застосуванні права.

Що ж стосується критичних зауважень Р. Дворкіна, то вони зводилися до відносно другорядного питання, про те чи існування може бути питанням міри: право або існує, або ні, тобто воно не може існувати «наполовину». Л. Фуллер навіть процитував висловлювання Р. Дворкіна: «Деякі поняття майже завжди пов'язані з мірою (одним із прикладів є плішивість), але право не належить до цієї категорії. Якщо ми хочемо говорити про існування чи неіснування права, ми мусимо певною мірою вивірити поняття права, встановивши якийсь «пори́г», що відзначатиме межу між правом і не-правом. Коли право переступає цей поріг внаслідок зниження поваги до законності з боку держави, воно одразу перестає існувати взагалі; інакше кажучи, право не просто поступово згасає, а йде, грюкнувши дверима» [1, с. 185]. Л. Фуллер відзначив досить характерну для подальшого розвитку позицію Р. Дворкіна щодо аналізу судових рішень у так званих «важких справах» (*hard cases*), згідно з яким завжди існує можливість їх однозначного вирішення шляхом знайдення «найкращої інтерпретації» (*best interpretation*).

Л. Фуллер помітив слабе місце в аргументі Р. Дворкіна – він не пояснює, чому,

на його думку, чоловік може бути напівплішивим, а якась держава не може керуватися системою, де існує тільки напів-право. Л. Фуллер вважає, що цю відмінність, попри належність до табору «аналітиків», Р. Дворкін запозичив зі звичайного слововжитку. У повсякденному застосуванні значення слова «закон» не має варіантів. Воно часто виступає навіть протилежністю до значення слова «справедливість». Л. Фуллер наводить у якості прикладу, такі два твердження: «вчинок, який ви пропонуєте, буде трохи несправедливим» і «вчинок, який ви пропонуєте, буде трохи незаконним». Очевидно, друге речення має відтінок іронії, якого немає в першому. «Ми звикли думати про справедливість як про річ, яку важко визначити; ми не боїмося відверто визнати, що її межі можуть бути розпливчастими й непевними. З іншого боку, слово «закон» містить невід'ємну від нього схильність до чорно-білого. Оскільки право – річ, створена людиною, ми припускаємо (і це припущення зумовлює наш слововжиток), що треба лише докласти достатніх зусиль, і ми будемо здатні точно визначити, що є правомірним, а що ні» [1]. Але існує досить велика кількість законів, які сформульовані настільки туманно, що неможливо визначити, де проходять його межі. Водночас звичний спосіб обговорення питань про межі ґрунтується на однозначних термінах, і він застосовується в усій правовій системі.

Проте, хоча й досі широко поширеною залишається думка, що аналітична юриспруденція є відгалуженням правового позитивізму, [2] Р. Дворкін, не відмовляючись від аналітичного підходу, вже у своїх ранніх працях виступив з критикою позитивістської доктрини.

Протягом 1960-х – першої половини 1970-х років, під час гострих політичних дискусій щодо вирішення расових конфліктів, подолання економічної несправедливості та протестів проти війни у В'єтнамі, Р. Дворкін опублікував низку статей, присвячених переосмисленню того, *що є правом, що означає мати певні права і які для них існують межі*. Підсумком цього першого етапу теоретичної рефлексії Р. Дворкіна стала книга *Taking Rights Seriously* (1977) [4], яка визначила траєкторію і проблематику його подальших праць. Своєрідним анонсом і проспектом цієї книги була стаття Р. Дворкіна під такою ж назвою опублікована ще за сім років до опрацювання його першою монографічною праці [3]. Тільки у США за наступні 20 років ця книга витримала 15 перевидань. Протягом трьох десятиліть з'явилися численні переклади цієї праці на всі основні європейські мови, а також на японську та китайську. (Український переклад у 2006 р.).

Список використаних джерел

1. Фуллер Лон Л. *Мораль права*; [пер. з англ. Н. Комарова]. – К. : Сфера, 1999. 232 с.
2. *Analytical jurisprudence* // Wikipedia : the free encyclopedia. URL: http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Analytical_jurisprudence&oldid=490929667.
3. Dworkin R. *Taking rights seriously*. The New York Review of Books. A Special Supplement. URL: <http://www.nybooks.com/articles/archives/1970/dec/17/a-special-supplement-taking-rights-seriously/?page=1-6>.
4. Dworkin R. *Taking rights seriously*. – Cambridge, MA : Harvard University Press. 1977. XV, 293 p.
5. Summers R. S. *The New Analytical Jurists*. New York University Law Review. 1966. Vol. 41. P. 861–896.

В. І. Малімон

КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА САМОТНІСТЬ ЛЮДИНИ

Поняття ідентичності стало одним з широкоживаних у ХХ ст., коли будь-яка суспільна проблема почала зводитися до питання самоідентифікації та ідентичності. Уже із 40-х років ХХ ст. завдяки Е.Еріксону [5] у науковий обіг вводяться поняття «ідентичність», «криза ідентичності», які залишаються популярними і сьогодні.

У сучасну епоху глобальних змін людина опинилась у ситуації кризи ідентичності, яка проявляється у різноманітних формах (апатія, депресія, відхід від реальності і втеча у віртуальний світ, нігілістичні тенденції, різні форми залежностей та девіантні форми поведінки (наприклад, алкоголізм, наркоманія, статеві збочення)). Наприклад, доволі показовими є дослідження у цій сфері Є. Сапожнікова, який аргументовано виводить розлади психіки (найперше, депресію) зі споживацьких пріоритетів суспільства [3, с. 53–54]. Механізм споживацтва виглядає так: людина має широкий спектр набору потенційних можливостей, які можна розвинути. Процес їх актуалізації супроводжується задоволенням, проте вимагає постійного відновлення зусиль, а тому часто не реалізується. Це, своєю чергою, призводить до психічних розладів, дискомфорту, незадоволення і відчуженості. Психічне незадоволення можна заглушити сильнішими подразниками нервових рецепторів, або підмінити зовнішніми атрибутами успіху, надаючи речам культового значення. Засоби для цього дуже знайомі сучасній людині – туристичні подорожі, екстремальний відпочинок, азартні і комп'ютерні ігри, алкоголь, наркотики тощо [3, с. 55].

До чинників, які впливають на вибір та структуру ідентичності сьогодні, можна зарахувати: стан духовного зубожіння, який породжує некритичність щодо себе, свого досвіду, максимальна увага до матеріальних речей, прагматизм та гіпердинамізм, пошуки психологічного комфорту через незахищеність перед екстремальними змінами фактично в усіх сферах. І. Герасимова, досліджуючи когнітивні аспекти глобальної культурної кризи сучасності, виділяє такі моменти: розмивання «свідомого шару» мислення, пов'язаного з обдумуванням та компетентним прийняттям рішень, чому посприяв культ безпосереднього сприйняття та переживання нав'язаних ЗМІ зразків та стереотипів; культ емоцій нижчої агресивно-біологічної природи; замість оптимального для сучасного культурного рівня розвитку конвенційного рівня спілкування усі більше опускаються до примітивного рівня, коли у співбесідникові бачиться об'єкт для маніпуляцій, самоутвердження, використання; серед раціонально-орієнтованих індивідів утворюється прірва нерозуміння через егоцентризм, нездатність до кооперативного мислення, терпимості; замість породження нових форм логічного синтезу переважає інтелектуальний ізоляціонізм та фрагментарна множинність вторинних, часто відособлених символічних реальностей; еволюційно-об'єктивні процеси індивідуалізації мислення і творчості проходять у формах крайнього індивідуалізму з агресивним нав'язуванням своєї картини світу; криза у когнітивній сфері виражається у забутті духовних основ творчості та слабкій реалізації морального-духовного аспекту творчості [2, с. 223–224].

Криза ідентичності тісно пов'язана з проблемою самотності. В. Хесле зазначає, що в період кризи ідентичності можлива переоцінка цінностей, отже, й переоцінка значущості тих людей, з якими ці цінності пов'язані. Відтак, знецінення певних речей впливає й на характер спілкування з людьми. Часто цей характер може відображатися у вигляді відчуження одне від одного.

Особливої уваги та аналізу заслуговують виокремлені В. Хесле причини, що зумовлюють виникнення кризи ідентичності. Зокрема, філософ називає такі: неприйняття власного фізичного тіла, втрата пам'яті, відкидання факту смертності людини й зокрема самої себе, хибні образи та уявлення про своє «Я», заперечення суспільних і моральних норм, за якими потрібно жити [4].

Не розуміючи власної сутності та не усвідомлюючи свого місця й ролі в соціумі, відповідно, індивід не може й реалізувати себе в суспільстві в тій чи іншій соціальній ролі. Дезорієнтація, як наслідок кризи ідентичності, позначається й на характері суспільних взаємовідносин індивіда. Індивід дедалі більше зосереджується на власних переживаннях і відчужується від інших, а згодом поринає в

стан самотності [1, с. 127].

Таким чином, одним з наслідків кризи ідентичності виступає самотність, яка виступає водночас захисним психологічним механізмом, ресурсовідтворюючою системою та можливістю глибше пізнати власне «Я».

Список використаних джерел

1. Башманівська Я.В. *Самотність людини в умовах глобалізації. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Житомир, 2015. 195 с.* 2. Герасимова И.А. *Диалог культур и когнитивная эволюция. Эволюция. Мышление. Сознание. (Когнитивный подход и эпистемология).* М.: Канон+, 2004. С. 169–227. 3. Сапожников Е.И. *Общество потребления в странах Запада. Вопросы философии.* 2007. № 10. С. 53–63. 4. Хёсле В. *Кризис индивидуальной и коллективной идентичности.* URL: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000647/>. 5. Эриксон Э. *Идентичность: юность и кризис.* М.: Прогресс, 1996. 344 с.

В. И. Мищенко

УПРАВЛЕНИЕ ЭВОЛЮЦИЕЙ: ДУХОВНЫЙ ФАКТОР

Реалией современной эпохи стало признание антропоного кризиса, проявляющегося во всех аспектах жизнедеятельности общества. Дж. Тойнби, говоря о духовном кризисе, как о «расколе в душе» человека [4], отмечает, что он привёл общество к неспособности отвечать на вызовы истории. Аурелио Печчеи, анализируя различные аспекты социального, экономического и экологического кризиса, подчёркивает тот факт, что для того, что осуществлять управление всей совокупностью планетарных процессов, человек сам не должен пасть «жертвой собственного внутреннего кризиса» [3, с. 258], быть ответственным за своё саморазвитие. Борис Канцберг, характеризуя кризис общественного развития как «завершение исторического процесса» [1, с. 173], делает выводы о том что, поскольку «единственно возможной средой эволюционных изменений *Homo sapiens* является социум, [он] есть арена жизнедеятельности человека, [то] все изменения в нем должен инициализировать и произвести сам *Homo sapiens*» [1, с. 174].

Следует признать, что опираясь на силу науки, человек делает попытки влиять на ход эволюции. Современным проявлением технократического разума, стремящегося реализовать концепцию биологической эволюции, явились программы гедонистического трансгуманизма. В рамках таких программ планируется с помощью таких технологий как CRISPR-Ca9 воздействие на геном человеческого младенца, а с помощью электрической стимуляции мозга модулятором – на выявленный Джеймсом Олдсоном и Питером Милнером структуру мозга, отвечающую за удовольствие [2, с. 77]. Формирование «постчеловека» – это, по сути, прерывание подлинной человеческой эволюции, реальной человеческой истории.

Как же осуществить выход из тупиковой ветви эволюции, ведущей к самоуничтожению, преодолеть антропоный кризис? Борис Канцберг полагает, что «взять под контроль сам эволюционный процесс» возможно, приведя его в состояние согласованности с природной макросистемой» [с. 176]. Майкл Лернер считает, что «настало время прекратить идти на компромисс с миром, основы которого так далеки от наших собственных высших ценностей, и начать создавать мир, в который мы в глубине души действительно верим» и что именно духовность личности позволит преодолеть порядок, основанный на «социальной безответственности и экологической деструктивности» [5]. Для того, чтобы обосновать теорию духовной эволюции человечества, автор посчитал необходимым:

- рассмотреть само понятие «духовность» как систему способную осуществить духовное возвышение личности при соприкосновении с возвышенным;

- осуществив, на основе культурной антропологии Микаэля Ландмана диалектический синтез философской антропологии и метафизики, предложить для практического использования категорию «духовный облик личности», рассматривая её в качестве универсального критерия духовного развития;

- рассмотреть структуру духовного облика личности, выделив информационно-коммуникационный, аналитический и праксиологический компоненты, представленные в символической форме в виде открытости миру, интеллигентности и созидательности;

- сформировать на основе теории Э. Эриксона концепцию духовного развития личности на протяжении всей жизни, выделив этапы становления человека, формирования личности, жизненного самоутверждения и духовной самореализации;

- разделив понятия «душевное» и «духовное», предложить механизм генезиса духовного при переходе от первого ко второму этапу духовного саморазвития;

- использовать критерии и показатели концепции устойчивого развития применительно к духовному развитию личности в целях предотвращения духовной энтропии и деградации.

В целях реализации концепции духовного развития личности предложить учебную дисциплину «Духовная эволюция человека», в содержание которого могут быть включены такие курсы, как:

- «Миропостижение», целью которого является формирование посредством духовного катарсиса при осмыслении и восприятии тайн и загадок науки альтруистического мировоззрения, благоговения перед жизнью и миром;

- «Сопричастность», направленного на формирование чувства жизненного несовершенства, справедливости и гуманизма;

- «Критическое мышление», имеющего целью формирования глубокого, системного, адекватного мышления;

- «Созидательность», целью которого является формирование воображения, творческого подхода, высокой мотивации к преобразованию мира.

Список использованных источников

1. Канцберг Б. Эволюция желаний *Homo sapiens* // *НОВАЯ ЦИВИЛИЗАЦИЯ. Междисциплинарный научно-практический сборник*. Самара: Изд-во Самарского научного центра РАН, 2007. – С. 169 – 178. 2. Клименко Р.В. Гедонизм в трансгуманизме // *Вестник Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина. Серия «Философия. Философские перипетии»*. – Харьков, 2017. – Выпуск 57. – С. 73 – 79. 3. Печчеи А. Человеческие качества /. – М.: Прогресс, 1985. – 302 с. 4. Тойнби, А. Дж. *Постижение истории* / А. Дж. Тойнби. – М.: Прогресс, 1991. – <http://nashaucheba.ru/v4875/m>. 5. Michael Lerner *Spirit Matters*. Hampton Roads Publishing Company, Incorporated, 2002. URL // https://books.google.by/books/about/Spirit_Matters.

О. О. Абакумова

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА: НОВИЙ ХАРАКТЕР ОСВІТНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ

На сьогоднішній день не стоїть питання бути чи не бути дистанційній освіті. Вона існує і розвивається, ставши невід'ємною складовою освітньої та інформаційної культури. На нашу думку, соціально значимим, – визначальним, – питанням у здійсненні сучасної дистанційної освіти є питання творчого освоєння цифрових і мережевих технологій, що її забезпечують, як засобу для розвитку новітньої освіченості і культури педагогічного процесу в цілому.

Однією з концептуальних особливостей дистанційної освіти є радикальна зміна взаємодії, – взаємовідносин, – учня і викладача. Особливості організації навчаль-

ного процесу на відстані полягають у зміщенні пріоритетів з викладання на самостійну роботу учнів, які мають навчитись учитися. Дистанційна освіта має особистісно-орієнтований характер. Основним завданням викладача в дистанційному освітньому процесі стає навчання учня (студента) самостійно здобувати знання й застосовувати їх на практиці, координація його навчальної діяльності, управління самостійною роботою, організація взаємодії між студентами у навчальній спільноті, що можливо лише на засадах співробітництва. Викладач стає консультантом, який скеровує пізнавальний процес, здійснює індивідуальну корекцію курсу, підтримує прагнення студентів до знань і мотивацію до навчання на відстані. При цьому він має коригувати і свій педагогічний вплив через зворотній зв'язок.

В контексті дистанційної освіти актуальні такі активні методи навчання як навчання у співробітництві, креативне навчання, метод проектів і т. п., які, безумовно, стимулюють студента до самостійної наполегливої творчої роботи, спрямовують на розвиток критичного мислення, пошук знань, що дозволяє підняти освітній процес до рівня активної соціальної співтворчості, поєднати навчання з науково-дослідницькою роботою. Пріоритет діяльнісного змісту перед інформаційним, принцип дієвих критеріїв оцінки, продуктивна орієнтація навчання також сприяють активізації діяльності учнів. Такі заходи як заняття за допомогою чату, форуму, телеконференції тощо дозволяють студентам підтримувати зв'язок один з одним, ділитися ідеями і досвідом, вносити пропозиції, ставити питання і разом шукати відповідей на них. Звісно, необхідне врахування та використання всього досвіду, – як світового, так і вітчизняного, – що він століттями напрацьовувався та продовжує напрацьовуватися у річищі традиційної педагогіки (очної форми освіти), суміжних наук і практик (психологія, інноватика, евристика, маєвтика, ергономіка і т.д.).

Ще один суттєвий аспект полягає у тому, що комп'ютерні технології та Інтернет фактично трансформували освітнє середовище, відкривши вільний доступ до найрізноманітнішої інформації та знання у всесвітній мережі. І в цій глобальній аудиторії вони стають доступними кожному користувачу у будь-який час з будь-якої точки планети для забезпечення цілей навчання. На переконання Дж. Брауна, «за цифрової доби основою самоорганізації спільнот є інтернет, який створює глобальну «платформу», що величезною мірою розширює доступ до усіх ресурсів, зокрема і до традиційних, і нових навчальних матеріалів. Інтернет також сприяє розвитку нової культури обміну, яка майже без обмежень допускає користування знаннями і участь у їх творенні» [1, с. 14]. Це є дуже важливим параметром дистанційної освіти, адже «життя людини, людей і суспільства – це завжди обмін, соціальна взаємодія. В якій би сфері соціального буття ця взаємодія не здійснювалась – це завжди обмін. Безпосередній і опосередкований. Речами, ідеями, почуттями, людьми. Економічний, політичний, педагогічний, науковий, екологічний, медичний, технологічний, культурний, будь-який. ... Обмін – це є продукування вищого надбання культури – суспільності. А отже, особистості» [2, с. 104].

Нові види Інтернет-ресурсів – соціальні мережі, блоги, вікі та віртуальні спільноти – дають змогу людям зі спільними інтересами знаходити одне одного, обмінюватися думками і працювати разом. Уможливорюється взаємне навчання, взаємна освіта, через спілкування і через взаємодію, спрямовану на вирішення певних проблем, виникає спільне розуміння і співпраця. Важливіший аспект такого взаємного навчання полягає в тому, щоб не тільки «навчатися чогось», а й «навчатися бути» повноцінним і повноправним учасником у чомусь. Цим створюються сприятливі умови для активної пізнавальної і, ширше – творчої діяльності тих, хто навчається, для свободи наукового пошуку і думки, для самовираження та самотворення через знання з метою найбільш повного самоздійснення. Тобто головне досягнення – не

у доступі до інформації, а у доступі до людей, у культурі вільного обміну і колективної роботи з різноманітними матеріалами. Адже «діяльність є взаємодія з участю суб'єктивного фактора, ...взаємодія, що носить цілевідповідний (доцільний) характер» [2, с. 92].

У підсумку ще раз підкреслимо, що в основі дистанційної освітньої взаємодії спільна діяльність, взаємна активність, взаємне навчання, взаємна освіта – взаємодія, спілкування, діалог рівноправних освітніх партнерів, що спрямовані на формування вільної, освіченої, творчої, гармонійно розвиненої – цілісної особистості.

Список використаних джерел

1. *Відкрита освіта: Колективний розвиток освіти через відкриті технології, відкритий контент і відкрите знання* / За редакцією Тору Ійосі та М.С. Віджая Кумара. Передмова Джона Сілі Брауна. Переклад з англійської Андрія Іщенка та Олександра Насика. – К. : Наука, 2009. – 256 с. 2. Новіков Б. В. *Творчість як спосіб здійснення гуманізму. Монографія.* / Б. В. Новіков. – К. : Видавця ПАРАПАН, 2005 – 332 с.

С. Ш. Айтмов, О. І. Мірошкіна

РЕТРОУТОПІЯ ДЖ. ТОЛКІЄНА ТА ГЛОБАЛЬНА СОЦІОКУЛЬТУРНА ДИНАМІКА

Ретроутопії можна розглядати як створення образу ідеального суспільства, переважно художніми засобами, яке мало якісь паралелі у історичному минулому й різною мірою ґрунтується на справжніх фактах або феноменах минулого.

До останньої категорії, тобто до ретроутопії, що базується на переосмислених явищах минувшини, належить відомий роман Дж. Толкієна «Володар кілець». У цій художньо майстерній книзі письменник, який був за фахом істориком літератури, на підставі опрацьованого ним матеріалу культури ранньосередньовічних суспільств Європи змалював образний універсуум свого роману. Літературні образи та міфологеми, створені Толкієном у даній книзі, отримали широке розповсюдження не тільки у суто художніх творах белетристики й кіномистецтва, а і у соціально-культурному й політичному дискурсі і у загальній лексиці. Зокрема, значною відомістю користуються такі назви, що стали соціальними і політичними маркерами цілих явищ сьогодення, як «оркі», «Мордор», «тролі», «ельфи» та ін.

У глобальному соціокультурному просторі вельми широке розповсюдження отримали також субкультури «реконструкторів», які прагнуть відтворити елементи художнього світу «Володаря кілець» у сучасній реальності. Суспільні структури, що відносяться до «толкієністського» руху діють у багатьох країнах світу.

Аналіз сутності та причини впливу художнього всесвіту роману Дж. Толкієна на глобальну соціально-культурну й політичну динаміку сучасності може стати досить важливим чинником розуміння каузальності змісту соціально-культурних процесів сьогодення.

Так, для художньої реальності, втіленої у творах британського письменника та вченого, характерними є такі етичні й філософсько-історичні принципи як: поляризація процесів, які вважаються Толкієном добром і злом, протиставлення завідомо «добрих» та «злих» культур, утвердження ідеї про неможливість діалогу між ними - оскільки вони є носіями протилежних моральних начал.

Значною мірою наведені вище принципи і підходи до осмислення толкієновського художнього простору були втілені у функціонуванні такого інформаційно-культурного й політичного феномена, що зовсім нещодавно проявився у сучасному глобалізованому світі, як «постправа». Він включає змістовні теоретичні компоненти, що корелюють з головними ідеями художнього світу «Володаря кілець».

Так, для дії феномену «постправди» властивими виявляються: розподіл соціально-політичної реальності на полюс «добра», систему моральних цінностей політичності, і полюс «зла», цінності консерватизму; розподіл на «добрі» та «злі» цивілізації; ідеї про неможливість й небажаність діалогу зазначених цивілізаційних спільнот. Останній принцип зараз частково знаходить прояв у зовнішній політиці Д. Трампа, яка ідейно ґрунтується на протиставленні моральної переваги американської соціально-політичної системи іншим країнам.

У свою чергу феномен «постправди» був створений завдяки дії низки глобальних соціокультурних передумов. До них можна, зокрема, віднести такі чинники, як: перевага емоційного ставлення до світу над раціональним (соціально-психологічний компонент), розповсюдження у світі форм суспільства, характерних для соціумів минулого, що знайшло прояв у різноманітних аспектах феномену неоархаїки (соціокультурний компонент), активізація розвитку релігійних факторів у модерному етапі розвитку «локальних цивілізацій» (геокультурний компонент).

Частково соціокультурні передумови впливовості роману британського письменника пов'язані з процесами генерування «міфоподібних» уявлень про світ, характерних для моделі розуміння реальності та стереотипів медіасфери постіндустріального суспільства [1, с.84-85]. Горизонт сучасної неоархаїки ґрунтується на тенденціях до звернення суспільної уваги на різноманітні прояви культур минулого [3, с.83]. На думку Ч. К. Ламанжаа, ці тенденції мають загальний характер і є важливими для історії всього людства [2, с.103].

Таким чином, вплив створеної Дж.Толкієном ретроутопії на глобальну соціально-культурну динаміку з одного боку є індикатором відповідних процесів, а з іншого ініціатором (феномен «постправди») глибинних суспільно-політичних та геокультурних чинників розвитку сучасності.

Список використаних джерел

1. Груздева Б.Н. «Властелин колец» как миф постиндустриального и сетевого общества / Б.Н. Груздева, В. В. Калмыкова // Вопросы философии. – 2011. – №8. – С. 78–84.
2. Ламанжаа Ч.К. Воспроизводство архаики. Почему? / Ч. К. Ламанжаа // Человек. – 2011. – №8. – С. 97–103.
3. Хачатурян В.М. Человек в пространстве неоархаики / В. М. Хачатурян // Человек. – 2011. – №8. – С.83–96.

А. А. Узакбаева

ЖАНРЫ КОМПЬЮТЕРНО-ОПОСРЕДОВАННОЙ КОММУНИКАЦИИ: ОБЩИЕ ЧЕРТЫ

Высокоскоростные и инновационные ресурсы коммуникации, всеобщая сеть интернет сблизил людей, сделал мир настолько тесным, что взаимодействие общества стала необратимым. За 10 лет, человечество динамично набирает знания и навыки. В эпоху веб-инноваций и стремительном развитии интернета появляется очень много новых жанров, что способствует активному развитию такого направления лингвистики теорий (например, теория виртуального жанроведения).

Понятие «жанр» уже прочно вошло в научное описание текстов новой коммуникационной среды в работах англо – русскоязычных авторов. В немецкоязычных исследованиях понятие «жанр» можно соотнести с термином «тип текста» и рассматривать их как синоним. Хотя, данное предположение понятий «тип текста» (Textsorte) и «жанр» (Genre) разделяются не всеми исследованиями.

Дигитальные жанры являются частью нового лингвистического направления, рассматривающего речевую деятельность в Интернет – коммуникаций и электронное общение, именуемого лингвистикой Интернета. Это динамично

развивающееся направление, берущее начало с середины 90-х годов прошлого века первоначально на Западе, затем и в СНГ.

В 1979 году опубликована одна из поздних работ М.М.Бахтина «Проблема речевых жанров», ставшая сегодня классической. Концепция, изложенная автором, позволила, лингвистам переодолеть фундаментальную проблему прагматических изысканий в сфере функционирования языка, выйти за пределы элементарных высказываний в область надфразовых единиц и заложила основу теорий речевых жанров (ТРЖ). Так в последние десятилетия жанроведение как самостоятельная лингвистическая дисциплина получило самостоятельную жизнь, отразившись во многих научных публикациях, в том числе в отдельных тематических сборниках [1].

Исследованию дигитальных жанров посвятили свои труды такие ученые как К.Кроустон и М.Улиамс (классификация документов веба и определения их жанров), Д.Кристал, (абстрактные классификаций жанров), М.Л.Макаров, Л.Ф.Компанцева, Е.И.Горошко (теоретический анализ интернет жанров) и другие.

Л.Ю.Иванов приводит обширную классификацию, выделяя их по аналогии с жанрами других сфер общения и объединяя в соответствующие группы:

1. общеинформационные жанры, или жанры новостей (электронные СМИ, включающие обзоры и дайджесты новостей, тематические подборки из различных изданий с комментариями и без, опросы общественного мнения и комментариев к рейтингам популярности политиков), сводки спортивных новостей и комментариев к ним, прогнозы и др.);

2. научно-образовательные и специальные информационные жанры (электронные научные и учебные издания: монографии, сборники, отдельные научные статьи, пособия, справочники, интерактивные учебные курсы, запросы специальным электронным базам данных и ответы на них, рефераты, интернет – семинары, онлайн – конференций, психологические тесты, электронные словари. и т.д.);

3. Художественно-литературные (электронные библиотеки, сетература, обзоры, аннотаций, рецензий и др.);

4. Деловые и коммерческие жанры (доски объявлений, аналитические обзоры рынков т отраслей, объявления в службах трудоустройства, электронная рекламная система баннеров и др.) [2, с.54]

Исследователи уточняют, что не все перечисленные термины являются полностью идентичными. Так, понятие «электронный жанр» будет выступать гиперонимом по отношению к понятию «виртуальный или интернет – жанр», так как понятие электронной коммуникации шире интернет – коммуникации. Е.И.Горошко в своей работе «Интернет – жанр и функционирование языка в Интернете: попытка рефлексии» упоминает о существовании нескольких систем классификаций для описания интернет – коммуникаций, однако наиболее распространенная классификация основывается на количестве коммуникантов, участвующих в ней. В зависимости от этого выделяют следующие ее типы: 1) от человека – к компьютеру; 2) от одного – к другому; 3) от многих – к одному; 4) от одного – ко многим; 5) от многих – ко многим.

Также имеются и другие классификации. В зависимости от типа субъектов, с которыми осуществляется интернет – коммуникация, различают: 1) коммуникация реального субъекта с реальным партнером (электронная почта, группы новостей, ICQ, и другие интернет – пейджеры, SMS сообщения, дискуссионные форумы, электронные рассылки и т.д.); 2) коммуникация реального субъекта с субъективированным объектом как иллюзорным партнером (взаимодействия с почтовыми роботами, компьютерные игры, веб-сайты и т.д.); 3) коммуникация воображаемых партнеров (взаимодействие компьютерных интеллектуальных агентов, взаимодействия

с DNS серверами и т.д.) [3,с.69].

Выводы. Таким образом, интернет-язык можно рассматривать двумя способами: во-первых, как новое языковое пространство, а во-вторых, как коммуникативное пространство для конкретной цели. Эти две проблемы являются взаимосвязанными вопросами языка. Исследование и изучение дигитальных жанров в настоящее время весьма актуально. Интернет захватил все сферы жизни человека. Жанровое разнообразие по мере развития интернета, его распространения, применения, качественно и количественно растет. Ученым-лингвистам еще предстоит рассмотреть функционирование новой формы дигитальных жанров, которые стремительно развивается в интернет среде; а также описать основные параметры формирования данной жанровой группы.

Список использованных источников

1.Иванов, Л. Ю. Язык Интернета: заметки лингвиста / Л. Ю. Иванов // Словарь и культура устной речи. – М.: Азбуковник, 2000. – С. 131–147. 2.Иванов, Л. Ю. Язык Интернета: заметки лингвиста / Л. Ю. Иванов // Словарь и культура устной речи. – М.: Азбуковник, 2000. – С. 131–147. 3.Горошко Е. И. Интернет-жанр и функционирование языка в Интернете: попытка рефлексии // Жарны речи. – Вып. 6 «Жанр и язык». – Саратов: Наука, 2009. – С. 11–17.

Научный руководитель – Айгуль Акинжановна Шахин, к.филол.н., доцент кафедры теоретической и прикладной лингвистики ЕНУ имени Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

О. М. Гончарук

ОЦІНОЧНО-ЦІННІСНА ПРОБЛЕМАТИКА В СОЦІАЛЬНОМУ ПІЗНАННІ

Оціночно-ціннісна тематика була необхідною складовою частиною більшості філософських і соціально-гуманітарних концепцій, однак, до тепер відсутнє цілісне дослідження оцінювання як виду людської діяльності. Проблема оцінювання в широкому культурному контексті в історії завжди виникала в періоди ламання традицій, соціального укладу, перегляду сформованих стереотипів взаємовідносин людини і світу, особистості і суспільства, громадянина і держави. Вибір соціальної філософії в якості методологічної основи дослідження дозволяє вивчати не стільки окремі аспекти, скільки онтологічні і системно-функціональні характеристики оцінки. Осмислення феномена оцінки є однією з актуальних і значущих проблем сучасної соціальної філософії, так як людство все більше і більше оцінює себе і свій світ з позиції матеріальних, а не духовних цінностей. Матеріально-технічні удосконалення стають більш важливою науковою проблемою, ніж сама людина – саме для кого вони апріорі призначені. Внаслідок цього творчість людини спрямована не на духовний розвиток і вдосконалення соціальних систем, а на обслуговування сфери матеріального споживання. Все це – найважливіші загальні проблеми сучасного світу, які повинні бути вирішені в соціальній філософії, в тому числі за допомогою сучасної концепції оцінки. У зв'язку з динамічними умовами і ризиками сучасного суспільного життя стрімко підвищуються вимоги до оперативності й адекватності соціально-філософських досліджень. В узагальненому вигляді ці вимоги зводяться до того, що розвиток і функціонування цивілізованого людського суспільства має забезпечуватися високим рівнем змісту і якості соціальних концепцій. В останні десятиліття вітчизняні соціально-гуманітарні науки мають активний розвиток, намагаючись вирішувати нагальні проблеми. Більш опосередковане вираження сучасного соціального замовлення зумовлюється в підвищеному інтересі до конкретних практичних проблем, які ще недавно вирішувалися в загальній формі. Більшою мірою сказане можна віднести і до дослідження оціночно-ціннісної сфери. У цьому

сенсі вивчення суспільного буття і свідомості, соціальних явищ і соціальної діяльності крізь призму оціночно-ціннісних феноменів є певний крок в пізнанні їх сутності іншого, більш глибокого, нового порядку. Соціально-філософське дослідження феномену оцінки продиктоване практичною необхідністю – обґрунтована всебічна оцінка є неодмінний елемент соціальної діяльності, наукового управління суспільством, процесу регулювання суспільних, групових і міжособистісних відносин.

При оціночно-ціннісному підході до соціальних і природних явищ, продуктів людської діяльності передбачається вибір об'єктів, які є значущі та необхідні для задоволення потреб і самого існування людини. Тому слід погодитися з усталеним судженням, що ціннісні відносини являють собою особливу групу відносин значущості, що реалізується тільки в людському суспільстві і лише завдяки цьому існуючу як соціальний феномен [1]. Досліджуючи природу ціннісного ставлення Е. Ш. Брайтмен справедливо відзначав, що сутність «Я» становить його активність, що володіє здатністю обирати та оцінювати [2, с. 58].

У загальнотеоретичному плані актуальність розгляду соціальної природи оцінки досить очевидна в тому сенсі, що оцінювання є загальною умовою соціальної діяльності. Не можна назвати жодної сфери соціальної діяльності, де безпосередньо і опосередковано не проявляється оцінка. Разом з тим при дослідженні феноменів соціального буття і свідомості дуже часто виникає ситуація, коли розгляд світогляду, ідеології та буденної свідомості здійснюється поза аналізом їх оціночно-ціннісної природи. Є фактом те, що широковживані терміни «соціальна оцінка», «наукова оцінка», «педагогічна оцінка», «політична оцінка», «правова оцінка», «економічна оцінка», «експертна оцінка», «оцінювання», «оцінна діяльність» не отримали в достатній мірі наукової розробки. Зокрема, це виражається в появі різних варіацій їх тлумачень, багато з яких аж ніяк не сприяють проясненню сутності цих понять. Більш того, багато дослідників не розрізняють процес оцінки (оцінювання), здійснення оцінки (оцінна діяльність) і результат оцінки (оцінка як така), або ототожнюють оцінну діяльність, оцінювання та оцінку. Особливе значення аналіз даних понять набуває стосовно реалій сучасного суспільства, в якому відбуваються інноваційні та трансформаційні процеси, що супроводжуються переоцінкою дотеперішніх систем соціальних цінностей. Таким чином, дослідження феномену оцінки (оцінки в цілому та соціальної оцінки зокрема) безумовно є актуальною проблемою сучасної соціальної філософії.

Список використаних джерел

1. Вендина Т. И. Семантика оценки и ее манифестация средствами словообразования // Славяноведение. Москва, 1997. № 4. С. 41–48. 2. Brightman E. Sh. Nature and Value // The Fondren Lectures for Southern Methodist University. NY, 1945. 183 p.

Ю. О. Виходцевська, О. Р. Чайковський, Я. В. Юшкевич

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ІДЕЙ ТРАНСГУМАНІЗМУ І ТРАДИЦІЙНОЇ ЕТИКИ ТА МОРАЛІ

У даній роботі автори ставлять перед собою завдання почати розглядати нові можливості людини, що надаються наукою і сучасними технологіями, з морально-філософської та етичної точки зору.

Для початку давайте з'ясуємо зміст поняття «Трансгуманізм», для цього треба звернутися до одного із засновників трансгуманістического руху, філософа і футуролога Макса Мора. Він дав трансгуманізму два визначення: «Трансгуманізм це інтелектуальний і культурний громадський рух, який підтримує можливість і бажаність цілеспрямованого фундаментального розширення людських можливостей, особливо

за рахунок розвитку і поширення технологій, здатних значно посилити людські здібності, позбутися від старіння, хвороб і знайти якісно нові можливості [2].

А ось друге звучить так: «Трансгуманізм це філософське вчення про наслідки, можливості і потенційну небезпеку так званих «нових» технологій, які дозволяють людині подолати характерні для нього фундаментальні обмеження. А також суміжне вчення про моральні та соціальні аспекти розробки і застосування подібних технологій» [2].

У самому центрі суперечок про трансгуманізму стоїть поняття людської природи. Уже Дж. Хакслі вважав, що, коли люди прийдуть до повного усвідомлення значення теорії еволюції, вони зрозуміють «долю людини в світовому процесі». Згідно Хакслі, людство - «домінуюча частина цієї планети і діяч, відповідальний за її майбутню революцію», тобто за ті радикальні перетворення навколишнього середовища, які стають можливими за допомогою науки. Хакслі переконував своїх читачів використовувати всі доступні знання для того, щоб направляти і надихати триваючий розвиток людини. Сучасне людство не повинно бути кінцевою точкою еволюції[5]. Трансгуманісти сподіваються, що завдяки відповідальному використанню науки, технологій та інших раціональних засобів нам, в кінцевому рахунку, вдасться стати постлюдськими істотами зі значно більшими можливостями, ніж ті, якими люди володіють сьогодні.

Ця точка зору на людську природу розділяється Гр. Стоком, головою Центру вивчення еволюції і походження життя, який подібним чином стверджує, що людський вид виходить зі свого дитинства. «Нам пора визнати наші зростаючі можливості і взяти на себе за них відповідальність. У нас є для цього невеликий шанс, бо ми вже почали розігравати з себе богів в деяких сферах нашого життя» [7].

Подання трансгуманістів, що людська природа піддається змінам, викликало серйозну критику з боку політичних мислителів, етиків і теологів, включаючи Ф. Фукуяму і Л. Каса[6]. Трансгуманістів критикували за те, що вони зрівнюють необхідність взяти на себе відповідальність за майбутнє людства з визнанням неминучості розвитку нового виду, а також за те, що вони захищають використання генної інженерії з метою вивести людський організм за межі того, що вони вважають його сьогоднішніми старими можливостями [1].

Беручи до уваги, що вищезгадані критики посиляються на людську гідність як на те, що відрізняє людей від всіх інших тварин, психологи-еволюціоністи висунули більш серйозні аргументи на захист поняття людської природи. Для психологів-еволюціоністів людська природа - це не соціальна конструкція, а реальність, яка виникла в результаті тривалого еволюційного процесу і яка, тому, не може бути перероблена технологічно [4].

Еволюціоністи вважають, що нормальний склад людського розуму - це результат еволюції шляхом природного відбору. Їх головне відкриття полягає в тому, що людський розум «розробив спеціальний механізм, призначений для виконання специфічних завдань. З цієї причини вони висунувають заперечення проти генної інженерії, яка змінить те, що визначає людську особистість. Ця інженерія впливає на систему управління тілом і змінює комплекс ретельно розроблених ментальних механізмів, спроектованих в еволюційному процесі з метою вирішувати проблеми виживання і відтворення. Людське втручання в еволюційний процес може призвести людей з більш високорозвиненим розумом, але ми не знаємо, які будуть ненавмисні наслідки такого втручання [3].

Список використаних джерел

1.Аксенов И. В. Трансгуманизм как проблема философской и религиозной антропологии. ДИССЕРТАЦИЯ на соискание ученой степени кандидата философских наук. - Санкт-Петербург,

2016. – 197 с. 2. Трансгуманізм Макса Мора: автаркия и отчуждение. Рыбаков О.Ю., Тихонова С.В. // Філософія права. - № 3 (58). - 2013. - Спр. 56-60. 3. Barkow Jerom H. *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture* / Jerom H. Barkow, Leda Cosmides, John Tooby. New York: Oxford University Press, 1992. 4. Buss David M. *Evolutionary Psychology: The New Science of the Mind*. New York: Psychology Press, 2014. 5. Huxley J. *The Humanist Frame*. New York: Harper & Brothers Publishers, 1961. P. 79. 6. Kass Leon R. *Life, Liberty, and the Defense of Dignity: The Challenge for Bioethics*. San Francisco: Encounter Books, 2002. 7. Stock G. *Metaman: The Making of Humans and Machines into a Global Superorganism*. New York: Simon and Schuster, 1993. P. 16.

Н. В. Скрицька

СВОБОДА ВОЛІ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблема свободи волі у соціальній філософії займає чільне місце. Розглядаючи її як чи не найосновнішу рису громадянського суспільства, можемо наголосити на актуальності та важливості досліджуваної проблематики. Проблемою свободи волі у суспільстві займалися багато філософів. Серед них не можемо не згадати Ж.-Ж. Руссо, який поєднує волю з народним суверенітетом, Г. Спенсера, Т. Гоббса, І. Канта, Ю. Хабермаса та ін.

Свобода волі – це вільний вибір у суспільстві, прийняття тих чи інших рішень на основі власних поглядів, уявлень, знань безпосередньо, незалежно від того, наскільки позитивним буде результат. Відзначимо, що єдиним творцем та «виконавцем» свободи волі є людина.

Суспільна свобода пов'язана із відповідальністю. Ці складові повинні гармонійно співіснувати у суспільстві, впорядковуючи цим самим суспільне буття.

Значну увагу до проблеми свободи волі проявляли філософи-екзистенціалісти. Так, цінними для нас є праці Ж.-П. Сартра, С. К'єркегора, Бл. Паскаля, М. Гайдеггера та ін. В основному автори говорять про свободу як відповідальність, турботу, які супроводжуються існуванням людини і «бутіюють» разом з нею. Якщо в епоху Античності свобода розглядалась як щось космічне, а Середньовіччя вбачало її у божественному існуванні, то ХХ – ХХІ століття розкриває свободу як плюралізм цінностей, основою яких є взаємодія суб'єктів, їхнє спілкування, досвід, творення того чи іншого суспільного блага.

Свобода волі – це завжди вибір, пов'язаний із можливістю самовизначення. При цьому у філософії розглядають два аспекти свободи волі – позитивний та негативний. Кожен з них несе зі собою певний зміст і результат. Позитивний чи негативний результат завжди досягається через творчість та вибір суб'єкта. Суб'єкт може змінювати аспекти своєї волі, робити власне існування більш багатограним, ціннісним та різноманітним. Разом з тим свобода є небезпечним феноменом для влади. Адже вільна людина «незручна» для суспільства – вона занадто самостійна, в неї багато потреб, з нею важко погоджувати свої дії або виправдовувати непродумані рішення.

Іммануїл Кант, для прикладу, у своїх працях неодноразово відзначав, що свобода – це прагнення, воля вершити добро. Таке розуміння пов'язане із позитивною свободою, яка досягається через здійснення себе і освоєння навколишнього світу.

Європейська свобода – це необхідність, яку людина творить, усвідомлює та пізнає. Окрім цього, – це свобода, яка завжди досягається активністю та проявом власних інтересів і цінностей. Сучасне українське суспільство, мабуть з 2014 року, найбільше демонструє сучасні прояви свободи, відстоюючи власний європейський вибір на гідні умови праці та прожиття. Події Майдану, волонтерство, АТО, вибори президента України знову і знову засвідчують прагнення та готовність українців до змін за будь-яких умов, незважаючи на страх, зовнішні утиски тощо. Українці за будь-яких

умов намагаються реалізувати власну свободу, представляючи Україну як демократичну державу як на європейському континенті, так і на пострадянському просторі.

Активна політично творча особистість є запорукою існування будь-якої держави сьогодення. І, навпаки, - очевидним є те, що розвиток сучасної держави неможливий без вільного громадянина, який керується свободою і відповідальністю. Таким чином, можна сказати, що еволюція свободи волі історично відбувалася в напрямі зростання індивідуальної потреби в розширенні прав і свобод особи.

Список використаних джерел

1. Гегель Георг Вільгельм Фрідріх. *Основи філософії права, або природного права і державознавство* / Гегель Г. В. Ф. . – К: Юніверс, 2000. – 262 с. 2. Гоббс Т. *Основи філософії. Частина III. О громадянстві* // Соч. у 2-х томах. Т. 1 / Т. Гоббс. М: Мысль, 1989. – 612 с. 3. Локк Дж. *Два трактати про врядування* / Дж. Локк. – К: Основи, 2001. – 251 с. 4. Пейн Т. *Права людини* / Т. Пейн. – Львів: Літопис, 2000. – 145 с. 5. Хабермас Ю. *Политические работы* / Ю. Хабермас. – М.: Праксис, 2005. – 368 с.

В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)

ВІД КРИТИКИ ІМПЕРСОНАЛЬНИХ ОНТОЛОГІЙ ДО НОВОВІДКРИТТЯ ТОПОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНОГО БУТТЯ: РЕФЛЕКСІЯ ПЕРСОНАЛЬНО-СУБ'ЄКТНОГО У ФІЛОСОФСЬКО-ГУМАНІТАРНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОСТІ

На межі другого і третього тисячоліть від Різдва Христового перед посттрадиціоналістською свідомістю відкрився рубікон між раціоналізовано-об'єктивістськими «озовнішненими» визначеннями суб'єктивності та холістичним внутрішнім баченням особистості, де виявилася неосяжність її онтологічного статусу для раціоцентричних «доконечних пояснень» (Б.П.Боун), що звели суб'єктну першоформу до надособової когнітивної структури, встановивши горизонти сприйняття Абсолютно Особистісного Бога як знеособленого Трансцендентного Абсолюту у відстороненні від граничної комунікативної ситуації – звернення людини до Творця, при якому її самоусвідомлення переростає в розуміння особистісності як буттєвої Першооснови.

Ключовою епістемологічною передумовою виявлення граничності того розмежування раціональності і духовності, що означилось у період традиціоналізму при розділенні «істини знання» й «істини віри», а в Новий і Новітній часи розгорнулося в автономізацію людського розуму, висхідну для секуляристичного світобачення [9; 10], стала постмодерністська проблематизація раціонально обґрунтованих – встановлених і сприйнятих при «двох народженнях» (С.С.Аверинцев) європейського раціоналізму – «умов можливості» (М.Фуко) персонально-суб'єктного самовизначення, яка ініціювалася «перед-розумінням» (Г.-Г.Гадамер) нездатності особи, налаштованої на вивірення інтерсуб'єктних відмінностей єдністю об'єктивно-істинного, розкрити самототожність власного «Я» у комунікації з «іншими» в сучасному глобалізованому світі, де співіснують несумісні світогляди і системи цінностей.

Започаткувавши деконструктивістський і комунікативний напрями постмодернізму, ініціативи щодо критичного перегляду засад саморозкриття суб'єкта, закладених у побудовах метафізики і феноменології, втілилися у постструктуралістські і постфеноменологічні практики їх деконструкції, що виявили необ'єктивованість особистісного способу існування, яка була прихована концептом деперсоналізованої когнітивно самототожної суб'єктивності, сформованим при обґрунтуванні постметафізичного принципу тотожності буття і мислення, ствердженим при його пере-

кодуванні у феноменологічний конструкт «трансцендентність-в-іманентності» і визначальним для обмеження сфери самопізнання особистості у класичних і некласичних онтологіях.

Однак і презумпції самообмеження постнекласичної філософії, введені для того, щоб подолати апорії пізнання, задані раціоцентризмом, не відкрили шлях, що виведе із лабіринту об'єктивації суб'єктивного, фактично заборонивши новоусвідомлення особистісності буттєвого Першоначала при постмодерністському переінакшенні «до-онтологічного» (М.Хайдеггер) поняття буття, концептуалізованого в некласичній парадигмі філософствування як доконечно-вичерпний доказ неможливості онтологічно обґрунтувати саму онтологію. Визначившись щодо релігії як «агностична, але не редуccionістська філософська позиція» (Ю.Хабермас), яка передбачає водночас і жорстке розмежування вірувань і знань, і відмову від виключення релігійних доктрин із генеалогії раціональності [16], постметафізика закрила для особи, орієнтованої на раціональне вираження буттєвих смислів, перспективу усвідомлення, в ході рефлексії своєї зверненості до Бога, «образу безумовного буття в собі, реально даного людині природою її особистості» (В.І.Несмелов) [7]. Відсторонившись від трансісторичної раціоцентричної магістралі філософствування, де онтологічна проблематика ствердилася як його інтенціональна домінанта, а її втілення вичерпалося деперсоналізацією і буттєвого Першопринципу, і суб'єкта, постнекласична метафізика осмислила трансцендентність пізнання як досвід духовного сприйняття Безкінечної Інаковості, виражений висловом «інакше, ніж знати» (Е. Левінас) [17], і визнала метадискурсом онтології етику, що передбачає саморозкриття «Я» через покладання на себе відповідальності за «Іншого», яка усвідомлюється як особистісна етична потреба при виявленні не опосередкованої раціоналістично комунікабельності – невідбутного людського устремління до Творця [3; 4]. При поновленні у руслі визначення первинних етико-комунікативних орієнтирів філософського дискурсу, покликаних вивести його за межі пізнаваного, гранична інтенція спілкування висловлюється як доконечна мета *philosophia prima* – її спрямованість на те, щоб стати «розмовою із Богом по той бік буття» (Е. Левінас); але її здійсненність заперечується встановленням імперативу опосередковування вертикалі міжособистісної комунікації її горизонталлю.

Відтак, поновивши раціоналістичну відстороненість пізнання від граничності комунікативно-діалогічної взаємодії при визнанні його обмеженості, замовчуваної у руслі ствердження раціоцентризму, постмодерністська критика імперсональних онтологій, сприйнятих як форми вираження «логіки тотожності», переросла – і при обґрунтуванні «логіки відмінності», визначальному для деконструктивізму, і при концептуалізації діалогіки, основоположній для комунікативної філософії, – у відволікання самого суб'єктного становлення, що спрямовується налаштованістю людини на розкриття себе як самототожної особистості, від онтологічно не визначеної буттєвої Першооснови. Їх розмежованість стверджується раціональним доведенням непізнаваності Першоначала буття, яка постає остаточною - для постмодерністської рефлексії – доказом Його *відсутності* в людському житті.

На обріях сприйняття світу як тексту, прокладених постструктуралізмом, ідея «бога філософів і вчених» (Б. Паскаль) трансформувалася в концепт *відсутнього* «трансцендентального означеного» (Ж. Дерріда). Так набула вираження дискурсивна транспозиція абсолютного референта, що обумовлює нескінченність самого означування, інтенціонально націленого на те, щоб зафіксувати єдину – всеосяжну і життєво важливу для людини – істину, але насправді зведеного до формування множини її інтерпретацій [2; 13]. Така аргументація безнастанності семантичного розрізнення вичерпує нею внутрішній і зовнішній плани взаємин «Я» й «Іншого»,

роблячи неможливою когнітивну самототожність суб'єкта, покладену в основу антропоцентризму, і прирікаючи людську особу на те, щоб вдовольнитися «розщепленою суб'єктивністю», переживаючи стан «радикальної плюральності» (В. Вельш) постмодерну у марних пошуках своєї ідентичності.

При обґрунтуванні етико-феноменологічної версії діалогізму встановився теоцентричний інтерсуб'єктивний вимір комунікації, де *відсутність* живого Бога в житті людини була доведена понятійно-словесною невиразимістю Його Абсолютної Особистісності. Відповідно прагнення безпосередньо долучитися до Абсолютно Трансцендентного Божественного Буття звелось до нездійсненого «метафізичного бажання» (Е.Левінас), а єдиною формою встановлення опосередкованих стосунків людського «Я» із Творцем було проголошене прийняття «Іншого» як ближнього, сприйнятого в духовному баченні як Лик Божий. Запроваджене обмеження інтерперсональних відносин націлювалося на те, щоб ствердити духовність як перед-когнітивне осердя раціональності, яким задається виявлення персонально-суб'єктної самототожності у відповідальному ставленні до «Іншого», що втілює здатність людини любити ближнього [3; 4]. Однак, відсторонена від Бога – Джерела безумовної любові – при замовчуванні богоподібності «Я» і проголошенні її буттєвою характеристикою «Іншого», людська особистість позбавляється духовних сил, необхідних для того, щоб розкритися як самототожна, сприйнявши інаковість як близькість, і змушена визнати нездійсненність суб'єктного становлення як «буття-для-інших» у своєму існуванні.

Вичерпавши власним співвідношенням потенціал особистісного самопізнання, виявлений при постмодерністській ревізії класичних і некласичних онтологій, деконструктивістський та етико-комунікативний шляхи визначення анти-форми «онтологічного аргументу» Божественного буття окреслили інтердискурсивне середовище формування суб'єктивності, де раціоналістичний інструментарій розкриття персональної ідентичності був зведений до альтернативи нововідкритих способів відсторонення людини від Абсолютного Критерію істинності як *відсутнього*.

Деррідіанська «деконструктивна робота» й інспіровані нею проекти постструктуралізму – «генеалогія» М. Фуко та теорія «заходу метанарацій» Ж. - Ф. Ліотара – сформували платформу для сприйняття дискурсу як семіотичної реальності, «де нас перетворюють на суб'єктів і... ми самі перетворюємо себе на суб'єктів» [15, р. 208] при ствердженні розбіжності між «Я» та «Іншим» як епістемологічно не редукованої в її внутрішньому і зовнішньому планах. У такому ракурсі осмислення суб'єктивності зводиться до трансдискурсивної позиції, що визначається інтенцією на пошук буттєвої істини, визнаної індикатором персонально-суб'єктної самототожності. Позбавлений будь-якої сталості виключенням «образу первинної правди, повністю відповідного її сутності» [14, р.146] з історії в її «генеалогічному» перегляді, постструктуралістський «суб'єкт мовлення» означає безкінечність шукань істинного змінами власних маніфестацій, які задаються інтердискурсивними відношеннями і формують різні типи раціональності з «іманентними дискурсами легітимації» (Ж. - Ф Ліотар) [5]. Наснажені антионтологічним пафосом визначення буття як «екстеріорності випадків» [14, с.146], «онтології нелінійного мислення» [8], обґрунтовані постструктуралізмом, заклали релятивістські епістемологічні підвалини для радикальної реінтерпретації християнського концепту особистісного самоподолання, націленого на досягнення доступу до Передвічної Істини. Заклик до самоперетворення персонального суб'єкта, проголошений М. Фуко, апелював до аскетичної практики християнства, що забезпечує долучення до Абсолютно Істинного Слова Божого, але постструктуралістська – і, передусім, власне фукольдіанська – відповідь на нього обмежилася раціональною аперцепцією безкінечного продукування

знання, яка відкриває, що будь-яка система правил «не має у собі суттєвого значення» [14, с.165]. У просторі культури постмодерну, яка характеризується світоглядним та ціннісним плюралізмом, такий спосіб самовдосконалення людської особи долучається до спричинення «розладу багатолікої персональності», що виявляє вичерпаність раціоцентризму в гетерогенному культурному середовищі самовизначення раціонально орієнтованої особистості, утвореному «пост-сучасністю».

На противагу деконструктивізму, левінасівський етичний трансценденталізм заперечив раціоцентричний пріоритет універсальної ідентичності на основі осмислення самототожної персональної суб'єктивності як «Іншого-в-Мені». Первинно означене при відтворенні інтерогативного початку інтерсуб'єктної взаємодії («Як в інаковості «Ти» «Я» залишаюсь «Я» без поглинання чи втрати себе в цьому «Ти»?») [4, с.127]), таке розуміння персонально-суб'єктної самототожності розкрилося у його метадискурсивному – щодо онтологічних конструктів – характері, набувши концептуалізації у визначенні транзитивної активності суб'єкта, співвіднесеному із обома Христовими заповідями любові.

Реактуалізувавши інтенцію «Я», якою первинно маніфестується його суб'єктивність, як намір відповісти «Іншому», сприйнятому як образ Божий, Е. Левінас осмислив суб'єктну відповідальність як «більш суворе найменування» [4, с.43] любові до ближнього, визначеної ним як єдиний досяжний для людини шлях спілкування із Творцем [4, с.31]. Очевидним чином співвіднесена з топологією особистісності, розкритою у Священному Писанні, як її обмежувальна інтерпретація (незважаючи на декларування філософом відходу від релігійної догматики у своїй творчості [3]), левінасівська трансцендентальна комунікативна етика, зосереджена на відповідальних інтерперсональних стосунках, акцентувала перевагу особистісного буття, де виявляється близькість «Іншого» та Абсолютна Трансцендентність Бога, над усіма способами його раціоналізації, реалізованими класичними і некласичними онтологіями. Більш того, фундатор етико-феноменологічної версії діалогізму впритул наблизився до метаонтологічного виміру особистості, усвідомлюваного при долученні «Я» – «розумного начала душі» [1] – до Першоджерела духовності. Він означається «останнім великим метафізиком» (Ж. Лакруа) при встановленні не-взаємного інтерсуб'єктного відношення відповідальності, що стверджує прагнення зростати духовно як висхідну умову оформлення раціональності.

Але намагаючись уникнути поглинання трансцендентного іманентним при трансцендуванні за межі знання, Е. Левінас обмежив персонально-суб'єктне самовизначення через опосередковування взаємин тварної особи із Творцем зустріччю людського «Я» з «Іншим». Задана левінасівським імперативом особистісного самопоходання, віддаленим від християнської аскетичності, така реконструкція трансцендентальної оформленості комунікації ініціювала поновлення раціоналістичної відстороненості богопізнання і самопізнання людини від живого богоспілкування. Відповідно, левінасівська думка не досягнула метаонтології особистісності, відкритої Надприродним Одкровенням, обґрунтованої святоотецькою тріадологією на переході від античності до Середніх віків і викладеної у формі, досяжній для раціональної свідомості Нового і Новітнього часу, течією персоналістичної філософії, зверненою до православного богослов'я [6; 11].

Раціоналістичною аргументацією запровадженої етичної заборони ініціатор постмодерністської апології суб'єктивності сформував передумови власного перегляду концепту «іпостась» (*υπόστασις*), в ході якого він відійшов від того співвіднесення реактуалізованого конструкту античної – відстороненої від Слова Божого – філософської рефлексії із її ж конструктом «сутність» (*ουσία*), що було встановлене Великими Каппадокійцями – Святителями Васиєм Великим, Григорієм Богословом і Григорієм Ниським при змістовому оновленні цих категорій, націленому на духовне

сприйняття тріадологічної догматики. Е.Левінас визначив «гіпостазис» як подію становлення «Я» як того, хто існує, обмежуючи імперсональну даність існування відповідальним ставленням до іншої особи-істоти, сприйнятої як образ Абсолютної Боже-ственної Особистості. Виключаючи безпосереднє звернення тварної особи до Творця, левінасівська деонтична логіка саморозкриття суб'єкта відходить від особистісного буттєвого Першопринципу, розкритого у догматі про Бога Єдиного по суті і Троїчного в Лицях. Сформульована Е. Левінасом для того, щоб подолати відчуження особистості від її існування, вкорінене у гріхопадінні (відповідно до біблійних алюзій мислителя) й усвідомлене при деструкції традиціоналістського світогляду, ідея суб'єктного «вторгнення у глибини анонімного буття» узагальнила особистісний досвід сприйняття розбитого раціоцентричного «дзеркала світу», але не означила здійснений спосіб становлення персональної суб'єктивності у виході до трансцендентності знання, де відкривається нередукованість особистісності. Дві Христові заповіді «любити», на яких «увесь Закон і Пророки стоять» (Мф. 22:40), заклали підґрунтя для повної самореалізації тварного «Я», що націлюється на зцілення людської природи, спотвореної гріхом і забезпечується причетністю людини до Творця - Джерела любові. Звертаючись до Бога, людська особистість прокладає шлях до подолання своєї гріховності у синергії Божої допомоги і її власних зусиль. Така трансформація тварної особи забезпечує розуміння нею свідчення богоподібності людини, наданого Священним Писанням, і тринітарного металогічного пояснення іпостасного способу існування [6; 11]. На цій основі людська особа може сприйняти «інаковість» як «близькість», усвідомлюючи спільність походження «Я» й «Іншого»: він «створений Богом, як і я» [Цит. за: 12, с.356]; він створений «не за моїм образом, але за образом Божим» [Цит. за: 12, с.356]. Інспірована безумовною любов'ю Бога до людства, людська здатність любити ближнього не може проявитися без живого богоспілкування. Тож опосередковування вертикалі інтерперсональних відносин їх горизонталлю, стверджене Е. Левінасом як етико-комунікативний імператив, відсторонило трансцендентальну етику відповідальності, обґрунтовану філософом, від Першоджерела духовності, звівши самовизначення суб'єкта, спрямованого на те, щоб взяти на себе персональну відповідальність за «Іншого», до визнання нездійсненності особистісного способу існування в житті людини. Однак, оформившись на фоні деконструктивістської матриці множинної персональної ідентичності, що заводить суб'єктивність у глухий кут інтеріоризації семіотичного розрізнення «Я» й «Іншого», яке визнається нескінченним як маркер відсутнього «бога філософів і вчених», етико-комунікативна модель суб'єктної самототожності виходить за рамки інверсії раціоналістичної логіки, стверджуючи співвіднесення особистісності із єдністю існування і сутності, що безумовно притаманна лише Богу, а людиною досягається лише в тій мірі, в якій вона зростає духовно у відповідальному ставленні до ближнього.

Сформувавши, у наближенні до топосів особистісного буття, визначених Біблією [18], аргументацію «від зворотного» щодо невіддільності пізнання від граничного комунікативного досвіду, левінасівська думка провістила подальший розвиток її «персоналістичної інспірації» (Ж.Лакруа) через поновлення взаємодії філософського і богословського дискурсів, висхідної для персоналізму і покликаної возз'єднати раціональність і духовність, щоб забезпечити холістичність розкриття персонально-суб'єктної самототожності у постсекулярному просторі самовизначення особистості.

Список використаних джерел

1.Василий Великий, Святитель. Беседа первая о сотворении человека/ Святитель Василий Великий// Журнал Московской патриархии. – 1972. – №1. – С. 30 – 38. 2.Деррида Ж. О грамматологии/ Ж. Деррида - М.: Ad Marginem, 2000. – 540 с. 3.Левинас Э. «От существования к существующему» / Э. Левинас// Избранное: Тотальность и бесконечное. – М.; СПб.: Университетская книга. 2000.

С. 7 – 65. 4.Левинас Э. Тотальность и бесконечное/ Э. Левинас// Избранное: Тотальность и бесконечное. М.; СПб.: Университетская книга. 2000. – 416 с. 5.Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна/ Ж.-Ф. Лиотар. – М.: Институт экспериментальной социологии, СПб.: Алетейя, 1998. – 160 с. 6.Лосский В. Н. Богословское понятие человеческой личности/ В.Н. Лосский//Боговидение. - Мн.: Белорусский Экзархат - «Харвест», 2007. С.400 – 411. 7.Несмелов В. И. Наука о человеке/ В. И. Несмелов. – СПб.: Общество памяти игуменни Таисии, 2013. – 936 с. 8.Окороков В. Б. Трансформація західноєвропейської метафізики (онтологічний зріз): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук: 09.00.05/ В. Б. Окороков. – Дніпропетровськ, 2003. – 42 с. 9.Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Метаонтологія особистості як підґрунтя возз'єднання духовності і раціональності в постсекулярному просторі особистісного самопізнання/ В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)// Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції (м. Дніпро, 30-31 березня 2018 р.): наукове видання. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2018. – С. 93 – 98. 10.Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Філософський дискурс сучасності в пошуках справжності суб'єктного: епістемологічні передумови нововідкриття метафізики особистості/ В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)// Філософія і політологія в контексті сучасної культури: Науковий журнал. – Дніпро: ДНУ, 2017. – Вип. 3(18). – С. 64 – 71. 11.Пацан В. О. (Євлогій, єпископ Новомосковський) Формування метаонтологічного виміру особистості у святоотецькій тріадології/ В. О. Пацан (Євлогій, єпископ Новомосковський)// Філософія і політологія в контексті сучасної культури: Науковий журнал:/ [ред. колегія: О. С. Токовенко (гол. редактор) та ін.]. – Дніпропетровськ - Ніжин: «Видавництво НДУімені Миколи Гоголя», 2015. - Вип. 1(9). - С. 140 – 159. 12.Сигов К. Проблема разрыва между онтологией и этикой в современных учениях о человеке/К. Сигов // Православное учение о человеке». – М. – Клин: Синодальная Богословская Комиссия – Издательство «Христианская жизнь», 2004. – С. 340-356. 13.Derrida J. Writing and Difference/ J. Derrida. – London: Routledge, 2001. – 472 p. 14.Foucault M. Nietzsche, Genealogy, History/ M. Foucault//Language, Counter-Memory, and Practice: Selected Essays and Interviews. – Oxford: Basil Blackwell, 1977. – P. 139 – 165. 15.Foucault M. The Subject and Power/ M. Foucault//Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics [ed. by H. L. Dreyfus and P. Rabinow]. – Brighton: HarvesterPress, 1982. – P. 208 – 227. 16.Habermas J. Religion ad Rationality: Essays on Reason, God and Modernity/ J. Habermas, - Cambridge, MA: MIT Press, - 2002. - 384 p. 17.Lévinas E. Autrement que savoir/ E. Lévinas, Guy Petitdemange, Jacques Rolland. – Paris: Osiris, 1988. – 95 p. 18.Patsan V. O. (bishop Eulogius of Novomoskovsk) At the Threshold of American Personalism: Providing the Personal Access to God's Word in Elizabethan Bible Translations/ V. O. Patsan (bishop Eulogius of Novomoskovsk)// Грани. – 2016. – №2. – С. 131 – 145.

К. А. Андрієвська

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ЛЮДИНИ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПЕРСОНАЛІСТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

І при зародженні персоналізму в Європі, яке відбулось у Франції, насамперед, у філософській творчості Е. Муньє та Ж. Лакруа, і при розвитку персоналістської думки у Польщі, що визначався, насамперед, богословсько-філософською рефлексією Папи Римського Іоанна-Павла II (К.Войтили), і при переосмисленні концепцій персони, вироблених на цих шляхах філософування, у його постмодерністському просторі, де «персоналістична інспірація» (Ж.Лакруа) новітньої філософії реалізується завдяки зусиллям Е. Левінаса і митрополита Пергамського Іоанна (Зізіуласа), вільне воєвилевлення людини осмислюється як ключовий індикатор автономності особистісного модусу буття. На думку, що поділяється більшістю європейських персоналістів, бути особистістю, в людському вимірі, означає стверджувати себе, тобто вільно здійснювати вибір, приймати рішення [5; 7]. Рішучість вчинку людини визначається усвідомленням нею власної свободи у своїй спрямованості в майбутнє; сумніви мисляться як людське право, яке свідчить про вимогливість до себе. До того ж, воля людини сприймається у колі ідей персоналізму, сформованих у Європі, і як здатність протистояти оточуючому світу, реалізуючи власне особистісне покликання.

Для Е.Муньє саме звільнення людського духу від мертвих форм імперсонального мислення забезпечує реалізацію людиною своєї свободи у соціумі [6].

Вільні дії людської особи, що визначаються як вчинки, стали головною темою досліджень Папи Римського Іоанна-Павла II (К.Войтили). Під вчинком мислитель розуміє «свідоме діяння людини, у якому виражається і водночас конкретизується свобода, притаманна людській особі» [9;с.379]. Саме усвідомлення щільного зв'язку між свідомістю людини та особистісним спричиненням її дій надає підстави фундатору польського персоналізму для перейменування вчинку з *actus humanus* на *actus personae*. У вчинках людська особа впорядковує своє довкілля і формується як суб'єкт, стверджуючи себе через вільне діяння і виконуючи власне призначення.

На думку Папи Римського Іоанна-Павла II (К.Войтили), «Я», виражене в категоріях буття через поняття «особистості», виявляється для свідомості саме у вчинках. Отже, хоча самосвідомість певною мірою і зумовлює дію, у більшій мірі вона задається волею («Я хочу»), що підштовхує людину в її окремому вчинку, тобто виявляється самостановленням.

До того ж, для 264-того очільника Римо-католицької церкви людська особа є не лише винуватцем, але і творцем свого вчинку. Адже, якщо до сутності спричинення належить поява наслідку, то до сутності творчості – формування витвору, діяння, яке завжди пов'язується з оцінкою з позицій моральності. Відтак, саме у діянні людина створює свою моральну цінність. Той факт, що спричинення є творчістю, а вчинок – витвором, свідчить: «людина через діяння формує передусім саму себе» [8, с.120].

Отже, згідно з концепцією Папи Римського Іоанна-Павла II (К.Войтили), структура людського вчинку є авто-телеологічною. Але усвідомлена авто-телеологія вчинку стосується не біологічного виміру людини (інстинкти, атракція), а трансценденції, яка і вирізняє суб'єктивність особи в кожній її дії. Виявляється авто-телеологія через сумління. «Без цієї трансценденції – без перевершення і певного переростання себе в бік істини або в бік блага, бажаного й обраного в світлі істини – особа, особовий суб'єкт, ніколи не є собою» [8,с.154, 390].

Е. Муньє, під впливом Н. Бердяєва, визначає свободу як вірність своєму покликанню і приймає православне розуміння «синургії», згідно якого людина створена для того, щоб обожнити себе, і здатна сприяти Богу [2, с. 292].

Свобода стверджується як одна з головних ознак людської особистості й у персоналістично орієнтованій версії діалогізму, обґрунтованій митрополитом Іоанном Пергамським (Зізіуласом). Людина здійснює власне існування через реалізацію своєї згоди, вільного самоствердження. Граничним випадком хибного розуміння людською особою власної свободи є заперечення свого буття, самогубство, а найбільш плідною формою особистісного маніфестації – самовираження в мистецтві. Однак, як зазначає митрополит Іоанн Пергамський (Зізіулас), прагнення людини до самоствердження вступає у конфлікт з її створеністю: як творіння, вона не може уникнути «необхідності» свого існування. Особистість, отже, не може реалізуватися як внутрішньосвітова або цілковито людська реальність [1,с.55]. Відповідно, на думку митрополита Іоанна Пергамського (Зізіуласа), не філософія, а теологія здатна говорити про істинну особистісність – абсолютну онтологічну свободу Бога. Погодження з існуванням особистості стає неможливим поза визнанням Божественного буття. Але сама основа онтологічної свободи Бога полягає не в Його природі, а в модусі існування (як особистості), що дає підстави говорити про вільне, особистісне існування людини.

Ж.Лакруа називає людську особистість унікальною перспективою у Всесвіті [4,с.205], пов'язуючи її неповторність в поєднанні абсолюту свободи й абсолюту стосунку. Наочним прикладом абсолютного сполучення волі і дії для філософа є

здатність до діалогу, яка передбачає визнання в іншому існуванні розуму і свободи. Водночас звернення до «Іншого», промовляння до нього передбачає жертвність, яка може означати поразку волі до влади [3, с.32].

На думку Ж.Лакруа, такі характеристики люди, як творчість, свобода, опанування і віддавання себе, можливі завдяки її ключовій особистісній властивості – відкритості собі самій, іншим та світу.

Список використаних джерел

- 1.Зізіулас Й. Особистість і буття / Йоан Зізіулас; [пер. з англ. В. Верлока] // Буття як спілкування. Дослідження особистісності і Церкви. – К.: Дух і літера, 2005. – С. 27-66.
- 2.Клеман О. Бердяєв і французька думка / Олів'є Клеман; [пер. з фр.] // Дух і літера. – 2002. - №9-10. – С. 279-311.
- 3.Лакруа Ж. Персоналізм: истоки – основания – актуальность / Жан Лакруа; [пер. с фр. И.С. Вдовина] // Избранное: Персонализм. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – С. 5-165.
- 4.Лакруа Ж. Смысл диалога / Жан Лакруа; [пер. с фр. В.М. Володин] // Избранное: Персонализм. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – С. 451-535.
- 5.Пацан В. О. (Євлогій, єпископ Новомосковський) Християнські витоки персоналістської концепції особистості/ В. О. Пацан (Євлогій, єпископ Новомосковський)// Сучасні соціально-гуманітарні дискурси. Матеріали П'ятої всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 21 березня 2015 р.): у 5-х частинах. – Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація», 2015. – Ч.2. – С.90–93.
- 6.Mounier E. Le personnalisme. [Електронний ресурс] / Emmanuel Mounier. – Режим доступу до джерела: http://classiques.uqac.ca/classiques/Mounier_Emanuel/personnalisme/personnalisme.html – 124 р.
- 7.Patsan V. O. (Bishop Eulogius of Novomoskovsk). To the Problem of the Genealogy of Personalism/ V. O. Patsan (Bishop Eulogius of Novomoskovsk)// European Science Review. – 2014. - № 11 – 12. – P. 80 – 83.
- 8.Wojtyła K. Osoba i czyn / Karol Wojtyła // Osoba i czyn: oraz inne studia antropologiczne. – Lublin, TN KUL, 2000. – S. 43-338.
- 9.Wojtyła K. Osoba: podmiot i wspólnota / Karol Wojtyła // Osoba i czyn: oraz inne studia antropologiczne. – Lublin, TN KUL, 2000. – S. 371-414.

А. А. Москаленко

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ БОГОСЛОВСЬКО-ФІЛОСОФСЬКОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ БОГОПІЗНАННЯ І САМОПІЗНАННЯ ЛЮДИНИ У ТРЕБНИКУ СВЯТИТЕЛЯ ПЕТРА МОГИЛИ, МИТРОПОЛИТА КИЇВСЬКОГО

При тому спрямуванні новітньої філософії і сучасної гуманітаристики на терени богослов'я, що здійснюється, щоб возз'єднати, у просторі «постсекулярного» мислення, раціональність і духовність [2; 5; 6; 7; 8; 9] розмежування яких інспірувалося традиціоналістським – запровадженням схоластикою – розрізненням «істини віри» й «істини знання» і досягло власної граничності при секуляристичному ствердженні автономності людського розуму [3], виявляється і потреба долучення посттрадиціоналістської свідомості до пізнюотрадиціоналістського – утвореного українською духовно-академічною рефлексією XVII – XVIII ст. – осередку усвідомлення нерозривного зв'язку пізнання із граничним досвідом спілкування, набутим у зверненні людини до Бога. Щоб визначити концептосферу, сформовану богословсько-філософською думкою Києво-Могилянської Академії у перші століття її діяльності при розкритті невіддільності богопізнання і самопізнання людської особи від живого богоспілкування, необхідно, насамперед, виявити основоположні для українського академізму – вироблені святителем Петром Могилою, митрополитом Київським – способи вивірення доробку західної філософії християнською догматикою в її обґрунтуванні, здійсненому святоотецьким богослов'ям й успадкованому східною гілкою християнства.

За точним визначенням Євлогія, архієпископа Новомосковського, у своїй діяльності фундатор академічної освіти і науки в Україні надихався «ідеєю синергії духовності й інтелекту» [4, с.3], що відобразилась у самій організації навчального процесу і наукових студій у заснованій ним Академії, де забезпечувалося сходження людської особистості від горизонтів філософської рефлексії до обріїв богословської думки, а концептуального вираження набула у поясненнях його Требника, в якому перспектива зцілення гріховно спотвореного розуму людини в її духовному зростанні, стверджена християнським віровченням, розкрилась у ході визначення міжособистісних стосунків Творця і вінця творіння. Спираючись на підґрунтя богопізнання, що було закладене Святими Отцями при формулюванні догматів про Бога, єдиного за суттю і троїчного в Лицях, та про подвійну – Божественну і людську – природу Христа й осмисленні дії Творця у створеному Ним світі, Святитель Петро Могила сполучає апофатичні визначення буттєвого Першоначала – «непостижимий, неизсльдований, неизречений, безчислений» [1,ч.3-10] – та Його катафатичні дефініції – о «Всевладець», «Зиждитель», «Художник». Виявляючи у такий спосіб абрис власного розуміння Самосущої Особистісності, невиразимої в Її Абсолютності, зачинатель української духовно-академічної традиції узагальнює своє бачення доконечності пізнання у розгорнутому визначенні «Безначальное Начало, Источник, Корень...» [1,ч.1-120], що свідчить про вихід мислителя за рамки раціональної логіки і духовне сприйняття ним Абсолютно Особистісної Першооснови буття. Домінантою Її металогічного означення стає приращення семантики концепту світла, яке проглядається в дефініціях: Творець – «невещественное свѣтолитіе и свѣтосіяніе»[1,ч.1,с.122], Христос – «свѣт от свѣта Бог велик»[1,ч.1,с.969], Богородиця - «мати незаходимого сонця».

Саме Божою освітленістю «умної душі і розуму» людини визначається, як стверджує Петро Могила, митрополит Київський, її здатність пізнавати і саму себе, і Творця. Виявлення цієї людської властивості передбачає подолання меж раціональності, встановлених при її спотворенні гріхопадінням, при духовному самовдосконаленні людини, що потребує живого богоспілкування, при якому через долучення до Джерела безумовної любові, пізнаної серцем, усвідомлюється марність земної мудрості, позбавленої сердечності ставлення до Бога і ближнього, і досягається справжня розумність, у якій для «ока сердечного розуму» відкривається шлях до спасіння. Таке визначення основної передумови богопізнання і самопізнання людської особи стверджується рефреном Требника святителя Петра Могили – звернення до Господа із проханням «Розуму научи мя».

Цей лейтмотив доповнюється закликом «Внимай теж собѣ», що означає розуміння основоположником духовно-академічної думки в Україні націленості людини на пізнання самої себе як складника єдності її духовного зростання й інтелектуального вдосконалення, якій вона – образ Божий – досягає богоподібності. Петро Могила, митрополит Київський наголошує, що у самопізнанні тварна особа повинна дослухатися до власної совісті, якою наділив її Творець, і викорінювати усвідомлені гріхи і недоліки: «Рахуйся юж набожний чловѣче з сумненіем своим, - пише він, - спойзри в него», «найрыхлей искушай и пытай сумнѣня своего, ежели не została не оным якась змаза грѣховная», «старайся недостатки власнии познавати» [1,ч.1,с.907-911].

Так означилися концепти української богословсько-філософської рефлексії, які стали ключовими при осмисленні форм богопізнання і самопізнання людини професорами Києво-Могилянської Академії.

Список використаних джерел:

1.Могила Петро, митрополит Київський. Требник/ Митрополит Київський Петро Могила – К.: Наук. думка, 1990.- 290 с. 2.Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Філософський дискурс сучасності в пошуках справжності суб'єктного: епістемологічні передумови

нововідкриття метафізики особистості/ В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)// *Філософія і політологія в контексті сучасної культури: Науковий журнал*. – Дніпро: ДНУ, 2017. – Вип. 3(18). – С. 64 – 71. 3. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) *Теорія двох істин як джерело проблематизації персональної ідентичності в секулярному просторі особистісного самовизначення*/ В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)// *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції (м. Дніпро, 24-25 березня 2017 р.): наукове видання*. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. – С. 80 – 83. 4. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) *Українська духовно-академічна традиція в постсекулярній перспективі: ідея синергії духовності й інтелекту як дороговказ оновлення науково-освітнього простору в сучасній Україні* / В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)// *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції (м. Дніпро, 25-26 травня 2018 р.): наукове видання*. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2018. – С. 3 – 8. 5. Blond Ph. *Introduction: Theology before philosophy// Post-secular philosophy: Between philosophy and theology*. – Routledge, 1998. 6. Caputo J. *Between Philosophy and Theology: Contemporary Interpretations of Christianity/ J. Caputo*. – Burlington, VT: Ashgate Pub, 2010. – 252 p. 7. Habermas J. *Religion ad Rationality: Essays on Reason, God and Modernity/ J. Habermas*, - Cambridge, MA: MIT Press, - 2002. - 384 p. 8. Lévinas E. *Totalite et infini: essai sur l'extériorité/ E. Lévinas*. Paris: Le Livre de Poche, 1990. – 346 p. 9. Milbank J. *Faith, Reason and Imagination: the Study of Theology and Philosophy in the 21st Century/ J. Milbank// Future of Love: Essays in Political Theology*. – Eugene, Oregon: Cascade books, 2009. - 404 p.

М. О. Ничипорук

ГЕНЕАЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНО-АКАДЕМІЧНОЇ ДУМКИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ

При розбудові персоналістичного виміру філософування, яка відбувається в історико-філософському просторі сучасної України, нагальною стає і потреба осмислення тієї траєкторії виходу із «іманентного фрейму» [8] секулярного світосприйняття, що означилась у «глобальному» вимірі сучасності, але була передбачена кардіоцентричною традицією української філософії. Йдеться про усвідомлення необхідності подолання відмежованості людського розуму від власних духовних витоків, яка виявилась «основним підсумком секуляризації світогляду» [2; 3], спричинивши ствердження імперсональних форм мислення на засадах раціоцентризму і проблематизувавши особистісне самовизначення людини у «секуляризованому» дискурсивному полі, де наприкінці минулого століття очевидною стала «криза ідентифікації» (Дж. Уард). Ініціатива возз'єднання раціональності і духовності на теренах філософування, висловлена на межі ХХ – ХХІ ст., ознаменувала початок нового - «постсекулярного» - етапу історико-філософського процесу, інспірованого визнанням невідповідності «агностичної позиції постметафізики» [7] доконечній пізнавальній інтенції, виявленій у граничній – відкритій при зверненні людини до Бога – ситуації спілкування [8] і «відзначеного прагненням до поновлення синергії Божественного та людського» [2, с.147].

Реалізація цієї настанови передбачає осмислення передумов відсторонення раціонального від духовного, «заданих схоластичним обґрунтуванням доктрини католицизму» [4, с.4] , - очевидних для православних богословів і філософів ще з початку викладання богословських курсів у Києво-Могилянській Академії (1690-ті рр.), але лише в наш час усвідомлених і католицькими та протестантськими теологами, і філософськими апологетами руху «ортодоксальної теології» [8]. Тож у контексті сучасного філософсько-богословського діалогу, націленого на те, щоб розкрити для посттрадиціоналістської свідомості особистісність як буттєвий першопринцип, актуальним є і розгляд співвіднесення віри і розуму в українській філософській думці ХVII – ХVIII ст., яка заклала підвалини вітчизняної духовно-академічної філософії, що обґрунтувала розумно-сердечну форму пізнання на теренах України.

Заявлена проблема залишається малодослідженою в українському історико-філософському просторі, де вона була означена при вивченні окремих етапів і типів філософування в Україні та при осмисленні творчого доробку окремих вітчизняних філософів. Так, С.Бондарь, М.Возняк, В.Горський, М.Іванченко, Ю.Кушаков, І.Ткаченко, П.Толочко виявили те розуміння співвіднесеності раціонального і духовного, що сформувалося думкою Київської Русі. У працях І.Захари, М.Кашуби, П.Кральнока, В.Литвинова, В.Нічик, Т.Огневої, І.Огородника, М.Русина, Я.Стратій набули висвітлення аспекти співвіднесення розуму і віри, охоплені українською філософською рефлексією XV- XVIII ст. і визначальні для оформлення духовно-академічної філософії в Україні. Розробки вітчизняних мислителів XIX ст, пов'язаних із академічними осередками, були розглянуті в контексті означеної проблематики в роботах І.Кондратьєва, М.Лука, М.Мозгового, Н.Мозгової, В.Плужніка, О.Сарапіна, М.Ткачук, О.Федіва. Однак чи не єдиним на сьогоднішній день спеціальним дослідженням того співвідношення віри та розуму, яке встановилося у вітчизняній філософії, залишається кандидатська дисертація Л. В. Чупрія, захищена у 2002 р. У ній здійснено спробу панорамної репрезентації динаміки і смислового поля співвіднесення духовного та раціонального начал людської природи у філософській рефлексії України [6]. Але автор явно тяжіє до перебільшення впливу ідей європейської Реформації на вітчизняну духовно-академічну традицію філософування і, не розкриваючи при цьому значення святоотецького богослов'я для формування її кардіоцентричної спрямованості. Таким чином, означена проблематика все ще потребує поглибленого вивчення, зокрема, на напрямі дослідження генетичних джерел богословсько-філософської думки Києво-Могилянської Академії, відображених у сформованій нею впродовж XVII – XVIII ст. концептосфері визначення співвіднесеності духовності й інтелекту, що і становить мету пропонованої статті.

Своїми витокami співвідношення віри і розуму, обґрунтоване києво-могилянцями, сягає традиції мислення, започаткованої Києво-руською богословською думкою. У контексті її становлення пізнання було осмислене як долучення до Надприродного Одкровення, неможливе без віри і духовного самовдосконалення людини. Видатні церковні діячі Київської Русі, зокрема, Феодосій Печерський, вважали, що досягнути істину можна лише через віру, через богослов'я. При цьому антична філософія, відсторонена від Слова Божого, сприймалась як неістинна, уявна мудрість. Водночас більшість культурних діячів того часу прагнули до поєднання віри та розуму. Митрополит Іларіон, Климент Смолятич, Кирило Туровський, Данило Заточник та інші значну увагу приділяли розуму, за допомогою якого людина пізнає навколишній світ, і, пізнаючи його, пробуджує свою душу, переживаючи відчуття піднесення, радості, краси цього світу, що міг бути створений тільки Богом. Тобто розум у них наближає до віри, осередком якої є серце. Саме за часів Київської Русі і була започаткована кардіоцентрична традиція філософування, що стверджує серце як духовний та душевний центр людини, через який здійснюється богопізнання і самопізнання людини.

Підґрунтя для становлення української духовно-академічної філософії було закладене діяльністю братств, що з'явилися у другій половині XV ст., а найбільш активно розвивались наприкінці XVI – початку XVII ст. і стали ідейними центрами протидії гніту Польсько-Литовської держави, під яким тоді перебувала Україна. Саме у контексті діяльності братських шкіл розпочалася рецепція європейських філософських надбань, що ґрунтувалась на «ідеї відбору», яка в її найбільш точному - здійсненому Захарією Копистенським - формулюванні спрямовувала на осмислення джерел філософування, пробуджених у Давній Греції, а не досвіду долучення до них, набутого римлянами («І ми, россаве, якщо для наук в краї німецькі вдаємося, не по латинській, але по грецький розум вдаємося...» [5]) й акцентувала необхідність селекції («...сміття відмітаємо, а зерно беремо, вугілля залишаємо, а золото

виймаємо...» [5]) здобутків метафізичного мислення, відстороненого від Божественного Одкровення, шляхом вивірення їх християнськими догматами, обґрунтованими святоотецьким богослов'ям.

Братчики обґрунтували два підходи до осмислення самого пізнавального процесу. При першому з них акцентувалася внутрішня споглядальність пізнання, заснованого на вірі і підтримуваного практикою аскези (І.Вишенський, Й.Княгинецький, В. Суразький та інші). Другий підхід передбачав зосередження на діяльності розуму, спрямованій на сприйняття зовнішнього світу через призму почуттів (С.Зизаній, К.Т.Ставровецький, Й.Борецький, І.Копинський та інші).

Ці тенденції сполучилися при заснуванні української духовно-академічної традиції філософування, яке відбулось у XVII - XVIII ст., коли в Україну почали активно проникати ідеї новоєвропейського раціоналізму, визначальні для Просвітництва, і розпочався їх критичний перегляд. Його підґрунтя було означене фундатором українського академізму святителем Петром Могилою, митрополитом Київським у його Требнику, де єдність розуму людини, долученої до богоспількування, і її волі та почуттів, спрямованих у сотеріологічну перспективу сполученням людських зусиль і Божої допомоги, ствердилась як передумова богопізнання і самопізнання [1].

У ході переосмислення основних положень західноєвропейської метафізики професори Києво-Могилянської Академії – Й.Кононович-Горбацький, І.Гізель, Л.Баранович, І.Кроковський, Ф.Прокопович, С.Яворський, Г.Щербацький та інші – обґрунтували невіддільність раціонального від духовного, виділивши «інтелектуальне світло» (*lumen intellektuale*), що відкриває для розуму природні явища, та «благодатне світло» (*lumen gratiae*), яке долучає його до Надприродного, осягнутого завдяки вірі. Закладаючи в Україні підвалини професійної філософії, киево-могилянці зверталися до надбань візантійського богослов'я, традицій давньоруської доби, латинської схоластики, ренесансно-гуманістичних ідей і раціоналістичних конструктів Нового часу. У руслі їх рефлексії оформився самобутній спосіб духовно-академічного філософування, що забезпечив ствердження цілісності людського духу у просторі дискурсивного мислення. На думку діячів Києво-Могилянської Академії, віра повинна підтримувати розум і спонукати його до осягнення глибинної Абсолютно Особистісної Першооснови буття.

Список використаних джерел

1. Могила Петро, митрополит Київський. Требник/ Митрополит Київський Петро Могила – К.: Наук. думка, 1990.- 290 с.
2. Пацан В. О. (Євлогій, єпископ Новомосковський) Формування метаонтологічного виміру особистості у святоотецькій тріадології/ В. О. Пацан (Євлогій, єпископ Новомосковський)// Філософія і політологія в контексті сучасної культури: Науковий журнал:/ [ред. колегія: О. С. Токовенко (гол. редактор) та ін.]. – Дніпропетровськ - Ніжин: «Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2015. - Вип. 1(9). - С. 140 – 159.
3. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Метаонтологія особистості як підґрунтя возз'єднання духовності і раціональності в постсекулярному просторі особистісного самопізнання/ В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)// Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції (м. Дніпро, 30-31 березня 2018 р.): наукове видання. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2018. – С.93-98.
4. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Американський персоналізм: генезис, ідеї, критика. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук/ В. А. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський). - Дніпро, 2016. - 232 с.
5. Философская мысль в Киеве /В.Д.Белодед, А.К.Бычко и др./ – К.: Наук. думка, 1982. – 357 с.
6. Чупрій Л. В. Співвідношення оуму та віри в українській філософській традиції XI – XIX ст. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук /Л. В. Чупрій. – Київ: Київський університет імені Тараса Шевченка, 173.-215 с.
7. Habermas J. Religion ad Rationality: Essays on Reason, God and Modernity/ J. Habermas, - Cambridge, MA: MIT Press, - 2002. - 384 p.
8. Milbank J. Faith, Reason and Imagination: the Study of Theology and Philosophy in the 21st Century/ J. Milbank// Future of Love: Essays in Political Theology. – Eugene, Oregon: Cascade books, 2009. - 404 p.
9. Taylor Ch. A Secular Age/ Ch. Taylor. – Cambridge, L.: Belknap press of Harvard university press, 2007. - 874 p.

ДЕКОНСТРУКЦІЯ МЕТАФІЗИКИ: АБРИСИ ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЇ КОГНІТИВНОЇ САМОТОТОЖНОСТІ СУБ'ЄКТА

При реалізації загальної постмодерністської ініціативи ктиричного перегляду принципу гносеологічного обґрунтування онтологічних категорій, що встановився при заснуванні новочасного раціоналізму [3] і набув вичерпного узагальнення у завершальній розробці його положень [1], деконструктивізм зосередився на виявленні прихованої амбівалентності [4] того співвіднесення *cogito* і «досконалої субстанції» [3], яке було означене Р. Декартом і розкрито Г. Гегелем як їх єднання у пізнавальному процесі, супроводжуване зняттям «інаковості».

В епіцентрі «антионтологічних деструкцій» (Ж. Дерріда) метафізики, націлених на спростування передумов пізнання, визначених нею, опинилось положення про пізнаваність буттєвої Першооснови, що ствердилось й у первинній – декартівській – формулі раціоцентричного доведення реальності «Я», де безсумнівним доказом його існування постає сама здатність мислити («*cogito ergo sum*» [3]), насамперед, Безкінечне, і при остаточному для раціоцентризму – гегелівському – ототожненні суб'єктивного й об'єктивного, яке націлюється на розкриття єдності буття і мислення («Усе дійсне є розумним, а все розумне – дійсним» [2, с. 53]). Деконструктивістське заперечення виділеної презумпції раціоналізму ґрунтується на відстороненні осмислення досвідів трансцендування від їх «перед-розуміння» (Г. - Г. Гадамер), заданого раціоналістичним віддаленням богопізнання від живого богоспілкування. Така зміна уявлень про трансцендентне відбулась завдяки означенню, шляхом запровадження концепту «трансгресія», феномену персонально-суб'єктного переходу до радикальної «інаковості», що ініціюється відмовою від відчуття, навіть раціоналістично очуженого, особистої причетності до Бога, а відтак не стає проривом до буттєвих смислів. Натомість трансгресивне розмикання меж наявної дійсності зводиться до переживання стану «незнання», який спричинюється усвідомленням нездоланності – у раціональному пізнанні, відмежованому від природного та Надприродного Одкровення, – розходження «образів світу», сформованих у раціоцентричних персональних самовизначеннях, узагальнених до «понадіндивідуального» суб'єктного саморозкриття в охопленні об'єктивно істинного. Саме відкриття реальності трансгресії стало для деконструктивізму основним аргументом при ствердженні нездійсненності трансценденції, а відповідно, – й ілюзорності «знання» про Першопринцип буття. Однак у ході такої деонтологізації істини був збережений раціоналістичний пріоритет гносеології в її встановленні: непізнаваність буттєвого Першоначала постала вичерпним доводом Його «відсутності» в людському існуванні. Тож при радикальному переінакшенні того змісту раціоналізації граничного досвіду, що був сформульований метафізичною свідомістю й обмежив ракурс «споглядання» у феноменології, деконструктивна робота, здійснена на теренах постструктуралізму, лише приховала, а не подолала стверджену ними «логіку тотожності». Вона реалізувалась у формі «доказу від зворотного» при деконструктивістському оформленні «логіки розрізнення», яке ініціювалось прагненням звільнити індивідуальне, унікальне, одиничне від диктату деперсоналізованого принципу суб'єктивності, але фактично пробудило джерело безкінечної проблематизації персональної ідентичності в руслі раціоналістично орієнтованого самопізнання людини, позбавивши її умоглядної причетності до Першооснови буття – онтологічного критерію «справжності суб'єктивного» (М.О.Можейко), встановленого традиційною метафізикою і відображеного у класичному феноменологічному визначенні трансцендентальної інтерсуб'єктивності. При всіх спробах зафіксувати

власну самототожність на епістемологічних підвалинах деконструктивізму, де і легітимізувався світоглядний і ціннісний плюралізм постмодерну, людська особистість була приречена на те, щоб безкінечно відтворювати відмінність «Я» й «Іншого», проявлену в інтерперсональних відношеннях, у фундаментальній структурі своєї самосвідомості. Доведений трансгресивним підтвердженням нездоланної «множинності фрагментарного досвіду пізнання» (І. Хасан), «розлад множинної персональності» («multiple personality disorder») став деконструктивістською альтернативою раціоцентричним моделям особистісного самовизначення. Вона і виявила ті передумови «кризи ідентифікації» (Дж. Уард) у культурі постмодерну, що були пов'язані з релятивізмом «нелінійних онтологій постнекласичного мислення» [9, с.6], які оформились як «інтерпретації способів буття із нефіксованим статусом» [8, с.543–544], наданим, насамперед, суб'єктному становленню. У контексті релятивістської трансформації його раціоналістичного виміру, здійсненої деконструктивізмом, цей процес був зведений до ситуації, коли «людина сама перетворює себе на суб'єкта» [7, с.275–276], займаючи трансдискурсивну позицію, задану певним типом організації дискурсу і змінювану, інколи радикально, при її зрушеннях під впливом інтердискурсивного середовища. Оформившись у постструктуралістських деконструкціях тотожності буття і мислення, «розщеплена суб'єктивність» («split subjectivity») намагається осмислити стан «радикальної плюральності» (В. Вельш), що переживається нею як відображення «онтологічного плюралізму сучасності» [5, с.15–16]. Означена наміром «думати інакше, ніж раніше» (М.Фуко), така налаштованість персонально-суб'єктного самоусвідомлення неминує передбачає встановлення рівнозначності і рівноцінності різних раціональностей, яке є неможливим без їх взаємовизнання. Однак усі ті спроби побудови пізнавальних «стратегій взаємності» («strategies of mutuality»), що інспіруються постмодерністською «недовірою до всіх метанарацій, всіх систем пояснення світу» (Ж. - Ф. Ліотар) і спираються на ствердження «іманентності дискурсу легітимації» [6], лише заганняють людську особистість, націлену на раціональне пізнання і самопізнання, у глухий кут «діалогічної безвиході» (М. М. Бахтін), де вона змушена безнастанно змінювати «маски ідентичності», сприйняті від «інших», у марному пошуку власного «Я», втративши віру в «бога філософів і вчених» (Б. Паскаль) та у визначений ним буттєвий Першопринцип і не відкривши для себе раціонально не опосередковані ціннісні орієнтири комунікації [10], які усвідомлюються лише у зверненні до живого Бога.

Список використаних джерел

1. Гегель Г.-Ф.-В. *Энциклопедия философских наук. Том 3. Философия духа*/ Г.-Ф.-В. Гегель. – М.: Мысль, 1977. – 471 с.
2. Гегель Г.-Ф.-В. *Философия права*/ Г.-Ф.-В. Гегель. – М.: Мысль, 1990. – 524 с.
3. Декарт Р. *Сочинения. В 2 т. Т. 2/ Р. Декарт* – М.: Мысль, 1994. – 633 с.
4. Деррида Ж. *О грамматологии*/ Ж. Деррида - М.: Ad Marginem, 2000. – 540 с.
5. Дворецкая Е. В. *Персоналистические тенденции современной англо-американской философии: дисс. на соискание ученой степени д - ра филос. наук: 09.00.03. 09.00.05/ Е. В. Дворецкая*. – Санкт-Петербург, 2001. – 387 с.
6. Лиотар Ж.-Ф. *Состояние постмодерна*/ Ж.-Ф. Лиотар. - М.: Институт экспериментальной социологии, СПб.: Алетейя, 1998. - 160 с.
7. Можейко М. А. *Забота об истине*/ М.А. Можейко// *Энциклопедия постмодернизма* [ред. – сост. Грицанов А.А., Можейко М.А.]. – Мн: Интерпрес-сервис. Книжный Дом, 2001. – С. 275–276.
8. Можейко М. А. *Онтология*/ М.А. Можейко// *Энциклопедия постмодернизма* [ред. – сост. Грицанов А.А., Можейко М.А.]. – Мн: Интерпрес-сервис. Книжный Дом, 2001. – С. 543–544.
9. Окорочков В. Б. *Трансформація західноєвропейської метафізики (онтологічний зріз): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук: 09.00.05/ В. Б. Окорочков*. – Дніпропетровськ, 2003. – 42 с.
10. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) *Філософський дискурс сучасності в пошуках справжності суб'єктного: епістемологічні передумови нововідкриття метафізики особистості/ В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)// Філософія і політологія в контексті сучасної культури: Науковий журнал. – Дніпро: ДНУ, 2017. – Вип. 3(18). – С. 64 – 71.*

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ЗНАРЯДДА ВЛАДИ

Засоби масової комунікації сьогодні впливають не тільки на формування ціннісних переваг суспільства, але й створюють весь спектр існуючих соціальних практик, конструюючи «реальність» у відповідності з певними ідеологічними вимогами. Комунікація – це знаково-символічний та динамічний процес, якість якого обумовлена як соціальною практикою, так і ціннісним світом внутрішніх уявлень людини. Логіка цифрової темпоральності ХХІ століття – фрагментарність, релятивізація часу відповідно соціальним контекстам. Це, за виразом М.Кастельса, «позачасовий час, що використовує технологію для того, щоб позбутися контекстів свого існування та вибірково привласнювати будь-яку цінність, яку міг би запропонувати кожний контекст вічно-теперішньому» [5, с.402].

Структура соціуму передбачає наявність, з одного боку, соціальних інституцій як засад існування держави, а, з іншого боку, комунікативних практик як основ сфери публічності. Розвиток і впровадження комунікативних практик та комунікативна раціоналізація стали основними засадами процесів модернізації, а також правового забезпечення інститутів громадянського суспільства. Сучасні комунікативні практики відрізняються більшою мобільністю, оскільки для їхнього здійснення необхідна не сама соціальна реальність, а її знаки («віртуальна реальність»), прояв яких залежить від певних інформаційних технологій.

Особливістю існування сучасних глобалізованих співтовариств є, за висловом З.Баумана, процес «деколонізації публічної сфери» [1, с.16], що сполучений із девальвацією цінностей довгострокових спільних дій. Віртуалізація соціального визначає також те, що сьогодні головним джерелом прибутку стають не стільки матеріальні ресурси, скільки ідеї, тобто ресурси віртуальні. Сфера публічності також сьогодні позбавлена географії (про кінець якої проголосив ще П.Вірілію, [4, с.15]), оскільки завдяки інтерактивним засобам комунікації залежності від просторових зв'язків вже практично не існує, не говорячи про віртуалізацію самої сфери публічності (наприклад, в ситуації Інтернет-комунікації).

У світлі світоглядних підсумків Першої і Другої світових війн проблема влади у сучасному суспільстві бачиться як дуалізм тоталітарної ідеології та споживчої демократії. Сама демократія в такому розтині може уявлятися різновидом тоталітаризму, а засоби масової інформації та комунікації – її найбільш ефективним знаряддям влади й контролю. Класичний ідеал демократії як «прозорого суспільства» (Дж.Ваттімо) спростовується тотальною комунікацією суспільства Постмодерну, в якій ідея свободи інформації розуміється як свобода варіацій, але ніяк не бездоганна об'єктивність. Сучасний ідеал тотального інформаціоналізму – це «ідеал свободи, заснований скоріше на коливанні, множинності й, в остаточному підсумку, ерозії самого «принципу реальності» [3, с.13].

В такій ситуації проблема знаряддя влади набуває нового звучання. Тотальний контроль за виробництвом і відтворенням інформації стає неможливим, що, з одного боку, послаблює можливості прояву тоталітаризму, а, з іншого боку, привносить дестабілізуючий акцент у відносини «маси»-«мас-медіа». Звідси можна констатувати системну кризу сучасного суспільства як суспільства, в якому поки що співіснують раціоналістичні принципи Модерну, де ключовим залишається «принцип реальності», тобто відповідності інформації дійсності, і постраціональна комунікація Постмодерну як сукупність локальних комунікацій, кожна з яких диктує власну логіку розуміння дійсності.

Неконтрольована влада мас над засобами масової комунікації виражається в тому зворотному зв'язку, що має місце в ситуації, коли не тільки «реальність» моделюється мас-медіа, але й самі мас-медіа моделюють цю «реальність» відповідно до запитів мас. Тобто маси виявляються набагато потужнішим медіумом, ніж всі засоби комунікації, оскільки пануючим культурним кодам індивіди завжди протиставляють власні коди, які ніколи не співпадають з першими [2, с.45].

Одночасно слід розуміти, що у суспільстві Постмодерну відбувається певна втрата «реальності» як ціннісного наповнення дій та речей, коли розрізнення знака-образа і референта-реальності стає практично неможливим. Самореференція знаків і симуляція зв'язку «знак»-«референт» особливо властива віртуальній реальності, в якій людина має справу не з речами, а з симуляціями. Постійний контакт мас з віртуальною реальністю призводить до того, що людина все більше розуміє світ як ігрове середовище, в якому царює умовність смислів та варіабельність цінностей.

Соціальне представлене зараз як процес розпредмечування, заміщення інституалізованих практик симуляціями. Технології віртуальної реальності у процесі подальшої модернізації сучасного суспільства стають основою його інфраструктури, трансформуючи всі сфери життєдіяльності людини. Базовою одиницею соціальних відносин у такому суспільстві є не які-небудь суб'єкти (індивідуальні чи колективні), а самий комунікативний простір або Мережа, що складається із багатьох суб'єктів, що характеризуються розмаїтістю цінностей та пріоритетів. Єдиної системи цінностей у такій мережній, постраціональній культурі бути не може, бо «будь-яка спроба кристалізації позицій в мережі ...присуджує її до старіння, оскільки вона стає занадто жорсткою для мінливої геометрії, якої потребує інформаціоналізм» [5, с.198].

Віртуальна реальність, таким чином, виступає як знаряддя влади, опанування яким вже не уявляється такою ж легкою справою. Хоча головним засобом впливу на маси все ще залишається пропаганда, яка часто приймає форму реклами, однак іронічність світовідчуття сучасної людини спростовує чи послаблює цей вплив. «Ідеологія симулякру» в епоху тотального споживання інформації призводить до знецінювання самої цієї інформації. В результаті головною небезпекою сучасної Медіакратії стає її власний інформаційний тоталітаризм. Віртуальна реальність як знаряддя влади виконує як інтеграційну, так і дезінтеграційну роль у становленні суспільства Постмодерну, ідеологічні засади якого мають суперечливі наслідки для існування всієї західної цивілізації. Постраціональна комунікація як парадигмальна засада існування суспільства Постмодерну являє собою чисту і порожню форму соціальної взаємодії, що залишається байдужою до власного змісту. Саме тому суспільство Постмодерну, що будується на ідеї безкінечного і необумовленого людськими потребами виробництва, у першу чергу виробництва інформації та комунікації, в якому швидкість нарощування форм взаємодії набагато більше можливості породження смислів, приречено до власного самознищення та подальшої переінтерпретації.

Список використаних джерел

1. Бауман З. *Индивидуализированное общество* /Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. - М.: Логос, 2005. - 390 с. 2. Бодрийяр Ж. *В тени молчаливого большинства, или конец социального*: Екатеринбург: Изд-во Уральского университета, 2000. - 96 с. 3. Ваттимо Дж. *Прозрачное общество*. - М.: Логос, 2003. - 124 с. 4. Вирильо П. *Машина зрения*. - СПб.: Наука, 2004. - 140 с. 5. Кастельс М. *Информационная эпоха: экономика, общество и культура* – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

СЕКЦІЯ IV АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

Т. І. Наумчук

СИНЕРГЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ СИСТЕМНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ЛЕКСИконУ КІНЕМАТОГРАФІЧНОЇ СФЕРИ

Лексика є найдинамічнішою та наймінливішою підсистемою мовної суперсистеми. Найбільш релевантним підходом до аналізу лексичних мовних змін є, на нашу думку, застосування синергетичної методології, яка полягає у її спрямованості на виявлення універсальних законів еволюції та самоорганізації. Синергетична теорія дозволяє розкрити загальні механізми самоорганізації систем, – закономірності створення, збереження і руйнування упорядкованих структур у відкритих, нерівноважних і нелінійних системах. Отже, це дозволяє нам розглянути лексикон як відкриту, динамічну, ієрархічно організовану нерівноважну нелінійну макросистему, що складається із сукупності складноорганізованих коеволюціонуючих систем і підсистем і керується певними параметрами, спрямованими на збереження її стабільності та функціональності.

Основною умовою коеволюції систем є когерентність – взаємодія найменших функційно важливих елементів, що зберігають властивості цілого, яке має нелінійну структуру. Вони можуть взаємодіяти між собою, перетинатися та входити до складу один одного. Сумісна дія взаємозалежних елементів називається *синергією*. Основоположними принципами синергетики є *ієрархічність* – здатність системи входити в систему більш високого порядку, *відкритість* – здатність обмінюватись енергією, матерією та інформацією, що уможливорює безперервну взаємодію між елементами системи, *нелінійність* – багатоваріантність та незворотність процесів, які відбуваються на всіх мовних рівнях, та *нерівноважність*, яка полягає у тому, що найменші зміни у системі провокуватимуть зміни її стану та поведінки, та навіть можуть її зруйнувати. Знаходячись у нерівноважному стані, система змушена змінюватись і розвиватись.

У процесі дослідження еволюції англійськомовного словника кінематографії ми виявили ієрархічність її структури. Встановлено, що гіпосистема галузевого лексикону кіно входить у систему більш високого порядку (лексичну макросистему), а гіпосистема кінолексикону, у свою чергу, розподіляється на підсистеми та є проміжною ланкою у комплексі конститuentів, що утворюють загальну мовну суперсистему.

Наявність внутрішньомовних та міжмовних контактів на лексичному рівні свідчить про відкритість системи англійськомовного галузевого словника кінематографії, про здатність обмінюватись матерією та інформацією, що проявляється у формі лексичних запозичень, а також енергією – набуття останніми нових значень. Окрім того, лексикон кіногалузі є дисипативною системою, яка розсіює надлишкові ресурси, і, таким чином, оновлює свій склад, що є доволі помітним на периферійних ділянках цього лексико-семантичного поля, але водночас підтримує стан відносної стабільності (гомеостазу), оскільки ядро досліджуваного лексикону рідко зазнає змін. Будучи складним лінгвокультурологічним та соціолінгвальним феноменом, галузевий словник кінематографа відбиває актуальну позамовну інформацію, є її носієм. Такі соціокультурні (позамовні) чинники виступають рушійною силою мовних змін та розвитку.

Таким чином, основні лінгвосинергетичні принципи знаходяться у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності. Застосування принципів синергетики у дослідженні англійськомовного лексикону кінематографічної галузі відкриває нові можливості у розумінні принципів його структурної організації як мовної суперсистеми

в цілому, так і її окремих ендосистем, а також у виявленні закономірностей її еволюції під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників.

L. O. Petrenko

STYLISTIC FUNCTIONS OF FOREIGN TOPONYMS IN THE POETIC TEXTS OF THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY

Space is one of the basic components of artistic work and a global category of text. A lot of researchers studied this phenomenon, in particular, O. Foniakova, K. Iriskhanova, Yu. Karpenko, I. Khlystun, T. Mozharova, T. Nemyrovska, O. Vartanova and others.

Toponyms are not correlated with concepts, but in their composition it's possible to distinguish denotative and associations [10]. Depending on stylistic functions toponyms are stylistically-neutral and stylistically-marked. T. Mozharova notes the peculiarity of poetic toponyms is that in them «extra-linguistic information is not limited to encyclopedic information, onyms reflects both the subjective and objective factors that determine the attitude of the author to the referent, and emotions» [5,p.2]. T. Nemyrovska and I. Khlystun consider that toponyms in the context can create contrasts, amplify or muffle the main theme of the context [2]. The toponym, used stylistically, can change the traditional structure of the artistic chronotope, creating an allusion chronotope. Geographical names are part of the artistic chronotope and markers of intertextuality. Horonyms and urbanonyms are the most widespread in poetry of the beginning of the 21st century.

Foreign toponyms are widespread in poetic speech at the beginning of the 21st century, but their functions haven't been studied many. This determines the **relevance** of the proposed research.

The purpose of the research is to identify features of the functional-stylistic load of foreign toponyms in the poetry of the early 21st century.

Traditionally, the involvement of foreign horonyms creates the contrast of the depicted, the opposition of one's and another's spaces: «*Ну і що, що десь там є Америка, / І в п'яті вовтузяться народи?.. / Дівчинко, за п'ять хвилин – і Жмеринка, / І тобі в тій Жмеринці виходить*» [11, p. 7]. The author creates a contrast to mark spatial and temporal distances, reflecting their interdependence. In the fragment of poetry we trace device of language game, which is typical for postmodern poetry (*Америка – Жмеринка*), based on the similarity of sounding words.

The opposition of one's and another's spaces is accompanied by the acquisition of a spatially symbolic meaning: «*На Вашій Арктиці закінчатся дощі, / А в Луцьку забухає зима*» [8,p.145]. The toponym *Арктика* in combination with the pronoun *Ваш* denotes the space, that separates the lyrical subject and addressee, the toponym is a barrier.

Deonymous lexeme *каліфорнія* has the powerful functional-semantic load, which creates associations not only spatial, but also cultural plan: «*велкам ту зе хотел каліфорнія / віскі рікою / туга океаном / зіжмаканий шовк / велкам ту зе хотел каліфорнія / копенгаген кийв копачівка / верхи на свободі / назустріч зморшкам*» [8, p. 35]. The combination of words *хотел каліфорнія* in the context is a symbol of the modernity. The «Hotel California» song by the band Eagles is an allegory of the dark side of life in which physical pleasure is the highest benefit and condition of happiness in life. Spatial lexemes in the context of narrowing semantics, ranging from the abstract *хотел каліфорнія* as a symbol of dreams to the locality (*Копачівка*) in Ukraine as a reflection of reality. Such contrasts are characteristic of the poetry of the early 21st century.

Spatial images serve to reflect the sensory sphere of the lyrical subject: «*Що це? Чому це у грудях Сибір? Жорстка, невимовна, тужлива?*» [9, p. 85]. Lexeme *Сибір* loses its onymous significance and expresses the traditional association – cold, emptiness,

which is projected onto the sensory sphere, and is manifested by the epithets made in the parcelet to create expressiveness.

In the poetry of the beginning of the 21st century, the connection of the toponym with the temperature characteristics was recorded: «Відлічуєш градуси спеки. Така **українська Африка**, / Пісок загортає тіло, пергаментом стали губи. / На небі матриця серпня складається в ритми ска, / І сказано, що зливи злими більше не будуть» [9, p. 149]. Characteristically, in this case, the spatial value is leveled, in particular, through a combination with an onymous adjective *українська*.

The name of the continent *Африка* in the poetry D. Lazutkin has an unusual semantics. The proper name is deonymized and indicates what is difficult to comprehend: «**африка африка африка** / тоненькі кінчики вуст / голоси що пробиваються крізь пісок ніби благають / заберіть нас але спочатку / послушайте як ми співаємо / подивіться як ми танцюємо»... [4, p. 130]. A triple iteration of lexemes and the use of metonymy in the beginning of the context activates the mystical representation of this place, which is amplified by the appeal to the audiovisual perception, which is achieved by the verbs of the order mode *подивіться, послушайте*. Africa, on the one hand, is associated with stereotypical notions about the uncivilized places of the planet, but on the other hand, in the continuation of poetry, this value is leveled: «а тим часом їхні чоловіки ходять на роботу до офісів у чорних костюмах [...] / і довбаний сієнен розповідає / що **африка африка африка**» [4, p. 131]. The attributes of progressiveness are the names: *офіси, чорні костюми, сієнен*. So, this spatial nomination in the creative work of the author is a kind of oxymoron: «це **смерть** / а вони кажуть – / **африка африка африка**... / це **життя**» [4, p. 131].

Urbanonyms function in poetic contexts on similar principles. Contrast cases are widespread: «Прийшов, погаслий. З кавою сидиш – / гірка вона, і день безбарвно-бурий, / неначе з провінційної гравюри, / та й місто **геть не схоже на Париж**» [3]. Traditionally, Paris is associated with romance, dreams. The static image of a provincial city, which adjacent with the state of the lyrical subject, is created by comparison. Negative value is arises through the use of color names (*безбарвно-бурий*) with corresponding semantic, which is the definition of temporal image (*день*) and is associated with space.

Foreign toponyms are mentioned in poetry activate extralingual information: «Перша ночі по Цельсію. Сніг в босоніжках не тане. / Понад, **Римом** дощі із, напевне, святої води. / Хтось у каву додасть трохи **лондонських** свіжих туманів. / «Ми померем **не в Парижі**», а все ж таки будем на «ти»» [8, p. 75]. In the given fragment there is an unusual form of representation of time, which is opened through the temperature characteristics. The names of cities have traditional associations: Paris – romance, London – rains, etc. O.Pukhonska sees in this context a «marked quote» and notes that the motive of «death in Paris» was based by S.Vallejo and continued in Ukrainian poetry [7].

Spatial images function to outline the emotional sphere of a person: «Люди ростуть, ніби вежі, / і кожен собі – **Вавилон**, / кожен попереду бачить небо, / але знаєте, як воно» [9, p. 95]. Note that in this case, an important role is played the biblical allusion. Babylon is a symbol of confusion and disorder. The verbal image of the sky in the context is rethought, gaining the value of «unlimited possibilities».

Onyms-historicism has a symbolic meaning that activates extralinguistic information: «згідний тут жити без їжі та ручки / тупцювати на місці відлунюючись до **Шумеру** / і звідси саме звідси полетіти в **Об'єднані Арабські Емірати**» [1, p. 141]. Sumer is a historic region in South Mesopotamia, which is considered «the cradle of civilization». The author uses sensory images, including the predicate on the designation of auditory perception, to create a retrospective, which denote of returning to the sources.

The language game *Об'єднані Арабські Емірати* have an ironic meaning because UAE is one of the richest countries today, it is associated with wealth, and the lyrical subject connects it with death.

Sometimes we observe the inclusion in the text of nominations of several foreign geographical objects at once to create a game of words: «Із неба нині капа **Тімікака**. / У ридмах моя коха – **Асунсьон** – / не може й Шаріат і Тінімака / дозволити від Бахуса лосьйон» [1, p. 159]. In this context, the name of the capital of Paraguay is veiled to denote the hometown of the lyrical subject. The name of the meteorological phenomenon (*дощ*) is also reinterpreted metaphorically and verbalized by the name of the lake.

The names of foreign topos are sometimes used to recreate the connection with the past: «І це твій **Карфаген**; за вікном світає, / колісничі трамвайів до шахтних стін / підвозять рабів; життя минає» [8, p. 122]. Historical time and time of the present form a conglomerate. Despite the fact that time passes, life in the city remains restless, as in the days of Carthage.

With the artistic purpose in the context of the game of words, the names of mythical toponyms are introduced: «Ми пурхнемо удвох. Здамо мандати / парламентські і зникне весь валун / дев'ятий, захисні нічні редути. / Між нами – на **Волині** – **Авалон**» [8, p. 159]. The image of the mysterious island of Avalon is a symbol of «the country of bliss». The operation of the constant expression of the *дев'ятий вал* reflects the desire of the lyrical subject to overcome obstacles on the way to love.

So, in the poetry of the early 21st century, horonyms and urbanonyms are frequent spatial nominations. Traditionally, poets use them for contrast. Often, the toponyms deonymize and denote the features of the sensory sphere of the lyrical subject or reflect the traditional associations connected with the city or territory. Foreign toponyms are used to create the word game characteristic of postmodern poetry, and acquire a symbolic meaning connected with extralinguistic information. Studies of the poetic language of the modern period make it possible to trace the main tendencies of its development.

References

1. Horobchuk, B.-O., Korobchuk, P., Kotsarev, O. (2007). *Tsilodobovo! [Round the clock!]*. Kiev: Fakt [in Ukrainian].
2. Khlystun, I. (2003). *Toponimy v khudozhnomu teksti (na materialy ukrayinskoï poezii II pol. XX st.)*. [Toponyms in the artistic text (based on the material of Ukrainian poetry of the 2nd half of the 20th century)] (electronic journal). no. 10. pp. 23–25. Available at: https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/.../1/toponim_poezija.pdf (access date: 04.04.2019) [in Ukrainian].
3. Khvorost Liutsyna. Rivnodennia [Equinox]. Available at: <http://rivnodennia.in.ua/-khvorost/> (access date: 04.04.2019) [in Ukrainian].
4. Lazutkin, D. (2014). *Koliadky i valsy. [Carols and waltzes]*. Ternopil: Krok [in Ukrainian].
5. Mozharova, T. (2008). *Holovni tendentsii vykorystannia toponimiv u poetychnomu movlenni ta yikhni stylistychni funktsii (na materialy poezii I. Dracha)* [Main tendencies in the use of toponyms in poetic speech and their stylistic functions (based on I. Drach's poetry)]. (electronic journal). no. 5. pp. 184–197. Available at: <http://www.kdu.edu.ua/statyi/2008-5-2/184.pdf> (access date: 20.04.2019) [in Ukrainian].
6. Nemyrovska, O. (2005). *Toponimikon yak aktualizator khudozhnoho prostoru (na materialy romanu I. S. Nechuiia-Levytskoho «Hetman Ivan Vyhovskiy»)*. [Toponymicon as an actualist of the artistic space (based on the novel by I. S. Nechuy-Levytsky «Hetman Ivan Vyhovsky»)]. (electronic journal). no. 8. pp. 83–93. Available at: <http://karpenko.in.ua/wpcontent/uploads/2013/02/Nemirovs1.pdf> (access date: 20.04.2019) [in Ukrainian].
7. Pukhonska, O. (2014). *Suchasna poezia yak ob'ekt intertekstualnosti. [Modern poetry as an object of intertextuality]*. no 1. Available at: http://nbuv.gov.ua/-UJRN/stkm_2013_1_15 (access date: 20.04.2019) [in Ukrainian].
8. Shun M., Pavliuk I., Zhupanskii O. (2009). *Litposhta. [Literarymail]*. Kyiv: Vyd-vo Zhupanskoho [in Ukrainian].
9. Shun, M. (2012) *Step-Step : Poetychna antolohiia. [Steppe-Step: Poetic anthology]*. Lviv : LA «Piramida» [in Ukrainian].
10. Vartanova, O. (1994). *Angloyazychnyye toponimy i ih stilisticheskiy potentsial v poezii [English toponyms and their stylistic potential in poetry]*. Sankt-Peterburg [in Russian].
11. Volvach, P. (2009). *Tryb. Poeziia. [Trip: Poetry]*. Kyiv: Fakt [in Ukrainian].

**WOMEN'S BOUNDARIES IN «THE ENGLISH GOVERNESS
AT THE SIAMESE COURT» BY ANNA H. LEONOWENS**

Women's boundaries in the Victorian era were blurred which is clearly manifested through confrontations between the English governess and the Royal Court as it is evinced in A. H. Leonowen's «The English Governess at the Siamese Court» (1870) [5].

Notwithstanding the fact that critics consider A. H. Leonowens to be a highly unreliable narrator her memoir is one of those works that focuses upon the woman question and proves the arising of the first wave of feminism [9]. It should be admitted that she was a feminist [2]. she deliberately interwove the canvas of her narrative with issues related to female dignity. On the surface, it might seem she tends to shed light on the subjugated status of Siamese women, however, when we plunge into speculation, it turns out that her intention concerns the generality of women. Thai historians claim that the women of the harem were mostly happy with their lot and slavery was a far more humane institution in 19th century Thailand than in the American South [9]. Those women were brought up so that they might not know their 'selves'; it was impossible owing to the fact that they were taught nothing else but obedience and readiness to meet men's wishes. In the Victorian era women's rights were extremely limited. Wives became properties to their husbands. Evidently, although female bodies were valued, they, essentially, did not belong to women and their inner world was neglected which meant «the consistent degradation of women» [6]. «Female bodies and health are essential aspects of both her dignity and our common humanity « [10]. Hence, women's situation in the Western world was similar to the one in the Eastern world.

The research endeavours to show the peculiarities of setting or even extending boundaries by a woman – a governess, in a highly male domineering society in Siam. The paper also examines the way these boundaries were violated.

Governesses were usually women from middle-class homes who had to go out to find work in order to support their families. This put them in a position where they could not get married [11]. During the 19th century governesses were in a vulnerable position since they were neither servants nor family members [7]. It must be highlighted that in contrast to the conventional image of Victorian governesses who, perhaps, due to their seclusion from society, were quite unprotected from men daring take liberties with them, the one portrayed in the book is a woman who, though implicitly fearing, ventured to stand her ground and expostulated with his Majesty as well as his other male subjects for she was unwilling to compromise her dignity. K. Rudolph stresses that women's dignity is ultimately about human dignity [10]. She is constantly referred to as «sir». K. Houston asserts that Anna is associated in traditional orientalist imageries with the Western male; she is by implication, rational, scientific, and thus masculine [4].

Rather than disappear, patriarchy appears to simply mutate and evolve, presenting itself slightly differently over time [8]. One of the key aspects of this research concerns the interpretation of the image of a house in A. H. Leonowens's memoir. The king promised the English governess, who was bound to educate his children, a house of her own. However, he was about to break the promise. Anna did not cease to insist on residing in a separate dwelling. Thus, a house is a symbol of a woman's own space, boundaries set by her, not the opposite gender. Almost sixty years later V. Woolf writes her essay «A Room of One's Own» where she speaks about a literal and figurative space for women writers within a literary tradition dominated by men [1]. Both of these women underscore the importance for any woman to have her own space.

References

1. *A Room of One's Own*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/A_Room_of_One's_Own. (viewed on May 04, 2019).
2. *Anna Leonowens*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Anna_Leonowens. (viewed on April 16, 2019).
3. Ariyati D. H. *Anna's Efforts Towards Women's Rights Equality in Elizabeth Hand's Anna and the King. A thesis submitted to complete the degree of S. S. in English language (specialization – Literature). Faculty of Humanities, Dian Nuswantoro University. Semarang, 2014*. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/35372115.pdf>. (viewed on April 20, 2019).
4. Houston K. «Siam Not So Small!» *Maps, History, and Gender in The King and I*. *Camera Obscura*. 2005. URL: https://www.academia.edu/1992458/Siam_Not_So_Small_Maps_History_and_Gender_in_The_King_and_I. (viewed on April 01, 2019).
5. Leonowens A. H. *The English Governess at the Siamese Court*. URL: <http://www.full-books.com/The-English-Governess-At-The-Siamese1.html>. (viewed on April 05, 2019).
6. Lewis C. 'The King and I' Revival's Important Message. Dec 06, 2017. URL: https://www.huffpost.com/entry/the-king-and-i-message_b_8940460. (viewed on April 08, 2019).
7. Matthew M. *The vulnerable Victorian governess*. February 12, 2018. URL: <https://www.mimimattthews.com/2018/02/12/the-vulnerable-victorian-governess/>. (viewed on April 17, 2019).
8. Mundt-Leach M. 'Gender identity' makes breaking women's boundaries progressive. *Feminist Current*. URL: <https://www.feministcurrent.com/2019/03/03/gender-identity-makes-breaking-womens-boundaries-progressive/>. (viewed on May 02, 2019).
9. Myers C. *The romance of the harem*. URL: <http://peersdance.org/revhare.html>. (viewed on May 04, 2019).
10. Rudolph K. *Women's dignity is about a human dignity*. URL: <https://juicyecumenism.com/2013/03/13/womens-dignity-is-about-human-dignity/>. (viewed on April 30, 2019).
11. *What is a governess? What was role of Victorian Governess?* URL: <http://victorian-era.org/what-is-a-governess.html>. (viewed on April 28, 2019).
12. *Women in the Victorian era*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Women_in_the_Victorian_era (viewed on April 20, 2019).

Г. В. Приплюцька

ВИКОРИСТАННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В АГРАРНИХ КОЛЕДЖАХ

Однією з актуальних проблем методики викладання іноземних мов в аграрних коледжах є диференційований підхід у навчанні. Впевнена, що у кожного викладача, який працює в коледжі, ця, на перший погляд, начебто не складна проблема викликає труднощі. Головна трудність викликана невмінням знайти оптимальне поєднання індивідуальних, групових і фронтальних форм роботи при навчанні іноземної мови. Інші труднощі пов'язані з визначенням індивідуальних особливостей особистості студента та організацією на цій основі діяльності викладача, спрямованої на розвиток розумових здібностей кожного студента.

Вивчення іноземних мов у різних освітніх установах переслідує різні цілі, здійснюється за різну кількість годин і за різними методиками, з використанням різних посібників. Крім того, користується популярністю додаткова мовна освіта (курси іноземних мов, заняття з приватним викладачем і т.д.). У зв'язку з цим у навчальній групі опиняються студенти з різними стартовими умовами. Однак традиційна програма в коледжах вимагає одноманітності (принаймні, у змістовній стороні) в межах однієї спеціальності.

Таким чином, початковий етап навчання у коледжі являє собою перехідно-підготовчий етап від шкільного курсу іноземної мови до основного вузівського курсу. Для цього етапу актуальні наступні завдання: з одного боку - вирівнювання знань, навичок і умінь у студентів - випускників загальноосвітніх шкіл, тобто таке їх коригування, яке створило б міцну базу для подальшого навчання за єдиною програмою зі спеціальності, з іншого - максимальне врахування вже наявних знань, навичок та умінь у студентів, які закінчили спеціалізовані та звичайні школи.

Особливої уваги в цьому плані заслуговують студенти аграрних спеціальностей. Відповідно до вимог чинної Програми для аграрних вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації в результаті освоєння дисципліни студент повинен вміти спілку-

ватися усно і письмово іноземною мовою на професійні і повсякденні теми, постійно вдосконалювати усну та письмову мову. Як показує досвід роботи, в даний час викладачі змушені враховувати недостатній рівень знань і умінь, з якими приходять багато випускників до навчального закладу. Загальновідомо, що контингент студентів у групі неоднорідний. Є студенти з різними розумовими здібностями, різними природними даними, різними інтересами, тому однією з актуальних проблем методики викладання іноземних мов у коледжі є навчання студентів іноземної мови з різним рівнем мовної підготовки. Одним із способів вирішення даної проблеми є використання диференційованого підходу в навчанні іноземної мови.

Завдання викладача полягає в пошуку оптимального поєднання індивідуальних, групових і фронтальних форм роботи на занятті, визначенні індивідуальних особливостей особистості студента, організації на цій основі своєї діяльності, спрямованої на розвиток розумових здібностей кожного студента.

Диференційований підхід у навчанні німецької мови студентів аграрних спеціальностей я реалізую за кількома напрямками. По-перше, це диференційований підхід до студентів. У даному випадку враховуються такі чинники: рівень володіння мовою, прагнення до самостійної роботи та індивідуальні особливості студентів. Другий напрямок - це диференційований підхід до відбору мовного матеріалу, завдань. Для студентів з різним рівнем мовленнєвої підготовки, що навчаються в одній групі, доцільно підбирати завдання, що враховують їхній рівень знань, умінь і навичок. У даному випадку диференційований підхід розглядається не тільки в підборі різних за складністю і труднощами завдань, а й в різного роду допомоги викладача сильним і слабким студентам (різний час на виконання завдань, різні методи контролю). Третій напрямок у використанні принципу диференційованого навчання передбачає вибір ефективних прийомів і форм роботи з урахуванням виду мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання та письма. Наприклад, при організації тренування у вживанні відомої лексики, в умінні застосовувати вивчені граматичні явища робота організовується в режимі Викладач – Сильний студент - Викладач – Слабкий студент. Останній, перш ніж вимовити вирази, слова, що підлягають вивченню, слухає їх три-чотири рази. Це допомагає йому запам'ятати мовний матеріал, правильно вжити його або відповісти на запитання.

Таким чином, диференційований підхід до навчання іноземної мови в аграрних коледжах є ефективним способом подолання багатьох проблем. Цей підхід враховує рівень володіння мовою, інтереси, схильності студентів та їх світогляд, дає можливість пробудити в студентів інтерес до знань, прагнення самостійно працювати, заохочує їх до пошуку, формує соціальну, комунікативну та творчу компетенцію.

Список використаних джерел

1. Бухаркіна М.Ю. Технологія різномірного навчання / М.Ю. Бухаркіна // Іноземні мови в школі. - № 3. - 2003.
2. Гальскова Н.Д. Сучасна методика навчання іноземних мов. Посібник для вчителя / Н.Д. Гальскова. - М.: АРКТИ, 2000. - 165 с.
3. Полат Є.С. Різнорівневе навчання / Є.С. Полат // Іноземні мови в школі. - 2001. - № 5. - С. 4.
4. Унт І.Е. Індивідуалізація і диференціація навчання / І.Е. Унт. - М.: Педагогіка, 1990. - 192 с.

С. С. Кость

КАРЕЛ ЗАП ПРО ЯНА ГУСА ТА ГУСИТСЬКИЙ РУХ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ «ЧЕСЬКО-МОРАВСЬКОЇ ХРОНІКИ»)

Карел Зап – відомий чеський письменник, публіцист, краєзнавець та редактор. Вагомим внеском у дослідження історії та культури Чехії була його праця «Чесько-моравська хроніка» («Česko-moravská kronika»), над якою він працював упродовж десяти років (1862–1872). У цій праці автор змалював історичне минуле чеських

земель до 1526 року, беручи за основу уже відомі історичні дослідження. На жаль, цю працю К. Зап не завершив, оскільки у 1872 році він помер. Згодом її продовжили його послідовники – чеський журналіст Й. Коржан, який довів хроніку до 1874 року, а потім А.Резек і Й.Сватек до 1888 року.

Перший том «Чесько-моравської хроніки» вийшов друком 1862 року, тобто К. Зап міг ознайомитися з низкою праць про Яна Гуса. Отже, поза його увагою не залишилася згадана праця німця К. Ройка, який, власне, повернув із забуття культ Яна Гуса. Але якщо К. Ройк використав життя і діяльність Яна Гуса для критики католицької церкви, то драму К. Тила «Ян Гус» треба розглядати у контексті чеського національного відродження. Проте є ще один і принциповий момент у дискурсі Яна Гуса, бо його постать треба розглядати як у контексті національному, так і європейському, як у конфесійному чи релігійному (поява реформації в католицькій церкві), так і суспільному. 1853 року появилася праця Й. Гельферта «Гус і Єронім» (німецькою мовою), а через чотири роки читачі отримали чеський переклад його праці «Учитель Ян Гус або початки церковного роздвоєння в Чехії» («Mistr Jan Hus aneb Ročátkové církevního rozdvojení v Čechách»). На той час, коли конфесійні суперечності відійшли на другий план (після появи 1781 року указу Йозефа II про релігійну терпимість і свободу віросповідання), чеське суспільство не сприймало тезу Й. Гельферта про Яна Гуса як про «мученика гріха і непослуху» [1, с. 212], а К. Тил показав Яна Гуса як мученика за ідею людської свободи, а не як мученика за віру.

Найбільшою мірою К. Зап міг покластися і в фактологічному, і в концептуальному сенсі на Ф. Палацького – йдеться про його «Історію чеського народу в Чехії і Моравії» і особливо на його «Історію гуситського руху». Ф. Палацький до Яна Гуса як історичної особи ставився критично і дорікав йому за непоступливість і прагнення мати славу мученика. Цей висновок Ф. Палацький зробив на основні вивчення джерел. Звичайно, що прихильники і послідовники Яна Гуса з цим не погоджувалися, хоча Ф. Палацький розумів і сучасний підтекст діяльності Яна Гуса, його значення в історії чеської нації, зрештою, і Європи.

К. Зап (він на відміну від Ф. Палацького був католиком) теж писав про руйнування і грабежі, що приніс із собою гуситський рух, про непокірність та самолюбство Яна Гуса [2, с. 588], тобто він уникнув традиційного агіографічного стилю, що вимагав опису лише чеснот, випробувань і мучеництва святого чи героя, проте він же зазначав, що тодішні чехи-католики дивилися на Гуса як на улюбленого вчителя, який відважно виступав проти безладу в церкві, як на воїна за слов'янську націю в протистоянні з німецькою зарозумілістю [2, с. 694]. К. Зап не боявся вслід за Ф. Палацьким показати Яна Гуса борцем за національну гідність, людиною, яка символізувала бій вільнодумства з авторитарністю і деспотією (і в церковному, і в світському житті). Така інтерпретація діяльності Яна Гуса була близька і для К. Гавлічка-Боровського, який належав до молодшого покоління чеських будителів. Як відомо, 1868 року у зв'язку з 500-річчям народження Яна Гуса відбулася проща до Констанци, в якій взяли участь приблизно двісті представників чеського культурного і політичного життя. Це зумовило в чеському суспільстві виразну поляризацію поглядів на діяльність Яна Гуса – молодочехи рішуче солідаризувалися з революційними ідеями Яна Гуса і використовували їхній національний підтекст у боротьбі із шляхтою і церквою, а старочехи вбачали в гуситських традиціях перешкоду для об'єднання із своїм можливим союзником – німецькою шляхтою. Це суперечило концепції К. Запа, бо він намагався зробити Яна Гуса діячем чеської історії, який репрезентує усе чеське суспільство без огляду на політичні, релігійні й станові чинники, довести, що гуситські війни – це боротьба за майбутнє чеської нації. Такий підхід узгоджувався із думкою Ф. Палацького про те, що твір, наукову

працю, треба писати мовою національною і в дусі національному, а це визначало й стилістику автора. На нашу думку, К. Зап не випадково у розповіді про Яна Гуса подав підрозділ «Гус як чеський письменник», в якому зазначав, що Ян Гус писав свої праці як чеською мовою, так і латиною, але глибинний характер його духа і мислення органічніше і гостріше відчувається рідною мовою [2, с. 587].

Промовистою була поява в «Хроніці» і підрозділу «Магістр Ян Гус як проповідник у Вифлеємській каплиці». К. Зап звернув увагу на стиль його проповідей: «...їхній тон не був грубим і неперебірливим, але тим більше його проповіді справляли враження глибші й тривкіші» [2, с. 567]. К. Зап вважав, що саме в цьому полягає сила і перевага Яна Гуса (а йдеться, по суті, про стиль проповідей) перед його соратниками і однодумцями, що його думка була ясна, що він умів показати суть проблеми і перед душею кожного слухача розгорнути її [2, с. 567]. К. Зап звернув увагу і на інтелектуальний рівень Яна Гуса, на добре знання відповідних праць і Святого писма. Не дивно, що серед його слухачів був не лише простий люд, а й представники з вищих станів, навіть члени королівського двору.

Пишучи про Яна Гуса як про історичну постать, К. Зап намагався показати його не лише як національного героя, але й прагнув, щоб читачі зрозуміли закономірність чеського національного відродження, смисли націєтворення, а також складності й суперечності цього процесу.

Список використаних джерел

1. Helfert J. Mistr Jan Hus aneb Počátkové církevního rozdělení v Čechách. – Praha, 1857. – 287 s. 2. Zap K. Česko-moravská kronika. Kniha druhá / Karel Vladislav Zap. – Praha: Nákladem kněhkupectví I.L. Kober, 1868. – 1378 s.

Н. П. Ковальчук

МОДЕЛЮВАННЯ ІСТОРІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ ДОЛЬ ОЛЕКСАНДРА ПУШКІНА І АДАМА МІЦКЕВИЧА В ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНІЙ ПОВІСТІ ВАРВАРИ ЧЕРЕДНИЧЕНКО «ПІД ОДНИМ ПЛАЩЕМ»

Українська історико-біографічна проза має досить давню традицію. Власне слово у розвитку цього жанрового різновиду сказала Варвара Чередниченко, виявивши себе справжнім майстром психологічних історико-біографічних творів про митців. Оповідання В. Чередниченко «Останній лист» поклало початок роботі українських прозаїків над створенням художнього образу Архипа Тесленка. Оповідання «Історія одного вірша» стало першим твором української прози про М. Лермонтова. Повість «В Картезіанському монастирі» – одна з перших розвідок української радянської прози в історію світової літератури і мистецтва. На особливу увагу заслуговує «повнометражна» історико-біографічна повість «Під одним плащем». Рукопис цього твору, що розкриває копітку й наполегливу роботу авторки над текстом, зберігається в Інституті літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України. На ньому – хронологія написання повісті «Ірпінь, серпень 1938 р. – Київ, вересень 1948 р.» Десять років творчої праці, і все ж через хворобу письменниці не змогла остаточно підготувати повість до друку. Вперше твір опублікований після смерті письменниці, лише 1971 року у книзі «Вибрані твори».

27 серпня – 1 вересня 1940 року В. Чередниченко записала у щоденнику: «Маю багато літератури про Міцкевича... Під одним плащем... Це вцілілі декабристи. Російські поети. Слов'янофіли. Молодий актор Щепкін, Максимович, Тинковський та

інші були у Москві представниками України. Міцкевич відвідує Одесу, Крим, Вільно.. Шевченко був у Вільно, а Пушкін написав «Полтаву» [4,с.71–73]. Цей запис свідчить про те, що письменниця намагалась широко охопити польсько-російсько-українські культурні зв'язки, працювала наполегливо, збираючи найдрібніші деталі, намагаючись нічого не випустити з поля зору, хотіла зробити сюжет: складний, сплетений із особистісних, суспільних, політичних почуттів» [4,с.75–76].

Назву і головну тему повісті – палка дружба двох видатних поетів –Міцкевича і Пушкіна – підказали В.Чередниченко слова із вірша польського поета «Пам'ятник Петру Великому»: «Два молодих друга стояли під дощем, накрившись по-братському плащем». Повість охоплює п'ять років (1824–1829) з біографії видатного польського поета Адама Міцкевича – його роки перебування у Росії на засланні. Поклавши в основу факти, відображені в історичній і мемуарній літературі, докладно вивчивши художню та публіцистичну творчість А.Міцкевича і О.Пушкіна та їхніх сучасників, письменниця відтворила на сторінках твору «життя» у формі самого життя» [1,с.9]. Фабулу твору визначають такі історичні події: подорож трьох учасників підпільних патріотичних організацій польської молоді, арештованих «царизмом» «філаретів» Адама Міцкевича, Франтішека Малевського, Юзефа Єжовського у північну столицю імперії, життя у Одесі, Москві, Петербурзі. Розгортаючи історію заслання польського поета у Росію, письменниця суворо дотримується хронологічної послідовності у викладі подій. У першому розділі «Київський лист» Варвара Чередниченко багато уваги приділяє зображенню соборів, прощанню і переїзду трьох друзів із Вільно до Петербургу; подає картини важкого політичного становища Польщі, Литви; застосовуючи прийом ретроспекції, розповідає про історію філаретсько-фломантського руху і біографії його окремих учасників. Правдиво зображуючи історичні події, письменниця водночас за допомогою поетичної фантазії подає замальовки розкішної литовської осені, засніжених російських просторів, а найголовніше – гнітючий настрій конвойованих. У другому розділі «Байдарські солов'ї», що охоплює перший рік (листопад 1824 – грудень 1825) заслання, детально відтворено їх перебування у Петербурзі, Києві, Одесі. Зосереджуючи увагу на часі перебування Міцкевича в Одесі, письменниця проводить його тими ж шляхами, якими пройшов Пушкін, знайомить його з тими ж людьми. Це дає можливість письменниці акцентувати увагу на схожих моментах у долі поетів. Зображуючи взаємини Міцкевича з майбутніми декабристами, поетами, родинами українських і польських панів, авторка створює докладну картину яскравого політичного і культурного життя того часу. Тематичне ядро повісті становлять третій і четвертий розділи: в них зображено життя засланих філаретів у Москві та Петербурзі, взаємовідносини Міцкевича з поляками різних політичних орієнтацій, українцями Максимовичем, Анастасевичем, російськими – Пушкіним, Грибоєдовим, Жуковським, Щепкіним, братами Полєвими тощо. Окреслюючи епізод знайомства двох видатних поетів, майбутніх друзів, В.Чередниченко обмежується стислим повідомленням, не називаючи часу, місця і обставин: «Сьогодні, брати, я потисну руку Пушкінові! – урочисто оголосив веселий Адам, одного вечора повернувшись додому»[3,с.181]. А через декілька рядків продовжує, що прийшов «Од поета Баратинського. Там був і Пушкін. Ах, що за людина! Іноді мені здається, що Пушкін більше любить поезію, ніж себе. Він сьогодні читав мої сонети з такою щасливою гордістю, мовби сам їх написав» [3,с.182]. Після цього В. Чередниченко буквально не випускає Пушкіна і Міцкевича із поля зору. Інколи подає суху інформацію, яка більше підходить до літопису або біографічного нарису, ніж художньому полотну: «Міцкевич 5 травня з Пушкіним обідав у графині Лаваль. З Криловим і Пушкіним 11 травня був на обіді у вельможі Перовського...» [3,с.224]. Творчі пошуки письменниці спрямовані на

реконструкцію життєвих колізій героїв на фоні історичного контексту. Їй вдається максимально наблизити хронотоп літературної біографії до історичних умов, в яких жили і творили герої. Важливою ознакою історико-біографічних творів В.Чередниченко є концептуальність: зображуючи реальну особистість, письменниця спирається на історично вірогідні факти й документи, прагне побачити людину з відстані часу, наповнити сюжет власним розумінням відносин митця із суспільством.

Отже, історико-біографічні твори Варвари Чередниченко є цікавою сторінкою розвитку цього жанру в українській літературі ХХ століття, оскільки приваблюють картинами минулого різних епох, романтичною інтригою приватного життя відомих людей і є чи не єдиним джерелом відомостей не лише про досі незнані факти, події, ситуації з життя визначних особистостей, а й історико-культурного розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Байкель В. Типология литературных жанров XVIII–XX веков: избранные статьи / Валерий Байкель. – СПб.: Алетейя, 2009. – 280 с. (Серия «*Philologia Perennis*»). 2. Буженко Т. Життєвий і творчий шлях Варвари Чередниченко / Т. Буженко, Ф. Сарана // Чередниченко В. Вибрані твори / В. Чередниченко. – К.: Дніпро, 1971. – С. 3–5. 3. Чередниченко В. Вибрані твори / В. Чередниченко. – К.: Дніпро, 1971. – 600 с. 4. Чередниченко В. Щоденник / В. Чередниченко / Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – Ф. 95. – Од. зб. 178–234.

І. Г. Родіонова

РОМАН НАДІЇ ГУМЕНЮК «ВЕРЕСОВІ МЕДИ» ЯК ХУДОЖНЯ РЕАЛІЗАЦІЯ МЕНТАЛЬНОЇ МАТРИЦІ

Романістика сучасної волинської письменниці Надії Гуменюк вражає читача психологічною заглибленістю, карколомними перипетіями долі своїх героїв, звеличенням людського духу. Справедливу відзнаку отримав і роман «Вересові меди» – І премію Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова» у 2015 р. Цей роман про події двох світових війн, коли Європа поділилася на два фронти, а Україна стала об'єктом зазіхань з боку агресивних держав Європи (особливо постраждали Східна Галичина, Буковина та Закарпаття). В епіцентрі цих дражливих подій – волинське село Туричі, яке для загарбників – «...лиш територія бою, вціліє воно чи згорить разом з усіма його жителями – ... чужим державам байдуже» [1, с.35] та життя головної героїні, мешканки цього ж села, – Богдани Ясницької, на долю якої випали усі можливі й неможливі випробування епохи. Тож у романі Н. Гуменюк маємо не просто рефлексію на соціально-економічні реалії суспільства ХХ століття, а образ героїні структурується авторкою як квінтесенція типових рис, притаманних народові, етносу.

Звідси й мета нашої розвідки – на матеріалі роману Н.Гуменюк «Вересові меди» дослідити уявлення і погляди індивіда/суспільної групи, що відтворюють систему життєвих координат та підсвідомих стереотипів українського народу ХХ ст.

За літературознавчою енциклопедією Ю. Коваліва, «ментальність – глибинний рівень колективної та індивідуальної свідомості й несвідомого, зумовлений генетикою, етнічною традицією, культурою, особливістю соціальних структур; сукупність настанов щодо діяльності людини» [2, с. 28]. У нашій розвідці акцентована увага на одному з типів реалізації людини – національному. Власне питомою рисою українця, як наголошує авторка на початку роману, є релігійність.

На нерозривному зв'язку національного та релігійного начал українського народу наголошував професор Іван Огієнко: «Служити Богові – служити Україні». Важливість цієї тези у духовному-релігійному відродженні засвідчує Н. Гуменюк самою історією народу: «Віра – то діло найперше. Хай ти віри іншої, а з'явивсь на

Запорожжя – то приймай віру козацьку і вивчай козацьку мову... Віра мусить бути одна, і вона возвишає душу. Бог один, життя одне, а це – все віра...» [1,с.206]. Почуття власної гідності, волелюбність та войовничість пояснюються відгомонам на духовному світі українців. Сцену порятунку немовляти під час Першої світової війни, посеред дороги, що веде від волинського села до лісу, авторка підпорядковує містичній Божій волі. Подружжя, яке багато років не мало дітей, у вирі карколомних подій ввіряють себе, свою долю й долю новонародженої, загубленої справжніми батьками дитини Богові, а тому з покірністю готові прийняти страждання. Таке домінювання емоційного начала над вольовим, заглибленість української нації в себе, так би мовити, її інтровертність, зумовила перенесення релігійної обрядовості у сферу сім'ї, дому; проявилася у звеличенні жінки-матері. Такою в романі є матір Богдани – Настина – звичайна сільська жінка, яка матеріальне (земля, гарний врожай, достаток) ставила понад духовне (кохання, почуття, саморозвиток). З цим образом жінки реалізовано риси української ментальності.

Письменниця розкриває також інші риси національного характеру, зокрема почуття власної гідності, повага до землі, наприклад, через образ Домки Калапуші: «Люблять скрізь однаково. І розлюблюють, і обманюють, і забувають, і мучаться од теї любові, як од хвороби тяжкої, – навчає Богдану Димка, – Когось вона до неба підносить, комусь – як сіль в очі та колька в боці, білий світ затуляє. А когось і в могилу зводить. Ніде не вгадаєш, якою планидою тая любов тобі повернеться. Що тобі у Хранці, що в Америці, що в Туричах... Серце у всіх однаково і радіє, і болить. Але земля, Богданцю, – годувальниця наша. Кажеш, усі за неї тримаються... А за що ж іще сільській людині триматися? Хата може з димом піти, з хати можуть всеньке начиння винести, гроші можна загубити. А земля... На ній все, вона на всі часи» [1,с.61]. Тож тільки на себе варто розраховувати, а коли ще й земля є у власності людини, то без хліба вона не зостанеться.

Оспівування образу землі в романі пов'язано з рідними просторами письменниці і народними міфологічними уявленнями про них. У цьому аспекті слухне спостереження І.Тена: «Породження людського духу нарівні з витвором живої природи зумовлюється виключно середовищем» [5, с.162]. Відповідний мотив звучить у романі, у роздумах Богдани Ясницької про туричівське болото: «то туричівці давно мали б спорудити пам'ятник Бузьковому болоту... Скільки разів упродовж всієї історії воно рятувало їх, ховало від чужинців, давало прихисток у найскрутніші періоди життя. За час Другої світової до нього втікали так часто – з усім домашнім скарбом ... Треба їхати в Туричі... Поговорить із сільським головою, з людьми. Не обов'язково, щоб пам'ятник Бузьковому болоту був із бронзи, не конче робити його таким великим, як Троянський кінь у Туреччині. Головне – вдячність. І пам'ять» [1,с.245].

Невід'ємною рисою психології українців є кордоцентричність, визначальний вплив на їх поведінку почуттів серця, а звідси – одухотвореність, тяжіння до естетизму. Сама Дана Ясницька ще з раннього дитинства відчувала потяг до книг, театру й мистецтва, мріяла стати актрисою, мала неабиякий талант, помічений згодом польським режисером Яном Загурським: «Янгольський голос! Яке сопрано! Який діамант! Та його ще трохи відшліфувати – і таке саяво буде, що куди тій опері!» [1,с.134].

У роботі О. Колісник [3] зазначається, що досвід взаємодії зі світом певної спільноти зберігається в її культурі, яка має матеріальну та духовну сторони; духовна сторона культури передається через її еталонних носіїв від покоління до покоління. Неначе увиразнює цю думку паралельна лінія оповіді в романі про подружжя Певних. Це вони створили перший на Волині український театр, знищений радянською владою, це саме вона, Ніна Певна – відома на той час українська співачка опинилась у Сибіру. Згадаємо епізод в романі, коли Богдана Ясницька, переносить слова Ніни Певної на свою квартирантку Віку: «Казала мені колись одна дуже талановита акт-

риса і не менш гарна людина: Як допоможеш обдаруванню, хоча б самим мізинчиком його підтримаєш, то й тобі Бог допоможе, бо ж талант – то його промисел» [1, с.125]. У цьому контексті видається невичерпним джерело, що народжує високоосвічених, прогресивних і патріотично налаштованих людей, які багато читали, цікаво мислили і переймалися українською культурою.

Світовідчуття волинянки генетично пов'язане з фольклорною традицією. Достатньо пригадати символіку місяця як сакрального образу, що здавна асоціювався зі смертю і відродженням, з долею і пророкуванням. Із появою християнства місяць пов'язували з богом, що зробив «ніч спокійнішою для людей і неспокійною для Чорнобога» [4, с.58]. М. Еліаде стверджує, що місяць показує людині її справжній стан; тобто до певної міри людина дивиться на нього і знаходить у його житті себе. Часто перед доленосними подіями в житті Дани вона бачила місяць уповні «... Скільки часу відтоді збігло, як води у річці ...А й досі у повню їй (Богдані) лячно і якось не по собі, здається, що з місяця дядько з вилами може зіскочити. А як не зіскочить, то якусь капосну пригоду нашле. Як тоді, після тієї ночі...» [1, с.102]. За давніми народними уявленнями, місяць уповні чітко відбивав постаті Каїна та Авеля. Коли місяць малий, то і злість невелика, якщо ж повний, зрозуміло, Каїн убив Авеля (повномісяччя – час лихих сил). Очевидно катастрофічна метафорика місяця інтегрована в поетику епохи, і в згаданому уривку метафоричний образ наповнено трагічним змістом, він служить провісником нещастя.

Отже, Надія Гуменюк репрезентує у романі «Вересові меди» такі ментальні риси нашого народу, як естетизм, філософічність, релігійність. Зворушливі й карколомні історії кохання на тлі багатостраждального українського ХХ століття допомагають читачеві краще зрозуміти співвітчизників та вибудувати власний «кодекс честі».

Список використаних джерел

- 1.Гуменюк Н. *Вересові меди: роман*. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 320 с. 2.Ковалів Ю. *Літературознавча енциклопедія: У 2-х т. Т 2.* / Авт.-укл. Ю.І. Ковалів. Київ: Видавничий центр «Академія», 2007. 624 с. 3.Колісник О. *Ментальність, етнічний характер, ідентичність та духовний саморозвиток пересічного українця як чинники долі України. Психологічні перспективи.* 2013. Вип. 21. С. 88-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2013_21_12 2013. 4.Плачинда С. *Міфи і легенди давньої України*. К.: Спалах ЛТД, 1997. 175 с. 5.Тен І. *Філософія мистецтва // Всесвіт.* 1996. № 2. С. 159-173.

С. А. Розмариця

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНИЙ І СТИЛЬОВИЙ ГОРИЗОНТ ОПОВІДАНЬ ПИЛИПА КАПЕЛЬГОРОДСЬКОГО

Увійшовши в українську літературу спершу як поет, зорієнтований на осмислення соціальних та національних потреб покривдженого народу, П.Капельгородський-епік дебютував оповіданнями «За що мене арештовано» (1906 р.), «Милостивий маніфест» (1906 р.), «На селі» (1906 р.), «Чия провина?» (1908 р.), «До государя» (1908 р.). Рання прозова спадщина майже нікому доти невідомого письменника, видрукувана в періодичних виданнях «Громадська думка» «Рада», «Рідний край» поряд із творами таких відомих літераторів, як Б.Грінченко, М.Коцюбинський, А. Кримський, Леся Українка, виявила оригінальність творчої манери початківця – не нової в українській літературі, але розвиненої цілком самотужку. Малоформатний епос окреслює етичні та естетичні орієнтири митця, проблемно-тематичне коло його уподобань, стиль і манеру викладу. В оповіданнях Пилипа Капельгородського зустрічаються теми й образи, осмислюються проблеми, які, на перший погляд, можуть сприй-

матися як повторення створеного авторитетними попередниками, визнаними майстрами слова. Чи не всі вони пов'язані з життям безталанного й безправного селянина-трудівника, пригнобленого новочасними поміщиками та царськими чиновниками.

Водночас, формуючись під впливом реалістичної традиції, письменник у малих епічних формах робить спробу відійти від усталеної стильової манери: хронологічного викладу подій, зовнішнього (подієвого) сюжету, деталізованих портретних характеристик, описовості, побутописання тощо. На жанрово-композиційному рівні художнього тексту виокремлюються тенденції до міжвидової дифузії новели та оповідання, зокрема використання в жанрі оповідання ряду новелістичних ознак, серед яких – лаконізм, сконденсованість дії, фрагментація письма, акцент на внутрішньому мовленні персонажів.

В ідейно-тематичній парадигмі відсутня зорієнтованість на моралізаторство та дидактизм, апелювання до соціально детермінованих конфліктів, етнографічно-побутових подробиць тощо. Натомість поглиблюється увага до людських характерів, різних соціальних і психологічних типів. Розвиваючи мотиви, актуалізовані «духом часу» та бажанням перемін, автор-початківець вдається до художнього моделювання дійсності крізь призму внутрішнього світу персонажа, що страждає від кривди й несправедливості. Об'єктивно зображаючи події й окреслюючи соціальну проблему, більше уваги приділяє психологічній мотивації вчинків і поведінки героя, який шукає відповідей на питання «чия провина?». Порушуючи філософські теми, П. Капельгородський водночас наближається до новітньої школи прозаїків.

Аналізуючи різноманітну в проблемно-тематичному аспекті ранню прозу П. Капельгородського, неважко помітити ідейно-тематичну близькість між його оповіданням «На селі» та повістю «Fata Morgana» М. Коцюбинського, що виявляється насамперед у зображенні боротьби злидарів за краще життя, відтворенні примарності надій і сподівань селянства на землю й волю. Мотив сліпої злоби до дітей і батьків, до дружини, глибина переживань у боротьбі за існування, які звучать в оповіданні «Чия провина?», зустрічається в новелах «Осінь» В. Стефаника, «Дід Омелько», «Радощі» А. Тесленка, «Відьма» С. Васильченка. Загрунтовані на життєвих спостереженнях в оповіданні «Милостивий маніфест» проблеми заробітчанства, трагічної долі українців-емігрантів мають виразні інтертекстуальні перегуки з новелами «Камінний хрест» В. Стефаника, «Підписався» Б. Лепкого. Лейтмотиви самотності та безнадії людини в чужому й ворожому світі, знецінення життя, руйнування моральних законів і гуманістичних цінностей, актуалізовані на текстуальному рівні в оповіданні Капельгородського «До государя», високохудожньо трактовано й розвинено в низці оповідань і новел Ю. Федьковича («Три як рідні брати»), В. Стефаника («Виводили з села», «Стратився»), А. Тесленка («В тюрмі») та ін.

Започаткована Г.Квіткою-Основ'яненком, розвинена Марком Вовчком, І. Нечуєм-Левицьким оповідна манера викладу матеріалу з народно-розмовними інтонаціями є однією з визначальних рис художнього письма раннього П. Капельгородського. Власне, так само, як є домінантою стильової манери С. Васильченка і А. Тесленка, у ранній творчості яких знайшла чи не найповніше виявлення.

М. П. Колісник

МОВНА ВАРІАТИВНІСТЬ ТА ПРИЧИНИ ЇЇ ВИНИКНЕННЯ

Система національної мови не є простою сумою чітко розмежованих між собою різновидів. Вона виступає як суперечлива єдність її різновидів, кожен з яких поєднується з тими або іншими різновидами за одними елементами своєї структури й протиставляється їм за іншими [2, с. 7; 5, с. 358].

Становлячи разом єдину макросистему, ці різновиди у своєму функціонуванні

нерозривні й взаємозумовлені. Чим більше враховується підчас досліджень взаємозалежних мовних різновидів, тим більша ймовірність отримати достовірні дані. Необхідно також зважати на те, що роль кожного з цих різновидів мови може згодом змінюватися, оскільки літературна мова як певна форма існування мови історично змінюється у своїх відношеннях з діалектами в різні періоди історії, то піднесення й падіння регіональних варіантів, а також виникнення субстратів літературної мови виявляється не тільки можливим, але в деяких випадках і неминучим [3,с.37]. Проте це не означає, що роллю мовного варіанта, який зник або виник можна зневажати, оскільки дуже часто значимість таких компонентів мовної ситуації досить велика і її необхідно враховувати.

Відомо, що взаємодія з середовищем є однією з найважливіших функцій будь-якої системи, що значною мірою визначає її внутрішню будову. Зважаючи на це, польський лінгвіст Л.Забродський зазначає, що серед факторів, які впливають на процеси диференціації та конвергенції мов можна назвати зміни, що відбуваються у двох видах груп носіїв мови: комунікативна спільнота; мовна спільнота [1, .101-112]. Наявність комунікативної спільноти здійснює вирішальний вплив на виникнення і розвиток відповідних комунікативних засобів. Вона виникає тоді, коли щонайменше між двома індивідами відбувається спілкування. На відміну від неї, мовна спільнота зароджується у межах групи осіб, на основі єдності мови як засобу спілкування. У разі, коли учасники спільної діяльності користуються різними мовами протягом певного історичного часу, відбувається взаємовплив мов, результатом якого стає тенденція до конвергенції. При розділенні певної мовної спільноти на дві або більше комунікативні спільноти має місце прояв тенденції до диференціації цієї мови, тобто відбувається мовна дивергенція.

Характеризуючи особливості розвитку та функціонування мови Л.Забродський акцентує увагу на притаманні їм такі причини та наслідки дивергенції, коли а) в кожній новоствореній комунікативній спільноті виробляються специфічні форми і структури суспільного устрою, виробництва та культури, внаслідок яких і виникають нові потреби в номінації, що задовольняються автономно; б) у випадках обмеження новоутворених комунікативних спільнот державними кордонами, самі кордони є перешкодою вільного розповсюдження мовних інновацій за межі цієї спільноти; в) у кожній із взаємодіючих комунікативних спільнот існує певна мовна ситуація, своя специфіка співвідношень цієї мови з іншими контактуючими мовами як усередині спільноти, так і за її межами, що також сприяє дивергенції мовних різновидів [1,с.6-7].

Точка зору В. Г. Гака на фактори, які сприяють виникненню мовного варіювання є за своєю суттю близькою до вище викладеної концепції Л. Забродського. Так В. Г. Гак пояснює розвиток варіантів мовної системи тим, що в певних випадках між ідіомом (будь-яким різновидом мови) та соціумом (комунікативна спільнота) виникає асиметрія, тобто відхилення від взаємно однозначних співвідношень. Він відзначає два основних типи такої асиметрії: в межах одного соціуму функціонує два або більше ідіома з різними функціями, або один і той самий ідіом використовується в різних соціумах. Отже ідіоми, вживані в різних соціумах, можуть розглядатися як одне ціле, тобто як одна й та сама мова; як різні цілі, тобто як дві різні мови, або як елементи одного порядку в межах цілого, тобто мовні варіанти [2,с.31-33; див. також 6, с.351-354].

Пов'язане з цим явище варіативності має місце не лише у внутрішній структурі мовної системи, оскільки практично кожна мова існує у вигляді певної кількості різновидів, або алосистем, таких, як говори, діалекти, територіальні варіанти. Ці ва-

ріантні підсистеми мають свої особливі лінгвістичні ознаки, соціальні та комунікативні функції.

Таким чином, узагальнюючи розглянуті вище ознаки та наслідки природних змін, що відбуваються у будь-якій мові, ми маємо підстави тлумачити варіативність як іманентну властивість мови взагалі та мовної норми зокрема змінювати протягом природної еволюції змістове насичення різнорівневих мовних одиниць під впливом внутрішніх або зовнішніх до мови факторів.

Список використаних джерел

1. *Варианты полинациональных литературных языков* / [Жлуктенко Ю. А., Карабан В. И., Быховец Н. Н. и др.]; под ред. Ю. А. Жлуктенко. – К. : Наук. думка, 1981. – 280 с.
2. Гак В. Г. Проблема соотношения между родственными языками в функциональном аспекте / В. Г. Гак // *Типология сходств и различий близкородственных языков*. – Кишинев: Штиинца, 1976. – С. 32-40.
3. Ястрежембский В. Р. Языковая вариативность и лингвистическое объяснение // *Проблемы языковой вариативности: Сб. обзоров* / Отв. ред. А. М. Кузнецов – М.: ИНИОН, 1990. – С. 35-57.
4. Chambers J. K. *Dialectology* / J. K. Chambers, P. Trudgill. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 218 p.
5. Crystal D. *How Language Works: How Babies Babble, Words Change Meaning, and Languages Live Or Die* / D. Crystal. – The Overlook Press, 2005. – 512 p.
6. *English language: description, variation and context* / [Culpeper J., Kerswill P., Wodak R., McEnery A. and Catamba F.]. – Palgrave, 2018. – 732 p.

О. М. Сіваковська

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ АНГЛІЙСЬКОГО СЛОВОТВОРУ

Англійська мова, як і інші мови, не могла не відреагувати на зміни в суспільному житті її носіїв, викликаних новими реаліями ХХІ сторіччя, подіями глобального масштабу.

Це проявляється у появі нових слів, які створюються із елементів мови (слів, основ, словотвірних афіксів) за існуючими моделями в результаті дії звичних способів словотвору.

Особливості поповнення лексичного складу сучасної англійської мови, новітні тенденції словотвору неодноразово ставали предметом вивчення у наукових дослідженнях Ю.А.Зацного [5], С.М.Єнакієвої [3], О.Л.Клименко [6], Н.І.Єфременко-Жебель [4], Г.І.Емірсуїнової [2], І.Л.Андрусак [1].

Тому актуальною залишається проблема здійснення системного дослідження новітніх тенденцій англійського словотвору та аналіз інноваційних процесів у ньому.

Аналіз фактичного та теоретичного матеріалу свідчить про те, що чимала частина дериватів у сучасній англійській мові створена за допомогою нових афіксів і афіксальних елементів (афіксоїдів), словотворчих елементів, що оформилися в останні десятиліття. Новітні тенденції англійського словотвору полягають у використанні префіксів-частин слів, префіксів-аббревіатур, префіксів-елементів з певним значенням (*cyber-*, *e-*, *i-*, *nano-*, *giga-*, *mega-*, *super-* тощо), суфіксальних елементів (*-ware*, *-cracy*, *-ariat*, *-friendly*, *-erati*, *-gate* і т.п.). Наприклад: *cyberspace*, *glitterati*, *cybercash*, *e-tail*, *gunocracy*, *slideware*.

Щораз більшого поширення в англійській мові набувають скорочення, які утворюють групу лексичних одиниць, неоднорідних за своїм складом, під якими слід розуміти скорочені варіанти написання чи вимови слова, або словосполучення різної структури та характеру, формування яких зумовлено низкою екстралінгвальних чинників, до яких належить намагання стисло передати нові поняття, що виражаються складними словами і словосполученнями. Наприклад: *alpha-teen*, *chief hacking officer*, *d-commerce*, *prooflistener*, *church-sitter*.

Скорочення поділяють на аббревіатури, акроніми, скорочені форми/усічення

(апокопи, афреза, синкопи), телескопізми. Наприклад: *NOPE (Not on Planet Earth)*, *B2B (business-to-business)*, *BANANA (Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anything)*, *Chinglish (Chinese+English)*.

Телескопія, на нашу думку, є явищем проміжним між словоскладанням і дери-вацією. Її розглядаємо як окремий, хоча й суміжний, спосіб словотворення.

Також цікавим, але недостатньо висвітленим залишається питання словотвору як аббревіації у сфері комп'ютерних технологій, у комунікації за допомогою SMS-повідомлень.

Англійська мова збагачується за рахунок зовнішніх і внутрішніх запозичень, завдяки процесу переходу іншомовних слів у розряд одиниць, необхідних її системі; зростання ролі внутрішніх запозичень в умовах взаємодії національних варіантів і підсистем полінаціональної англійської мови.

Усі ці розглянуті словотвірні аспекти дають підстави зробити висновок, що збагачення словника сучасної англійської мови свідчить про її великий словотворчий потенціал.

Список використаних джерел

1. Андрусяк І. В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / І. В. Андрусяк. – Ужгород: Ужгородський нац. ун-т, 2003. – 268 с.
2. Емірсуйнова Г. І. Лексикон сучасного фемінізму (на матеріалі англійської мови): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Г. І. Емірсуйнова. – Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 2003. – 184 с.
3. Єнікєєва С. М. Формування та функціонування нових словотворчих елементів англійської мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / С. М. Єнікєєва. – Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 1999. – 176 с.
4. Єфременко-Жебель Н. І. Афіксація як найбільш продуктивний спосіб словотворення в сучасній англійській суспільно-політичній лексиці / Н. І. Єфременко-Жебель. Луцьк: Науковий вісник ВДУ. – 2002. – № 4. – С. 139 – 142.
5. Зацний Ю. А. Сучасний англomовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. – Л.: ПАІС, 2007. – 228 с.
6. Клименко О. Л. Поповнення словникового складу сучасної англійської мови з нелітературних підсистем: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / О. Л. Клименко. – Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 1999. – 198 с.

О. Б. Складенко

ТЕРМІН «СТРАТЕГІЯ» У СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

На сьогодні поняття «стратегія» як складник діяльності перекладача вимагає визначення його місця серед інших складників перекладацького процесу. Термін «стратегія» багато науковців співвідносять як із загальнішими поняттями, так із конкретнішими.

Термін «стратегія» вживається в перекладознавстві на позначення досить широкого спектру перекладацької діяльності, а саме від вибору тексту до визначення способів відтворення конкретних мовних одиниць [5, с. 240], від безперервності мовленнєвого потоку до корегування власних помилок [4]. Стратегію у перекладознавстві визначають як потенційно свідомий план розв'язання конкретної перекладацької проблеми, що виникає при перекладі тексту або його фрагмента [3, с. 18].

В. В. Балабін розглядає стратегію перекладу як загальну мету, над завдання, завдання-максимум перекладацької діяльності і моделює загальний алгоритм перекладацької діяльності. Це можна змалювати таким чином: стратегія перекладу – тактика перекладу – технологія перекладу – спосіб перекладу – метод перекладу – прийом перекладу – оптимальний відповідник [1, с. 8-12]. Взявши за об'єкт свого дослідження сленгізми, цей науковець вбачає стратегію у передачі всіх аспектів значення конкретного сленгу на підставі використання ресурсів цільової мови, урахування позамовних чинників, нейтралізації розбіжностей у фонових знаннях комунікантів та запропонуванні оптимального перекладацького відповідника. Крім

того, на думку цього ж дослідника, стратегія реалізується у межах конкретного перекладацького завдання, тим самим включаючи її в ширший діяльнісний контекст.

Принципи перекладу є постійними складниками компетенції перекладача і стають основою вибору загального напрямку дій, що становить загальну (глобальну) стратегію перекладу. Усвідомлюючи необхідність відтворення смислу, стилю та прагматичних характеристик оригіналу, перекладач обирає загальний підхід, який зумовлює способи розв'язання конфлікту між необхідністю як найповнішого відтворення смислів і розбіжністю обсягу мовних значень, фонових знань, картин світу носіїв мови оригіналу й мови перекладу, завданням відтворення стилю й розбіжностями у стилістичних значеннях слів в обох мовах, відсутністю мовних засобів із належними стилістичними характеристиками у цільовій мові, необхідністю створення тексту легкого для сприйняття цільовою аудиторією і збереження культурно-специфічних ознак оригінального твору. Вибір перекладачем певної позиції у «системі координат» заданий принципами і визначає формування в нього загальної стратегії перекладу тексту.

Глобальна стратегія визначає підхід до перекладу тексту у цілому, тоді як стратегії перекладу окремих фрагментів тексту, вибір конкретних дій перекладача визначаються локальними стратегіями [1]. Локальні стратегії, у свою чергу, спрямовані на розв'язання конкретних проблем, які виникають у процесі перекладу: відтворення безеквівалентних мовних явищ, реалій, сленгу та фразеології. Під впливом тієї чи іншої стратегії перекладач здійснює вибір конкретного способу відтворення смислових, стилістичних, прагматичних ознак тієї чи іншої одиниці: калькування, компенсацію, пояснення, тощо.

Отже, вибір стратегії є реалізацією того чи іншого принципу щодо конкретного тексту, або конкретного перекладацького завдання. Стратегію як потенційно свідомий план розв'язання конкретної програми вважаємо підпорядкованою дії принципів перекладу, які мають когнітивно-регулятивну природу. Конкретні дії перекладача, які є реалізацією стратегій, керуються тактиками, яким підпорядковані способи та прийоми перекладу.

Список використаних джерел

1. Балабін В. В. *Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство»* / В. В. Балабін. К., 2002. – 19 с.
2. Комиссаров В. Н. *Современное переводоведение: [Учебное пособие]* / Вилен Наумович Комиссаров. – М.: ЭТС. – 2004. – 424 с.
3. Krings H. P. *Translation Problems and Translation Strategies of Advanced German Learners of French* / H. R. Krings // *Interlingual and Intercultural Communication*. – Tübingen : Gunter Narr, 1986. – P. 263–274.
4. Seguinot C. *The Translation Process* / C. Seguinot // Toronto: H.G. Publications. – 1989.
5. Venuti L. *Strategies of Translation* / L. Venuti // *Encyclopedia of Translation Studies*. – London, New York : Routledge. – P. 240–244.

В. В. Савіна

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Найсильнішою рушійною силою для успішного вивчення латинської мови є мотивація. На самому початку потрібно дати студенту правильну установку (мотивацію), а потім поступово рухатися до досягнення мети. Вищий навчальний заклад повинен готувати висококваліфікованого спеціаліста у певній сфері діяльності, також з певним професійним, практичним і теоретичним досвідом. Але також вищий навчальний заклад повинен виховувати і особистість зі своїм розвиненим світогля-

дом, своєю точкою зору, з умінням відстоювати цю точку зору, з умінням орієнтуватися і адаптуватися до постійно мінливої ситуації у світі.

Для студента вищого навчального закладу будь-якої спеціальності дуже важливий розвиток критичного мислення для успішного і мотивованого засвоєння досліджуваного матеріалу, отримання теоретичного і практичного досвіду.

Критичне мислення є мислення соціальне і самостійне. Інформація є відправним, а аж ніяк не кінцевим пунктом критичного мислення. Критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно вирішити. Критичне мислення прагне до переконливої аргументації. Отже можна сказати, що саме по собі, критичне мислення - система суджень, яка використовується для аналізу речей і подій з формулюванням обґрунтованих висновків і дозволяє виносити обґрунтовані оцінки, інтерпретації, а також коректно застосовувати отримані результати до ситуацій і проблем.

Використання критичного мислення при вивченні латинської мови передбачає оволодіння навичками, необхідними для критичного мислення, які мають на увазі спостережливість, здатність до інтерпретації, аналізу, виведенню висновків, здатність давати оцінку. Критичне мислення дає можливість розвивати уяву, в тому числі творчу, точність сприйняття, значимість своєї думки та її глибину, кругозір і багато іншого. Основний принцип використання критичного мислення при вивченні латинської мови ґрунтується не на запам'ятовуванні або заучуванні будь-якого нового матеріалу (це функція запам'ятовування), а на використанні вже напрацьованого лексичного або граматичного матеріалу, який піддається осмисленню, обробці, аналізу та перевірці. Для практики і розвитку критичного мислення у студентів немовних спеціальностей можна використовувати такі прийоми, методи і завдання: міні конференції, олімпіади або конкурси, участь у наукових студентських конференціях. У першому випадку, вибирається тематика конференції (можна конференцію «приурочити» до завершення вивчення будь-якої теми або ж взяти більш загальну тему, яка охоплюватиме цілий семестр або модуль). Викладач вибирає і призначає комісію на конференцію серед студентів, далі виступаючих, а також слухачів, які також повинні брати активну участь, ставлячи питання і коментуючи виступаючих. Як заохочення, викладач може придумати якийсь приз переможцю або найбільш активному учаснику (як наприклад, зарахувати пройдену тему або додаткові бали до рейтингу). Написання доповідей та подальша участь у наукових студентських конференціях як найкраще розвиває критичне мислення студентів. Для створення доповіді студенту необхідно відібрати, класифікувати та опрацювати велику кількість інформації, після чого він має критично оцінити, осмислити та грамотно застосувати цю інформацію, зробити висновки.

В наш час розвиток критичного мислення є невід'ємною частиною практично кожного предмета, який подається і викладається в університетах, інститутах, та й інших навчальних закладах. Сьогодні занадто багато різноманітної доступної інформації, яку студент, а в майбутньому фахівець у певній сфері діяльності повинен вміти відібрати, класифікувати, оцінити та опрацювати. Студент повинен ефективно працювати з цією інформацією: відкидати, як непотрібну, або ж продовжувати з нею працювати і доповнювати і обробляти її. Для студента важливі вміння критично оцінювати, осмислювати і застосовувати інформацію.

Завдання викладача не тільки успішно подати студентам інформацію, а й дати можливість розвивати і використовувати критичне мислення, так як тільки доводячи і переконуючи інших студентів у правоті своїх суджень, студент не тільки практикується в латинській мові, а й починає розуміти професійні терміни. Успішний випускник вищого навчального закладу повинен бути високоякісним фахівцем

у певній сфері діяльності, вільно володіти іноземними мовами (не тільки загальними, але й вузькоспеціалізованою) і бути впевненою в собі людиною.

Список використаних джерел

1. Большакова І. Інновації в освіті. Технологія розвитку критичного мислення / І. Большакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.edustartup.com.ua>. 2. Вукіна Н. В. Критичне мислення : як цьому навчати : [науковометодичний посібник] / Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П., Сущенко І. М.; наук. ред. О. І. Пометун. – Х. : Основа, 2007. – 190 с. 3. Драгоманова І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Драгоманова, І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 351 с. 4. Мороченкова І. А. Проблемы и пути формирования критического мышления студентов университета / И. А. Мороченкова // Проблемы высшего и среднего образования. – 2005. – № 6. – С. 12 – 18.

Н. В. Ковалик, Л. М. Тимочко

КВАНТИТАТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ *WATER* В АНГЛОМОВНОМУ ВОДОГОСПОДАРСЬКОМУ МЕТАДИСКУРСІ

У сучасній системі наукових знань усе більшої значущості набуває екологія як система міждисциплінарних знань, яка відображає стан суспільства. Саме ідея міждисциплінарного синтезу стала теоретичною передумовою виникнення екологічних досліджень у лінгвістиці. Завдяки чому з'явилася можливість прийти до узагальнень, що дали змогу розширити межі лінгвістики як дисципліни. Звідси виникнення таких маргінальних наук, як соціолінгвістика, психолінгвістика, лінгвокультурологія, лінгвістична психологія, лінгвостатистика тощо. Саме за принципом міждисциплінарного синтезу сформувалися, на нашу думку, наймолодші й перспективні наукові напрями у мовознавстві – еколінгвістика, екологія культури, екологія людини, лінгвоекотологія, екологія мови, екологія перекладу тощо [3].

Запропонована праця продовжує розпочате нами дослідження поетапного вивчення екологічного дискурсу (*Ecological Discourse*) англійської наукової концептосфери. Увагу зосереджено на дослідженні водогосподарського метадискурсу (*Water Management Metadiscourse*) у синтезованому еколого-економічному субдискурсі (*Ecological and Economic Subdiscourse*) [3].

Для розширення діапазону дослідження та можливості зробити ґрунтовніший аналіз еколого-економічного концепту *WATER* в англومовному водогосподарському метадискурсі, залучаємо елементи квантитативного аналізу для забезпечення достовірності результатів, визначення статистичної верифікації частотності вживання досліджуваного об'єкта в англійській науковій концептосфері.

У сучасних лінгвокогнітивних студіях широко застосовуються лінгвостатистичні методи дослідження, які здатні розкрити закономірності будови мови та мовлення. Лінгвостатистичні методи значною мірою поглиблюють наші знання й уявлення про специфіку англійської наукової концептосфери, а також дають змогу відстежити зв'язок між мовними одиницями, визначити ймовірність та вибірковий характер їх сумісного вживання (плідно працювали і працюють у цьому напрямку В.Левицький, О.Огуй, В.Перебийніс, Є.Гороть, І.Тименко, М.Білінський, М.Муравицька, Н.Єсипенко, О.Павлишенко та ін.).

Водночас, у межах квантитативної лінгвістики, разом з лінгвостатистичними методами виокремлюють й кількісні методи дослідження, які полягають у підрахунку частоти вживання певних мовних одиниць. За цих обставин варто погодитись з Н. Єсипенко, що використання кількісних методів дозволяє певним чином відійти від логіко-інтуїтивного опису концепту, адже аналіз лише словникових де-

фініцій чи нерекурентного вживання концепту в обмеженому контексті, який пропонують різноманітні корпуси мов, здатний висвітлити лише деякі аспекти того, що складає суть і специфіку концепту [1]. Оскільки мова – це знакова система, застосування кількісних та лінгвостатистичних методів для її дослідження є доцільними, виправданими та раціональними.

Але самі по собі статистичні методи не здатні вичерпно та всеохопно пояснити механізм концептуалізації та реалізації мовних репрезентант концептів в дискурсі, тому застосування когнітивно-дискурсних методів і квантитативних прийомів як взаємодоповнюючих дослідницьких інструментів є ефективним у царині когнітивної лінгвістики. Використовуючи два протилежні методи, треба чітко усвідомлювати їх основні відмінності особливо у вивченні складних мисленнєвих, але мовно виражених конструкцій [1].

Для розгляду структури концепту найбільш релевантним вважаємо метод фреймового аналізу, суть якого полягає в тому, що будь-яка ситуація може бути представлена у вигляді моделі. У нашому попередньому дослідженні ми використали розгалужену типологію фреймів, яка була розроблена українською дослідницею С.Жаботинською [2]. Побудова фреймової структури дозволяє компактно відобразити інформацію, знання та досвід, асоційовані з аналізованим концептом.

Лінгвостатистичні методи, зі свого боку, класифікують лінгвістичні явища, підраховують їх і навіть конструюють складні моделі на основі статистичних даних із поясненням отриманих результатів. Тому застосування когнітивно-дискурсних методів, сприймається радше як основу для ідентифікуючих та описових аспектів мовного явища та для забезпечення прикладів на підтвердження тієї чи іншої гіпотези. Разом з тим, ми дотримуємося думки, що статистичні дослідження уточнюють деякі спостереження та гіпотези, встановлюють ті або інші закономірності, а також визначають ймовірність певного лінгвістичного явища.

Список використаних джерел

1. Єсипенко Н.Г. Лінгвостатистичні методи у вивченні вербалізованих англійських художніх концептів / Н.Г. Єсипенко // *Одеський лінгвістичний вісник*. – 2017. – Вип. 9 (1). – С. 65-68. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/oliniv_2017_9\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/oliniv_2017_9(1)_15). 2. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов [Текст] / С.А. Жаботинская // *Вісник Черкас. ун-ту. Сер. філол. науки*. – 1998. – Вип. 11. – С.12-25. 3. Ковалик Н.В. Фреймовий аналіз концепту water в англomовному водогосподарському метадискурсі (на матеріалі Водної рамкової директиви ЄС) / Н.В. Ковалик, Л.М. Тимочко // *East European Scientific Journal*. – 2018. – №11 (39). – Part 4. – С.52-58.

Ю. О. Волошина

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена вивченню лексичних особливостей вираження експресивності в англійській мові, а також контекстуальної емоційної забарвленості висловлювання. Емотивна лексика досліджується на матеріалі різних текстових фрагментів.

Автор багатьох книг про мовознавство В.І.Кодухов, стверджував, що мова поняття багатозначне, бо воно поєднує в собі літературну норму, будову та індивідуальність мови, адже існування мови неможливе без її соціального та індивідуального використання [1, с.47]

Інтерес вчених до пізнання експресивної функції зростає, деякі лінгвісти вважають, що вона є однією із найголовніших та суттєвих функцій. Експресивно-емоційна функція – це одна із функцій будь-якої мови, яка виражає емоційний стан адресанта до предмета мовлення та надає певної тотальності всьому висловлюванню.

Мова виражає не тільки думки, а й емоції людини, тому експресивна функція додає емоційного забарвлення в мовленні. Паралельно з терміном «експресія» вживають і інші терміни: «емфаза», «афективність», «емоційність», «емотивність».

Серед лінгвістів немає єдиної думки у визначенні експресивності. Деякі вчені наприклад, такі як: A.S.Hornby, R.Jacobson, не розмежовують експресивність і емоційність. Інші дослідники бачать експресію в основному оцінно-виразну характеристику мовного елементу, тобто мовна експресія розуміється як інформація про емоційний стан людини. Такої думки дотримуються, наприклад, К.А.Рогова і Р.Г.Піотровський. [1,с.54,76] На думку І.В.Арнольд, експресивність завжди досягається за допомогою емоційності, та крім денотативного значення, саме слово, має емоційний, оцінювальний, експресивний та стилістичне значення. [2,с.112]

На сьогодні виділяють вісім видів експресивності: образну, інгерентну, адгерентну, смислову, денотативну, мовну, контекстуальну та експресивність перебільшення. І саме поняття експресивність має чотири основні компоненти: інтенсивність, емоційність, образність, оцінювальність. [1,с.57]

Особливістю вираження експресивності у мовленні є те, що вона може бути виражена різними рівнями одиниці мови. В англійській мові експресивність може бути виражена лексичними, синтаксичними, фонологічними та морфологічними засобами.

До фонологічних засобів відноситься інтонація та гра звуків. Гарним прикладом є герой В.М.Теккеря, який завжди хотів виглядати розумним та підкреслював це, вимовляючи *sellybrated (celebrated), illygitmit (illegitimate), jewinile (juvenile)*. [1,с.70]. Багато письменників групують однакові звуки для досягнення стилістичного ефекту у своїх творах, це називається алітерацією, тобто повторення одного звука або звуків на початку або в кінці складу, слів. Яскравим прикладом в англійській мові є скоромовки: «*Si six scies scient six sigares, six cent scies scient six cent six sigares*». [1,с.77]. В усному мовленні використовують переважно афезу – це упушення фонем (графем) на початку слова: *'tention – attention; 'man – taman; Ricain- Americain; bus- autobus; cycliste- bicycliste* та інші.

До морфологічних засобів вираження експресивності відносяться: рід та число, суфікси, префікси та закінчення, телескопія, аббревіатури та скорочення, і ці засоби звичайно роблять мовлення більш чуттєвим. Стилійстичної функція числа в англійській мові схожа з французькою, але має розмежування з російською та українською мовами. Слово «*money*» в англійській мові –множина, а в російській та українській –однина. І такі абстрактні поняття, як дружба, кохання, гнів, боротьба –ми звикли вживати в однині, а в англійській мові вживається тільки у множині. Наприклад: «*Men's friendship are deeper than women's friendship*» (J.Braine).[1,с.213] Вживання суфіксів в англійській мові є актуальним, і наприклад використання суфікс –*ish* вживається, щоб показати відтінок зневажання: *lookish, womanish*. [1,с.90]

Одним із прийомів, який є дієвим у стилістичному словотворенні нових слів-є телескопія він майже завжди знижує відтінок слова. Наприклад: *interaction, communication*. Часто можна почути або прочитати слова або їх «частини», та зрозуміти їх значення за допомогою контексту. Наприклад: «*cine*» -*cinema*; «*moto*»- *motorbike*; «*prof*»- *professor*.

Лексичних засобів також допомагають у вираженні експресивності, тобто за допомогою слова. Слово дійсно є основним засобом стилістики, тому різні вчені та поети вивчали вживання слів і продовжують дослідження до сьогодення. Слова класифікуються по різним критеріям, але з точки зору стилістики їх поділяють на три великих класи – літературну, нейтральну та розмовну лексику.

При вираженні експресивності в мовленні за допомогою синтаксичних засобів

частіше використовують інверсію, спонукальні форми речень та інше.

Інверсія - стилістична форма, яка вживається в нормованій синтаксичній структурі висловлювання, додаючи йому певний логічно-семантичний експресивний відтінок. Інверсія може виступати будь-яким членом речення. Наприклад: *Never has the boy seen such things.*

Одним із різновидів інверсії є хіазм, він полягає у змінненні двох елементів у паралельних рядах слів та відноситься до морфемо-синтаксичного та семантико-логічного порядку слів у реченні. Наприклад: *Halfway along the right hand side of the dark brown hall was a dark brown door with a dark brown settle beside it.* (W.Gilbert) [1,с.209]

Гіпербатон, також одна із різновидів інверсії- це фігура мовлення, при якій акцент на головну думку висловлювання робиться за допомогою вставлення її в початок або кінець речення. Приклад із поеми англійського поета Джона Мільтона: *If you were there, what could it do?* [1,с.121]

Ще одна із форм інверсії, прояку необхідно сказати, зевгма. В англійській мові, не так часто використовують цей різновид інверсії, тільки в експресивних цілях: *He lost everything there was to loose: his friend, his purse, his head and finally his reputation.*

Підводячи підсумки, в англійській мові широко використовується експресивність, особливо це виражено певними групами слів. Загалом в англійській мові не так багато експресивних засобів, як в українській або російській мовах, але засоби які наведені вище досить популярні у використанні у художніх та розмовних стилях, як в минулому, так в сьогоденні. Експресивність у будь-якій мові достатньо складний процес, оскільки перераховані вище засоби, хоча і є ефективними, але вони ускладнюють мовлення та її розуміння.

Список використаних джерел

- 1.Алексеев А.Я. *Сопоставительная стилистика: – Д.: Национальный горный университет, 2012.*
- 2.Арнольд И.В. *Стилистика. Современный английский язык. -М.: Флинта, 2016.*

С. Г. Волкова

НЕОЛОГІЗМИ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ НА ПРИКЛАДІ ІНТЕРНЕТ РЕСУРСІВ

На даний момент в світі існує близько 7000 мов поділених на 230 мовних сімей. Відповідно до статистичних даних, кожні два тижні зникає одна мова у світі. Щодо причин, то можна стверджувати, що їх велике розмаїття, але одна з найкритичніших - це неможливість змін згідно з вимогами сьогодення. У зв'язку з генезою суспільства мова виступає як її відображення і також потребує свого розвитку та змін. Найбільш рухливою та динамічною в системі мови є лексика, котра чуттєво реагує і змінюється на вимогу соціуму.

Слід додати, що завдяки використанню та поширенню інтернет зв'язку та спілкуванню, світ переживає «неологічний вибух», як наслідок постійної комунікації людей з різних верств та країн, слова з'являються, переходять з різних мов, змінюють своє значення, поєднуються в аббревіатури, тощо.

Згідно нових даних та досліджень, наука неологія розвивається так само швидко, як і з'являються нові поняття та лексика, тому багато вчених проводять дослідження на цю тему, серед них Ю.Зацного [2], І.Рец [4] та інші.

Неологізм – це лексема, що є інноваційним імпульсом для розвитку будь-якої мови. Неологізми мають часові рамки і скоро стають не новими, а загальноновживаними для певного проміжку часу та отримує місце в словнику тієї чи іншої мови.

Наразі існують декілька всесвітніх інтернет ресурсів, що фіксують появу нових слів та безліч малих мікроресурсів пов'язаних тільки з неологізмами однієї мови. Прикладом одного таких джерел є досить відомий сайт urbandictionary.com, а також dictionaryblog.cambridge.org, на яких щоденно з'являються близько 50 нових лексичних утворень. Звичайно, більшість з такої лексики залишається авторськими і не отримують загального поширення. Але разом з тим, кожного місяця відвідувачі сайту відбирають найбільш затребувані морфеми, і адміністрація сайту подає заявки на імплементацію цих слів у сучасні електронні словники, такі як Oxford Dictionary, yourdictionary, тощо.

При аналізі поняття «неологізм», можна стверджувати, що новоутворення з'являються зазвичай в мові науки, техніки, культури, політики, в той час як неологізми – в розмовній мові. Таким чином, ми можемо констатувати той факт, що існує два різних поняття: новоутворення та неологізми.

Оскільки існує велика кількість різновидів неологізмів та новоутворень, дуже великого значення набуває класифікація неологізмів. Такі класифікації розподіляють неологізми за певними ознаками, і саме тому не існує однієї єдиної класифікації для всіх новоутворень.

Що до способів утворення неологізмів, то слід відзначити, що найбільш популярні з них є наступні: афіксація, словоскладання, скорочення, телескопія та конверсія.

Афіксація – це спосіб утворення нових слів шляхом додавання звичного для мови суфіксу або префіксу до морфологічної основи слова [1]. Часто, афіксація використовується для створювання професійних, або наукових термінів. Приклади афіксальних неологізмів: *Craftsmanship* (*craftsman* + *ship* (s)), *selfie flexism - discrimination against someone who has flexible working hours*.

Словоскладання – спосіб творення нових слів шляхом поєднання в одну семантичну одиницю двох або більше слів чи коренів, що творять нове лексичне ціле. В останні десятиліття роль словоскладання значно зросла, а кількість моделей, за рідкісним виключенням, залишається такою ж. Наприклад: *kick-start*, *mainstream*, *catfishing*. [3]

Телескопія – спосіб утворення нових слів, при якому нове слово виникає зі злиття повної основи одного слова зі скороченою основою іншого або ж зі злиття скорочених основ двох слів. Велика частина телескопічних неологізмів – сленгові слова: *chillax* (*chill*+*relax*), *impex* (*import*+*export*), *hacktivism* (*hacker* + *activism*), *lampshading - wearing a baggy top or short dress with bare legs and sometimes boots*.

Щодо наступного типу, скорочення, то слід додати, що серед чотирьох видів скорочень (аббревіатури, акроніми, усічення, злиття) у сучасній англійській мові переважають аббревіатури: *HIIS* - abbreviation for high-intensity interval skipping: physical training that consists of short periods of intense skipping with short periods of rest in between, *LALS* - abbreviation for low-alcohol, low-sugar, used to refer to a type of food or drink, or a way of eating, that contains little or no alcohol or sugar.

За даними вебсайту *Ethnologue*, англійська мова займає третє місце у світі по кількості носіїв мови поступаючись китайській та іспанським мовам, проте перше місце за кількістю країн, що постійно використовують дану мову, а саме 104 країни. Саме це і є основною причиною такого бурхливого розвитку мови та її лексичного запасу.

Список використаних джерел

1. Волков С.С., Сенько Е.В. *Неологизмы и внутренние стимулы языкового развития*. – М.: Наука, 2008.
2. Зацний Ю. *Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови* / Ю. Зацний, Т. Пахомова. – Запоріжжя, 2001. – 385 с.21.
3. Радочинська Л.Г. *Особенности словоскладання в англійській мові*. // *Materialy Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Aktualne problemy nowoczesnych nauk - 2014» Volume 16. Filologiczne nauki - Przemysl. Nauka i*

Т. В. Веретюк

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЧЕХОВСЬКИХ ТЕМ У ТВОРЧОСТІ ДЖ. К. ОУТС

Помежів'я XIX – XX ст. ознаменоване входженням російської класичної літератури до скарбниці світової через посередництво перекладачів, дипломатів, критиків (серед яких були й емігранти з Росії). До початку Першої світової війни обсяг перекладів російської літератури на англійську, французьку, німецьку мови значно перевищував переклади з інших літератур, тому багатьом європейцям вже були знайомі тексти М. Гоголя, А. Чехова, І. Буніна тощо [5, р. 194]. Європейський період підвищеної зацікавленості російською літературою збігається з американським.

Інтерпретація чеховських тем у творчості Дж. К. Оутс ще не ставала предметом дослідження в українському літературознавстві, що й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Ім'я А. Чехова в англomовній літературі вперше було згадано в журналі «Атенеум» у 1889 році, через двадцять років після рецензій Ю. Скайлера на романи Ф. Достоевського та Л. Толстого. Згодом у журналах та антологіях з'явилися окремі оповідання митця в перекладах журналіста й літератора Р.Е.К. Лонга. У 1903 та 1908 роках були надруковані збірники оповідань А. Чехова, які були високо поціновані А. Беннеттом [2, с. 369–372], переклад і упорядкування яких здійснив Р.Е.К. Лонг. Після цього починаються переклади і перші постановки п'єс А. Чехова [див.: 2, с. 373–595; 1, с. 52–57]. Так в англійській прозі у 20-х років XX ст. починає формуватися «Чеховська школа», серед представників якої можна назвати К. Менсфілд, Д. Джойса, Ш. Андерсона тощо [6, р. 149].

1972 р. побачила світ збірка Дж. К. Оутс «Шлюби і зради» («Marriages and Infidelities»), у якій письменниця створює сучасні версії чотирьох відомих творів: новел Т. Манна «Смерть у Венеції», Ф. Кафки «Перетворення», філософської книги Г. Торо «Уолден, або Життя в лісі» та оповідання А. Чехова «Дама з собачкою». З приводу такого вибору Дж. К. Оутс говорила в одному інтерв'ю, що «це окремі історії, але всі вони – данина мого захоплення і відданості цим письменникам» [4, р. 22].

Це перша спроба модернізації оповідання А. Чехова «Дама з собачкою» в американській літературі, підтвердженням чого є збережені письменницею назва («The Lady with the Pet Dog» («Дама з собачкою»)), основний сюжет, ім'я головної героїні (Анна), чеховські топоси і локуси (авторка використовує сучасні американські аналогії: зустріч героїв відбувається на курортному острові Нантакет, побачення – у готельних номерах, героїня живе в Огайо, провінційному середньозападному штаті).

Твір Дж. К. Оутс складається з трьох частин і починається з кульмінації: неочікуваного приїзду героя до міста, у якому мешкає героїня Анна, та їхньої зустрічі в концертному залі. Друга частина оповідає про розлуку і знову зображує кульмінаційну зустріч, у третій частині ця зустріч згадується ще раз, а далі подається опис знайомства і поновлення стосунків героїв. Така композиція відтворює збентеження героїні, а тричі описана зустріч після поривання стосунків відтворює жіночу особливість багаторазового переживання сильних емоцій.

Прикметною рисою тексту американської письменниці є риси фемінізації: оповідь ведеться від третьої особи, хоча подається з точки зору героїні, а циклічний та ретроспективний виклад дається для передачі жіночої психології.

Знайомство героїв Дж. К. Оутс схоже на металітературну мізансцену: одного разу Анна зустрічає на пляжі чоловіка з хлопчиком та собачкою, золотистим ретривером. Наступного ранку вона знову бачить їх, але цього разу новий знайомий тримає в руках блокнот і після декількох вітальних фраз пропонує Анні намалювати її портрет. Вона позує, сидячи на піску, а дружелюбний песик прилаштовується поруч з нею. Згодом чоловік пропонує їй з-поміж декількох малюнків обрати той, що їй сподобається, й Анна обирає той, де вона сама «сидить дуже прямо, очі та брови чітко окреслені, губи по-дівочому стиснуті», а на її колінах – песик. Коментуючи її вибір, чоловік говорить: «Дама з собачкою» [7, р.170].

Безіменного героя Дж. К. Оутс приваблює щось дівчаче в Анні, та й вона сама зачарована своїм зображенням, тому на першому побаченні намагається «надати обличчю того виразу, який вона побачила на цьому малюнку вуглем» [7, р.171]. Потім, у «час, коли все вирішується», вона лякається того, що «цей незнайомець» перестане бачити в ній «даму з собачкою», відчуває, як «краса стікає з обличчя, очі тьмяніють» [7, р.171], що їй краще залишитися самій.

Анна розуміє, яким безжальним може бути чоловіче бачення «падіння жінки», і їй не хочеться, щоб на ней дивилися так, як чеховський Гуров дивився свого часу на Анну Сергіївну: «У неї опали, зав'язли риси і по боках обличчя сумно висіло довге волосся, вона замислилась у сумній позі, наче грішниця на старовинній картині» [3, с. 668].

Пауза, яку взяла американська Анна, засвідчила її сильну позицію в стосунках з сучасним героєм, який так і залишився безіменним. Перед початком їхнього роману вона доволі холодно зважується на «акт адюльтера», сприймаючи його, як якесь матеріалістичне «досягнення, яке вона привезе з собою до Огайо і у свій шлюб» [7, р. 171]. Коли ж настає момент першої розлуки, їй здається, що вона звільнилась від коханого, «скоро покине його, і за декілька днів він стане минулим, безособовим минулим» [7, р. 165].

За версією Дж. К. Оутс, саме Анні доведеться пройти більш помітне перетворення, ніж те, що відбулося з Гуровим у А.Чехова. Із особи, байдужої до чоловіка, у якому, на відміну від Анни Сергіївни, у неї немає причин бачити лакея, вона стає жінкою, здатною на справжнє почуття. Американська Анна переживає осяяння своїм коханням, дивлячись у дзеркало. І якщо Гуров А. Чехова дивиться в дзеркало на самого себе, то Анна у Дж. К. Оутс дивиться не на себе, а на свого коханого і розуміє, що він і є її справжнім чоловіком, її долею. Тому її обличчя наповнюється таким світлом, що він здивовано питає: «Чому ти так радієш? Що трапилось?.. Як ти можеш виглядати такою щасливою? У нас немає на це права. Це тому...?», і вона відповідає йому «Так» [7,р.175]. Описуючи стан своєї героїні у фінальній сцені оповідання, Дж.К.Оутс згадує її думки про те, що вона «поводилася правильно, інстинктивно» [7,р.175].

Кольорова символіка А.Чехова також переосмислюється в американській варіації Дж.К.Оутс. В оповіданні А. Чехова біле хутро собачки й бузково-золота гама Ялти виступають контрастом до сірого існування героїні в місті С. Зовсім іншою була кольорова гама героїв, коли вони були в Ялті. Натомість Дж. К. Оутс використовує сліпучу сонячну палітру, що відбивається й у золотистому забарвленні собачки, і у жовтому шарфі, яким Анна зав'язує своє світле волосся в день знайомства. Але письменниця зберігає речовий символ згубного сірого металу й доводить його до суїцидального мотиву: якщо в А. Чехова Анна Сергіївна змушена була лише дивитися га сірі цвяхи паркана, то американська Анна постійно думає про лезо бритви й одного разу навіть проводить ним по зап'ястку.

В оповіданні А. Чехова наявні й звукові образи. Кохання Гурова починається зі

спогадів, що зринали через музику (природню чи створену людиною). Натомість в американському оповіданні музика не звучить: Дж. К. Оутс, описує концертний зал, сцена якого ще пуста, так би мовити перебуває «в очікуванні», а історія кохання Анни наповнена звуками гучних телефонних дзвінків у її великому пустому будинку та спогадами про щасливий гавкіт собаки на морському узбережжі.

Отже, можна зауважити, що американська письменниця сприйняла чеховський досвід створення живого моменту буття, коли митець прагне передати найтонші порухи душі своїх героїв і, не засуджуючи нікого, показати людину в усій її багатообразності. В оповіданні «The Lady with the Pet Dog», що є найвідомішою варіацією в американській літературі оповідання А. Чехова «Дама з собачкою», Дж. К. Оутс акцентує увагу на жіночому баченні і жіночому письмі, одночасно прагнучи універсальності авторського бачення.

Список використаних джерел

1. Котлярова В. В. А. П. Чехов и социально-психологическая драма США XX века (к вопросу о традициях и взаимодействиях в мировой литературе) // *Мировая литература в контексте культуры*. 2008. № 3. С. 52–57. 2. Чехов и мировая литература. (Литературное наследие). М.: Наука, 1997. Т. 100. Кн. 1. 639 с. 3. Чехов А. П. Дама с собачкой. // Чехов А. П. Избранное. М.: АСТ, 2011. С. 665–682. 4. Bellamy J. D. *The New Fiction. Interviews with Innovative American Writers*. Champaign, IL: University of Illinois Press, 1974. 210 p. 5. Malia M. *Russia under Western Eyes: From the Bronze Horseman to the Lenin Mausoleum*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999. 514 p. 6. May C. E. *Chekhov and the Modern Short Story* // Bloom H. *Anton Chekhov*. Ph.: Chelsea House, 1999. P. 151–168. 7. Oates J.C. *The Lady with the Pet Dog* // *The Bedford Introduction to Literature* / Ed. M. Meyer. Boston: Bedford Books of St. Martin's Press, 1993. P. 163–175.

А. М. Гомон

СУДЕБНАЯ ТЕМАТИКА В ТВОРЧЕСКОМ ВОСПРИЯТИИ Л.Н.АНДРЕЕВА

Первые пробы пера Леонида Андреева относятся к 1892 – 1897-му годам – времени его учебы на юридическом факультете Петербургского, а позже – Московского университета. Окончив весной 1897-го года юридический факультет Московского университета, Андреев начал участвовать в судебных процессах в должности помощника присяжного поверенного. Осенью того же года будущий писатель начинает сотрудничество с газетой «Московский вестник» в качестве судебного репортера. Немного позже начинающий писатель переходит в газету «Курьер» в том же качестве судебного хроникера. Судебные отчеты Андреева (их на протяжении 1897 – 1903-го годов было написано около четырехсот), как отмечал В. Гиляровский, приобретали характер художественных и читались с захватывающим интересом.

Работа Андреева в суде и сюжеты его многочисленных репортажей под смеховым углом зрения отразились в ряде его зрелых произведений, так или иначе связанных с судебной тематикой и вопросами юриспруденции – в «Защите» (1898), «Мысли» (1902), «Моих записках» (1908), «Кающемся» (1913) и др. Среди них и новелла «Валя» (1900), в основу которой был положен судебный отчет «Пять лет неизвестности» (Курьер.1899.13 сент.). Сюжет произведения демонстрирует суть поговорки: «Закон – дышло, куда хочешь, туда и воротишь». Такое применение «закона» искало судьбы всех героев, которые так и не смогли понять, «как *трое* судей могут не согласиться с тем, что решили *трое таких же* судей, когда законы *одни и там и здесь...*» [1, с.131].

Образ Фемиды как «двуликого Януса» лежит и в основе автобиографической новеллы «Первый гонорар» (1900). Сюжет новеллы анекдотичен: блестяще, по всем правилам, проведя одну из первых защит, начинающий адвокат Толпенников

неожиданно понимает, что оправдал мошенников. «*Действительность*» (генеральша Пелагея фон Брезе «действительно виновна») и «*очевидность*» («А другой раз вы только с приказчиками не разговаривайте» [1,с.225]) *трагикомически* не совпадают. В «Первом гонораре» впервые возникает характерная для художественного мира Андреева ситуация *иронии самой жизни*.

Ироническое изображение суда также находим в небольшой «сценке из судебной жизни» (название Андреева – А. Г.) «Старухи» (1905), являющейся как бы черновым наброском к новелле «Христиане» (1906). В «угрюмом и зловещем зале» Окружного суда, «*вдруг началось смешное* – и началось оно с делом Елены Драгомановой <...> В Шестаковском приюте для одиноких старух произошло событие: призреваемая Елена Драгоманова украла у Феклы Михеевой тридцать рублей, которые та приготовила себе на похороны, и из украденных денег успела растратить 2 р. 65 копеек прежде, чем кража обнаружилась и ее уличили» [2,с.265-266].

Незначительность суммы и смехотворность преступления вызывают закономерную реакцию: «...прокурор заинтересовался; пристав и ему сообщил, в чем дело <...> *Потом оба засмеялись*: пристав почтительно, а товарищ прокурора фамильярно в отношении к суду. *Улыбнулся* в ответ и председатель – но строго» [2,с.267]. Однако, представ перед судом, «маленькая и сухая» старушка, «презирающая все приличия и порядки этого торжественного места», решительно отказывается отвечать на вопросы председателя («У ней спроси, куда мой сахар девала»), «и не видно было, чтобы торжественная остановка суда, мундиры и красное сукно произвели на нее какое-нибудь впечатление» [2,с.267]. Подобно будущему «упрямому попугаю» («Талант» (1915)), подсудимая вносит хаос в «торжественную и неспешную» судебную работу: «Изнемогая от чувства неприличия и беспорядка, старичок пристав <...> что-то яростно шептал ей на ухо, а она не слушала его и издали кричала прокурору:

– Ты ее про сахар спроси!» [2,с.268].

Окончательно вносит смятение и разброд вызов свидетелей, «двенадцать старух, одетых в черные платки <...> беспорядочных, бестолково шумных, расползающихся во все стороны, как обрывки черного дыма, разорванного ветром. Одни шли медленно, опираясь на палки, другие забирались вперед, влезали на возвышение, где находился суд, на трибуну прокурора; вступали в беседу с присяжными заседателями, с публикой – и весь красный от натуги бессильно метался вокруг них старичок пристав. Пока он устанавливал одну, другие расходились, и на все это бессильно смотрел председатель, охрипший от крика и тоже красный» [2,с.268].

Ироническое воспроизведение процессуальных особенностей судопроизводства очевидно также и в более поздней новелле «Христиане» (1906), в котором прослеживаются атрибутивные элементы формы репортерского отчета, что, по мнению М. Горького, усиливает впечатление. Произведение строится на развертывании «этического парадокса» (ср.: «Тьма» (1907); «Иуда Искарот», (1907)). Героиня рассказа, «свидетельница Караулова», на том основании, что она проститутка, своим неожиданным отказом от «простой формальности» (христианской присяги) вносит смятение в привычный, комфортный («*весело, тепло, уютно*» [2, с.101]), хорошо отлаженный механизм правосудия, «и вместо плавного, отчетливого, стройного постукивания судебного аппарата получалась *нелепая бестолковщина*» [2,с.109]. По верному наблюдению Л. Иезуитовой, «в «Христианах» удачно сочетаются элементы *судебного репортажа* (строгое изложение процедуры суда) с элементами *пародии* на него (явный *иронический* отсвет, ставящий под сомнение возможности этого описательного жанра проникнуть в суть происходящего, рассказать «правду» о нем)» [3,с.198].

Судебные репортажи Л.Н.Андреева дают возможность понять существенные аспекты его мировоззрения, проследить начало процесса его формирования как самобытного писателя. Таким образом, работа Андреева судебным репортером, его размышления и наблюдения в этой области, использованные им в дальнейших художественных исканиях, могут рассматриваться как первые творческие шаги начинающего писателя, повлиявшие на формирование андреевской модели мира и человека, в том числе и ее смеховой составляющей.

Список использованных источников

1.Андреев Л. Н. Собрание сочинений: в 6-ти т. М.: Худож. лит., 1990. Т.1. 2.Андреев Л. Н. Полное собрание сочинений и писем: в 23-х т. М.: Наука, 2017. Т.4. 3.Иезуитова Л. А. Рассказ Леонида Андреева «Христиане»: репортаж? – пародия? – притча? / Леонид Андреев: материалы и исследования. М., 2000. С.195–228.

О. Є. Гуменчук

СЕМАНТИКА НІМЕЦЬКИХ ОСОБОВИХ ІМЕН У ДІАХРОНІЧНОМУ РОЗВИТКУ

До власних імен – антропонімів – належать особові імена та прізвища, до яких також відносяться прізвиська (Heinrich der Löwe) і особові збірні іменники (Alemannen, Hessen, Russen, Schweizer). Об'єктом нашого дослідження є імена та прізвища давньогерманського походження.

Ім'я вважалось даром, у якому закладений деякий таємний зміст. Давні германські імена за своєю морфологічною структурою були композитивами, що складаються із двох компонентів. Спочатку обидва компоненти утворювали семантично прозоре ціле: Siegfried означало «той, хто приносить мир через перемогу». Однак згодом компоненти складного імені могли підбиратися таким чином, щоб один з них входив до складу імені матері, а інший – батька Зрозуміло, що при цьому обидва компоненти, складені разом, уже не утворювались семантично цільне найменування. Тому багато давніх германських імен важко перекладати.

Як показують дослідження, складання компонентів у германських власних іменах здійснювалося за певними фонетичними, морфологічними і семантичними моделями. [1,с.471]

Семантика компонентів, з яких складалися особові імена, найчастіше відноситься до сфери позначення війни й битви, зброї, слави, сили, хоробрості й відваги, рідше – любові й дружби. Жіночі імена за своєю семантикою мало чим відрізнялися від чоловічих. Компонентом, що часто зустрічається у германських власних іменах, були назви вовка, кабана, орла, зброї. Також частим у власних іменах було вживання компонентів «слава», «влада», а також кореня *wald - «сила, влада» та понять «святий», «цілий, здоровий». Деякі імена були пов'язані з іменами богів. Після випадання початкового h у сполученні hl це ім'я набуло форми Ludwig – Людвіг, Людовик. Особливо часто у германських іменах зустрічається компонент [rīk-] «правитель». Ім'я кожної людини відрізнялося від імені іншої, тому кількість германських імен постійно росла. До VIII-IX століть налічувалося близько 2000 таких складань [1,с.473].

Але з ростом міст, з необхідністю, що з'явилася, документально оформляти форми володіння власністю, передачі спадщини тощо виникла необхідність у додаткових диференціюючих позначеннях особистості людини. Так виникли прізвища. Як правило, першими прізвищами були прізвиська. Вони з'явилися через потребу точної ідентифікації спершу особистості, а з часом і родового позначення.

За походженням виділяють 5 типів прізвищ, які сьогодні є найбільш пізнаваними [2, с.187].

До першого типу належать прізвища, які походять від власних назв батьків ((*Heinrich, Sohn des Friedrich*). Багато подібних прізвищ показують при цьому минулу форму родового відмінка –s (*Peters*), так само і в запозичених латинських імен –i (*Martini*). Назви, які утворюються від власного імені батька можуть також виникати через з'єднання з основним словом *Sohn*, яке в більшості випадків з'являється як ослаблене –sen (*Hansen*). На належність до певного роду вказують суфікси –mann та –ing (*Heinemann, Lorzing*). Прізвища, які відносяться до другого типу, походять від назв професій (*Schneider*). В таких прізвищах як правило містяться професії, що давно занепали та більше не використовуються (*Messerschmitt*). Назви професій виникають також в загальноприйнятій в гуманізмі латинізації (*Piscator (=Fischer)*). Прізвища за професією також можуть позначати лише якусь професійну властивість *Gutbier (für einen Brauer)*. Третій тип визначається за допомогою прізвищ, що розпізнаються за назвами давніх населених пунктів, які як правило позначають походження людини ((*Otto aus*) *Basel*). Поряд з формуванням на –er, стоїть також словосполучення von|van (*van Beethoven*), а також формування на –mann (*Münstermann*). Четвертому типу належать прізвища, які походять від розміщення місця проживання ((*Friederich*) *Im Hof*). Також спостерігається творення за допомогою суфіксів та на –mann (*Stegmann*). І, нарешті, п'ятий тип характеризують прізвища, які походять від прізвиськ, які раніше позначали індивідуальні характеристики людей (*Fröhlich*).

З прикладів можна помітити тенденцію, що велика кількість різноманітних німецьких прізвищ стосуються саме їхнього походження. Більш того, кожне прізвисько може виступати у величезній кількості фонетичних та графічних варіантів, які обумовлюються як мовно-історично так і мовно-географічно (*Schmied, Schmid, Schmidt, Schmitt, Schmitz, de Smet*).

В XI –XII століттях спостерігається помітне скорочення числа власних імен, створених за давньогерманськими моделями [1, с.474]

З поширенням християнства, зі зростаючою роллю освіти, науки й культури в германських мовах з'являються імена єврейського, грецького, латинського походження, а також імена, запозичені з інших мов (французької, італійської, слов'янської) (*Adam, Elisabeth, Michael, Andreas, Barbara, Anton, August, Laura*).

Список використаних джерел

- 1.Левицький В.В.Основи германістики / В.В.Левицький. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 528 с.
- 2.Bergmann R., Pauly P., Stricker S. Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft. / R.Bergmann, P.Pauly, S. Stricker. – Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2001. – 249 S.

С. А. Данилюк

АНГЛІЙСЬКІ НЕОЛОГІЗМИ ЯК ПРОДУКТ РОЗМОВНОГО ДИСКУРСУ (НА ПРИКЛАДІ МОДЕЛІ N + V + ER)

Неологізмами в лексиці називають слова або значення, що з'явилися у мові порівняно недавно. Нові слова найчастіше утворюються з прагматичними цілями комунікації в конкретний момент часу, в конкретній ситуації спілкування. Будучи здійсненням певного комунікативного наміру, нові лексичні одиниці стають продуктом дискурсу. Процес утворення більшості неологізмів пов'язаний із розвитком науки, техніки, культури, економіки. Джерелом неологізмів є як міжособистісний дискурс, так і дискурс засобів масової інформації.

У витоків дослідження сучасної неології були О.Борисова, Д.Ганич, В.Заботкіна, Ю.Зацний, О.Земська, О.Селіванова, К.Хеллер, Л.Гілберт, Д.Херберг.

Л.Гільбер виділяє три фактори, що впливають на створення нових лексико-фразеологічних одиниць [1, с.45]: 1) деномінативний (необхідність позначити новий об'єкт); 2) стилістичний (потреба в експресивно забарвленій мові); 3) тиск мовної системи (утворення потенційно можливих слів на основі існуючих моделей).

М.Райдер виділяє три типи складних слів [2, с.8]: 1) дейктичні (deictic compounds); 2) нові (novel compounds); 3) усталені (established compounds).

Дейктичні композити тісно пов'язані з ситуацією, для якої були створені. Їх правильна інтерпретація можлива тільки при наявності точного знання про їх семантику у даному контексті. Щодо нових композитів, то вони народжуються також в певних ситуаціях і для певних цілей, але їх інтерпретація може здійснюватися без вдавання до певного контексту. Усталені композити – це складні слова, які закріпилися в мові в певному значенні. Серед них зустрічаються як композити з прозорою семантикою, так і фразеологічні, значення яких може інтерпретуватися невірно, так як воно не впливає із суми значень конститuentів.

Модель складних слів N + V + er містить в собі широкий потенціал утворення неологізмів в різних сферах мовної взаємодії. Такі лексичні одиниці, як *storyteller*, *bricklayer* досить успішно функціонують у сучасному англomовному дискурсі. Ці слова можна віднести до усталених композитів. Є серед неологізмів даної моделі і дейктичні типи. Наприклад, у США жінку, яка заводить безліч дітей заради соціальної допомоги, можуть назвати *babycollector*. Слово має яскраву стилістичну забарвленість і, при відсутності іншого найменування, у найближчому майбутньому може бути міцно пов'язане в свідомості носіїв мови з даною номінацією.

Спортивний сленг, наприклад, рясніє барвистими новими словами, такими як *benchwarmer*, тобто «гравець, який часто залишається на лаві запасних». На відміну від нього, неологізм *carrot cruncher* має більш вузьке застосування, так як його референтом є тільки «вболівальники футбольного клубу «Southampton». В обох випадках композити метафоричні, в них присутній асоціативний зв'язок: *benchwarmer* – «той, хто гріє лаву», «той, хто часто сидить на лаві запасних»; *carrot cruncher* – «хлопці з ферм в околицях Хемпшира з місцевим акцентом», тобто «говорять, як морквиною хрумтять». Ці слова, швидше за все, залишаться у вузькій сфері свого застосування. Проте, для слова *benchwarmer* є можливим в подальшому трактування в ширшому сенсі. Наприклад, «той, хто на роботі ніколи не досягне керівних посад, в силу інертності або відсутності інтересу начальства до нього».

У баскетболі гравець, який чекає біля кошика, щоб перехопити м'яч і легко здобути очко, називається *cherry picker*, тобто «збирач вишні», так як збирання вишні асоціюється з роботою, що не вимагає зусиль. Цілком можливий вихід даної лексичної одиниці з суто спортивного сленгу в повсякденне використання у значенні «людина, яка шукає легких шляхів у досягненні своєї мети», «ледар».

У футболі дуже потужний низький удар, при якому м'яч летить паралельно землі, трохи зачіпаючи траву, називається *daisy cutter*, тобто «удар, який зрізає маргаритки». Це ж слово позначає бомбу великої підривної сили. Багатозначність слова пояснюється його простотою і образністю. Воно може розвинути безліч периферійних значень, що сходяться по логіці до прототипу «щось, що дуже низько пролітає над землею».

Розмовна лексика володіє найбільшою дискретністю, наприклад, композит *eye catcher*, що означає «все, що привертає увагу», володіє розширеним контекстом. Аналогічно, найменування *hair-raiser* номінує ознаку усього вражаючого, лякаю-

чого, шокуючого, від чого «волосся стає дибки». У цих розмовних слів є всі можливості поступово увійти до групи широковживаної нормативної лексики [3].

Таким чином, неологізми, які утворились у розмовному дискурсі і закріпилися в ньому, мають широкий потенціал до поповнення в майбутньому словникового запасу мови.

Список використаних джерел

1. Гацалова Л.Б. *Неология как наука в общей парадигме современного языкознания (на материале русского и осетинского языков)* : дис. д-ра филол. наук / Л.Б. Гацалова. – Нальчик: [б.и.], 2005 – 521 с. 2. Ryder M.E. *Ordered Chaos. The Interpretation of English Noun-Noun Compounds* / M.E. Ryder. – Berkeley ; Los Angeles : CA, 1994. – 449 pp. 3. *Urban Dictionary* [electronic resource]. – Mode of access: <http://www.urbandictionary.com/>.

Т. В. Веретюк, В. В. Гаврош

ОБРАЗ ДОРОГИ В ПОВІСТІ ВОЛОДИМИРА ДРОЗДА «ІРІЙ»

Володимир Дрозд належить до покоління шістдесятників. Серед поціновувачів творчості митця можемо назвати Ю. Бадзьо, О. Галича, Н. Дашко, М. Жулинського, О. Карпенко, Н. Манюх, П. Майдаченка, В. Сулиму та багатьох інших. І хоча одним із ключових образів у прозописмі митця є образ дороги, що зумовлено увагою письменника до всього, що пов'язано зі світом життя людини, однак цей образ у повісті «Ірій» так і не став предметом ґрунтовного аналізу, що й зумовлює актуальність нашої роботи.

До образу дороги почали звертатися ще в кінці ХІХ століття. У працях П. Чубинського, М. Сумцова, В. Гнатюка, В. Милорадовича та багатьох інших, присвячених міфологічним віруванням українців окремих регіонів, важлива роль відводиться образу-символу дороги, семантика якого розглядається через обрядові пісні (П. Чубинський), обряди народження та хрестин (М. Грушевський), обряди сватання та весілля (Ф. Вовк), календарну обрядовість (Д. Троцан), поховальні обряди (Д. Зеленін, А. Байбурін та Л. Невська) тощо. Більшість дослідників поділяють думку, що образ дороги найчастіше співвідноситься з життєвим шляхом людини, перенесенням її душі в потойбічний світ.

Простір здавна поділявся на «свій» (освоєний, відомий) і «чужий» (непізнаний, невідомий), які об'єднує дорога як своєрідна межа між «своїм» і «чужим» світами, локус, що поєднує земне існування з потойбіччям. В. Дрозд, використовуючи образ дороги в повісті «Ірій», показує нам бінарну опозицію *село/місто* (село Пакуль/місто Ірій). Для Михайла Решета, головного героя твору, дорога із Пакуля до Ірію виступає своєрідною межею, яка розділяє два його світи: буденний, реальний («свій») та вимріяний, ідеалізований («чужий»): «... Смеркало, і звужувалося поле, все тугіше підперезуючись цупким перевеслом обрію, і дорога білою стрілою гнула від небокраю до небокраю. Обриси горбів спершу гострішали, підмальовуючись з одного боку тінями, а потім розпливалися, ховаючись один за одним, тонучи, і вже усе поле вирівнювалося, стаючи однотонним... Місто оддалік проростало вогкими листочками вогнів» [1, с. 18].

Михайло на початку повісті порівнює себе з перелітнім птахом, який, твердо ставши на ноги, вирветься й полетить у пошуках щасливого майбутнього в кращі краї (дядько Денис забирає хлопця на навчання до міста). Проте в кінці твору він з упевненістю стверджує, що «Пакуль – це твій Ірій, що в нього ти до кінця днів своїх повертатимешся, а повернувшись – знову рватимешся в широкі світи; Пакуль – це ти сам...» [1, с. 116].

Ірій – це певною мірою утопічна мрія дев'ятикласника Михайла, край, яким би

він хотів його бачити. Образ міста Ирїя постійно живе в мріях та сподіваннях хлопця. Для нього це «країна, де існує насправжки те ідеально прекрасне життя, про яке тобі з першого шкільного дня розповідають учителі і про яке так гарно пишеться в книгах, країна молочних рік і медових берегів... Ирїй – це країна твого майбутнього» [1, с. 19]. Михайло, як тогочасний тинейджер, щиро впевнений, що його рідний Пакуль є тимчасовим, це ніби передпокій справжнього буття. На протигагу йому Ирїй в уявленні хлопця – гармонійний світ, місце, де здійснюються мрії.

Але виявляється, що Ирїй – просте місто з такими ж людьми, з певними законами життя та моральними принципами, місто в якому матеріальні чинники відіграють набагато важливішу роль, аніж духовні (дім дядька Дениса зовсім не схожий на затишну оселю, у якій панує спокій і благополуччя, а родинна суперечка розділила не тільки простір, а й сім'ю). Через певний час Михайло відчуває, що Ирїй є повною протилежністю Пакулю. Саме тоді він розуміє, що Пакуль для нього є уособленням гармонії та світла, власного коріння: «Пакуль – це країна, куди щовесни повертаються з сонячного, казкового щедрого на барви Ирїю перелітні птахи, край ясножовтого латаття на залитих паводдю луках, край матерів, затушканих у чорні куфайки та вовняні хустки, матерів з чорноземними, як поле долонями...» [1, с. 116]. Це й пояснює той факт, що в кінці твору Михайло стверджує: «Пакуль – це ти сам...» [1, с. 116].

Також у творі дорога виступає певним образом-реалією, який залишився в пам'яті Михайла разом із бібліотекою, кошти на створення яких він буде передавати, коли стане відомою людиною Михайлом Ирїєм: «...а ще заасфальтую дорогу від Пакуля до Ирїю, дорогу, де щовесни і щоосені тонуть у непролазній грязюці машини, підводи, люди; я не відкрию свого імені, а переказуватиму пакільцям гроші від невідомого адресата, мені не потрібна дяка, аби тільки нарешті була дорога...» [1, с. 13].

Цей епізод сприймається скоріше як надія оповідача на можливість отверезіння підлітка, як передвісник ностальгії за рідним краєм.

Слід наголосити, що В. Дрозд був тонким знавцем українського фольклору, а тому в тексті використовує народні вірування, пов'язані з дорогою. Приміром, тітці Дорі сниться «ніби я іду по дорозі і мішок з грошима знаходжу, розв'язую, а там червінці, червінці, усе новенькі, хрустять і полискують, сон – на ревізію...» [1, с. 74]. Сон попереджає, що не можна нічого брати на дорозі. Тому гроші, знайдені тіткою, стають символом негараздів, занепокоєння.

Отже, одним із ключових образів у химерній прозі, яскравим зразком якої є повість В. Дрозда «Ирїй», стає образ дороги, який уособлює пошук людиною щастя, кращого життя, власного покликання, усвідомлення своєї цінності, зв'язку поколінь, гармонії зі Всесвітом і, врешті, духовного пробудження людини.

Список використаних джерел:

1. Дрозд В. *Вибрані твори: у 2 т. Т. 2: Повісті.* – Київ: Радянський письменник, 1989. – 552 с.

Н. О. Зубець

АВТОРСЬКІ ТРЮЇЗМИ ЯК РІЗНОВИД СУЧАСНИХ АФОРИЗМІВ (НА ПРИКЛАДІ АФОРИСТИКИ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ)

Глибокі, прекрасні думки – афоризми – широко й повсякчасно використовують у побуті, в повсякденному людському спілкуванні, у словесно-образному та ораторському мистецтвах. Є навіть прислів'я: «Мова без афоризму – це їжа без солі». Гранична економія слів, яскрава образність роблять популярною афористику на всіх етапах її історичного розвитку, а особливо в наш час – динамічну епоху з високим життєвим темпом, величезною кількістю літературної та інформаційної продукції,

що нарастає лавиноподібно. За цих умов афоризми, що являють собою так звані філософські трактати з кількох слів, стають найпривабливішим жанром для людей третього тисячоліття.

Сьогодні увага українських мовознавців спрямована на літературно-книжне джерело накопичення афоризмів. Цей аспект став об'єктом і нашого дослідження, доцільність якого вбачаємо в потребі якнайповнішого опису національного афористичного надбання.

Українську поетичну афористику досить ґрунтовно дослідив В. Калашник [4]. У межах індивідуально-авторської манери письма мовознавці розглянули афористичний стиль Б. Грінченка, О. Гончара, П. Загребельного, Л. Костенко, братів Тютюнників та інших видатних письменників ХХ століття (праці Н. Бондар, Н. Шарманової, Т. Шевченко, Т. Юрченко та ін.), що функціують не лише в певних контекстах, а й систематизуються в компілятивних збірниках, як-от: «Золоті розсипи» (1964), «Крилате слово» (1983), «Афоризми відомих українців» (2015) тощо. Та є митці, у творчому доробку яких самостійні (позаконтекстні) афоризми, пройняті глибиною життєвої правди, місткістю суджень, виступають окремим жанром, становлять самостійну цінність.

Предметом нашої уваги стали витончені й художньо досконалі висловлювання різноманітної форми і структури нашого сучасника, відомого українського письменника Мирослава Дочинця, уміщених в одній із чотирьох його збірок афористичних висловлювань – «Місячна роса» (вміщує 1300 прикладів). Розвідка продовжує список наших статей з проблем письменницької афористики [3].

Указівка автора в підзаголовку книги на різновиди вміщених висловлень – афоризми, окришини, мініатюри, вивчення їхнього змісту і форми дозволяють нам виокремити з-поміж них авторські трюїзми – вислови, що фіксують відомі, банальні істини, які цілком відповідають реальності (але суб'єктивній) і забезпечують їх нове, оригінальне сприйняття. Аналіз фактичного матеріалу вможливив такий розподіл.

До **I групи** відносимо вислови М. Дочинця, створені на основі загальновідомих фразеологізмів, наприклад: *Його водили за ніс, а він дивився на це крізь пальці* [1, с. 25], *Щоб не приставати до якогось берега, готовий був пливати проти течії* [1, с. 25], *Камінь за пазухою може спровокувати душевну грижу* [1, с. 26], *Звисока можна поглядати й на тих, у кого лежиш під н'ятою* [1, с. 27].

Трюїзми **II групи** письменник створив за моделлю прислів'їв чи за аналогією до їхнього змісту, заново їх осмисливши і спроектувавши на сьогодення: *Не клич голодного хліба різати* [1, с. 8], *Великий злодій малому не вірить* [1, с. 26], *Старість – це добре забута молодість* [1, с. 30], *Сміється той, хто не останній* [1, с. 32]. Ці дві групи трюїзмів засвідчують потребу душі митця звернутися до народної творчості.

Численну **III групу** складають трюїзми, в основі яких – несподіване порівняння: *Терпіння, як і безсоння, приходить з роками* [1, с. 20], *Душу, як і шлунок, можна зіпсувати «сухом'яткою»* [1, с. 31], *Зради, як і подвиги, часто від слабкодухості...* [1, с. 37].

До **IV групи** відносимо, хоч і нечисленні, оригінальні короткі, однослівні висловлювання, що вражають несподіваним зіставленням, на зразок *Віросподівання* [1, с. 7], або метафоричні словосполучення: *Тепловіддача сердець* [1, с. 8], *Свобода спокою* [1, с. 9], *Сірятина мозку* [1, с. 23], *Келих надії* [1, с. 110], *Акустика часу* [1, с. 131]).

До **V групи** зараховуємо трюїзми, побудовані на основі крилатих висловів відомих особистостей. Авторські вислови М. Дочинця звучать свіжо й по-новому: *Своя земля і в жмені мила* [1, с. 8], *Для одних кохання виливається в бурхливий роман.*

Для інших втискається в афоризм: прийшов, побачив, приліг [1, с.33], Кажуть, спочатку було слово. Але хто ж тоді його чув? [1,с.40]. Цю групу доповнюють трюїзми, у яких М.Дочинець покликається чи апелює до авторитетних діячів культури, літератури, мистецтва відомих історичних осіб (світових і вітчизняних): – Я знаю, що нічого не знаю, – казав Сократ. – Ми нічого не знаємо напевно, ми лише дослуховуємо чуток, – доповнював його Гомер. А ми, нині суцї, взагалі тільки вловлюємо їх відлуння... [1, с.11].

Отже, у спонтанних рефлексіях-трюїзмах М. Дочинець демонструє власне інтелектуальне осягнення дійсності. Письменник не боїться порушити усталені істини, прагне показати свої естетичні погляди.

Список використаних джерел

1. Дочинець, М. Місячна роса. Мукачево : Карпатська вежа, 174 с. 2. Калашник В. С. Фразотворення в українській поетичній мові радянського періоду : семантико-типологічний аспект. Харків : Вища школа, 1985. 172 с. 3.Зубець Н., Кравченко В. Структурно-семантичні особливості афоризмів Ірини Вільде. *Ucrainica IV. Současná ukrajinistika: Problémy jazyka, literatury a kultury : Zborník vedeckých článků. V Olomoucké simposium ukrajinistů střední a východní Evropy. Olomouc, 2010. С. 241-244.*

Л. М. Стівбур, О. М. Левченко

СТИЛЕТВІРНА ФУНКЦІЯ АФОРИЗМІВ У РОМАНІ В. ЛИСА «ІЗ СОНЦЕМ ЗА ПЛЕЧИМА. ПОЛІСЬКА МУДРІСТЬ ПЕЛАГЕЇ»

Афоризми є однією із найдавніших форм філософського мислення. Виникнувши задовго до нашого часу, афоризм стрімко і неухильно розвивається і в наші дні. І це не дивно, адже стиль та динаміка життя сучасного суспільства, рівень розвитку комунікації, шквал інформації диктують необхідність звертатися до змістовної мовної формули для активного короткого вираження концентрованої думки, тобто до афоризму [1, с.15].

Великим майстром афоризмів є Володимир Лис. У його філософських творах можна виявити чимало влучних і оригінальних узагальнено-образних суджень. Вони мають різну синтаксичну структуру й характеризуються розмаїттям ідейно-тематичного змісту. З огляду на це можна виділити такі групи афоризмів у творі письменника-філософа:

1. Філософські (характеризують світоустрій): *Пам'ять як птах, що летить і приносить у дзьобі поживу для людини* [2, с. 150]; **розкривають сутність життя:** *Життя як поле: як зореш, так і вродить, що посієш, такий і сніп буде* [2, с. 56]; *У людини життя обороняють три тини: дитина, хатина й родина* [2, с. 41]; **пропагують ідею спорідненої праці:** *Хто проти зла стає – Боже діло робить, хто між двома злами – благодатний. Хочеться нидобре слово мовити – поклади в рот дрібку солі. Як заксить – клін виходить з тебе* [2, с. 23].

2. Педагогічні: *Ще мої бабуся покійні казали, що кожна людина має своє дерево. Я допитувалася: а яке моє дерево? Бабуся й казали: таке, яке тобі найбільше до душі. Я спитала: «А як узнати, яке до душі? Мині всіляки дерева подобаються». Бабуся сказали: «Підростеш – сама зрозумієш. І вибереш»* [2, с. 214];

3. Етичні (акцентують на моральних якостях людини): *...не суди лиця, суди слово* [2, с. 192]; *Не скупіться на ласку. Бо часом людина хоче добре слово сказати, а тут-таки згадує: він чи вона мине обідили колись, чи думає: ич, як вирядилася, яка краля, як пава шпацірує, хвіст розпустила, а куди б то? Чого я їй маю казати та за одяг або вигляд хвалити? Обійдеться! Не обійдеться, кажу я вам, теє слово, як дерево, що мало спалахнути, зігріти, – зімліє, зморициться, стане обвугленим, а*

затим трухлявим. Бо ни сказане було, ни народилося, а мало би радість принести. А те нисказане слово забирає часточку з вас самих, людина меншає, сама того не помічає, і їй, гляди, їднє, друге ни вдається. Бо сили нима. Помаліла людина [2, с. 61-65]; Шаноба до тих, хто дав тобі життя ... - то ни тико те, як ти їх слухаєшся. То те, що ти про них у душі носиш [2, с. 29].

Афоризми в романі побудовані на основі таких стилістичних фігур: **антитези**: Наскільки трудне все те, що непотрібне і дурне. Наскільки легке і солодке все, що істинне і потрібне [2, с. 87]; Духовна зброя сильніша за тілесну [2, с. 92]; **паралелізму**: ...як гниле дерево не склеюється з іншим гнилим деревом, так і між негідними людьми не виникає дружби [2, с. 66]; Без ядра горіх ніщо, так само як і людина без серця [2, с. 118]; Соловей вчить співати дітей своїх. Батьки суть наші кращі вчителі [2, с. 117]; Батько уму навчить, а мати – серцю [2, с. 46]; **анафори**: Хіба не любов все поєднує, будує, творить подібно до того, як ворожість руйнує? Хіба не мертвою є душа, позбавлена істинної любові? [2, с. 67]; Коли хто не має нового серця, тому весь світ є старе лахміття. Коли чиясь душа тужить, тому весь світ плаче. Коли чиє серце мучиться і страждає, тому весь рік без свята. Коли чий розум мертвий, тому весь вік без життя [2, с. 121]; **градації**: Затінок тіні милий, а ніч темряві люба. Близьке до близького схильне, а приязнь обох зливає воєдино. І сам ти такий, як те, що любиш і осягаєш [2, с. 192]; **риторичного питання**: Я люблю тривожитися душею за благополуччя друзів, щоб коли-небудь зазнати також і втіхи... Бо що може бути приємніше, ніж любов друга? [2, с. 62-63]; ...хто дочекається кінця у вічноплинному джерелі? [2, с. 61-65]; риторичного оклику: О книги, найкращі порадики, найвірніші друзі! [2, с. 216]; Немає більшої муки, як хворіти думками, мучитись серцем, мерзнути душею від холодного скрежесту і відчаю. О, коли б ми цього морозу хоча б половину боялись! [2, с. 217].

Описані стилістичні фігури свідчать про образність, оригінальність та емоційну наснаженість мовної картини світу митця. Вони слугують засобом утвердження авторської думки, не ускладнюючи сприйняття.

Слід відзначити, що поділ на означені групи досить умовний, бо в кожній з них чи не найсильніше виявляється філософський струмін. Він насичує собою більшість висловів і дає можливість глибинного їх прочитання.

Отже, наша епоха є продуктивного щодо розвитку і розширення афористичної площини сучасної української літературної мови. Високий ступінь афористичності мови притаманний сучасному українському художньому дискурсу. Лінгвокреативні процеси породження, декодування афоризмів визначаються інтра- й екстралінгвістичними чинниками [див. 3], а одним із джерел поповнення української афористики може слугувати мовотворчість Володимира Лиса.

Список використаних джерел

1. Доценко Р. Світлі думки проти ночі. Афоризми і щось подібне до них. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2011. 216 с. 2. Лис В. С. Из сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2014. 240 с. 3. Шарманова Н. М. Українська афористика: структурно-семантичний та функціональний аспекти. Кривий Ріг, 2005. 218 с.

Т. В. Веретюк, С. І. Охотська

ТЕМА «ДИТИНА І ВІЙНА» У ПОВІСТІ БОРИСА ХАРЧУКА «КРИЖІ»

Борис Харчук належить до видатних українських письменників, творча спадщина яких недостатньо досліджена і не до кінця пошанована, і тому потребує детальнішого розгляду, адже проблемно-тематичний діапазон творчості письменника напрочуд багатогранний.

Творчість Б.Харчука неодноразово привертала увагу багатьох науковців, серед яких І.Бойцун, А.Борчук, Г.Будзан, О.Василишин, С.Гречанюк, Г.Дзюба, Л.Дяченко-Лисенко, Л.Коваленко, І.Маслов, Г.Сивокінь, М.Слабошпицький, І.Співак, С.Полякова, П.Сорока, Л.Тарнашинська, Г.Полещук, І.Фарина, Ю.Ярмиш, І.Ханчук, О.Янкович та багато інших. Більшість критиків поділяють думку, що тематика прози письменника досить широка: «від переосмислення історичного минулого української нації до зображення долі «маленької людини», її місця та ролі в суспільстві» [1, с.91].

Домінуючим жанром у творчості Б.Харчука є повість. В.Дончик, характеризує прозописьмо митця, зауважує, що найбільше його «дужий реалістичний талант розкрився в повісті – художньо місткій, психологічно конденсованій, надзвичайно різноманітній формально, стильово» [2, с.502].

У 40–50-тих роках ХХ століття в українській дитячій літературі домінувала тема героїчного подвигу дитини, з її домінуючим псевдовиховним і пропагандистським первнями. Слушним є твердження І. Співак, яка зазначає, що письменник, інтерпретуючи тему лихоліття, «порушував у своїх творах важливі моральні, психологічні, філософські проблеми: цінність людського життя і необхідність самопожертви; формування героїчного характеру і спадкоємність героїзму; моральна свобода і обов'язок; мужність і зрадництво; відповідальність за свої вчинки і життя інших; моральний вибір у «межових ситуаціях» і його наслідки» [4, с.15–16].

Заголовком повісті «Крижі» (1979 р.) стає назва міста, що сприймається реципієнтом як полісемантичний символ (лексема «криж» тлумачиться як «хрест», «хресто-подібне руків'я меча чи шаблі», у множині може означати і «поперек»). У центрі уваги Б.Харчука – підлітки (Мартин, Оленка, Лесь), їх вчинки та думки, переплетіння їх юних біографій з долями мешканців окупованого фашистами волинського містечка.

Найяскравішим у повісті є образ Мартина, дочасно змужнілого хлопця, що має недитяче почуття відповідальності. Його батько на фронті, матір фашисти відправили до концтабору за спробу врятувати сусідську маленьку єврейську дівчинку. Перед арештом жінка виштовхнула у вікно сина і подала йому дитину, наказавши втікати городами. Так Мартин, залишившись один, по-батьківськи дбає про врятовану ним єврейську дівчинку Дінку. Він несе подвійний тягар відповідальності, бо змушений працювати на городі, щоб прогодувати себе й маленьке дівча, мусить відвідувати школу, щоб не накликати на себе підозри, утримуватися від хлопчачих пустощів і бійок, тому що не має права ризикувати ані своїм життям, ані Дінчиним. «Зорі над нами і правда у нас самих – так, Дінко, ми і житимемо» [5, с.138], – говорить він, перефразовуючи крилатий вислів Канта, почутий від учителя Корнія Терентійовича.

Народнопісенний інтертекст, наскрізне порівняння дівчини (Оленки) з традиційним символічним образом берези, фатальні повороти сюжету, героїчний пафос дозволяють говорити про наявність у тексті баладних компонентів, але в певних епізодах досить схематично, згідно з соцреалістичним каноном, змальовує Б. Харчук образи Оленки і Мартина (показовою є сцена відкритого висловлювання ненависті до німецького режиму, що, ймовірно, є залишком старої традиції радянської дитячої літератури 40–50-тих років).

Особливістю тексту є відсутність розв'язки, твір обривається на кульмінації (автор не показав, як партизани визволяють приречених на страту (Мартина, Корнія Терентійовича), – є лише натяк на цю можливість), що змушує читача домислювати цю історію, хоча неминучість трагічної розв'язки очевидна. Ю. Покальчук зазначає, що Б. Харчук «створив психологічне напруження, дав можливість читачеві насправді перейнятися долею юних героїв...» [3, с. 154].

Отже, звертаючись до теми «дитина і війна», у повісті «Крижі» Б. Харчук порушує проблему морального вибору, психологію зради, проблему стосунків дитини з батьками, їх ускладнення, неоднозначності, що зображується через «домашній», «приватний» ракурс бачення воєнної дійсності.

Список використаних джерел

1.Бойцун І. Специфіка оповіді в повісті «Діана» Бориса Харчука // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка: філологічні науки. – Част. І. – 2011. – №3 (214) (лютий). – С. 91–97. 2.Дончик В. Художнє сходження Бориса Харчука // Дончик В. Доляукраїнської літератури – доля України / В. Дончик. – К.: Грамота, 2011. – С. 494– 502. 3.Покальчук Ю. Правда в нас самих // Дніпро. – 1981. – №1. – С. 152–154. 4.Співак І. Повісті Бориса Харчука. Проблеми поетики: Монографія. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 180 с. 5.Харчук Б. Теплий попіл: повісті та оповідання. – К.: Веселка, 1981. – 328 с.

Т. А. Хейлик

ТЕХНОЛОГИЯ «РЕФЛЕКСИВНЫЙ ЯЗЫКОВОЙ ПОРТФЕЛЬ» В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Процесс интеграции Украины в европейское экономическое, культурное, образовательное пространство очевиден. Происходящие изменения, естественно, обуславливают необходимость обновления многих сфер жизни, в том числе системы образования. Способствовать обновлению должна инновационная направленность деятельности преподавателей, включающая в себя освоение новейших педагогических технологий. Одной из современных технологий обучения иностранным языкам является рефлексивный языковой портфель (портфолио, «мовна тека»). Данная технология считается одной из самых эффективных альтернативных форм контроля учебных достижений. Как известно, сама идея языкового портфеля как средства самооценки уровня знаний иностранного языка появилась около 20 лет тому назад в Швейцарии, в 1998-2000 гг. Европейский языковой портфель был разработан и апробирован в Страсбурге.

Сейчас о рефлексии больше говорят применительно к школьному образованию [1, 4]. Основательный обзор подходов к её развитию у учащихся и определение задач рефлексивного обучения на новом этапе представлены профессором Л.В.Черепановой [6]. Она же разработала приёмы, методы и технологии, позволяющие реализовать рефлексивный подход в школьном обучении родному русскому языку [5,6]. Оптимальная структура школьного рефлексивного тематического языкового портфеля, критерии его оценивания прописаны в статье Т.М. Шаховой [7].

Рефлексивный подход в вузовском образовании использовался в основном применительно к изучению иностранных языков. В настоящее время эта технология находит сторонников и в Украине. Разработкой языкового портфеля по украинскому языку для средней школы занимается О.Проселкова [3], по украинскому языку как иностранному - Н. С.Моргунова [2]. Для обозначения данной технологии в украинском языке используются термины «мовний портфель» або «мовне портфоліо»; мы, занимаясь последние два года рефлексивным обучением студентов русскому языку, в учебных программах, составленных, естественно, на государственном языке, использовали термин «рефлексивна мовна тека».

В наших условиях технология рефлексивного языкового портфеля вполне применима не только в обучении студентов русскому языку как второму иностранному (специализация 035.03 «Слов'янські мови та літератури (переклад включно)», образовательная программа «Переклад (польський)», но и как основному, так как большинство студентов, обучающихся в Запорожском национальном университете по образовательной программе «Російська мова та література. Друга мова», как показывает практика последних лет, получили среднее образование в украиноязычных школах. Несомненное достоинство рефлексивного подхода заключается в том, что студент является **субъектом** учения, мотивированным на самостоятельное получение знаний, самооценку образовательных достижений, самокоррекцию учебных действий. Используя многие структурные компоненты стандартного языкового

портфеля як пакета робочих матеріалів, репрезентуючих результати изучения студентом російського мови, ми включили в качестве обов'язкової роботи з агнонімами, переклад котрих в активний словарний запас представляється студентам актуальним. Список агнонімів складається з двох частей: в першій - загальні агноніми, виявлені на заняттях в групі, во другій, варіативній, - індивідуальні, освоєння котрих вважає необхідним сам студент.

Технологія «рефлексивний мовний портфель» дозволяє не тільки розвивати нові мовні навички студентів, бачити динаміку освоєння мови, но і сприяє їх особистісному зросту, розвитку особистої відповідальності за продуктивність навчальної діяльності.

Список использованных источников

1. Калмыкова И.Р. Портфолио как средство самообразования и саморазвития личности // *Образование в современной школе*. 2002. № 5. С. 23-25.
2. Моргунова Н. С. Мовне портфоліо як інструмент самооцінки досягнень студентів у процесі навчання української мови як іноземної // *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків, 2015. Вип. 51. С.66-75.
3. Проселкова О.О. Мовне портфоліо як інноваційний компонент навчально-методичних комплексів з української мови для учнів основної школи // kramatorsk-movni.edukit.dn.ua/Files/downloads/Виступ.docx.
4. Черепанова Л.В. Технологія мовного портфеля школяра // *Російська мовність*, 2009. № 2. С. 75-79.
5. Черепанова Л.В. Роль «Мовного портфеля» в формуванні лінгвістическої компетенції школярів // *Російська мова в школі*. – 2004. - № 5. С. 41-44.
6. Черепанова Л.В. Рефлексивний підхід в навчанні російській мові // *Вісник Южного федерального університету. Філологічні науки*. 2017. № 3. С. 202-215.
7. Шахова Т.М. «Мовний портфель» як інноваційна технологія при навчанні російській мові / Т.М. Шахова // *Учені записки ЗбГУ. Серія: Професійна освіта, теорія і методика навчання*. 2011. № 6. С. 168-172.

Т. В. Веретюк, Г. В. Чернова

АВТОБІОГРАФІЧНІСТЬ ПОВІСТІ АНАТОЛІЯ ДІМАРОВА «ВЕРШИНИ»

Переосмислення історії української літератури ХХ ст. визначає сьогоднішні тенденції у вітчизняному літературознавстві. Особливої уваги заслуговують теми голодомору, репресій тридцятих і шістдесятих років, філософські питання про формування й розвиток неординарної особистості, митця у складних соціально-політичних умовах, що були забороненими за радянської доби. Серед письменників, які намагалися заповнити ці прогалини в українській літературі був і неповторний майстер слова Анатолій Дімаров, художня проза якого отримала неоднозначне оцінювання в українському літературознавстві, що було зумовлено двома чинниками: різним художнім рівнем творів та ідеологічно заангажованою літературознавчою критикою, підтвердженням чому є слова Гр. Штоня: «...літературознавство і критика про Анатолія Дімарова писали мало, а якщо й писали, то про окремі лише твори, не розглядаючи їх у висхідній цільності і взаємообумовленості» [3, с. 147].

Дослідженням творчості Анатолія Дімарова свого часу займалися С. Андрусів, Ю. Безхутрий, С. Гречанюк, В. Грабовський, В. Дончик, М. Зарудний, К. Ломазова, А. Погрібний, Гр. Сивокінь, М. Слабошпицький та ін. При досить помітній увазі критиків до творчості митця, проблема автобіографічності так і не стала предметом цілісного аналізу.

Відомо, що в житті А. Дімарова було дві великі пристрасті: його творчість та колекціонування напівдорогоцінного каміння. Це пояснює той факт, що у своїх творах митець неодноразово звертався до теми каміння (наприклад, у таких творах, як «Вершини», «Поема про камінь», де автор порушив трагічні теми депортації народів, екологічні проблеми), а в колекціонуванні каменів – до творчості, адже він освоїв фах різьбяр по каменю, який вимагав неабиякого хисту й терпіння.

1986 р. була опублікована повість А. Дімарова «Вершини», яка поповнила надбання української автобіографічної прози ХХ століття і привернула увагу читачів не тільки простотою зображення подій, яскраво вираженим гумористичним характером, а й гостротою надзвичайно цікавого сюжету.

А. Дімаров присвятив цей твір видатному альпіністу, геологу незвичайної долі, який за екстремальних життєвих умов проявив неабияку мужність і самовладання Анатолію Скригітілю, з яким автор познайомився, беручи участь у геологічній експедиції в Памірі. Письменник звернув увагу на незвичну ходу геолога: «Він ступав, наче падав, ступав, мов долав щоразу невидиму перешкоду» [цит. за: 1]. Причиною такої ходи було те, що в нього не було стоп, «їх наче обрубали сокирою, і він ходив фактично на п'ятах» [цит. за: 1]. Незважаючи на це, А. Скригітіль зумів піднятися на найскладніші вершини колишнього Радянського Союзу, за що його було зараховано до золотої п'ятірки найкращих альпіністів.

Особливістю цієї повісті стає подвійний сюжет: у тексті описуються неймовірні пригоди альпініста і геолога Анатолія Скригітіля, а також розповідь А. Дімарова про свою участь у геологічній експедиції в Памірі. Таким чином автор у цьому творі стає одночасно і оповідачем, і другим головним героєм. О. Плужник зазначає, що «кожна з позицій виконує свою індивідуальну функцію, але при цьому вони постійно взаємодіють» [2, с. 150].

Прикметною рисою повісті стає гостре почуття гумору. Письменник, навіть у найважчих ситуаціях, знаходить комічні сторони, додаючи твору особливого колориту. На нашу думку, цікавими також є описи природи Паміру, карколомні підйоми і спуски, приголомшливі гірські краєвиди, використання символіки та особливості мови твору.

Слід відзначити, що автор особливу увагу приділяє характерам персонажів, особливостям їх світовідчуття, зосереджуючись на таких морально-гуманістичних цінностях, як справедливість, вірність, відданість, доброта, сердечність, повага до людської гідності тощо.

Отже, у художній прозі А. Дімаров порушує актуальні питання суспільства свого часу. У повісті «Вершини» автор, використовуючи автобіографічний компонент, формує авторську концепцію особистості, яка вибудовується на народно-естетичних засадах, що, у свою чергу, сприяє характерному для авторської прози самоаналізові творчої особистості. Письменник вирішує не легкі психологічні питання поведінки своїх героїв, досліджує характери, вплив радянської влади на індивіда, внутрішній світ людини ХХ століття.

Список використаних джерел

1. Дімаров А. *Вершини*. – К.: Радянський письменник, 1986. – 190 с. 2. Плужник О. Автор і головний герой у творчості Анатолія Дімарова // *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. – 2011. – № 6 (217). – Ч. I. – С. 148–152. 3. Штонь Г. *Анатолій Дімаров: Літературний портрет*. – К.: Радянський письменник, 1987. – 150 с.

В. С. Шумейко

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ-ЕПОНІМІВ ТОЧНИХ НАУК

Кожна наукова або технічна сфера має особливу термінологію, що включає у себе і загальнонаукову мову, і спеціалізовану. Загальновідомо, що мова, зокрема і мова науки, не є автономною системою, а має міцні зв'язки з подіями, що відбуваються у суспільстві, винаходами і науковим прогресом. Інакше кажучи, мова є відображенням і продовженням безлічі процесів, якими живе людство. У результаті, будь-яка наукова

чи технічна сфера висуває на передній план визначних особистостей, чиї імена асоціюються з відкриттями та винаходами. Саме таким чином і виникає такий мовний феномен, як епонім. Відтак метою цієї роботи є з'ясування лінгвістичної природи епоніму та виявлення його структурних особливостей у термінах точних наук.

Епонім походить від грецького слова *epionimos* (*epi* – після + *onoma* – ім'я) [5]. Типовими прикладами епонімів є терміни, що містять у собі власну назву (або її елемент), у сфері точних наук – фізики, хімії, математики:

Bohr radius [1], *Bekenstein bound* [1], *Bose–Einstein statistics* [2] – (фізика);

Bernstein's inequality [2], *Borel measure* [1] – (алгебра);

Avogadro's number [3], *Berthollide Boyle's law* [2] – (хімія).

Можна відзначити, що терміни-епоніми будуються за такими структурно-граматичними принципами, як і всі терміни в цілому. Таким чином, епоніми можна поділити на терміни-слова та терміни-словосполучення, головним та незамінним компонентом яких є власна назва.

Більшість термінів-епонімів у нашій вибірці складають двокомпонентні словосполучення, у яких один компонент представляється власним іменем (прізвиськом винахідника), а інший – загальним іменником. Ці словосполучення утворюються відповідно до моделі: іменник [власний іменник] + іменник [загальний іменник]:

Bremermann's limit [2] – максимальна швидкість обчислень автономної системи в матеріальному всесвіті;

Bloch space [1] – використовується в математичній області комплексного аналізу;

Nernst effect [3] – термомагнітний ефект.

Окрім двокомпонентних термінів-словосполучень також існують термінологічні комбінації, котрі займають друге місце за частотністю використання. Вони утворюються відповідно до таких моделей:

1. Іменник [власний іменник] + іменник [власний іменник] + іменник [загальний іменник]:

Bruck–Ryser–Chowla theorem [2] – результат у комбінаториці блок-схем;

Stefan–Boltzmann constant [1] – фізична стала, що є коефіцієнтом пропорційності в законі Стефана-Больцмана.

2. Іменник [власний іменник] + іменник [загальний іменник] + іменник [загальний іменник]:

Magnus's green salt [2] – перший із відкритих комплексів аміаку і платини;

Newton's law of gravitation [3] – відомий як закон тяжіння Ньютона.

Використання епонімів глибоко укорінилося як у науковому мовленні, так і у повсякденному житті. Існує думка [4, с. 405], що епоніми – це найвища нагорода тим ученим, котрі були новаторами і першопрохідцями у певних галузях знання, тим, хто розвинув фундаментальні поняття, і вніс свій вклад у розвиток науки.

Таким чином, можна зробити висновок, що бурхливий розвиток науки і техніки, поява нових понять сприяє формуванню нових лексичних одиниць на їх позначення. Епоніми – зручний і типовий спосіб номінації в англомовній термінології. За структурними особливостями процес творення термінів-епонімів не відрізняється від традиційних моделей, а власні назви, що стають елементами терміна, набувають нового поняттєвого значення.

Список використаних джерел

1. Daintith J. *A Dictionary of Physics* / John Daintith. – 2010. – 616 с. – (6 edition). 2. Freeman M. *A New Dictionary of Eponyms* / Freeman. – NY: Oxford University Press, 1997. – 297 с. 3. Quattrocchi U. *CRC World Dictionary of Palms: Common Names, Scientific Names, Eponyms, Synonyms, and Etymology* / Umberto Quattrocchi. – 2017: CRC Press. – 2753 с. – (1 edition). 4. Thomas K. *The development of eponyms* // *Scienometrics* / Thomas. // 24. – 1992. – С. 405–417. 5. Епоним // *Словари и*

Г. А. Ибраева, Б. Х. Галиева

ГЛАГОЛ В РУССКОМ И КАЗАХСКОМ ЯЗЫКАХ: КРАТКИЙ СРАВНИТЕЛЬНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Одной из лингводидактических задач, которые решает сравнительное языкознание, является установление характера межязыковых интерференций и путей их преодоления. Лингвистической причиной межъязыковой интерференции может стать методически релевантное отличие между родным и неродным языками.

Сопоставляемые языки – русский и казахский – относятся к различным языковым системам и семьям. Русский язык – язык флективный, славянской группы индоевропейской семьи, а казахский – агглютинативный, тюркской семьи. Одно это говорит о наличии не только грамматических, но и семантических расхождений в упомянутых языках. Однако в этих разнотипных языках можно установить и элементы общности.

В практике преподавания русского языка как второго особое внимание уделяется глаголу, который является одним из важнейших классов слов для многих языков, базой, которая организует языковую деятельность человека. В процессе овладения сложной видовременной системой русского глагола перед носителями казахского языка возникают трудности. Понятие действия предполагает определенную временную протяженность. Значение времени в русском языке является характерным признаком любого глагола, хотя различные глаголы выражают действия разной длительности, ср.: *Девочка бежит; Пролетел самолет; Я уже прочитал эту книгу.*

Под действием подразумеваются разнообразные явления: собственно действие, направленное на объект с целью воздействия на него (*читать письмо, сварить суп*); состояние (*спать, радоваться*); перемещение в пространстве (*бежать, лететь*); а также различные звуковые явления (*свистеть, мяукать*); проявление признака (*теплеть, бледнеть*); мысль (*думать, соображать*); восприятие (*видеть, слушать*). Понятие действия охватывает также глаголы, обозначающие взаимоотношения людей; напр.: *любить, презирать* и др. В виде действия представлены в языке и значения глаголов типа *иметь, отсутствовать, состоять*. При помощи своих грамматических форм такие слова обозначают изменения, осуществляющиеся во времени. Ср.: *любил, люблю и буду любить; обладал, обладаю и буду обладать.*

Значение действия в глаголе выражается в формах лица, времени, наклонения. Категории рода и числа присущи глагольным формам прошедшего времени и сослагательного наклонения. Всем без исключения глагольным формам свойственны залоговые и видовые значения.

В казахском языке различают следующие группы глаголов: глагол со значением физического действия – *көтер (поднимай), жаз (пиши)*; глагол со значением состояния – *отыр (сидит), жүр (ходит)*; глагол со значением безобъектного движения – *кел (приди), бар (иди)*; глагол с отвлеченными значениями – *жобала (проектируй), дамыт (развивай)*; глагол подражательного значения – *гүрілдеу (гудеть), шырылдау (чирикать)*; глагол, обозначающий процесс приобретения нового качества – *өсу (расти), айық (выздоровливай)*; глагол функционального значения или вспомогательный глагол – *еді, екен, емес деп, деген, шығар* и др.; глагол со значением глагола и имени существительного – *бас (давить, голова), ат (стрелять, имя, конь)* и др. По своему отношению к объекту действия глагол делится на переходный и непереходный: *сабақты етістік (кітап оқы)* и *салт етістік – кел (приходи), қуан*

(*радуйся*). Існують глагольні корні (*біл, есім, жүгір*), а також производні основи як синтетических (*ойла, түсін, тапжылма*), так і аналітических (*дем ал, жүре бер*) образований.

По способу образования глагол может быть непроизводным (негізгі), производным (туынды). Непроизводный глаголом состоит из корня или неразложимой основы. Например: *жаз(пиши), оқы(читай)* и т. д. Производный глагол образуется путем прибавления к основе слова словообразующего суффикса: *қол (рука), қолда (поддерживай)*.

По своему морфологическому составу глаголы бывают простыми (дара) и сложными (күрделі). Простые: *бар (иди), кел (приди)*. Сложные: *оқып шықтым (прочитал), барып келді (сходил)*.

Краткий сопоставительный анализ глагола в русском и казахском языках приводит к следующим выводам:

1. Глагол – это часть речи, которая обозначает действие и выражает это значение в формах вида, залога, наклонения, времени, лица, выступая в предложении в функции сказуемого. Данное положение о глаголе в русском языке вполне применимо и к казахскому языку.

2. В казахском языке отсутствует категория рода. Это создает определенные трудности у учащихся, изучающих русский язык, при формулировании предложений, в согласовании подлежащего и сказуемого, определения и определяемого слова, в употреблении глаголов прошедшего времени. Чтобы правильно употреблять глаголы, необходимо уделить внимание изучению категории рода имен существительных. Когда учащиеся научатся правильно определять род имен существительных, им легче будет согласовывать и употреблять глаголы.

Список использованных источников

1. Авилова Н.С. Вид глагола и семантика глагольного слова. – М., 1976. – 187 с. 2. Бектуров Ш.К., Бектурова А.Ш. Казахский язык. – А., 1994. – С. 19-54. 3. Исаев С., Нуркина Г. Сопоставительная типология казахского и русского языков. – А., 1996. – 133 с.

Б. О. Бабенко

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЖАНРУ НАРИСУ НА СТОРІНКАХ «КІРОВОГРАДСЬКОЇ ПРАВДИ» ПРОТЯГОМ 50-Х – 60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Одним із джерел вивчення перебігу літературного процесу в Кіровоградській області протягом 2-ї половини ХХ-го століття є газета «Кіровоградська правда», зокрема представлені в ній зразки художньо-публіцистичних жанрів, що є безпосередніми продуктами творчої діяльності членів редакції та дописувачів газети, які також певною мірою є учасниками місцевого літературного процесу.

Окремо серед жарів, якими активно послуговувалися на сторінках газети, особливо протягом 50-х – 60-х років ХХ століття, слід виділити текстові замальовки з життя так званих «знатних людей», – нариси, присвячені «взірцевим членам суспільства», – переважна більшість з яких розповідають про становлення передових робітників як професіоналів своєї справи.

Так, номер 238 за 4 грудня 1953-го року містить історію життя доярки Євдокії Авраменко, яка кожного разу з хвилюванням та невпевненістю сприймала звістку про переведення на іншу позицію в господарстві: від телят – до дорослих корів, від них – до корів-первісток, погоджувалася на нове завжди з побоюваннями, але сумлінністю праці долала перешкоди на своєму шляху та заслужила репутацію людини,

на яку можна покластися в будь-якій справі: «... Петро Андрійович і не збирався умовляти. Він знав: Євдокія Авраменко працююча робітниця, уважна в усякому ділі, а найголовніше – швидко і чітко засвоює зоотехнічні положення і правила, ніколи не задовольняється тим, що знає, а прагне знати більше» (Автор – І. Сини-постіл. «Знатні люди нашої області. «Доярка Євдокія Авраменко») [1].

Коли прийшов час доярка з честю виконала своє із самого початку доволі сміливе соціалістичне зобов'язання – 3200 кілограм молока на кожну корову в 1953 році. Результат, якого вона досягла – 3231 кілограм, дозволив їй посісти перше місце в рейтингу доярок ферми. Але на цьому жінка не зупиняється: «В ці дні, коли з новою силою розгортається соціалістичне змагання тваринників, Євдокія Авраменко багато часу проводить на фермі. Значна частина корів її групи вже отелилася, інші – в періоді запуску. Роботи надзвичайно багато».

Тож прикладом обраної особи автор утверджує думку про необхідність прагнення працівника до перфекціонізму в роботі, коли будь-який досягнутий результат є лише сходинкою до наступного – ще кращого: «Хоч і кажуть подружки, що це вже справжні корови, та Євдокії не хочеться цьому вірити. Справжніми вони стануть тоді, коли будуть використані всі можливості для підвищення їх продуктивності. А таких можливостей у громадському господарстві дуже багато» [1].

Часто героями таких замальовок обирали особу, яка все своє життя присвятила роботі на одному місці працевлаштування, пройшовши шлях від учнівства до відповідальної посади: «Коли минуло шістнадцять, він вступив до школи ФЗУ заводу «Червона зірка». Відтоді все життя Миколи Марченка зв'язане з заводом. Тут він оволодів майстерністю токаря, тут навчився й малювати» (№237 за 2 грудня 1953-го року, автор – Ю. Сарвер) [1].

Змальовуючи особливості кожної, переважно робітничої, професії, автор такого жанру прагнув підкреслити деталі, які б представили її у піднесеному світлі та викликали трудове натхнення: «Токарна справа привабила одразу. Іноді після напруженого робочого дня до ночі бився Микола над якою-небудь з головоломок, що їх любили пропонувати запальним новачкам лукаві сиві вмільці. Згодом змайстрував маленький верстат і подовгу ворожив над осями та коліщатами. Як і перші спроби пензля, все це було ніби ескізами майбутніх полотен».

У якості нагороди в нарисах цієї тематики часто виступали усвідомлення професійних досягнень та перспектива подальшого самовдосконалення: «Незабаром прийшла й майстерність. Марченко став виконувати роботу найвищих розрядів, але не заспокоювався, вступив до вечірнього технікуму» [1].

Такі замальовки опосередковано оспівували радість праці, навіювали прагнення збільшення обсягів виробництва з одночасним ущільненням термінів. Так, відчуваючи, що технологію виготовлення деталей можна вдосконалити, після довгих роздумів герой нариса токаря Марченка отримує осяяння й винаходить більш зручний для цієї справи інструмент: «За згодкою – розрахунок, і наступного дня до зміни Марченко вже виготовляв новий фасонний різець. Провадячи ним три операції, Микола Михайлович із задоволенням переконався, що допоміжний час йому вдалося скоротити в два з половиною рази. Купа блискучих деталей на столі тепер зростала значно швидше. І від свідомості цього працювати стало краще, веселіше».

Особливий же шарм так званих «робітничих нарисів» полягав у тому, що кожна сфера діяльності в них подавалася як складна та цікава: «Високої кваліфікації вимагає точна робота токаря-ремонтника. Він не має справи з серійним виробництвом, щодня одержує нові завдання, а деталі йдуть здебільшого складні. До іншої не швидко з найдеш базу, тобто точки встановлення її на верстаті. Тому робота справжнього ремонтника – це постійні шукання. То він змінив конструкцію оправки,

то виготовив новий різець, то запропонував оригінальний цанговий зажим».

Ще однією, крім змалювання принад робітничих професій, функцією художньо-публіцистичних жанрів було виховання читачів у якості «гвинтиків суспільства», які б сумлінно в день у день виконували свою роботу незалежно від ступеня її значущості й таким чином відповідали б радянському ідеалу працівника, було утвердження думки про важливість щоденних зусиль, які в сукупності мають слугувати отриманню якісно нового результату: «Хай не завжди значні ті щоденні винаходи, але вони теж забезпечують неухильне зростання продуктивності праці – те, що Володимир Ілліч Ленін назвав найголовнішим для перемоги нового ладу».

Протягом десятиліть нариси подібного тематичного спрямування залишаються в газеті, лише змінюючи назву. З 1955-го року «Знатні люди» подаються як «Люди трудової слави».

У номері 130 за 2 липня 1955 року під цією рубрикою знаходимо статтю «Коваль Коваленко» (автор – Семен Гордєєв), – про невгамовного у своєму трудовому завзятті коваля Івана Федотовича Коваленка [2].

У 60-му році така рубрика набуває назви «Герої наших днів». Наприклад стаття «Сторінки життя» (автори – Володимир Гвоздецький, Кость Дмитрук.), розміщена під цією рубрикою у випуску 242 за 10 грудня 1960-го року, розповідає про Лідію Дем'янівну Рєзник, яка мріяла стати ливарником, але через свою стать могла розраховувати лише на роботу стерженщиці. Не нарікаючи на долю, жінка не склала рук і стала майстром у дорученій їй справі. Саме за ініціативи Лідії Дем'янівни її бригада долучилася до руху бригад комуністичного руху і перша на їхньому підприємстві («Більшовик») отримала звання бригади комуністичної праці [3].

Таким чином жанр нарису являв собою оптимальну форму втілення важливого для радянського суспільного ладу повідомлення: опис процесу праці з прикладом відмінного результату як винагороди за старання мав викликати в читача «робоче» натхнення, бажання невинного саморозвитку на благо суспільства. У присвячених цій темі картинах людина постає «суспільним гвинтиком», який має сумлінно працювати на довіреній їй посаді, незалежно від ступеня її важливості. Основним засобом навіювання цієї думки був відбір та змалювання вдалого, реального чи напівреального, образу працівника, наділеного визначальними чеснотами, притаманними ідеалу радянської людини: сумлінність, неухильне самовдосконалення, прагнення досягнути кращих результатів за короткий відрізок часу, відповідальне ставлення та любов до роботи, вміння співпрацювати з колективом. Підсилювало вплив авторитету подібного образу на свідомість читача змалювання особливих деталей, які показувала шлях особи «від самого низу» до визнання.

Список використаних джерел

1. Державний архів Кіровоградської області (ДАКО). Науково-допоміжний фонд, 3-2606.
2. ДАКО. Науково-допоміжний фонд, 3-2969. 3. ДАКО. Науково-допоміжний фонд, 3-3462.

О. П. Карабута, Т. М. Мандич

ВІЯВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОМЕНТАРЯХ ПРЯМИХ ТРАНСЛЯЦІЙ БОЙОВИХ МИСТЕЦТВ

Телевізійні та онлайн- спортивні трансляції охоплюють різні види бойових мистецтв, що користуються популярністю через свою видовищність. Вони мають свою історію, традиції та репрезентують культуру країни, що започаткувала відповідний вид спорту. На думку фахівців, «практично кожне зі всесвітньовідомих бойових мис-

тецтв має виразні расово-національні джерела й ознаки» [1, с. 27]. Популярні сьогодні різновиди силових протистоянь демонструють широку географію своїх країн-засновниць. У спеціальній літературі знаходимо огляд: «... британські корені сучасного боксу – незаперечні. Спортивне фехтування, класична і вільна боротьба – первинно явища суто європейські. Загальновідомо, що дзюдо народилося і набуло сучасного вигляду в Японії. <...> Тхеквондо – феномен корейський» [1, с. 27]. Окрім традиційних правил, специфічних принципів боротьби, зовнішнього вигляду спортсменів тощо, виразниками національної ідентичності виступають коментарі, за допомогою яких журналісти та експерти розкривають тонкощі трансльованого змагання.

Світ спорту є динамічним не тільки за характером дій, а й у частині змін концептуальних засад. Інтеграція на початку територіально та культурно обмеженого виду спорту з територіальним і культурним простором інших країн призводить до його здатності набувати нових форм, притаманних країні-реципієнту. Такі процеси носять глобальний характер: «Відтак ці бойові мистецтва, поширюючись у світі, зазнають різноманітних видозмін під впливами представників інших рас і націй, що їх практикують, і адаптуються до інших расово-національних потреб та особливостей. Так творяться окремі манери, стилі, школи, різні за технікою, тактикою, методикою тощо» [1, с. 27]. Своєрідна адаптація можлива і на мовному рівні, коли спортивний коментатор намагається зробити іноземний продукт фізичної культури ближчим і зрозумілішим, а щоразу, збільшуючи практику коментування й заглиблюючись у філософію коментованого виду спорту, несвідомо маркує певні обставини чи об'єкти змагання словами з яскраво вираженим націєцентричним потенціалом своєї культури.

Передусім звертаємо увагу на вербальну репрезентацію українських традиційних видів спорту. Львівський канал «Наживо» транслює Чемпіонат України з бойового рукопашу гопак. Суттєве культурне навантаження варто вбачати вже в самій назві цього виду спорту. Згідно з тлумачним словником гопак – український народний швидкий танець, одиночний, парний або груповий [2, с.459]. Утім, історія гопака свідчить про його не лише мистецьку значимість, а й вагому роль у підготовці бійців, військового вихованні. Як переконують дослідники, «в умовах постійного протистояння з войовничими сусідами за сотні років в Україні сформувалася система військово-фізичного вишколу [1, с.12].

Відтворення національного колориту забезпечує вживання лексем на позначення екіпірування та одягу спортсменів, що за правилами повинні складатися з **шароварів, поясу**, у дівчат для зручності у волоссі можуть бути **стрічки**. Напр.: ***Червоний пояс** – Денис Барановський – Рівненська область. У неї біла майка і зелені шаровари і так само заплетені зелені стрічки у косичках* (Наживо, 08.-09.12.18). Подібним чином український колорит вербалізується у дуже схожому різновиді бойового мистецтва – хортингу. Напр.: ***Козацький хортинг** – вони там в шароварах, з шаблями виступають* (Наживо, 25.11.17). Такі вербальні маркери у форматі прямого ефіру зі спортивного змагання допомагають глядачам сконструювати образ типових українців, які бережуть традиції, виявляють прагнення до боротьби, примножують дух вільного та сильного козацтва.

В українськомовних трансляціях видів бойових мистецтв, що походять із інших країн, функцію виразника національних ознак ефективно реалізують концептуальні метафори. Це пояснюється тим, що саме лексеми зі зміщеною семантикою можуть пояснити поняття, які потрапляють із одного культурного простору в інший. Так само метафора є ефективною у вираженні колориту в традиційних українських змаганнях. Тематичне спрямування таких мовних засобів мотивує застосовувати метод метафоричного моделювання та виділити низку моделей у межах спортивного дискурсу.

Гостинність і хлібосольність українців репрезентована в моделі **спорт – кулінарія**, у якій уміщено лексеми на позначення страв, дій і засобів, спрямованих на приготування та споживання їжі. Напр.: *З другого раунду **годує** суперника **котлетами по-київськи** Денис Берінчик* (Інтер, 23.12.18); *Як кажуть, зробив кидок **бубликом** майже* (Наживо, 24.02.18); *Бачимо, хлопці вже трошки **наїлися*** (Наживо, 17.11.18). <...> *відчув навіть **смак** українського джеба Тоні Белью* (Інтер, 11.11.18); ***М'ясорубка** від Дениса Берінчика* (Інтер, 23.12.18).

Близькою за змістом і прагматичним потенціалом виступає метафорична модель **спорт – господарство**, що стосується побуту українців. Переважна більшість таких мовних одиниць побудована на перенесенні ознаки з інструмента господарської діяльності чи будівлі на борцівський прийом або частину тіла, якою виконують дію. Напр.: *Тут справжні **вітряки** і витримати цей удар буде важко* (Інтер, 23.12.18); *Домінуюча позиція: один **кувалди** включає* (Наживо, 17.11.18); *І б'є **молотом** Тиміров* (Наживо, 17.08.18); *І починає **вбивати цвяхи** в голову суперника Денис* (Інтер, 23.12.18). Інколи коментатори акцентують увагу на землеробському характері господарювання українців. Напр.: *Первак сподівався на більш **врожайний** відтинок, коли він захопив перевагу* (Наживо, 17.11.18).

Типовою для світогляду українців, які здавна вірять у Бога, є модель **спорт – релігія**. Асоціації виникають на основі зіставлення базових понять християнства з ключовими подіями змагань. Напр.: *Як кажуть фехтувальники, почав **хреститися**, але розстріляв* (Наживо, 09.12.18); *Справжнє **пекло** влаштовує українець опоненту* (Інтер, 09.12.18).

Фіксуємо метафори із зоологічними назвами, типовими для українського світу живої природи, що формують модель **спорт – фауна**. Такі лексичні одиниці дають якісну характеристику діям спортсменів у бою. Напр.: *Зараз робить такий цікавий рух, називається «**Креветка**»: виповзає за межі корту* (Наживо, 17.12.17); *Тут краще нанести один акцентований удар, ніж двадцять п'ять **укусів мухи*** (Наживо, 25.11.17); *Це нагадує більше двох маленьких **півничків** – дуже багато агресії* (Наживо, 25.11.17).

Отже, національний колорит у трансльованих видах бойових мистецтв репрезентовано не лише елементами самого спорту, а й за допомогою вербальних засобів, якими послуговується коментатор. Показниками інтеграції закордонного бойового мистецтва з українським культурним простором слугують концептуальні метафори. У випадках проведення традиційних українських змагань маркерами національної ідентичності, як правило, є слова як із прямим, так і з переносним значенням.

Список використаних джерел

1. Величкович М., Мартинюк Л. Український рукопаш гопак: Навч. посіб. – Л.: Ліга-Прес, 2003. – 152 с. 2. Новий тлумачний словник української мови / Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Видавництво «АКОНІТ», 2007. – 926 с.

T. M. Ahibalova, O. V. Alpatova, Y. V. Halahan

CHALLENGES FACED BY ADULT LEARNERS IN THE PROCESS OF FLA

Within a process of foreign language acquisition (FLA) adult learners encounter a variety of obstacles that, from time to time, prevent them from further progress in education. From survey, held in groups of Ukrainian and international students, we developed two notions regarding the subject of language barriers for adult learners. First one refers to an early stage of gaining language mastery and mostly occurs in groups of elementary students. They mentioned a lack of motivation as a principal obstacle preventing them

from successful learning. Unfortunately, even under the assistance of more advanced students and a skilled and appreciating tutor.

The second aspect, should be revealed within a study of FLA, is easier to be naturally overcome by learners upon condition they are provided with particular effective learning strategies. It refers to a later phase of development of second language proficiency, when intermediate or upper-intermediate students undergo effects of language plateau and fossilization.

In the era of digital society, when an average learner develops an intention to succeed in foreign language mastery in order to keep up with the times, the priority is given to *quick quality*. This expectancy is «warmed» by accessed through the Internet numerous distant learning programs, countless number of educational platforms, skilled via-Skype or face-to-face tutors and rather low cost of internship in a country of a target language. One way or another, all mentioned options are welcomed as much as learners keep themselves full of enthusiasm. The only thing to be disappointed with refers to decrease of tutor's role in current foreign language education process. It does not mean we intend to sound that crude and old-fashioned, but a side effect of it comprises repeating and multiplying language errors, not recognized by learners. Since intermediate level learners tend to estimate their experience as successful, for them it seems they realize how target language works itself, students hope they comprehend a sense and true «mechanisms» of it. What is important, they are not afraid of making inference. Since this point they start comparing, then combining, and finally transferring in order to produce effective language output of more near-native complexity, they apply principles and rules of their native language to foreign one.

Selinker emphasizes five processes that become apparent in SLA in terms of fossilization: 1. Language transfer, when it is experimentally demonstrated, that fossilizable issues are «derived» from the native language. 2. Transfer of training, if those fossilizable issues are a result of identifiable items in training practice. 3. Strategies of second language learning, if errors are «a result of an identifiable approach by the learner to the material to be learned». 4. Strategies of second-language communication, if mistakes depend on learner's identifiable approach to communication with native speakers of TL. 5. Overgeneralization of TL linguistic material, if errors are produced as a result of a overgeneralization of TL rules and features [1, p.216-217]. That is how fossilization works. Therefore, in efforts to sound more naturally students, to their surprise, can finally fall through.

From our experience in FLT we confirm, that an easiness of gaining new knowledge for highly-motivated elementary and pre-intermediate students encourages further intentions to improve their skills. Nevertheless, at some point of their pathway to *naturalness* in second language they encounter an unexpected obstacle – they make no progress in spite of significant efforts. As mentioned above, it mostly occurs at the intermediate level of mastery. Some potential for learning small superficial aspects of the language might still exist, for instance, vocabulary and grammar training, but conceptual understanding of the material will not develop any further.

Indeed, being experts in mother tongue by nature, learners tend to anticipate sometimes gradually increasing, sometimes rapid progression of quality, smoothness, fluency in FL communicative performance. Moreover, conscientiously and persistently practicing basic language skills – reading, listening, writing and speaking – they expect a significant breakthrough, which will lead to production a native-speakers-like language output. Instead, students discover that mechanism of usable selection of language units and stylistic means does not come with essential grammar and vocabulary.

Comparing two foreign language learning phenomena – fossilization and plateau – from methodological point of view, we state that the first one is much more difficult to be overcome, since making errors without awareness learners establish transitional version

of language, that should be a target language, but actually is an approximate system. In scientific research field the more appropriate name for this linguistic and psychological phenomenon is interlanguage, popularized by Selinker. Besides, fossilization has a permanent nature, while plateau is a temporary phase, which can be overcome by learners provided that they get subjected to certain pedagogical techniques.

Overcoming plateau and fossilization phases, it is also of a significant importance to mention the fact that both students and teachers should be aware of a danger of those FLA phenomena that come together with further progress and communicative competence. For this reason, an effective approach for teaching adult learners should presuppose development of useful capacity to monitor errors in language manifestations of others students as much as in their own spoken performance.

References

1. Selinker, L. *Interlanguage* // *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*. Vol. 10. Issue 1 – 4. 1972. – pp. 219 – 231. Available through : <https://doi.org/10.1515/iral.1972.10.1-4.209>. (Accessed : 6 May 2019).

Л. П. Бойко

ФУНКЦІОНУВАННЯ РОЗМОВНО-ПРОСТОРІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В РОМАНІ С. АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС АВСТРІЯ»

В українському мовознавстві поняття «розмовно-просторічна лексика» трактується по-різному. Такі дослідники, як А. Коваль та О. Пономарів відмежовують просторіччя від літературної розмовної лексики і розглядають у його складі мовні одиниці, що перебувають на межі літературного вжитку, а то й виходять за цю межу, це слова з різко зниженим експресивним забарвленням, перекручені з погляду граматичних норм тощо [3, с.81-82; 4, с.102-107]. Інші мовознавці, зокрема А. Грищенко та М. Жовтобрюх об'єднують ці два прошарки лексики й називають її розмовно-просторічною, зараховуючи до неї лексеми з додатковим стилістичним навантаженням, що надає їх значенню іронічних, жартівливих, фамільярних та інших відтінків. Оскільки чіткої межі між власне розмовною лексикою і просторіччям немає, ми також уживаємо термін «розмовно-просторічна лексика» на означення одного із структурно-функційних позалітературних різновидів лексичної системи загальнонародної мови, для якого характерна певна стилістична зниженість (переважно це наявність емоційних та експресивних конотацій пейоративного характеру); відносна ненормативність (відмежовує розмовно-просторічну лексику від літературного різновиду розмовного мовлення); загальнопоширеність [2, с. 69].

У романі «Фелікс Австрія» розмовно-просторічна лексика використовується в мовленні персонажів, причому вони інколи вживають слова, які в прямому значенні не є лайливими, а лише у певній мовленнєвій ситуації звучать як образливі, грубі назви. Зокрема, Аделя називає служницю Стефанію смердючою свинею, ідіоткою, дурепою, засвідчуючи в таких спосіб зневажливе й зверхнє ставлення до неї: «**Смердюча свиня!**» – кричить Аделя [1, с. 268]; *Ти хотіла, щоб вона померла, ідіотко?* [1, с. 273]; <...> *Яка ж ти дурепа!* [1, с. 273]. Негативно забарвленою розмовною лексикою послуговується й Стефа, характеризуючи Адель: <...> *що за глупа безголовна коза, що за набита дрантям манірна вертихвістка!* [1, с. 74].

Вульгаризми та лайливі слова вживаються, щоб передати низький рівень культури персонажа, його духовну обмеженість, а також висловити зневажливе ставлення до негативного персонажа, підсилити іронічний ефект: *А це як пояснити, пані сиромудра?* [1, с. 21]; *Фестенбургова сичить на нас, як розлючена гуска, ще й на-*

димає воло [1, с. 22]; *І кого він бачить у мені – сколопендру, плюскву, блощицю?* [1, с. 56]; *Роззяви кричали, що його треба вести до кагалу, бо, мовляв, «видно ж із обличчя, якої він крові»* [1, с. 128].

Лексеми «лотри», «паскудники», «старигань» вживаються для характеристики в'язнів: *«Невже це в'язні так співають, Господи!»* – лунає за моєю спиною голос Аделі. *«Ая, панюньці, лотри, лотри, паскудники!»* – вдоволено крекче старигань, мружачись і спльовуючи набік [1, с. 123].

Трапляються випадки, коли розмовно-просторічна лексика служить засобом самоіронії. Наприклад, доктор Ангер так характеризує себе: *Ну я старий розтепена!* [1, с. 120]; *<...> ну погляньте, який я бовдур!* [1, с. 121].

Більшість розмовно-просторічної лексики, засвідченої в романі, складають іменники, проте трапляються й дієслова, зокрема, спостерігаємо розгалужений синонімічний ряд на позначення процесів мовлення, які, як правило, мають негативне забарвлення і вживаються для характеристики персонажів: *Фестенбургова сичить на нас, як розлючена гуска, ще й надимає воло* [1, с. 22]; *Нині вночі ходив один попід вікнами, горлопанив, аби його впустили переночувати горлопанив* [1, с. 8]; *При цьому я ще й верещала – аж мало голос не зірвався* [1, с. 110]; *Старий шамкотів собі під носа, голосно плямкаючи – врешті я зрозуміла: він співав давню пісню – «Народний гімн за гаразди Короля»* [1, с. 111]; *Я шипіла на нього, говорила суворим голосом, говорила ображеним голосом, <...> кричала, погрожувала, навіть гарчала* [1, с. 155]; *Іванка, йдучи, не припиняла торохтіти <...>* [1, с. 199].

Розмовна лексика входить до складу порівнянь, які також виступають засобом характеристики дій персонажа: *Ти так само неохайна. Заїлася, як паця* [1, с. 138]. Йосиф порівнює Стефу із маленьким поросям, щоб не образити її і водночас вказати на недолік.

Отже, розмовно-просторічна лексика, зафіксована в романі, у переважній більшості виходить за межу літературного вжитку, оскільки їй притаманна стилістична зниженість. Вона активно вживається у мовленні персонажів і виконує характерологічну функцію, рідше – у авторському мовленні, створюючи комічний ефект, привертаючи увагу читача.

Список використаних джерел

1. Андрухович С. Ю. *Фелікс Австрія* : роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. 288 с. 2. Бузько С. А. *Розмовно-просторічна лексика в текстах української постмодерної прози. Філологічні студії* : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : зб. наук. праць. Вип. 2. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. С. 68–73. 3. Коваль А. П. *Практична стилістика сучасної української мови. 3-тє вид.* Київ: Вища школа, 1987. 352 с. 4. Пономарів О. Д. *Стилiстика сучасної української мови: підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн.* Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.

О. І. Бондаренко

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ І ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИКМЕТНИКІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ **BIG**, **LARGE**, **GREAT** (ВЕЛИКИЙ) ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Прикметники англійської мови **big**, **large** та **great** розрізняються за додатковими характеристиками висловлюваного ними поняття та стилістично однорідні.

Прикметник **big** має смисловий відтінок, що вказує на великий розмір, об'єм, вагу, на велику масу [*a big book* – велика книга, *a big horse* – великий кінь]: *Who is afraid of big bad wolf* (адаптована література)? – Хто боїться великого бридкого вовка? *He had a big face and cruel eyes* (Mark Twain). – У нього було велике обличчя та

жорстокі очі. In front of a big book – case in a big chair, behind a big volume sat Mr. Nupkins, looking a full size larger than any one of them, big as they were (Charles Dickens). – Перед великою книжною шафою у великому кріслі за великою книгою сидів містер Напкінс, який здавався ще більше за них, хоча вони були дуже великі. Цей прикметник також вживається, щоб передати фігуральне значення [a big man – велика людина, тобто людина, яка займає високе положення; big things – важливі речі]: We don't have the fine fast cars of Major Kons and the other big man (Heym). – Ми не маємо чудових швидкохідних автівок, як у майора Конса та у інших великих (тобто високопоставлених) людей. Слід зауважити, що прикметник big має також значення «благородний», «великодушний»: a big heart – благородне, великодушне серце. В такому випадку цей прикметник не входить в даний синонімічний ряд: You are a big man, you have a big soul (Galsworthy). – Ви велика людина з благородною душею і силою волі.

Прикметник **large** має смисловий відтінок, який вказує на повторність, місткість, широту будь – чого [a large hall – велика зала, a large basket – великий (місткий) кошик]: It was a large lovely garden with soft green grass (Oscar Wilde). – Це був великий чудовий сад з ніжною зеленою травою. Цей прикметник можна вживати по відношенню до людей: Bob's mother was a terribly large fat woman. – Мати Боба була страшенно великою та товстою жінкою. Також, можна підкреслити смисловий відтінок, який вказує на велику кількість будь – чого, численність [a large family – велика родина, a large number – велика кількість, a large property – велика власність]: ...there will be a large crowd... (Clark). – ...буде багато народу... (дослівно – великий натовп). [Ср. He sat on the mast of a large vessel and watched the sailors hauling big chest out of the hold with ropes (Oscar Wilde). – Вона (ластівка) сиділа на щоглі великого корабля і спостерігала, як моряки тягнули канатами великі (тяжкі) ящики з трюму.]

В сучасній англійській мові прикметники **big** та **large**, при перекладі, можуть бути взаємозамінними [a big (large) table, a big (large) house etc.]: He wrote in large black letteri (Heym)... – Він написав великими чорними літерами... Troy reached for a folder which was marked in big letters (Heym)... – Трой дістав брошуру, на якій було написано великими літерами...

Прикметник **great** в поєднанні з іменниками абстрактними має смисловий відтінок, що вказує на інтенсивність, значущість, високий ступінь будь-чого [great love – велике кохання, great patience – велике терпіння, great kindness – велика доброта, great haste – великий поспіх, great heat – велика спека, great merit – велика заслуга]: I felt very cold and strange, with great pain in my head (Daniel Defoe). – Мені було дуже холодно і не по собі, сильно боліла (дослівно – сильний біль) голова.

Такий самий відтінок має прикметник great у поєднанні з іменниками friend, enemy: Let us be great friends (Oscar Wilde). – Будемо великими друзями [1],[2].

Список використаних джерел

1. Казакова Т. А. Практические основы перевода. Учебное пособие. – СПб: Лениздат; Издательство «Союз», 2002. – 320 с. 2. Коптілов Віктор Теорія і практика перекладу: Навч. посіб. – К.: Юніверс, 2002. – 280 с. – Бібліогр: с. 275 – 278.

M. I. Bobak

POLITICAL DISCOURSE ANALYSIS AS A SUB-BRANCH OF CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS

PDA is one of the most representative sub-branches of CDA, which consecutively employs its techniques of analysis. There is a broad corpus of researches on PDA. T. van Dijk notes that PDA contributes not only to discourse studies, but also to political sciences and

social sciences in general. In his paper 'What is political discourse?' T. van Dijk offers some preliminary criteria that discourse has to fulfill to be considered Political Discourse [6].

According to Schäffner, language plays an important role in the process of manifesting a political will, since any political action deals with it. The study of political discourse covers a broad range of subject matters: 'bilateral and multilateral treaties, speeches made during electioneering campaign or at debate, editorial or commentaries in newspapers, a press conference with the politician or a politician's memoirs' [3, p.202].

Politics like all fields of social activity has its own specific language and special purposes of using it. Schäffner distinguishes four main purposes of the usage of political discourse. They are the following: 1) to elucidate citizens' awareness of the issue; 2) to help citizens reach their best reasoned judgment as to which course of action will solve a problem; 3) to motivate citizens' involvement in the political procedures; 4) to prepare the next generation to take part in social activities.

Here we concentrate on political speeches as a specific sub-genre of political texts. As Jonathan Charteris-Black states 'A political speech is an orderly sequence of words delivered by an individual to a physically present audience assembled for a specific social purpose. It also addresses a wider, remote audience via a range of communication media' [1].

Some scholars define political speech as a coherent stream of spoken language that is usually prepared for delivery by a speaker to an audience for a purpose on a political occasion. Broadly speaking, there are two main classes of political speech: the first is concerned with the making of political decisions and the second with establishing shared values. We may think of the first type as policy-making and the second as consensus-building. The first type has been described since classical times as 'deliberative', whereas the second type has been called 'epideictic' [1]. Consensus-building speeches are inaugural address, conferences addresses, etc.

A linguistic analysis of political discourse in general, and of political speeches in particular, can be most successful when it relates the details of linguistic behaviour to political behaviour. This can be done from two perspectives: we can start from the linguistic micro-level and ask which strategic functions specific structures (e.g. word choice, a specific syntactic structure) serve to fulfil. Or, we can start from the macro-level, i.e. the communicative situation and the function of a text and ask which linguistic structures have been chosen to fulfil this function[5]. For both perspectives, the political situations and processes can be linked to discourse types and levels of discourse organisation by way of an intermediate level: that of strategic functions. The most important such strategic functions are coercion, resistance, opposition and protest, dissimulation, and legitimisation and delegitimation [1].

Political speeches are, as we have said above, not a homogeneous genre. Instead, there is a range of subtypes determined by the particular communicative situation, including the characterisation of the communicative partners (i.e. who is speaking to whom? when? where? why?). Based on these criteria, a discourse analysis can look into all levels and aspects of language, into pragmatics (i.e. the interaction amongst speakers and hearers), semantics (i.e. meanings, the structure of the lexicon), syntax (i.e. the internal organisation of sentences), phonology/phonetics (i.e. intonation, stress patterns, pauses) [4].

In connection to what has been mentioned, it is important to discuss political speeches which belong to a specific sub-genre of political texts. The speeches of politicians play a crucial role in realizing political values, ideas, and political acts. Making speeches is a significant part of the politician's role in announcing policy and persuading people to accept it. Cockcroft defines rhetoric as 'the art of persuasive discourse' referring to both spoken and written communication. Hence, the rhetorical skills, needed for persuasive public speaking, have always been a vital factor of the speeches of politicians. Due to this,

politicians use the particular persuasive devices that make their speeches compelling, clear and succinct [2].

It can be summarized, that political discourse deals with the special language choice which is employed for a certain political effect.

References

1. Jonathan Charteris-Black. *Analysing Political Speech: Rhetoric, Discourse and Metaphor*. New York: Palgrave Macmillan, 2013. – 296 p. 2. Cockcroft R. and Cockcroft S. M. *Persuading People: An Introduction to Rhetoric*. London: Macmillan, 1992. – 258 p. 3. Chilton, P. and Schäffner, C. *Discourse and politics*. In T.A. van Dijk (ed.) *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction (Vol.2)*. Discourse as Social Interaction. London: Sage, 1997. – P.201-209. 4. Chilton, P. and Schäffner, C. *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse*. The Netherlands: John Benjamins, 2002. – P.11- 17. 5. Christina Schaffner. *Analysing Political Speeches*. Aston: Multilingual Matters, 1997. – 89 p. 6. Van Dijk, T.A. *Discourse analysis and social analysis*. *Discourse & Society*. 1994. – P.163-164.

Л. В. Мірошніченко, Д. Р. Замкова

КЛАСИКА І СУЧАСНІСТЬ: КОМПАРАТИВІСТИЧНИЙ ПОГЛЯД

У сучасній українській літературі є низка письменників, які зацікавлюють читачів своїм новим поглядом на мистецтво слова. До такої письменницької когорти можна віднести і відомого прозаїка, поетесу, заслуженого культурного діяча України – Галину Тимофіївну Тарасюк. Нещодавно нам пощастило особисто зустрітися й поспілкуватися з мисткинею. У наших спогадах залишилися її людяність, неймовірна щирість, доброзичлива усмішка, уміння зацікавити молодь до прочитання української літератури, сприймати її нові мистецькі погляди щодо сучасного літературознавства.

Твори Г. Тимофіївни відомі не тільки в Україні, а й далеко за її межами. Великої популярності серед читачів набули такі її романи: «Цінь Хуань Гонь», «Між пеклом і раєм», «Любов і гріх Марії Магдалини», новели: «Ковчег для метеликів», «День сказаної парасольки», «Дама останнього лицаря», «Милосердний» та ін. Творчість цієї письменниці високо оцінено на літературному рівні. Авторку відзначили Міжнародною літературно-мистецькою премією імені Григорія Сковороди, літературно-мистецькою премією ім. І.Нечуя-Левицького, премією Міжнародного фестивалю «Європейська весна поетів» та ін.

Директор Броварської ЦБС Л.Кошелева дала схвальний відгук щодо її творчості: «Мабуть, немає в літературному середовищі людини, яка б не чула про Г.Тарасюк – поетесу, прозаїка, критика, перекладача, публіциста, автора найкращих творів у сучасній українській літературі» [4]. Поет, лауреат літературної премії ім. Г.Сковороди, В.Черпков відзначив: «Довго не міг отямитися після прочитання в «Березолі» повістей «Гаспид і Маргарита», «Покоївка» Г.Тарасюк. На мій погляд, це «булгаковський рівень». Написане не залишає байдужим, воно ніби дзвоник: не можна гендлювати народною совістю. Цей справді попередження: розплата гряде...» [4]. Доктор філологічних наук, професор КНУ ім. Т.Шевченка Ю.Ковалів також зацікавився творчістю Г.Тарасюк, проаналізувавши образ головної героїні в романі «Гаспид і Маргарита», науковець зазначив: «Маргарита – це вольова натура, в якій використано поширений у «чоловічій» літературі фаустіанський мотив продажу душі задля певних благ, що на разі виявилися ілюзорними [4].

Творчий доробок Г.Тарасюк на сьогодні досліджений низкою літературних науковців: Л.В.Мірошніченко «Особливості євангельських образів та мотивів у романах Г.Тарасюк», Л.Пастушенко «Трепанія сучасності або критичний модернізм Г.Тарасюк», І. Лобовник «У пошуках сенсу людського життя», К.Павлюк «Жіночі романи про українське життя». На сьогодні письменниця активно працює і пише нові твори,

які є малодослідженими, що й обумовлює актуальність цієї роботи. Порівняння образів головних героїнь романів Г.Тарасюк «Гаспид і Маргарита» та М.Булгакова «Майстер і Маргарита» є цікавим аспектом для літературного дослідження.

Під час особистого спілкування з авторкою роману ми довідалися про те, що вона мала певний намір паралельного зображення деяких подій у творі «Гаспид і Маргарита» й у відомому романі М.Булгакова «Майстер і Маргарита». Особливо перегукуються образи головних героїнь – Маргарит, і потужний подієвий сюжет потойбічного виміру: «Схожість деяких подій у моєму романі і в творі М.Булгакова сприяє, на мій погляд, кращому і глибшому розумінню проблем сучасності, які пов'язані з подіями чорнобильської катастрофи» [2]. Варто зауважити, що видима схожість обох романів постає перед реципієнтом уже в самій назві, яка сформульована за однією схемою: «Він і вона». Це дає можливість передбачити, що між головними героями буде тісний взаємозв'язок і можливе розгортання трагічних подій.

Порівнюючи образи головних героїнь досліджуваних нами романів, варто звернути увагу на схожість імен цих жінок – Маргарит. Героїню з роману Г.Тарасюк не завжди звали так, спочатку її справжнє ім'я було Людмила, але завдяки відьмі бабі Арехті вона змінила його, продавши душу дияволу: «Що за ім'я таке – Людмила? На сім світі сам собі не милий, не те що людям, а для баби Арехти будеш Маргариткою» [3,с.19]. Образ цієї героїні є збірним, бо взятий з кількох реальних жіночих постатей з якими в своєму житті авторка була особисто знайома, а прототипом Булгаківської героїні була його третя дружина Олена Сергіївна. Жінки в обох романах мають почуття любові до Майстра. Заради їхнього першого палкого кохання та пристрасті до генія, вони готові були пожертвувати рідними людьми, статками, кар'єрою, своїм майбутнім: «Вона любила цього чоловіка, цього геніального збоченця, цього цинічного ката. Може, єдиного у світі й у своєму житті – любила» [3,с.103]. Майстер – це безіменний герой роману, освічена людина. Він отримав це «звання» від головних героїнь романів, бо його досягнення в галузі мистецтва, особливо в написанні творів, є неймовірними: «Той, хто називав себе майстром, працював гарячково над своїм романом, і цей роман поглинув і незнайомку. Вона нетерпляче дожидалася обіцяних уже останніх слів про п'ятого прокуратора Іудеї, співає й голосно повторювала окремі фрази, які їй подобалися, і казала, що в цьому романі – її життя» [1,с.357].

Почуття Майстра до Маргарити в романах Г.Тарасюк і М.Булгакова різняться. У булгаковському романі чоловік і головна героїня «покохали одне одного так міцно, що стали зовсім нерозлучними» [1,с.355]. Вона для нього була супутницею життя, яка підтримувала, захищала від світу в якому панувала жадоба, нікчемність, меркантильність, де не було місця для людяності, вірності та справедливості, що навіть пішла з ним в інший ірреальний світ, де він зможе знову творити своїм пером: «Як і юнак-демон, майстер летів, не відводячи очей від місяця, але усміхався йому, як комусь добре знайомому. Майстер йшов зі своєю подругою в сяйві перших ранішніх променів через кам'яний замшілий місток. Там чекає вже старий слуга і дім, де він писатиме гусячим пером при свічках» [1,с.887].

А в романі Г.Тарасюк Майстер не вірив у справжнє кохання, бо й сам не вмів кохати, тому з надмірною жагою намагався закохатися в Маргариту, щоб «на крилах нового почуття злетіти над трясовиною життя, що засмоктувало його, мов ситого селезня, у теплу, затишну, сановиту гавань» [3,с.103]. Його дружина знала про зв'язок головної героїні з її чоловіком, але ніколи не перешкоджала цим стосункам: «Майстер демонстрував один з різновидів збочення – вампіричний егоцентризм. Тепер вона розуміє, чому за десять років, які Майстер мордував її своїм витонченим садомазохізмом, його дружина, яка, безсумнівно, знала все про їхній зв'язок, не влаштувала бодай раз скандалу» [3,с.103].

У досліджуваних романах простежується певна схожість у характері обох героїнь: вони розумні, сміливі, пристрасні, багато хто заздрив долі цих дівчат: «Маргарита була дружиною вельми значного фахівця, котрий до того ж зробив важливе відкриття державного значення. Маргарита Миколаївна зі своїм чоловіком удвох посідали весь поверх прекрасної вілли серед садка в одному з провулків коло Арбату. Маргариті Миколаївні не бракувало грошей» [1,с.1013]. Вони обоє категоричні, запальні, діють у край імпульсивно, бувають жорстокими, коли справа стосується ворогів, не знають міри в своїх емоціях, тому страшні в гніві: «На відміну від «Народної ідеї», її Хазяйка не дуже сподобалась Кібчику. Відьма, як пить дать, відьма, ще й до того крепко зла» [3,с.15], «А ти справді стала схожою на відьму. А я цього і не заперечую, – відповіла Маргарита, – я відьма і дуже рада з цього!» [1,с.1633]. Головні героїні обох романів живуть в ірреальному світі, бо можуть бачити те, що звичайним людям не під силу пізнати: «Поряд хекає і гупотить старою чорно-рябою коровою невидимий простими смертними Гаспид, але курява за ним здійсмається цілком видима і така густа, нібито ми біжимо не асфальтом, а степовою дорогою. Вони – про мене, як про божевільну, що репетує удосвіта під чужими ворітьми та чесним людям спати не дає» [3,с.55]. Почуття героїнь розкриваються завдяки зображенню подій у двох вимірах: реальному та потаємному. Маргарита переймалася теперішнім і майбутнім своєї доньки, осуджувала себе за власні вчинки: «Я виправдовувалась перед Богом і людьми, як на Страшнім суді. Я просила помилування, порятунку для моєї дитини...» [3,с.92].

Незважаючи на аналогію образів головних героїнь, вони все ж таки різняться. Адже роман М.Булгакова «Майстер і Маргарита» та Г.Тарасюк «Гаспид і Маргарита» написані в різні епохи. Перший був виданий у 1966 році, в ньому описуються події з життя талановитого письменника, який мешкав у Москві, а «Гаспид і Маргарита» вийшов друком у 2002 році, в якому розповідається про трагічні події чорнобильської катастрофи (1986 р.).

Отже, на сьогодні українські сучасні та класичні твори є актуальними і цікавими для компаративістичного дослідження. В образах героїнь романів Г.Тарасюк і М.Булгакова реципієнт усвідомлює для себе духовні та моральні цінності: справжнє кохання, самотність, відданість, відповідальність, милосердя, співчуття. Це дає змогу сучасним читачам оцінити майстерність митців художнього слова.

Список використаних джерел

1.Булгаков М.О. *Майстер і Маргарита*. К. 2003 р. 1864 с. 2.Власне інтерв'ю з Г.Т. Тарасюк. 3.Тарасюк Г.Т. *Гаспид і Маргарита*. К. 2002р. 181с. 4.Юсин Г. /Творчі обрії Галини Тарасюк/ Інтернет-видання 2013р. Режим доступу: <http://slovoprosvity.org/>.

Н. Б. Бейсенова

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ В ПЕРЕВОДАХ АВТОРОВ-БИЛИНГВОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОКАЛИЗАЦИИ

Современной наукой в последнее время активно исследуются вопросы межкультурной коммуникации. Появляются все новые исследования, посвященные взаимодействию и взаимовлиянию культур в разных областях гуманитарных наук, как: лингвистика, литературоведение, социология, культурология, политология, психология и другие. На сегодняшний день очевидным является тот факт, что глобальная культура и национальные и этнические культуры находятся во взаимодействии. Этому подтверждением является «глокализация». В социологии данный термин выражает идею напряженности между локальными и глобальными культурами. Гло-

кализация как процесс представляет собой глобализацию локального и локализацию глобального [1].

В современном обществе, несомненно, существует большой запрос на такие идентичности, которые имеют множественный характер, объединяют пласты разных культур, подразумевают высокую полиязычную и межкультурную компетентность. Идея о новом типе идентичности воплотилась в рамках современного научного дискурса о единстве глобального и локального у нового типа «глокальных людей», – тех, кто живет на два-три дома (т.е. страны), думает «глобально» и действует «локально». Именно такой тип идентичности сегодня называют глобальной [8]. В лингвистике наиболее эвристичным методологическим направлением для исследования языка и идентичности является романтическая лингвистическая парадигма, связанная, в первую очередь, с именами В. фон Гумбольдта [4], К. Фосслера [10], А.А. Потебни [7, с.616] и позже М.М. Бахтина [3, с.423]. Основой для серьезной эмпирической базы послужила гипотеза лингвистической относительности Э. Сепира – Б. Уорфа [9].

В лингвистике такой процесс ярко выражен в переводах авторов-билингвов, так как в переводе постоянно осуществляется «столкновение культур». Автор субъективно воспринимает оригинал и с субъективными представлениями перевоплощается в переводчика о чужой культуре и об особенностях её интерпретации оригинала. Поэтому изучение влияния культур народов через перевод является актуальным. Особую актуальность представляет рассмотрение особенностей перевода разножанровых русских текстов авторов-билингвов, что связано с возрастающим интересом ученых в области гуманитарных наук. В статье рассматриваются тексты: татарского ученого К.Насыри, киргизского и советского писателя Ч.Айтматова, азербайджанского и русского писателя Ч.Гусейнова и казахстанского поэта-переводчика Б.Каирбекова.

Язык первого рода произведений общедоступен для понимания, близок к народно-разговорному стилю. В произведениях же второго рода наблюдается энциклопедический принцип изложения материала, обилие арабо-персидской лексики, религиозно-философских терминов. В них преобладают факты, сопутствующая информация [5]. Вторая половина XIX века – это период ускоренного развития в истории татарского литературного языка. Различные функциональные стили татарского литературного языка берут побуждение, и возникает необходимость разработки собственной терминологической базы для создания научных произведений в различных областях знаний. Именно Каюм Насыри был первым татарским ученым, который на практике стал осуществлять задачу просвещения своего народа, создавая на родном языке книги и учебники по разным отраслям знаний, используя достижения не только «восточной», но и мировой, в основном, русской науки. Особенно велика была роль К. Насыри в создании татарского литературного языка, где он выступал уже не только как переводчик и популяризатор, а как ученый. Его избранные произведения на русском языке впервые начали издаваться в 1977 году. Его знаменитая книга «Тарбия китабы» («Книга о воспитании») о религиозно-мифологических верованиях казанских татаров представляется важным исследованием, так как наставления в книге излагаются с традиционной композиции. Язык автора характеризуется обилием арабизмов, религиозной лексики, архаизмов, историзмов. Большая часть ключевых слов имеют межъязыковые эквиваленты *тэрбия*, *ьонэр*, *гыйлем*, *дус*, *дошман*, (воспитание, ремесло, знания, друг, враг) и представляют собой, следовательно, «прямые» или «непосредственные соответствия». Анализ языкового оформления К.Насыри выделяет, что перевод произведения детерминруется исходным татарским языком. Например: *Хикзят кыйлынмыштыр ки бер дэрвиш кичендэ бик куп*

тэгам аутан, [сэхэргэ кадэр] бертуктаусыз намаз укый, имег, диделэр/ Рассказывают, что один дервиш на удивление зевакам съел двести фунтов хлеба и потом всю ночь напролет провел в молитвах. Выделенная лексема *сэхэргэ кадэр* в Арабско-татарско-русском словаре заимствований определяется как: *сэхэр* – 1) заря, рассвет; 2) завтрак на заре (во время поста у мусульман) [11, с.792]. Как мы видим, лексема в переводе опустилась и утратила значение в тексте как религиозное совершение. Как известно, в процессе перевода происходит коммуникативное приравнивание текстов на разных языках, поэтому проблема перевода – в основном, проблема анализа, построения текста и его понимания. И так, для наиболее точного перевода произведений, скорее всего, нужно учитывать, как языковые особенности, стиль автора, так и особенности религиозно-философского мышления. В нашем случае, это напрямую касается вышеупомянутого автора и несомненно, будет способствовать оптимизации процессов межкультурной коммуникации.

Авторский перевод имеет прямое отношение к билингвизму, поскольку автор должен владеть двумя языками и связан с художественным переводом, так как предполагает творчество. Большой опыт представляет опыт азербайджанского прозаика Чингиза Гусейнова, который пишет на родном и русском языках. Ему принадлежит роман «Магомед, Мамед, Мамиш» (1987) собственного перевода. Жанровая структура перевода с элементами сатиры выражается в текстах автора-билингва. Например:

-...Мамиш» - парень что надо, гордый, справедливый, неуступчивый, а по-другому - что он как зеленая завязь на инжировом дереве: то ли нальется медовым соком, если выращивать с умом, то ли сморщится, засохнет, если забросишь дерево -, символ гостеприимства у азербайджанцев считается подача чая перед подачей основным приемом пищи со сладостями как инжир, абрикос и т.д. Многие регионы Азербайджана славятся выращиванием инжира, поэтому использование в художественных текстах лексемы является очевидным.

- «Это чал, верблюжье молоко, холодное, выпей», - говорит бабушка, до рассказав сказку о плешивом, который женился-таки на шахской дочке; а потом за забором показались два горба и голова верблюда; вышли за ворота. -, чал – напиток из верблюжьего молока [6], естественно сброженное верблюжье молоко в условиях высокой температуры сухих субтропиков.

- С улицы еще не убрали чан. Чуть ли не каждое лето приглашаются кирщики, латают давящую течь плоскую крышу, покрытую вечно трескающимся киром. На улице устанавливается громадный чугунный чан, в него валят старый кир, разводят костер, и черный дым с хлопьями копоти, и едким запахом гари несется и стелется по всему кварталу -, профессия кирщик был одним из основной профессии в Баку в середине 50-х годов. Как было известно в Баку крыши домов были плоскими с небольшим уклоном. И хоть дожди редко бывали затяжными, чтобы крыша не протекала, кирщики вступали в работу. Основным атрибутом работы был большой квадратный черный бак с трубой. На крышах Баку поверх деревянных перекрытий насыпали песок, а сверху заливали кир и получалась такая целая крыша. Киром заливали и бетонные крыши, а сверху кладут рубероид. Если рубероид положить без кира, то под ним может скопиться вода.

Многие аспекты особенностей жанра и стиля романов Ч.Гусейнова затронуты в исследованиях литературоведов и критиков: С.Асадуллаева, С.Чупринина, П.Ульяшова, В.Колмановского, А.Марченко, И.Андреевой, Н.Ивановой, Ш.А.Мазанаева, Е.Твердисловой, К.К.Султанова и др. Национальное своеобразие находит яркое отражение в романах Ч.Гусейнова, в которых стиль становится средоточием национальной специфики, что, в свою очередь, отражает национальное видение писателя.

Одним из средств углубления бытовой коллизии, наполнения её социально-философским смыслом является изобразительная символика. Смысловая структура символов в романах Ч.Гусейнова глубоко социальна и психологична, что во многом объясняется проблематикой произведений, характером конфликтов [2, с.153].

Переводы казахстанского поэта, режиссера, переводчика Бахыта Каирбекова неразрывно связана с его творческой деятельностью. В основном его переводы состояли из произведений казахских поэтов и прозаиков: Шакарима Кудайберды-улы «Родословная тюрков, казахов и киргизов», Койшыгара Салгарина «Династии ханов»; стихи Асана Кайгы, Бухара-жырау, Ақтамберды-жырау, проза С. Муратбекова, А. Сейдимбекова, Т.Журтпаева, А. Джаксыбаева, А.Альпеисова, стихи Г. Каирбекова, Т. Молдагалиева, Т. Абрахмановой, Е. Раушанова, О. Аскара, М. Макатаева, Ильяса Джансугурова и Фатимы Габитовой и другие. Этнические принципы казахов, уходя корнями глубокоую древность, проникнуты высокими общечеловеческими идеями добра, справедливости и милосердия. Именно милосердие, совесть и гуманность, как высшее проявление толерантности, являются стержневыми темами философии Шакарима, которому принадлежат такие строки об истинном и нравственно совершенном человеке:

«Мейірім, ынсап, ақ пейіл, адал еңбек, -

Бұл төртеуін кім қылса, шын адам сол» -

в переводе «Истинный человек – это милосердный, совестливый, справедливый, живущий честным трудом доброжелательный человек».

Существует языковой элемент под названием «стиль», который часто отличается от одного языка и другого. Особенно это касается перевода. Переводчик на целевом языке может вносить изменения, а не просто переводить, чтобы захватить ощущение текста на целевом языке. Перевод – это нечто большее, чем просто перевод слов, и это справедливо и для художественной литературы, которая должна стать близкой с читателем на совершенно другом языке.

Таким образом, язык переводчика посредством образных средств русского языка используются с целью достижения автором прямого стилистического характера текста оригинала. Феномен межъязыковой образности и образные средства русского языка выступают как категории метаязыкового сознания личности переводчика, что дает читателю экспрессию и чувственность выразительности художественных образов в текстах авторо-билингвов.

Список использованных источников

1.Аберкромби Н., Хилл С., Тернер Б.С. Социологический словарь. – М.: Экономика, 2004. 2.Бабаева Э.С. Жанрово-стилевое своеобразие романов Ч. Гусейнова «Магомед, Мамед, Мамии» и «Семейные тайны»: диссертация к.ф.н. – Махачкала, 2007. С. 153. 3.Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Сост. С. Г. Бочаров, примеч. С. С. Аверинцев и С. Г. Бочаров. М.: Искусство, 1979. – С. 423. 4.Гумбольдт фон В. Избранные труды по языкознанию. М.: Прогресс, 1984. 5.Едиханов И. Ж. Лексико-семантические особенности языка этико-дидактических и философских татарских текстов и их переводов на русский язык: автореф. дис. к.ф.н. Казань, 2009. 6.Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. – 1992. 7.Потебня А. А. Эстетика и поэтика. – М.: Искусство, 1976. – 616 с. 8.Солдатова Г. В., Тетерина М. В. Многоязычие как фактор формирования новой идентичности и культурного интеллекта // Мир психологии. – М.: Мир психологии, 2009. 9.Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку // Новое в лингвистике, вып. 1, М., 1960. 10.Фосслер, К. Грамматика и история языка. К вопросу об отношении между «правильным» и «истинным» в языковедении / К. Фосслер // Логос. - М.: Тип. Рус. Т-ва, 1910. 11.Хамзин К. З., Махмұтов М. И., Сайфуллин Г. Ш. Арабско-татарско-русский словарь заимствований (Арабизмы и фарсизмы в языке татарской литературы). – Казань: Татарское книжное издательство, 1965. – 792 с.

ШЛЯХИ ПОПОВНЕННЯ СЛОВНИКА ФОЛЬКЛОРИЗМІВ

Фольклоризми як певні стереотипи лексичних номінацій, як словотвірні, граматичні моделі, як стилістичні прийоми організації художнього тексту, як слова-символи не залишаються незмінними в мові. З одного боку, мовні стереотипи виступають характерною ознакою функціонування народнописаного компонента в мовно-літературній практиці, з другого – постійно відбувається розвиток семантики фольклоризмів, із стереотипів народнописаної мови народжується нова поетична фразеологія сучасної української мови.

Словник фольклоризмів поповнюється, **по-перше**, за рахунок структурно-семантичної трансформації традиційних народнопоетичних образів. Згадаймо шевченкові словесні образи *стеблина-билина*, *роса-сльоза*, *воля-доля*, що виникли на ґрунті семантико-синтаксичних паралелей і розвивали поетичні символи народнописаної мови. Поетична фразеологія Шевченка органічно доповнювала словник фольклоризмів української літературної мови. Так само Франкові вислови *місяцю, князю, дівчино – з горіха зерня*, *голос – пшеничний колос* засвідчили авторську трансформацію традиційних пісенних мотивів.

Варіантністю характеризуються народні приказки й прислів'я, що використані в поетичних рядках «*У житті як на довгій ниві*» – вчить народний досвід; варіант цього крилатого вислову А. Малишко включає в поетичну сповідь: *Прожила це життя, як на ниві широкій*,

Наробилась, набачилась горя і дива [5, с.370].

Словник фольклоризмів збагачується, **по-друге**, за рахунок okazіональних утворень, авторських неологізмів. Наприклад, І. Драч у своїй пісенній творчості утворює іменники, мотивовані постійними епітетами-прикметниками та іменниковими основами із семантичними компонентом «молода особа» – *горнявич*, *білявич*:

Ой, горнявич, чи білявич зі мною ізлада? [4].

Оказіоналізми поета не суперечать системі української мови: поряд із зафіксованими в словниках розмовними формами *білявка*, *білянка* [6, т.1, с. 185], *чорнявка*, *чорнявочка*, *чорнявчик* [6, т.11, с.362] вони відзначаються експресивністю й свіжістю поетичного вислову.

У стилістичному ключі фольклорної мови утворює поет і прикметникові усічені форми типу *розкішен*, *небесен*, *світел*: «*Хай світить **світел** світ мені*».

Прозорий своєю внутрішньою формою авторський новотвір П. Засенка дієслово *зозулити* так само поповнює словник фольклоризмів сучасної літературної мови і вжите у відповідному контексті, наприклад:

Мамо – віку ти мій,

Сива птице, зозуле,

***Не зозуль**, прочини у світанок вікно* [1, с.119].

Дієслова відіменникового утворення – одне з активних джерел поповнення словника фольклоризмів. Так, за фольклорною моделлю утворені словосполучення з відіменниковими дієсловами *перезорюють зорі*, *переночують ніч* (П. Тичина), *ословсь до моїх слів* (М. Вінграновський).

Багато субстантивованих форм настільки природні в мові, що їх okazіональний характер у тексті зовсім не відчувається, наприклад, *миле **чорнобрів'я*** (П. Засенко). Хоч *чорнобрів'я* часто вживається і в поетичній мові інших авторів (наприклад, А. Малишко), у словниках він не зафіксований.

Словник фольклоризмів поповнюється не лише за рахунок авторських новотворів, а й завдяки встановленню нових образних асоціацій, які виникають у поета

від сприйняття етимології, внутрішньої форми слова, наприклад:

*Червоно, зелено, лілово –
В сто барв полийся із глибин,
Моє словечко, чесне слово,
Я твій покірний слов'янини* [1, с. 120].

Нарешті, **третій** шлях поповнення словника фольклоризмів – розширення семантичних контурів народнопоетичних символів. Символи української народнопісенної мови *рута-м'ята, лелія, явір, калина, тополя* вийшли за межі словника пейзажної, інтимної лірики і почали вживатися з позитивним оцінним значенням як символи громадянської, публіцистичної поезії.

Слова-символи стають центром поетичних фразеологізмів, які в мові кожного художника набувають варіантних ознак. Взагалі, варіантність – така сама характерна ознака професійної художньої літератури, як і фольклорного стилю. Мовні стереотипи, що становлять словник фольклоризмів сучасної української літературної мови, передбачають наявність індивідуальних варіантів. Розкриваючи зв'язок варіантності з традицією, К. В. Чистов пише: «Будь-який стереотип, що є складовим елементом певної культури, щоб стати ним, повинен мати таку властивість, яка для нього не менш важлива, ніж стабільність, – пластичність, своєрідне поле (діапазон) варіативності» [8, с.106].

Тому в кожний період історичного розвитку художній стиль, спираючись на фольклорні традиції, репрезентує цілий ряд варіантів фольклорних символів, активізує певні типи словотворення, семантико-синтаксичної сполучуваності тощо.

Останні роки в мові української художньої літератури позначені помітно активізацією фольклорних мотивів, варіантність яких спричиняється до витворення характерного поетичного словника. Разом із стилізованими народнопоетичними жанрами приходить у художній стиль і діалектна лексика, яка завдяки функційному навантаженню сприймається як фольклорно забарвлена.

Власне, поширення фольклорних традиційних жанрів сприяє акліматизації діалектних засобів вираження в літературній художній мові. Коли літературна мова має усталені, кодифіковані правила словотворення, нормативний словотвір, морфологію, синтаксис, варіанти фольклорного стилю на фоні загальнолітературних норм набувають експресивного значення. Вони дають змогу відчутти новизну внутрішньої форми слова, його асоціативну образність, яка виникає часто від несподіваного оточення слова, від нового контексту. Згадаймо, яким змістом наповнився традиційний фольклорний вислів *біла хата* від контекстуального зіставлення з поняттям *білий дім* у творі Б. Олійника. Саме про такі джерела внутрішньої образності мови писав О.О.Потебня: «Раніше створене в мові двояко служить новому: часто воно перебудовується заново за інших умов і по-іншому, іноді воно змінює свій вигляд і значення в цілому тільки від присутності нового» [7, с.131].

Традиційні фольклоризми від присутності нових понять, які ввійшли в нашу мову із новим життям, змінюють своє семантичне й стилістичне наповнення. У сучасній поезії у нових асоціаціях і протиставленнях постав традиційний символ *дороги, доріженьки, стежини*, пор.: *Є магістралі звитяг і звершень,*

А є ще й доріженька степова [2, с.39].

Культурно-історичний фон сучасної цивілізації проступає за характерним словником поезії, в якому фольклорні *стежина, доріженька* виростають до символів батьківщини, рідної землі, справедливості.

Так фольклорний стиль взаємодії з сучасними поняттями, творячи естетично досконалим художнє слово.

Постійно звертатися до глибин народної поетичної мови, бути з нею в творчій

гармонійності радить молодим письменникам Олесь Гончар. Є у нього такі роздуми: «А перший «Кобзар», що потрапить тобі до рук, і перші рядки, що навіть тобі, малому, западуть у душу на все життя: «Серце моє, зоре моя, де це ти зоріла?..» [3, с.14].

Захоплюючись цим класичним образом із Шевченкових «Гайдамаків», який поряд із багатьма іншими став надбанням і українського фольклору, письменник виявляє своє ставлення до традицій української народнопоетичної культури. Напевно ж із народних джерел народилися й Кобзареві рядки, бо перегукуються вони з народною піснею, яку записав колись Т.Шевченко:

*Зійшла зоря ізвечора,
Не назорілася,
Прийшов милий із походу,
Я й не надивилася [9, с.441].*

Список використаних джерел

1. Антологія української поезії в 6 т. Українська радянська поезія. – К.: «Дніпро». – 1986. – Т.6. – 445с. 2. Бровченко В.Я. Повернення з літа: Поезії. К.: Молодь, 1985. – 119 с. 3. Гончар О. Твоя зоря / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrclassic.com.ua/katalog/gg/gonchar-oles/148-oles-gonchar-tvoya-zorya>. 4. Драч І. Балада про двох лебедів / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pisni.org.ua/songs/5120545.html>. 5. Малишко А. Зорі світ провіщають: Лірика та поеми. – К.: «Дніпро», 1969. – 399 с. 6. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). Т.І. 1970. – 799 с.; Т.ІІ. 1980. – 699 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/online>. 7. Потебня О.О. Естетика і поетика слова: Збірник. Пер. з рос. / Упоряд., вступ, ст., приміт. І.В. Іваньо, А.І. Колодної. – К.: Мистецтво, 1985. – 302 с. 8. Чистов К. В. Традиція, «традиційні общества» и проблема варьирования / К. В. Чистов // Советская этнография. – 1981. – № 2. – С. 105-107. 9. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 5. – 496 с.

И. М. Ахмад, В. В. Чмель

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ИЗУЧЕНИЯ КАТЕГОРИИ ВРЕМЕНИ

Восприятие человеком событий во времени дает ему понятие времени, или понятийное (перцептуальное, перцептивное) время. Такая мыслительная трансформация переводит диффузность реального времени как объекта именованія в величину дискретную. Отношения, характеризующие свойства объективного и понятийного времени, находят свое отражение в языке. Однако «меньшая дискретность и большая диффузность предметов именованія порождает ослабленность зависимости семантической системы языка от системы реального мира» [2, с.143]. Однако и понятийное время имеет признаки, не свойственные времени объективному, например, цикличность.

Каждая область знаний опирается на собственную концепцию времени. Если проблемы времени в философии и естественных науках изучаются уже несколько тысячелетий, то филологи – лингвисты и литературоведы – занялись ими сравнительно недавно.

Литературоведы Л. Д. Андреева, Н.Ф. Ржевская, Е. В. Михайлова, З. Я. Тураева и др. исследуют, прежде всего, художественное время как категорию художественного текста, которая предполагает существование временной перспективы целого текста. В ряде работ делается заключение, что художественное время либо подчиняет себе языковое время, либо тождественно темпоральности. Таким образом, потенции языка реализуются в текстовых функциях языковых форм и, следовательно, художественное время является одним из проявлений языкового времени; в свою очередь свойства языкового времени обуславливают свойства художественного времени.

Лингвисты понимают время как отображение некоторой модели реального времени в языке. Для раскрытия общего понятия времени необходимо учитывать характер восприятия временных отношений человеческим сознанием и оформление их средствами языка. Время относится к числу таких понятий, которые «не только описываются при помощи языка, а выявляются в нем самом, в его лексике и грамматическом строе» [4, с.97].

Как было отмечено выше, согласно данным психологии и физиологии, перцептуальное время не является чем-то обособленным, оно неразрывно связано с протеканием реальных процессов и, следовательно, с реальным временем, между ними обычно есть соответствие, поскольку «порядок смены ощущений отражает порядок смены реальных явлений» [1, с.48]. Перцептуальное время может интерпретироваться как система понятий, адекватно отражающих как свойства объективного времени, так и субъективное преломление их в сознании.

Поскольку в семантике языковых форм отражаются отношения человека к реальному времени, языковое время выступает в качестве отраженной формы времени. В свою очередь отраженность дает языковому времени относительную независимость от реальных временных характеристик описываемых событий.

Мы разделяем мнение Е. В. Тарасовой, что «время языковое – это система разноуровневых средств языка, его разнообразных единиц и структур, существующих в языке независимо от познающего субъекта; это – гетерогенная совокупность языковых элементов, набор и природа которых определяется системой правил предположения, характеризующих данный естественный язык» [3, с. 35].

Именно временная характеристика событий, действий или состояний, опирающаяся на различные морфологические, синтаксические, лексические и другие средства языкового выражения времени, трактуется и нами как темпоральность. Темпоральность включает в себя грамматическое время как структуру, под которой понимается выражение временных отношений в рамках видовременной системы глагола, но не тождественна ему: «... ни одна грамматика не выражает всех возможных деталей взаимоотношений между предметами материального мира. Язык может выражать результаты познания человеком окружающего мира всей совокупностью своих средств. Поэтому логическое мышление и общая совокупность средств языка являются всеобъемлющими, грамматика же всегда избирательна» [5, с.43].

О категориальном статусе темпоральности свидетельствует наличие в различных мировых языковых системах разноуровневых средств, содержащих временную семантику. Именно поэтому лишь темпоральность может рассматриваться как объективно-субъективная категория, сочетающая в себе свойства реального, перцептуального и индивидуального времени.

Список использованных источников

1. Ахмад И.М., Чмель В.В. Ассоциативно-семантические связи темпорлексем/И.М. Ахмад, В.В.Чмель// *Иностранные языки: инновации, перспективы исследования и преподавания [Электронный ресурс] : материалы II Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 21–22 марта 2019 г. / Белорус. гос. ун-т; редкол.: Е. А. Пригодич (отв. ред.) [и др.]*. – Минск: БГУ, 2019. – С.48-52.
2. Мартинович, Г. А. Типы вербальных связей и отношений в ассоциативном поле / Г. А. Мартинович // *Вопросы психологии*. – 1990. – № 2. – С. 143-146.
3. Славянский ассоциативный словарь : русский, белорусский, болгарский, украинский / Н. В. Уфимцева [и др.]. – М. : ИЯ РАН : Барнаул, Издательство Алтайского государственного университета, 2004. – 800 с.
4. Рогожникова, Т. М. Ассоциативная структура значения слова и процесс понимания текста / Т. М. Рогожникова // *Психолингвистические проблемы семантики : сб. науч. трудов. / Калининский гос. ун-т ; редкол. : А. А. Залевская (отв.ред.)*. – Тверь, 1990. – С. 96–100.
5. Akhmad I., Chmel V. Semantic features of the vocabulary of the English language/I. Akhmad, V. Chmel// *Інноваційні підходи до розвитку сучасної науки: XIV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: тези доповідей, Дніпро, 28 лютого 2019 р. – Ч. 1. – Дніпро: НОК, 2019 – 82 с.*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ РЕАЛЬНИХ ПОДІЙ У РОМАНІ Г. ТАРАСЮК «ГРІШНІ, ЧЕСНІШІ ЗА ХЕРУВИМІВ»

Галина Тимофіївна Тарасюк – цікава постать у сучасній українській літературі. Її книги, на думку різних науковців, асоціюються з «правдою, власним жаргоном, чистою ліричною субстанцією» [2,с.12]. Поетеса має дивовижне відчуття мови, її лексичне розмаїття збагачене фразеологізмами, афоризмами, авторськими неологізмами та різними художніми засобами. Письменниця працює в різних жанрах, в її художньому доробку є поетичні збірки («Смерековий ліс», «Жайворове поле», «Зерна полину»), новели («Дама останнього лицаря», «Ковчег для метеликів», «Новели»), романи («Між пеклом і раєм», «Жіночі романи», «Сестра – смерть моєї самотності») та ін. Доктор філологічних наук, професор ЧНУ, П.Рихло зазначав, що у кожному її творі можна простежити авторську індивідуальність: «Г.Тарасюк може бути наївною, сентиментальною, меланхолійною, ніжною, іронічною, саркастичною, безжальною, гнівною, небайдужою. Завжди у творі відчувається частина її душі та любові. І ця душевна енергія не пропадає безслідно, вона передається читачеві [2,с.28]. Її твори друкувалися не тільки в українських виданнях («Літературна Україна», «Березіль», «Київ», «Дніпро», «Дзвін», «Жінка»), а й у зарубіжній періодиці німецькою, італійською, киргизською, латиською, румунською мовами (антологія «80 deprivighetori Ucrainene», 1995 р.). Це свідчить про популярність цієї письменниці не тільки в Україні, а й далеко за її межами. Творчість Г.Тарасюк високо оцінена в літературному колі, вона отримала низку нагород: Премія Ліги українських меценатів (2000 р.), Державна літературна премія ім.Олеса Гончара (2006 р), Міжнародна літературно-мистецька премія ім. Г.Сковороди (2007 р.), Літературно-мистецька премія ім. Г.Косинки (2008 р.) та ін. Відомий український критик, поет, редактор журналу «Березіль», В. Науменко зазначив: «Мені імпонує проза Галини Тарасюк. Імпонує, окрім іншого, тим, що ця жінка має рідкісну сміливість писати правду, якою б гіркою вона не була» [2, с.6].

Творчість Г.Тарасюк досліджувало цілий ряд науковців: Л.В.Мірошніченко, Л.Пастушенко, І.Лобовник, К.Павлюк та ін. Але особливості біографічних фактів життя письменниці, висвітлених у романі «Грішні, чесніші за херувимів», ґрунтовно не досліджувалися, цією темою ми зацікавилися під час особистого знайомства з письменницею. В інтерв'ю з мисткинею ми дізналися про те, що у досліджуваному нами творі авторкою наведено деякі факти її життя, які є достовірними, правдивими та реалістичними. Підтвердженням цього є оповідь не тільки про дитинство письменниці, а й про воєнні роки (1941 – 1945 рр.) у главі роману «Гримуча змія сталінізму». Цей факт вона підтвердила під час нашого інтерв'ю з нею: «Так, усі події твору створені на реальних подіях» [1]. Центральною сюжетною лінією в романі «Грішні, чесніші за херувимів» є життя головної героїні Галинки та її великої родини: тата з мамою, бабусь та дідусів, дядьків з дядинами, братів, а також односельців. Цей роман є авторським спогадом про мешканців рідного села очима маленької Галинки, яка є оповідачем твору: «того села, тієї країни, тієї епохи, про які я пишу, вже давно нема на землі. Немає вже й людей, серед яких жила, а тепер вони живуть у мені, ув'язнені моєю пам'яттю і моєю мрією всім розповісти про них, таких, якими вони були. Бо навіть оті, котрі й сьогодні, дай їм Боже віку, живуть на тому місці і в селі з такою гордою і рідною мені назвою – Орлівка, стали зовсім іншими людьми, іншої країни й епохи» [3,с.5]. Герої роману «Грішні, чесніші за херувимів» сповідують християнську філософію, в основі якої є любов до ближнього, вдячність, милосердя. Все це розкривається через внутрішній світ малої дитини – Галинки: «Я – віруюча християнка. Читаю

Святе Письмо» [3,с.170]. Про свою віруючу родину авторка розповідає з великою повагою. Дівчинка виховувалась бабусями, одна з них вірила в Бога, а інша – Тетяна – була «козир-дівка»: «А на степку – дівкам радість: Тетяна йде – забава буде! А парубкам гризота: Перебендя йде – перебендювати буде. Того перекривить, того на кпини візьме, тих – на сміх підійме... Були мої баба Тетяна великі артистка!» [3,с.44]. Роман «Грішні, чесніші за херувимів» – це спогад письменниці, оснований на реальних фактах: «Свою першу новелу «Я маю ноги» – я напишу завтра. І «За сімома замками» – про німецьких покриток і дітей війни, і про Чинбаря, який чекає синів з війни, і про те, як згоріло у Сави родове гніздо – теж напишу завтра, у дорослому житті, залишивши за порогом дитинства цілий світ, який я потому все життя намагатимусь розгадати, щоб колись, проживши й переживши, прочинити до свого раю земного тихенько браму, і побачивши там ще живих тата з мамою, дідів – дядьків, бабів – тіток – дядинів своїх, ще малих братів і сестер своїх, здивуватися з радісним смутком: – Боже! Я ж росла на прекрасній землі, в Едемі щасливих ілюзій і скороминущого смутку. Я росла в театрі великих пристрастей і зростала у храмі високих чеснот. Я жила серед грішних людей, чесніших за херувимів, славніших за серафимів...» [3,с.5]. Образ «херувимів» асоціюється з тогочасною системою, радянською владою, яка намагалась подавити все українське, знищити цвіт нації, розправитись з «грішними», які були чеснішими за них. Варто звернути увагу на особливість назви поетики роману. Поспілкувавшись з письменницею, ми дізнались цікавий факт про те, як саме виникла ідея назви твору: «Написавши роман, мені ніяк не приходила на думку назва. Я, будучи в храмі, слухала церковний хор, який співав пісню, а в ній прозвучали слова: «Іже херувими» – це була хвалебна пісня святим» [1]. Багато епізодів у романі мають збіг з певними історичними подіями тогочасної епохи, а саме: період голодомору 1930-33 рр., Друга Світова війна 1941–45 рр., післявоєнний період 1945-53 рр.

З особливим почуттям поваги, любові, захоплення і гордості пише авторка про свого батька, який багато чого пережив, але за будь-яких обставин залишився «Людиною»[1]. Її тато не підтримував політику Сталіна, а дядько Олекса «був сталіністом». Через це виникало безліч сварок, хоча загалом ця сім'я була дружною. Батьків брат постійно говорив: «Ти Сталіна не трож! Сталін війну виграв! Європу освободив! Росію спас! – А Україну вгробив, катюга... – ще тихіше і ще твердіше каже татів голос, на що дядькова сорочка підскакує, як ужалена, розмахує рукавами, розпанахуючи фіалкову тишу страшною лайкою: – Націоналіст! Петлюра! Бандера!!! – Сталініст!!! – злітає вгору татова сорочка, захищаючись рукавами» [3,с.15].

Батько письменниці розповів їй історію про хлопчика, який завдяки нестерпному бажанню жити, витримав жахливий час голодомору, про нього вона розповідає в главі «Христос Воскрес!» У селі Орлівці до великої ями скидали тіла живих, мертвих та напівживих односельців. Серед великої кількості людей був хлопчик-підліток, який зміг вибратись з цієї пекельної ями мерців, доповз до залізниці і дивом врятувався. Г.Тарасюк й сьогодні зі страхом пригадує цю подію та час, а згодом вона дізналася, що хлопчик, який врятувався, став успішною людиною. Згідно зі статистичними дослідженнями стосовно голодомору, станом на 1 червня 1947 р. в Україні нараховано близько 1 млн. 74 тис. 314 дистрофіків та 4 000 000 померлих. [4]. Г.Тарасюк написала «хрестоматійну повчальну казку» про одного селянина, який украв теля в колгоспі, щоб врятувати сім'ю від голоду, і сховав його в погрібнику, на жаль, активісти знайшли м'ясо і родину відправили до Сибіру, де згодом вони всі загинули. Подібну історію описано і в книзі-спогадів «Національний музей історії України», це свідчить про правдивість та реальність тих історичних подій.

Отже, проаналізувавши та зіставивши реальні події, які відбувалися в житті Г.Тарасюк, а також взявши до уваги ту інформацію, яку ми отримали з власного інтерв'ю з письменницею, можна стверджувати, що в романі «Грішні, чесніші за херувимів» описані реальні події з життя великої родини Тарасюків.

Список використаних джерел

1. Власне інтерв'ю з Тарасюк Г. Т. 2. Рокіта Р.О. Бібліографічний покажчик «Письменники Західної України», підготовлений ЦРБ № 141 Деснянської ЦБС за проектом 2010 року «Відкриваємо Україну». – 38 с. 3. Тарасюк Г. Т. Грішні, чесніші за херувимів. Вид. Відродження, К. 2006. - 83 с. 4. Гич М.М, Ковальчук І.П / 1946 – 1947. Голод в Україні. Збірник спогадів / Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс. К., 2016. - 34 с.

V. O. Patsan (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk)

PREDICTING THE MULTILINGUAL UTTERANCE OF PRE-ETERNAL TRUTH: THE TRADITIONALIST VERBALIZATION OF PERSONHOOD

To define the ways of «transmitting God's World in human languages» (E.A.Nida) both the practice of translation and its theory appeal to the semantic transformations [14] performed in the course of reflecting the personality as the ultimate principle discovered by the Supernatural Revelation and conceptualized by the theology of the Church Fathers.

The majority of historical-theological, philological and philosophical studies focusing on the problem of personhood have proved that both its statement and search for the way of solving were inspired by perceiving the mystery of the Incarnation, the appearance of the Word in the human nature (In.1:14), and consequently by reflecting (in the limits of the human mind) and either acceptance or denial of Christological and Trinitarian dogma based upon the Divine Revelation, which has an extraordinary character being God-Breathed.

The main stages of forming the concept of personality manifest itself in the shifts of the meaning of the term *υπόστασις*.

The God of the Old Testament is the Creator Who creates the human being and forms the interpersonal relationship with His iconic creation. He is clearly Personality. The God of Abraham, Isaac and Jacob is the God of the living (Matt. 22:32), He is the Person in the conceptual perception, but the Biblical language, especially the language of the Old Testament period, does not indicate Him in the terms of personhood. The adherents of Jewish Hellenism under the auspices of Philo of Alexandria identified Him as the philosophical Absolute.

The concept of personality was meta-ontologically grounded by «the patristic theology which opposed the impersonal source of the world of the Greek philosophy with Personal God» [4, p.34]. To denote the personhood the representatives of the Eastern Church rethought the primary, formed by the antic philosophical reflection, categorial semantics of the term *hypostasis* (*υπόστασις* in Greek) correlating it with the mode of existence, while the devotees of the Western Church used the term *person* (Lat. - *Persona*) not conceptualized by the thought of Antiquity. But for all them this category became one of the most important notions in the Christian theology. In any case, "the basic concept of personalism is the concept of *personality*» [4, p.34], and the comprehension of the phenomenon of *personality* performed by Eastern European (mainly Orthodox), Western European (mainly Catholic) and even North American (mostly Protestant) personalist philosophers was influenced by the patristic heritage [16].

Having failed in conceptualizing the personhood in both Divine and Human dimensions, the antique philosophy did not introduce the appropriate term. Philosophical «Absolute could not be considered a personality - either in the modern sense of the word, or in the common sense of the person and the individual» [3, p. 165-226], because from the view point of such monistic philosophy the personality was not associated with the Source of being in his or her limited existence. It was Christianity, and specifically, the

Incarnation, that «revealed a personal dimension of human being unknown for pre-Christian antiquity» [3, p. 165-226].

The short list of anthropological terms formed in the epoch of Antiquity and correlated with the personhood did not contain the relevant etymological meaning. The words most closely connected with the semantic field of the personal existence, such as **προσωπον** - **persona** [2, 54] (*person, face* or rather *mask*), **σώμα** [2, 54] (*body*), **ἄτομον** - **individuum** [2, 54]) (*individual*) and **ὄνομα** [2, 54]) (*name*) defined the personality superficially [3] without reflecting the uniqueness of his or her spiritual characteristics, values, significance and mission. Taking the top position in the antique range of words the most relevant to the meaning of the personality, *προσωπον* was not chosen by Fathers and Teachers of the Church as the primary indicator of the personhood due to several reasons: it was not etymologically equivalent to the concept of the human person, moreover it «had no ontological power equal to the concept *ουσία*» [3, p. 165-226], and at least it was «compromised» [3, p. 165-226] by anti-trinitarian heresy of Sabellius from Ptolemais of Pentapolis (the third century) [12].

The radical semantic transformation of *προσωπον* made in the process of founding the patristic theology and overcoming the impersonal character of this term started with the refusal from it motivated by realizing the fact that in the indicated historical context the initial marker of the person reducing him or her to the face-mask had no the potential of uttering the ontology correlated with the sense-expressing resource of *ουσία* and might misrepresent the hypostatic diversity of the Triune God and set the heresy of Sabellius «deposing the Holy Trinity» [10, 1.99], thus, it might form the false doctrine stating the ontological secondarity of both the Son and the Spirit as for the Father, attributing in such a way the illusiveness to Their differences from the Father and problematizing the autonomy of the Son's and the Spirit's existences. Therefore the Holy Fathers of the early period of Christianity preferred the term *υπόστασις* [8]. In the sixth century Anicius Manlius Severinus Boethius introduced the Latin term *substantia* formed as the calque of *υπόστασις* [6]; his initiative inspired the formation of *essentia* as the Latin equivalent of *ουσία* [6]. the long theological discussions between the representatives of the unitary Eastern and Western Church resulted in the identification: *ουσία* = *substantia, essentia*; *υπόστασις* = *προσωπον* = *persona*.

The Greek word *υπόστασις* appeared much earlier than the Latin term *persona* and even Christianity itself. Poseidonius known as the most learned man of the entire Stoic school was the first to fix *υπόστασις* in writing (in the first century B. C.) [8, p.150]. Plotinus used this term as the indicator of the trinity of the supreme being in the Sixth Enneade named «The Three Initial Hypostases» [9]. Originally the word *υπόστασις* meant «existence» [7]. But neither *υπόστασις* in the Greek environment nor *persona* in the Roman environment acquired the proper meaning of personality.

Later the term *υπόστασις* was accepted and popularized by the Teacher of the Christian Church Origen (about 185 - about 254), but the founder of Biblical philology found no etymological difference between the concepts *υπόστασις* and *ουσία* (*person* and *nature*). As the verbal derivatives, these nouns manifest the semantics of existence, being: *υπόστασις* was derived from the verb ὑπό + ἵστημι = ὑφίστημι – *to substantiate*, while *ουσία* was derived from the verb εἶμι – *to be*. In his works Origen did not differentiate between *υπόστασις* and *ουσία*; but such use should not be considered a testimony of the incompetence of the Great Teacher; it argues for the lack of the elaborated Trinitarian and Christological doctrine of the young Christian Church, and consequently for the lack of demand for more exquisite dogmatic formulations at that time.

Even Athanasius the Great (about 298-373), Archbishop of Alexandria and the members of the Council of Alexandria (362) used both concepts as the interchangeable terms,

focusing on the convergence of their semantic fields in expressing the ontological primacy, the origin of life and neglecting the significant difference between *υπόστασις* and *ουσία* revealed in the character of the denoted existence: the first of these markers of being indicated the single existence while the second one signified the general being. In particular, Saint Athanasius in *the Epistle to the African bishops* (369) wrote: «Hypostasis and essence have no other meaning besides being (τό ὄν) ... Thus being (ὑπαρξις) is hypostasis and essence: it is and it exists» [13, Sh. 20-21].

In the course of forming the patristic thought the appropriate differentiation between the terms *υπόστασις* and *ουσία* was performed by the Great Cappadocians - Saint Basil the Great, Archbishop of Caesarea in Cappadocia (about 330–379), Gregory the Theologian (329–389) and Gregory of Nyssa (about 335 – after 394). Substantiating the doctrine of the trinitology the Great Church Teachers from Cappadocian region argued against the undifferentiated usage of the categories actualized by the antique philosophical reflection for defining the principle of being and the mode of existence and involved into the sphere of the theological explication of the trinitarity of God. Saint Basil the Great expresses concern that «some people» use the terms *hypostasis* and *essence* indiscriminately, and they «presume to state that as the essence is one so hypostasis is one, and vice versa - those who recognize three hypostases, think that this confession should allow the division of the essence into the equal number of parts» [1, p.80].

Appealing to the numerous examples, the Archbishop of Caesarea in Cappadocia clarifies «the difference between essence and hypostasis as the difference between the general and the personal; the mentally comprehended universal nature is a set of the essential features of a particular class, but the real expression it finds in the separate [being], and where there is no singular (personal) [existence] nobody can speak of the universal nature» [11, p. 214]. Due to his definition, hypostasis is «such a concept that depicts and describes the general and the vague in some subject by visible distinctive properties... That's why carry the concept of differentiating essence and hypostasis in us grasped by you in the divine dogmas – and you will not sin» [1, p.81-82] - «... neither difference of hypostases breaks the continuity of being nor essence merges the distinctive features» [1, p. 85].

Therefore the Christianization of the concepts of hypostasis (*υπόστασις*) and essence (*ουσία*) formed the arsenal of trinitarian thinking realized in formulating the headstone dogmatic doctrine of the Triune God existing as one Essence in three Persons (Father, Son and Holy Spirit), in Whom «the excellent qualities of every Hypostasis shine in the general essence» [1, p.87], and the doctrine of Christ uniting in His Hypostasis fully Divine and fully human natures. In the Trinity «every hypostasis contains the Divine nature in Its entirety. The Hypostases are ... infinitely unified and infinitely different - they are the Divine nature» [5, p.375-376], the Hypostases of the Trinity are completely identical in the substance and completely different in the properties, each value is equal to the other two values and three values together are equal to the each value taken singly.

Such meta-mathematics and such a meta-logical approach transcend the limits of the rational understanding of the dogma of the Triune God and lead to the irrational, spiritual perception of the mystery of unity and interpersonal communication of God the Father, God the Son and God the Holy Spirit - one God. The theological comprehension of the living God requires not only the amount of knowledge but also the practical experience of spiritual life in God. The communion of the created person with Creator has an exclusively eschatological character; the acts of God's will are performed for our sake and for the sake of our salvation. When we speak of the Trinity «without praise and worship, outside of the personal attitude bestowed by the faith, our language is always wrong" [5, p.384].

We can not characterize the three Persons of the Trinity as «the first person», «the second person», «the third person», all of them are the first and the last, A and Ω, the

beginning and the end. The Monarchy of God the Father conceptualized by the theologians of the fourth century also gives no reason to presume the subordination between the Divine Hypostases.

The dogmatic doctrine based upon the faith, namely «the trinitarian theology has opened for us a new aspect of the human reality, that is the aspect of the personality" [5, p. 376] in its meaning close to that of the contemporaneity. "It was not the rationalization of Christianity, but the Christianization of the mind, the transphormation of philosophy into contemplation, saturation of the thought with the mystery that was not any secret hidden from all but the inexhaustible light" [13, p.369-370].

Reflecting the correlation between *υπόστασις* and *ουσία* established by the patristic theology and determining the trinitarian meta-logic, we should emphasize the position of Saint Gregory the Theologian. He identified the hypostasis as «the mode of existence» (*τρόπος της υπάρξεως*) with *προσωπον* («the face») and connected its meaning with the terminology of the Western Fathers (*persona*). The Hypostatic features of the Persons of the Holy Trinity were called Fatherhood, Sonhood and Emanation.

But the key moment of forming the ontological concept of personhood applicative to the created person occurred in the era of the Christological Controversies when the theological thought grasped both the distinction between two Christ's natures and the unity of His Personality (*υπόστασις* = *προσωπον*), fixing these dogmatic statements in the Canons of the Third (351) and the Fourth (451) Ecumenical Councils. Thus, the concept of the Hypostasis as a synonym for *the Person* was included in the *όρος* of the Council of Chalcedon [8, p.150] and gained a top, dogmatic actualization in the doctrine of the Christian Church stating the belief in «one and the same Christ, Son, Lord, Only-begotten, to be acknowledged in two natures, inconfusedly, unchangeably, indivisibly, inseparably; the distinction of natures being by no means taken away by the union, but rather the property of each nature being preserved, and concurring in one Person and one Subsistence, not parted or divided into two persons, but one and the same Son, and only begotten, God the Word, the Lord Jesus Christ, as the prophets from the beginning [have declared] concerning him, and the Lord Jesus Christ himself has taught us, and the Creed of the holy Fathers has handed down to us»[15, p.62]. It was dogmatically proved the identity of Jesus Christ's *υπόστασις* revealing in the relations to both His Divine nature and His human nature. In such a way the patristic theology laid the foundations for realizing the human selves as the hypostases and ontologizing the concept of *the person* on the base of identifying *υπόστασις* and *προσωπον*. These semantic transformations inspired the establishment of the meta-ontological dimension of the humanity where the human person could comprehend «the infinity and even the absoluteness»[3,p.165–226] of his or her soul.

Interpersonal, living relationship between Creator and His likeness reveals that He is knowable, but not wholly knowable. The process of the human cognition of God is sacramental, eternal, blissful, synergetic, and therefore personal. In the living experience of communion with Creator the created person realizes His properties, enjoying God's presence and reveals His transcendence, His infinite and unattainable essence. Holiness and majesty of the sphere, revealing itself to the spirit of Christian zealots urged them to reflect upon the ultimate communicative situation speaking about the Divine not only with reverence, but even with fear.

Emphasizing both the need for approaching God and the benefit of the communion with Him, calling to realize remembering Creator as source and result of the human cognition of Him, the Holy Fathers of the early period of Christianity «warned of the impossibility and sometimes the irrelevance of describing the objects of the highest spiritual jurisdiction "[5, p.36]. Neither cataphatic knowledge of God nor apophatic cognition of Him makes it possible to define the nature of the ineffable God. Divine *ουσία* could not be formulated, it is impossible to say who God is, who is not God. He is above

every name and «He made darkness around Him His canopy» (2 Sam. 22:12). He calls Himself - «I AM WHO I AM» (Ex. 3:14), He is called "Spirit" (John 4:24) and "Love" (1 John 4:8), and all of «these highest names even the name «love» express the Divine essence, but do not exhaust it»[5, p.361]. Only God Himself can know God.

References

- 1.Василий Великий, Святитель. Творения в 7 частях/ Святитель Василий Великий – М.: Свято-Троицкая Сергиева Лавра. 1901. Ч. 6. – 312 с. 2.Вейсман А. Д. Греческо-русский словарь/ А. Д. Вейсман – СПб.: Издание автора, 1899. – 1370 с. 3.Вестель Ю. А. Проблема онтологии личности в связи с происхождением термина *ipostasis*/ Ю. А. Вестель // Синописис. – 2001. – № 4–5. – С. 165–226. 4.Есипова Л. В. Концепция личности в святоотеческой традиции как исток для формирования базового термина русского персонализма/ Л. В. Есипова// Известия ВГПУ 2008. – С. 34 – 37. 5.Лосский В. Н. Очерк мистического богословия Восточной церкви. Догматическое богословие/ В. Н. Лосский. – М.: Общество любителей православной литературы. Издательство имени святителя Льва, папы Римского, 2009. – 504 с. 6.Лосский В. Н. Богословское понятие человеческой личности/ В. Н. Лосский//Боговидение. – Мн.: Белоруссий Экзархат – «Харвест», 2007. С. 400 – 411. 7.Майборода А. Слово «ипостась» в Священном Писании/А. Майборода// Богословский сборник. – 2002. - Вып. X. - С. 63 – 71. 8.Новая философская энциклопедия: В 4 тт./ Под редакцией Стёпина В. С. – М.: «Мысль». - Т. 2 (Е-М), 2010. – 634 с. 9.Плотин. Эннеады / Плотин. – К.: УЦИММ-ПРЕСС, 1995. – 394 с. 10.Правило к Божественному Причащению. – Киев: Издательский отдел Украинской Православной Церкви, 1994. 11.Словарь философских терминов/ Под редакцией Кузнецова В. Г. – М.: «ИНФРА-М», 2013. – 729 с. 12.Спасский А. А. История догматических движений в эпоху Вселенских Соборов. Тринитарный вопрос/ А. А. Спасский. - Сергиев Посад: Б. и., 1914. – 648 с. 13.Athanasius Theol. Epistula ad Afros episcopos/ Athanasius Theol // PG 26. Col. 1036. L. 20-21. 14.Patsan V. O. (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk) The Criteria to Be Applied to Translating the Scripture: Recent Theoretical Approaches to the Solution of the Problem / V. O. Patsan (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk)// Література в контексті культури. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – Вип. 28. – С.190 – 204. 15.The Creeds of Christendom. Greek and Latin Creeds, Volum II. – Cosimo, Inc., 2007. – 644 p. 16.Williams Th. D. Bengtsson J. O. Personalism [The Electronic Resource] / Th. D Williams, J. O. Bengtsson. - The Regime of Access to the Source: /<http://plato.stanford.edu/entries/personalism/>.

N. I. Vlasenko

THE RENAISSANCE CORRELATION BETWEEN RHETORIC GENESIS AND POETIC MIMESIS AS A FRAME OF GENRE TRANSFORMATION

Among all the areas of the special scientific interest aroused by comprehending the dialogic nature of the literature revealed in its transitive forms the way from romance to novel should be recognized the most urgent problem solved neither on the horizon of disclosing the logic of historical genre transformation, realized in the literary practice, nor at the background of uncovering the changes of theoretically defined laws of creativity [9] in the historical-literary process. The definition of the romance/novel as a dialogue proposed by M. M. Bakhtin [1, 2, 3] has clarified the aesthetic formation of the genre dialogism. But the spectrum of its poetic realizations remains uncertain because of the lack of understanding of the late-traditional transition from romance to novel. The deadlock of defining its configuration reveals itself in the ambiguity of retrospectively both the Renaissance ways of reviewing the tradition of the genre and its reception of rhetorical creative models performed in the period of traditionalism.

Formed on the threshold of founding the romance theory these vectors of the genre reflection have problematized the academical history of the novel. In spite of the controversial character of the reflective establishment of the genre space all the outstanding participants of this process – from G. Giralaldi Cinzio, G. B. Pigna and P. D. Huet to Chr. Fr. von Blankenburg, G. W. Fr. Hegel and M. M. Bakhtin – limited the Renaissance transformations of the romance poetics by the tendencies characteristic of the Continental Europe.

As a result the Elizabethans' literary innovations giving rise to the novel in the English literature but auto-meta-textually correlated with the rhetoric have no definite status in the genre meta-text [11, 12, 13, 14]. The further limitation of the Renaissance rethinking of the romance tradition was caused by perceiving the rhetorical word constructive for it as an expression of the monologic worldview. Such perception of the rhetoric led the foundations for defining the novel dialogicity as anti-rhetorical orientation [7] deepening the meta-textually established gap between traditional and post-traditional versions of the genre. Its bridging should start with revealing the variety of the Renaissance ways of transforming the romance poetological organization in the course of analyzing the rhetorical architext as a springhead of the novel aesthetics that is the aim of the investigation in this article. Its achievement presupposes the combination of historical-genetic and historical-typological approaches methodologically grounded by historical poetics.

In the West European cultural space the transition from traditionalism to historicism was marked with the movement for the revival of the ancient culture intended to reactualize its senses open to rethinking on the foundations of Christianity but neglected in the course of the medieval revision of the antique thought. Started with Dante's reception of Cicero's construct *humanitas* indicating the epicenter of debate between rhetoric and philosophy of antiquity as to the person's self-definition, this reversionary intention of the late-traditionalist mind resulted in the synthesis of philological and philosophical studies with the focus on the human being initiated by F. Petrarca, performed by the constellation of thinkers exemplified by such figures as G. Boccaccio, C. Salutati, P. Bracciolini, L. Bruni, G. Manetti, M. Ficino, G. Pico della Mirandola, Erasmus of Rotterdam, T. Starkey, T. More, R. Ascham and others, and inspired the personal creative self-realization in all the liberal arts predicting the anthropocentric landmarks of modernity responsible for the delimitation of spiritual and rational dimensions of the personhood.

Manifesting itself as the *studia humanitatis* the Renaissance anthropology expounded the idea of *humanity* in the course of departure from the eclectic background of its initial rhetorical actualization detached from the Revelation to the horizon of perceiving this concept established by the Biblical testimony of creating the human person «in the image and likeness of God» [8]. Aesthetically opposed by the classical rhetoric to the depersonalized nomothetic principles of being and conceptualized in Aristotle's topological aesthetics as a logic of expressing the universal in the singular, the topology of personal existence was grasped by the Renaissance humanism in the aesthetic dimension correlating with the meta-ontology of personhood uncovered in patristic Trinitology founded by the Cappadocian Fathers – Basile the Great, Gregory the Theologian and Gregory of Nyssa [8]: the self-fulfillment of the created personality was connected with imitating Creator's activity in human creativity.

Implying the unity of intellect and virtue as the basis of person's dignity the accentuation of the creative capacity in the human similitude of God might lead to establishing the theocentric ethic-aesthetic model of the interpersonal relationship. But affirming the *ratio* separated from its spiritual origin as a source of the moral perfection of the created person, the Renaissance humanist reflection initiated both the dissociation of vertical and horizontal of communication and disconnection of ethic and aesthetic criteria of the person's self-realization.

Such transformation of the traditionalist space of the person's self-definition gave rise to anthropocentrism awakening its power of problematizing the personal identity in the course of destructing the topoi of traditionalism formed as the generalized markers of singularity. Predicting the secularized disposition of the cultural dialogue [10] formed in the era of modernity and condemning the rationally oriented personality to search for his or her authentic Self in the endless communicative interaction with the Other eliminating the ultimate situation of communication, the Renaissance dialogization of the «ready made

words» of the traditionalist culture [6] inspired the renewal of the primary rhetorical domination of modality over topics in the late traditionalist field of transforming the romance poetics where this principle revealed itself as a springhead of the novel aesthetics.

In the history of «the universal genre» (A. W. von Schlegel) the transition from the reflective-traditionalist form of the artistic consciousness to its post-traditionalist frame was marked with actualizing the concept of imitator-demiurge [9] presupposing the author's self-manifestation through disengaging the modes of literary creativity from the dictate of *topoi*. Performed in the course of the Renaissance-humanist reception of the idea of the text *genesis* formulated by the classical rhetoric, such return to its initial architextual correlation of modal and topical parameters [5] laid the foundations for the manneristic revision of the poetic *mimesis* resulting in the genre transformations characterized by developing the rhetorical subordination of topics to modality into their coordination decisive for the establishment the dialogicity of the novel beyond the romance matrix of dialogism.

The trajectory of the Renaissance genre renovation may be reconstructed in the course of comparing the lines of this process indicated on the European Continent and in England.

The model of the interaction of rhetorical and poetical sources of the literature embodied in the creative works of the Elizabethan novelists differs from the way of intermingling the criteria of poetics and rhetoric characteristic of the continental creative experiments directing on the renewal of the romance narrative matrix (from the reinterpretations of the chevaliers' adventures made by M. Bojardo and L. Ariosto to the changes of the genre topical dominant performed by M. Cervantes and anonymous authors of picaresque novel).

Focusing on the rethinking of the rhetorical genre foundations the English writers of the last third of the XVI century took into consideration the idea of imitation of the sample transforming to the competition with its author. Thus they realized the disposition of the cultural dialogue formed by the Renaissance artistic consciousness and inspired the coordination of Aristotle's and Horatio's models of literary creative activity. But in contradistinction to the experience of the continental European novelists of this epoch, who changed the object of imitation from *natura naturata* to *natura naturans* in the process of the extension of the objective sphere of the literature moving genre thematic limits, the founders of the genre modification marked the age of Shakespeare preferred to transform the correlation between modality and topic in the genre-forming matrix founded by Horacio's poetics advancing in such a way to the neoplatonic reinterpretation of Aristotle's conception of poesy ensuring the substitution of *mimesis* by *demiurgy* on the base of mannerism. This tendency manifests itself through the author's genre definitions applied to the species of the English Renaissance novel. The creators of this genre modification oriented on the narrative forms of rhetoric emphasized in their modal characteristics and non-limited in thematic parameters varying in their choice from the *history* and *discourse* to *treatise* and *pamphlet*. The ways of the genre formation paved by the novelists of Shakespeare's England differ in the poetical dominant interacting with the rhetorical narrative form.

The ways of the genre formation paved by the novelists of Shakespeare's England differ in the poetical dominant interacting with the rhetorical narrative form.

Thus, J. Lyly, Th. Lodge in his creative debut and R. Greene in the work crowning his creative activity choose the Italian Renaissance *nouvella*, offering its different rhetorical counterparts: *pamphlet* and *treatise* (*Euphues: the Anatomy of Wit*, 1578; *Euphues and his England*, 1580); *history* (*The Delectable History of Forbonius and Prisceria*, 1582); *pamphlet* (*The Groath Worth of Witte, Bought with a Million of Repentance*, 1592).

Ph. Sidney in both versions of his *Arcadia* (*The Countess of Pembroke's Arcadia Being the Original Version*, 1580; *The Countess of Pembroke's Arcadia*, 1591- 1592) performs the unique combination of the rhetorical treatise with the epic model and chivalry and pastoral matrix of the romance.

R. Greene in the mainstream of his creative activity (*Pandosto, or the Triumph of Time*, 1588) and Th. Lodge in the literary work marking the final of his genre innovation (*A Margarite of America*, 1596) combine the connection of history and treatise formed on the ground of rhetoric with Heliodor's, chivalry and pastoral types of the romance.

Th. Nash creates the variant of the English Renaissance novel (*The Unfortunate Traveller, or the History of Jack Wilton*, 1594) correlated with the continental genre modifications of the epoch changing the central image of the chivalry romance by the contrary type of the hero emphasizing the formation of the picaresque novel. But in contradistinction to the continental way of its genesis extending the narrative model of the Italian Renaissance *novella*, the writer of the era of Elizabeth I changing the clue romance topos uses the matrix of rhetorical speech. This aesthetic preference complicates the realization of the motive of the hero's initiation revealing the specifics of the author's transformation of the romance poetics.

The uniqueness of Th. Deloney's creative experiment (*The Pleasant History of John Wingham, In his younquer years called Jack of Newberry*, 1597; *The Pleasant History of Thomas of Reading*, 1600) is based upon the connection of pamphlet and treatise with hagiography and jest-biography directed to the estrangement of the romance poetics renovating the axiological basis of its aesthetics.

On all these vectors of the transition from romance to novel the idea of *imitation/mimesis* implying the comprehension of the world was substituted by the concept of *demiurgy* presupposing its formation.

References

1. Бахтин М.М. Из предистории романного слова / М.М.Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – М.: Худож. лит., 1975. – С. 353–391.
2. Бахтин М.М. Эпос и роман (о методологии исследования романа) / М.М.Бахтин // Литературно-критические статьи. – М.: Худож. лит., 1986. – С. 392–427.
3. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин – М.: Искусство, 1986. – 445 с.
4. Власенко Н. І. Автор як наслідувач-деміург: ренесансно-маньєристична рефлексія поетичного творення/ Н. І. Власенко// Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки, 2017. – Вип. 12. – С.88 – 96.
5. Женетт Ж. Введение в архитекст / Ж. Женетт; [пер. с франц. Е. Васильева, Е. Гальцова, Е. Гречаная и др.] // Женетт Ж. Фигуры: в 2 т. – М.: Издательство им. Сабашниковых, 1998. – Т.2. – 1998. – 472 с.
6. Категории поэтики в смене литературных эпох / С. С. Аверинцев, М. Л. Андреев, М.Л. Гаспаров, и др.] //Историческая поэтика. Литературные эпохи и типы художественного сознания. – М., 1994. – С. 3 – 38.
7. Михайлов А. В. Роман и стиль / А. В. Михайлов //Теория литературы: в 3 Т. – М.: ИМЛИ РАН, 2000 – . – Т. 3. – 2003. – С. 279 – 352.
8. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Метаонтологія особистості як підґрунтя возз'єднання духовності і раціональності в постсекулярному просторі особистісного самопізнання/ В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)// Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції (м. Дніпро, 30-31 березня 2018 р.): наукове видання. – Дніпро: СІД «Охотник», 2018. – С. 93 – 98.
9. McKeon M. Theory of the Novel. A Historical Approach / M. McKeon - Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 2000. – 947 p.
10. Patsan V. O. (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk) Spirituality and Rationality: the Ways of Reuniting in the Post-Secular Space of the Personal Self-Knowledge/ V. O. Patsan (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk)// International Scientific Review. – Boston, 2017. – №1(32). – P. 57 –60.
11. Salzman P. English Prose Fiction, 1558-1700; a critical history / P. Salzman. – Oxford, 1989. – 568 p.
12. Vlasenko N. I. From Mimesis to Demiurgia: Aesthetic Renovation of Traditional Poetics in the English Renaissance Novel/Vlasenko N. I.// European Science Review . – 2014. - №3. – P. 102 – 110.
13. Vlasenko N. I. Renaissance Transformations of Romance Poetics: the Rhetorical Arch-text as a Springhead of Novel Aesthetics / N. I. Vlasenko// 8th International Conference «Science and Technology» [Held by Scieuro in London 23-29 April 2017]. – London: Scieuro, 2017. – P. 100 – 107.
14. Vlasenko N. I. The Renaissance Renewal of Traditionalist Genre-forming Models: the Modes of Transition from Romance to Novel/ N. I. Vlasenko// Science and Society. - London: Scieuro, 2017. – №2. - P. 98 – 106.

СЕКЦІЯ V
**ДОСЯГНЕННЯ НАУКИ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ,
ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

К. М. Гамалія

**СИМВОЛІЧНІ ТА ЗНАКОВІ ЕЛЕМЕНТИ АНТИЧНОСТІ
В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ
ВІТЧИЗНЯНОГО ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ**

«Садово-паркове мистецтво, – сказав Д. С. Лихачов, – це мистецтво перш за все численних комбінацій більш чи менш постійних елементів» [3, с. 38]. Одним з таких елементів є система символів і знаків, що застосовується при формуванні садово-паркових об'єктів. Використання цієї системи можна прослідкувати впродовж усієї історії садово-паркового будівництва, наприклад, за часів Давньої Греції.

Як показали результати розкопок, жителі давньогрецьких міст зрідка мали можливість розводити сади. Міста будувалися на скелях, де було дуже мало землі і взагалі не вистачало вільної площі. Водопостачання здійснювалось за допомогою джерел, колодязів та цистерн. Рослини у приватних будинках вирощувались хіба що в горщиках. Під час святкування на честь Адоніса грецькі жінки піднімалися на дах та виставляли глечики із зеленню (салат-латук, фенхель), і, за міфологією, Ополювали такі міні-сади своїми сльозами, чекаючи відродження бога [4]. Адоніс, народжений мірровим деревом, вважався втіленням оновлення природи. Як і Озіріс в Єгипті, Адоніс нескінченно помирає і воскресає, і його образ насичений рослинними елементами. Коли він гине, із крапель його крові з'являються троянди, а із сліз невітної Афродіти – анемони.

Своєрідний тип громадського саду вперше в античному світі з'явився на околицях міст Давньої Греції. У її спекотному кліматі, на тлі кам'янистого гірського ландшафту уявлення про божественне існування пов'язувалось із горою Олімп. «Священним гаєм» греки називали практично натуральний ліс, що зберігав свою природність і незайманість. Згодом на честь героїв тут почали спеціально висаджувати декоративні сорти дерев, такі як платани, кипариси, лавр. Священні гаї, присвячені героям, називали героонами. Іншим типом святилища була німфея, в центрі якої містилась водойма, обсаджена вільхою, а на вершині скелі знаходився олтар, на якому приносили жертви німфам [2].

Перший парк у Греції був присвячений Діані, богині полювання, і був створений у Скіллах. Заклав його історик і вояк Ксенофон (434 – 356 рр. до н.е.) після повернення з походу у Персію. На взірць перських садів, він наказав симетрично посадити плодові дерева навколо храму, для чого у скельній поверхні робилися спеціальні заглиблення, наповнені ґрунтом. Афінський храм Гефеста класичної доби супроводжували міртові та гранатові дерева, причому відстань між їх рядами дорівнювала проміжку між колонами храму. Такі симетрично насаджені дерева слугували затишними алеями з додатковою тінню. З точки зору грецької естетики стовбури дерев підкреслювали природність кожної храмової колони.

Не лише культові обряди відбувалися в Греції на лоні природи. Саме на природному тлі, в садах та гаях збирали своїх учнів давньогрецькі філософи та вчені. Платон (427 – 347 до н.е.) викладав свої погляди в Академії, як називався міський сад, присвячений герою Академу. Арістотель (384 – 322 до н.е.) збирав своїх учнів у парку біля храму Аполлона Лікейського, звідси і назва – лікей (або ліцей). Епікур

(341 – 270 до н.е.) читав лекції в «саду Епікура», розкішному та вибагливому, а Теофраст (372 – 287 до н.е.) заснував цілу школу, що одержала назву «перипатетика» – буквально від виразу «прогулянки тінистою алеєю».

Запозичивши деякі художні ідеї у греків, римляни революціонізували садово-паркове мистецтво. Парковий ансамбль з усіма його атрибутами є продуктом саме римської цивілізації, за часи якої розкішний сад стає невід'ємною часткою стилю життя римської знаті. Ховаючись від літньої спеки на заміських віллах, римські нобілі прагнули продемонструвати своє багатство та знання в галузі літератури і філософії. Слугували тому декоративність та символізм, що поступово витісняли природну красу ландшафту.

З часом культурне життя Риму переміщується у заміські вілли, які стають осередками живої природи та живої думки. Звичайно, викупити ділянку в ста стадіях від Риму, на правому березі Тибру з гірським схилом, де була царина найкращих ландшафтів для будівництва вілл, міг собі дозволити лише забезпечений римлянин. Римська знать демонструвала свої смаки та спатки під впливом пишності та різноманіття східних садів, а предмети мистецтва, вивезені з Єгипту, Малої Азії та Персії (також і Греції), завершували цю досить невластиву для лаконічних італійських ландшафтів красу. Пов'язувалися усі елементи нового для античності паркового дійства наявністю змісту літературного, філософського або ж історичного. Заможні римські аристократи, таким чином, демонстрували не лише свої багатства, а також знання літератури, філософії, доповнені особистими сформованими смаками.

Сад став неодмінною часткою стилю життя римської знаті: наявність саду свідчила про високий статус його володаря. А. Регель розрізняв два види вілл: сільські або господарські (вілли рустика) та міські, або вілли веселощів (вілли урбана) [6]. Патриції перебиралися до заміських вілл на березі моря, коли «визрівали перші фіги», тобто коли наступала спека. Найзаможніші римляни мали не одну віллу з садом за межами міста. Так, Пліній Старший полюблив проводити зиму в Лаурентумі, де був м'який морський клімат, а літню спеку – в іншому своєму маєтку, на озері Комо. За першої-ліпшої нагоди площу саду збільшували, тим само збільшуючи свою рятівну зону від спекотного міста і плацдарм для демонстрації філософської думки та творчих здібностей.

Яскравим прикладом розкішної вілли була вілла імператора Адріана (76-138 рр. н. е.). Серед інших імператорів він вирізнявся любов'ю до подорожчання, природи та мистецтва. На своїй величезній віллі в Тибурі він забажав зібрати зменшені копії всіх тих побудов, що вразили його увагу під час подорожей, щоб насолоджуватися приємними згадками. На його віллі були відтворені Ліцей, Академія та Темпейська долина («Долина часу»), яка символізувала легендарний ліс, що ріс біля підніжжя гори Олімп [5]. Втілення такого задуму потребувало значних затрат. Для створення копії єгипетського храму Серапіса треба було пробити у скелі канал довжиною у 6.000 футів, подібний до того, що в Єгипті з'єднував храм з Нілом. Були викопані басейни, збудовані бібліотеки з куполами, впорядкований пляж, пісок якого взимку підігрівався. Складний рельєф, різниця між рівнями якого складала 40 м, теж потребував спеціальних витрат при плануванні та забудові. На території вілли знаходилися сотні чудових статуй, нині розкиданих світом.

Слід зазначити, що римляни зробили помітний внесок у подальший розвиток світового садівництва: осьове розташування рослин (як і осьове паркове планування), використання в садовому просторі квіткового партеру і бюстової скульптури, вдосконалення фігурної стрижки дерев і кущів, яка за часів Риму набуває значення топіарного мистецтва. Творчо засвоївши досвід садівничих попередніх століть, вони революціонізували садово-паркове мистецтво, створивши підґрунтя для

його подальшого розвитку.

Наступний сплеск насичення символічним змістом паркового простору припадає на часи Бароко XVIII століття, коли садово-паркове будівництво активно розвивалося і на теренах України. Цей період збагатив садово-паркове мистецтво України багатьма шедеврами, серед яких помітне місце посідає Софіївка, неперевершена за художньою майстерністю та семантичною глибиною [7].

Софіївка створювалася як романтичний парк-символ, і певну роль у формуванні парку безумовно відіграла сама Софія Потоцька (1766 – 1822). Скласти уяву про її зовнішній облік ми можемо з пастельного романтичного портрету Сальватора Тончі та більш конкретного характерного зображення руки невідомого майстра. Грекиня за походженням, жінка надзвичайної краси, непересічної вдачі і складної долі, перипетії життя якої нагадували сюжет авантюрного роману, у 1795 році гостювала у містечку Неборові, недалеко від Варшави, у графині Гелени Радзивілл. Графиня показала їй свій чудовий романтичний парк «Аркадія», і, напевно, саме тоді у Софії виникла думка створити такий самий, а може і прекрасніший сад, про що вона писала у листі до свого чоловіка, Потоцького: «... в Аркадію я закохана до безумства, немає в світі жодного виду квітів та екзотичних рослин, яких би тут не було... Важко собі уявити що-небудь краще та романтичніше» [9]. Софія мріяла створити власну Аркадію в Криму, але отримала її на Уманщині.

За своїм задумом і первісним виконанням Софіївський парк належить до епохи Преромантизму – образ його пронизаний сентименталістськими настроями, основний з яких – меланхолія. Кожна композиція парку або окрема мала архітектурна форма виражають певну ідею або пов'язані з міфологічними сюжетами Давньої Греції та Риму.

У 1800 році будівництво було в основному завершено. Був збудований грот Фетиди, Мисливський павільйон, Долина гігантів, прилеглі до неї гроти з південного боку та Великий водоспад – з північного, Крітський лабіринт, Левовий грот, Колона смутку і т. ін.

Грот Фетиди (або Венери) – одне з найбільш давніх архітектурних споруд парку, що збереглися – був збудований у 1796 – 1800 рр. у вигляді античного храму. Він зроблений як глибока ніша у греблі з оригінальним водоспадом. Аттік з єдиного блоку підтримує чотири монолітні колони – так оформлено вхід до гроту. Вода надходить до нього з Верхнього ставка, через канал, прокладений під проїжджою частиною греблі, потім стікає каскадами по виступах стіни і, нарешті, спадає гладкою завісою, прикриваючи вхід до гроту. Художня виразність гранітної споруди підсилюється контрастом світлих площин і темних прорізів, а також оточенням партерною зеленню.

Підземна річка Стікс, прорублена у скелі у формі літери S – першої літери імені «Софія», також була споруджена у початковий період будівництва парку. Дерев'яними каналами шлюзу вода потрапляє у підземну галерею Стікса довжиною 224 м. Протягом всього тунелю зроблено чотири люки, за допомогою яких забезпечується часткове освітлення і відбувається аерація повітря. Як кожне інженерне рішення, застосоване при будівництві Софіївки. Проект підземної річки вражає точністю розрахунків Людвіга Метцеля при обранні відстані між люками і вигинами каналу, які забезпечують повну відсутність протягу і гарантують відвідувачів від застуди. За парковим сценарієм, людина, сидячи в човні, що повільно пливе Стіксом, уявляє собі міфічні сказання про похмуре царство Аїда, бачить люки-колодязі, що періодично виникають над головою, далі чує шум води, який все наростає, і нарешті бачить попереду світлий отвір. Так човен опиняється у Амстердамському шлюзі Верхнього озера, звідки відкривається чудова панорама на острів Кохання. Система

шлюзів, влаштована Метцелом, давала змогу човнам рухатися підземним каналом як в одному напрямку, так і в зворотному, додаючи різноманіття враженням.

Численні скелі та каміння на території парку стали основою для створення цілої низки кам'яних гротів. Окрім гроту Венери тут були дзеркало Діани та грот Локе-тек, названий на честь короля Польщі Владислава, що являє собою природну скелю з висіченою у ній лавою. Тут любитель незайманої природи мав можливість мріяти в усамітненні під шум струмка. Грот Горішок – величезна гранітна скеля, яка тримається, як здається, на невеличкому камені. Насправді ж вона міцно лежить на природній основі завдяки майстерно врівноваженому центру ваги. Оригінальний задум Метцеля демонструє грот Страху і Сумнівів, про який Т.Темері писав так: «...через декілька кроків опинимося під іншою скелею, досить своєрідна величина та положення якої примушує дрижати: здається, що вона відривається від гори, яка її породила і, ледве висячи на двох скелях, які її зупинили, продовжує котитися і вас розчавить. Охоплені страхом, відходимо...» [8].

Хаотичне нагромадження каміння, назване Долиною гігантів і розташоване у центральній частині парку, дійсно нагадує поле битви богів та титанів. Глиби і скелі, розкидані у долині, були видобуті під час вирубки гранітної підшви Нижнього ставка.

Багата своєю романтичною історією Темпейська долина. Тут, як відомо з літературних джерел, росли дев'ять берестів, що алегорично відображали синів Потоцького. Двоє із них, як і донька Гелена, померли у ранньому віці. В пам'ять про рано обірване життя в долині встановлений напівзруйнований обеліск «Усічена колона». Перед обеліском покладений надмогильний гранітний камінь, що нагадує сплячого лева, а поряд шепоче струмок Кам'янки, розбитий на три маленьких водоспади («Три сльози»), що символізують глибоку скорботу матері.

Останнє, що встиг зробити для парку С. Потоцький, який помер у 1806 році – замовити в Італії та Франції копії мармурових статуй. По всій території Софіївки їх було багато, але далеко не всі дійшли до нас, змінивши своє розташування та переживши кілька реставрацій (статуї Париса, Меркурія, Аполлона, бюсти Аристотеля, Платона, Сократа).

Після смерті графа Потоцького ансамбль Софіївки був доповнений рядом архітектурних споруд, що вписувалися у ландшафт і не порушували первісного задуму парку. В цілому Софіївку можна охарактеризувати як зразок найкраще збереженого на території України преромантичного парку. Князь І.М.Долгорукий, що подорожував Україною на початку XIX століття, відмічав у своїх записках: «Якщо ви хочете отримати справедливе уявлення про те, що зазвичай називають полями Єлісейськими, земним раєм, прийдіть у Софіївку, і подивитеся в ній генію творчому. Там природа і мистецтво, поєднавши всі сили свої, створили чудовий витвір» [1, с.225].

Шляхи розвитку вітчизняного садово-паркового мистецтва були складними та неоднозначними. Зміцнення наукового, історичного підходу до явищ минулого, «міфологізація» садибного побуту, поширена на літературу та живопис, спроби створення національного стилю у садово-парковій архітектурі зумовили якісні відмінності між садибною культурою XVIII та XIX століття. Представницькі палацово-паркові ансамблі зникають або перебудовуються в зв'язку з новими економічними умовами, дрібні занепадають. З'являються численні громадські сади і парки з новими задачами і іншими архітектурними засадами. Нині садово-паркове мистецтво України, так само як всієї Європи наближене до своєї нової іпостасі – ландшафтного дизайну, проте рівень його і сьогодні визначає прекрасна та романтична уманська Софіївка, насичена символічним змістом античної міфології.

Список використаних джерел

1. Долгорукий И. М. Славны бубны за горами, или моё путешествие кое-куда 1810 года. Киев, 1869. 208 с. 2. Жирнов А. Д. Искусство паркостроения. Львов, 1977. 208 с. 3. Лихачёв Д. С. Сад и культура Европы // Декоративное искусство СССР. 1982. № 3. С. 38-45. 4. Мифы народов мира / Под ред. С. А. Токарева. В 2-х тт. Москва-Минск-Смоленск: Советская энциклопедия, 1994. 5. Ожегов С. С. История ландшафтной архитектуры: Учебник для вузов. Москва: Архитектура-С, 2004. 232 с. 6. Регель А. Изящное садоводство и художественные сады (Историко-дидактический очерк) Санкт-Петербург.: Изд-во Винклера, 1896. 394 с. 7. Родічкін І., Родічкіна О. Сад і культура України // Хроніка 2000': Український культурологічний альманах. Вип. 41-42. Поезія українського парку. Київ, 2001. С. 48-141. 8. Темери Т. Описание Софиевки. Одесса, 1846. 96 с. 9. Центральный державный исторический архив Украины. Ф. 49. Оп. 2. Спр. 1756. Арк. 12-13.

І. М. Акінішина

ТЕМАТИЧНЕ СПРЯМУВАННЯ ГАЗЕТИ «ВОРОШИЛОВГРАДСКАЯ ПРАВДА» 1941-1943 рр.

Історія журналістики України має багато лакун, заповнити які з тих чи інших об'єктивних причин до сьогодні не вдалося. Одним з проблемних питань є дослідження періодичних видань часів окупації Східної України 1941-1943 рр. Більшість достовірної, правдивої інформації знаходиться в архівах з приміткою «Цілком таємно». Тому актуальність обраної теми вбачаємо в заповненні «білих плям» української історії, в дослідженні періодичних видань, що видавались на території Донбасу 1941-1943 рр., як документів і свідчень доби.

Метою розвідки є вивчення тематичного спрямування газети «Ворошиловградская правда» періоду німецько-фашистської окупації Луганська й області. У процесі написання розвідки ми спиралися на архівні матеріали, котрі ніколи ще не були оприлюднені та проаналізовані.

Газета «Ворошиловградская правда» видавалась і за часів окупації та розповсюджувалась підпільними органами, була щоденним джерелом повідомлень для населення й засобом ідеологічної пропаганди. У газеті існували постійні тематичні рубрики: «За рубежом», «От советского информбюро», «Не забудем! Не простим!». Остання з них повідомляє факти, що стосуються руйнації культурних будівель та знищення цінностей освіти: «В Ворошиловградской области немцы сожгли и разрушили 824 школы, 216 детских садов, 500 детских площадок, 29 детдомов, Дворец пионеров. Немцы прямо в классах раскладывали костры из учебников, библиотечных книг, школьных пособий и мебели» [5, с. 2].

У виданих номерах протягом 1941 – початку 1943 рр. найчастіше зустрічаємо висловлення відвертої емоційно підкресленої ненависті до окупантів та заклик до їх знищення. Автори статей вживають слова «головорезы», «звери» «изверги», «мерзость» для характеристики фашистів. Так, у статті «Жертвы оккупантов взыывают о мщении» читаємо: «Сколько живем на свете, не приходилось нам видеть такого разбойного разгула, таких зверств, как те, которые чинят на нашей земле гитлеровские головорезы... Истребить оккупантскую мерзость – священный долг всякого честного человека, способного носить оружие!» [3, с. 2].

У рубриці «От советского информбюро» повідомлюється найчастіше про перемоги радянської армії або про вдалі напади на супротивника, хоча ніде не зустрічається інформація про втрату солдат чи радянської техніки. Обов'язково зазначається часовий термін повідомлення (ранкове, вечірнє). Наприклад: «От советского информбюро. Вечернее сообщение 5 марта 1943 года. Юго-Западнее Ворошиловграда наши части в результате упорных боев истребили до 300 гитлеровцев, подбили 2 танка, захватили 6 пулеметов и 4 противотанковых ружья. На другом участке советские бойцы отбросили перешедшего в контратаку противника и уничтожили

свыше 2 взводов вражеской пехоты» [2, с. 2].

Більшість статей, надрукованих на сторінках «Ворошиловградской правды» часів окупації, написані жінками. Звідси така емоційна забарвленість інформації. Незважаючи на те, що підписи під статтями зустрічаються доволі рідко, концепція жіночого емоційного письма простежується безпосередньо з текстів. Наприклад, стаття «Судный день», що розповідає про вбивство німцями родини, яка переховувала від фашистів пораненого бійця Червоної Армії, розпочинається так: «Нет ужаснее мук, издевательств, унижений, чем те, которые несут с собой нашему народу, особенно нам, женщинам, проклятые немецко-фашистские захватчики...» [4, с. 2]. Подібна емоційність наявна в статті «Так было под пятой оккупантов», підписаною авторкою Софією Гнатенко [2, с. 2].

У рубриці «За рубежом» найчастіше подається інформація про досягнення інших країн та спільну боротьбу проти фашизму, а також цікаві факти з життя українців, які були вивезені німцями до Німеччини. Такою є стаття «Крики отчаяния несутся с немецкой каторги» [1, с. 2].

Починаючи з лютого 1943 року, тематика «Ворошиловградской правды» дещо змінюється. Слід зауважити, що в газеті відбулись і зовнішні зміни. До 8 жовтня 1943 р. видання мало 2 полоси, пізніше воно розміщувалось на 4 полосах. З лютого 1943 р. з'являється все більше інформації про відродження громадського життя після визволення з німецько-фашистської окупації. На сторінках газет подається інформація про відновлення сільгоспробіт, реставрацію будинків культури, відкриття шкіл («О ремонте тракторов, комбайнов и сельскохозяйственных машин», «Вот она – возрожденная жизнь» [6, с. 2]). Зустрічаємо також звіти секретарів окремих районних комітетів, які повідомляють про стан сільськогосподарського обладнання, підготовку до весняної посівної, про відбудову шахт, відродження культури в районах тощо.

Отже, газета «Ворошиловградская правда» під час окупації та після звільнення населення від загарбників була щоденною інформативною газетою, яка висвітлювала актуальні питання того часу – бойові події та відродження культурних і матеріальних цінностей, набутків Луганщини, вела радянську пропандистсько-агітаційну діяльність, змінюючись як інформативно, так і зовнішньо. Періодичні видання періоду окупації є глибоким історичним джерелом та потребують більшого глибинного дослідження.

Список використаних джерел

1. Ворошиловградская правда. – 1943. – 7 февраля. – 2 с.
2. Ворошиловградская правда. – 1943. – 5 марта. – 2 с.
3. Ворошиловградская правда. – 1943. – 6 марта. – 2 с.
4. Ворошиловградская правда. – 1943. – 10 марта. – 2 с.
5. Ворошиловградская правда. – 1943. – 31 марта. – 2 с.
6. Ворошиловградская правда. – 1943. – 2 апреля. – 2 с.

А. О. Ішук

МИСТЕЦТВО – ЕСТЕТИЧНА ДОМІНАНТА У СОЦІУМІ. КУЛЬТУРНА МІГРАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

Мистецтво – це універсальна мова світу. Мистецтво долає кордони, зближує народи і збагачує світ. Міграція хореографів, театральних художників, композиторів, танцюристів і танцівниць, викладачів хореографічних дисциплін з різних країн у світовий мистецький простір збагачує культури, чинить конструктивну дію на розвиток хореографічного мистецтва і, навіть, є об'єднавчою силою у міжнародних відносинах різних країн світу.

Особистість примножує досягнення різних головних найповажніших балетних

шкіл світу. У різноманітному мультинаціональному середовищі набувається неповторний комбінований естетичний хореографічний досвід. Міграція танцюристів і танцівниць, хореографів у творчому географічному просторі забезпечує обмін досвідом, осмислення педагогічних практик, естетичне спілкування, обмін художніми враженнями і відкриттями.

Розкриття особистості танцівника і танцівниць в мультикультурному середовищі відбувається по іншому, ніж в окресленому географічним розташуванням та культурними традиціями просторі. Є плюси, та є неминучі мінуси.

Танцюристи і танцівниці, які діють виключно в середині окресленої культури мають відокремлений індивідуальний характер, який програмує єдині загальні риси стильової специфіки певної території, з традиційною для цієї категорії лексикою і колоритом та технікою виконання. Такі традиції формують більш статичний професійний характер танцю і мало пропускають запозиченого досвіду. Тобто, досвід хореографів, танцюристів, танцівниць формується в основі своєї завдяки вивченню, збереженню та культивуванню хореографічної спадщини. Завдяки цьому прояснюються яскраві національні риси, але практично відсутній інтеграційний досвід, що не сприяє цілісному індивідуальному зросту.

Для досягнення певного рівня майстерності у хореографії використовуються різноманітні методи навчання і виховання. В різних географічних локаціях вивчення хореографічного мистецтва найчастіше мають свою відмінність у методичних прийомах, які плануються до вивчення. Також має місце різна практична, наочна та словесна культура викладання матеріалу.

Проаналізуємо, танцюристів і танцівниць, які діють у виборі вільного географічного мистецького простору. У таких випадках творча особистість має принципову стратегію: «Збагачуватись і збагачувати культурний простір!». Енергія руху та максимального пізнання стає мотивуючою для такої людини. Різні характеристики духовно-світоглядної, філософської регіональної, соціокультурної, виховної традиції різних творчих груп обумовлюють створення танцювальних форм і технологій. Теорія танцю в сучасному світі є дуже суперечливою. Аналіз теорії танцю може бути представлений, наприклад, так: Основи класичного танцю А.Я. Ваганової, Михайлом Фокінім, Федором Лопуховим, Рудольфом Лабаном, Борисом Ейфманом, Джорджем Баланчином, Стівом Пекстоном, Жан-Жоржем Новерром та інші. Всі вони відрізняються авторською індивідуальною стилістикою, на дослідженні яких зараз не акцентується увага. Трансформація знань для вдосконалення себе є осмисленням вибором особистості, яка знаходиться у різних умовах пізнання. Основні міграційні процеси проходять через центри світового хореографічного впливу: Нью-Йорк, Лондон, Санкт – Петербург, Москва, Париж, Берлін, Мілан. Це зумовлено місцем розташування компаній, які зарекомендували себе історично з професійної точки зору. В країнах Африканського континенту, мусульманських країнах така творча міграція важко доступна і зумовлена економічними, політичними, релігійними причинами. Економічно розвинені країни більш привабливі для міграції та інтеграції творчих людей з причини більшої можливості для реалізації творчого потенціалу.

Крім лекційних, навчально-методичних відмінностей існують принципові відмінності у спортивно-медичній галузі хореографічного процесу. Розробка інновацій, впровадження різних реабілітаційних технік, попередження травмування, найсучасніше обладнання і медична допомога є суттєвими відмінностями між різними географічними локаціями хореографічного світового мистецтва. Очевидно, що інтеграція досвіду у цій сфері вкрай необхідна для збереження здоров'я і потенціалу танцюристів і танцівниць.

Слід зазначити, що всі нюанси в основі своєї відбуваються завдяки індивідуальним рисам характеру конкретної творчої особистості. Тобто, кожен танцюрист, або танцівниця вільні прагнути до відтворення свого уявлення про естетику, виразність танцю та спосіб роботи над технічним виконанням задуманого. Хореограф-постановник, який працює над спектаклем насичує його своїм баченням і професійним досвідом. Розмірковуючи про такий індивідуалізм, можна зробити висновок, що творчий життєвий досвід залежить в цілому від особистого розвитку танцюриста, або танцівниці. Цілісна творча особистість відсіює зайве, та відбирає краще саме для себе з будь якого творчого середовища, аналізує досвід попередників, шукає однодумців у розумінні естетики.

Кожен танцюрист, танцюристка, або хореограф колись стає перед обміркованим вибором у своїй діяльності, які ж засоби використовувати саме для себе. Основна межа в тому: чи така особистість бере «на віру» перевірені засоби і прийоми однієї територіальної та естетичної групи в незмінному вигляді, як найбільш ефективні, чи навпаки, вільно інтегрує у свою діяльність методи різних світових культурних і педагогічних практик. Це неминуче призводить до створення неповторного і нового.

Класичний балет – це фундамент для хореографів, танцюристів і танцівниць. Саме класичний балет прививає естетичний смак, тонке відчуття прекрасного, що не дозволяє бути бездумним споживачем неякісного. Існують основні закони позиції, положення, які сформувались протягом багатьох століть. Класичний екзерсис незмінний. Тільки на перший погляд. Все ж таки спосіб виконання окремих елементів має свою специфіку, яка пов'язана і в тому числі з географічним розташуванням.

Але, все одно основним критерієм якості є талановитість особистості його самобутність, чистота, виразність, природність виконання танцюристів і танцівниць. Для цього потрібен досвід, знання, навички чуйно реагувати, інтегрувати і трансформувати методи різних світових культурних і педагогічних практик у свою діяльність.

Отже, можна констатувати: хореографічна культура прагне до інтеграції і взаємозв'язку, що розвиває світову культуру та збагачує художніми практиками та різноманітними техніками виконання, активує нові сценічні відкриття, розвиває педагогічну практику. Рациональне і продумане поєднання технік і методик породжує особистість у балетному сузір'ї.

Список використаних джерел

1. Жан Жорж Новерр (Jean George Noverre) (1727–1810 pp.), «Листи про танець і балет» («Lettres sur la danse et les ballets» 1760 p.). – 57 с. 2. Карло Блассі Карло Паскуале Франческо Раффаеле Балдассаре де Блассі (1795–1878 pp.) «Елементарний трактат з теорії та практики мистецтва танцю» – (Traité élémentaire, theorique et pratique de l'arte de la dansa») (1820 p.). – 18 с. 3. Леопольд Адіс (Leopold Adis) (XIX століття) «Теорія гімнастики театрального танця» – «Theorie de la gymnastique de la danse theatrale». – 20 с. 4. Михайло Фокін (1880–1940 pp.) – «Проти течії» (1961 p.). – 14 с. 5. Актуальні філософські та культурні проблеми сучасності: зб. наук. праць / наук. ред. М.М. Бровко, О.Г. Шутова. – К.: Вид. центр КДЛУ, 2000. – 10 с. 6. Баланчин Дж., Мейсон Фр. 101 рассказ о большом балете / Баланчин Дж., Мейсон Фр.; пер. с англ. Сапциной У.М. – М.: КРОН-ПРЕСС, 2001. – 7 с. 7. Бежар М. Мгновение в жизни другого / Морис Бежар. – М.: Рус. творч. палата, 1998. – 240 с.: ил.

Gulseba Hasanova

THE IMAGE AND ROMANTICISM OF HUSEYN JAVID IN ART

The main problem of literary works, especially the lyrical poem of the 20th century is the inner dialectics of the soul, morale spirit. The issue of personality has become the main subject of literature and art. Some writers' creativity is based on the concept of humanism, being committed to modern problems, philosophical-aesthetic relationships, and

some to the basic principles of realism [4,p.339-341].

Huseyn Javid is one of the persons of the 20th century Azerbaijani literature, who has complicated, creative developmental destiny.

The first person who performed the image of Huseyn Javid in his brush was Zivarbay Ahmedbayov, the chief architect of Azerbaijan during the Azerbaijan Democratic Republic (ADR). These works, made in the style of realism, are graphics. These works, which are currently preserved at the Huseyn Javid's home museum, have been preserved for some time as a handicraft of an unknown artist. Shamil Fatullayev, an Azerbaijani architecture researcher, exploring this portrait confirmed that «Z.A» signature on the back of the portrait and the architectural project on the rear of the paper really belonged to Zivarbay Ahmadbeyov [1,p.20].

The great leader Heydar Aliyev, who attached great value to Huseyn Javid's personality and creativity, for the first time the construction of his monument he assigned to People's artist, sculptor Omar Eldarov. Academician Rafael Huseynov in his article about Omar Eldarov writes in his memories with Huseyn Javid's daughter, Turan khanum during the creation of this composition in Omar Eldarov's workshop: «In the middle of 1980s we used to go Omar teacher's workshop with Turan khanum, and talk for hours» [2].

Thanks to the great services of Azerbaijani artists and sculptors in the Nizami Museum, Javid's heritage is promoted. In general, art monuments exhibited at the exposition of the Nizami Museum incorporate the mixed relationship between creative thinking and the teaching process through the museum environment. The audience rewards theoretical knowledge gained through exhibits of the museum in its experimental activities and eliminates the controversial moments created in the thinking.

Realistic works related to this type Javid's image embody the power and depth of the poetic image of the poet. In the poetry presentation of the honored art worker Najafqulu Ismayilov, «Huseyn Javid», drawn by oil painting, the style of clothes and emotional look seems to be in the serious creative process of dramaturgy. In the People's Artist Boyukaga Mirzazade's composition «Huseyn Javid is listening to the «Koroglu» opera by Uzeyir Hajibeyli» (1982) H.Javid was portrayed with the great composer [1,p.9-37].

In the portrait-sculpture prepared by Munevver Rzayeva for the Nizami Museum, the abstraction, saturation in Javid's style as a romantic poet reflects itself in his face. Despite the apparent frustration of his sadness and resentment in his image, a mighty personality that has worked hard for the salvation of his homeland and his people increases the artistic effect of the work. Selection of a marble as a material by Munevver khanum makes its strength more emotional.

We are also witnessing two exhibitions abroad in honor of Huseyn Javid in the museum. Thus, on February 16, 2012, the President of the Azerbaijan Republic signed a decree on «Holding the 130th jubilee of Hussein Javid». There is also a monument to Huseyn Javid outside the country, according to a plan of action on this anniversary. Huseyn Javid's bust was laid on «King's Park» in Podgorica, Montenegro's capital on September 11 [3]. The gypsum version of this bust, produced by Natig Aliyev is exhibited at the Aran regional branch of the museum and plays an important role in promoting Javid's heritage.

The promotion of literary and cultural pearls outside the country, along with introducing Azerbaijani literature and culture in the world, is also important for the high development of sculptural art, as well as presenting the successful outcome of sculptors' new forms and composition searches on the international arena.

In addition, another work is currently in the exposition hall, where Akif Asgarov's work dedicated to Huseyn Javid (1982) is exposed at the Tretyakov Gallery in Moscow. The gypsum plasterboard is depicted as sitting on a wooden table. The poet's clothes style, the scepter in his right hand, and the majestic stance give rise to the work. The sculptor

described poet plunged into thoughts and in the form of creation new ideas, so he could fully reveal his identity .

Huseyn Javid's monuments at the exposition of the museum together with public places once again prove that achievements in classical and contemporary style of our fine art have been gained.

References

1. Aliyev Z. *Huseyn Javid's romanticism in the light of colors. Huseyn Javid. Return to homeland* // Created by Valiyeva S. B. : Youth, 2015. p.9-37.
2. Huseynov R.B. *Rider with winged horse* // Date of use 30.12.2017 https://525.az/site/index.php?name=xeber&duzelis=0&news_id=91799#gsc.tab=0
3. Order of the President of the Azerbaijan Republic on «Holding 130th jubilee of Huseyn Javid» // 14.02.2012. Date of use 21.02.2019 (<<https://president.az/articles/4342>>).
4. *Contemporary Azerbaijani Literature: Textbook for High Education Institutions* // Scientific Red. C.Abdullayev, T.Huseynoglu, V.Sultanly. Baku: typ. Baku University, 2007, 504 p.

О. М. Кулакова

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Загальнотеоретичні проблеми національної самосвідомості, питання, пов'язані з аналізом її структури в контексті взаємин універсального і національного, проблеми співвідношення етнічної та національної самосвідомості є актуальними напрямками дослідження культурологів.

Наше дослідження спрямоване на вивчення структурних змін поняття «національна самосвідомість», які з'являються в результаті зміни методологічних підходів, та спирається на підхід, орієнтований на використання різноманітних методів до аналізу існуючої проблеми, що дозволило знайти найбільш оптимальний контекст для розкриття поняття «національна самосвідомість».

У погляді Ю. В. Бромля, національна самосвідомість містить у собі уявлення про свій народ, походження, історичне минуле, мову, культуру, в тому числі традиції, норми поведінки і звичаї, які відносяться до етнічної самосвідомості. Незважаючи на те, що «національне» розглядається як вища форма у соціальній ієрархії в порівнянні з «етнічним», проте явних понятійних відмінностей у поглядах Ю. Бромля вони так і не досягли [1,с.230]. Причина полягає в тому, що у межах примордіального (споконвічного, первісного) підходу практично неможливо було говорити про національну самосвідомість, бо це стосувалося еліти, а не народу. Однак, з огляду на те, що народ був ключовим соціальним компонентом, то і національна самосвідомість могла бути виражена тільки через цей соціальний параметр. Саме тому національна самосвідомість визначалася через етнічну самосвідомість.

У даний час ми можемо спостерігати співіснування двох підходів, які реалізуються політичними і культурологічними елітами: примордіальний і конструктивістський.

Національну самосвідомість можна вивчати з боку трьох основних підходів: примордіалізму, інструменталізму і конструктивізму. Однак, з огляду на особливість такого соціального феномену як національна самосвідомість, ми вважаємо, що більш продуктивним є вивчення даного явища в термінах конструктивізму.

З точки зору представників раціонального інструменталізму, людям властиві фіксовані інтереси. Згідно із західними дослідникам Луї Хербоном і Джоном Стакі, конкуренція, властива даному підходу, стимулює нерівномірний розподіл економічних благ і таким чином створює умови для зростання ідентичності (національної

самосвідомості) [2]. Таким чином, у цьому контексті модернізація і розвиток політичного процесу посилює конкуренцію, що автоматично викликає посилення політичної свідомості або національної самосвідомості.

На протигагу раціональному інструменталізму примордіалізм дотримується зовсім іншої інтерпретації у вивченні ідентичності або національної самосвідомості. Деякі учені розглядають поняття «примордіальне» як есенціоналізм або органіцизм, в основі якого лежить переконання у тому, що національна самосвідомість має глибокі історичні корені, які багато у чому є органічними і навіть апіорними. Воно, як і націоналізм, живе вічно у можливості та при сприятливих обставинах дає про себе знати. У своїй основі примордіальний вимір національної свідомості говорить нам про те, що такі його елементи як мова, релігія і культура є менш важливими, ніж зв'язки, засновані на кровній спорідненості, місце народження (у нашому контексті – регіоналізм).

При використанні раціонального інструменталізму ми можемо виділити те, з чого складається національна самосвідомість, і яким чином з суб'єктивних інтересів утворюються більш широкі соціальні лояльності, виражені на національному рівні. Цей підхід дозволяє обмежити примордіальні компоненти в національній самосвідомості та у цій конфігурації створити справжні причини для розуміння реальних параметрів національної самосвідомості.

Соціальний конструктивізм дозволяє виділити два діалектичних компонента в національній самосвідомості, а саме, об'єктивний, примордіальний компонент спільноти або етногрупи і суб'єктивізм індивідуальностей, які не тільки утворюють спільноту, а й створюють динаміку її розвитку.

Таким чином, національна самосвідомість з позиції соціального конструктивізму є вища форма усвідомлення на рівні політичної і культурної еліти своєї культурної основи і своїх суб'єктивних інтересів у результаті неминучих флуктаційних процесів у діалозі з іншими етнічними групами (у межах раціонального інструменталізму) і примирення усіх їх на державному рівні.

Список використаних джерел

1. Бромлей Ю. В. *Этнос и этнография* / Ю. В. Бромлей. – М.: Наука., 1973. – 285 с. 2. Lui Hebron and John F. Stack *World Politics and the Internationalization of Ethnicity: The Challenge of Primordial and Structural Perspectives* / Lui Hebron and John F. – Westport, Connecticut, Praeger, 1999. – Режим доступу https://ecollections.law.fiu.edu/do/search/?q=author_lname%3A%22Stack%2C%20Jr.%22%20author_fname%3A%22John%22&start=0&context=4465971&facet=

А. В. Браславская, А. С. Бойко

ГАЗЕТА «THE ASAHI SHIMBUN» И ЕЁ РОЛЬ В РАЗВИТИИ ЯПОНСКОЙ ПРЕССЫ

Существует множество популярных изданий, история которых противоречива и неоднозначна. В данном докладе речь идёт об одной из самых популярных газет Японии, которая заслуживает признания человечества. «The Asahi Shimbun» – вторая по величине тиража ежедневная газета Японии, утренние выпуски которой колеблются от 7 до 8,09 млн экземпляров.

В связи с развитием Азиатско-Тихоокеанского региона и усилением основных азиатских государств на мировой арене, дискурс японских СМИ становится отражением позиций политического истеблишмента Японии. Он показывает значимость изучения специфики подачи международной информации на страницах государственных периодических изданиях Страны Восходящего Солнца [3].

«The Asahi Shimbun» находится в пятерке лидирующих изданий страны. Газета

выпускается на китайском, японском, а также она является соавтором в двух англоязычных проектах. Её партнерский договор связан с «New York Times», совместно они выпускают «International Herald Tribune/The Asahi Shimbun», что в свою очередь заменило «Asahi Evening News» [1].

Для того, чтобы ознакомиться с историей «Asahi Shimbun», следует лучше понимать кем являлись её главные редакторы: Огата состоял в группе ведущих членов ультранационалистической группы; Коки Хирота относился к классу А военных преступников; Хирота являлся главой комитета Тоямы; Рю – марксист-экономист; Сасса – потомок антикоммунистического государственного деятеля, который примкнул к «группе Имперского пути», а также к террористам. Какова история издания, в чём заключался успех маркетинговой стратегии, а также какие особенности газеты были в разные времена? Рассмотрим все по порядку:

25 января 1879 г. в Осаке начала выпускаться «Asahi», это был маленький четырёхстраничный документ, тираж которого составлял примерно 3000 экземпляров. В те года издание продавало газету всего за 1 сэн (по нынешним меркам это 0,01 йены). 13 сентября 1879 г. стал выдающимся днем для «Asahi»: именно в этот день вышла первая передовица. А уже 10 июля 1888 г. издание напечатало свой первый выпуск «Tokyo Asahi Shimbun», он стал частью продолжения маломасштабных выпусков газеты, а также получил свой индивидуальный номер (№1076) [1].

История Японии и японской дипломатии неразрывно связана со становлением и формированием данных, базирующих на печатных изданиях. Международная информация на страницах «Asahi» начала активно появляться с 1886 года, когда руководство определило редакционное направление базирующимся «на принципах беспристрастности и объективности». Во время русско-японской войны 1904-1905 гг. газета поддерживала военное министерство и МИД Японии, ведя информационную борьбу против Российской империи.

Популярность и активное развитие «Asahi» пришлось на время агрессии в Китае (30-е гг. XX в.) – газета публиковала материалы о ходе военных действий и «славных победах» японского оружия. 1918 год, период Рисовых бунтов, привел к массовому увольнению талантливых журналистов газеты, славившейся своей либеральной позицией. Газете не удалось справиться с натиском государства: с 1 января 1943 г. наблюдалась временная остановка деятельности «Asahi».

Перерыв продлился до 1945 г., в этот период президент газеты, а также её высшее руководство признали свою неверную позицию в военное время, следовательно, это привело к росту рейтингов газеты и возобновлению уровня доверия к ней.

1949 год стал годом оживления новых маркетинговых способностей газеты, «Asahi» приняло решение в каждом выпуске публиковать мангу известной на то время японской художницы Матико Хасегавы. «Sazae-san» стала символом издания. Она повествует читателю историю обыденной, рутинной жизни обычной домохозяйки, которая сильна духом и справляется со всеми жизненными трудностями. Со временем «Sazae-san» принесла изданию новую группу читателей: молодежь и домохозяек, среди которой газета пользуется репутацией одной из наиболее объективных [3]. Манга – это не просто комикс, это то, чем «дышат» японцы, нередко можно встретить жителей Японии с книгой в руках, которые являются огромными фанатами данного жанра. Манга читается не как обычные книги, смысл заключается в чтении справа налево. Причиной данной странности является японская письменность. Целевая аудитория «Asahi Shimbun» поддерживает её либеральную позицию: это интеллектуальные люди, а также те, кто придерживаются современного мировоззрения. Предвидя тот факт, что прогресс не стоит на месте, еще в 1999 году главные редакторы приняли решение о «услуге подаче новостей с помощью мобильного телефона» [2].

Япония славится своей «патологической зависимостью» от гаджетов; заметив возможные преимущества в данной сфере, редакция решила выйти на новый рынок

распространения своих статей. Такая стратегия увенчалась успехом, и на данном этапе модернизации технологий, издание находится в пятерке лидирующих изданий. Читателей привлекает её четкая структурированность, где каждая рубрика имеет свое особое место. Расположение невозможно поменять, ведь тогда конструкция данной газеты разрушится, даже малейшая замена одной рубрики на другую окажет негативное влияние на читателей [4].

Распределение рубрик располагается следующим способом. Первые страницы – некое объявление материалов номера, последующие – политика, социальные проблемы и т.д.. Имеется также «семейная страница», «страница спорта», «чрезвычайные ситуации». Пользуются большим спросом рубрики о истории, науке, культуре Японии. Последние страницы – телевизионная и радиопрограмма, а также прогноз погоды в различных регионах Японии.

Для разбора нынешней политической проблематики «Asahi» мы проанализировали определения направленности общественно-политической идеи журналистов периодического издания. Проводя социологический анализ использованных материалов, можно заметить, что главными тегам стали Japan, Tokyo, US, Chine, Obama, Senkaku, Takeshima, Putin, Sochi, North Island. Дискурс напрямую связан с особенностями международных отношений Японии со странами-соседями в исторических и экономических контекстах, в том числе с КНР, США, Южной Кореей и Россией. Рассмотрение внутривнутриполитических реалий зарубежных стран отступает на третий план при разработке внешнеполитической повестке дня в газете.

Главную роль в международном медиадискурсе занимают территориальные вопросы и проблемы. США до сих пор остаются в числе главных героев на полосах периодического издания. В связи с общественно-политическими концепциями СМИ, США ругают или хвалят, стараясь донести до аудитории либо плюсы, либо минусы японского союзничества с Америкой. Этому способствует и «образ противника», массово формируемый газетой по отношению к Китаю. Можно с уверенностью заявить, что между Японией и Китаем начинается интенсивная информационная борьба.

Таким образом, «The Asahi Shimbun» – очень влиятельная и значимая для Японии газета, передающая особенности развития японского общества. Деятельность издания основана на потребностях целевой аудитории. Газета справилась со многими трудностями, продолжила и наконец вывела свое издание на мировой рынок.

Список использованных источников

1. Блинова М.В. *СМИ в Японии: медиабизнес, традиции, культура*. / М.В. Блинова. – М. Медамир, 2008. – 101 с.
2. Срібняк І. Газета «Асахі Шімбун» в суспільно-політичному та культурному житті Японії / І. Срібняк // *Мовні і концептуальні картини світу*. – Вип. 40. – С. 334-339.
3. Якимчук Г. В. *Становление и развитие газеты «Асахи Симбун» в системе буржуарной печати Японии* / Г.В. Якимчук. – М., 1975.
4. Срібняк І. *Періодика країн далекого Сходу: становлення, особливості розвитку, сучасний стан (XVIII-початок XXI ст.)* / І. Срібняк // *Українська орієнталістика*. – 2008. – Вип. 2-3. – С. 160-175.

Научный руководитель: к.полит.н., доц. Р.М. Ключник

Ли Чжохуэй

ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЕ ТЕМЫ ТРУДА В КИТАЙСКОМ КИНОИСКУССТВЕ XX ВЕКА

В истории Китая XX в. выделяется четыре периода: Правительство поздней династии Цин, Бэйянское правительство, Гоминьдановское правительство, Правительство республики. Китайское кино XX в, являющееся продуктом, отражающим эпоху, также прошло этапы становления: возникновение, ранний период, период

развития, военный период, период пика. В свою очередь, китайские кинокартины, освящающие тему труда, можно также условно соотнести по двум периодам – период до и после образования Нового Китая (то есть период полуколониального и полуфеодального общества), и период Республики (после полуколониального и полуфеодального общества).

В начале XX в. в Китай вторгся империализм, феодальное общество постепенно распалось, усилился этнический кризис, в условиях сильного внутривнутриполитического кризиса медленно развивалась экономика страны, но именно этот период стал ключевым в развитии киноискусства. В год появления кино во Франции (1895) Китай потерпел поражение в японо-китайской войне и подписал неравноправный «Симоносекский договор» с государствами-захватчиками [1,с.1]. Приморские города Китая были вынуждены постепенно открыться внешнему миру. С одной стороны, все крупные торговые порты стали центрами соединения китайской и иностранной культур, с другой – стимулировали развитие национального капитализма. После этого наступил многолетний период демонстрации кинофильмов в Китае. Героями китайского кинематографа стали представители широких трудовых масс – рабочие, учителя, служащие предприятий и учреждений и др., а также крестьяне.

Изначально, на китайский кинематограф огромное влияние оказала пекинская опера. Концепция «просмотра театра теней» оказала глубокое влияние на китайское киноискусство раннего периода, поэтому в течении довольно длительного времени все действующие лица кинокартин были театральными персонажами.

В 1912 – 1922 гг., в период между концом династии Цин и началом Китайской Республики, фильмы снимались по сюжетам популярных романов и повестей старого Китая, сочетая в себе традиционный эстетический вкус и удовлетворение коммерческих потребностей. Вскоре, «приток американских кинокартин повлиял на китайский кинематограф, который активно искал новые концепции и новый язык киноискусства» [4,с.6].

Вслед за появлением на политической арене «Движения 4 мая» и распространением в Китае марксизма главными героями фильмов стали рабочие и крестьяне. Образам рабочих и крестьян уделялось повышенное внимание со стороны киноискусства. Кино этого периода выступало как средство для проведения революции, использовалось для пропаганды марксизма. Так, в 1926 г. вышла картина «Чернорабочий» режиссера Чжэн Чжэнцю, рассказывающая о судьбе рабочего класса, а в 1933 г. кинокомпания «Минсин» выпустила картину «Весенние шелкопряды» режиссера Чэн Бугао, в которой впервые были экранизированы образы крестьян (в фильме показано тяжелое положение китайских шелкопрядов). Картина демонстрирует глубокое сочувствие китайским крестьянам того времени, выражает критику их идеологической косности, отсталости, невежества и степени их угнетения. В тоже время данный фильм демонстрирует непримиримые классовые противоречия и акцентирует внимание зрителей на деление общества на богатых и бедных. Таким образом, кино, выполняя функцию культурного просветителя, повышало культурный уровень китайское народа.

Первая волна подъема китайского кино пришлась на 30-е гг. XX в. Китайский кинематограф за довольно короткий промежуток времени прошел процесс перехода от немого кино к звуковому. Классическими представителями киноискусства того времени являются фильмы «Песня рыбаков», «Уличный ангел» и др. Основной темой новых китайских фильмов в период до образования Нового Китая (1949) стали китайско-японские отношения и классовые противоречия внутри страны [2, с. 14].

Рабочие и крестьяне не только подвергались опасностям стихийных бедствий,

но и сполна испытали на себе империалистическую агрессию и феодальную эксплуатацию. Поэтому главные герои фильмов, женщины-крестьянки призывали с экрана народные массы спасти Родину от смертельной опасности и выйти на передовую линию сопротивления Японии. Так, в кинокартине «Клич женщины» (1933) режиссёра Шэнь Силин главная героиня женщина-рабочая по имени Е Лянь сталкиваясь с чужеземным угнетением постепенно становится на путь сопротивления. Сходно и в картине «Рынок косметики» (1933) режиссёра Чжан Шичуань рассказывается история об продавце универмага Чэнь Цуйфэнь, которая испытав на себе эксплуатацию и гнет японцев постепенно приходит к осознанию необходимости вступить в борьбу с империалистами во имя светлого будущего своей страны.

С разжиганием огня мести столкнулись в фильме «Дочери и сыновья Китая» (1939) режиссера Шэнь Силин. Так, главный герой Лю Эргэ, в итоге сознав всю мощь империалистов отчаянно вступает в отряд антияпонского сопротивления. В фильме наглядно показано как покорно терпящие угнетение дочери и сыновья Китая становятся на путь сопротивления, превращаются в смелых трудящихся, которые берут на себя ответственность за судьбу своей страны.

После создания Нового Китая конституция устанавливает, что в основе политического режима лежит союз рабочих и крестьян. Страна установила политический курс на прославление рабочих и крестьян [3,с.27]. Поэтому, крестьяне и рабочие также становятся главными героями фильмов этого периода. С одной стороны, новый политический режим надеялся с помощью рабочих и крестьянских образов пропагандировать новый образ жизни. С другой стороны – продвигать новую политику. Так кино, выступая в качестве посредника, которого с удовольствием принимают широкие массы, пропагандировало новую политику и идеологию государства.

В картине «Молодежь нашей деревни» режиссера Су Ли (1959) рассказывается о группе молодых людей, которые поставили перед собой цель избавиться от бедности и отсталости в родной деревне, решить вопрос водоснабжения путем строительства гидроэлектростанции. Эта картина демонстрирует, как молодые люди в период создания государства без личной выгоды служили стране и народу, проявляя тем самым свои благородные стремления и лучшие человеческие качества.

Фильм «Дикие гуси» (1960) рассказывает, как почтальон Ли Юньфэй стал примерным партийным почтальоном в социалистическом строительстве, партийным агитатором. Прототипом главного героя является Ли Хутянь, который присутствовал на собрании представителей передовиков производства почтово-телеграфной системы страны и на съезде Всекитайских отличников труда. Ли Хутянь поочередно лично встречался с такими руководителями как Мао Цзэдун, Лю Шаоци, Чжу Дэ, Чжоу Эньлай, Дэн Сяопин. Типичны для фильмов периода «семнадцатилетнего» кино (1949 – 1966) персонажи Сун Чуньжань из картины «Женщина-руководитель», Го Данян из «Деревня Хуайшу», Ли Шуаншуан из «Ли Шуаншуан» и т.д., которые выступая в качестве голоса государственной власти в сельской местности продвигали политические установки партии.

В годы культурной революции (1966 – 1976) тема рабочих и крестьян доминировала в художественных произведениях все видов искусства. В этот период кино полностью подчинено политическим целям, так как после окончания культурной революции в 1978 г. в Китае большое внимание уделялось идеологической пропаганде. В истории кино начался этап оживления. Так, картина «Созидание» (1974) режиссера Янь Фу отразила трудности, с которыми на начальном этапе создания государства сталкивался народ Китая, а именно при строительстве предприятий и развития нефтяной отрасли страны. И вдруг, в кино этого периода перестает слу-

жить политическим целям. Напротив, режиссёры стали создавать фильмы о человеке, его внутреннем мире, его чувствах и эмоциях, что более соответствовало запросам этого периода. Так, например, режиссер Янь Фу вносил в картины собственное, авторское понимание этого времени.

Вторая волна развития китайского кино в 80-х гг. XX в. – время расцвета звуковых кинофильмов. После избавления от пут идеологии и состояния культурной изоляции появилась надежда, что китайское кино будет успешно развиваться в направлении поиска новых подходов в киноискусстве, развития производства, а не пропаганды и просвещения. После уничтожения культуры в течение долгого времени анархии культурной революции Китай стал возрождаться во всех отношениях. Смело создавались новые художественные фильмы. Режиссеры еще больше черпали сюжеты из глубин народной культуры, являющейся характерной особенностью «израненного» кино.

Для демонстрации результатов культурной революции, тех трагических событий которые оставили «шрамы на сердце» как отдельных людей, так и народу в целом, кино этого периода делало акцент на критике культурной революции. Например, в картине «Смех лунного залива» (1981) режиссера Сюй Сулин рассказывается об ухабистой жизни, взлетах и падениях скромного порядочного крестьянина Цзян Маофу во время культурной революции, а также о новой сельской жизни, которая началась после того, как было покончено с беспорядками.

Китайское кино нового периода «переосмыслило» как традиционную культуру, так и влияние феодальной культуры. После «переосмысления» китайское киноискусство избавилось от оков старой идеологии, начало уделять внимание действительности, новым проблемам, с которыми китайский народ столкнулся во время переходного периода общества и создало целый ряд новых образов рабочих и крестьян в кинематографе.

В это время из кинематографа исчезают образы идеальных людей и передовиков труда, соответственно исчезает и идеологическая пропаганда. Новый этап развития кино ознаменовался созданием мелодрам. Образы главных героев легко воспринимались широкими массами. Обычные эмоциональные повествования имели оттенок грусти и на первый план выдвигали внутренний мир человека, его размышления о жизни. Картины находили эмоциональный отклик у зрителей и пользовались большой популярностью. Например, такая мелодрама, как «Кун Фаньлинь» (1995), была легко принята публикой или картина «Дни без Лэй Фэна» (1996) режиссеров Нянь Каннин, Лэй Сяньхэ повествующая о гибели Лэй Фэна в результате несчастного случая (автомобильной аварии). Подвергая анализу поступки друзей и близких Лэй Фэна, режиссер ставил перед собой задачу не показать передовиков производства, а в первую очередь, обратить внимание на чувства, эмоции и жизнь простых людей.

Китайское кинопроизводство на протяжении 90-х гг. XX в. столкнулось с необходимостью проведения реформ в экономической сфере и обогащением социально-культурного контекста. В этой связи произошли качественные изменения в смысловом наполнении сюжетов кинофильмов, которые с одной стороны выполняли бы политическую функцию, активно пропагандировали идеологию и культуру страны, с другой – стали социальным ориентиром в жизни простых людей.

Таким образом, китайское киноискусство XX в. в полной мере продемонстрировало, как страна на начальном этапе социалистического строительства возлагает большие надежды на трудящихся. Рабочие и крестьяне, будь то извозчики, строители, работницы прядильных фабрик, учащиеся – каждый из героев картин стал воплощением облика китайского народа.

По сравнению с ранним периодом создания государства, то есть начальным периодом развития китайского кино, когда главными героями фильмов были рабочие и крестьяне, которые начали «пробуждаться от покорного терпения» и полностью осознав свое положение вступили на путь сопротивления и борьбы за светлое будущее своей страны, в кинокартинах периода после создания государства образы рабочих и крестьян стали гораздо богаче, произошел возврат к основным темам государственного строительства [6, с. 83]. Поэтому освящение темы труда в киноискусстве Китая напрямую связано с пропагандой политики и идеологии государства и воплощением социальной природы человека.

Список использованных источников

1. Юй Цзи. История китайского кино / Юй Цзи // Издательство Чунцинского университета. – 2011 г. – 209 с. = 虞吉. 中国电影史 / 虞吉 // 重庆大学出版社出版. – 2011 年. – 209 页. 2. Чжан Цзююэ. Создание и трансформация крестьянских образов в китайских кинокартинах / Чжан Цзююэ // Киноакадемия Шанхайского университета. – 2010. – Вып. 23. – С. 14-16. = 张霁月. 中国电影中农民形象的塑造与流变 / 张霁月 // 上海大学影视学院. – 2010. – 23 期. – 页 14-16. 3. Лю Ицзинь. Атрибутика и структура – исследование жизненного пространства рабочих и крестьян в китайских кинокартинах раннего периода / Лю Ицзинь // Шаньсийский педагогический университет – 2016. – Вып. 4. – 177 с. = 刘一瑾. 表征与建构: 中国早期电影的底层空间研究 / 刘一瑾 // 山西师范大学. – 2016 年. – 4 月. – 177 页. 4. Сюй Си. Образы рабочих и крестьян в китайской литературе на рубеже веков / Сюй Си // Уханьский университет – 2012. – Вып. 5. – 151 с. = 徐茜. 世纪之交中国底层文学中的底层形象 / 徐茜 // 武汉大学 – 2012 年. – 5 月. – 151 页. 5. Чжан Кэсюань. Исследование образов представителей рабочего класса в китайском «левом» кино / Чжан Кэсюань // Цзяньсийский финансово-экономический университет. – 2018. – Вып. 6. – 49 с. = 张可轩. 中国左翼电影中的工人形象研究 / 张可轩 // 江西财经大学. – 2018 年. – 6 月. – 49 页. 6. Ян Шэн. Иностранцы снимают документальные фильмы в Китае / Ян Шэн // Цзи Нань университет. – 2017. – Вып. 5. – 146 с. = 杨晟. 外国人在华拍摄纪录片 / 杨晟 // 暨南大学. – 2017 年. – 5 月. – 146 页.

Пань Улицзи

ОБРАЗ ТИГРА В СИСТЕМЕ ТРАДИЦИОННЫХ КИТАЙСКИХ СИМВОЛОВ

На протяжении тысячелетий образ тигра занимал очень важное место в системе традиционных китайских символов. Богатое смысловое наполнение образа тигра затрагивают политическую, экономическую, военную, культурную, художественную и другие сферы деятельности китайского общества, и до настоящего времени этот образ оказывает сильное влияние на жизнь современного человека [5, с. 129].

В китайском изобразительном искусстве образ тигра впервые появляется в наскальных рисунках. Так, изображение тигра на наскальных рисунках на территории современных провинции Хэйлунцзян и автономного района Внутренней Монголии эпохи неолита – это простое и довольно грубое изображение контуров тела и корпуса животного. Превосходство силы животного над человеком «обожествляет образ тигра и олицетворяет надежду людей на его защиту» [4, с. 40].

Изображение тигра, образованное слеplенными раковинами моллюсков, обнаруженное в 1978 г. в руинах Сишуйпо в городе Пуян провинции Хэнань – самое раннее изображение в Китае образов тигра и дракона иллюстрирующее, по мнению ученых, философский принцип древних людей о единстве Неба и человека [3, с. 21]. Примером группового изображения тигров в наскальной росписи является рисунок «Пять тигров» (горы Иньшань). На наскальном рисунке высотой 1,47 метра и в длиной 5,33 метра, высечены пять взрослых тигров и два молодых. Часть тигров спокойно лежат, а часть запечатлена в момент охоты. Согласно исследованиям, большая часть изображений тигра Китае – это всегда масштабные и выразительные образы,

что указывает на их важное символическое и религиозное значение [2, с. 7].

В период Воюющих царств образ тигра стал широко использоваться как символ военной деятельности. Например, изображение тигра встречаются на доспехах воинов, официальной одежде и щитах военных офицеров. Особенным является изображение хуфу (знак тигра), который символизировал военную мощь и играл ключевую роль на поле битвы, а также являлся важным свидетельством передвижения войск. Хуфу разделялся на две половины: правительство императорского двора держало правую половину, а командующий войсками – левую половину. Когда императору нужно было послать кого-то для мобилизации армии, тот должен был принести правую половину тигра. Если две половины фигуры тигра полностью совпадали, то генерал мог выполнить приказ о перемещении войск.

Существует множество видов и форм хуфу, каждая из которых имела свое специальное назначение. Так, в одном районе можно было использовать хуфу только одного вида, и невозможно было использовать один хуфу для одновременной мобилизации армий в двух местах. Постепенно хуфу превратился в своеобразное «воинское удостоверение». Характерные художественные черты хуфу представлены в качестве объединённой единой концепцией формы: она яркая и образная, небольшая по размеру, ее легко переносить или прятать. На теле тигра обычно были выгравированы символы, которые заменяют полосы животного и отражают гениальную мудрость древних. Именно в эпоху династий Цинь и Хань функции хуфу были дополнительно уточнены и стандартизированы. Исторические периоды Весны и Осени и Воюющих царств были временем наибольшего обращения военными к образу тигра, символизирующего силу и смелый характер воина.

В рамках религиозной доктрины образ тигра выступает в качестве защитника человека до и после смерти. Так, в эпоху династии Чжоу тигр вместе с драконом, птицей, черепахой и змеей образовали группу из четырех зверей, представляющих стороны света восток, запад, юг и север. Эти животные назывались соответственно Цин-Лун, Бай-Ху, Чжу-Цюэ, Сюань-У и выполняли функцию защитников от злых сил. В эпоху династии Чжоу концепция бессмертия стала очень популярной. Как император и знать, так и простой народ – верили, что могут получить вечную жизнь и процветание после смерти [1, с. 85]. Так, каменный барельеф «Сиванму на троне из фигур дракона и тигра», свидетельствует о единстве божественного мира.

На изображении барельефа в центре сидит Сиванму (богиня царства бессмертных в горах Куньлунь), ее руки сложены впереди. Слева расположен тигр, а справа – дракон. Фигуры животных лаконичны, головы устремлены вверх и наружу. Вокруг в качестве фона изображены несколько других животных и людей. С точки зрения пропорций и соотношения изображений центральная фигура Сиванму является наиболее знаковой [1, с. 87]. Комбинация дракона и тигра, исходя из концепции тождества животных, символизирующих стороны света, являются олицетворением востока и запада. Следовательно, трон, образованный слиянием дракона и тигра, фактически символизирует единство двух богов Запада и Востока. Кроме мифа о царстве бессмертных и символизме баланса инь и ян, земли и неба, существует еще более глубокий смысл, то есть мысль о бессмертии.

На каменном барельефе, найденном в захоронении эпохи Хань в провинции Хэнань, изображена сцена охоты на тигра по сути отражающая рождение совершенной новой идеологической концепции. Мастера эпохи Хань, создавшие это произведение, исходили из представления о равенстве человека и тигра, поэтому и изображали сцену борьбы тигра с человеком. Фигуры двух тигров изображены утрированно, но лаконично. Это является одной из характерных черт каменных барельефов эпохи Хань. По пропорциям фигур тигра и человека на этом изображении можно

судить о том, что автор произведения по-прежнему воспринимает тигра как мощное и свирепое животное, однако и обращает внимание на желание человека одержать победу в схватке с животным. Несмотря на то, что сила тигра превосходит человеческую, тем не менее, человек мужественно сражается с животным. Сцена охоты ярко отражает идею произведения эпохи Хань о покорении тигра людьми.

Таким образом, в системе традиционных китайских символов прослеживается эволюция восприятия образа тигра человеком: от страха и почтения к его покорению и, наконец, до возможности контролировать и управлять животным.

Список использованных источников

1. Ван Мэн. Об изменении мышления в искусстве династии Хань с точки зрения анализа изображения тигра / Ван Мэн // Исследование народного искусства, 2011. – № 04. – 84-87 с. = 王猛. 从虎造型看汉代艺术的思想变迁 / 王猛 // 民族艺术研究, 2011 年. – 04 期. – 84-87 页. 2. Ван Фэйху. Предварительный анализ наскальных рисунков тигра в горах Иньшань / Ван Фэйху // Магистерская диссертация Центрального Университета Национальностей. – 2012. – 34 с. = 王飞虎. 阴山虎岩画初探 / 王飞虎 // 中央民族大学硕士学位论文. – 2012 年. – 34 页. 3. Сунь Циган. Подходы к анализу могилы со слепленными из раковин моллюсков фигурами дракона и тигра в Пуяне / Сунь Циган // Бюллетень Китайского исторического музея, 2000. – № 01. – 14-21 с. = 孙其刚. 对濮阳蚌塑龙虎墓的几点看法 / 孙其刚 // 中国历史博物馆馆刊, 2000 年. – 01 期. – 14-21 页. 4. Син Хуэйюань. Исследование традиционных тем китайского народного изобразительного искусства – на примере художественного образа тигра / Син Хуэйюань // Китайская культура, 2013. – № 04. – 40-41 с. = 邢慧媛. 中国民间传统造型题材研究—以虎的艺术形象为例 / 邢慧媛 // 华夏文化, 2013. – 04 期. – 40-41 页. 5. Чжан Цзюньхуэй, Тянь Сяодун. Культура и искусство, связанные с образом тигра / Чжан Цзюньхуэй, Тянь Сяодун // Вестник Нанкинского университета искусств, 2008. – 129-131 с. = 张军辉、田晓东. 虎的文化和虎的艺术 / 张军辉、田晓东 // 南京艺术学院学报, 2008 年. – 129-131 页.

О. М. Олійник

БРЕНДИНГ МІСТА: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ІМІДЖ

Дедалі більше міст намагаються візуалізувати свій «образ міста», сформувати своє «ідентифікаційне обличчя» з метою виділитися на тлі інших міст. Ідентифікація міста включає безліч характеристик, таких як матеріальна і функціональна організація, соціальні, естетичні та емоційні чинники. Місто, яке має своє обличчя, свої унікальні цінності, притягує людей. Вирішенням проблеми ідентифікації сучасних міст займається сучасний напрям дизайну - територіальний брендинг [3,с.53].

Брендинг міста - це насамперед виокремлення і акцентування уваги на конкретних особливостях, регіональних перевагах, а також зменшення недоліків. Для цього потрібно ретельно вивчити минуле і надати йому нового звучання у новітньому форматі. Тобто акцентувати на тому, що може бути привабливим для туристів чи інвесторів. Загалом бренд – це реклама, яка за рахунок розкрутки «просуває» місто з метою покращення умов життя і збільшення рівня забезпеченості громадян.

Дослідники вказують на два основних етапи створення бренду: 1) пошук і виокремлення відмінностей, тобто створення власної теми, ідеї - місії, мети; 2) посилення цих відмінностей: полягає у звеличуванні найдрібніших відмінних рис до тих пір, доки вони не стануть досить важливими, щоб справити враження на інших [2,с.53].

Загалом брендинг міста насамперед є важливим для внутрішнього розвитку міста, не останню роль у чому відіграє звернення уваги на стан культурної спадщини у межах міського простору та її збереження. З іншого боку, брендинг міста має ва-

жливе культурно-ідеологічне значення для міста в плані згуртованості міських жителів, які починають усвідомлювати свою ментальну єдність та об'єднуватися навколо виконання спільних завдань, спрямованих на забезпечення основних позицій, заявлених в брендингу.

Також вдалий брендинг міста виховує у його мешканців почуття гордості та сприяє більш шанобливому відношенню до його культурних традицій та культурно-історичних пам'яток. Так формується своєрідний егрегор - енергетично-інформаційне поле, яке складається з думок, почуттів, емоцій групи людей, об'єднаних спільною ідеєю, переконаннями. Саме такі бренди є найбільш перспективними. Взагалі це ще раз підкреслює, що брендинг міста і питання збереження традицій та культурно-історичної спадщини невіддільні один від одного.

Успішний брендинг нерозривно пов'язаний з образом (іміджем) міста, який є одним з визначальних чинників у його сприйнятті формуванні навколо нього суспільного інформаційно-комунікативного простору. Імідж кожного міста є самобутнім, унікальним, як унікальною є історія, культура, архітектурний вигляд, знамениті городяни, ландшафти і краєвиди. Все це надає місту харизматичності, архетипічних смислів. Так формуються асоціації, пов'язані з містом. Так формується його ідентичність, яка є головною відмінністю бренда міста. Недарма імідж сучасного міста існує в просторі суспільної свідомості як сукупність стійких уявлень про місто [1, с. 7]. І саме ця унікальність, неповторність, яка вимагає серйозного, продуманого і глибокого осмислення, є однією з основних складових бренда, який потрібно творчо переосмислити з урахуванням сучасних тенденцій і правильно доносити до цільових аудиторій. Фактично, привабливість міста не виникає на порожньому місці, а є наслідком актуалізованого іміджу. Тому зазвичай міста вже мають історично сформовані елементи іміджу, які можна активно використовувати при створенні бренду. Вони вже автоматично асоціюються з конкретним містом і важливі у вибудовуванні його стратегічних комунікацій з цільовими аудиторіями та вимагають лише відповідної маркетингової корекції.

Брендингу міста сприяють і відповідні слогани, як, наприклад, відомі «I love New York», «Sydney Freedom Capital» тощо. Так, у 2006 р. у Львові затвердили слоган «Львів відкритий для світу» або «Lviv – friendly city» та промоційний логотип: 4 дзвіниці центральних храмів міста різних конфесій і адміністративна будівля - міська ратуша. Під час засідання виконавчого комітету Львівської міської ради 22 березня 2019 р. затвердили нову редакцію бренд-буку міста. Його розробив дизайнер Ю.Крукевич.

Отже, дає змогу яскраво (впізнавано) сформувати бренд міста чітке позиціонування пріоритетів, цінностей, а також ідентифікація міста як культурно-комунікативного простору зі своєрідними традиціями та менталітетом жителів, згуртованих навколо вирішення спільних завдань. Всі ці ключові позиції, поряд з розвитком туризму, збереженням культурної спадщини, залученням інвестицій і кваліфікованих кадрів, що дає змогу розвиватися місту, наповнюватися новою енергією, становить чи не ключові аспекти міського брендингу та вимагають дослідження у межах і методами культурології.

Список використаних джерел

1.Дубейковский В. Вопрос № 9. Что такое идентичность города? URL: <http://citybranding.ru/vopros9>. 2.Шапкина Ю. Брендинг городов: особенности формирования бренда города. URL: <file:///C:/Users/Ira/Downloads/brending-gorodov-osobennosti-formirovaniya-brenda-goroda.pdf>. 3.Шилехина М. С. Культурное пространство города как его идентификационное лицо: сущность и формирование // Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. 2017. № 3(77). С. 52–62.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА КРЕАТИВНОСТІ У СТУДЕНТІВ

Зростання суспільної значущості емоційного інтелекту та креативності супроводжується науковим інтересом до прикладних питань розвитку цих аспектів. Студентська молодь виступає у цьому контексті як показник розвитку емоційної та креативної компетенції, які вдосконалюються у майбутній професійній діяльності, а під час навчання формують конкурентоспроможного фахівця.

Науковці розглядали та досліджували креативність з різних позицій наукового пізнання. На думку Дж.Гілфорда та П.Торренса креативність – це здатність до творчого (дивергентного) мислення. Ф.Баррон визначає креативність як внутрішній процес, який спонтанно продовжується в дії. Р.Стернберг наголошує на важливості здібності до створення «продуктивних метафор». С.Меднік вважає, що в основі креативності лежить здатність виходити за рамки стереотипних асоціацій, працювати з широким семантичним полем.

Узагальнюючи вищерозглянуті аспекти, креативність (лат. creatio - створення) – це інтегративна якість психіки, загальна здібність до творчості, що забезпечує продуктивні перетворення в різних сферах діяльності особистості та задовольняє потреби у пошуковій активності.

Науково-емпіричним аналізом в сфері емоційного інтелекту займалися З. Залевський, Г. Гарднер, Д. Гоулман, А. Марченко, Дж. Маєр, П. Саловей, Р. Стернберг, Е. Торндайк та ін.

Визначним внеском є теорія Р. Бар-Она, в якій емоційний інтелект визначається як сукупність найрізноманітніших здібностей, які забезпечують можливість успішно діяти в будь-яких ситуаціях. Вчений виділив п'ять субкомпонентів, які характеризують структуру емоційного інтелекту: 1) саморозуміння (усвідомлення власних емоцій, впевненість у собі, самоповага, самоактуалізація); 2) комунікативний потенціал (емпатії, соціальна відповідальність); 3) власне адаптаційні здібності (вміння вирішувати проблеми, долати труднощі, емоційна лабільність); 4) анти-стресовий потенціал (стійкість до стресів, самоконтроль); 5) загальний настрій (оптимістичність).

Отже, під емоційним інтелектом (англ. *motional intelligence*, EI) розуміємо групу ментальних здібностей, які беруть участь в усвідомленні та розумінні власних емоцій і емоцій оточуючих. Люди з високим рівнем емоційного інтелекту добре розуміють свої емоції і почуття інших людей, можуть ефективно керувати своєю емоційною сферою, і тому в суспільстві їхня поведінка більш адаптивна і вони легше досягають своїх цілей у взаємодії з оточуючими.

Для сучасного студента є актуальним розвиток емоційного інтелекту та креативного потенціалу. В останні роки існування нашого суспільства молода особистість просто повинна рухатись уперед, відчувати себе комфортно у мінливому середовищі, бути здатною на імпровізацію, на те, щоб впевнено та сміливо долати перешкоди. Слід зазначити, що одним із загальних компонентів які об'єднують ці поняття є соціально-психологічна адаптація. Наскільки швидко студент пристосовується до змін, керуючи власними емоційними станами – за це відповідатиме емоційний інтелект. І питання, як він це зробить, якими креативними, можливо імпровізованими методами він бути керуватись – це вже поле креативності. Креативність у цьому контексті виступатиме адаптаційним резервом організму – фактором, що забезпечує ефективне та стабільне виконання діяльності.

Розвиток креативного потенціалу та емоційного інтелекту студента можемо спостерігати не тільки в реальних умовах сьогодення, а й в навчальному процесі, за

рахунок впровадження вибірових практико-орієнтованих дисциплін «Психологія емоційного інтелекту» та «Психологія творчості з арт-практиками», різноманітних тренінгах тощо.

Таким чином, емоційний інтелект та креативність по суті виконують дещо різні функції, але прагнення до їх оптимального поєднання і є одним із завдань психолого-педагогічного супроводу навчального процесу.

Список використаних джерел

1. Антонова О.Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки / О.Є. Антонова // Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: [монографія] / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ім. І. Франка, 2012. – С.14–41. 2. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей М.: Академия, 2002. – 320 с. 3. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта / Дж. Гилфорд; пер. с англ. Э. А. Голубевой // Психология мышления / ред. А.М. Матюшкина. – Москва.: Прогресс, 1965. – С. 443–456. 4. Гоулман. Дэниел Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ – М.: «Манн, Иванов и Фербер», 2013. – 560 с. 5. Маркова Н.Г. Соотношение интеллектуального и творческого компонента одаренности / Н.Г. Маркова, Н.Н. Бац // Психологическая наука и образование. – 2002. – № 1. – С. 51-58.

І. М. Бевзюк

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА

Прокурорська діяльність нами визначається як самостійний суспільно необхідний вид соціальної діяльності (діяльності прокуратури та її посадових осіб зі спеціальним правовим статусом – прокурорів), що здійснюється у визначених законом межах соціальної системи, наділеної притаманними лише їй функціями, та в унормованому у праві способі поведінки особистості (прокурора) в професійних умовах [1, с.14].

У зв'язку з цим варто висвітлити основні психологічні характеристики та межі соціальної системи прокурорської діяльності.

По-перше, прокурорська діяльність належить до категорії складних інтелектуально-практичних видів діяльності, що здійснюється у контексті соціально-психологічної взаємодії систем «людина – суспільство», «людина – колектив» і «людина – людина».

Це означає, що цій діяльності властива низка психологічних аспектів, кожний з яких характеризується унікальною специфікою. Зокрема, її складність обумовлюється:

1) наявністю різних за характером і змістом напрямів, завдань і повноважень прокурорів як відомої сукупності, що визначена закріпленими в Конституції України функціями прокуратури;

2) існуванням пріоритетів цієї діяльності, які динамічно (залежно від ситуації в державі), визначаються Генеральним прокурором у нормативно-правових актах, що ним видаються. У них вказується важливість, першочерговість окремих напрямів прокурорської діяльності та визначається порядок її здійснення в часі (пріоритетні напрями). Саме завдяки такій унікальності й багатогранності досягається повнота та ефективність основних соціальних завдань, які послідовно ставляться перед органами прокуратури та вирішуються ними.

По-друге, прокурорській діяльності притаманні загальні особливості юридичної діяльності, що визначаються специфікою взаємодії в системі «людина – право». Чинниками психологічного характеру в цій взаємодії вважають:

1) чітку правову регламентацію прокурорської діяльності, адже для прийняття прокурором рішення на провадження певних адміністративних чи процесуальних

дій завжди необхідне попереднє з'ясування порядку та умов їхньої реалізації відповідно до правових норм і процедур.

2) наявність владно-розпорядчих повноважень, що створює психологічний стан підвищеної відповідальності поряд із необхідністю винесення обґрунтованих, мотивованих і законних рішень.

3) наявність дискретних повноважень, що виражаються в правомочностях прокурора приймати оптимальне рішення в кожній конкретній ситуації, відповідно до нормативно визначених принципів, засад і цілей права та конкретних життєвих обставин (наприклад, у випадках, коли положення цього КПК України [2] не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження);

4) відповідність рівня правосвідомості прокурора як суб'єктивної реакції на правові норми та процедури, що є сукупністю поглядів та ідей, котрі виражають ставлення особистості до моральних принципів, етичних норм та норм права, професійних обов'язків, законності та правопорядку;

5) внутрішнє переконання прокурора як його усвідомлена потреба й здатність оцінювати правові матеріали, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (частина 1 статті 94 КПК України [2]);

6) наявність зумовлених незалежністю прокурора елементів психологічного ризику, зокрема при прийнятті «непопулярних» рішень, що можуть спричинити небажані наслідки.

7) поліваріантність кримінального провадження й інших юрисдикцій, в яких діє прокурор, що практично унеможливляє чітке планування результатів діяльності, адже вони напряду не пов'язані з активністю та ефективністю прокурора;

8) «усічений» характер процесуальної діяльності прокурора, тому що вона часто зумовлена діями інших учасників кримінального процесу (слідчого судді, слідчих та оперативних підрозділів) або завершується на проміжному етапі (наприклад, затвердження обвинувального акту, промова в судових дебатах, внесення апеляції на вирок суду не створюють кінцевого результату, яким вирішуються завдання кримінального провадження);

9) високий рівень вимог до комунікативної компетентності прокурора, його умінь і навичок професійного спілкування.

По-третє, суттєвою психологічною ознакою системи прокурорської діяльності слід указати притаманний для неї процес активної взаємодії двох індивідуальних або колективних суб'єктів (груп, підрозділів), в процесі якої кожному суб'єкту притаманна певна мотивація, самооцінка, саморегуляція тощо.

Список використаних джерел

1. Бевзюк І.М. Застосування психологічних знань у діяльності прокурора : навч.-практ. посіб. / І. М. Бевзюк ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. І. М. Козьякова. – Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2017. – 238 с. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

S. V. Puhach

ON THE PROBLEM OF BULLYING

According to Merriam Webster's dictionary, «bullying is abuse and mistreatment of someone vulnerable by someone stronger, more powerful». [5]

Bullying as a subspecies of social reaction and collective action has been known to

mankind from time immemorial. Thus, examples of bullying can even be found in the Bible (the most famous of which is considered to be the story about Joseph and his brothers, who sold him to merchants because of their jealousy of their father showing special favor to him). The exclusion of a person from the group as a type of official coercion measures is also partly connected with the concept of bullying: «anathema», «expulsion from the party», «deportation of dissidents» [1;4].

It is important to divide concepts of aggression and bullying. Bullying is considered to be one of the manifestations of aggression and is always characterized by the unequal balance of power of the parties to the conflict - whether it is physical power, emotional power, social position, etc. Only a repetitive pattern of behavior may be regarded as bullying. The manifestation of this type of antisocial behavior is observed in social groups and is semantically connected with the phenomenon of rejection, the expulsion of a person beyond the limits of these groups, while the intrinsic motivation of aggression is much more inclusive [2;3].

When bullying takes place, there are three components of it that can be distinguished: the dispositional component (internal prerequisites and personal characteristics of bullies and their victims), the temporal component (certain period of life when a person is most vulnerable to aggressive attacks), the contextual component (social environment, the position of an individual in a group). All these three components are equally important in considering the problem of bullying [1].

As a rule, when there is a case of bullying in a team, the initiator of such behavior is only one person. The rest of the team are not fully involved in the persecution, or they may be deliberately ignoring the fact of bullying, which to a certain extent implies indirect involvement. Such a leader often comes under the definition of the «typical bully». The characteristics of the typical bully are thirst for power and domination, impulsivity, difficulty with the regulation of emotions, tendency to control, blaming the victim for his own actions, inability to feel sympathy. The latter point can also be attributed to depersonalization. In the process of humiliation, the offender is no longer able to realize that the victim is a human being who endures suffering. This personality trait of bullies allows them to easily persecute those members of the group who are somewhat different from the rest. In addition, a bully considers violence to be something positive and legitimate - as a means of entertainment or expressing superiority [2;6].

Bullying involves various forms of behavior. Physical bullying is the most obvious one: it includes harassment, threat or harm. It can manifest itself in the form of rape, domestic violence, the seizure of personal space, and so on. In addition to that, simulations of violence are also expressions of physical bullying – for example, when a person raises a hand as if to strike. There is also tangible bullying: when a bully uses his position or title and resources to humiliate and control the victim. Verbal bullying includes threats, insults, condemnation, mockery, or the use of discriminatory language. In passive-aggressive bullying, the abuser spreads rumors about the victims, discusses them in a negative way, makes excessively strong eye contact. Thus, despite the absence of direct attacks, there is still an atmosphere of hostility. Another type of bullying is cyberbullying, which can include features of all of the above-mentioned types, and the only difference is that it occurs on the network [7].

Bullying can occur in groups of children and adolescents as well as adults. Such behavior among children often includes direct forms of bullying (like physical abuse) and may be the result of family problems or even domestic violence. In adult groups, the participants of persecution use indirect types of bullying: ignoring, discussing out loud the appearance and habits of the victim, spreading rumors, etc. In many cases, the reasons for

adult bullying should be sought in the situation within the working team, intense competition, personal and professional dissatisfaction [2].

Список використаних джерел

1.Гудзовская А. А., Манухина А. М., Проскурина А. А.: Школьный буллинг как отражение развития группового субъекта деятельности <https://cyberleninka.ru/article/n/shkolnyu-bulling-kak-otrazhenie-razvitiya-grupпового-subekta-deyatelnosti>. 2.Кузьмичева И.: Вечный булли: Меняются ли с возрастом те, кто травил других <https://www.wonderzine.com/wonderzine/life/life/238299-bully>. 3.Gambini, Bert: An aggressor is not necessarily a bully – and the distinction matters <http://www.buffalo.edu/ubnow/stories/2018/07/ostrov-aggression-bullying.html>. 4.Jehovah's Witnesses.org: Joseph's Brothers Hate Him <https://www.jw.org/en/publications/books/bible-stories/2/joseph-and-his-brothers/>. 5.Merriam-Webster <https://www.merriam-webster.com/dictionary/bullying>. 6.Morin, Amy: Common Characteristics of a Bully <https://www.verywellfamily.com/characteristics-of-a-bully-2609264>. 7.Ni, Preston: 5 Ways That Adults Bully Each Other <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/communication-success/201701/5-ways-adults-bully-each-other>

Scientific and language supervision: Svitlana Storozhuk, senior lecturer

Ю. Є. Репринцева

ДІАГНОСТИКА СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

У зв'язку із виникненням Інтернету та поширенням засобів масової комунікації, життя людини стало іншим. Якщо раніше люди надавали перевагу реальному спілкуванню, то на сьогодні більшість ситуацій контактування людини одне з одним зводиться до використання соціальних мереж, месенджерів тощо.

У зв'язку із поширенням ідей глобалізації змінилося і життя держав, адже в залежності від специфіки певного народу та специфіки певної держави змінилася роль інституцій влади. Також значних змін зазнали усі інші сфери життя людини, та й світова спільнота в цілому.

В розрізі вищезгаданих подій, необхідно зауважити, що значні зміни торкнулися інституту сім'ї. Сьогодні все більшої популярності набирає так зване «вільне життя», яке передбачає відсутність дітей та шлюбів і, на мою думку, це абсолютно критичне та одіозне явище, яке цілком руйнує все фундаментальні особливості існування людини.

Внаслідок таких процесів, сімейні відносини зазнають великих проблем, а держави міжнародного значення починають хитатися від соціальних негативних елементів, які виникають внаслідок деградації інституту сім'ї.

Актуального значення в світі та в Україні набуває діагностика сімейних відносин, адже світові тенденції диктують такі положення, що суперечать природньому погляду на життя та руйнують велику кількість родин. І мова йде не лише про розлучення, але й про відсутність родини як такої, навіть при наявності шлюбу.

В Україні дуже велика кількість розлучень відносно до кількості шлюбів, і це обумовлено такими факторами: 1. Соціально-економічна неспроможність задовільнити власні потреби, внаслідок чого виникає гендерна нерівність у відносинах (фемінізм, сексизм) та зміна стандартних ролей у родині; 2. Дестабілізаційне положення всередині сім'ї внаслідок прийняття темпу та способу життя, нерелевантних до нашого менталітету; 3. Відсутність культури виховання серед населення поглиблюється відсутністю живого спілкування та зводиться нанівець можливостями спілкування шляхом використання Інтернету; 4. Відсутність ефективних способів підтримки інституту сім'ї на державному рівні.

В результаті впливу цих факторів, ми маємо державу, де не культивується родина, де гендерні ролі змішуються, а реальні можливості реалізації права на сім'ю зменшуються.

Такий стан речей є несприйнятливим, і тому діагностика сімейних відносин – це перспективна спрямованість, яка має свої специфічні складнощі, але приносить користь як окремим суб'єктам відносин між людьми, так і державі.

Для вирішення наявних проблем в галузі сімейного права необхідно розуміти особливості, які впливають на створення проблем в сфері сімейної життєдіяльності. Дослідити та проаналізувати ці проблеми можливо лише при використанні діагностичних прийомів, що будуть спрямовуватись на виявлення проблемних деталей, мінімізація яких дозволить Україні відновити важливість інституту сім'ї та культури сім'ї серед громадян.

Соціально-психологічні проблеми сім'ї можна звести до трьох основних груп: дошлюбні (часто є основними детермінантами подружніх проблем), подружні, проблеми взаємин дітей і батьків.

Одним з головних напрямів роботи практичного психолога є діагностика, вона дозволяє отримати повну і надійну інформацію про взаємини членів сім'ї на різних етапах їх життя. Психологи використовують різні методи соціально-психологічної діагностики: опитування, спостереження, експеримент, метод соціометрії, методи поперечних і поздовжніх зрізів, кількісно-якісний аналіз документів, тестування.

Основною передумовою проблем у шлюбі є неправильна детермінація дошлюбних відносин, адже якщо із самого початку відносини мають негативний характер або обумовлюються тенденцією негативного розвитку – не варто продовжувати ці відносини взагалі або саме в такій формі.

Проблеми відносин у шлюбі та проблеми відносин між батьками та дітьми виникають на фундаменті неправильного сприйняття дорослими людьми дошлюбного періоду відносин.

Таким чином, значну кількість сімейних проблем значно легше ліквідувати за умови недопущення умов для розвитку цих проблем, а ніж нівелювати наслідки неправильної детермінації відносин дошлюбного типу.

Спрямованість діагностики сімейних відносин є актуальним викликом часу та соціально-політичного положення України, і тому у прагненні відновити інститут сім'ї в Україні можна досягти високих власних результатів та бути ефективним та корисним для держави та науки психології.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Р.М. Ключник

Ю. О. Новікова

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СУСПІЛЬСТВО

Соціальні мережі на сьогоднішній день є невід'ємною частиною життя кожної сучасної людини. Ми використовуємо їх для спілкування зі знайомими та колегами, для ведення бізнесу (продажу речей та послуг, підтримки бізнес-зв'язків з партнерами) та для реклами. За допомогою соціальних мереж люди самовиражаються: викладають фото, власні статті, вірші, музику та інше. Через мережі люди дізнаються новини, які вони можуть обговорити в коментарях під постом з іншими людьми. Враховуючи те, скільки можливостей пропонує людству віртуальний світ, він має безпосередній вплив на наше життя. Розглянемо на прикладі декілька найпопулярніших світових соціальних мереж та відеохостингів і відмітимо їхній вплив на сучасне суспільство.

YouTube – найпопулярніший світовий відеохостинг, що був створений Стівом Чен, Чадом Хьорлі та Джаведом Карім 14 лютого 2005 року. За допомогою YouTube можна безкоштовно переглядати відео чи викладати їх туди самостійно, якщо ви маєте зареєстрований там канал, завантажувати відео на свій комп'ютер чи

мобільний, залишати коментарі під відео, ставити лайки та дизлайки.

На YouTube зареєстровані тисячі каналів, деякі з них є всесвітньо відомими і мають безпосередній вплив на сучасну молодь. Одним із найпопулярніших напрямків на ютуб є відео-пранки (хуліганство чи розіграш по відношенню до людини, яка нічого не підозрює та зняття того, що відбувається, на відео). Дані відео виходять в сучасних підлітках відчуття безкарності за власні вчинки, часто спонукають до жорстокості і необдуманих рішень. Зареєстровано декілька випадків, коли пранки призводили до тілесних ушкоджень, каліцтва та смертей.

Instagram – мобільний додаток, що був створений 10 жовтня 2006 року Кевіном Сістром і Майком Крігером. В його основі лежить обмін фотографіями та короткими відео зі своїми підписниками. Перед викладанням фото його можна відредагувати в фото-редакторі. Під фото можна залишати текстові пости та коментарі, також в додатку існує меседжер («Direct»), в якому можна спілкуватися з іншими людьми у приватних діалогах. В додатку можна залишати «історії» (пости, що зникають через 24 години) та вести прямі ефіри.

Деякі психологи називають Instagram однією із найвпливовіших соціальних мереж. На блогерів із цих мереж рівняються тисячі людей, їм довіряють більше, ніж лікарям та експертам, що іноді призводить до негативних наслідків. В мережі часто проходять різні опитування, челенджі, онлайн-марафони. Тисячі людей страждають залежністю саме від цієї соціальної мережі. Вони ладні піти на що завгодно заради «хайпу» (отримання уваги від інших).

Саме Instagram є лідером за кількістю смертей, причиною яких було користування соціальними мережами. Одним із найжорстокіших випадків смерті через цю мережу було вбивство двадцятидворічної мусульманки Тари Фарес, яка була застрелена невідомим у власному автомобілі через відверті фото в її інстаграм-профіль. Ще один не менш відомий смертельний випадок стався через звичайну людську халатність з росіянкою Наталією Бородіною, що загинула під час прямого ефіру через те, що висунулась із вікна автомобіля під час руху і вдарилася головою об дорожній знак. Ці два випадки є прямими доказами того, що іноді люди, затьмарені жагою до популярності, забувають про власну безпеку.

Facebook – найбільша у світі соціальна мережа, що була заснована Марком Цукербергом 4 лютого 2004 року. Тут можна викладати фото, створювати посилання на пости, що вам сподобалися, залишати коментарі, спілкуватися у приватному та груповому чатах. Також тут існують різні групи за інтересами та фан-сторінки. На сьогодні Facebook є найпопулярнішою соціальною мережею серед українців.

ASK.fm – це соціальна мережа запитань та відповідей, що була заснована в 2010 році в Латвії. Кожен зареєстрований користувач може задавати іншим користувачам анонімні (чи не анонімні) запитання та отримувати на них відповіді. Особливою популярністю мережа користується в Росії та Україні.

Ця мережа має величезний вплив на підлітків. Враховуючи те, що більшість користувачів задають свої питання анонімно, неможливо дізнатися, хто саме вас запитує. Мережа ASK.fm посідає одне з перших місць за булінгом (інтернет-цькування в соціальних мережах). Відомо про кілька випадків, коли анонімні образи та погрози призводили до самогубства підлітків. Неодноразово піднімалося питання про закриття цієї соціальної мережі, так як на думку багатьох експертів вона несе пряму загрозу суспільству.

Вконтакті – соціальна мережа, що була заснована в Росії Павлом Дуровим 10 жовтня 2006 року. Є другою за відвідуваністю соціальною мережею в Європі. УВконтакті можна спілкуватися з іншими користувачами в анонімних чатах, переглядати відео, слухати та скачувати музику, залишати коментарі, викладати фото, вести прямі ефіри. Тут існують групи за інтересами, фан-групи. З 2017 року мережа заборонена в Україні.

В цій мережі довгий час існувала група «Синій кит» головним завданням якої було доведення користувачів до самогубства, з допомогою так званих «адмінів». Саме з цією групою було пов'язано кілька самогубств у Росії та країнах СНД. Також тут існує велика кількість груп, що пропагують насилля, жорстокість, анорексію та нанесення собі тілесних ушкоджень.

Соціальні мережі – це ідеальна платформа для булінгу. Часто люди, які навіть не знайомі між собою, пишуть в адресу один одного образливі слова, погрози, які іноді несуть серйозні наслідки (особливо для підліткової психіки). Дуже часто тут, у вільному користуванні, знаходяться відео та фото насилля та порнографія. При цьому більшість батьків не контролює своїх дітей в Інтернеті, надаючи їм повну свободу вибору.

Власники соціальних мереж останнім часом почали реагувати на скарги користувачів, блокуючи агресивні коментарі, видаляючи сторінки порушників та змінюючи концепцію своїх мереж. В Instagram, наприклад, збираються приховати кількість лайків користувачів від їх підписників (таким чином засновники хочуть припинити «погоню за лайками», адже зараз саме по кількості лайків та підписників визначають популярність користувачів). В YouTube намагаються видаляти відео, де пропагується жорстокість по відношенню до людей та тварин.

Спілкування в соціальних мережах давно знаходиться на одному рівні зі спілкуванням в реальності, тому і відповідальність за булінг та жорстокість у віртуальному світі повинна бути такою ж самою, як і в реальному.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Р.М. Ключник

3. О. Романець

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

Звертаючись до феноменології психічного у сенсі суб'єктивного і об'єктивного психологічного знання, яке може набути сучасна людина, приходять наступні міркування. Психологічне знання існує щонайменше у трьох вимірах: вимір академічної об'єктивної психологічної науки із накопиченими фактами, категоріями, поняттями, закономірностями, що набувалися в результаті наукових досліджень, які є зафіксованими на різного роду носіях; вимір побутових знань буденної психології, що виникли у процесі і результаті спостережень за іншими людьми, досвіду міжособистісної взаємодії, життєвої практики тощо, які скоріше передаються від покоління до покоління і, які набуваються у власному досвіді індивідуального життя особистості, хоча такого роду психологічні знання також фіксуються у різного роду продуктах культурного життя людства; вимір внутрішнього суб'єктивного актуального психічного життя кожної людини. Йдеться про досвід індивідуального психічного життя людини у вигляді відчуттів, образів сприймання і уяви, думок, знань, переживань емоцій і почуттів, потреб, бажань, намірів, суб'єктивної індивідуальної пам'яті, досвіду самоуправління і саморегуляції тощо. На мою думку, саме ці суб'єктивні психологічні знання є сутнісно психологічними знаннями, оскільки кожна людина, особистість є їх носієм. Однак феноменом є те, що кожна людина, особистість є, скоріше, «користувачем» власної психіки, її заручником аніж її суб'єктом в сенсі повноцінним господарем, оскільки, згідно з З.Фройдом, психічна діяльність, її процеси, механізми психологічного захисту, мотиваційно-регуляторні процеси є, у значній мірі, неусвідомлюваними, тобто внутрішній досвід людини залишається утаємниченим, таким, який важко формалізувати, раціоналізувати і, зрештою, вербалізувати. Окрім того, культурні традиції вимагають формування відпо-

відних поведінкових і комунікативних форм взаємодії з іншими людьми, залишаючи невираженою значну частину емоцій, переживань, думок і бажань не тільки дорослих людей. У взаємодії з дитиною у сімейній педагогіці і психології практично відсутньою є традиція говорити про почуття і потреби дитини, звертаючи увагу здебільшого на поведінкову сторону, що призводить до відомих на сьогодні проблем із опозиційністю, неслухняністю, агресивністю дітей, оскільки їх саме внутрішньо психічне залишається нез'ясованим, невираженим і невитлумаченим для самої дитини, а відтак – мало керованим. Разом з тим, тлумачення суб'єктивного психологічного досвіду людини навіть нею самою, у тій чи іншій мірі, буде носити герменевтичний характер, оскільки надто складною є «таємна логіка» психіки щодо укладання і інсталиювання програм психічного відображення і регуляції.

У психологічній практиці фахівці – психологи і психотерапевти надають психологічну допомогу людям, працюючи саме із суб'єктивним індивідуальним внутрішньо-психологічним досвідом людини, володіючи засобами його об'єктивації у формі словесних описів, малюнків, тілесних проявів, інших форм активності людини, в яких є відображенням її психічний світ. Разом з тим залишається проблемою встановлення такої взаємодії між психологом і клієнтом, при якій стає можливим виявлення глибинного ірраціонального матеріалу психіки клієнта, його об'єктивація і, найголовніше – можливість трансформації у бажаному напрямку, пов'язаному із підвищенням адаптаційних можливостей клієнта, усунення внутрішніх конфліктів і суперечностей, а також гармонізації особистості клієнта загалом.

Трудністю і проблемою є написання наукових статей щодо практично-психологічних здобутків, результатів, феноменів, оскільки йдеться про індивідуальні суб'єктивні зміни, що не раз не надаються формалізації, і, тим більше, опрацюванню методами математичної статистики, що ставить під сумнів науковість зазначеної практично-психологічної діяльності. До прикладу, в індивідуальній роботі з клієнткою було виявлено, скоріше підтверджено механізм захисту психіки «проекцію», в якій було перекладено відповідальність за страждання клієнтки на зовнішній об'єкт з подальшою помстою йому в уяві, що дозволило вберегти психіку клієнтки від потужного внутрішнього конфлікту, який загрожував їй психотичним зривом.

Досвід практично-психологічної роботи дозволяє також будувати певні моделі і концепції психіки. Так, розглядаючи психіку як систему, що самопрограмується, самоорганізується і саморозвивається [1], за аналогією із фізіологічною системою людського організму, якій притаманна здатність підтримання фізіологічного гомеостазу як головного засобу і мети виживання, можна побудувати припущення, що система психіки також забезпечує психологічні гомеостатичні характеристики, вихід за межі яких, може загрожувати важкими особистісними розладами з проявами деперсоналізації і дереалізації. Іншими словами, психологічний гомеостаз корелює з чітким тестуванням реальності, тобто з наявністю ясної свідомості, з чітким самосвідомленням як епіцентром свідомості, що суб'єктивно переживається як певний діапазон я-станів від негативного, нестійкого, меншовартісного до позитивного, цілісного, інтегрованого, потенційного тощо.

Видається надто важливим на сьогодні в рамках гуманізації суспільства загалом і підвищення психологічної культури, зокрема, а також з огляду на важливі завдання збереження психічного здоров'я, надавати належного значення психологічним знанням, що виникають із внутрішнього глибинного досвіду людини, оскільки останній і є, по суті змістом її життя.

Список використаних джерел

1. Либин А.В. Дифференциальная психология на пересечении европейских, российских и американских традиций М.: Смысл, 1999–532 с.

ПРОЯВИ МОТИВАЦІЇ ДО ВІНАХІДНИЦТВА В ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ

Винахідництво є творчою сферою новаторської людської діяльності, необхідною і беззаперечною умовою якої є специфічна обдарованість винахідника. Її зміст та мета набувають ознаки специфічності саме через складну творчу діяльність з досягнення людиною нових відкриттів (створення нових технологій, препаратів; відкриття нових фактів; винаходи нових методів; розробка нових теорій; виявлення непізнаних раніше закономірностей в технічній галузі, тощо). Очевидно, що ці характеристики винахідницької діяльності потребують від особистості відповідних інтелектуальних здібностей, творчого мислення та творчої уяви. Але для того, щоб стати винахідником, цього є недостатньо. Мова йде про те, що необхідно бути і технічно обдарованим, тобто володіти спеціальними дослідницькими здібностями [5].

Ефективність та успішність винахідницької діяльності визначається однією із її смислових основ – мотивацією. Від сили мотиву завжди залежить стимуляція, волевне напруження, задоволення людини від здійснення трудової діяльності. Цікаво, що відомий дослідник у психології творчості Рибалка В.В. виокремлює навіть категорію людей «мотиваційно обдаровані особистості» – людей, які мають вищі з-поміж інших тестові показники мотивації та сенсу життя, що продиктовано їхнім виключно якісним підходом до власного життя (високий рівень життєвих програм, планів, проектів) та творчості (високий рівень інтересів, бажань, потягів) [4].

На основі класичних підходів до визначення поняття «мотивація» та «мотив» [2] складається розуміння того, що мотиви породжують (як спонукальна причина) і стимулюють (як спонукальна дія) винахідницьку діяльність як потребу у ній, найвищою з яких є самореалізація (наприклад, у творчості). Більшість вчених називають насамперед такі «спонуки», як допитливість, пізнавальний інтерес, прагнення отримувати нову інформацію, набувати знання чи розкривати чергову таємницю певного явища, об'єкту, принципу та ін. [3].

Чим більша допитливість у винахідника, скажімо, тим більше у нього з'являється уявлень, задумів, ідей, які ґрунтуються на різноманітності асоціацій різного роду, а асоціації виникають в уяві і сприяють розгортанню творчого мислення у винахідника. Безумовно, не можна залишити поза увагою особливу роль логічного мислення, так як розробка винаходу потребує і його логічних оцінок в процесі розробки.

Мотивація обдарованих студентів до винахідницької діяльності як спрямованість на пізнання означає вибір ними дослідницької домінанти до об'єкту зацікавлення, який може стати власне винаходом. Це може свідчити про те, що пізнавальна мотивація задає «тон» поведінки винахідника відносно процесу його діяльності.

На прикладі численних біографій вчених можна помітити [3], що саме згадані вище спонуки – допитливість та пізнавальний інтерес, які переплітаються (між ними дуже умовна межа) рано або пізно починають усе більшою мірою визначати стиль життя та поведінку вчених. У результаті надзвичайна допитливість (мотив «допитливість») та прагнення розгадувати буквально все або розкривати нове (мотив «пізнавальний інтерес») – це загальні спонуки у житті винахідників, починаючи часом від раннього дитинства з усім відомих питань: «А чому? А як? А де?» і т. п.

Глибоко аналізуючи особливості мотивації до винахідництва, ми підходимо до того, що винахідницька діяльність здійснюється особистістю в силу як стійких мотивів до цього виду діяльності (мотивів спрямованості) – внутрішніх, так і зовнішніх (соціальні мотиви).

У обдарованих студентів мотивація до винахідництва створює невпинну потребу дізнаватися нові факти, здійснювати нові аналітичні й синтетичні дії у процесі навчання. Коли навчальна діяльність відбувається заради пошуку нового, невідомого, загадкового, незвичайного, студентам подобається робити те, чого ще не було, вони одержують насолоду від самого процесу праці. Якщо головною для них є участь у процесі винахідницької діяльності, і винахід не є самоціллю, тоді мова йде про *мотив творчості*.

У випадку, коли технічно обдарований студент дізнається в процесі винахідництва щось для себе невідоме, набуває нових знань і для нього це становить цікавість, інтерес, то мова йде про *пізнавальний мотив*.

Так як діяльність винахідника є спрямована, насамперед, на отримання винаходу, то і ціль для нього є зробити його якнайкращим, що означає *мотив досягнення*.

Винахідники повинні відчувати схильність до заняття певною справою (орієнтиром є вибір певної технічної спеціальності), що вказує на наявність *мотиву інтересу до певного виду діяльності*. Зауважимо з цього приводу, коли відомий винахідник і розробник теорії розв'язку винахідницьких завдань (ТРВЗ) Альтшуллер Г.С. вивчав звідки береться пробудження інтересу до винахідництва, то з'ясував, що це відбувається ситуативно (ситуація «зустріч з дивом»), коли ті чи інші явища природи, науки, техніки сильно емоційно могли вплинути на вразливу обдаровану людину, здивувати її і змусили зацікавитися тим або іншим явищем («запалили» її творчу активність) [1].

Серед мотивів зовнішнього плану, які благотворно впливають на розвиток технічної обдарованості й творчу діяльність студентів, можна виділити такий соціальний мотив, як *мотив змагальності* («Я зроблю краще, ніж інші, швидше»). Можливий також *мотив свідомої самореалізації й самоствердження*, наприклад через творчість, коли соціальне середовище достатньою мірою сприяє розкриттю здібностей.

Серед мотивів зовнішнього плану варто зауважити ситуації, коли людина за допомогою творчості намагається захистити себе в травмуючих, життєво кризових ситуаціях. Творчість стає «щитом», який захищає особистість від руйнівного впливу фрустрації, забезпечує можливість людині зберегти свою цілісність. Іноді саме стресова ситуація допомагає виявитися творчим здібностям.

Таким чином, якщо чільне місце у винахідницькій діяльності особистості займають зовнішні мотиви: визнання, збагачення, тощо (як негативні) та самоствердження (як позитивні), у першому випадку – винахідництво не приносить задоволення, талант сам себе руйнує, а у другому – вони є причинами появи перших (внутрішніх) мотивів особистості до винахідництва і продовжують мати велике значення для розвитку обдарованих студентів у їхньому винахідництві.

Список використаних джерел

1. Альтшуллер Г. С. Творчество как точная наука / Г. С. Альтшуллер. – 2 изд., дополн. – Петрозаводск : Скандинавия, 2004. – 208 с. 2. Бочарова О. А. Роль мотивації у розвитку здібностей обдарованих учнів / О. А. Бочарова // Наукові праці. Сер. Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2015. – Вип. 1(16). – С. 30-36. 3. Загальна характеристика структурних компонентів обдарованості / А. В. Мітлош, В. О. Моляко, В. С. Бажанюк, В. В. Камишин // Психологічні особливості лідерської обдарованості: концепції, діагностика, тренінги : монографія. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – С. 18–66. 4. Рибалка В.В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник / Рибалка В.В. – Київ, Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 424 с. 5. Шандрук С. Психологічні особливості загальної і творчої обдарованості підлітків / С. Шандрук // Психологія і суспільство. – 2012. – № 4. – С. 161–166.

ЦИФРОВАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ – ОСНОВА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ И РОСТА СТУДЕНТА В СРЕДЕ «BIG DATA»

Интернет – цифровая среда, располагающая колоссальной, ежедневно растущей базой уникальных знаний. Для компетентного пользователя Интернет является инструментом и мощным источником обучения, интеллектуального роста и творчества.

Вместе с тем в Интернете на равных правах представлен контент самого низкого качества – информационный хлам, так называемый «junk-food», фейковые новости, явная и скрытая реклама, деструктивные движения. По всему миру среднее время, которое уходит на социальные сети, общение on-line и интернет-серфинг превышает 2,5 часа в сутки, а молодые люди в возрасте от 18 до 24 проверяют смартфон 86 раз в день. Исследования показателей благополучия пользователей социальных сетей таких, как удовлетворенность жизнью, самооценка психического и физического здоровья, индекс массы тела, показали, что особенно страдает психическое здоровье. У пользователей наблюдается депрессия, повышенная тревожность и заниженная самооценка. Социальные сети могут отвлекать от личных отношений, сокращать значимую деятельность, провоцировать сидячий образ жизни, увеличивать экранное время, приводить к Интернет-зависимости [1]. Кроме того смартфон, воспринимаемый большинством пользователей как продолжение руки и «расширитель мозга», не только средство для работы и развлечения, но и для слежки за его владельцем.

Результаты изучения влияния смартфонов по многим показателям на подростков, родившихся после 1995 года, вынудили автора назвать IT-поколение «разрушенным» [2]. Действительно, нынешние студенты не знают времени без Интернета, не мыслят свою жизнь без гаджетов и имеют аккаунты в социальных сетях со школьных лет. Им трудно представить, что любимая игрушка задерживает их взросление и развитие, похищает у них время, внимание, физическое и психическое здоровье, а главное, – реальную жизнь, превращая их в «smombie» – гибрид смартфона и зомби. Для выхода из этого состояния и обретения стратегии индивидуального развития и роста необходима цифровая компетентность – знание законов работы цифровой среды и социальных сетей.

На психическое и физическое здоровье взрослых пользователей и детей, в особенности, отрицательно влияют, прежде всего, два фактора. Во-первых, техногенное низкоинтенсивное электромагнитное излучение сверхвысокочастотного диапазона мобильной (900 МГц) и беспроводной (2,45 и 5 ГГц) связи, приемником которого в организме человека является спинной и головной мозг. И, во-вторых, особенности функционирования машинных алгоритмов онлайн-сервисов, бесплатных для пользователя, но оплачиваемых рекламодателями, корпорациями и структурами типа «Cambridge Analytica», заинтересованными в сборе «big data».

Диалог пользователя с машиной сводится к простому правилу. Если у пользователя нет осознанной цели, им займутся базовые машинные алгоритмы. И тогда смартфон из продолжения руки и «расширителя мозга» пользователя превратится в «ловушку», машину по управлению его поведением.

В настоящее время базовые алгоритмы поисковых систем и социальных сетей реализуют принципы игровых технологий: поощрение – наказание. Их задача максимально увеличить время пребывания пользователя в сервисах и приложениях, где подается явная или скрытая реклама или другая нужная заказчику информация. Цифровые гиганты Google и Facebook непрерывно досконально изучают и собирают

массивы данных о пользователях. Они отслеживают абсолютно все действия пользователя в Интернете, его личную историю приложений и WEB - поиска. Эти данные представляют цифровой след, на основе анализа которого воссоздается модель пользователя и отфильтрованная для него версия Интернета. Благодаря точной статистике по потреблению информации пользователю выдается контент, содержание которого наиболее близко его вкусам, предпочтениям и настроению. Реакции пользователя распознаются алгоритмами, в том числе, по наборам ключевых слов. Это позволяет захватить и удерживать внимание пользователя и управлять его поведением, вызывая заранее просчитанные эмоциональные реакции.

Отфильтрованный на основе личного цифрового следа Интернет образует так называемый «тоннель реальности». Пользователь перестает воспринимать сложность и взаимосвязанность событий в мире. Он видит только узкий спектр явлений и мнений внутри сформированной алгоритмами личной виртуальной реальности [3].

Сетевые алгоритмы работают по принципу информационного детерминизма, когда каждый следующий контент определяется предыдущим выбором пользователя. Это уменьшает вероятность попадания в его поле зрения альтернативной информации, способной помочь измениться. Алгоритмы в возрастающей степени поставляют только то, что соответствует вкусам и предпочтениям пользователя, и все меньше того, что им противоречит. Многократно воспроизводясь, цифровой след заворачивает пользователя в тугую кокон, обеспечивающий чувство удовольствия, комфорта и нежелания покидать его пределы.

С целью удержания внимания в соответствии с моделью личности пользователя создатели сети подбрасывают в тоннель цифровой реальности информационный «junk-food» - сплетни, сцены эротики и насилия, страшные и смешные истории. Пользователь привыкает бездумно потреблять контент, наименее полезный для его личного и общественного развития. Собранный информация продается фирмам-производителям товаров и услуг, политическим партиям и заинтересованным организациям.

Таким образом, каждый пользователь несет личную ответственность за последствия своего выбора. Информационная компетентность позволит мотивированному пользователю осознанно относиться к работе в цифровой среде «big data» и выбрать оптимальную стратегию собственного интеллектуального роста и развития. Для этого необходимо повышать эффективность своего Интернет-присутствия, с точки зрения затрат времени на получение действительно полезной информации. Тренировать внимание и не переключаться без надобности. Развивать критическое мышление, чтобы отличать чистую информацию от попыток манипулирования. Отписаться от бесполезных сообществ, страниц и контактов. Перенастроить новостную ленту и постоянно добавлять в нее полезный контент. Соблюдать высокий уровень запросов и лайков. Научиться различать «мусорный» контент и контролировать желание его бесцельного употребления. Чтобы не испортить цифровой след смотреть «любимые мультики» в режиме инкогнито. Отказываться от Интернета, когда в этом нет прямой необходимости и соблюдать цифровую гигиену.

Список использованных источников

1. Shaky B., Christakis Nikolas A. A new more rigorous study confirms the more you use Facebook the worse you feel. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://hbr.org/2017/04/a-new-more-rigorous-study-confirms-the-more-you-use-Facebook-the-worse-you-feel/apr17-05-6920607>. 2. Jean M Twenge Has the smartfon destroyed a generation. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2017/09/has-the-smartfon-destroyed-a-generation/534198/>. 3. Жданов С. Тоннель реальности: как соцсети вызывают «ожирение мозга и продают нас. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://knife/media/dark-social/>.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ДЕТЕЙ С СИНДРОМОМ ДАУНА В СЕМЬЕ

Проблемы семьи, имеющей ребенка с отклонениями в развитии, проявляются в различных сферах ее жизни. В истории развития человечества взаимоотношения семьи и общества прошли путь от диктата социума, предписывающего избавляться от неполноценных младенцев, до понимания необходимости оказания помощи и поддержки таким семьям. Проблемные ситуации возникают в семье с момента рождения в ней ребенка с психофизическими недостатками.

Социальная поддержка ребенка с синдромом Дауна - это целый комплекс проблем, связанных с его выживанием, лечением, образованием, социальной адаптацией и интеграцией в общество. В цивилизованных странах все дети с синдромом Дауна воспитываются в семьях, а не в специальных учреждениях вне дома. Многие из них посещают обычные детские сады и школы, где учатся читать и писать. Находясь среди типично развитых сверстников, особый ребенок получает примеры нормального, соответствующего возрасту поведения. На сегодняшний день известны случаи психолого-педагогической реабилитации отдельных детей с синдромом Дауна, когда в результате огромных усилий психологов и дефектологов они становились полноценными людьми, обучались в обычных школах и даже могли получить высшее образование. Это говорит о том, что работа с такими детьми – дело небезнадежное, но требующее специальных знаний и больших душевных, физических затрат.

Синдром Дауна - тяжелая генетическая аномалия. По статистике, один младенец из 700-900 появляется на свет с этим отклонением, с одной лишней хромосомой. Во всем мире людей с синдромом Дауна называют «солнечными» - настолько они добры, дружелюбны, открыты и беззащитны. Они просто не способны кого-либо обидеть, поскольку напрочь лишены агрессии. Они не умеют обижаться и злиться. И, как все дети, они любят играть, танцевать, читать, шалить, узнавать что-то новое. Но жить, развиваться, учиться и проявлять свои таланты дети с синдромом Дауна способны лишь в атмосфере любви. Им нужно чуть больше помощи, внимания и понимания - как со стороны семьи, так и всего общества.

Синдром получил название в честь английского врача Джона Дауна (John Down), впервые описавшего его в 1866 году. Синдром Дауна - врожденное нарушение развития, проявляющееся умственной отсталостью, нарушением роста костей и другими физическими аномалиями. Это одна из наиболее распространенных форм умственной отсталости; ею страдает примерно 10% больных, поступающих в психиатрические лечебницы. На основе достижений последних десятилетий в области медицинской и молекулярной генетики, биохимии и цитогенетики существенно изменились представления об этиологических механизмах нарушений развития у детей. Среди причин патологических состояний и заболеваний, при которых первично или вторично нарушается развитие психики ребенка, значительное место занимают различные патогенные мутации. Анализ литературных сведений показывает, что болезнь Дауна является наиболее изученной формой олигофрении. Впервые ее описал в 1836 г. французский психиатр Ж.Эскироль, а в 1866 г. - английский педиатр Джон Лангдон Даун, который представил ее в клинической характеристике как «монголоидную идиотию». Оценка синдрома Дауна как монголизма приписывается также Роберту Чемберсу.

Сам Л.Даун объяснял происхождение «монголоидного идиотизма» расовой дегенерацией или атавизмом. Описывая группу больных, он пришел к заключению,

что многие из них имеют облик типичного монгола, полагая, что это сходство обусловлено «регрессией к азиатской расе», которую считал древнейшей из всех. Предложенное Дауном название «монголоидная идиотия», надолго утвердилось в зарубежной литературе под названием «монголизм» (Е.Ф.Давиденкова, 1966) Чемберс предполагал, что к рождению детей монголоидного типа приводят кровосмесительные браки родителей, а также рождение детей родителями в зрелом возрасте.

На самом деле синдром Дауна не связан с расовыми особенностями и встречается у представителей всех рас. Синдром удалось экспериментально воспроизвести у крыс путем рентгеновского облучения эмбриона на 12–13-й день беременности. На основании клинических исследований можно утверждать, что у большинства детей с трисомией-21 имеется сложный психофизический дефект. Изолированная умственная отсталость наблюдается только у 18% больных, а у 42% из них умственная отсталость сочетается с нарушением слуха, у 12% - с дефектами зрения, у 28% - с неполноценностью обеих сенсорных систем.

Помимо строения глаз у больных с синдромом Дауна выявляются и другие характерные признаки: маленькая округлая голова, гладкая влажная отечная кожа, сухие истонченные волосы, маленькие округлые уши, маленький нос, толстые губы, поперечные бороздки на языке, который зачастую высунут наружу, так как не помещается в полости рта. Пальцы короткие и толстые, мизинец сравнительно мал и обычно загнут вовнутрь. Расстояние между первым и вторым пальцами на кистях и стопах увеличено. Конечности короткие, рост, как правило, значительно ниже нормы. Половые признаки развиты слабо, и, вероятно, в большинстве случаев способность к репродукции отсутствует. Кроме того, дети с болезнью Дауна очень восприимчивы к инфекции и поэтому часто болеют.

Как и другие умственно отсталые дети их уровня, больные с синдромом Дауна поддаются обучению бытовым навыкам, координации движений, речи и другим простым функциям, необходимым в повседневной жизни. Итак, не смотря на генетическую обусловленность заболевания и отсутствие эффективного лечения детей с синдромом Дауна, существует возможность их социальной адаптации. Исключение ребёнка-инвалида из общественной жизни отражается на качестве жизни не только самого ребёнка, но и его родителей. Нарушаются социальные связи семьи. Опрос родителей больных детей показал, что одни из родителей частично или полностью выключаются из общественной жизни. В связи с этим появляется целый ряд психологических проблем, что зачастую ведёт к разрушению семьи. (11, с.8.). Этим в значительной мере обуславливается значение коррекционно - педагогические работы с детьми-инвалидами.

Но, несмотря на тяжесть интеллектуального дефекта, «Даунисты» могут быть ласковыми, послушными, доброжелательными. Они могут любить, смущаться, обижаться, хотя иногда бывают раздражительными, злобными и упрямыми. Большинство из них любопытны и обладают хорошей подражательной способностью. Уровень навыков и умений, которого могут достичь дети с синдромом Дауна весьма различен. Это обусловлено генетическими и средовыми факторами. Они нередко испытывают трудности в распознавании свои ощущений: плохо представляют себе, где находится язык и куда его следует поместить для того, чтобы произнести тот или иной звук. Дети с синдромом Дауна не умеют и не могут интегрировать свои ощущения - одновременно концентрировать внимание, слушать, смотреть и реагировать.

Изучение опыта специалистов и родителей, воспитывающих детей с синдромом Дауна, убеждает в том, что уровень возможностей этих детей должен оцениваться только индивидуально. Поэтому любые обобщения (относительно какого-либо качества, свойства, способности) являются принципиально ошибочными, поскольку знание физического или психического состояния

индивида нельзя отрывать от понимания его индивидуальности. Сегодня совершенно ясно, что при обучении и воспитании ребенка с синдромом Дауна педагогам и родителям необходимо опираться на его более сильные способности, что даст возможность преодолевать его более слабые качества. Поэтому ребенку с болезнью Дауна для развития необходимо очень много стимулов – чтобы что-то делать, в чем-то упражняться, учиться. Им постоянно нужна помощь и поддержка родителей и близких.

Большинство специалистов убеждено, что даунят можно научить практически всему, главное - заниматься ими, верить в них, искренне радоваться их успехам. Главное правило реабилитации детей с синдромом Дауна - не лечение или коррекция в специальных учреждениях, а вовлеченность в «обычную» жизнь - общение с близкими и сверстниками, учеба и занятия в кружках и секциях. На Западе это называют «интегрированным образованием»: даунята посещают обычные детские сады и школы, где обучаются по особому (составленному индивидуально) учебному плану. Рост популярности программ ранней педагогической помощи обусловлен результатами их внедрения. Сравнительные исследования показали, что дети, с которыми занимались по таким программам, к моменту поступления в детский сад и в школу умели уже гораздо больше, чем те, кого они не коснулись.

Дети-дауны имеют не только слабые, но и сильные стороны, и, соответственно, нуждаются не столько в упрощенной, сколько в индивидуальной программе обучения. Малышам с синдромом Дауна сложнее обобщать, доказывать, рассуждать, осваивать новые навыки и концентрироваться, зато они, как правило, обладают хорошими способностями к визуальному обучению (например, им несложно выучить и использовать написанный текст).

Дети со средними и даже с тяжелыми нарушениями учатся читать и писать, общаются с окружающими их «здоровыми» людьми. Они овладевают этими умениями не потому, что им дают какое-то «лекарство», а потому, что их учили тому, что нужно, тогда, когда нужно, и так, как нужно. В нашей стране также создаются центры ранней педагогической помощи и начинаются попытки интегрированного образования таких детей. Для успешной социализации ребенок с синдромом Дауна должен посещать обычную государственную школу. Интеграция в обычную школу даст ему возможность учиться жить и действовать так, как это принято в окружающем его мире. Многие педагоги и родители убеждены, что детям с ограниченными возможностями, независимо от типа нарушения, следует посещать те детские сады и школы, в которые ходят дети, живущие по соседству. Если ребенка возят в какую-то другую школу или детский сад, он сразу становится в глазах общественности не таким, как все. Кроме того, в этом случае ему гораздо труднее наладить хорошие взаимоотношения с ровесниками и найти среди них друзей. Для интеграции детей с синдромом Дауна необходима их «первичная подготовка», которая осуществляется, как правило, в специализированных ДОО.

В настоящее время в Азербайджане существует «Центр реабилитации лиц с синдромом Дауна». Центр реабилитации лиц с синдромом Дауна, расположенный в городе Баку, построен по инициативе Фонда Гейдара Алиева. 7 октября 2013 года. Общая площадь выделенной для центра территории составляет один гектар. Общая площадь строительства вместе с основным и вспомогательными зданиями составляет 7300 кв.м. В центре располагаются компьютерный кабинет, кабинеты логопеда, математики, астрономии, психологии, дошкольной подготовки, родительские комнаты, кабинеты биологии и зоологии, спортзал, плавательный бассейн, кино- и театральные залы. Здесь также функционируют кружки скульптуры, труда, ковроткачества, шитья, рисования. В столовой здания созданы все условия для организации питания лиц с синдромом Дауна. На территории

центра созданы детская развлекательная и открытая спортивная площадки, установлены беседки. Фонд Гейдара Алиева подарил центру автобус.

Программа реабилитации детей с синдромом Дауна, у истоков которой стоит «Центр реабилитации лиц с синдромом Дауна», постепенно под влиянием родительских организаций меняется отношение специалистов, государства и общества к таким детям. Для того, чтобы жить в обществе, дети с синдромом Дауна должны достичь определённой степени понимания жизни общества. Они должны знать, как вести себя за пределами дома и как взаимодействовать с людьми, где бы это ни происходило.

Внутри каждой семьи складываются свои неповторимые отношения. Заболевание человека – всегда стресс для него, его близких. При наличии у ребенка врожденного заболевания или тяжелого недуга хронического характера семья нередко попадает в длительную психотравмирующую ситуацию и очень нуждается в помощи. При наличии у ребенка болезни Дауна, его семья попадает в длительную психотравмирующую ситуацию и очень нуждается в помощи. Ребенок с физическими нарушениями, за которым нужен практически полный уход и у которого, кроме того, проблемы с речью, не может анатомически развиваться полноценно. Соответственно у родителей отсутствует та свобода, которая появляется у родителей обычных детей, когда они развиваются и становятся самостоятельными.

Хотя социальные отношения являются важной стороной жизни, дети должны уметь проводить часть дня в одиночестве. Им следует научиться занимать себя. Время, проводимое в одиночестве, тоже полезно для развития. Именно в такие часы ребёнок может усвоить идеи, с которыми столкнулся, попробовать самостоятельно сделать что-то новое. Большое удовольствие дети получают от совместных игр со сверстниками, которые можно организовать дома. Например, музыка также прекрасно помогает приятному проведению времени как в одиночестве, так и в компании, а движения помогают в развитии навыков общей моторики, учат сохранять равновесие являясь средством самовыражения. Ритмичные танцы улучшают координацию движений и доставляют ребёнку удовольствие, дают уверенность в себе. Являясь полноценными членами общества, люди с синдромом Дауна могут так же, как их здоровые сверстники, вести активный образ жизни: учиться, работать. Не смотря на генетическую обусловленность заболевания и отсутствие эффективного лечения детей с синдромом Дауна, существует возможность их социальной адаптации.

Дети-дауны имеют не только слабые, но и сильные стороны, и, соответственно, нуждаются не столько в упрощенной, сколько в индивидуальной программе обучения. Малышам с синдромом Дауна сложнее обобщать, доказывать, рассуждать, осваивать новые навыки и концентрироваться, зато они, как правило, обладают хорошими способностями к визуальному обучению (например, им несложно выучить и использовать написанный текст).

При обучении и воспитании ребенка с синдромом Дауна родителям необходимо опираться на его более сильные способности, что даст возможность преодолеть его более слабые качества. В семье должен быть обеспечен здоровый психологический климат, обеспечивающие полноценное развитие личности ребенка.

Семья – значимый фактор развития творческих способностей ребенка. Музыка, пение, танцы, рисование, спорт – каждый из этих аспектов имеет и воспитательное, и коррекционно-развивающее значение. Роль семьи значима для ребенка любого возраста, а каждый этап развития ребенка диктует свою специфику работы семьи с ребенком и психотерапевтической работы с семьей. На всех этапах работы: диагностирующем, реконструктивном и поддерживающем – большое значение имеет взаимодействие специалистов и родителей об особенностях развития и личности ребенка, это поможет выбрать правильный стиль поведения взрослых, общения

их с ребенком. Работа с семьей направлена на стимулирование их обращения к врачу, психологу, педагогу. С родителями проводятся собрания, индивидуальные и групповые беседы, практикуется их посещение на дому, прямая и косвенная психотерапия направляется не только на ребенка, но и на семью с учетом ее особенностей.

Для совершенствования организации психологической помощи семье и детям через семью, для повышения ее эффективности представляется наиболее важным, активное привлечение родителей к работе психологов; разработка специальных программ работы с родителями, подготовка для родителей специальной литературы в помощь семейной психокоррекции, разработка приемов индивидуальной работы с родителями проблемных детей.

Список использованных источников

1.Атлашкина Т. В. Развитие памяти и интеллекта у детей с задержкой психического развития. СПб.: Респекс. - 2005. – 384 с. 2.Булкина Т.В. В объятиях ласкового «дауна»: о детях с синдромом Дауна // Фактор. - 1998. - №8. - С.69-71. 3.Венгер Л.А. О формировании познавательных способностей в процессе обучения дошкольников // Дошкольное воспитание. - 2002. - №5. - С.45-49. 4.Исследование памяти у детей с различными нарушениями психических функций. / Отв. ред. И.Н.Корж. - М.: Наука,-1990. – 216 с. 5.Ковалева Е., Синицина Е. Дети-инвалиды в современном обществе. – М.: Лист-Нью, 2005.-136 с. 6.Лапшин В.А., Пузанов Б.П. Основы дефектологии. М., 1991. - 143 с. 7.Маслова В.И., Вайберг М.И. Игры и упражнения по развитию памяти у дошкольников. – Чебоксары: «КЛИО», 1997. - 16 с. 8.Небылицын В.Д. Основные свойства нервной системы человека. М.: Просвещение,1991. - 246 с. 9.Развитие логической памяти у детей с нарушениями интеллекта. / Под ред. А.А. Смирнова. - М.: Просвещение, -2006. – 256 с. 10.Сеидов. С.Г. Общая психология // Баку, ИЙГ. -2014. С.54-55. 11.Смирнова И.Р. Проблемы психологии детей, обучающихся в домах-интернатах.// Школьная газета. 2001. №7, с.26-28. 12.Таточенко В. Если у малыша синдром Дауна // Семья и школа. 1994. № 10 С. 26-28. 13.Урунтаева Г.А. Дошкольная психология. Учебное пособие для студ. М: Издательский центр «Академия», -1999. -336 с.

В. П. Амелянович

К ВОПРОСУ О МЕТОДАХ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПРОКРАСТИНАЦИИ

Прокрастинация рассматривается в психологии как патологическое откладывание дел, что приводит в учебной, профессиональной и бытовой сфере к неприятным последствиям. Данная проблема существовала всегда, но только с относительно недавнего времени привлекла внимание учёных, а именно с 1977 года. Основным признаком прокрастинации является осознание необходимости в выполнении конкретных дел, сопровождающееся игнорированием их и прочих обязанностей, отвлечением внимания на неприоритетные дела. В некоторой степени с этим состоянием сталкиваются все люди, и патологическим оно считается лишь тогда, когда человек в нём пребывает большинство времени. Прокрастинация отличается от лени тем, что в первом случае человек находит откладыванию различные оправдания и испытывает серьёзную тревогу, а во втором случае субъект не испытывает столь серьёзного беспокойства по данному поводу [1].

Для того чтобы выйти из состояния прокрастинации, человек должен придерживаться следующих рекомендаций: а) наладить режим дня для более лёгкой ориентации во времени; б) вести здоровый образ жизни, хорошо питаться во избежание недомоганий, авитаминоза, хронической усталости и недосыпов; в) научиться планировать время, классифицировать дела на приоритетные и второстепенные (важные и несрочные, важные и срочные, неважные и срочные, неважные и несрочные), распределять усилия; г) мотивировать себя не возможными последствиями, а удачным завершением дел и предстоящим отдыхом; д) повысить самооценку, преодолеть страх неудачи, в том числе с помощью примера Эдисона, выполнившего десять

тысяч неудачных экспериментов перед прогрессом; е) нацелиться не только на результат, но и на процесс выполнения; ж) закреплять правильную модель поведения, трудолюбие, действовать на упреждение прокрастинации, развивать силу воли, тренировать память; и) понаблюдать за положительными примерами борьбы с прокрастинацией; к) попробовать устранять проблему вместе с людьми, имеющими подобную; л) закреплять прогресс в избавлении от проблемы системой поощрений; м) убедить себя, что даже небольшое вознаграждение или успех лучше, чем большая неприятность в случае невыполнения дела; н) твердить себе, что откладываемое занятие нравится, даже если это не так; о) побороть перфекционизм через осознание, что сначала работу необходимо выполнять, исходя из своих реальных возможностей, создать так называемый «каркас», а после постепенно довести её до более совершенного состояния; п) подкорректировать дефицит внимания и гиперактивность, снизить влияние обсессивно-компульсивных расстройств, невротических состояний, разгрузить «оперативную память» психики; р) при необходимости проконсультироваться с психологом, пройти гештальт-терапию в случае личностных деформаций, возникших на почве нарушения удовлетворения базовых потребностей.

В целях эксперимента мы провели беседу с несколькими респондентами, которые подозревали у себя состояние прокрастинации. В беседе были оговорены все меры по преодолению проблемы. Спустя некоторое время мы провели повторную беседу для выяснения результата. Нам удалось выявить следующее: респонденты, имевшие прокрастинацию как отдельный вид проблемы, смогли поспособствовать себе в преодолении, выполняя рекомендации а) – о). Респонденты, у которых прокрастинация являлась не отдельной проблемой, а следствием других ментальных проблем не смогли добиться улучшения положения дел, так как не были способны приступить к мерам преодоления. В их случае наиболее уместными оказались рекомендации п) – р), после которых рекомендации а) – о) позволили добиться желаемого результата. Как выяснилось далее в ходе беседы, наиболее эффективными рекомендациями были выделены: в) научиться планировать время, классифицировать дела на приоритетные и второстепенные (важные и несрочные, важные и срочные, неважные и срочные, неважные и несрочные), распределять усилия; м) убедить себя, что даже небольшое вознаграждение или успех лучше, чем большая неприятность в случае невыполнения дела; о) побороть перфекционизм через осознание, что сначала работу необходимо выполнять, исходя из своих реальных возможностей, создать так называемый «каркас», а после постепенно довести её до более совершенного состояния. Данные способы, по словам респондентов, помогают сделать самый сложный шаг в решении проблемы – приступить к откладываемому делу. После первых побед над прокрастинацией положительный результат закрепляется, вырабатываются эндорфины, вызывающие желание поскорее приступить к делу для получения нового морального удовлетворения.

В качестве вывода можно сказать, что вышеперечисленные методы были опробованы на практике, благодаря чему доказана их эффективность. Чем качественнее выполнялись рекомендации, тем быстрее был замечен эффект. В случае выполнения рекомендаций в комплексе, достигнутый результат сохранялся на более продолжительное время. Респонденты отмечали в целом снижение тревожных состояний, которые провоцировала центральная проблема – прокрастинация.

Список использованных источников

1. Чернышёва Н.А. Прокрастинация: актуальное состояние проблемы и перспективы изучения / Н.А. Чернышёва // Вестник Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета. Сер. № 1. Психологические и педагогические науки. – 2016. – Вып. 1. – С. 17–26.

Научный руководитель: к.полит.н., доц. Р.М. Ключник

СЕМІОТИЧНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність піднятої проблеми обумовлена монопольним використанням кримінальною владою комунікативних технологій з метою 1) забезпечення принципів уседозволеності, безкарності та безвідповідальності, 2) доведення ресурсно найбагатшої України до стану найбіднішої країни Європи, 3) знецінення, знекровлення та прямого знищення фундаментальних, галузевих і спеціальних напрямків науково – дослідницької, освітньої, виховної та управлінської форм діяльності, 4) криміналізації субкультур, 5) зомбування населення диспозиціями девіаційного, делінквентного характеру, а також 6) засилля принципами нігілізму, інфантилізму, аморалізму та ексгібіціонізму.

Одна з головних причин протиправного, аморального та асоціального використання комунікативних технологій криється у беззаперечному домінуванні на протязі останніх 70 років Шеннонівського розуміння природи інформації яка здатна оперувати лише кількісними показниками і не має ніякого відношення до змістовно – сенсових параметрів закладених у повідомлення. Кажучи інакше, комунікативні технології побудовані лише на основі «синтаксичної природи інформації» формують підвалини таких впливів, які спрямовані на використання людей лише як засобів та інструментів зовнішніх впливів. Виходячи з цього стає зрозумілим, що без семантично побудованих інформаційних технологій які розкривали б змістовно – сенсові параметри повідомлень в принципі неможливо побудувати цивілізоване суспільство у якому людина розглядалась би як найвища цінність та мета, а не як предмет насилля чи протиправного збагачення кримінальних угруповань.

Справедливості раді слід зазначити, що підняті у 70 – 80 роки ХХ ст. роботами Є.К.Войшвилло, Ю.А.Шрейдера, В.М.Глушкова, Р.Л.Добрушина ідеї розробки «семантичної інформації» сприяли формуванню біо - , етно - та лінгвосемантичних технологій, спроб створення штучного інтелекту, а з іншого боку робили ці успіхи доволі відносними, оскільки самі інформаційні технології і надалі залишались позбавленими можливостей відображати властиву живим і соціальним істотам багатоманітну єдність та цілісність як раціональних, так і чуттєвих ознак.

Серед останніх спроб створити єдину теорію інформації слід звернути увагу на роботи Девіда Волперта, де зміст семантичної інформації він розкриває через здатність фізичних систем отримувати дані необхідні для власного існування за рахунок підтримки стану низької ентропії [1]. Звертаючи увагу на необхідність включення інформації до вимог когнітивного середовища, українські дослідники Ю.А.Прокопчук та І. В.Рижков пропонують враховувати такі нелінійні процеси, як виробництво «інформації про інформацію» які відтворюють внутрішню енергію і змінюють поведінку когнітивних систем [2]. Якісно поглиблюючи пропозиції американських дослідників залученням механізмів «самореферирування», «когерентності», «суперпозицій», «волн», «аттракторів» та «самоорганізації», автори, на жаль, залишають поза увагою як діалектичну природу самих цих «когнітивних структур», так і світоглядні, соціокультурні та духовні механізми їх виникнення, становлення та змін в якості об'єктів і суб'єктів буття.

До числа дійсно головних і визначальних умов розбудови єдиної теорії інформації має належати розуміння природи інформації як вихідної одиниці матеріальної будови та структурної організації єдиного і цілісного у своїй основі універсуму буття, яке в системі наукового пізнання розкривається поняттям «картина світу». Поза межами картини світу неможливо визначити ні кількісні, ні якісні значення

поняття будь – якої інформації. Якщо до кінця XX століття картина світу включала 5 форм руху матерії – механічну, фізичну, хімічну, біологічну та соціальну, - то зараз така картина нараховує 13 організованих у просторі і часі форм руху матерії, енергії які розкривають властиву їм сутність відповідними змістовно – сенсовим параметрами інформаційних процесів [3].

Виходячи з цього, головне завдання людства, здавалось би, і мало б полягати у пізнання природи інформації на рівні структурної будови як окремих форм руху матерії та енергій суб'єктів і об'єктів буття, так і на рівні отримання надзвичайних економічно та соціально вагомих практичних результатів. На жаль, нинішній рівень знань про інформаційні складові організації і розвитку універсуму знаходяться у дуже плачевному стані.

Друга вимога потребує деталізації розуміння поняття «вихідної одиниці інформації» універсуму буття. Відповідь на це надзвичайно складне питання потребує створення принципово нової системи наукового пізнання, яку ми умовно назвали «контамінаційною». Пояснюється це тим, що контамінаційна теорія має, по – перше, розкрити часткові і порізнені раніше між собою на протязі попередніх тисячоліть усвідомлювані та позасвідомі засоби пізнання, і, по – друге, показати механізми їхньої інтеграції поза межами яких неможливо пізнати ні природи, ні, тим більше, соціальної ваги значень та сенсу інформаційних впливів.

При цьому особливу увагу треба звернути на той факт, що властива історії пізнання абсолютизація часткових і порізнених раніше засобів призвела до уособлень і контрпродуктивного розвитку математичних, природничих, технічних і гуманітарних напрямків пізнання. Більше того, це призвело до штучного загострення протиріч між науковими та поза науковими формами пізнання, знижуючи ти самим виховний, культурний та духовний вплив кожної з системи засобів. В результаті до вихідних усвідомлюваних одиниць нами були віднесені числові, звукові, кольорові та словесні засоби пізнання, а до позасвідомих - потреби, емоції, мотиви та переживання, які корелятивно пов'язані між собою та чітко структуровані у відповідності до якісно відмінних рівнів організації буття [4].

Третя обов'язкова, - і не менш важлива, - вимога полягає у розумінні теоретико – методологічних закономірностей відносин як між кожною з окремих інформаційних одиниць, так і між їх цілісними і пов'язаними між собою раціональними і чуттєвими зв'язками. Так, аналіз гносеологічних, епістемологічних та когнітологічних підходів дозволив нам в якості фундаменту використати започатковане ще арійськими предтечами українців поняття «четвериці», яке піфагорійці через десятки століть стали називати «тетраксисом». Так, згідно цього математична одиниця виміру інформаційних зв'язків розкривається формулою: $1+2+3+4=10$, де сукупність математичних «точок» (1) дає змогу розкрити нову якість у поняттях «лінія» (2), сукупність яких створює якісно нові «площини» (3), сукупність яких формує уявлення про певну «річ» (4), природа якої дозволяє розкрити сутність якісно відмінних «тіл», «предметів», «речей» або інших цілісних за своєю природою «явищ буття» (від 1 до 10 і, навпаки, від 10 до 1).

Подібна логіка розкриває природу звукових форм комунікацій які також розпочинаються механізмом диференціації форм прояву сигналу, де вихідною одиницею інформації є поняття «гук» (1), яке проявляється у силі гуку (ГС), енергії гуку (ГЕ), тональності (ГТ), динамізмі (ГД) та барвистості (ГБ). Характерні для гуків різні форми поєднань дають якісно нові види - «згуків» (2), сукупність яких забезпечують нову якість у формі «звуків» (3), які набувають форм «мелодій» (4) і складають початкові форми мовного спілкування у формі «пісень» (10). Більш детально мо-

дель логіко – математичної матриці організації форм руху матерії, енергії та інформації в процесах розвитку буття розкривається наступним чином:

Організація низхідних процесів розвитку					Організація висхідних процесів розвитку				
Вищий рівень	07	08	09	1	1	2	3	4	Нижчий рівень
Середній рівень	04	05	06	07	4	5	6	7	Середній рівень
Нижчий рівень	01	02	03	04	7	8	9	10	Вищий рівень

Головна перевага матричного підходу до організації вихідних одиниць інформаційного простору полягає у можливості практичного застосування універсальної мультимодальної логіки з метою розкриття як форми, так і змістовно – сенсових ознак функціонування і розвитку неорганічного, органічного та духовного буття за допомогою усвідомлюваних і позасвідомих засобів пізнання. Враховуючи, що у процесах освоєння актуального, потенційного та безкінечного буття кожна з форм руху матерії, енергії та інформації проходить відповідно 3, 9 та 27 якісно відмінних рівнів організації, загальна структура будови універсуму включає 243 висхідних та низхідних механізмів становлення і змін як суб'єктів, так і об'єктів буття. [5].

Контамінаційна теорія організації інформаційних процесів потребує від усіх працівників сфери інтелектуальної діяльності, - і у першу чергу від журналістів наступних поколінь, - формування якісно нових стилів мислення і практичних дій орієнтованих на застосування наступних типів семіотично орієнтованих комунікативних технологій.

Футурологічні технології мають розкривати закони, принципи і механізми розвитку всесвіту у межах якого фізичний, інтелектуальний та духовний потенціал людей фактично не має обмежень.

Гуманоцентричні технології повинні виходити з гуманістичних поглядів на людину і світ які запобігають зневірюванню, сповідуванню есхатологічних, хаотизованих та аморальних підходів і дозволяють бачити стратегію розвитку через освоєння космічних та галактичних цивілізацій.

Універсологічні технології розкривають безмежні перспективи наукового пізнання, освіти, виховання, творчості, виробництва, справедливого розподілу, споживання, контролю та управління процесами розвитку людини, держави, суспільства і всесвіту.

Валеологічні технології мають аналізувати стан, проблеми, завдання та перспективи охорони здоров'я в якості визначальних чинників державної, континентальної та світової безпеки.

Стратифікаційні технології мають розглядати критерії соціальної ваги людей за особистим внеском у скарбницю фізичного, інтелектуального та духовного розвитку суспільства, а не за кількістю брудного капіталу та безкарності за протиправні вчинки.

Аналітичні технології повинні базуватись на застосуванні компаративістських, лонгітюдних, кластерних, корелятивних, системних, парадигмальних та інших міжпредметно орієнтованих методах та підходах роботи з інформацією.

Семіотичні технології. Являють собою знаково – символічні форми взаємодії людини зі світом і можуть розглядатись як дієві інструменти розвитку нарративних напрямків журналістики з використанням лонгридів та креативних форм роботи з інформацією. Включають звукові, числові, кольорові, комунікативні та соціокультурні механізми взаємодії між суб'єктами соціального буття. До історичних форм

відносять згуки, звуки, слова, пісні, гроші, міміку, жести, знаки, марки, картини, гравюри, інші засоби сформовані стилями платереско, барокко, рококо, літератури, музики та мистецтва.

Аксіологічні технології. Мають спиратись на гуманоцентричні світоглядні орієнтації як основи формування вищих цінностей та ідеалів побудованих на морально – етичних критеріях фізичного, інтелектуального і духовного розвитку суб'єктів соціального буття.

Акмеологічні технології спрямовуються на досягнення мрії про те, щоб влада стала «владою талантів», які демонстрували б вищі рівні професійної майстерності як у самоуправлінні, так і в управлінні розвитком сіл, селищ, міст, регіонів, держав та планети в цілому. Мета цих підходів та засобів – злам закоренілої нині діючої неонепатичної кадрової політики казнокрадів, бариг, криміналітету, непрофесіоналів, мімікрантів, псевдо – та квазі науковців.

Кластерні технології слід розглядати як вихідні одиниці методологічного аналізу, які обов'язково включають чотири вихідні етапи: 1)біфуркацій як вихідних протиріч між підсистемами досліджуваних проблем, 2)синтезування як процесу формування нових якісних ознак вихідних підсистем, 3)фреймування як упорядкування новоутворень у певні групи, види, типи, класи, 4)кластеризація як процес організації вихідних одиниць аналізу у архітектонічно структуровані механізми стратегічного розвитку суб'єктів буття

Транскультурологічні технології повинні гарантувати процеси збереження національно – культурних досягнень кожного народу, народності, нації та національності як головної передумови духовного взаємозбагачення соціальних спільнот і стратегічного розвитку цивілізації

Генералізаційні технології мають забезпечити систему універсологічно орієнтованих методів, операцій, технік і процедур спрямованих на підготовку вищої наукової, управлінської, правової, економічної та інших видів інституціональної еліти на основі міжпредметної підготовки на шляху формування гуманістичних світоглядних орієнтацій та обумовлених ними засобах практичної діяльності

Список використаних джерел

1.Kolchinsky A,Wolpert D. (2018) «Semantic information, agency, and nonequilibrium statistical physics». URL: <https://arxiv.org/abs/1806.08053>. 2. Прокопчук Ю.А., Рыжков И.В. Философский и прикладной аспекты концепции «смысл информации» // Освіта і наука у мінливому світі:проблеми та перспективи розвитку. Матер. Міжнар. наук. конф. 29 – 30 березня 2019 р. Частина II. /Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро:СПД «Охотнік», 2019. – С.275 – 277. 3. Решетніченко А.В. Картина мира в системе познания. Д:ДНУ, 1992. – 136с. Решетніченко А.В. Парадигма жизнедеятельности и мировоззрение: Методологический аспект. – Д:ДНУ, 1997. – 176 с. 4. Решетніченко А.В. Пізнавальні засоби управління процесами перетворень – Грані. – 2014. - №4. – С. 11 – 18. 5. Решетніченко А.В. Матриця організації всесвіту:Логіко – математичні аспекти. – Грані. – 2016. - №8 (136). – С. 12 – 20.

А. Д. Ліченко

ПОЛЯРНА ДІАГРАМА ЯК РІЗНОВИД ГРАФІЧНОГО ПРЕДСТАВЛЕННЯ ДАНИХ У МЕДІА

У країнах із високим рівнем розвитку цифрових медіа візуалізація даних сьогодні сприймається як невід'ємна складова журналістської діяльності, адже робота з даними допомагає виявляти залежності та закономірності, непомітні на перший погляд, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розкривати сутність різних суспільних явищ і процесів тощо. Власне візуалізація дозволяє представити результати

аналізу даних у формі, яка буде максимально зрозумілою для широкого кола реципієнтів. У медіа здебільшого використовуються прості типи візуалізацій: кругові та стовпчикові діаграми, лінійні графіки, діаграми розсіювання та ін. Проте в деяких журналістських матеріалах трапляються більш складні різновиди графічного представлення даних, одним із таких є полярна діаграма. Використання цього типу візуалізації є суперечливим. З одного боку, для читача інтерпретувати дані, закодовані в такій графічній формі, значно складніше, ніж сприймати більш звичні діаграми. З іншого боку, полярні діаграми краще, ніж лінійчаті, відображають циклічні закономірності, якщо йдеться про дані, що демонструють зміни показників у часі.

Полярна діаграма – це різновид графічного двовимірного представлення багатовимірних даних (містять три і більше змінних). Кожній змінній присвоюється окрема вісь із початком у центрі системи координат. Це первинний круговий графік, який використовується як порівняльний інструмент, наприклад, можна порівняти рівень опадів між двома або більше роками за місяцями, у цьому випадку кожна вісь становить один місяць [2]. Варто зауважити, що в науковій та навчальній літературі використовується декілька синонімічних найменувань такого різновиду візуалізації даних, наприклад: радіальна діаграма, пелюсткова діаграма, діаграма павук. У англomовних працях також використовуються такі найменування: Star Plots, Coxcomb Chart, Nightingale Rose Chart. Проте незалежно від назви всі ці діаграми будуються на основі полярної системи координат. Полярна діаграма може мати такі варіації: полярна діаграма з маркерами (лінії відсутні); полярна діаграма з лініями (маркери відсутні); полярна діаграма з лініями та маркерами; полярна діаграма з областями (області, що охоплюють ряди даних, заповнюються кольором); полярна діаграма зі стовпчиками (з накопиченням або без); полярна діаграма зі стовпцями діапазону та ін.

У зв'язку з окресленими варіаціями різні полярні діаграми можуть дещо відрізнятися візуально, проте загалом спосіб представлення даних залишається незмінним. Також виокремлюють два основних типи радіальних осей: кругова сітка та сітка багатокутників [2]. Для наочності наведемо приклад із блогу компанії *Developer Soft* (рис. 1).

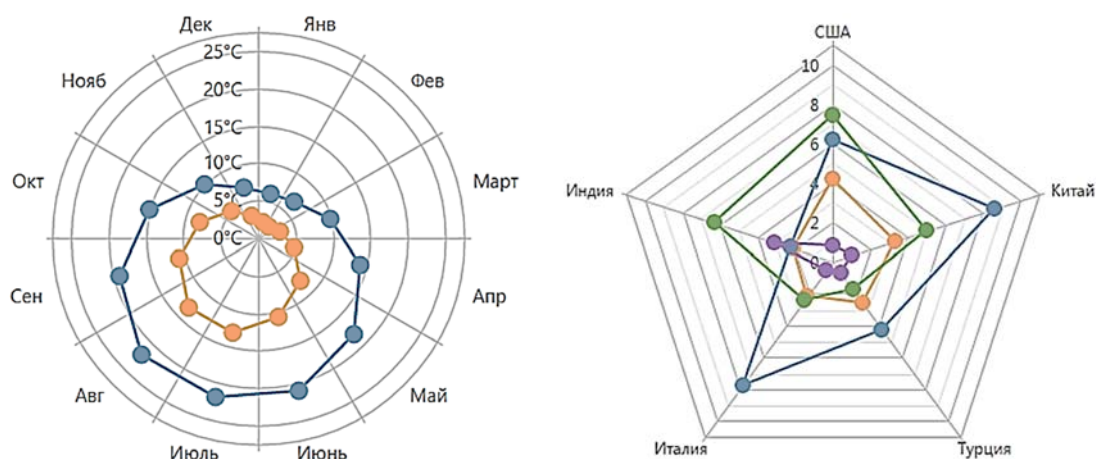

Рис. 1. Приклад полярної діаграми [1].

Для того, щоб полярна діаграма була максимально читабельною, варто пам'ятати, що візуалізація набору даних із великою кількістю змінних призведе до того, що на графіку з'явиться багато осей, а це в свою чергу вплине на процес інтерпретації даних реципієнтом. Також краще використовувати мінімально можливу кількість ліній сітки (кіл, що відповідають певному значенню шкали). Якщо поляр-

рна діаграма використовується для порівняння, то на ній з'явиться декілька багатокутників, при накладанні один на одного вони можуть ускладнити візуальне сприйняття закодованої інформації. Функціонально полярні діаграми найкраще слугують для візуалізації даних, що демонструють зміни показників у часі (за місяцями, роками тощо), у тому числі щодо повторюваних проміжків часу (наприклад, середня температура в кожному місяці протягом останніх трьох років); для порівняння об'єктів за певними критеріями (змінними). Також полярні діаграми використовуються для того, щоб з'ясувати, чи змінні мають однакові значення, і чи існують серед значень викиди [3].

Приклад використання полярної діаграми зі стовпчиками та накопиченням знаходимо в матеріалі «Day Zero. How Cape Town is running out of water» видання *The Guardian* (рис. 2). Стаття висвітлює проблему посухи в столиці ПАР Кейптауні, візуалізація відображає, які зміни в часі відбулись щодо кількості опадів у цій місцевості. Середній показник кількості опадів із 2015 року порівнюється з показником за попередні 40 років, кожна вісь на графіку – окремий місяць.

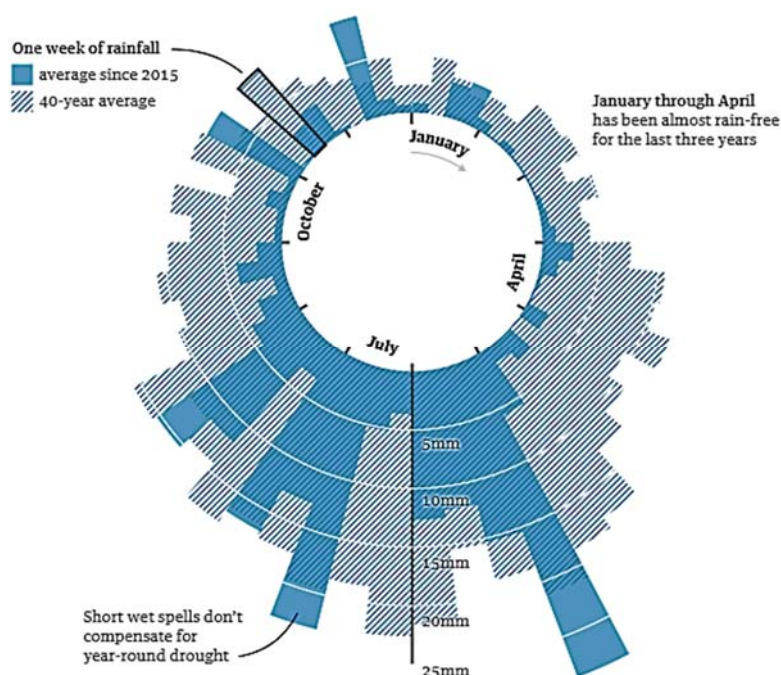

Рис. 2. Приклад полярної діаграми зі статті видання *The Guardian* [4].

Отже, основним недоліком використання полярних діаграм у журналістських матеріалах є ускладненість для аудиторії процесу сприйняття інформації та інтерпретації даних, закодованих у цій графічній формі. Реципієнту доведеться витратити більшу кількість часу для того, щоб «розкодувати» зображення, адже механізми розпізнавання не активізуються так швидко, як при сприйнятті більш звичних кругових чи лінійних діаграм. Таким чином, виникають ризики, що лише справді вмотивований читач докладе зусиль, щоб зрозуміти візуалізацію, а інша аудиторія радше покине веб-сторінку. Практики в галузі візуалізації даних зауважують, що майже будь-який графік у прямокутній системі координат можна відобразити в полярній, та навпаки, саме тому журналісти часто надають перевагу більш зрозумілим для пересічного читача графічним формам. Водночас, якщо використання полярного графіку виправдане функціонально, а подбав про його читабельність, то це не лише не створить значних перешкод на шляху до одержання інформації, а й навпаки покращить цей процес.

Список використаних джерел

1.Как мы делали полярный график в DevExtreme [Електронний ресурс] // Хабр. – 2014. – Режим

доступу: <https://habr.com/ru/company/devexpress/blog/244359/>. 2. Polar Chart [Електронний ресурс] // Diagramm – Режим доступу: http://diagramm.com/polar_chart. – Дата звернення: 10.05.2019. 3. Radar Chart [Електронний ресурс] // The Data Visualisation Catalogue – Режим доступу: https://datavizcatalogue.com/methods/radar_chart.html. – Дата звернення: 11.05.2019. 4. Holder J. Day Zero. How Cape Town is running out of water [Електронний ресурс] / J. Holder, N. Kommenda // The Guardian – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/cities/ng-interactive/2018/feb/03/day-zero-how-cape-town-running-out-water>. – Дата звернення: 11.05.2019.

Т. М. Сажина

ДО ПИТАННЯ ПРО КОМУНІКАЦІЮ В МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

При вивченні іноземної мови ми не можемо виключити аспект міжкультурної комунікації, тому що при цьому процесі відбувається включення людини в соціокультурний контекст розвитку свідомості та самосвідомості. Таким чином, мовна свідомість індивіда є відправною точкою оцінки спрямованих до свідомості елементів мови, що вивчається, та важливим є те, що усвідомлення та узагальнення іншомовного матеріалу буде відбуватися за законами рідної мови, і образ іноземної мови в свідомості того, хто навчається не відповідатиме реальності. Щоб уникнути цих певних проблем, необхідно при навчанні іноземної мови звертатися до когнітивного рівня свідомості студента, тобто представляти іншомовний матеріал з точки зору його місця в загальній структурі мови, яка вивчається, а дії на іноземній мові – з точки зору значень, які студент висловлює, вживаючи в мові той чи інший накопичений матеріал.

Насправді будь-яка мова є досить стрункою системою, що функціонує за власними внутрішніми законами. І вона повинна бути представлена не як «погано організований набір технічних засобів і інформації, а як нова реальність – світ суспільної свідомості, його особлива всепроникна форма – мовна свідомість» [2, с.67]. У контексті теорії мовної свідомості П.Я. Гальперіна головним завданням навчання іноземної мови називається формування іншомовної свідомості, перебудова мовної свідомості на іншомовний лад. Основний пафос цієї теорії полягає в тому, що іноземна мова – це не форма і не інструмент спілкування, мова – це зміст. Остання складова передбачає оволодіння вербально-семантичною парадигмою мови, тобто «мовною картиною світу» носіїв вивченої мови та «глобальною» картиною світу, яка дозволяє людині зрозуміти та успішно інтегрувати в нову для нього світоглядну дійсність [3, с.46].

Для пізнання різних явищ безумовно використовуються одні й ті ж універсальні механізми, проте будь-яке пізнання опосередковується змістом свідомості людини. Зрозуміло, що саме цей аспект проблеми набуває особливої значущості в контексті оволодіння іноземною мовою, хоча ще Л.С.Виготський звертав увагу на те, що мислення і мова мають різні генетичні корені і перетинаються лише в сфері вербального мислення: «Языковое мышление не исчерпывает ни всех форм мысли, ни всех форм языка» [1, с.108].

Індивід, що приступив до вивчення іноземної мови, вже володіє сформованою картиною світу, в якій «закріплена» його рідна мова з властивою їй системою символів та значень, і це – невербалізована картина світу, зодягнена у форми і значення рідної мови. Інших уявлень, за допомогою яких він міг би інтерпретувати іншомовний матеріал, у нього просто немає. Слід усвідомлювати, що процес включення значень іноземної мови в індивідуальний контекст суб'єкта-носія іншої мови загрожує багатьма небезпеками, пов'язаними насамперед з інтерпретацією іншомовного матеріалу. Без спеціальних зусиль з боку того, хто навчається, іншомовний матеріал

буде вписуватися в смислоутворюючий контекст рідної мови, а повідомлення на ньому інтерпретуватися з точки зору рідної культури. Студенту також важко буде уявити, що іноземна мова функціонує за іншими законами і він буде намагатися вписувати значення одиниць іноземної мови в структуру рідного. Не розуміючи їх ролі і місця в загальній структурі студент не зможе осмислити їх адекватно. Тому і мовний матеріал, і дії на іноземній мові, щоб стати для студента осмисленими, повинні бути представлені йому не тільки з точки зору «яким чином відбувається певний процес», ніж зазвичай прийнято обмежуватися при навчанні, але і з точки зору «чому та з яких причин так відбувається».

Завдання викладача полягає в допомозі студенту вписати в свій індивідуальний контекст новий смисловий світ, представлений іноземною мовою. Таким чином, формується свідомість білінгва. Основним механізмом цього формування є психологічний механізм смислоутворення, що передбачає зіткнення смислів, яке відбувається при зустрічі внутрішнього смислового світу суб'єкта-носія з іншими смисловими світами. Досить імовірно, що однією з основних причин невдач при освоєнні іноземної мови є той факт, що людина виявляється не готовою прийняти інший змістовний світ і намагається «скопіювати» його в смислову систему рідної мови, в результаті чого механізм смислоутворення на певному етапі ламається, а іноземна мова відторгається свідомістю суб'єкта.

Традиційно розрізняються дві сфери або форми свідомості: когнітивна і мовна, відповідальні за існування двох картин світу. Індивід, чия картина світу сформована однією мовою і однією культурою, стикається при вивченні іноземної мови з подвійними труднощами. З одного боку, його мовна свідомість «не вважає за потрібне» приймати чужу йому мовну систему і постійно нав'язує побудови іноземною мовою, які є кальками з рідної і часто абсурдні з точки зору мови, що вивчається. З іншого боку, його когнітивна свідомість повстає проти того, що чужа мова представляє реальність інакше, іншими словами та іншими структурами речень. Когнітивна свідомість не тотожна мовній, тому що не все, що міститься в загальній картині світу може бути виражено за допомогою мови. У когнітивній свідомості є великий пласт значень, загальних або для всього людства, або для груп культур. Без цього взаєморозуміння між різними народами було б в принципі неможливим. У мовній свідомості також є значення, однакові для носіїв різних мов. Завдяки цьому при освоєнні іноземної мови можливо калькування деяких елементів рідного. Мовна картина світу вбудована в когнітивну, проте в силу більшої специфічності мовної картини світу та сама когнітивна категорія може по-різному осмислюватися різними лінгвокультурами. Таким чином, головна відповідь на питання про рішення актуального завдання навчання іноземним мовам як засобу комунікації між представниками різних народів і культур полягає в тому, що мови повинні вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що говорять на цих мовах. Багато дослідників визнають, що освоєння іноземної мови принципово змінює структуру мовної свідомості людини в загальній сфері когнітивного свідомості.

Навчити людей спілкуванню на багатьох рівнях, навчити робити, створювати, а не тільки розуміти іноземну мову – це важке завдання, ускладнене ще й тим, що спілкування – це не просто вербальний процес. Подолання мовного бар'єру недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Для цього потрібно подолати бар'єр культурний. На думку ряду дослідників представлені нижче національно-специфічні компоненти культур створюють проблеми міжкультурної комунікації. У ситуації контакту представників різних культур (лінгвокультурних спільнот) мовний бар'єр – не єдина перешкода на шляху до взаєморозуміння. Національно-специфічні особливості самих різних компонентів культур-комунікантів можуть утруднити процес міжкультурного спілкування.

До компонентів культур, які несуть національно-специфічне забарвлення можемо віднести наступні: а) культуру побуту, тісно пов'язану з традиціями певного народу; б) повсякденну поведінку і звички представників окремої культури, прийняті в окремому соціумі норми спілкування; в) національні особливості мислення представників тієї чи іншої культури, що відображають специфіку сприйняття навколишнього світу; г) художню культуру, яка відображає культурні традиції тієї чи іншої етнічної групи.

Специфічними особливостями володіє й сам носій національної мови та культури. У міжкультурному спілкуванні нам слід враховувати особливості національного характеру комунікантів, специфіку їх емоційного складу, національно-специфічні особливості мислення.

Список використаних джерел

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. Монография. /Л.С. Выготский – 5-е изд., испр. – М.: Лабиринт, 1999. – 352 с. 2. Выготский Л. С. Психология искусства. / Л.С.Выготский – Ростов н/Д: изд-во «Феникс», 1998. – 480 с. 3. Карасик В.И. Языковой круг: личность. Концепты, дискурс / В.И. Карасик – Волгоград, 2002. – 164 с.

Н. А. Кирилюк

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ПРОТЕСТ ЯК ФОРМА КОМУНІКАЦІЇ

Соціальний протест – форма соціальної дії, яка спрямована на захист інтересів відповідних соціальних спільнот або суспільства в цілому, а також спосіб виразу незадоволення станом справ чи процесом розвитку подій. Найчастіше соціальний протест виражається, як протест соціально-політичний і може мати різноманітні форми, від висловлювань до насильницьких дій. Феномен соціально-політичного протесту як дієва форма діалогу між громадянами і владою у процесі державних перетворень є актуальним питанням на сьогоднішній день, оскільки у стані кризи саме ця форма стає лідуючою і виступає як реакція суспільства на існуючий стан.

Соціально-політичний протест є інструментом комунікації. Низка факторів впливає на здатність керувати суспільними процесами. Серед основних можемо виділити правове поле, людські, матеріальні, часові ресурси, а також сценарій протесту та можливості спротиву.

Соціально-політичний протест неможна розуміти як зворотню реакцію на дію будь-яких соціальних суб'єктів. Він може бути викликаний, як дією, так і бездіянням, наприклад влади, як безупинною комунікацією між суспільством і елітою, так і постійним замовчуванням, бездіянням. Протест може з'явитись як слідство природньо-негативного розвитку подій (економічна криза, природня катастрофа), а також може підживлюватись цілеспрямованою зміною суспільної думки, наприклад, завдяки брехливій інформації.

Основою соціально-політичного протесту є незадоволення і соціальна дія, тобто соціальна дія виступає як слідство незадоволення. Це може стосуватись як особистісного, так і групового інтересу і проявляється як незадоволення власним соціальним статусом, матеріальним станом, розподіленням ресурсів та владних повноважень, політичним управлінням та політичною елітою. До того ж одне незадоволення накладається на інше та формує загальне незадоволення у суспільстві, соціальній спільноті, регіоні тощо. Незадоволення підживлює зростання соціальної напруги й коли її рівень перевищує певну межу толерантності, відбувається соціальна дія. Межа толерантності залежить від умов і факторів щодо кожного окремого випадку. Позитивним у соціально-політичному протесті є те, що прояв його у при-

йнятних розмірах і формі є справжньою ознакою демократії, а відсутність – ознакою тоталітаризму, коли люди бояться проявляти непокору існуючому встановленому порядку. Фактори створюють уявлення про безпосередні причини дії або бездіяння соціального актора, наприклад про ступінь його незадоволення, організованості, силі, пасіонарності та рішучості діяти.

З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій роль соціальних мереж в розгортанні соціально-політичного протесту населення стає домінуючою, соціальні мережі відіграють важливу роль у процесі формування громадянського суспільства та виходять на перше місце серед агентів інформаційної дії.

Список використаних джерел

1.Дмитриев А.В. Социальный конфликт: общее и особенное. –М.: Гардарики, 2002.

О. В. Савенко

ЕМОЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК КОМУНІКАЦІЙНА ПЛАТФОРМА ПОБУДОВИ БРЕНДУ

Сучасна брендингова система пропонує нові стратегії формування брендів, зміщення традиційних маркетингових акцентів, посилення динамічного розвитку й міграції технологій, ідей, механізмів впливу.

Багато хто думає, що маркетинг - битва продуктів. Можливо, однак сьогодні продуктом є не аксесуар, кава чи надсучасний девайс, а емоція. Люди не купують «що», люди купують «чому».

Завдання будь-якої маркетингової комунікації – скоротити відстань між брендом і клієнтом, більше того – бренд має стати «другом» споживача. Саме тому маркетинг інвестує в цінність.

«Традиційний маркетинг йде в тінь, в той час як маркетинг, побудований на емоціях - це можливість зміцнити лояльність вже існуючих клієнтів і завоювати нових», - підкреслює Валерій Пекар, президент компанії «Євроіндекс [4].

Вперше ідею про наближеність товару і марки до розуму і почуттів споживача сформулювали маркетингологи Е.Райс і Дж.Траут в роботах «Позиціонування» і «22 непорушних законів маркетингу» [6]. Автори акцентували увагу на тому, що ідея продукту повинна знайти в свідомості цільової аудиторії осмислене і унікальне місце, так як на вибір покупцями товарів впливає не сам продукт, а лише його сприйняття. «Завдання маркетингу - маніпуляція цим сприйняттям», - підкреслювали Е.Райс і Дж.Траут.

Емоційний маркетинг – це різновид маркетингу, який використовує інструменти, спрямовані на задоволення потреб споживачів у гострих враженнях, цікавих подіях, радощах, статусі та інших потребах, які можна віднести до емоційної складової життя людини [5].

Переваги емоційного маркетингу над традиційною маркетинговою концепцією: 1) клієнти на тлі вражень краще запам'ятовують інформацію про продукт/ надані послуги; 2) клієнти ототожнюють продукт/послугу з приємними емоціями; в подальшому ця емоція буде асоціативним тригером; 3) клієнти краще сприймають те, що пропонується ненав'язливо і у споживача складається відчуття власного вибору; 4) завдяки емоційній залученості отриманий позитивний ефект є довготривалим.

Якщо говорити про споживчий ринок в цілому, то він все ще в стагнації, в очікуванні новинок і приходу/повернення великих міжнародних брендів. Сервіс та якісний досвід з брендом набувають все більшого сенсу і значимості. У клієнтів підвищується усвідомленість не тільки якості продуктів і товарів, а й того, яка атмосфера і сервіс їх супроводжують [2].

Настав час вражень. Це величезний світовий тренд. У гонитві за враженнями ми вирушаємо на концерти, фестивалі, в подорожі.

Бренди ж дарують ці враження, будучи локально поруч.

У минулому маркетинг «будував з клієнтом сім'ю» і розраховував, що клієнт буде з ним вічно. Зараз відносини бренду з покупцями - це Tinder (популярний додаток-сайт знайомств). Це постійні пропозиції. Кожен раз, коли ви проводите транзакцію, ви повинні завойовувати клієнтів; в першу чергу напрацьовувати соціальний капітал [1].

Американський підприємець Сет Годін у своєму блозі влучно висловився: «У вас завжди є вибір: продавати товар, який клієнт може знайти у кого завгодно, або запропонувати щось, що відведе клієнта туди, де він ніколи не був! У мене так все і відбувається» [7].

Синонімами бренду стають унікальні враження, відчуття, а комунікаційною платформою з цільовою аудиторією – емоційний маркетинг його необмеженим інструментарієм.

Список використаних джерел

1. Видимый/невидимый маркетинг, инвестиции в ценности и разница между ТМ и брендом. Главные мысли и инсайты от спикеров потока «Маркетинг+PR» на Get Business Festival 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mmr.ua/show/vidimyj_nevidimyj_marketing_investitsii_v_tsennosti_i_raznitsa_mezhdu_tm_i_brendom. 2. Гибридная структура, перекодировка ДНК и завоевание «миллениального гена»: CEO Adsapience Наталья Боярчук о плюсах и минусах работы в составе холдинга и в качестве независимого бизнеса, трендах и челленджах-2020 на украинском рынке [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mmr.ua/show/gibridnaya_struktura_perekodirovka_dnk_i_zavoevanie_millennialnogo_gena. 3. Дилемма телекома, рейв-вечеринка как исследование ЦА и чек-лист метрик хайп-контента: концентрат главных мыслей и выводов от спикеров MRKTNG марафона #3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mmr.ua/show/dilemma_telekoma_rejvvecherinka_kak_issledovanie_tsa_i_chek-list_metrisk_hajp-kontenta. 4. Маркетинг впечатлений: от А до Я: потенциал, перспективность, практика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mmr.ua/show/marketing-vpechatlenij-ot-a-do-ja/30791>. 5. Сучасні проблеми маркетингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/pavloSPB/ss-25057129>. 6. Траут Д. 22 непреложных закона маркетинга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://flightcollege.com.ua/library/pdf>. 7. Purple Cow: Transform Your Business by Being Remarkable [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.livelib.ru/author/30982-set-godin>.

В. С. Яхненко

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМИ ДЛЯ ПОЗИЦІЮВАННЯ ДІДЖИТАЛ АГЕНЦІЇ

На сьогоднішній день сформувалося нове уявлення про головний фактор успішності підприємства. У ХХІ столітті ним стає здатність компанії мати у своєму розпорядженні найсучасніші інформаційні технології та засоби, які дозволяють ефективно обробляти, зберігати, передавати та розповсюджувати необхідну інформацію.

Інтернет впливає на формування і розвиток світового інформаційного суспільства. З розвитком Інтернету міняються підходи до організації позиціонування та просування компанії. За чисельністю аудиторії Інтернет переважає над більшістю традиційних ЗМІ. Саме цей процес і зумовлює збільшення рекламного бюджету на інтернет-маркетинг та зростання попиту на надання послуг з налаштування інтернет-реклами спеціалізованими компаніями. На прикладі використання інтернет-реклами для позиціонування діджитал агенції можна ознайомитись з останніми тенденціями та особливостями інтернет-маркетингу. Адже компанії, що надають послуги у такому сегменті, мають велику конкуренцію та використовують найновітніші інструменти просування для демонстрації ефективності власної діяльності.

Актуальність дослідження зумовлена постійним зростанням долі ринку інтернет-реклами в Україні в різних сферах діяльності. Результати дослідження можна використовувати як для державних установ та організацій, так і для комерційних компаній.

Інтернет-реклама є великим комплексом заходів, виконання яких не завжди спрямоване на активну пропозицію товару або послуги. Інтернет-просування – це процес використання практичних заходів у мережі інтернет, основною метою яких є результативна популяризація певних інформаційних одиниць (сайт, об'єкти інтелектуальної власності, товари, послуги тощо) [3].

У ході дослідження діяльності компаній різних сфер діяльності було з'ясовано, що реалізація успішної рекламної інтернет-компанії передбачає тестування та апробацію різних типів інтернет-реклами. Для певного виду товару чи послуги необхідно тестувати різні інструменти реклами та відслідковувати модель поведінки цільової аудиторії. Для тестування можуть бути використаний мінімальний бюджет, але важливо спробувати усі можливі види інтернет реклами. Саме аналіз реакції та поведінки цільової аудиторії та аналітика переходів в інтернеті слугує показовою інформацією для планування подальших рекламних компаній.

Для позиціонування діджитал агенції необхідно використовувати такі типи інтернет реклами: 1) контекстна реклама офіційного сайту агентства, блогу новин, сторінки сайту, відеопредставлення, відео певної послуги тощо; 2) просування у соціальних мережах офіційної сторінки в Instagram, Facebook шляхом колаборації з блогерами, лідерами думок, клієнтами тощо; 3) налаштування таргетованої реклами по чітко визначеним критеріям цільової аудиторії; 4) медійна/банерна реклама креативного візуального та текстового оформлення унікальної пропозиції від компанії; 5) SEO-оптимізація офіційного сайту.

Для проведення ефективної рекламної кампанії необхідно використовувати різні типи інтернет реклами та проводити детальну аналітику. Важливо враховувати зміст та візуальне оформлення рекламного повідомлення.

Список використаних джерел

1. Акулич М. В. *Маркетинговые исследования в Интернете* / М. В. Акулич. – М.: Издательские решения, 2017. – 130 с. 2. Бойчук І. В. Інноваційні підходи до застосування Інтернету в маркетинговій діяльності підприємств / І. В. Бойчук // *Маркетинг. Менеджмент. Інновації: монографія* / С. М. Ілляшенко. – Суми : ТОВ «ТД «Папірус», 2010. – С. 553-562. 3. Івашова Н. В. *Формування бренд-орієнтованої системи управління промисловим підприємством* / Н. В. Івашова // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. – 2012. – М 4. – С. 280-288. 4. Ілляшенко С. М. *Перспективи та основні проблеми розвитку Internet-торгівлі в Україні* / С. М. Ілляшенко, Т. Є. Іванова // *Mechanism of Economic Regulation* – 2014. – № 3. – С. 72-81. 5. Конференція «Інтернет-маркетинг в Україні» 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imi.org.ua/>. 6. Сідак А. *Маркетингові дослідження через Інтернет – інновація для України* [Електронний ресурс] / Альона Сідак – Режим доступу: <http://innovations.com.ua/uk/digitallab/26/234/845>. 7. *The Interactive Advertising Bureau* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iab.net/media/file/IAB_Internet_Advertising_Revenue_Report_FY_2013.pdf.

І. О. Скирда

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ОАЕ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

В умовах глобалізації сучасний світ стикається зі своєрідною «війною територій», в процесі якої суперництво регіонів, міст, а також країн за ресурси перетворило їх із звичайних географічних одиниць в товари, які мають свою вартість. У зв'язку із цим, формування позитивного іміджу країни стало актуальним трендом, який дозволяє розвивати туризм, створювати сприятливий образ в очах місцевого населення і туристів, а також сприяє залученню інвестицій в національну

економіку. З'явилося розуміння того, що образ території, її привабливість в очах різних груп споживачів, бажання людей пов'язувати із нею своє майбутнє, вільний час і робочу діяльність - це один із основних факторів її розвитку. Імідж держави репрезентує собою інструменти, за допомогою яких споживач відчуває певні емоції до країни, формуючи своє сприйняття та відношення. Національний брендинг має аналогічне значення, яке використовується на рівні країни. Національне брендування має вирішальне значення для залучення інвестицій, підвищення експорту, залучення туристів та талановитої робочої сили.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що імідж держави виступає важливим фактором міжнародних відносин, потужним інструментом залучення великого потоку туристів, інвесторів та партнерів. А також у запровадженні успішних технологій формування позитивного іміджу ОАЕ та просування бренда країни в глобалізаційних умовах конкурентного середовища. Корисний досвід для просування бренда України Ukraine Now.

Практичне значення даної кваліфікаційної роботи полягає у можливості оволодінням новітніми ПР інструментами у побудові стійкого позитивного іміджу у рамках територіального брендингу країни, а також виявлення перспективних стратегій просування бренда країни України на міжнародній арені.

Розглядається імідж держави як фактор стимулювання економіки, беручи до уваги те, що кліше та стереотипи (особливо в контексті Близького Сходу) можуть впливати на наше сприйняття до тієї чи іншої країни. Метою дослідження є стратегія національного брендингу, запроваджену для того, щоб ОАЕ стали однією із провідних країн у світі, де саме Дубай вважається провідним еміратом у національному брендингу ОАЕ. Абу Дабі займає позицію потужно економічно розвинутого емірату, доповнюючи цим іміджем загальну бренд стратегію розвитку ОАЕ.

На думку доктора економічних наук Аїша Бін Бішрі, генерального директора агентства Smart Dubai, що відповідає за реалізацію стратегії «Розумне місто», - «Інтелектуальна платформа Дубая не матиме аналогів в світі» [1].

ОАЕ розглядають національний брендинг як вектор економічної диверсифікації. Успішні образи брендів країн допомогли багатьом економікам збільшувати свій експорт та залучати інвестиції, підприємства, фабрики, відвідувачів, мешканців та талановитих людей. Це призвело до того, що нова ідентичність Абу Дабі вибудовується (на відміну від Дубай) міста культурних подій (відкриття світових музеїв, таких як Лувр) та спокійного відпочинку, де проходять міжнародні заходи, такі як Формула-1. Це актуально у порівнянні із Дубаем, який відомий своєю екстравагантністю. В результаті, Абу Дабі вдалося впоратися із кумулятивною стратегією брендингу, що посідає друге місце у міжнародній репутації Дубай серед еміратів ОАЕ. Тому національний брендинг для ОАЕ є каталізатором високих амбіцій та масштабності державного будівництва, інакше емірати будуть надто вразливими.

Особливо важливими для України у вивченні специфіка національного маркетингу ОАЕ є той факт, що ОАЕ будують свої засоби масової інформації, за допомогою, «м'якої сили», через три основні стратегії: по-перше, створення Дубай як міжнародного медіа-центру, де міжнародні корпорації розміщуються і регулюються законом ОАЕ про ЗМІ. По-друге - ініціювання та залучення стратегічних міжнародних медіаконференцій та подій там, де ОАЕ маркується і стратегічно просувається.

По-третє, шляхом створення ради ОАЕ у питаннях ЗМІ. Це дає можливість прозоро та ефективно реалізовувати завдання національного маркетингу та швидко розповсюджувати інформацію по всьому світу [2].

10 травня 2018 року Кабмін затвердив бренд країни «Ukraine Now» для популяризації країни у світі, це дало початок до реалізації внутрішніх та зовнішніх проєктів по просуванню нашої країни. В даній роботі проводиться аналіз тих можливостей, які Департамент Туризму України може запровадити безпосередньо у своїй діяльності, для досягнення ефективного просування бренда країни, зокрема брендів міст Києва, Львова, Одеси. На прикладі, бренд стратегії ОАЕ, Дубай та Абу-Дабі.[3]

Підсумовуючи, виділяються досягнення ОАЕ, які вказують на потенціал зростання та посилення позиції у світовій економіці завдяки наполегливим зусиллям бренд стратегії. . Визначеність національного брендингу створює хорошу політику, чітку поведінку та хорошу репутацію. Багато лідерів у західному світі вже розуміють необхідність управляти іменем країни як брендом, який може додати або втрачати із передбачуваної вартості активи країни.

Список використаних джерел

1.Ahmed, A. «Dubai population makes big surge» / Ahmed, A.. – Dubai: Gulf News-Nation, 2007. – 100 с.
2.Balakrishnan, M.S. «Strategic branding of destinations: Dubai», paper presented at the 5th International Business Research Conference, Dubai» /2007. – С. см 5–25. 3.Кабмін затвердив бренд-бук України і пояснив, як його використовувати [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://censor.net.ua/ua/news/3088202/kabmin_zatverdyl_brendbuk_ukrayiny_i_poyasnyv_yak_yogo_v_ykorystovuvaty.

Г. А. Вербицька

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ ЧИННИК В КОНСОЛІДАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ

У сучасній політології виділяється чотири типи еліти з точки зору її згуртованості і диференційованості: консолідована еліта, ідеократична, неконсолідована і розділена [4]. Перші два типи характерні для стійких політичних режимів, третій і четвертий - для нестійких. Диференціація еліти - це ступінь, який відображає організаційну різноманітність та автономність елітних груп від держави та один одного [4]. На прикладі більшості країн Азії та Африки, ми можемо прослідкувати тенденцію, згідно з якою через дуже різноманітне населення, диференціація правлячих еліт є досить значною. За схемою, яку запропонував Дж.Хігл (J.Higley, також Дж. Хейлі), незмінно призводить до нестійкості політичного режиму [3]. Однак ступінь диференційованості еліти може бути знижений, за умови правильної соціально-комунікаційної діяльності правлячих еліт.

Саме за допомогою комунікації відбувається передача, переміщення, циркуляція політичної інформації – тих відомостей, якими в процесі конкретної суспільно-практичної діяльності з приводу завоювання, утримання чи здійснення влади з метою реалізації своїх корінних інтересів обмінюються (збирають, зберігають, переробляють, поширюють і використовують) політичні актори – індивіди, спільноти, інститути [1,с.101].

Політична інформація є сукупністю знань, повідомлень про явища, факти і події політичної сфери суспільства. За її допомогою передається політичний досвід, координуються зусилля людей, відбувається їх політична соціалізація і адаптація, структурується політичне життя.

Консолідує функція соціально-комунікаційної діяльності різко зростає в умовах різноманітного суспільства та усунення об'єктивних (насамперед економічних) підстав для виділення еліти. Коли кількісний і якісний склад правлячої еліти помітно не відповідає структурі суспільства, компенсуючу функцію починає виконувати саме комунікаційна діяльність еліти, яка в свою чергу має бути основним

елементом об'єднання суспільства.

До основних елементів комунікаційної діяльності можна віднести: створення нової спільності, яка буде згуртовуватися навколо інтересів еліти та стоятиме вище будь-яких інших; фактичне заперечення будь-яких об'єктивних відмінностей, що існують між різними групами в суспільстві; апеляцію до загальної культурно-історичної традиції, як правило, віддаленої у часі; наявність якоїсь глобальної принципово недосяжної мети; постійне нагнітання в суспільстві почуття загрози з боку ворога.

Враховуючи, що навіть представники інших спільностей утворюють «чуже» середовище, комунікація в межах якого потребує, не лише обміну змістом, а й обміну правилами та цінностями. Виникає потреба формування нової узгодженої системи цінностей, яка забезпечується саме за рахунок комунікативних процесів в елітарних колах [2]. Саме тому процес консолідації правлячих еліт виконує подвійну функцію: по-перше, він включається в більш широкий процес соціалізації і по-друге, виконує функцію адаптації. Послаблення і тим більше розрив комунікацій між правлячими колами негативно відображається на нижчих верствах населення, призводячи до соціальних заворушень.

Розвиток комунікацій політичної еліти має важливе значення як для суспільства в цілому, так і для безпосередньої консолідації політичних еліт. З приводу суспільства все досить просто, система комунікацій з громадськістю сприяє встановленню порозуміння між окремими групами й організаціями, допомагає правлячим колам приймати рішення і діяти більш ефективно та забезпечує гармонізацію приватної і суспільної діяльності. Для процесу консолідації політичної еліти комунікація створює можливості досягнення сприятливого ставлення один між одним.

Правильно розроблена і виконана програма комунікацій політичної еліти є невід'ємним фактором досягнення успіху на шляху консолідації з метою соціальної співпраці і партнерства між різними правлячими колами. Вона сприяє формуванню міцних елітарних союзів, які мають активний інтерес до участі в політичному житті як на місцевому, так і на більш високому рівні.

Соціально-комунікаційний чинник є невід'ємною складовою процесу консолідації політичної еліти.

Список використаних джерел

1.Вершинин М. Политическая коммуникация в информационном обществе: перспективные направления исследований / М. Вершинин // Актуальные проблемы теории коммуникации. СПб., 2004. – С. 98-107. 2.Землянова Л. Зарубежная коммуникативистика в преддверии информационного общества : [толковый словарь терминов и концепций] / Л. Землянова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1999. – С. 91. 3.Higley J. Elites, Mass Groups and the Limits of Politics: Methodology and Practice of Comparative Analysis. Comparative Politics Russia. 2010, p. 50-72. 4.Lenczowski G. Political Elites in the Middle East. Wash., 1975, p. 83-108.

О. О. Газізова

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

У результаті військово-політичного конфлікту, спричиненого збройною агресією Російської Федерації, починаючи з 2014 р. Україна зіткнулася з проблемою масової внутрішньої вимушеної міграції населення. Станом на 06. 05. 2019 р. взято на облік 1 377 468 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим [2].

ВПО в нових територіальних громадах стикаються з низкою соціокультурних

проблем, пов'язаних із різним світоглядом, світобаченням, моделями поведінки, мовою, політичними переконаннями тощо. Провідну роль в соціальній інтеграції вимушених переселенців відіграє заклад освіти як установа, що є центральним осередком розробки та реалізації соціально-педагогічних програм адаптації дітей.

Відповідно до Закону України № 1706-VII від 20.10.2014 «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» взята на облік внутрішньо переміщена особа має право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування [3]. У Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 909-р зазначено, що забезпечення реалізації прав ВПО на отримання освіти є вкрай важливим для розвитку дітей, підлітків, молоді та їх можливостей у майбутньому [4]. Даною Стратегією передбачено план заходів щодо забезпечення рівного доступу до освіти у приймаючі територіальні громади.

Служба у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації спільно з Міжнародною благодійною організацією «Партнерство «Кожній дитині» в Україні» з березня 2015 р. реалізовує проект «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей та дітей у Київській області», що фінансується Європейським Союзом. Проект впроваджується в 6 пілотних регіонах, включаючи місто Бучу, де зареєстровано 2265 осіб, з яких: сімей з дітьми – 1397, дітей – 583, з них 209 – навчаються в ЗНЗ, а 82 – перебувають у ДНЗ [1]. В рамках проекту здійснено навчання соціальних психологів і соціальних педагогів, створена група взаємопідтримки ВПО, проводяться круглі столи тощо.

Про результативність проекту свідчить і проведене нами інтерв'ювання учнів 5–11 класів м. Бучі, жодна з родин не мала труднощів при влаштуванні дітей до дитячих садочків або шкіл, більше 70% опитуваних отримують державну соціальну допомогу. Усього зібрано 24 інтерв'ю учнів віком від 10 до 16 років. Про високий рівень адаптації вимушених переселенців свідчить той факт, що біля 70% відсотків з них не збираються повертатися в місця попереднього проживання. Також діти вже встигли інтегруватися в нові учнівські колективи і не відчують труднощів в спілкуванні та навчанні. Попри це, болючим для підлітків стало питання: «За чим Ви сумуєте найбільше на «малій Батьківщині?». 23% відповіли, що не сумують ні за чим, а 68% утрималися від відповіді. Психологічні труднощі пов'язані із переселенням дітям допомогли подолати батьки, родичі, друзі, вчителі, волонтери.

Для проведення дослідження ми взяли інтерв'ю у дітей-переселенців підліткового віку, оскільки це важливий етап у формуванні та розвитку ідентичності. Переселенці займають маргінальне положення у приймаючому середовищі. З одного боку, якщо підлітки не входять до соціальної мережі земляків, то їм важко сформувати позитивне відношення до себе, а з іншого – традиції та стиль життя, що пропагують члени такої мережі можуть суперечити нормам приймаючого середовища. Як результат, підліток може відчувати відчуження та дезорієнтацію [5].

З метою соціокультурної інтеграції та психологічної підтримки цієї категорії дітей в закладах загальної середньої освіти повинна бути розроблена дієва програма інтеграції ВПО в новий освітній простір. При цьому варто враховувати, що досить часто успішність дітей із числа ВПО в перші місяці навчання в новій школі значно погіршується. Тому важливо підтримати дитину у цей період, зокрема, не ставити низьких балів, дати можливість підвищити оцінку, провести ряд індивідуальних консультацій тощо. Також необхідно створити сприятливий психологічний клімат в класі шляхом проведення індивідуальних та групових бесід з іншими учнями

щодо моральної підтримки людини, яка опинилася в складних життєвих обставинах. Важливо не залишати дитину наодинці, а навпаки активно залучати до соціально-активних та волонтерських проєктів, шкільних та міських заходів.

Список використаних джерел

1. Бучанська міська рада. URL: bucha-rada.gov.ua. 2. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/17040.html>. 3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/1706-18>. 4. Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2017-%D1%80>. 5. Тімченко О. В. Методичні рекомендації щодо організації та надання психологічної допомоги дітям та сім'ям вимушених переселенців URL: mykosvita.at.ua/nakazu/metod_rekom_roboti_z_bizhencjami.docx.

А. М. Науатбек, Б. Х. Галиева

ЯЗЫК КАК СРЕДСТВО КОММУНИКАЦИИ: ХАРАКТЕР ВЗАИМООТНОШЕНИЙ С СОЦИУМОМ

Поскольку язык – явление социальное, то на его развитие, в том числе на развитие как предмета изучения, влияет весь спектр его отношений с социумом, т. е. все виды взаимоотношений между языком и обществом (язык и культура, язык и история, язык и этнос, язык и политика и т. д.).

Попробуем на ряде примеров определить характер этих взаимоотношений.

Во-первых, несмотря на то, что язык зачастую используется как инструмент государственной политики или становится предметом иных политических отношений, он, на наш взгляд, имманентно аполитичен. В советское время языку приписывали характер идеологичности, партийности. Появлялись произведения, олицетворяющие язык с личностью вождя мирового пролетариата. Так, В.В. Маяковский писал: «Я русский бы выучил только за то, что им разговаривал Ленин». Между тем, свободный от налета политичности, язык становится более привлекательным для его изучения как второго или иностранного языка. Язык как хранитель культуры обладает большим потенциалом для изучения. Перефразировав поэта, можно подчеркнуть культурную ценность языка, на котором разговаривал Ленин: «Я русский бы выучил только за то, что на этом языке творили великие мастера пера: Пушкин, Толстой, Булгаков, Достоевский, Тургенев и многие другие». Ведь они, хоть и русские поэты и писатели, принадлежат всему человечеству. Их гений невозможно уместить в территориальные рамки, поставить в зависимость от государственных границ, от политики государства. Их одинаково любят как в России, так и далеко за ее пределами.

Второе – язык патриотичен, поскольку он является выразителем духовных ценностей народа. Невозможно не любить родной язык, на котором человек впервые произнес слово «мама». Почитание родного языка, уважение и любовь к нему необходимо прививать с рождения. Вместе с тем, в нашей стране приветствуется знание нескольких языков, провозглашен курс поэтапного перехода на трехязычное образование, но при этом в соответствии с пунктом 1 статьи 7 Конституции Республики Казахстан государственным признан казахский язык. В государственных организациях и органах местного самоуправления наравне с казахским официально употребляется русский язык [1]. Очевидна толерантность проводимой Главой государства политики.

Вместе с тем, представляется, что нельзя категорично опровергать мнение некоторых, считающих родным языком тот, на котором они мыслят. Такое мнение имеет право на существование.

В-третьих, русский язык является межнациональным языком. Официальными языками Организации Объединённых Наций и ЮНЕСКО являются английский, арабский, испанский, китайский, русский, французский языки [2]. Приобретение статуса международного языка имело колоссальное значение для развития русского языка.

Четвертое – в современном мире любой язык доступен для изучения. В наш высокотехнологичный и информационный век проблема незнания языков и невозможности их изучения искоренила себя как таковая. Доступность онлайн-курсов по обучению языкам, возможность быстрого ознакомления с отзывами о них открыли большие перспективы в деле обучения языкам.

На первый взгляд, кажется, что открытый доступ практически к любой информации нивелировал роль квалифицированных филологов, преподавателей русского языка. Однако это не так. Грамматика русского языка настолько сложна и многогранна, что только человек несведущий может не согласиться с этим. К сожалению, употребление современной молодежью сленговой либо сокращенной речи приводит к игнорированию правил правописания и стилистики. Вместе с тем, радует тот факт, что в последнее время все большую популярность приобретают мероприятия по проверке грамотности, в частности, тотальные диктанты.

Тотальный диктант – ежегодное образовательное мероприятие, организуемое с 2004 года в России и разных странах мира с целью популяризации грамотности и проверки своих знаний, как правило, на русском языке, но диктант проводится также и на некоторых других языках. Традиционно проходит в одно и то же время (с поправкой на часовые пояса) по разным городам мира. Авторами текстов являются известные поэты, прозаики, драматурги, писатели, публицисты, философы, литературоведы, переводчики, журналисты, причём как классики, так и современники [3].

Следует отметить, что основной массив литературы (специальной, технической, художественной, познавательной и др.) издаётся именно на английском и русском языках. Знание этих языков не роскошь, а необходимость.

Список использованных источников

1. Конституция Республики Казахстан [Электронный ресурс]. URL: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/constitution. 2. Международные языки [Электронный ресурс]. URL: <https://bigenc.ru/linguistics/text/2199485>. 3. Тотальный диктант. Образовательная акция [Электронный ресурс]. URL: <https://totaldict.ru>.

В. О. Осаула

ПАТРІОТИЧНА РЕКЛАМА І ВИБОРЧІ ПЕРЕГОНІ В УКРАЇНІ

Часто в українському рекламному просторі можна спостерігати розмитість меж між соціальною рекламою і політичною (часто комерційною). Водночас, на нашу думку, категорично стверджувати, що таке явище є виключно негативним, не зовсім правильно, позаяк саме функціональне призначення соціальної реклами, з одного боку, пов'язує її з рекламою як такою, а з іншого – з агітацією та пропагандою (О.Рожков, І.Маркін та ін.). Тому таке «розмивання» часто використовується не лише як засіб ідеологічного впливу на суспільні погляди. Адже у випадку апелювання до патріотичних почуттів саме по собі не містить негативних конотацій, а й навіть навпаки - може відгравати позитивну роль і згуртовувати суспільство навколо певної ідеї, наприклад, національної єдності, військового обов'язку, державного відродження тощо.

Відтак, соціальна реклама може бути і політичною, позаяк часто за рахунок своєрідної «експлуатації» соціальних проблем або патріотичного контексту втримує

політичні гасла чи заклики, а політична реклама, у свою чергу, може бути соціальною, зокрема патріотичною, оскільки втримує конотації відповідного змісту, які «грають» на найтонших почуттях та емоціях.

Останнім часом в Україні відзначається чітка тенденція використовувати патріотичні гасла як інструмент досягнення політичних, іміджевих або економічних цілей. Так, в 2006 р. патріотичний лозунг у відеороліках звучав у рекламі лише однієї політичної сили – «Блоку Костенка–Плюща»: «Здобули волю, здобудемо долю» [2].

Основне завдання політичного гасла, слогана, девізу – це концентрація уваги навколо ключової ідеї. Імпліцитно гасло має здатність відтворити образ і відсилає до його «автора» за рахунок легкої меморизації та впізнаваності, що часто досягається за рахунок використання певних символів. Саме такими символами в українській політиці і стали останніми роками національна єдність, українська мова, мир, відродження державності, віра тощо, що у комплексі становлять символічний простір патріотизму.

Насамперед згадаємо, що слоган політичний (від англ. *slogan* – гасло, девіз) – це специфічний емоційно забарвлений елемент політичної комунікації у вигляді коротких фраз, які мають поєднувати всі її компоненти – вербальні, невербальні, графічні, колірні, звукові тощо [1].

Так, національно забарвлений культурний архетип втримували слогани партії «Батьківщина» та її лідерки Ю. Тимошенко: «Україна переможе!», «Захисти Україну», «Я захищу тебе, моя рідна мати - Україно».

Лише на останніх виборах Президента України кандидатка втрималася від використання подібних гасел на рекламних біг-бордах. Спочатку зовнішня реклама була орієнтована на «Новий курс України», згодом переорієнтувавшись на більш конкретні та емоційно нейтральні формулювання, однак не позбавлені патріотичної патетики: «Майбутнє України в ЄС, безпека України в НАТО». Проте національно-патріотична тематика залишилася у вигляді кольорів українського прапора, який використовувався як тло для розміщення основної ідеї, втіленої у словах, а також малого герба країни – тризубця, як і у випадку ще одного варіанту зі слоганом «Вірю в Україну». Тобто фактично сам «патріотичний образ» залишився, хоча зміст реклами і переорієнтовано в бік суто політичних ідей.

До національно-патріотичної риторики в політичній рекламі вдавався і п'ятий Президент України П. Порошенко та його політична сила (БПП) під час попередніх виборчих перегонів: «Час єднатись», «Голосуй за перемогу. За мир».

Під час останніх президентських виборів реклама кандидата у Президенти України спочатку відзначалася чи не найбільшою простотою і лаконічністю. П. Порошенко використав компоненти, які у будь-кого асоціюються з поняттям «патріотизм»: «Армія. Мова. Віра». Деякі біг-борди втримували розшифрування ключового лозунгу на блакитному тлі із зображенням Святого Володимира з хрестом: «Ми Україна. Армія боронить нашу землю. Мова боронить наше серце. Віра боронить нашу душу». І ще один варіант «Армія! Мова! Віра! Ми йдемо своїм шляхом. Ми Україна» на блакитному тлі із зображенням тризубця. Наступна низка плакатів наче «розкручує» основну тріаду: «Ми -Україна. Сильна АРМІЯ – запорука миру» - на фіолетовому тлі. «Ми – Україна. Помісна ЦЕРКВА – запорука незалежності». «Державна мова – запорука єдності».

Обігрувалася патріотична тематика суто військового спрямування. Її у 2014 р. можна було побачити на рекламі «Правого сектора» - «Сила, яка захищає», народного депутата України В. Константіновського - «Продав ролс-ройс – пішов на фронт», а також А. Гриценка та його «Громадянської позиції» - «Захищай країну і допомагай армії», «Гарантую безпеку». Політична сила УКРОП позиціонувала себе

як «Партія ворогів Путіна». Лідер Радикальної партії О.Ляшко обігравав найболючішу для кожного українця тему в слоганах «Я поверну країні Крим», «В ріднім краю не дамо панувати нікому». Кримськотатарський лідер М. Джамілев в рекламній акції скористався слоганом «Пишаюся, що я українець». «Ми у своїй, Богом даній країні!» - так позиціонувала свої націоналістичні ідеї партія «Свобода» та її лідер О.Тягнибок.

Варто зазначити, що на останніх українських виборах – виборах Президента України 2019 р. - реклами на військову тематику майже не було, окрім тріади П. Порошенка «Армія. Мова. Віра».

Список використаних джерел

1. Вільчинська І.Ю. Слоган політичний / Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори). Львів: Новий світ-2000, 2015. 492 с. 2. Политическая реклама Украины 2006 г. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9LrRtkZ1LVw>.

Л. М. Яременко

ІНТРАПРОФЕСІЙНІ КОМУНІКАЦІЇ З САНІТАРІЇ ТА ГІГІЄНИ ЛІКАРЯ КЕСАРЯ БІЛИЛОВСЬКОГО

У березні 2019 р. виповнилося 160 років від дня народження відомого українського поета, перекладача, лікаря та громадського діяча, орієнтованого на гостросоціальні проблеми охорони здоров'я населення, санітарно-гігієнічне просвітництво на Лівобережній Україні, в Криму та Росії, – Кесаря Білиловського (4.03.1859 – 28.05.1938). Увага до цієї сфери діяльності лікаря й державного службовця К. Білиловського посилюється також напередодні 160-річчя Харківського медичного товариства (1861) та 145-ої річниці заснування при ХМТ першого в Україні бюро санітарної статистики (1872-73) під керівництвом М. П. Кедрова, що склало ряд медикотопографічних описів низки районів України, зокрема санітарного благоустрою м. Харкова [4, с.144]. Метою нашої розвідки є проаналізувати окремі підходи, зауваження й пропозиції лікаря К. Білиловського з організації санітарно-гігієнічної роботи як інтрапрофесійної комунікації.

Отже, об'єктом нашого наукового дослідження стали окремі розділи «Медико-статистичного й санітарного нарису міста Петропавловська Акмолінської області: річний звіт (*городового лікаря К. Білиловського* – приміт. автора) за 1886 рік» [1], опублікованого у м. Томську наступного року, що зберігається у відділі рідкісних видань муніципальної бібліотеки ім. В.Г.Короленка м. Харкова.

Інтрапрофесійне комунікативне поле з санітарії та гігієни населення, просвітницької діяльності щодо здоров'я матері та дитини 2-х останніх десятиліть ХІХ ст. – першої треті ХХ ст. набуває у цьому нарисі (*оперативному жанрі літератури* – літературознавчий словник-довідник, 2007) крос-культурних соціально значущих рис. Слушним, на нашу думку, у межах означеної теми є зауваження Р. Осінчука (1996), хоча й стосувалося польських державних інституцій початку ХХ ст.: «В умовах широкого розповсюдження в наших селах туберкульозу, інфекційних та венеричних хвороб така праця була необхідна, особливо тоді, коли державні, т.зв. «осередки здоров'я» стояли пустою через недбалість польських урядових чинників» [3, с.35]. Лікарі на заході та сході України, навіть за її межами, стали патріотичною рушійною силою у суспільстві в цілеспрямованій боротьбі за здоров'я, в першу чергу дітей і матерів.

Принагідно нагадаємо, що в науковий і літературний обіг ім'я Кесаря Білиловського було повернуто завдяки роботам кримського дослідника П.Дегтярева (зокрема «Кесар Білиловський» у зб. «Письменники Радянської України», т.13, 1987),

спогадам лікаря (2000) – І. Заславського, С. Захаркіна. Історики К. Васильєв та Віксна Арніс відновили й збагатили новими фактами послужний (кар'єрний) список лікаря-гігієніста (2015) [2]. Свое місце в їх розвідці має медико-санітарний нарис і його висновок-рефрен: краще *«беспрерывный правильно установленный и систематический санитарный надзор, нежели единовременное затрачивание в 20 раз большего капитала во время эпидемий...»* [1, с.46]. Варто підкреслити, що тогочасна медико-санітарна статистика була вельми кропіткою справою, особливо у провінції, – *«...если я вам скажу, что и те капли, которые я раздобыл, я выжал с великим трудом»*, – читаємо у вступі.

У цілому цей документ був реакцією науковця на *«санитарные безобразия»*, намаганням привернути увагу можновладців і спільноти до екології життя та ролі лікаря у місті чи містечку, – актуальної, безперечно, й до сьогодні: *«... правительственные врачи должны быть поставлены ... в такие условия, чтобы они не боялись тузов, козевников, ставили все законные требования открыто и прямо, действовали бы решительно»* [1, с.46]. З іншого боку, ця наукова праця лікаря-практика заклала підвалини загального інтрапрофесійного комунікативного поля для подальших поколінь гігієністів, визначила програмні засади їх діяльності, зокрема на Західній Україні – Є. Озаркевича, Ю. Каменецького, С. Парфанович, О. Барвінського, О. Філяса, Д. Лежогубської та ін.

Принагідно слід зазначити, що К. Білиловський подав санітарно-гігієнічні проблеми Петропавловська в комплексі, – вода, ґрунти, повітря, базар, буцегарня, школа, заводи. Розділ VII – багатошарове дослідження з проституції, продовжується рядом взаємопов'язаних життєво важливих питань, – народжуваність, статистика смертності населення від поширених хвороб – віспи, скарлатини, дифтериту, кору, коклюшу, холери, сибірської виразки. Лікар-гігієніст наголошує, що 80,3% померлих у місті від заразних хвороб, що спричиняють епідемії [1, с.85]; середня тривалість життя становить 22,3 року, що в 2 рази менша, ніж у Франції [1, с.88].

А найпершим санітарним заходом, на думку К. Білиловського, що забезпечить здоров'я містян, є облаштування вбиралень за єдиним зразком, вчасною їх дезінфекцією та очищенням [1, с.29]. Окремо варто наголосити на медичній проблемі з гостро соціальними наслідками – критерієм здоров'я міста є кількість хворих на сифіліс, і характером останнього (н-д, привозний, занесений зовні). Отже, підсумовуючи, ми зазначаємо, що сфера інтрапрофесійної комунікації створюється поколіннями лікарів, їх здобутки мають соціальний характер, вибудовується екологія життя людей міст і селищ, даються відповіді на виклики часу.

Список використаних джерел

1.Белиловский К. А. Медико-статистический и санитарный очерк города Петропавловска Акмолинской области: Отчет за 1886 год/ К. А. Белиловский. – Томск, 1887. – 120с. 2.Васильев К. Укранський поет К. Білиловський як лікар К. К. Васильєв, Віксна Арніс//Сумський історико-архівний журнал. – 2015. – №XXV. – С.43-55. 3.Осінчук Р. Медичний світ Львова/ Р. Осінчук. – Лікарський збірник. Нова серія. – Т.IV. – Львів – Нью-Йорк, 1996. 4.Ціборовський О. М. Наукові медичні товариства та їхня роль у становленні соціальної медицини в Україні / О. М. Ціборовський //Охорона здоров'я України. – 2007. – №3-4(27–28). –С. 143-147.

СЕКЦІЯ VI
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ПРАВОВИХ НАУК.
ПРОБЛЕМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Ю. В. Кіндзерський

ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
В ПРОМИСЛОВOSTІ: ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Україна чи не єдина країна світу, яка в результаті ринкових реформ, здійснених впродовж останніх майже трьох десятиліть, ще й досі не може досягти свого «дореформеного» рівня промислового виробництва. На кінець 2018 р. він становив лише 73,2% від 1990 р. Поряд із скороченням виробництва зазнало структурної примітивізації та набуття сировинного ухилу, що зумовило падіння продуктивності праці і зростання безробіття. Це свідчить про деіндустріалізацію економіки та неефективність державної політики у промисловому секторі [1; 2].

Усе більше стає очевидним, що без інноваційно-технологічної модернізації промисловості подальший успішний розвиток суспільства є неможливим і країна приречена на перманентну глибоку кризу в усіх сферах. Тому не викликає сумніву, що відродження промислового виробництва повинно бути соціально-ендогенним, орієнтованим на задоволення внутрішніх потреб країни за рахунок розбудови диверсифікованого власного виробництва глибокої переробки. Ключовими орієнтирами при цьому можуть виступити такі:

- мінімізація зовнішньої вразливості та нестійкості господарської системи країни, утворених внаслідок залежності економіки, з одного боку, від імпорту енергоресурсів, з іншого – від мінливої кон'юнктури на світових ринках на вітчизняний монопродуктовий експорт;

- технологічна модернізація вітчизняного виробництва та інфраструктури, створення і підтримка транспортних коридорів переважно за рахунок відновлення чи започаткування випуску власного устаткування, техніки і транспортних засобів інвестиційного та інфраструктурного призначення;

- суттєве розширення виробництва готової продукції для внутрішнього споживчого ринку, в тому числі виробництва складної технічної продукції, виробів медичного призначення та ліків, орієнтація на завоювання домінуючих позицій вітчизняного виробника на внутрішньому споживчому ринку;

- гарантування продовольчої безпеки країни і досягнення статусу світового виробника продовольства шляхом розширення і модернізації галузей переробки сільськогосподарської продукції, переважної орієнтації на виробництво для експорту та внутрішнього ринку готових до вживання харчових продуктів;

- забезпечення воєнної безпеки країни через модернізацію ЗСУ за рахунок відродження вітчизняного ОПК і запуску у виробництво новітніх зразків військової техніки і озброєння; утилізація застарілої техніки та боєприпасів, вирішення соціальних проблем військовослужбовців;

- забезпечення енергетичної безпеки через модернізацію та розширення мережі енергогенеруючих підприємств традиційної та альтернативної енергетики за рахунок виробництва власного енергетичного обладнання, впровадження енергоощадних технологій виробництва.

Технологічна модернізація промислового комплексу має здійснюватись у

відповідності із основними напрямками формування нового технологічного укладу і неможлива без суттєвої активізації інноваційної діяльності суб'єктів промисловості. Інтенсивність та ефективність останньої значною мірою залежить від сприятливого інституційного та макроекономічного середовища й ринкової кон'юнктури, які створюють у суб'єктів відповідну мотивацію до проведення власних досліджень та розробок та впровадження їх результатів. Для цього першочерговими з боку уряду мають стати такі заходи:

- підтримання сталого економічного зростання на основі ендегенних факторів і розвитку виробництва для внутрішніх потреб; орієнтація на високий рівень зайнятості і доходів населення як першооснови високого попиту на інноваційні товари та послуги; забезпечення стабільності і передбачуваності законодавства, надійний законодавчий і судовий захист прав власності, що дозволить зменшити ризики інноваційної діяльності та стимулюватиме суб'єктів до пошуку можливостей власного розвитку на основі інноваційних факторів;

- формування повноцінної цілісної національної інноваційної системи, окремі елементи якої сьогодні існують, але ізольовані один від одного; розбудова і державна підтримка діяльності суб'єктів інноваційної інфраструктури – технопарків, технополісів, бізнес-інкубаторів, наукоградів, науково-технологічних центрів, фондів венчурного інвестування;

- створення окремого органу державної влади зі спеціальним статусом для проведення експертно-прогнозної діяльності, оцінки перспектив науково-технологічного розвитку, визначення його пріоритетів, формування відповідної інноваційно-технологічної політики і координації діяльності органів державного управління щодо її реалізації;

- формування у складі названої органу влади єдиного державного банку науково-технічних розробок та ідей, серед функцій якого буде узагальнення оцінок економічних, соціальних та екологічних наслідків впровадження існуючих розробок, формування запасу технологічних ідей, які незатребувані сьогодні, але можуть знайти використання у майбутньому внаслідок кон'юнктурних змін;

- перегляд підходів до формування структури досліджень та розробок в промисловості, оскільки зараз у ній переважають дослідження, що здійснюється для потреб галузей важкої індустрії, зокрема металургії, тоді як в світі вони орієнтуються переважно на сферу високих технологій і створення наукомістких продуктів на стику різних галузей знань;

- повне покриття державою витрат на проведення фундаментальних досліджень державних та приватних науково-дослідних установ та суб'єктів виробництва за пріоритетними напрямками на початкових етапах; запровадження змішаного, за участю приватного бізнесу, фінансування прикладних досліджень і розробок; надання державного фінансування на прикладні розробки на умовах державного замовлення, конкурсного відбору виконавців, та обов'язковості подальшого впровадження цих розробок; підготовка за державним замовленням менеджів із комерціалізації наукових розробок;

- запровадження економічних механізмів стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів і впровадження інновацій у виробництво. Серед них: зменшення оподаткованого прибутку на розмір витрат на НДДКР; запровадження плаваючих ставок податку на прибуток залежно від розміру витрат суб'єктів на власні НДДКР, придбання нових технологій та обладнання, відносно обсягів реалізованої продукції, або залежно від частки інноваційної продукції у загальному обсязі; звільнення підприємств від сплати ПДВ за продуктами, які є об'єктами інтелектуальної власності; звільнення від митних платежів імпорту обладнання та матеріалів, що

використовуються у проведенні НДДКР; надання підприємствам державних безвідсоткових позик на придбання і освоєння сертифікованих інноваційних продуктів, безкоштовних ліцензій на промислове освоєння інтелектуальної власності, що належить державі та створеної за рахунок її коштів; застосування податкових стимулів до суб'єктів виробництва, що здійснюють підготовку кадрів для своєї дослідницької діяльності за власний рахунок;

– створення умов для інтеграції державних наукових установ чи їх окремих підрозділів із виробничими структурами, об'єднаних спільним ринком, з подальшим утворенням науково-виробничих комплексів і застосуванням державного замовлення на їхню продукцію. Це дозволить зменшити гостроту проблеми охорони та передачі інтелектуальної власності, сертифікації інноваційної продукції, підвищити ефективність використання результатів НДДКР та наблизити дослідницьку діяльність до конкретних запитів ринку. Інтеграція можлива шляхом часткової приватизації науково-дослідних установ через їхню корпоратизацію і передачу на пільгових умовах частини акцій у власність великих виробничих компаній, або взаємного обміну акціями між ними, при збереженні за державою контрольного чи блокуючого пакету перших. Такий спосіб інтеграції доцільний для державних наукових установ, що здійснюють прикладні дослідження і розробки.

Запровадження стимулів, перегляд умов, обсягів і структури фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності бажано здійснювати, зважаючи на необхідність досягнення мінімальних критичних порогових показників національної безпеки у цій сфері, що дозволять зупинити руйнацію, структурну і технологічну деградацію вітчизняного виробництва. Зокрема частка інноваційних підприємств в промисловості має становити не менше 25%, інноваційної продукції у обсягах промислової продукції – 15%; середній вік дослідників із науковим ступенем – не більше 45 років, а наукового обладнання – 7 років. Досягнення цих показників має бути забезпечено збільшенням фінансування наукової діяльності на перших етапах принаймні до передбачених українським законодавством обсягів у розмірі в 1,7% ВВП з подальшим поступовим нарощуванням до 2–3%, у витратах державного бюджету – до 4%. Витрати на інновації у обсягах реалізованої промислової продукції мають становити не менше 2,5%.

У здійсненні технологічної модернізації важливо не помилитись з вибором її моделі. У світі, як відомо, найпоширенішими виявились модель «технологічного прориву», в якій робиться ставка на власні «проривні» технології та інновації, та модель «наздоганяючої модернізації», в основу якої покладено технологічні запозичення. Не можна однозначно стверджувати, що якась із цих моделей беззаперечно краща чи навпаки гірша від іншої. Їх ефективність цілком залежить від економічного і технологічного рівня розвитку країни порівняно з іншими. Україні не слід з ряду обставин нехтувати можливостями технологічних запозичень і розраховувати лише на власні інновації. Не впадаючи у крайнощі, слід зупинитись на «золотій» середині – використати переваги технологічних запозичень й одночасно просувати власні науково-технологічні розробки, готові до впровадження, які у нас є, але не в тій кількості, яка забезпечить масштабну і всеохоплюючу модернізацію. Можна погодитись з висновком акад. РАН В.Полтеровича, що «на початкових етапах не варто робити ставку на «технологічні прориви»: для цього у нас нема ні коштів, ні відповідної інфраструктури; варто ефективно запозичувати західні технології, і притому не обов'язково одразу самі передові» [3, с.24].

Важливим питанням у проведенні ефективних структурних змін і технологічної модернізації є регулювання і активізація процесів вертикальної інтеграції виробництва. Це пов'язано з тим, що вертикально-інтегровані промислові групи мають

здатність акумулювати власні значні інвестиційні ресурси, забезпечують масовість виробництва, вони, як свідчить світова практика, зосереджують у себе переважну більшість прикладних досліджень, здійснюваних у країні, та виступають основними суб'єктами впровадження нових технологій і продуктів. Наявність в Україні великих, у тому числі транснаціональних, інтегрованих структур, насамперед у високотехнологічних секторах, пріоритетних з точки зору бажаних структурних змін, сприятиме підвищенню стійкості вітчизняних підприємств в умовах загострення міжнародної конкуренції.

Формування містких ринків на продукцію створених за участю держави інтегрованих компаній може відбутись як мінімум у два способи. По-перше шляхом штучного створення нових ринків через застосування державного замовлення на певні види продукції. По-друге, введенням захисних заходів для доступу на внутрішній ринок аналогічних іноземних товарів через квотування їхніх обсягів або застосування до них протекціоністських імпорتنих мит. Слід відзначити, що обмеження імпорту може супроводжуватись вимогами держави до іноземних компаній щодо розміщення виробництв з виготовлення відповідної продукції у середині країни шляхом створення своїх дочірніх компаній, не виключаючи при цьому можливості участі держави у формуванні їх капіталу.

Державне замовлення доцільно застосувати для створення ринків авіаційної, суднобудівної, вагонобудівної, фармацевтичної промисловості, медичного приладобудування, енергетичного машинобудування, автомобілебудування (у таких сегментах, як міський комунальний транспорт, комунальна техніка), виробництва сільськогосподарської техніки, військово-промислового комплексу. Саме в цих галузях також можуть бути створені згадані державні корпоративні об'єднання, в тому числі холдингового типу. Їхнє формування є доцільним принаймні на перших порах становлення потужного корпоративного сектору, оскільки вони відрізняються високим ступенем концентрації і технологічної інтеграції своїх виробництв, а тому здатні забезпечити бажані структурні зміни в промисловості. Присутність державного капіталу в таких об'єднаннях має визначатись особливістю ринків, на яких вони діють, а також з огляду на доцільність формування з них своєрідного структурно-виробничого каркасу економіки, який підвищуватиме її стійкість до зовнішніх деструктивних впливів.

Список використаних джерел

1. Залознова Ю.С. Економічні та соціальні проблеми розвитку промисловості // НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2017. 288 с. 2. Кіндзерський Ю. Деіндустріалізація та її детермінанти у світі та в Україні // Економіка України. 2017. № 11. С. 48–72. 3. Полтерович В. Стратегии модернизации, институты и коалиции // Вопросы экономики. 2008. № 4. С. 4–24.

Н. А. Дубовик, П. І. Беленька

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

Основою стабільного розвитку економіки і збільшенням економічного потенціалу країни є ефективне функціонування підприємств. Стан економіки українського суспільства на сучасному етапі розвитку є кризовим. Одним із завдань виходу з кризи та можливостю підвищення ефективності підприємств є їх реструктуризація. Цей процес важливий, як під час кризи, так і у стані нормально функціонування підприємства для підтримки або підвищення рівня конкурентоздатності та ще більш ефективної діяльності.

Стабілізація вітчизняної економіки та поступове нарощування економічного

потенціалу країни безпосередньо пов'язані з реалізацією активної структурної політики, яка вважається ключовим елементом загальної стратегії розвитку первинних ланок (підприємств, організацій) і в цілому суспільного виробництва [1, с.675].

Сучасний стан економіки, на глобальному і локальному рівнях, потребує суттєвих змін у деформованій структурі виробництва. Тому, одним із стратегічних завдань більш ефективного розвитку є структурна перебудова або інакше кажучи, реструктуризація.

За всією різноманітністю наведених визначень та поглядів зазначимо, що «реструктуризація – це зміни, а зміна – це саме життя» [1, с.676].

Реструктуризації властивий свій життєвий цикл, своя еволюція зародження, розвитку, становлення і подальша трансформація.

Термін «трансформація» наголошує про значно глибші комплексні зміни – зміни в культурному середовищі, а саме зміни базових цінностей і мотивів поведінки людей. Саме таку планку змін ставлять перед собою сучасні підприємства, які спрямовані на підвищення якості ведення бізнесу.

Еволюційний шлях реструктуризації є шлях синтезу форм, спадковості етапів і пошуку нових технологій. Перехід від одного етапу до іншого повинен мати прогресивний характер, оскільки головна характеристика полягає у функціональному збагаченні форм реструктуризації і адекватному механізмі його втілення, тобто озброєнням технічними і технологічними інструментами для реструктуризаційного процесу.

Нині світовий технологічний розвиток має трансформаційний характер процесу, і тому інноваційна складова зумовлена перетворенням реструктуризації в іншу якість – трансформацію як вищий її прояв.

Підприємство повинно постійно стежити за основними компонентами навколишньої системи і робити висновки щодо своїх потреб у змінах. Лише цим не вичерпується поняття реструктуризації, бо на кожному етапі стоять свої завдання. Загальна мета чи, інакше кажучи, ідея, проявляється в різних формах і видах, але вона упорядкована відповідною процедурою, механізмом реалізації, і зумовлена впливом зовнішніх та внутрішніх чинників.

Виділені компоненти допомагають краще збагнути і зрозуміти суть та зміст реструктуризації, що визначають вагому і важливу складову подальшого розвитку підприємства та є чинниками стабілізації економіки загалом.

Список використаних джерел

І.Іванілов О.С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.С.Іванілов – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.

O. O. Naumova, E. M. Loiko

FACTORS OF IMITATION PACKAGING OF «CHRISTIAN DIOR» COSMETICS

The first samples of lipstick of brand Christian Dior appeared in 1949. They were not produced for sale and they had a mission as gifts for customers. The first line of lipstick of brand «Christian Dior» was launched for customers in 1955. Christian Dior used saturated red lipstick in the new collection. And this served to attract a lot of attention to this collection. Saturated color of red lipstick Christian Dior has become a cult color for many famous women as a therapy for post-war depression. The wide popularity of lipstick Dior has created a new direction in the tastes of consumers.

The refinement and brightest of the lipstick Dior emphasized the specially designed luxurious case, the design of which repeated the outlines of the Luxor obelisk on the Paris Place de la Concorde. This lipstick has become an honored place among the cosmetic

products of the wealthy clients of The House of Dior.

The collection of lipstick by Christian Dior in 2016 accounted for 37 shades. For the whole period of the existence of lipstick Christian Dior, from the first sample of red to now, the palette of this product accounted for 1,500 shades [1; 2]. It should be mentioned that the distinctive features of lipstick are always – the high quality and expensive price.

Cosmetic companies that could not really compete with the fashionable The House of Dior tried to take advantage of the imitation of a well-known packaging of their lipstick to appeal the attention of less affluent consumers to their high-quality cosmetics products with affordable prices. This positively influenced the increase in demand for their cosmetic products.

Lipstick packaging was too important in The House Dior. It is well known that packaging creates the first emotional impression of the consumer and helps the consumer to create associations with cosmetics quality. The color, the smell, the quality of raw materials, the tastes, the form of packaging of cosmetic products embody the brand. Packing of lipstick displays a crucial role for the consumers, it is an element of the decor of a handbag, also is the embodiment of aesthetic flavors of a woman. Packing of cosmetic products has distinctive features. The color and shape, natural packaging materials - all of this help to provide elitism, refinement for cosmetics, and create emotions of joy and happiness.

For the packaging of cosmetics, many elements are important, such as shape, color, pleasantness to the touch, sounds when opening the packaging, re-use of the packaging after the complete consumption of the cosmetic product, etc. All these elements are embodied in the package of lipstick Christian Dior House. The packaging of this brand's lipstick is widely recognized throughout the world. This popularity among customers is used by cosmetic companies that produce their lipsticks in packaging similar to Christian Dior's cosmetics packaging.

Scientists have investigated that in the world there is regularity that during periods of financial crises, consumers restrict the purchase of the real estate, cars, other expensive things, but do not limit buying cosmetics, especially lipstick [3].

Having investigated the factors of imitation of the lipstick packaging by Christian Dior, we reached the next conclusion. The imitation of the characteristic features of Christian Dior's lipstick packaging is due to the efforts of competitors to revive the demand for their cosmetic products and at the same time reduce risk of the failure in the market from launched innovations in packaging.

References

1. Помада Rouge Dior: история одного культа. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.marieclaire.ru/krasota/pomada-rouge-dior-istoria-odnogo-kulta/> (дата звернення: 21.04.2019). 2. Эталонная красная помада Dior Rouge 999 Matte: 60 лет истории «от кутюр». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://chemezova.ru/beauty/dior-rouge-999/> (дата звернення: 21.04.2019). 3. История помады. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.spletnik.ru/blogs/pro_zvezd/31312_istoriya_pomady (дата звернення: 21.04.2019).

З. Ю. Філер, О. М. Дреєв

ПРОГНОЗ ІНДЕКСУ ДОУ-ДЖОНСА ЯК НАСЛІДКУ ЗМІН СОНЯЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Вступ. Уперше в 1801 р. помітив синхронні зміни цін на зерновій біржі з кількістю плям на Сонці видатний астроном В. Гершель (1738-1822). З відомих економістів відкрив цю залежність ще в 1878-му році британський вчений-енциклопедист В.С.Джевонс. Він встановив синхронність економічних циклів з циклами «сонячної активності», що відзначається кількістю плям на Сонці. Він пояснював їх змінами

клімату, що приводять до циклічних змін врожайності, наступними змінами в машинобудуванні та в фінансовій сфері. Його старання пояснити ділові цикли коливаннями СА, прийшли на зміну парадигмі внутрішніх причин ділових теорій циклу. Аргументи Джевонса такі: Сонце впливає на врожай рису в Індії. Індійські доходи впливають на англійський експорт, що впливає на цикли економіки.

На початку 20 ст. молодий О.Л. Чижевський встановив синхронність воєн, повстань, заколотів, революцій і т.п., зі змінами сонячної активності (СА). Професор фізик і метеоролог Московської сільгоспакадемії В.А. Міхельсон на основі знань про вплив СА дав прогноз суворих кліматичних умов у 1921 р., і як наслідок – голоду в змученій світовою і громадянською війнами Росії і передав його нарком землеробства С.П. Середі. Той звернувся з ним до голови Раднаркому В.І. Ульянову (Леніну), який 6.11.1920 р. пише Середі записку з переліком негайних заходів. Коли ця загроза стала реальною, в лютому 1921 р. продрозкладка була замінена продподатком; у березні була прийнята НЕП.

У 1924 р Чижевському вдалося видати брошуру «Фізичні фактори історичного процесу» за результатами захищеної докторської дисертації. У ній він показав синхронність *соціальних* процесів зі змінами на Сонці.

Пошуки Філера та його колег. У 1979 р. Філер познайомився з ідеями Чижевського по книзі [5]. З бібліотеки ім. Леніна в Москві прислали півку брошури [6].

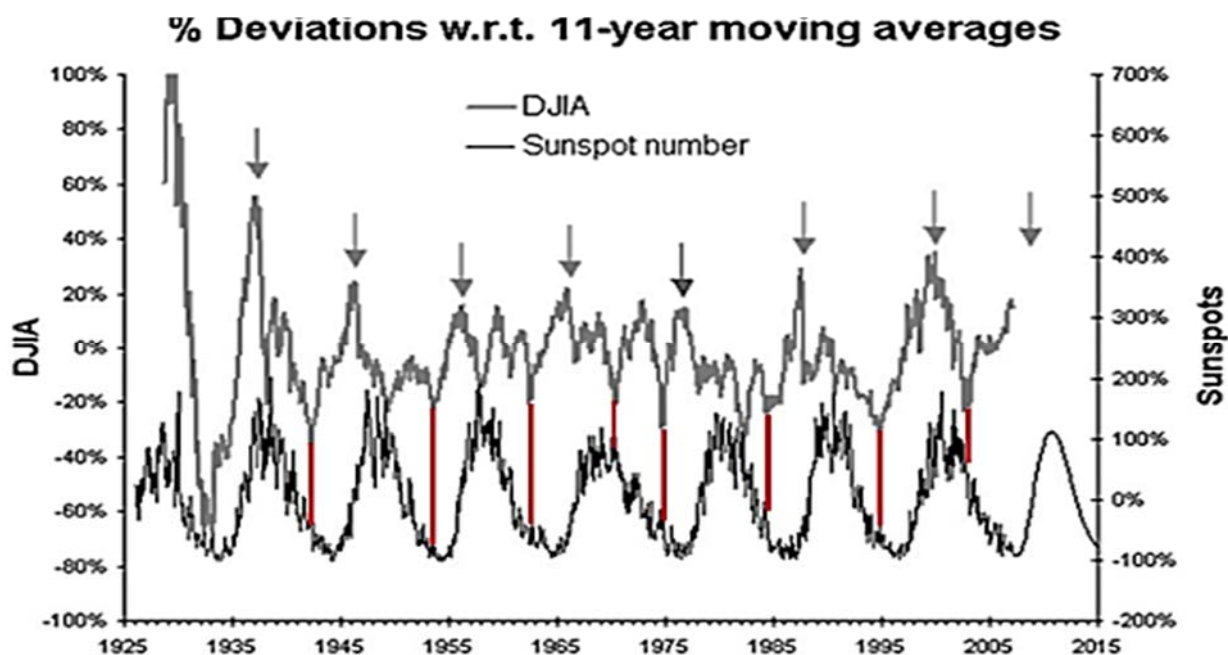

Рис. 1. Відсоткові відхилення для чисел Вольфа та DJIA

Також актуальність врахування впливів сонячної активності на економічні процеси враховували й закордонні колеги. Зокрема, у статті 2007 р. [1] наведено графік, який показаний на рис. 1, викликав жваву дискусію. Було незрозуміле випередження максимуму економічного розвитку до початку етапу максимуму сонячної активності (СА). Скептики кепкували, бо з графіку видно, що максимум індексу DJIA *передую* максимуму СА – «економічні показники керують сонячними плямами». Ми спостерігаємо механізм утворення часового запізнення, коли на показники впливає *швидкість* зміни. Вона характеризується їх приростом, який максимальний під час *швидкого* наростання СА, коли й спостерігається зростання індексу Доу-Джонса, а «дно кризи», припадає на 1-й рік мінімуму СА. За законом М. Фарадея індукований струм пропорційний похідній магнітного потоку: $i = dH / dt$. У максимумі похідна рівна нулю і тому струм не індукується, але похідна *максимальна*,

якщо швидкість зміни магнітного поля максимальна.

Сонячні плями є виходом магнітних полів на поверхню Сонця та їх кількість найбільш швидко змінюється на етапі підйому СА. На рис. 2 ці «моменти» припадають на точки перегину графіка.

За допомогою програми EXTRAPOL, розробленої О.М. Дреєвим за участі З.Ю. Філера, на основі середньорічних даних з 1925 до 2017 року [2, 3], ми зробили прогноз змін індексу Доу-Джонса до 2039 року.

Побудова прогнозів ґрунтується на розкладі «магнітних» чисел Вольфа у тригонометричний поліном з шуканими некратними частотами методом послідовного виділення гармонік. По отриманому поліному проводиться екстраполяція в минуле, з метою порівняння з реальними значеннями для оцінювання якості екстраполяції. В разі достатньої надійності «прогнозування» в минуле, проводиться екстраполяція в «майбутнє», що й приймається за прогнозування змін СА.

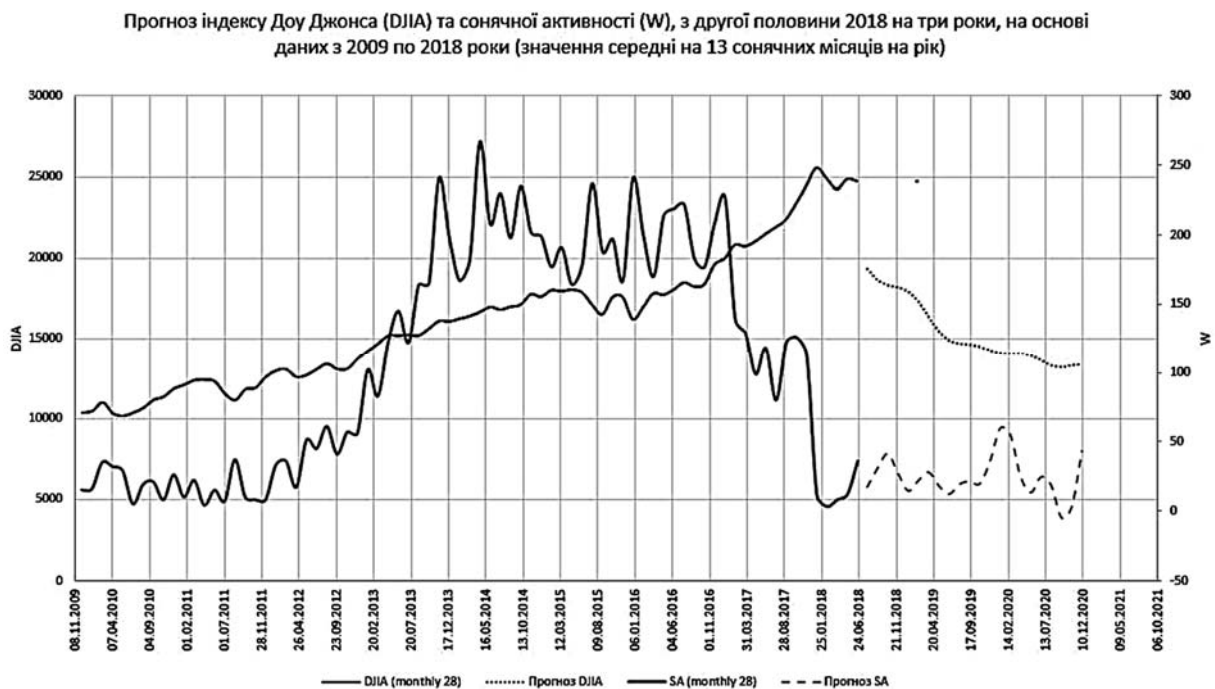

Рис. 2. Розвиток економіки й СА та їх прогноз до 2020 р.

Зараз по швидкості зміни СА на наступні три роки, прогнозується плавний спад рівня світової економіки. Наступна світова криза прогнозована на 2027-2029 рік. У 2023 та 2031-х роках очікуються кризи такого ж рівня, як значної кризи 2008 року.

В.С. Джевонс реалізував мрію К. Маркса про побудову математичної теорії періодичності економічних криз, вгадавши одну з причин цієї періодичності. Сам Маркс та його приятель математик С. Мур, «математичні пізнання якого були, досить посередні. Якої-небудь суттєвої допомоги Марксу Мур не міг здійснити.» [4, Передмова, с. 5]. У листі до Ф. Енгельса 31.05.1873 він пише: «Я неодноразово намагався – для аналізу криз – розрахувати ці підвищення та зниження як неправильні криві й думав (і зараз ще вважаю, що с достатньо перевіреним матеріалом це можливо) математично вивести з цього головні закони кризи. Мур вважає задачу поки неможливою, тому я вирішив до пори відмовитися від неї.» [4, с. 5-6]. Мабуть, Мур не знав рядів Фур'є, а тим більше, законів зміни СА. А.Джевонс знав і те, і друге, а також був непоганим економістом.

Список використаних джерел

1. Modis T. Sunspots, GDP and the stock market/Theodore Modis// *Technological Forecasting and Social Change*. – 2007. – №74(8). – pp. 1508 - 1514. 2. Sunspot Number [Електронний ресурс] – Режим

доступу до ресурсу: <http://www.sidc.be/silso/datafiles#total>. 3. *Dow Jones Industrial Average* [Електронний ресурс]// *Yahoofinance* – Режим доступу до ресурсу: <https://finance.yahoo.com/quote/%5EDJI/history>. 4. Маркс К. *Математические рукописи*. – М.: Наука, 1968. – 640 с. 5. Чижевский А.Л. *Земное ухо солнечных бурь*. Изд. 2. – М.: Мысль, 1976. – 367 с. 6. Чижевський О.Л. *Фізичні фактори історичного процесу*. Пер. з рос. під ред. з доп. З.Ю. Філера. – Кіровоград: Код, 2007.

A. P. Shylova

DYNAMICS IN ECONOMY: THE CASE OF GREECE

In terms of post-industrialization of the national economy and constant changes of the macroeconomic environment, the crucial objective of each and every country is to create a sustainable internal economic environment. It can only be achieved in a way of sufficient reallocation of resources under an efficient governance. Though, there may appear some possible shifts of economic sustainability, known as dynamics of national economy [1].

Among all the possible factors that may affect the sustainability, there are some important of them. First of all, it is GDP. GDP of the county is a key factor of country's growth determinant that depicts the general situation of national economy. Then another key factor is inflation rate that also shows the dynamics of price indices and salary rises, as well as, the unemployment rate plays an essential role.

Moreover, according to these factors, there may be distinguished three major cycles: short-term, middle-term and long-term cyclicalities. In general, the shortest and the least harmful to the economy cycle is short cycle that is manifested in temporary decrease of consumer activity. This dynamic is also known as a product life cycle, so it happens during 1-3 years and occurs mostly on the level of internal country's enterprises. There are 4 substages of short cycle: introduction to the market, product growth, maturity and decline. Though the final substage may differentiate due to a great deal of non-interconnected factors.

The most common cycle all over the world is middle-term cycle which is believed to be the result of the mismatch of demand and supply on the macro level. This cycle begins when there are some difficulties in sales and reduction of production, as well. In the majority of cases, the phase of depression is the crucial point of the macroeconomic activity which is manifested by the stabilization of prices on the low level, appearance of free money and mass unemployment. After the absorption of the free inventory, the recovery phase starts which is determined by the restoration of jobs and increasing consumer capability. The middle-term cycle finishes with boom phase, renewal of the capital and rapid increase of production.

The final and the most damageable are long-term waves that are manifested mostly with industrial and infrastructure breakthroughs. Such waves last from 40 to 60 years and happen before the significant changes in the society and due to technical progress. Moreover, an upward phase is always full of social upheavals and protests, though, then the downward phase has an impact on the agriculture development [2].

As it was mentioned above, dynamics in macroeconomic environment are quite frequent. The bright case of the cycles is Greece. Let me consider a bright example of the recent crisis in Greek economy.

The economy of Greece was quite stable until the crisis in 2008 when GDP reached its historical peak at the point of more than 350 billion USD. Moreover, Greece managed to reach the second lowest rate of unemployment of 7.8% in comparison to 1990. However, the rejoicing finished in 2009 when all evidences of crisis appeared. e.g. the sales drop directly led to decrease of prices, hence the reduction of investment took place. After these events, mass unemployment started to increase and took its peak out of all the

economically active part of population in 2013, then, it started to drop. In addition, the period of crisis is characterized by very slow economic activity and growth, rapid decrease of prices and then the investments follow this way. Country with lowered government spending had also reduced amount of investment (the fall was by 9.8% in total) [3].

However, passing the stage of temporary depression, the affairs of Greece began to get better. Since enterprises started to rehabilitate their activity, they require more labor force, that's why the unemployment rate is currently decreasing. Furthermore, replacement of active capital for fixed one is happening during this period of time. It is expected that in such pace Greece will reach pre-crisis level [4].

References

1. Pyroh, O. (2014). *Analyzing the economic development dynamics of the national economy of Ukraine*. Lviv: Lviv Polytechnic National University, pp.1-2. 2. Zadoia, A., Petrunia, Y. and Kuzminov, S. (2011). *Macroeconomics*. Dnipro: Alfred Nobel University, pp.66-75. 3. Imuna.org. (2019). *Greece MUN Country Profile | IMUNA*. – Access mode: <http://imuna.org/resources/country-profiles/greece>. 4. Oecd.org. (2019). *Greece - Economic forecast summary (November 2018) - OECD*. – Access mode: <https://www.oecd.org/eco/outlook/greece-economic-forecast-summary.htm>.

Scientific supervision by Associate Professor R.M. Kliuchnyk

О. М. Жулканич, В. О. Жулканич

ПРИНЦИПИ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В ТРАНСКОРДОННИХ РЕГІОНАХ

Екологічні проблеми сьогодення вимагають вжиття спільних заходів з їх вирішення, як загальнодержавних так і регіональних. Основними завданнями є вироблення дієвої системи міжнародного співробітництва у справі захисту довкілля та окреслення найважливіших проблем раціонального природокористування і шляхів їх вирішення.

Дотримання зазначених принципів покликане зберегти та раціонально використовувати природні ресурси і навколишнє середовище в транскордонних регіонах, а також, мирному врегулюванню суперечок стосовно охорони навколишнього середовища між різними країнами.

Загальні принципи раціонального природокористування сформульовані у доповіді Всесвітньої комісії з питань навколишнього середовища «Наше майбутнє» [1]. В транскордонних регіонах вони мають свої особливості. На основі узагальнення матеріалів наукових досліджень для транскордонних регіонів можна сформулювати такі принципи раціонального природокористування (рис. 1.1.).

Викладені принципи раціонального природокористування в транскордонному регіоні є пріоритетними, їх реалізація сприятиме соціально-економічному розвитку транскордонних територій у поєднанні із захистом довкілля та турботою про нього. Базовим принципом в системі природокористування є принцип забезпечення раціонального природокористування та охорони природних ресурсів як джерела забезпечення екологічного благополуччя населення регіону. Принцип адекватності рівня споживання природних ресурсів важливий для регулювання споживання первинних природних ресурсів у міждержавному масштабі (на рівні транскордонних регіонів). Дотримання принципу взаємозв'язку антропогенного навантаження і можливості самовідновлення природно-ресурсного потенціалу регіону передбачає уникнення порушень природної рівноваги через підвищення антропогенного навантаження в умовах надмірної концентрації виробництва чи невідповідності спеціалізації виробництва специфіці природно-ресурсного потенціалу (як це спостерігалось в регіоні Українських Карпат) [2,с.165].

Рисунок 1.1. Принципи раціонального природокористування в транскордонному регіоні (авторська розробка)

Принцип збереження просторової цілісності компонентів природно-ресурсного потенціалу в ході їх кругообігу та використання означає, що вплив людини на один із компонентів природи та окремі ресурси впливає на екосистему в цілому.

Принцип збереження екосистеми шляхом забезпечення виробничого і природного рівня інтенсивності природокористування передбачає підтримання рівноваги екосистеми завдяки врівноваженню часових ритмів повторюваності природних процесів з виробничими процесами.

Принцип пріоритету вимог екологічної безпеки означає, що плануючи свою діяльність населення регіону – природокористувачі, суб'єкти виробництва, підприємці тощо – повинні, в першу чергу, опікуватися питаннями збереження довкілля, а вже потім фінансовою чи іншою вигодою.

Лише у разі реалізації принципу узгодження природоохоронного законодавства суміжних країн та посилення моніторингу за його дотриманням можна спільними зусиллями забезпечити збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання транскордонних природних ресурсів всіма зацікавленими сторонами.

Таким чином, дотримання базових принципів раціонального природокористування в транскордонному регіоні дозволить знизити негативний вплив на довкілля, максимально сприятиме збереженню та відновленню навколишнього природного середовища в цілому, та природно-ресурсного потенціалу регіону зокрема.

Список використаних джерел

1. Доклад Всемирной комиссии по вопросам окружающей среды развития «Наше общее будущее» (4 августа 1987 года). [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

О. В. Шмена

УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА КОМПЕТЕНЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ГРАМОТНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

В умовах сьогодення грамотність – це право для навчання впродовж життя, основа щодо поліпшення добробуту, створення комфортних умов життєдіяльності, що втілює в собі запоруку стійкого та всебічного розвитку. Сучасний ринок праці промислово розвинених країн ставить надзвичайно високі вимоги до фахівців будь-якої галузі. Отже, становлення повноцінного громадянина вимагає певного рівня освоєних знань та сформованих навичок, тобто володіння «функціональною грамотністю».

Актуальність теми зумовлена також необхідністю подолання суперечностей між: викликами сучасного суспільства знань та рівнем функціональної грамотності науково-педагогічних працівників, необхідним для повноцінного функціонування у соціумі; потребами у розвитку функціональної грамотності науково-педагогічних працівників та невідповідністю механізмів їх задоволення у системі освіти України; динамічним розвитком системи освіти в Україні.

Існують різні думки щодо тлумачення поняття «грамотність» (literacy) та аспектів і складових цього поняття. Педагогічний словник С.Гончаренка презентує «грамотність – (від грец. грамма – писемність) певний ступінь знання законів і правил рідної мови та вміння користуватися ними для висловлювання своїх думок усно й на письмі; один з найважливіших показників культурного рівня населення» [2, с.74].

Найчастіше грамотність розглядається як набір компетенцій, що включає перелік необхідних для кожної людини вмінь та навичок, рівень яких вимірюється відносно легко. Більш цілісне визначення поняття «грамотності» ґрунтується на складному поєднанні навичок, необхідних сучасній людині, охоплюючи певні особисті, соціальні і критичні характеристики.

У сучасному освітньому просторі традиційне розуміння грамотності замінюється поняттями функціональної грамотності, таким чином виникає необхідність компенсувати недоліки в загальнокультурному, професійному, світоглядному розвитку особистості, у використанні нових технологій, комунікативних умінь і навичок соціальної адаптації [3]. Функціональну грамотність тлумачать як соціально-економічне явище і пов'язують рівень її сформованості з рівнем добробуту населення і держави в цілому. Виділяють такі форми функціональної грамотності: загальна грамотність, комп'ютерна грамотність, інформаційна грамотність, комунікативна грамотність, грамотність при оволодінні іноземними мовами, побутова грамотність, грамотність поведінки в надзвичайних ситуаціях, суспільно-політична грамотність [1]. С.М.Коваленко наголошує, що функціональна грамотність – максимальне використання людиною тих знань, які вона отримала в різноманітних контекстах [4].

Поняття «проект» в останні роки активно увійшло у практику освіти. Воно виступає як в ролі ефективного методу навчання, так і в якості форми організації інноваційно-розвивального освітнього середовища вищого навчального закладу чи всієї регіональної системи освіти. В українській освітній практиці явище проекту (а, отже, і управління освітніми проектами) з'явилося в останнє десятиліття внаслідок поширення мережі інституцій громадського спрямування, метою діяльності яких стало розповсюдження міжнародних освітніх проектів.

Враховуючи новітні підходи у практиці проектної діяльності, необхідно розглядати управління освітніми проектами як розробку (проектування) ідеальної моделі

системи управління, де сконцентровані її пріоритетні напрями (чи основні характеристики). На користь такого підходу свідчать переваги, що практично задекларували свої можливості: 1) мобільність реагування на зміни навколишнього середовища (орієнтація на суб'єкт-суб'єктні взаємодії в освітньому процесі); 2) концентрація зусиль професійно активних фахівців різних галузей наукового і практичного знання для одночасного «прориву» (досягнення оптимальних результатів) у пріоритетних напрямках; 3) підвищення рівня особистої відповідальності кожного члена тимчасового колективу за досягненні результати; 4) залучення та розподіл матеріально-технічних та фінансових ресурсів безпосередньо при реалізації окремого проекту.

Таким чином, ідея проекту в освіті викликана кардинальними потребами змін у педагогічній практиці та теорії в напрямку формування інноваційно-розвивального середовища в освіті.

Список використаних джерел

1. Бугаєвська Г. В. Функціональна грамотність студентів вищих закладів освіти як психолого-педагогічна проблема / Г. В. Бугаєвська // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 22(257), Ч. VII. С. 73–79. 2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 519 с. 3. Горук Н. М. Навчання грамоти як вид неформальної освіти жінок у США / Н. М. Горук // Вісник Львів. Університету. – 2008. – № 23. – С. 187–193. 4. Дем'яненко Н. М. Освіта дорослих: світові тенденції другої половини ХХ – початку ХХІ ст. / Н. М. Дем'яненко // Актуальні проблеми вищої школи. Педагогічні науки. Зб. наук. праць. – Полтава, 2011. – С. 39–44.

Т. Г. Бусарєва

ЕТАПИ ПЕРЕХОДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ВІД СИРОВИННОЇ МОДЕЛІ ДО НЕОІНДУСТРІАЛЬНОЇ

Основа неоіндустріальної моделі організаційно-економічного з'єднання - вертикально інтегрована власність, а форма – міжгалузеві ланцюжка виробництва кінцевої продукції з високим мультиплікатором доданої вартості. Тим самим задається перший важливий крок алгоритму: стратегічна націоналізація командних висот економіки, їх суверенізація, дедолларизація та деофшоризація - формальна і неформальна, пряма і непряма, в формі викупної деприватизації і податкової. З урахуванням багатокладності форм власності, про що вже сказано, стратегічна націоналізація об'єктивно не може бути тотальною, як то примітивно уявляють собі деякі критики, і обмежується суто лише командними висотами економіки. Далі, стратегічна націоналізація передбачає позаекономічний, декретованого або директивної експропріації. Щоб уникнути непорозуміння особливо відзначимо, що націоналізованими об'єктами є стратегічно важливі засоби виробництва, починаючи з землі і ПЕК, а не предмети особистого споживання громадян. І, головне, націоналізація потрібна не заради націоналізації. Вона потрібна заради нарощування вітчизняного виробництва продукції кінцевого попиту з високою часткою доданої вартості, на основі міцної і нерозривного зв'язку між видобутком і промисловою переробкою сировини, первинних ресурсів, тобто на основі вертикально інтегрованої власності.

Другий крок після стратегічної націоналізації командних висот економіки зводиться до вертикальної інтеграції формально або неформально націоналізованої власності, конкретніше - до розробки і реалізації народногосподарського плану створення вертикально інтегрованих, загальнонаціональних ланцюжків виробництва доданої вартості, в яких повністю об'єднані всі фази відтворення конкурентоспроможної продукції кінцевого попиту, а робота будується за принципом «точно вчасно». В результаті успішного здійснення такого плану економіка країни отримає економіку вітчизняних ТНК, конкурентних порівняно з найбільшими іноземними. Одночасно

слід відновити вертикально інтегровану форму організації інфраструктурних монополій - електроенергетики, залізничного, авіаційного, морського і річкового транспорту, а також рибопромислового і житлово-комунального господарства [1, с.23-27].

Третій крок передбачає звільнення внутрішніх цін і ціноутворення від впливу валютного курсу рубля, спекулятивного іноземного капіталу, імпорту інфляції та інших кон'юнктурних зовнішніх чинників. Для цього доцільно використовувати міру, запропоновану поруч фахівців: створити уповноважена федеральне агентство, яке викупувала б найголовніші товари мінерально-сировинного експорту за внутрішніми цінами, реалізовувало за експортними та зараховувало валютну виручку на рахунки особливого капітального фонду, щоб збільшувати ресурси реального накопичення. Необхідною бачиться також установа національного агентства з іноземних інвестицій. Основна його функція полягає в тому, щоб розширювати приплив довгострокових, індустріально-технологічних та інфраструктурних інвестицій, відсікаючи при цьому приплив короткострокових спекулятивних, безтоварних, монетарних. Паралельно Центральний банк припиняє політику рублевої емісії, пропорційної валютний виторг, вводить регулювання маси грошей в обігу пропорційно зростанню внутрішнього виробництва товарної маси, всіляко розширює масштаб безготівкових розрахунків і платежів підприємств і населення, формує національну платіжно-розрахункову мережу. Стабілізаційний фонд скасовується. Обсяг золото-валютних резервів зводиться до нормативної величини, еквівалентної обсягом піврічного товарного імпорту з урахуванням річних виплат за зовнішнім боргом.

Четвертий крок передбачає переклад державного бюджету цілком на внутрішні джерела дохідної частини і кардинальне підвищення його інвестиційного потенціалу. Головними з пропонованих заходів представляються введення і селективне застосування податку з обороту, прогресивної шкали прибуткового податку, податку на спекулятивні доходи і податку на нерухомість. Податок з обороту в тих секторах або видах діяльності, де він ефективний, повинен використовуватися не разом, а замість податку на додану вартість. Розробці і розрахунковому обґрунтуванню підлягає також більш детальний і комплексний план податкової реформи, органічно пов'язаний з планом системних змін у торговельній, банківській і промисловій сфері, ціноутворенні, амортизаційних відрахувань. Зокрема, необхідно освіту загальнодержавного фонду амортизаційних відрахувань і створення механізму їх строго цільового призначення. Вони складають «довгі», довгострокові ресурси, які слід враховувати в складі сукупного внутрішнього фонду накопичення та цільового кредитування масштабних неоіндустріальних проєктів. Податкові заходи важливі і придатні для підвищення інвестиційного значення прибутку. Припустимо введення податкових обмежувачів її проїдання [2, с.11-14].

П'ятий крок відноситься до ціноутворення і передбачає його поступове перетворення в планово-регульований. На першому етапі регулювання налагоджується стосовно цінами і тарифами державно-корпоративного сектора, інфраструктурних монополій та житлово-комунального господарства. Вводиться особливий порядок ціноутворення: ціни встановлюються на основі інтегральних витрат терміном на 5 років, виходячи з принципу спільного ринку і принципу беззбитковості; з цін виключаються прибуток і інвестиційна складова; механізм господарювання і система стимулів налаштовуються на зниження витрат; в якості джерела планових капітальних вкладень виступає централізований фонд сукупного накопичення.

Шостий крок покликаний гарантувати плановий рівень частки внутрішнього накопичення, окупності капітальних вкладень, їх вкладу в приріст продуктивності суспільної праці і рівня життя людей. Для цього сукупні внутрішні накопичення централізуються. До їх складу включаються: особливий капітальний фонд, для імпорту машинної техніки і робочих місць; єдиний фонд амортизації; капіталізується

прибуток; інвестиційна частина державного бюджету; деякі види банківських депозитів; виробничі, машинно-технічні та технологічні за складом іноземні інвестиції.

Використання сукупного фонду накопичення здійснюється в планово-цільовому порядку, за єдиним планом капітальних вкладень, відповідно до принципів вертикальної інтеграції і міжгалузевої пов'язаності. У перший п'ятирічний період пріоритетними є капіталовкладення, необхідні для успішної реалізації народногосподарського плану формування вертикально інтегрованих ланцюжків доданої вартості, або найбільших вітчизняних ТНК, а також неоіндустріальні по наповненню плану високотехнологічного, наукомісткого імпортозаміщення. Галузевий принцип інвестиційного кредитування виключається, а приватногосподарський залишається для частково капіталістичного укладу, в межах планово-кредитних нормативів і лімітів банківського сектора, в обов'язковій ув'язці з єдиним планом капітальних вкладень. Окупність планових капіталовкладень оцінюється по-новому, по величині: агрегованого мультиплікатора доданої вартості, відтворювального мультиплікатора робочих місць, погодинної продуктивності праці і заробітної плати [3, с.9-12].

Список використаних джерел

1. Дасковский В.Б., Киселёв В.Б. (2016). *О мере и формах государственного участия* // *Экономист*. №8, стр.23-27. 2. Полтерович В.М. (2018). *Гипотеза об инновационной паузе в стратегии модернизации* // *Вопросы экономики*. №6, стр.11-14. 3. Май В.А. (2017). *Экономика и политика в 2017 году: глобальный кризис и поиск новой модели роста* // *Вопросы экономики*. №2, стр.9-12.

H. M. Baziuk

THE MAIN ASPECTS OF AGRICULTURAL SECTOR PRODUCTION DEVELOPMENT

Formulation of the problem in general. Agriculture is an important and promising sector of the Ukrainian economy. By providing people with quality and affordable food and creating a food fund, creating a raw material base for the food and light industries, occupying a significant place in the export potential, the industry affects the country's economic security. On the background of the positive developments in the industry, there are many unresolved issues. Economic and political instability, the imperfection of legislation, and the lack of a proper state support system reinforce the negative trends that have been tracked in agriculture over a long period of time.

Analysis of recent research and publications. Ukrainian scientists are studying the current state and problematic aspects of agricultural development, among them: O.V. Shubravska, L.M. Melnik, M.Ya. Malik, AV Forest, P.T. Sabluk, V.K. Zbarsky, O.M. Borodin, MP Talavir, V.Ya. Mesel-Veselyak and others. However, the problems that exist in the industry require further research and the search for ways to effectively address them, both within individual regions and in the country as a whole.

Identification of previously unsettled parts of the general problem. Reducing the production of certain types of agricultural products, increasing the dependence on imports negatively affect the country's food security. The problem is studied in general, but it is necessary to look for new approaches to solving problems of rational use of the potential of the agrarian sector, increasing the competitiveness of manufactured products and the development of agriculture on an innovative basis in the context of European integration.

Formulating the goals of the article (statement of the task). The purpose of the article is to analyze problems and negative trends in agricultural development, search for ways and means to ensure efficient functioning of the industry.

Presentation of the main research material. Agriculture is a traditional branch for Ukraine, which provides 10.4% of GDP. In rural areas, 31% of the country's population

lives. Ukraine has the necessary preconditions for the development of agriculture, in particular, the fertile soils (one third of the world's black soil reserves), favorable agroclimatic conditions, established traditions of management, and sufficient labor resources. But, with significant advantages for agricultural production, Ukrainian farmers are far behind the European indicators of yield, productivity, production efficiency and quality assurance of production. The farming sector is a subsidizing industry in many countries. Measures of state support and financing of agricultural production in Ukraine are not carried out at the appropriate level, which negatively affects the development of the industry and ensuring the competitiveness of manufactured products in the domestic and foreign markets [1].

The crisis situation in which Ukraine's economy is located also affects the development of agriculture. Reducing the export and filling of the market with imported food products, which, moreover, are not always of adequate quality, negatively affect the activities of domestic producers. Competitive positions of domestic agricultural products in foreign markets are not stable due to incomplete adaptation processes to European requirements regarding food quality and safety, significant fluctuations of prices on the world market, the instability of trade relations with importing countries. Slow technical and technological renewal of production, an increase in the depreciation of equipment, predominant use of outdated technology increases the cost of non-renewable natural resources in the production cost structure of domestic agricultural products is growing dependence on natural production, limited access to financial resources [2].

Active processes of Ukraine's entry into European and world structures create opportunities for expansion of markets for manufactured products, but the non-compliance with its international standards creates obstacles for farmers to obtain high profits from their activities. Perspective is the development of organic agriculture, but state support is needed for commodity producers who want to export their products to foreign markets. Negative is the decline in investment income in the industry; not all regions are attractive to investors. Agriculture must become a solid basis for the socio-economic development of rural areas and the country as a whole. With the appropriate level of support and assistance from the state, the industry will help solve the country's exit from the crisis. Measures should be taken to reform the agro-industrial complex and transfer it to innovative development principles, increase investment attractiveness, and increase the competitiveness of manufactured products. Agricultural production is characterized by seasonality and significant dependence on natural and climatic conditions [3].

The high level of wear and tear of materials and equipment, the low level of remuneration of workers in the industry (UAH 3,916 in 2016), the lack of adequate living and working conditions for the population in villages, the imperfect system of credit and insurance, insufficient support by the state of small forms of management in the countryside, the disparity in prices for agricultural products and industry, the lack of proper incentives for workers in the agrarian sector hinder the realization of the labor potential of rural areas and the provision of effective development in agriculture. There is a tendency towards aging of personnel in agriculture, which is due to the lack of proper living conditions and labor of rural youth, and a significant part of the peasants are below the poverty line. The underdevelopment of the processes of specialization, concentration and cooperation of production creates obstacles for obtaining high results, increases the cost of production. The spread of diseases of plants and animals negatively affects the quality of products, the efficiency of its production. The use of outdated techniques and technologies, the inability to purchase new machines and equipment reduces the profitability of agricultural production. The increase in prices for agricultural products in the conditions of low solvent demand of the population exacerbates social tensions, but the sale of produced products at underpriced prices in the conditions of constant rise in prices of energy, fuel and lubri-

cants, mineral fertilizers, machinery and equipment will lead to the loss-making of agrarian production. However, the cost of food is influenced not only by the cost of raw materials, but also the processing industry, trade, transportation costs. Intermediaries are often profited, not direct producers of products. At the present time, many problems with the irrational use of land resources have come to an end.

Degradation of soils, reduced fertility, pollution, ill-considered melioration, depletion due to non-compliance with crop rotation and cultivation of monocultures, lack of organic fertilizers, while the significant introduction of mineral fertilizers, pesticides and plant protection products in certain territories negatively influences the efficiency of agricultural production. The use of innovative technologies will increase productivity and productivity, reduce losses during the collection, transportation, storage and processing of raw materials. It is necessary to provide state support to the industry through the development and implementation of programs for the development of the least profitable branches of crop production and animal husbandry, to adopt the relevant legislation for the protection of agricultural producers. Livestock farming is a more costly industry than crop production, and therefore requires more subsidy support. Nowadays, the cooperative movement has become more widespread, but not everyone understands the motives of association in cooperatives; therefore, it is necessary to bring the necessary information to the population, by concrete examples, to disclose the benefits that producers will receive after joining the cooperative. Measures aimed at supporting agriculture should be combined with the development of rural areas, ensuring conditions for the normal functioning of the rural population. Co-workers should strive not only to increase the efficiency of production and maximize profits, but also to worry that produced products do not harm consumers. Food should be balanced by the main components and meet the quality criteria, therefore attention should be paid to the development of organic agriculture, which, although it is more costly, but promising and environmentally safe. Organic farming products are in demand both inside the country and abroad [4].

Conclusions from this study. Today, an active position of the state in solving problems of agricultural development, its transfer to innovative principles, increasing financial support, improving the quality, competitiveness of manufactured products on the domestic and foreign markets, and ensuring the availability of food products for all segments of the population is necessary. Attention should also be paid to environmental safety of manufactured products, reduction of negative impact on the environment, restoration of soil fertility, ensuring sustainable development of agriculture and rural areas.

References

1. Збарський В.К. Сталий розвиток сільських територій: проблеми і перспективи / В.К. Збарський // *Економіка АПК*. – 2010. – No 11. – С. 129–136.
2. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>.
3. Концепція розвитку сільських територій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80>.
4. Малік М.Й. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва / М.Й. Малік, М.А. Хвесик // *Економіка АПК*. – 2010. – No 5. – С. 3–12.

K. D. Artemieva, K. V. Vukolova

DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS IN UKRAINE

Democracy is a system of government where the citizens choose power by voting [3]. In Ukraine, the establishment of democracy began 29 years ago after the adoption of the Constitution of Ukraine, where, for example, Article 21 in Section 2 is enshrined in and, it states that «All people are free and equal in their dignity and rights. Human rights and

freedoms are inalienable and inviolable» [1,p.3]. This step was very important for the formation of a Ukrainian democratic society.

Unfortunately, in Ukraine human rights, have sometimes been and continue to be under siege from complex processes of the state formation, the object of systematic political speculation on the part of political powers, which also dented the very value of human rights in the public.

Ukrainian people have lived for many years in a country where someone made choices instead of the society and they were not allowed to participate in solving important issues. Now, on the contrary, everyone who meets the requirements for some of the positions may, for example, become the deputy or the president, and this is a very responsible decision which makes us closer to the European society. Every citizen needs to understand that in a democratic society, he is responsible for his decisions, but one must remember that the state is still responsible for its citizen.

The division of the competence of the state and it`s society, the independence of civil society institutions from the state within its competence are obligatory attributes of a democratic, civil, legal state, which in turn is the criterion of civilily of any society. Therefore, the relation between democracy and human rights can only be made by pointing out the close interaction between them, but not contradictions.

It should be noted that a satisfactory legal base for human rights and citizens has been created in our country over the years of independence. First, these rights have clear constitutional guarantees, as well as several legislative acts that address directly this area. Among the legislative acts that exists the most important in this area are the following: The laws of Ukraine «On Citizenship in Ukraine», «On the Authorized Representative of the Verkhovna Rada of Human Rights», «On Immigration», «On Refugees», «On Languages in Ukraine», «On Rehabilitation of Victims of Political Repressions», «On Ukraine's Accession to the UN Convention on the Status of Refugees and the Protocol on the Status of Refugees» [2, p 34-35].

It must be taken into account that the democratic legislation all over the world is closely linked to the socio-economic and political situation in the country and Ukraine is not an exception. Therefore, unfortunately, looking at the circumstances where we are now, we can assume that there is a systematic violation in the country and it is sometimes impossible to implement something above the laws.

To sum up, I would like to emphasize that human rights and democracy, as one of the main achievements of mankind, are closely interconnected and cannot exist separately. Indeed, democracy emanates from human rights, and human rights are derived from democracy. It should also be noted that democracy is created with the help of the state and citizens, so it should be noted that in these relations is responsible, both citizens and the state are responsible, and we simply can't blame someone in what is happening in our country.

References

1. *Constitution of Ukraine, 1996.* 2. *Prieshkina O.V. Human rights in Ukraine: Problems and prospects of development // The Rule of Law 2007. No. 26 pp. 33-40.* 3. <https://en.wikipedia.org/wiki/Democracy>

Д. А. Андрусенко

В.М. КОРЕЦЬКИЙ: РЕФОРМАТОР У ДОСЛІДЖЕННІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Міжнародне приватне право (далі – МПрП) завжди було і на сьогодні залишається однією з найскладніших галузей юридичної науки. Юридична природа цієї галузі права, основні її поняття, характер її джерел і принципів завжди виступали

предметом жвавих дискусій у юридичній літературі. Наразі досить мало уваги приділялося висвітленню внеску українських юристів у розвиток доктрини практики МПрП. Слід особливо наголосити на тому, що відомий український вчений, фундатор і перший директор Інституту держави і права Національної академії наук України академік В.М. Корецький (1890-1984) здійснив значний внесок у розвиток української доктрини МПрП та науки міжнародного права загалом.

Тема внеску В. М. Корецького в дослідження МПрП висвітлювалася у наукових роботах Ю.С.Шемшученка, В.Н.Денисова, І.Б.Усенка, А.С.Довгерта, Ю.Я.Баскіна, О.О.Мережка та інших науковців.

Наукова діяльність В.М. Корецького була спрямована на розроблення проблематики, що полягала у синтезі норм МПрП і норм міжнародного економічного права. Саме В.М. Корецький у своїй фундаментальній праці «Нариси міжнародного господарського права» [2] першим серед вітчизняних і зарубіжних вчених обґрунтував об'єктивну необхідність створення міжнародного господарського права, яке має базуватися на поєднанні міжнародно-правового та приватно-правового методів регулювання світогосподарських економічних відносин, що, в свою чергу, має привести до заміни традиційно притаманних міжнародному приватному праву колізійних норм на інші правові механізми.

Така точка зору на той момент значно випередила свій час, проте згодом такі новаторські ідеї академіка В.М.Корецького знайшли своє відображення у розвитку МПрП, міжнародного публічного права, цивільного права та правової методології в цілому. Погляди В.М.Корецького значною мірою співпадали з теоріями відомих представників західної міжнародно-правової науки другої половини двадцятого століття, таких як, зокрема, відома концепція транснаціонального права американського юриста Ф.Джессепа, яка була позитивно сприйнята в доктрині міжнародного права.

Отже, ще в тридцятих роках минулого століття В.М.Корецький спрогнозував об'єктивну необхідність появи альтернативних МПрП механізмів правового регулювання відносин учасників світового торговельного обміну.

У своїх працях В.М. Корецький наголошував на важливості уніфікації в міжнародному праві. Багато з його праць в цій сфері були присвячені дослідженню питань уніфікаторства зокрема з МПрП. Теж саме можна сказати і про його рецензії на книги О.М.Макарова (1924 р.), І.С.Перетерського (1925 р.), Є.І.Кельмана (1926 р.) та про статтю «Савіньї у міжнародному приватному праві» (1926 р.) [4].

У подальші роки предметом його наукового інтересу була регіональна кодифікація колізійних норм МПрП здійснена в Кодексі Бустаманте 1928 р. [1,с.169].

Найбільш фундаментальною монографічною працею В.М. Корецького в галузі МПрП стала написана ним на основі захищеної в 1939 р. докторської дисертації монографія «Нариси англо-американської доктрини і практики МПрП» (вона була видана вже після Великої Вітчизняної війни – у 1948 р.) [3]. Тема «Нарисів» була досить актуальною, оскільки в них досліджувалася практика судових органів США і Великої Британії, пов'язана з розглядом безлічі справ, що виникли після визнання Радянського Союзу адміністрацією Ф.Рузвельта. В цій монографії В.М.Корецьким були ґрунтовно досліджено виникнення науки міжнародного приватного права у США та Великій Британії, показано значення ідеї *comitas* (ввічливості) для її розвитку, проаналізовано проблему набутих прав в англо-американській правовій системі. Велику увагу академік В.М.Корецький приділив дослідженню розуміння у працях англо-американських юристів та, що має особливо важливе значення, судовій практиці таких важливих проблем МПрП як застереження про публічний порядок, зворотне відсилання, конфлікт кваліфікацій тощо.

Загалом важко переоцінити внесок академіка В.М. Корецького в розвиток

МПрП та української доктрини МПрП зокрема. По суті, він є одним із засновників вітчизняної доктрини МПрП.

Список використаних джерел

1.Корецький В.М. Бустаманте кодекс // Укр. рад. енцикл. 1960. Т. 2. С. 169. 2.Корецький В.М. Международное хозяйственное право // Корецький В.М. Избранные труды: В 2 т. / Гл. ред. В.Н. Денисов. К.: Наукова думка, 1989. Кн. 1. С. 120-209. 3.Корецький В.М. Очерки англо-американской доктрины и практики международного частного права // Корецький В.М. Избранные труды: В 2 т. / Гл. ред. В.Н. Денисов. К.: Наукова думка, 1989. Кн. 1. С. 224-340. 4.Корецький В.М. Савиньи в международном частном праве // Корецький В.М. Избранные труды: В 2 т. / Гл. ред. В.Н. Денисов. К.: Наукова думка, 1989. Кн. 1. С. 80-88. 5.Усенко І.Б. Академік В.М. Корецький як історик права (до 125-річчя від дня народження вченого) // Часопис Київського університету права. 2015. № 1. С.8-14.

А. О. Саулевич, Л. Я. Свистун

«БУДІВЕЛЬНА АМНІСТІЯ» ЯК ПОЗАСУДОВИЙ МЕХАНІЗМ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ САМОЧИННОГО БУДІВНИЦТВА

На сьогодні в Україні проблема набуття права власності на самочинне будівництво є актуальною, враховуючи кількість судових позовів з приводу самочинно збудованих об'єктів. Відзначається наявність прогалин в правовій регламентації низки питань самочинного будівництва і досить суперечлива правозастосовча практика. Пропонуємо розглянути спрощений порядок набуття права власності на об'єкти самочинного будівництва, який отримав назву «будівельна амністія».

Дослідженнями теми самочинного будівництва займалися такі науковці, як А.Алексеев, О.Воронова, В.Грабчинська, С.Зубков, О. Козир, В.Литовченко, С.Малета, І.Мацюк, О.Сліпченко, М.Шульга.

Законодавче визначення поняття «самочинне будівництво» надається у ст. 376 Цивільного кодексу України. Відповідно, житловий будинок, будівля, споруда, інше нерухоме майно вважається самочинним будівництвом, якщо вони збудовані або будуються на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без належного дозволу чи належно затвердженого проекту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил [1].

За загальним правилом, особа, яка здійснила або здійснює самочинне будівництво нерухомого майна, не набуває права власності на нього. Це майно не є об'єктом права власності, воно не може бути предметом поділу та встановлення порядку користування в судовому порядку.

На думку А. С. Савченко, головною метою об'єкта самочинного будівництва є визначення правової підстави для його збереження та визнання права власності. Правовою підставою є усунення порушень, узгодження суспільних і приватних інтересів та відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок зведення неправомірного об'єкта нерухомості [4].

У березні 2018 року був прийнятий Закон України «Про внесення зміни до пункту 9 розділу V «Прикінцеві положення» Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» щодо продовження терміну прийняття в експлуатацію об'єктів будівництва, збудованих без дозволу на виконання будівельних робіт». Згідно з цим Законом легалізації підлягають об'єкти будівництва, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з незначними наслідками (СС1), збудовані на земельних ділянках відповідного цільового призначення без дозвільного документа на виконання будівельних робіт, а саме:

– індивідуальні (садибні) житлові будинки, дачні, садові будинки загальною площею до 300 кв. м., а також господарські (присадибні) будівлі і споруди

загальною площею до 300 кв. м., які збудовані у період з 05 серпня 1992 року по 09 квітня 2015 року;

– будівлі та споруди сільськогосподарського призначення, що збудовані до 12 березня 2011 року [2].

Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України був затверджений «Порядок проведення технічного обстеження і прийняття в експлуатацію індивідуальних (садибних) житлових будинків, садових, дачних будинків, господарських (присадибних) будівель і споруд, будівель і споруд сільськогосподарського призначення, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з незначними наслідками (СС1), збудовані на земельній ділянці відповідного цільового призначення без дозвільного документа на виконання будівельних робіт». Згідно з цим Порядком, спочатку здійснюється технічне обстеження, яке передбачає комплекс заходів, спрямованих на встановлення технічного стану будівельних конструкцій та інженерних мереж об'єкта з метою визначення можливості або неможливості його надійної та безпечної експлуатації.

Надалі органом державного архітектурно-будівельного контролю безоплатно здійснюється прийняття в експлуатацію об'єктів протягом 10 робочих днів з дня подання відповідної заяви власниками (користувачами) земельних ділянок, на яких розміщені такі об'єкти, за результатами технічного обстеження цих об'єктів шляхом реєстрації поданої ними декларації про готовність об'єкта до експлуатації [3].

Для узаконення самочинного будівництва особа подає до органу державного архітектурно-будівельного контролю: 1) заяву про прийняття в експлуатацію об'єкта; 2) один примірник заповненої декларації; 3) звіт про виконання технічного обстеження об'єкта; 4) копію документа (засвідчену в установленому порядку), що посвідчує право власності чи користування земельною ділянкою відповідного цільового призначення, на якій розміщено об'єкт; 5) копію технічного паспорта.

За результатами розгляду наданих документів орган державного архітектурно-будівельного контролю приймає рішення про реєстрацію декларації чи її повернення, якщо декларацію подано або оформлено із порушенням установлених вимог.

Необхідно зазначити, що до власників (користувачів) земельних ділянок, котрі подали документи для прийняття в експлуатацію об'єктів, не застосовуються штрафні санкції за виконання будівельних робіт без отримання документів, які дають право на їх виконання, а також за експлуатацію чи використання об'єктів будівництва, які не прийняті в експлуатацію. Як бачимо, головною умовою легалізації об'єктів самочинного будівництва, які збудовані на земельних ділянках відповідного цільового призначення, є наявність документів, що посвідчують право власності чи користування земельною ділянкою.

Отже, механізм «будівельної амністії» надає можливість безперешкодно, швидко і у спрощеному порядку легалізувати самочинне будівництво.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 р. 435-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15> (дата звернення: 21.04.2019). 2. Про внесення зміни до пункту 9 розділу V «Прикінцеві положення» Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»: Закон України від 22.03.2018 року № 2363-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2363-19> (дата звернення: 16.04.2019). 3. Про затвердження Порядку проведення технічного обстеження і прийняття в експлуатацію індивідуальних (садибних) житлових будинків, садових, дачних будинків, господарських (присадибних) будівель і споруд, будівель і споруд сільськогосподарського призначення, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з незначними наслідками

(СС1), збудовані на земельній ділянці відповідного цільового призначення без дозвільного документа на виконання будівельних робіт: Наказ Мінрегіону України від 03.07.2018 № 158 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0976-18> (дата звернення: 16.04.2019). 4. Савченко А.С. Підстави для визнання об'єкта нерухомості самочинним будівництвом / А.С. Савченко // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2011. – № 1 (26). – С. 27–31.

Л. О. Косенко

ПРАВО НА ЖИТТЯ ЯК НЕВІД'ЄМНЕ ПРИРОДНЕ ПРАВО

Право людини на життя є невід'ємним правом кожної людини і гарантується в низці міжнародних актів з прав людини універсального і регіонального рівня, а саме Загальною декларацією прав людини 1948 р., Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р., Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. В українській правовій науці проблему прав людини вивчали різні фахівці у різних галузях права. Так свою увагу праву на життя приділяли такі відомі вітчизняні вчені як, О.Г.Домбровська [2], О.Н.Рогова [4], П.Д.Рабинович [5], Р.В.Стефанчук [7], З.О.Ромовська [6], які присвятили свої наукові праці дослідженню походженню правової природи, змісту, можливостей гарантування та захисту прав людини. Після проголошення акту незалежності України, першим юридичним документом, який гарантував захист прав людини на життя на державному рівні стала Конституція України 1996 р. Згідно Конституції України стаття 3 визнає людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Важливою є стаття 27, в якій закріплено положення: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [8,с.46]. Вчені вважають, що дослідження право людини на життя варто розглядати з позиції походження правової природи. Звідси, дослідник П. Б. Болотіна розділила права людини на декілька поколінь згідно першого покоління прав визнаються традиційні ліберальні цінності, які були сформульовані в процесі здійснення буржуазних революцій які визначали межі втручання державної влади у сферу громадянського суспільства і особистого життя людей. До другого покоління прав можна віднести права і свободи людини і громадянина пов'язані з боротьбою людей за поліпшення свого соціально-економічного становища та культурного рівня. Третє покоління прав людини пов'язано з національно-визвольним рухом країн, що розвиваються, а також із загостренням глобальних світових проблем. Останнє, четверте покоління прав пов'язане з науковими відкриттями ХХІ ст. в галузі мікробіології, медицини, генетики тощо.[1, с.53]

Дослідник О.Я.Толмач звертає нашу увагу на те, що право на життя треба розглядати з наступних аспектів: по-перше соціальне забезпечення має гарантувати право людини на життя; по-друге, у системі соціального забезпечення встановленні гарантії, які будуть спрямовані на досягнення соціального благополуччя особистості, а не на фізіологічне виживання людини [8, с.69]. У свою чергу дослідник О.В. Малишев визначає зміст права на життя, що включає в себе ряд повноважень щодо володіння, користування та розпорядження власним життям: право на народження, фізичне існування, усунення небезпеки, що можуть загрожувати життю людини, захист та самозахист свого життя.[3,с.32-33] Гарантують право людини на життя, також різні законодавчі акти України. Як, Цивільний кодекс України згідно з статтею 25 «Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження», стаття 281 пояснює, що « Фізична особа має невід'ємне право на життя та не може бути позбавлена життя» [8,с.88]. Закон України про охорону здоров'я статтею 52

визначає що, «Медичні працівники зобов'язані надавати медичну допомогу у повному обсязі хворому, який знаходиться у критичному для життя стані. Медичним працівником забороняється здійснення евтаназії - навмисне прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань» [8,с.90]. Згідно, Кримінальним кодексом України статтею 36 відображено що, «Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливостей уникнути суспільно небезпечного посягання». Стаття 120 Доведення людини до самогубства і стаття 121 Умисне тяжке тілесне ушкодження пояснює про дії, які загрожують життю людини. А стаття 258 Терористичний акт навпаки дії, які створюють небезпеку для життя і здоров'я людини, також стаття 442 Геноцид умисно вчинені дії з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи [8,с.92-94]. Згідно, Конституції України в державі існує заборона дискримінації (стаття 24) і смертної кари. Відповідно, частина 5, стаття 55 Конституції України кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Але, на сучасному етапі розвитку Української держави дотримання прав людини на життя, має певні проблеми у зв'язку з військовими діями на Сході України. Оскільки, за постійними результатами Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні було задокументовано 242 порушень прав людини (катування, розбій, жорстоке поводження, насильство) у звітному періоді з 16 травня до 15 серпня 2018 р. Таким, чином можна зробити висновок що, право на життя людині дано від народження. Право на життя, яке визначено у статті 3 Декларації прав людини, є найважливішим і без забезпечення цього права не можна буде говорити про реалізацію інших прав. В Українському законодавстві право на життя гарантується Конституцією, Цивільним, Кримінальним кодексом України та іншими нормативними документами. Отже, право людини на життя, свободу, недоторканність має велике значення, і повинно захищатися не тільки на рівні міжнародно –правових актів, а і державою де вона виступає гарантом. Право, як невід'ємна частина процесів із вузько правового трансформується в соціальне благо, в міжнародний стандарт оцінки якості життя людей.

Список використаних джерел

1.Болотіна П.Б. Концепція кодифікації законодавства України про соціальне забезпечення / П.Б.Болотіна // *Право України*. –1996. –№ 7. 2.Домбровська О.Г. Забезпечення реалізації суб'єктивного права на життя людини (теоретико-правовий аспект) / О.Г. Домбровська // *Підприємництво, господарство і право*. –2003. –№3. 3.Малишев О.В. Право людини на життя: конституційно-правовий аспект / О.В. Малишев // *Економіка, Фінанси, Право*. –2005. –№ 3. 4.Рогова О.Н. Право на життя: розвиток законодавства і суспільно-правової практики / О.Н. Рогова // *Вісник Академії правових наук України*. –2004. –№2. 5.Рабинович П.Д. Соціальна сутність права людини / П.Д. Рабинович // *Юридичний вісник України*. –2005. –№14. 6.Ромовська З.О. Особисті немайнові права фізичних осіб / З.О. Ромовська // *Українське право*. –1997. – №1. 7.Стефанчук Р.В. Право на життя як особисте немайнове право фізичної особи / Р.В. Стефанчук // *Юридична Україна*. –2004. –№ 7. 8.Столітній А.В. Право на життя в контексті кримінального провадження: практика Європейського суду з прав людини та законодавство України / А.В. Столітній – Харків: Право, 2019. – 186 с. 9.Толмач О.Я. Право людини на життя та його гарантії у сфері соціального забезпечення / О.Я. Толмач // *Цивільне право*. – 2010. – № 3.

Ю. П. Смітюх

СТИЛЬ КЕРІВНИЦТВА (СТИЛЬ УПРАВЛІННЯ)

У формуванні кадрів, організації роботи персоналу управління важливе місце і головна, визначальна роль належить керівникові, системі прийомів, методів його роботи з людьми. Керівник і підлеглі – це одвічна тема, вона завжди актуальна, нерідко побудована на суперечностях.

Під стилем керівництва розуміють типові манеру і спосіб поведінки керівника. Тобто, стиль керівництва – це спосіб прийняття рішень і передачі завдань співробітникам [5].

До об'єктивних факторів, що формують стиль, відносять: закономірності управління, загальнообов'язкові вимоги до керівників конкретних господарських систем, особливості сфери діяльності, рівень ієрархії управління, соціально-психологічні особливості підлеглих, стиль роботи вищестоящих керівників, усвідомлення потреби керувати «на наукових основах». У той же час стиль керівника носить багато в чому властиві йому індивідуальні особливості (риси суб'єктивності) і багато в чому визначається також: ступенем оволодіння знаннями сучасного наукового менеджменту; культурно-моральним рівнем менеджера; ступенем відповідності особистих якостей менеджера характеру об'єкта управління; життєвими установками і цінностями менеджера; практичним досвідом і діловими якостями; ступенем уміння спілкуватися з людьми в процесі управління [1].

Критеріями оцінки ефективності стилю діяльності керівника є: ступінь впливу на постійне підвищення результативності організації; його творчий рівень, націленість у майбутнє; вплив на прояв ініціативи, розвиток творчості, заповзятливості персоналу; наявність програм дій щодо реалізації цілей діяльності організації, тому що відсутність таких програм або погані програми - ознака поганого стилю керівника і непридатності керівного персоналу [3].

Стиль діяльності керівника безпосередньо пов'язаний з раціональною організацією його особистої роботи, у тому числі: плануванням і розподілом робочого часу; умінням проводити наради, переговори, бесіди; використанням інформації і техніки.

Стиль керівника – це сукупність типових і відносно стабільних прийомів впливу на підлеглих з метою ефективного використання управлінських функцій і тим самим завдань, які стоять перед організацією.

Стиль управління – це гнучка поведінка керівника щодо співробітників, яка змінюється в часі залежно від ситуації і виявляється в способах виконання управлінських робіт підпорядкованим керівнику управлінським апаратом. Це поняття характеризує не тільки стиль роботи керівника, а й стиль роботи всього апарату управління.

Стиль характеризується стійкістю, яка виявляється в регулярному повторенні тих чи інших прийомів керівництва. Проте ця стійкість відносна, оскільки для стилю характерним є також динамізм. Стиль керівництва перебуває у тісному співвідношенні і взаємодії з методами управління. [4,7]

Розрізняють декілька видів опису стилю, зокрема одномірний та двомірний. За допомогою одномірного опису стилю керівництва можна охарактеризувати стиль керівництва залежно від ступеня делегування повноважень, зокрема: 1) керівник вирішує сам, не радячись з співробітниками; 2) вирішує керівник, але він намагається переконати співробітників у правильності свого рішення, перш ніж прийняти остаточне рішення; 3) вирішує керівник, але він дозволяє задавати запитання відносно свого рішення і, відповідаючи на них, намагається досягти взаєморозуміння; 4) керівник інформує підлеглих про майбутні рішення; підлеглі мають можливість висловити свою думку, перш ніж керівник прийме остаточне рішення; 5) група розробляє пропозиції, а керівник вибирає найбільш вдалі на його думку рішення; 6) група вирішує після того, як керівник висвітлить проблему і визначить межі вільних дій при її вирішенні; 7) група вирішує, керівник виступає в ролі координатора як всередині неї, так і поза нею.

До двомірного опису стилю керівництва можна віднести:

1. Стиль орієнтований на роботу, завдання (управління по завданням).

Цей стиль має високу орієнтацію на завдання і взаємовідносини з підлеглими.

На підлеглих здійснюється високий службовий тиск (до підлеглих відносяться як до машин). Особисті стосунки з підлеглими не сприймаються. При цьому стилі управління можна досягти значної продуктивності в роботі, але без нормальних людських відносин [4].

Це «жорсткий» курс адміністратора, для якого найважливіший виробничий результат, а людина тільки виконавець.

2. Стиль управління орієнтований на людські стосунки.

Стиль, який на перше місце ставить людські відносини, продуктивність, робота – на другорядному плані.

Гасло керівника – «потрібно залишатись людиною» призводить до послаблення взаємної відповідальності, намагань ухилитися від вирішення проблем. Конфлікти – «під сукном» у керівника. Співробітники, не маючи стимулів, стають малоініціативними і втрачають інтерес до творчості.

3. Стиль управління орієнтований посередньо на роботу і на людину.

Стиль, при якому керівники прагнуть до надійного середнього рівня, їх задоволення посередній результат. Їхній девіз – «не хватати зірок з неба», а практична діяльність спрямована на пошук компромісів, «золотої середини». Результати такого управління: 50 % можливого при половинній зацікавленості в праці. Якщо виникають конфлікти, то рішення по можливості приймаються демократичним шляхом.

4. Стиль управління орієнтований найменше на завдання і на людину (слабке управління).

Стиль, при якому керівник не прагне – ні до виробничих успіхів, ні до встановлення гуманних умов виробництва. Працівники працюють так, щоб не звільнили і не турбуватися ні про що. Подібне ставлення працюючих до роботи найчастіше є реакцією на стиль керівництва.

5. Стиль управління орієнтований високою мірою на завдання і на людські відносини (сильне управління).

Це ідеальний стиль управління (висока орієнтація на завдання і на підлеглих). Стиль, який передбачає найвищі результати при максимальному врахуванні потреб людей. Ключ до досягнення цього стилю – в реальних людських потребах, які полягають не в неробстві, а в мотиваціях. Людина практичного складу самореалізується в результатах своєї праці.

Стиль роботи керівника вирішальною мірою впливає на ефективність роботи апарату, на мотивацію підлеглих. За реалізацією влади керівником, залученням працівників до процесу прийняття рішень розрізняють стиль керівництва авторитарний (директивний), колегіальний (демократичний, колективний) і ліберальний (поблажливий) [4,7].

Авторитарний стиль. Керівник одноосібно приймає усі рішення і жорстко контролює їх виконання із погрозами покарання. Не беруться до уваги особисті ділові якості працівників, умови праці. Цікавить лише результат за будь-яку ціну. Цей стиль управління забезпечує відповідно високі результати. Як правило, такий керівник користується авторитетом лише у силу своєї посади. Така ефективність роботи можлива якщо керівник володіє високими діловими якостями і професійними знаннями.

Колегіальний (демократичний) стиль передбачає прийняття важливих рішень лише після попереднього обговорення з підлеглими та врахування їх думок. Керівник доброзичливо відноситься до особистості працівників, їх потреб і інтересів. Такий підхід дає можливість приймати правильні, виважені рішення і як результат – отримати високі виробничі результати праці. Керівник несе відповідальність за прийняті рішення і користується авторитетом у колективі у силу своєї кваліфікації.

Обидва визначені стилі керівництва мають як свої переваги, так і недоліки. Наприклад, переваги авторитарного стилю проявляються: у швидкому, оперативному прийнятті рішень, чіткому і ясному розподілі ролей, у полегшенні координації всієї роботи. Такий стиль керівництва викликає задоволеність серед працівників, котрі звикли до директивного підходу в роботі.

Перевага колегіального стилю: у висококваліфікованому прийнятті ділових рішень за рахунок широкого залучення до їх прийняття працівників, високий відсоток новаторських пропозицій серед активних працівників, висока ступінь задоволеності серед них і стимулювання молодих, особливо керівних працівників [2,7].

Ліберальний (пасивний, нейтральний) **стиль** управління дає можливість кожному висловлювати свою думку, яка не завжди враховується. Разом з тим, навіть враховані пропозиції і прийняті рішення не виконуються із-за відсутності контролю за їх реалізацією. Як наслідок – відсутність результату роботи, незадоволення колективу і виникнення конфліктних ситуацій. [7]

Більш досвідчені керівники поєднують елементи авторитарного і колегіального стилів керівництва.

Ефективність застосування стилю керівництва залежить від конкретних умов, а саме: підготовленості керівника, досвіду, виду, складності завдань, що вирішуються, здібностей та культури особистості, підготовленості персоналу управління, організаційної структури органу, установи, організації, підприємства тощо.

Список використаних джерел

1. Державний службовець в Україні (пошук моделі) / Під заг.ред. Н. Р. Нижник. - К.: Ін-Юре, 1998. - 264 с.
2. Крюгер М. Кадровий менеджмент. – С.51-52.
3. Лукичева Л. И. Управление персоналом: Курс лекцій; практические задания. - М.: Омега-Л, 2004. - 264 с.
4. Психология управления персоналом: пособ. для специалистов, работающих с персоналом / Под ред. А.В.Батаршева, А.О.Лукьянова. - М.: Изд-во Института психотерапии, 2005. - 624 с.
5. Управленческая деятельность руководителя. Основы менеджмента: В.В. Черкасов, С.В.Платонов.
6. <http://www.frontmanagement.org/fomants-916-1.html>.
7. https://pidruchniki.com/18271207/menedzhment/stil_upravlinnya

Т. С. Гавриленко

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ КИЄВА

Розвиток України як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави майже завжди відображувався на генезисі конституційно-правового статусу столиці України – міста-героя Києва та функцій Київської міської ради, визначеними Конституцією України, Європейською Хартією місцевого самоврядування та додатковим протоколом до неї, законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про столицю України - місто-герой Київ», «Про статус депутатів місцевих рад», іншими законами України та Статутом територіальної громади міста Києва. Територіальна громада міста Києва досить повно відчувала на собі всі злети і падіння національного державотворення та розвитку місцевого самоврядування в Україні. До того ж столиця неодноразово ставала площадкою для неоднозначних «експериментів», пов'язаних зі зміною її правового статусу. Своєю чергою, місто Київ і його територіальна громада часто ставали рушійною силою непересічних політичних подій і процесів в Україні, зокрема й революційних.

Історично Київ був столицею полян, Русі, Української Народної Республіки, Української Держави, Української Радянської Соціалістичної Республіки, а з 1991 р. – незалежної України. Київ також був адміністративним центром однойменного

князівства, литовсько - польського воєводства, козацького полку, російської губернії та обласним центром в УРСР. Київ став містом зародження незалежності України. 24 липня 1990 р. над Київською міською радою було урочисто піднято Національний прапор, а 1991 р. м. Київ став столицею незалежної України. Відтоді Київ утвердився як адміністративний і політичний центр держави, духовний, культурний і науково-освітній центр незалежної України. Історія становлення та розвитку столиці України - міста Києва відтворює в найбільш загальному вигляді генезис національного державотворення, а на окремих історичних етапах і повністю уособлює його.

Представницьким органом місцевого самоврядування міста Києва є виборний орган - Київська міська рада, яка складається з депутатів Київради і, відповідно до законів України, наділена правом представляти інтереси територіальної громади міста і приймати від її імені рішення.

Очевидно, що місто Київ посідає особливе, порівняно з іншими містами України, місце в системі адміністративно-територіального устрою України.

Ряд вчених досліджували правовий статус Київської міської ради та її функції. Наприклад, Волковський Є.П. присвячує своє дослідження фінансовому потенціалу місцевого самоврядування Києва, Федоренко В. вивчає устрій міста Києва, Скрипнюк О. шукає розбіжності в теорії та практиці здійснення місцевого самоврядування та виконавчої влади в столиці, Ю.Г. Скопненко порівнює європейську і місцеву системи організації публічної влади. Питаннями конституційно-правового статусу столиці України – міста Києва цікавилися: М.О.Баймуратова, Р.К.Давидова, Б.М.Данилишина, І.В.Дробуш, І.Я.Зайця, В.М.Кампа, А.А.Коваленка, М.І.Корнієнка, В.В.Кравченка, І.О.Кресіної, О.М.Невелєва, М.П.Орзіха, Є.В.Переғуди, В.Ф.Погорілка, М.О.Пухтинського, В.Ф.Опришка, Ю.С.Шемшученка, В.М.Шкабаро та інші.

Комплексних наукових досліджень історії становлення та розвитку структури органів місцевого самоврядування Києва досі не створено. Окремі аспекти функціонування органів місцевого самоврядування щодо їх співіснування з державними органами виконавчої влади висвітлені у працях фахівців із державного управління та конституційного права. Головним джерелом для дослідження залишаються Закони України, що стосувалися діяльності органів місцевого самоврядування та визначали вектор їх розвитку.

Отже, важливим, досконало не дослідженим аспектом залишається вивчення та аналіз еволюції і розвитку становлення місцевої влади Києва, функцій Київської міської ради з часів прадавньої Княжої держави до сьогодення.

Молодим науковцям слід зосередити увагу на дослідженні історії становлення та розвитку самоврядування міста Києва, порівнянні місцевого самоврядування на прикладі європейських країн, узагальненні та систематизації результатів наукових досліджень щодо вдосконалення органів місцевого самоврядування в Україні з урахуванням досвіду зарубіжних країн. Особливу увагу слід приділити аналізу спеціального статусу міста Києва як столиці України, особливості здійснення місцевого самоврядування у місті відповідно до Конституції України та законів України.

О. П. Борис

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ОСВІТИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Стратегія розвитку освіти у сфері цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки має полягати: 1) у побудові і паралельному існуванні відомчої (безоплатної) професійної освіти та комерційної (платної) освіти за спеціальностями «цивільний

захист» та «пожежна безпека»; 2) комерційна освітня система має забезпечувати підготовку спеціалістів та надання відповідного освітнього рівня у сфері цивільного захисту та пожежної безпеки для контингенту, не пов'язаного з відомчою приналежністю до сфери державного управління ЦЗ; 3) запровадженні системи відомчої освітньої підготовки кадрів для Центрального органу виконавчої влади (ДСНС) за принципом послідовного набуття освітньо-професійних ступенів: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, післядипломна освіта (державне управління у сфері ЦЗ); 4) піднятті статусу професії рятувальника з рівня робітничої (кваліфікований робітник) до освітньо-професійного ступеню молодшого бакалавра; 5) запровадженні інституту державних менеджерів (керівників) із ліквідації НС; 6) запровадженні системи громадського контролю за якістю освіти, підготовкою кадрів та професійної оцінки.

Основу відомчої системи освіти мають складати державні замовлення підготовки спеціалістів у сфері цивільного захисту та пожежної безпеки ЦОВВ, який формує та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. До сфери освіти за напрямом «цивільний захист» мають бути включенні спеціальності, пов'язані з забезпеченням техногенної безпеки (хімічної, бактеріологічної, радіаційної) та цивільної оборони.

При цьому питання щодо підготовки спеціалістів за визначеними напрямами діяльності для інших ЦОВВ та органів державної влади (МВС, СБУ, МО, Державні адміністрації і т.п.) є дискусійними.

Механізм відомчої освітньої системи має передбачати єдину мету: організацію системного відбору кадрів для набуття відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня фахівцями служби цивільного захисту. Алгоритм підготовки фахівців за державний кошт можливо організовувати наступним чином:

Після закінчення загальноосвітньої школи громадянин, який висловлює бажання присвятити свою діяльність державній службі ЦЗ, має отримати освіту рівня «молодший бакалавр». В разі необхідності (бажання) підвищення освітнього рівня, після практичної роботи в підрозділах служби ЦЗ не менше 1 року, має відбуватися професійна оцінка кандидата щодо висування на вищі посади, в разі підтвердження такої можливості – отримання наступного щабля освіти «бакалавр».

На рівні отримання освітнього рівня «бакалавр» має проходити розподіл за спеціалізацією. Для прикладу у спеціальності «пожежна безпека»:

- державний нагляд, запобігання, профілактика;
- ринковий нагляд, оцінка відповідності;
- реагування та ліквідація надзвичайних ситуацій (пожеж);
- матеріально-технічне забезпечення.

В разі необхідності (бажання) подальшого підвищення професійно-освітнього рівня (від начальника частини до керівників структурних підрозділів системи ЦЗ), фахівець повинен мати досвід відповідної практичної роботи на посаді, що відповідає освітньому рівню «бакалавр» не менш, як 2 роки, і лише після набуття практичного досвіду роботи та професійної оцінки щодо можливості обіймати вищі посади, може отримати направлення до навчання в магістратурі.

Так само, в разі необхідності набуття найвищого освітнього рівня у сфері ЦЗ для обіймання посад, пов'язаних із системою державного управління (менеджери управління державного рівня), фахівці мають отримати певний досвід практичної роботи, але не менше 3-х років на посадах, що відповідають освітньому рівню «магістр», та направленні на здобуття післядипломної освіти за результатами професійної оцінки.

Таким чином у спеціальності «пожежна безпека» професійно-освітні рівні мають відповідати наступним критеріям (для прикладу):

«молодший бакалавр» – рівень рятувальника (пожежного-рятувальника);

«бакалавр» – рівень від начальника караулу (інспектора) до начальника частини;

«магістр» – від начальника частини до керівника структурного підрозділу служби ЦЗ та керівника спеціалізованої аварійно-рятувальної служби;

«післядипломна освіта» – заступники і начальники територіальних органів, керівний склад департаментів, заступники і керівники ЦОВВ, державні менеджери із ліквідації НС.

Слід зазначити, що більшість посад служби ЦЗ потребує фахівців саме з освітнім ступенем «молодший бакалавр» та «бакалавр». Лише частина фахівців потребує підвищення освітнього ступеню до рівня «магістр», що знижує витрати на забезпечення вказаного освітнього ступеню.

Система комерційної освіти має забезпечувати необхідний освітній рівень громадянам, які не пов'язують подальшу діяльність із системою державного цивільного захисту (пожежної охорони). Це стосується відомчих служб пожежної охорони, приватних експертів у сфері ЦЗ, пожежної безпеки та інше. При цьому слід зазначити, що комерційна освіта рівня «бакалавр» триватиме на рік довше в порівнянні з відомчою освітою (навіть з урахуванням мінімального критерію щодо річної практичної роботи в підрозділах ЦЗ).

Важливим аспектом стратегії освіти має бути виокремлення підготовки керівників державного рівня з системи професійної освіти, що потребує розширення знань у царині державного управління у сфері ЦЗ (найвищі керівні кадри служби). Для здійснення такої підготовки державного управлінця слід ввести дещо інше поняття терміну «післядипломна освіта», що функціонально має поєднувати в собі академічну та прикладну науково-дослідну діяльність. Тобто утворення окремої та єдиної в державі відомчої установи (наприклад Академії цивільного захисту України) із системної підготовки кадрів у сфері державного управління ЦЗ вищого державного рівня та її поєднання з науково-дослідною діяльністю, в тому числі з впровадженням ад'юнктури (аспірантури) та докторантури у сферах цивільного захисту та пожежної безпеки і створення відповідних вчених рад. Саме на цьому рівні має бути надана можливість об'єднання комерційної і відомчої систем освіти для підтримання наукової діяльності та формування наукового потенціалу у сфері ЦЗ та ПБ держави. Тобто на цьому рівні зникає ієрархія відомчої освіти.

Для здійснення заходів державного регулювання системи управління в надзвичайних ситуаціях, при ліквідації надзвичайних ситуацій регіонального, державного та міждержавного рівня, слід ввести інститут державного менеджменту з ліквідації НС та запровадити професію – державного менеджера з ліквідації НС (керівник ліквідації НС).

Також важливим аспектом стратегічного розвитку відомчої освіти слід визнати зміну статусу професії рятувальник (пожежний-рятувальник) на освітньо-професійний ступень «молодший бакалавр». На даний час рівнем освіти для пожежного-рятувальника та рятувальника є отримання професії, хоча за рівнем складності і ризиконебезпечності професія повинна відповідати освітньо-професійному ступеню молодшого бакалавра, який здобувається на початковому (короткому) циклі вищої освіти. Крім того зазначена зміна понять дозволить провести штатно-організаційні заходи щодо реформування системи навчально-методичних та навчальних центрів ДСНС.

Слід зауважити наступне. Стратегію розвитку освіти важко сформулювати без розуміння стратегії розвитку цивільного захисту України та формування реальної стратегії розвитку служби з надзвичайних ситуацій. На даний час система цивіль-

ного захисту, цивільної оборони та пожежної охорони не мають чітких понять і організаційних меж, структура побудови ЦЗ України не відповідає жодній існуючій національній системі країн ЄС. Поняття державного управління в сфері цивільного захисту на даний час формується переважно за декларативним принципом, а ДСНС не має реальних повноважень впливати на державну політику в сфері цивільного захисту та виступати органом безпосереднього керівництва ЦЗ держави.

С. М. Антикало

ВІДКРИТА ШКОЛА – НОВИЙ ВИКЛИК ОСВІТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ У МЕЖАХ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКО-ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Освіта в наш час характеризується переходом від державного до громадсько-державного управління. Поширюється процес децентралізації управління: деякі функції, що раніше виконувала держава, передають місцевим органам влади, громадським і приватним організаціям. Починається децентралізації управління: суспільний характер прийняття рішень; широке застосування засад освітнього менеджменту; фінансова автономія низової ланки освітньої системи – шкіл. У сучасних економічних умовах школа опинилася перед такими проблемами: занепад сіл, «боротьба за учня» в умовах профілізації, зниження народжуваності дітей. Тому все частіше постають завдання про створення умов для здобуття учнями якісної освіти, модернізація системи позакласної роботи, впровадження додаткових освітніх послуг, вироблення власної сучасної моделі виховної роботи, модернізація матеріально-технічної та навчально-методичної бази, створення комфортних та безпечних умов перебування учнів у школі, турбота про здоров'я дітей. Виходячи із зазначених завдань, сучасна школа має відповідати статусу опорної школи, бути центром освітніх інновацій та підтримувати їх розвиток у школах-сателітах, пропонувати освітні послуги учасникам навчально-виховного процесу, які легше адаптуватимуться до нового економічного і соціокультурного середовища, стануть користуватися методами прогнозування й моделювання, будуть брати на себе відповідальність за власний вибір і постійно вдосконалювати свої знання. У наш час найактуальнішою з тем освітнього менеджменту є впровадження громадсько-державного управління як нової демократичної моделі управління розвитком навчального закладу.

У статті 53 Конституції України говориться: «Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної і післядипломної освіти, різних форм навчання...».

Держава все більше відмовляється від функції надання освіти і передає контроль за змістом, затвердженням стандартів і програм освітянам. Функції державних органів управління освітою в розвинутих країнах також переходять на рівень місцевих органів влади, громадських організацій і приватного сектору. Загалом, структура державного управління освітніх систем складається з трьох рівнів: вищий – центральні органи влади, середній – регіональне керівництво, нижчий – місцеве керівництво - територіальні громади. Особливе місце в цьому ланцюзі посідають територіальні громади, оскільки саме вони є споживачами освітніх послуг та формують вимоги до їх якісного надання. Таке управління сьогодні є актуальним та орієнтує освіту на постійний розвиток.

Слово «громада» - багатозначне. Воно може означати деяку місцеву спільноту, окреслювати етнічну чи культурну належність або ж стосуватися неформального

професійного об'єднання. Загалом кожна зацікавлена група в громаді потребує від школи окремої стратегії діяльності. Така структура співпраці виправдана і є передумовою ефективного партнерства.

Сільська школа характеризується своєрідною специфікою. Це різні типи та види навчальних закладів різноманітні за наповнюваністю, територіальним розташуванням, соціальним оточенням, національним складом. На якості функціонування сільської школи позначилася і затяжна фінансово-економічна криза, і складна демографічна ситуація, і зникнення базових господарств, які утримували соціальну інфраструктуру села.

Багато науковців займалися дослідженням особливостей навчально-виховного процесу в малокомплектній школі. Але питання державно-громадського управління сільською школою не були об'єктом глибокого наукового дослідження, хоча на сьогодні є досить актуальним.

Національна стратегія розвитку освіти ставить завдання розвивати систему громадсько-державного управління освітою з одночасним контролем за якістю освітньої діяльності та передбачає: 1) упровадження в життя різних моделей державно-громадського управління розвитком навчальних закладів; 2) розробку моделі й методики впровадження державно-громадського управління в практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів; 3) забезпечення розвитку науково-методичних служб і включення питання державно-громадського управління в навчальні плани курсів підвищення кваліфікації та плани підготовки керівників навчальних закладів.

У Конституції України наголошено на тому, що громадяни України мають право на свободу об'єднання в громадські організації для здійснення й захисту своїх прав і свобод та задоволення економічних, соціальних, культурних та інших інтересів (ст. 36); брати участь в управлінні державними справами (ст. 38).

У Національній доктрині розвитку освіти звертається увага на розробку моделей управління освітою з підключенням до управління громадян для підвищення його гнучкості, демократичності й надання державно-громадського характеру.

Сучасна нормативно-правова база України декларує необхідність модернізації управління освітою, проте ефективних механізмів децентралізації вертикалі державного управління в освіті та впровадження громадського компонента управління вироблено мало. Отже, виникла потреба шукати додаткові шляхи вирішення проблеми.

Практика показує, що керівники навчальних закладів зараз усе більше приділяють увагу розвитку державно-громадського управління, вивчають законодавчі та методичні документи з упровадження демократичних перетворень, залучення громади до діяльності школи, створення оптимальних умов для широкого залучення учнів, батьків і громади до цієї роботи, співпрацюють із волонтерами, депутатами, засобами масової інформації, використовують соціальні мережі.

Як бачимо, сьогодні диктує свої умови й керівники є активними прихильниками нових підходів до теорії та практики управління навчальними закладами. Будуючи власну модель управління закладом освіти, вони роблять акцент на поєднанні освітнього та партнерського управління на основі врахування громадської думки, залучення громадян до ухвалення управлінських рішень. У 2000 рр. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» ініціював проект із розвитку Громадсько-активних шкіл, який поживав роботу з громадою. Деякі школи стали реалізаторами цього проекту. Проте в нашому районі тільки починається робота зі створення громад та функціонування освітніх округів. Питання ще вирішується, а школа вже зараз змушена стимулювати громадську активність, щоб не лише учні, а й вчителі, батьки, волонтери та депутати брали участь у розвитку та становленні громадсько-державного управління.

Колективи зараз ставлять завдання не тільки працювати над підвищенням якості

освітніх послуг, а й залучати батьків та громаду для вирішення соціальних та інших проблем.

Дієвим органом в роботі закладів є піклувальна рада, вона забезпечує доступ загальної середньої освіти для всіх громадян, залучення широкої громадськості до вирішення проблем навчання і виховання. До її складу входять Голова сільської ради, Голова батьківського комітету, місцеві підприємці.

Велику увагу рада приділяє роботі із соціального захисту дітей із неблагополучних сімей. Однак основним завданням піклувальної ради є організація матеріально-технічного забезпечення закладів.

Партнерство закладів освіти та бізнесу зараз набуває неабиякого розвитку. Партнерами закладів Нікольського району на шляху зміцнення його благополуччя багато років виступають ММК ім. Ілліча (зараз Метінвест та HarVeast), Благодійний фонд ADRA, Грецький медичний центр «Меотида», Грецька спілка. Взаємодія з ними здійснюється через вирішення фінансових питань, розв'язання проблем зміцнення матеріально-технічної бази закладів освіти, проведення ремонтних робіт, постачання спортивного інвентарю, навчально-методичної літератури, наочного обладнання, надання матеріальної допомоги дітям, які потребують соціального захисту.

За кошти спонсора Народного депутата України Д.В.Лубінця протягом останніх років діти з метою творчої співпраці з учнями інших областей України неодноразово відвідували міста Київ, Тернопіль, Ковель тощо.

Але взаємодія закладів освіти з підприємствами, як показує досвід, повинна мати не епізодичний характер, а бути системною. Таким чином, з метою реалізації принципу державно-громадського управління освітою необхідно передати частину управлінських повноважень громадським органам співуправління. У результаті заклади освіти вийдуть на новий рівень розвитку.

У закладах освіти Нікольського району ефективним дієвим органом є батьківська рада школи. До її складу входять учні, вчителі, адміністрація, батьки (рівне представництво). Для ефективної організації роботи батьківська рада працює за такими напрямками: загальна середня освіта, соціально-побутові питання, трудове законодавство та здоровий спосіб життя. На своїх засіданнях батьківська рада затверджує основні напрями роботи. Члени ради постійно запрошуються на засідання педагогічних рад, виховні заходи та є частими спостерігачами на відкритих уроках і виховних годинах.

В рамках напрямку громадська ініціатива налагоджено роботу з Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» Український центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, Центр національно-патріотичного виховання, розпочато роботу з реалізації проекту козацько-лицарського виховання «Джура».

Роблячи висновки, хочеться зазначити, що співпраця закладів освіти з громадою потрібна не тільки з маркетингових міркувань. Вона допоможе розв'язати проблеми виховання, бо «Дитину виховує вся громада». Ця народна мудрість не має кордонів. Щоб таке виховання було ефективним, потрібен рух громади й школи в єдиному напрямі, єдність мети й цілей, налаштування на діалог: громада змінює школу, школа змінює громаду. Державно-громадське управління - це активна взаємодія державних та громадських органів управління, яка забезпечує функціонування освітньої сфери та передбачає всебічний розвиток системи освіти.

Список використаних джерел

1.Аніщенко Л. Корпоративність в управлінні закладом.// Директор школи. – 2011.- №2. 2.Безеголова Р. Громадсько-державне управління. // Підручник для директора. – 2010.- лютий. 3.Бондар В.І. Управлінська діяльність директора школи: Дидактичний аспект/В.І.Бондар. – К., 1987.- 156 с. 4.Жукова О. Державно-громадське управління закладом освіти.// Підручник для директора.- 2010- березень.

СЕКЦІЯ VII

СУЧАСНА ОСВІТА: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Л. А. Шкор

ЕВРОПЕЙСКИЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ НЕИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ ПРАКТИКИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Исторический опыт организации неинституциональной практики художественного образования оказался актуальным вопросом для современной педагогики искусства. Личностно ориентированный подход, став педагогической инновацией XX века (разработан Б. Ананьевым, Б. Выготским и др.), оказался исторически апробирован в практике домашнего женского художественно-эстетического образования XIV – XIX вв.

В указанный исторический период социокультурные, религиозные, этические нормы ограничивали возможности получения женщиной любого образования (общего и специализированного), ограничивая ее только сферой частной жизни. В эпоху Возрождения, например, считалось, что изучение женщиной философии и математики недопустимы, поэтому музицирование считалось более предпочтительным занятием.

Ранним примером организации неинституциональной практики музыкального образования были итальянские «концерты поющих дам» при дворе герцогов д'Эсте в Ферраре (XVI в.). Известно, что в них принимали участие знатные дамы и жены придворных музыкантов, владевшие игрой на музыкальных инструментах на достаточно высоком уровне. Для аристократок такие концерты были проявлением их социальной значимости, демонстрируя образованность дамы, но оставляя ее в сфере частного. Уроки музыки, необходимые для будущей творческой активности, юные аристократки получали дома, а в роли учителя выступал придворный музыкант, за действиями которого наблюдали родственницы ученицы. Социальные и религиозные нормы XIV – XVIII в. не позволяли женщине стать ученицей в мастерской художника, если он не являлся ее родственником, поэтому уроки живописи также организовывались дома, и ограничивались навыками рисования натюрморта. Домашнее художественное образование не нарушало сложившейся социальной системы, и наполняло повседневную деятельность женщины культурным смыслом (тем более, что образование дочерей являлось прямой обязанностью матери).

В эпоху Просвещения постепенно смягчались ограничения, связанные с образованием женщин (девочек стали принимать в школы) [1]. Это объяснялось тем, что мужчина, состоявший в профессии и обладающий общественным положением, ощущал необходимость в эмоционально-психологическом комфорте и коммуникативных связях, который могла обеспечить в семье образованная женщина. Отсюда в сфере частной жизни возникает интерес к совместным занятиям музицированием в рамках определенной страты. В домах буржуазии собирались коллекции музыкальных инструментов, что считалось хорошим капиталовложением, а представители одной гильдии объединялись в *collegium musicum* для совместного музицирования (для них сочиняли произведения Л. Моцарт и Г.-Ф. Телеманн). Таким образом в городах Германии, Швейцарии, Чехии начинали появляться оркестры, состоящие из любителей и любителей музыки (что отражено и в произведениях живописи указанного

періода), які запрошували композиторів для організації частних занять з оркестрантами-непрофесіоналами. В домах буржуазії виділялось час для іншого функціонала кімнати: в теченні дня столова перетворювалась в музичну кімнату. Таким чином музична освіта служила для стійкого розвитку певного соціального прошарку, сприяло підтриманню комунікації між членами гільдії крім фінансових цілей, а освітній ценз жінок підвищувався саме в області мистецтва.

Увага до емоційного світу особистості зміцнилась в ХІХ в., і питання організації неінституційної практики мистецтвеної освіти обострилось. Устав Санкт-Петербурзької Академії мистецтв забороняв приймати жінок в число студентів навіть до середини ХІХ в., директор французької мистецтвеної Академії Д'Анжвільє заборонив художникам Сюве і Давиду приймати учениць [2]. Однак жінки, одержавши суспільне визнання своєю діяльністю, могли стати почесними членами академій (Елізабет Віже-Лебрен, Крістіна Робертсон). Тоді їх запрошували в дом аристократії в якості почесних гостей, організувавши для них майстерські для частних уроків живопису. Така ж ситуація була характерною і для європейської музичної культури. В домах аристократії були організовані музично-літературні салони, і проходились творчі зустрічі з відомими європейськими музикантами (Клара і Роберт Шуман двічі їздили в Петербург на гастролі).

Таким чином, європейський історичний досвід організації неінституційної практики мистецтвеної освіти налічує декілька століть. Саме тому він потребує в науково-теоретичному осмисленні для виявлення механізмів і закономірностей ефективної організації педагогічного процесу в області історії мистецтвеної освіти. Несомненно, що узагальнення цього історичного досвіду буде сприяти формуванню нових механізмів проектування освітнього середовища в області мистецтва.

Список использованных источников

1. Арьес, Ф. Ребенок и семейная жизнь при старом порядке / Ф. Арьес; пер. с фр. Я. Ю. Старцева. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. – 144 с. 2. Шкор, Л.А. Художественное творчество женщин в европейском искусстве XIV – первой половины XIX вв.: (на материале живописи и музыки) / Л.А. Шкор – Минск: Энциклопедикс, 2014. – 132 с.

О. В. Кундеревиц

ПОШУКИ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

В багатьох країнах сучасного світу проводяться реформи системи освіти. Це відбувається з двох причин. Перша – економічна, оскільки зростає необхідність відповідності економіці ХХІ століття. Друга – культурна, як потреба зберегти культурну ідентичність та вміти передати культурну спадщину в умовах глобалізованого світу. Традиції загальної гуманітарної освіти вперше з'явилися в Китаї, де конфуціанська традиція робила акцент на освіті широкого профілю і вільному підході до процесу накопичення знань.

Спеціалізовані освітні програми більше не можуть підготувати людину до нової економіки знань, що потребує творчого мислення, і саме тому все більше зростає переконання в необхідності широкої міждисциплінарної освіти. Таким чином, в сучасному світі почалося відродження гуманітарної освіти. Відбувається розуміння того, що представникам робочих професій та тим, хто зайнятий інтелектуальною працею, потрібні не тільки професійні знання, але й особисті навички. До них

можна віднести: критичне мислення, ефективні комунікації, вміння обробляти інформацію як з академічної, так і з культурологічної точок зору, аналізувати кількісні та якісні дані.

Молодь намагаються готувати до майбутнього, але за старими методиками. Проблема полягає в тому, що сама існуюча система освіти розроблялась для іншої епохи. Вона створювалась в умовах духовної культури епохи Просвіти та промислової революції. Робота навчальних закладів досі нагадує роботу заводів та фабрик. Необхідність змінити саму парадигму освіти назріла давно і потребує подальшої розробки та випробувань. Спираючись на дослідження дивергентного мислення, що останнім часом з'являються в наукових публікаціях, можна стверджувати, що воно виступає обов'язковою умовою творчості, оскільки дозволяє знаходити різні рішення однієї проблеми.

Займаючись дослідженнями з питань навчання, Джон Уїтмор (Whitmore, 1996), засновник коучінгу, переконує в необхідності допомогти людям знайти «їх власну внутрішню гру». Як приклад він наводить прогрес тренерської справи у спорті. Сучасні тенденції відійшли від принципів постійного удосконалення техніки майстерності (яка має межі) й прийшли до удосконалення самосвідомості – свідомості духа й тіла. Людина вчиться знаходити повний взаємозв'язок між власним природним ритмом і метою, і це призводить до того, що найкраща особиста методика поведінки спрацьовує вже в самій особі. І коли Людина вже оволодіває особистою методикою поведінки, тоді можна засвоїти вже й інші, сторонні методики, за умови, що вони повністю відповідають основній внутрішній гармонії, яка сформувалась.

Дж. Уїтмор вважає, що підготовка і навчання здійснюються в межах основного набору принципів: віра в наявність у людей вроджених здібностей, які у більшості людей розкриті не до кінця; тренування і навчання повинні розвивати відчуття високої моральної самосвідомості і бути спрямованими на діяльність людини; якщо людям відповідним чином пропонується підготовка та навчання, та якщо людина сама усвідомлює необхідність цієї підготовки, то існує висока ймовірність досягти більших позитивних результатів.

Перегляд змісту освіти пов'язаний з викликами ХХІ ст. і необхідністю задовольняти нові потреби ринку праці, але ідеї, що лежали в основі загальної гуманітарної освіти не втратили своєї актуальності.

С. Ф. Лягушин, О. Й. Соколовський

КРИЗА ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Говорячи про проблеми гуманітарної освіти, доцільно порівняти їх із проблемами, з якими стикається освіта природнича та інженерна. Наразі не торкаємось організації конкретних курсів і методики викладання окремих тем. Радше почнемо з проблем набору студентів на 1-й курс. Зараз значна частина українських вишів, за винятком найбільш престижних, насамперед столичних, має значні труднощі з заповненням держбюджетних місць, хоча їх кількість помітно скоротилася. Загальновідомий вплив на вибір потенційних абітурієнтів мають перспективи отримати добре оплачувану роботу за спеціальністю й широкі можливості виїзду за кордон. У той же час інтерес випускників шкіл до різних спеціальностей у рамках одного вищого навчального закладу може різко відрізнятись. Торік жоден абітурієнт не прийшов до ДНУ на щойно ліцензовану спеціальність «Середня освіта (Фізика)», тоді як на психологічну спеціальність було зараховано кілька десятків юнаків і дівчат, хоча потреба у вчителях фізики в нашій області значно гостріша, ніж у шкільних психологах.

З 90-х років спостерігається невпинне зменшення бажаючих отримати фізико-математичну освіту й інженерні спеціальності, за винятком ІТ. Зауважимо, що в радянські часи саме фізико-математична освіта знаходилась у нас на високому рівні, була конкурентоспроможною в світі. Додаткові заходи – олімпіади для абітурієнтів, підготовчі курси з певними пільгами для абітурієнтів, освітньо-науково-виробничі комплекси – давали певний ефект, але проблема продовжувала загострюватись. Криза промисловості високих технологій в Україні – дуже серйозний чинник такої ситуації, але спостерігається й падіння інтересу в загальноосвітній школі до природничих дисциплін, насамперед до фізики. Це спостерігається й у рівні учасників олімпіад школярів, і в незначній кількості випускників, які проходять ЗНО з фізики. Але ж збереження науково-освітнього потенціалу в цій сфері визначатиме вектор розвитку країни. Ми всі зацікавлені в інноваційному шляху виходу з кризи!

Окреслена ситуація свідчить про те, що найбільш серйозні проблеми мають спеціальності, опанування якими вимагає вміння творчої обробки інформації (у фізиці це розв'язання задач), а найбільш охоче абітурієнти йдуть на спеціальності, де переважають дисципліни описового характеру. Сучасна школа акцентує увагу на викладі певного обсягу інформації, оскільки запам'ятовування легше контролювати. Досить подивитись на питання ЗНО з гуманітарних дисциплін! Після цього в учнів виникає враження, що вся проблема в пошуку інформації, а під час перевірки – в умілому списуванні. Протягом останніх 30 років інформація різного роду завдяки Інтернету стала загальнодоступною, і функція вчителя – це допомога в тому, щоб упоратися з інформаційним потоком, навчити аналізу й самостійному мисленню. Цього середній школі явно не вистачає. Інформатизація зіграла злий жарт із освітою: ми маємо покоління (й не тільки в Україні!), масово орієнтоване на скачування та відтворення інформації зі Всесвітньої мережі. Проблема об'єктивної оцінки знань породжувала системи шифрування, заборону присутності викладача на іспиті, заборону використання смартфонів тощо. Але якщо перевіряється пам'ять, а не мислення, ми можемо отримати студента, що чесно набрав необхідні бали, але не готовий учитися по-справжньому. Першою зіткнулася з цими проблемами фізика: в ній співвідношення між розумінням і запам'ятовуванням найбільш несприятливе для випускників сучасної загальноосвітньої школи. Навіть математика на шкільному рівні більше піддається алгоритмізації. А задачі з фізики наші абітурієнти, як правило, не розв'язують, якщо завдання не зводиться до підстановки чисел у формулу. Дивна річ, але численні фахівці з педагогіки ніби не помічають цих принципових проблем. Наукові журнали публікують дослідження стосовно викладу окремих тем курсів, аналізують сукупності компетентностей, коли значна частина молоді, яка вже прийшла до нас, щиро не розуміє, що значить розуміти матеріал. До самостійної роботи з літературою вона не готова, скоріше потребує послуг репетитора.

Не беручись до складання програми порятунку природничої освіти, в цій доповіді ми можемо висловити певні важливі міркування стосовно подолання кризи. Звичайно, варто покращити зовнішні умови для природничої освіти: фінансування науки та високих технологій, достатня кількість аудиторних годин на дисципліні фізико-математичного циклу, спеціальні державні програми збереження фундаментальної освіти й наявних наукових шкіл. На високому державному рівні ставилось завдання зміцнення обороноздатності країни шляхом розгортання робіт зі створення сучасних видів озброєння (зокрема, високоточного). Реалізація таких планів вимагає підтримки освіти в галузях фізики, хімії, інженерії, починаючи зі шкільного рівня. У зв'язку з цим абсолютно неприйнятна тенденція об'єднання в школі природознавчих дисциплін у єдиний предмет. Стимулювання підготовки фахівців-осві-

тян (зокрема, вчителів фізики) можна почати з підвищення стипендій студентам відповідних спеціальностей (навіть за рахунок місцевих бюджетів).

У той же час кожний викладач може зробити свій внесок до цієї справи: перевіряти в учнів і студентів володіння матеріалом, а не знання формул, пояснювати тим, хто вчиться, важливість самостійних дій на основі отриманої інформації, належним чином будувати контрольні заходи. В загальноосвітній школі природничі дисципліни, навіть за умов скорочення годин і об'єднання курсів, мають викладатися за зразком фізики – з наголосом на розумінні природи процесів. При вивченні фізики учнів шкіл і студентів лякає її нескінченність. Подолати цей страх слід шляхом ретельного відбору обов'язкового програмного матеріалу та формування навичок розв'язування задач на основі найпростіших моделей.

О. М. Андрієць

РОЛЬ НАОЧНОСТІ В РОЗВИТКУ ДИСКУРСНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Процес опанування української мови відбувається в основному в межах класно-урочної системи організації навчальної діяльності, значеннєву роль у якій відводиться принципам, методам і прийомам навчання.

У формуванні дискурсної компетентності старшокласників нами виділено низку загальнодидактичних і лінгводидактичних принципів, основні аспекти яких були закладені ще в концепціях О.Біляєва, М.Вашуленка, Є.Голобородько, О.Горошкіної, В.Масальського, Г.Михайловської, М.Пентилюк, С.Чавдарова, М.Шанського та ін.

Я відомо, принципи навчання – це певна система основних дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність [1, с. 271]. В основу роботи з дискурсним мовленням у старших класах покладено такі загальнодидактичні принципи: науковості, наступності та перспективності, систематичності й послідовності, доступності, наочності, текстоцентричності, свідомості й активності учнів, міцності знань, умінь і навичок, зв'язку навчання з життям, із мовною практикою. Розглянемо один із них – наочність.

Підвищенню інтересу до знань та полегшенню їх засвоєння сприяє принцип наочності, що полягає у «формуванні в учнів уявлень та понять на основі живого сприйняття предмета і явищ» [2, с.78].

У дидактиці виділяють наочність натуральну (рослини, тварини, зоряне небо, явища природи тощо), образну (картини, таблиці, моделі), символічну (графіки, діаграми, схеми, формули) [1,с.273], а також слухову та зорову (аудіо-візуальну) [2, с.78].

Сучасна лінгводидактика рекомендує для удосконалення комунікативних умінь і навичок учнів використовувати наочність, підпорядковану чітко окресленій меті, завданням, розвитку самостійності й активності старшокласників. Яскрава демонстрація наочності на уроках української мови допомагає школярам засвоїти навчальний матеріал, усвідомити його суть, викликати потребу в творчому застосуванні наукового мовлення у власній практичній діяльності, пробудити прагнення до точного, правильного мовлення, бажання оперувати науковими термінами тощо. Мета використання наочності різна: наочність може бути джерелом нової інформації чи суттєвим доповненням, увиразненням наукового матеріалу, вона може сприяти поглибленню або закріпленню отриманих знань, створювати відповідний настрій для подальшої роботи з науковим дискурсом.

Сприятливим для реалізації принципу наочності, на нашу думку, є такий засіб навчання, як комп'ютерна техніка. При вмілому застосуванні комп'ютера «ма-

теріалізується» мовленнєва наочність за допомогою кольору, графіки, системи підкреслень, динаміки зображення тощо, залучаючи при цьому школярів до активної взаємодії з динамічними таблицями, опорними схемами, сигналами й алгоритмами. Це сприяє реалізації низки дидактичних завдань: інтенсифікувати навчальний процес, активізувати пізнавальну діяльність учнів, пробудити інтерес до навчання, підвищити рівень знань; забезпечити диференціацію та індивідуалізацію навчання, адже під час роботи з комп'ютером організовується активна пізнавальна діяльність кожного учня з урахуванням його індивідуальних можливостей засвоєння навчального матеріалу [3,с.33]. Дискурсне мовлення ефективно розвивається при використанні узагальнювальних та ілюстративних таблиць, або таблиць, що містять творчі завдання. Так, під час вивчення синтаксису вчитель широко використовує картини й малюнки як ілюстрацію для творення дискурсу.

Таким чином, наочність активізує пізнавальну діяльність старшокласників та збагачує дидактичні можливості вчителя. Зокрема, технічні засоби впливають на звукове і зорове сприйняття учнів (мультимедійна дошка, проектор, комп'ютер), які дають змогу підвищити ефективність навчання, зробити його глибшим та змістовнішим.

Список використаних джерел

1.Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 2003. – 576 с. 2.Наумчук М.М., Луцишинська Л.П. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови: Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Астон, 2003. – 132 с. 3.Шелехова Г., Манако А., Остаф Я. Комп'ютерні технології у навчанні мови // Дивослово.– 1999.– №3.– С.33-35.

В. С. Локишин

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ З УРАХУВАННЯМ ВИМІРІВ ЦІННІСНИХ СТРАТЕГІЙ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ

Важливим аспектом у контексті формування стратегії закладів та установ соціокультурної сфери є система цінностей. На нашу думку управління цінностями на рівні закладів і установ розширює можливості мотивації персоналу соціокультурної сфери на основі формування ціннісних стратегій.

В процесі проведення аналізу наукових джерел щодо проблем формування професійної компетентності менеджерів соціокультурної сфери з урахуванням ціннісної компоненти, можна зробити висновок, що приділялася належна увага таким її аспектам, як рівні розвитку цінностей, рівнів розвитку ціннісної компетентності менеджерів соціокультурної сфери в контексті модернізації вищої освіти, формування ціннісної компетентності менеджерів соціокультурної сфери в процесі організаційного розвитку закладу соціокультурної сфери.

Мета дослідження полягає в розробленні та теоретичному обґрунтуванні моделі формування професійної компетентності фахівців з менеджменту соціокультурної сфери з урахуванням ціннісних стратегій

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Глобалізація процесу формування міжнародних відносин, інтеграційні процеси, що відбуваються в Європі, прагнення України стати повноцінним членом європейської та світової спільноти визначили зміну цільових орієнтирів професійної освіти. Процеси модернізації вищої освіти стосуються і аспектів підготовки фахівців з менеджменту соціокультурної сфери як її складової, здатної продуктивно використовувати внутрішні і зовнішні ресурси та забезпечувати функціонування системи професійної підготовки в соціокультурній сфері.

Керівники закладів та установ соціокультурної сфери не завжди мають достатній вичерпний рівень уявлення про цінності, значущі для працівників, тому стратегія розвитку компанії часто виявляється невдалою. Неважливо, наскільки блискуче проведений аналіз, на якому заснована стратегія, адже саме люди - від членів ради директорів до персоналу менеджерів середньої ланки - повинні розуміти цю стратегію і застосовувати її на практиці. Це відбувається тільки в тому випадку, якщо стратегію відповідає їхній системі цінностей.

Під цінностями ми розуміємо не вигоди, не вдалі інвестиції, не грошові компенсації акціонерам. Ми говоримо про цінності корпоративні, загальнолюдські, сімейно-традиційні і ключові. Ми говоримо про людські фактори, а не про матеріальну сторону справи. І цей чинник нині знаходить широке визнання у всьому світі. Про це свідчать і сторінки корпоративних веб-сайтів. Цінності мають значення. Вони служать основою для прийняття рішень і виконання дій.

Управління цінностями компанії здійснюється на основі теорії Клера В.Грейвз, яка визначає причини виникнення конфліктів, розширює можливості мотивації стимулювання персоналу. Відому вже з середини минулого століття теорію ієрархій потреб А. Маслоу (п'ять рівнів) можна розширити і уточнити з допомогою вісьми рівнів розвитку цінностей К.Грейвз, які визначають системи мислення і поведінку всіх осіб, причетних до організації.

Вісім рівнів розвитку ціннісної компетентності менеджерів соціокультурної сфери в контексті модернізації вищої освіти

Інтегральна модель спіральної динаміки - це модель виникнення та розвитку цінностей компанії. Сьогодні розглядаються вісім систем цінностей, які існують спільно, по черзі визначаючи стратегію розвитку компанії впливаючи на вибір організаційної структури і стилю управління. Рівні розвитку організаційних структур з теорії Грейвз можна охарактеризувати в залежності від прояву в компанії певних правил, норм і принципів взаємодії. Розглянемо докладніше характеристики цінностей за рівнями спіралі розвитку та їх прояв в стратегіях компанії.

Цінності у відповідності до рівнів розвитку впливають на підходи до управління компанією. Нижче наведені схеми організації взаємодії в компанії за рівнями цінностей.

Банда. Так, на першому рівні (бежевий колір) переважає принцип організації за типом «банда» (невеликі племінні групи). Сьогодні практично не існує такого прояву організаційних структур.

Плем'я. Другий рівень (фіолетовий колір) - плем'я. Людина підкоряється інтересам групи. Сімейні фотографії і сентиментальні дрібнички на робочих столах - наочний прояв фіолетового рівня. Цей рівень в компанії сприяє поліпшенню процесів взаємодії в команді і викликає відчуття довіри, що вносить відчуття згуртованості. Дуже сильно розвинені родинні зв'язки. У стратегії розвитку компанії це може дати як позитивний, так і негативний ефект.

Імперія. Третій рівень (червоний колір) - імперія. Це - жорсткий авторитаризм у компанії. Переважає переконання, що люди ліниві і їх потрібно змушувати працювати. Корпоративне управління відбувається саме в такому руслі. Стратегії компанії - жорстокі, несправедливі. Загроз немає, актуально введення одномоментних матеріальних заохочень, бонусів. Переважають силові методи управління.

Жорстка пасивна ієрархія. Четвертий рівень (синій колір) - жорстка пасивна ієрархія. Компанії «синього» рівня характеризуються появою складних ієрархій. Діє лінійний підхід в управлінні, проповідується віра в правила і верховенство процедур. Стратегія компанії - систематичне вдосконалення створення і «полірування» правил, таким чином, створюється статус-кво. Наприклад, коли почалася криза української банківської системи, багато банківських співробітників, як заклинання, по-

вторювали фрази на зразок: «Наш банк ніколи в іпотеку не інвестував. Наші керівники взагалі проти іпотечного кредитування». Реклама на телебаченні та бігбордах, навпаки, закликала брати іпотечні кредити. Тепер у цих банках введено тимчасове керівництво. Тобто прихильність правилами й обставини - ключові слова в роботі таких організацій.

Активна ієрархія. П'ятий рівень (оранжевий колір) - активна ієрархія. У помаранчевій зоні існує безліч можливостей, йде розвиток технологій, а на першому плані практика і аналіз. Стратегії розвитку компанії формуються за принципом: те, що вимірюється, - реалізовується. Вивірені дії, домінування підприємництва і ризик з точно розрахованими шансами на успіх приводять до успіху. Щоб прийняти будь-яке рішення - про виведення на ринок нового продукту чи іншому місці розташування офісу, - в компанії використовують підрахунок окупності.

Соціальна мережа. Шостий рівень (зелений колір) - соціальна мережа. Розробка стратегії та її застосування охоплюють тих співробітників організації, яких можуть торкнутися зміни, і тих, які хочуть посприяти цим змінам. Люди - не тільки ресурс, вони - компанія. Ефективна стратегія орієнтується на консенсус і підтримку, пояснює, чому така соціальність важлива і корисна для всіх залучених.

Розробка декількох сценаріїв розвитку компанії, принцип порядку - це системне мислення. А мислення першого порядку - це вузьке мислення у розробці самостійності структурних одиниць, постійне навчання для оптимізації бізнес-процесів.

Інтеграція. Сьомий рівень (жовтий колір) - інтеграція. На цьому рівні відсутній пошук винних, проте є прийняття ситуації і розробка стратегії реагування на неї зусиллями компанії, а не за рахунок зміни навколишнього середовища. На сьомому рівні стратегія компанії враховує особливості кожного рівня з першого по шостий, сутність розуміння, що будь-яка дія компанії (зміна стилю керівництва, впровадження нових технологій, виведення нового продукту на ринок, зниження вартості товарів) може спричинити зміни у зовнішній ринковому середовищі і вплинути не тільки на місцевий ринок, а й на міжнародний.

Мотивація і кар'єрні цілі службовців на цьому рівні часто незначущі. Ефективне керівництво створює організацію, яка вповноважує своїх співробітників бути відповідальними, залученими в об'єднаній справі. Воно забезпечує їх необхідними ресурсами (матеріалами, інформацією і т. д.). Основою життєвого досвіду стає отримання знань з різних джерел, а не просто вивчення інформації. Тут простіше здійснювати будь-які нововведення, тому що не існує чітко закріпленої системи менеджменту та структура змінюється в залежності від зміни умов. Стратегія компанії - процес постійної адаптації та регулювання.

Глобальні мережі. Восьмий рівень (бірюзовий колір) - глобальні мережі. Сьогодні цей рівень стратегій мало вивчений і тільки починає формуватися. Можна сказати, що він характеризується впровадженням ризик-менеджменту на місцях - кожен співробітник управляє ризиками компанії на своєму робочому місці. Не існує єдиного рецепту ризик-менеджменту в рамках усього підприємства, оскільки дуже багато залежить від культурного середовища компанії та її співробітників. Наприклад, ризики компанії «Microsoft» пов'язані з втратою її частки ринку. І тому вона повинна постійно займатися інноваціями в своїй сфері.

Прикладом компанії восьмого рівня може бути компанія «Google», в якій вже десять років застосовують спіральну динаміку в розробці своїх продуктів та управлінні персоналом з урахуванням особливостей команди в кожній конкретній країні. У результаті за ці роки компанія стала одним з лідерів ІТ-технологій, а її засновник, Сергій Брін, в 2008 р. піднявся з 43-ї позиції на 13-ю в списку «400 найбагатших американців», задовольняючи потребу персоналу в комфорті, зберігаючи традиції, враховуючи важливість відпочинку і близькості з родиною. Компанії «Google» вдається запускати

нові проекти, відкривати офіси і створювати команди лідерів, зберігаючи корпоративні цінності і культуру, і її статки обчислювалися в сумі \$ 18,7 млрд. (за оцінкою «Forbes»). На фотографіях офісів цієї компанії, можна побачити різні підходи до їх оформлення, і, звичайно ж, дизайн робочих місць і офісних приміщень.

У різних країнах світу відрізняється навіть оформлення логотипу компанії при вході, що визначає цінності команди саме в даній країні. Сьомий і восьмий рівні (жовтий і бірюзовий колір)- це рівні інтегрованих стратегій. На цих рівнях компанії вже збудували всі процеси і відносини. Стратегії розвитку передбачають кілька сценаріїв майбутнього компанії з урахуванням різних умов розвитку галузі в країні і в світі, глобальних тенденцій змін на

Існують три шари прояву цінностей компанії - поверхневий, прихований, глибинний.

Перший шар - поверхневі цінності. Це відомі загальні цінності, положення моралі та поведінкові правила. Вони засновані на релігії, законах та здоровому сенсі. Такі цінності встановлюють норми поведінки співробітників корпорації, слугують ключем до характеру їх роботи. Вони дозволяють відокремити вірне від невірнього, визначають наші пріоритети. Стратегія періодично «сканується», змінюється місія компанії та бачення її розвитку, система заохочення співробітників, поведінкові кодекси, соціальні структури ... На основі поверхневих цінностей люди будують відносини і вирішують конфлікти, формують значущі правила і норми поведінки для виживання в навколишньому середовищі. Наприклад, приходячи вранці на роботу, співробітники компанії вітають один одного. У кожній організації це може бути різний «ритуал» між духовно різними людьми, але суть його залишається невідомою - це правила поведінки в суспільстві, які визначають відносини. Цінності першого шару - немов плаваючі на поверхні води листя, які ми бачимо і до яких можемо доторкнутися.

Другий шар - приховані цінності. Їх можна порівняти з потоком, який несе опале листя. Сутність прихованих цінностей - аналіз причин зв'язку певних дій з поверхневими цінностями. Це мислення стратегів. Як зміг Уолт Дісней створити «імперію», яка і сьогодні враховує інтереси дітей і дорослих? Створюючи і розвиваючи цю «імперію», він апелював до глибинних цінностей людини, будь то клієнт, керівник або власник. І ці цінності залишаються незмінними.

Третій визначення необхідності вітатися на роботі з працівниками компанії. Людина намагається виявити сенс всього в дії - від причини появи тієї чи іншої дії до результату. Приховані цінності зв'язані з виконанням функціональних обов'язків, чи це прихильність до якості або довгострокове навчання. Співробітник живе в рамках посадових обов'язків, а керівнику у випадку невиконання працівником своїх обов'язків доводиться вислуховувати виправдання в дусі «хто перешкодив зробити і хто повинен був це зробити».

Приховані цінності складно помітити. Налагоджуючи бізнес-процеси, складаючи посадові інструкції, положення, корпоративні стандарти, компанія закладає фундамент для свого розвитку. Сила цих цінностей схожа з маховим колесом, яке важко зупинити і складно повернути.

Верстви - глибинні цінності. Вони формують світосприйняття стратегій та корпоративів, вибудовують стосунки лідера або його послідовників між собою, оптимізують рішення і визначають дійсність. Дійсність визначають тому, що завтра настає вже сьогодні. Стратегія, яку розробляє топ-менеджмент компанії сьогодні, визначає дійсність і вартість компанії як мінімум через три роки. Глибинні цінності, на відміну від перших двох шарів, орієнтовані на бачення різних сценаріїв розвитку ринку, поведінки конкурентів, змін у політиці. Зовнішні майбутні сценарії розвитку майбутнього - це стратегія розвитку компанії сьогодні. Розуміння глибинних цінностей забезпечує міцну основу при аналізі образу мислення людей. Глибинні цінності спрямовані вгору по спіралі. Ось чому така динаміка цінностей носить назву спіральної.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, щоб нинішні заклади та установи соціокультурної сфери досягли завтра процвітання, слід провести сутнісну парадигму менеджменту, змінити глибинні цінності всередині закладів та установ. Ті організації, які прагнуть до успішного майбутнього, у світі постійних змін повинні приймати участь в довгостроковому аудиті цінностей, постійно аналізувати зміни і бути готовими до них. Темп життя і швидкість змін диктують необхідність враховувати розмаїття ціннісних аспектів, ціннісних стратегій. Щоб гідно зустріти майбутні зовнішні зміни в менеджменті та технологіях, потрібні гнучкість і взаємозв'язок на всіх рівнях цінностей.

Формування професійної компетентності менеджерів соціокультурної сфери не можливе без урахування системи цінностей. Доречно розглядати ціннісні стратегії як складову професійної управлінської компетенції в контексті модернізації вищої освіти, про що свідчить саме дослідження.

Список використаних джерел

1. Педагогіка вищої школи / В. П. Андрущенко, І. Д. Бех [та ін.]; за ред. В. Г. Кременя, В. П. Андрущенка, В. І. Лугового – К.: Педагогічна думка. – 2008. – 256 с.
2. Психолого-педагогічне проектування особистісно орієнтованих технологій навчання і виховання у вищих навчальних закладах: [монографія / за заг. ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового]. – К.: «Педагогічна думка», 2008. – 253 с.
3. Український педагогічний словник [уклад. С. У. Гончаренко]. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно -ориентированой парадигмы образования / А. В. Хуторской // Нар. образование.– 2003. – №2.– С. 18-24.

О. В. Красільнікова

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

У сучасних умовах модернізації української системи освіти, наближенні її до європейських стандартів та інтеграції в міжнародний освітній простір все більшого значення набуває компетентнісний підхід. Згідно з цим підходом, основним результатом діяльності освітнього закладу повинна стати не лише система знань, умінь та навичок, а набір ключових компетентностей в інтелектуальній, комунікативній, інформаційній, суспільній та інших сферах. Також компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання.

За визначенням А.Г. Бермуса, компетентнісний підхід пов'язаний з ідеєю цілеспрямованості та цілезаданості процесу навчання, за яким компетенції задають вищий, загальний рівень умінь та навичок, а зміст освіти визначається чотрьохкомпонентною моделлю (знання, уміння, досвід творчої діяльності та досвід ціннісного ставлення). Дослідник Д.А. Астаф'єв вважає, що компетентнісний підхід – це метод моделювання результатів навчання і встановлення їх як норм якості вищої освіти [1, с. 145]. Інші дослідники розглядають компетентнісний підхід, як пріоритетну орієнтацію на цілі-вектори освіти: здатність до навчання, самовизначення, самоактуалізація, соціалізація і розвиток індивідуальності [2, с.25].

Запровадження компетентнісного підходу в освіту пов'язане з пошуком нової концепції освіти, що відображає зміни, спрямовані на відтворення таких властивостей особистості як мобільність, динамізм, конструктивність, професіоналізм; завданнями модернізації загальної та професійної освіти, потребою їх відповідності, як потребам особистості, так і запитам суспільства; та необхідністю принципово нових підходів до конструювання змісту освіти [5, с. 44].

Компетентнісний підхід в освіті ґрунтується на поняттях “компетенція» та “компетентність». Ці поняття є близькими за змістом і часто ототожнюються, однак

їх необхідно чітко розмежовувати. Так, компетенцію слід розглядати, як сукупність якостей, якими повинен володіти фахівець для ефективної діяльності у певній галузі. А компетентність – як особистісну якість або сукупність якостей, які вже здійснились, тобто володіння певною компетенцією.

До основних компетенцій, якими повинні володіти фахівці відносяться: політичні та соціальні компетенції; компетенції, пов'язані з життям в мультикультурному суспільстві; компетенції, що пов'язані володінням усною та письмовою комунікацією, які особливо важливі для роботи і соціального життя; компетенції, пов'язані зі зростанням інформатизації суспільства; здатність навчатися протягом життя в контексті як особистого професійного життя так і соціального [3].

Цікаві погляди на сутність та різновиди компетентностей висловив британський психолог Дж. Равен у своїй роботі «Компетентність у сучасному суспільстві». Він розглядає компетентність як явище, яке складається з великої кількості компонентів та наводить 39 різновидів компетентностей. На особливу увагу заслуговують наступні: готовність і здатність навчатися самостійно; тенденція до більш ясного розуміння цінностей і установок щодо конкретної мети; увага до проблем, пов'язаних з досягненням поставлених цілей; самостійність мислення, оригінальність; критичне мислення; схильність до роздумів про майбутнє; готовність використовувати нові ідеї та інновації для досягнення поставленої мети; знання того, як використовувати інновації [4, с.281-296].

Не менш важливими компетентностями для сучасного фахівця, на нашу думку, є готовність вирішувати складні питання; здатність до спільної роботи заради досягнення мети; готовність працювати над питаннями, які викликають занепокоєння, є дискусійними, настрій на взаємний вииграш і розширення перспектив. Можемо виділити компетентності, які важливі для співіснування та ефективної взаємодії в колективі: здатність спонукати інших людей працювати спільно заради досягнення поставленої мети; уміння слухати інших людей і брати до уваги те, що вони говорять; готовність дозволяти іншим людям приймати самостійні рішення; здатність вирішувати конфлікти і пом'якшувати суперечності; вміння ефективно працювати в якості підлеглого; терпимість до різних стилів життя.

Отже, компетентнісний підхід в наш час став загальносуспільним явищем і претендує на роль нової концептуальної основи, згідно з якою рівень освіченості визначається здатністю використовувати здобуті знання в професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Астафьев Д.А. Компетентностный подход в современной философии образования / Д.А.Астафьев // Молодой ученый. – 2010. – Т.2. – № 8 (19). – С. 145-147. 2. Зеер Э., Сыманюк Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования / Э. Зеер, Э. Сыманюк // Высшее образование в России. – 2005. – № 4. – С. 22-28. 3. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя. – М., 2004. – 41 с. 4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен / Пер. с англ. – М., «Когито-Центр», 2002. – 396 с. 5. Тубеева Ф.К. Становление компетентностного подхода в сфере образования / Ф.К. Тубеева // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 5. – С.41-47.

А. В. Каныш

НЕЙРОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

В останні десятиліття у дидактичній науці та у практиці викладання іноземних мов, зокрема для дорослих, значного поширення набув нейродидактичний підхід. Становлення нейродидактики розпочалося у кінці 1980-х років та відбувалося під

впливом ряду нейронаук, на результатах дослідження яких ґрунтується ряд її положень. Поряд із терміном «нейродидактика» у вітчизняній фаховій літературі та у працях науковців країн ближнього зарубіжжя використовуються терміни «нейропедагогіка» та «нейроосвіта».

Особливо широке практичне втілення нейродидактичний підхід знайшов у системі викладання «Gehirngerechtes Lernen» [1], тобто системі, яка враховує особливості сприйняття, обробки та засвоєння нової інформації людським мозком та використовує їх для максимальної оптимізації навчального процесу. Так, було встановлено, що мозок, а точніше його лімбічна система, оцінює всю інформацію за критеріями «відомо/невідомо», «важливо/неважливо», «приємно/неприємно», тобто порівнює її з наявними запасами знань, дає їй емоційну оцінку та намагається пов'язати з уже відомою йому інформацією [2, с.10; 3, с.13]. Крім того, як відомо, будь-яка інформація засвоюється тим краще, чим більше каналів (слуховий, зоровий, сенсорний тощо) були задіяні при її сприйнятті [2, с. 69]. Особливістю нейродидактичного підходу є також врахування специфіки процесу вивчення людиною іноземної мови в залежності від її статі, віку, попереднього досвіду вивчення мов, її можливого білінгвізму тощо. Врахування результатів нейрофізіологічних досліджень при організації навчального процесу дозволяє підвищити мотивацію учнів/студентів та позитивно вплинути на їх навчальні досягнення. Обов'язковим є дотримання таких принципів: вибір релевантних навчальних змістів (відповідно до віку, професії, інтересів студентів), активація вже наявних знань (напр., метод асоціограм (Mindmap), встановлення зв'язку навчального змісту з повсякденною практичною діяльністю учнів/студентів. Значну стимулюючу роль завдяки залученню різних органів відчуттів відіграють ігри – комунікативні (напр., для знайомства та створення невимушеної атмосфери на початковому етапі – Kennenlernspiele «Namen mit Aktivitäten», «Gemeinsamkeiten und Unterschiede», Klassenspaziergang), рухливі – спрямовані на вивчення окремих аспектів мови (напр., Artikelgymnastik, Laufdiktat, Rückendiktat, Tic-Tac-Toe, ігри з картками, м'ячем) та на розвиток певних мовленнєвих навичок (Ratespiel, Reziprokes Lesen, Stummes Gespräch).

Нейродидактичний підхід є ефективним для реалізації принципів студентоцентризму, автономного навчання та у групах з неоднаковим рівнем мовної підготовки учасників (Binnendifferenzierung). Завдання мають бути спрямовані на те, щоб кожен учень/студент мав можливість попрацювати з якомога більшою кількістю партнерів по комунікації, наприклад, через постійне формування нових груп (спонтанне, за інтересами тощо) та використання різних соціальних форм роботи (пленум, індивідуальна робота, робота у парах, малих групах). Важливими аспектами навчального процесу на засадах нейродидактики є практична орієнтованість завдань, реалізація мікро- та макропроектів (напр., виготовлення плакатів, навчальних відео), застосування спеціально дидактизованих автентичних матеріалів, а також поведінка викладача з помилками студентів.

Таким чином, використання принципів нейродидактики дозволяє суттєво підвищити рівень якості навчання іноземній мові, забезпечити довготривалість засвоєних знань і навичок та їх ефективне застосування у практиці усної та писемної комунікації.

Список використаних джерел

1. Egle J. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.google.com/search?q=EGLE+JUERGEN+Was+heisst+gehirngerecht+lehren+und+lernen&rlz=1C1GGRV_enUA845UA845&oq=EGLE+JUERGEN+Was+heisst+gehirngerecht+lehren+und+lernen&aqs=chrome..69i57j1429j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8. 2. Grein M. Neurodidaktik. Grundlagen für Sprachlehrende / M.Grein. – Ismaning: Hueber Verlag, 2013. – 96 S. 3. Herrmann U. (Hrsg.) Neurodidaktik. Grundlagen und Vorschläge für gehirngerechtes Lehren und Lernen / U.Herrmann (Hrsg.). – Weinheim, Basel: Beltz Verlag, 2009. – 288 S.

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗКУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сучасне суспільство розглядає вчителя фізичного виховання не лише як фахівця, що має знання, уміння і навички в професійній сфері, а більшою мірою як фахівця з пропаганди здорового способу життя, людину, що підвищує мотивацію в підростаючого покоління вести активний спосіб життя, займатись руховою діяльністю, залучає молодь до занять різними видами спорту. Від нього значною мірою залежить сьогоденне і майбутнє здоров'я нації.

Звідси така велика увага до підвищення рівня підготовки майбутніх учителів фізвиховання. Останнім часом опубліковано багато матеріалів, що висвітлюють проблему формування професійної готовності майбутніх фахівців в області фізичної культури і спорту до педагогічної діяльності в школі (М. Т. Данилко, Н. М. Мацкевич, О. В. Петрунін та ін.). Розглядали важливість психолого-педагогічних основ навчання Г. В. Ложкін, розвиток професійно важливих здібностей В. Т. Яловик, активізацію самостійної роботи студентів В. І. Наумчук. Проте проблема професійної підготовки учителів фізичного виховання засобами іноземної мови залишається абсолютно недослідженою. А повноцінне формування професійної компетентності майбутніх фахівців у стінах педагогічного ВНЗ можливе лише за умови використання виховного потенціалу всіх навчальних дисциплін, у тому числі і загальноосвітнього предмета «Іноземна мова».

Аналіз результатів теоретичних досліджень і практика свідчать про те, що іноземна мова має великі можливості для розвитку професійно-етичного потенціалу майбутніх педагогів. Наша мета – розкрити ці можливості і намітити шляхи професійного становлення студентів спеціальності «Фізична культура» засобами іноземної мови.

Слід відзначити, що процес викладання іноземної мови студентам – майбутнім учителям фізкультури має свою специфіку. В силу захопленості улюбленим видом спорту, зайнятості на тренуваннях та змаганнях більшість із них приділяють недостатню кількість часу навчанню, мають досить низький рівень підготовки з іноземної мови і вчитись (а не тренуватись) їм буває нецікаво.

Вважаємо, що причиною такого ставлення студентів до іноземної мови є те, що вивчення її не мало для них особистісного змісту. Так, В.С.Золотарьова, розкриваючи вимоги до тексту розмовної теми, в першу чергу вказує на його чітко окреслену комунікативну спрямованість та особистісну значущість для студентів, тобто співвіднесеність з контекстом діяльності тих, хто навчається, сферою їх безпосередніх бажань, інтересів і схильностей, особистим досвідом [1,с.98]. Отже, щоб забезпечити особистісну спрямованість навчальної діяльності студентів, ми організувати цю діяльність з урахуванням їх інтересів, зробили її особистісно значущою для них.

Так, тематику усної мови ми доповнили і розширили у рамках програми, пов'язавши її зі специфікою фаху «Фізична культура». Розповідаючи тему «Я – студент» студент обов'язково розкриває своє ставлення до спорту і здорового способу життя, розповідає про той вид спорту, яким він займається, про умови, створені в університеті для занять фізкультурою і спортом. Теми «Україна» та «Британія» доповнюємо розділами, присвяченими найбільш поширеним видам спорту та видатним спортсменам обох країн.

Дієвими в плані підвищення інтересу як до предмету «іноземна мова» взагалі, так і професійного інтересу зокрема є вивчення різних рухливих ігор, фізкультхвилин, команд, спеціальних спортивних термінів, правил гри та судійства англійською мовою.

Тексти з фаху містять розповіді провідних спортсменів про секрети їх досягнень, поради тренерів щодо важливості дотримання режиму, здорового способу життя, регулярності тренувань тощо.

Належним чином організована самостійна робота також має неабиякий потенціал для розвитку інтелектуальних здібностей майбутніх педагогів, професійно-педагогічної спрямованості їх особистості, розширення їх світогляду. В процесі самостійної роботи на студенти готують презентації та реферати про історію розвитку того чи іншого виду спорту, історію Олімпійських ігор, досягнення відомих спортсменів, тощо.

Формування іншомовно-навчальної компетенції студентів сприяє становленню їх пізнавальної спрямованості, оволодінню способами навчальної діяльності, умінням самостійно будувати свою роботу, шукати і знаходити раціональні прийоми і переносити їх в умови, не передбачені безпосередньо навчанням. Вивчення іноземної мови – це довготривалий процес, що виховує у студентів такі професійно необхідні якості як терпіння, уміння долати труднощі, цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність, креативність, педагогічне мислення, вміння діалогічного спілкування, що є показниками їх готовності до роботи в школі.

Отже, іноземна мова, за умови правильної організації процесу її викладання, коли вивчення мови набуває особистісної значущості для тих, хто навчається, має великі можливості для професійного становлення майбутніх педагогів.

Список використаних джерел

1.Золотарёва В. С. *Формирование профессионального интереса у студентов педвуза (на материале обучения французскому языку на неязыковых факультетах): Дис. ... кан. пед. наук. – Одесса, 1988. – 170 с.*

А. Я. Гоголь

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ХОРОВОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАСАДАХ ГЕДОНІСТИЧНОГО ПІДХОДУ

Процес хорового навчання учнів молодших класів на засадах гедоністичного підходу, передбачає створення певних педагогічних умов.

Педагогічні умови визначаються науковцями як «цілеспрямовано створені чи використовувані обставини мистецького навчання, що забезпечують можливість досягнення його результативності» [1,с.160].

Серед низки педагогічних умов, що забезпечують ефективність хорового навчання молодших школярів на засадах гедоністичного підходу першочерговими, на нашу думку, є забезпечення зацікавленості молодших школярів процесом хорового навчання; налаштування взаємодії учня та учителя.

Розглянемо їх детальніше. Першою умовою нами визначено забезпечення зацікавленості молодших школярів вокально-хоровим навчанням. Серед сучасних, зокрема, молодших школярів не легко знайти учнів, які дійсно зацікавлені хоровим співом, та з великим задоволенням відвідують хорові заняття. Це зумовлено, в першу чергу тим, що музика стала «фоном» їхнього життя, а на екрані телевізора до уваги дітей у необмеженому доступі пропонуються сольні (сумнівної якості) виступи. А некомпетентність у роботі вчителя та відсутність комфортної атмосфери на хорових заняттях тільки посилюють загальну незацікавленість.

Уміння вчителя зацікавити учня процесом хорового навчання, сприяти отриманню насолоди від хорової діяльності, що є невід'ємною складовою навчання на гедоністичних засадах, часто є вирішальним моментом формування музичних уподобань молодших школярів. Забезпечення зацікавленості молодших школярів процесом хорового навчання ґрунтується на таких положеннях:

- навчанні граючись: використовувати на хорових заняттях елементи гри, поєднання співу та моментів релаксації, хвилин відпочинку, що сприяє емоційному розвантаженню учнів, створенню максимально комфортного середовища, робить заняття цікавим та невимушеним;

- умінні вчителя доступно донести матеріал, адже молодші школярі не сприймають «сухої» музичної термінології та теоретичного матеріалу, тому вчитель має донести зміст музичного твору і виконавські завдання зрозумілою молодшим школярам мовою;

- спонуканні учнів до самостійної діяльності у процесі хорових занять, оскільки учням молодшого шкільного віку притаманне бажання прояву самостійності та самовираження.

Забезпечення зацікавленості на хорових заняттях (чому сприяє наочна демонстрація, театралізована інтерпретація музичного твору, музична казка та інше), заохочення учнів самостійно визначати настрій, характер музичного твору, емоційно виражати власну думку щодо певного музичного твору дозволяє молодшим школярам позбутися страху, скутості та побоювання невдалих дій.

Згідно з своїми віковими особливостями, молодші школярі часто вразливі та невпевнені у своїх можливостях. Правильний психологічний настрій протягом заняття впливає на рівень засвоєння учнями знань.

Не менш важливою умовою є налаштування взаємодії учня та учителя, що залежить від уміння вчителя знайти спільну мову з учнями, отримати їх довіру, забезпечити взаємний контакт, спрямувавши його на спільну творчу діяльність. Вчитель має забезпечувати необхідні взаємовідносини для усіх учасників хорового колективу, поважаючи індивідуальність кожного учня, що є запорукою взаємоповаги та успішної взаємодії вчителя та вихованців.

Отже, забезпечення вищезазначених педагогічних умов є запорукою успішного хорового навчання молодших школярів на засадах гедоністичного підходу.

Майбутні наукові розвідки ми вбачаємо у визначенні принципів та методів хорового навчання молодших школярів на засадах гедоністичного підходу.

Список використаних джерел

1. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – Київ: Освіта України, 2008. 274 с.

В. В. Горlach

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СКЛАДОВА КРОСКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ

Реалії сучасного інформаційного суспільства з високим рівнем глобалізації та інтеграції, стрімкою зміною технологій та геополітичними викликами вимагають від майбутніх фахівців туристичної галузі здатності здійснювати ефективну професійну діяльність в умовах полікультурного середовища.

Культури різних країн мають безліч відмінностей в спілкуванні щодо традицій, мови, соціальних, культурних, релігійних уподобань. Люди виховуються в різних культурних і соціальних середовищах, мають різні цінності і погляди, що не може не впливати на відмінності у сприйнятті ними інформації. Відмінності полягають і в

неоднаковому розумінні тих чи інших вчинків, цінностей, ставленні до людей, роботи, часу. Сприйняття інших культур відбувається найчастіше через призму власної культури, що є перешкодою для ефективного спілкування. Успішна взаємодія неможлива або неефективна, якщо немає взаєморозуміння, якщо учасники комунікації не володіють знаннями щодо особливостей і культурних відмінностей. Здатність ефективно і адекватно здійснювати міжкультурну комунікацію особливо актуальною стає для майбутніх фахівців з туризму, професійна кваліфікація яких обов'язково передбачає володіння кроскультурною компетентністю.

Сьогоденні реалії вимагають чіткого усвідомлення того факту, що іноземна мова – це головний засіб здійснення міжкультурної комунікації. Кроскультурна взаємодія відбувається насамперед за допомогою мовних засобів спілкування. Розуміння цього беззаперечного факту обов'язково потребує разом з вивченням іноземної мови усвідомлення специфічних особливостей і характерних рис різних культур, оскільки саме вони є визначальним фактором, що впливає на вибір стратегії поведінки та моделі спілкування під час міжкультурної взаємодії фахівця туристичної галузі.

В ситуації кроскультурної комунікації більш значущими і визначальними стають екстралінгвістичні фактори, а лише знання мови, навіть глибоке, не є запорукою ефективності і успішності спілкування. Мовні помилки «прощають легко й по-блажливо, а культурні не прощають ніколи» [1, с. 14]. Мовні помилки є менш небезпечними, вони очевидні, і до них ставляться з розумінням, культурні ж помилки через свою неочевидність і невидимість можуть призвести до виникнення конфліктних ситуацій.

Більше того, відсутність знань щодо специфіки тієї чи іншої культури та невміння враховувати їх у своїй професійній діяльності сприймається як відсутність професіоналізму фахівця туристичної галузі.

Іноземна мова – це не просто система лексичних і граматичних одиниць, підпорядкованих певним правилам, це складна система світосприйняття, в якій відбивається складний соціально-культурний феномен того чи іншого народу, це картина світу, відображена в мові її носіями. Тому і вивчення іноземної мови – це набагато більше, аніж засвоєння синтагматичних і парадигматичних відносин між мовними одиницями. Цей процес передбачає розуміння і прийняття «нової соціальної й культурної поведінки, способів буття» [2, с.116].

Таким чином, викладання іноземної мови має обов'язково передбачати соціокультурні та країнознавчі компоненти, які включають знання про соціокультурні особливості країни, мова якої вивчається, та вміння застосовувати мовленнєву поведінку у відповідності до них. Вивчення іноземної мови повинно бути спрямовано не лише на засвоєння суто лінгвістичної інформації, а й на формування відповідних знань, вмінь і навичок спілкування з представниками інших культур, тобто на формування кроскультурної компетентності. В процесі вивчення іноземної мови необхідно застосовувати методики й педагогічні технології, які б дозволили через інтеграцію культури й мови адаптувати майбутнього фахівця з туризму до іншомовного культурного середовища та допомогли сформувати в нього здатність здійснювати ефективну кроскультурну професійну взаємодію.

Список використаних джерел

1. Тер-Минасова С.Г. Язык, личность, интернет. Вестник МГУ. Серия 19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2004. № 4. С.12-18. 2. Нечаюк І.О. Міжкультурна комунікативна компетенція як складова міжкультурної комунікації в навчанні дипломатів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2016. № 23. Том 2. С.114-118.

СИСТЕМИ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ ТА КИТАЮ: СПРОБА ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Система освіти – це сукупність навчальних закладів, яка дозволяє людині набути знання, життєвий досвід та усі необхідні навички в процесі навчання. Зростаючий взаємозв'язок та співпраця країн і народів сьогодення, інтернаціоналізація економіки, науки і культури, загострення глобальних проблем, вирішення яких неможливе без виходу за межі національних і державних кордонів, – саме це обумовлює першочергову важливість вивчення світового досвіду в різних сферах суспільного життя. Не є винятком і галузь освіти. На етапі науково-технічної революції система освіти зазнає глибоких змін у всьому світі. Модернізуються зміст і методи навчальної та виховної роботи, у навчанні все більше використовуються сучасні технологічні прийоми, розвиваються нові форми зв'язків між системами освіти і ринками праці. Кожна країна відповідно до свого історичного минулого, економічного розвитку та національних традицій формує свою власну систему освіти. Усі вони мають свої особливості та відповідають певним умовам розвитку суспільства. Тому для порівняння розглянемо освітні характеристики двох повністю протилежних систем навчання.

Франція. Система освіти Франції досить консервативна і функціонує вже понад 100 років. Її відрізняє безкоштовність (хоча існують і приватні альтернативи) та відсутність релігійної спрямованості. Є ще одна цікава особливість – практично аналогічний рівень навчання як у столиці, так і в провінційних містечках. Французька система має яскраво виражену, не схожу на інші національну специфіку. Тут своя система дипломів і наукових ступенів, особливий розподіл на цикли. І важливо те, що дипломи державних навчальних закладів вважаються більш престижними, ніж дипломи приватних. Мало того, що тут працюють новітні методики, юних французів максимально наближають до життєвої практики – їх водять на заводи, в парламенти і мерії, в кабінети міністрів, в корівники і в наукові лабораторії, в майстерні художників. Зрозуміло, що французькі діти отримують серйозне «щеплення» культурою і мистецтвом – дітей водять на концерти, виставки, в бібліотеки. Сформована у Франції система середньої освіти складається, як і в більшості європейських систем, з трьох ступенів – початкової (ecole primaire, з 6 до 11 років) та старшої (college, коледж – з 11 до 15 років, потім lycee, ліцей – з 16 до 18).

Китай. Освіта у Піднебесній для громадян безкоштовна, а програми навчання в школах і вищих навчальних закладах знаходяться під строгим контролем держави. Уряд Китайської Народної Республіки всіляко заохочує розвиток приватних дошкільних організацій. Попри наявність загальної програми виховання молодого покоління, існують деякі відмінності в процесі навчання дітей в державних і приватних дитячих садках. У державних установах навчання більше спрямоване на підготовку дітей до школи і залучення до праці, а в приватних основна увага приділяється естетичному та культурному розвитку дітей. Навчальний день у китайських закладах дошкільної освіти розписаний практично по хвиликах. Кожен день починається з підняття національного прапора, оскільки китайський народ пишається своєю країною і прагне з раннього дитинства прищеплювати підростаючому поколінню любов і повагу до батьківщини. Пильна увага приділяється питанням особистої гігієни та акуратності. Вихователі строго стежать, щоб діти мили руки перед їжею, а після сніданку і обіду в деяких садах хлопці самі прибирають зі столів. Дітей активно привчають до праці. Вони самі вирощують овочі, а потім вчаться самостійно готувати з того, що виростили. Головна відмінність китайського дошкільної освіти – відсутність прагнення розвинути індивідуальність дитини. Навпаки, вихователі

роблять все можливе, щоб не допустити у маленької людини і думки, що вона особлива. Система освіти в школах Китаю передбачає величезне навантаження, тому навчальний день розділений на дві частини. У першій половині вивчаються основні предмети, в другій - додаткові. Майже всі канікули учні проводять за виконанням об'ємного домашнього завдання. Дисципліна в школах дуже сувора: варто пропустити 12 занять без поважної причини - і учень відраховується. Також до навчальної програми входить виробнича практика, під час якої діти працюють в різних майстернях або на фермах. У середній школі поглиблено вивчають китайську мову, точні науки, велика увага приділяється політичній грамотності. Вища освіта в Китаї можлива після закінчення старшої школи. Уряд республіки щорічно виділяє досить значні кошти на покращення рівня навчання і в результаті такої політики багато університетів КНР входять у число кращих у світі.

Системи освіти в різних країнах істотно відрізняються одна від одної, але об'єднує їх пошук оптимальних шляхів реалізації концепції навчання протягом усього життя.

Список використаних джерел

1. Арефьев О. Н., Бухарова Г.Д. Системы образования зарубежных стран: национальные особенности и направления развития. Учебное пособие. – Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2004. – 357 с. 2. Мартинець Л.А. Сучасні моделі освіти: навч.-метод. посібник. – 2-е вид., доповн. та переробл. / Лілія Асхатівна Мартинець. – Вінниця: ДонНУ, 2015. – 102 с.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Р.М. Ключник

Л. М. Ракітянська

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПОКАЗНИК ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасні соціально-економічні реалії постіндустріального суспільства засвідчують появу інноваційних тенденцій в різних сферах суспільного життя як ознаку їх осучаснення. Інноваційна людина як носій нових цінностей розглядається сьогодні пріоритетом сучасної національної освіти, а проблема внутрішнього світу людини – ключовою проблемою сучасності, від розв'язання якої залежить вирішення всіх інших світових проблем [4,с.5]. Вчені переконують, що інноваційні процеси в освіті, як шлях її реформування, спроможні принципово змінити традиційну систему, яка за своїм змістом, формами і методами відстає від темпів і вимог соціально-цивілізаційного розвитку. Терміни «традиційне (нормативне)» навчання та «інноваційне навчання» були запропоновані у доповіді Римському клубу групою вчених у 1978 р. [1,с. 9]. Перед світовою науковою спільнотою було поставлено питання про неадекватність і невідповідність принципів традиційного навчання вимогам і критеріям сучасного суспільства до особистості та її пізнавальних здібностей. У доповіді науковців інноваційне навчання тлумачилось як процес і результат освітньої діяльності, що стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі і орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у суспільстві за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, здатності до взаємодії з іншими людьми [1,с.9]. Разом з тим, вчені-філософи наголошують, що від загальної культури і освіченості народу, його творчо-пізнавальних можливостей, ставлення до оточуючої дійсності і один до одного, залежить подальший цивілізаційний розвиток людства, його процвітання або самознищення. Вчені констатують, що в умовах кризового стану

сучасного суспільства спостерігається зникнення у людини властивого їй сутності духовного начала, здатності до співчуття, співпереживання, милосердя. Натомість «звичним» явищем в нашому житті стають байдужість, зухвалість, агресія, насильство, жорстокість, тероризм тощо. Такий стан речей особливо загострює проблему гуманізації освіти, практичного втілення її інноваційних ідей в практику вищої та середньої школи. Як зазначає А. В. Фурман, не випадково освітянські проблеми ЮНЕСКО були віднесені до глобальних. «Вік суду» вустами вчених світу виніс свій вирок: 99 % людських захворювань спричинені способом життя, «культурою та етикою мислення і переживання» [5,с.60]. Інтегрованим психічним утворенням людини, що об'єднує її мислення й переживання, є емоційний інтелект, який останні десятиліття активно досліджується в різних галузях наукового знання як зарубіжними вченими, так і вітчизняними. Якщо тривалий час інтелектуальні і емоційні процеси людської психіки досліджувались психологічною наукою відокремлено і розглядались протилежними сферами психіки, що функціонують ізольовано, то сьогодні, як свідчать наукові публікації, вчені змістили акцент в дослідженнях емоцій і інтелекту на користь першого. Вченими обґрунтовано взаємозв'язок між інтелектом людини та її емоціями, їхній взаємовплив і взаємозумовленість. На думку багатьох, емоційність визнається більш суттєвим і дієвим фактором досягнення життєвого і професійного успіху, ніж інтелектуальні здібності, тому що, в першу чергу, саме емоційні взаємовідносини складають основу міжособистісної взаємодії та комунікації. Такі переконання науковців ґрунтуються на психологічних теоріях, що доводять конструктивну (або деструктивну) роль емоцій в мисленнєвій діяльності. Наприклад, Р.У.Липер зазначає, що в умовах сучасного суспільства людина є сильно мотивованою істотою і цей факт зумовлений саме емоційними процесами [2]. Перед тим, як в дію вступає наше раціональне мислення, підкреслює Н.М.Невойт, ми оцінюємо те що відбувається з емоційної точки зору [3]. Вчені, досліджуючи феномен емоційного інтелекту як особистісну якість, виокремлюють в його структурі такі складові, як: здатність ідентифікувати емоції, як власні, так і інших людей, розуміти причину їх появи та наслідки, до яких вони можуть призвести; уміти управляти власними емоціями і скеровувати їх для активного мислення і прийняття правильного рішення; уміти відчувати і розуміти емоційний стан інших, налагоджуючи активну взаємодію і комунікацію з ними; здатність до емпатії, яку більшість науковців визначають ключовою складовою цього індивідуально-психологічного утворення.

Отже, коротка характеристика феномену емоційного інтелекту як особистісного психічного утворення, що потребує його формування як у вищій, так і загальноосвітній школі, дозволяє розглядати його показником інноваційних освітніх процесів.

Список використаних джерел

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник / І.М.Дичківська. – 2-ге вид., допов. – Київ: Академвидав, 2012. – 352 с.
2. Мотивационная теория эмоций // Психология эмоций: Тексты / Под ред. В. К. Виллюнаса, Ю. Б. Гиппенрейтер. Москва: Изд-во МГУ, 1984.
3. Невойт Н.М. Эмоциональный интеллект и верификация признаков обмана / http://www.lieexpert.at.ua/news/n_m_nevoj_t_ehmocionalnyj_intellekt_i_verifikacija_priznakov_obmana/ 2012-05-16-35 (дата звернення: 05.02.2019).
4. Самодрин А. П. Освіта: педагогічна дія на випередження (до 152-річчя від народження В. І. Вернадського) / А. П. Самодрин // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 2 (151). – С.3-6.
5. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення: монографія / А. В. Фурман. – Київ: Правда Ярославичів, 1997. – 340 с.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МУЗИЧНОГО КОЛЕДЖУ НА ЗАСАДАХ КОНТЕКСТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

В умовах зміни освітньої парадигми в Україні професійна музична освіта потребує переосмислення стратегічних педагогічних моделей, соціально-культурних механізмів і методологічних концепцій, що сприятиме успішній самореалізації і самоактуалізації випускників у сучасному культурному просторі. Мистецьким навчальним закладам, орієнтованим переважно на традиційні практики організації навчального процесу, досить складно адаптуватися до нових потреб часу. Однак, розв'язання ряду дидактичних суперечностей, мінімізація ризиків оптимізації мережі й навчально-виховного процесу зможуть гарантувати ефективність підготовки конкурентоспроможних фахівців. Як слушно зауважує В.Андрущенко, «головним показником ефективності навчання мають стати не просто сума знань, які студент засвоїв у процесі перебування у ВНЗ, а здатність до їх самостійного здобуття, до самонавчання, вміння користуватись джерелами і засобами інформації, постійно підвищувати рівень своєї освіти, потреба навчатись впродовж життя, залучати самостійно здобуті знання до розв'язання неординарних завдань, проблем і суперечностей» [1, с.12]. Такий підхід може бути успішно реалізований через технологію контекстного навчання. За А.Вербицьким, «контекстне навчання відображає вирішення проблеми професійної освіти фахівця в умовах моделювання максимально наближеного змісту та форми освіти до професійної підготовки щодо змісту та форм професійної діяльності фахівця; виступає моделлю переходу від навчання до праці за допомогою всієї системи форм організації активності студентів» [2, с.40]. Засвоєні у процесі такого навчання знання постають не як самоціль, а як інструменти професійної мотивації розвитку особистості.

Модель контекстного навчання передбачає активність студентів у різних видах діяльності: в аудиторній навчальній роботі та позааудиторних заходах. До першої групи відносимо проблемні лекції і семінарські (практичні) заняття, різні види практик. Друга група передбачає квазіпрофесійну діяльність – ділові та рольові ігри, конкурси, моделювання професійних ситуацій та ін.

Оскільки специфіка аудиторної роботи висвітлена у працях багатьох дослідників, пропонуємо розглянути специфіку впровадження контекстної технології зі студентами спеціалізації «Теорія музики» Ужгородського музичного коледжу імені Д.Є.Задора у позааудиторній роботі. Перша група заходів, націлена на поглиблення професіоналізму майбутніх музикознавців, сприяє формуванню дослідницьких компетенцій. До них належать: відкриті захисти курсових робіт з музично-теоретичних дисциплін, виступи студентів на міжвузівських, регіональних, всеукраїнських та міжнародних студентських конференціях, організація відкритих семінарів-диспутів та круглих столів, підготовка до публікації тез чи статей. Особливе значення має збагачення дослідницької сфери через включення краєзнавчої тематики, а також організація фольклорних експедицій і розшифрування зібраного музичного матеріалу. За своїми орієнтирами і резонансом такі методи виходять за рамки тематичного плану навчальних дисциплін і практик, проте надзвичайно важливі для наближення до наукового профілю майбутньої професії.

Друга група заходів передбачає активне залучення студентів-теоретиків до музично-просвітницької діяльності, що зміщує акцент із «теоретизування» – на практичну реалізацію набутих знань, закріплення фахових навичок. До них належать: підготовка анотацій до концертів, організація тематичних вечорів студентської філармонії або учнів музичної студії, проведення лекцій-концертів, підготовка і ви-

пуск музичної газети, проведення музичних екскурсій по місту. Завданням педагогів, насамперед, є конструювання певних ситуацій, які сприяють формуванню комунікативної і сценічної культури майбутніх фахівців, їх власної оцінної позиції щодо музики, розуміння ціннісних художніх запитів соціуму.

Третя група заходів – ті, що пов'язані з організацією змістовного дозвілля студентів: «Вечір першокурсника», «Вечір теоретика», на якому відбувається посвячення першокурсників до лав професійного цеху, «Брейн-ринг» та ін. Вони відрізняються за формою проведення, тематикою, змістом, але спільними рисами усіх цих заходів є домінування музичної складової, атракційність, театралізованість, колективність участі, вироблення певної ритуальної специфіки. Особливе значення у даному контексті мають креативність, ініціативність студентів, їх артистичні й організаторські здібності, вміння працювати у команді тощо. Отже, випускник коледжу зможе набути компетенції організатора, керівника дитячого аматорського колективу, режисера масових свят і т.п.

Отже, вищезазначені позааудиторні заходи, котрі проводяться в Ужгородському музичному коледжі імені Д.Є.Задора в атмосфері невимушеного спілкування, співпраці та співтворчості, сприяють формуванню колективу однодумців, допомагають подолати суперечність між індивідуальним характером навчальної роботи студента і колективним характером майбутньої професійної діяльності

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.П. Вища освіта в контексті глобалізації // *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності* / Зб. наук. Праць – Вип. 9. / Відп. ред.: М.М. Бровко, О.Г. Шутков. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. – С. 3 – 13. 2. Вербицкий А. Контекстное обучение в компетентностном подходе // *Высшее образование в России*. – №11. – 2006. – С.39-46.

Н. М. Савченко

СУЧАСНА МОТИВАЦІЯ У СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У сучасній психології мотивація розглядається як складний «пусковий механізм» життєдіяльності людини, будь то праця, поведінка, пізнання і спілкування [2, с.130].

Психологи визначають мотивацію «і як один конкретний мотив, і як єдину систему мотивів, і як особливу сферу, що включає в себе потреби, мотиви, цілі, інтереси в їх складному переплетенні і взаємодії» [2, с.130]. Л.І. Божович трактує мотив як те, «заради чого здійснюється діяльність. Як мотив можуть виступати предмети зовнішнього світу, уявлення, ідеї, почуття і переживання. Словом, все те, в чому знайшла своє втілення потреба» [1, с. 53].

У широкому сенсі мотивацію можна трактувати як джерело активності людини, як систему спонукальних сил будь-якої діяльності й поведінки. Мотивація розглядається як система факторів, що впливають на поведінку людини (сюди входять потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення і багато іншого), і як характеристика процесу, який стимулює і підтримує активність особистості на певному рівні [5, с.519].

Г.В.Рогова стверджує, що «розцінюючи мотивацію як найважливішу пружину процесу оволодіння іноземною мовою, що забезпечує його результативність, потрібно мати на увазі наступне: мотивація – сторона суб'єктивного світу учня, вона визначається його власними спонуканнями і пристрастями, усвідомлюваними їм потребами. Учитель може лише опосередковано вплинути на неї, створюючи передумови і формуючи підстави, на базі яких в учнів виникає особиста зацікавленість в роботі» [4, с.6].

В широкому розумінні виділяють два типи мотивації: зовнішню і внутрішню [5, с.116]. Серед різновидів внутрішньої мотивації виділяють комунікативну, інструментальну і лінгвопізнавальну.

Комунікативна мотивація розглядається як основна в складі внутрішньої мотивації, тому що оволодіння комунікативною компетенцією – це найперша потреба учнів.

Лінгвопізнавальна мотивація полягає в позитивному ставленні учнів до самої мови, її будові та властивостям. Інструментальна мотивація передбачає позитивне ставлення і готовність студентів до виконання різних вправ і завдань, прагнення до освоєння нових форм і видів роботи, подальшого вдосконалення раніше освоєних прийомів оволодіння іноземною мовою, готовність включитися в самостійну навчальну діяльність [5, с.117].

Тому необхідно створювати такі умови, при яких у студентів виникає особиста зацікавленість і потреба у вивченні іноземної мови. Ця потреба повинна відповідати таким різновидам внутрішньої мотивації, як комунікативна (безпосереднє спілкування мовою), лінгвопізнавальна (позитивне ставлення до мови) й інструментальна (позитивне ставлення до різних видів роботи).

Одним з найважливіших факторів, який сприяє зростанню мотивації, є навчальний матеріал, який дозволяє студентам розширити знання в рамках майбутньої професії, а також отримати навички міжособистісного і професійного іншомовного спілкування, що також сприяє зростанню мотивації до вивчення іноземної мови.

Наступним етапом на шляху підвищення рівня мотивації є організація навчальної діяльності, тому що зміст навчального матеріалу засвоюється в процесі навчальної діяльності студентів. У зв'язку з цим, питання про вибір ефективних форм, методів і засобів навчання іноземної мови є дуже важливим, оскільки процес навчання англійської мови повинен відповідати наступним вимогам: орієнтація на особистість студента, врахування його індивідуальних особливостей; забезпечення умов для активної роботи кожного студента і залучення студентів до спільної діяльності; комунікативна спрямованість. Крім того, абсолютно ясно, що потрібна сукупність дій, спрямованих на виклик в студентах внутрішньої мотивації.

Таким чином, для становлення такої мотивації слід використовувати не один шлях, а всі шляхи в певній системі, в комплексі, бо не один з них, сам по собі, без інших, не може грати вирішальну роль в становленні мотивації.

Список використаних джерел

1.Божович Л.И. Избранные психологические труды / Под ред. Д.И. Фельдштейна. М.: Международная педагогическая академия, 1995. – 212 с. 2.Зимняя И.А. Педагогическая психология: учеб. для студентов вузов, обучающихся по пед. и психол. направлениям и специальностям. – М.: Логос, 2004. – 384 с. 3.Маклаков А.Г. Общая психология : учебник / А.Г. Маклаков. – Санкт-Петербург : Питер, 2005. – 592 с. 4.Рогова Г.В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: теоретико-практическое методическое пособие. / Г.В. Рогова, Ф.М. Рабинович, Т.Е. Сахарова. М.: Просвещение, 1991. – 287 с. 5.Сергеева Н.Н., Угрюмова С.В. Классификация мотивов к изучению иностранного языка // Педагогическое образование в России. 2012. – №3. – С. 114-119.

О. М. Прядко

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОДІАГНОСТИКИ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПРОЦЕСУ СПІВУ СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

Важливим завданням процесу співацького розвитку студентів музично-педагогічних спеціальностей на занятті з постановки голосу є формування навичок усвідомленого координування процесу фонації. Самопізнання, самодіагностика, самоаналіз та саморегуляція співацьких рухів голосового апарату, глибоке усвідомлення всіх фонаційних процесів мають стати основою розвитку вокально-технічних умінь

та навичок майбутніх педагогів. Це можливо за умови розвитку комплексу вокально-слухових умінь та навичок, формування відчуттів зон підвищеної чутливості вокально-тілесної схеми, розвитку навичок усвідомленого контролю співацьких рухів голосового апарату.

Забезпечення усвідомленого контролю та координування процесу голосоутворення можливе лише у випадку глибокого розуміння студентом механізмів та закономірностей процесу фонації. Майбутній педагог зможе успішно добирати доцільні засоби впливу на формування вокально-технічних умінь та навичок вихованців, координувати хід занять музичного мистецтва за умови глибокого розуміння ним усіх особливостей перебігу процесу співацького розвитку. Лише ґрунтовна теоретична, науково-методична підготовка, засвоєння широкого спектру знань з вокальної педагогіки та суміжних галузей наук може забезпечити усвідомленість процесу вокального розвитку студентів.

Розвиток вміння зосереджувати увагу на власних відчуттях під час фонації, аналізувати їх сприяє глибокому усвідомленню механізмів голосоутворення студентів. Аналіз слухових уявлень передбачає поетапне виявлення сутності об'єктів сприйняття як умови формування конкретних слухових образів у зіставленні з попередніми, уже наявними. Важлива роль у процесі виділення об'єктів аналізу належить педагогу, котрий звертає увагу студентів на окремі якості звучання співацького голосу, внутрішні відчуття роботи голосового апарату, цим самим організовуючи процес сприйняття студентів. Л.Дмитрієв зазначав, що лише зосередивши увагу на тому чи іншому конкретному об'єкті цього явища, учень починає сприймати його вдумливо і повно [3, с. 292].

Високий рівень свідомого сприйняття вокального матеріалу вимагає підвищення інтенсивності оцінювальної діяльності студентів, здійснення аналізу акустичних якостей співацького голосу, фізіологічних особливостей процесу голосоутворення, художніх виражальних засобів виконання (агогіки, динамічного діапазону). Це є необхідною умовою формування активного вокально-педагогічного слуху, вироблення здатності порівнювати власні відчуття під час фонації з наявними в учнів, усвідомлювати причини недоліків голосоутворення вихованців, знаходити ефективні шляхи подолання останніх. Тому високий рівень усвідомленості вокальних дій студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів, повне розкриття вокального потенціалу студентів, викорінення будь-яких недоліків голосоутворення, сформованість у них еталонних уявлень звучання співацького голосу, є необхідною умовою їх професійної реалізації у майбутньому.

Формуванню навичок самодіагностики та саморегуляції процесу співу сприяє дотримання в процесі навчання студентів принципу науковості, який передбачає використання в ході вокального розвитку студентів науково обґрунтованих підходів виховання вокаліста, сучасних досягнень у галузі вокальної педагогіки та суміжних галузей наук, застосування передового досвіду вітчизняних та зарубіжних педагогів вокалу. Максимальний відхід від емпіризму у вокальній педагогіці, прагнення педагога вибудовувати стратегію роботи з вокалістом опираючись на ґрунтовну наукову базу знань, а не на власні суб'єктивні відчуття під час фонації, сприяє зростанню ефективності занять, забезпеченню індивідуального підходу у навчанні.

Отже, формування навичок самодіагностики та саморегуляції процесу співу студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів на занятті з постановки голосу відбувається ефективно за умови ґрунтовної теоретичної, науково-методичної підготовки, засвоєння широкого спектру знань з вокальної педагогіки та суміжних галузей наук, неухильного дотримання принципу науковості навчання.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник / видання третє, доповнене та перероблене / Валентина Геніївна Антонюк. – Київ : Видавець Бихун В.Ю., 2017. – 218 с. 2. Бріліна

О. С. Соколовська

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА В УМОВАХ РОЗБУДОВИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Метою навчальних програм з підготовки вихователів закладів дошкільної освіти передбачено опанування теоретичними засадами педагогічних дисциплін та методиками формування ключових і предметних компетентностей студентів, формування здатності до здійснення моніторингу професійної педагогічної діяльності та аналізу педагогічного досвіду, здатності до самоорганізації власної професійної педагогічної діяльності, рефлексії, ефективних способів взаємодії всіх учасників освітнього процесу, враховуючи вплив з боку соціального середовища; готовності до інновацій в професійній педагогічній діяльності.

Аналіз психолого-педагогічних та методичних джерел дозволяє стверджувати, що вітчизняними та зарубіжними вченими досліджено широкий спектр питань фахової підготовки сучасного педагога.

Вчені В.П.Андрущенко, О.І.Артамонова, І.Д.Бех, Л.С.Вашуленко, М.В.Гриньова, І.М.Дичківська, С.А.Калашнікова зазначають виняткову роль компетентнісного підходу у питаннях модернізації освіти. Вплив методичної роботи на розвиток професійної компетентності педагогів визначили Н.Б.Грицай, М.І.Кравцов, М.М.Помашник.

Науковці Ю.К.Бабанський, Є.Б.Бабашина, З.Н.Курлянд, І.В.Харламов, О.С.Цокур обґрунтували педагогічні умови формування гуманістичних цінностей у закладах вищої освіти, реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освітньому процесі.

Формуванню самобутньої особистості майбутнього вихователя ЗДО, його творчої індивідуальності, сприяє налагодження між студентами взаєморозуміння, поваги, засвоєння норм спілкування та гуманістичних засадах в організації освітнього процесу впливає на розвиток дітей дошкільного віку.

Сучасні дослідники запропонували моделі гуманізації професійної підготовки майбутніх педагогів з врахуванням специфіки навчальних дисциплін яка включає три блоки: концептуальний, змістово-операційний і аналітичний. Всі елементи моделі взаємопов'язані і доповнюють один одного. Модель включає методологічні підходи (індивідуальний, діалогічний, інтегративний), принципи (гуманізації, демократизації, оптимізації, системності, практичного змісту навчання), методи, засоби і форми та технології навчання, критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-емпатійний, комунікативно-діяльнісний), які ми враховували у процесі формування гуманістичної спрямованості майбутніх педагогів в умовах розбудови Нової української школи.

Спрямованість нашого наукового пошуку доповнює дослідження названих вчених, сприяє виокремленню окремих складових гуманістичної спрямованості підготовки майбутніх вихователів ЗДО у процесі фахової аудиторної і позааудиторної роботи.

Використовуючи матеріали науково-педагогічних досліджень, ми спираємося на наступні складники формування гуманістичних цінностей майбутніх вихователів ЗДО: цілеспрямованість на розвиток гуманістичної особистості; обов'язковість реалізації принципу гуманізації; послідовність і наступність етапів формування цінностей, педагогічна обґрунтованість запропонованих форм виховання.

У вирішенні багатьох питань сприяє звернення до педагогічної спадщини видатного педагога В. О. Сухомлинського. Саме він, своїм досвідом роботи, науковими працями підтверджує думку, що усіх дітей без виключення повинні виховувати лише гуманні педагоги.

Як цього досягти розкриває у своїй педагогічній праці «Павлиська середня школа», де основою ефективності навчального процесу та виховання є людяність, любов, доброта, чуйність, сердечність, тактовність у відносинах з дітьми [2].

Сприйняття і утвердження гуманістичного мислення базується на розумінні педагогом тих змін, які відбуваються в особистостях вихованців, їхніх потреб і проявляється у повазі до дитини дошкільного віку, забезпечує удосконалення педагогічного процесу [2].

У методичну підготовку майбутніх вихователів ЗДО в умовах закладу вищої освіти включаємо інтерактивні технології («Мозковий штурм», «Групування») технології розвитку критичного мислення та проблемного навчання.

На практичних заняттях передбачено спеціальні теми присвячені формуванню технологічних вмінь і навичок студентів (мультимедійні технології навчання).

Під час занять студенти моделюють використання технологій в конкретних освітніх ситуаціях, аналізують методичні особливості їх використання і саме головне – переваги і недоліки.

Цьому сприяють рольові ігри, мікрОВикладання, моделювання занять для дітей різного дошкільного віку (молодший, середній, старший), а також аналіз і самоаналіз навчально-пошукової діяльності. Майбутні вихователі ЗДО активно користуються інтернет-ресурсами, аналізують творчі лабораторії вихователів, створюють власні мультимедійні презентації до занять з різних методик, розробляють тестові завдання для самоконтролю.

У процесі практичної роботи зі студентами ми переконалися, що розвиток гуманістичної спрямованості майбутніх вихователів ЗДО забезпечують: гуманізація процесу підготовки на практико-орієнтованих заняттях; з суспільно-гуманітарних, педагогічних дисциплін, зокрема методики розвитку мовлення, математичних здібностей, образотворчого мистецтва, музики, використання інтерактивних методів навчання. Формуючи гуманістичну спрямованість особистості вихователів ЗДО, акцентуємо увагу на провідних концептах педагогіки Василя Сухомлинського: ставлення до дитини як до найвищої цінності; визнання її права на свободу і щастя, вільний розвиток і прояв своїх здібностей, реалізацію творчих можливостей для себе і оточення, віру у себе [3].

Майбутні вихователі вчать сприймати й оцінювати не тільки позитивні якості виховання, а всю особистість у змодельованому середовищі, коли її люблять, поважають її гідність, підтримують.

Даний час дошкільна освіта, яка має вивірені традиції та значний практичний досвід, стоїть на шляху реформування. Це пов'язано з чітким усвідомленням того, що ця сфера освіти набуває вагомого значення для розвитку та виховання людини, та підготовки до навчання у Новій українській школі. Вагомою у навчально-виховній роботі зі студентами є організація позааудиторної роботи.

Багатогранні здібності і нахили студентів їхні таланти розкриваються і успішно розвиваються за умов правильної організації вільного часу, чіткої організації всієї системи та структури виховної діяльності зі студентами; використання різноманітних методів і форм виховної роботи. А також: практична спрямованість занять, зацікавленість самих студентів та залучення до гурткової роботи.

Гурткова робота дає змогу зробити навчально-виховний процес у вузі цілісним, гармонійно комплексним, індивідуально-особистісним, сприяє переконанню майбутніх вихователів ЗДО у правильності обраної професії.

Як свідчать наші дослідження, майбутні вихователі приходять на практику вже

з певними теоретичними і практичними знаннями і тому активно включаються в освітній процес ЗДО.

Гуманістична сутність освітнього процесу у вищій школі при підготовці майбутніх педагогів, зокрема вихователів ЗДО, потребує переосмислення і вдосконалення всіх його складників: лекційно-практичних і семінарських занять, організації самостійної роботи студентів, педагогічної практики, підготовки курсових робіт, науково-дослідних робіт, моніторингового супроводу рівня сформованості професійних компетентностей.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. – К.: Дошкільне виховання, 2012. – № 7. – С. 4-19. 2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа. – 1976. – Т.2. – 668 с. 3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа. – 1977. – Т.3. – 582 с. 4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа. – 1977. – Т.5. – 640 с.

В. І. Шинкаренко

ВЗАЄМОДІЯ ОНЛАЙН ТА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Традиційний підхід до отримання знань змінюється через онлайн-освіту, про що свідчить зростаюча популярність інтернет-освіти. Так, станом на кінець 2018 р. загальна кількість зареєстрованих користувачів онлайн-курсів становить 101 мільйон (у тому числі 20 мільйонів абсолютно нових користувачів у 2018 році); кількість курсів зросла до 11400 одиниць (у тому числі 2000 нових курсів у 2018 році). Провідними онлайн-платформами є: Coursera (37 млн користувачів), edX (18 млн користувачів), XuetangX (14 млн користувачів), Udacity (10 млн користувачів) та FutureLearn (8,7 млн користувачів) [1].

Розповсюдження масових відкритих онлайн-курсів (надалі МООС) сприяє розвитку нових форм та концепцій у традиційній освіті, зокрема навчання впродовж життя, змішаного навчання та ін. За таких умов важливо дослідити можливі взаємодії між університетами та МООС, а також роль університету в умовах, коли нові знання доступні кожному, хто має доступ до Інтернету та мінімум цифрових навичок.

В даний час понад 900 університетів викладають курси на платформах МООС. Так, експертами виділені наступні сценарії взаємодії МООС і університетів [2]:

I. Стрімке зростання популярності МООС та поступове витіснення традиційної вищої освіти. Однак цей сценарій малоімовірний для ряду недоліків он-лайн курсів. Зокрема, незважаючи на популярність МООС, менше 10% користувачів закінчують курси і отримують відповідні сертифікати. Серед причин доцільно наголосити на наступних [3,4]: 1) відсутність справжньої мотивації до завершення курсу; 2) нестача часу; 3) складність курсу та відсутність технічної підтримки; 4) низький рівень цифрової грамотності; 5) негативний попередній досвід проходження курсів; 6) високі очікування від курсу.

II. МООС буде доповнювати офлайнову освіту. Фактично, цей сценарій вже реалізований в контексті змішаного навчання.

III. Університети визнають сертифікати, здобуті на МООС, але вимагатимуть додаткового тестування, яке проводиться університетським персоналом. Це означає, що студентам дозволено не відвідувати лекції, а використовувати он-лайн навчальні матеріали.

IV. Партнерство між МООС та університетами. У цьому випадку університет не вимагатиме остаточного офлайнового тестування і просто сертифікат про проходження курсу, виданий певною платформою МООС. Поряд з перевагами для уніве-

рситету (наприклад, нижчі витрати на навчання) і студентів (здатність вивчати матеріал у будь-який зручний час і місце) існує значний ризик обману під час остаточного тестування.

V. МООС отримає ту ж акредитацію, що й університети, і зможе присвоїти ступінь бакалавра та магістра. Перевагою такого підходу є менша вартість навчання і можливість отримати якісну комплексну освіту для широкого кола претендентів. Проте ризик полягає у розробці адекватних стандартів і методів перевірки якості викладання, що стане важливим викликом.

Беручи до уваги специфічну конкуренцію між університетами та МООС, слід зазначити, що онлайн-курси дуже ефективні в оновленні існуючих знань і формуванні точних навичок. Крім того, ці курси здатні виконувати важливу соціальну функцію, вони забезпечують доступ до знань у тих областях, де доступ до навчальних закладів є складним або вони просто недоступні, а також для тих людей, які з деяких причин не можуть дозволити собі офлайн освіти.

Список використаних джерел

1. *By the numbers: MOOCs in 2018. Online recourse. Available at: <https://www.class-central.com/report/app/uploads/2016/12/newplot-5.png>*. 2. *MOOCs and the Future of Higher Education // P. Billington, M.P. Fonmueller. Available at: http://www.na-businesspress.com/JHETP/BillingtonPJ_Web13_3_4_.pdf*. 3. *Dropout rates of Massive Open Online Courses: Behavioral Patterns // D.F.O. Onah, J. Sinclair, R. Boyatt. Available at: https://www2.warwick.ac.uk/fac/sci/dcs/people/research/csrmaj/daniel_onah_edulearn14.pdf*. 4. *Recent Trends on MOOC Education // A. Kornyluk, V. Shynkarenko. Available at: www.gisap.eu/ru/node/89865*.

А. Є. Русіна, А. В. Шарун

ГЕНДЕРНА ОСВІТА В МЕДИЦИНІ НА ТЛІ СУЧАСНОСТІ

Гендерна освіта грає вагомую роль в процесі підготовки фахівців медичного профілю у ВНЗ. Вона спрямоване на забезпечення прав, свобод і рівності усіх людей, не дивлячись на відмінності кожного, спрямована на рішення реальних проблем у взаємовідносинах чоловіків і жінок.

Юнаки і дівчата, що вступають до медичних вузів, вже мають сформовані стереотипи своєї поведінки і різний досвід комунікативних стосунків. У них може скластися своя суб'єктивна думка на ті або інші чинники роботи лікаря. Тому в процесі навчання необхідно виробляти у студентів обох статей толерантне відношення до прояву рис, властивих протилежній статі.

Вираз: «Жінки хворіють частіше, але чоловіки помирають швидше», відбиває загальні тенденції, що відбуваються в сучасному суспільстві, і є результатом соціальних, екологічних та фізичних процесів (числень вплив радіаційного, іонізуючого випромінювання), способу життя членів суспільства на індивідуальному і громадському рівні.

У сучасній медицині здійснюється підхід до пацієнтів за одними стандартами, це обумовлює відсутність гендерної специфікації, окрім окремих спеціальностей - гінекологів та андрологів. Усі інші медичні науки мають загальні критерії захворювань для обох статей.

У дослідженнях західних соціологів медицини, наводяться кількісні зміни в гендерній структурі - стає більше жінок і менше чоловіків. При цьому чоловіки-керівники переважають в рази, а жінки-виконавці.

Важливу роль в гендерному розподілі по професіях грає психологічний чинник. Допомогає вибрати стиль поведінки виходячи з конкретних ситуацій, дає можливість відштовхнутися від традиційних стереотипів, припускає вивчення психологічних характеристик статевих відмінностей. Таким чином, коли йдеться про питання : «Чи

може жінка – лікар бути хірургом? Адже, це (за стереотипом) чоловіча професія.» на перший план виходить не статеві питання, а лише професійні. Спостерігається специфічність реакції та подальшої поведінки того чи іншого медичного працівника. З рештою, робиться висновок на підставі зроблених спостережень.

Без сумніву, коли йдеться про підготовку фахівця медичного профілю, саме професіоналізм грає провідну роль, проте, настав час ширше використати досягнуті успіхи відносно гендера в системі охорони здоров'я з перспективою забезпечити ширшу соціальну справедливість. Подальше детальне вивчення гендера, на сьогодні, є найбільшим завданням, та, глибокою надією на здоров'я і гідність для усіх.

Список використаних джерел

1. Гонтмахер Е. У пошуках стратегії // Соціальна політика, уроки 90-х. М. : Геліос АРВ, 2000.
2. Решетников А. В. Соціологія медицини : керівництво. М.: ГЭОТАРМедиа, 2010.
3. Романов П. В., Ярська-Смирнова Е. Р. (ред.) Професії соціальної держави. М.: ТОВ «Варіант» : ЦСПГИ, 2013.
4. Елен Кульман і Елен Аннандэйл ред. Гендер і охорона здоров'я 2-е видавництво Бэйсингсток : Пэлгрэйв Макмиллан, 2012. 535 с. ISBN 978-1-137-01514-3.
5. Chandler J., Barry J., Clark H. The Weare and Tear of the New Public Management // Human Relations. 2002. Vol. 55. N 9. P. 1051-1069.

С. С. Пугач

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ З ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Процеси інтеграції з ЕС, які призвели до значних соціально-економічних змін у нашій державі, в свою чергу, обумовили необхідність розвитку у фахівців з обліку та оподаткування правової компетентності для застосування законодавчо обґрунтованих підходів до аналізу та прийняття рішень у соціально-політичній і професійній діяльності, виховання соціальної та професійної мобільності. У наших дослідженнях було доведено не тільки необхідність розвитку у майбутніх фахівців-економістів професійної самостійності та відповідальності, але й усвідомлення потреби у дотриманні вимог діючого законодавства, як основної умови ефективного господарювання підприємства [3–6].

Виходячи з позицій компетентнісного підходу, майбутні фахівці з обліку та оподаткування мають опанувати знання механізмів правового регулювання господарського життя країни та світу, набути вміння виділяти правові аспекти виникаючих виробничих ситуацій і визначати їх правомірність з точки зору діючого законодавства, розвинути здатність аналізувати правову ситуацію з різних позицій; напрацювати вміння бачити правові наслідки прийнятих рішень суб'єктами господарювання; бути готовими використовувати правові механізми та засоби вирішення господарських проблем. Таким чином, правова компетентність, яка формується в процесі професійної підготовки магістрів з обліку та оподаткування у закладах вищої освіти, є комплексною характеристикою, яка включає не лише знання українського та закордонного законодавства, але й практичного набуття досвіду фахової діяльності для успішного виконання професійних завдань [4, с.125].

При дослідженні проблем розвитку правової компетентності фахівців з обліку та оподаткування були проаналізовані наукові праці Е. Бражника, І. Зязюна, М. Князяна, В. Кременя, О. Проценко, С. Сисоєвої, М. Туркіної та ряду інших, які довели, що зміст освіти є науково обґрунтованою системою навчального матеріалу з відповідним методичним супроводом, що враховує особливості та рівень підготовки майбутніх фахівців. На завершальному етапі фахової підготовки, відповідно до Національної рамки кваліфікацій, є здобуття магістром поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю, загальних

засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності [1, с. 6]. Схожої думки притримувався й І. Зязюн, який стверджував, що «головною метою вищої освіти має бути становлення цілісної та цілеспрямованої особистості, готової до вільного гуманістичного орієнтованого вибору й індивідуального інтелектуального зусилля, що володіє багатofункціональними компетентностями» [2, с. 13].

Відповідно до означених вище вимог, в процесі розвитку правової компетентності фахівців з обліку та оподаткування потрібно використовувати принцип наступності на етапах підготовки бакалаврів, магістрів, післядипломної підготовки та підвищення кваліфікації. Для моніторингу наявного стану та розвитку правової компетентності фахівців, які пройшли підготовку за спеціальністю 071 «Облік та оподаткування» потрібно здійснювати їх анкетування та тестування на всіх етапах підготовки та в процесі професійної діяльності.

Основними особливостями розвитку правової компетентності фахівців з обліку та оподаткування вважаємо забезпечення цілісності та наступності освітнього процесу, єдності фахової та правової підготовки; організацію як у навчальних закладах, так і на підприємствах, в організаціях ефективної практичної, наукової та самоосвітньої діяльності студентів з відповідним методичним забезпеченням. А постійне вдосконалення економічних механізмів функціонування країн ЕС і реалізація принципу неперервності освіти потребують створення відповідної системи професійної освіти протягом життя.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 37–38. ст. 2004. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2> (дата звернення: 04.05.2019). 2. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія. Київ, Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18. 3. Пугач С. С. Досвід правої підготовки майбутніх фахівців економічного профілю. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. праць / редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2018. Вип. 56. С. 170–175. 4. Пугач С. С. Розвиток правової компетенції майбутніх фахівців економічного профілю. Педагогіка безпеки. 2018. № 2. С. 120–130. DOI:10.31649/2524-1079-2019-3-2-120-130. 5. Пугач С. Закордонний досвід формування правової компетенції майбутніх фахівців економічного профілю. Науковий Вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук. праць. 2019. № 1(64). С. 194–198. 6. Пугач С. С. Формирование у будущих экономистов правовой компетентности. Вестник Казахского гуманитарно-юридического инновационного университета. 2019. № 1 (41). С. 66–71.

Н. В. Стефіна

ВИКОРИСТАННЯ ГРИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Реформування загальної середньої освіти відповідно до Закону України «Про освіту» передбачає реалізацію принципу гуманізації освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, визнання її самобутності й самоцінності, формування компетентності учня як загальної здатності до суспільної діяльності на основі знань, досвіду, системи цінностей, здібностей, набутих у процесі навчання [8].

Проблема пошуку нових шляхів використання гри, музично-дидактичної зокрема, у навчально-виховному процесі на уроках мистецтва в початкових класах в

умовах сьогодення стоїть особливо гостро. До цієї проблеми звертається багато педагогів-науковців, таких як: В.Гуркова, В.Коваленко, В.Махров, Л.Пироженко, По-метун, О.Чікунова [4,с.12]. Вітчизняні психологи А.С.Виготський, Д.Б.Ельконін, О.М.Леонтьєв, Р.Немов, С.Л.Рубінштейн зробили вагомий внесок у розробку теорії дитячих ігор, показавши їх соціальний характер і роль у вихованні [4, с. 9].

Вагомий внесок у дослідження ролі музично-дидактичної гри у музичному вихованні молодших школярів зробили: О.Апраксина, Б.Асаф'єв, Н.Леонтьєв, Н.Ветлугіна, Л.Дмитрієва, Д.Кабалевський, С.Науменко, Е.Печерська, О.Ростовський, М.Румер, Н.Черноіваненко та інші.

У довідниковій літературі «музично-дидактична гра» розглядається як активний метод опанування музичного мистецтва [2, с. 66]. Процес розвитку музичних та творчих здібностей молодших школярів на уроках музичного мистецтва неможливо уявити без цього засобу. У словнику-довіднику поняття «гра» розглядається як діяльність з розважальною та іноді навчальною метою [2,с.47]. За словами Л.С.Виготського, «гра - це не простий спомин про те, що було, а творче переосмислення дитиною пережитих вражень, комбінування їх і побудова з них нової дійсності, яка відповідає запитам та інтересам самої дитини» [1]. Тобто гра розглядається як творча діяльність, в якій наочно виступає комбінуюча дія уяви.

Основне призначення музично-дидактичних ігор як дидактичного засобу: 1) формувати у дітей музичні здібності; 2) допомагати їм у доступній ігровій формі розбиратися у співвідношенні звуків за висотою; 3) розвивати в учнів чуття ритму, тембровий і динамічний слух; 4) спонукати дітей до самостійних дій із застосуванням знань, одержаних на уроках музичного мистецтва [2].

Розглянемо зміст найбільш вживаних понять. У стародавніх греків слово «гра» означало дії, що властиві дітям, згідно із виразом «спроба здитинюватися». У євреїв це слово співвідносилось з поняттями жартів та сміху. У римлян «ludo» означало радість та веселощі. Санскритське «кляда» означало гру, радість. У німців старогерманське слово «spilen» означало легкий, повільний рух, схожий на рух маятника, що приводить до великого задоволення. Потім на всіх європейських мовах словом «гра» позначалося широке коло дій людини, з одного боку, не схожих на тяжку працю, а з іншого – таких, що дають людям веселощі та задоволення. Так, Ф.Міллер казав, що людина тільки тоді є людиною, коли грається. Платон називав гру радістю богів. Фребель вважав гру системою виховання [4].

Мета застосування музично-дидактичних ігор - розвивати музичні здібності, поглиблювати уявлення дітей про засоби музичної виразності. Крім дидактичних завдань, музична гра виконує виховні функції: 1) збагачує духовне життя школярів; 2) вчить спілкуватись; 3) розвиває дитячу ініціативу; 4) сприяє формуванню колективізму [4; 5].

В основі дидактичного матеріалу лежать завдання розвитку у дітей музичного сприйняття. Ігрова діяльність допомагає дитині в цікавій для неї формі чути, розрізняти, порівнювати деякі властивості музики, а потім і діяти з ними. Музично-дидактичні ігри повинні бути простими й доступними, цікавими та привабливими. Музично-дидактична гра – зручний спосіб активізації учнів на уроці музичного мистецтва. Вона допомагає молодшим школярам краще засвоїти музичну грамоту, розвиває музичні здібності, музичну пам'ять, музикальний слух, ритмічне та ладове чуття. В процесі музично-дидактичних ігор діти оволодівають необхідними навичками – вокально-хоровими, творчо-імпровізаційними, ритмічно-слуховими.

Список використаних джерел

1.Виготский Л. С. Воображение и творчество в дошкольном возрасте: Психологический очерк. Москва, 1991. 2.Горчаренко Р. Український педагогічний словник / Ред. С. Гончаренко. Київ: Либідь, 1997. 437 с. 3.Закон України «Про Освіту» від 7 грудня 2017 року № 2233 – VII про освіту.

С. М. Бойко

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНОЗНАВЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розбудова незалежної Української держави поставила на порядок денний надзвичайно важливі і невідкладні завдання – виховання громадянина і патріота рідної землі, національно-свідомої, високодуховної та інтелектуальної особистості, поціновувача культурних та мистецьких здобутків. Тільки такі люди здатні вивести країну з труднощів, які виникли в Україні в доволі непрості й навіть болісні часи, намагаючись віднайти адекватні й вичерпні відповіді на численні виклики внутрішнього та зовнішнього характеру, пов'язані з протистоянням гібридній війні, розв'язаної Росією проти України.

Нині відбувається напружений пошук нових орієнтирів, напрямів і технологій розбудови. Це особливо відчутно в освіті та соціокультурній політиці загалом. Освіта і виховання переорієнтовуються на розвиток особистості, розкриття її можливостей та осмислення засобів самореалізації. Потреба розбудови національної системи освіти і виховання зумовила зростання інтересу до українознавчих знань як важливої складової у розвитку сучасної науки і освіти.

Мета дослідження: розкрити практичні кроки реалізації українознавчих технологій, спрямованих на формування національної еліти на основі сучасних тенденцій і реальних потреб нашого суспільства та глобалізованого світу, навчаючи її логічному, історико-філософському мисленню та прищеплюючи навички об'єктивного аналізу явищ, подій та процесів, що відбуваються.

Для успішного вирішення поставленого питання, розкриємо особливості сучасних практичних дій в науково-освітній сфері вчених Науково-дослідного інституту українознавства, які здійснюють чимало заходів для освітян, школярів, студентів та молодих учених.

Так, у 2017–2018 навчальному році Науково-дослідний інститут українознавства провів *Міжнародний конкурс для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів України та освітніх установ української діаспори «Українознавчі пріоритети навчально-виховного процесу»* [1], у якому взяли участь понад 1000 учителів з України та з-за кордону: Грецької Республіки, Молдови, Королівства Бельгія, Республіки Польща та Королівства Іспанія. (Наразі розпочато друк матеріалів тих авторських розробок, які набрали найбільшу кількість балів та зайняли в різних номінаціях перші місця. У спецвипуску наукового часопису «Українознавство» (К., 2019, Вип. 1 (70)) вже надруковані роботи вчителів з курсу «Українознавство» для 1–11 класів).

Для учнів 8–11 класів Науково-дослідний інститут українознавства вже 12 років поспіль проводить Міжнародний конкурс з українознавства. З 2007 по 2019 рік у ньому взяли участь майже 5 000 учасників з України та інших країн світу (Польщі, Греції, Іспанії, Бельгії, Молдови, Республіки Башкортостан, Казахстану, Туреччини), які підготували 4 805 індивідуальних та колективних науково-дослідних робіт, присвячених різним напрямам українознавчого характеру. (Роботи переможців Конкурсу щороку друкуються у фаховому журналі «Українознавство» у Вип. 2, який виходить в кінці другого кварталу).

Для студентів закладів вищої освіти та молодих учених Науково-дослідний інститут українознавства теж проводить Конкурси з українознавства, а саме: з 2009

по 2011 рр. – *Міжнародний конкурс з українознавства*. Від учнівського він відрізнявся тим, що конкурсанти виконували не науково-дослідну роботу за вказаними напрямками дослідження, а писали твір-есе на запропоновану одну тему для всіх.

З 2017 р. для студентів закладів вищої освіти та молодих учених Науково-дослідний інститут українознавства спільно з Недержавним аналітичним центром «Українські студії стратегічних досліджень» почав проводити *Всеукраїнський конкурс есе*. (Найкращі роботи вказаного Конкурсу друкуються в виданнях, які є підсумками щорічних Бандерівських читань) [3].

Співпрацюючи з Українським інститутом національної пам'яті, Недержавним аналітичним центром «Українські студії стратегічних досліджень», Інститутом післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Б. Грінченка, Національним історико-меморіальним заповідником «Биківнянські могили» та іншими інституціями та установами Науково-дослідний інститут українознавства для педагогів проводить різноманітні круглі столи, науково-практичні конференції, виставки, покази документальних фільмів, зроблених на основі сучасних досліджень та отриманих нових історичних фактів (напр., фільм «Харитина Пекарчук. Жінка-воїн на захисті УНР» та ін.).

Для учнів науковці Інституту читають лекції (на запрошення адміністрації закладів освіти), беруть участь у різноманітних заходах на національно-патріотичну тематику.

Для освітян українського зарубіжжя вчені Науково-дослідного інституту українознавства спільно з фахівцями Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» розробили навчальну програму з українознавства для суботніх і недільних шкіл «Я і Україна». (Програма рекомендована Міністерством освіти і науки України (лист МОН України від 28.02.2019 № 1/11–2082) і надрукована у науковому часописі «Українознавство» (К., 2019, Вип. 1 (70)).

Науковці Науково-дослідного інституту українознавства готують також різні *науково-методичні матеріали та навчальні посібники*. Звернемо увагу на збірник текстів для уроків української мови «Історія в проєкціях художнього слова доби Незалежності» [2], навчальний посібник «Історія Волині» (2019, Том 1) та ін.

Таким чином, учені Науково-дослідного інституту українознавства через різноманітні конкурси, конференції, круглі столи з українознавства, науково-методичну літературу, лекції, виставки та інші заходи долучають молоде покоління українців до духовних і морально-етичних набутків нації, формують чітку громадянську позицію, патріотизм, високі цінності націєтворчого світогляду.

Глибоко переконана, що вказана практична реалізація українознавчих технологій, наведена у статті, дає цілісну картину науково-освітніх здобутків Науково-дослідного інституту українознавства, що у різноманітному розгортанні своїх напрямних дали можливість вийти на той рівень практичної реалізації українознавчих технологій, у координатах якого освітній і виховний процеси набувають культурно-світоглядного значення.

Список використаних джерел

1. Бойко С. Міжнародний конкурс для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів України та освітніх установ української діаспори «Українознавчі пріоритети навчально-виховного процесу» // *Українознавство*. – 2018. – Вип 1 (66). – С. 236–240. 2. *Історія в проєкціях художнього слова доби Незалежності: збірник текстів для уроків української мови* / Упоряд.: О. А. Хоменко, А. А. Гулай, С. В. Чмільова, Н. М. Клименко, О. В. Овсіюк. – К.: НДІУ, 2015. – 168 с. 3. *Місія України та національні інтереси в глобалізованому світі: візія націоналістів: Зб. матеріалів V Бандерівських читань (9 лютого 2018 р., м. Київ)* / Упор. Т. Бойко, Б. Галайко, Ю. Сиротюк. – Київ-Львів: Недержавний аналітичний центр «УССД» – Видавництво «Астролябія», 2018. – 608 с.

ТВОРЧЕ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Розвиток нових економічних механізмів, глибока політична та культурна криза, яка охопила Україну, висуває до людини більш високі вимоги стосовно рівня освіченості, вміння адаптуватися в суспільстві, здатності до трудової діяльності. Усі ці процеси не оминули й освітньо-виховну систему, змушуючи органи влади шукати нові шляхи виховання всебічно розвиненої особистості, готової до життя. З огляду на це великого значення набуває проблема підготовки школярів до життя, оскільки саме в цьому віці відбувається формування уявлень людини про сім'ю, працю, громадянський обов'язок, патріотизм. Виходячи з цього, завдання сучасної освіти полягає у вихованні та підготовці відповідальної особистості, яка здатна вільно існувати в сучасному соціумі, самостійно розв'язувати різноманітні завдання в нестандартних умовах сьогодення, активно та продуктивно творити, працювати та відпочивати.

Докорінна реформа, розпочата МОН України, яку докладно висвітлено в Концептуальних засадах реформування середньої освіти «Нова українська школа», передбачає відхід від традиційної моделі педагогічної системи із властивими їй установками на збільшення обсягу знань, універсалізацію методів і форм навчальної діяльності, неможливість реального урахування особистісних особливостей учнів та актуалізує необхідність побудови такого освітнього процесу школи, у якому «...навчання розглядається на рівні людських стосунків, відчуття духовного світу кожної дитини», осмислення ролі людини як «творця власних знань», стрижнем якого є духовно-моральний орієнтир.

Дієву допомогу в підготовці школярів до життя, формуванні в дітей інтересу до праці може надати вивчення та творче використання педагогічних ідей і досвіду В.О.Сухомлинського.

Кількість досліджень педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського за останні 30 років в Україні, Росії та інших країнах світу зростає з кожним роком. Це пояснюється посиленням гуманістичних тенденцій у світовому освітянському просторі, потребами перебудови школи України на гуманістичних засадах і зростаючим усвідомленням значимості творчості В.О.Сухомлинського у світовій педагогіці [2, с.29].

У 90-ті роки ХХ століття, коли почалася активна розбудова національної школи, педагоги відчули гостру потребу в інноваційних технологіях навчання. Щоб підняти освіту на якісно новий щабель розвитку, дослідники повертаються до педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського і знаходять раціональні зерна, які необхідні для організації навчально-виховного процесу в оновлюваній школі. Вражає діапазон ідей цього педагога, що стали джерельною базою для багатьох дисертаційних досліджень: «Виховання школярів засобами народної педагогіки у творчій спадщині В.О.Сухомлинського» (Л.Петрук, 1994 [6]), «Проблема педагогічної майстерності вчителя у творчій спадщині В.О.Сухомлинського» (А.Луцюк, 1996 [5]), «Проблема патріотичного виховання підлітків у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського» (В. Кіндрат, 1998 [3]), «Виховання моральних цінностей молодших школярів у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського» (А.Семез, 1998 [7]).

У 90-і роки ХХ століття в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини було створено науково-дослідну лабораторію «В.О.Сухомлинський і школа ХХІ ст.» (керівник В. Кузь).

Дослідження Г. Бондаренка «Формування творчої особистості молодшого школяра в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського» (1999) [1] довело, що творчість В.О.Сухомлинський розуміє не лише як відкриття і створення нового у зовнішньому світі, а й виявлення нового у своєму ціннісному ставленні до дійсності.

У дисертації Л. Ткачук «Педагогічне забезпечення успіху в навчанні молодших школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського» (2001) [9] досліджується феномен «педагогіки успіху» В. О. Сухомлинського. У павлиського учителя немає праці, спеціально присвяченої проблемі успіху, проте ідея «радості успіху в навчанні, в житті» червоною ниткою проходить через всю його творчість.

Уперше досліджено філософію дитинства, яка є основою великого експерименту, що В. О. Сухомлинський проводив усе життя. Здійснила це дослідження Т. Кочубей [4], яка виявила, зокрема, що В. О. Сухомлинський у своїй педагогічній творчості виходив з ідей філософії любові, мудрості, поваги до дитини, творив мікрокосмос дитячої душі, переливаючи в неї мудрі думки, світлі почуття, добру волю, плекав сад істинної духовності й високої краси етики, думки й слова.

І. Суржикова («Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського і С. Френе (порівняльний аналіз)») (2003) [8], компаративно вивчаючи педагогічні ідеї Василя Сухомлинського і Селестена Френе, визначила спільність їх педагогічних ідей та підходів до питань навчання й виховання. Освітні ідеї великих учених адаптуються в новій українській школі. Спільність педагогічних ідей В. О. Сухомлинського і С. Френе полягає в їх глибокій гуманності. Вони велику увагу приділяли розвивальному та виховному середовищу.

Проблема підготовки школярів до життя в сухомлінистиці має багатоаспектність. В сухомлінистиці проблема підготовки учнів до життя й праці може розглядалася в таких аспектах: підготовка до життя як допомога в процесі соціалізації особистості, виховання людини-громадянина як основна мета підготовки школярів до життя; виховання майбутнього працівника та виховання майбутніх батьків як елементи підготовки школярів до життя.

Процес підготовки учнів до життя й праці – складний і багатогранний процес; у результаті його здійснення учні переймають від старших поколінь трудовий і соціальний досвід, який необхідний їм у майбутньому, у трудовій діяльності, у підготовці їх до вибору професії.

У структурі багатомірного процесу підготовки учнів до життя В. О. Сухомлинський виділяє наступні компоненти: розумове виховання; виховання світоглядної переконаності, стійкості, незламності; моральне виховання; виховання патріотичної вірності, відданості Вітчизні; виховання мужності, волі до перемоги; виховання колективізму; трудове виховання; естетичне виховання і розвиток культури почуттів; моральне облагороджування почуття кохання і підготовка до шлюбу, батьківства, материнства; фізичне виховання і піклування про здоров'я молодого покоління.

Отже, українська педагогічна наука і навчально-виховна практика, увібравши найновіші досягнення сучасної педагогічної теорії, прагне забезпечити підготовку підростаючого покоління українців до життя в нових суспільних умовах, сформувати в них готовність, волю, прагнення активно впливати на утвердження нових суспільних пріоритетів і нових духовних цінностей.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Г. Л. *Формування творчої особистості молодшого школяра в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського* [Текст]: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1999. 18 с. 2. Бучківська Г. В. *Розвиток В. О. Сухомлинським теорії і практики виховання особистості в учнівському колективі* [Текст]: Монографія. Хмельницький, 2007. 170 с. 3. Кіндрат В. К. *Проблема патріотичного виховання підлітків у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського* [Текст]: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Інститут педагогіки АПН України. К., 1998. 16 с. 4. Кочубей Т. Д. *Філософія дитинства в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського* [Текст]: Дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2001. 216 с. 5. Луцюк А. М. *Проблема педагогічної майстерності вчителя у творчій спадщині В. О. Сухомлинського*: автореф. дис. канд. пед. наук. К., 1996. 24 с. 6. Петрук Л. П. *Виховання школярів засобами народної педагогіки у творчій спадщині В. О. Сухомлинського*

ського : автореф. дис. канд. пед. наук. Рівне, 1994. 24 с. 7. Семез А. А. Виховання моральних цінностей молодших школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського [Текст]: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка. Кіровоград, 1998. 18 с. 8. Суржикова І. А. Педагогічні ідеї В. Сухомлинського і С. Френе (порівняльний аналіз) [Текст]: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. К., 2003. 19 с. 9. Ткачук Л. В. Педагогічне забезпечення успіху у навчанні молодших школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського [Текст]: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. К., 2001. 19 с.

М. І. Бондар

РОЗВИТОК ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Як відомо, мовлення є однією з найважливіших функцій та надбань людства, а також передумовою успішного та всебічного розвитку особистості людини. Ось чому, вже починаючи із свідомого віку, кожна дитина, повинна поступово оволодівати усіма компонентами рідної мови та мовлення. Дошкільний заклад одним з основних завдань навчально-виховного процесу ставить саме формування мовлення дошкільнят, яке є передумовою їхнього подальшого розвитку під час шкільного навчання. Таке бажане оволодіння грамотою в початковій школі неможливе без оволодіння спершу чітким мовленням, правильністю складової структури, а також успішним вивченням правил рідної мови.

Актуальність даної теми полягає у тому, що в логопедії проблема формування фонематичних процесів у дітей посідає одне з провідних місць. Дуже частим є звертання батьків по допомогу спеціалістів саме в початковій школі, адже недорозвиток фонематичних процесів яскраво проявляється саме коли дитина починає навчатися читанню та письму. Помилковою є думка багатьох батьків, що дитина із мовленнєвими порушеннями зможе успішно оволодіти грамотою, а мовлення із віком виправиться. Практика показує, що дитина із порушеннями мовленнєвого слуху не в змозі ні почути вірно звуки, ні запам'ятати їх, ні відтворити без спотворення.

Дослідженнями І.Г Єременко, В.М. Синьова, М. І. Жинкіна доведено, що головною умовою успішного виправлення мовленнєвих порушень неодмінно є розвиток сприйняття звуків мовлення, а також наголошували, що усунення слухового контролю із механізму мовлення неможливе ні за яких обставин. Отже, саме формування фонематичного слуху передуює навчанню рідної мови.

Успішний процес формування правильного мовлення у дітей неодмінно пов'язаний із формуванням і розвитком фонематичного слуху та фонематичного сприймання. Ці процеси є складовими мовленнєвого слуху [5]. Науковці вважають, що запорукою оволодіння навичками звукового аналізу та синтезу є вміння чітко розрізняти на слух фонеми рідної мови, а отже, сформованість фонетичного слуху є вирішальною для цих умінь. Важливою умовою повноцінного формування правильної звуковимови в дітей-логопатів є достатній розвиток фонологічної сторони мовлення [2].

Метою дослідження є розкриття особливостей фонематичних процесів та прикладів їхнього розвитку під час корекційної роботи логопеда.

Давайте більш докладно розберемо окремі поняття. До фонематичних процесів відносять: фонематичне сприймання; фонематичне уявлення; фонематичний аналіз і синтез.

Фонематичне сприймання – це процес прийому, розрізнення звуків мовлення за фізичними та акустичними ознаками, розпізнавання в них загальних звукотипів (фонем). Фонематичне сприймання лежить в основі розуміння мовлення та засвоєння мови [4]. Фонематичне сприймання проходить два етапи у своєму розвитку, відпо-

відно до чого розрізняють його сенсорний та перцептивний рівні. На сенсорному рівні сприймання мовлення слуховий аналізатор здійснює аналіз сприйнятих мовних сигналів (слів), унаслідок чого стає можливим розрізнення звуків мовлення за їхніми фізичними, акустичними ознаками і повторення цих звуків на імітаційному рівні (В. Орфінська, Є. Соботович, Л. Чистович). На основі сенсорного рівня сприймання мовлення в дитини на 6-8 міс. з'являється лепет, що складається зі звуків та звукосполучень, аналогічних мовленню оточуючих людей. Проте спираючись лише на сенсорний рівень фонематичного сприймання, дитина не може орієнтуватись у різноманітному світі звуків, запам'ятовувати та впізнавати звуковий склад слів. Перцептивний рівень сприймання характеризується розрізненням звуків мовлення за узагальненими (смыслоразрешительными) ознаками. Сформованість цього рівня сприймання (фонематичного слуху) зумовлює стабілізацію звукового складу слова. На відміну від попереднього періоду, від 1 р. 6 міс. до 1 р. 8 міс. фонематична диференціація звуків мовлення відбувається значно інтенсивніше за немовленнєві звуки, і саме на цій основі від 1 р. 8 міс. формується зв'язок між звучанням слова та його значенням [3]. Робота з розвитку фонематичного сприймання передбачає формування слухової уваги, пам'яті, формування вміння виконувати дії за мовленнєвими інструкціями, наслідувати звуки, виділяти окремий звук серед інших тощо.

Фонематичне уявлення – внутрішні, узагальнені за акустичними та артикуляційними ознаками звукові образи слів, здатність сприймати кожний мовленнєвий звук у різних варіантах його звучання, що дає змогу правильно використовувати звуки для розрізнення слів [3]. Мета роботи з розвитку фонематичного уявлення полягає в тому, щоб навчити дитину виділяти спільний звук у запропонованих словах з опорою на слуховимовляння.

Фонематичний аналіз і синтез – розумові операції, що полягають у виокремленні звуків у словах та в поєднанні окремих звуків мовлення у словах. Мета цього етапу – вчити дітей складати слова з поданих звуків (букв).

Найрізноманітніші порушення мовленнєвого розвитку, що зустрічаються в деякої частини дітей, умовно розподіляють, залежно від глибини розладу, на такі групи: фонетичні порушення та фонематичні порушення. При фонетичних порушеннях вади мовлення зводяться лише до неправильної вимови звуків (здебільшого свистячих, шиплячих, сонорних). При нормальному слухові й нормальному мовленнєвому апараті ці вади порівняно легко виправляються за допомогою логопедів.

Фонетико-фонематичні порушення мовлення характеризуються такими проявами: 1) недиференційована вимова пар чи груп звуків – одним звуком дитина замінює два-три інші звуки; 2) заміна одних звуків іншими, що мають простішу артикуляцію та простіші у вимові; 3) плутання, змішування звуків, яке характеризується нестійким використанням звуків у різних словах. Дитина може в одних словах вживати звуки правильно, в інших – замінювати близькими за артикуляційними й акустичними ознаками [2]. Ця група порушень вважається більш складною і потребує тривалішої роботи.

Починаючи обстеження слухового сприйняття, слід виключити сурдологічний дефект, тому обов'язково ознайомлюємося із медичними дослідженнями стану фізичного слуху дитини. Далі логопедичне обстеження фонематичних процесів проводимо за наступними напрямками: 1. Обстеження звуковимови дітей. 2. Розрізнення звуків, близьких за артикуляцією та звучанням. 3. Виявлення готовності до звукового аналізу.

Дані логопедичного обстеження заносяться в мовленнєву картку, згідно якої далі складається план індивідуальної корекційної роботи, у якому зазначаються основні напрями подолання фонетико-фонематичного недорозвитку у дітей.

Робота над формуванням фонематичного слуху повинна відповідати таким дидактичним принципам як, систематичність, послідовність та наступність. Роботу з

розвитку у дітей фонематичних процесів умовно можна поділити на **6 етапів**: 1) упізнання немовленнєвих звуків; 2) розрізнення звукокомплексів і звуків за висотою, тембром голосу, розрізнення однакових слів і фраз; 3) розрізнення слів, близьких за звуковим складом; 4) диференціація складів; 5) диференціація фонем; 6) розвиток навичок елементарного звукового аналізу.

На першому етапі робота іде над виявленням вміння дітей впізнавати та розрізняти немовленнєві звуки. В старшому дошкільному віці дитині можна пояснювати які саме звуки мовленнєві, а які ні. Наводити більш детальні приклади. На цьому етапі використовуються ігри з природнім матеріалом: коробочки, у які можна насипати пісок, крупу, горох, покласти гудзики, паперові кульки тощо. Так само завдяки аудіозаписам дітей навчають впізнавати звуки природи: шум дощу, дзюрчання струмка, шум лісу у вітряний день, морський прибій. Можна самим відтворити певні звуки із допомогою рухів тіла: стукання пальцями, плескання в долоні або тертя. Дуже цікавим для дітей є казки з використанням музичного супроводу за методикою німецького композитора К. Орфа. Діти можуть акомпаніювати собі самі за допомогою музичних інструментів, збагачуючи текст казки, яку читає дорослий, і привносити в неї щось своє.

На другому етапі, після оволодіння вмінням розрізняти немовленнєві звуки, переходимо до розрізнення однакових слів, звукокомплексів і звуків, орієнтуючись на висоту, силу і тембр голосу. Ігри «Хто мене покликав?», «Хто це?», «Заводні іграшки», «Зіпсований телефон». Важливо проводити також вправи для розвитку голосу. Наприклад, говорити голосами різних казкових персонажів: тоненьким голосом лисички, тремтячим як у зайчика або гучним як у ведмедя.

На третьому етапі діти вчать розрізняти слова, близькі за звуковим складом. Наприклад, їм називають певне слово «бак», а потім ряд інших слів, в яких різняться тільки один звук, наприклад: «рак», «лак», «мак». Діти повинні плеснути в долоні, лише почувши слово «бак». Якщо на початку виникають складнощі із виконанням запропонованого завдання, можна використати картинки названих слів, аби дитина мала ще й зорову опору і розуміли, що слова подібні за звучанням, але мають різне значення. Аналогічно проводиться гра з іншими словами, спочатку легкими за звуковим складом, поступово слова ускладнюються.

На четвертому етапі дітей вчать розрізняти склади, які відрізняються кількома чи одним звуком за акустично далекими чи близькими ознаками. Широко застосовується прийом промовляння серії складів з різними приголосними чи голосними звуками, а також складів різної структури: відкритих, закритих, без збігу та зі збігом приголосних. Приголосні можна обирати за ознакою глухі-дзвінкі: т-д, б-п, к-г, або ті, що часто плутаються під час вимовляння замінюючись парними: с-ш, л-р. Використовуються ігри «Який склад зайвий?» «Відтвори ритм», «Впіймай склад».

П'ятий етап включає навчання дітей розрізнятню фонем рідної мови. Спочатку розрізняють голосні, потім – приголосні. Так, наприклад, в грі «Знайди спільний звук» дитині пропонують визначити, який однаковий звук є в декількох різних словах. При вимовлянні слів треба чітко виділяти даний звук силою голосу, наприклад: «о-о-о-осінь», «о-о-о-окунь», «о-о-о-овочі». У грі «Впіймай звук у слові», діти вчать впізнавати на слух певний звук серед інших, спершу ізольовано, потім у складах та словах. Для формування вміння диференціювати звуки можна виготовити ігри власноруч для відпрацювання тих чи інших звуків індивідуально для кожної дитини. Так, якщо робота проводиться над розрізненням звуків С-Ш з метою більш кращого їх закріплення в мовленні, можна роздрукувати картинки із назвами предметів одягу на звуки С і Ш, а потім одягти хлопчика тільки у речі, в назвах яких є звук Ш, а дівчинку в одяг із звуком С. Яскрава наочність допомагає кращому оволодінню звуками, а супровід процесу руховими діями - швидший їх автоматизації в мовлення.

На шостому етапі основним завданням є вироблення в дітей навичок звукового

аналізу. Послідовність виділення звуків в словах така сама, як і при їхній автоматизації: на початку слова, в кінці та в середині. Для легшого сприймання на слух, обов'язково робимо наголоси на потрібному звуку, виділяючи його з-поміж інших. Існує безліч ігор спрямованих на формування вміння робити звуковий аналіз. Так наприклад, чудова гра «Потяг», де перший, другий і третій вагони відповідають місцю звука в слові. Дитині легше, дивлячись на яскраво намальований поїзд, співвідносити кожний вагончик із положенням звука в кожному слові. Так, наприклад, в слові «сік» звук С поїде в першому вагончику, а в слові «ананас», відповідно, у третьому, бо він останній. У таких іграх діти вправляються не лише у звуковому аналізі, але й розвивають кмітливість, при цьому перевіряється, як дитина навчилася слухати, виділяти певні звуки в словах.

Ми спробували стисло охарактеризувати зміст завдань кожного етапу роботи з подолання фонематичного недорозвитку в дітей і навели лише декілька прикладів можливих мовленнєвих ігор та вправ з-поміж безлічі, які можна обирати, спираючись на вже набуті навички звукового аналізу та синтезу дитини та з урахуванням її індивідуальних вподобань. Систематична робота над фонематичним слухом на кожному логопедичному занятті приносить гарні результати і достатньо добру сформованість фонематичних процесів для подальшого оволодіння рідною мовою. А оскільки фонетико-фонематичне недорозвинення суттєво впливає на формування звуковимовчої сторони мовлення, а також процеси письма та читання, то раннє його виявлення та попередження допоможе уникнути труднощів у навчанні дітей в шкільних закладах.

Список використаних джерел

1. Голубева Г. Г. *Коррекция нарушений фонетической стороны речи у дошкольников : Методическое пособие.* – СПб. : Издательство РГПУ им. А. И. Герцена : Союз, 2000. – 64 с. 2. *Логопедія / під. ред. Волкової Л. С. Шаховської Н. С.* – М. : ВЛАДОС, 1999. – 680 с. 3. Рібиун Ю. В. *Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс* / Ю. В. Рібиун. – К. : Освіта України, 2011. – 292 с. 4. Рібиун Ю. В. *Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно методичний комплекс* / Ю. В. Рібиун. – К., 2012. – 258 с. 5. Филичева Т. В., Чиркина Г. В. *Программа обучения и воспитания детей с фонетико-фонематическим недоразвитием (старшая группа детского сада).* – М., 1993. – 240 с.

В. А. Степанов

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ АРАНЖУВАННЮ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ

В умовах стрімкого розвитку сучасного суспільства, що позначається на розвитку освіти, науковці відзначають роль продуктивного фактору, спрямованого на «оволодіння студентом мобільною системою методичних знань та фахових умінь, на розвиток неповторних індивідуальних якостей педагога, професійне самовдосконалення та самоорганізацію в контекстному полі наскрізного розвитку» [1, с. 48].

У цьому контексті питання фахової підготовки майбутніх учителів музики, відповідно до сучасних вимог, що включає навчання аранжуванню музичних творів, набуває особливого значення.

Практичній реалізації навчання аранжуванню майбутніх учителів музики сприяє проектна діяльність, спрямована на систематизацію музично-теоретичних знань, навичок всебічного теоретичного аналізу музичних творів; розширення слухацького досвіду студентів, зокрема жанрово-стильових уявлень; накопичення нових, необхідних для створення аранжування знань та умінь.

Науковці вбачають суть проектного навчання або проектування «в досягненні

дидактичної мети через детальну розробку навчальної проблеми, яка повинна завершитись реальним практичним результатом (проектом)» [2,с.59]. Робота над мистецьким проектом – це самостійна творча робота, що передбачає пошук інформації (та її достовірність) з метою всебічного розкриття теми, її аналіз, висновки, презентацію.

Застосовуючи метод проектів, доцільно пропонувати студентам міні-проекти, презентації яких у сукупності слугують реалізації загального творчого проекту, що передбачає, зокрема, знайомство з кращими та оригінальними зразками яскравих обробок, аранжувань, транскрипцій, стилізацій класичних музичних творів, популярних пісень відомих виконавців, дитячих пісень, охоплює якомога ширше коло музичних творів різних стилів і жанрів.

У виборі тем, зважаючи на практичну спрямованість, варто спиратися на чинну програму з музичного мистецтва у ЗЗСО. Зокрема, в межах програми «Музичне мистецтво» (автори Л.Масол та ін.) для учнів 7 кл. розглядаються музичні напрямки і стилі, аранжування в музиці, сучасне аранжування класичних творів.

Тож, музичний проект «Класична музика в сучасному аранжуванні» може складатися з міні-проектів: «Стилі сучасної музики»; «Найвідоміші аранжувальники ХІХ ст. Н. Паганіні і Ф. Ліст»; «Рок-аранжування класичних творів» (В. Зінчук каприс №24 Н. Паганіні; Інґві Мальмстін Air із сюїти №3 ре-мажор Йогана Себастьяна Баха); «Аранжувальник і композитор М. Скорик» (Людвиг ван Бетховен, Н. Паганіні); «Астор П'яццолла та його «Лібертанго» тощо.

Музичний проект «Українська пісня в сучасному аранжуванні» може включати міні-проекти: «Сучасне аранжування української народної пісні»; «Неперевершені українські аранжувальники О. Кошиць, К. Стеценко, М. Леонтович»; «Танго Богдана Весоловського».

Велике значення має вибір форм проведення занять («круглий стіл», диспут, лекція-віртуальна екскурсія), які активізують мисленнєву діяльність: художньо-образне і логічне мислення, критичне мислення, що формується під час опрацювання інформації (порівняння, оцінювання переваг, позитивних сторін аранжувань, розгляд альтернативних рішень, пошук нових ідей аранжування), здатність до узагальнень із застосуванням інтерактивних методів та прийомів («ланцюжок», «безперервна шкала думок», «мікрофон», «мозковий штурм»; евристична бесіда; поєднання наочно-слухового та наочно-зорового методів, коли звучання музичного твору доповнюється екранною візуалізацією).

Так, лекція-віртуальна екскурсія до Львова початку 30-х років розкриває постать представника українського ретро – Богдана Весоловського в історико-культурному контексті. У формі круглого столу підводиться результат проектної діяльності студентів щодо розуміння місця творчості А. П'яццолли між естрадною та академічною музикою, що наповнює розважальні жанри глибоким художнім змістом. Танго А. П'яццолли, зокрема, «Лібертанго» має безліч аранжувань, що різняться за характером виконання, манерою, складом і навіть за формою, на що потрібно звертати увагу студентів.

У кожному аранжуванні може бути своя кількість варіацій, враження новизни кожного твору підсилює застосування різних інструментів та їх сполучень, наявність вступу (кожного разу іншого) на інтонаціях основного мелодичного звороту. Під час презентацій проектів, студенти: фіксують свої емоційні враження, звертають увагу на засоби виразності, характерні стильові інтонаційні коди (в тому числі ладові (національні), жанрові й ритмічні), тембральні (використання певного інструменту), фактурні особливості.

Отже, робота щодо застосування методу проектів, дозволяє спрямувати студентів на пошукову роботу, в результаті якої значно збагачується музично-слуховий досвід, розвивається музично-естетичний смаку, з'являється інтерес і мотивація до аналізу і критичної оцінки музичних творів.

Список використаних джерел

1. Бодрова Т.О. Практична підготовка майбутніх педагогів-музикантів: методичний контекст та засоби фахової реалізації / Т.О. Бодрова // Зб. мат. Міжнародної науково-теоретичної конференції «Гуманітарні студії НАКККиМ – 2017» (Київ, 23 листопада 2017р.). – К.: НАКККиМ, 2017. – С. 47-49.

2. Тезаурус методичного працівника [Укладач Демченко В. В.]. – Рівне: РОППО, 2012. – 72 с.

Н. М. Голуб

АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Відповідно до принципів Саламанської декларації [1] у загальноосвітні навчальні заклади мають зараховуватися всі діти, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних та інших особливостей. Організація навчально-виховного процесу для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) має забезпечувати: доступність усіх освітніх послуг, складання й реалізацію індивідуальної програми розвитку кожної дитини з урахуванням її можливостей, створення максимально сприятливих умов для соціалізації дітей (А. Колупаєва, Ю. Найда, Д. Романовська, В. Синьов, С. Собкова та ін.).

Підготовка майбутніх фахівців у педагогічних вузах має здійснюватися з урахуванням усіх факторів, які впливають на розбудову системи виховання і навчання дітей з ООП. Задля цього при складанні навчальних програм для підготовки майбутніх вихователів дошкільних освітніх установ, учителів шкіл, психологів, соціальних педагогів, й особливо фахівців у галузі корекційної педагогіки та спеціальної психології, конче необхідним є міждисциплінарний підхід.

В основі відхилень у розвитку дітей найчастіше лежать порушення морфогенезу і функціогенезу головного мозку, що призводить до недоліків у формуванні в дітей низки психічних функцій, моторики, мотиваційної та емоційно-вольової сфер. Необхідно формувати у майбутніх педагогів систему знань і уявлень не тільки про закономірності розвитку в дітей психічних функцій у нормі, але і про можливі варіанти психічного дизонтогенезу, їх причини, механізми, прояви, а відповідно, й про завдання превентивно-корекційної роботи, спрямованої на усунення відхилень у розвитку дитини, збереження й зміцнення її здоров'я. Педагоги повинні мати уявлення про особливості роботи нервової системи дитини, що дозволить ураховувати, наприклад, швидку стомлюваність, надмірну збудливість і рухову розгальмованість дитини, недорозвинення в неї психічних функцій, розуміти причини і механізми її стійких труднощів у навчанні. У тих дітей, які мають в анамнезі порушення ЦНС, найчастіше спостерігається більш складна структура психічного недорозвинення або форма мовленнєвої патології. На етапі шкільного навчання у таких дітей нерідко виникають труднощі в опануванні навичками читання та письма, які в подальшому перетворюються на порушення писемного мовлення: дислексію, дисграфію, дизорфографію.

Необхідно звертати увагу майбутніх фахівців і на низку соціальних факторів, які безпосередньо чи опосередковано впливають на шкільну успішність дітей. Педагог має бути обізнаним щодо усунення тих чинників, які ускладнюють соціальну ситуацію розвитку дитини, він має уявляти шляхи допомоги дітям, які зростають в умовах неблагополучної родини, в умовах білінгвізму (з недостатнім рівнем оволодіння рідною мовою) та ін. Для подолання та профілактики відхилень у поведінці, труднощів у навчанні вчитель, психолог, логопед мають правильно організувати взаємодію з батьками, іншими членами сім'ї, які оточують дитину вдома.

Міждисциплінарний підхід сприятиме формуванню знань, умінь, навичок, які слугуватимуть важливою базовою складовою професійної діяльності педагога щодо

своєчасного виявлення дітей з відхиленнями у розвитку, з несформованістю передумов для успішного оволодіння програмовим матеріалом. Профілактична робота за умови відповідної підготовки фахівців буде більш своєчасною і будуватиметься з урахуванням тих факторів, які найбільшою мірою сприяють покращенню показників фізичного та психічного здоров'я дітей, формуванню у старших дошкільників «шкільної зрілості», а у дітей молодшого шкільного віку тих компонентів навчально-пізнавальної діяльності, які забезпечать більш успішне опанування дітьми базовими шкільними навичками: арифметичними, навичками читання і письма.

Важливо зазначити те, що в умовах інклюзивного навчання зростає значущість організуючої, консультативної та просвітницької функцій корекційного педагога. Він не тільки здійснює діагностику та корекцію недоліків у розвитку дитини, він, як правило, організує взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу: вихователя або вчителя, психолога, соціального педагога, батьків дитини. Майбутній корекційний педагог має отримати знання, уміння, навички щодо організації корекційно-розвивального середовища в дошкільному навчальному закладі або загальноосвітній школі, де впроваджується інклюзивна форма навчання дітей з ООП. Відповідно, підготовка у педагогічному вузі має бути спрямована на те, щоб майбутній спеціаліст у галузі корекційної освіти міг чітко визначати цілі, принципи, зміст, форми, методи, прийоми корекційно-розвивального впливу з урахуванням психофізіологічних, вікових, індивідуальних особливостей дітей з ООП.

Таким чином, одним із шляхів вирішення завдання забезпечення інклюзивної форми навчання для дітей з особливими освітніми потребами має бути комплексна підготовка фахівців до такої діяльності на основі міждисциплінарного підходу. Зазначений підхід допомагатиме враховувати різні аспекти вивчення структури порушень у розвитку дітей і шляхи розбудови цілісної системи психолого-педагогічної їм допомоги й адаптації їх у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Саламанська декларація: про принципи, політику і практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами : [прийнята Всесвітньою конференцією з питань освіти осіб з особливими потребами : доступність і якість]. – К., 2000. – 21 с.

Д. А. Гонтар

ВИВЧЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ КРАЇН СХОДУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Сучасна людина має володіти ключовими компетентностями і наскрізними вміннями - критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, вирішувати проблеми [1, с.9]. Необхідно завжди пам'ятати педагогічне правило, що головним є не предмет, якого навчаємо, а особистість, яку формуємо. Не предмет формує особистість, а вчитель своєю діяльністю, пов'язаною з вивченням предмета [1, с.12].

Як свідчить досвід викладання, учні часто не вміють усвідомлено читати, ставити запитання, визначати проблеми і, як наслідок, їх розв'язувати. А саме цих компетенцій потребує від них сучасність. Навчати учня, проектуючи на майбутнє, не нав'язувати їм шляхи розвитку, а створювати умови для саморозвитку – ці можливості надає технологія критичного мислення. Критичне мислення може бути цінною зброєю в повсякденному житті, тому що воно передбачає формування думки та прийняття рішення, що базується на аналізі інформації [5, с.11].

Ще у 1956 р. американський психолог Б. Блум для визначення педагогічних цілей у пізнавальній сфері, які можуть бути виражені через такі елементи засвоєння, запропонував наступну таксономію: 1) **Знання** - запам'ятовування та відтворення

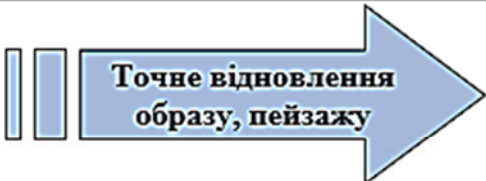
матеріалу, який вивчають; 2) **Розуміння** - здатність людини встановлювати зв'язок одного матеріалу з іншим, перетворювати його з однієї форми вираження на іншу; інтерпретація матеріалу учнем, прогнозування майбутніх наслідків; 3) **Застосування** - уміння використовувати вивчений матеріал за конкретних умов і нових ситуацій [3, с.4].

Спробуємо навести методичні прийоми та вправи для практичної реалізації зазначених педагогічних цілей на уроках історії в школі.

Перед початком вивчення тематичного розділу «Східний світ у XVI – XVIII ст.» (всесвітня історія, 8 клас) учнів доцільно ознайомити з особливостями східної моделі розвитку суспільства: сильна влада правителя; влада державної бюрократії; право володіти та розпоряджатися землею в руках держави та її верховного правителя; держава залежала від податків; збереження сільської общини; приватна власність гарантована державою; складна станова структура; визначна роль релігії; загарбницькі війни [2, с.161-162].

На етапі мотивації учнів до вивчення теми можна запропонувати пошук відповідей на наступне запитання проблемного характеру: «Упродовж століть динаміку історичного процесу визначали багаті і квітучі держави Сходу – від Арабського халіфату до Китаю. І лише від часів Ренесансу, Реформації та Великих географічних відкриттів починається потужний ривок Заходу, коли він не тільки випередив у своєму розвитку Схід, але майже повністю підкорив його» [4, с. 423]. Чим це було викликане? До яких можливих наслідків розвитку людства це могло призвести?

Вивчаючи культурні здобутки країн Сходу в період Нового часу, можна використовувати дидактичну вправу «Художники Заходу і Сходу мали різні смаки?»:

<i>Майстри Заходу</i>	<i>Майстри Сходу</i>
	
<i>Мусульманин чекав від картини не правду життя, а неземну красу. Символізм перетворював картину на образний вірш</i>	

Школярам досить складно працювати над вивченням філософських засад культури того чи іншого народу цивілізацій Сходу, однак у поєднанні із фактами політичної історії це може значно полегшити їх розуміння учнями. Наприклад, опрацюйте уривок із праці Мубадад-шаха «Дабистан-і мазахіб» («Школа релігій») та наведіть приклади, що можуть слугувати ілюстрацією до сказаного з історії феодальної роздробленості Персії в епоху Нового часу: «Початкових стихій та основ три: вода, земля та вогонь; і коли вони змішуються разом, з їхньої суміші з'являється рушій добра й зла: те, що виникає з її чистоти, є рушій добра, а те, що піднімається з її нечистоти, є рушієм зла...» [6, с. 310]. Чим це було викликане та які наслідки мало для подальшої історії Персії?

Отже, завдяки застосуванню навичок критичного мислення навчання перетворюється на змістовну дослідницьку діяльність, спрямовану на пошук пояснень із залученням різнопланованих джерел інформації та мисленнєвих операцій з боку учня.

Список використаних джерел

1.Вівсяна І.А. Підготовка учителя до формування предметних компетентностей учнів із історії /І.А. Вівсяна // Історія та правознавство. – 2019. - №1 – 2. – С. 9 – 13. 2.Кульбаба Л.М. Всесвітня

історія. Уроки. 8 клас / Л.М. Кульбаба. – К.: «Вид. дім «Перше вересня», 2016. – 180 с. 3. Мокрогуз О.П. Тестові завдання. Історія України. 11 клас. Частина 3 / О.П. Мокрогуз. – Х.: Основа, 2019. – 93 с. 4. Орлова Т.В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій: [Навч. посібник] / Т.В. Орлова. – К.: Знання, 2012. – 446 с. 5. Посохова Н.М. Критичне мислення у світлі вимог концепції «Нової української школи» / Н.М. Посохова // Історія та правознавство. – 2019. - №10 – 12. – С. 11 – 14. 6. Рубель В.А. Історія Середньовічного Сходу: [Тематична хрестоматія]: [Навч. посібник] / В.А. Рубель. – К.: Либідь, 2011. – 792 с.

Н. О. Томарєва

АПРОБАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО КУРСУ «ЛАТИНСЬКА МОВА»: ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ

Дистанційний курс «Латинська мова» для студентів спеціальності «Фармація» на базі сайту дистанційних технологій навчання Національного Фармацевтичного Університету (сайт www.pharmel.kharkiv.edu, доступ до курсу - <http://pharmel.kharkiv.edu/moodle/course/view.php?id=140>) створювався на кафедрі українознавства та латинської мови протягом 2012-2013 років. Згодом курс було доопрацьовано та оновлено та у 2018 році він пройшов внутрішню експертизу університету щодо відповідності вимог «Положення про експертизу ДК в НФаУ» та був рекомендований для використання у навчальному процесі. Апробація курсу розпочалась у 2015-2016, з того часу щорічно для роботи з дистанційною формою навчання на першому курсі університету додається від двох до трьох академічних груп. Так, у 2018-2019 навчальному році з ДК «Латинська мова» працювали студенти трьох груп (усього – 51 особа). Проходження дистанційного курсу передбачає засвоєння необхідного навчального матеріалу, виконання поточних завдань та підготовку до написання підсумкового модульного контролю на кафедрі під час очної сесії. Варто відзначити, що абсолютна більшість студентів, які були підписані на курс, працювали з навчальними матеріалами та користувались різними ресурсами курсу. Із 51 учасника вчасно курс завершили 39, із них 15 осіб – з найвищим балом, що відповідає оцінці «А».

Дистанційна форма навчання має свої переваги у порівнянні з традиційними заочними сесіями: студенти одночасно працюють лише з одним курсом, тому у них є час і можливість дійсно розібратися в навчальному матеріалі дисципліни і підготуватися до підсумкового контролю.

Робота з ДК вимагає великої уваги та часових затрат від викладача, що його супроводжує. Щоразу потрібно оновити інформацію для роботи кожної нової групи (календарно-тематичний план занять, відповідні розділи у форумі, розподіл індивідуальних завдань тощо). Щоденний супровід потребує від двох до чотирьох годин: перевірка письмових завдань, повідомлення в форумах, оновлення інформації по курсу. Важливо, що найбільше питань та відповідей на завдання з'являються ввечері або вночі та у вихідні дні.

ДК «Латинська мова» розділений на десять основних тем, до кожної з яких передбачено письмове завдання (виконується за варіантами) і тест. До окремих тем також передбачені питання у форумах. Тести, що оцінюються автоматично, є найлегшим видом роботи як для студентів, так і для тьютора. У нашому ДК тестування дає можливість набирати необхідний мінімум, а для більш високого балу потрібно робити самостійний переклад.

Письмові завдання є найважливішою складовою, адже у підсумку студент має бути готовий до написання ПМК на кафедрі. Ця робота вимагає більше часу для виконання, а також більшої уваги тьютора. Багато студентів після перевірки та виділення помилок надсилають як мінімум ще один виправлений варіант. Деякі учасники намагаються будь що отримати найвищий бал, то ж можуть виправляти

свої відповіді кілька разів. Таким чином, загальна кількість файлів для перевірки може вимірюватись сотнями.

Чи списують учасники? Як мінімум, намагаються. Дехто пробує надсилати варіанти комп'ютерного перекладу (що з латиною не працює абсолютно, видаючи повну маячню). Також буває, що в різних роботах повторюються ті самі помилки, а іноді, автор навіть не може розібрати букв в оригінальній роботі та тлумачить їх по-своєму (наприклад, плутаючи *m* і *rn*). Таким чином, індивідуальних варіантів слід готувати якомога більше [4].

На прикладі роботи з вищезгаданими групами студентів можна певним чином проаналізувати і спілкування на форумах курсу. Серед проблемних питань можна назвати невелику кількість дискусій, розгорнутих відповідей на запитання, недостатнє представлення своєї власної думки при відповіді, а не лише викладення матеріалу, знайденого у мережі. Утім, форумне спілкування є невід'ємною частиною дистанційного курсу, а його насиченість та різноманітність – безпосередньою задачею тьютора [2].

Для ефективного використання можливостей форумів у дистанційному навчанні тьютор сам має бути постійно активним у них: вчасно переглядати відкриті теми, відповідати на повідомлення, коментувати, виставляти додаткові бали за особливо вдалі вислови. Творча активність, спілкування з іншими учасниками та викладачем підвищуватиме мотивацію та інтерес до дисципліни, а отже покращить підсумковий результат навчання.

У підсумку варто зазначити, що використання дистанційних технологій навчання є беззаперечним кроком уперед в українській освіті. Така форма навчання поєднує окремі переваги денної та заочної форм та є особливо привабливою для тих, хто прагне отримати другу вищу освіту.

Список використаних джерел

1. Басараба Н. Платформа дистанційного навчання Moodle та її використання в організації навчального процесу [Електронний ресурс] / Н. Басараба // *Нова педагогічна думка*. – 2013. – No 2. – С. 63–66.
2. Лисенко Н. О. Значення комунікативного компоненту при дистанційному вивченні філологічних дисциплін / Н. О. Лисенко // *Проблеми галузевої комунікації, перекладу та інтеграційні процеси в суспільстві: матеріали VI Міжнар. наук. конф. (27 трав. 2016 р., м. Харків, Національна академія Національної гвардії України)*. – Х.: Вид-во Національної академії Національної гвардії України. – 2016. – С.70-71.
3. Настенко Л.Г. Тьюторство як прогресивна технологія індивідуалізації освіти у вищій школі / Л. Г. Настенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readera.org/article/tjutorstvo-jak-prohresyevna-tekhnologhia-indyevidualizatsiye-osvitye-u-vyeshchiy-10181969.html>.
4. Томарева Н.О. Впровадження інтерактивних технологій при вивченні латинської мови студентами спеціальності «Фармація» // *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (6-7 квітня 2017 року, м. Суми)*. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2017. – С. 13-16.

Y. S. Yermanova

SEVERAL WAYS TO MEMORIZE NEW ENGLISH WORDS FOR BEGINNERS

Memorizing new words is a huge part of learning a foreign language and yet it seems to be so difficult to accomplish.

Nowadays modern methods of teaching the English language offer the following tools for memorizing English words:

- *Picture/ Words Flash Cards* - can be made with paper or be electronic. It is necessary that the back of the paper cards contains not only an appropriate translation, but also typical phrases and a sentence with that word, because words are best remembered in

context. And, preferably, a color image with an example. For more experienced language learners, it is recommended to write a definition of this word in English, as well as its synonyms and antonyms.

Electronic cards can include a lot of simple games: choose one translation from several variants, insert the correct word in a sentence, etc.

- Mind maps are diagrams that organize words around a single topic. You memorize the words while you are drawing the scheme.

- Do word puzzles and crosswords. These tasks help not only to learn new vocabulary, but also to learn how to select synonyms for different words, and also to paraphrase, i.e. to explain the meaning of a lexical unit in other words.

- Internet applications - they are convenient to use even while in public transport or when you have any free minute.

Here are some helpful tips, following which you are guaranteed to develop a strong vocabulary and keep improving it every day.

- 1.If you combine words in groups by topic, they are remembered much faster and more efficiently. And there is a secret here. If you include an alien word in this list, then it is likely to be well digested.

- 2.Highlighting verbal associations and their visualization can increase digestibility. The brighter the picture, the easier the word is remembered.

Word Associations will also help you to learn vocabulary more easily. Among scientists, this technique is known as the reception of phonetic associations. For example, you need to remember the verb «to look», which in Ukrainian is «дивитися». The student may think about how difficult it is to watch someone cut an onion. It is desirable that the image should be bright or funny, then the effect of this technique will be even greater.

- 3.It is very important to practice using the words learned. To do this, make simple sentences with these words, then combine them into short texts. The more often you use a word, the more likely you will be to remember it forever. Use words in both written and oral forms.

Finally, it should be noted that depending on the student's particular type of perception of information, it is possible to choose ways of memorizing words. So, it will be easier for auditory learners to memorize words through listening to audio books, films, podcasts, songs, reading aloud. Visuals are recommended to use images, tables and films with subtitles as often as possible. A kinesthetic will remember words if he pronounces them and gesticulates at the same time, or by doing the appropriate actions, and also he is recommended to write the words. However, for students of any type of learning style, attention must be paid to all five aspects of language learning: Grammar, Speaking, Reading, Listening and Writing.

To sum up, to make progress in increasing one's vocabulary, it is necessary to practice regularly and constantly move from theory to practice.

Scientific and language supervision by Svitlana Storozhuk

Л. П. Степанова

ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ЕФЕКТ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ НА МАТЕРІАЛІ ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ НА УРОКАХ МУЗИКИ

У наш час, коли школярі, особливо першокласники, відчують інформаційне перенавантаження, у них з'являються емоційні та м'язові затиски, чому сприяє традиційна система навчання. На уроці ж музичного мистецтва дитина має можливість

звільнитися, хоча б частково, від м'язових затисків у процесі ритмічних вправ, імпровізованих пластичних рухів під музику, вивільнити у процесі слухання музики або співу свої емоції.

Отже, урок музики є уроком емоційного розкріпачення, релаксації та налаштування на позитивні емоції. А це вже момент справжнього оздоровлення з царини музикотерапії. Можливості музикотерапії широко представлені у роботах В. Петрушина, Г. Побережної, З. Ленів, Г. Самсоної, С. Федія, С. Шушарджан та інших вітчизняних та зарубіжних науковців.

Оскільки музично-естетичне виховання дітей на етнонаціональній основі є найбільш природним, напрошується припущення щодо музично-терапевтичного ефекту у процесі інтенсивної роботи на українському народнопісенному матеріалі під час уроків музичного мистецтва.

На початковому етапі робота спрямована на збагачення слухового та виконавського досвіду учнів творами українського народнопісенного мистецтва, забезпечується опанування ними дитячого музичного фольклору. Велике значення на цьому етапі мають пісні-ігри з елементами танцю (наприклад, пісні-ігри зі збірника В.Верховинця «Весняночка»), за допомогою яких відбувається емоційне розкріпачення дітей, розвиток відчуття ритму, відчуття народної орнаментики танцю.

Накопичення музичних вражень, розвиток уваги, уяви та пам'яті, відчуття ритму, формування позитивного ставлення до творів на фольклорному матеріалі та потреба включатись у діяльність з їх вивчення дають терапевтичний ефект на зразок фольклоротерапії. Цей термін, зокрема, наводить у своїх дослідженнях А. Афанасьєва в межах арт-терапії на основі апробованого в педагогічній науці методу казкотерапії [1]. При цьому фольклор трактується як культурно-етнографічний комплекс. Синкретична природа фольклору вміщує різні види народної художньої творчості: словесно-музичний, музично-хореографічний, ігровий, драматичний, що й підказує доцільність їх опанування в комплексі.

Великі можливості музикотерапії демонструє застосування методу візуалізації музичних вражень. У процесі виконання завдань, коли дітям пропонується використати колір для позначення емоційного сприйняття характеру мелодії (одноголосної народної пісні), присутній момент релаксації. Виконання цього завдання дозволяє виявити емоційний стан учнів, особливості характеру, ставлення до того, чим вони зайняті.

До слова, серед практичних завдань арт-терапевтів при роботі з образотворчими матеріалами є, зокрема такі, як: малювання щасливої лінії, м'якої лінії, печальної, сердитої, наляканої і т. п. В якості тем для малюнків використовуються фантазії, розповіді, рухи, звуки [2, с. 31].

Наступний крок на шляху візуалізації мелодії – графічне зображення її руху з її підйомами і спадами, проведення суцільної лінії – хвилястої, або прямої, хвилястої з гострими кутами – зигзаг, або пунктирної. Якщо врахувати, що графічне зображення подається у кольорі, знову можна говорити про момент психологічного оздоровлення.

Застосування методу образних аналогій у програмних творах, особливо в народних піснях з поліфонічним викладом, де кожен голос має свою образну характеристику, дозволяє дітям втілити свої відчуття на папері, зображуючи два різні настрої, різні характери, різні персонажі різними кольоровими лініями.

Ці лінії можуть переплітатися, якщо розглядається імітаційна поліфонія; розташовуватися в певному порядку одна над одною, якщо мова йде про імітаційну та контрастну поліфонію; розгалужуватися на кілька ліній, «розбігатися» та знову «збігатися» в одну лінію, коли мова йде про підголоскову поліфонію, створюючи справжні орнаменти.

Створення орнаментів, навіяних музикою, з одного боку, є одним з прийомів у

вирішенні навчальних завдань з розвитку поліфонічного слуху, а з іншого – вправою з релаксації, що підтверджується психологічним аналізом робіт учнів.

Отже, навчання на уроках музичного мистецтва на матеріалі пісенного фольклору із застосуванням методів візуалізації музичних вражень та образних аналогій впливає на глибини музичної свідомості дітей, що породжує позитивні емоції і має терапевтичний ефект. Наші наступні наукові дослідження будуть спрямовані на обґрунтування педагогічних умов навчання школярів на матеріалі пісенного фольклору із застосуванням методів музикотерапії.

Список використаних джерел

1.Афанасьева А. Б. Фольклоротерапия: здоровьесберегающий эффект занятия народным творчеством / А.Б. Афанасьева // Педагогика культуры. – СПб., 2010. – № 9. – С. 17–21. 2.Киселева М. В. Арт-терапия в работе с детьми. Руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми / М.В.Киселева. – Переизд. – СПб. : Речь, 2012. – 160 с. : ил.

Хоу Імей

МУЗИЧНО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МУЗИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Загальновідомо, що адекватна реакція людини на суспільні зміни, особливо у період реформ, залежить від її готовності прийняти ці зміни, що в свою чергу залежить від здатності активізувати особистий творчий потенціал. Цим обумовлені нові вимоги до змісту освіти в Україні, спрямовані на пошук нових форм і методів навчання.

Як відзначають науковці, з раннього віку у дітей спостерігається потяг до музики та емоційний відгук на неї. Своєчасне залучення дітей до музичного мистецтва сприяє розвитку загальних психічних властивостей, інтелекту, креативності, яка трактується як здатність до творчої діяльності (Н.Карпенко).

Творча діяльність розуміється науковцями як «форма діяльності людини, спрямована на створення якісно нових суспільних і особистісних цінностей» [1, с. 26]. У загальній структурі творчої діяльності, як системи, вченими виділяються кілька основних підсистем: процес творчої діяльності; продукт творчої діяльності; особистість творця; середовище; умови, у яких проходить творчість. Це дає можливість Н.Карпенко охарактеризувати творчу діяльність у згорнутому вигляді за допомогою таких параметрів: суб'єкта творчості; продукту творчості; умов за яких відбувається творчий процес [1,с. 28].

Стосовно середовища та умов творчого процесу, варто зауважити, що вони можуть бути як стимулятором, так і бар'єром у творчій діяльності, на що звертає увагу В. Моляко. Науковець виділяє внутрішні перешкоди (незібраність, незацікавленість, невміння організувати свій час, хвороби, незадовільний психічний стан, негативні якості характеру та мислення).

Стосовно зовнішніх перешкод (до яких вчені відносять незручне середовище, сторонні перешкоди, поганий психологічний клімат у колективі, неадекватна оцінка діяльності), потрібно зауважити, що їхнє усунення в повній мірі залежить від організації вчителем навчального процесу. Адже створення психологічного клімату, умов дійсно творчої взаємодії суб'єктів творчого процесу (особливо це стосується вокально-хорової роботи в урочній та позаурочній діяльності), атмосфери підтримки, заохочення до творчості, стимулювання проявів дитиною власної індивідуальності – усе це є першочерговим завданням у процесі навчання музики.

Варто зазначити, що у процесі музичної творчості важливо навчити формулювати власне обґрунтоване критичне судження у прийнятній формі; створити атмосферу взаємоповаги, яким би не був вік вихованців; сформувати установку на співт-

ворчість. Адже головний компонент музичної творчості – емоційний. Будь-які зауваження на свою адресу дитина сприймає емоційно, а надто ті, що стосуються її перших спроб у творчості, у якій вона проявляє свою індивідуальність. У процесі навчання музики реалізується естетичне освоєння дійсності, у процесі якого розкривається естетичний потенціал музичного мистецтва. Рефлексивність дає змогу формувати самосвідомість, самооцінку, відтворювати й аналізувати світ (Д.Фельдман).

Навчання музики передбачає музично-творчу діяльність, у процесі якої формуються особистісні якості молодших школярів, що забезпечують їхній особистісно-креативний розвиток. У цьому контексті у процесі музично-творчої діяльності можливо вплинути і на негативні якості характеру та мислення дитини (які віднесені до внутрішніх перешкод у творчій діяльності, про що зазначалося вище), спрямовуючи творчу діяльність у руслі співтворчості на створення художнього образу, який є, як відомо, продуктом художньої (музичної) творчості.

У процесі музичної творчості формується художньо-образне, абстрактно-логічне, асоціативне мислення. Поштовхом до творчості є нові яскраві музичні враження. Тому так важливо знайомити дітей з кращими зразками музичного мистецтва, в тому числі операми (зокрема, дитячими) і балетами композиторів класиків та сучасників, виступами хорових (в першу чергу, дитячих) колективів (камерних, народних), а також танцювальних.

Отже, створення ситуації здивування відкриває молодшим школярам шлях до творчості. Іншими методами розвитку креативності, що спонукають до творчої діяльності, є метод створення проблемних ситуацій, наочно-демонстраційний, ігровий методи. Позитивно впливають на розвиток музичного мислення і на загальний розвиток особистості заняття імпровізацією в будь-якому вигляді, акцентуючи розвиток уяви, незалежності мислення, уміння знаходити нові неочікувані шляхи у розв'язанні проблем [2].

Неважливо, наскільки новим буде продукт творчості молодшого школяра, важливо, що дитина відчує приємне хвилювання, позитивне емоційне переживання, які кожна людина відчуває в процесі творчості, оскільки детекторам новизни властива висока чутливість [1].

Отже, творчість у процесі навчання музики виступає дієвим засобом реалізації особистістю власної індивідуальності. Наступні наукові розвідки ми вбачаємо у визначенні педагогічних умов особистісно-креативного розвитку молодших школярів у процесі навчання музики.

Список використаних джерел

1.Карпенко Н.А. Психологія творчості: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 156 с. 2.Тютюнникова Т.Е. Видеть музыку и танцевать стихи ... Творческое музицирование, импровизация и законы бытия: [монография] / Т.Е. Тютюнникова – М.: Едиториал УРСС, 2000. – 264 с.

**М. В. Макаренко, Л. І. Мартинова,
Л. П. Дабіжа. О. Л. Громова, Д.О. Говсєєв**

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ В МЕДИЦИНІ

У далекому 1910 році Абраам Флекснер опублікував свою найвідомішу роботу під назвою «Звіт Флекснера», яка привела до реформи медичної освіти в США і Канаді. Флекснер багато в чому передбачив шлях розвитку медичної освіти протягом 20-го століття, і сьогодні світ знову стоїть перед необхідністю нововведень.

Вже зараз можна судити про нові тенденції, що виникають в вищій медичній освіті. При цьому, згідно з думкою експертів, в найближчі 10 років вони будуть

тільки розвиватися, надаючи величезний вплив на медичні школи та методики вивчення різних напрямків медицини та охорони здоров'я. На відміну від ряду інших професійних галузей, медицина в майбутньому залишиться сферою з високим попитом на кваліфікованих фахівців. Більш того, потреба в кадрах буде тільки збільшуватися. При цьому медична освіта з часом буде відходити від класичного, традиційного навчального плану, адаптуючи нові навчальні методики і принципи. Робитися це буде для того, щоб медичні школи випускали фахівців, готових до вирішення всіх завдань, які поставить перед ними медицина майбутнього [1].

Медицина не стоїть на місці. Захворювання, які раніше вважалися смертельними, тепер успішно лікують і забезпечують пацієнтам довге і благополучне життя. Відбувається це за рахунок наукових досліджень, які спрямовані на винахід нових методів лікування, універсальних і індивідуальних лікарських препаратів. В майбутньому важливість медичних досліджень буде тільки збільшуватися, а дослідницьке мислення і навички будуть робити різнонаправлених фахівців. Тому дослідницька діяльність стане обов'язковим і важливим компонентом більшості медичних програм.

Майже у всіх сферах діяльності в майбутньому будуть з'являтися нові професії, що витісняють старі спеціалізації. Багато медичних шкіл світу вже пропонують програми, що дають студентам знання і навички для оволодіння «професіями майбутнього». Наприклад, до таких професій відносяться фахівці з вирощування органів, телехірургія, розробники медичних чатботів, лобісти роботів-хірургів, розробники органів, геронтоконсультанти, клінічні біоінформатики і багато інших [2].

Уже в найближчому майбутньому, гнучкість стане одним із пріоритетів не лише в медичній, а й у вищій освіті, в цілому. Йдеться одночасно про гнучкість навчального процесу і про гнучкість молодих професіоналів, яка дозволить їм підлаштовуватися під різні професійні завдання і умови.

Незважаючи на те, що отримання медичної спеціальності зазвичай займає багато років, навіть в цій сфері будуть розвиватися прискорені програми навчання. В першу чергу такі програми, звичайно, будуть орієнтовані на підготовку молодшого медперсоналу. Вони допоможуть навчити більшу кількість кадрів і значно заощадити час студентів.

За професійну гнучкість і універсальність випускників, в свою чергу, будуть відповідати міждисциплінарні навчальні програми, що знаходяться на стику декількох дисциплін. Завдяки таким програмам студенти можуть отримати комплексні знання, поєднуючи вивчення медицини з такими дисциплінами, як ІТ, інженерія, соціологія, гендерні науки і т.п.

У прагненні зробити процес навчання якомога більше розвиваючим і комплексним багато шкіл медицини вже вдосконалили свій навчальні плани, доповнивши їх новими методиками і стратегіями. Ось деякі тенденції, які сьогодні спостерігаються в удосконаленні навчальних планів медичних шкіл: скорочення годин, відведених на лекційні заняття, і збільшення часу практичних занять і групових проєктів; застосування методик інтегрованого навчання; використання практичних методик «problem-based learning» (PBL) і «evidence-based medicine» (EBM); надання студентам великої клінічної практики, можливостей для стажувань і отримання професійного досвіду; активне науково-дослідницька та лабораторна співпраця студентів з науковцями [3].

Незважаючи на роботизацію безлічі професійних процесів в майбутньому, медицина залишиться однією з тих сфер, в яких особистість і індивідуальний підхід залишаться вкрай важливі. Навчання студентів-медиків грамотної турботи про пацієнтів і співчутливого ставлення до них дуже важливо для майбутнього медицини. У високотехнологічному і інтерактивному світі людський підхід медичним

працівникам буде мати велике значення не тільки для пацієнтів, але і для самих медиків, роблячи їх роботу більш привабливою і менш напруженою.

Крім цього, в майбутньому медичні програми будуть включати в себе все більше занять, присвячених комунікаційним навичкам, етики, культурному, етнічному та релігійному різноманітності пацієнтів.

Список використаних джерел

1. General Medical Council (UK). *Tomorrow's Doctors: outcomes and standards for undergraduate medical education*. London: General Medical Council, 2009. http://www.gmc-uk.org/publications/medical_education_publications.asp#1 (accessed 10 March 2010).
2. Illing, J et al. *How prepared are medical graduates to begin practice? A comparison of three diverse UK medical schools, final summary and conclusions for the GMC Education Committee*. 2008. <http://www.gmc-uk.org/about/research/REPORT%20-preparedness%20of%20medical%20grads.pdf> (accessed 10 March 2010).
3. Obadeji A., *Health Professions Education in the 21st Century: A contextual Curriculum Framework for Analysis and Development*. J Contemp Med Edu. 2019; 9(1): 34-40. doi:10.5455/jcme.20181212085450.

Т. І. Горпініч

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕДИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ США

Медицина належить до тих галузей людської діяльності, в яких питання якості підготовки викладацького штату мають особливе значення. Одними з перших у світовому освітньому просторі усвідомили цю закономірність у США. Це мало сильне історично-педагогічне підґрунтя. Виражені процеси інформатизації та глобалізації, характерні для постіндустріального суспільства, яке базується на знаннях, супроводжувалися глибокими зрушеннями в культурному й економічному розвитку, з'явилася якісно нова система створення матеріальних цінностей і надання послуг, яка залежить від створення, поширення і використання інформації, тобто від освічених людей, їх ідей та середовища, в якому вони розвиваються – дослідницьких університетів, науково-дослідних лабораторій, конгломератів освітніх, наукових і технічних установ. Сполучені Штати Америки першими почали активно розвивати цю ідею. За умов трансформацій у системі медичної освіти в Україні це зумовлює інтерес до вивчення досвіду цієї країни. Метою пропонованої статті є вивчення особливостей підготовки викладача медичного університету в США до професійної діяльності.

Структура підготовки і перепідготовки викладачів вищої школи США охоплює три етапи: допрофесійна, післяпрофесійна підготовка в аспірантських школах та на спеціальних курсах і підвищення кваліфікації на робочому місці. Сполучною ланкою перших двох етапів є робота на посаді асистента викладача.

Розглянемо детальніше особливості підготовки на першому етапі. Тут існує два напрями педагогічної підготовки на допрофесійному етапі: 1) вивчення гуманітарних елективних курсів педагогічного спрямування в межах фахової підготовки лікаря; 2) отримання подвійного наукового ступеня в галузі медицини і педагогіки. Щодо першого напрямку, то варто зазначити, що для більшості медичних шкіл США характерним є міждисциплінарний, диференційований підхід до розробки навчальних планів та свобода у їх впровадженні. Це означає, що в межах різних університетів перелік та комбінація обов'язкових та елективних курсів, швидкість опанування тією чи іншою дисципліною може суттєво відрізнятися.

Важливо зауважити, що на відміну від українських ВМНЗ, в навчальному плані яких є курс «Педагогіка», в медичних школах США на додипломному етапі немає

дисциплін вираженого педагогічного спрямування. Більшість курсів є міждисциплінарними і передбачають розвиток у майбутніх лікарів вмінь міжособистісної комунікації, розвиток лідерських якостей, формування навичок наукових досліджень, які, без сумніву, є необхідними для здійснення професійної викладацької діяльності, проте не надають всього інструментарію, який потрібний педагогові.

Необхідною умовою зарахування до медичної школи в США є попереднє отримання ступеня бакалавра в галузі біології, рідше хімії. Це означає, що студент на момент здобуття медичної освіти уже володіє певною попередньою професійною підготовкою, значною мірою – педагогічною. Так, в багатьох коледжах та університетах, які пропонують бакалаврські програми з біологічних наук, викладають курси педагогіки, що надає право випускникам по завершенні навчання працювати вчителем у школі. Це підтверджено відповідними програмними документами. Так, чотирирічна програма бакалавра біології в Університеті штату Кентуккі (м. Лексингтон), окрім подальшого отримання медичної чи фармацевтичної освіти, надає право працевлаштування у школі [2].

Очевидно, що підготовка майбутніх випускників до роботи у медичних школах США на допрофесійному етапі є незначною у зв'язку з професійною спеціалізацією ВМНЗ. Вона більшою мірою спрямована на озброєння студентів вміннями міжособистісної комунікації, знаннями про теоретичні та практичні основи наукових досліджень та на розвиток відповідних навичок і вмінь тощо. Власне педагогічна підготовка педагогічних кадрів відбувається на післяпрофесійному етапі, в межах докторських програм в галузі освіти в сфері охорони здоров'я.

На думку багатьох американських дослідників, найефективнішим шляхом підготовки молодого фахівця до викладання у вищій школі є інтенсивні програми безпосередньо перед початком викладацької діяльності, оскільки вони нададуть викладачам-початківцям інструмент, за допомогою якого їм буде легше вирішувати проблеми, що виникають в аудиторії. Такі міркування зустрічаються і в науковців-теоретиків, і в авторів самих програм. Вони майже повністю складаються з практичних занять.

Загалом, підхід до підготовки викладачів характеризується яскраво вираженою спрямованістю на ситуативні потреби викладачів і ВМНЗ, на їх практичну підготовку. В аспірантські програми деяких університетів США вводяться курси, спрямовані на розширення можливостей викладачів впливати на студентську аудиторію використовувати всі плюси і навіть мінуси університетської підготовки. Наприклад, в університеті штату Колорадо (University of Colorado) пропонується аспірантський курс «Навчання нестандартно мислячих студентів», що пропонує вивчення психологічних і педагогічних особливостей роботи з талановитими студентами, а також з дорослими слухачами, які мають певний життєвий та навчальний досвід. У тому ж університеті, а також в університетах Техасу (University of Texas at Austin) і Орегона (University of Oregon) пропонується широкий вибір програм для аспірантів, присвячений комп'ютерам в сфері підготовки студентів [1, с. 326].

Таким чином, в ході дослідження встановлено, що педагогічна підготовка відбувається в три етапи: допрофесійна, післяпрофесійна та підвищення кваліфікації. Допрофесійна підготовка викладача медичного профілю відбувається на додипломному етапі в ході вивчення гуманітарних елективних курсів педагогічного спрямування в межах або ж шляхом отримання подвійного наукового ступеня в галузі медицини і педагогіки. Аналіз пропонованих програм свідчить про такі їх загальні особливості: 1) концентрація на розвитку лідерських якостей педагогів; 2) акцент на комунікативних вміннях викладачів та ефективній міжособистісній взаємодії; 3) впровадження новітніх методів оцінювання та

забезпечення зворотного зв'язку; 4) розвиток навичок роботи в команді, зокрема у науковій роботі; 5) гнучкість самих програм з метою збереження постійного працевлаштування їх слухачів; 6) зосередження на новітніх технічних засобах навчання, дистанційному навчанні, 7) акцент на постійному вдосконаленні навчальних планів і програм з метою виявлення неточностей та швидкого реагування на виклики часу.

Список використаних джерел

І.Гурье, Л. И. (2009). Содержание психолого-педагогической подготовки преподавателей высшей школы в России и зарубежом. Вестник Казанского технологического университета. 326-331 (Gurye, L. I. (2009). The content of the psychological and pedagogical training of teachers of higher education in Russia and abroad. Bulletin of Kazan Technological University. 326-331). 2.Biology (2019). University of Kentucky. Retrieved from: <https://www.ukentucky-international.com/programs/biology>.

К. В. Джеджера, М. В. Гладковська

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В умовах стрімкої технологізації суспільства суттєво загострюється потреби у зменшенні ризику втрати людиною фізичного та психологічного здоров'я. У цій ситуації актуалізується освітнє завдання виховання безпечної поведінки дітей, починаючи з дошкільного дитинства. Адже саме дошкільнята, які активно пізнають навколишній світ але небагато знають про наявні у ньому небезпеки, найчастіше страждають від усіляких нещасних випадків.

Водночас, як стверджують дослідники (Н. Журавова, Л. Карнаух, Л. Ковальчук, А. Колядина, О. Корнєєва, Л. Лохвицька), з допомогою дорослих діти, у тому числі молодші дошкільники, швидко засвоюють елементарні правила безпеки, набувають досвіду здорового способу життя та безпечної життєдіяльності.

Очевидно, що досягнення такого результату можливе тоді, коли вихователі будуть враховувати індивідуальні та вікові можливості дитини сприйняти нове знання та використовувати його у своїй поведінці. Так, на думку Л. Лохвицької, на четвертому році життя діти активно цікавляться своїм тілом, орієнтуються в ознаках хвороби і можуть засвоїти нескладні правила: гігієни, запобігання простудним захворюванням, поведінки під час лікування, захисту від ушкоджень [2, с. 26-35]. Важливо також підкреслити, що молодші дошкільники виявляють здатність дотримуватись простих правил безпечної поведінки відносно інших дітей і можуть навчитись «позитивно забарвленому емоційному контактуванню» з ними [2, с. 35].

Варто погодитись з думкою дослідниці про те, що основним засобом виховання безпечної поведінки наймолодших дошкільнят є інформація, доступна для їхнього сприйняття. Зважаючи на особливості розвитку дитини четвертого року життя, що виявляються передусім у посиленій рухливості, інтересі до всього нового і водночас – у непосидючості, недостатньому рівні довільної уваги, доцільними бачиться реалізувати зазначене освітнє завдання засобами ігрової діяльності (дидактичних ігор, ігрових ситуацій, ігрових прийомів, ігрових вправ). Адже, як слушно зазначає Т. Піроженко, «в основу ідеї всіх розвивальних впливів на розвиток дитини дошкільного віку покладено поняття провідної діяльності як надзвичайного фактору розвитку активності дитини», оскільки саме гра «служить механізмом переводу знань з рівня зовнішнього ознайомлення на рівень збагачення внутрішнього (психічного) досвіду дитини» [1, с. 9].

Ефективними методами виховання досліджуваної якості можуть бути, на наш погляд, читання дитячої літератури, короткі бесіди, привчання, пряма та непряма вимога (прохання, нагадування, схвалення), спостереження, приклад.

Розглядаючи адекватне методичне забезпечення як необхідну педагогічну умову виховання безпечної поведінки молодших дошкільників, вважаємо потрібним зауважити про необхідність інших важливих педагогічних умов, до яких відносимо створення безпечного предметно-ігрового середовища в закладі дошкільної освіти та взаємодію вихователів з батьками у справі навчання малюків нормам та правилам безпечної поведінки, вироблення у них готовності бути обережними і обачними.

Таким чином, робота з виховання безпечної поведінки молодших дошкільників має бути комплексною, охоплювати різнопланові завдання створення матеріальної бази, добору і використання ефективних методичних параметрів виховання дітей, пошуку шляхів успішної співпраці з батьками.

Список використаних джерел

1. Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік / Піроженко Т.О. та ін. – Київ : Генеза. – 88 с. 2. Лохвицька Л. В. Програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку «Про себе треба знати, про себе треба дбати» / Л. В. Лохвицька. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 120 с.

В. Ф. Завізіон

ГРА «ЛІКАР-ПАЦІЄНТ» ЯК МЕТОД ЗАСВОЄННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК РОБОТИ З ХВОРИМ

В вищій медичній освіті в Україні сьогодні проводиться реформування системи оцінки знань студентів та випускників. З поточного навчального року у вищих медичних навчальних закладах впроваджується єдиний державний клінічний іспит, структурним елементом якого є об'єктивний структурований практичний (клінічний) іспит (ОСП(К)І). Як показує досвід європейських країн, цей компонент перевіряє не лише практичні навички студента, здобуті під час навчання (уміння проводити медичні маніпуляції та спілкуватися з пацієнтами), а й психологічну готовність майбутнього лікаря допомагати людям. Іспит відбувається у форматі квесту, під час якого буде необхідно пройти кілька точок - станцій, де моделюватимуться різноманітні ситуації. Студенти послідовно переходитимуть від станції до станції, виконуючи маніпуляції та взаємодіючи з реальними або стандартизованими пацієнтами [2].

Стандартизований пацієнт – особа з наявним або відсутнім захворюванням, навчена поводити себе як реальний пацієнт для демонстрування певних скарг, симптомів або проблем (клінічної ситуації) однаковою стандартизованим способом для об'єктивізації оцінювання студентів під час ЄДКІ [1]. Досвід екзаменування з застосуванням стандартизованого пацієнта державний заклад «Дніпропетровська медична академія МОЗ України» набула останніми роками під час прийому випускних іспитів.

На практиці роль стандартизованого пацієнта виконується викладачами або аспірантами клінічних кафедр, що добре знають клінічні прояви тих чи інших хвороб та здатні їх змодельовати якнайближче до реальних.

За своєю суттю така методика екзамену є не що інше, як варіант гри «лікар-пацієнт», де роль лікаря виконує студент, а роль пацієнта - викладач (варіанти – аспірант, клінічний ординатор, лаборант і т.ін.).

Під час екзамену студент повинен продемонструвати практичні навички роботи з хворим: збір скарг та анамнезу, клінічний огляд, синдромальну діагностику, призначення необхідного обсягу обстежень, диференційну діагностику тощо. Всьому перерахованому студент має навчитися під час навчання на клінічних дисциплінах під час роботи з хворими. Реальність є такою, що хвороби, що зустрічаються найчастіше, є доступними для демонстрації студентами майже завжди. Але ж студент

під час навчання повинен отримати досвід також з хворобами, що зустрічаються досить рідко, у тому числі з орфанными (рідкісними) захворюваннями. Такі клінічні випадки не завжди можна продемонструвати в клініці, а іноді демонстрація такого пацієнта є великим «везінням» для викладача та студентів. В таких випадках на допомогу викладачеві приходять рольові ігри, в тому числі гра «лікар-пацієнт».

Ще одним приводом для широкого впровадження гри «лікар-пацієнт» є необхідність дотримання деонтологічних норм у спілкуванні з хворими. Навіть за умови достатньої кількості хворих з патологією, що вивчається, не завжди є можливість прямого спілкування студента з хворим якраз з деонтологічних причин. Тому запровадження рольової гри «лікар-пацієнт» є доцільним для відпрацювання практичних навичок з певної клінічної проблематики.

На кафедрі онкології та медичної радіології ДМА для формування практичних навичок в роботі з хворим застосовується як традиційна курація хворих в стаціонарі, так і модифікована нами гра «лікар-пацієнт».

В основу гри покладено кейс-технологію, яка передбачає пакет рекомендацій для проведення амбулаторного прийому хворого в лікувальних закладах першого, другого та третього рівнів. Гру зазвичай готують двоє студентів. Викладач обговорює зі студентами так званого «віртуального хворого» чітко визначаючи його скарги, анамнез, включаючи супутню патологію, клінічні та лабораторні дані. У разі необхідності студенти, що готують гру, повинні підготувати набір даних додаткових та лабораторних досліджень.

Під час гри один із студентів виступає у ролі ретранслятора «віртуального хворого», намагаючись максимально наближено до реальності передати його скарги, емоції, анамнез, якщо це можливо – клінічні прояви. Інший учасник гри виступає у ролі «лікаря», який уже має усі необхідні клінічні дані, дані лабораторних та додаткових обстежень. Група виступає спочатку у ролі «сімейного» лікаря, що проводить амбулаторний прийом «віртуального хворого». У разі призначення тих чи інших обстежень другий учасник гри надає результати призначених досліджень. В результаті імітації амбулаторного прийому сімейного лікаря група визначає попередній діагноз, правильно обстежує хворого та направляє на консультацію в лікувальний заклад другого рівня.

Наступним етапом роботи з цим же «віртуальним хворим» є імітація амбулаторного прийому лікарем онкологом лікувального закладу другого рівня, основною метою якого є встановлення діагнозу та обстеження хворого в межах можливості лікувального закладу, заповнення, у разі підтвердження діагнозу злоякісного новоутворення, повідомлення про хворого з вперше в житті встановленим діагнозом раку чи іншого злоякісного захворювання, реєстраційних форм диспансерного спостереження тощо, та спрямування хворого на консультацію в спеціалізований заклад (онкологічний диспансер).

Заключним етапом гри є прийом в онкологічному диспансері, де хворому проводиться уточнююча діагностики та обговорюється план лікування.

Один зі студентів групи під час гри знаходиться біля дошки та фіксує основні клінічні симптоми та алгоритми обстеження.

Протягом гри викладач здебільшого виступає в ролі спостерігача, час від часу спрямовуючи гру у разі відхилення від сценарію. В кінці гри викладач коментує її хід, результати та вказує, які були допущені помилки як в роботі групи (сімейного лікаря, лікаря-онколога закладів другого та третього рівнів), так і в роботі виконавців гри, передусім – ретранслятора «віртуального хворого».

Адаптована нами методика гри «лікар-пацієнт» дозволяє створити ситуацію прийому хворого сімейним лікарем, лікарем онкологом лікувального закладу 2 рівня (центральна районна лікарня, міська лікарня і т.і.) та лікарем онкологом спеціалізованого лікувального закладу (онкологічним диспансером). Під час гри студенти під

контролем викладача опановують методику опитування хворого (збір скарг, анамнезу), декілька разів опрацьовують алгоритм обстеження в залежності від рівня лікувального закладу, розбирають тонкощі синдромальної діагностики, проговорюють необхідні записи в медичних документах, засвоюють маршрут онкологічного пацієнта, що дає їм змогу в майбутньому проявити володіння практичними навичками під час ЄДКІ та при виконання службових обов'язків після закінчення академії.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Методики розрахунку вартості розробки та проведення єдиного державного кваліфікаційного іспиту. Наказ МОЗ України 19.10.2018 №1883. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1486-18/ed20181019#n25>. 2. Українська правда. <https://life.pravda.com.ua/health/2018/11/9/234109/>.

О. В. Должикова, Р. Ф. Єрмоменко, О. П. Матвійчук

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 224 «ТЕХНОЛОГІЇ МЕДИЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ» У НАЦІОНАЛЬНОМУ ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

В умовах реформування вищої освіти професійна підготовка бакалаврів медицини в Україні має важливе значення. Саме рівень практичної підготовки бакалаврів визначає ефективність взаємодії між усіма учасниками лікувального процесу [1, 4]. Особливістю підготовки лаборантів-бакалаврів в Україні є необхідність на якісно новому рівні в умовах кредитно-модульної системи навчання здійснювати формування професійного та компетентного фахівця [2, 5].

На базі Національного фармацевтичного університету підготовка студентів за першим (бакалаврським) рівнем освіти проводиться з 2004 року. На сьогодні розроблено освітньо-професійні програми (ОПП) «Лабораторна діагностика», які відповідають Стандарту вищої освіти за спеціальністю 224 «Технології медичної діагностики та лікування» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти затвердженому та введеному в дію 19 грудня 2018 року (Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.12.2018 р. № 1420) [3]. Також розроблений та затверджений типовий навчальний план підготовки бакалаврів спеціальності 224 «Технології медичної діагностики та лікування».

Метою ОПП є академічна та професійна підготовка фахівця, здатного вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, пов'язані з лабораторним діагностуванням та профілактикою захворювань людини. Це передбачає застосування у процесі навчання певних теорій та відповідних наукових методів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Обсяг ОПП «Лабораторна діагностика» першого рівня вищої освіти за спеціальністю 224 «Технології медичної діагностики та лікування» залежить від терміну навчання і складає: 7200 годин (240 кредитів ЄКТС) для здобувачів, які вступають на навчання на базі повної загальної середньої освіти (термін навчання 3 роки 10 місяців); 5400 годин (180 кредитів ЄКТС) – на базі освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» з освітніх програм медичного напрямку (термін навчання 2 роки 10 місяців); 3600 годин (120 кредитів ЄКТС) – на базі освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» з освітньої програми «Лабораторна діагностика» (термін навчання 1 рік 10 місяців).

Співвідношення кількості годин, відведених на вивчення навчальних дисциплін та отримання практичної підготовки представлено наступним чином: обов'язкові дисципліни займають 66,87% від загальної кількості годин, з них: загальні – 38,01%, професійного спрямування – 61,99%; дисципліни вільного вибору – 26,46%, з них: загальні – 47,24%, професійного спрямування – 52,76%. Практична

підготовка у профільних лабораторіях (клініко-діагностичній, біохімічній, бактеріологічній, санітарно-гігієнічній) займає 6,67% часу від загального терміну навчання та складається з: виробничої та переддипломної практик з обов'язковим фахівців в області лабораторної медицини, що є достатнім для набуття здобувачами вищої освіти необхідних практичних навичок.

Державна атестація випускників спеціальності проводиться у два етапи. Перший етап – складання державного ліцензованого інтегрованого іспиту «КРОК-Б». Другий етап – складання практично-орієнтованих державних іспитів зі спеціальності, який проводиться у повній відповідності з вимогами освітньо-професійної програми.

Професорсько-викладацьким складом профільних кафедр регулярно видаються, оновлюються та доповнюються навчально-методичні матеріали з дисциплін, які розміщені на сайті дистанційного навчання <http://pharmel.kharkiv.edu/moodle/> та є доступними для студентів. Викладачами систематично проводяться тренінги з тестового контролю знань, активно використовуються бази тестових ситуаційних завдань КРОК Б, які розміщені на веб-сайті Українського центру тестування.

Таким чином, теоретична підготовка студентів на профільних кафедрах та практична підготовка на клінічних базах, яка забезпечується кваліфікованим професорсько-викладацьким складом, дає змогу утримувати стабільно високий рівень підготовки випускників спеціальності 224 «Технології медичної діагностики та лікування» у Національному фармацевтичному університеті.

Список використаних джерел

1. Гіббс Тревор Д. Відкрите обговорення системи медичної освіти в Україні: на початку нової ери. *Сімейна медицина*. 2008. № 1. С. 5–6. 2. Думанський Ю.В. Освоєння студентами практичних навичок при кредитно-модульній організації навчального процесу: проблеми та пошук шляхів їх вирішення / Ю. Думанський, О. Талалаєнко, М.Первак // *Мед. освіта*. 2011. №3. С.79–81. 3. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 224 «Технології медичної діагностики та лікування» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / Вид. офіц. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2018. 14 с. (Інформація та документація). 4. Сучасний стан здоров'я народу та напрямки його покращання в Україні. Аналітично-статистичний посібник / За ред. чл.-кор. АМН України, проф., д.мед.н. В.М. Коваленка. К. 2005. 140 с. 5. Філоненко М. М. Систематизований розгляд психолого-педагогічних систем і визначення їх орієнтації на особистісне становлення студента-медика. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2015. №1. С. 75–82.

М. П. Остряньський

«СОЦІАЛЬНА АКСІОЛОГІЯ» ЯК НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ФІЛОСОФСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ

Цінність виступає особливим типом світоглядної орієнтації індивіда в змістовому полі кожної конкретної культури, в філософській системі уявлень про красу, моральність, благо, добро – зло і т.п., які втілюються в практичній діяльності та виборі вектора життєдіяльності.

Компоновка та зміст авторського спецкурсу «Соціальна аксіологія» були підготовлені всім попереднім досвідом викладання дисципліни «Філософія», ходом трансформаційних процесів у світі та в Україні, обумовлені сучасними викликами. Гуманістичне спрямування сучасної освіти зумовлює посилення її соціально-гуманітарної складової, орієнтацію на ідейні основи Концепції сталого розвитку і визнання пріоритетності людського життя. Так, у статті Андрущенко В.П. «Цивілізація культури» наголошується: «Майбутнє, яке б відповідало нагальним людським потребам у їх гармонічному поєднанні, може бути тільки одним – «цивілізацією культури». Як бажаний ідеал, вона базується на принципах природо-збереження, лю-

диновимірності, свободи творчості і вільного розвитку людини, права вибору, торжества духу над силами природи й обставинами, створеними суспільством. Цивілізація культури базується на любові до людини, природи, довкілля. Любов – той незаперечний камертон, за звучанням якого вибудовується освіта, виховується людина як найвища цивілізаційна спільність». Вивчення курсу «Соціальна аксіологія» дає змогу спрямувати світоглядні орієнтації студентів в русло сучасних найбільш значимих проблем і таким чином найбільш продуктивно застосувати свої професійні компетенції при вирішенні конкретних завдань у власній практичній діяльності з гуманістичних позицій.

Визначення назви курсу «Соціальна аксіологія» нами вбачається наступним чином : це дисципліна, що вивчає природу цінностей, їх місце у реальності і структури ціннісного світу; зв'язок різних цінностей між собою, із соціальними і культурними факторами і структурою особистості, ціннісними орієнтаціями / інтересами різних соціальних груп, цивілізаційним поступом суспільства в цілому.

Метою викладання навчальної дисципліни «Соціальна аксіологія» є підвищення рівня світоглядної та гуманітарної підготовки студентів шляхом оволодіння знаннями про історію розвитку гуманістичної інтелектуальної традиції, національної культури в широкому контексті глобальних проблем сучасності; поступу цивілізації на ідейних засадах Концепції сталого розвитку; посилення філософської складової професійних компетенцій спеціаліста галузі фізичної культури і спорту, формування гуманістичного світогляду сучасної молоді.

Завданням вивчення дисципліни «Соціальна аксіологія» є формування у студентів цілісного уявлення про світоглядну сутність цього предмету та загальних його функцій, історії зарубіжної і вітчизняної соціальної аксіології і перспективи її подальшого розвитку; допомога майбутнім спеціалістам досягнути природу цінностей та їх функції; органічно застосовувати набуті професійні компетенції у практичній діяльності з позицій відповідальності і гуманізму.

У результаті вивчення дисципліни фахівець повинен знати: 1) ідейні здобутки соціальної аксіології та основних її вітчизняних і зарубіжних представників; 2) основні сфери та форми її практичного застосування; 3) процеси формування ціннісних життєвих орієнтирів сучасності, класифікацію цінностей у сучасному інформаційному суспільстві, особливості взаємозв'язку сфери науки, техніки із сучасними матеріальними, соціальними та духовним проблемами; 4) форми суспільної свідомості, їх взаємозв'язок; 5) умови формування особистості, її свободи, відповідальності за збереження життя, природи і культури; 6) духовно-практичні засоби вирішення світоглядних та методологічних проблем в історії людства; 7) критерії оцінки змісту людського існування.

Підготовлений фахівець повинен вміти: 1) обґрунтувати свою світоглядну та громадську позицію; 2) застосовувати одержані знання при вирішенні професійних завдань, організації міжособистісних відносин, поглибленні управлінських компетенцій; 3) науково аналізувати соціально значущі проблеми і процеси, факти і явища суспільного життя; 4) розуміти та об'єктивно оцінювати досягнення науки і культури сучасності; 5) володіти методологією та методами пізнання творчої діяльності; 6) вміло вести діалог відносно вирішення поточних соціальних і етичних проблем суспільства; 7) свідомо орієнтуватися в цінностях життя сучасного суспільства; 8) аналізувати та оцінювати шляхи розвитку та досягнення цивілізації, соціально-духовну роль особистості у суспільному прогресі.

Гуманістичні ідеї в світовій та українській інтелектуальній традиції, сучасних наукових розробках в галузі філософської теорії цінностей являють собою величезний теоретико-методологічний арсенал, що потребує врахування його у практичній діяльності вишів України.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Цивілізація культури / В. П. Андрущенко // Вища освіта. – 2015. – № 4. – С. 5–10.

О. В. Сервачак, С. П. Придятько

САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Перманентна соціальна напруженість і нестабільність сьогодення українського суспільства, викликає у людей різного віку, а особливо у молодих, розгубленість та невпевненість у завтрашньому дні, призводить до втрат духовно значущих орієнтирів. У зв'язку з цим проблема самовизначення особистості набуває все більшої значимості і актуальності.

Самовизначення особистості, як самостійна наукова проблема, була представлена ще на початку ХХ століття працями М.Вебера та Е.Муньє. У той же час соціологи та педагоги розпочали дослідження проблем основних механізмів соціалізації особистості та пошук ефективних засобів активізації процесу самопізнання та самовизначення, як відносно самостійних етапів соціалізації. Подальші, власне психологічні дослідження, присвячені розумінню цієї досить актуальної проблеми продовжили В.Франкл, А.Маслоу, А.Бандура та ін. Зростання інтересу до проблем самовизначення викликало формування різних підходів до вивчення й розуміння процесу усвідомленого прагнення індивіда зайняти певну позицію. Сучасна українська психологічна наука (Н. Головка, К. Обуховський, Л.Коган, Л.Божович, І.Дубровіна) розглядає самовизначення як одну із сторін соціалізації особистості, актуальну соціально-психологічну проблему формування свідомості, життєтворчості, стилю життя людини, що потребує подальшого теоретичного та практичного вивчення.

Самовизначення особистості пов'язане з спрямованістю у майбутнє підлітка та юнака здійснюється через усвідомлення індивідом своєї значимості й місця у міжособистісних відносинах, через дослідження самостійного вибору професії. С.Л. Рубінштейн зазначав: «Рушійні сили розвитку самосвідомості потрібно шукати в зростаючій реальній самостійності індивіда, яка проявляється у зміні його взаємостосунків з людьми, що поряд... Реальна, історія самосвідомості нерозривно пов'язана з основними подіями її життєвого шляху» [2.]

Навчально-виховний процес у вищому закладі освіти передбачає поряд з теоретичним навчанням набуття умінь використовувати придбані знання на практиці, готовність до адекватно-ефективного рішення виробничих проблем і задач у майбутній професійній діяльності. Отже, студентські роки можуть стати важливим життєтворчим ресурсом, етапом становлення особистості в якості суб'єкта визначення та здійснення власного життя, суб'єкта життєвої компетентності при умові створення сприятливих умов для самопізнання та можливостей для життєтворчості особистості.

Навчальна діяльність студентів є основним засобом вдосконалення особистості молодої людини: розвитку її потенціалу. В процесі навчання та спілкування молода людина усвідомлює свої здібності та інтереси, починає свідомо аналізувати свої сильні й слабкі сторони, пізнавати власну відмінність від інших, поступово корегує стійко засвоєнні з дитинства загальнокультурні, соціальні, ціннісні установки батьків, корегує мотиваційно-регуляторну сферу та формує власний образ майбутнього [1].

Студенти, незалежно від факультету та спеціальності, яку вони обрали, практично однаково налаштовані як на здобування професійних знань, так і на активне занурення в процес самопізнання. Отже, важливо побудувати навчальний процес як діалог між професіональним і особистісним становленням.

Особливістю свідомості людини є сприйняття всього нового, навчального матеріалу крізь призму значимості «особисто для мене». Якщо у студента з'являється

таке активне особистісне сприйняття об'єкта пізнання, він починає самотійно задавати актуальні й значимі для нього, нові запитання, пред'являти додаткові вимоги, виявляти глибоку зацікавленість до навчального матеріалу. Саме так починається дуалістичне поєднання процесів навчальної діяльності та особистісного самовизначення, які відкривають можливості для формування живого особистісного знання, яке, в свою чергу, сприяє активному розвитку особистості й допомагає молодій людині знайти себе у безмежно-багатогранному професійному й життєвому розмаїтті. Про нерозривність ціннісно-сислової сфери студентів свідчать їхні відповіді на запитання щодо мети і цінності професійної діяльності, для більшості з них це занадто складне запитання на яке вони не здатні дати обґрунтовану відповідь. Гуманітарні предмети розкривають перед студентами неповторний, духовний світ людини. Але традиційна форма викладання предметів людинознавчої орієнтації не дає можливості юній особистості знайти відповіді на хвилюючі питання: «Хто я? Як знайти своє місце в житті? Як досягти життєвого та професійного успіху? В чому виявляється саме мій успіх?» та багато інших. Крім того, починаючи з першого курсу у студентів технічного напрямку таких предметів залишається зовсім мало, крім того вони від юнаків та дівчат отримують статус другорядних.

Отже, важливим завданням викладачів всіх навчальних курсів, в першу чергу, тих, що складають основу професійної підготовки, є допомога студентам в організації заходів, пов'язаних з процесом пізнання й особистісним самовизначенням. Вивчаючи навчальний матеріал, необхідно звертати увагу студентів на те, які запитання необхідно поставити самому собі у зв'язку з тематикою навчального матеріалу, які асоціації виникають, які думки народжуються при цьому, як цей матеріал може бути включений до майбутньої життєвої та професійної перспективи юнака чи дівчини. Цінним може стати візуалізація чи програвання в ділових іграх та тренінгових вправах окремих «картин» майбутнього. Допоможуть «приміряти» на себе ті чи інші моделі професійної та життєвої активності віртуальні та реальні зустрічі з виробництвом, та його представниками. Складання алгоритмів вирішення конкретних комунікативних, професійних проблемних ситуацій може стати дієвим засобом формування мотивації на успішне вирішення власних життєвих завдань, розвитку самотійності та ініціативи у прийнятті рішень [3]. Такі форми навчальної роботи сприяють накопиченню позитивного досвіду життєтворчого процесу та в подальшому успішній адаптації у професійній діяльності та особистісній самореалізації.

Актуалізація відповідних почуттів і емоцій у процесі пізнання нового допомагає студенту пізнати самого себе. Так зав'язується діалогічна єдність навчальної діяльності й процесу особистісного самовизначення, яке відкриває реальні можливості для формування особистісного знання, яке, в свою чергу, сприяє розвитку особистості. Інтелектуальна робота щодо осмислення та уточнення своєї ціннісно-сислової сфери є саме тим засобом за допомогою якого у свідомості молодої людини з'являється потреба у такому внутрішньому діалозі. Яку саме інформацію з тексту навчального матеріалу студент буде черпати і вважати значимим для себе, які оцінки дасть одержаній інформації, які саме знання будуть формувати його світогляд – це й буде визначати ціннісно-сислові вподобання в його картині світу та рівень соціально-професійної, життєвої активності.

Отже, професійне та особистісне самовизначення – єдиний, нерозривний процес, тому важливим завданням викладацького загалу є допомога студенту створити всі умови його для реалізації.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Інноваційна виховна технологія: сутнісні положення і шляхи реалізації / І.Д.Бех // Педагогіка і психологія. – 2014. – № 1. – С. 12–17. 2. Боришевський М. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / М.Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. –

М. Ю. Лухина, Г. И. Сабадырь

ПЕДАГОГИКА СОТРУДНИЧЕСТВА В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ И КОМПЬЮТЕРИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В современном обществе информатизация и компьютеризация проникли во все сферы жизни, в том числе и в процесс обучения языкам, в связи с чем возникла потребность в инновациях, которые рождаются как ответ на кризис существующей и уже не отвечающей запросам общества образовательной парадигмы. Поэтому педагогам стоит остановиться и взглянуть на себя критически и реально, глазами студентов, которые выросли в условиях компьютеризации общества и ожидают, что система образования станет вровень с современным прогрессом.

Традиционная классно-урочная система с преобладанием фронтальной работы, с преподнесением готовых знаний ученику неэффективна и не способствует развитию студентов. Потребность в эффективном преподавании остро ставит проблему поиска адекватного метода и продуктивных приемов обучения, в том числе и студентов--иностранцев языку общения и языку специальности.

Новые подходы в педагогической практике связаны с переходом от понятийной системы «субъект-объект» к системе «субъект-субъект», от одностороннего процесса анализа к двустороннему. Преподаватель должен активизировать обучение - дать стимул, актуализировать введение материала, постепенно передавая руководство к действию учащимся, тем самым превращая их в активных участников «обучающего общения», задавая при этом нужный эмоциональный настрой. С нашей точки зрения, при таком подходе преподаватель должен предоставить студенту больше свободы в использовании Интернет-ресурсов, что будет способствовать не только активизации умственной деятельности студентов, но и нахождению новых неожиданных решений поставленной задачи.

Такой подход вписывается в направление, называемое педагогикой сотрудничества, однако компьютеризация общества и использование Интернет-ресурсов открывает перед ней новые возможности. Так для активизации обучения неродному языку в рамках педагогики сотрудничества на занятиях можно использовать интерактивные упражнения, лингвотренажеры, аудио- и видеоматериалы, рабочие листы для преподавателей, авторские курсы, сетевые учебно-методические комплексы по русскому языку как иностранному.

Синтез этих подходов может не только активизировать учебный процесс, но и решить проблему мотивированности речи, которая часто возникает на занятиях по языку для иностранных студентов, принадлежащих к одной языковой группе и продолжающих общаться в аудитории на родном языке. Для решения поставленной задачи преподаватель должен составить небольшие группы по 3–4 человека, желательно, из носителей разных языков. Особая роль при этом принадлежит эмпатии, которая ведет к установлению эффективных, положительных взаимоотношений со студентами и между ними. Учащиеся, решая поставленные преподавателем задачи, общаются на изучаемом языке, а это, в свою очередь, не только рушит проблему мотивированности речи, но и решает проблему эффективности обучения.

Рассмотрим занятие для студентов-иностранцев 1 курса, основанное на реальной ситуации, которое было построено по следующему алгоритму:

Фаза индукции. Мотивация учащихся. Преподаватель ставит проблемный вопрос. Задание должно опираться на имеющиеся знания студентов (тема «Телефонный разговор»). *Например, вам родители прислали посылку, но в документах указан*

неправильный индекс отделения почты, в которой её можно получить.

Социализация. Идёт коллективный поиск разрешения проблемы. На этом этапе активно используются Интернет-ресурсы. *Например, студенты ищут в Интернете адреса и телефоны ближайших отделений почты и звонят по телефонам, чтобы найти нужное отделение.*

Обсуждение. *Например, студенты находят нужное почтовое отделение, выясняют адрес, время работы и обсуждают, когда и как им удобней туда добраться.*

Афиширование. Один из членов группы (оратор) представляет работу, созданную в сотрудничестве. *Например, рассказывает членам других групп о том исследовании, которое они провели и советуется с ними.*

Рефлексия. Учащиеся рассказывают о своих чувствах, которые у них возникли во время решения задачи. Могут рассказать о том, чему они сегодня научились, что нового открыли для себя, в себе и в товарищах.

Подведение итогов преподавателем, который постоянно управляет ходом занятия с целью получения иностранными студентами новых знаний.

Информатизация и компьютеризация современного образования требует от преподавателя неродного языка умения ориентироваться в большом количестве специализированных образовательных ресурсов, которые включают в себя разнообразные учебно-методические материалы. И задача преподавателя – опираясь на существующие Интернет-ресурсы и основные принципы педагогики сотрудничества, эффективно построить процесс обучения иностранных студентов и, тем самым, обеспечить приобретение ими требуемых знаний, умений и навыков.

Список использованных источников

1. Лишневская Т.В. Интенсификация обучения НСР: использование Интернетресурсов в самостоятельной работе студентов. – Одесса, 2012. – С.358-359. 2. Юдинцева М. С. Приемы интенсификации занятий по РКИ в условиях современного учебного процесса – Самара: ООО «Издательство АСГАРД», 2016. – С. 300-303.

**В. В. Семенець, В. А. Павлиш, І. Ш. Невлюдов,
Д.В. Федасюк, О. І. Филипенко**

ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Проблема забезпечення прав кожної людини на можливість повністю реалізувати свій потенціал, приносити користь суспільству і стати повноцінним його членом набуває для України особливо актуального значення внаслідок погіршення екологічного та соціально-політичного стану. Тому назріла необхідність на державному рівні створення програм із залучення осіб з інвалідністю до всіх сфер життя українського суспільства та створення умов доступності для них закладів охорони здоров'я, зайнятості, освіти та ін. Адже освіта є важливим чинником соціальної інтеграції та автономії всіх людей, в тому числі і людей з інвалідністю. Вона охоплює всі періоди життя людини і повинна включати нові концептуальні підходи і завдання, як держави в цілому, так і закладів професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти допомогти таким громадянам якомога швидше стати невід'ємною частиною суспільства, інтегруватися у його повсякдення життя, знайти професійне застосування відповідно своїм можливостям.

Складності реалізації інтегрованого інклюзивного навчання особливо гостро проявляються в умовах професійно-технічної та фахової передвищої освіти, де від

учня/студента з особливими освітніми потребами (ООП) окрім теоретичних знань вимагається наявність добре розвинутих практичних навичок та вмінь, здатності орієнтуватися в сучасному високотехнологічному, а часом й інтелектуальному виробництві, існує постійна потреба в реальній роботі з обладнанням, що фактично унеможливорює рівність доступу до професійної (професійно-технічної) освіти особам з ООП.

Незважаючи на вагоме законодавче опрацювання питання надання освітніх послуг в Україні на рівні початкової та середньої освіти, у вищезазначених законах та підзаконних актах не визначено шляхи впровадження існуючих правових документів у сфері інклюзивної освітньої політики закладів професійно-технічної освіти, фахової передвищої та вищої освіти. Помітний певний дисбаланс нормативного, методичного і технічного забезпечення інклюзивного навчання – більшість нормативно-правових актів присвячено забезпеченню інклюзивної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах і системі середньої освіти. Натомість інклюзивна освіта у закладах професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти регламентована лише фрагментарно, значно відстає її методичне та технічне забезпечення [1]. А це, у свою чергу, вимагає розробки методичного забезпечення та впровадження освітніх систем, які б гарантували рівність можливостей всієї молоді на доступ до освіти. Тому актуальною потребою сьогодення є обґрунтування шляхів імплементації інклюзивної освітньої політики у закладах професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти.

В Україні впровадження інтегрованого інклюзивного навчання у професійно-технічній, фаховій передвищій та вищій освіті до теперішнього часу носило скоріше точковий характер. Мало які заклади освіти мають багаторічну практику надання гарантованих послуг широкому колу студентів різних нозологічних груп. Серед закладів, що мають таку практику, слід відзначити Харківський національний університет радіоелектроніки (ХНУРЕ), який у 2008-2011 рр. входив до мережі з 9 закладів вищої освіти, які приймали участь в експерименті щодо організації інтегрованого навчання осіб з особливими освітніми потребами у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації незалежно від форм власності та підпорядкування [2, 3]. Результатом експерименту, стало те, що в закладах освіти та їх партнерах створено умови для здобуття освіти особами з ООП з урахуванням їх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, забезпечено виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти.

Незважаючи на те, що експеримент успішно завершився, науковці ХНУРЕ, НУ «Львівська політехніка», УкрНДІпротезування продовжують роботу в даному напрямку враховуючи те, що система освіти, насамперед, є динамічним утворенням, що перебуває у постійному взаємозв'язку й розвитку та характеризується наскрізним оновленням не лише змісту, але й структурних компонентів.

Завдяки результатам експерименту авторами було сформоване високотехнологічне інформаційне середовище, яке дало змогу розширити різноманітність форм одержання знань і умінь, необхідних для ефективної та безпроблемної адаптації до професійної та соціальної діяльності осіб з ООП, а також надати їм доступ до навчально-методичних та інших інформаційних матеріалів, електронного архіву наукових публікацій у зручний для них час, реалізувати можливість самоконтролю знань.

Досягнення поставленої мети було вирішено авторами за рахунок розвитку теорії організації інтегрованого інклюзивного навчання осіб з ООП у закладах освіти, яка ґрунтується на поєднанні методів удосконалення освітньої, наукової, навчально-виробничої складових навчання та реабілітаційних заходів шляхом створення у закладах освіти центрів супроводу таких осіб та підготовки кадрів за міжнародними стандартами, що дозволило суттєво підвищити рівень навчально-виробничого процесу та ефективність підготовки осіб з ООП (рис. 1).

Рис. 1. Концепція створення безбар'єрного освітнього середовища для інтегрованого навчання

Враховуючі даний перелік заходів, а також необхідність створення для осіб з ООП безбар'єрного освітнього середовища, що прописано у новій «Концепції Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти», важливими засобами реалізації побудови даної моделі авторами визначено: 1) нормативно-правове та організаційне забезпечення інтегрованого інклюзивного навчання; 2) створення та ефективна робота інклюзивно-ресурсних та спеціальних навчально-реабілітаційних центрів різних рівнів; 3) система підготовки фахівців та підвищення кваліфікації педагогічного та викладацького складу з реабілітації та соціального супроводу осіб з ООП; 4) система психолого-педагогічного супроводу і підтримки учнів з ООП та інвалідністю [4]; 5) впровадження віртуального навчального середовища освіти як ресурсу формування системи інклюзивних освітніх послуг [5]; 6) розвиток та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, наукових розробок, новітніх технологій навчання та виробництва як ресурсу формування системи надання інклюзивних освітніх послуг [6, 7]; 7) створення та модернізація існуючої лабораторної бази, програмних та технічних засобів навчання [8, 9].

Запропонована система заходів забезпечить умови для якісної освітньої діяльності, рівний доступ до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності, створення та подальший розвиток інклюзивного освітнього середовища, виконання умов універсального дизайну та розумного пристосування, що відрізняється науковим характером інклюзивного навчання, цілісністю і наступністю системи освіти та інтеграцію з ринком праці, сформуvala систему підготовки фахівців для роботи з особами з особливими освітніми потребами на всіх рівнях освіти.

Список використаних джерел

1. Myshchak I. M. Правове забезпечення запровадження інклюзивної освіти в Україні //Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. – 2014. – №. 5. – С. 37-43.
2. Семенець В. В. Дослідження і аналіз дидактичної політики університету при підготовці фахівців з інформаційних технологій / В.В. Семенець, В.М. Левикін, В.І. Сасенко // АСУ и приборы автоматики. – 2018. – № 175. – С. 4–14.
3. Семенець В. В., Аврунин А. Г., Носова Т.Г., Носова Я.В. / Про-

блеми інклюзивного обучения // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 1143. Серія «Соціальні комунікації». Вип. 6. - 2014. – с. 23 – 27. 4. Пристрій для експрес-оцінки стану біологічного об'єкта : пат. на винахід 70099 Україна / Семенець В.В., Подпругинов П.М., Левенець О.С.; ХНУРЕ. – 2012. 5. Федасюк Д.В. Інтеграція Віртуального Навчального середовища Львівської політехніки з інтерактивними технологіями проведення занять / Д.В. Федасюк, Т.В. Чайківський, Л.Д. Озірковський // Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі : матеріали 3-ої Науково-практичної конференції, 8–12 жовтня 2011 року, Львів / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С.18–21. 6. Побудова системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в Національному університеті «Львівська політехніка» / Ю. Бобало, В. Павлиш, О. Лозинський, А. Загородній, О. Давидчак, Д. Федасюк, Л. Пилипенко // Управління якістю в освіті та промисловості: досвід, проблеми та перспективи : тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті професора Петра Столярчука, Львів, 11–12 травня 2017 року. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. – С. 16–18. 7. Невлюдов І. Ш. Основи виробництва електронних апаратів: Підручник. – Харків: Компанія СМІТ, 2005.– 592 с. 8. Семенець В. В., Аврунин О.Г., Крук О.Я., Носова Т.В. Технические аспекты разработки виртуальных лабораторных работ по техническим дисциплинам // Открытое образование. 2008. №3. – С. 11–17. 9. Filipenko, O., Sychova, O., & Ponomaryova, G. (2016, October). Determining of the photonic-crystal fibers mode field size at his near field image. In 2016 Third International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications Science and Technology (PIC S&T) (pp. 81-83).

О. М. Астап'єва, О. І. Паскевич, Ю. Я. Федуленкова

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, закон «Про вищу освіту» вимагають інтегрування національної системи освіти у європейський та світовий освітній простір [1,2].

Найбільш важливим є покращання ефективності навчання за рахунок використання сучасних інноваційних технологій, а також інтернаціоналізації освіти [3–5].

В наш час важливим є питання модернізації вищої освіти в умовах глобальної інформатизації суспільства. Особлива увага приділялась використанню ІТ-технологій в сучасному педагогічному процесі.

Інтернаціоналізація вищої освіти включає в себе проведення міжнародних тематичних конференцій, тренінгів, обмін досвідом, обговорення проблемних питань та пошук шляхів їх вирішення; проведення міжнародних комплексних іспитів. Ці заходи вирішуються завдяки прямому контактуванню спеціалістів. Треба зазначити що в умовах сучасного суспільства спілкування поліпшується при впровадженні online технологій та форм інтерактивних комунікацій. Наприклад, однією з форм online навчання та спілкування є тьюторство [3].

Питання тьюторства обговорювались на багаточисленних on-line лекціях.

Тьютори допомагають студентам вивчати матеріал на індивідуальних курсах, при цьому особливу увагу приділяють: а) досвіду навчання з окремого предмета або з декілька предметів; б) розподілу часу з метою раціоналізації використання часу студентів; в) методам управління стресом, тобто використовують досвід «подолання» стресової ситуації; г) ефективному читанню – надають досвід вибіркового читання необхідної літератури, не витратити часу на читання другорядної літератури; д) досвіду стенографування – навчають основам швидкопису під час отримання великого масиву інформації; е) написанню тестів – за короткий проміжок часу надають досвіду вірного ставлення до запитань та логічному мисленню під час тестування; ж) розумінню, як виконувати самостійну роботу студентів (Syllabus) за допомогою різних навчальних платформ в Інтернеті.

Доведено, що студенти вчаться в групах краще, ніж поодинокі, тому що існує велика імовірність зникнення мотивації до навчання коли вони на самоті (студенти

вчатися на самоті не для професії, а для екзамену) [5]. Якщо зникає мотивація, то вони не шукають необхідні знання, тим більше, що не розуміють для чого.

Особлива увага надається участі у дистанційному курсі навчання, що допоможе не загубити, а підвищити мотивацію, коли для студента є можливим обговорення своїх питань з викладачем, та дискусування в online – групі. Краще, коли дистанційний курс складається не одним, а декілька викладачами, це значно покращує ефективність та якість навчання та запобігає виникненню помилок. Для студента є також важливим те, що зроблене завдання в лабораторії або на практичному занятті можна ще раз передивитись за допомогою інтернет-ресурсів в режимі online [6]. Покращанню засвоювання навчального матеріалу допомагає використання словника з предмету або словник картинок, чи малюнків з предмету.

Використання ІТ-технологій у процесі навчання являється основою для ще одного сучасного методу викладення – гейміфікації, тобто метод ділової гри [6]. Використання цього методу служить успішному вирішенню завдання незалежно від ступеню підготовки студентів до практичного заняття, отриманню професійно-орієнтованих навичок в процесі дії та надає великі можливості отримати результати через вирішення ситуаційних задач.

Прикро використовувати Інтернет тільки для зберігання будь-якої інформації, а треба долучати ресурси Інтернету, які відомі студентам. для їх навчання. Тобто вкрай важливо впроваджувати активні форми навчання. Як приклад існує програма Kahoot, яка дозволяє проводити тестування студентів анонімно під будь яким ім'ям за допомогою смартфонів або інших гаджетів, які є у всіх студентів у групі або на лекції. Смартфони замість пристрів, які іноді заважають викладачу на практичному занятті або на лекції, а іноді і перешкоджає, використання такої програми можуть працювати для легкого отримання знань. Інша програма – QR-коди дозволяє реформувати Інтернет адресу у зручний код. Наприклад викладач може закласти інформацію про підручник у QR-код і студенти наприкінці заняття сканують його. При розскануванні вони легко зрозуміють усю надану інформацію. На практичних заняттях в циклі стажування надана інформація щодо використання так званих квестів для викладачів і студентів. Але постійно треба пам'ятати, якщо викладач пропонує дуже багато матеріалу – це не є доброю порадою, тому що студенти не будуть знати конкретно, що їм вчити. Популярними є так звані «оксфордські дебати», які заохочують студентів до роботи в класі незалежно від ступеню їх підготовки до заняття (часто студенти приходять на заняття не підготовленими, або лише частково підготовленими) [3]. Наприклад, під час цих «дебатів», ідеться про те як вони буде поділені на групи, як будуть проходити заняття, які результати вони отримають. Цей прагматизм працює тільки на користь учбовому процесу.

В багатьох закладах вищої освіти практикується ефективний метод надання студентам досвіду до подальшого навчання в вищі – підготовка студентських презентацій з окремих тем курсу навчання. Процес створення студентських презентацій являється творчим, надає студентові досвіду роботи з матеріалом, допомагає включати образне сприйняття тексту.

Таким чином, використання інноваційних технологій є надійним підґрунтям до покращання ефективності викладання в закладах вищої освіти та сприятиме підготовці кваліфікованих кадрів для суспільства.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р [Електронний ресурс] / Указ президента України від 25 червня 2013 р. №344/2013. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/leans/show/344/2013>. 2. Закон Про вищу освіту [Електронний ресурс] / закон Про вищу освіту № 1556_VII/2014.– Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/leans/show/1556_18. 3. Support/ teaching / resources/ teaching/. Електронний доступ <https://www.learning.ox>.

ac. uk// support/ teaching / resources/ teaching/. 4. Наливайко О.О., Черноус Н.А. Визначення суті поняття «мобільного навчання» // Наукові записки кафедри педагогіки. – 2017. – С. 120–126. 5. Куклев В.А. Становление системы мобильного обучения в открытом образовании // Автор. дис. д-ра пед. наук: 13.00.01. – Ульяновск, 2010. – 46 с. 6. Knowledge centre / what is mlearning // Електронний доступ <https://www.mlearning.org>. // Knowledge _centre / what is mlearning.

Ю. М. Багно, О. М. Сергійчук

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Підготовка науково-педагогічних і педагогічних працівників для закладів вищої освіти розглядається в науково-педагогічній теорії та практиці як важлива передумова, що забезпечує проведення модернізації освіти загалом. Основоположні принципи модернізації вищої освіти визначено Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.), Національною стратегією розвитку освіти України на 2012 – 2021 рр., Національною доктриною розвитку освіти України в ХХІ столітті, Концепцією педагогічної освіти та інших держаних документах. Реалізація освітньої політики, як пріоритетної функції держави в умовах сьогодення, полягає у створенні ефективної системи підготовки науково-педагогічних і педагогічних працівників на основі поєднання національних надбань світового значення та усталених європейських традицій підготовки педагогів, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність.

Значний внесок у обґрунтування теорії й практики педагогіки вищої школи внесли А.Алексюк, С.Архангельський, К.Астахова, Я.Болюбаш, В.Бондар, В.Галузинський, Е.Гришин, М.Євтух, І.Кобиляцький, Б.Коротяєв та інші. Різні аспекти підготовки магістрів у ЗВО є об'єктом досліджень сучасних вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема В. Андрущенко, С. Вітвицької, С. Дворецького, Л. Козак, В. Козакова, В. Кременя, Ю. Краси́льника, В.Лащихіна, В. Лугового, І. Мигович, Н. Ничкало, Л. Пуховської, О. Самойленко, А. Сбруєвої, О. Спіріна, Т.Сущенко, А. Роляк та інші. Праці науковців присвячені аналізу систем педагогічної освіти Європейських країн, розкриттю проблем філософії освіти, обґрунтуванню нових підходів розбудови та вдосконалення системи професійної підготовки магістрів, формування компетентностей, підвищення якості вищої освіти.

Інтеграція вищої освіти в єдиний європейський освітній простір вимагає її модернізації, розширенням академічних свобод закладів вищої освіти, зміни освітніх парадигм. За цих умов особливого значення набуває оновлення змісту підготовки магістра освіти, який має інтегрувати спеціальні, психолого-педагогічні, методичні й дидактичні знання та вміння наукового аналізу в умовах професійної діяльності. Відтак формування особистості студента як педагога-професіонала закладу вищої освіти, здатного самостійно і креативно мислити і діяти потребує принципово нового змісту, методів і форм професійної підготовки.

Орієнтиром у цьому питанні є Європейські стандарти та рекомендації до випускників магістратури сформульовані у «Дублінських дескрипторах» (Dublin Descriptors) та «Європейській системі кваліфікацій» (European Qualification Framework). Так «Дублінськими дескрипторами» окреслені наступні вимоги: 1) застосування знань та вмінь вирішувати нові нестандартні ситуації; 2) володіти комунікативними здібностями; 3) мати навички, які дозволяють продовжувати освіту (Dublin Descriptors).

Разом з тим «Європейська система кваліфікацій», зазнає, що випускники повинні вміти: 1) використовувати теоретичні та практичні знання для розвитку оригінальних ідей; 2) досліджувати стан проблем шляхом інтегрування знань з нових областей та знаходити рішення в умовах неповної та обмеженої інформації; 3) демонструвати лідерство та інновації в роботі; 4) демонструвати здатність до

оперативної взаємодії в складних ситуаціях; 5) нести соціальну, наукову та етичну відповідальність, яка виникає у роботі (The European Qualifications Framework for Lifelong Learning, 2008).

На сьогоднішній день Україна зробила певні кроки у цьому напрямку – впроваджено кредитно-трансферну технологію навчання. Її особливістю є індивідуальний режим навчальної роботи, а саме, домінування самостійної пізнавальної діяльності; створення спеціальних дидактичних матеріалів для самостійної роботи; зміна функцій викладача (організація, керівництво, загальна орієнтація в освітньому процесі, консультування, контроль); зміна позиції студента (ініціативність у режимі роботи над навчальним матеріалом, відповідальність за виконання намічених планів і т.д.). Створення таких умов спонукає до самостійного пошуку знань, аналізу соціального досвіду, і власного самовизначення та самореалізації, надають магістрам можливості мати власні здобутки, сучасний світогляд, життєві цінності та орієнтації, які мають відповідати вимогам завтрашнього дня.

Упровадження кредитно-трансферної технології навчання у підготовці науково-педагогічних і педагогічних працівників для закладів вищої освіти вимагає використання інформаційно-комп'ютерних технологій і мультимедійних засобів, впровадження електронних засобів навчання, комп'ютерних навчальних програм; будуватись на засадах індивідуалізації освітнього процесу та посилення ролі самостійної роботи студентів; технічної і технологічної модернізації навчальних лабораторій та засобів навчання; використання сучасних систем контролю якості знань студентів та проведення моніторингу якості освіти.

У процесі професійної підготовки магістра результат залежить з однієї сторони від творчої особистості викладача, а з іншої від сумлінного ставлення до навчання кожного студента та його мотивації, зокрема: зовнішньої мотивації (залежність професійної кар'єри від результатів навчання у вищому навчальному закладі); внутрішньої мотивації (схильностей студента, його здібностей до навчання); учбової мотивації (розуміння студентом користі від виконуваної роботи).

Пробудження у студентів навчальної мотивації можливе завдяки прояву самостійності і ініціативності в навчанні. Саме з цією метою у сучасних закладах вищої освіти використовують традиційні та сучасні інноваційні форми і методи навчання: вивчення нової навчальної літератури з конкретного курсу; складання тез, плану та конспекту змісту навчального матеріалу за підручником; написання рефератів, доповідей, оглядів за додатковою та періодично літературою; складання тестів та питань взаємоконтролю та самоконтролю; складання моделей певних процесів або систем. Разом з тим управління з боку викладача зорієнтовано на мотивацію навчально-пошукової діяльності магістрів; чітке визначення мети діяльності й кінцевих результатів роботи, способів їх оцінювання; генерування творчих ідей; практичну спрямованість навчальної діяльності; творчий розвиток кожного студента. Відтак, студент має можливість побудувати власну, індивідуальну, траєкторію навчання, здійснити вибір рівня і методів оволодіння змістом навчання; здійснювати диференціацію не лише обсягу, складності або строків виконання завдань, а й міру та характер допомоги викладача.

Відтак, кредитно-трансферна система має ознаки особистісно орієнтованого навчання, оскільки вона орієнтована на формування та розвиток студентів як суб'єктів навчального процесу і спрямована на саморозвиток та самоактуалізацію студентів через індивідуалізацію та самостійну пізнавальну діяльність, упровадження індивідуально орієнтованих навчальних технологій, серед яких можна назвати: педагогіку партнерства, особистісно орієнтоване, дистанційне навчання та ін.

Оновлення педагогічної теорії та освітньої практики вищої школи зумовлено побудовою сучасної системи підготовки майбутнього магістра, який володів би

необхідним рівнем теоретичних знань, сучасними практичними вміннями реалізовувати інноваційні освітні технології.

Список використаних джерел

1. *Dublin Descriptors [Electronic resource]. Mode of access : URL: http://www.tcd.ie/teaching-learning/academic-development/assets/pdf/dublin_descriptors.pdf.* 2. *The European Qualifications Framework for Lifelong Learning Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2008. 10 pp. URL: <https://ec.europa.eu/ploteus/search/site>.*

С. І. Баранник, В. В. Єхалов, К. В. Мізякіна, К. С. Бараннік

ЕВОЛЮЦІЙНІ АСПЕКТИ «КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ» У СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ТА ЇХ ІНТЕГРАЦІЯ У ВИЩУ МЕДИЧНУ ОСВІТУ

Вступ. Відомо, що посилення ролі інформації, інформаційних технологій призвело до того, що сучасне суспільство існує на новому етапі розвитку - інформаційному. Виникає принципово новий спосіб комунікації та трансляції інформації, який отримав назву «екранної культури». По суті справи, формується нове середовище проживання людини - інформаційне суспільство, специфікою якого є передача інформації за допомогою рухомого зображення, що доповнюється звуками. Вплив інформаційного суспільства торкається сфери суспільства людей, їх навчання та процесів управління. Під його впливом відбувається зміна мислення, в зв'язку з чим все частіше в науковій літературі з'являються такі поняття, як «людина-екран», «кліпове мислення», «кліпова свідомість» [1, с. 9]. У зв'язку з інформатизацією освіти, яку сьогодні вважають майже панацеєю, виникають ризики втрати творчої культурно-генеруючої здатності цілих поколінь. Якщо старше покоління ще зберегло й інші форми сприйняття наданої інформації (осмислення, порівняння, аналіз, критику, тощо), то у молодого покоління, і студентів в першу чергу, все більше виявляється динамічне, мозаїчне, «кліпове» отримання, переробка та надання образності інформації, насамперед - навчальної. Людина не може довго концентруватися на інформації, у неї значно знижується здатність до аналізу. Власникові кліпового мислення важко аналізувати ситуацію, оскільки будь-яка інформація не затримується в його свідомості і швидко змінюється новою [2, с.39]. Падає рівень успішності і знижується коефіцієнт засвоєння знань. Люди швидко забувають те, чого їх недавно вчили, і не можуть осилити твори класичної літератури [3, с.175; 4, с.242]. «Кліповий» спосіб роботи з інформацією додає динамізму пізнавальній навчальній діяльності, що дозволяє в умовах зростаючого обсягу навчального матеріалу встигати, іноді хоч би формально, виконати необхідні завдання: часто ми потрапляємо до ситуації, коли щось згадуємо, але не до кінця впевнені в точності відтворення інформації. «Кліпова» поведінка дозволяє бачити багатоплановість, багатоваріантність, неоднозначність підходів до аналізу або вирішення конкретних питань і завдань (таке мислення допомагає аудиторії краще усвідомлювати та розуміти найрізноманітніші зв'язки між явищами та подіями). Кліпове мислення може використовуватися як захисна реакція організму на інформаційну перевантаженість, сприяє більшій адаптації до мінливої соціальної реальності та її пізнання; якщо враховувати всю ту інформацію, яку бачить і чує за день людина, плюс «всесвітнє звалище» Інтернет, то немає нічого дивного в тому, що її мислення змінюється, підлаштовується, адаптується до нових умов [6, с. 207-215]. Однак, разом з тим, «кліпова культура» – це реакція на суспільну динаміку та на інформаційний бум, що допомагає людині у самозбереженні та адаптації до довкілля. Таким чином можна сказати, що за допомогою «кліпового мислення» людина рятується від того потоку інформації, який на

неї тисне. Загалом у сучасній науці кліпове мислення переважно згадують у негативному значенні, у контексті трансформації свідомості, що характеризується деградацією. Багато кажуть про поверхнєве, еклектичне, стереотипне сприйняття інформації. Визначають і позитивні моменти: по-перше, це захисна функція, що відсікає величезний об'єм інформації, якої стає все більше, дає можливість швидко отримати результат, оперуючи певними даними. У будь-якому випадку чинники, які спровокували формування кліпового мислення відомі, а це електронна видавницька справа та мережеві засоби масової інформації, Інтернет, мобільні пристрої, тобто технології, які є руховою силою прогресу, який, як відомо, незворотній. Кліпова культура стає невід'ємною складовою, що характеризує антропологічний тип людини інформаційного суспільства. Усе це потребує окремого ґрунтовного дослідження [9]. Кліпове мислення є новою формою розвитку відносин людини з інформацією, яку необхідно широко вивчати.

Мета дослідження. У своїй роботі ми намагалися провести аналіз впливу «кліпового мислення» на здатність студентів-медиків до засвоєння практичного матеріалу протягом навчання у вищому навчальному закладі, а також визначити його рівень у різних групах студентів.

Матеріал і методи. Матеріалом для дослідження стали результати анонімного опитування 300 осіб студентів III курсу медичного факультету і лікарів інтернів, які проходили очний цикл навчання у ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України» протягом 2016/17 навчального року (група А – 100 осіб), лікарів інтернів (група Б – 100 осіб), і група В (100 осіб студентів III курсу) 2018/19 навчального року. Для опитування використовували анкету [5, с. 142; 6, с. 208], яка містила різноманітного плану 30 питань з двома варіантами відповіді, одна з яких була правильною стосовно визначення схильності до «кліпового мислення». Обробка отриманих даних, їх порівняння з наведеними літературними даними інших дослідників та двох груп власного дослідження дозволила не тільки оцінити його рівень але й визначити особистості розумового підходу до використання цього виду мислення особами різних груп дослідження.

Результати досліджень. Отримані дані у студентів групи А показали, що середній показник правильних відповідей (14,36) був у 14% опитуваних, 53% особи не досягли його і 33% – перевершили цей показник. Лікарі-інтерни групи Б показали менший середній показник правильних відповідей (12,0). Його досягли 10,25% опитуваних, проте кількість тих осіб, які його не досягли, або перевершили була однаковою – по 44,87%. Але якщо встановити критерій оцінювання у 15 вірних відповідей, то серед студентів групи А, які його перебільшили було осіб (33%), а серед лікарів-інтернів групи Б – 17 осіб (17%). Що стосується студентів групи В, то середній показник правильних відповідей у них складав 14,1 і його досягли 17% опитуваних. 37% опитуваних цієї групи не досягли його але 46% – перевершили цей показник. Якщо провести порівняння з критерієм оцінювання у 15 вірних відповідей, то серед студентів групи В, які його перевершили було 36%, що також більше ніж у групах А і Б. Це може свідчити про позитивні тенденції до еволюційного зростання показника здібності до «клопового мислення» у наступних вікових групах студентів.

Якісний аналіз конкретних відповідей на питання анкети показав, що студенти порівняно із лікарями-інтернами більше схильні отримувати інформацію через наочну демонстрацію матеріалу, проте їм важко відокремити раціональну інформацію серед загальних положень, що забирає багато часу під час роботи із спеціальною літературою. Це можна пояснити тим, що вони перебувають на стані накопичення обсягу базового навчального матеріалу порівняно із лікарями-інтернами, які більше закріплюють отриманий попередньо рівень знань. Не зважаючи на достатню прихильність до використання новітніх комп'ютерних технологій отримання інформації

(72% проти 49% у лікарів-інтернів), більшість студентів полюбують читати книжки (95% проти 75% у лікарів-інтернів), зміст яких вони краще запам'ятовують (79% проти 66%) і намагаються записати для подальшого використання (93% проти 75%). Студенти краще розуміють матеріал, який вивчають разом із викладачем (80% проти 64%), ніж той що мають отримати через Інтернет. Але слід зауважити, що недостатність досвіду вимушує студентів приділяти більшу увагу до ретельного вивчення об'єкту замість формування загального уявлення про нього (66% проти 55%). Загальний аналіз показав, що сучасні студенти і лікарі-інтерни достатньо вільно орієнтуються у сучасному ритмі життя, вдало використовують сучасні джерела інформації.

Якісний порівняльний аналіз, проведений серед студентів груп А і В, яких розділяють 2 роки навчання на III курсі, показав наступні дані. Студенти групи В мали більшу стійкість до можливих сторонніх перешкод до опанування певною учбовою інформацією. При цьому вони однаково використовували навчальну інформацію і не вимагали особливих умов її отримання. У досягненні мети вони більш вдало орієнтувалися у вирішенні завдань з екстремальної допомоги і прийнятті правильного рішення. Проте використовували мінімальний обсяг інформації. Для отримання необхідної інформації ретельно аналізували отримання її з електронних носіїв, Інтернету. Вважали, що успішно розвиватися без інформаційної системи аналогічної до наших комп'ютерів можливо, але для цього необхідно мати достатній рівень професійної підготовки. Як і студенти групи А вони полюбили читати професійну літературу, але підкреслювали переваги наочної інформації (відеофільми, комп'ютерні програми навчання). Їх приваблює стабільна ситуація, і вони намагаються все ж таки робити необхідні записи у конспектах лекцій, на відміну від інформації в Інтернеті. Для формування загального уявлення про явище або об'єкт вони вважають наявність способів швидкого отримання інформації.

Отримані дані співпадають із даними попередніх досліджень і публікацій [7, с.2-3]. Так, у студентів негативна «кліповість» виявляється яскравіше: це пов'язано з тим, що викладачі вимагають від них вивчати першоджерела, навчальну літературу, конспектувати та аналізувати спеціальну інформацію. і коли вони цього не роблять, починається пошук інтерактивних методів навчання та впливу; по-друге, з глобальною інформатизацією суспільства за останній десяток років неймовірно прискорився темп обміну інформації, яка вселяє в юнака впевненість у швидкому простому вирішенні складного для нього завдання: навіщо йти в бібліотеку, щоб взяти, а потім прочитати монографію за темою, коли досить відкрити Google, знайти, скачати з мережі найпершу (яка майже ніколи не відповідає сучасним вимогам) інформацію, або відкрито сказати викладачеві: «Навіщо дома готуватися, якщо ви нам все одно все поясните». Це вже формування споживацького підходу до навчання. Покоління «швидких кнопок» хоче, щоб навчальна інформація надавалася їм у звичній для них стислій, «кліповій» формі (презентації занять, стислі конспекти, опорні схеми, малюнки, тощо). Ці вимоги досить недостатньо враховуються авторами нових освітніх програм, сучасних підручників. Людина не може довго концентруватися на інформації, у неї значно знижується здатність до аналізу. Власникові кліпового мислення важко аналізувати ситуацію, оскільки будь-яка інформація не затримується в його свідомості і швидко змінюється новою. Падає рівень успішності і знижується коефіцієнт засвоєння знань. Люди швидко забувають те, чого їх недавно вчили, і не можуть осилити твори класичної літератури.

Висновки. Сучасна медична освіта вимагає формування якісно нового підходу до навчального процесу, що базуватиметься на формуванні та розвитку клінічного мислення з урахуванням психологічних особливостей сучасної молоді. «Кліповий» спосіб роботи з інформацією додає динамізму пізнавальній навчальній діяльності, що дозволяє в умовах зростаючого обсягу навчального матеріалу встигати, іноді

хоч би формально, виконати необхідні завдання. «Кліпова» поведінка дозволяє бачити багатоплановість, багатоваріантність, неоднозначність підходів до аналізу або вирішення конкретних питань і завдань (таке мислення допомагає аудиторії краще усвідомлювати та розуміти найрізноманітніші зв'язки між явищами та подіями). Проте, не можна нехтувати і негативними наслідками цього процесу. Побудова навчального процесу відповідно до потреб навчальної програми повинна враховувати власні задачі на тлі прогресивних змін мислення молоді. Результати не мають бути остаточними, але вони свідчать про позитивні тенденції до еволюційного зростання показника здібності до «кліпового мислення» у наступних вікових групах студентів. Отримані результати збігаються із такими, що професійна підготовка студентів, які тільки опановують базовими дисциплінами і лікарями-інтернами, які закінчили основний курс навчання дає схожі, але в той же час і різні дані однакового опитування. Не можна остаточно визначити, у якій групі більше переважає рівень «кліпового мислення». Проте, цей факт свідчить про незворотність змін «нового мислення», що слід враховувати у викладацькій діяльності. Сучасна освіта нездатна змусити людину створювати стійкі логічні ланцюжки і якісно систематизувати отримані дані. Натомість із кожним роком кількість людей із кліповим мисленням у стінах вищих навчальних закладів буде збільшуватися. І це вимагає шукати шляхи пристосування системи вищої освіти до сучасності.

Список використаних джерел

1. Баранник С.І. Інтеграція «кліпового мислення» в сучасну вищу медичну освіту / С.І. Баранник, В.В. Єхалов, І.А. Романюта, П.В. Лященко // Південноукраїнський медичний науковий журнал. – 2018. – №19(19) лютий. – С. 8-12. 2. Гич Г. М. «Кліпове» мислення молоді: друг чи ворог навчання? / Г.М. Гич // Наукові праці. Педагогіка, 2016. Вип. 257. - т. 269. - С.38-42. 3. Єхалов В.В. «Кліпове мислення» та сучасна вища медична освіта / В.В. Єхалов, В.А. Седінкін, С.І. Баранник // Актуальні питання освіти і науки: збірник наукових статей, матеріали V міжнародної науково-практичної конференції 10-11 листопада 2017 р. / Національна академія Національної гвардії України – Харків: ХОГОКЗ, 2017. – 384 с. – С. 172-178. 4. Єхалов В.В. Клінічне та «кліпове» мислення у лікарів-інтернів / В.В. Єхалов, А.В. Самойленко, І.А. Романюта, С.І. Баранник // Український журнал медицини, біології та спорту. – 2018. – Том 3, №1(10). – С. 241-244. 5. Літвінова М.Б. Досвід діагностування кліпового мислення / М.Б. Літвінова // Педагогічні науки – Випуск LXXVI, Том 3. – 2017. – С. 140-145. 6. Нестерова Л.Ю. Развитие клипового мышления у студентов в системе высшего образования посредством опорных граф-схем / Л.Ю. Нестерова, С.В. Напалков // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Социальные науки, 2016, № 4 (44) - С. 207 - 215. 7. Семеновских Т. В. Феномен «клипового мышления» в образовательной вузовской среде / Т.В. Семеновских // Интернет-журнал «Науковедение», 2014, вып. 5(24). - С. 1-10.

**O. O. Khaniukov, Y. D. Yehudina, L. V. Sapozhnychenko,
O. I. Kravchenko, O. S. Kalashnykova**

THE EFFECTIVENESS OF ACTIVE LEARNING METHOD FOR MEDICAL STUDENTS

Analysis of literature shows that the task of a new generation specialists training, including medical personnel, cannot be fully solved by traditional standard methods of learning. Traditional methods of teaching students aim mainly at acquisition, expansion and deepening of knowledge through transferring the information, its reproduction and doing specific professional action following the performed algorithm (recommended sequence of activities). Nevertheless, they are clearly insufficient as practice shows.

These old methods affect very little the main link of cognitive activities of students - thinking. To improve the quality of training, it becomes necessary to use modern active learning methods that provide creative activity of students, aim at the formation and development of professional thinking and their ability to master new ways of professional

activities.

Active learning methods are characterized by: (1) the forced activity of the learner's thinking (forced activation); (2) ensuring the ongoing involvement of the student in the educational process; (3) increased motivation and emotional participation; (4) independent decision making; (5) the constant interaction of the student and the teacher; (6) manifestation of the reflective self-organization of the teacher's activities and the student in a combined learning activity «teaching - learning».

Methods of active learning (MAL) is a set of pedagogical actions and techniques aimed to organize the educational process and create the conditions using special tools that motivate students to develop learning material in an independent, initiative and creative way in the process of cognitive activity. At the present stage of education, the result of this activity is the accumulation of competences according to the standards of the chosen specialty. In other words, MAL are methods that allow to activate the learning process, encourage the learner to participate creatively and accumulate practical skills [5].

The task of the MAL is to ensure the self-development of the student's personality on the basis of identifying their individual characteristics and abilities, the development of theoretical thinking, which involves an understanding of the internal conflicts of the studied models takes a special place. MAL allow students to develop their thinking; contribute to their involvement in solving problems as close to professional ones; not only expand and deepen professional knowledge, but at the same time develop practical skills and abilities [4].

MAL is widely used in medical education for the accumulation and improvement of professional competencies of medical students. This technique allows to analyze and compare the existing theoretical knowledge with their practical application, learn how to conduct clinical analysis.

Most active learning methods have a multifunctional value in the learning process. For example, analysis of a specific situation can be used to solve three didactic tasks: consolidation of new knowledge (obtained during the lecture); improvement of already acquired professional skills; enhancing the exchange of knowledge and experience [2].

The emergence of MAL is associated with the desire of teachers to enhance the cognitive activity of students, or contribute to its improvement. In the educational process, four types of activity are clearly manifested: thinking, action, speech and emotional-personal perception. Depending on the type of active learning methods used in the lesson, either one of the types or their combination can be implemented. The degree of students' activation is considered depending on which and how many of the four types of students' activity in a class are shown. For example, the lecture uses thinking (memory in the first place), practical lesson - thinking and action, discussion - thinking and sometimes emotional-personal perception, business game - all kinds of activity. This approach is consistent with the experimental data, which show that during the lecture is assimilated no more than 20-30% of the information, in independent work with literature - up to 50%, with pronouncing - up to 70%, and with personal participation in the activity (for example, in a business game) - up to 90% [3]. Methods can be used as independent pedagogical developments, and in combination with traditional ones.

With the help of game form training (the method of analyzing specific labor situations, playing roles, etc.), it is possible to ensure education of not only theoretical and practical specialist thinking, but also of the necessary «official» qualities of his personality - abilities of managerial activity, collective decision making and skills of social interaction, leadership and subordination [1]. MAL introduces a new quality into the existing educational process due to the following peculiarities: 1) the simulation model of the sys-

tem content presented in the educational material; 2) recreating the structure and functional units of the future professional activity in a game learning model; 3) approaching of the educational process situation to the real conditions with the generation necessity of knowledge and practical application, which ensures the personal activity of students and forms professional motivation; 4) the cumulative learning and educational effect in the gaming learning activity forces one to obey the norms of collective action; 5) providing self-organization and self-regulation of actions and activities by the students themselves and by teachers [6].

MAL in form of business games are widely used in practical classes in training future doctors. Case content can be specified as a system of specific «medical» situations or tasks containing contradictory, redundant or incomplete data, implicitly presented alternatives of choice, situations requiring a decision. As an example of a business game used daily in teaching therapeutic disciplines in senior courses can be considered a clinical analysis of a thematic patient. An independent survey, examination by a medical student concludes with collective discussion in a group. The teacher acts as the leader of business game, gradually adding information from the medical history in response to students' questions, directing the thought process of the audience from simple to complex, if necessary. Under the guidance of a teacher, students identify the main symptoms on the basis of survey data, examination, and additional research methods. Analyzing the obtaining symptoms, future physicians integrate information into syndromes of pathogenetic significance. The identified pathological syndromes are systematized into the leading syndrome and its pathogenetic relationship is determined with the other manifestations of the disease. A significant step is the formulation of a preliminary diagnosis and its justification.

Students define a differential series of nosologies with similar symptoms and syndromes. If necessary, a plan for additional examination is indicated to clarify the main and concomitant pathology. A detailed diagnosis of the main and concomitant diseases is established. Discusses the regime, dietary recommendations, the principles of drug therapy. The expected effect of the treatment, the prognosis of the disease (recovery, improvement, etc.) are predicted, prophylactic measures are indicated to exclude the recurrence of the disease.

The use of such MAL in teaching students (clinical analysis) is a traditional method of professional training of therapeutic profile senior students and absolutely justified from the point of view of context-based learning modern principles. It contributes to the accumulation of professional competencies of students of senior medical schools, allowing them to more easily adapt to the real professional activity in the future. Therefore, for a teacher, any technology has a practical meaning, in so far as it helps him to make a purposeful choice of the appropriate teaching method or a combination of them to solve specific didactic tasks.

References

1. Khaniukov O, Kozlov S, Yehudina Y, et al. Formation and improvement of clinical thinking in medical students. *Medicni perspektivi*. . 2019;24(1):15-20. <https://doi.org/10.26641/2307-0404.2019.1.162170>.
2. Koh GC, Khoo HE, Wong ML, Koh D. The effects of problem-based learning during medical school on physician competency: a systematic review. *CMAJ*. 2008;178(1):34–41. doi: 10.1503/cmaj.070565.
3. Lubawy WC. Evaluating teaching using the best practices model. *Am J Pharm Educ*. 2003;67(3):87. doi: 10.5688/aj670387.
4. McCoy L, Pettit RK, Kellar C, Morgan C. Tracking Active Learning in the Medical School Curriculum: A Learning-Centered Approach *J Med Educ Curric Dev*. 2018; 5: 2382120518765135. doi: 10.1177/2382120518765135.
5. Samarakoon L, Fernando T, Rodrigo C. Learning styles and approaches to learning among medical undergraduates and postgraduates. *BMC Med Educ*. 2013; 13: 42. . doi: 10.1186/1472-6920-13-42.
6. Wickramasinghe DP, Samarasekera DN. Factors influencing the approaches to studying of preclinical and clinical students and postgraduate trainees. *BMC Med Educ*. 2011;11:22. doi: 10.1186/1472-6920-11-22.

МІСЦЕ РІЗНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ ЛІКАРІВ

Визначення впливу методів навчання на ступінь засвоєння матеріалу має дуже важливе значення при розробці учбових програм, особливо для післядипломної медичної освіти. Це обумовлено тим, що згідно з «Положенням про систему безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я» щороку фахівець має доповнювати своє особисте освітнє портфоліо певною кількістю балів, в тому числі за проходження курсів тематичного удосконалення (ТУ). Тривалість курсів – від одного до двох тижнів, тому розробка максимально ефективної та конкурентоздатної програми навчання є однією з пріоритетних задач закладів післядипломної освіти [3].

Ще наприкінці 60-х років Едгар Дейл розробив так званий «конус навчання», який у 1980 році був доповнений його послідовниками та набув вигляду більш відомої сьогодні «піраміди навчання». Згідно з нею, класична лекція забезпечує засвоєння лише 5 % матеріалу, тоді як найкращий результат, у майже 90 %, дають навчання інших та негайне використання знань на практиці [1, 2]. Ці дані отримані при вивченні студентських колективів, однак андрагогіка має справу з дорослими фахівцями з певним клінічним досвідом, для яких набуває значення не тільки відсоток засвоєної інформації, а й її значення для подальшої професійної діяльності.

Метою нашої роботи було визначити практичну значимість та інформативність різних форм роботи курсантів на циклі ТУ з пульмонології.

Було проведено анкетування 32 курсантів для оцінки ефективності та інформативності різних форм аудиторної та самостійної роботи. Програма ТУ передбачає наступні роботи: 1. Аудиторна (50 % часу) – лекції, семінари, практичні заняття та майстер класи; 2. Самостійна (50 % часу) – реферати, клінічні розбори хворих з власної практики за темою заняття та доповіді за темою заняття.

Оцінка аудиторних та самостійних видів роботи проводилась окремо.

Аналіз показав, що лекції, семінари та практичні заняття оцінюються курсантами як ефективні, лише у 50 % випадків, тоді як майстер класи у 100 % випадків оцінюються як інформативна та ефективна форма навчання.

Майстер клас – це форма роботи, підчас якої викладач, на прикладі реального клінічного випадку, детально розбирає тактику обстеження та лікування певної нозології або проводить навчання новим діагностичним методам (у нашому випадку спірометрії) з практичним закріпленням матеріалу.

Оцінка сприйняття курсантами самостійних форм роботи проводилась за п'ятибальною шкалою (1 – найнижчий показний; 5 – найвищий). За практичною значимістю найвищу оцінку отримав клінічний розбір (85 % – «5 балів»), доповідь, на думку більшості респондентів, отримала «3 бали» (67 %), а найменш ефективним, очікувано, виявився реферат (73 % – «2 бали»). Схожі результати показала оцінка інформативності: реферат – «1 бал» (93 %), доповідь – «5 балів» (75 %) та клінічний розбір – «4 бали» (75 %).

Висновки. У післядипломній освіті лікарів реферати, як форма роботи має вкрай низьку ефективність і їх використання, на нашу думку, недоцільне. Зважаючи на те як курсанти позитивно сприймають майстер и та клінічні розбори – частка цих форм навчання має бути суттєво збільшена при плануванні програм ТУ.

Список використаних джерел

1. Зайцев, В. С. *Современные педагогические технологии: учебное пособие* / В. С. Зайцев / – в 2-х книгах. – Книга 1. – Челябинск, ЧГПУ. – 2012. – 411 с. 2. Кутик, О. М. *Андрагогічні засади організації методичної роботи щодо підвищення професійного рівня педагогів* / О. М. Кутик // *Наукові*

А. О. Мишуста

САМООСВІТА – ШЛЯХ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Одним із наріжних моментів розвитку суспільства є можливість та бажання людини до саморозвитку. Світ розвивається семимильними кроками: з'являються нові галузі знань (наприклад, «зелена» енергетика), «електронні» уряди, реальна участь громади в управлінні місцевими бюджетами, сучасні технології дають можливість «тримати світ у долоні», готуються і видаються підручники, що оживають за допомогою відповідної програми гаджета. У цьому інформаційному вирі викладачу_ці варто не лише триматися на плаву, а впевнено показувати напрям руху студентській молоді. Академічні знання, професійний досвід – це надійний фундамент, на якому можна звести «розумний будинок» сучасної освіти.

Дана розвідка присвячена питанню формування/вдосконалення компетентностей викладачів_чок через самоосвіту. Для початку необхідно визначитися з термінологією. Відповідно до ст. 8 п. 4 ЗУ»Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII інформальна освіта (самоосвіта) - це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям [6].

На сьогодні існує декілька визначень терміну «компетентність». З нашої точки зору, наведене нижче визначення, максимально відповідає заявленій темі. Компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, цінностей та ставлень, які визначають здатність особи успішно вирішувати життєві проблеми, провадити професійну і подальшу навчальну діяльність [9, с.12]. Отже, в руслі проблематики доповіді самоосвіта є інструментом, що забезпечує активне вдосконалення вмінь і навичок викладача_ки і дає змогу використовувати їх у реальному часі для вирішення професійних/життєвих ситуацій.

На сьогодні ми маємо велику кількість можливостей для професійного вдосконалення. Найбільше ресурсів для цього зосереджено у глобальній мережі Інтернет. Ці ресурси можна поділити на дві великі групи: 1. освітні ресурси, на яких можна отримувати знання online; 2. ресурси, на яких можна отримати запрошення на семінар, тренінг, майстер-клас, конференцію тощо. До першої групи слід віднести найпопулярніші освітні ресурси: «Prometheus» - український громадський проєкт масових відкритих онлайн-курсів, метою якого є безкоштовне надання доступу до курсів університетського рівня всім бажаючим, а також надання можливості публікувати та розповсюджувати такі курси провідним викладачам кам, університетам та компаніям [3]; ще один із провідних ресурсів із найбільшою базою безкоштовних курсів з різних напрямків знань – Coursera.org [1]; «На урок» [7], «Все-освіта» [4], «Освіторія» [8] та ін. До другої відносяться сайти, групи в соціальних мережах, які розсилають інформацію про проведення offline/online конференцій, форумів, тренінгів, курсів, публічних лекцій, наприклад, сайт Соціальна наукова мережа [10]. Окремим пунктом необхідно виділити наукову роботу викладача_ки, яка неабияк дозволяє вдосконалюватись професійно (в конкретній галузі знань). Важливим елементом самоосвіти є участь у громадських проєктах. Наприклад, волонтерство. Ви можете відкрити для себе нову сферу знань, розширити звичне коло знайомств, спробувати себе в новій ролі.

Всі вище викладені інструменти використовуються мною для підвищення професійного рівня, вдосконалення ряду умінь та навичок, які використовуються при роботі/спілкуванні зі студентством. Наприклад, пройшовши тренінг з протидії/запобігання дискримінації в суспільстві, набутті знання та вміння активно використовую при викладанні курсів «Громадянська освіта», «Основи правознавства», «Історія України», «Соціологія». Опанувавши курс надання домедичної допомоги (Червоний хрест України) та самооборони, я застосовую отриманні знання та вміння при вивченні тем, які формують громадянську позицію студента ки. Участь у міжнародних проектах як волонтерки (наприклад, HeForShe або Рух ООН солідарності жінок за гендерну рівність [2]) дозволила мені розширити коло спілкування, спробувати себе у ролі журналістки, аналіткині.

Самоосвіта сприяє формуванню компетентностей, володіння якими є вимогою часу, запорукою гармонійного розвитку та формує образ викладача_ки як успішної людини, при цьому дозволяє розширити межі власного світогляду, отримати новий досвід.

Список використаних джерел

1. Coursera - <https://www.coursera.org/>
2. HeForShe - <https://www.heforshe.org>
3. Prometheus - <https://prometheus.org.ua/>
4. Всеосвіта - <https://vseosvita.ua/journal>
5. Дмитренко К. А. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. посіб. / КА. Дмитренко, М. В. Коновалова, О.П.Семиволос, С.В.Бекетова. – Х.: ВГ «Основа», 2018. – 119 [1] с. : табл., схеми, рис. – (Серія «Нові формати освіти»). Режим доступу: <http://osnova.com.ua/preview/book/6232/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8B%20%D0%B8%D0%B7%20Zvichayni%20formi%20roboti%20noviy%20pidhid.pdf>
6. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
7. На урок - <https://naurok.com.ua/journal>
8. Освіторія - <https://osvitoria.media/>
9. Сидорчук Н.Г. Самоосвіта як форма організації навчання у системі освіти дорослих // Андрагогічний вісник: Наукове електронне періодичне видання. – Випуск 5. – 2014. – С. 179-183. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/17000/1/%D1%81%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D1%80%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf>
10. Соціальна наукова мережа - <https://www.science-community.org>

А. С. Папац

СТАН СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КАТЕРИНОСЛАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ НАПЕРЕДОДНІ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ 1864 Р.

Процеси економічної модернізації середини й другої половини XIX століття, поява міцного заможного прошарку, тісно інтегрованого до економічного життя краю, імперії та зарубіжжя, вихід економічних інтересів підприємництва за межі традиційної громади спонукали мешканців південноукраїнського регіону до культурної трансформації, насамперед – до перегляду усталених поглядів на призначення, зміст і роль освіти та освіченості, тому що край, як і сьогодні, потребував у освічених кадрах.

Метою статті є аналіз кількості закладів освіти де можна було отримати середню освіту напередодні освітньої реформи 1864 р. в Катеринославській губернії на основі «Материалов для географии и статистики России, собранных офицерами Генерального штаба. Екатеринославская губерния 1862 г.» [1].

Загалом у розвитку освіти в Російській імперії у XIX ст. можна виділити три періоди: від початку століття до 1824 р., 1825 р. – початок 1860-х рр., 1860-1890-ті рр. [2]. Концепцію реформування освітньої сфери готував Учений комітет Міністерства народної освіти – колегіальний орган (7 членів), до якого входили провідні фахівці з навчальних дисциплін, і куди скеровували основні пропозиції щодо реформування навчальних закладів. Саме Вчений комітет, що розпочав діяльність у 1856 р., розробляв

проекти реформ, які подавали на розгляд Міністру народної освіти [3, с. 278].

До середини XIX ст. Катеринославська губернія не мала громадянського устрою, упорядкованих закладів середньої освіти. 17 квітня 1793 р. в Катеринославі було відкрито головне народне училище, яке в 1805 р. було реорганізовано в гімназію. У 1810 р. губернія була забезпечена значною кількістю різних учбових матеріалів та бібліотек, мала доходи від приватних пожертвувань. Викладались військові науки для молодих людей які хотіли пов'язати своє життя з військовою службою.

Повітові училища були засновані у таких містах: Катеринославі – 1 серпня 1805 р., Павлограді – 15 липня 1811 р., Новомосковську – 8 листопада 1807 р., Олександрівську – 12 березня 1808 р., Бахмуті – 20 липня 1808 р. Взагалі у цей час більше уваги приділялось церковній освіті, на 1823 р. у губернії їх існувало 53. З 1844 р. було дозволено відкривати приватні єврейські училища. Ці заклади були під загальним управлінням попечителя округу. Управління училищ в Катеринославській губернії здійснювалось двома дирекціями – Катеринославською та Таганрозькою. Перелік училищ в губернії:

1. Катеринославська гімназія мала 7 класів, було 12 вчителів та 256 учнів. Знаходилась в одноповерховому приміщенні.

2. Шляхетні пансіони, засновані перший у 1846 р., другий – 1852 р., було 5 вчителів та 75 учнів.

3. Повітове училище мало 3 класи, було 5 вчителів та 68 учнів. При ньому знаходилось приходське училище з 1 вчителем та 70 учнями.

4. Казенне єврейське училище 1-го розряду, засноване у 1850 р., складалось з 2 класів. Навчалось 45 учнів, працювало 3 викладачі.

5. 3 приватні жіночі пансіони для шляхетних дівчат, мали ступені повітових училищ, 1– приходського училища. Перші три пансіони склались з 3-х класів та були засновані між 1853-1858 рр., останній у 1857 р. Загалом у них навчалось 187 учениць та викладало 19 вчителів.

6. Приватні жіночі школи – 2, 47 учнів, 4 вчителів [1].

У м. Бахмуті діяли повітове училище, приходське, казенне єврейське училище 1-го розряду, приватний жіночий пансіон з ступенем училища, приватна жіноча школа. В усіх цих закладах було 199 (обох статей) учнів та 13 вчителів. У м. Павлограді було: повітове училище, приходське, казенне єврейське училище 1-го розряду. Було 126 учнів та 23 вчителя. У м. Слав'яносербськ діяли повітове та приходське училища з 148 учнями та 6 викладачами. У м. Олександрівську: повітове та приходське училища, пансіон для шляхетних дівчат зі ступенем приходського училища з 113 (обох статей) учнями та 10 викладачами. У м. Новомосковськ існували повітове та приходське, казенне єврейське училище 1-го розряду, приватна жіноча школа з ступенем приходського училища – 141 учень та 9 викладачів [1].

Таким чином, напередодні освітньої реформи 1864 р. в Катеринославській губернії існували заклади освіти, де можна було здобути середню освіту. Але більшість з них були приватними і навчання дороге коштувало. Матеріально-технічна база була дуже бідною.

Список використаних джерел

1. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Екатеринославская губерния 1862 г. URL: [https://www.lib.dp.ua/fullkr/?pbp=446#javascript:void\(0\);](https://www.lib.dp.ua/fullkr/?pbp=446#javascript:void(0);) 2. Развитие государственной системы образования в России в XIX в. URL: <http://www.p-lib.ru/pedagogika/mazalova/mazalova24.html>. 3. Яворницький Д. И. История города Катеринослава / Д. И. Яворницький. – Днепропетровск : Сич, 1996. – с. 278.

РОЛЬ ПІДПРИЄМЦЯ І МЕЦЕНАТА М. Х. ГЕЛЬФЕРІХА У РОЗВИТКУ ОСВІТИ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

Визначна роль меценатів у розвитку освіти, науки, культури, в духовній розбудові нашої держави заслуговує на вивчення, бо несе в собі високу ідею подвижництва багатьох діячів, що мешкали на території Наддніпрянської України. Вони дбали не лише про зростання особистих статків, а й переймалися важливими проблемами збереження і подальшого розвитку освіти, робили значні матеріальні внески в її підтримку.

На сьогоднішній день дуже важливо знати про окремі вагомі приклади меценатів як українського, так і неукраїнського походження, але діяльність яких була спрямована на українські терени. Таким яскравим прикладом є життя та діяльність Максиміліана Християновича Гельферіха.

У другій половині XIX ст. німці-переселенці, які жили на території Наддніпрянської України, являли собою приклад самоорганізації, певного усвідомлення першочерговості освіти для нового покоління незалежно від матеріальних статків родин учнів. Такі переконання яскраво говорили про їх погляди на освітянську сферу як на одне з першочергових завдань громади. Причому ці погляди прищеплювались наступним поколінням. В якості прикладу можна навести харківську німецьку громаду, яка допомогла «стати на ноги» майбутньому підприємцю-меценату, 23-літньому німцю Максиміліану Гельферіху, що прибув з Німеччини до Харкова у 1851 р. практично без засобів до існування. У майбутньому, ставши відомим підприємцем з великими статками, М. Х. Гельферіх виділяв значні кошти на розвиток освіти як німецькій громаді, так і багатьом навчальним закладам Харкова.

М. Х. Гельферіх відігравав значну роль у діловому і громадському житті Харкова, активно брав участь у благодійній діяльності. Так, Міське купецьке товариство проводило збір коштів на створення Харківського комерційного училища. Ці кошти включали суму оподаткування харківських купців податком на користь училища (106 822 тис. руб.) і суму пожертвувань від місцевих громад, банків і приватних осіб (106 207 руб., з них М. Х. Гельферіх пожертвував понад 1/10 – 12 тисяч рублів) [2, с. 698].

У 1891 р. М. Х. Гельферіх виділив щорічну допомогу у розмірі 1 200 руб. для Харківської Вознесенської жіночої гімназії. У 1896 р. він пожертвував понад 1 500 руб. на розширення приміщення даної гімназії, а саме – на зведення нового корпусу [2, с. 713].

У періодичних виданнях того часу досить часто можна було зустріти замітки про пожертвування М. Х. Гельферіха – від декількох десятків і до багатьох тисяч рублів. Так, в лютому 1895 р. він виділив для Харківського відділення Імператорського музичного товариства 2 000 руб., через кілька місяців туди ж передав 25 руб. [7, с. 2]. У наступному році на честь святкування 25-річчя вищевказаного музичного товариства та музичного училища М. Х. Гельферіх передає в дар училищу два рояля [8, с. 1]. У лютому 1895 р. на користь бідних студентів харківського технологічного інституту М. Х. Гельферіх пожертвував 50 руб. [6, с. 3].

Також М. Х. Гельферіх виділив Товариству допомоги нужденним студентам Харківського університету в січні 1897 р. – 600 руб., у листопаді – 300 руб. [9, с. 3; 12, с. 3]. А на студентську їдальню М. Х. Гельферіх щорічно жертвував 100 руб. [10, с. 2].

1 листопада 1897 р. на користь бідних студентів харківського ветеринарного інституту М. Х. Гельферіх передав 100 руб. [11, с. 3].

У квітні 1901 р. М. Х. Гельферіх виділяє 6 000 руб. для Товариства допомоги учням харківського землеробського училища, яке займалося видачею грошової допомоги найбіднішим учням на оплату за навчання, на лікування хвороб, на оплату

проїзду з училища додому і т. д. [14, с. 4].

На приготування гарячих сніданків для учениць Олександрівського жіночого училища, які були введені з 1899 р., час від часу надходять грошові пожертвування, а також і пожертвування провізією, так 15 лютого отримано 30 руб., грошима і ціла підвода картоплі від М. Х. Гельферіха. Це було друге пожертвування за навчальний рік: у жовтні М. Х. Гельферіх також пожертвував на сніданки 30 руб. [13, с. 3]. Через рік, у вищезгадане жіноче училище виконував духівниці покійного М. Х. Гельферіха передав 200 руб. Ця сума витрачалася на оплату сніданків для 35 учениць протягом 3-х років, (з розрахунку, що кожна учениця повинна сплачувати в місяць 20 коп.) В Олександрівському училищі навчалися виключно діти бідних батьків і сироти, а тому і така незначна плата за гарячий сніданок, як 20 коп. на місяць, часто була неспідйомною для батьків [16, с. 4].

Після реформ 60 – 70 рр. XIX ст. у Російській імперії поширюється тенденція заповіту майна різним організаціям і установам з домовленістю про його подальше вживання (наприклад, на відкриття шкіл, лікарень, виплату стипендій учням та студентам тощо). У деяких випадках на прохання заповідача його ім'я присвоювали запровадженому ним закладу або стипендіям. Не залишився осторонь від цієї тенденції і М. Х. Гельферіх.

Дуже великий внесок М. Х. Гельферіх вніс в справу освіти в Харківській губернії протягом всього свого життя. У 1901 р. за два місяці до своєї смерті він написав заповіт, в якому заповів понад 150 000 руб. на подальший розвиток освіти – починаючи від звичайних церковно-парафіяльних шкіл і закінчуючи інститутами.

У вересні 1901 р. на сторінках харківської газети «Южный край» був опублікований заповіт М. Х. Гельферіха. Так, він заповідав 18 000 руб. «на розширення приміщення жіночої Вознесенської гімназії при Євангелічній Лютеранській церкві в м. Харкові та на постійну оплату за право навчання чотирьох бідних учениць, на розсуд Ради гімназії». З цієї суми було виділено 12 000 руб. на вищезазначене будівництво [15, с. 4; 20, с. 3].

Не забув М. Х. Гельферіх і Товариство піклування про нужденних в харківському музичному училищі, якому регулярно допомагав за життя. Для Товариства було пожертвувано 5 000 руб. Сума в 2 000 руб. була виділена чоловічій німецькій школі [15, с. 4].

Не була залишена без уваги і церковно-парафіяльна школа в с. Рогані, Харківського повіту, на яку було заповідано 600 руб. [19, с. 3].

М. Х. Гельферіх заповів 12 000 руб. у недоторканий капітал для запровадження при Імператорському харківському університеті двох стипендій на фізико-математичному факультеті. Причому одна – для математичного, а інша – для природничого відділення. Однак за умови, якщо з часом відкриється в університеті сільськогосподарський факультет, то стипендія, призначена тимчасово для природничого відділення, повинна бути передана для стипендіата сільськогосподарського або агрономічного факультету. Ці стипендії повинні були називатися «імені подружжя М. і Ж. Гельферіх» [15, с. 4; 17, с. 3].

Таку ж суму в розмірі 12 000 руб. М. Х. Гельферіх заповів Харківському технологічному інституту в недоторканий капітал, відсотки від якого повинні були видаватися в якості внеску плати за навчання двох обраних стипендіатів, а залишок повинен був видаватися на руки цим же студентам в якості стипендії. Стипендії повинні були присуджуватися на розсуд навчального комітету двом найбіднішим студентам християнського віросповідання, переважно уродженцям міста Харкова. Ці стипендії, як і в Харківському університеті, мали називатися «імені подружжя М. і Ж. Гельферіх» [15, с. 4; 1, с. 35-36; 4, арк. 1-11]. Цікаво, що згідно із затвердженим Міністром народної освіти Положенням про стипендії М. Х. Гельферіха, відсотки від стипендіального капіталу перераховувалися студентам не в повному обсязі.

Від стипендіального капіталу утримувалися відсотки в царську скарбницю, а саме – державний збір за законом про стягування податку на доходи з грошових капіталів від 20 травня 1885 р. [1, с. 35-36].

Для того, щоб бідні студенти змогли слухати лекції в Харківському ветеринарному інституті, М. Х. Гельферіх виділив 12 000 руб. [15, с. 4].

Харківському реальному училищу М.Х.Гельферіх заповів 10 000 руб. Відсотки від капіталу повинні були витрачатися на оплату за навчання бідних дітей Харківської губернії переважно німецького походження або інших бідних християн, які показували успіхи в навчанні. Капітал повинен був носити ім'я М.Х.Гельферіха [15,с.4].

Харківському Товариству взаємної допомоги вчителькам М.Х.Гельферіх передав в спадок 5 000 руб. Для потреб Харківського училища сліпих він заповідав 3 000 руб. Ремісничому училищу М.Х.Гельферіх заповів 10 000 руб. Відсотки від даного капіталу повинні були йти на гарячі сніданки для бідних дітей, які жили далеко від училища. Перевага віддавалася дітям ремісників і робітників, які працювали в товаристві М. Гельферіх-Саде. Капітал повинен був носити ім'я М.Х.Гельферіха [15, с.4].

Харківському Товариству грамотності згідно із заповітом виділялося 20 000 руб. На початку березня 1902 р. відбулися збори членів Товариства поширення в народі грамотності, на якому були оголошені умови заповіту М. Х. Гельферіха. 20 000 руб. повинні були бути витрачені на відкриття та облаштування школи біля Кінної площі. Школа повинна була носити ім'я Жозефіни Федорівни Гельферіх – покійної дружини М. Х. Гельферіха. На зборах було також оголошено, що майбутня школа розрахована на 120 учнів і відповідно до кошторису будівництво обійдеться в 22 000 руб. Душоприказник М. Х. Гельферіха А. Ф. Грундлер передав Товариству додатково суму в 1 100 руб., яка згідно із заповітом, повинна була бути передана Товариству, в разі якщо після остаточної ліквідації статків померлого залишиться залишок капіталів [18, с. 3].

У лютому 1913 р. у «Харьковских губернских ведомостях» виходить стаття про проведення зборів Харківського Товариства грамотності, на якому Товариство розглядало різні питання, в тому числі було затверджено проект будівництва школи ім. Жозефіни Гельферіх [5]. На початку серпня 1913 р. відбулася урочиста закладка школи, про що вийшли відповідні повідомлення у періодичних виданнях Харкова [21, с. 2; 3]. Сьогодні на цьому місці працює харківська школа № 3 (прим. автора).

Наприкінці XIX – початку XX ст. відбувались позитивні зміни у громадському житті Наддніпрянського регіону завдяки фінансово-економічному потенціалу представників німецької національної громади. Благодійні внески і пожертви представників цього етносу активно сприяли розвитку медицини, культури, соціального захисту, а найголовніше –завдяки пожертвам розвивалася система освіти.

На сьогоднішній день в Україні потрібно створити сприятливі умови для обдарованої молоді, щоб молоді таланти могли отримати якісну освіту, працювати в Україні і конкурувати на міжнародному рівні. В наш час у суспільстві є великий попит на талант і знання, але держава і влада недостатньо підтримують талановиту молодь та не залучають її до державної діяльності.

У всьому світі для розвитку меценатства створені такі умови, що бізнесу вигідно вкладати кошти в благодійність, в освіту, тому що це, наприклад, може зменшити кількість виплачуваних фірмою податків або навіть взагалі звільнити від їх сплати.

Меценатство повинно бути почесним і вигідним. Наприклад, в Швеції щороку вручають медаль тим, хто заплатив найбільше податків. Це, відповідно, рухає моральну і матеріальну мотивацію. Однак, на жаль, для цього в нашій країні немає ні нормально функціонуючої законодавчої бази, ні економічних умов, ні суспільного клімату, які б спонукали людей вкладати гроші в освіту, культуру, науку, одним словом – займатися меценатством.

Сподіваємося, що проаналізована благодійна діяльність відомого харківського

підприємця і мецената може стати для багатьох сучасників, багатих і впливових людей взірцем піклування про долю країни, а особливо про розвиток освіти, що є основним рушійним елементом у складному механізмі нашої держави і напрямом пов'язаний із майбутнім України.

Список використаних джерел

1. Журнал Министерства народного просвещения. Положение о стипендии имени М.Х.Гельферих при Харьковском технологическом институте Императора Александра III. Спб., – 1902, май. – Ч. СССXXXXI. – 878 с. 2. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905): ист. моногр.: в 2 т. / Д. И. Багaley, Д. П. Миллер. – Харьков: [б.и.], 2004. Т. 2: XIX – начало XX века. – Репр. изд. – 2004. – IV, 973 с. 3. Утро. – 1913. – 11 августа. 4. Державний архів Харківської області. – Ф.770 «Харківський Технологічний інститут», Оп. 1, спр. 420 «О стипендиях имени М. Х. Гельфериха». – 1902 р., 11 арк. 5. Харьковские губернские ведомости. – 1913. – 27 февраля. 6. Южный край. – 1895. – № 4839. – 7 февраля. 7. Южный край. – 1895. – № 4948. – 7 июня. 8. Южный край. – 1896. – № 5439. – 4 ноября. 9. Южный край. – 1897. – № 5509. – 19 января. 10. Южный край. – 1897. – № 5726. – 8 сентября. 11. Южный край. – 1897. – № 5789. – 13 ноября. 12. Южный край. – 1897. – № 5798. – 23 ноября. 13. Южный край. – 1901. – № 6935. – 17 февраля. 14. Южный край. – 1901. – № 6995. – 22 апреля. 15. Южный край. – 1901. – № 7149. – 26 сентября. 16. Южный край. – 1902. – № 7258. – 15 января. 17. Южный край. – 1902. – № 7261. – 18 января. 18. Южный край. – 1902. – № 7307. – 5 марта. 19. Южный край. – 1902. – № 7490. – 11 сентября. 20. Южный край. – 1907. – № 11727 – 13 ноября. 21. Южный край. – 1913. – № 11556. – 5 августа.

І. Я. Пилипенко

ПЕДАГОГІЧНА ТА ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ХУДОЖНИКА АНДРІЯ ТАРАНА

Наукове дослідження мистецької освіти України триває і спонукає до осмислення історичної та педагогічної спадщини, уважний аналіз якої може стати підґрунтям для створення сучасних моделей художньо-мистецьких реформ. Проведений комплексний аналіз проблем викладання фахових дисциплін у спеціалізованих навчальних закладах та встановлення (виявлення) особливостей викладання, запропонованих митцями-педагогами, дозволить доповнити маловідомі сторінки перших десятиліть існування Української академії мистецтва – першого вищого багатопрофільного навчального закладу, що почав здійснювати підготовку національних художніх кадрів з грудня 1917 р.

Яскравим представником плеяди українських художників, які поєднали свій творчий шлях з долею майстерні монументального живопису на початковому етапі її існування, був живописець і мозаїчист Андрій Іванович Таран (1883–1967), особистість якого до сьогодні залишається в тіні історії.

На момент, коли його у 1922 р. запросили до Києва у якості професора майстерні монументального мистецтва Академії (тоді – Інститут пластичного мистецтва), він вже мав славу визнаного практика, фахівця з мозаїки, організатора і педагога, отримавши всебічну освіту. Але шлях простого сільського хлопця в мистецтво був нелегким. Сам родом з України (м. Нікополь, тепер Дніпропетровської обл.), він тривалий час жив за її межами. Навчався спочатку в церковно-приходській школі та до 14 років у майстра-маляра, потім в Пензенському художньому училищі (1900–1906), в майстерні Д. Кардовського в Петербурзі (1906–1909), в Академії декоративного живопису в Парижі у Мориса Дені та Поля Серюзьє (1909–1912), знайомився з європейськими пам'ятками світової культури. У 1914 відділом просвіти Міністерства торгівлі і промисловості був відряджений до Італії, де вивчав монументальне мистецтво, давні фрески та вітражі, опановував секрети техніки класичної мозаїки для її подальшого відтворення. Після повернення організовував і очолював Художньо-промислові майстерні у Пскові (1915–1920), завідував Музеєм художньої культури,

керував майстернею монументального живопису в Петербурзькій академії мистецтв (1921) [1, с. 209]. Таким чином, на формування творчої особистості А. Тарана мали вплив два фактори: по-перше, міцна реалістична школа Д. Кардовського, який вимагав від своїх учнів йти від натури та бачити форму від загального до часткового, по-друге, новітні течії західноєвропейського мистецтва, добре засвоєні здобутки європейської культури. Отримані ним знання і практичні навички вплинули на подальшу художню творчість та стали підґрунтям високого рівня викладання фахових дисциплін за методиками вітчизняних і європейських художніх шкіл. Відомо, що А. Таран практикував поза аудиторні заняття, здійснював поїздки разом із студентами до інших міст для безпосереднього знайомства з пам'ятками мистецтва і музеями, під час яких натхненно розповідав про мистецтво, культурне надбання людства, про збереження культурних цінностей, роль музейної справи, розкривав секрети майстерності, чим впливав на подальшу долю своїх вихованців.

А. Таран пропрацював в Інституті пластичного мистецтва (з 1924 – Київський художній інститут, нині – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури) з 1922 по 1941 р., потім переїхав у Ленінград. Київський період став періодом, коли повністю розкрився його талант як педагога, як художника і як організатора. За час роботи в художньому інституті він займався підготовкою фахівців з монументального мистецтва, які спеціалізувалися на мозаїчній техніці, був керівником монументальної майстерні, деканом факультету живопису, отримав звання доцента (1935), організував мозаїчну майстерню (1937). У 1927 р. разом з М. Бойчуком та В. Селдяром був відряджений до Німеччини, Франції та Італії для вивчення традиційних методів навчання і експериментальних підходів (в тому числі в німецького Баугауза) для подальшого їхнього впровадження в Україні [2]. Він брав участь у виставках, був членом Асоціації революційного мистецтва України та Об'єднання сучасних митців України, писав статті з проблем мистецтва і художньої промисловості. Це був період творчої зрілості, коли А. Таран мав можливість реалізувати себе як монументаліста, але і період втрат одночасно. Талановитий митець пов'язав своє творче зростання з педагогічною діяльністю та мріяв про створення потужної школи монументального мистецтва мозаїки, яка б мала спиратись на досвід минулого (церковне мистецтво) та відродити втрачені традиції завдяки художньому оформленню нової архітектури. Художник розумів створення мозаїки як колективну працю, де кожний автор мав бути універсальним, здатним реалізувати проект від задуму до прямого набору на стіні, підпорядкувати власну творчу манеру єдиному задуму з урахуванням конструктивних особливостей будівлі. Навчальна практика студентів проходила «на натурі», отже творчі завдання, дипломні роботи, а згодом і більш масштабні проекти мозаїчної майстерні мали естетично організовувати середовище, прикрашати громадські споруди міста.

Масштабні суспільно-політичні зміни першої третини ХХ ст. позначились на творчій діяльності А. Тарана, його художній манері, спонукали обрати нові орієнтири мистецтва – творчі експерименти з середини 1930-х рр. поступилися впливам реалістичного за стилістикою та соціалістичного за суттю мистецтву. Почались переслідування «бойчукізму», «націоналізму»

Київський період був плідним і значущим у творчості А. Тарана, водночас, позначений непоправними втратами. На сьогодні маємо обмаль інформації щодо творчого доробку майстра довоєнного часу – роботи втрачено ще за життя автора, тотально знищені твори монументально-декоративного мистецтва його студентів. Лише деякі роботи на індустріальну тематику відомі з каталогів: «Задиміла домна» (1927), «На Дніпрелльстані» (1929), «Гурток винахідників» (1933), «Криворізькі етюди» (1937), «На кар'єрі» (1938) [1, с. 209]. Розрізнені скупі відомості, відсутність

навчальних програми, знищені твори студентів і педагога не дають можливості про- вести реконструкцію методики викладання, дослідити біографію і спадщину митця, залишають поле відкритим для подальшого пошуку.

Список використаних джерел

1. Таран А.І. // Українська академія мистецтва : Професори Академії (1917–2012): Спеціальний випуск. – Київ : ТОВ «ДІА», 2012. – 276 с. 2. Філевська Т. Київський Баугауз. – [Електронний ре- сурс]. – Режим доступу : <https://m.tyzhden.ua/publication/188869>.

О. І. Мальцева

СТАН ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ ПРИЙНЯТТЯ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРО СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ (1920 – 1925 рр.)

В липні 1920 року Наркомосом України прийнята Декларація про соціальне ви- ховання дітей, яка проголосила дитячий будинок «маяком соціального виховання», на який повинні були рівнятися інші навчальні заклади. В основу документу біль- шовицькі освітні ідеологи поклали теорію про відмирання сім'ї та школи як пере- житків буржуазної системи навчання.

Для виконання положень Декларації у кожній волості потрібно було негайно приступити до організації постійного дитячого будинку, одну з найкращих шкіл во- лості перетворити на денний дитячий будинок, об'єднати навколо нього найкращих учителів та проводити там конференції з метою втягнення в цю роботу й інших учи- телів волості.

У лютому 1924 року на Всеукраїнській нараді завідувачів губвідділів соціаль- ного виховання було оприлюднено цифри, що свідчили про недоліки у втіленні по- ложень Декларації в освітньо-виховну практику. У школах продовжували навча- тися 1,5 млн. дітей, тоді як дитячі будинки охоплювали лише 100 тис. вихованців. При цьому, «більше половини коштів, які відпускаються на народну освіту, йде на утримання дитячих будинків» [4].

На 1 січня 1925 року кількість установ соцвиху в Україні складала 16 409; з них трудових шкіл – 15 495. В історії розвитку народної освіти 1924 рік визначається як доба зміцнення, «стабілізації» освітніх установ. Причина – збільшення асигнувань на освіту. Так, у 1922–23 роках на освітні потреби в Україні було призначено 12 162 тис. карб., а в 1924–25 роках – 55 911 тис. крб.

Проте, існуюча шкільна мережа не мала змоги охопити всіх дітей шкільного віку. Згідно зі статтею 10 Статуту дитячих установ соціального виховання в УСРР установлювалося переважне право дітей робітників, які працювали на промислово- сті, на прийом до дитячих установ. У грудні 1924 року це право було поширене на дітей членів комуністичної партії [5]. Тобто юридично всі діти мали право на отри- мання освіти, але фактично освіта була доступна лише обмеженій кількості дітей шкільного віку. Зростання асигнувань на освіту на той час не могло задовольнити її економічних потреб.

Характеризуючи свою діяльність за 1924 – 1926 роки, Народний Комісаріат освіти України визнавав, що в 1920 – 1923 роках школа майже не знала бюджету й трималася виключно на пайках. Але 1924 – 1925 навчальний рік став підготовчим роком, коли Наркомос переходить від політики «відступу» в шкільній справі до «ге- нерального наступу» за введення загального навчання.

Кількість дитячих будинків-інтернатів на 1 січня 1925 року, порівняно з попере- днім роком, зменшилася на 27,7 %, а кількість дітей у них зменшилася на 11,9 %. Причини, які викликали ці зміни, були такими. З одного боку, поліпшення економі- чного стану населення призвело до того, що батьки почали розшукувати своїх дітей та забирати з дитячих будинків. З іншого – місцеві відділи освіти, щоб скоротити

видатки на утримання дитячих будинків, створюють замість них дитячі комуни та трудові колонії, число яких за рік зросло на 20,6 % [1]. У 1925 році число безпритульних дітей в Україні становило близько 40 000 осіб. Для фінансування мережі дитячих будинків республіка повинна була витратити зі свого бюджету 2 987 000 карбованців, але фактично вона мала можливість виділити лише 1 900 000 карбованців.

Усі ці факти свідчили про те, що ідея охоплення дітей мережею дитячих будинків є повністю недієздатною. Тому Наркомос України став більше уваги приділяти школі, поставивши нове завдання – розгортання мережі загальноосвітніх навчальних закладів.

Під час виступу на засіданні IV сесії Науково-педагогічного комітету Головсовиху при Наркомосі УСРР у червні 1925 року Я.П. Ряппо наголосив на необхідності зробити школу «авангардом нашого життя». Тобто вона не повинна просто віддзеркалювати життя, а йти попереду нього.

Він вбачав роль школи у створенні сучасності та руйнуванні минулого країни. «...Радянська школа повинна бути реформатором життя, підоймою, що скерує молоде покоління в бік соціалізму» [2, с. 6].

Станом на лютий 1927 року по Україні загальна кількість дітей, що виховувалася в інтернатних установах нормального типу, складала 48 759 осіб. Тобто у порівнянні з 1924 роком зменшилася більш, ніж у 2 рази. З них, такі, що мали батьків, – 2,6 %, напівсироти – 22,3 %, сироти – 75,1 % [3].

Таким чином, прийняття Декларації про соціальне виховання дітей на декілька років позбавило школи державного фінансування, що поставило їх на межу виживання та в повну залежність від коштів батьків. Проте, збагнувши економічну неспроможність охопити всіх дітей мережею дитячих будинків, Наркомос України відмовився від провідних ідей Декларації, і розпочав розгортання мережі загальноосвітніх закладів освіт. Вони повинні були стати «авангардом» з популяризації комуністичних ідей не лише серед учнів, але і у всьому суспільстві.

Список використаних джерел

1. Н. М. Народня освіта на Україні в 1924 році. Радянська освіта. 1925. № 8–9. С. 83–85.
2. Ряппо Я. Цілеві установки навчальних закладів України. Шлях освіти. 1927. № 2–3. С. 5–30.
3. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 166. Оп. 7. Спр. 556. Арк. 39.
4. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 166. Оп. 4. Спр. 863. Арк. 16.
5. ЦДАГО України (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 20. Спр. 1854. Арк. 91.

І. С. Карпань, Н. С. Чернікова

ОСВІТНІ КОМІКСИ ЯК СУЧАСНІ ЗАСОБИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ

Для сучасної науково-теоретичної й методичної літератури притаманним є підвищення інтересу до проблем організації ефективного освітнього процесу, забезпечення його сучасними навчальними матеріалами і засобами, тобто педагогічного (освітнього) дизайну (*instructional design*). Зокрема, це стосується як методики подання навчального матеріалу, так і специфіки сприйняття та засвоєння його учнями.

Одним із напрямів ефективного навчання сучасної молоді є візуалізація навчального матеріалу. Це є нагальною вимогою в умовах інформаційної насиченості сучасного світу – «світу знаків», який свого часу був створений, а сьогодні активно поповнюється, ускладнюється, урізноманітнюється «суспільством споживання» [1, с.269].

Візуалізація завжди атрибутивно пов'язана та спрямована на масове споживання, оскільки семантично вона є зрозумілою поза вербальним вираженням [3].

Технологія візуалізації навчального матеріалу перегукується з педагогічною концепцією візуальної грамотності, що виникла в кінці 60-х років ХХ століття в

США. Ця концепція ґрунтується на положеннях про значущість візуального сприйняття для людини в процесі пізнання світу та свого місця в ньому, провідну роль образу в процесах сприйняття і розуміння.

Одним із сучасних ефективних та трендових інструментів навчання є навчальні комікси.

Комікс (від англ. comic – смішний) – послідовний ряд малюнків у супроводі коротких текстів (філактерії), обрамлених в форму хмари, що передають думки, мову персонажа і в цілому утворює зв'язну історію.

Дослідження фахівців в галузі педагогіки і психології, власні спостереження підтверджують, що комікси за своїм впливом можуть бути більш ефективним засобом навчання, ніж традиційні підручники. (Звичайно, про заміну підручників мова не йде). Найбільш важливою функцією коміксу як освітнього інструменту є його здатність мотивувати учнів. Проте справедливо буде зазначити, що єдина думка серед педагогів щодо корисності й результативності коміксів ще не є сформованою та не позбавлена дискусійності.

Тривалі культурологічні дослідження відносять комікс, або графічну історію, до найдавнішого виду образотворчого мистецтва, що своїм корінням сягає наскальних малюнків, житійних ікон тощо. Витоки даної візуальної форми вбачають і в політичних англійських карикатурах кінця XVIII – початку XIX століття.

Радикальний крок у розумінні коміксу зробив один із авторитетів інтелектуальної критики Гілберт Селдес. У своїй книзі «Сім живих мистецтв» («The Seven Lively Arts») серед негативних рис жанру критик виокремлює, зокрема, художній несмак, та натомість вказує на найголовнішу позитивну особливість коміксу – схильність до демократизму [4, с. 213-214]. Якщо традиційно словесний текст переважав над візуальною формою вираження, то, на думку Г. Селдеса, і те, й інше треба аналізувати згідно з внутрішніми критеріями самого коміксмейкера. Головна властивість коміксу полягає у спрощенні й прискоренні процесу пізнання, оскільки він розподілений на фрагменти. Він висловлює думки й ідеї наочними засобами, тобто іншою символічною системою.

Комікси не є проміжною стадією між картинкою і книгою. Це самостійне явище. Це формат, а не жанр. За допомогою коміксу можна створити будь-яку історію.

Ідею застосування коміксів у навчанні складно назвати новою: після Другої світової війни в Японії з освітньою метою широко використовувалися інформаційні малюнки. Досвід цієї країни 1970-х років (праці Осаму Тедзуки) є показовим прикладом успішного впровадження коміксів (манга) в освітній процес для людей різного віку.

В Європі книжки-комікси теж досить поширені в багатьох навчальних закладах. Так, у французьких школярів великою популярністю користуються історія Стародавнього Риму та історія Наполеонівських війн у формі коміксів.

Комікси перетворюються на ефективну навчальну методику, коли молодим людям цікаво не лише читати, а й створювати їх. В такому випадку вони слугують зручною формою комунікації та відкривають якісно новий підхід до інтерналізації інформації.

Маючи сучасні конструктори, ми отримуємо більш широкі можливості використання коміксів у освітніх цілях: захоплююча альтернатива шкільним творам, ілюстрована біографія, виконання учнівських проектів, складання текстів до коміксів, ілюстрація норм і правил, створення понятійного словничка, звітування про проведений захід тощо.

Створення коміксу передбачає поживавлення «живого спілкування», сприяє активізації роботи у групах, участі вчителя як наставника, помічника, застосуванню

принципів педагогіки емпатії.

Таким чином, використання коміксів – це новаторський вид мистецтва з вагомим етичним, культурним, аксіологічним, гуманітарним і педагогічним потенціалом, що допомагає формувати сучасний педагогічний дизайн навчального процесу.

Список використаних джерел

1.Бодрийяр Ж. *Общество потребления. Его мифы и структуры.* – М.: Культурная революция, Республика, 2006. – 269 с. 2.Есбьорн Йорсатер, Мэрилин Мелманн. *Малюємо комікси щодо сталого розвитку. /Навчально-методичний посібник. Розроблено за підтримки Шведського Інституту. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://esd.org.ua/node/429>.* 3.Почепцов Георгий. *Комиксы как медиакоммуникации. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://psyfactor.org/lib/media-communication-8.htm>.* 4.Seldes, G. *The Seven Lively Arts* / G. Seldes. – New York: Sagamore Press, 1957. – 480 p.

М. М. Кабанець

УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНИХ ШКОЛЯРІВ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Узагальнення досвіду східноукраїнського регіону (Донецької та Луганської областей) дозволило нам визначити умови ефективності системи педагогічної підтримки обдарованих школярів: функціонування мережі спеціалізованих закладів освіти для обдарованих дітей, організація взаємодії закладів для обдарованих дітей із закладами вищої освіти, підготовка педагогів до роботи з обдарованими школярами, розширення ролі інститутів післядипломної педагогічної освіти, психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованої дитини.

Основні характеристики педагогічної системи ліцеїв та гімназій, які забезпечують ефективність роботи з обдарованими дітьми: надання індивідуальної допомоги обдарованим школярам; застосування комплексу традиційних та інноваційних методів пошуку, виявлення та педагогічної підтримки обдарованих дітей; постійний педагогічний пошук, апробація та впровадження інноваційних технологій та методів роботи з обдарованими дітьми; тісна взаємодія з науковими установами, органами місцевої влади, позашкільними закладами, громадськими організаціями у пошуку шляхів ефективного задоволення освітніх потреб обдарованих школярів; залучення викладачів закладів вищої освіти до роботи з ліцеїстами та гімназистами; надання можливості обдарованим дітям навчатися за індивідуальним графіком; розумна вимогливість без прагнення досконалості обдарованої дитини в усіх предметах; створення сприятливих умов для виявлення та розвитку обдарувань особистості та атмосфери психологічного комфорту; поєднання різних стратегій навчання та гнучкість у їх використанні; залучення старшокласників до науково-дослідницької роботи, навчання методам наукової роботи; психологічний супровід обдарованої особистості.

Основними формами взаємодії закладів середньої та вищої освіти щодо забезпечення педагогічної підтримки обдарованих школярів є залучення професорів, доцентів до викладання окремих курсів для ліцеїстів/гімназистів, керівництво науково-дослідницькою роботою, застосування організаційних форм навчання, близьких до університетських (лекції, семінари), збільшення самостійної роботи, відвідування ліцеїстами/гімназистами занять в університеті, співпраця зі студентами у науково-дослідницькій роботі.

Підготовка педагогічних кадрів до роботи з обдарованими дітьми проводиться декількома шляхами: у процесі фахової підготовки у педагогічних університетах

(спеціальні курси з освіти обдарованих у системі фахової педагогічної освіти; включення окремих тем з освіти обдарованих у курси педагогіки, психології та методики викладання окремих предметів); на регулярних курсах підвищення кваліфікації вчителів (вивчення окремих тем, присвячених роботі з обдарованими дітьми; вивчення тематичних курсів; виконання творчих проєктів, випускних робіт; відвідування майстер-класів); у міжкурсовий період (створення творчих лабораторій, обласні та зональні семінари з окремих питань освіти обдарованих; круглі столи з обговоренням проблем навчання і виховання обдарованих дітей; корпоративне навчання; стажування у закладах освіти, які мають успішні практики педагогічної підтримки обдарованих дітей; створення банку даних інноваційних технологій роботи з обдарованими дітьми; розробка та поширення рекомендацій щодо роботи з обдарованими дітьми; науково-практичні конференції; майстер-класи досвідчених учителів, які працюють з обдарованими дітьми; обласні авторські творчі майстерні; тренінги з питань педагогічної підтримки обдарованих дітей, психологічного супроводу їх розвитку; творчі зустрічі з обміну досвідом щодо роботи з обдарованими дітьми).

Напрямами роботи обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти щодо забезпечення педагогічної підтримки обдарованих школярів регіону є сприяння та координація співпраці закладів освіти, міських, районних методичних кабінетів та центрів; застосування єдиних корекційно-розвивальних програм; організація та проведення інтелектуальних змагань учнівської молоді та творчих конкурсів; підготовка обдарованих дітей до всеукраїнського етапу предметних олімпіад; науково-методичний супровід роботи з обдарованими дітьми; підвищення кваліфікації вчителів.

Психолого-педагогічний супровід обдарованих учнів починається на етапі ідентифікації обдарованих дітей (вивчення схильностей, уподобань, інтересів; визначення індивідуальних особливостей дитини та акцентуацій характеру, які можуть впливати на успішність прояву та розвитку здібностей; вивчення особливостей розвитку особистісних якостей, необхідних для реалізації здібностей та прояву обдарованості) та продовжується протягом усього навчання дитини у закладі освіти (діагностика проблем, що виникають у обдарованої дитини; допомога в усвідомленні проблеми та пошук шляхів її розв'язання; допомога у вирішенні проблеми; пошук шляхів та можливостей для найповнішої самореалізації особистості; допомога у самопізнанні, виробленні оптимального стилю розумової діяльності; психологічне консультування перед публічними виступами, участю в інтелектуальних змаганнях та конкурсах; консультування батьків тощо).

Список використаних джерел

1. Алфімов, В. М. (1997). *Педагогічні основи організації навчально-виховного процесу в ліцеї*. (Дис. д-ра пед. наук). Ін-т педагогіки АПН України, Київ. 2. Kabanets, M. (2016). *Regional Policy in Gifted Education in Donetsk Region. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. праць*. 1(70). 51 – 59.

О. В. Золотарьова

СУЧАСНІ ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ

Світ стрімко змінюється, а з ним – і сфера освіти, тому надання освітніх послуг має здійснюватися сучасними засобами, особливо якщо йдеться про розвиток обдарованих учнів. Саме освіта обдарованих дітей та молоді має стати у пріоритеті сучасного українського освітнього простору, оскільки це є найкращою інвестицією в майбутнє країни.

Вищі навчальні заклади України мають усі можливості для розвитку найбільш

талановитої частини суспільства – студентства, оскільки саме вона має найбільший інтелектуальний і творчий потенціал, є найбільш перспективною та мотивованою. Українські вчені, серед яких Алфімов В.М., Бочарова О.А., Бабенко І.Є., Кабанець М.М. та ін., постійно працюють над вирішенням проблем, пов'язаних з розвитком обдарованих і талановитих дітей і молоді. Проте питання пошуку сучасних засобів роботи з ними залишається актуальним.

Засоби розвитку особистісних здібностей студентів мають постійно оновлюватися. Серед найбільш поширених сьогодні можна назвати тренінги, семінари та майстер класи, де студенти можуть отримати знання та навички, спробувати себе в новій ролі, розкрити свій талант і розвинути вже наявні здібності. Найбільшим досягненням останніх років можна назвати можливість брати безкоштовну участь у подібних навчально-розвивальних заходах, а також створювати свій освітньо-розвивальний простір на базах університетів. До прикладу, державний вищий навчальний заклад «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ Донецької області) створив собі репутацію одного з кращих у регіоні з впровадження сучасних засобів надання освітніх послуг і можливості вільного просування студентських ініціатив. В університеті створено і діють два студентських хаба: один – на факультеті комп'ютерно-інтегрованих технологій, автоматизації, електроінженерії та радіоелектроніки, а другий – на факультеті комп'ютерних наук і технологій. Щойно хаби відкрилися, вони стали справжніми центрами інтелектуального, науково-технічного та культурного розвитку молоді, майданчиками для співпраці, обміну думками та досвідом, містами організації та проведення заходів за участі викладачів та науковців, фахівців з різних сфер знань, громадських діячів, коучів тощо. Під час участі у таких заходах студенти мають змогу розкривати свій потенціал, проявляти таланти, розвивати здібності. Найбільш вагомим за останній час можна назвати проект «Модель стартапів «Sikorsky Challenge» об'єднує Донбас» за підтримки Агенції США з міжнародного розвитку USAID [3]. За результатами участі у цьому проекті у ДонНТУ було створено стартап школу «Sikorsky Challenge». Ще одним дієвим засобом розвитку обдарованих студентів можна вважати мотиваційні конкурси. Наприклад, Всеукраїнський конкурс «Авіатор», який щорічно проводиться Фондом Бориса Колеснікова [5]. У 2018 році студенти ДонНТУ увійшли до складу команди переможців конкурсу і мали змогу потрапити на міжнародний форум Фарнборо у Великій Британії, а у 2019 році ще три студента ДонНТУ стали переможцями і були запрошені відвідати авіасалон Ле Бурже у Франції. Також прикладом може слугувати перемога студентки ДонНТУ у конкурсі «Насіння для майбутнього» від компанії Huawei, нагородою за яку була подорож до Китаю [2]. Такі конкурси мають інтелектуальну і практичну складову, тому студентам треба наполегливо працювати, аби потрапити до складу переможців. Проте нагорода у вигляді цікавої закордонної подорожі того варта.

Зараз дуже популярними серед студентів є програми розвитку лідерських здібностей. Їх ініціаторами виступають як українські державні та громадські інституції, так і іноземні організації, наприклад, Британська Рада в Україні (British Council, UK) [1], Фонд імені Фулбрайта (Fulbright Ukraine, USA) [4] та інші. Метою таких програм є виховання громадської свідомості, залучення молоді до вирішення суспільно значущих проблем, розкриття лідерської обдарованості студентів, академічний та культурний обмін. Такі програми всесвітньо визнані як дієвий засіб розвитку обдарованості, і той факт, що вони набувають поширення в Україні, є дуже важливим як з точки зору розвитку обдарованої молоді і просування студентських ініціатив, так і можливості України ставати частиною глобального освітнього простору.

Таким чином, сьогодні українська вища школа стає справжнім осередком генеративності надсучасних ідей та їх практичного втілення, прикладом демократії та відкритості, мотиваційним майданчиком особистісного розвитку студентів, місцем використання сучасних засобів надання знань та навичок ХХІ століття, що, безумовно, вдосконалює вітчизняну систему пошуку та розвитку обдарованої молоді.

Список використаних джерел

1. Британська Рада в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.britishcouncil.org.ua/about/british-council-ukraine>. 2. Донецький національний технічний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://donntu.edu.ua/vitayemo/studentka-fkitaer-peremozhec-konkursu-nasinnya-dlya-majbutnogo-vid-kompani%D1%97-huawei.html>. 3. Каталог інноваційних проектів Sikorsky Challenge 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.sikorskychallenge.com/>. 4. Програма академічних обмінів імені Фулбрайта в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fulbright.org.ua/>. 5. Фонд Бориса Колеснікова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kolesnikovfund.org>.

В. І. Дмитрук, Н. В. Гриньох, Л. А. Дяченко

МЕДІА-ОСВІТА ДЛЯ МОЛОДІ ЯК ІНСТРУМЕНТ КРИТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Дослідження зазначеної теми передбачає з'ясування низки наукових категорій, передусім таких: медіа-освіта (медіа-грамотність), мас-медіа, соціальні комунікації тощо.

Дослідження питання щодо медіа-освіти (медіа-грамотності) молоді досліджували різні науковці, зокрема: Кріс Ворсноп, Роберт К'юбі, Джейн Браун, Джон Пандженте, Джеймс Поттер, Лен Мастерман, В. В. Різун, О. В. Федоров, В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк та інші. Канадський науковець та консультант з питань медіа-грамотності Кріс Ворсноп вважає, що медіа-грамотність – це результат медіа-освіти, вивчення медіа.

Американський науковець Роберт К'юбі пропонує вважати, що медіа-грамотність – це здатність використовувати, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення у різних формах [3, с.10]. Дослідження даної теми засвідчили, що медіа-освіта – це процес розвитку особистості засобами і на матеріалі мас-медіа задля формування культури спілкування з медіа, набуття творчих комунікативних здібностей, критичного мислення, вмінь повноцінно сприймати, інтерпретувати, аналізувати й оцінювати медіа-тексти, навчання різних форм самовираження за допомогою медіа техніки [2, с.17]. Змістом медіа-освіти є навчання теорії та практичним умінням для опанування сучасних мас-медіа, позаяк вони є спеціальними соціальними інститутами, які акумулюють, обробляють і розповсюджують інформацію [3, с.47]. Медіа-освіта – частина основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію та інструмент підтримки демократії [2, с.6]. Медіа-освіта для молоді дозволяє забезпечити їм нові можливості критичного мислення про прочитаний текст, переглянутий малюнок, відеофільм, а також правильну інтерпретацію тексту та з'ясування для себе, які цінності несуть медіа-засоби тощо. Це дозволить цій аудиторії споживачів медіа-продукції краще відбирати медіа-засоби, визначати їх соціальну та культурну спрямованість, а за потреби – саме в них і розміщувати власні медіа-тексти.

Комунікація соціальна – акт або процес встановлення значень, який супроводжує всі соціальні ситуації, відбувається у формі передавання чи обміну інформації, здійснюється соціальними суб'єктами, які є системами, здатними до рефлексії

[1,с.179]. Рефлексія – принцип мислення, за допомогою якого аналізується й усвідомлюється власні форми (категорії мислення) діяльності, а також предметне та критичне осмислення людиною наукового знання, його змісту і методів здобування. Рефлексію можна також розглядати в якості діяльності самосвідомості, що розкриває внутрішню будову та специфіку духовного світу [4, с.354].

Слід зазначити, що до одного із багатьох викликів сьогодення для всього людства, за даними ООН, відноситься «торгівля людьми». Відповідно до результатів опитування, проведеного ООН, «більше 60% українських підлітків у силу своєї довірливості можуть виявитися в руках торговців людьми. З'ясовано, що 66% українських підлітків і молодих людей, у віці 13 – 20 років, погодилися б прийняти ті пропозиції, у результаті яких вони могли б стати жертвами торгівлі людьми. Автори зазначеного дослідження конкретизують, що до категорії тих респондентів, серед яких проводилося опитування, належала молодь із неблагонадійних сімей, а також тих, які під час опитування ніде не працювали і не навчалися. Відповідно до доповіді ООН, саме діти становлять 30% від тих, які постраждали у результаті дій торговців людьми [5].

Відомо, що торгівля людьми фіксується у різних країнах, навіть досить благополучних, у різних формах: сексуальна чи трудова експлуатація, участь у злочинній діяльності або з метою торгівлі органами тощо.

Відповідно до викладеного вище, варто зробити висновок, що медіа-освіта (медіа-грамотність) є одним із інструментів критичного сприйняття інформації в системі соціальних комунікацій та забезпечить для молоді наступні переваги: уміння критично осмислювати медіа-тексти та їх джерела; вміння інтерпретувати медіа-матеріали та прогнозувати можливі ризики; уміння набуті і засвоїти методи перевірки загрозливих для них пропозицій тощо.

Список використаних джерел

1. Городяненко В.Г. Соціологічна енциклопедія: / В.Г. Городяненко – К.: Академвидав, 2008. – 456 с. 2. Іванов В.Ф. Публіцистика. Масова комунікація: Медіа-енциклопедія / За ред. В.Ф. Іванова. – Київ.: Центр Вільної Преси, 2007. – 780 с. 3. Іванов В.Ф. Медіа-освіта та медіа-грамотність: підручник/ В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за ред. В.В. Різуна. – Київ.: Центр Вільної Преси, 2013. – 352 с. 4. Мельник В.П. Культурологія: енциклопедичний словник/ В.П. Мельник, М.П. Альчук, Ф.С. Бацевич, І.М. Бойко; за ред. д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 508 с. 5. Офіційний сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/> (дата звернення 24.04.2019).

М. В. Володько, Ю. М. Шокало

ВПРОВАДЖЕННЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У СИСТЕМУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Освітня євроінтеграція України потребує прояснення змісту мультикультурних викликів, способів їх інтерпретації та теоретичної верифікації можливих відповідей на них. Україна має власний унікальний досвід мультикультурного суспільства і власну традицію мультикультурної освіти.

Сьогодні багато говорять про мультикультуралізм, надаючи даному поняттю як позитивний, так і негативний смисл. Головне, що визначає мультикультурність – це режим чутливості до значущих культурних відмінностей. Засадничим для мультикультурної освіти має бути формування багатовимірної відповідальності за створення глобальної культури миру [2, с. 168].

У нових соціокультурних умовах актуалізується питання про створення такого

світового освітнього простору, у якому в найбільш ефективний спосіб могли б реалізовуватися інтереси окремої особистості, національні потреби країн та здійснюватися спільні пошуки вирішення проблем, що мають життєво важливе значення для людської цивілізації в цілому [2, с.168-169].

Соціокультурні виклики спонукають до пошуку шляхів порозуміння, альтернативи якому сьогодні просто не існує. Як навчитися жити разом представникам різних культур в умовах зростаючої глобалізації, інтеграції, мультикультурності суспільства? Суперечки, конфлікти, невміння чути Іншого – це шлях до самознищення людства. Соціокультурні виклики сучасності зумовлюють необхідність ставитися до всіх людей зі справедливістю і повагою, не принижуючи їх гідності, маргіналізуючи або замовчуючи пов'язані з цим проблеми [2, с.169].

Мультикультуралізм, у тому числі й в освіті, зорієнтований на визнання самоцінності будь-якого індивіда та його права на самореалізацію. Мультикультурна освіта сьогодні спрямовує суспільні зусилля на встановлення соціальної справедливості. Такі зміни сприятимуть перетворенню освіти на новий інтерактивний простір, що урізноманітнить участь молодого покоління, незалежно від їх статі, віку чи національності, у різних перехресних сферах життя.

Рівноправне співіснування численних культур, стилів життя і мислення у суспільстві є одним з індикаторів розвиненої держави. Впровадження мультикультурної освіти та її використання сприятиме входженню України в світовий освітній простір, що розпочався підписанням Болонської декларації. В умовах сучасних реалій актуалізується потреба навчання студентів навичкам, що необхідні для безперервної адаптації в глобальному мультикультурному суспільстві та усвідомлення світу як цілого.

Зasadничими для мультикультурної освіти виступають такі концептуальні орієнтири, як міждисциплінарність, трансверсальність і транскультурність, що уможливорює релевантність нашого розуміння соціально-освітньої взаємодії в мультикультурному просторі.

Трансверсальність як методологічний орієнтир мультикультурної освіти допомагає осмисленню єдності багатоманіття шляхом утвердження відмінностей, встановлення зв'язку між різними точками зору, позиціями, не приховуючи різницю між ними та не абсолютизуючи їх. У мультикультурному контексті трансверсальність мислення розуміється як евристичний дослідницький інструмент, який дозволяє досягти інтеграції в гетерогенному просторі на засадах «раціональної справедливості», спрямований на розсіювання будь-яких «центризмів», у тому числі етноцентризму. Мультикультуралізм є транскультурним моральним, освітнім і соціальним ідеалом у тому сенсі, що він відноситься до всіх культур, навіть тих, які не визнають його, та спирається на інші, рівною мірою транскультурні моральні імперативи і цінності.

Так як Україна ще не підтримала дану модель, глобалізація культурної складової вищої освіти може мати наступні наслідки: популяризацію глобальних мультикультурних цінностей; домінування євроатлантичної культури на всій території країни; збільшення кількості освітніх провайдерів країн-сусідів; знецінення власної культури та ідентичності суспільства [1, с.52].

Можливості впровадження мультикультурної освіти для реформування вищої освіти України передбачають відповідні зміни як у методах викладання (серед яких пропонуються наступні: саморефлексія, методи неієрархічної інтеракції, метод діалогового перформансу, методика «коло навчання», колаборативне навчання, метод розповіді, метод подорожі, метод неформальної інтерактивної дискусії та ін.). Наприклад, методика «стаття-рефлексія» (reflection paper), у якій студенти зазвичай описують основні аргументи автора(ів), перш ніж надати власні рефлексії, а потім

пропонують свої ідеї, обґрунтовані посиланнями на проаналізовані тексти і підкріплені прикладами з особистого досвіду або спостереження [2, с. 171 – 173]. Така практика не є типовим методом навчання в Україні, де більшість студентів отримують інформацію з підручників та просто відтворюють її в аудиторії.

Цікавими є також завдання курсу «Лідерські перспективи в порівняльній міжнародній освіті». Наприклад, одним із завдань є аналіз міжнародних новин із зосередженням на політичних, економічних і освітніх аспектах ситуації тієї чи іншої країни. Іншим завданням є інтерв'ю індивіда з іншої країни, що концентрується на її культурних і соціальних особливостях. Таким чином, студенти мають змогу на власному досвіді дослідити мультикультурні проблеми на глобальному рівні та порівняти їх з локальною ситуацією [2, с.173-174].

Визначальною для реалізації концепту «знання» в мультикультурній освіті є перебудова навчальних програм на принципах гендерної рівності, братерства, унікальності культур загалом та кожної особистості зокрема [3,с.254]. На сьогодні учені всього світу докладають значних зусиль для пошуку шляхів структурної реформації освітніх систем на принципах мультикультуралізму.

Таким чином, з огляду на це впровадження концепції мультикультурної освіти у вітчизняну освітню практику може бути предметом подальших наукових розвідок. У сучасних умовах набуває актуальності потреба перетворення освіти на стратегічний ресурс розвитку українського суспільства відповідно до глобальних викликів ХХІ ст. та локальних соціокультурних і політичних потреб. Необхідно окремо наголосити, що виховання студентів повинно відбуватися разом із формуванням позитивного ставлення індивіда до інших культур, нівеляції негативу у сприйнятті розбіжностей, розуміння і шанування чужих індивіду традицій та звичаїв.

Список використаних джерел

1.Бурачек І. В. Глобалізація вищої освіти та її наслідки для України / І. В. Бурачек, К. М. Кравчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2017. – № 3. – С. 50 – 53. 2.Мультикультурна освіта: досвід США та його інтерпретації в українському контексті. Методологічний семінар / Л. Горбунова, Т. Гриценко та ін. // Філософія освіти. – 2013. – № 2 (13). – С. 166 – 220. 3.Суржик А. В. Особливості підготовки студентів до мультикультурного спілкування / А. В. Суржик // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – 2013. – Вип. 39. – С. 254 – 258.

**О. А. Дралова, О. В. Усачова, Є. А. Сіліна,
О. В. Конакова, Т. М. Пахольчук, О. М. Денискова**

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ВУЗІВ

Сьогодні виховній роботі студентів вищої школи приділяється багато уваги як головному аспекту формування сучасної медичної еліти та культурно-освітнього середовища [3]. Також діяльність сучасних ВУЗів направлена на підготовку творчої особистості та конкурентоспроможного фахівця, що є затребуваним в сучасному світі [2]. Формування особистості студентів ВУЗів потребує і виховання оточення, в якому вони знаходяться, насамперед гуманістичне виховання із сучасною системою цінностей [4]. Отже, виховання студентів вищих медичних закладів освіти є багатогранною складною роботою, потребує залучення викладачів, які є сучасними, толерантними, активними діячами науки та суспільного життя, що можуть бути взірцем для студентів [1].

Виховній роботі студентів у медичних ВУЗах приділяється багато уваги, оскільки саме виховна робота є однією з важливих складових навчального процесу, без якої неможлива якісна підготовка фахівця. Тому на кафедрі дитячих інфекційних хвороб Запорізького державного медичного університету систематично проводяться наради та зібрання зі студентами медичного та педіатричного факультетів 5,

6 курсів. Органічне поєднання навчання та виховання дає можливість забезпечити підготовку висококваліфікованих лікарів. Завдяки роботі професорсько-викладацького складу кафедри відбувається формування у студентів відповідального і творчого ставлення до навчання, громадської діяльності та суспільно корисної праці.

Основними напрямками виховної роботи серед сучасних студентів є: формування громадянськості, патріотизму і національної самосвідомості на основі державної ідеології; підготовка до самостійного життя і праці, розвиток лідерських якостей; формування морально-етичної і естетичної культури; оволодіння цінностями і навичками здорового способу життя; формування культури сімейних відносин.

Щорічно на кафедрі дитячих інфекційних хвороб розробляється план виховної роботи, який включає в себе актуальні сьогодні підрозділи, а саме: організаційні заходи, військово-патріотичне виховання, національно-патріотичне виховання, морально-естетичне виховання та виховна робота у гуртожитках. Аспекти роботи, що передбачені в цих підрозділах, мають на меті різнобічне виховання студентів, а також становлення їх не тільки як лікарів, а свідомих громадян України. Всі ці питання в достатньому обсязі можливо опрацювати зі студентами при позааудиторній роботі, а саме на засіданнях студентського наукового товариства. Викладачами кафедри проводяться бесіди зі студентами на теми, які присвячені моральним якостям майбутнього лікаря, Всесвітньому дню боротьби зі СНІДом, дню пам'яті воїнів-інтернаціоналістів, дню Героїв Небесної Сотні, дню народження Т.Г. Шевченка, Всесвітньому дню здоров'я, а також круглий стіл, присвячений міжнародному дню студента. Ці бесіди допомагають сформувати особистість та характер майбутніх лікарів та завжди викликають значну зацікавленість серед молоді. На кожному занятті багато уваги протягом року приділяються питанням професійної орієнтації, етичній поведінці, взаємовідносин у системі «лікар - медична сестра - хворий» у сучасних умовах, а також патріотичному вихованню, в якому велику роль відіграє ознайомлення студентів із звичаями, традиціями, пам'ятниками матеріальної культури рідного краю.

Таким чином, виховна робота на кафедрі дитячих інфекційних хвороб ЗДМУ створює умови для саморозвитку, самовиховання особистості студента та відображає загальну політику виховної системи нашого ВУЗу з урахуванням регіональних особливостей України з багатонаціональним багатоконфесійним складом населення, багату культурну спадщину, національні традиції, унікальній природі і необхідності її захисту.

Список використаних джерел

1.Бідзіля П.О. Методичні рекомендації для заступників завідувача кафедри ЗДМУ з виховної роботи / О.П. Бідзіля, І.Г. Утюж, В.А. Жадько та інші. - 71 с. 2.Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі / О. Дурманенко // Молодь і ринок. – 2012. - № 7 (90). – С. 135-138. 3.Ісаєва О. Інноваційний підхід щодо культурно-освітнього середовища вищих навчальних медичних закладів освіти / О. Ісаєва // Витоки педагогічної майстерності // 2014. - № 13. – С. 157-162. 4.Тихонова О.О. Про важливість ролі куратора у формуванні професійної компетентності студентів-медиків / О.О. Тихонова // Вісник проблем біології і медицини. -2013. – Вип.3, Т.2 (103). – С. 70-73.

А. В. Мелешко, Д. П. Барановський

НАВЧИСЬ ВЧИТИСЯ

Як казав видатний український письменник Тарас Григорович Шевченко: «Учітись, брати мої, думайте, читайте». Це воістину дуже повчальні слова. Ми зустрічаєм навчання з самого нашого народження. Ми вчимось ходити, мислити, розрізняти близьких, явища природи, предмети, вчимось говорити і невдовзі йдемо до

школи, щоб отримати освіту. Навчаючись, ми поглинаємо дуже велику кількість інформації кожного дня, робимо домашнє завдання, і вже тут з'являються проблеми. Часто буває таке, що хоч як ми не намагались, не можемо зрозуміти той чи інший предмет або тему, забуваємо те що добре розуміли на попередньому занятті, довго робимо домашнє завдання і як правило нам все більш набридає вчитися. В результаті чого ми отримуємо незадовільні оцінки та борги.

Так виходить бо багато хто не вміє правильно вчитися, запам'ятовувати та розпоряджатися своїм часом. Тому в цій статті ми розповімо вам про: 1) людський мозок; чому та як його треба прокачувати; 2) що таке тайм-менеджмент, та як за його допомогою зробити своє життя простішим та продуктивнішим; 3) як швидко та якісно робити домашнє завдання;

1. Людський мозок – це найзагадковіша річ на нашій планеті. Вчені досі повністю не дослідили мозок, але відомо що його можливості безмежні. Він відповідає за всі рухи, які ми робимо й дозволяє нам мислити, запам'ятовувати й думати й працює кожної секунди навіть коли ми спимо. Мозок можна порівняти з м'язами – чим більше ти навантажувеш м'язи тим важчі предмети ти можеш підняти, тим краще себе почуваєш тощо. Так само й наш з вами мозок. Від того як ти його будеш навантажувати та прокачувати й буде залежати результат твого екзамену, контрольної або успішність твого навчання взагалі. Як і м'язи, якщо мозок не тренувати, він згодом слабшає й ви будете швидше забувати, довше думати, читати й приймати якісь рішення. Як же тоді його тренувати? – набагато простіше ніж ти мій друг міг зараз подумати. Одне з найефективніших вправ для прокачування мозку це читання [2]. Ти навіть не уявляєш всю його велич та силу. Під час читання наш мозок проявляє дуже велику активність, а вона в свою чергу залежить від того як ти читаєш. Наприклад читаючи вголос ти активуєш ділянки мозку які відповідають за мислення, почуті звуки й до того ж розвиваєш свою дикцію, а вона в свою чергу допоможе тобі гарно розповісти вірш, ще можна читати мовчки та уявляти те що ти читаєш, так ти розвиваєш уяву, що добре допоможе тобі в написанні твору, а найголовніше читання дуже сильно поповнить твій словарний запас й прокачає твою пам'ять. Тому, ми дуже хочемо побажати тобі друже мій – читати. Не обов'язково читати одразу по декілька годин, якщо тобі важко ти можеш читати 20-30 хвилин, головне робити це регулярно, кожного дня, влюбий вільний для тебе час, і вже через місяць або навіть декілька тижнів ти побачиш результат. Отже, прочитавши хоча б сторінку, треба виділити чи пригадати головне з прочитаного. На користь можуть біти перекази уголос прочитаного, наприклад бабусі чи дідусеві, чи просто кішці... Таким чином, ти не просто автоматично промовляєш літери, а й зосереджуєшся на прочитаному, та головне вчися висловлювати свою думку. Бо багато сучасної молоді навіть між собою розмовляють не реченнями, а словосполученнями, і не можуть дотепно висловлювати свої думки. В інтернеті багато чого цікавого почитати, наприклад, цитати видатних людей разом з їх біографією та досягненнями. Це дозволить тобі ще й поповнити свій багаж знань, бути освіченим.

2. Тайм-менеджмент. Простими словами тайм-менеджмент – це сукупність методів для підвищення вашої продуктивності шляхом контролю та грамотним розпорядженням свого часу. Основа тайм-менеджменту – це складання плану завдань та справ, які вам потрібно виконати на день, неділю, місяць, рік та більше й ділення завдання плану на ступінь важливості. Одним з найпопулярнішим та ефективним методом планування вважають матрицю Ейзенхауера [1]. Її ідея полягає у розтановці своїх планів за критеріями терміновості та важливості.

Термінові та важливі справи – ті, які дуже важливі та не терплять зволікання і зробити їх завтра буде вже пізно. В ідеалі, цей квадрат повинен бути пустим, бо виконання роботи на поспіх відображається на якості самої роботи. Наприклад: позаплановий похід до лікаря або невідкладне завдання, яке ви отримали сьогодні.

Не термінові та важливі справи – це важливі справи, які незабаром стануть терміновими. Наприклад: планова робота за вашими проектами, відвідування спортзалу.

Термінові та неважливі – це ті справи, які Вас не наближають до Вашої мети, але зробити їх треба. Наприклад: привітати з днем народження друга, громадська діяльність

Не термінові та не важливі – це ті справи, які не приносять жодної користі для вас, але їх хочеться зробити у першу чергу. Наприклад: перегляд телебачення, комп'ютерні ігри.

3. Виконання домашнього завдання дуже впливає на процес навчання. Тому чим якісніше та швидше ти будеш його виконувати, тим результативнішим буде твоє навчання. Ми поділимося з тобою дуже корисними методами, які ми використовуємо для відмінного виконання домашнього завдання за мінімально короткий час. По-перше твоє робоче місце. Ти повинен зробити собі атмосфери роботи, тобто все що тебе оточує під час виконання д/з має нагадувати тобі про навчання. Також воно повинно бути чистим, бо тільки на чистому столі ти зможеш по справжньому сконцентруватися, й тут ми переходимо до другого метода, а саме ти повинен навчитись концентруватись на виконанні твоєї роботи. Попроси рідних не турбувати й не заважати тобі поки ти виконуєш завдання, вимкни телефон, телевізор, зосередься тільки на завданні й ти відразу помітиш, що ти виконав д/з швидше и доклав менше зусиль ніж раніше. По третє не берися зразу ж за важке та велике завдання, з початку виконай середньої важкості завдання, потім важке та велике завдання, а на при кінці найлегше. Якщо завдання дуже велике, чи ти просто щось заборгував, то краще таке завдання розділити на частини, які будеш виконувати послідовно упереміш з іншими завданнями. Чи треба нагадувати, що всі заплановані завдання повинні бути виконані. Якщо треба вивчити правила, теореми чи просто вірш, то краще з початку

декілька разів прочитати, потім намагатися переказати, потім прочитати по частинам і переказати, і відкласти хоча б на 20-30 хвилин, а потім знову повернутися до цієї справи. Деяким дуже допомагає переписування правил, щоб мати змогу ще раз перечитати. Дуже корисно вранці ще раз повторити те, що вчив вчора.

Ну а на кінець, хочу ще додати, що якщо ти почнеш діяти, боротися зі своєю успішністю та дотримуватись хоча б тих порад які ти щойно прочитав то обов'язково станеш краще вчитись, й зможеш досягти усього чого захочеш. Закінчити хочу словами Аристотеля (давньогрецький філософ): «Між людиною освіченою та не освіченою така ж сама різниця, як між живою й мертвою»

Список використаних джерел

1.<http://www.management.com.ua/blog/3483>, 2.<https://www.ua.san-victor.com.ua/services/bloh/ynteresnye-fakty-o-chelovecheskom-mozhe>. 3.Брайан Трейсі. Майстер часу. Понпури, 2017. -144 с. 4.Роберт Кійосакі. Багатий тато, бідний тато. Изд. «Светлая звезда». 2007. – 255 с.

N. V. Kachmar

APPLICATION OF THE PRESS FORMULA IN FOREIGN LANGUAGE STUDY

The first-rate task of higher education institutions is to train specialists who would be competitive and successful in their professional activities. To achieve this purpose, it is necessary to use the most effective teaching methods and techniques. One of them is the interactive method PRESS formula (Position-Reason-Explanation/Example-Summary formula), which is based on reflection, namely, the form of human theoretical activities, aimed at understanding their own actions and their laws; activity of self-knowledge, revealing the features of the spiritual world of a person [4]. This method was created by Professor of Law David McQuoid-Mason from South Africa. It is used while discussing disputable issues, when it is important to take a position, to express an opinion in a concise form. The PRES formula is an efficient tool for monitoring the quality of learning of all humanitarian disciplines. In addition, it is advisable to use this method when studying a professional course of a foreign language.

According to the PRES formula, the presentation should contain 4 components, which are necessary elements for constructing the text [1].

1. **P (Position) – attitude.** It is required to express the opinion on this problem. The possible phrases for this purpose are:

To my mind ...

I consider ...

In my opinion ...

I believe that ...

My point of view is ...

I agree / disagree with ...

2. **R (Reason) – justification, explanation of the position.** It is essential to provide all possible arguments that support the opinion. The main question in this block – Why do you think so? Accordingly, opening words can be the following:

On account of / since / as / so far as / whereas ...

3. **E (Explanation/Example) – an explanation, an example.** For clarity and confirmation of the words, it is necessary to infer facts. This paragraph reveals the students' ability to prove their position in practical terms. The knowledge gained from the course, as well as their own experience, can serve as the examples. The main point is that they must be convincing. The linguistic means used at this stage are:

For example / for instance ...

I can show ...

Let us say ...

It can be shown that ...

I can prove it ...

I can demonstrate ...

4. **S (Summary)** – consequence (judgment or inference). This block is a summary, which contains the final conclusions confirming the stated position. Initial phrases at this stage can be the following:

*So / thus / to sum it up / upon / accordingly / reasoning from /
on the basis of / thereby / consequently / hence ...*

Consider a specific example of using the method PRES formula when studying the topic «Crimes and punishment». Students are required to answer the question: Should the death penalty be applied as a punishment for certain crimes?

***In my opinion** death penalty should not be applied as a punishment for certain crimes. **Since** you can never be absolutely sure that the right person is convicted of a crime, there is a risk that an innocent person will be killed. **Let us say** that in the course of time the real criminal is found. Obviously it is too late to acquit the sentenced person. Moreover, it is a great responsibility for people who carry out that kind of punishment. **Thus**, it is rather doubtful question if death penalty should be applied.*

After students define their position and make a statement according to the structure of the PRES formula, one can discuss the feasibility of using the death penalty by dividing the participants into teams, taking into account the views they adhere to.

Thus, the interactive method PRES formula is aimed at developing the students' vital competences, solving real problems, and therefore it is expedient to use it in the academic activity of a higher school when studying the professional course of a foreign language.

References

1. Аствацатуров Г.О. Приёмы обратной связи. Понс-формула // <http://didaktor.ru/priyomy-obratnoj-svyazi-pops-formula>.
2. Забалуева А.И. Формирование учебно-познавательной компетенции студентов вуза.: Дисс.к.п.н.13.00.08 / теория и методика профессионального образования. – Ставрополь, 2010.
3. Яценко Н.В. Технологии как средство реализации новой образовательной парадигмы // Компетентностно-деятельностный подход в системе современного образования. – г. Барнаул, 2010.
4. <http://vseslova.com.ua/word/%D0%A0%D0%B5%D1%84%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D1%8F-90296u>
5. <http://vseslova.com.ua/word/%D0%A0%D0%B5%D1%84%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D1%8F-90296u>

СЕКЦІЯ VIII
ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

І. Г. Яненко

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ
У ЗВО У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Тепер неможливо витратити все життя на розвиток однієї навички та зробити з цього кар'єру, тому що більшість навичок, яких діти зараз набувають у колі, стануть не релевантними, коли цим дітям виповниться сорок років. 65% теперішніх випускників шкіл підуть на пенсію з посад, які ще не винайдено. На цей час у Європі та Північній Америці приблизно 70% робочих місць передбачають розумову працю і менше 30% - фізичну, тоді як п'ятдесят років тому співвідношення було зворотним [1].

Невпинно зростає кількість робочих місць, що потребують наявності початкових цифрових навичок, частина з цих місць створена на основі цифрових технологій і вимагає поглиблених цифрових навичок і компетенцій.

В Україні найоптимальніше співвідношення вартості та високого рівня кваліфікації ІТ-експертів, що в сукупності зі значним дефіцитом розробників в світі відкриває великі можливості для фахівців цієї сфери. У найближчі п'ять років попит буде зростати, особливо збоку компаній, які ще не пройшли етап «внутрішньої цифрової революції» [2].

Сьогодні в Україні у сфері ІТ працюють 4000 ІТ-компаній, де кількість зайнятих спеціалістів складає близько 185 тис. осіб. Щорічно ЗВО країни випускають близько 23 тис. ІТ-спеціалістів. 40% компаній з топ-50 планують зростання штату більше ніж на 100 спеціалістів у першому півріччі 2019 року. При цьому в кожній з топ-5 ІТ-компаній України відкрито по 200-300 вакансій. Найбільше не вистачає спеціалістів рівня middle-senior та спеціалістів, що володіють визначеними технологіями (наприклад, технологіями JavaScript, .Net). Близько 10% з фахівців, що постійно займаються саморозвитком, відвідують профільні заходи, проходять курси та тренінги, активно працюють над переїздом в іншу країну. [3].

Для поліпшення підготовки спеціалістів у ЗВО у контексті цифровізації пропонується використати деякі приклади передового досвіду Євросоюзу, які наведені нижче.

Різноманітні навчальні підходи та середовища:

- навчання міждисциплінарного профілю, партнерства між різними рівнями освіти, учасниками підвищення кваліфікації та навчання, у тому числі з ринку праці, а також концепції, такі як загальноосвітні підходи з наголосом на спільному навчанні та активній участі та прийнятті рішень учнями, що може збагатити навчання. Міждисциплінарне навчання також дозволяє зміцнювати зв'язок між різними предметами у навчальному плані, а також встановлювати міцний зв'язок між тим, що вивчається, і змінами у суспільстві;

- методології навчання, такі як опитування, проектування, змішані, навчання на основі мистецтва та ігор можуть посилювати мотивацію та зацікавленість у навчанні. Також, експериментальне навчання, навчання на робочому місці та наукові методи в науці, техніці, інженерії та математиці (STEM) можуть сприяти розвитку цілого ряду компетенцій;

- учні, працівники навчальних закладів та навчальні заклади можуть бути заохочені використовувати цифрові технології для покращення навчання та підтримки розвитку цифрових компетенцій;

- співпраця між освітою та підвищенням кваліфікації та партнерами поза сферою освіти – з місцевих громад та роботодавців у поєднанні з формальним та неформальним навчанням може сприяти розвитку компетенції та полегшити перехід від освіти до роботи, а також від роботи до освіти.

Підтримка навчального персоналу:

- навчальний персонал може бути підтриманий у розробці підходів, орієнтованих на компетентність, що передбачає гнучкість та автономію в організації навчання, через мережі, співпрацю та спільноти практиків;

- працівники освіти можуть надавати допомогу у створенні інноваційних практик, участі в дослідженні та належному використанню нових технологій, у тому числі цифрових технологій, для компетентності підходів у навчанні та підвищенні кваліфікації.

ІТ-сектор - напрямок, який визначає майбутнє. Тому пріоритетом для України має залишатися розвиток її інженерного та інноваційного потенціалу, налагодження механізму отримання для молоді можливостей реалізації свого потенціалу всередині країни.

Список використаних джерел

1. *Made Smarter Review (2017) - [Electronic resource] – Assess: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/655570/20171027_MadeSmarter_FINAL_DIGITAL.pdf.* 2. *360 Software Development in Ukraine, Poland, Belarus and Romania in 2019.- [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://software-development-CEE-report.com/?fbclid=IwAR2pnimaSSUqqQVT12OkM3cl6Uu2H5AkQxaFkJbGjh6UYxDUdOy3TRWOBK4>.* 3. *Яненко І.Г. Особливості розвитку ІТ-сектора в Україні // Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права в Україні та світі: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 30 березня 2019 р.): у 5 ч. – Полтава: ЦФЕНД, 2019. – Ч. 1. – С.30-32.*

С. В. Сапожников

НАСАМПЕРЕД - ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ (ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні за допомогою спілкування сучасний учитель не лише передає учням певні знання, але й формує їх власний світогляд, високі ідеали, виховує духовність, прагнення до добра, доброзичливе ставлення до оточення, любов до праці. Успішне вирішення цих проблем вимагає розробки спеціального інструментарію, який допоміг би забезпечити як загальну, так і спеціальну підготовку учителя до педагогічного спілкування з учнями.

Практика висвітлює існуюче протиріччя між знаннями педагога, отриманими в період навчання його у закладі вищої освіти, і власної педагогічної діяльності, коли йому доводиться приймати швидке, відповідальне рішення в нових і, як правило, несподіваних ситуаціях.

Мета публікації: презентувати важливість використання методу активного соціально-психологічного навчання (АСПН) для професійної підготовки учителя та розкрити особливості функціонування «психологічного захисту», який деструктивно впливає на його педагогічний професіоналізм.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, у психокорекційній роботі найбільшої уваги заслуговує внутрішня схильність суб'єкта до «захисту» власного «Я». Цей «захист» актуалізується у суб'єкта в ситуації приниження, неприйняття недоброзичливого відношення, загрози зневаги. Атмосфера спілкування в групі АСПН повинна

бути такою, щоб небезпека утиску якостей «Я» людини зводилася до мінімуму.

Деструктивний вплив «психологічного захисту» на процес спілкування проявляється в тому, що він, прагнучи до збереження стабільності образу «Я» суб'єкта, забезпечує цю стабільність засобами, що припускають відступ від реальності. Це проявляється в першу чергу в спотворенні інформації про якості когось іншого так, щоб зберегти непогрішність власного «Я». Таке спотворення може відбуватися в самому процесі сприйняття себе і оточення або при інтерпретації інформації.

Останнє призводить до численних непорозумінь у взаємовідносинах учасників навчання. Розібратися у витоках цих непорозумінь заважає їм певна ілюзорність уявлень про власне «Я», на варті якого стоїть «психологічний захист». На основі вивчення досвіду радянських і зарубіжних науковців, ми дійшли висновку, що цим методом може стати так званий *метод активного соціально-психологічного навчання (скорочено АСПН)* (автор – Т.Яценко). В ході застосування метод АСПН зазнавав змін, уточнення і шліфовки. Особливий вплив на цей процес здійснювало поглиблене вивчення змісту поняття «*психологічний захист*».

При розробці методики АСПН були використані основні положення педагогічних систем А.Макаренка, В.Сухомлинського, а також ідеї, представлені у роботах академіка О. Бодальова, які лягли в основу організації психологічного клімату в групі. Були також використані основні принципи тренінгової практики, що розроблялися радянськими психологами Л.Петровською, Г.Ковальовим, Ю.Ємельяновим.

Метод АСПН є цілісною психолого-педагогічною системою, здатною надати допомогу людині в глибинному особовому пізнанні іншої людини і самого себе. Багаторівневий зворотній зв'язок від учасників навчання дозволяє кожному, що навчається побачити своє відображення в очах різних людей і отримати інформацію про те, як сприймається його поведінка в тій або іншій ситуації, зрозуміти обмеженість власних засобів спілкування, їх недосконалість, а також позитивні сторони своєї особистості.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Таким чином, маємо усі підстави вважати, що науково управляти процесом розвитку особистості – означає своєчасно розкривати диспротиріччя, яким властива наявність різноспрямованих мотиваційних тенденцій, і допомогти особистості їх усвідомити і конструктивно розв'язати.

Список використаних джерел

1.Яценко Т. С. Динамика развития глубинной психокоррекции: теория и практика : монография / Т. С. Яценко. – Днепропетровск : Инновация, 2015. – 567 с.

О. В. Максимішин, О. М. Астап`єва

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мобільне навчання має на увазі використання мобільної технології як окремо, так і спільно з іншими інформаційними та комунікаційними технологіями, для організації навчального процесу незалежно від місця і часу. Навчання може приймати різні форми. За допомогою мобільних пристроїв студенти можуть отримувати доступ до електронних освітніх ресурсів, зв'язуватися з іншими користувачами, створювати контент в навчальному класі і за його межами. Мобільне навчання включає в себе заходи, необхідні для досягнення цілей навчання, вдосконалення взаємодії між освітніми установами та сім'ями студентів. Також, мобільне навчання

зменшує обмеження із здобуття освіти щодо місця знаходження за допомогою портативних пристроїв [1].

Подальший розвиток ідеї застосування мобільних пристроїв в освітньому процесі набув на початку XXI століття. У 2001 році, під патронатом European Commission, було засновано дослідницький проект «Mobile technologies and learning». Він передбачав вивчення питань застосування різноманітних мобільних пристроїв у навчанні. Ці зрушення в підходах до реформування навчального процесу, мобільність отримання інформації технічними засобами виявилися досить актуальними. Серед сучасних мобільних пристроїв на цьому етапі домінують: мобільні телефони, смартфони, ноутбуки, нетбуки, планшети тощо. Власне, поняття «мобільне навчання» (M-learning) в англomовній педагогічній літературі з'явилося близько 15 років тому. Поширення в системі освіти України ця система набула дещо пізніше.

Також слід зауважити, що сучасні досягнення науково-інформаційних технологій широко розкривають неосяжні можливості Інтернету щодо використання його в галузі освіти. Використання цих технологій започаткувало зовсім новий вид навчального процесу. Цей процес отримав назву – електронне навчання (E-learning). Однією з активних форм E-learning є мобільне навчання (M-learning). На даному етапі ця форма навчання набула популярності в закладах вищої освіти і є підґрунтям до дистанційного навчання. Цей підхід дав суттєвий поштовх до змін у вищій освіті [3].

Мобільні пристрої (телефони, кишенькові комп'ютери) більш доступні, ніж стаціонарні комп'ютери, мають гарний доступ до Інтернету, однак вартість такого підключення може бути вищою. Широке застосування планшетних ПК дає змогу користуватися мобільним доступом до Інтернету з рівною, а інколи й вищою функціональністю, ніж у стаціонарних комп'ютерах.

M-learning дозволяє зробити нову якість навчання та повністю відображає сучасні тенденції в отриманні освіти сучасного студента. M-learning забезпечує постійний доступ до інформації в будь-який період часу, є сучасним інструментом у формуванні інформаційного суспільства людини, в якому поетапно створюються нові осередки відпочинку, трудової діяльності та навчання, що є незалежними від місця та від часу. За допомогою цих пристроїв можна увійти в мережу Internet, знайти необхідну навчальну інформацію, відповісти на питання форуму або пройти тест, узяти участь у конференції тощо. Мета M-learning – зробити все можливе, щоб процес отримання та засвоєння знань був гнучким, доступним, персоніфікованим.

Застосування мобільних пристроїв дозволяє створити більш природні та сприятливі умови для навчання, не перешкоджаючи традиційним підходам до застосування цифрових пристроїв в освітньому процесі. Мобільність і гнучкість технології M-learning дозволяє відобразити інформацію в тому вигляді, що необхідний на цей момент, створює умови для плідного навчання, дозволяє здійснювати процес набуття знань не тільки в аудиторії, але і в зручній для суб'єктів час [3,4,5].

Отже, беручи до уваги вище наведене, можемо стверджувати, що широке використання смартфонів, планшетів та інших мобільних гаджетів надає все більше можливостей для їх застосування як технічних засобів навчання. Це відкриває досить широкі можливості для електронного навчання як невід'ємного структурного елемента освітнього процесу в закладах вищої освіти України. Слід зазначити, що відповідно до сучасних потреб суспільства в поглиблених знаннях, своєчасному доступі будь-кого до джерел інформації та навчального процесу у вигляді інформатизації, виникають передумови для широкого запровадження методики M-learning у навчально-виховному процесі в Україні.

Список використаних джерел

1. Мобільне навчання [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресу-

ресу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>. 2.Пэйн Н. 10 элементов мобильного обучения [Електронний ресурс] / Найджел Пейн // Дистанционное обучение: информационный портал. – Режим доступа: <<http://distancelearning.ru/db/el/ C89AA03833448937C32 577660010ACF1/doc.html>> . – Загол. з екрану. – Мова рос. 3.E-Learning Guild. Mobile Learning: What it is, why it matters, and how to incorporate it in to your learning strategy (2008) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.mlearning.org/knowledge-centre/whatismllearning>. – Назва з екрану. 4.Kelly D. Lessons Learned from the MLearn Conf 2011 Backchannel. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.learningsolutionsmag.com/authors/349/david-kelly>. – Назва з екрану. 5.MOBL21: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://Mobl21.com>. – Назва з екрану.

С. С. Єльцова

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Входження України в європейський освітній простір вимагає вагомих змін як системи вищої освіти [2, 3], так і системи підготовки висококваліфікованих фахівців в галузі перекладу зокрема. Підготовка перекладачів загального та галузевого спрямування здійснюється у багатьох вищих навчальних закладах країни. Слід зазначити, що вітчизняними науковцями розроблено навчально-методичний комплекс для підготовки перекладачів у закладі вищої освіти [6] та запропоновано ефективне формування необхідних навичок перекладацької діяльності [4].

У даний час основою підготовки будь-якого фахівця вищого навчального закладу стає формування професійної компетенції. На сьогоднішній день існує ряд класифікацій стосовно ключових компетенцій, серед яких слід відзначити ключові компетенції Ради Європи, екзаменаційного Синдикату Кембриджського університету, проекту «Середня освіта в Європі», ключові компетенції спеціаліста, запропоновані І. А. Зимнєю [1], ключові компетенції для педагогічної освіти, ключові компетенції для загальної освіти, розроблені А. В. Хуторським [5].

Сьогодні також документально зафіксовано перелік компетенцій, якими повинен володіти дипломований фахівець в сфері перекладу. До системи вимог майбутнього перекладача включено вимогу «комунікативна компетенція». В якості її компонентів виступають: володіння літературою, діловим мовленням (писемно та усно) рідною мовою; – володіння як мінімум однією з поширених у світі іноземних мов; уміння розробляти технічну документацію і користуватися нею; вміння користуватися комп'ютерною технікою та засобами зв'язку, включаючи телекомунікаційні мережі; знання психології та етики спілкування, володіння навиком управління професійною групою або колективом. Такий фахівець повинен бути підготовленим до тих видів діяльності, яких від нього вимагає ринок праці.

Перекладацьку діяльність в загальних рисах можна поділити на виробничо-практичну, науково-дослідну, організаційно-управлінську та викладацьку (дидактичну). Всім цим видам діяльності фахівець повинен бути навчений в стінах навчального закладу вищої професійної освіти.

У сучасних умовах необхідно, щоб майбутній перекладач освоїв весь спектр інформаційних технологій, які будуть потрібні йому для забезпечення перекладацької діяльності у майбутньому.

Цілком зрозуміло, що успішне здійснення всіх цих видів професійної діяльності можливо лише за умови, що перекладач буде володіти всіма необхідними компетенціями – загальнопрофесійними (лінгвістичними, комунікативними, лінгводидактичними) і спеціальними перекладацькими, які охоплюють всі види перекладу. Спеціальні перекладацькі компетенції включають в себе, зокрема, і володіння голо-сом, диханням, дикцією.

Навчання професії перекладача має будуватися на базі моделювання не окремих, а всіх видів перекладацької діяльності. Впровадження в систему вищої освіти України економічних, комерційних стимулів, що спостерігається в останні десятиліття, об'єктивно ставить перед ВНЗ завдання оптимізації й інтенсифікації процесу навчання.

Таким чином, навчання можна вважати ефективним тільки тоді, коли воно здатне підготувати студентів до виконання конкретних функцій в системі суспільного розподілу праці. Ефективність навчання в кожному конкретному ВНЗ в кінцевому підсумку визначає ринок праці.

Для вдосконалення професійної підготовки перекладачів в університетах України актуальним є осмислення зарубіжного досвіду у цій галузі.

Список використаних джерел

1. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
2. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті/ С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОППО, 2006. – 328 с.
3. Про вищу освіту: Закон України від 17 січня 2002 року №2984–III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – С. 506–536.
4. Таланова Ж. П. Педагогічні умови формування професійного світогляду майбутнього перекладача : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Теорія і методика професійної освіти / Ж. П. Таланова. – Кіровоград, 2007. – 20 с.
5. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты / А.В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2002. – 23 апреля. <http://eidos.ru/journal/2002/0423>.
6. Черноватий Л. М. Навчально-методичний комплекс для підготовки перекладачів з англійської мови / Л. М. Черноватий // Наукові записки Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Серія: Філологічні науки. – 2010. – Вип. 89 (1). – С. 23–45.

А. Б. Брутман, В. В. Горлачова

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (АНГЛІЙСЬКОЇ)

Розвиток інформаційних технологій, безумовно, впливає на життя сучасного суспільства. Цей ІТ-відбиток також докорінно змінює освітню сферу, її напрямки, сутність, методологію. Вища школа вже багато років готує спеціалістів економічної сфери, але сьогоднішня обумовлює необхідність підготовки фахівців ІТ-економіки та електронного бізнесу. Вказані зміни позначаються у свою чергу і на процесі формування професійно-комунікативних компетенцій студентів. Вивчення іноземної мови для студентів вказаного напрямку грає принципову роль, оскільки сучасний ІТ-світ «розмовляє» перш за все англійською мовою, тому ознайомлення з тенденціями та особливостями електронної комерції, її термінологією тощо, просто неможливе без опанування зазначеного мовного коду.

В межах нашого дослідження ми звернулися до розгляду навчальних проблем, з якими стикаються викладачі англійської мови та студенти, що навчаються за напрямами ІТ-економіки та електронної комерції. Мета нашого напрацювання – окреслити можливі шляхи подолання складнощів у ході вивчення іноземної мови такими студентами.

По-перше, слід зазначити, що ми розділяємо два блоки проблемних ситуацій у цьому випадку, а саме – ті, які виникають у викладача в ході підготовки до заняття, та ті, що пов'язані з розумінням та темпами оволодіння мовних знань та навичок студентами, такі проблемні ситуації вже пов'язані з практикою та результатами проведення занять. По-друге, знання та навички, що повинні бути набуті в межах курсу мають багато спільностей з надбаннями курсу загальної ділової іноземної

мови, але й мають свої характерні особливості, які обумовлені галузевими цілями професійної комунікації. Саме в цьому аспекті доцільним є звернення до напрацювань CLIL методології, на пряму, що визначає навчальні методики, де дисципліни викладаються іноземною мовою або іноземна мова як дисципліна через залучення ситуацій тематично-орієнтованої діяльності. На наше переконання, другий варіант стає найбільш вдалим та ефективним в більшості закладів вищої освіти в Україні. Велика кількість методистів погоджуються, що вивчення мови стає більш осмисленим, адже мова використовується для безпосереднього вирішення конкретних завдань. Особливо добре те, що для занять за методикою CLIL можна використовувати автентичні (тобто розроблені для носіїв мови) матеріали. Акронім CLIL (Content and Language Integrated Learning) пов'язують з доробками дослідника Девіда Марша, хоча ця методологія має глибокі історичні корені [2].

Однією з проблем викладання англійської мови студентам-майбутнім фахівцям електронного бізнесу є відсутність достатньої кількості закордонних та вітчизняних навчально-практичних напрацювань з цієї сфери, адже напрям підготовки новий, хоча і має стрімкий розвиток. Звертаючись до матеріалів видавництв Cambridge, Macmillan, Oxford, Pearson, можна залучити лише окремі розділи [1,4]. Закордонні видавці пропонують багатий спектр посібників зі сфер інформаційних технологій, менеджменту, комп'ютерного дизайну, економіки, бізнес-комунікації тощо, але не англійської мови для фахівців сфери електронної комерції. Написання власних посібників та методичних вказівок з заданої сфери, безумовно, – творчий процес, що потребує від авторів одночасно і мовної, й економічної компетенцій, знання професійного словника фахівців з сфери економічної торгівлі, розуміння необхідності практичного спрямування лексичних та граматичних завдань. Належна професійна підготовка викладача в цьому випадку – чинник створення вдалих комплексів навчально-методичних матеріалів. На щастя сьогодні пропонує велику кількість можливостей підвищення кваліфікації викладача за рахунок участі у вебінарах та семінарах, конференцій на тему «ІТ-економіка та електронна комерція».

Шукаючи матеріали для розгляду та орієнтуючись на принципи CLIL, викладач має змогу підбирати автентичні матеріали. В ході навчального процесу була доведена ефективність використання відео з ресурсів TED-Talks, ESL Brains. Ресурс ESL Brains надає не лише відео-контент, але й підготовлені блоки питань для дискусії, лексичні завдання (де наведений орієнтований рівень складності завдань). Використання записів TED-Talks з субтитрами та пропрацьованим заздалегідь словником – це запорука продуктивної праці зі студентами рівнів Elementary \ Pre-Intermediate. Робота з професійно-орієнтованими, проте адаптованими текстами можлива завдяки залученню матеріалів з ресурсів BBC Learning English, Visual Capitalist. Перевагою є те, що зазначені ресурси пропонують компактні тексти. Читання книг, що були написані практиками зі сфери електронної торгівлі, можна ефективно використовувати налагоджуючи роботу в групах зі студентами рівнів Intermediate \ Upper-Intermediate. Перегляд відео та усі види читання стають логічною основою комунікативних завдань (відповіді на питання, дискусії, створення власних доповідей). На наш погляд, жоден Інтернет ресурс не надає належної кількості завдань граматичної спрямованості за темою електронна комерція, тому створення вправ із урахуванням диференційованого підходу в залежності від рівня граматичної компетенцій студентів – це неодмінна складова роботи викладачів іноземної мови, що працюють з майбутніми фахівцями сфери електронного бізнесу.

Орієнтири розвитку навичок Writing, на нашу думку, для майбутніх фахівців сфери електронної комерції мають багато спільних моментів з курсами ділової іноземної мови. В цьому випадку відмінність лише пов'язана з розглядом галузевих

понять та термінології. Безперечно, однією з проблем підготовки та проведення занять з англійської мови із зазначеними студентами є відсутність спеціалізованих лексикографічних видань, що надавали б дефініції професійної термінології зі сфери «електронна комерція», в свою чергу, словники економічних термінів та словники лексики зі сфери інформаційних технологій не фіксують всі необхідні лексичні одиниці.

Серед проблемних ситуацій, які пов'язані з практикою та результатами проведення занять ми можемо визначити наступні: низький базовий рівень англійської студентів (подолання можливе за рахунок консультацій, самостійної роботи студентів), низький рівень мотивації студентів (подолання можливе за рахунок залучення автентичних матеріалів, ігрових форм взаємодії, інформаційних технологій, розкриття зв'язку «англійська мова – вирішення конкретних професійних завдань»).

Таким чином, вирішення проблем сучасної підготовки фахівців сфери електронної комерції на заняттях з англійської мови тісно пов'язане з імплементацією CLIL методології. Необхідним є створення належних умов для підвищення кваліфікації викладачів курсу. Однією з головних проблем слід визначити відсутність закордонного навчально-методичного комплексу напрацювань для зазначених студентів.

Список використаних джерел

1. *Career Paths English: Information Technology. Student's book* / Virginia Evans, Jenny Dooley, Stanley Wright. – Express Publishing, 2011. – 40 p. 2. David Marsh. Official site [Electronic Resource]. – Retrieved from: <https://davidmarsh.education/> Accessed on 28 April 2019. [in English]. 3. ESL Brains. Official site [Electronic Resource]. – Retrieved from: <https://eslbrains.com/> Accessed on 28 April 2019. [in English]. 4. *Oxford English for careers: Commerce 1. Student's book* / Martyn Hobbs, Julia Starr Kedde. – Oxford University Press, 2006. – 136 p.

Ю. Є. Сачук

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНОЇ ПЛАТФОРМИ STERIS У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сьогодення характеризується прогресуючим впливом інформаційних технологій на особистість та її діяльність. Спостерігається масове впровадження інформаційних експертних систем у виробництві. Проте, трансформована сфера виробництва передбачає фундаментальну зміну системи вищої школи, покликаної ефективно готувати професіоналів, затребуваних у соціумі. Проблема полягає у тому, що більшість закладів освіти навчає за застарілими стандартами індустріального суспільства замість спрямованості на суспільство інформаційне та мережеве. Дослідження ООН виявило, що більшість студентів формально відвідують заняття, та не засвоюють інформацію у достатньому обсязі.

Незважаючи на різноманіття викладацьких підходів та навчальних програм, вища освіта зіткнулась із кризою, головна причина якої – застарілі підходи до викладання. Цифрова революція захопила більшість сфер життя людини, проте, у закладах освіти переважають стандарти минулого століття.

Пріоритетним шляхом подолання кризи вбачаємо використання технологій штучного інтелекту, у підготовці фахівців з інформаційних технологій, зокрема, обумовлена основними тенденціями діяльності фахівців досліджуваної галузі: розробка та використання експертних систем, машинне навчання та технології блокчейн.

Одним із пріоритетних напрямків застосування нових інформаційних технологій в освіті є адаптивне навчання. Стартовий рівень знань та здібностей у сту-

дентів зазвичай досить різняться. Тому стандартизовані програми частині з них здаються надто легкими, іншим – надто складними. Спосіб подачі навчального матеріалу також вимагає індивідуального підходу, що нелегко забезпечити у разі значної кількості студентів. Викладач часто постає перед проблемою, як забезпечити успішність більш «слабких» студентів та заохотити «сильних».

Це завдання у перспективі повинно покладатися на застосування адаптивних технологій. Саме штучний інтелект повинен відслідковувати успішність кожного студента та формувати індивідуальний графік показу блоків навчального курсу під його здібності, або інформувати викладача про рівень засвоєння матеріалу.

Спроби впровадження схожих програм у процес навчання здійснюються багатьма прогресивними технологічними компаніями. Та все ж, у вітчизняному освітньому просторі домінує точка зору на високотехнологічну освіту як на просто дистанційну, зберігає парадигму лінійного онлайн курсу [2].

Одною із діючих та перспективних платформ, що дозволяє створювати онлайн-курси, задіюючи можливості адаптивних технологій із використанням елементів штучного інтелекту є Stepik. Stepik застосовує методи інтелектуального аналізу даних. Адаптивне та персоналізоване навчання – один з ключових пріоритетів системи. Це хмарна платформа, призначена для створення та розповсюдження інтерактивного освітнього контенту, а також надання різних типів автоматично розподілених завдань із зворотнім зв'язком у режимі реального часу. Підходить для багатьох заходів з електронного навчання – від приватних класів до масових відкритих онлайн-курсів. При розробці платформи враховані вимоги до інформатики.

Даний сервіс дозволяє створювати, розміщувати та проводити курси, методичну допомогу при їх створенні, технічну підтримку та допомогу у розповсюдженні курсу, якщо на нього зареєструвалось більше 1000 осіб; надання доступу до автоматичної видачі сертифікатів при більш, ніж 500 зареєстрованих користувачах та відсутності негативних зауважень від них. Зауважимо, що будь-який зареєстрований користувач платформи може створювати інтерактивні навчальні уроки та онлайн-курси, використовуючи відео, тексти та різноманітні завдання із автоматичною перевіркою та миттєвим зворотнім зв'язком. У процесі навчання студенти мають можливість дискусії між собою та постановки запитань викладачу [1]. Важливою перевагою платформи є її інтеграція з іншими сервісами, зокрема, із системою прокторингу ProctoredU.

На наш погляд, запропонована платформа є досить вдалою для професійної підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій, потребує подальших досліджень та впровадження у навчальний процес.

Список використаних джерел

1. Hookway B. *Interface* / Hookway., 2014. – 178 с. 2. Бордюг О. В. Підвищення професійної спрямованості навчання завдяки використанню електронних систем штучного інтелекту / О. В. Бордюг. // *Менеджмент формування педагогічного кредо майбутнього фахівця фізико-технологічного профілю*. – 2014. – С. 250–252.

Н. І. Тарасюк

КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Однією із проблем професійної підготовки спеціалістів у закладах вищої освіти є пошук нових ефективних технологій і методів навчання. Застосування комп'ютерних технологій на заняттях іноземної мови в технічних закладах вищої освіти сприяє формуванню професійної іншомовної компетенції, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей студента.

Розробкою і впровадженням нових інформаційних технологій у навчальний

процес займалися такі дослідники як Ф.В.Хоменко, Н.В.Маркус, Е.Л.Носенко, С.О.Сисоєва Проблеми організації навчання за допомогою комп'ютерних технологій досліджували В.Ю.Биков, Т.І.Коваль, В.М.Кухаренко, П.В.Стефаненко та інші.

На думку С.Сисоєвої технологія навчання є поєднанням форм, методів, прийомів, методик і засобів, які дозволяють досягти запланованого результату [3, с.40].

В цій роботі ми розглянемо особливості комп'ютерних методів навчання у викладанні іноземних мов в технічних закладах вищої освіти. Серед основних цілей комп'ютерно орієнтованих методів навчання в процесі викладання іноземної мови виділяють [2, с. 90]: 1) розвиток уваги, спостережливості, допитливості; 2) розвиток логічного, критичного мислення; 3) активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів; 4) розвиток умінь саморозвитку і самовдосконалення студентів; 5) формування вмінь самостійно здобувати і засвоювати знання.

На занятті іноземної мови використовуються різноманітні комп'ютерні методи навчання: робота з електронними підручниками, електронними словниками, довідниками і енциклопедіями, інтернет-дискусії, інтернет-семінари, ділові комп'ютерні мовні ігри, телекомунікаційні проекти.

При виборі комп'ютерних методів навчання викладач іноземної мови має брати до уваги такі вимоги [3, с.85]: 1) комунікативний та особистісно-діяльнісний принцип організації навчання; 2) звертати увагу на індивідуально-психологічні особливості студентів, їх готовність до навчання за допомогою комп'ютерних засобів; 3) враховувати умови зовнішнього середовища, готовність інфраструктури закладу вищої освіти.

Сучасні досягнення в галузі інформаційних технологій дають можливість викладачу створювати свої власні програми для курсу професійно-орієнтованої іноземної мови у вищому закладі освіти. Навчальна платформа Moodle дозволяє створювати програми для проведення контролю засвоєння навчального матеріалу. Студенти технічних спеціальностей мають можливість опрацьовувати фахову лексику, навчитися описувати графіки і діаграми іноземною мовою, вдосконалювати навички аудіювання, використовувати відповідні граматичні конструкції і терміни.

Отже, застосування комп'ютерних технологій у викладанні професійно-орієнтованої іноземної мови сприяє підвищенню інтересу і мотивації студентів завдяки індивідуалізації навчання, новим формам подачі інформації. Застосування комп'ютерних технологій на занятті іноземної мови в технічному закладі вищої освіти дає можливість оптимізувати засвоєння навчального матеріалу, сприяє формуванню професійної іншомовної компетенції, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей студента.

Список використаних джерел

1. Аскояню П. Г. Основи методики створення та застосування комп'ютерних програм у навчанні іноземних мов / П. Г. Аскояню, Г. С. Чекаль, П. І. Сердюков. – К.: КДППМ, 2004. – 108 с.
2. Коваль Т. І. Інтерактивні технології навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах / Коваль Т. І. / Неперервна професійна освіта: теорія і практика// Науково-методичний журнал. 2011. – с. 86-92.
3. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч. метод. посібник/ НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКСМО», 2001. – 320 с.

Л. В. Мороз-Рекотова

СФОРМОВАНІСТЬ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ: КОНСТАТУВАЛЬНИЙ ЕТАП ДОСЛІДЖЕННЯ

Освітній процес закладу вищої освіти України спрямовано в напрямі розвитку особистості та її інтересів, адекватних сучасним тенденціям розвитку суспільства. Зміни державної політики в галузі дошкільної освіти зумовлюють підвищення ви-

мог до професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти. Усвідомлення феномену спілкування як специфічної особливості освітнього процесу в закладі дошкільної освіти дало підстави ввести поняття «професійно-комунікативна культура вихователя закладу дошкільної освіти» і осмислити його як інтегральне динамічне особистісне утворення, що охоплює систему загальнолюдських та професійних цінностей, мовленнєвих та етичних знань, комунікативних умінь і якостей, зразків мовленнєвої поведінки, норм і правил здійснення комунікативної діяльності, які проектується особистістю у професійну діяльність адекватно мети та завданням і забезпечують її високу ефективність.

Українські дослідники торкалися окремих аспектів проблеми формування професійно-комунікативної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти (Г.Беленька, М.Вахницька, С.Гусаківська, Л.Кідіна, К.Коновалова, А.Омеляненко, Ю.Руденко, Ю.Смолянко, В.Тарасова, Н.Цибуляк, Т.Швець). Проте ґрунтовні дослідження цієї проблеми здійснено лише двома науковцями. Так, І. Мазаєва [1, с.71–72] розглядає професійно-комунікативну культуру як складник змісту підготовки фахівця, а О. Максимкіна [2, с.22] розуміє професійно-комунікативну культуру вихователя як дидактичне явище і ототожнює його з «освітнім спілкуванням».

Вивчення рівня сформованості професійно-педагогічної культури вихователя ЗДО відбувалось за визначеними критеріями та показниками. Так, отримані дані за показниками мотиваційного критерія (внутрішню потребу в опануванні професійно-комунікативною культурою, структуру ціннісних орієнтацій особистості, професійну спрямованість особистості) засвідчують необхідний рівень мотивації здобувачів вищої освіти до опанування професійно-комунікативною культурою. Високий рівень мотивації засвідчують 17,1% опитаних ЕГ та 16,2% КГ, достатній рівень виявлено у 36,3% респондентів ЕГ та 36,6% опитаних КГ. Середній рівень демонстрували 39,1% здобувачів, що увійшли до ЕГ та 39,4% – КГ, а низький – 7,5% респондентів ЕГ та 7,7% КГ. Вивчення рівня сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів ЗДО за когнітивним критерієм відбувалось за такими показниками: розуміння сутності та значення професійно-комунікативної культури, усвідомлення впливу властивостей особистості на ефективність комунікації, володіння мовними нормами у професійній сфері. Отримані дані засвідчують середній рівень сформованості ПКК (47,9% ЕГ, 48,6% КГ). Високий рівень виявлено у 8,9% опитаних ЕГ та 8,5% КГ, достатній – 22,6 ЕГ та 23,2% КГ. Низький рівень демонструють 20,6% респондентів ЕГ та 19,7% КГ.

Дані вивчення рівня сформованості за показниками особистісного критерія (комунікативна толерантність, самоконтроль у спілкуванні, прояв емпатії в професійній комунікації) засвідчують низький рівень усвідомленості респондентами значення емпатії та комунікативних способів її прояву у професійній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти, що знижує бажання й частотність її усвідомленого застосування. Так, високий рівень демонструють 23,3% ЕГ та 23,9% КГ, достатній – 13% ЕГ та 13,4% КГ. Середній рівень виявлено у 32,9% респондентів ЕГ та 32,4% КГ, низький рівень демонструє майже така сама кількість опитаних – 30,8% ЕГ та 30,3% КГ. Результати вивчення за показниками діяльнісного критерія (тип спілкування, естетика комунікації, стратегічна компетенція) свідчать про нездатність респондентів застосувати наявні компетенції у ситуаціях професійного спілкування. Низький рівень виявлено у 45,9% опитаних ЕГ та 45,8% КГ. Середній рівень демонструють 31,5% ЕГ та 31% КГ, достатній – 19,2% ЕГ й 19,7% КГ. Високий рівень сформованості ПКК за діяльнісним критерієм виявлено лише у 3,4% ЕГ та 3,5% КГ.

Отже, за результатами констатувального етапу дослідження середній рівень сформованості професійно-комунікативної культури встановлено у 67% опитаних

ЕГ та 72,5% КГ, а низький – в 30,8% ЕГ та 25,4% КГ. Достатній рівень демонструє 2% респондентів ЕГ та 2,1% КГ. Високий рівень не виявлено. Такі дані підтверджують актуальність проблеми формування професійно-комунікативної культури вихователів закладів дошкільної освіти вже на етапі здобуття вищої освіти. Обов'язковими компонентами професійно-комунікативної культури майбутнього фахівця мають стати нормативний (проявом якого є лінгвальна компетенція), комунікативний (комунікативна компетенція), емпатійний (вияв емпатії), етико-естетичний (влучне застосування етикетних формул спілкування, комунікативно-риторичних якостей, невербальних засобів спілкування, тропів).

Список використаних джерел

1. Мазаева И. А. Профессиональная коммуникативная культура в содержании подготовки специалиста (на материале профессий «человек-человек»): дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. Москва, 2003. 242 с. 2. Максимкина О. И. Формирование профессиональной коммуникативной культуры будущего педагога дошкольного образовательного учреждения: содержательный и процессуально-деятельностный компоненты: дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Мордовский госуд. пед. инст. имени М. Е. Евсевьева. Саранск, 2002. 228 с.

**О. О. Ханюков, Є. Д. Єгудіна, Л. В. Сапожниченко,
Ю. В. Козлова, О. С. Калашикова, М. І. Яловенко**

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ 6 КУРСУ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Всесвітня організація охорони здоров'я ставить високі вимоги до випускників Вищих закладів освіти медичного профілю. Велике значення мають такі професійні якості майбутніх спеціалістів як: самостійно аналізувати виникаючі ситуації та оперативно приймати рішення, вміти працювати в команді та колективі, швидко орієнтуватися в змінах ситуації. Тому студент 6 курсу Вищого медичного закладу освіти повинен вміти: 1) проводити та інтерпретувати опитування, фізикальний огляд, клінічне обстеження, результати сучасних лабораторно-інструментальних досліджень, морфологічного аналізу біопсійного, операційного та секційного матеріалу; 2) виявляти у хворого основні патологічні симптоми та синдроми захворювання, використовуючи знання професійно-орієнтовних та клінічних дисциплін; 3) проводити диференційну діагностику, формулювати попередній діагноз; 4) на основі патогенезу обґрунтувати методи діагностики, лікування, реабілітації та профілактики; 5) використовувати алгоритм постановки; 6) здійснювати прогноз життя, працездатності та одужання у конкретного пацієнта; 7) діагностувати та надавати медичну допомогу при невідкладних станах; 8) демонструвати володіння морально-деонтологічними принципами медичного працівника та принципами професійної субординації; 9) аналізувати медичну інформацію, спираючись на принципи доказової медицини.

Як видно ці та інші професійно важливі властивості та особисті якості визначають професійну компетентність спеціаліста [1]. Враховуючи специфіку професійної діяльності лікаря, його професійна компетентність базується на ключових навичках, а саме: професійних, комунікативних, дослідницьких та наукових [1, 2]. Професійна компетенція - це теоретична і практична підготовленість студента на основі особистих і професійно важливих якостей; наявність професійних знань, умінь та навичок, культура мовлення, етика спілкування, самовиховання та самовдосконалення, які необхідні для діяльності лікаря. Формування професійної компетентності в контексті психології особистості становлення майбутнього лікаря потребує постійного вдосконалення змісту, структури, форм і методів професійної підготовки

студентів до виконання лікарської діяльності з урахуванням психолого-педагогічних умов [2]. Комунікативні навички допомагають здійснювати передачу інформації, визначають взаємодію, спілкування. Дослідницька компетентність – інтегральна властивість особистості, що проявляється в готовності й здатності до самостійної діяльності з розв’язування дослідницьких задач та творчого перетворення дійсності на основі сукупності особисто усвідомлених знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень [3]. Наукова компетентність майбутнього лікаря розглядається як складне утворення, котре відбиває прагнення студента до постійного самовдосконалення на основі сучасних досягнень медицини [2, 3].

Поряд з існуючою суспільною системою професійної підготовки існує особиста система самопідготовки, самоосвіти, самонавчання і самовиховання. Професійна самоосвіта і самонавчання передбачає систематичний пошук і опанування нової інформації - через сучасні журнали, монографії, підручники, інтернет, участь у конференціях, конгресах, спілкування з колегами. Професійне самовиховання включає оволодіння такими прийомами роботи, як самомотивування, самопізнання, самоінформування, самооцінка, самоконтроль та самозвіт у процесі досягнення найвищого професіоналізму.

Таким чином, навчальний план, що впроваджений внаслідок до сучасних вимог, які обумовлені європейською та світовою інтеграцією освіти, має бути побудований не за принципом здобуття знань та вмінь, а набуття компетенції. Також майбутні лікарі повинні усвідомити необхідність продовження навчання протягом усього їхнього життя і постійного вдосконалення своєї професійної майстерності, здатності аналізувати медичну інформацію, проводити дослідження і працювати з використанням сучасних наукових рекомендацій для вирішення практичних завдань медицини.

Список використаних джерел

1.Krytska, H.A., Krytskyi, I.O., & Zahriichuk, H.Ya. (2017). *Perspektyvy ta trudnoshchi efektyvnoho vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii dlia zabezpechennia profesiinoi pidhotovky studentiv-medykiv pry vyvchenni klinichnykh dysyplin* [Prospects and difficulties of effective use of innovative technologies for ensuring the professional training of medical students in the studying of clinical disciplines]. *Medychna osvita – Medical Education*, 2 (74), 33-36 [in Ukrainian]. 2.Lazoryshynets, V.V., Banchuk, M.V., & Volosovets, O.P. (2008). *Vyshcha medychna osvita Ukrainy na suchasnomu etapi* [Higher medical education in Ukraine at the present stage]. *Problemy suchasnoi medychnoi nauky i osvity - Problems of Modern Medical Science and Education*, 2, 5-10 [in Ukrainian]. 3.Ушаков А. А. Развитие исследовательской компетентности учащихся профильной школы как личностно-осмысленного опыта осуществления учебно-исследовательской деятельности / А. А. Ушаков // *Вестник Адыгейского государственного университета*. – Майкоп : Изд-во АГУ, 2008. – С. 123 – 126.

А. А. Коновалов

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ И ЕЁ РОЛЬ В СТАНОВЛЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА ЛИЧНОСТИ

Конкурентоспособность личности важна в любой сфере деятельности. В сфере деятельности имеют значения такие качества, как способность адаптироваться к различным ситуациям, к новым условиям, быстрому реагированию на новые факторы, оперативное принятие решений и т.д. Эти качества определяют конкурентоспособность личности. Важность формирования конкурентоспособности у школьников определяется с связи со стремительным развитием рынка труда и возрастанием более высоких требований. Несомненно, конкурентоспособность – существенная черта различных видов деятельности, в которых происходит столкновение интересов.

Уже в скором будущем нынешнему поколению предстоит решать новые глобальные проблемы, а именно энергетический кризис, экологические проблемы, ис-

черпание мировых природных ресурсов, проблемы здоровья человека и т.д. Поэтому конкурентоспособность эффективна и важна в социологии, экономике, политической жизни. Исходя из этого, одной из задач школьного образования является формирование конкурентоспособности для самостоятельного решения задач, умения решать свои и общественные проблемы. Превращение учащегося в субъекта, заинтересованного в самопознании обуславливает в дальнейшем становление его, как профессионала, способного к построению своей деятельности. Очень часто выпускники школ оказываются не готовыми к взрослой жизни, не способными нести ответственность, не способными быть конкурентоспособными. Иногда у старшеклассника еще нет определенного профессионального предпочтения. Это может быть из-за недостаточной информации. Молодой человек имеет общие или определенные представления о некоторых профессиях. Но эти представления не всегда корректно представлены. Согласно социальному опросу, только 30% старшеклассников осознанно выбирают профессиональную деятельность. Залогом личностных успехов, является быть конкурентоспособным.

Можно выделить три (а можно и более) сферы развития конкурентоспособности личности: 1) сфера деятельности; 2) сфера общения; 3) сфера личности.

Доказано, что конкурентоспособным долгое время может быть личность, которая занимается любимым делом. Поэтому, правильный выбор профессии важен для человека. Учитывая тот фактор, что каждый год появляются новые профессии, при этом многие профессии «живут» в среднем 5-10 лет, потом они либо исчезают, либо очень сильно меняются, можно сделать вывод, что человеку необходимо владеть не одной профессией или навыком, а постоянно изучать, познавать что-то новое, поддерживать свою конкурентоспособность.

Также важную роль, для конкурентоспособной личности, играют положительные эмоции, выполняющих и адаптивные функции.

Эмоциональная гибкость тесно связана с поведенческой, под которой понимается способность человека отказываться от не соответствующих ситуации видов поведения и вырабатывать или принимать новые оригинальные подходы к разрешению проблемной ситуации при неизменных принципах и нравственных основаниях жизнедеятельности.

Для того, чтобы конкурентоспособная личность обладала поведенческой гибкостью, она должна владеть методами и приемами саморегуляции, способствующим психическому и физическому здоровью.

Таким, образом, конкурентоспособная личность - это личность, обладающая такими интегральными характеристиками как гибкость (интеллектуальная, эмоциональная, поведенческая), направленность и компетентность, позволяющие ей добиваться успехов в деятельности, общении и самосознании. Конкуренция является главной движущей силой развития личности. Формирование конкурентоспособной личности требует организации научного руководства данным процессом в условиях общеобразовательного учреждения, а также создания благоприятных педагогических условий.

Научный руководитель: кандидат политических наук, доцент Р.М. Ключник

А. В. Кравченко

СПОРТИВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Опанування фаховою термінологією та навчання володінню науковим словом є одним із актуальних завдань мовної підготовки та професійної освіти фахівців галузі фізичної культури і спорту. Вміння працювати зі спортивними словниками,

грунтовно аналізувати терміни, встановлювати сферу їхнього використання, вводити їх у науковий текст, коментувати правопис дозволяє підвищити рівень мовної компетентності майбутнього фахівця галузі фізичної культури і спорту. А досконале володіння спортивною термінологією, яка становить основу професійної мови, – важлива професійна якість майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту.

Аналіз сучасної наукової, науково-методичної, навчальної літератури, спеціалізованих словників з фізичної культури і спорту, друкованих засобів масової інформації та мовлення українських спортивних теле- та радіо програм; спостереження за розвитком термінологічної сфери галузі дозволяє стверджувати, щодо основних сучасних проблем розвитку української термінології галузі фізичної культури та спорту належать як мовознавчі проблеми так і вузько галузеві проблеми [2, с.53].

Поміж мовознавчих – проблема функціонування української мови в спортивному середовищі, проблеми синонімії вибору способів передачі та транслітерації запозичених термінів. Щодо вузько галузевих проблем – то це недостатня кількість найменувань та накладів відповідних словників і довідників, переважання російськомовної навчальної літератури над україномовною, провадження навчального процесу у більшості галузевих вишів російською мовою, нестача кваліфікованих фахівців-термінознавців, безконтрольне калькування англійських термінів без адаптації до норм української мови, низький рівень термінологічної грамотності українських спортивних журналістів, коментаторів, арбітрів; низький рівень комунікативних навичок спеціалістів; відсутність будь-якої системи стимулювання й підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців фізичної культури і спорту з питань фахової термінології [1, с. 82].

Нині перед спортивним термінознавством постає проблема формування адекватної термінологічної системи. На нашу думку, основним засобом вирішення цієї проблеми є термінологічне планування. Вважаємо, що основні організаційні заходи термінологічного планування у галузі фізичної культури та спорту – це формування груп термінологів – фахівців та термінологів-лінгвістів на базі вищих навчальних закладів фізкультурного профілю; розв'язання питань фінансування та матеріально-технічного забезпечення; розробка наукових планів роботи щодо понятійної та лінгвістичної проблематики; проведення наукових конференцій та семінарів з проблем спортивної термінології.

Сучасний етап розвитку українського суспільства актуалізував проблему вироблення нових підходів до формування української спортивної термінології. І тут значне місце посідає проблема укладання спортивних словників. Гостро постає на цьому етапі розвитку української спортивної термінології проблема запозичень. Бо сучасна українська термінологія поповнюється за рахунок іншомовних термінів, особливо англійських: шорт трек, кьорлінг, плеймейкер, фрістайл, тайм-аут тощо. Також на сучасному розвитку української спортивної термінології активно розвиваються суміжні з розвитком спортивного руху галузі – спортивна журналістика, спортивно-похідна і військова термінологія, фізкультурна освіта, що потребують швидкого насичення спортивної терміносистеми новими термінами.

Однак потреба у таких термінах подекуди спричиняється до використання дискусійних, неадекватних термінів, наприклад: гонки, гонщик, жим штанги, фігурне катання, саночник, скачок тощо.

Тому не дивно, що під час опитування, яке проводила наша кафедра переважна більшість респондентів на питання «Чи відчуваєте Ви потребу у подальшому розвитку термінології у галузі фізичної культури і спорту?» дали відповідь «Так». Причому респонденти IV–V курсів майже 100,0% відчувають потребу у подальшому розвитку термінології галузі. На IV курсі це 89,0%, а на V курсі 92,0% позитивних

відповідей. А от опитані I та III курсів відчувають потребу в розвитку термінології галузі на 80,0%, і на II курсі цей показник найнижчий і становить 77,0 %.

Така ситуація свідчить про те, що опитані студенти старших курсів уже стикнулися з педагогічною та тренерською практиками, з написанням курсових та дипломних робіт, безпосередньо з викладанням у школі, тобто, вони стикнулися не тільки з професійною освітою галузі фізичної культури і спорту і відчувають брак та прогалини в терміносистемі на власному досвіді. Тож відповіді старшокурсників є вагомими з даного питання.

Отже, термінологія становить основу професійної мови та спортивної культури особистості.

Список використаних джерел

1.Породько-Лях О. Етапи розвитку української спортивної термінології / О.Породько-Лях, М. Кудря // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2018. – № 2. – С. 82-85. 2.Томіленко Л.М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: [монографія] / Л.М. Томіленко, Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. – 160 с.

Л. П. Корогод

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ І МОДЕЛЮВАННЯ ПРОСТОРУ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Наука та освіта у сфері фізичної культури, спорту, фізичної реабілітації, здоров'язбережувальних технологій, туризму тощо в епоху системних трансформацій зумовлюють нові виклики і запити до підготовки сучасних спеціалістів. Посилюється актуальність світоглядної орієнтації молоді, формування активної громадянської позиції, оскільки фізична культура і спорт сьогодні глибоко інтегровані у провідні сфери життєдіяльності суспільства, виступають вагомим фактором політичного впливу і соціального поступу в цілому.

Діяльність управлінця сфери фізичної культури і спорту, тренера, педагога дедалі ускладнюється, потребує збільшення і постійного оновлення інформаційних ресурсів, розширення діапазону компетенцій, розвитку комунікативних навичок, чіткої орієнтації на результат, перспективного планування, наукового обґрунтування тощо. Згідно результатам досліджень Степанової О.Н., Махова А.С., Латушкіна О.Н., Берніної Ю.С., які, використовуючи метод фотографії робочого часу, визначили види, об'єкти та критерії оцінки ефективності управлінської діяльності тренера з виду спорту, «професійна діяльність тренера – викладача більш ніж наполовину (на 56,3%) є управлінською» [12, с.67-68].

Аналіз більшості з цих видів діяльності свідчать про наявність в них в тій чи іншій мірі соціально-гуманітарного аспекту, який потребує знань з філософії, історії, економіки, української мови (за професійним спрямуванням), основ права, соціології, політології, психології тощо і об'єктивно спрямований на збагачення професійних компетенцій і розвиток простору професійно орієнтованої комунікації у процесі підготовки спеціалістів сфери фізичної культури і спорту. Всебічному обґрунтуванню цього положення і, в тому числі, ідеї щодо механізму його реалізації у навчальному процесі з метою гуманізації і гуманітаризації, присвячені роботи Ібрагімова М.М., Ніколаєва Ю.М., Пінчука Є.А., Корогод Л.П., Кравченко А.В., Тимошенко Ю.О., Городецького О.В., Лисенко С.О., Газнюк Л.М., Білогур В.Є. та ін.. Так, Ніколаєв Ю.М. у своїй статті «Человекотворческая сущность физической куль-

туры и её теории: веление времени (к проблеме модернизации теоретико-образовательного пространства физической культуры)» констатує, що здійснений аналіз взаємозв'язку концепцій філософсько-культурологічного рівня методології і фундаментальних соціокультурних концепцій, безпосередньо пов'язаних з фізичною культурою, свідчить, що: 1) до фізичної культури повинні висуватись вимоги, не менш всебічні, ніж до інших видів культури, із заслуженим і традиційним авторитетом; 2) фізичну культуру необхідно розглядати як явище «духовно-фізичне» (або «фізично-духовне»); 3) подальший розвиток і формування теорії фізичної культури як самостійної наукової і навчальної дисципліни може базуватись тільки на кардинальній зміні парадигм теоретичного знання про сутність фізичної культури, пов'язаних з розвитком у її сфері фізичної досконалості людини, формуванням її рухових умінь і рухових навичок до іншої, де головним виступає формування (відтворення) цілісної людини у єдності її соматопсихічного (тілесного) і соціокультурного (духовного) компонентів, при провідній ролі останнього, її людинотворчий характер. Це цілком відповідає сутнісному розумінню культури, яка є перш за все «форма втілення духовного змісту...», що має велике пропагандистське і просвітницьке значення [8, с. 99].

Системоутворюючим напрямом в означеному питанні є розробка філософії спорту як нового антропологічного проекту. Найяскравішими представниками цього напрямку є Бацунов С.М., Ібрагімов М.М., Корогод Л.П., Лубишева Л.І., Лук'янов А.В., Пазенок В.С., Столяров В.І., Сутула В.О. та ін.. [1; 2; 3; 4; 9, с. 50, 68, 69 та ін.].

Відносно новим інтересним напрямом, який швидко набуває актуальності і стає об'єктом наукових зацікавлень з огляду на реалії процесу глобалізації, є філософія туризму. Розкриваючи її сутність, Пазенок В.С. зазначає: «Філософія туризму – різновид соціальної філософії, теоретико-методологічна основа туризнології, теорії людської діяльності як форми самореалізації особистості засобами мандрівок та подорожей... Філософія туризму є своєрідною соціально-філософською онтологією та феноменологією. Її об'єктом є суспільство як «життєвий світ» мандрівника, джерело її культурного досвіду, якого вона набуває в результаті спілкування зі світом культури, іншим досвідом і досвідом інших (інтерсуб'єктивність і міжсуб'єктна комунікація)» [10, с. 222, 226].

Оскільки філософське осмислення туризму передбачає з'ясування його соціальних, аксіологічних, духовно-культурних, комунікативних, інтеграційних функцій; праксеологічної складової; екологічного компоненту; туристського менеджменту і маркетингу; створення інноваційного туристського продукту тощо, воно передбачає широкі гуманістичний, етичний і культурний виміри, потенційно інтегруючи в собі міждисциплінарні дослідження у просторі соціально-гуманітарних наук [5, с. 132-134; 10, с. 226-235; 11, с. 206-210].

Нещодавно побачила світ колективна монографія «Особистість. Спорт. Духовна культура: інтегральний вимір / Авторський колектив: проф. В.В. Бугуйчук, к.політ.н., доц. Корогод Л.П. (керівник авторського колективу), к.ф.н., доц. Лисенко С.О., доц. Самошкіна М.Г., к.і.н., доц. Чуднова Т.А., к.ф.н., доц. Макєшина Ю.В., Кравченко А.В., к.ф.н., доц. Остряньський М.П., к.і.н., доц. Городецький О.В., Вишняков В.М., Довганенко Р.О. – Дніпро: ПДАФКіС, 2018. – 308 с.

У монографії з урахуванням досягнень сучасної науки і практики на основі аналізу результатів соціологічних досліджень розглянуто процес формування духовної культури молоді, яка займається фізичною культурою і спортом, аксіологічний потенціал його основних складових. Сфера фізичної культури і спорту розглядається як

простір соціальної комунікації, який одночасно виступає простором персоналізації особистості. З цих позицій аналізується завдання гуманізації та гуманітаризації освітнього простору, створення цілісного комплексу засобів соціально-педагогічного впливу на особистість в плані гармонійного поєднання фізичного і духовного розвитку. Духовна культура особистості представлена як складна динамічна система, елементи якої розглядаються у гуманістичному вимірі; як інтегральний показник професійної підготовки спеціаліста галузі фізичної культури і спорту [9 с.20-32].

Не претендуючи на вичерпне висвітлення досліджуваного питання в межах даної публікації, зазначимо, що перспективною в плані використання даних соціально-гуманітарних наук (окрім засвоєння матеріалів традиційних дисциплін навчального плану) у моделюванні простору професійно-орієнтованої комунікації у процесі підготовки спеціалістів сфери фізичної культури і спорту є наступна проблематика: історія фізичної культури і спорту, історико-спортивне краєзнавство; філософія туризму; економіка туризму; природно-рекреаційні ресурси України як складова національного багатства; здоровий спосіб життя і здоров'язбережувальні технології; формування мовної особистості, комунікативних навичок, культури професійної мови і діловодства у сфері фізичної культури і спорту; нормативно-правове забезпечення фізичної культури і спорту тощо [3; 5; 6; 10; 11].

Таким чином, моделювання простору професійно орієнтованої комунікації в процесі підготовки спеціалістів сфери фізичної культури і спорту носить міждисциплінарний характер. Воно вимагає врахування досягнень соціально-гуманітарних наук, особливо в аспекті досліджень гуманітарних проблем фізичної культури і спорту, інтеграцію їх у навчальний процес, в тому числі при викладанні спортивно-педагогічних, спортивно-медичних дисциплін, блоку дисциплін, спрямованих на підвищення управлінської компетентності студентів. Кінцевий результат означеного моделювання залежить від злагодженої співпраці представників соціально-гуманітарних наук і наук з фізичного виховання і спорту.

Список використаних джерел

- 1.Бацунов С.М. Соціальне буття спорту: український контекст / С.М. Бацунов / Гілея: науковий вісник. – 2014. – № 57 (2). – С. 268-271.
- 2.Ибрагимов М.М. Философия спорта как новый антропологический проект: монография / М.М. Ибрагимов. – К.: НУФВСУ, 2014. – 296 с.
- 3.Истягина-Елисеева Е.А. Социальные аспекты управления спортивно-историческим наследием Российской Федерации / Е.А. Истягина-Елисеева // Вестник спортивной науки. – 2013. – № 6. – С. 52-57.
- 4.Корогод Л.П. Спорт у соціально-філософському вимірі: сучасний стан досліджень /Л.П. Корогод / Філософія спорту як трансдисциплінарна галузь знань / тези доповідей і виступів учасників VII Всеукраїнського «круглого столу» з філософії спорту 17 травня 2016 року – К.: ПАРАПАН, 2016. – С. 19-23.
- 5.Корогод Л.П. Фізкультурно-спортивна складова історичного краєзнавства / Л.П. Корогод / Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини у сучасному суспільстві: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції 24-25 квітня 2015 р., м. Чернівці / Наук. ред. Я.Б. Зозуля. – Чернівці: ЧНУ. – С. 131-134.
- 6.Лукашук В. Трансформація спорту: від забави до індустрії / В. Лукашук // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. – № 2. – С. 130-143.
- 7.Лукьянов А.В. Спорт как социально-ценностная система / А.В. Лукьянов, Н.Ю. Мазов // Философия и общество. – 2008. – № 2. – С. 168-184.
- 8.Николаев Ю.М. Человекотворческая сущность физической культуры и ее теории: веление времени (к проблеме модернизации теоретико-образовательного пространства физической культуры) / Ю.М.Николаев // Теория и практика физической культуры. – 2011. – № 10. – С. 96-106.
- 9.Особистість. Спорт. Духовна культура: інтегральний вимір: Монографія / Під заг. ред. Л.П. Корогод. – Дніпро: ПДАФКіС, 2018. – 308 с.
- 10.Пазенок В.С. Філософія: Навч. посіб. / В.С. Пазенок. – К.: Академвидав, 2008. – 280 с.
- 11.Пангелова Н. Організаційно-економічні аспекти туристичної діяльності в умовах постіндустріального суспільства / Н. Пангелова, Б. Пангелов // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2016. – № 1. – С. 207-210.
- 12.Степанова О.Н. Управленческая деятельность тренера: виды, объекты, критерии эффективности / О.Н. Степанова, А.С. Махов, Е.Н. Латушкина, Ю.С. Бернина // Теория и практика физической культуры. – 2016. – № 3. – С. 66-68.

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

Замислюємось над вирішенням питання удосконалення фахової підготовки майбутнього фахівця фізичного виховання і спорту (ФВіС) в сучасних умовах, вважаємо, за доцільним переглянути роль вчителя фізичної культури і спортивного тренера у вихованні молодого покоління. Серед пріоритетів, якщо розглядати з точки зору гуманітарної освіти, розвиток і соціалізація особистості учнів, формування загальної культури, світоглядних орієнтирів, життєзабезпечувальних навичок [3], розробка технологій оздоровлення, які засновані на неспецифічних соціальних і біологічних особливостях і закономірностях життєдіяльності людини [4] засобами фізичної культури і спорту. Все це вимагає відповідної підготовки кадрів, які б відповідали сучасній кон'юнктурі ринку праці і європейським напрямам освіти.

Останнім часом спостерігається тенденція розглядати формування професійних компетентностей через призму соціальної складової. У цьому зв'язку науковець Н.І. Глебова [1] наполягає, що соціальна складова деталі більше визначає рівень розвиненості соціальних стандартів в професійній діяльності. Якщо розмірковувати філософськими категоріями то сьогодні в освіті спостерігається спрямування на гармонійне співіснування одвічних суперечностей науки і цінностей, сцієнтизму й антисцієнтизму [5]. Наявність антисцієнтистської методології простежується у професійній освіті, що окрім формування фахових компетентностей виділяє ключові, які забарвлені соціальною складовою.

Вважаємо у даному аспекті необхідно робити рішучі кроки в актуалізації соціальної ролі ФВіС у вирішенні життєвих, соціальних проблем суспільства. Де важливу роль відіграє спеціаліст цієї галузі, який покликаний продуктивно організувати процес взаємодії, налагодити міжособистісні зв'язки, залучити до спільної діяльності і ведення здорового способу життя. Суттєвим важелем, проявом його компетентності будуть вважатись не тільки професійні, а й особистісні якості (здатність до розуміння, чуйність, людяність, відкритість), що відповідатимуть образу «ідеального фахівця фізичного виховання і спорту» [2].

Оскільки ФВіС є соціальними явищами суспільства, що покликані об'єднати людей незалежно від їхнього віросповідання, кольору шкіри, політичних уподобань. А відоме гасло дефлімпійського спорту «Рівність через спорт» тільки підтверджує, які основні соціальні завдання вирішує спорт у світі для налагодження взаємовідносин між націями і єднання країн. Тому важливим у підготовці фахівця навчити конструктивної соціальної взаємодії, бути соціально активним, упевненим в своїх силах, самостійним, готовим приймати важливі рішення.

У зв'язку з чим під час професійної підготовки необхідно більше звернути увагу на формування соціальної компетентності, яка визначається як інтегрована якість особистості, що забезпечує уміннями ефективно взаємодіяти в суспільстві, тим самим спрощує виконання професійних обов'язків. Це перш за все уміння соціалізуватися, створювати безконфліктне середовище в якому буде комфортно працювати, реалізовувати нові ідеї і творчі задуми.

Ще, необхідність формування означеної компетентності пов'язана і з соціальними вимогами суспільства, погіршенням здоров'я населення, де окрім «традиційних хвороб», що регламентують недотримання населенням здорового способу життя (гіподинамія, хронічні захворювання, СНІД, наркоманія), з'являються й інші хвороби ХХІ століття: інформаційна втома, синдром метушливого життя, Інтернет-залежність, ігроманія.

На нашу думку сучасний вчитель фізичної культури, спортивний тренер мають бути компетентними фахівцями здатними: володіти навичками культурного спілкування для налагодження контакту зі своїми учнями; впливати на процес соціальної адаптації учнів; формувати уміння і навички соціалізації; здійснювати соціальну інтеграцію засобами фізичної культури для людей з особливими потребами; виховувати морально-вольові якості.

Таким чином, ми уявляємо сучасного спеціаліста ФВіС як людину, яка мислить глобально, не зациклюючись суто на своїх професійних обов'язках пов'язаних тільки з навчально-тренувальним процесом. Це людина – помічник, радник, вихователь, друг, яка навчає молодь життєвої мудрості, навикам спілкування та міжособистісної взаємодії в колективі, команді, з суперниками, арбітрами, уболівальниками.

Список використаних джерел

1.Глебова Н. І. Методологічні засади моделювання супроводу процесу становлення соціальної компетентності галузевого фахівця в процесі професійної освіти: міждисциплінарний дискурс / Наталя Іванівна Глебова. // ROST. – 2017. – №2. – С. 57–65. 2.Лихачев Л.В. Социально-психологические факторы, влияющие на удовлетворенность занятиями физической культурой и спортом (Психофизиологическое изучение учебной и спортивной деятельности) / Под ред. Е.И. Ильина. Л.: Изд-во ЛГУ, 1981. – С. 21–29. 3.Навчальна програма з фізичної культури для 5-9-х класів для загальноосвітніх навчальних закладів затверджена наказом МОН від 07.06.2017 № 804. 330 с. 4.Приступа Е. Тенденції розвитку фізичного виховання в Україні. [Електронний ресурс] Режим доступа: <http://repository.ldufk.edu.ua:8080/bitstream/34606048/7093/1/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%B04.pdf>. 5.Філософія світ людини. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://subject.com.ua/philosophy/svit/88.html>.

А. М. Литвиненко

ТРЕНУВАЛЬНІ ЗАСОБИ СПОРТИВНИХ ЄДИНОБОРСТВ В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ГАРТУ СТУДЕНТІВ

З кожним роком збільшуються вимоги до системи фізичного виховання студентів [5]. Це пов'язано з прискоренням розвитку суспільства і потребує постійного вдосконалення оздоровчих та тренувальних методик, а також пошуку нових дидактичних підходів до навчання. Огляд спеціальної наукової літератури, наші власні багаторічні дослідження, а також практичний досвід з організації навчального процесу в Харківському національному університеті радіоелектроніки дають змогу констатувати наявність великого оздоровчого та тренувального потенціалу сучасної методики підготовки в спортивних єдиноборствах ударного та змішаного типів [1; 2; 4; 5]. Адаптована для застосування в курсі «фізичне виховання» зі студентами різного рівня підготовленості, вона дозволяє значно підвищити рівень розвитку фізичних якостей, зокрема витривалості, оздоровити студентів і слугує надійним засобом фізичного та духовного гарту молоді. Тренування, протягом всього навчального періоду, елементів спортивної та прикладної техніки єдиноборств дозволяє сформувати достатній для результативного застосування арсенал прийомів необхідний студентам для самозахисту. Одним з видів спортивних єдиноборств, який застосовується в Харківському національному університеті радіоелектроніки є національний вид спорту України – хортинг. Хортинг іконно український вид змішаних єдиноборств базується на гармонійному сплаві славетних військових традицій українського народу та сучасній теорії олімпійського та професійного спорту [2]. Студенти, які займаються спортивними єдиноборствами, а зокрема хортингом отримують міцний фізичний і духовний гарт, а також проходять гарну школу патріотичного виховання, що особливо важливо в наш час боротьби за незалежність держави та демократичний шлях розвитку суспільства.

Заняття єдиноборствами в Харківському національному університеті радіоелектроніки мають структуру складену з трьох рівнів. По перше, це вивчення елементів спортивної та прикладної техніки на академічних заняттях. Це самий масовий рівень на якому студенти під керівництвом кваліфікованих фахівців, долучаються до світу єдиноборств, а насамперед до бойової культури українського народу. По друге, заняття у факультативних групах початкової спортивної підготовки. На цих заняття зростає складність дидактичного матеріалу, збільшуються тренувальні навантаження та впроваджується застосування спортивних змагань по адаптованим (спрощеним) та класичним правилам видів спорту. Заняття в групах вищої спортивної майстерності побудовані як цілеспрямований тренувальний процес націлений на максимальне збільшення змагальних можливостей студентів.

Аналіз результатів застосування методики підготовки в спортивних єдиноборствах в навчальному процесі Харківського національного університету радіоелектроніки вказує на значну ефективність даного підходу до фізичного виховання студентів. Розвиток національного виду єдиноборств – хортингу сприяє прилученню студентства до української бойової традиції і має значний потенціал патріотичного виховання молоді.

Список використаних джерел

1. Ашанин В.С., Литвиненко А.Н. Специфические особенности структуры технико-тактического арсенала неолимпийских единоборств ударного типа и пути его совершенствования / В.С. Ашанин, А.Н. Литвиненко // Слобожанський науково-спортивний вісник, №1 (45) Харків 2015, ХДАФК, С. 11 – 15. 2. Єрьоменко Е.А. Хортинг – національний вид спорту України: метод. посіб. / Е.А. Єрьоменко – К. : А.В. Поливода., 2014. – 1064 с. 3. Литвиненко А.М., Вдосконалення силових якостей спортсменів у хортингу // Збірник наукових праць «Теорія і методика хортингу» Випуск 6, Видавець Поливода А.В., Київ 2016. С. 132-137. 4. Литвиненко А.М., Синергетический подход к построению и коррекции тренировочной деятельности в карате-до / А.М. Литвиненко // Монография – Х. : Компания СМІТ, 2010. – 108 с. 5. Lytvynenko A., Gubnytska Iu. S. Analysis of information models of student's physical readiness in higher educational establishments [Текст] // Матеріали 5-ї Міжнародної науково-технічної конференції «Інформаційні системи і технології», 12-17 вересня 2016 г. – Х.: НТМТ, 2016. С. 221-222.

Н. В. Бачинська, М. О. Антошина

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ ГУМАНІТАРНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Сучасна українська педагогіка розглядає фізичне виховання як невід'ємну складову частину всебічного розвитку особистості та важливого засобу спонукання молоді до здорового способу життя. Відповідно до державного освітнього стандарту вищої професійної освіти України, фізична культура з 1994 р. оголошена обов'язковою дисципліною гуманітарного освітнього циклу.

Внесок фізичної культури у вищу освіту повинен полягати в наступних завданнях: 1) зміцнення здоров'я засобами фізичної культури, формування потреби в підтримці високого рівня фізичної і розумової працездатності, самоорганізації здорового способу життя студентів; 2) освоєння студентів теоретичними знаннями, спортивно-прикладними вміннями і навичками; 3) підвищення рівня фізичної підготовленості; 4) вдосконалення психомоторних здібностей, що забезпечують високу продуктивність професійно-технічних дій; 5) створення у студентів системного комплексу знань, теоретичних основ і практичних навичок для реалізації їх потреби в руховій активності і фізичному вдосконаленні на виробництві, у побуті, сім'ї і раціональної організації вільного часу з творчим освоєнням всіх цінностей фізичної культури.

Однак заняття з фізичного виховання в університеті не можуть відновити дефіциту рухової активності студентів, забезпечити відновлення їх розумової працездатності, запобігти захворюванням, що розвиваються на тлі хронічної втоми. Цю проблему можливо розв'язати завдяки плануванню та проведенню студентами самостійних занять із фізичного виховання впродовж 4-6 годин на тиждень. Але сучасну молодь досить важко зацікавити фізичним самовдосконаленням. Більшість з них, згідно статистики, проводять свій вільний час за комп'ютером, телефоном або телевізором. Тому для виявлення провідних чинників, які впливають на інтерес до занять фізичною культурою у студентів, ми провели опитування і отримали наступні результати: 1) задоволення процесом занять (динамічність, емоційність, новизна, різноманітність, спілкування) – 95,45%; 2) результат занять (придбання нових знань, умінь і навичок, оволодіння різноманітними руховими діями, випробування себе, покращення результату) – 75,00%; 3) перспектива занять (фізична досконалість і гармонійний розвиток, виховання особистісних якостей, зміцнення здоров'я) – 72,73%.

Пріоритетні мотиви студентів у фізкультурній діяльності можна умовно об'єднати в наступні групи: 1) задоволення студентів від самого процесу фізкультурної діяльності (емоційність, динамічність, різноманітність, новизна, спілкування і т.п.); 2) отримання підвищених результатів в процесі занять вибраним видом фізичної культури (придбання знань, умінь, навичок, і т.п.); 3) перспективи в процесі фізкультурної діяльності (фізична досконалість, спортивна майстерність, виховання характеру, волі, наполегливості, та ін.).

Таким чином, здоров'язбережувальні цінності студентів гуманітарних факультетів допомагають визначитись з розумінням їхнього змісту, оскільки, ми вважаємо, що сутність полягає у свідомому ставленні до власного здоров'я, формуванні системи знань з фізичної культури та здорового способу життя, необхідних у процесі життєдіяльності, навчання, професійній діяльності студентів гуманітарних факультетів ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Волков В.Л. *Основи теорії та методики фізичної підготовки студентської молоді: Навчальний посібник*. – К.: — Освіта України, 2008. – 256 с. 2. Загорко І. П. *Спеціальна фізична підготовка: організаційно-методичні вказівки до вкдадання курсу*. – К.: РВВ КІВС, 2001. – 33 с. 3. Павленко І. О. *Здоров'язбережувальні технології для використання у навчальному процесі освітніх закладів: метод. рекомендації для викл. та студ. пед. навч. закл.* / І. О. Павленко. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – 57 с. 4. Присяжнюк С.І., Краснов В.П., Третьяков М.О. та ін. *Фізичне виховання. Навч. пос.* – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.

О. О. Репянська

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Формування національної державності на сучасному етапі актуалізувало питання якісного вдосконалення гуманітарної сфери освіти в цілому та галузі фізичного виховання і спорту зокрема, що є стратегічним напрямом формування нової освітньої ідеології в Україні.

Особлива увага має бути приділена у державному будівництві не лише системі охорони здоров'я, а формуванню ефективної системи здоров'язбереження. «Нагальною є необхідність переосмислення сутнісних засад розвитку суспільства як середовища буття і самореалізації людини, як системи міжособистісних комунікацій задля повноцінного, гармонійного, безпечного життя громадянина і

соціуму» [3].

Гуманітарні та освітні заходи динамічно реагують на соціальні процеси, пов'язані з державним будівництвом, соціальною практикою, вихованням молоді засобами фізичної культури та спорту. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості і вищої цінності суспільства, розвиток його талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого соціального вибору.

Закон України «Про вищу освіту» визначає завдання з підготовки в нашій державі фахівців нового покоління.[2] Втілюючи його в життя, необхідно утвердити людину як найвищу соціальну цінність, найповніше розкрити її здібності та задовольнити різноманітні освітні потреби, забезпечити пріоритет національних цінностей, гармонію людини і довкілля, суспільства і природи. Ця ідея має стати центральною в процесі перебудови всієї системи освіти, виховання і організації навчально-виховного процесу. Висувається завдання підвищення гуманістичної, культурної, духовно-моральної цінності цієї системи і окремих її елементів.

Фізична культура – невід'ємна важлива складова загальнолюдської культури, світогляду сучасного фахівця, підґрунтя його фізичного та духовного добробуту, запорука успіхів у професійній діяльності. Вона якісно й динамічно впливає на рівень розвитку та реалізації здібностей і можливостей людини, забезпечує біологічний потенціал її життєдіяльності, необхідний для гармонійного розвитку, прояву соціальної активності, творчої самореалізації. Усе це зумовлює соціальну необхідність в оволодінні особистістю фізичною культурою на всіх етапах її формування. Особливе значення це має у навчальних закладах фізичного виховання і спорту, які готують фахівців у цій галузі. Тому розбудова гуманітарної освіти має відбуватися на основі поєднання глибинних національних традицій з орієнтацією на загальні світові гуманістичні цінності та стандарти, що виступає передумовою визнання України в загальносвітовому освітянському просторі.

Фундаментом гуманітарної підготовки є національна система освіти, фізичного виховання і спорту, демократизація навчального процесу та виховання. Важливою функцією гуманітарної освіти є виховання у майбутніх фахівців національної свідомості, розвиток почуття національної гідності і самоповаги та гуманістичних якостей: людяності, поваги до людей, людської гідності, культури спілкування, цивілізованого співжиття, толерантності [1].

Саме тому на сучасному етапі гуманітарна підготовка виступає вирішальною ланкою у формуванні майбутніх фахівців як нової генерації української інтелігенції. Особлива відповідальність за гуманітарну підготовку покладена на суспільно-гуманітарні, загальнотеоретичні та спеціальні кафедри, викладачів, які насамперед покликані професійно і творчо розвивати й вдосконалювати концепцію формування особистості майбутнього фахівця, адекватну потребам часу, і здійснювати її практично в навчально-виховному і науково-дослідницькому процесах. Розробка якісно нової системи освіти і виховання майбутніх фахівців неможлива без суттєвої перебудови самого змісту програм викладання, особливо предметів гуманітарного циклу. Це дозволить вийти на глобальні світоглядні проблеми і визначити методологічні орієнтири в усіх сферах гуманітарної освіти і виховання.

Список використаних джерел

1. Державна програма «Вчитель» /Затвердж. постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2002 р. № 379 // *Освіта України*. – 2002. – 2 квіт. – С.1–7.
2. Закон України «Про вищу освіту» // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 37-38, ст.2004.
3. Співак М.В. Державна політика здоров'язбереження: світовий досвід і Україна: Монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2016. – С. 5.

ОЦІНКА АЕРОБНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗМУ СТУДЕНТІВ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ТЕСТУ КУПЕРА

Кеннет Купер відомий американський лікар-практик, що розробив численні тести для оцінки фізичного стану організму людини.

Важливою особливістю оцінки фізичної працездатності, закладеною К. Купером у цих тестах, є залежність підсумкових показників від віку людини, яку тестують. Більшість навантажень, пропонованих організму під час проведення тестів Купера, можна віднести до «аеробних» - тобто таких, що виконуються за рахунок використання кисню. Інтенсивність цих навантажень така, що дозволяє клітинам використовувати наявний в них і в крові, що протікає, кисень, а не виконувати роботу у безкисневих умовах, відновлюючи кисневий дефіцит після її закінчення. Такі навантаження досить корисні для організму людини і навіть можуть застосовуватись особами з ослабленим здоров'ям [2,4].

Навантаження в тестах Купера носять так званий «глобальний» характер, тобто під час їх виконання в роботу включено понад двох третин м'язової маси. Таким чином, навантаження здійснює істотний вплив не лише на м'язовий апарат, але й на системи, що забезпечують м'язову діяльність, перш за все, на серцево-судинну і дихальну. Отже оцінюючи здатність організму переносити навантаження, передбачені тестом Купера, можна побічно оцінити функціональний стан серцево-судинної та дихальної систем [1,3].

Мета роботи полягала в подальшому дослідженні рівня аеробних можливостей організму студентів.

Методи та організація дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалися: аналіз відповідних літературних джерел та метод рухових тестів, а саме 12-ти хвилинний тест Купера.

Тестування проводилося у жовтні 2018 року. В тестуванні взяли участь 89 студентів (63 чол. та 26 жін.) 1-го курсу навчання факультету інженерних систем і екології. Всі вони пройшли медичне обстеження і не мали протипоказань до занять фізичними вправами.

Результати дослідження. Тест складався з бігу протягом 12-ти хвилин. На початку бігу вимірювалася частота серцевих скорочень (ЧСС), яка фіксувалася як ЧСС (вихідна) у спокої. Фіксувалася подолана відстань, а також ЧСС одразу після навантаження та після 1-ої, 2-ої та 3-ої хвилин відновлення після закінчення навантаження. На основі цих даних робилися висновки щодо рівня загальної витривалості студентів та спроможності серцево-судинної системи до навантаження. Подолана дистанція оцінювалася за результатами табл. 1.

Таблиця 1. Оцінка аеробних можливостей організму за показниками тесту Купера (м)

	відмінно	добре	задовільно	незадовільно	дуже погано
	5	4	3	2	1
ч	2800–3000	2600–2700	2300–2500	2100–2200	< 2000
ж	2300–2400	2000–2200	1800–1900	1600–1700	< 1500

Фізична працездатність оцінювалась за показниками табл. 2.

Таблиця 2. Оцінка фізичної працездатності за показниками приросту ЧСС та відновлення організму після навантаження

Оцінка (бали)	приріст ЧСС (%)	час відновлення (хв.)
відмінно – «5»	до 30	до 1
добре - «4»	31-50	до 2
задовільно – «3»	51-70	до 3
незадовільно – «2»	71-100	більше 3

Загальна оцінка рівнів фізичної підготовленості (загальної витривалості) та фізичної працездатності визначалася за сумою балів показників таблиць 1 та 2 («Відмінно» - 9-10 балів; «Добре» - 8 балів; «Задовільно» - 6-7 балів; «Незадовільно» - 5 балів і менше).

Аналіз результатів показав, що **відмінний рівень** загальної витривалості та фізичної працездатності мають загалом **9** студентів (10,2%) (із них: 3 студенти набрали 10 балів (5+5), 5 студентів – 9 балів (5+4), 1 студент – 9 балів (4+5). **Добрий рівень** загальної витривалості та фізичної працездатності мають загалом **21** студент (23,6%) (16 студентів набрали 8 балів (4+4) та 5 студентів пододало дистанцію на оцінку «відмінно», але відновилися після навантаження на оцінку «задовільно» (5+3). **Задовільний рівень** загальної витривалості та фізичної працездатності мають **31** студент (34,8%) (із них: 7 балів набрали 4 студента (4+3), 6 студентів (3+4), 6 балів набрали 10 студентів (3+3), 11 студентів показали відмінний або добрий результат з бігу, але мали незадовільну або дуже погану оцінку за відновлення організму після навантаження (5 або 4+2 або 1). **Незадовільний рівень** загальної витривалості та фізичної працездатності мають **28** студентів (31,4%). Із них: 8 студентів, які пробігли дистанцію на оцінку «задовільно», але мали дуже погану оцінку за відновлення організму після навантаження (3+2), 11 студентів пробігли дистанцію на оцінки «незадовільно» та «дуже погано», але мали за відновлення організму оцінки «відмінно» та «добре» і 9 студентів, які мали загалом негативні оцінки.

Висновки. 1. За результатами досліджень відмінний рівень аеробних можливостей та високий рівень фізичної працездатності мають 10,2% респондентів, добрий рівень аеробних можливостей та фізичної працездатності мають 23,6% респондентів. Задовільний рівень мають 34,8% респондентів, а незадовільний рівень - 31,4% респондентів. **2.** Результати студентів які отримали загальну задовільну оцінку показавши відмінний або добрий результат з бігу, але за відновлення організму отримали негативну або дуже погану оцінку (а це 35,5% усіх респондентів які отримали загальну оцінку «задовільно») свідчать про те, що можливість мобілізувати ресурси свого організму в них досить висока, але це потребує достатньо тривалого часу на відновлення організму після навантаження. **3.** Результати, які показали студенти з незадовільним або дуже поганим результатом з бігу, але відмінною або доброю оцінкою за відновлення організму (а це 35,7% респондентів, які отримали загальну незадовільну оцінку) свідчать про те, що ця кількість студентів не серйозно поставилася до тестування і дистанція, яка була подолана ними, замала щодо їхньої фізичної підготовленості. **4.** Результати, які показали студенти з незадовільними оцінками (а це 32% респондентів, які отримали загальну незадовільну оцінку) свідчать про те, що ці студенти мають дуже погану фізичну підготовленість та фізичну працездатність і взагалі не займаються фізичними вправами або мають проблеми зі станом здоров'я та повинні бути віднесені до спеціальної медичної групи. **5.** Тестування з 12-ти хвилинного бігу слід проводити два рази протягом навчального року (жовтень, травень), для подальшого дослідження за зрушеннями, які відбуваються в організмі студентів протягом навчання в університеті. **6.** У зв'язку з ве-

ликою кількістю студентів, які мають незадовільний рівень фізичної підготовленості та фізичної працездатності (31,4%) слід збільшити кількість годин на фізичне виховання у навчальних планах студентів, що дасть їм можливість займатися оздоровчими вправами та підвищувати свій рівень фізичної підготовленості протягом навчання в університеті.

Список використаних джерел

1.Апанасенко Г.Л. Книга о здоровье. / Г.Л. Апанасенко. К.: Медкнига, 2007. – 132 с. 2.Душанин С.А., Пирогова Е.А., Иващенко Л.Я. Оздоровительный бег. – К.: Здоровье, 1982. - 128 с. 3.Купер К. Аэробика для хорошего самочувствия. – М.: Физкультура и спорт, 1987. – 190 с. 4.Раевский Р.Т., Канишевский С.М. Здоровье, здоровый и оздоровительный образ жизни студентов. – О.: Наука и техника, 2008. – 556 с.

В. В. Пічурін

ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК СКЛADOVA ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

У фізичному вихованні професійно-прикладна фізична підготовка розглядається як педагогічно спрямований процес забезпечення спеціалізованої фізичної підготовленості до майбутньої професійної діяльності. У своїй основі – це процес навчання, який збагачує індивідуальний фонд професійно корисних рухових умінь і навиків, виховання фізичних і безпосередньо пов'язаних з ними здібностей, від яких прямо або опосередковано залежить професійна дієздатність [6, с. 3]. Професійно-прикладна фізична підготовка здійснюється відносно конкретної професії або спеціальності.

Результативність професійно-прикладної фізичної підготовки як засобу підготовки до професійної діяльності підтверджено в дослідженнях Л. П. Пилипея [4], О. І. Подлесного [5], Є. О. Карабанова [1], Ю. А. Остапенко [3] та багатьох інших. Досліджувалася вона і з позицій підготовки до конкретних професій. За всіма напрямками зафіксовано позитивний вплив професійно-прикладної фізичної підготовки на відповідну підготовленість до професійної діяльності. С. П. Козіброцький [2], узагальнюючи тенденції формування й укладання навчальних програм з фізичного виховання для студентів, обґрунтовано наголошує, що вони зараз повинні мати такі властивості як оздоровча спрямованість, врахування інтересів та уподобань учасників навчально-виховного процесу, відповідність регіональним традиціям, матеріальним, кліматичним та природним умовам, максимальне врахування майбутньої професії студентів. Останній аспект, на нашу думку, є особливо важливим.

В основі позитивного впливу професійно-прикладної фізичної підготовки лежить механізм підвищення тих функціональних можливостей організму, від яких залежить адаптація до специфічних умов праці. У даному випадку мова йде про перенесення ефекту тренуваності. При цьому таке явище спостерігається як у випадку формування рухових навиків, так і у випадку розвитку фізичних якостей. Професійно-прикладна фізична підготовка суттєво позитивно впливає на готовність людини до конкретної професійної діяльності завдяки можливості ефективного перенесення попередньо розвинених у неї фізичних і психічних якостей та властивостей, формуванню навиків і здатності протистояти дії несприятливих факторів середовища.

Багато дослідників (В. К. Бальсевич, Л. І. Лубишева, К. М. Гуревич, В. А. Кабачков, Л. П. Матвеев та інші) відзначають, що професійно-прикладна фізична підготовка дозволяє молодим спеціалістам з успіхом набувати навичок професійної діяльності. Водночас В. А. Кабачков, М. В. Мацкевич, М. І. Станкін та інші звертають увагу на той факт, що прямої залежності між зростанням фізичної підготовленості,

з одного боку, і продуктивністю праці, з іншого, не спостерігається. Фізична підготовка виконує роль передумов успішної професійної діяльності й опосередковано проявляється в ній. Пряма залежність між зазначеними показниками простежується у випадку спрямованого розвитку фізичних і професійних якостей.

До сьогодні існує спрощена думка, відповідно до якої професійні знання є основою професійної підготовки, а інші сторони покликані обслуговувати їх освоєння. У той же час, звичними стають претензії до інших сторін підготовки фахівців (багато, наприклад, говориться про так званий людський фактор у зв'язку з аварійністю). Таким чином, спостерігається розрив між вимогами практики і реаліями підготовки фахівців.

Одним із ефективних шляхів для удосконалення процесу підготовки фахівців у закладах вищої освіти, є проведення професійно-прикладної фізичної підготовки студентів в рамках викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання».

Список використаних джерел

1. Карабанов Є. О. Професійно-прикладна фізична підготовка майбутніх фахівців агропромислового виробництва / Є. О. Карабанов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2015. – № 1. – С. 34–39. 2. Козіброцький С. П. Програмно-нормативні основи фізичного виховання студентів (історико-методологічний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фізичного виховання і спорту / С. П. Козіброцький. – Львів, 2002. – 18 с. 3. Остапенко Ю. О. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів інформаційно-логічної групи спеціальностей: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фізичного виховання і спорту / Ю. О. Остапенко. – К., 2015. – 22 с. 4. Пилипей Л. П. Фізичне виховання: професійно-прикладна фізична підготовка студентів у ВНЗ: навчально-методичний посібник / Л. П. Пилипей. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – 156 с. 5. Подлесний О. І. Самоконтроль у фізичному вихованні як засіб підвищення мотивації до професійно-прикладної фізичної підготовки студентів-судноводіїв: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фізичного виховання і спорту / О. І. Подлесний. – К., 2008. – 22 с. 6. Суворов Ю. А. Профессионально-прикладная физическая подготовка студентов: учебно-методическое пособие / Ю. А. Суворов, В. А. Платонова. – Санкт-Петербург : СПб ГУИТМО, 2006. – 90 с.

О. Р. Лучко, С. С. Довженко

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ОПТИМАЛЬНИМ РУХОВИМ РЕЖИМОМ ЗА ДОПОМОГОЮ НОВИХ ВИДІВ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ

Зміцнення здоров'я населення та забезпечення здорового образу життя повинно бути загальнодержавною метою. Фізична культура і спорт необхідні для соціального становлення молодшої людини. Незважаючи на багаторічні дослідження, які присвячені удосконаленню процесу фізичного виховання, рівень фізичної підготовленості сучасної молоді, здоров'я, адаптаційних здібностей не виправдовують соціальних очікувань суспільства.

У даний час проблема дефіциту рухової активності населення є однією з найбільш актуальних. Успіхи науково-технічного прогресу зробили комфортною працю і побут сучасної людини, надали можливість швидкого переміщення на великі відстані. Разом з цим «блага цивілізації», які з'являються зараз, є причиною того, що у великої кількості наших сучасників не реалізується потреба у русі, яка генетично закладена. Рухова активність необхідна для нормальної діяльності практично всіх органів і систем організму, оскільки первісно всі вони виникли власно для обслуговування рухової діяльності як запоруки виживання виду.

Особливе занепокоєння серед вчених у всьому світі викликає той факт, що у найбільшому ступеню негативні наслідки дефіциту рухової активності зазнає на себе молодь у зв'язку зі значним збільшенням витрат часу на навчальну діяльність.

Важливою проблемою сучасного університету є питання підготовки конкурентоспроможних, кваліфікованих фахівців, які володіють високим рівнем загальної культури і фізичного здоров'я. Для студентів характерна гіподинамія. Зі зниженням фізичної активності корелює зниження фізичної працездатності і життєво важливих якостей. У таких умовах дуже важливим є питання вибору правильних пріоритетів в організації фізичного виховання у виші.

Реальний обсяг рухової активності студентів не відповідає біологічним нормам, які необхідні для повноцінного розвитку молодого організму. Нестача рухової активності (гіподинамія) призводить до перебудови діяльності серцево-судинної системи, погіршується механізм пристосування апарату кровообігу до фізичного навантаження, знижується фізична працездатність, збільшуються енерговитрати. Також наглядається атрофія м'язів, зменшення міцності кісток, погіршення діяльності основних функціональних систем організму [6].

Дослідження сербського професора Д. Живковича виявили, що повсякденні морфофункціональні змінення, що викликані дефіцитом рухової активності, відразу непомітні, але несприятливий вплив гіподинамії та гіпокінезії призводить до негативних змінень в організмі, які виявляються у зниженні функціональної активності органів і систем, у порушенні процесів нервової регуляції, у проявленні змінень опорно-рухового апарату, кісткового та нервово-м'язового компонентів, порушенні процесів обміну речовин, збільшенні ваги [1].

Рухова активність повинна використовуватися як комплексний засіб фізичного, інтелектуального, морального, естетичного розвитку, а це призведе до підвищення ефективності процесу пізнавальної діяльності, яка визначається, власне, її якістю та обсягом. Найбільш логічно реалізовувати потенціал за допомогою занять фізичною культурою і спортом як за планом, так й додатково [5].

Власний досвід показує, що при правильній організації занять з фізичного виховання у виші знижується рівень захворюваності студентів, покращуються показники розумової і фізичної працездатності, показники фізичного розвитку і підготовленості. Але на практиці спроби рішення цього питання супроводжуються низкою невідповідностей, а саме: кількість занять у школі збільшилася, але у вишах зберігається тенденція факультативних занять, а щодо питання додаткових занять (фізкультурхвилинка між парами, фізкультурно-спортивних свят та ін.), то вищі навчальні заклади відстають від шкіл.

Режим навчання студентів уявляє реальну загрозу для здоров'я молодого покоління нашої держави, для її трудового потенціалу, перспектив, благополуччя. В нашій країні ідея пошуку мотивації до занять фізичною культурою і досі залишається нереалізованою. Аналіз досліджень багатьох авторів [2,3,4,7], які займаються вивченням фізичної культури у вишах різного профілю, показав, що у теперішній час заняття фізичною культурою і спортом не є у більшості потребою і функціонують на низькому рівні, що не сприяє особистому благополуччю і професійним успіхам молоді. Причини низької зацікавленості до занять фізичною культурою і спортом у неефективності реалізації програм, недостатній спрямованості змісту дисципліни «Фізичне виховання», недостатній готовності студентів до самостійних занять фізичною культурою для активного і цілеспрямованого вирішення задачі культурного перетворення особистої фізичної природи, зміцнення здоров'я, творчого довголіття.

Незважаючи на те, що в нашій державі формування у студентства мотивації до активних занять фізичною культурою і спортом залишається дуже привабливим для педагогічної науки, але шляхи розв'язання проблеми дефіциту рухової активності слід шукати у формах занять та програмах дисципліни «Фізичне виховання», наданням студентам вибору виду спорту і рухової активності за власними перевагами, введенням елективних курсів з дисципліни з теоретичного і методичного розділів.

Для вирішення проблеми рухової активності студентської молоді можна використовувати два шляхи, а саме: «західний шлях», який полягає в ідеї популяризації рухової активності за допомогою формування мотивації до занять фізичною культурою і спортом [7], створенні «модних» видів рухової активності, залучення нових конкурентоспроможних технологій та «вітчизняний шлях», який полягає у перегляді моделі і програм з дисципліни «Фізичне виховання» для впровадження єдиної лінії викладання дисципліни. Це означає, що дисципліну треба перевести з факультативної на обов'язкову, таку, яка вирішує завдання підготовки молоді до виконання професійних обов'язків.

Формування у студентів відповідної мотиваційної сфери та зацікавленості до проведення фізкультурних занять з використанням різноманітних гімнастичних вправ та інноваційних видів рухової активності, а також факторів, які визначають їх потребу і мотиви включення до активної фізкультурної діяльності, необхідно розглядати як одну з важливіших педагогічних задач вищої освіти.

Для вивчення мотивації у студентів до занять з фізичного виховання було проведено спеціальне дослідження вересні – грудні 2018-2019 н.р., в якому прийняли участь студенти Українського державного університету залізничного транспорту (УкрДУЗТ), які навчаються на I курсі. Рівень мотивації до занять фізичною культурою у тих, з ким проводилося дослідження, вивчалось у динаміці з використанням порівняльного аналізу даних комплексного опитування. В анкетуванні прийняли участь 200 респондентів. Експериментальна група (ЕГ) на заняттях з фізичного виховання займалася за спеціальною програмою з використанням різноманітних видів рухової активності, які склалися з аеробної, атлетичної гімнастики, також елементів фітнесу (кросфіт, танцювально-спортивний напрям «хіп-хоп» та ін). Контрольна група (КГ) займалася за базовою програмою. Окремо респондентам була запропонована анкета, яка складалася з питань про мотиви, які спонукають займатися новими видами рухової активності гімнастичної спрямованості. У таблиці 1 наведені результати анкетування щодо проявлення мотивації у студентів експериментальної і контрольної групи (на початку та наприкінці учасникам було запропоновано 4 варіанти відповіді на питання «Для чого ви відвідуєте заняття з фізичного виховання?»).

Таблиця 1. Рівень мотивації до занять фізичним виховання у студентів

Мотиви (варіанти відповіді)	ЕГ (n=100)		КГ (n=100)	
	до експерименту (%)	після експерименту (%)	до експерименту (%)	після експерименту (%)
Відношення до власного здоров'я	5	12	16	8
Отримати залік	56	6	77	33
Бажання займатися фізичною культурою новими видами гімнастики	14	45	19	17
Удосконалення фізичних і функціональних якостей	4	22	9	14

Після експерименту у студентів ЕГ на першому плані був мотив, який пов'язаний з бажанням займатися новими видами рухової активності. У студентів КГ і досі домінував мотив отримання заліку. Також у КГ знизився мотив бажання займатися фізичною культурою та новими видами гімнастики, знизився рівень мотивації до занять фізичною культурою і спортом, щоб зміцнити здоров'я, але збільшився мотив, щоб отримати залік. В обох групах підвищилось бажання розвитку фізичних якостей.

Аналіз анкетування дозволяє зробити висновок, що в ЕГ у порівнянні з КГ відношення до занять фізичною культурою і спортом з використанням комплексних

засобів гімнастики та нових її видів значно змінилося до позитивного.

Дослідження мотиваційних особливостей та зацікавленості студентів вишу (опитування, анкетування), власні педагогічні спостереження щодо проведення навчальних занять з фізичного виховання з використанням універсальних видів рухової активності та спеціальних гімнастичних вправ оздоровчого характеру надали позитивну і стійку зацікавленість у студентів у заняттях.

Сучасний етап розвитку освітнього комплексу держави поєднаний з пошуком та впровадженням нових педагогічних технологій. Рішення цієї проблеми потребує проведення всебічного аналізу і детального дослідження специфіки сучасного педагогічного процесу з метою виявлення напрацювань, які вже маютьсся, та пошуку відповідного змісту фізичної культури. Рух у напрямку оптимізації процесів адаптації молоді до нових умов життєдіяльності, забезпечення компенсації впливів на організм несприятливих факторів і сприяння підтримці високого рівня працездатності потребує пошуку і обґрунтування підходів до вирішення задачі з розробки змісту фізичного виховання, який би забезпечив досягнення мети.

Список використаних джерел

1. Живкович Д., Живкович М., Климова В.К., Климова М.В. *Проблеми фізкультурного образования: содержание, направленность, методика, организация : материалы I междунар. науч. конгр., г. Белгород, 21-24 окт. 2009 г. Белгород, 2009. С. 187 – 189.* 2. Круцевич Т.Ю., Марченко О. *Формування фізичної культури студентів у системі вищої освіти. Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* 2008. № 2. С. 78 – 81. 3. Круцевич Т.Ю. *Мотивація учнів 6-9 класів до уроків фізичної культури. Спортивний вісник Придніпров'я.* 2014. № 2. С. 68 – 72. 4. Куделко В.Е., Королінська С.В. *Аналіз соціально-педагогічних основ формування потреб у самостійних заняттях фізичною культурою у НФаУ. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* 2006. № 12. С. 117 – 120. 5. Мазурчук О., Навроцький Е. *Удосконалення процесу фізичного виховання у вищих навчальних закладах засобами оздоровчої гімнастики. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць.* 2011. № 1 (3). С. 37 – 40. 6. Хіміч І.Ю. *Чинники погіршення здоров'я, зниження розумової і фізичної працездатності студентів ВУЗів. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт.* 2013. Вип. 12 (3). С. 341 – 345. 7. Beighle A. *Children's physical activity during recess and outside of school. Journal of School Health.* 2006. № 76. p.p. 516 – 520.

В. І. Марчик, С. В. Переверзева, В. І. Бороденко

СТУПЕНЬ ВЗАЄМОДІЇ РУХОВИХ І КОГНІТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Відомо, що за координацію рухів, регуляцію рівноваги і м'язового тонусу провідна роль належить відділку головного мозку мозочку, а в останні десятиріччя була виявлена його участь також і в процесах вищої нервової діяльності: накопичення досвіду, пам'яті та мислення, що характеризує когнітивні здібності людини.

В дослідженнях фізкультурно-спортивної діяльності пробу Ромберга означають як рухово-когнітивний тест. Наприклад, у таких роботах. У вивчені процеси симетричного розвитку фізичних якостей спортсменів, вивчалися антропометричні параметри за різними методами, серед яких рухово-когнітивний тест з біологічним зворотним зв'язком «Проба Ромберга європейської установки стоп» [1, с. 62]. Отримані дані про інструментальні методи дослідження функції рівноваги в спортивній практиці, зокрема, використання статичних рухово-когнітивних тестів з біологічним зворотним зв'язком по опорній реакції [2, с. 229].

Метою роботи стало виявлення ступеня взаємодії рухових і когнітивних здібностей у представників різних контингентів.

В дослідженні взяли участь студенти 1 курсу Криворізького державного педагогічного університету, які навчаються за спеціальністю «Фізична культура» (26 осіб, група 1), «Математика, інформатика» (17 осіб, група 2) та ліцеїсти випускного класу

Криворізького природничо-наукового ліцею факультету математика, фізика (22 особи, група 3). Респондентам був запропонований тест когнітивних здібностей Шейна Фредеріка, за яким необхідно було вирішити три завдання [3]. Завдання були такими.

1. Тенісні ракетка і м'яч разом коштують 1 євро і 10 центів. Тенісна ракетка на 1 євро дорожча за м'яча. Скільки коштує м'яч?

2. 5 верстатів за 5 хвилин виробляють 5 деталей. За скільки хвилин 100 верстатів впораються зі 100 деталями?

3. У ставку росте латаття. Розмножується воно досить швидко, кожен день подвоюючи площу поширення. За 48 днів ставок буде повністю покритий рослиною. За скільки днів латаття покриє половину ставка?

Статична координація в роботі не досліджувалася, а умовно було прийнято, що респонденти групи 1 мають вищий рівень у розвитку рухових здібностей, відповідно, і координаційних, а респонденти груп 2 і 3 – у математичній підготовці.

Правильно вирішенні завдання перераховували у відсотки та обчислювали відсоток респондентів, які вирішили усі три завдання і не вирішили жодного по кожній групі.

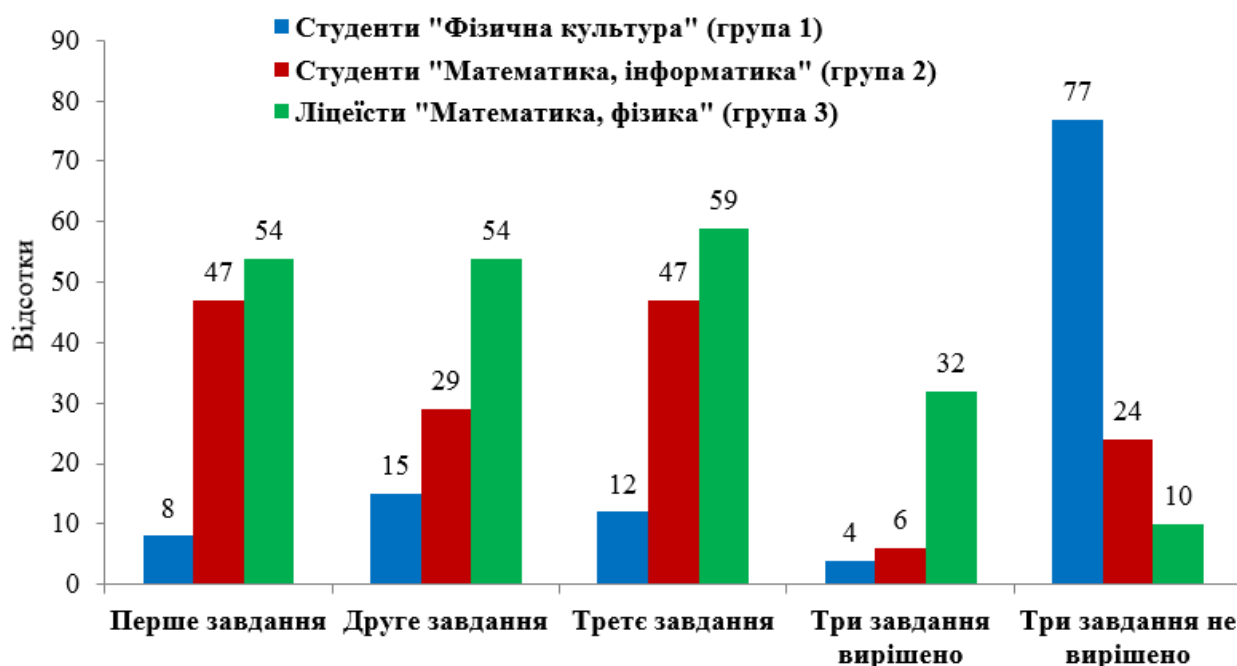

Рис. 1. Вирішені завдання за тестом когнітивних здібностей Ф. Шейна.

Аналіз отриманих даних показав, що найбільш успішними у складанні тесту очікувано стали респонденти, які поглиблено вивчають математику (група 2, 3), ніж респонденти групи 1 (рис. 1). Студенти, які навчаються за спеціальністю «Фізична культура» мають найменш успішні показники тесту, так, за першим завданням 8% (47% група 2, 54% група 3), другим завданням 15% (29% група 2, 54% група 3), третім завданням 12% (47% група 2, 59% група 3). Найбільш показовим є результати порівняння відсотків респондентів, які не вирішили жодного завдання, таких у групі «Фізична культура» виявлено 77%, в той час як у групі 2 їх 24%, групі 3 – 10%.

Таким чином, у дослідженні взаємодії рухових і когнітивних здібностей на прикладі порівняння різних контингентів, які спеціалізуються у розвитку рухових здібностей і математичної підготовки виявлено її низький ступень.

Список використаних джерел

1. Методика коррекции асимметрии в физическом развитии спортсменов, занимающихся армспортом. Теория и методика физического воспитания и спортивной тренировки / Д.Н. Черногоров и соавт. URL: [https://www.mgpi.ru/uploads/adv_documents/2524/1484827664-EstNauki3\(23\)2016.Pdf#page=56](https://www.mgpi.ru/uploads/adv_documents/2524/1484827664-EstNauki3(23)2016.Pdf#page=56)

(дата звернення 07.05.2019). 2. Особенности методики подготовки квалифицированных пауэрлифтеров. Современное состояние и тенденции развития физической культуры и спорта / Д. Н. Черногоров и соавт. г. Белгород, 03-11-2017. URL: https://ffk.bsu.edu.ru/docs/Fizicheskaya%20kultura%20BSU_2017.pdf#page=226 (дата звернення 07.05.2019). 3. Тест когнітивних здібностей Шейна Фредеріка. URL: <https://business.in.ua/test-kognityvnyh-zdibnostej-shejna-frederika/> (дата звернення 07.05.2019).

І. І. Курліщук, Л. О. Семиволос

ІПОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

В українському суспільстві спорт і фізичне виховання традиційно розглядаються як важливий чинник освітнього процесу і провідний фактор соціалізації та гармонійного розвитку дітей і молоді, зокрема з особливими потребами. За таких умов посилився інтерес до адаптивного фізичного виховання як нового напрямку в науковому та освітньому просторі, активізувалися пошуки альтернативних здоров'язбережувальних методів і технологій фізичного виховання.

На думку ряду науковців [1; 2; 4] адаптивне фізичне виховання дітей і молоді з особливими потребами, які мають різні вади в індивідуальному розвитку, спрямоване на формування і розвиток рухової активності, фізичних і психічних здібностей, що забезпечують їх подальшу адаптацію до свого стану фізичного і психологічного здоров'я, навколишнього середовища і суспільства. При правильній організації такі заняття сприяють не лише ефективному засвоєнню навчальної програми, а й формуванню розвинутої соціально активної особистості.

О.Колишкін підкреслює, що сьогодні адаптивне фізичне виховання слід розглядати як «один із основних шляхів корекції порушень фізичного розвитку, рухової підготовленості, психомоторики, вольових якостей, виховання рухової грамотності та залучення до трудової діяльності, самообслуговування, соціальної адаптації» [3,с.6].

Досвід вітчизняної і міжнародної практики свідчить, що освітня і реабілітаційна робота з дітьми і молоддю з особливими потребами повинна проводитися із застосуванням новітніх технологій медичної, фізичної, педагогічної, соціально-психологічної роботи. В останні роки посилився інтерес до альтернативних здоров'язбережувальних методів адаптивного фізичного виховання, зокрема іпотерапії.

Іпотерапія (від грецького «hippos» – кінь) – це одна з методик лікування, що спрямована на реабілітацію людей з різними психофізичними обмеженнями за допомогою верхової їзди та виконання гімнастичних вправ на конях.

Як здоров'язбережувальний метод адаптивного фізичного виховання, іпотерапія має додаткові переваги. А. Смолянінов зазначає, що ефективність даного методу полягає як у позитивному фізичному, так і психоемоційному впливі, що обумовлюється двома факторами – біомеханічним та емоційним [5].

Застосування іпотерапії у фізичному вихованні дітей і молоді з особливими потребами дає можливість розширити коло засобів корекції рухових порушень, що сприяє формуванню та вдосконаленню компенсаторних механізмів, зміцненню функціональних систем організму, зростанню інтересу до систематичних занять фізичними вправами, повноцінної участі дітей і молоді цієї категорії в суспільному житті та їх подальшій успішній соціалізації. Іпотерапевтичні заняття допомагають розвинути такі особистісні якості як уважність, чуйність, швидкість реакції, позбавлення агресивності та замкнутості; формують віру в свої сили, на чому і базується їх загальнооздоровчий ефект.

В Україні є багатий позитивний досвід використання іпотерапії. Як додатковий метод оздоровлення і реабілітації, її активно застосовують і розвивають на базі кінно-спортивних клубів у Києві, Запоріжжі, Одесі, Полтаві, Харкові, Львові, Миколаєві, Білій Церкві та ін. містах.

Усе це зумовлює актуальність подальшого дослідження потенціалу іпотерапії як ефективного методу адаптивного фізичного виховання.

Список використаних джерел

1. *Адаптивное физическое воспитание и спорт / под ред. Джозефа П. Винника; пер. С англ. И. Андреев. – К.: Олимп. Лит., 2010. – 608 с.* 2. *Карпюк Р. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання: теорія та методика [монографія] / Р. П. Карпюк. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2008. – 504 с.* 3. *Колишкін О.В. Адаптивне фізичне виховання слабочуючих учнів спеціальної школи: Навчально-методичний посібник.- Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2003. – 156 с.* 4. *Литош Н.Л. Адаптивная физическая культура. Психолого-педагогическая характеристика детей с нарушениями развития: учебное пособие / Н.Л. Литош. – М.: СпортАкадемПресс, 2002 – 140 с.* 5. *Смолянинов А. Иппотерапия для детей/ А. Смолянинов. – М.: Остров Надежды, 2010. – 90 с.*

В. М. Вишняков

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ – УМОВА МАЙБУТНЬОГО НАШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

Невід'ємною складовою спортивної культури особистості є професійна компетентність, одним з базових аспектів якої є незалежність української держави.

Фізична культура і спорт відносяться до сфери соціального буття, будучи невід'ємним елементом нематеріального виробництва.

Саме на фізичному вихованні потрібно активізувати роботу по зміцненню здоров'я студентів і формуванню у них здорового способу життя. Фізичне тренування сприяє збереженню здоров'я, підвищує стійкість організму до несприятливих факторів навколишнього середовища (інфекцій, радіації, коливань температури, атмосферного тиску, змісту кисню в повітрі тощо), збільшує резервні сили організму, що дозволяють переносити більш значні фізичні та психічні навантаження. Процес фізичного виховання студентів в системі гуманітарної освіти здійснюється на навчальних та позанавчальних заняттях. Неабияку роль у фізичному вихованні студентської молоді відіграє організація, і проведення фізкультурно-оздоровчих заходів. Це такі спортивні свята, які приурочені «Дню працівників фізичної культури та спорту», «Дню захисника Вітчизни», «Міжнародному жіночому дню», «Всесвітньому Дню здоров'я». Форми і методи фізичного виховання студентів. Основною формою фізичного виховання студентів в системі гуманітарної освіти є обов'язкові навчальні заняття, передбачені в навчальних планах з усіх спеціальностей та введені до загального розкладу занять. При вихованні фізичних якостей бажано дотримуватись певного порядку. Спочатку це переважно вправи для розвитку швидкості; пружності, моторності, потім для розвитку сили і, нарешті, витривалості. З метою підвищення емоційного стану студентів та інтенсифікації прояву фізичних якостей на поурочних заняттях можна рекомендувати такі методи як ігровий та змагальний. Ігровий метод полягає у виконанні рухових дій в умовах гри, з певними правилами. Змагальний метод передбачає безпосередньо змагальну діяльність, яка організовується з метою підвищення ефективності занять. Рівень розвитку сили та витривалості у студентів. Розвиток сили і силової витривалості студентів проводиться за допомогою вправ атлетичної гімнастики, фізичних вправ з обтяженням та на гімнастичних приладах. З метою розвитку загальної витривалості застосовують різноманітні фізичні вправи та їх компоненти: ходьбу, біг, стрибки через скакалку тощо. При їх виконанні задіяні майже всі м'язи й активізується діяльність провідних функціональних систем організму [2,с.5].

Однією з основних умов розвитку вищої фізкультурної освіти на сучасному етапі є проникнення інноваційних процесів у зміст та організацію діяльності

суб'єктів освітнього процесу. Центром нашої уваги є умови майбутнього нашої української незалежності держави, що входять у практику вищої фізкультурної освіти і спрямовані на становлення педагогів, які вміло володіють прийомами, формами та методами організаційно-управлінської праці відповідно вимог державного замовлення та запитів реальної практики. Професіоналізація педагога і входження його в інноваційний режим роботи неможливі без творчого самовизначення, в якому провідну роль відіграє його налаштованість. Удосконалення системи фізичного виховання і спорту повинно базуватися на врахуванні соціальних факторів:

Цілеспрямованість. Сфері фізичного виховання і спорту як і окремим організаціям притаманне прагнення до досягнення цілей. Саме для цього організації, які входять до складу системи, вступають між собою у взаємодію. Загальносистемні цілі формуються на рівні суспільства, на державному рівні. При перенесенні на більш низькі рівні системи вони набувають характеру конкретних завдань [1, 2].

Для формування компетенції спортивної культури особистості набуває визначення видів, показників та критеріїв ефективності управлінської діяльності спортивних тренерів.

Результати сучасних досліджень свідчать, що професійна діяльність тренера-викладача більш, ніж на половину (56,3 %) є управлінською.

Не дивлячись на значний обсяг цитування, ми вважаємо за доцільним навести у тексті результати дослідження означеної проблеми О.Н.Степановою, Ю.С.Маховим, О.Н.Латушкіною, Ю.С.Берніною, що викладені у статті «Управленческая деятельность тренера: виды, объекты, критерии эффективности» [4, с. 66-68].

Авторами для досягнення поставленої мети використовувався метод фотографування робочого часу, який представляє собою поєднання методів невиключеного спостереження та виміру часових витрат на виконання різних видів робіт протягом повного робочого дня.

Виділення трудових операцій дало можливість сформулювати перелік основних об'єктів управлінської діяльності тренера: 1) навчально-тренувальний процес (його спрямованість, зміст, організація і якість); 2) змагальна діяльність (організація і суддівство спортивних змагань, оцінка ефективності змагальної діяльності); 3) психофізичні кондиції (стан здоров'я, фізичний розвиток, функціональний і емоційний) стан спортсмена, їх рівень і динаміка; 4) спортивна форма тренуваності – фізична, технічна, психологічна, тактична, готовність спортсмена, яка виражається в рівні спортивних результатів, досягнутих на тренувальних заняттях, так і в умовах змагань; 5) індивідуальні спортивні досягнення вихованців, їх рівень і динаміка; 6) аксіологічна і мотиваційно-потребова сфери спортсмена, морально-психологічний клімат в спортивному колективі, взаємовідносини між тренером і спортсменами; 7) продуктивність праці, кваліфікація і професійний ріст тренера; 8) ресурсне (матеріально-технічне, фінансове, документаційне, науково-методичне та ін.) забезпечення професійної діяльності тренера.

Аналізуючи спеціальну літературу (включаючи форми державної статистичної звітності, методичні рекомендації з організації спортивної підготовки і проведенню атестації тренерів-викладачів дослідниками автори з'ясували, перелік показників і відповідних кожному показнику критеріїв оцінки ефективності управлінської діяльності тренера.

Підвищення мотивації до занять фізичною культурою і спортом, поза сумнівом, приведе до зміцнення здоров'я школярів та студентів й до більш високого в майбутній практичній діяльності придбання знань, що є найважливішою задачею для суспільства в підготовці висококваліфікованих спеціалістів.

Впевнені у собі особи, що займаються фізичною культурою і спортом, досягають значних вдач завдяки уявленню філософської теорії світу цінностей і гуманістичного відношення до таких же осіб. Індивідуальний світогляд виступає одним з

основних духовних утворень, що визначає саморегуляцію розвитку особи. Особи, у яких виховують філософські аспекти теорій цінностей фізичної культури і спорту більш впевненіші і в теперішньому і в своєму майбутньому. І тому необхідно проводити більш ширше і активніше роботу з вивчення і дослідження впливу одного на інше: філософії спорту і філософії культури.

Важливою умовою й опорою в подоланні негативних тенденцій у цивілізаційному розвитку є науково-технічний прогрес. На нього небезпідставно покладають провину в нинішніх бідах та негараздах і одночасно у ньому бачать чи не єдиний реальний чинник виходу з кризи та подолання цих проблем. У контексті реальної оцінки феномену – філософсько-світоглядні засади буття людини «науково-технічний прогрес» постає питання про «уточнення», «оптимізацію» перспектив і пріоритетів його розвитку, передусім – про гуманізацію науково-технічного поступу як подолання технокритичних тенденцій та переорієнтації спрямованості науково-технічної діяльності на всебічний розвиток особистості, її самотворчих інтенцій, ствердження цінностей толерантності, взаємоповаги, морально-духовних вартостей. У такій системі цінностей визначальними є принципи екологічно-гуманних відносин із природним оточенням та відтворення своєрідних (найчастіше – етнонаціонально-культурних) способів самобуття людини у світі, що визначають як проблему ідентичності. На нашу думку, «пускові механізми» гуманізації науково-технічного розвитку варто відшукувати у внутрішньо іманентних структурах цієї системи – техніці й науці, а також вибудувати нову стратегію у взаєминах із природою та встановити певні імперативи науково-технічного поступу. Зрештою, це становить об'єктивно-онтологічні засади гуманізації, які «почнуть працювати» за умови моральної відповідальності особи та політичної відповідальності суспільства. Передусім зазначимо: сьогодні аксіоматично сприймається твердження про те, що вся історія людства нерозривно пов'язана з розвитком і вдосконаленням технічних засобів, котрі набагато посилюють перетворювальні можливості людини. Досконалість техніки, рівень технологічної озброєності суспільства стали не тільки (а, можливо, і не стільки) синонімом процвітання та благополуччя, скільки причиною погіршення природної основи буття людини, змін і деформацій у традиційних уявленнях про моральні й соціальні цінності. Змінюється не лише довкілля. Формується і розвивається техносфера – «друга природа», внаслідок чого трансформуються два взаємопов'язані світи – світ буття людини та її внутрішній світ, визначальні сенсожиттєві цілі й цінності. Під сумнів ставиться самоцінність людської долі. Водночас виявляються порушення міри людського відношення до природи. Чи не є рівнозначним це твердження до деформацій відомого «морального закону в людині», власне, людської сутності людини? Безперечно, що техніка сама собою, якою б потужною та досконалою вона не була, не визначає оптимістичну перспективу людства. «Технологічна агресія» призводить до краху людського у людині, згубних перспектив втрати людської ідентичності. Тим паче, людина в умовах глобальної, планетарної й особистісно індивідуальної технізації перетворюється на об'єкт маніпулювання технотронним суспільством. Одна з програм унебезпечення людини та природи від загроз, які породжують процеси необмеженої експансії техніки, пов'язана з поширенням та імплементацією у соціальну практику ідеології технократизму. Очевидно, що створення і використання нових технічних структур передбачає постійну рефлексію техніки з певних позицій. Ідеться насамперед про екологічну доцільність і соціальну адаптивність, можливість реалізації гуманістичних цінностей та перспектив оптимістичної моделі цивілізаційного поступу. Безумовно такі підходи – нормативістські, оскільки закладають соціально-етичні нормативи техніко-технологічного зростання.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Система державного управління фізичною культурою і спортом включає в себе: Міністерство молоді і спорту, його підрозділи на рівні областей, Департамент фізичної культури і Департамент олімпійського спорту, Управління у справах сім'ї, молоді і спорту обласної

державної адміністрації, відділ у справах сім'ї, молоді і спорту, районної державної адміністрації (державні органи); постійні комісії, комітети, відділи органів місцевого самоврядування; Національний олімпійський комітет, його підрозділи на обласному рівні, Національні спортивні федерації і Місцеві спортивні федерації з видів спорту, визнаних в Україні, фонди, велика кількість громадських організацій (недержавні організації) і т. ін., що у свою чергу загострює існуючі проблеми розмежування повноважень органів державної влади і місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1.Вишняков В.М., Кіреєв О.А. Формування вмінь до вирішення проблемних ситуацій професійної діяльності у студентів, що займаються фізичною культурою і спортом//Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 24-25 березня 2017 р. Частина II. Дніпро – 2017. – С. 250-251. 2.Закон України «Про фізичну культуру і спорт». [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.zakon.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3808-12>. 3.Кузьменко О.О. Сучасний стан державного управління фізичною культурою та спортом в Україні та Європі [Електронний ресурс]: http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Dtr_du/2011_3/files/DU311_07.pdf. 4.Степанова О.Н., Махов Ю.С., Латушкіна О.Н., Бернина Ю.С. Управленческая деятельность тренера: виды, объекты, критерии эффективности». – С. 66 – 68.

А. С. Горб, С. Р. Марчук, Н. В. Бачинська

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СПОРТСМЕНА

Слово «стійкий» з багатьох мов перекладається як «стабільний, стійкий, твердий, міцний, міцний». І.П.Волкова в своєму практикумі дає наступне визначення: психологічна стійкість - це динаміка стійких станів особистості як системи, при яких вона здатна з певною ймовірністю ідентифікувати і блокувати зовнішні і внутрішні негативні впливи [1].

Розглядаючи психологічну стійкість як баланс сталості і мінливості, використовується поняття врівноваженості. При розгляді врівноваженості, ми говоримо про сталість головних життєвих принципів, цілей, настанов, цінностей і моральних норм, з одного боку, і мінливості, що виявляється в динаміці мотивів, у появі нових способів поведінки та вирішення життєвих проблем, пошуку нових форм діяльності, з іншого. В основі психологічної стійкості лежить гармонійна єдність сталості та динамічності, які доповнюють одна одну.

Також важливим компонентом психологічної стійкості є опірність. Під нею розуміється стійка здатність протистояти всьому, що може обмежити свободу особистості як у прийнятті окремих рішень, так і у виборі цінностей, норм, життєвих установок, способу життя в цілому. В якості найбільш важливого аспекту опірності може розглядатися особистісна самодостатність як свобода від будь-якого роду залежності (алкогольної, наркотичної, ігрової, комп'ютерної, інформаційної тощо).

Таким чином, психологічна стійкість - це якість особистості людини, окремими аспектами якого є стійкість, врівноваженість, опірність. Їх поєднання дозволяє особистості протистояти життєвим труднощам, несприятливого поєднання обставин, зберігати здоров'я і працездатність в різних життєвих випробуваннях.

Переходячи до умов формування психологічної стійкості спортсмена, необхідно враховувати його психологічну підготовку. Під психологічною підготовкою слід розуміти сукупність психолого-педагогічних заходів і відповідних умов спортивної діяльності і життя спортсменів, спрямованих на формування у них таких психічних функцій, процесів, станів і властивостей особистості, які забезпечують успішне вирішення завдань тренування і участі в змаганнях [3].

З огляду на підготовку спортсмена, необхідно, перш за все, розглянути формування мотивів у спортсменів, що визначають ставлення до спортивної діяльності;

вихованні вольових якостей, необхідних для успіху в спорті; вдосконалення конкретних психічних можливостей. Успіху формування мотивації до тривалого тренувального процесу сприяють: встановлення необхідних цілей, формування та підтримка настрою спортсмена на успіх, оптимальне співвідношення стимулів і покарань, емоційність тренувальних занять, розвиток спортивних традицій, прийняття колективних рішень, особливості особистості тренера [4].

Основною складовою частиною загальної психологічної підготовки є вольова підготовка. Під волею розуміється психічна діяльність людини в управлінні своїми діями, думками, переживаннями, тілом для досягнення свідомо поставлених цілей в подоланні різних труднощів в ім'я певних спонукань. Воля буде розвиватися і загартовуватися в процесі подолання труднощів, що виникають на шляху до мети [5]. Основними вольовими якостями в спорті є цілеспрямованість, наполегливість і завзятість, рішучість і сміливість, ініціатива і самостійність, витримка і самовладання. Всі ці якості взаємопов'язані, але головне, провідне - цілеспрямованість, яка багато в чому визначає рівень виховання і прояви інших якостей. Вольові якості при раціональному вихованні в спорті, в цілому, і в спортсмена, зокрема, стають постійними особистісними якостями.

Виходячи з вище сказаного, умови формування психологічної стійкості у спортсменів будуть виконуватися при дотриманні всіх аспектів моделі психолого-педагогічної підготовки. У цій моделі розглядається психологічна готовність в наступних видах:

1. Засвоєння і прийняття системи знань і уявлень про тактичну, технічну підготовку, власне-змагальної діяльності, спорті в цілому, його можливості.

2. Вироблення відповідних цим знанням мотивів і настанов, усвідомлення і прийняття їх в тренувальному, змагальному процесі, в якості основних цінностей і стимулів поведінки і діяльності у відповідних напрямках.

3. Операціональний компонент - вміння раціонально, обдуманно використовувати свої знання, вміння та навички, технічні аспекти свого виду спорту, спрямовані на удосконалення певного ефекту у виконанні будь-якої вправи.

4. Закріплення орієнтацій на високі ціннісно-сміслові орієнтири і морально-духовні цінності, фізичного і психічного здоров'я, оптимального спілкування з тренерами, суперниками, реалізація альтруїзму у відносинах зі своєю командою в командних видах спорту, вміння мобілізувати себе на важливих змаганнях - духовно-моральний компонент.

5. Творчий компонент готовності відображає творчий початок особистості спортсмена, необхідна наявність таких особистісних якостей, як ініціатива, самостійність і відповідальність, готовність до ризику, незалежність.

6. Спілкування з тренером, партнером, членами команди; встановлення контакту з суперниками.

7. Емоційний компонент готовності - характеристики емоційного стану і його стабільності [2].

Таким чином, умови формування психологічної стійкості у спортсменів будуть виконуватися при дотриманні всіх аспектів моделі психолого-педагогічної підготовки. Необхідно, перш за все враховувати психологічну підготовку, а саме вольові якості спортсмена і мотиви спортсмена.

Список використаних джерел

1. Волкова І.П. Практикум зі спортивної психології, 2002. 2. Рижов В.В. : Психологічна стійкість особистості до інформаційних впливів, Монографія, 2011 року. 3. Гогун Е.Н., Март'янов Б.І. Психологія фізичного виховання і спорту, 2000.. 4. Горбунов Г.Д. : Психопедагогіка спорту: навчальний посібник для вузів / Горбунов Г.Д.: Радянський спорт, 2007. 5. Рудик П.А. : Психологія, 1967.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Абакумова Олена Олегівна, к. філос. н., доцент кафедри промислової електроніки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Агібалова Тетяна Миколаївна, к. філол. н., доц., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського інституту фінансів Київського національного торговельно-економічного університету.

Азарх Ірина Степанівна, молодший науковий співробітник відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України.

Айтов Спартак Шалвович, к. і. н., доц., доцент кафедри філософії та соціології Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна.

Акіншина Ірина Миколаївна, к. філол. н., доц., доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Старобільськ).

Алексєєв Сергій Васильович, к. і. н., доц., доцент кафедри філософії та соціально-політичних наук Донбаської державної машинобудівної академії, м. Краматорськ.

Алпатова Олена Володимирівна, старший викладач кафедри мовної підготовки №1 ННІМОХарківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Амельянович Вікторія Павловна, студентка п'ятого курсу, факультет романських мов Минського державного лінгвістичного університету.

Андрієвська Катерина Анатоліївна, аспірантка кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Андрієць Олена Миколаївна, к. пед. н., доц., докторант кафедри мовознавства Херсонського державного університету.

Андрусенко Дмитро Анатолійович, студент Київського університету права, факультет міжнародного права.

Антикало Світлана Михайлівна, директор КЗ «Методичний центр Нікольської районної ради Донецької області».

Антошина Марія Олександрівна, студентка I курсу групи УУ-18-1 факультету української і іноземної філології та мистецтвознавства Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Артем'єва Катерина Дмитрівна, студентка Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Архирейський Дмитро Володимирович, д. і. н., доц., завідувач кафедри всесвітньої історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Астап'єва Ольга Миколаївна, к. мед. наук, доцент кафедри радіології та радіаційної медицини Харківського національного медичного університету.

Астап'єва Ольга Миколаївна, к. мед. наук, доцент кафедри радіології та радіаційної медицини Харківського національного медичного університету.

Ахмад Інна Михайлівна, ст. викладач Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Бабаєва Лала Аскер кызы старший преподаватель Университета «Азербайджан», г.Баку, Азербайджанская Республика.

Бабаліч Вікторія Анатоліївна, к. пед. н., доц., доцент Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Бабенко Богдана Олегівна, аспірантка кафедри української та зарубіжної літератури Центральноукраїнського педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Бабенко Олег Олександрович, директор Державного архіву Кіровоградської області.

Багно Юлія Миколаївна, к. пед. н., доц., доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Базільчук Світлана Вікторівна, студентка ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Базюк Ганна Михайлівна, викладач Рогатинського Державного аграрного коледжу.

Бандус Вячеслав Олексійович, аспірант Одеського національного політехнічного університету.

Банченко Костянтин Олексійович, магістрант кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Баранник Сергій Іванович, д. мед. н., проф., професор кафедри загальної хірургії ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Бараннік Костянтин Сергійович, к. мед. н., асистент кафедри урології ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Барановський Данил Павлович, студент 1 курсу групи КН-18 Запорізького Авіаційного Коледжу ім. О.Г.Івченко.

Басіна Богдана Олександрівна, к. мед. н., асистент кафедри внутрішньої медицини 1 ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Батрун Ірина Володимирівна, к. пед. н., учитель російської мови та літератури Харківської ЗОШ І-ІІІ ст. № 101.

Бачинська Наталія Василівна канд. наук з фіз. виховання та спорту, доц. кафедри фіз. виховання та спорту. ДНУ ім. О. Гончара.

Бачинська Наталія Вероніка Василівна, к. н. фіз.вих., доцент кафедри фізичного виховання та спорту Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Бевзюк Інна Миколаївна, к. психол. н., старший викладач відділу підготовки прокурорів з організації роботи в органах прокуратури та викладання професійної етики інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України.

Безпалко Анна Ігорівна, аспірант, асистент кафедри теоретичної та практичної психології Національного університету «Львівська політехніка».

Бейсенова Назерке Борашевна, магістрант 2 курсу кафедри теоретической и прикладной лингвистики, филологического факультета, Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева г. Нур-султан, Казахстан.

Беленька Поліна Іллівна студентка 1 курсу факультету економічних наук, спеціальність Менеджмент Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Бідун Юрій Володимирович, аспірант кафедри історії України Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Баррі Алхассане Білл, студент Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Білоус Віктор Борисович, к. філол. н., провідний науковий співробітник Державного архіву Кіровоградської області.

Бобак Марія Іванівна, к. філос. н., доц., доцент кафедри іноземних мов Тернопільського національного медичного університету ім.І.Я.Горбачевського.

Бойда Андрій Васильович, студент ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Бойко Антоніна Сергіївна, студентка ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Бойко Лариса Петрівна, к. філол. н., доц., доцент кафедри української мови Запорізького національного університету.

Бойко Світлана Миколаївна, к. філос. н., с.н.с. відділу освітніх технологій та популяризації українознавства Науково-дослідного інституту українознавства, м. Київ.

Бондар Марія Ігорівна, учитель-логопед ХПДНЗ ясла-садок «ДЕК-АРТ».

Бондаренко Богдана Володимирівна, магістр історії, асистент кафедри українознавства Запорізького національного університету.

Бондаренко Олександра Ігорівна, викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування №3, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Бороденко Вікторія Іванівна, вчитель Криворізького природничо-наукового ліцею.

Бородько Вікторія Дмитрівна, студентка бакалавріату спеціальності «Міжнародні економічні відносини» ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Браславська Анастасія Валентинівна, студентка спеціальності МЕВ-17 Університету імені Альфреда Нобеля.

Брік Анна Валеріївна, студентка Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Брутман Анна Богданівна, к. е. н., доц., зав. кафедри іноземної мови професійного спілкування Запорізького національного технічного університету.

Бусарєва Тетяна Геннадіївна, к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Валуєв Антон Євгенійович, студент Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Васюра Михайло Павлович, студент Смілянського коледжу харчових технологій НУХТ.

Вербицька Ганна Анатоліївна, асистент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв.

Веретюк Тетяна Володимирівна, к. філол. н., старший викладач кафедри української і світової літератури Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Виноградов Геннадій Миколайович, к. і.н., доц., доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу Дніпровського гуманітарного університету.

Висоцька Ольга Євгенівна, д. філос. н., доц., завідувач кафедри філософії КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР».

Висоцький Олександр Юрійович, д. політ. н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Виходцевська Юлія Олександрівна, викладач Коледжу промислової автоматики та інформаційних технологій Одеської національної академії харчових технологій.

Вишняков Василь Миколайович, викладач Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту.

Власенко Наталія Іванівна, к.філол.н., доц., доцент кафедри зарубіжної літератури Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Волкова Світлана Геннадіївна, викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» м. Київ, Україна.

Волкова Світлана Петрівна, старший викладач кафедри українознавства ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».

Волкова Світлана Петрівна, старший викладач кафедри українознавства ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».

Володько Маргарита Володимирівна, завідувач відділенням Рівненського економіко-технологічного коледжу.

Волошина Юлія Олександрівна, студентка 4-го курсу групи ФЛ-15-2 Національного технічного університету «Дніпровська політехніка».

Вуколова Катерина Володимирівна, к. філол. н., доцент кафедри соціально гуманітарних наук Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Гавриленко Тетяна Сергіївна, аспірант; Київська міська рада.

Гаврилюк Каріна Карленівна, здобувач Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України.

Гаврош Валерія Валеріївна, магістрантка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Газізова Олена Олександрівна, к. і. н., провідний науковий співробітник відділу історичних студій Науково-дослідного інституту українознавства.

Галаган Яна Вікторівна, викладач кафедри іноземних мов №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Галиєва Бахыт Хасеновна, к.п.н, доцент кафедри теоретической и прикладной лингвистики Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева.

Гамалія Катерина Миколаївна, к. і. н., доц., доцент кафедри теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури, м. Київ.

Гасанова Гюльсаба, докторант Національного музею азербайджанської літератури імені Нізамі Гянджеві, Республіка Азербайджан, м.Баку.

Георгієвська Валерія Володимирівна, к. філол. н., викладач Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Гладковська Марія Василівна, магістрантка Рівненського державного гуманітарного університету.

Глазунов Станіслав Васильович, к. і. н., доц., доцент кафедри соціальної роботи Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Говсєєв Дмитро Олександрович, к. мед. н., доц., головний лікар Київського міського полового будинку №5.

Гоголь Анна Ярославівна, аспірантка факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ імені М. П. Драгоманова.

Голуб Наталія Михайлівна, к. пед. н., доц., доцент кафедри спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Гомон Андрій Михайлович, к. філол. н., доцент кафедри укр., рос.мов і прикладної лінгвістики Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Гонтар Дмитро Анатолійович, вчитель історії та правознавства Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 90.

Гончарук Олег Миколайович, к. філол. н., доц., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ.

Горб Альона Сергіївна, студентка ДНУ ім. О. Гончара ФСНІМВ,

Горбаченко Анастасія Сергіївна, студентка четвертого курсу Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Горlach Валентина Вікторівна, старший викладач кафедри слов'янської філології Запорізького національного університету.

Горlachова Вікторія Володимирівна, к. філол. н., доц., доцент кафедри іноземної мови професійного спілкування Запорізького національного технічного університету.

Горпініч Тетяна Ігорівна, к. пед. н., доц., доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України».

Грачевська Таміла Олександрівна, к. і. н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Гринько Олена Андріївна, к. філос. н., доц., доцент кафедри філософії Київського національного університету будівництва і архітектури.

Гриньох Наталія Василівна, к.і.н., доц., доцент кафедри адміністративного забезпечення соціокультурної сфери ВП «Львівська філія Київського національного університету культури і мистецтв».

Громова Олександра Леонідівна, к. мед. н., асистент кафедри акушерства та гінекології ПО Національного медичного університету імені О.О.Богомольця, м. Київ.

Гуменчук Ольга Євгенівна, старший викладач Хмельницького університету управління та права.

Дабіжа Леонід Петрович, к. мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології ПО Національного медичного університету імені О.О.Богомольця, м. Київ.

Данилюк Сніжана Андріївна, асистент кафедри романо-германської філології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Даценко Вікторія Станіславівна, к. філос. н., доц., доцент кафедри філософських і політичних наук Черкаського державного технологічного університету.

Двуреченська Олександра Сергіївна, к. і. н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Дейкун Катерина Андріївна, студентка групи СМ-15-1 Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Денискова Ольга Миколаївна, старший лаборант Запорізького державного медичного університету.

Джеджера Клавдія Віталівна, к. пед. н., доцент кафедри педагогіки і психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Діденко Лариса Василівна, д. мед. н., ЦВЛК ЗСУ.

Дмитрук Віталій Іванович, к.філол.н., доц., доцент кафедри адміністративного забезпечення соціокультурної сфери ВП «Львівська філія Київського національного університету культури і мистецтв».

Довженко Світлана Сергіївна, старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту Українського державного університету залізничного транспорту.

Должикова Олена Вікторівна, к. фармац. н., доцент кафедри клінічної лабораторної діагностики Національного фармацевтичного університету.

Домбрян Діана Авагівна, студентка IV курсу Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Дралова Олександра Анатоліївна, к.мед.н., асистент Запорізького державного медичного університету.

Дресв Олександр Миколайович, к.т.н., доц. кафедри кібербезпеки та програмного забезпечення Центральноукраїнського національного технічного університету.

Дрозд Олена Володимирівна, к. пед. н., доцент кафедри педагогіки та інклюзивної освіти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Дубінчук Крістіна Сергіївна, студентка 1 курсу факультету соціальних наук Національного університету «Запорізька політехніка».

Дубовик Наталія Анатоліївна, к. політ. н., доц., доцент кафедри документознавства та аналітичної діяльності Державного університету телекомунікацій (м.Київ).

Дяченко Лідія Антонівна, к.і.н., доц., доцент кафедри адміністративного забезпечення соціокультурної сфери ВП «Львівська філія Київського національного університету культури і мистецтв».

Єгудіна Єлизавета Давидівна, д. мед. н., професор, доцент кафедри внутрішньої медицини З ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Єгудіна Єлизавета Давидівна, д.мед.н., доцент кафедри внутрішньої медицини З ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Єльцова Світлана Сергіївна, старший викладач кафедри перекладу «ДВНЗ» Приазовський державний технічний університет, м. Маріуполь.

Єрманова Юлія Сергіївна, студентка ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Єрмоєнко Римма Фуатівна, д. біол. н., завідувач кафедри клінічної лабораторної діагностики Національного фармацевтичного університету.

Єхалов Василь Віталійович, к. мед. н., доц., доцент кафедри анестезіології, інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів ФПО ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Жулканич Віктор Олександрович к. і. н., асистент кафедри менеджменту туристичного та готельно-ресторанного бізнесу Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету.

Жулканич Неля Михайлівна, д. і. н., проф., професор кафедри модерної історії України та зарубіжних країн Ужгородського національного університету.

Жулканич Олександр Михайлович, к. е. н., доцент кафедри фінансів Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету.

Завізіон Віктор Федорович, к. мед. н., доц., доцент кафедри онкології та медичної радіології ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Замкова Діана Русланівна, студентка I курсу юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Золотарьова Оксана Вікторівна, к. пед. н., доцент кафедри мовної підготовки ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» м. Покровськ.

Зубець Наталя Олександрівна, к. філол. н., доц., доцент кафедри української мови Запорізького національного університету.

Ибраева Гульзада Айтпаєвана, магістрант Євразійського національного університета ім. Л. Н. Гумілева.

Іванова Анастасія Сергіївна, студентка Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Ігнатищев Михайл Русланович, канд. мед. н., доцент каф. анатомії людини НМУ ім. Богомольця.

Іщенко Ігор Васильович, д. політ. н., доц., завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Ішук Андрій Олександрович, хореограф, танцюрист класичного балету, провідний спеціаліст педагогічно-наукової лабораторії «Простір творчості та інновацій «Скарб», м.Харків.

Кабанець Марина Миколаївна, к. пед. н., доц., завідувач кафедри мовної підготовки ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» м. Покровськ.

Кадченко Людмила Петрівна, к. пед. н., доцент кафедри іноземних мов, доцент кафедри англійської філології Криворізького державного педагогічного університету.

Каковкіна Ольга Миколаївна, к. і. н., доцент Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Калашникова Оксана Сергіївна, к. мед. н., асистент кафедри внутрішньої медицини 3 ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Калашникова Оксана Сергіївна, к.мед.н., асистент кафедри внутрішньої медицини 3 ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Капуш Алла Володимирівна, к. філол. н., доц., доцент кафедри німецької мови Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Карабута Олена Павлівна, к. філол. н., доц., доцент кафедри української мови Херсонського державного університету.

Карабута Олена Павлівна, к. філол. н., доц., доцент кафедри української мови Херсонського державного університету.

Карпань Ірина Семенівна, к. філос. н., доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти Дніпровської академії неперервної освіти.

Качмар Ніна Валеріївна, викладач кафедри загальноправових та соціально-гуманітарних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ.

Кирилюк Наталія Андріївна, к. політ. н., доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій.

Киселевська Світлана Михайлівна, старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту Київського національного університету будівництва і архітектури.

Кіндзерський Юрій Вікторович, д. е. н., с.н.с., провідний науковий співробітник ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» (Київ).

Кіпень Володимир Порфирович к. філос. н., доц., доцент кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Кірсева Тетяна Володимирівна, к. мед. н., доцент кафедри внутрішньої медицини 1 ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Клименко Яна Юріївна, студент Донецького національного технічного університету.

Ключник Руслан Максимович, к. політ. н., доцент кафедри політології та міжнародних відносин ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Коваленко Ганна Вікторівна, к. ю. н., асистент кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків.

Ковалик Наталія Василівна, к.філол.н., доцент, завідувач кафедри іноземних мов Львівського торговельно-економічного університету.

Ковальчук Наталія Павлівна, аспірант Херсонського державного університету, викладач Миколаївського коледжу культури і мистецтв.

Коженівська Анна В'ячеславівна, студентка спеціальності «Туризм» ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Кожухар Олександр Іванович, к. і. н., доц., завідувач кафедри всесвітньої історії Криворізького державного педагогічного університету.

Козлова Юлія Василівна, к.мед.н., асистент кафедри патологічної фізіології ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Колєчкін Вадим Петрович, к. і. н., головний археограф відділу археографії та використання документів Державного архіву Кіровоградської області.

Колісник Марина Павлівна, к.філол.н., доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Конакова Ольга Володимирівна, к.мед.н., доцент Запорізького державного медичного університету.

Конзерівська Олена Миколаївна, студентка групи СМ-15-2 Дніпровського національного університету ім. Олеса Гончара.

Коновалов Андрій Аркадійович, студент ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Конон Наталія Євгенівна, к. політ. н., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара.

Коптєв Олександр Сергійович, студент кафедри політології та міжнародних відносин ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Корогод Лариса Петрівна, к. політ. н., доцент кафедри соціально-гуманітарних наук Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту.

Косенко Лілія Олександрівна, студентка магістратури правознавства Запорізького національного університету.

Кострюков Сергій Володимирович, д. філос. н., доц., доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права Національного технічного університету «Дніпровська політехніка».

Кость Соломія Стапанівна, старший викладач кафедри іноземних мов Львівського торговельно-економічного університету.

Кравченко Алла Василівна, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних наук Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту.

Кравченко Наталія Костянтинівна, к. мед. н., асистент кафедри внутрішньої медицини 1 ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Кравченко Олексій Ігорович, к. мед. н., доцент кафедри внутрішньої медицини 3 ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Крайня Богдана Ігорівна, студентка 2 курсу магістратури Київського університету права НАН України заочної форми навчання.

Красільнікова Олена Василівна, к. і. н., доцент кафедри філософських та соціальних наук Київського національного торговельно-економічного університету.

Кривошеїн Віталій Володимирович, д. політ. н., проф., завідувач кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Крижановська Ганна Ігорівна, студентка магістратури спеціальності «Соціальна робота» ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Кузьменко Анатолій Михайлович, к. ю. н., доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Київського університету права НАН України.

Кулакова Оксана Миколаївна, к. філос. н., доц., доцент кафедри філософії та соціології Національного фармацевтичного університету.

Кундеревиц Олена Вікторівна, к. філос. н., доцент кафедри філософії Київського національного університету культури і мистецтв.

Кур'янова Еліна Русланівна, студентка групи СІ-15-1 Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Курлішук Інна Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Кухтіна Вікторія Сергіївна, студентка Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Лавренко Валерія Сергіївна, к. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Лазаренко Володимир Григорович, м.н.с. науково-історичного відділу Державного музею авіації ім. О. К. Антонова.

Левченко Оксана Миколаївна, студентка 5 курсу філологічного факультету Запорізького національного університету.

Ли Чжохуэй, аспірантка учреждения образования «Белорусский государственный университет культуры и искусств», г. Минск.

Лисак Анастасія Юріївна, студентка Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Литвиненко Андрій Миколайович, к. н. фіз.вих., доц., доцент кафедри фізичного виховання та спорту Харківського національного університету.

Літак Антоніна Михайлівна, здобувач кафедри слов'янської філології та світової літератури, викладач кафедри англійської філології Ужгородського національного університету.

Ліченко Анна Дмитрівна, аспірантка факультету журналістики Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука; викладач кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Національного авіаційного університету.

Лойко Єлизавета Миколаївна, студентка 3 курсу спеціальності маркетинг Університету економіки та права «КРОК».

Локшин Віктор Соломонович, д. пед. н., викладач вищої категорії кафедри(циклової комісії) психолого – педагогічних дисциплін Київського професійно-педагогічного коледжу імені Антона Макаренка.

Лотошников Олег Олександрович, студент Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Лухіна Марина Юріївна, ст. викладач кафедри української, російської мов та прикладної лінгвістики Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Лучко Ольга Ростіславівна, старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту Українського державного університету залізничного транспорту.

Лягушин Сергій Федорович, к. фіз.-мат. н., доц., доцент кафедри теоретичної фізики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Лягушин Сергій Федорович, к. фіз.-мат. н., доц., доцент кафедри теоретичної фізики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Макаренко Михайло Васильович, д. мед. н., проф., завідувач кафедри акушерства та гінекології ПО Національного медичного університету імені О.О.Богомольця, м. Київ.

Максімішин Олексій Володимирович, асистент кафедри радіології та радіаційної медицини Харківського національного медичного університету.

Малімон Віталій Іванович, к. н. держ. упр., доц., доцент кафедри публічного управління та адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Мальцева Ольга Іванівна, к. пед. н., доц., доцент кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Мандич Тамара Михайлівна, старший лаборант кафедри української мови Херсонського державного університету.

Мартінова Лілія Іванівна, д. мед. н., доцент кафедри акушерства та гінекології ПО Національного медичного університету імені О.О.Богомольця, м. Київ.

Марфобудінова Лідія Іванівна, аспірантка кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Марчик Валентина Іванівна, к.біол.н., доц., доцент кафедри фізичної культури та методики її навчання Криворізького державного педагогічного університету.

Марчук Симона Русланівна, студентка ДНУ ім. О. Гончара ФСНІМВ,

Матвійчук Олена Петрівна, к. біол. н., асистент кафедри клінічної лабораторної діагностики Національного фармацевтичного університету.

Мелешко Аліна Василівна, викладач Запорізький Авіаційний Коледж ім. О.Г.Івченко.

Михнюк Сергій Вікторович, аспірант кафедри методики навчання та управління навчальними закладами Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Мишуста Анастасія Олександрівна, к. і. н., викл. суспільних дисциплін Дніпровського державного коледжу технологій та дизайну.

Мізякіна Катерина Василівна, к. мед. н., доц., доцент кафедри нервових хвороб та нейрохірургії ФПО ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Мірошкіна Олена Ігорівна, студентка Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна.

Мірошніченко Любов Василівна, к. філол. н., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Міхейченко Марія Анатоліївна, к. політ. н., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Міщенко Віктор Іванович, старший викладач кафедри філософії, аспірант Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Могілевцева Тетяна Олександрівна, студентка спеціальності «Політологія» ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Мордвінова Яна Михайлівна, магістр історії, старший лаборант кафедри історії України Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Мороз-Рекотова Леся Вікторівна, асистент кафедри дошкільної освіти, аспірант Бердянського державного педагогічного університету.

Москаленко Андрій Анатолійович, протоієрей Дніпропетровської єпархії, клірик Свято-Троїцького кафедрального собору в м. Новомосковськ, аспірант кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Москалюк Михайло Федорович, к. політ. н., доц., доцент кафедри політології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Муромбо Чарли Тонгаї (Murombo Charles Tongai), студент Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Науатбек Алина Мараткызы, магістрант кафедри теоретической и прикладной лингвистики Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева.

Наумова Олена Олександрівна, к. е. н., доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки Університету економіки та права «КРОК».

Наумчук Тетяна Іванівна, к.філол.н., старший викладач кафедри іноземних мов професійного спілкування Запорізького національного технічного університету.

Невлюдов Ігор Шакирович, д. т. н., проф., завідувач кафедри комп'ютерно-інтегрованих технологій, автоматизації та мехатроніки Харківського національного університету радіоелектроніки.

Ничипорук Микола Олександрович, магістр релігієзнавства, секретар управління Дніпропетровської єпархії УПЦ.

Негіна Влада Русланівна, аспірант Факультету суспільних наук міжнародних відносин Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Нікітюк Олександр Володимирович, к. і. н., доц., нач. кафедри загальновійськової підготовки з курсом іноз. мов, УВМА, м. Київ.

Ніколенко Юрій Олександрович, студент-магістр Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Новікова Юлія Олегівна, студентка факультету «Туризму та мовної підготовки» ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Нудель Софія Дмитрівна, магістрант кафедри політології ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Олексієнко Марія Сергіївна, студентка спеціальності «Політологія» ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Олійник Іван Миколайович, студент Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Олійник Оксана Миколаївна, викладач кафедри готельно-ресторанного і туристичного бізнесу Київського національного університету культури і мистецтв.

Олійник Юлія Олександрівна, к.пед.н, доцент кафедри економічної теорії, фінансів і обліку Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Онуфрієнко Галина Сергіївна, доктор філософії у філологічних науках, доцент, доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки.

Орел Анастасія Олександрівна, студентка групи СМ-15-2 Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Осаула Вадим Олександрович, викладач кафедри зв'язків з громадськістю та журналістики Київського національного університету культури і мистецтв.

Острянюк Тетяна Сергіївна, к. пед. н., доцент кафедри соціальної роботи Чернігівського національного технологічного університету.

Остряньський Микола Павлович, к. філос. н., Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту.

Охотська Світлана Ігорівна, магістрантка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Павлиш Володимир Андрійович, к. т. н., проф., перший проректор Національного університету «Львівська політехніка».

Пазюк Анастасія Андріївна, студентка Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Пань Улицзи, аспірант учреждения образования «Белорусский государственный университет культуры и искусств» г. Минск.

Папац Аліна Сергіївна, аспірантка Маріупольського державного університету.

Парфьонов Олег Романович, магістр металургії, випускник Національної металургійної академії України

Паскевич Ольга Іванівна, к. мед. наук, доцент кафедри радіології та радіаційної медицини Харківського національного медичного університету.

Пахольчук Тетяна Миколаївна, к.мед.н., доцент Запорізького державного медичного університету.

Пацан Василь Олексійович (Євлогій, архієпископ Новомосковський), к.богослов'я, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Переверзєва Світлана Василівна, викладач кафедри фізичної культури та методики її навчання Криворізького державного педагогічного університету.

Перетокін Андрій Геннадійович, к. і. н., доцент кафедри українознавства, документознавства та інформаційної діяльності Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, докторант кафедри історії України Дніпровського національного університету ім. О. Гончара.

Петренко Людмила Олександрівна, аспірантка кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Петров Павло Григорович, к. політ. н., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Пилипенко Іван Якович, заслужений діяч мистецтв України, доцент кафедри живопису та композиції, керівник майстерні живопису і храмової культури імені Миколи Стороженка Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, м. Київ.

Пилипенко Лілія Леонідівна, аспірантка кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ.

Пічурін Валерій Васильович, к. психол. н., доц., завідувач кафедри фізичного виховання Дніпровського національного університету залізничного транспорту ім. акад. В.Лазаряна.

Погуляєва Олена Василівна, студентка спеціальності «Політологія» ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Полигач Олена Олександрівна, студентка Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Потіха Зінаїда Андріївна, аспірантка кафедри всесвітньої історії Київського університету імені Бориса Грінченка.

Придятько Світлана Павлівна, к. хім. н., доц., доцент кафедри хімічних технологій ДонНТУ.

Приплюцька Ганна Василівна, викладач німецької мови, викладач-методист Рогатинського державного аграрного коледжу.

Прокопенко Надія Ігорівна, студентка 1 курсу історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Прохоров Александр Васильевич, к. пед. н., доц., г. Рязань, Россия.

Прохорова Єлизавета Олександрівна, студентка групи СМ-15-2 Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Прядко Олена Михайлівна, к. пед. н., доц., доцент кафедри музичного мистецтва Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Пугач Світлана Вікторівна, студентка 3-го курсу університету ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Пугач Сергій Сергійович, к. ю. н., доцент кафедри правового регулювання економіки і правознавства Вінницького навчально-наукового інституту економіки Тернопільського національного економічного університету.

Радзюн Александр Володимирович, викладач суспільних дисциплін Черкаського комерційного технікуму.

Ракітянська Людмила Миколаївна, к. пед. н., доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету.

Репринцева Юлія Євгеніївна, студентка спеціальності «Психологія» ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Репянська Олександра Олександрівна, студент ПВНЗ Київського університету культури.

Решетніченко Андрій Володимирович, д. філос. н., проф., професор кафедри соціальних комунікацій, філософії та соціально-політичних дисциплін Університету митної справи та фінансів, м.Дніпро.

Родіонова Інна Григорівна, к.філол.н., доцент кафедри української мови і літератури Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Розмариця Світлана Анатоліївна, к.філол.н., викладач-методист української мови та літератури Миколаївського будівельного коледжу Київського національного університету будівництва і архітектури.

Романець Зоя Олексіївна, к. психол. н., доц., доцент кафедри теоретичної та практичної психології Національного університету «Львівська політехніка».

Росул Тетяна Іванівна, к. мистецтвознавства, доц., доцент кафедри археології, етнології та культурології Ужгородського національного університету.

Руда Світлана Петрівна, д. і. н., професор кафедри філософії та історії науки і техніки Державного університету інфраструктури та технологій, м. Київ.

Русіна Анастасія Євгенівна, студент ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Сабадир Галина Іванівна, ст. викладач кафедри української, російської мов та прикладної лінгвістики Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Савенко Оксана Володимирівна, студентка Київського національного університету культури і мистецтв.

Савіна Вікторія Вікторівна, викладач кафедри українознавства та латинської мови Національного фармацевтичного університету.

Савонова Ганна Іванівна, к. філос. н., старший викладач кафедри управління освітою Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Сєверодонецьк.

Савченко Наталя Миколаївна, к. філол. н., доцент кафедри англійської мови ХНУ ім. В.Н. Каразіна.

Сажина Тетяна Миколаївна, старший викладач кафедри історії та мовознавства Українського державного університету залізничного транспорту, м. Харків.

Самко Олег Васильович, викладач історії Смілянського коледжу харчових технологій НУХТ.

Сапожников Станіслав Володимирович, д. пед. н., проф., професор кафедри педагогіки та психології ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Сапожниченко Людмила Володимирівна, к.мед.н., доцент кафедри внутрішньої медицини 3 ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Сапожниченко Людмила Володимирівна, к. мед. н., доцент, доцент кафедри внутрішньої медицини 3 ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Саулевич Анастасія Олександрівна, студент 3 курсу юридичного факультету Університету митної справи та фінансів.

Сачук Юлія Євгеніївна, к. пед. н., старший викладач кафедри комп'ютерних технологій та професійної освіти Луцького національного технічного університету.

Свистун Лариса Яківна, к. ю. н., доц., доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права Університету митної справи та фінансів.

Семенець Валерій Васильович, д. т. н., проф., ректор Харківського національного університету радіоелектроніки.

Семенюта Андрій Дмитрович, студент спеціальності «Політологія» ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Семенюта Андрій Дмитрович, студент спеціальності «Політологія» Університету імені Альфреда Нобеля.

Семергей Наталія Володимирівна, к. і. н., доцент кафедри філософії і суспільних наук Української медичної стоматологічної академії, м.Полтава.

Семиволос Лілія Олександрівна, студентка Навчально-наукового інституту фізичного виховання і спорту ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». м. Старабілськ.

Сервачак Олена Вікторівна, к. психол. н., доцент кафедри історії та права ДонНТУ.

Сергійчук Олена Миколаївна, к. і. н., доц., доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Сєдов Павло Олександрович, студент 3-го курсу історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Сіваковська Олена Миколаївна, к. т. н., старший викладач кафедри комп'ютерних технологій та професійної освіти Луцького національного технічного університету.

Сіліна Єлизавета Андріївна, к.мед.н., асистент Запорізького державного медичного університету.

Скирда Інна Олегівна, студентка Київського національного університету культури і мистецтв.

Скляренко Олеся Богданівна, к.філол.н., доц. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Скрипниченко Юрій Федорович, вчитель історії ЗОШ № 69 II-III ст., Харківської міської ради; магістр «Управління навчальним закладом»; здобувач кафедри «Історія України» Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди.

Скрицька Наталія Василівна, викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет».

Слободян Вікторія Дмитрівна, студентка I курсу юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Слободяник Геннадій Іванович, майор м/с резерву ЗСУ, д. психол. н., к. мед. н., доцент кафедри медичної біології та теоретичної медицини МАУП, спеціаліст вищої категорії, м. Київ.

Слобченко Олена Віталіївна, студентка 4 курсу Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Смірнов Олексій Михайлович, аспірант Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди, директор клініки «Медик», м.Київ.

Смітюх Юрій Павлович, аспірант кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом Національної академії державного управління при Президентові України.

Соколовська Олександра Семенівна, доктор філософії в галузі освіти, доц., доцент кафедри дошкільної освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Соколовський Олександр Йосипович, д. фіз.-мат. н., проф., професор кафедри теоретичної фізики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Соловійов Віталій Вікторович, магістр історії, ст. лаб. кафедри всесвітньої історії ДНУ імені Олеся Гончара.

Степанов Володимир Андрійович, аспірант факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ імені М.П. Драгоманова, м.Київ.

Степанова Людмила Павлівна, к. пед. н., доцент кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ імені М.П. Драгоманова, м.Київ.

Стефіна Надія Василівна, к. пед. н., доц., доцент Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Стешко Віталій Віталійович, студент Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Стовбур Любов Миколаївна, к.філол.н., доцент кафедри української мови Запорізького національного університету.

Стуканова Юлія Ростиславівна, к. і. н., ст. викл. кафедри вітчизняної та зарубіжної історії, заступник декана факультету соціальної та мовної комунікації _Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Бахмут).

Сурженко Віта Миколаївна, старший викладач кафедри історії та права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет».

Таранюк Геннадій Петрович, ст. викл. каф. фізіології і мед. біофізики КМУ, м. Київ.

Тарасюк Наталія Іванівна, викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Тимочко Леся Мирославівна, старший викладач кафедри іноземних мов Львівського торговельно-економічного університету.

Тимченко Михайло Михайлович, к. політ. н., доцент кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Тихомірова Фаріда Ахняївна, к. філос. н., доц., докторант кафедри філософії Одеського національного університету імені І.І.Мечникова.

Тіт Ольга Геннадіївна, аспірантка кафедри політології факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Тітов Іван Олексійович, студент спеціальності «Політологія» ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Тішин Олександр Володимирович, здобувач кафедри історії України Запорізького національного університету.

Ткачук Андрій Павлович, к. і. н., аташе з питань оборони Посольства України у республіці Австрія.

Томарєва Наталія Олександрівна, кафедра українознавства та латинської мови Національного фармацевтичного університету.

Турпак Надія Василівна, к. філос. н., провідний науковий співробітник відділу філософії та геополітики Науково-дослідного інституту українознавства, м. Київ.

Узакбаєва Акнур Айткалиєвна, студентка філологічного факультета Євразійського національного університету імені Л.Н. Гумілева, Нур-Султан, Казахстан.

Усачова Олена Віталіївна, д.мед.н., професор Запорізького державного медичного університету.

Фарзуллаєва Нармін Інтізам кизи, студентка ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Федасюк Дмитро Васильович, д. т. н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи Національного університету «Львівська політехніка».

Федуленкова Юлія Янівна, к. мед. наук, асистент кафедри радіології та радіаційної медицини Харківського національного медичного університету.

Филипенко Олександр Іванович, д. т. н., проф., декан факультету автоматизації та комп'ютеризованих технологій Харківського національного університету радіоелектроніки.

Філер Залмен Юхимович, д.т.н., проф., к.ф.-м.н., професор кафедри прикладної математики, статистики та економіки Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка.

Філінська Єва Сергіївна, студентка Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Фурман Вікторія Вікторівна, к. психол. н., доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Київського університету імені Бориса Грінченка.

Ханюков Олексій Олександрович, д. мед. н., професор, завідувач кафедри внутрішньої медицини 3 ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Ханюков Олексій Олександрович, д.мед.н., професор кафедри внутрішньої медицини 3 ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Хейлік Тетяна Олександрівна, к.філол.н., доц., доцент кафедри слов'янської філології Запорізького національного університету.

Хоу Імей, аспірантка факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ імені М.П. Драгоманова, м.Київ.

Цаканян Ірина Семенівна, к. фіз.-мат. н., старший викладач кафедри фармакоінформатики Національного фармацевтичного університету.

Чайковський Олександр Ростиславович, студент Коледжу промислової автоматики та інформаційних технологій Одеської національної академії харчових технологій.

Черкасова Дар'я Олександрівна, студентка Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Чернікова Наталія Семенівна, к. і. н., ст. викладач кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Чернова Ганна Володимирівна, магістрантка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Чмель Вікторія Володимирівна, викладач Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Шамкин Михаил Борисович, преподаватель кафедры политологии юридического факультета Белорусского Государственного университета.

Шаповал Володимир Миколайович, д. філос. н., проф., професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ.

Шаповалова Ірина Василівна, к. філос. н., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, (м. Миколаїв).

Шарун Алеся Віталіївна, к. мед. н., доц., доцент кафедри мікробіології, вірусології, імунології та епідеміології ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Шаталович Олександр Михайлович, д. філос. н., доц., професор кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Шевченко Віталій Миколайович, магістр, аспірант Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова.

Шибун Олена Сергіївна, студентка Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Шилова Анна Павлівна, студентка ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Шимко Анна Володимирівна, студентка 3 курсу історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Шинкаренко Валентин Іванович, к.х.м.н., доц., доцент кафедри хімії та методики викладання хімії Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка.

Шкор Лидия Александровна, кандидат искусствоведения, доцент кафедры музыкально-педагогического образования Белорусского государственного педагогического университета им. М. Танка.

Шокало Юлія Миколаївна, к. і. н., доц., керівник гуртків Рівненської Малої академії наук учнівської молоді.

Штепа Олена Валентинівна, к. е. н., доц., доцент кафедри управління факультету інформаційних технологій та управління Київського університету імені Бориса Грінченка.

Шубіна Аліна Спартаківна, студентка ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Шумейко Валерія Сергіївна, студент КПП ім. Ігоря Сікорського.

Юшкевич Ярослав Вікторович, студент Коледжу промислової автоматики та інформаційних технологій Одеської національної академії харчових технологій.

Яловенко Марія Ігорівна, к.мед.н., асистент кафедри внутрішньої медицини 3 ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Яненко Ірина Георгіївна, д. е. н., доц., провідний науковий співробітник ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Яременко Людмила Миколаївна, старший викладач кафедра мовної підготовки іноземних громадян Сумського державного університету.

Яхненко Валерія Сергіївна, студентка Київського національного університету культури і мистецтв.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. ПОЛІТИЧНІ НАУКИ В СВІТІ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ. СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ	3
<i>Москалюк М. Ф.</i> Ідеологічні основи українського християнсько-суспільного руху Підавстрійської Галичини	3
<i>Грачевська Т. О.</i> Провідні напрямки діяльності почесних консульств іноземних держав в регіональних центрах України (на прикладі м. Дніпра)	7
<i>Петров П. Г.</i> Соціальний розвиток населення як ендегенний чинник формування зовнішньополітичного іміджу транзитивних демократій	8
<i>Ключник Р. М.</i> Популізм: теоретичні інтерпретації та політична практика	9
<i>Шамкин М. Б.</i> Имидж Беларуси в контексте развития европейского вектора парламентской дипломатии: проблемы и перспективы	12
<i>Гаврилюк К. К.</i> Діагностика політичної кризи в Україні та шляхи її подолання	15
<i>Коптєв О. С.</i> Прийняття політичного рішення в умовах ризику	16
<i>Тім О. Г.</i> Громадянський активізм як політичний проект	18
<i>Тітов І. О.</i> Протестні настрої у світі: циркуляція лівих та правих течій	19
<i>Марфобудінова Л. І.</i> Галузеві конотації гендерної політики	21
<i>Крайня Б. І., Кузьменко А. М.</i> Інформаційна війна як одна з технологій ведення асиметричної війни	22
<i>Могілевцева Т. О.</i> Фальсифікації під час виборчого процесу	24
<i>Oleksiienko M. S.</i> Negative Campaign: Advantages and Disadvantages	25
<i>Ніколенко Ю. О.</i> Еволюція механізму розподілу державної влади	26
<i>Погуляєва О. В.</i> Кризогенний потенціал української політичної системи	27
<i>Семенюта А. Д.</i> Роль молоді в євроінтеграційних процесах: до постановки проблеми	29
<i>Базільчук С. В.</i> Роль молоді в політичних процесах	31
<i>Шубіна А. С.</i> Політична криза: теоретичний аналіз	32
<i>Borodko V. D.</i> Chinese Territorial Disputes	34
<i>Олійник Ю. О.</i> Зовнішньоторговельне співробітництво України: стан і перспективи розвитку	36
<i>Негіна В. Р.</i> Рішення про визнання Голанських висот територією Ізраїлю: причини та наслідки	37
<i>Murombo C. T.</i> International Relations and Integration Processes: an African Perspective	39
<i>Баррі А. Б., Іщенко І. В.</i> Африканська нелегальна імміграція до Європи: сьогодення та перспективи	40
<i>Брік А. В.</i> Чи дійсно міжнародні неурядові організації є суб'єктами глобального громадянського суспільства?	42
<i>Валуєв А. Є.</i> Військові кампанії в Іраку в контексті реалізації Близькосхідної політики США	44
<i>Кухтіна В. С., Міхейченко М. А.</i> Роль США у міжнародному екологічному співробітництві	45
<i>Конон Н. Є., Домбрян Д. А.</i> Зовнішньополітична стратегія Польщі на сучасному етапі	47
<i>Лотошников О. О., Тимченко М. М.</i> Реалізація політики Східного партнерства на сучасному етапі	48
<i>Nudel S. D.</i> The Perception of Globalization in the Modern World	50

Черкасова Д. О. Цифрова дипломатія як інноваційний інструмент зовнішньої політики США	51
Конон Н. Є., Орел А. О. Китайська дипломатія на сучасному етапі: механізми та інструменти	53
Іванова А. С. Культурна дипломатія як технологія зовнішньої політики США	54
Тимченко М. М., Стешко В. В. Політика мультикультуралізму в країнах ЄС: основні принципи	55
Кур'янова Е. Р. Розвиток мережі народних дипломатів <i>Global Ukrainians</i>	56
Олійник І. М., Двуреченська О. С. Проблематика концепції «М'якої сили» та її альтернатива	58
Конзеровська О. М. Технології використання протестних сил для досягнення політичних цілей на міжнародній арені	60
Конон Н. Є., Прохорова Є. О. Роль ОБСЄ у врегулюванні регіональних конфліктів (на прикладі України)	61
Дейкун К. А. Забезпечення енергетичної безпеки України в умовах геополітичних трансформацій	62
Горбаченко А. С., Іщенко І. В. Особливості міграційних процесів у сучасних умовах глобалізації	63
Лусак А. Ю., Тимченко М. М. Роль України в «ГУАМ» на сучасному етапі ..	65
Farzullayeva N. I. Non-Governmental Organizations in the Modern World	67
Висоцький О. Ю. Технології та стратегії мовної політики	68
Пазюк А. А., Двуреченська О. С. Перспективи співробітництва Великої Британії з країнами Співдружності в контексті BREXIT	71
Кривошеїн В. В. Трансформація ідентифікаційних ризиків в умовах сучасного (глобалізованого) суспільства	72
Тимченко М. М., Філінська Є. С. Співпраця України з НАТО на сучасному етапі	74
Шибун О. С. Проблеми біженців в країнах Тропічної Африки як дестабілізуючий чинник міжнародних відносин	75
Крижановська Г. І. Морально-психологічні особливості професійної діяльності соціального працівника	77
Онуфрієнко Г. С., Дубінчук К. С. Мовнокомунікативна симптоматика тролінгу та мобінгу в професійному середовищі	78
Михнюк С. В. Педагогічна взаємодія у роботі соціального працівника: теоретичний аспект	80
Остряк Т. С. Професійна компетентність сучасного соціального працівника у роботі з дітьми та підлітками цифрового покоління	81
Сурженко В. М., Клименко Я. Ю. Молодь як особлива соціально-демографічна група	82
Слобченко О. В., Глазунов С. В. Особливості соціального супроводу прийомних сімей в сучасних умовах	84
СЕКЦІЯ II. ІСТОРИЧНІ НАУКИ У ПОШУКУ НОВИХ МЕТОДІВ ТА ТЕМ	86
Руда С. П. Тернистий шлях академічної науки України	86
Архирейський Д. В., Седов П. О. Роль Франції у польсько-радянському протистоянні 1919–1921 рр.	88
Виноградов Г. М. Конструювання постсередньовічної православної інтелектуальної картини світу (до 400-річчя публікації «Граматики» Мелетія Смотрицького)	89

Алексєєв С. В. Іноземні інвестиції в економіку України в умовах дії угоди про асоціацію з ЄС: історичний контекст	91
Лавренко В. С. «Ненадійний союзник» чи еталон «солдатського братерства»: образи французів очима російського генерала та солдата часів Першої світової війни (за спогадами М. Свєчина та П. Карєва)	93
Кожухар О. І. Організація договору про колективну безпеку у військово-політичній стратегії Російської Федерації в Центральній Азії	96
Бабенко О. О. Документи центральних та обласних архівних установ України про будівництво КРЕМГЕС	100
Семергей Н. В. Українізація освіти: історичний досвід в історіографічних сюжетах	102
Азарх І. С. Агітаційно-пропагандистська діяльність уряду УРСР в 1941-1943 рр.	104
Грицай С. Я. Історичні аспекти реформування інститутів охорони здоров'я в Російській Федерації	105
Мордвінова Я. М. Правоохоронні органи Донецької області (1991-2010): історичний аспект	107
Потіха З. А. Внесок української діаспори Канади в розвиток культури і освіти незалежної України	110
Скрипниченко Ю. Ф. Відношення населення Харківщини до політики нацистської Німеччини щодо залучення місцевого населення окупантами до примусової праці на німецькі підприємства в 1941-1943 рр.	111
Rylyurenko L.L. The Basis of Ukrainian-Polish Divergence	112
Каковкіна О. М., Прокопенко Н. І. Радянсько-американські економічні відносин періоду «Відлиги» (на прикладі Дніпропетровщини)	113
Лазаренко В. Г. Психонагородні портрети багатократних героїв членів Політбюро ЦК КПРС	116
Полигач О. О. Нерішучий парламентаризм політичної системи Фінляндії у міжвоєнний період	118
Волкова С. П. До питання розвитку науково-дослідної кафедри українознавства в 1922 році	119
Самко О. В., Васюра М. П. Політичний та релігійний аспекти справи Бейліса	121
Соловійов В. В. Вхідження Румунії до Троїстого союзу та стан російсько-румунських стосунків наприкінці ХІХ ст.	122
Стуканова Ю. Р. Культурна еліта Донбасу в 1950-1960-ті рр.: вибір між творчістю і ремісництвом	124
Тішин О. В. Південь України як територія «паломництва» нацистського керівництва	126
Ткачук А. П. Армія та безпека у візії політичних партій на парламентських виборах 2014 р.	127
Шевченко В. М. Демократична платформа на ХХVІІІ з'їзді КПУ	130
Бабенко О. А., Белоус В. Б. Деятельность органов НКВД на железнодорожном транспорте (на примере работы сержанта госбезопасности Льва Ароновича Минчина)	132
Бондаренко В. Г. Козацькі колабораціоністські формування на теренах генеральної округи «Дніпропетровськ» (1941-1943 рр.)	133
Шимко А. В. Участь німецьких фахівців в індустріалізації Радянського Союзу	135
Бойда А. В. Західноукраїнські землі в сталінській депортаційній політиці	136
Бандус В. О. Життя та діяльність В. О. Добровольського в період радянсько-німецької війни 1941-1945 рр.	138

Бондаренко Б. В. Українська державність у поглядах російських лібералів на еміграції (1920-1939 рр.)	140
Белоус В. Б. Пример деятельности органов НКВД	141
Колєчкін В. П. Проблеми ідентифікації військового поховання бійців Червоної Армії часів II світової війни (с.Бережинка Кіровоградського району Кіровоградської області)	142
Жулканич Н. М. Досвід аграрних реформувань в Польщі (1960-1970 і роки)	144
Бідун Ю. В. Зміни в функціонуванні середніх духовних навчальних закладів в період революційних подій 1905-1907 рр.	145
Слободяник Г.И., Игнатищев М.Р., Никитюк А.В., Диденко Л.В., Смирнов А.М., Таранюк Г.П. Вклад учёных медиков-хирургов Э.Т. Кохера и Х.А.Т. Бильрота в методы оперативного вмешательства в абдоминальной хирургии XIX –XX столетий	147
СЕКЦІЯ III. ФІЛОСОФСЬКІ РЕЦЕПЦІЇ НА ТЛІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	151
Шановал В. Н. Универсальный эволюционизм и перспективы человека	151
Георгієвська В. В. Віддзеркадження філософії Н. Макіавеллі у п'єсі К. Марло «Мальтійський єврей»	153
Банченко К. А., Шаталович А. М. Пастафарианство как «пробный камень» современного религиоведения	154
Тихомірова Ф. А. «Зелена демократія» у контексті формування екологічної свідомості	156
Лагушин С. Ф. Місце філософії в природничій освіті: погляд фізика	157
Кострюков С. В. Свобода слова як одна з основних цінностей сучасної демократії	159
Радзюн О. В. Філософський контекст освіти в умовах її трансформації	160
Турпак Н. В. Духовні чинники збереження і розвитку української етнокультурної самобутності в творчості С. Кримського	162
Прохоров А. В. Лазерный конструкт человека и его саморазвития	165
Шановалова І. В. Співвідношення моралі і права в контексті процесу державотворення	166
Савонова Г. І. Смерть морального Бога для постхристиянського суспільства прозорості у філософії Дж. Ваттімо	168
Даценко В. С. Три образи майбутнього: апокаліптичний, утопічний та прагматичний	169
Кіпень В. П. Майбутнє і революція в навчанні	171
Дрозд О. В. Релігійні аспекти проблеми національної самосвідомості	172
Гринько О. А. Глобалізація та проблеми національно-культурної ідентичності	174
Коваленко Г. В. Ставлення Р. Дворкіна до аналітичної філософії права	175
Малімон В. І. Криза ідентичності та її вплив на самотність людини	176
Мищенко В. И. Управление эволюцией: духовный фактор	178
Абакумова О. О. Дистанційна освіта: новий характер освітньої взаємодії	179
Айтов С. Ш., Мірошкіна О. І. Ретроутопія Дж. Толкієна та глобальна соціокультурна динаміка	181
Узакбаева А. А. Жанры компьютерно-опосредованной коммуникации: общие черты	182
Гончарук О. М. Оціночно-ціннісна проблематика в соціальному пізнанні	184

Виходцевська Ю. О., Чайковський О. Р., Юшкевич Я. В. Взаємовідносини ідей трансгуманізму і традиційної етики та моралі	185
Скрицька Н. В. Свобода волі у формуванні сучасного громадянського суспільства	187
Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський). Від критики імперсональних онтологій до нововідкриття топології особистісного буття: рефлексія персонально-суб'єктного у філософсько-гуманітарному просторі сучасності	188
Андрієвська К. А. Проблема свободи людини у європейській персоналістичній філософії	193
Москаленко А. А. Шляхи формування богословсько-філософської концептосфери богопізнання і самопізнання людини у требнику Святителя Петра Могили, Митрополита Київського	195
Ничипорук М. О. Генеалогія української духовно-академічної думки: актуальні проблеми вивчення	197
Парфьонов О. Р. Деконструкція метафізики: абрис проблематизації когнітивної самототожності суб'єкта	200
Висоцька О. Є. Віртуальна реальність як знаряддя влади	202
СЕКЦІЯ IV. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК	204
Наумчук Т. І. Синергетичні принципи системної організації та розвитку лексикону кінематографічної сфери	204
Petrenko L. O. Stylistic Functions of Foreign Toponyms in the Poetic Texts of the Beginning of the 21st Century	205
Litak A. M. Women's Boundaries in «The English Governess at the Siamese Court» by Anna H. Leonowens	208
Приплюцька Г. В. Використання диференційованого підходу в навчанні іноземної мови в аграрних коледжах	209
Кость С. С. Карел Зап про Яна Гуса та гуситський рух (за матеріалами «Чесько-Моравської хроніки»)	210
Ковальчук Н. П. Моделювання історії криз призму доль Олександра Пушкіна і Адама Міцкевича в історико-біографічній повісті Варвари Чередниченко «Під одним плащем»	212
Родіонова І. Г. Роман Надії Гуменюк «Вересові меди» як художня реалізація ментальної матриці	214
Розмариця С. А. Проблемно-тематичний і стильовий горизонт оповідань Пилипа Капельгородського	216
Колісник М. П. Мовна варіативність та причини її виникнення	217
Сіваковська О. М. Новітні тенденції англійського словотвору	219
Склярєнко О. Б. Термін «Стратегії» у сучасному перекладознавстві	220
Савіна В. В. Застосування методів технології критичного мислення на заняттях з латинської мови	221
Ковалик Н. В., Тимочко Л. М. Квантитативні характеристики концепту WATER в англомовному водогосподарському метадискурсі	223
Волошина Ю. О. Особливості вираження експресивності в сучасній англійській мові	224
Волкова С. Г. Неологізми та їх класифікація на прикладі Інтернет ресурсів	226
Веретюк Т. В. Інтерпретація чеховських тем у творчості Дж. К. Оутс	228
Гомон А. М. Судебная тематика в творческом восприятии Л. Н. Андреева	230
Гуменчук О.Є. Семантика німецьких особових імен у діяхронічному розвитку	232
Данилюк С. А. Англійські неологізми як продукт розмовного дискурсу (на прикладі моделі N + V + ER)	233

Веретюк Т. В., Гаврош В. В. Образ дороги в повісті Володимира Дрозда «Ірій»	235
Зубець Н. О. Авторські трюїзми як різновид сучасних афоризмів (на прикладі афористики Мирослава Дочинця)	236
Стовбур Л. М., Левченко О. М. Стилєтвірна функція афоризмів у романі В.Лиса «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї»	238
Веретюк Т. В., Охотська С. І. Тема «Дитина і війна» у повісті Бориса Харчука «Крижі»	239
Хейлик Т. А. Технология «рефлексивный языковой портфель» в обучении студентов русскому языку	241
Веретюк Т. В., Чернова Г. В. Автобіографічність повісті Анатолія Дімарова «Вершини»	242
Шумейко В. С. Структурні особливості англомовних термінів-епонімів точних наук	243
Ибраева Г. А., Галиева Б. Х. Глагол в русском и казахском языках: краткий сравнительно-сопоставительный анализ	245
Бабенко Б. О. Особливості використання жанру нарису на сторінках «Кіровоградської Правди» протягом 50-х – 60-х років ХХ століття	246
Карабута О. П., Мандич Т. М. Вияв національної ідентичності в коментарях прямих трансляцій бойових мистецтв	248
Ahibalova T. M., Alpatova O. V., Halahan Y. V. Challenges Faced by Adult Learners in the Process of FLA	250
Бойко Л. П. Функціонування розмовно-просторічної лексики в романі С. Андрухович «Фелікс Австрія»	252
Бондаренко О. І. Стилїстичні особливості і характеристики прикметників англійської мови Big, Large, Great (великий) при перекладі художніх текстів	253
Bobak M. I. Political Discourse Analysis as a Sub-Branch of Critical Discourse Analysis	254
Мірошніченко Л. В., Замкова Д. Р. Класика і сучасність: компаративістичний погляд	256
Бейсенова Н. Б. Национальная идентичность в переводах авторов-билингвов в условиях глокализации	258
Карабута О. П. Шляхи поповнення словника фольклоризмів	262
Ахмад И. М., Чмель В. В. Лингвистический аспект изучения категории времени	264
Мірошніченко Л. В., Слободян В. О. Особливості відтворення реальних подій у романі Г. Тарасюк «Грішні, чесніші за херувимів»	266
Patsan V. O. (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk). Predicting the Multilingual Utterance of Pre-Eternal Truth: the Traditionalist Verbalization of Personhood	268
Vlasenko N. I. The Renaissance Correlation Between Rhetoric Genesis and Poetic Mimesis as a Frame of Genre Transformation	272
СЕКЦІЯ V. ДОСЯГНЕННЯ НАУКИ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ	276
Гамалія К. М. Символічні та знакові елементи Античності в історичному розвитку вітчизняного ландшафтного дизайну	276
Акінішина І. М. Тематичне спрямування газети «Ворошиловградская Правда» 1941-1943 рр.	280
Ішук А. О. Мистецтво – естетична домінанта у соціумі. Культурна міграція та інтеграція хореографічного мистецтва	281
Hasanova G. The Image and Romanticism of Huseyn Javid in Art	283

<i>Кулакова О. М.</i> Методологічні проблеми теорії національної самосвідомості	285
<i>Браславская А. В., Бойко А. С.</i> Газета «The Asahi Shimbun» и её роль в развитии японской прессы	286
<i>Ли Чжохуэй.</i> Переосмысление темы труда в китайском киноискусстве XX века	288
<i>Пань Улицзи.</i> Образ тигра в системе традиционных китайских символов	292
<i>Олійник О. М.</i> Брендинг міста: ідентифікація та імідж	294
<i>Фурман В. В.</i> Особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та креативності у студентів	296
<i>Бевзюк І. М.</i> Психологічні аспекти професійної діяльності прокурора	297
<i>Ruihash S. V.</i> On the Problem of Bullying	298
<i>Репринцева Ю. Є.</i> Діагностика сімейних відносин: до постановки проблеми	300
<i>Новікова Ю. О.</i> Вплив соціальних мереж на суспільство	301
<i>Романець З. О.</i> Феноменологія психологічного знання	303
<i>Безпалко А. І.</i> Прояви мотивації до винахідництва в обдарованих студентів	305
<i>Цаканян И. С.</i> Цифровая компетентность – основа интеллектуального развития и роста студента в среде «BIG DATA»	307
<i>Бабаева Л. А.</i> Социально-психологическая адаптация детей с синдромом Дауна в семье	309
<i>Амельянович В. П.</i> К вопросу о методах преодоления прокрастинации	313
<i>Решетніченко А. В.</i> Семіотичні механізми управління розвитком комунікативних технологій	315
<i>Ліченко А. Д.</i> Полярна діаграма як різновид графічного представлення даних у медіа	318
<i>Сажина Т. М.</i> До питання про комунікацію в міжкультурному просторі в методиці викладання іноземних мов	321
<i>Кирилюк Н. А.</i> Соціально-політичний протест як форма комунікації	323
<i>Савенко О. В.</i> Емоційний маркетинг як комунікаційна платформа побудови бренду	324
<i>Яхненко В. С.</i> Специфіка використання Інтернет-реклами для позиціонування діджитал агенції	325
<i>Скирда І. О.</i> Формування іміджу ОАЕ на сучасному етапі: досвід для України	326
<i>Вербицька Г. А.</i> Соціально-комунікаційний чинник в консолідації політичної еліти	328
<i>Газізова О. О.</i> Соціокультурні аспекти інтеграції вимушених переселенців в сучасному освітньому просторі	329
<i>Наутбек А.М., Галиева Б. Х.</i> Язык как средство коммуникации: характер взаимоотношений с социумом	331
<i>Осаула В. О.</i> Патріотична реклама і виборчі перегони в Україні	332
<i>Яременко Л. М.</i> Інтрапрофесійні комунікації з санітарії та гігієни лікаря Кесаря Білиловського	334
СЕКЦІЯ VI. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ПРАВОВИХ НАУК. ПРОБЛЕМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	336
<i>Кіндзерський Ю. В.</i> Інноваційно-технологічні трансформації в промисловості: завдання державної політики	336
<i>Дубовик Н. А., Беленька П. І.</i> Реструктуризація як важлива складова менеджменту підприємства	339
<i>Naumova O. O., Loiko E. M.</i> Factors of Imitation Packaging of «Christian Dior» Cosmetics	340

Філер З. Ю., Дреєв О. М. Прогноз індексу Доу-Джонса як наслідку змін сонячної активності	341
Shylova A. P. Dynamics in Economy: the Case of Greece	344
Жулканич О. М., Жулканич В. О. Принципи раціонального природокористування в транскордонних регіонах	345
Штена О. В. Управління проектами як універсальна компетенція функціональної грамотності науково-педагогічного працівника	347
Бусарєва Т. Г. Етапи переходу національної економіки від сировинної моделі до неоіндустріальної	348
Baziuk H. M. The Main Aspects of Agricultural Sector Production Development	350
Artemieva K. D., Vukolova K. V. Democracy and Human Rights in Ukraine	352
Андрусенко Д. А. В.М.Корецький: реформатор у дослідженні міжнародного приватного права	353
Саулевич А. О., Свистун Л. Я. «Будівельна амністія» як позасудовий механізм легалізації самочинного будівництва	355
Косенко Л. О. Право на життя як невід’ємне природне право	357
Смітюх Ю. П. Стиль керівництва (стиль управління)	358
Гавриленко Т. С. Становлення та розвиток органів місцевого самоврядування Києва	361
Борис О. П. Формування стратегічних напрямів розвитку освіти у сфері цивільного захисту	362
Антикало С. М. Відкрита школа – новий виклик освітніх менеджерів у межах розвитку громадсько-державного управління навчальним закладом	365
СЕКЦІЯ VII. СУЧАСНА ОСВІТА: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	368
Шкор Л. А. Европейский исторический опыт организации неинституциональной практики художественного образования	368
Кундеревиц О. В. Пошуки нової парадигми освіти	369
Лягушин С. Ф., Соколовський О. Й. Криза природничої освіти та шляхи її подолання	370
Андрієць О. М. Роль наочності в розвитку дискурсного мовлення старшокласників на уроках української мови	372
Локшин В. С. Формування професійної компетентності менеджерів соціокультурної сфери з урахуванням вимірів ціннісних стратегій сучасної педагогічної інноватики	373
Красільнікова О. В. Компетентнісний підхід як необхідна умова розвитку сучасної системи освіти	377
Капуш А. В. Нейродидактичні засади викладання німецької мови як іноземної	378
Кадченко Л. П. Професійне становлення майбутніх учителів фізкультури в процесі вивчення іноземної мови	380
Гоголь А. Я. Педагогічні умови хорового навчання молодших школярів на засадах гедоністичного підходу	381
Горlach В. В. Лінгвокультурна складова кроскультурної компетентності майбутніх фахівців з туризму	382
Коженовська А. В. Системи освіти Франції та Китаю: спроба порівняльного аналізу	384
Ракітянська Л. М. Емоційний інтелект особистості як показник освітніх інноваційних процесів	385
Росул Т. І. Формування професійної компетентності студентів музичного коледжу на засадах контекстної технології	387

Савченко Н. М. Сучасна мотивація у студентів при вивченні іноземної мови	388
Прядко О. М. Формування навичок самодіагностики та саморегуляції процесу співу студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів на заняттях з постановки голосу	389
Соколовська О. С. Гуманістична спрямованість підготовки сучасного педагога в умовах розбудови Нової української школи	391
Шинкаренко В. І. Взаємодія онлайн та університетської освіти	393
Русіна А. Є. Шарун А. В. Гендерна освіта в медицині на тлі сучасності	394
Пугач С. С. Особливості розвитку правової компетентності фахівців з обліку та оподаткування	395
Стефіна Н. В. Використання гри на уроках музичного мистецтва в початкових класах: теоретичні аспекти	396
Бойко С. М. Практична реалізація українознавчих технологій	398
Батрун І. В. Творче використання досвіду В. О. Сухомлинського в освітньому процесі Нової української школи	400
Бондар М. І. Розвиток фонематичних процесів у дітей з мовленнєвими порушеннями	402
Степанов В. А. застосування методу проектів у процесі навчання студентів аранжуванню музичних творів	405
Голуб Н. М. Актуальні завдання підготовки педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами	407
Гонтар Д. А. Вивчення цивілізацій країн сходу на уроках історії в школі із залученням технології критичного мислення	408
Томарєва Н. О. Апробація дистанційного курсу «Латинська мова»: переваги та проблеми	410
Yermanova Y. S. Several Ways to Memorize New English Words for Beginners	411
Степанова Л. П. Терапевтичний ефект навчання школярів на матеріалі пісенного фольклору на уроках музики	412
Хоу Імей. Музично-творча діяльність у процесі навчання музики молодших школярів	414
Макаренко М. В., Мартинова Л. І., Дабіжжа Л. П. Громова О.Л., Говсєєв Д.О. Сучасні освітні тенденції в медицині	415
Горпініч Т. І. Особливості підготовки викладачів до професійної діяльності в медичних університетах США	417
Джеджєра К. В., Гладковська М. В. Педагогічні умови виховання безпечної поведінки дітей молодшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти	419
Завізіон В. Ф. Гра «Лікар-пацієнт» як метод засвоєння практичних навичок роботи з хворим	420
Должикова О. В., Єрьоменко Р. Ф., Матвійчук О.П. Сучасні аспекти підготовки фахівця зі спеціальності 224 «Технології медичної діагностики та лікування» у Національному фармацевтичному університеті	422
Остряньський М. П. «Соціальна аксіологія» як напрямок розвитку філософської підготовки сучасних студентів	423
Сервачак О. В., Придятько С. П. Самовизначення особистості студента в навчальному процесі	425
Лухина М.Ю. Сабадырь Г. И. Педагогика сотрудничества в условиях информатизации и компьютеризации современного образования	427
Семенець В. В., Павлиш В. А., Невлюдов І. Ш., Федасюк Д. В., Филипенко О. І. Впровадження результатів експерименту щодо організації інтегрованого інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами	428

<i>Астап'єва О.М., Паскевич О.І., Федуленкова Ю.Я.</i> Інноваційні технології в освітньому процесі	431
<i>Багно Ю. М., Сергійчук О. М.</i> Сучасні аспекти підготовки майбутніх магістрів до професійної діяльності	433
<i>Баранник С. І., Єхалов В. В., Мізякіна К. В., Бараннік К. С.</i> Еволюційні аспекти «кліпового мислення» у студентів-медиків та їх інтеграція у вищу медичну освіту	435
<i>Khaniukov O. O., Yehudina Y. D., Sapozhnychenko L. V., Kravchenko O. I., Kalashnykova O. S.</i> The Effectiveness of Active Learning Method for Medical Students	438
<i>Кіреєва Т. В., Басіна Б. О., Кравченко Н. К.</i> Місце різних форм навчання у післядипломній освіті лікарів	441
<i>Мишуста А. О.</i> Самоосвіта – шлях вдосконалення педагогічної майстерності	442
<i>Папац А. С.</i> Стан середньої освіти в Катеринославській губернії напередодні освітньої реформи 1864 р.	443
<i>Перетокін А.Г.</i> Роль підприємця і мецената М.Х.Гельферіха у розвитку освіти Харківської губернії	445
<i>Пилипенко І. Я.</i> Педагогічна та творча діяльність художника Андрія Тарана	448
<i>Мальцева О. І.</i> Стан шкільної освіти в Україні після прийняття декларації про соціальне виховання дітей (1920 – 1925 рр.)	450
<i>Карпань І. С., Чернікова Н. С.</i> Освітні комікси як сучасні засоби візуалізації	451
<i>Кабанець М. М.</i> Умови ефективності системи педагогічної підтримки обдарованих школярів у регіональному вимірі	453
<i>Золотарьова О. В.</i> Сучасні засоби розвитку обдарованих студентів	454
<i>Дмитрук В.І., Гриньох Н.В., Дяченко Л.А.</i> Медіа-освіта для молоді як інструмент критичного сприйняття інформації в системі соціальних комунікацій	456
<i>Володько М. В., Шокало Ю. М.</i> Впровадження мультикультурних цінностей у систему вищої освіти	457
<i>Дралова О.А., Усачова О.В., Сіліна Є.А., Конакова О.В., Пахольчук Т.М., Денискова О.М.</i> Сучасні аспекти виховної роботи студентів медичних ВУЗів	459
<i>Мелешко А. В., Барановський Д. П.</i> Навчись вчитися	460
<i>Kachmar N. V.</i> Application of the Press Formula in Foreign Language Study	463
СЕКЦІЯ VIII. ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ	465
<i>Яненко І. Г.</i> Європейський досвід професійної підготовки спеціалістів у ЗВО у контексті інформаційних процесів	465
<i>Сапожников С. В.</i> Насамперед - психологічна підготовка майбутнього учителя (основні завдання)	466
<i>Максімішин О. В., Астап'єва О. М.</i> Сучасні тенденції освітнього процесу в закладах вищої освіти	467
<i>Єльцова С. С.</i> Особливості професійної підготовки майбутніх перекладачів на сучасному етапі	469
<i>Брутман А. Б., Горлачова В. В.</i> Проблеми професійної підготовки фахівців сфери електронної комерції на заняттях з іноземної мови (англійської)	470
<i>Сачук Ю. Є.</i> Перспективи використання хмарної платформи <i>Stepic</i> у професійній підготовці фахівців з інформаційних технологій	472
<i>Тарасюк Н. І.</i> Комп'ютерні технології на заняттях іноземної мови в технічних закладах вищої освіти	473

Мороз-Рекотова Л. В. Сформованість професійно-комунікативної культури: констатувальний етап дослідження	474
Ханюков О. О., Єзудіна Є. Д., Сапожниченко Л. В., Козлова Ю. В., Калашникова О.С., Яловенко М. І. Формування професійної компетентності студентів 6 курсу медичного факультету	476
Коновалов А. А. Конкурентоспособность и её роль в становлении профессионализма личности	477
Кравченко А. В. Спортивна термінологія – основа професійного мовлення фахівців галузі фізичної культури і спорту	478
Корогод Л. П. Соціально-гуманітарні науки і моделювання простору професійно орієнтованої комунікації у процесі підготовки спеціалістів сфери фізичної культури і спорту	480
Бабаліч В. А. Підготовка фахівців фізичного виховання і спорту в системі гуманітарної освіти	483
Литвиненко А. М. Тренувальні засоби спортивних єдиноборств в системі фізичного гарту студентів	484
Бачинська Н. В., Антошина М. О. Фізичне виховання у системі фізичного вдосконалення студентів ВНЗ гуманітарних факультетів	485
Репянська О. О. Фізична культура в системі гуманітарної освіти: тенденції та особливості	486
Киселевська С. М. Оцінка аеробних можливостей організму студентів за результатами тесту Купера	488
Пічурін В. В. Професійно-прикладна фізична підготовка як складова фізичного виховання студентів	490
Лучко О. Р., Довженко С. С. Забезпечення студентської молоді оптимальним руховим режимом за допомогою нових видів фізичних вправ	491
Марчик В. І., Переверзєва С. В., Бороденко В. І. Ступень взаємодії рухових і когнітивних здібностей	494
Курліщук І. І., Семиволос Л.О. Іпотерапія як метод адаптивного фізичного виховання	496
Вишняков В. М. Фізична культура і спорт – умова майбутнього нашої української незалежної держави	497
Горб А. С., Марчук С. Р., Бачинська Н. В. Умови формування психологічної стійкості спортсмена	500
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	502

Proceedings of the International Scientific Conference
**Social Sciences and Humanities Research
and Innovative Educational Activities**
Dnipro, Ukraine
May 24-25, 2019

Scientific editor
Prof. Oleksandr Vysotskyi

Наукове видання
Науковий редактор: О.Ю.Висоцький

**С 69 Соціально-гуманітарні дослідження та
інноваційна освітня діяльність. Матеріали
Міжнародної наукової конференції. 24-25 травня
2019 р., м.Дніпро. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. –
Дніпро: СПД «Охотнік», 2019. – 528 с.**

У збірник вміщено матеріали Міжнародної наукової конференції «Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність», що присвячені найбільш значущим науковим проблемам у царині політичних, соціологічних, юридичних, історичних, філологічних, психологічних, економічних наук, а також філософії, державного управління, соціальних комунікацій, фізичного виховання і спорту, розробці стратегій подальшого розвитку освітнього потенціалу в світовому контексті, узагальненню досвіду викладання та визначенню шляхів інноваційної освітньої діяльності з огляду на нові виклики та світові досягнення. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

СПД «Охотнік» В.С.
49040, м. Дніпро, Запорізьке шосе, буд.40, к. 194.
Код за ДРФО 1708213264
Свідоцтво И № 816689 від 01.01.2011.

Здано на складання 27.05.19. Підписано до друку 28.05.19. Формат 60х84/16.
Папір офс. Друк різнографічний. Гарнітура Times. Умовн.друк.арк. 30,62.
Умовн.фарб.-відб. 30,62. Обл.-видавн. арк. 32,05. Наклад 300 прим. Зам. № О_2012

